T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

TÜRK EDEBİYATINDA YÛSUF U ZÜLEYHÂLAR VE GİRİTLİ SIRRI PAŞA'NIN AHSENÜ'L-KASAS'I (MUKAYESELİ İNCELEME)

Çağdaş ALBAYRAK

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK

Edirne 2021

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

Çağdaş ALBAYRAK tarafından hazırlanan **"Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâlar ve Giritli Sırrı Paşa'nın Ahsenü'l-Kasas'ı (Mukayeseli İnceleme-Metin)"** konulu **Doktora** Tezi Savunma Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 27.-28. maddeleri uyarınca…….günü saat…….yapılmış olup, tezin…….. OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	**KANAAT**	**İMZA**

***** Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında **"Kabul Edilmesine /Reddine"** seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitusii, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

……/……/……

Çağdaş ALBAYRAK

Tezin Adı: Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâlar ve Giritli Sırrı Paşa'nın Ahsenü'l-Kasas'ı (Mukayeseli İnceleme)

Hazırlayan: Çağdaş ALBAYRAK

ÖZET

Yûsuf ve Züleyhâ anlatıları her ne kadar dinî ve ahlaki bir görünümde olsa da Yûsuf peygamber ve Züleyhâ arasındaki masum bir aşkın tahkiyesini de ele alan anlatılardır. Bu hikâyenin birincil kaynaklarını kutsal kitaplar (Tevrat, Zebur, İncil Kur'ân) oluşturmaktadır. Hikâye, Türk edebiyatının yanı sıra Arap, Fars, Afgan ve Urdu edebiyatlarında da kaleme alınmıştır.

Bu çalışma, kaynağını semavi kitaplardan alan Yûsuf ve Züleyhâ anlatılarının Anadolu sahası Türk edebiyatında kaleme alınmış manzum örneklerinin olay örgüsü bağlamında semavi kitaplardan ne ölçüde yararlandığı ve hikâyenin kutsal metinlerdeki hâlinin edebî metinlere aktarılması esnasında ne ölçüde farklılıklar oluştuğu sorunsalını tespit etme amacına yöneliktir. Bu itibarla Türk edebiyatında mesnevi olarak kaleme alınıp metinleri günümüze ulaşmış bütün Yûsuf ve Züleyhâ anlatıları; Tevrat, Kur'ân, Giritli Sırrı Paşa'nın Ahsenü'l-Kasas, Süyûtî'nin ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr adlı tefsir eserleri, Taberî'nin Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk adlı tarih eseri ve Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı mesnevisi ışığında mukayeseye dayalı olarak incelemeye tabi tutulmuştur.

Yapılan bu çalışma sonucunda, Türk edebiyatında yazılan ve metinleri günümüze ulaşan Yûsuf ve Züleyhâ mesnevilerinin olay örgüsü bağlamında ilahi metinlerden ne ölçüde ve nasıl yararlandıkları, ilahi metinlerdeki anlatıyla edebî metinlerdeki anlatıların birbirlerine ne ölçüde benzeyip birbirlerinden ne ölçüde farklılaştığı hususu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yûsuf peygamber, Züleyhâ; mesnevi, manzum hikâye, Tevrat, Kur'ân, tefsir, Klâsik Türk edebiyatı; Giritli Sırrı Paşa, Süyûtî, Taberî, Molla Câmî.

Name of Thesis: Yûsuf u Züleyhâlar in Turkish Literature and the Ahsenü'l-Kasas of Giritli Sırrı Pasha (Comparative Review)

Prepared by: Çağdaş ALBAYRAK

ABSTRACT

Although the Yusuf and Züleyha narratives have a religious and moral appearance, they are also narratives that deal with the story of an innocent love between the prophet Yusuf and Züleyha. The primary sources of this story are the holy books (Torah, Psalm, Bible, Quran). The story has been written in Arabic, Persian, Afghan and Urdu literatures as well as Turkish literature.

This study aims to determine the problematic of how Yusuf and Zuleyha narratives, which take their source from the heavenly books, benefit from the heavenly books in the context of the plot of the poetic examples written in Turkish literature, and to what extent there are differences during the transfer of the story from the sacred texts to the literary texts. In this respect, all Yusuf and Zuleyha narratives written as masnavi in Turkish literature and whose texts have survived to the present day The Torah, the Quran, the tafsir works of Giritli Sırrı Pasha's Ahsenü'l-Kasas, Süyûtî's ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tafsîr bi'l-Me'sûr, Taberî's Târîhu'l- Ümem ve'l-Mülûk in the light of his historical work named and Molla Câmî's masnavi named Yûsuf u Züleyhâ, analyzed based on comparison.

As a result of this study, it has been revealed to what extent and how Yûsuf and Zuleyhâ masnavis, which were written in Turkish literature and whose texts have survived, benefited from divine texts in the context of plot. In addition, it has been tried to determine to what extent the narratives in the divine texts and the narratives in the literary texts resemble each other and to what extent they differ from each other.

Keywords: Prophet Yusuf, Züleyha, masnavi, Torah, Quran, tafsir, Classical Turkish literature, Giritli Sırrı Pasha, Süyûtî, Taberî, Molla Câmî

ÖN SÖZ

Bütün bir dünya edebiyatının ve hassaten Doğu edebiyatının kadim ve müşterek konularının en önemlilerinden olan, yine bu edebiyatların vazgeçilmez müşterek hikâye kahramanlarını içinde barındıran Yusuf ve Züleyha anlatısı, hem Yusuf peygamberin hayatını hem de Yusuf peygamberle Züleyha arasındaki aşkı ihtiva etmesi bakımından yüzyıllar boyu dikkate şayan bir anlatı olagelmiştir.

Tarihî ve ilahi kökeni çok eskilere dayanan Yusuf peygamberin hikâyesinin ilk olarak ilahi metinlerde (Tevrat, İncil, Kur'ân-ı Kerîm) yer aldığı görülürken sonraları bu hikâyenin edebî metinlerde manzum ve mensur olarak birçok örnekte tahkiye edildiği görülür.

İlahi metinlerde, tüm insanlığa günahtan içtinap etme muradıyla gönderilen Hz. Yusuf'un hikâyesi, edebî metinlerde Züleyha'nın Hz. Yusuf'a duyduğu şiddetli aşk dolayısıyla çaresiz ve saf bir aşkın tahkiyesi şekline de bürünür.

Türk edebiyatında da mensur ve manzum olarak örneklerine rastlanılan Yusuf ve Züleyha anlatılarının büyük bir yekununun manzum eserler olduğu ve bu başlıkta bugüne kadar yapılan çalışmalarda mesnevilerdeki olay örgüsünün kaynaklarının bütüncül bir şekilde ilahi metinler, tefsirler ve tarihî metinler rehberliğinde etraflıca bir mukayeseye tabi tutulmadığı görülmektedir.

Temel olarak edebî ve ilahi metinler üzerinde mukayeseye dayalı gerçekleştirdiğimiz çalışmamız Türk edebiyatında manzum olarak kaleme alınmış ve günümüze ulaşmış 21 Yusuf u Züleyha anlatısı ile ilahi kaynaklar (Tevrat, Kur'ân-ı Kerîm), Süyûtî (ö. 911/1505) ve Giritli Sırrı Paşa'nın (d.1844 - ö.1895) tefsirleri, Taberî tarihi ve Molla Câmî'nin (ö.898/1492) mesnevisine odaklanarak ilahi anlatıların, Yusuf u Züleyha anlatılarına ne ölçüde yansıdığını, bahsi geçen bu eserlerden hareketle tespit ve tevsik etme amacını gütmektedir.

Bu amaçla Türk edebiyatındaki Yusuf ve Züleyha mesnevilerinde Tevrat, Kur'ân-ı Kerîm; Süyûtî'nin *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*, Giritli Sırrı Paşa'nın *Ahsenü'l-Kasas* adlı tefsirleri; Taberî'nin *Tarih-i Taberî* adlı eseri ve Molla

Câmî'nin Yûsuf ve Züleyhâ adlı mesnevisinden hareketle mukayeseye dayalı olarak tespit etmeye çalıştığımız doktora çalışmamız "Giriş", "Sonuç" ve "Kaynakça" dışında iki ana bölümden oluşmaktadır. Tezimizin bahsi geçen "Giriş", "Sonuç", "Kaynakça" dışında kalan iki ana bölümümüz için XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıl ortalarına kadar 20'si mesnevi nazım şekliyle, ikisi de dörtlüklerle manzum hikâye olarak kaleme alınmış toplam 22 Yusuf u Züleyha anlatısı, yaptığımız mukayeseye dâhil edilmiştir.

Tezin "Giriş" başlığı altında, Yusuf peygamberin kıssasının hem Doğu edebiyatındaki hem de Batı edebiyatındaki yeri ve önemi ortaya konulmaya çalışılmış, ilahi metinlerdeki Yusuf anlatılarına yer verilmiş, yine ilahi metinlerde yer alan bu kıssaların bir mukayesesi yapılmıştır. Ayrıca Yusuf u Züleyha mesnevilerine genel bakış adı altında Arap, Fars ve Türk edebiyatında kaleme alınmış mesnevi örnekleri hakkında bilgi verilmiş, son olarak da çalışmamıza temel teşkil eden Giritli Sırrı Paşa'nın *Ahsenü'l-Kasas* adlı eserine ve müellifin kendisine dair tanıtıcı bilgilere yer verilmiştir.

Tezimizin "Birinci Bölüm"ünde "Hz. Yusuf'un Kenan'daki Hayatı" başlığı altında 23 alt başlık, "İkinci Bölüm"ünde ise "Hz. Yusuf'un Mısır'daki Hayatı başlığı altında 41 alt başlık bulunmaktadır.

Çalışmamıza esas teşkil edilen Yusuf ve Züleyha mesnevileri, alt-metin olarak kabul edebileceğimiz ilahi kaynaklar eşliğinde olay örgüsündeki benzeşme ve farklılaşma bağlamında mukayese edilip tespit edilen malzeme değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın "Sonuç" kısmında, Giritli Sırrı Paşa'nın *Ahsenü'l-Kasas* adlı müstakil tarzdaki Yusuf suresi tefsirinden hareketle mesnevi şairlerinin ilahi anlatılardan ne ölçüde etkilendiği yahut onlardan ne ölçüde farklılıklar arz ettiği, yine bu bağlamda Türk edebiyatında kaleme alınmış Yusuf ve Züleyha mesnevilerinin kaynaklarının ne olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın teşekkülünde kendilerine şükran borcum olan birçok kişinin emeği bulunmaktadır. Bu bağlamda öncelikle tez konusunun tespitinden başlayarak uzun yıllara yayılan çalışma safhalarım boyunca gösterdiği sabır ve anlayış ve yine

bilimsel tecrübelerini benimle paylaşması dolayısıyla danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK'e, bütün bir yükseköğrenim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen hocam Sayın Prof. Dr. Yüksel TOPALOĞLU'na, son olarak tez çalışmalarım esnasında desteğini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli eşim Ezgi ALBAYRAK'a teşekkür ederim.

Bu çalışmanın tamamlanmasında proje desteği veren Tübap'a katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Çağdaş ALBAYRAK

Edirne, 2021

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.t.	:	Adı geçen tez
a.g.m.	:	Adı geçen makale
c.	:	Cilt
d.	:	Doğumu
H.	:	Hicrî
Hz.	:	Hazreti
Hzl.	:	Hazırlayan
İÜEF	:	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
M.	:	Miladi
ö.	:	Ölümü
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
SBE	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
vd.	:	Ve diğerleri
yay.	:	Yayınları
yk.	:	Yaprak
yy.	:	Yüzyıl

İÇİNDEKİLER

ÖZET i

ABSTRACT ii

ÖN SÖZ iii

KISALTMALAR vi

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM 61

1. HZ. YUSUF'UN KENAN'DAKİ HAYATI 61

1.1. Yusuf Suresinin Nüzul Sebebi 61

1.2. Hz. Yakup'a Peygamberlik Verilişi 78

1.3. Iys'ın Öfkesi Üzerine Hz. Yakup'un Şam'a Dayısının Yanına Göç Etmesi 91

1.4. Hz. Yakup'un Dayısının İki Kızı ve Onların Halayıkları İle Evlenmesi 96

1.5. Hz. Yakup'un Çocuklarının Dünyaya Gelişi ve Şam'dan Memleketi Kenan'a Dönüşü 102

1.6. Hz. Yusuf'un Doğumu 123

1.7. Hz. Yusuf'un Annesinin Ölümü 139

1.8. Hz. Yusuf'un Yetiştirilmesi İçin Halasının Yanına Verilmesi Yahut Hz. Yusuf'a Bakması İçin Bir Cariye Alınması 148

1.9. Halasının, Hz. Yusuf'u Hz. Yakup'a Vermemek için Yusuf'a Tuzak Kurması 174

1.10. Halasının Vefatı Üzerine Hz. Yusuf'un Babasının Yanına Dönüşü 189

1.11. Hz. Yusuf'un Gördüğü Rüya (Güneş, Ay Ve Yıldızların Secde Etme Hadisesi) 197

1.12. Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'a Gördüğü Rüyaları Başkalarına Anlatmasını Yasaklaması 220

1.13. Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Bir Vesileyle Hz. Yusuf'un Rüyasından Haberdar Olmaları 231

1.14. Kardeşlerin Hz. Yusuf'un Canına Kastetme Kararı Almaları 240

1.15. Hz. Yakup'un Oğullarına Güvenmemesi Hadisesi Ve Gördüğü Rüya 259

1.16. Kardeşlerin Hz. Yusuf'u Kıra Götürüp Kuyuya Atmaya Karar Vermeleri ... 281

1.17. Hz. Yusuf'un Kuyuya Atılması Ve Cebrail'in Hz. Yusuf'u Koruması 319

1.18. Âlim Bir Kimsenin Kuyuda Hz. Yusuf'un Vasfını Gaybdan Öğrenmesi ve Hz. Yusuf'u Görünceye Kadar Kuyuda Kalmayı Dilemesi 362

1.19. Kardeşlerinin Hz. Yusuf'un Gömleğini Kana Bulayarak Hz. Yusuf'un Bir Kurt Tarafından Öldürüldüğü Yalanını Uydurması 375

1.20. Kurdun Dile Gelmesi ve Suçsuz Olduğunu Söylemesi 400

1.21. Bezirgâna Hz. Yusuf'un Satın Alınacağının Rüya Yoluyla İlham Edilmesi ... 419

İKİNCİ BÖLÜM 429

2. HZ. YUSUF'UN MISIR'DAKİ HAYATI 429

2.1. Hz. Yusuf'un Atıldığı Kuyunun Yanından Geçen Bir Kervanın Kuyunun Başında Konaklaması ve Hz. Yusuf'u Kuyudan Çıkarmaları 429

2.2. Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Kuyuya Geri Dönmeleri ve Hz. Yûsuf'u Bir Kervana Satmaları 455

2.3. Mısır Yolculuğu Esnasında Hz. Yusuf'un Annesinin Mezarını Bulması ve Annesiyle Konuşması 481

2.4. Hz. Yusuf'un Mısır Yolculuğu Esnasında Fırtına Çıkması 496

2.5. Hz. Yusuf'un Kervanının Mısır Yolculuğu Esnasında Başka Şehirlere Uğraması ve O Şehirlerdeki İnsanları Hidayete Erdirmesi 516

2.6. Hz. Yusuf'un Nil Nehrinde Yıkanması ve Bir Balığın Hz. Yusuf'a Perde Olması 531

2.7. Züleyha'nın Rüyasında Hz. Yusuf'u Görüp Âşık Olması 544

2.8. Züleyhâ'nın Rüyasının Tekrar Etmesi 562

2.9. Züleyha'nın Mısır Aziz'i ile Hz. Yusuf Olduğu Zannıyla Evlenmesi 587

2.10. Hz. Yusuf'un Mısır'a Dâhil Olması ve Sonrasında Köle Pazarında Satılması 625

2.11. Yaşlı Bir Kadının Hz. Yusuf'u Görerek Ona Âşık Olması, Sonrasında Onu Satın Almak İçin Pazara Gelişi ve Onun Vasıtasıyla Gerçek Âşkı Tanıyıp Hidayete Ermesi 697

2.12. Çocuk Sahibi Olamayan Aziz'in Hz. Yusuf'u Evlat Edinmek İstemesi 720

2.13. Hz. Yusuf'un Çobanlık Yapması ve/veya Bir Bahçeye Bahçıvan Olması 733

2.14. Züleyha'nın Güzel Hizmetçilerle Dolu Bir Bahçe Yaptırıp Hz. Yusuf'u Bu Bahçeye Göndermesi 747

2.15. Züleyha'nın Hz. Yusuf'u Kandırmak İçin Çaba Göstermesi ve Bu Amaçla Bir Saray Yaptırması 764

2.16. Züleyha'nın Hz. Yusuf'a Sahip Olmak İstemesi ve Hz. Yusuf'un İffetini Koruyarak Bu İsteği Reddetmesi 794

2.17. Hz. Yusuf'un Züleyha'dan Kaçışı ve Gömleğinin Yırtılması 887

2.18. Züleyha'nın Hz. Yusuf'a İftira Atması ve Beşikteki Bir Çocuğun Hz. Yusuf'a Şahitlik Etmesi 908

2.19. Züleyha'nın Aşkının Dillere Düşmesi ve Mısırlı Kadınların Züleyha'yı Kınaması 960

2.20. Züleyha'nın Daveti ve Mısırlı Kadınların Hz. Yusuf'u Görünce Ellerini Kesmesi 977

2.21. Mısırlı Kadınların Züleyha'nın Hz. Yusuf'a Yaptığı Teklifi Kabul Etmesi İçin Aracı Olmaları 1005

2.22. Hz. Yusuf'un Züleyha'nın Çabası İle Zindana Atılması 1022

2.23. Hz. Yusuf'tan Ayrı Kalmaya Dayanamayan ve Hz. Yusuf'u Zindana Attırmaktan Pişmanlık Duyan Züleyha'nın Gizlice Zindana Gitmesi 1053

2.24. Hz. Yusuf'un Bir Ulakla Babası Hz. Yakup'a Sağlıklı Olduğu Haberini Göndermesi 1076

2.25. Hz. Yusuf'un Zindan Arkadaşlarının Rüyalarını Yorumlaması 1099

2.26. Sakinin Mısır Şahının Yanında Hz. Yusuf'u Hatırlaması ve Mısır Şahının Gördüğü Rüyayı Yorumlaması İçin Sakiyi Zindana Göndermesi 1153

2.27. Mısırlı Kadınların ve Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un Günahsız Olduğunu Kabul Etmeleri ve Hz. Yusuf'un Zindandan Kurtuluşu 1195

2.28. Hz. Yusuf'un Mısır Azizliği Makamına Yükselmesi 1237

2.29. Hz. Yusuf'un Yorumladığı Rüyaların Gerçekleşmesi; Mısır'da Yedi Yıl Bolluk, Yedi Yıl Kıtlık Yaşanması Hadisesi 1263

2.30. Mısır Aziz'inin Ölümü ve Züleyhâ'nın Yalnız Kalışı 1293

2.31. Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Zahire Almak İçin Mısır'a Gitmesi 1315

2.32. Kardeşlerin, Mısır'dan Aldıkları Zahire ile Babalarına Dönüşleri 1377

2.33. Kardeşlerin, Zahire Almak İçin İkinci Kez Mısır'a Gidişleri ve Bünyamin'in, Hırsızlık Suçlamasıyla Mısır'da Alıkonulması 1409

2. 34. Hz. Yusuf İle Kardeşlerinin Tanışması ve Hz. Yusuf'un, Kardeşlerini Affetmesi 1535

2.35. Hz. Yusuf'un, babasına Gömleğini Gönderip Gözlerinin Açılmasını Sağlaması 1605

2.36. Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Babalarıyla Birlikte Mısır'a Gelmeleri ve Hz. Yusuf'un Onları Karşılamaları 1651

2.37. Hz.Yakup'un Ölümü 1698

2. 38. Züleyha'nın Hz. Yusuf'a İntizarı ve Hz. Yusuf'un Bu Hâli Görüp Züleyha'ya Acıması 1732

2.39. Hz. Yusuf'un Züleyha İle Evlenmesi 1772

2.40. Hz. Yusuf ile Züleyha'nın Çocuklarının Dünyaya Gelmesi 1820

2.41. Züleyha'nın Ölümü 1829

2.42. Hz. Yusuf'un Ölümü ve Sonrasında Tabutunun Yeri İle İlgili Karşılaşılan Problemler 1842

2.43. Hz. Musa'nın Hz. Yusuf'un Tabutunu Bulması ve Yerine Ulaştırması 1885

SONUÇ 1899

KAYNAKÇA 1909

GİRİŞ

Kutsal metinlerin, efsanelerin, mitolojik anlatıların ve tarihî hadiselerin, edebî ürünlere çok uzun zamanlardan beri kaynaklık ettiği yönündeki kabul herkesin malumudur. Bu bağlamda Batı edebiyatının, *Kitâb-ı Mukaddes*'ten etkilenmesi gibi Doğu edebiyatının da *Kur'ân-ı Kerîm'*den ve ondaki ibretâmiz anlatılardan etkilendiği, böylelikle edebî metinlerin oluşturulmasında, bu çeşit anlatıların, konu ve kıssalardaki sergüzeştlerin izleği bakımından edebî metinlere kaynaklık ettiği görülmektedir.

Klasik Türk edebiyatı temelde Kur'ân, hadis, tasavvuf, peygamber kıssaları ve bunların yanı sıra mitoloji, astronomi, tıp, sosyal hayat, gelenekler, Türk tarihi ve millî kültür unsurları gibi çok çeşitli kaynaklardan beslenmiş, dünyanın en velut edebiyatlarından biridir.[1]

Klasik Türk edebiyatını besleyen kaynaklar içinde mühim bir yere sahip olan peygamber kıssalarının da Türk edebiyatındaki mesnevicilik geleneğine büyük katkıları olmuştur. Bu peygamber kıssaları sayesinde *Süleymânnâme, İskendernâme, Halîlnâme* vb. adlarla bilinen birçok mesnevi kaleme alındığı gibi, yine Kur'ân kıssaları, başta *Kısas-ı Enbiyâ*lar olmak üzere pek çok müstakil esere de konu edilmiştir. Bu örneklerden biri de Kur'ân-ı Kerîm'in 12. suresinde dile getirilen Yûsuf suresidir.

Hz. Yusuf'un hikâyesinin yazılı olarak ilk defa geçtiği kutsal metnin, *Ahd-i Atîk* (*Tevrat*) olduğu görülürken bunun, Tekvîn (Yaratılış) bölümünün 37-50. bapları arasında yer aldığı görülür.

Yine Hz. Yusuf'un hikâyesinin Zebur'da Mezmurlar kitabının 105. bölümünde, İncil'de Elçilerin İşleri kısmının 7. babında kısaca anlatıldığı ve nihayet

[1] Kaplan Üstüner, *Tasavvuf ve Klasik Şiirimiz (14. ve 15. yy. Divanlarına Göre)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2014, s. 5.

Kur'ân-ı Kerîm'deki 12. sure olan Yûsuf suresinde toplamda 111 ayetle hikâye edildiği bilinmektedir.

Kur'an'da kıssaların en seçkini/güzeli olarak kabul edilen ve *Ahsenü'l-Kasas* adıyla tavsif edilen Yusuf kıssası, bütün bir Doğu edebiyatına (Arap, Fars, Afgan, Urdu ve Keşmir)[2] ve dolayısıyla Türk edebiyatına derin etkileri olmuş kıssalardan biridir. Arap edebiyatında ekseriyetle mensur olarak ele alınmış olan hikâyeyi, Fars edebiyatında mensur ve manzum olarak kaleme alınmış birçok örnekte görmek mümkündür.[3] Bu kısımda muhtasar bir şekilde de olsa hikayenin Arap, Fars ve Türk edebiyatlarındaki serüveni hakkında bazı bilgileri nakletmek yerinde olacaktır kanaatindeyiz:

Arap edebiyatındaki *Yûsuf u Züleyhâ* anlatılarının ekseriyetle mensur olarak kaleme alınmış örneklerden oluştuğu görülürken bu mensur anlatıların içinde küçük bazı manzum parçaların da dâhil edildiğine tesadüf edilmektedir.[4] Bahsi geçen bu mensur eserlerin kahir ekseriyetinin Yûsuf suresi tefsirlerinden yahut tefsirlere eklenmiş haşiyeler mahiyetinde olduğu anlaşılmaktadır.[5]

Arap edebiyatında Yûsuf anlatısının ilk olarak Gazâlî (ö. 505/1111) tarafından *Bahrü'l-Mahabba* adıyla telif edildiği bilinmektedir.[6] Gazâlî'nin ardından kaleme alınan ikinci eser İbnü'l-Cezvî Abdurrahmân Ali bin Muhammed Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn (ö. 596/1200)'in *Ez-Zehrü'l-Anîk fî Kıssati Yûsufî Sıddîk* adlı mensur Yûsuf suresi tefsiridir. Bu hususta kaleme alınan üçüncü eser, Ebu Hafs Sirâcü'd-dîn bin Ömer bin İbrahim el-Ensârî el-Avsî el-Mâlikî el-Müzekkir tarafından miladi 1284

---

[2] Hanife Koncu, "Yûsuf ve Züleyhâ", https://islamansiklopedisi.org.tr/yusuf-ve-zuleyha#1 (26.10.2021).

[3] Ahmet Kartal, *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 340; Arap edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ anlatıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Züleyha Muş, *Arap ve Türk Edebiyatlarında "Yûsuf u Züleyhâ" Hikâyelerinin Mukayesesi,* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2000; Fars edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ anlatıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Abdurresul Tahbazzade Hayyampur, *Türk ve İran Edebiyatlarında Yûsuf ve Züleyhâ Mesnevileri,* İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1945.

[4] Halide Dolu, *Menşeinden Beri Yusuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1953, s. 97.

[5] Züleyha Muş, *a.g.t.*, s. 42.

[6] Leyla Karahan, *Erzurumlu Darîr, Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ) İnceleme-Metin-Dizin*, TDK Yayınları, Ankara, 1994, s. 9.

yılında kaleme alınmış *Zehrü'l-Kimâm fî Kıssati Yûsuf Aleyhi's-selâtü ve's-Selâm* adıyla maruf eserdir.[7]

Yine Arap edebiyatında bu hususta Tacü'd-dîn Ebu Bekr Ahmed b. Muhammed Yezîd et-Tûsî'nin, *Câmî'u Letâifi'l-Besâtîn* adlı tamamı altmış meclisten oluşan bir Yusuf suresi tefsiri vardır.

Arap edebiyatında, yukarıdaki örneklerin haricinde kaleme alınmış bazı Yûsuf u Züleyhâ anlatılarını şöyle sıralamak mümkündür. Mollâ Mu'înî-i Cuveynî'nin *Ahsenü'l-Kasas*'ı, Alâu'd-dîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hazînü'ş-şihî el-Bağdâdî (ö. 1340) tarafından kaleme alınan *Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf,* Mevlânâ Ahmed b. Rûhullah el-Ensârî (ö. 1554) tarafından telif edilen *Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf,* Şeyh Yakup b. Mustafa el-Celvetî el-Afavî (ö. 1736) tarafından kaleme alınan *Netîcetü'l-Tefâsîr fî Sûre-i Yûsuf,* Ali Muhammed b. Sultân el-Ulemâ Muhammed en-Nakavî en-Nasirabâdî, Ali el-Beyzâvî *Sûre-i Yûsuf*, adlı eserler Arap edebiyanın bilinen önemli Yûsuf u Züleyhâ anlatıları olarak kabul edilmektedir.[8]

Fars edebiyatında tespit edilen 42 adet Yûsuf ve Züleyhâ mesnevisi içerisinde ilk örnek Firdevsî'ye (ö. 1021) nispet edilmektedir. Bu edebiyatta, Yûsuf u Züleyhâ anlatısı kaleme alanlar arasında en meşhurunun Molla Câmî (16. yy) kabul edildiği ve Yûsuf u Züleyhâ adlı mesnevisini miladi 1480 senesinde kaleme aldığı bilinmektedir.[9]

Bu mesnevilerin öne çıkan diğer bazı örnekleri de şunlardır: Mes'ûd-ı Dihlevî (15. yy), Mes'ûd el-Kûmî, Feyzî-i Feyyâzî (15. yy); Ahdî-i Sâvecî (16. yy); Habâbî (17. yy); Salâhî (18. yy); Haşmet (19. yy), Umran (20. yy), Molla Ferruh Hüseyin Nâzım Herevî, Lutf Ali Beg, Şu'le-i Gülpâyigânî, Şihâb-ı Türşîzî, Cevherî-yi Tebrîzî.[10]

A'mâk-ı Buhârî, Mes'ûd-i Herevî, Âzer-i Tûsî, Tezhûrî-yi Ebherî, Mücî-yi Bedahşânî, Sâlim-i Tebrîzî, Evhadüddîn-i Belyânî, Nâmî-yi İsfahânî, Şevket-i Kaçar, Hâzık-ı Herevî, Nâzım-ı Herevî, Kâtib-i Belhî, Ebü'l-Müeyyed-i Belhî (IV./X. yüzyıl)

---

[7] Halide Dolu, *a.g.t.,* s. 97-98.
[8] Ayrıntılı bilgi için bkz. Halide Dolu, *a.g.t.,* s. 97-108.
[9] Abdürresul Tahbaszâde Hayyampur, *a.g.t.,* s. 60.
[10] Ahmet Doğan, *Bağdatlı Zihnî Yûsuf u Züleyhâ,* Kesit Yayınları, İstanbul, 2014, s. 28.

ve Bahtiyârî'nin Yûsuf ve Züleyhâ'ları olduğu söylense de bu eserlerin herhangi bir nüshasının günümüze kadar ulaşıp ulaşmadığı kesin değildir.[11]

Fars edebiyatında ise Yûsuf u Züleyhâ tahkiyesi olarak kaleme alınan anlatıların ekseriyetle manzum olmakla birlikte mensur örneklerine de rastlanmaktadır. *"Farsça eserlerde Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesine yapılan telmih ve atıflar ilk defa X. yüzyılda Ferruhî-yi Sîstânî, Müncîk-i Tirmizî ve Ebû Hanîfe İskâfî gibi sebk-i Horasan şairlerinin methiyelerinde görülür."*[12] Fars edebiyatında müstakil tarzda kaleme alınan ilk Yûsuf anlatısının ise Ebu'l-Müeyyed Belhî tarafından telif edildiği belirtilirse de bahsi geçen eserin herhangi bir nüshası bulunamamıştır.[13] Aynı edebiyatta bu hususta yazılmış ilk eserlerden kabul edilen ve Bahtiyârî Ahvâzî'ye nispet edilen eserin de bir örneğine ulaşılamamıştır.[14]

Türk Edebiyatında 13. yüzyıldan itibaren Yûsuf kıssasını konu edinen hem mensur[15] hem de manzum şekillerde telif ve tercüme pek çok eser kaleme alınmışsa da bunlar içinde sayıca fazla olanların manzum eserler olduğu görülmektedir.

Türk Edebiyatında kaleme alınmış ve tespit edebildiğimiz manzum *Yûsuf u Züleyhâ* anlatıları şunlardır:

13. Yüzyıl

1. Ali (Harezmli Ali, Kul Ali, Gul Ali), *Kıssa-i Yûsuf*
2. Haliloğlu Ali, *Yûsuf u Züleyhâ*

14. Yüzyıl

3. Şeyyâd Hamza, *Destân-ı Yûsuf*

---

[11] Rıza Kurtuluş, "Yûsuf ve Züleyhâ", https://islamansiklopedisi. org.tr/yusuf-ve-zuleyha#2-fars-edebiyati (12.11.2021).
[12] Rıza Kurtuluş, "Yûsuf ve Züleyhâ", https://islamansiklopedisi. org.tr/yusuf-ve-zuleyha#2-fars-edebiyati (12.11.2021).
[13] Zehra Göre, *Bilâl Kıssa-i Yûsuf (İnceleme-Metin),* Öncü Kitap, Ankara, 2009, s. 54.
[14] Halide Dolu, *a.g.t.,* s. 111.
[15] Türk edebiyatında yazılmış mensur Yûsuf u Züleyhâ anlatıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Şahin, *Eski Türk Edebiyatında Mensur Yûsuf u Züleyhâ Hikâyeleri ve Muhammed b. İbrahim'in Yûsuf u Züleyhâ'sı,* İlâhiyât Yayınları, Ankara, Ocak 2019.

4. Süle Fakîh, *Yûsuf u Züleyhâ*

5. Erzurumlu Mustafa Darîr, *Kıssa-i Yûsuf*

6. Kırımlı Abdülmecîd, *Mûnisü'l-Uşşâk*[16]

7. Garîb, *Yûsuf u Züleyhâ*

15. yüzyıl

8. Tebrizli Ahmedî, *Yûsuf u Züleyhâ*

9. Şeyhoğlu Mustafa, *Kıssa-i Yûsuf*[17]

10. Dür Big, *Yusuf u Züleyha*[18]

11. Hamdullah Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*

12. Çâkerî, *Yûsuf u Züleyhâ*

13. Hatâyî-i Tebrîzî, *Yûsuf u Züleyhâ*

14. Nahîfî, *Yûsuf u Zelîhâ*

15. Bihiştî Ahmed Sinân, *Yûsuf u Züleyhâ*[19]

16. yüzyıl

16. Kemal Paşazâde, *Yûsuf u Züleyhâ*

17. Abdurrahmân Gubârî, *Yûsuf u Züleyhâ*

18. Hamidî, *Yusuf u Züleyha*[20]

19. Şerîf (Seyyid), *Kıssa-i Yûsuf*

---

[16] Adı geçen eserin herhangi bir nüshası bugüne kadar ele geçmemiştir. Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 342.

[17] Âgâh Sırrı Levend, Şeyhoğlu Mustafa'ya ait olan mesnevinin Tutmacı'nın *Gül ü Hüsrev* mesnevisi içinde yer aldığını belirtmekteyse de eser günümüze ulaşamamıştır. Bkz. Agâh Sırrı Levend, "Divan Edebiyatında Hikâye", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten,* Ankara, 1967, s. 98.

[18] Agâh Sırrı Levend'in Yusuf u Züleyha yazan şairler arasında gösterdiği şairin eseri günümüze ulaşamamıştır. Agâh Sırrı Levend, *a.g.m.,* s. 99

[19] Âgâh Sırrı Levend; Sehî, Latîfî, Beyânî ve Riyâzî'nin tezkirelerinde bahsi geçen şairin, Yûsuf u Züleyha adlı bir mesnevisi olduğundan bahsedildiğini belirtirse de eser günümüze ulaşamamıştır. Agâh Sırrı Levend, *a.g.m.,* s. 99.; Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2011, s. 291.

[20] Bahsi geçen şairin, eserini miladi 1516 yılında Belh şehrinde Çağatayca olarak kaleme aldığı belirtilir. Agâh Sırrı Levend, *a.g.m.,* s. 99.

20. Şerîfî, *Yûsuf u Zelîha*

21. Ziyâî Yûsuf (Yusuf Can), *Yûsuf u Zelîhâ*

22. Likâî, *Yûsuf u Zelîhâ*[21]

23. Kâmî Mehmed, *Yûsuf u Züleyhâ*[22]

24. Nimetullah, *Yûsuf u Züleyhâ*[23]

25. Halîfe, *Yûsuf u Züleyhâ*[24]

26. Taşlıcalı Yahyâ, *Yûsuf u Züleyhâ*

27. Manastırlı Kadı Sinan, *Yûsuf u Züleyhâ*[25]

28. Celîlî, *Yûsuf u Zelîhâ*[26]

29. Şikârî, *Yûsuf u Züleyhâ*[27]

30. Bağdatlı Zihnî Abdüddelîl, *Yûsuf u Züleyhâ*

17. Yüzyıl

31. Bursalı Hevâî Mustafa, *Yûsuf u Zelîhâ*[28]

32. Rif'atî Abdülhay, *Yûsuf u Züleyhâ*[29]

---

[21] Ahmet Kartal, Likâî'ye ait bir Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinden çeşitli kaynaklarda bahsedilse de eserin günümüze ulaşamadığını ifade eder. Bkz. Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 422.

[22] Şairin eserinin herhangi bir nüshası günümüze ulaşamamıştır. Bkz. Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 422.

[23] Âgâh Sırrı Levend, Nimetullah adlı bir şairin, *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi olduğunndan *Keşfü'z-Zunûn*'da bahsedildiğini belirtirse de Ahmet Kartal, eserin günümüze ulaşamadığını belirtir. Bkz. Agâh Sırrı Levend, *a.g.m.,* s. 99.; Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 422.

[24] Âgâh Sırrı Levend, *Keşfü'z-Zunûn*'un ikinci cildinde bu şaire ait bir *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi olduğundan bahsederse de eserin herhangi bir nüshası günümüze ulaşamamıştır. Bkz. Agâh Sırrı Levend, *a.g.m.,* s. 99.

[25] Bu yüzyılda *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi sahibi olduğu belirtilen Kadı Sinan adlı şairin eseri günümüze ulaşamamıştır. Bkz. Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 422.; Şerife Akpınar, *Tâ'ib Kıssa-i Yûsuf,* Palet Yayınları, Konya, 2020. s. 55.

[26] Agah Sırrı Levend'in belirttiğine göre eserin bir fotokopi nüshası kendisinde bulunmaktadır. Agâh Sırrı Levend, *a.g.m.,* s. 99. Biz eserin herhangi bir nüshasına ulaşamadık.

[27] Eserin günümüze ulaşan herhangi bir nüshası bulunmamaktaysa da böyle bir eserin varlığını Âgâh Sırrı Levend bildirmektedir. Levend'in verdiği bilgiye göre *Keşfü'z-Zunûn* adlı eserin 2. cildinde böyle bir eser kayıtlıdır.

[28] 17. yüzyıl şairlerinden olup mürettep bir *Divan, Vâmık u Azrâ* ve *Yûsuf u Züleyhâ* adlı mesnevileri olduğu ifade edilirse de *Yûsuf u Züleyhâ* adlı mesnevisi günümüze ulaşmamıştır. Bkz. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri,* Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2000, C. II, s. 489.

[29] Hayatı hakkında kaynaklarda sınırlı bilgiler bulunan şairin *Leylâ vü Mecnûn* ve *Yûsuf u Züleyhâ* adlı mesnevileri olduğu belirtilir. Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* C. II, s. 158.; Agâh Sırrı Levend, *a.g.m.,* s. 99.; Eserin nüshası bulunamamıştır. Bkz. Mehmet Şahin, *a.g.e.,* s. 34.

18. Yüzyıl

33. Ahmedî-i Âmidî (Ahmed-i Mürşidî), *Yûsuf u Zelîhâ*

34. Bilâl (Oflu Bilâl), *Kıssa-i Yûsuf*

35. Nurmuhammed Andalib, *Yûsuf u Züleyhâ*[30]

36. Köprülüzâde Esad Paşa, *Yûsuf u Züleyhâ*

37. Molla Hasan, *Yûsuf u Züleyhâ*

38. Kerküklü Mehmet Nevrûzî, *Yûsuf u Züleyhâ*[31]

39. Hevâî Abdurrahmân Efendi, *Yûsuf u Züleyhâ*[32]

40. 18. Yüzyıla Ait Müellifi Bilinmeyen Bir *Yûsuf u Züleyhâ*

19. Yüzyıl

41. Re'fet, *Terceme-i Yûsuf u Züleyhâ*[33]

42. Mehmed İzzet Paşa, *Yûsuf u Züleyhâ*[34]

43. Tâ'ib, *Yûsuf u Züleyhâ*

Türk edebiyatında manzum olarak kaleme alınmış *Yûsuf u Züleyhâ* metinlerinden günümüze ulaşanlar ve çalışmamıza konu olanlar ise yüzyıllara göre şunlardır:

XIII. Yüzyıl

1. Ali (Kul Gali) – *Ḳıṣṣa-i Yûsuf*

Türk edebiyatında yazılan ilk Yûsuf u Züleyhâ hikâyesi olduğu kabul edilen eser, "Ali", "Harezmli Ali", "Kul Ali", "Kul Gali" adlarıyla tanınan şair tarafından

[30] Gönül Ayan, "Nurmuhammed Andelip ve Yûsuf Kıssası", *Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültürel Değerleri Uluslararası Sempozyumu,* Almaatı, 2007.

[31] Çoban Hıdır Uluhan tarafından bahsi geçen mesnevi mistakil bir kitap çalışması yapılarak yayımlanmıştır. Bkz. Çoban Hıdır Uluhan, *Kerküklü Şair Nevrûzî Yusuf ile Züleyha,* 2 cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

[32] Kaynaklarda bu şaire ait bir *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisinden bahsedilmekteyse de eserin kayıp olduğu belirtilir. Bkz. Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 490.; Agâh Sırrı Levend, *a.g.m.,* s. 99.

[33] Molla Câmî'nin aynı adlı eserinden tercüme edilerek kaleme alındığı belirtilen mesnevinin *Tercüme-i Yûsuf u Züleyhâ* adıyla 1873 yılında tab edildiği belirtilir. Recep Demir, *Hatâyî-i Tebrîzî ve Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme-Metin),* Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Van, 2006, s. 28.

[34] Mehmed İzzet Paşa'nın bahsi geçen eserini aynıyla Molla Câmî'nin eserinden tercüme ettiği ve bu tercümenin Molla Câmî'nin eserinin takriben dörtte biri olduğu belirtilir. Bkz. Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 519.; Yine şair ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Müjgan Çakır, "Erzurum-Erzincan-Diyarbakır ve Kars Yollarında Bir Paşa: Âteş-zâde Mehmed İzzet ve Yûsuf u Züleyhâ'sı", *IV. Van Gölü Havzası Sempozyumu, (12-14 Haziran),* Ahlat, 2008.

XIII. yüzyılın ilk yarısında (h. 630/m. 1232) yıllarında kaleme alınan bir Kıssa-i Yusuf anlatısıdır.

Ali'nin eseri 12'li hece ölçüsüyle ve dörtlüklerle yazılmışsa da eser, manzum hikâye karakteri taşımasından ötürü çalışmamıza dâhil edilmiştir.

2. Haliloğlu Ali – *Yûsuf ve Zelîhâ*

13. asırda Kırım civarında yaşadığı düşünülen Haliloğlu Ali'nin eseri, Kırımlı Mahmud adlı bir şairin Kıpçak Türkçesinde yazdığı kitabın Anadolu Türkçesine çevrilmiş şeklidir.[35] 7'li hece vezniyle ve dörtlükler halinde kaleme alınan bu eser manzum hikâye karakterinde olmasından ötürü çalışmamıza dâhil edilmiştir.

XIV. Yüzyıl

3. Şeyyâd Hamza – *Destân-ı Yûsuf*

Eser, Anadolu sahası Türk edebiyatının, bir başka deyişle Divan edebiyatının bilinen ilk Yusuf u Züleyha'sı olması bakımından önemlidir. Aruzun Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün kalıbıyla yazılmış olan mesnevi 1529 beyittir. Yusuf u Züleyha kıssası ilk olarak bu eserde mesnevi nazım şekli ve aruz vezniyle yazılmıştır.[36]

4. Süle Fakîh – *Yûsuf u Züleyhâ*

13. yüzyıl sonu ve 14. yüzyıl başlarında kaleme alındığı düşünülen eser 4800 beyit tutarında oldukça hacimli bir eserdir. Müellifi hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan eserin hangi dönemde yazıldığı da tam olarak aydınlatılamamıştır. Ancak kimi araştırmacılara göre 13, kimi araştırmacılara göre ise 14. yüzyıl Anadolu şairlerinden biri olan Süle Fakih'in[37] bilinen tek eseri Yûsuf ve Zelîhâ'sıdır. Gerek

---

[35] Rasim Deniz, *Haliloğlu Ali'nin Yûsuf ve Zelîhâ Kıssası,* Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ, 1998, s. 11-12.

[36] Eser ve şair hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şeyyâd Hamza, *Yūsuf u Zelīḫā (Destān-ı Yūsuf 'Aleyhi's-selâm ve haẕā aḥsenü'l-ḳaṣaṣi'l-mübārek) Giriş-Metin-Günümüz Türkçesine Aktarma-Dizin ve Sözlük-Tıpkıbasım,* (hzl.) Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, Kaknüs Yayınları, I. Basım, İstanbul, 2008.

[37] Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz.: Hasibe Mazıoğlu, "Yûsuf u Züleyhâ Yazarı Sulı Fakîh'in Adı Sorunu", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, C. I-II, S. 42, Ankara, 1999, s. 169-176.; Semih Tezcan, "Anadolu Türk Yazınının Başlangıç Döneminde Bir Yazar ve Çarh-name'nin Tarihlendirilmesi Üzerine", Türk Dilleri Araştırmaları, C. 4, Ankara, 1994, s. 75-88.; İsmail Ünver, "Sulı, Suli, Sula, Sule, Süle ve Süli Fakih Rivayetleri Üzerine", Türkoloji Dergisi, C. 14, S. 1, Ankara, 2001, s. 15-20.

Türk dili gerekse Türk edebiyatı tarihi açısından büyük önem arz eden bu mesnevi aruzun remel bahrinin "Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün" kalıbıyla yazılmıştır.

5. Erzurumlu Mustafa Darîr – *Ḳıṣṣa-i Yûsuf*

15. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Erzurumlu Darîr, Kıssa-i Yûsuf'unu miladi 1366-1367'de yazmıştır. Remel bahrinin "Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün" kalıbıyla yazılan eser, 2126 beyitten oluşmaktadır.

6. Garîb – *Yûsuf u Züleyhâ*

14. yüzyılda yaşadığı düşünülen[38] şairin mesnevisinin giriş bölümünde "Yûsuf'un dâstânı", "kıssa-i Yûsuf" gibi ibareler geçmektedir. Eser üzerinde bir yüksek lisans çalışması yapan Burcu Karakaya, oluşturduğu tenkitli metinden hareketle eserdeki beyit sayısını 2926 olarak belirtir.[39]

XV. Yüzyıl

7. Tebrizli Ahmedî – *Yûsuf u Zelîhâ*

Tebrizli Ahmedî'nin hayatı, doğum ve ölüm tarihleri hakkındaki bilgiler, mevcut kaynaklarda hiç yok denecek kadar azdır. Eserlerindeki mevcut bilgilerden, 15. yüzyıl Akkoyunlular dönemi şairlerinden olduğu sanılan şairin, Yûsuf ve Zelîhâ adlı eserinden eserini Akoyunlulardan İbn-i Bektaş Şah Halîlullâh'a sunmuş olduğu anlaşılmaktadır.[40] Aruzun "Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün kalıbıyla yazılan eserdeki beyit sayısı 2801'dir. Eserin yazma bir nüshası Tebrizli Ahmedî, *Yûsuf u Zelîhâ,* adıyla Marmara Üniveristesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, No: 51'de kayıtlıdır.

8. Hamdullah Hamdî – *Yûsuf u Züleyhâ*

15. yüzyılın ikinci yarısında yazdığı mesnevileriyle tanınan Hamdullah Hamdî, Fatih Sultan Mehmet'in hocalarından meşhur mutasavvıf Akşemseddin'in oğludur. Hamdî, 6215 beyitten oluşan ve miladi 1491-1492 tarihinde kaleme aldığı

---

[38] Burcu Karakaya, *Garîb'in Yûsuf u Züleyhâ'sı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin),* Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir, 2012, s. 46.
[39] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 60.
[40] Salih Kayık, *Tebrizli Ahmedî Yûsuf u Zelîhā (1B-35B İnceleme-Metin-Dizin),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007, s. 26.

Yûsuf u Züleyhâ adlı mesnevisinde aruzun "Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün" kalıbını kullanmıştır.[41] Eser üzerine Naci Onur'un müstakil bir çalışması bulunmaktadır.[42]

9. Çâkerî – *Yûsuf u Züleyhâ*

15. yüzyılın önemli mesnevilerinden olan eser (900/1494-1495) tarihinde Sultan II. Bâyezîd'e ithafen aruzun "Mefâ'îliün/Mefâ'îlün/Fe'ûlün" kalıbıyla yazılan eser 4203 beyitten oluşmaktadır. Klasik mesnevi tertibine uygun olarak kaleme alınan ve baştan sona mesnevi nazım şeklinin kullanıldığı eserin Molla Câmî'nin eseriyle paralellik gösterdiği görülmektedir.[43]

10. Hatâyî-i Tebrîzî – *Yûsuf u Züleyhâ*

Hatâyî-i Tebrîzî'nin 1234 beyitten oluşan *Yûsuf u Züleyhâ* adlı eserini 1478-1490 tarihleri arasında kaleme aldığı düşünülmektedir. Hatâyî adından ilk defa bahseden kaynağın Muhammet Ali Terbiyet'in, Dânişmendân-ı Azerbaycan adlı eseri olduğunu belirten Recep Demir, bu kaynaktan yola çıkarak Hatâyî mahlasını kullanan şairin Şah İsmail olmadığını dile getirir. [44]

11. Nahîfî – *Yûsuf u Zelîhâ*

15. yüzyılda Nahîfî adlı bir şair tarafından kaleme alındığı söylenen metin üzerine Mehtap Kaşkaya tarafından 2004 yılında yüksek lisans tezi[45] yapılmış ve 2007 yılında aynı eserin Sibel Üst tarafından transkripsiyonlu metni[46] yayımlanmıştır. Tez çalışmamız esnasında yukarıda bahsi geçen her iki araştırmacının, Nahîfî'ye ait olduğunu belirttikleri eserin esasen 14. yüzyıl şairlerinden Garîb'e ait metnin birer nüshası olduğu görülmektedir.[47]

---

[41] Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 340.
[42] Hamdî, *Yusuf u Züleyhâ,* (haz.) Naci Onur, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991.
[43] Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 341.
[44] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 22.
[45] Mehtap Kaşkaya, *Yūsuf u Zelīḫā,* Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2004.
[46] Sibel Üst, "Nahîfî'nin Yûsuf u Zelîhâ Mesnevisi", *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 2/4 Fall 2007, s. 823-957.
[47] Benzer bir tespit, Garîb'in *Yûsuf u Züleyhâ*'sı üzerine bir yüksek lisans tezi de bulunan Burcu Karakaya tarafından, Burcu Karakaya, "Garîb'in Yûsuf u Züleyhâ'sı", *Türklük Bilimi Araştırmaları,* S. 31, 2012, s. 129-168. adlı makalede de dile getirilmiştir.

16. Yüzyıl

12. Abdurrahman Gubârî – *Yûsuf u Züleyhâ*

Şairin *Yûsuf u Züleyhâ* adlı mesnevisi içerisinde yer verdiği bir tarih beytinden, 2105 beyit tutarındaki eserini Mekke'de, üç ayda yazmış ve Sultan II. Selîm'e sunmuş olduğu sanılmaktadır.[48] Eserin, aruzun Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün kalıbıyla Hamdullah Hamdî'nin ve Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı eserlerine nazire olarak yazıldığı kaydedilmektedir.[49]

13. Kemâl Paşazâde – *Yûsuf u Zelîhâ*

Kemâl Paşazâde'nin, kendi ifadesi ile 7777 beyitten müteşekkil ve miladi 1492-1512 tarihleri arasında yazıldığını belirttiği *Yûsuf u Zelîhâ* adlı mesnevisinin üzerine bir doktora çalışması[50] bulunan Mustafa Demirel, eserdeki beyit sayısının 7729 olduğunu tespit etmiştir.[51] Eserin, aruzun Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Fe'ûlün kalıbıyla yazıldığı görülmektedir.

14. Bağdatlı Zihnî – *Yûsuf u Züleyhâ*

Miladi 1599-1600 yılları arasında yazıldığı belirtilen eserin, toplam beyit sayısı, eser üzerinde müstakil bir çalışması[52] da bulunan Ahmet Doğan'ın iki nüsha üzerinden oluşturduğu tenkitli metninde 4778 olarak görülmektedir.[53] Baştan sona yalnızca mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan eserde vezin olarak Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Fe'ûlün kalıbı kullanılmıştır.

15. Şerîf – *Kıssa-i Yûsuf*

Müellifi hakkında kaynaklarda herhangi bir kaydın bulunmadığı görülen eserin içindeki beyitlerden müellifinin isminin ya da mahlasının Şerîf veya Seyyid

---

[48] Hasan Aktaş, *Abdurrahman Gubârî Yûsuf u Züleyhâ (İnceleme-Metin)*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2006, s. 6.
[49] Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 423.
[50] Mustafa Demirel, *Kemāl Paşazāde'nin Yūsuf u Zelīḫāsı ve Dil Husūsiyetleri 2. Cilt: Metin,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora Tezi, İstanbul, 1979.
[51] Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 423.
[52] Ahmet Doğan, *Bağdatlı Zihnî Yûsuf u Züleyhâ*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2014.
[53] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 51.

olduğu düşünülmektedir.[54] Eserin bazı kısımlarında "Şi'r", "Şi'r-i Vasf-ı Yûsuf Aleyhisselâm" başlıkları altında gazel nazım şekliyle söylenmiş şiirlerin de bulunduğu, 1916 beyitten oluşan eserin, aruzun Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün kalıbıyla yazıldığı görülmektedir.[55]

16. Ziyâî Yûsuf – *Yûsuf ile Züleyhâ*

Ziyâî Yûsuf üzerine müstakil bir çalışmaya[56] sahip olan Melike Gökcan, *Ziyâî Yûsuf Yûsuf ile Züleyhâ* adıyla yayımladığı eserin, *Yûsuf Cân* mahlaslı bir şaire ait olduğunu belirtir.[57] Mesnevinin giriş bölümlerinde Kanuni Sultan Süleyman'a yazılan bir methiyeden şairin 16. yüzyılda yaşadığı düşünülmektedir.[58] Eser, aruzun Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Fe'ûlün kalıbıyla yazılmış olup toplam 4794 beyit tutarındadır.

17. Şerîfî – *Yûsuf u Zelîhâ*

Eser üzerine müstakil bir kitap çalışması[59] olan Zuhal Kültüral'a göre Şerîfî adlı şairin hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır.[60] Metindeki beyitlerden miladi 1578 yılında yazıldığı[61] anlaşılan eserde, aruzun "Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Fe'ûlün" kalıbı kullanılarak yazılmış toplam 1172 beyit bulunmaktadır.

18. Taşlıcalı Yahyâ – *Yûsuf ve Zelîhâ*

XVI. yüzyılın meşhur şairlerinden Taşlıcalı Yahyâ'nın 5179 beyit tutarındaki bu eseri aruzun Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Fe'ûlün kalıbıyla kaleme alınmıştır. Eser üzerine bir doçentlik takdim tezi hazırlamış olan Mehmed Çavuşoğlu, bu çalışmasının bir kısmını -eserin metin kısmını- İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları arasından yayımlamıştır.[62]

---

[54] Halil Ay, *Şerîf'in Kıssa-i Yûsuf Mesnevisi*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2015, s. 50.
[55] Halil Ay, *a.g.e.,* s. 51.
[56] Melike Gökcan, *Ziyai Yusuf (Yusuf Can) Yusuf ile Züleyha Mesnevisi,* Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2015.
[57] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 27.
[58] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 27.
[59] Zuhal Kültüral, *Şerifî Yûsuf u Zelîhâ Metin-Sözlük*, İstanbul, 1999.
[60] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. III.
[61] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. III.
[62] Yahyâ Bey, *Yûsuf ve Zelîhâ Tenkidli Basım*, Haz. Mehmet Çavuşoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 2435, İstanbul, 1979.

18. Yüzyıl

19. Ahmedî-i Âmidî – *Yûsuf u Züleyhâ*

Ahmed Mürşidî olarak da kaynaklarda ismi geçen şairin miladi 1688 yılında Diyarbakır'da doğduğu bilinmektedir.[63] Ahmedî-i Âmidî tarafından kaleme alınan 2660 beyit tutarındaki *Yûsuf u Züleyhâ* adlı mesnevi, aruzun remel bahrinin Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün kalıbıyla yazılmıştır.

Ahmedî-i Âmidî'ye ait olan eserin, Ali İhsan Yapıcı tarafından 2006 yılında yapılan bir yüksek lisans çalışmasında Germiyanlı Ahmedî'ye, ikinci bir görüşe göre Tebrizli Ahmedî'ye, diğer bir görüşe göre Ahmedî-i Âmidî yahut Ahmed Mürşidî mahlasını kullanan bir şaire nispet edilebileceği[64] ifade edilmişse de bahsi geçen eserin Ramadan Doğan tarafından 2005 yılında bir yüksek lisans tezinin de konusu yapılan Ahmedî-i Âmidî'ye ait olduğu tespit edilmiştir.

Aynı şekilde Fatih Şahin tarafından 2010 yılında yapılan bir yüksek lisans çalışmasında[65] da Germiyanlı Ahmedî'ye nispet edildiği[66] görülen eserin, Ahmedî-i Âmidî'ye ait olduğu tarafımızca tespit edilmiştir.

20. Bilâl (Oflu Bilâl) – *Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ*

Yapılan çalışmalarda Bilal'in hayatı hakkında ayrıntılı bilgilerin bulunmadığı görülmektedir.[67] Bazı kaynaklarda Oflu Bilâl olarak kayıtlı olan şairin, *Kıssa-i Yûsuf u Züleyhâ* adlı mesnevisinde kendisinin Trabzon'un Of ilçesi Bâcân[68]/Paçan[69] köyünden olduğunu dile getirdiği görülür. Miladi 1753 tarihinde yazılmış olan eserde mesnevi nazım şeklinin yanı sıra gazel ve kaside nazım şekliyle söylenmiş

---

[63] Ramadan Doğan, *Ahmedî-i Âmidî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı (Metin ve İnceleme)*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2005, s. 20.
[64] Ali İhsan Yapıcı, *Ahmedî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı,* Adnan Menderes Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Aydın, 2006, s. 1-2.
[65] Fatih Şahin, *Ahmedî Dâstân-ı Hazret-i Yûsuf (İnceleme-Metin-Sözlük),* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabillim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2010.
[66] Fatih Şahin, *a.g.t.,* s. 2.
[67] Zehra Göre, *a.g.e.,* s. 95.; Muhammet Kuzubaş, *Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ,* Karadeniz Dergisi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 25.
[68] Zehra Göre, *a.g.e.,* s. 95.
[69] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 25.

manzumelere de yer verilmiştir.[70] Eser, Zehra Göre'nin yaptığı tenkitli çalışmada 1660 beyit, Muhammet Kuzubaş'ın yaptığı çalışmada 1636 beyit olarak kurulmuştur.

21. Köprülüzâde Es'ad Paşa – *Terceme-i Yûsuf u Züleyhâ*

18. yüzyıl şarilerinden olan Köprülüzâde Es'ad Paşa'nın kaleme aldığı mesnevi, İran edebiyatının önemli kalemlerinden Molla Câmî'nin aynı adlı eserinden tercüme edilmiştir. Eserin elde bulunan tek ve eksik nüshası Süleymâniye Kütüphanesi Lâleli Bölümü (1697/1) numarada kayıtlı olan eser üzerinde Öznur Tuba Aktaş'ın bir yüksek lisans çalışması[71] bulunmaktadır. Eldeki bu eksik nüshanın beyit sayısı 919'dur.

Köprülüzâde Es'ad Paşa'nın mesnevisi, aruzun Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Fe'ûlün kalıbıyla kaleme alınmış ve eserde mesnevi nazım şeklinin dışında yazılmış herhangi bir manzume bulunmamaktadır.[72]

22. Molla Hasan - *Yûsuf u Züleyhâ*

Kaynaklarda dile getirildiğine göre 18. yüzyılda Molla Hasan adlı bir şairin de *Yûsuf u Züleyhâ* adlı mesnevisi bulunmaktadır.[73] Eser üzerine yapılan bilimsel çalışmalarda, bahsi geçen şairin 14-15. yüzyıllarda yaşadığı şeklinde bir bilgi nakledilir. Bu bilgiye göre *Yûsuf u Züleyhâ* adlı mesnevisinin de bu yüzyıllar içinde telif edildiği düşünülebilir.[74]

---

[70] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 53.

[71] Öznur Tuba Aktaş, *Köprülüzâde Esad Paşa'nın Terceme-i Yûsuf u Züleyhâ Adlı Eserinin Bilimsel Yayını ile Eserin Şekil ve Muhtevâ Bakınmından İncelenilmesi,* (Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Edebiyatı Programı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2003.

[72] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 102.

[73] Ahmet Kartal, *a.g.e.,* s. 489.; Şerife Akpınar, *a.g.e.,* s. 56.; Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 42.

[74] Gözde Mercan, *Molla Hasan Yūsuf u Züleyhā 55-110 Sayfa Aralıkları,* Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2018, s. 5. ; Deniz Sezgin, *Molla Hasan Yūsuf u Züleyhā 1-55 Sayfa Aralıkları,* Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2018, s. 2.; Funda Arslan, *Molla Hasan'ın Yūsuf ve Züleyhā'sı (s. 85b-104a),* Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2019, s. 1.; Mahi Bilgenur Kabalakoğlu, *Yūsuf u Züleyhā Molla Hasan (YK 58a-110),* Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2018, s. 2.

Bizim tespitlerimize göre 2508 beyit tutarında olan ve Molla Hasan'a nispet edilen bu eser, XIV. yüzyıl şairlerinden Garîb'e ait mesnevinin eksik bir nüshasından ibarettir.

23. 18. Yüzyıla ait müellifi bilinmeyen bir *Kıssa-i Yûsuf*

18. yüzyılda telif edildiği düşünülen ve müellifi belli olmayan eserin üzerinde yüksek lisans tezi çalışması[75] bulunan Didem Akyıldızın belirttiğine göre eser Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz A 9605 numarasıyla kayıtlı olan yazma bir eserdir. Eserde mesnevi nazım şeklinin yanı sıra zaman zaman gazel formundaki şiirlere de yer verildiği görülmektedir. Eserin sonundaki kayıtta nüshanın müstensihinin *Muhammed bin Hüseyin* olduğuna dair bir kayıt bulunmaktadır.[76]

19. Yüzyıl

24. Tâ'ib – *Kıssa-i Yûsuf*

Adının Mehmed Tâhir olduğu, *Remzî* mahlasıyla bir divan tertip edebilecek kadar şiirler yazdığı belirtilen Tâ'ib'in, 1789 yılında dünyaya geldiği ve 1857 yılında vefat ettiği bilinmektedir.[77] Gönül Ayan, bahsi geçen şairin, şahsi kütüphanesinde bulunan bir *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi olduğundan bahsetmektedir ve elindeki bu nüshanın Seyyid Muhammed Hamdî tarafından istinsah edilmiş bir nüsha olduğunu ifade etmektedir.[78]

Gönül Ayan'ın bahsettiği bu nüsha üzerine müstakil bir kitap çalışması[79] bulunan Şerife Akpınar, Tâ'ib'e nispet ettiği ve edilen bu mesnevinin en hafif ifadeyle sirkat-i şi'r kabîlinden olduğu görüşünü ileri sürer.[80] Eserde bulunan toplam 2602 beytin yalnızca 137'sinin şair tarafından telif edildiği[81] ifade edilirken bizim kanaatimize göre de Tâ'ib'e nispet edilen bu nüsha, esasen üzerinde Burcu Karakaya

---

[75] Didem Akyıldız, *18. Yüzyıla Ait Bir Kıssa-yı Yûsuf (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin),* Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2012.
[76] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 8.
[77] Gönül Ayan, "Tâ'ib ve Yûsuf u Züleyhâ'sı", *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XVI, 2005, s. 74-75.
[78] Gönül Ayan, *a.g.m.,* s. 76.
[79] Şerife Akpınar, *Tâ'ib Kıssa-i Yûsuf,* Palet Yayınları, Konya, 2020.
[80] Şerife Akpınar, *a.g.e.,* s. 72.
[81] Şerife Akpınar, *a.g.e.,* s. 71.

tarafından tenkitli metin kurularak bir yüksek lisans çalışması[82] yapılan 14. yüzyıl şairlerinden Garîb'in mesnevisinin nüshalarından biridir.

Yusuf peygamberin hayat hikâyesinin Batı edebiyatlarında da ayrı bir yeri vardır. "Kıssa Batı'da da aynı şekilde sanatın, edebiyatın ilgi odağı olmuştur. Resim, müzik, tiyatro ve edebiyat onu hep gündemine almıştır. Örneğin Handel, 'Yusuf ve Kardeşleri Mısır'da' adlı oratoryoyu, Richard Strauss ise 'Yusuf Efsanesi'ni bestelemiştir. Yine Thomas Mann, Yusuf ve Kardeşleri adlı romanda Yusuf ile Züleyha'yı yorumlamıştır."[83]

Meşhur Fransız şarkiyatçı Ernest Renan'ın (1823-1892) da *"Değil sadece en eski, belki bu ana kadar hiç eskimemiş roman"* şeklindeki tarif ve tespitinin[84], Hz. Yûsuf'un hikâyesinin hususen Batı, umumen bütün dünya edebiyatları için arz ettiği önemin anlaşılması ve bu hikâyenin bir nevi bütün insanlık için kültürel bir miras mesabesinde kabul edilmesi gerektiği çıkarımını yapmamıza olanak sağladığı söylenebilir.

Biz bu çalışmayla, olay örgüsü bağlamında ilahi metinlerin (Tevrat ve Kur'ân-ı Kerîm), edebî metinlere nasıl yansı(tıl)dığı ve bu yansımanın edebî eserlerde birbirleriyle ne ölçüde benzeştiği yahut farklılaştığı hususunu tespit etmeye çalıştık. Başka bir deyişle ilahi kiple yazılmış olan Yûsuf kıssasının, edebî kiple yazılmış eserlere ne ölçüde kaynaklık ettiği ve dönüştüğü hususunu ortaya koymaya çalıştık. Bunu yaparken edebî eserlerdeki ortak konu ve motiflerin edipler tarafından nasıl ele alındığını, işlendiğini belirlemeye gayret ettik.

Aynı zamanda bu çalışmanın, Yusuf ve Züleyha mesnevilerinin -olay örgüsünden hareketle- kaynaklarının ne/neler olduğu hususundaki muhtemel acabaları izale etmeyi amaçladığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu çalışmayla Yusuf ve Züleyha mesnevilerindeki hikâyelerin kaynağı/kaynakları hususunda teolojik olarak

---

[82] Ayrıntılı bilgi için bkz.: Burcu Karakaya, *Garîb'in Yûsuf u Züleyhâ'sı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin),* Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir, 2012.

[83] Necip Tosun, *Doğu'nun Hikâye Kuramı*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, Kasım 2014, s. 41.

[84] İ. Hikmet Ertaylan, *Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf ve Züleyhâ,* İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul, 1948, s. 211.

bir doğrunun peşinde olmak ve tefsirlerdeki/İslami anlatılardaki rivayetlerin sıhhatini ortaya çıkarmak gibi bir amacımız bulunmadığı için bu çeşit tespit ve tartışmalar tezimizin kapsamı dışında bırakılmıştır.

Yusuf ve Züleyha hikâyesinin konu edildiği edebî metinlerin hemen tamamında -edebî ve kurmaca bazı farklılıklar dışında- ana metin örgüsü olarak Yûsuf peygamberin hayat hikâyesi kronolojik bir biçimde ele alınmaktadır. Bu itibarla 22 farklı mesnevi üzerinde yürüttüğümüz tezimizin tematik bölümlemesini tezimizin temel metinlerinden olan Giritli Sırrı Paşa'nın *Ahsenü'l-Kasas* isimli tefsirini ve Yusuf u Züleyha mesnevilerindeki anlatıları model alarak tertip ettik.

Çalışmamızda, Türk edebiyatında yazılmış ve metni günümüze ulaşan 21 Yusuf ve Züleyha mesnevisi ve Fars edebiyatında kaleme alınmış Molla Câmî'nin *Yûsuf ve Züleyhâ* adlı mesnevisi olmak üzere toplam 22 mesneviyi 64 başlıkta, olay örgüsü bağlamında taksim ve tasnif ederek ele almaya çalıştık. Bu mesnevileri Kur'an-ı Kerîm ve Tevrat'taki Yusuf anlatılarıyla mukayeseye tabi tuttuk. Hem Kur'ân-ı Kerîm'de hem Tevrat'ta yer alan bu kıssanın olay örgüleri birbirlerine çok yakındır. Kur'ân-ı Kerîm'de hem umumi manada kıssaların hem de hususi olarak Yûsuf kıssasının, kıssadan hisse vermeye yönelik bir gayesinin olduğu ve bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan kıssaların ayrıntılara boğulmadığı söylenebilir. Buradaki temel gayenin, vahiydeki asli mesajın insanlığa ulaştırılması olduğu anlaşılmaktadır. Tevrat ise ekseriyetle şahıslar bağlamında tafsilatlı bilgileri ihtiva eder. Kur'ân-ı Kerîm'deki bu gayenin, kıssaların Tevrat'a göre daha muhtasar bir biçimde anlatılması sonucunu doğurması sebebiyle çalışmamıza Yûsuf kıssasının ayrıntılarına dair daha fazla bilgiye/ayrıntıya sahip olabilmek maksadıyla ilkin tefsirlere başvurduk. Bu bağlamda, müfessir ve dil âlimi Süyûtî'nin (ö. 911/1505), en hacimli rivayet tefsiri kabul edilmesi hasebiyle *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr* adlı tefsirini, Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet adamlarından ve müfessirlerinden Giritli Sırrı Paşa'nın (d.1844 - ö.1895) *Aḥsenü'l-Kaṣaṣ* adlı müstakil tarzda Yûsuf suresine hasretmiş olduğu tefsirini; yine Hz. Yûsuf'un tarihsel bir şahsiyet olması sebebiyle de müfessir, muhaddis ve tarihçi Taberî'nin (ö. 310/923), İslam tarihinin temel kaynaklarından olan *Tarih-i Taberî* adlı eserini dâhil etmenin yanı sıra kaleme alındığı 15. yüzyıl ve

sonrasında, Türk edebiyatında yazılmış birçok Yusuf ve Züleyha anlatısına tercüme yahut telif yoluyla kaynak/örnek teşkil eden âlim ve şair Molla Câmî'nin (ö.898/1492) *Yûsuf ve Züleyhâ* adlı mesnevisini de çalışmamızın mukayese kısmına dâhil ettik.

Yukarıdaki bağlamdan hareketle çalışmamızdaki mukayeseye temel teşkil eden Giritli Sırrı Paşa'nın *Ahsenü'l-Kasas* adlı müstakil tarzda Yûsuf suresine hasretmiş olduğu tefsir eserinin ve müellifinin genel bir tanıtımının yararlı olacağı kanaatindeyiz:

Osmanlı devlet adamlarından, edip, şair ve müfessir Sırrı Paşa, 1844 yılında Girit'in Kandiye kasabasında doğmuş; yine Kandiye ulemasından olan Cevrî Efendî'den ilim tahsil etmiştir.[85] Tahsilini tamamladıktan sonra mektupçuluk, mutasarrıflık ve valilik gibi çeşitli vazifelerde görev almıştır.[86] İlk vazifesi on altı yaşında Kandiye Mahkeme-i Şer'iyyesi katipliği olan Sırrı Paşa, akabinde buradan Hanya evkaf kâtipliğine geçmiştir.[87] Sonra sırasıyla Yanya mektupçu muavini (1867), Aydın mektupçu muavini (1868), Prizren mektupçusu (1869), Tuna mektupçusu (1872) olarak bulunmuştur. 1876 yılında İzvornik ve müteakibinde Vidin mutasarrıflıklarında görev yapmıştır.[88] 1879 yılında Trabzon'da başladığı valilik vazifesinden sonra sırasıyla Kastamonu (1880), aynı sene ikinci defa Trabzon, Ankara (1881), Sivas (1883), Diyarbakır (1885), Adana (1888), Bağdat (1889), ikinci defa Diyarbakır (1890) valiliği vazifelerinde bulunmuştur. 1895 yılına kadar Diyarbakır valiliğine devam etmiş, sağlık sorunları sebebiyle geldiği İstanbul'da aynı senenin 11 Aralık 1895 günü vefat etmiştir.[89]

Eserleri:[90]

1. Sırr-ı Kur'ân (h. 1302-1303)

---

[85] İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar,* Maarif Basımevi, İstanbul, 1955, s. 755.
[86] Bursalı Mehmed Tâhir Bey, *Osmanlı Müellifleri 2. Cilt,* (Hazırlayanlar: A. Fikri Yavuz, İsmail Özen), Meral Yayınevi, İstanbul, 1972, s. 368.
[87] Cemal Kurnaz, "Sırrı Paşa", https://islamansiklopedisi.org.tr/sirri-pasa (28.10.2021).
[88] Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye III,* (Hazırlayanlar: Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Metin Hülâgü), Sebil Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 16.
[89] Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* s. 16.
[90] Sırrı Paşa'nın eserlerine ait tasnif Cemal Kurnaz'ın, TDV İslâm Ansiklopedisindeki Sırrı Paşa adlı maddesinden alınmıştır: "Sırrı Paşa", https://islamansiklopedisi.org.tr/sirri-pasa, (10.10.2021).

2. Ahsenü'l-kasas: Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf aleyhisselâm (h. 1309)
3. Sırr-ı Furkân: Tefsîr-i Sûre-i Furkān (h. 1309, 1312)
4. Sırr-ı İnsân: Tefsîr-i Sûre-i İnsân (h. 1312)
5. Sırr-ı Meryem: Tefsîr-i Sûre-i Meryem (h. 1312)
6. Şerh-i Akāid Tercümesi (h. 1292)
7. Rü'yetullah'a Dâir Risâle (h. 1293)
8. Nakdü'l-kelâm fî akāidi'l-İslâm (h. 1302, 1310, 1324)
9. Er-Rûh (h. 1303, 1305)
10. Ârâü'l-milel (h. 1303)
11. Mi'yârü'l-makāl (h. 1303)
12. Nûrü'l-hüdâ Limen İstehdâ[91] (h. 1310)
13. Galatât (h. 1301, h.1305)
14. Mektûbât-ı Sırrı Paşa (h. 1301, h. 1315-1316)
15. Lek Dukakin (?)
16. Numûne-i Adâlet (?)
17. Sırr-ı İstivâ (?)

Sırrı Paşa'nın, çalışmamıza esas teşkil eden *Aḥsenü'l-Ḳaṣaṣ*: *Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf Aleyhisselâm* adlı eseri, müstakil tarzda kaleme alınmış bir Yûsuf suresi tefsiridir. Üç cilt olan tefsir, ilk cildi 204, ikinci cildi 372, üçüncü cildi 470 sayfa olmak üzere toplam 1046 sayfadan müteşekkildir ve (h. 1309/m. 1891-1892) yılında İstanbul'da basılmıştır.[92]

Sırrı Paşa'nın tefsirdeki metodunun, önce ele aldığı ayetin mealini vermek, akabinde de ayetleri belli parçalar hâlinde ayırarak tefsir etmek olduğu görülür. Ayetleri tefsir ederken Sırrı Paşa'nın serdettiği görüşlerini sağlam bir temele oturtmak

[91] Bu eserin adının, İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın *Son Asır Türk Şairleri* adlı eserinde *Nûru'l-Hüdâ Limen İstehdâ* olarak tesmiye edildiği görülürken aynı müellifin, Sırrı Paşa'nın bu eserini *Son Hattatlar* adlı çalışmasında ise *Nûrü'l-hüdâ limen ihtedâ* şeklinde kaydettiği görülmektedir. Yine aynı eserden Bursalı Mehmed Tâhir Bey'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinin ikinci cildinde, *Nurü'l-Hüdâ Limenihtedâ* adıyla bahsettiği görülmektedir.

[92] Giritli Sırrı Paşa, *Aḥsenü'l-Ḳaṣaṣ Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf Aleyhisselâm,* Cilt 1-2-3, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1309. Adı geçen eser, çalışmamızın temel metnidir..

için diğer birçok önemli müfessirden (İbn Abbâs[93], Mücâhid[94], Hasan-ı Basrî[95], Katâde[96], İbn Cüreyc[97], Fahreddîn-i Râzî[98], İsmail Hakkı Bursevî[99]) deliller getirdiği görülmektedir. İslami rivayetlere ehemmiyet verdiği görülen müfessirin, verdiği rivayetlerin zayıf olması durumunda bu durumu dile getirmesinden ve yine bazı rivayetlere muhalefet şerhi düşmesinden geniş bir tefsir birikimine sahip, güvenilir bir müfessir olduğunu söylemek mümkündür.

Bilinen tefsirlerin aksine Sırrı Paşa'nın *Ahsenü'l-Kasas*'ta, (Cemîl[100], Mevlânâ[101], Molla Câmî[102], Kemâl-i Hucendî[103], Busîrî[104]) gibi birçok şairin şiirlerinden Arapça ve Farsça yaptığı alıntılarla tefsiri sadedinde bulunduğu surenin bazı ayetlerini edebî anlatılar üzerinden de izah etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

A. İlahi Metinlerde Yusuf Anlatısı

Tevrat'ta Yusuf Kıssası[105]

Yûsuf kıssasının yazılı olarak geçtiği ilk kaynak Tevrat'tır. Kıssa Tevrat'ta *Yaratılış* kısmının 37-50. Bapları arasında tafsilatlı bir şekilde anlatılır:

37. Bap

---

[93] Adı, Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib el Kureşî (ö. 68/687-688) olup Hz. Muhammed'in amcasının oğlu, meşhur muhaddis, müfessir, fakîh ve sahâbî.
[94] Adı, Ebü'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî el-Mahzûmî (ö. 103/701) olup tâbiîn döneminin önde gelen müfessirlerindendir.
[95] Adı, Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728) olup tâbiîn döneminin önemli müfessirlerindendir.
[96] Adı, Ebü'l-Hattâb Katâde b. Diâme b. Katâde es-Sedûsî el-Basrî (ö. 117/735) olup tâbiîn döneminin önemli müfessirlerindendir.
[97] Adı, Ebü'l-Velîd Abdülmelik b. Abdilazîz b.Cüreyc el-Kureşî (ö. 150/767) olup tâbiîn döneminin önemli muhaddis, müfessir ve fıkıh âlimlerindendir.
[98] Adı, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn er-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210) olup kelâm, felsefe, tefsir alanlarındaki çalışmalarıyla maruf Eş'arî âlimi.
[99] İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725), Celvetî şeyhlerinden, müfessir ve şair.
[100] Adı, Ebû Amr Cemîl b. Abdillâh b. Ma'mer el-Uzrî (ö. 82/701) olup yazdığı aşk şiirleriyle maruf bir Arap şairi.
[101] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273), Mevleviyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf ve şair.
[102] Adı, Nûriddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî (ö. 898/1492) olup ekseriyetle Molla Câmî unvanıyla maruf İranlı mutasavvıf, âlim ve şair.
[103] Pîr-i Hucend lakabıyla da bilinen mutasavvıf şair (ö. 803/1401).
[104] Adı, Ebû Abdillâh Şerefüddîn Muhammed b. Saîd b. Hammâd b. Muhsin el-Busûrî (ö. 695/1296 ?) olup Hz. Muhammed için yazdığı kasideleriyle tanınan Berberî asıllı Mısırlı şair.
[105] Tevrat'taki Yûsuf anlatısı için yararlanılan kaynak: *incil.info*

Yakup babasının yabancı olarak kalmış olduğu Kenan ülkesinde yaşadı. 2- Yakup soyunun öyküsü: Yusuf on yedi yaşında bir gençti. Babasının karıları Bilha ve Zilpa'dan olan üvey kardeşleriyle birlikte sürü güdüyordu. Kardeşlerinin yaptığı kötülükleri babasına ulaştırırdı.

3- İsrail Yusuf'u öbür oğullarının hepsinden çok severdi. Çünkü Yusuf onun yaşlılığında doğmuştu. Yusuf'a uzun, renkli bir giysi yaptırmıştı. 4- Yusuf'un kardeşleri babalarının onu kendilerinden çok sevdiğini görünce, ondan nefret ettiler. Yusuf'a tatlı söz söylemez oldular. 5- Yusuf bir düş gördü. Bunu kardeşlerine anlatınca, ondan daha çok nefret ettiler. 6- Yusuf, "Lütfen gördüğüm düşü dinleyin!" dedi, 7- "Tarlada demet bağlıyorduk. Ansızın benim demetim kalkıp dikildi. Sizinkilerse, çevresine toplanıp önünde eğildiler." 8- Kardeşleri, "Başımıza kral mı olacaksın? Bizi sen mi yöneteceksin?" dediler. Düşlerinden, söylediklerinden ötürü ondan büsbütün nefret ettiler. 9- Yusuf bir düş daha görüp kardeşlerine anlattı. "Dinleyin, bir düş daha gördüm" dedi, "Güneş, ay ve on bir yıldız önümde eğildiler." 10- Yusuf babasıyla kardeşlerine bu düşü anlatınca, babası onu azarladı: "Ne biçim düş bu?" dedi, "Ben, annen, kardeşlerin gelip önünde yere mi eğileceğiz yani?" 11- Kardeşleri Yusuf'u kıskanıyordu, ama bu olay babasının aklına takıldı. 12- Bir gün Yusuf'un kardeşleri babalarının sürüsünü gütmek için Şekem'e gittiler. 13- İsrail Yusuf'a, "Kardeşlerin Şekem'de sürü güdüyorlar" dedi, "Gel seni de onların yanına göndereyim." Yusuf, "Hazırım" diye yanıtladı.14- Babası, "Git kardeşlerine ve sürüye bak" dedi, "Her şey yolunda mı, değil mi, bana haber getir." Böylece onu Hevron Vadisi'nden gönderdi. Yusuf Şekem'e vardı. 15- Kırda dolaşırken bir adam onu görüp, "Ne arıyorsun?" diye sordu. 16- Yusuf, "Kardeşlerimi arıyorum" diye yanıtladı, "Buralarda sürü güdüyorlar. Nerede olduklarını biliyor musun?" 17-- Adam, "Buradan ayrıldılar" dedi, " 'Dotan'a gidelim' dediklerini duydum."Böylece Yusuf kardeşlerinin peşinden gitti ve Dotan'da onları buldu. 18- Kardeşleri onu uzaktan gördüler. Yusuf yanlarına varmadan, onu öldürmek için düzen kurdular. 19- Birbirlerine, "İşte düş hastası geliyor" dediler, 20- "Hadi onu öldürüp kuyulardan birine atalım. Yabanıl bir hayvan yedi deriz. Bakalım o zaman düşleri ne olacak!" 21- Ruben bunu duyunca Yusuf'u kurtarmaya çalıştı: "Canına kıymayın" dedi, 22- "Kan dökmeyin. Onu şu ıssız yerdeki kuyuya atın, ama kendisine dokunmayın." Amacı Yusuf'u kurtarıp babasına

geri götürmekti. 23- Yusuf yanlarına varınca, kardeşleri sırtındaki renkli uzun giysiyi çekip çıkardılar 24- ve onu susuz, boş bir kuyuya attılar. 25- Yemek yemek için oturduklarında, Gilat yönünden bir İsmaili kervanının geldiğini gördüler. Develeri kitre, pelesenk, laden yüklüydü. Mısır'a gidiyorlardı. 26- Yahuda, kardeşlerine, "Kardeşimizi öldürür, suçumuzu gizlersek ne kazanırız?" dedi, 27- "Gelin onu İsmaililer'e satalım. Böylece canına dokunmamış oluruz. Çünkü o kardeşimizdir, aynı kanı taşıyoruz." Kardeşleri kabul etti. 28- Midyanlı tüccarlar oradan geçerken, kardeşleri Yusuf'u kuyudan çekip çıkardılar, yirmi gümüşe İsmaililer'e sattılar. İsmaililer Yusuf'u Mısır'a götürdüler. 29- Kuyuya geri dönen Ruben Yusuf'u orada göremeyince üzüntüden giysilerini yırttı. 30- Kardeşlerinin yanına gidip, "Çocuk orada yok" dedi, "Ne yapacağım şimdi ben?"

31- Bunun üzerine bir teke keserek Yusuf'un renkli uzun giysisini kanına buladılar. 32- Giysiyi babalarına götürerek, "Bunu bulduk" dediler, "Bak, bakalım, oğlunun mu, değil mi?" 33- Yakup giysiyi tanıdı, "Evet, bu oğlumun giysisi" dedi, "Onu yabanıl bir hayvan yemiş olmalı. Yusuf'u parçalamış olsa gerek." 34- Yakup üzüntüden giysilerini yırttı, beline çul sardı, oğlu için uzun süre yas tuttu. 35- Bütün oğulları, kızları onu avutmaya çalıştılarsa da o avunmak istemedi. "Oğlumun yanına, ölüler diyarına yas tutarak gideceğim" diyerek oğlu için ağlamaya devam etti. 36- Bu arada Midyanlılar da Yusuf'u Mısır'da firavunun bir görevlisine, muhafız birliği komutanı Potifar'a sattılar.

38. Bap.

O sıralarda Yahuda kardeşlerinden ayrılarak Adullamlı Hira adında bir adamın yanına gitti. 2- Orada Kenanlı bir kızla karşılaştı. Kızın babasının adı Şua'ydı. Yahuda kızla evlendi. 3- Kadın hamile kaldı ve bir erkek çocuk doğurdu. Yahuda ona Er adını verdi. 4- Kadın yine hamile kaldı, bir erkek çocuk daha doğurdu, adını Onan koydu. 5- Yine bir erkek çocuk doğurdu, adını Şela koydu. Şela doğduğu zaman Yahuda Keziv'deydi. 6- Yahuda ilk oğlu Er için bir kadın aldı. Kadının adı Tamar'dı. 7- Yahuda'nın ilk oğlu Er, RAB'bin gözünde kötüydü. Bu yüzden RAB onu öldürdü.

8- Yahuda Onan'a, "Kardeşinin karısıyla evlen" dedi, "Kayınbiraderlik görevini yap. Kardeşinin soyunu sürdür." 9- Ama Onan doğacak çocukların kendisine ait olmayacağını biliyordu. Bu yüzden ne zaman kardeşinin karısıyla yatsa, kardeşine soy yetiştirmemek için menisini yere boşaltıyordu. 10- Bu yaptığı RAB'bin gözünde kötüydü. Bu yüzden RAB onu da öldürdü. 11- Bunun üzerine Yahuda, gelini Tamar'a, "Babanın evine dön" dedi, "Oğlum Şela büyüyünceye kadar orada dul olarak yaşa." Yahuda, "Şela da kardeşleri gibi ölebilir" diye düşünüyordu. Böylece Tamar babasının evine döndü. 12- Uzun süre sonra Şua'nın kızı olan Yahuda'nın karısı öldü. Yahuda yası bittikten sonra arkadaşı Adullamlı Hira'yla birlikte Timna'ya, sürüsünü kırkanların yanına gitti. 13- Tamar'a, "Kayınbaban sürüsünü kırkmak için Timna'ya gidiyor" diye haber verdiler. 14- Tamar üzerindeki dul giysilerini çıkardı. Peçesini örttü, sarınıp Timna yolu üzerindeki Enayim Kapısı'nda oturdu. Çünkü Şela büyüdüğü halde onunla evlenmesine izin verilmediğini görmüştü. 15- Yahuda onu görünce fahişe sandı. Çünkü yüzü örtülüydü. 16- Yolun kenarına, ona doğru seğirterek, kendi gelini olduğunu bilmeden, "Hadi gel, seninle yatmak istiyorum" dedi. Tamar, "Seninle yatarsam, bana ne vereceksin?" diye sordu. 17- Yahuda, "Sürümden sana bir oğlak göndereyim" dedi.Tamar, "Oğlağı gönderinceye kadar rehin olarak bana bir şey verebilir misin?" dedi. 18- Yahuda, "Ne vereyim?" diye sordu. Tamar, "Mührünü, kaytanını ve elindeki değneği" diye yanıtladı. Yahuda bunları verip onunla yattı. Tamar hamile kaldı. 19- Gidip peçesini çıkardı, yine dul giysilerini giydi. 20- Bu arada Yahuda rehin bıraktığı eşyaları geri almak için Adullamlı arkadaşıyla kadına bir oğlak gönderdi. Ne var ki arkadaşı kadını bulamadı. 21- O çevrede yaşayanlara, "Enayim'de, yol kenarında bir fahişe vardı, nerede o?" diye sordu. "Burada öyle bir kadın yok" diye karşılık verdiler. 22- Bunun üzerine Yahuda'nın yanına dönerek, "Kadını bulamadım" dedi, "O çevrede yaşayanlar da 'Burada fahişe yok' dediler." 23- Yahuda, "Varsın eşyalar onun olsun" dedi, "Kimseyi kendimize güldürmeyelim. Ben oğlağı gönderdim, ama sen kadını bulamadın." 24- Yaklaşık üç ay sonra Yahuda'ya, "Gelinin Tamar zina etmiş, şu anda hamile" diye haber verdiler. Yahuda, "Onu dışarıya çıkarıp yakın" dedi. 25- Tamar dışarı çıkarılınca, kayınbabasına, "Ben bu eşyaların sahibinden hamile kaldım" diye haber gönderdi, "Lütfen şunlara bak. Bu mühür, kaytan, değnek kime ait?" 26- Yahuda eşyaları tanıdı. "O benden daha doğru bir kişi" dedi, "Çünkü onu oğlum Şela'ya almadım." Bir daha onunla yatmadı. 27- Doğum vakti gelince Tamar'ın

rahminde ikiz olduğu anlaşıldı. 28- Doğum yaparken ikizlerden biri elini dışarı çıkardı. Ebe çocuğun elini yakalayıp bileğine kırmızı bir iplik bağladı, "Bu önce doğdu" dedi. 29- Ne var ki, çocuk elini içeri çekti, o sırada da kardeşi doğdu. Ebe, "Kendine böyle mi gedik açtın?" dedi. Bu yüzden çocuğa Peres adı kondu. 30- Sonra bileğine kırmızı iplik bağlı kardeşi doğdu. Ona da Zerah adı verildi.

39. Bap

İsmaililer Yusuf'u Mısır'a götürmüştü. Firavunun görevlisi, muhafız birliği komutanı Mısırlı Potifar onu İsmaililer'den satın almıştı. 2- RAB Yusuf'la birlikteydi ve onu başarılı kılıyordu. Yusuf Mısırlı efendisinin evinde kalıyordu. 3- Efendisi RAB'bin Yusuf'la birlikte olduğunu, yaptığı her işte onu başarılı kıldığını gördü. 4- Yusuf'tan hoşnut kalarak onu özel hizmetine aldı. Evinin ve sahip olduğu her şeyin sorumluluğunu ona verdi. 5- Yusuf'u evinin ve sahip olduğu her şeyin sorumlusu atadığı andan itibaren RAB Yusuf sayesinde Potifar'ın evini kutsadı. Evini, tarlasını, kendisine ait her şeyi bereketli kıldı. 6- Potifar sahip olduğu her şeyin sorumluluğunu Yusuf'a verdi; yediği yemek dışında hiçbir şeyle ilgilenmedi. Yusuf güzel yapılı, yakışıklıydı. 7- Bir süre sonra efendisinin karısı ona göz koyarak, "Benimle yat" dedi. 8- Ama Yusuf reddetti. "Ben burada olduğum için efendim evdeki hiçbir şeyle ilgilenme gereğini duymuyor" dedi, "Sahip olduğu her şeyin yönetimini bana verdi. 9- Bu evde ben de onun kadar yetkiliyim. Senin dışında hiçbir şeyi benden esirgemedi. Sen onun karısısın. Nasıl böyle bir kötülük yapar, Tanrı'ya karşı günah işlerim?" 10- Potifar'ın karısı her gün kendisiyle yatması ya da birlikte olması için direttiyse de, Yusuf onun isteğini kabul etmedi. 11- Bir gün Yusuf olağan işlerini yapmak üzere eve gitti. İçerde ev halkından hiç kimse yoktu. 12- Potifar'ın karısı Yusuf'un giysisini tutarak, "Benimle yat" dedi. Ama Yusuf giysisini onun elinde bırakıp evden dışarı kaçtı. 13- Kadın Yusuf'un giysisini bırakıp kaçtığını görünce, 14- uşaklarını çağırdı. "Bakın şuna!" dedi, "Kocamın getirdiği bu İbrani bizi rezil etti. Yanıma geldi, benimle yatmak istedi. Ben de bağırdım. 15- Bağırdığımı duyunca giysisini yanımda bırakıp dışarı kaçtı." 16- Efendisi eve gelinceye kadar Yusuf'un giysisini yanında alıkoydu. 17- Ona da aynı şeyleri anlattı: "Buraya getirdiğin İbrani köle yanıma gelip beni aşağılamak istedi. 18- Ama ben bağırınca giysisini yanımda bırakıp kaçtı." 19-

Karısının, "Kölen bana böyle yaptı" diyerek anlattıklarını duyunca, Yusuf'un efendisinin öfkesi tepesine çıktı. 20- Yusuf'u yakalayıp zindana, kralın tutsaklarının bağlı olduğu yere attı. Ama Yusuf zindandayken 21- RAB onunla birlikteydi. Ona iyilik etti. Zindancıbaşı Yusuf'tan hoşnut kaldı. 22- Bütün tutsakların yönetimini ona verdi. Zindanda olup biten her şeyden Yusuf sorumluydu. 23- Zindancıbaşı Yusuf'un sorumlu olduğu işlerle hiç ilgilenmezdi. Çünkü RAB Yusuf'la birlikteydi ve yaptığı her işte onu başarılı kılıyordu.

40. Bap.

Bir süre sonra Mısır Kralı'nın sakisiyle fırıncısı efendilerini gücendirdiler. 2- Firavun bu iki görevlisine, baş sakiyle fırıncıbaşına öfkelendi. 3- Onları muhafız birliği komutanının evinde, Yusuf'un tutsak olduğu zindanda göz altına aldı. 4- Muhafız birliği komutanı Yusuf'u onların hizmetine atadı. Bir süre zindanda kaldılar. 5- Firavunun sakisiyle fırıncısı tutsak oldukları zindanda aynı gece birer düş gördüler. Düşleri farklı anlamlar taşıyordu. 6- Sabah Yusuf yanlarına gittiğinde, onları tedirgin gördü. 7- Efendisinin evinde, kendisiyle birlikte zindanda kalan firavunun görevlilerine, "Niçin suratınız asık bugün?" diye sordu. 8- "Düş gördük ama yorumlayacak kimse yok" dediler. Yusuf, "Yorum Tanrı'ya özgü değil mi?" dedi, "Lütfen düşünüzü bana anlatın." 9- Baş saki düşünü Yusuf'a anlattı: "Düşümde önümde bir asma gördüm. 10- Üç çubuğu vardı. Tomurcuklar açar açmaz çiçeklendi, salkım salkım üzüm verdi. 11- Firavunun kâsesi elimdeydi. Üzümleri alıp firavunun kâsesine sıktım. Sonra kâseyi ona verdim." 12- Yusuf, "Bu şu anlama gelir" dedi, "Üç çubuk üç gün demektir. 13- Üç gün içinde firavun seni zindandan çıkaracak, yine eski görevine döneceksin. Geçmişte olduğu gibi yine ona sakilik yapacaksın. 14- Ama her şey yolunda giderse, lütfen beni anımsa. Bir iyilik yap, firavuna benden söz et. Çıkar beni bu zindandan. 15- Çünkü ben İbrani ülkesinden zorla kaçırıldım. Burada da zindana atılacak bir şey yapmadım." 16- Fırıncıbaşı bu iyi yorumu duyunca, Yusuf'a, "Ben de bir düş gördüm" dedi, "Başımın üstünde üç sepet beyaz ekmek vardı. 17- En üstteki sepette firavun için pişirilmiş çeşitli pastalar vardı. Kuşlar başımın üstündeki sepetten pastaları yiyorlardı." 18- Yusuf, "Bu şu anlama gelir" dedi, "Üç sepet üç gün demektir. 19- Üç gün içinde firavun seni zindandan çıkarıp ağaca asacak. Kuşlar etini

yiyecekler." 20- Üç gün sonra, firavun doğum gününde bütün görevlilerine bir şölen verdi. Görevlilerinin önünde baş sakisiyle fırıncıbaşını zindandan çıkardı. 21-22 Yusuf'un yaptığı yoruma uygun olarak baş sakisini eski görevine atadı. Baş saki firavuna şarap sunmaya başladı. Ama firavun fırıncıbaşını astırdı. 23- Gelgelelim, baş saki Yusuf'u anımsamadı, unuttu gitti.

41. Bap

Tam iki yıl sonra firavun bir düş gördü: Nil Irmağı'nın kıyısında duruyordu. 2- Irmaktan güzel ve semiz yedi inek çıktı. Sazlar arasında otlamaya başladılar. 3- Sonra yedi çirkin ve cılız inek çıktı. Irmağın kıyısında öbür ineklerin yanında durdular. 4- Çirkin ve cılız inekler güzel ve semiz yedi ineği yiyince, firavun uyandı. 5- Yine uykuya daldı, bu kez başka bir düş gördü: Bir sapta yedi güzel ve dolgun başak bitti. 6- Sonra, cılız ve doğu rüzgarıyla kavrulmuş yedi başak daha bitti. 7- Cılız başaklar, yedi güzel ve dolgun başağı yuttular. Firavun uyandı, düş gördüğünü anladı. 8- Sabah uyandığında kaygılıydı. Bütün Mısırlı büyücüleri, bilgeleri çağırttı. Onlara gördüğü düşleri anlattı. Ama hiçbiri firavunun düşlerini yorumlayamadı. 9- Bu arada baş saki firavuna, "Bugün suçumu itiraf etmeliyim" dedi, 10- "Kullarına -bana ve fırıncıbaşına- öfkelenince bizi zindana, muhafız birliği komutanının evine kapattın. 11- Bir gece ikimiz de düş gördük. Düşlerimiz farklı anlamlar taşıyordu. 12- Orada bizimle birlikte muhafız birliği komutanının kölesi İbrani bir genç vardı. Gördüğümüz düşleri ona anlattık. Bize bir bir yorumladı. 13- Her şey onun yorumladığı gibi çıktı: Ben görevime döndüm, fırıncıbaşıysa asıldı." 14- Firavun Yusuf'u çağırttı. Hemen onu zindandan çıkardılar. Yusuf tıraş olup giysilerini değiştirdikten sonra firavunun huzuruna çıktı. 15- Firavun Yusuf'a, "Bir düş gördüm" dedi, "Ama kimse yorumlayamadı. Duyduğun her düşü yorumlayabildiğini işittim." 16- Yusuf, "Ben yorumlayamam" dedi, "Firavuna en uygun yorumu Tanrı yapacaktır." 17- Firavun Yusuf'a anlatmaya başladı: "Düşümde bir ırmak kıyısında duruyordum. 18- Irmaktan semiz ve güzel yedi inek çıktı. Sazlar arasında otlamaya başladılar. 19- Sonra arık, çirkin, cılız yedi inek daha çıktı. Mısır'da onlar kadar çirkin inek görmedim. 20- Cılız ve çirkin inekler ilk çıkan yedi semiz ineği yedi. 21- Ancak kötü görünüşleri değişmedi. Sanki bir şey yememiş gibi görünüyorlardı. Sonra uyandım. 22- "Bir de düşümde bir sapta dolgun ve güzel

yedi başak bittiğini gördüm. 23- Sonra solgun, cılız, doğu rüzgarının kavurduğu yedi başak daha bitti. 24- Cılız başaklar yedi güzel başağı yuttular. Büyücülere bunu anlattım. Ama hiçbiri yorumlayamadı." 25- Yusuf, "Efendim, iki düş de aynı anlamı taşıyor" dedi, "Tanrı ne yapacağını sana bildirmiş. 26- Yedi güzel inek yedi yıl demektir. Yedi güzel başak da yedi yıldır. Aynı anlama geliyor. 27- Daha sonra çıkan yedi cılız, çirkin inek ve doğu rüzgarının kavurduğu yedi solgun başaksa yedi yıl kıtlık olacağı anlamına gelir. 28- "Söylediğim gibi, Tanrı ne yapacağını sana göstermiş. 29- Mısır'da yedi yıl bolluk olacak. 30- Sonra yedi yıl öyle bir kıtlık olacak ki, bolluk yılları hiç anımsanmayacak. Çünkü kıtlık ülkeyi kasıp kavuracak. 31- Ardından gelen kıtlık bolluğu unutturacak, çünkü çok şiddetli olacak. 32- Bu konuda iki kez düş görmenin anlamı, Tanrı'nın kesin kararını verdiğini ve en kısa zamanda uygulayacağını gösteriyor. 33- "Şimdi firavunun akıllı, bilgili bir adam bulup onu Mısır'ın başına getirmesi gerekir. 34- Ülke çapında adamlar görevlendirmeli, bunlar yedi bolluk yılı boyunca ürünlerin beşte birini toplamalı. 35- Gelecek verimli yılların bütün yiyeceğini toplasınlar, firavunun yönetimi altında kentlerde depolayıp korusunlar. 36- Bu yiyecek, gelecek yedi kıtlık yılı boyunca Mısır'da ihtiyat olarak kullanılacak, ülke kıtlıktan kırılmayacak." 37- Bu öneri firavunla görevlilerine iyi göründü. 38- Firavun görevlilerine, "Bu adam gibi Tanrı Ruhu'na sahip birini bulabilir miyiz?" diye sordu. 39- Sonra Yusuf'a, "Madem Tanrı bütün bunları sana açıkladı, senden daha akıllısı, bilgilisi yoktur" dedi, 40- "Sarayımın yönetimini sana vereceğim. Bütün halkım buyruklarına uyacak. Tahttan başka senden üstünlüğüm olmayacak. 41- Seni bütün Mısır'a yönetici atıyorum." 42- Sonra mührünü parmağından çıkarıp Yusuf'un parmağına taktı. Ona ince ketenden giysi giydirdi. Boynuna altın zincir taktı. 43- Onu kendi yardımcısının arabasına bindirdi. Yusuf'un önünde, "Yol açın!" diye bağırdılar. Böylece firavun ona bütün Mısır'ın yönetimini verdi. 44- Firavun Yusuf'a, "Firavun benim" dedi, "Ama Mısır'da senden izinsiz kimse elini ayağını oynatmayacak." 45- Yusuf'un adını Safenat-Paneah koydu. On Kenti'nin kâhini Potifera'nın kızı Asenat'ı da ona karı olarak verdi. Yusuf ülkeyi boydan boya dolaştı. 46- Yusuf firavunun hizmetine girdiğinde otuz yaşındaydı. Firavunun huzurundan ayrıldıktan sonra bütün Mısır'ı dolaştı. 47- Yedi bolluk yılı boyunca toprak çok ürün verdi. 48- Yusuf Mısır'da yedi yıl içinde yetişen bütün ürünleri toplayıp kentlerde depoladı. Her kente o kentin çevresindeki tarlalarda yetişen ürünleri koydu. 49-

Denizin kumu kadar çok buğday depoladı; öyle ki, ölçmekten vazgeçti. Çünkü buğday ölçülemeyecek kadar çoktu. 50- Kıtlık yılları başlamadan, On Kenti'nin kâhini Potifera'nın kızı Asenat Yusuf'a iki erkek çocuk doğurdu. 51- Yusuf ilk oğlunun adını Manaşşe koydu. "Tanrı bana bütün acılarımı ve babamın ailesini unutturdu" dedi. 52- "Tanrı sıkıntı çektiğim ülkede beni verimli kıldı" diyerek ikinci oğlunun adını Efrayim koydu. 53- Mısır'da yedi bolluk yılı sona erdi. 54- Yusuf'un söylemiş olduğu gibi yedi kıtlık yılı başgösterdi. Bütün ülkelerde kıtlık vardı, ama Mısır'ın her yanında yiyecek bulunuyordu. 55- Mısırlılar aç kalınca, yiyecek için firavuna yakardılar. Firavun, "Yusuf'a gidin" dedi, "O size ne derse öyle yapın." 56- Kıtlık bütün ülkeyi sarınca, Yusuf depoları açıp Mısırlılar'a buğday satmaya başladı. Çünkü kıtlık Mısır'ı boydan boya kavuruyordu. 57- Bütün ülkelerden insanlar da buğday satın almak için Mısır'a, Yusuf'a geliyordu. Çünkü kıtlık bütün dünyayı sarmıştı ve şiddetliydi.

42. Bap

Yakup Mısır'da buğday olduğunu öğrenince, oğullarına, "Neden birbirinize bakıp duruyorsunuz?" dedi, 2- "Mısır'da buğday olduğunu duydum. Gidin, satın alın ki, yaşayalım, yoksa öleceğiz." 3- Böylece Yusuf'un on kardeşi buğday almak için Mısır'a gittiler. 4- Ancak Yakup Yusuf'un kardeşi Benyamin'i onlarla birlikte göndermedi, çünkü oğlunun başına bir şey gelmesinden korkuyordu. 5- Buğday satın almaya gelenler arasında İsrail'in oğulları da vardı. Çünkü Kenan ülkesinde de kıtlık hüküm sürüyordu. 6- Yusuf ülkenin yöneticisiydi, herkese o buğday satıyordu. Kardeşleri gelip onun önünde yere kapandılar. 7- Yusuf kardeşlerini görünce tanıdı. Ama onlara yabancı gibi davranarak sert konuştu: "Nereden geliyorsunuz?" "Kenan ülkesinden" diye yanıtladılar, "Yiyecek satın almaya geldik." 8- Yusuf kardeşlerini tanıdıysa da kardeşleri onu tanımadılar. 9- Yusuf onlarla ilgili düşlerini anımsayarak, "Siz casussunuz" dedi, "Ülkenin zayıf noktalarını öğrenmeye geldiniz." 10- "Aman, efendim" diye karşılık verdiler, "Biz kulların yalnızca yiyecek satın almaya geldik.

11- Hepimiz aynı babanın çocuklarıyız. Biz kulların dürüst insanlarız, casus değiliz." 12- Yusuf, "Hayır!" dedi, "Siz ülkenin zayıf noktalarını öğrenmeye geldiniz." 13- Kardeşleri, "Biz kulların on iki kardeşiz" dediler, "Hepimiz Kenan ülkesinde yaşayan aynı babanın çocuklarıyız. En küçüğümüz babamızın yanında kaldı, biri de kayboldu."

14- Yusuf, "Söylediğim gibi" dedi, "Casussunuz siz. 15- Sizi sınayacağım. Firavunun başına ant içerim. Küçük kardeşiniz de gelmedikçe, buradan ayrılamazsınız. 16- Aranızdan birini gönderin, kardeşinizi getirsin. Geri kalanlarınız göz altına alınacak. Anlattıklarınız doğru mu, değil mi, sizi sınayacağız. Değilse, firavunun başına ant içerim ki casussunuz." 17- Üç gün onları göz altında tuttu. 18- Üçüncü gün, "Bir koşulla canınızı bağışlarım" dedi, "Ben Tanrı'dan korkarım. 19- Dürüst olduğunuzu kanıtlamak için, içinizden biri göz altında tutulduğunuz evde kalsın, ötekiler gidip aç kalan ailenize buğday götürsün. 20- Sonra küçük kardeşinizi bana getirin. Böylece anlattıklarınızın doğru olup olmadığı ortaya çıkar, ölümden kurtulursunuz." Kabul ettiler. 21- Birbirlerine, "Besbelli kardeşimize yaptığımızın cezasını çekiyoruz" dediler, "Bize yalvardığında nasıl sıkıntı çektiğini gördük, ama dinlemedik. Bu sıkıntı onun için başımıza geldi." 22- Ruben, "Çocuğa zarar vermeyin diye sizi uyarmadım mı?" dedi, "Ama dinlemediniz. İşte şimdi kanının hesabı soruluyor." 23- Yusuf'un konuştuklarını anladığını farketmediler, çünkü onunla çevirmen aracılığıyla konuşuyorlardı. 24- Yusuf kardeşlerinden ayrılıp ağlamaya başladı. Sonra dönüp onlarla konuştu. Aralarından Şimon'u alarak ötekilerin gözleri önünde bağladı. 25- Sonra torbalarına buğday doldurulmasını, paralarının torbalarına geri konulmasını, yol için kendilerine azık verilmesini buyurdu. Bunlar yapıldıktan sonra 26- buğdayları eşeklerine yükleyip oradan ayrıldılar. 27- Konakladıkları yerde içlerinden biri eşeğine yem vermek için torbasını açınca parasını gördü. Para torbanın ağzına konmuştu. 28- Kardeşlerine, "Paramı geri vermişler" diye seslendi, "İşte torbamda!" Yürekleri yerinden oynadı. Titreyerek birbirlerine, "Tanrı'nın bize bu yaptığı nedir?" dediler. 29- Kenan ülkesine, babaları Yakup'un yanına varınca, başlarına gelenleri ona anlattılar: 30- "Mısır'ın yöneticisi bizimle sert konuştu. Bize casusmuşuz gibi davrandı. 31- Ona, 'Biz dürüst insanlarız' dedik, 'Casus değiliz. 32- Hepimiz aynı babanın çocuklarıyız. On iki kardeşiz; biri kayboldu, en küçüğü de Kenan ülkesinde, babamızın yanında.' 33- "Ülkenin yöneticisi, 'Dürüst olduğunuzu şöyle anlayabilirim' dedi, 'Kardeşlerinizden birini yanımda bırakın, buğdayı alıp aç kalan ailelerinize götürün. 34- Küçük kardeşinizi de bana getirin. O zaman casus olmadığınızı, dürüst insanlar olduğunuzu anlar, kardeşinizi size geri veririm. Ülkede ticaret yapabilirsiniz.' 35- Torbalarını boşaltınca, hepsi para kesesini torbasında buldu. Para keselerini görünce hem kendileri hem babaları korkuya kapıldı. 36- Yakup, "Beni çocuklarımdan yoksun

bırakıyorsunuz" dedi, "Yusuf yok, Şimon yok. Şimdi de Benyamin'i götürmek istiyorsunuz. Sıkıntıyı çeken hep benim." 37- Ruben babasına, "Benyamin'i geri getirmezsem, iki oğlumu öldür" dedi, "Onu bana teslim et, ben sana geri getireceğim." 38- Ama Yakup, "Oğlumu sizinle göndermeyeceğim" dedi, "Çünkü kardeşi öldü, yalnız o kaldı. Yolda ona bir zarar gelirse, bu acıyla ak saçlı başımı ölüler diyarına götürürsünüz."

43. Bap.

Kenan ülkesinde kıtlık şiddetlenmişti. 2- Mısır'dan getirilen buğday tükenince Yakup, oğullarına, "Yine gidin, bize biraz yiyecek alın" dedi. 3- Yahuda, "Adam bizi sıkı sıkı uyardı" diye karşılık verdi, " 'Kardeşiniz sizinle birlikte gelmezse, yüzümü göremezsiniz' dedi. 4- Kardeşimizi bizimle gönderirsen, gider sana yiyecek alırız. 5- Göndermezsen gitmeyiz. Çünkü o adam, 'Kardeşinizi birlikte getirmezseniz, yüzümü göremezsiniz' dedi." 6- İsrail, "Niçin adama bir kardeşiniz daha olduğunu söyleyerek bana bu kötülüğü yaptınız?" dedi. 7- Şöyle yanıtladılar: "Adam, 'Babanız hâlâ yaşıyor mu? Başka kardeşiniz var mı?' diye sordu. Bizimle ve akrabalarımızla ilgili öyle sorular sordu ki, yanıt vermek zorunda kaldık. Kardeşinizi getirin diyeceğini nereden bilebilirdik?" 8- Yahuda, babası İsrail'e, "Çocuğu benimle gönder, gidelim" dedi, "Sen de biz de yavrularımız da ölmez, yaşarız. 9- Ona ben kefil oluyorum. Beni sorumlu say. Eğer onu geri getirmez, önüne çıkarmazsam, ömrümce sana karşı suçlu sayılayım. 10- Çünkü gecikmeseydik, şimdiye dek iki kez gidip gelmiş olurduk." 11- Bunun üzerine İsrail, "Öyleyse gidin" dedi, "Yalnız, torbalarınıza bu ülkenin en iyi ürünlerinden biraz pelesenk, biraz bal, kitre, laden, fıstık, badem koyun, Mısır'ın yöneticisine armağan olarak götürün. 12- Yanınıza iki kat para alın. Torbalarınızın ağzına konan parayı geri götürün. Belki bir yanlışlık olmuştur. 13- Kardeşinizi alıp gidin, o adamın yanına dönün. 14- Her Şeye Gücü Yeten Tanrı, adamın yüreğine size karşı merhamet koysun da, adam öbür kardeşinizle Benyamin'i size geri versin. Bana gelince, çocuklarımdan yoksun kalacaksam kalayım."

15- Böylece kardeşler yanlarına armağanlar, iki kat para ve Benyamin'i alarak hemen Mısır'a gidip Yusuf'un huzuruna çıktılar. 16- Yusuf Benyamin'i yanlarında görünce, kâhyasına, "Bu adamları eve götür" dedi, "Bir hayvan kesip

hazırla. Çünkü öğlen benimle birlikte yemek yiyecekler." 17- Kâhya Yusuf'un buyurduğu gibi onları Yusuf'un evine götürdü. 18- Ne var ki kardeşleri Yusuf'un evine götürüldükleri için korktular. "İlk gelişimizde torbalarımıza konan para yüzünden götürülüyoruz galiba!" dediler, "Bize saldırıp egemen olmak, bizi köle edip eşeklerimizi almak istiyor." 19- Yusuf'un kâhyasına yaklaşıp evin kapısında onunla konuştular: 20- "Aman, efendim!" dediler, "Buraya ilk kez yiyecek satın almaya gelmiştik. 21- Konakladığımız yerde torbalarımızı açınca, bir de baktık ki, paramız eksiksiz olarak torbalarımızın ağzına konmuş. Onu size geri getirdik. 22- Ayrıca yeniden yiyecek almak için yanımıza başka para da aldık. Paraları torbalarımıza kimin koyduğunu bilmiyoruz." 23- Kâhya, "Merak etmeyin" dedi, "Korkmanıza gerek yok. Parayı Tanrınız, babanızın Tanrısı torbalarınıza koydurmuş. Ben paranızı aldım." Sonra Şimon'u onlara getirdi. 24- Kâhya onları Yusuf'un evine götürüp ayaklarını yıkamaları için su getirdi, eşeklerine yem verdi. 25- Kardeşler öğlene, Yusuf'un geleceği saate kadar armağanlarını hazırladılar. Çünkü orada yemek yiyeceklerini duymuşlardı. 26- Yusuf eve gelince, getirdikleri armağanları kendisine sunup önünde yere kapandılar. 27- Yusuf hatırlarını sorduktan sonra, "Bana sözünü ettiğiniz yaşlı babanız iyi mi?" dedi, "Hâlâ yaşıyor mu?" 28- Kardeşleri, "Babamız kulun iyi" diye yanıtladılar, "Hâlâ yaşıyor." Sonra saygıyla eğilip yere kapandılar. 29- Yusuf göz gezdirirken kendisiyle aynı anneden olan kardeşi Benyamin'i gördü. "Bana sözünü ettiğiniz küçük kardeşiniz bu mu?" dedi, "Tanrı sana lütfetsin, oğlum." 30- Sonra hemen oradan ayrıldı, çünkü kardeşini görünce yüreği sızlamıştı. Ağlayacak bir yer aradı. Odasına girip orada ağladı. 31- Yüzünü yıkadıktan sonra dışarı çıktı. Kendisini toparlayarak, "Yemeği getirin" dedi. 32- Yusuf'a ayrı, kardeşlerine ayrı, Yusuf'la yemek yiyen Mısırlılar'a ayrı hizmet edildi. Çünkü Mısırlılar İbraniler'le birlikte yemek yemez, bunu iğrenç sayarlardı. 33- Kardeşleri Yusuf'un önünde büyükten küçüğe doğru yaş sırasına göre oturdular. Şaşkın şaşkın birbirlerine baktılar. 34- Yusuf'un masasından onlara yemek dağıtıldı. Benyamin'in payı ötekilerden beş kat fazlaydı. İçtiler, birlikte hoş vakit geçirdiler.

44. Bap.

Yusuf kâhyasına, "Bu adamların torbalarına taşıyabilecekleri kadar yiyecek doldur" diye buyurdu, "Her birinin parasını torbasının ağzına koy. 2- En küçüğünün torbasına benim gümüş kâsemi ve buğdayının parasını koy." Kâhya Yusuf'un buyruğunu yerine getirdi. 3- Sabah erkenden adamlar eşekleriyle yolcu edildi. 4- Onlar kentten pek uzaklaşmamıştı ki Yusuf kâhyasına, "Hemen o adamların peşine düş" dedi, "Onlara yetişince, 'Niçin iyiliğe karşı kötülük yaptınız?' de, 5- 'Efendimin şarap içmek, fala bakmak için kullandığı kâse değil mi bu? Bunu yapmakla kötülük ettiniz.' 6- Kâhya onlara yetişip bu sözleri yineledi. 7- Adamlar, "Efendim, neden böyle konuşuyorsun?" dediler, "Bizden uzak olsun, biz kulların böyle şey yapmayız. 8- Torbalarımızın ağzında bulduğumuz paraları Kenan ülkesinden sana geri getirdik. Nasıl efendinin evinden altın ya da gümüş çalarız? 9- Kullarından birinde çıkarsa öldürülsün, geri kalanlar efendimin kölesi olsun." 10- Kâhya, "Peki, dediğiniz gibi olsun" dedi, "Kimde çıkarsa kölem olacak, geri kalanlar suçsuz sayılacak." 11- Hemen torbalarını indirip açtılar. 12- Kâhya büyükten küçüğe doğru hepsinin torbasını aradı. Kâse Benyamin'in torbasında çıktı. 13- Kardeşleri üzüntüden giysilerini yırttılar. Sonra torbalarını eşeklerine yükleyip kente geri döndüler. 14- Yahuda'yla kardeşleri Yusuf'un evine geldiğinde, Yusuf daha evdeydi. Önünde yere kapandılar. 15- Yusuf, "Nedir bu yaptığınız?" dedi, "Benim gibi birinin fala bakabileceği aklınıza gelmedi mi?" 16- Yahuda, "Ne diyelim, efendim?" diye karşılık verdi, "Nasıl anlatalım? Kendimizi nasıl temize çıkaralım? Tanrı suçumuzu ortaya çıkardı. Hepimiz köleniz artık, efendim; hem biz hem de kendisinde kâse bulunan kardeşimiz." 17- Yusuf, "Benden uzak olsun!" dedi, "Yalnız kendisinde kâse bulunan kölem olacak. Siz esenlikle babanızın yanına dönün." 18- Yahuda yaklaşıp, "Efendim, lütfen izin ver konuşayım" dedi, "Kuluna öfkelenme. Sen firavunla aynı yetkiye sahipsin. 19- Efendim, biz kullarına sormuştun: 'Babanız ya da başka kardeşiniz var mı?' diye. 20- Biz de, 'Yaşlı bir babamız ve onun yaşlılığında doğan küçük bir kardeşimiz var' demiştik, 'O çocuğun kardeşi öldü, kendisi annesinin tek oğlu. Babamız onu çok sever.' 21- "Sen de biz kullarına, 'O çocuğu bana getirin, gözümle göreyim' demiştin. 22- Biz de, 'Çocuk babasından ayrılamaz, ayrılırsa babası ölür' diye karşılık vermiştik. 23- Sen de biz kullarına, 'Eğer küçük kardeşiniz sizinle gelmezse, yüzümü bir daha göremezsiniz' demiştin. 24- "Kulun babamızın yanına döndüğümüzde, söylediklerini ona anlattık. 25- Babamız, 'Yine gidin, bize biraz yiyecek alın' dedi. 26- Ama biz,

'Gidemeyiz' dedik, 'Ancak küçük kardeşimiz bizimle gelirse gideriz. Küçük kardeşimiz bizimle olmazsa o adamın yüzünü göremeyiz.' 27- "Babam, biz kullarına, 'Biliyorsunuz, karım bana iki erkek çocuk doğurdu' dedi, 28- 'Biri yanımdan ayrıldı. Besbelli bir hayvan parçaladı, bir daha göremedim onu. 29- Bunu da götürürseniz ve ona bir zarar gelirse, bu acıyla ak saçlı başımı ölüler diyarına götürürsünüz.' 30-31 "Efendim, şimdi babam kulunun yanına döndüğümde çocuk yanımızda olmazsa, babam onu görmeyince ölür. Çünkü onu yaşama bağlayan bu çocuktur. Biz kulların da acı içinde babamızın ak saçlı başını ölüler diyarına indiririz. 32- Ben kulun bu çocuğa kefil oldum. Babama, 'Onu sana geri getirmezsem, ömrümce kendimi sana karşı suçlu sayarım' dedim. 33- "Lütfen şimdi çocuğun yerine beni kölen kabul et. Çocuk kardeşleriyle birlikte geri dönsün. 34- O yanımda olmadan babamın yanına nasıl dönerim? Babamın başına gelecek kötülüğe dayanamam."

45. Bap.

Yusuf adamlarının önünde kendini tutamayıp, "Herkesi çıkarın buradan!" diye bağırdı. Kendini kardeşlerine tanıttığında yanında kimse olmasın istiyordu. 2- O kadar yüksek sesle ağladı ki, Mısırlılar ağlayışını işitti. Bu haber firavunun ev halkına da ulaştı. 3- Yusuf kardeşlerine, "Ben Yusuf'um!" dedi, "Babam yaşıyor mu?" Kardeşleri donup kaldı, yanıt veremediler. 4- Yusuf, "Lütfen bana yaklaşın" dedi. Onlar yaklaşınca Yusuf şöyle devam etti: "Mısır'a sattığınız kardeşiniz Yusuf benim. 5- Beni buraya sattığınız için üzülmeyin. Kendinizi suçlamayın. Tanrı insanlığı korumak için beni önden gönderdi. 6- Çünkü iki yıldır ülkede kıtlık var, beş yıl daha sürecek. Kimse çift süremeyecek, ekin biçemeyecek. 7- Tanrı yeryüzünde soyunuzu korumak ve harika biçimde canınızı kurtarmak için beni önünüzden gönderdi. 8- Beni buraya gönderen siz değilsiniz, Tanrı'dır. Beni firavunun başdanışmanı, sarayının efendisi, bütün Mısır ülkesinin yöneticisi yaptı. 9- Hemen babamın yanına gidin, ona oğlun Yusuf şöyle diyor deyin: 'Tanrı beni Mısır ülkesine yönetici yaptı. Durma, yanıma gel. 10- Goşen bölgesine yerleşirsin; çocukların, torunların, davarların, sığırların ve sahip olduğun her şeyle birlikte yakınımda olursun. 11- Orada sana bakarım, çünkü kıtlık beş yıl daha sürecek. Yoksa sen de ailen ve sana bağlı olan herkes de perişan olursunuz.' 12- "Hepiniz gözlerinizle görüyorsunuz, kardeşim

Benyamin, sen de görüyorsun konuşanın gerçekten ben olduğumu. 13- Mısır'da ne denli güçlü olduğumu ve bütün gördüklerinizi babama anlatın. Babamı hemen buraya getirin." 14- Sonra kardeşi Benyamin'in boynuna sarılıp ağladı. Benyamin de ağlayarak ona sarıldı. 15- Yusuf ağlayarak bütün kardeşlerini öptü. Sonra kardeşleri onunla konuşmaya başladı. 16- Yusuf'un kardeşlerinin geldiği haberi firavunun sarayına ulaşınca, firavunla görevlileri hoşnut oldu. 17- Firavun Yusuf'a şöyle dedi: "Kardeşlerine de ki, 'Hayvanlarınızı yükleyip Kenan ülkesine gidin. 18- Babanızı ve ailelerinizi buraya getirin. Size Mısır'ın en iyi topraklarını vereceğim. Ülkenin kaymağını yiyeceksiniz.' 19- Onlara ayrıca şöyle demeni de buyuruyorum: 'Çocuklarınızla karılarınız için Mısır'dan arabalar alın, babanızla birlikte buraya gelin. 20- Gözünüz arkada kalmasın, çünkü Mısır'da en iyi ne varsa sizin olacak.' " 21- İsrail'in oğulları söyleneni yaptı. Firavunun buyruğu üzerine Yusuf onlara araba ve yol için azık verdi. 22- Hepsine birer kat yedek giysi, Benyamin'e ise üç yüz parça gümüşle beş kat yedek giysi verdi. 23- Böylece babasına Mısır'da en iyi ne varsa hepsiyle yüklü on eşek, yolculuk için buğday, ekmek ve azık yüklü on dişi eşek gönderdi. 24- Kardeşlerini yolcu ederken onlara, "Yolda kavga etmeyin" dedi. 25- Yusuf'un kardeşleri Mısır'dan ayrılıp Kenan ülkesine, babaları Yakup'un yanına döndüler. 26- Ona, "Yusuf yaşıyor!" dediler, "Üstelik Mısır'ın yöneticisi olmuş." Babaları donup kaldı, onlara inanmadı. 27- Yusuf'un kendilerine bütün söylediklerini anlattılar. Kendisini Mısır'a götürmek için Yusuf'un gönderdiği arabaları görünce, Yakup'un keyfi yerine geldi. 28- "Tamam!" dedi, "Oğlum Yusuf yaşıyor. Ölmeden önce gidip onu göreceğim."

46. Bap.

İsrail sahip olduğu her şeyle birlikte yola çıktı. Beer-Şeva'ya varınca, orada babası İshak'ın Tanrısı'na kurbanlar kesti. 2- O gece Tanrı bir görümde İsrail'e, "Yakup, Yakup!" diye seslendi. Yakup, "Buradayım" diye yanıtladı. 3- Tanrı, "Ben Tanrı'yım, babanın Tanrısı" dedi, "Mısır'a gitmekten çekinme. Soyunu orada büyük bir ulus yapacağım. 4- Seninle birlikte Mısır'a gelecek, soyunu bu ülkeye geri getireceğim. Senin gözlerini Yusuf'un elleri kapayacak." 5- Yakup Beer-Şeva'dan

ayrıldı. Oğulları Yakup'u -İsrail'i- götürmek üzere firavunun gönderdiği arabalara onu, kendi çocuklarıyla karılarını bindirdiler. 6-7 Yakup, bütün ailesini -oğullarını, kızlarını, torunlarını- hayvanlarını ve Kenan ülkesinde kazandığı malları yanına alarak Mısır'a gitti. 8- İsrail'in Mısır'a giden oğullarının -Yakup'la oğullarının- adları şunlardır: Yakup'un ilk oğlu Ruben. 9- Ruben'in oğulları: Hanok, Pallu, Hesron, Karmi. 10- Şimon'un oğulları: Yemuel, Yamin, Ohat, Yakin, Sohar ve Kenanlı bir kadının oğlu Şaul. 11- Levi'nin oğulları: Gerşon, Kehat, Merari. 12- Yahuda'nın oğulları: Er, Onan, Şela, Peres, Zerah. Ancak Er'le Onan Kenan ülkesinde ölmüştü. Peres'in oğulları: Hesron, Hamul. 13- İssakar'ın oğulları: Tola, Puvva, Yov, Şimron. 14- Zevulun'un oğulları: Seret, Elon, Yahleel. 15- Bunlar Lea'nın Yakup'a doğurduğu oğullardır. Lea onları ve kızı Dina'yı Paddan-Aram'da doğurmuştu. Yakup'un bu oğullarıyla kızları toplam otuz üç kişiydi. 16- Gad'ın oğulları: Sifyon, Hagi, Şuni, Esbon, Eri, Arodi, Areli. 17- Aşer'in çocukları: Yimna, Yişva, Yişvi, Beria; kızkardeşleri Serah. Beria'nın oğulları: Hever, Malkiel. 18- Bunlar Lavan'ın kızı Lea'ya verdiği Zilpa'nın Yakup'a doğurduğu çocuklardır. Toplam on altı kişiydiler. 19- Yakup'un karısı Rahel'in oğulları: Yusuf, Benyamin. 20- Yusuf'un Mısır'da On Kenti kâhini Potifera'nın kızı Asenat'tan Manaşşe ve Efrayim adında iki oğlu oldu. 21- Benyamin'in oğulları: Bala, Beker, Aşbel, Gera, Naaman, Ehi, Roş, Muppim, Huppim, Ard. 22- Bunlar Rahel'in Yakup'a doğurduğu çocuklardır. Toplam on dört kişiydiler. 23- Dan'ın oğlu: Huşim. 24- Naftali'nin oğulları: Yahseel, Guni, Yeser, Şillem. 25- Bunlar Lavan'ın, kızı Rahel'e verdiği Bilha'nın Yakup'a doğurduğu çocuklardır. Toplam yedi kişiydiler. 26- Oğullarının karıları dışında Yakup'un soyundan gelen ve onunla birlikte Mısır'a gidenler toplam altmış altı kişiydi. Bunların hepsi Yakup'tan olmuştu. 27- Yusuf'un Mısır'da doğan iki oğluyla birlikte Mısır'a göçen Yakup ailesi toplam yetmiş kişiydi. 28- Yakup Goşen yolunu göstermesi için Yahuda'yı önden Yusuf'a gönderdi. Onlar Goşen'e varınca, 29- Yusuf arabasını hazırlayıp babası İsrail'i karşılamak üzere Goşen'e gitti. Babasını görür görmez boynuna sarılıp uzun uzun ağladı. 30- İsrail Yusuf'a, "Yüzünü gördüm ya, artık ölsem de gam yemem" dedi, "Yaşıyorsun!" 31- Yusuf kardeşleriyle babasının ev halkına şöyle dedi: "Gidip firavuna haber vereyim, 'Kenan ülkesinde yaşayan kardeşlerimle babamın ev halkı yanıma geldi' diyeyim. 32- Çoban olduğunuzu, hayvancılık yaptığınızı, bu yüzden davarlarınızla sığırlarınızı ve her şeyinizi birlikte getirdiğinizi anlatayım. 33- Firavun

sizi çağırıp da, 'Ne iş yaparsınız?' diye sorarsa, 34- 'Atalarımız gibi biz de çocukluktan beri hayvancılık yapıyoruz' dersiniz. Öyle deyin ki, sizi Goşen bölgesine yerleştirsin. Çünkü Mısırlılar çobanlardan iğrenir."

47. Bap.

Yusuf gidip firavuna, "Babamla kardeşlerim davarları, sığırları ve bütün eşyalarıyla Kenan ülkesinden geldiler" diye haber verdi, "Şu anda Goşen bölgesindeler." 2- Sonra kardeşlerinden beşini seçerek firavunun huzuruna çıkardı. 3- Firavun Yusuf'un kardeşlerine, "Ne iş yapıyorsunuz?" diye sordu. "Biz kulların atalarımız gibi çobanız" diye yanıtladılar, 4- "Bu ülkeye geçici bir süre için geldik. Çünkü Kenan ülkesinde şiddetli kıtlık var. Davarlarımız için otlak bulamıyoruz. İzin ver, Goşen bölgesine yerleşelim." 5- Firavun Yusuf'a, "Babanla kardeşlerin yanına geldiler" dedi, 6- "Mısır ülkesi senin sayılır. Onları ülkenin en iyi yerine yerleştir. Goşen bölgesine yerleşsinler. Sence aralarında becerikli olanlar varsa, davarlarıma bakmakla görevlendir." 7- Yusuf babası Yakup'u getirip firavunun huzuruna çıkardı. Yakup firavunu kutsadı. 8- Firavun, Yakup'a, "Kaç yaşındasın?" diye sordu. 9- Yakup, "Gurbet yıllarım yüz otuz yılı buldu" diye yanıtladı, "Ama yıllar çabuk ve zorlu geçti. Atalarımın gurbet yılları kadar uzun sürmedi." 10- Sonra firavunu kutsayıp huzurundan ayrıldı. 11- Yusuf babasıyla kardeşlerini Mısır'a yerleştirdi; firavunun buyruğu uyarınca onlara ülkenin en iyi yerinde, Ramses bölgesinde mülk verdi. 12- Ayrıca babasıyla kardeşlerine ve babasının ev halkına, sahip oldukları çocukların sayısına göre yiyecek sağladı. 13- Kıtlık öyle şiddetlendi ki, hiçbir ülkede yiyecek bulunmaz oldu. Mısır ve Kenan ülkeleri kıtlıktan kırılıyordu. 14- Yusuf sattığı buğdaya karşılık Mısır ve Kenan'daki bütün paraları toplayıp firavunun sarayına götürdü. 15- Mısır ve Kenan'da para tükenince Mısırlılar Yusuf'a giderek, "Bize yiyecek ver" dediler, "Gözünün önünde ölelim mi? Paramız bitti." 16- Yusuf, "Paranız bittiyse, davarlarınızı getirin" dedi, "Onlara karşılık size yiyecek vereyim." 17- Böylece davarlarını Yusuf'a getirdiler. Yusuf atlara, davar ve sığır sürülerine, eşeklere karşılık onlara yiyecek verdi. Bir yıl boyunca hayvanlarına karşılık onlara yiyecek sağladı. 18- O yıl geçince, ikinci yıl yine geldiler. Yusuf'a, "Efendim, gerçeği senden saklayacak değiliz" dediler, "Paramız tükendi, davarlarımızı da sana verdik.

Canımızdan ve toprağımızdan başka verecek bir şeyimiz kalmadı. 19- Gözünün önünde ölelim mi? Toprağımız çöle mi dönsün? Canımıza ve toprağımıza karşılık bize yiyecek sat. Toprağımızla birlikte firavunun kölesi olalım. Bize tohum ver ki ölmeyelim, yaşayalım; toprak da çöle dönmesin." 20- Böylece Yusuf Mısır'daki bütün toprakları firavun için satın aldı. Mısırlılar'ın hepsi tarlalarını sattılar, çünkü kıtlık onları buna zorluyordu. Toprakların tümü firavunun oldu. 21- Yusuf Mısır'ın bir ucundan öbür ucuna kadar bütün halkı köleleştirdi. 22- Yalnız kâhinlerin toprağını satın almadı. Çünkü onlar firavundan aylık alıyor, firavunun bağladığı aylıkla geçiniyorlardı. Bu yüzden topraklarını satmadılar. 23- Yusuf halka, "Sizi de toprağınızı da firavun için satın aldım" dedi, "İşte size tohum, toprağı ekin. 24- Ürün devşirdiğinizde, beşte birini firavuna vereceksiniz. Beşte dördünü ise tohumluk olarak kullanacak ve ailelerinizle, çocuklarınızla yiyeceksiniz." 25- "Canımızı kurtardın" diye karşılık verdiler, "Efendimizin gözünde lütuf bulalım. Firavunun kölesi oluruz." 26- Yusuf ürünün beşte birinin firavuna verilmesini Mısır'da toprak yasası yaptı. Bu yasa bugün de yürürlüktedir. Yalnız kâhinlerin toprağı firavuna verilmedi. 27- İsrail Mısır'da Goşen bölgesine yerleşti. Orada mülk sahibi oldular, çoğalıp arttılar. 28- Yakup Mısır'da on yedi yıl yaşadı. Ömrü toplam yüz kırk yedi yıl sürdü. 29- Ölümü yaklaşınca, oğlu Yusuf'u çağırıp, "Eğer benden hoşnut kaldınsa, lütfen elini uyluğumun altına koy" dedi, "Bana sevgi ve sadakat göstereceğine söz ver. Lütfen beni Mısır'da gömme. 30- Atalarıma kavuştuğum zaman beni Mısır'dan çıkarıp onların yanına göm." Yusuf, "Dediğin gibi yapacağım" diye karşılık verdi. 31- İsrail, "Ant iç" dedi. Yusuf ant içti. İsrail yatağının başı ucunda eğilip RAB'be tapındı.

48. Bap.

Bir süre sonra, "Baban hasta" diye Yusuf'a haber geldi. Yusuf iki oğlu Manaşşe'yle Efrayim'i yanına alıp yola çıktı. 2- Yakup'a, "Oğlun Yusuf geliyor" diye haber verdiler. İsrail kendini toparlayıp yatağında oturdu. 3- Yusuf'a, "Her Şeye Gücü Yeten Tanrı Kenan ülkesinde, Luz'da bana görünerek beni kutsadı" dedi, 4- "Bana, 'Seni verimli kılacak, çoğaltacağım' dedi, 'Soyundan birçok ulus doğuracağım. Senden sonra bu ülkeyi sonsuza dek mülk olarak senin soyuna vereceğim.' 5- "Ben Mısır'a gelmeden önce burada doğan iki oğlun benim sayılır. Efrayim'le Manaşşe benim için

Ruben'le Şimon gibidir. 6- Onlardan sonra doğacak çocuklar senin olsun. Efrayim'le Manaşşe'den onlara miras geçecek. 7- Ben Paddan'dan dönerken Rahel Kenan ülkesinde, Efrat'a varmadan yolda yanımda öldü. Çok üzüldüm, onu orada Efrat'a -Beytlehem'e- giden yolun kenarına gömdüm." 8- İsrail, Yusuf'un oğullarını görünce, "Bunlar kim?" diye sordu. 9- Yusuf, "Oğullarım" diye yanıtladı, "Tanrı onları bana Mısır'da verdi." İsrail, "Lütfen onları yanıma getir, kutsayayım" dedi. 10- İsrail'in gözleri yaşlılıktan zayıflamıştı, göremiyordu. Yusuf oğullarını onun yanına götürdü. Babası onları öpüp kucakladı. 11- Sonra Yusuf'a, "Senin yüzünü göreceğimi hiç sanmıyordum" dedi, "Ama işte Tanrı bana soyunu bile gösterdi." 12- Yusuf oğullarını babasının kucağından alıp onun önünde yere kapandı. 13- Sonra Efrayim'i sağına alarak İsrail'in sol eline, Manaşşe'yi soluna alarak İsrail'in sağ eline yaklaştırdı. 14- İsrail ellerini çapraz olarak uzattı, sağ elini küçük olan Efrayim'in, sol elini Manaşşe'nin başına koydu. Oysa ilkin Manaşşe doğmuştu. 15- Sonra Yusuf'u kutsayarak şöyle dedi: "Atalarım İbrahim'in, İshak'ın hizmet ettiği, Bugüne dek yaşamım boyunca bana çobanlık eden Tanrı, 16- Beni bütün kötülüklerden kurtaran melek bu gençleri kutsasın! Adım ve atalarım İbrahim'le İshak'ın adları bu gençlerle yaşasın! Yeryüzünde çoğaldıkça çoğalsınlar." 17- Yusuf, babasının sağ elini Efrayim'in başına koyduğunu görünce, bundan hoşlanmadı. Babasının elini Efrayim'in başından kaldırıp Manaşşe'nin başına koymak istedi. 18- "Baba, öyle değil" dedi, "İlkin Manaşşe doğdu. Sağ elini onun başına koy." 19- Ancak babası bunu istemedi. "Biliyorum oğlum, biliyorum" dedi, "Manaşşe de büyük bir halk olacak. Ama küçük kardeşi daha büyük bir halk olacak, soyundan birçok ulus doğacak." 20- O gün onları kutsayarak şöyle dedi: "İsrailliler, 'Tanrı seni Efrayim ve Manaşşe gibi yapsın' Diyerek sizin adınızla kutsayacaklar." Böylece Yakup Efrayim'i Manaşşe'nin önüne geçirdi. 21- İsrail Yusuf'a, "Ben ölmek üzereyim" dedi, "Tanrı sizinle olacak. Sizi atalarınızın toprağına geri götürecek. 22- Sana kardeşlerinden bir pay fazla veriyorum; onu Amorlular'dan kılıcımla, yayımla aldım."

49. Bap.

Yakup oğullarını çağırarak, "Yanıma toplanın" dedi, "Gelecekte size neler olacağını anlatayım. 2- "Yakupoğulları, toplanın ve dinleyin, Babanız İsrail'e kulak

verin. 3- "Ruben, sen benim ilk oğlum, gücümsün, Kudretimin ilk ürünüsün, Saygı ve güç bakımından en üstünsün. 4- Ama su gibi oynaksın, Üstün olmayacaksın artık. Çünkü babanın yatağına girip Onu kirlettin. Döşeğimi rezil ettin. 5- "Şimon'la Levi kardeştir, Kılıçları şiddet kusar. 6- Gizli tasarılarına ortak olmam, Toplantılarına katılmam. Çünkü öfkelenince adam öldürdüler, Canları istedikçe sığırları sakatladılar. 7- Lanet olsun öfkelerine, Çünkü şiddetlidir. Lanet olsun gazaplarına, Çünkü zalimcedir. Onları Yakup'ta bölecek ve İsrail'de dağıtacağım. 8- "Yahuda, kardeşlerin seni övecek, düşmanlarının ensesinde olacak elin. Kardeşlerin önünde eğilecek. 9- Yahuda bir aslan yavrusudur. Oğlum benim! Avından dönüp yere çömelir, aslan gibi, dişi bir aslan gibi yatarsın. Kim onu uyandırmaya cesaret edebilir? 10- Sahibi gelene kadar Krallık asası Yahuda'nın elinden çıkmayacak, Yönetim hep onun soyunda kalacak, Uluslar onun sözünü dinleyecek. 11- Eşeğini bir asmaya, Sıpasını seçme bir dala bağlayacak; Giysilerini şarapta, Kaftanını üzümün kızıl kanında yıkayacak. 12- Gözleri şaraptan kızıl, Dişleri sütten beyaz olacak. 13- "Zevulun deniz kıyısında yaşayacak, Liman olacak gemilere, Sınırı Sayda'ya dek uzanacak. 14- "İssakar semerler arasında yatan güçlü eşek gibidir;15 -Ne zaman dinlenecek iyi bir yer, Hoşuna giden bir ülke görse, Yüklenmek için sırtını eğer, Angaryaya katlanır. 16- "Dan kendi halkını yönetecek, Bir İsrail oymağı gibi. 17- Yol kenarında bir yılan, Toprak yolda bir engerek olacak; Atın topuklarını ısırıp Atlıyı sırtüstü düşüren bir engerek. 18- "Ben senin kurtarışını bekliyorum, ya RAB. 19- "Gad akıncıların saldırısına uğrayacak, Ama onların topuklarına saldıracak. 20- "Zengin yemekler olacak Aşer'de, Krallara yaraşır lezzetli yiyecekler yetiştirecek Aşer. 21- "Naftali salıverilmiş geyiğe benzer, Sevimli yavrular doğurur. 22- "Yusuf meyveli bir dal gibidir, Kaynak kıyısında verimli bir dal gibi, Filizleri duvarların üzerinden aşar. 23- Okçular acımadan saldırdı ona. Düşmanca savurdular oklarını üzerine. 24- Ama onun yayı sağlam, Kolları esnek çıktı; Yakup'un güçlü Tanrısı, İsrail'in Kayası, Çobanı olan Tanrı sayesinde. 25- Sana yardım eden babanın Tanrısı'dır, Her Şeye Gücü Yeten Tanrı'dır seni kutsayan. Yukarıdaki göklerin ve aşağıdaki denizlerin bereketiyle, memelerin, rahimlerin bereketiyle O'dur seni kutsayan. 26- Babanın kutsamaları ebedi dağların nimetlerinden, ebedi tepelerin bolluğundan daha yücedir; Yusuf'un başı üzerinde, kardeşleri arasında önder olanın üstünde olacak. 27- "Benyamin aç kurda benzer; sabah avını yer, Akşam ganimeti paylaşır." 28- İsrail'in on iki oymağı

bunlardır. Babaları onları kutsarken bunları söyledi. Her birini uygun biçimde kutsadı. 29-30 Sonra Yakup oğullarına şu buyrukları verdi: "Ben ölmek, halkıma kavuşmak üzereyim. Beni Kenan ülkesinde atalarımın yanına, Mamre yakınlarında Hititli Efron'un tarlasındaki mağaraya, Makpela Tarlası'ndaki mağaraya gömün. İbrahim o mağarayı mezar yapmak üzere Hititli Efron'dan tarlasıyla birlikte satın almıştı. 31- İbrahim'le karısı Sara, İshak'la karısı Rebeka oraya gömüldüler. Lea'yı da ben oraya gömdüm. 32- Tarla ile içindeki mağara Hititler'den satın alındı." 33- Yakup oğullarına verdiği buyrukları bitirince, ayaklarını yatağın içine çekti, son soluğunu vererek halkına kavuştu.

50. Bap.

Yusuf kendini babasının üzerine attı, ağlayarak onu öptü. 2- Babasının cesedini mumyalamaları için özel hekimlerine buyruk verdi. Hekimler İsrail'i mumyaladılar. 3- Bu iş kırk gün sürdü. Mumyalama için bu süre gerekliydi. Mısırlılar İsrail için yetmiş gün yas tuttu.

4- Yas günleri geçince, Yusuf firavunun ev halkına, "Eğer benden hoşnut kaldınızsa, lütfen firavunla konuşun" dedi, 5- "Babam bana ant içirdi: 'Ölmek üzereyim. Beni Kenan ülkesinde kendim için kazdırdığım mezara gömeceksin' dedi. Şimdi lütfen firavuna bildirin, izin versin gideyim, babamı gömüp geleyim." 6- Firavun, "Git, babanı göm, andını yerine getir" dedi. 7- Böylece Yusuf babasını gömmeye gitti. Firavunun bütün görevlileri, sarayın ve Mısır'ın ileri gelenleri ona eşlik etti. 8- Yusuf'un bütün ailesi, kardeşleri, babasının ev halkı da onunla birlikteydi. Yalnız çocukları, davarlarla sığırları Goşen'de bıraktılar. 9- Arabalarla atlılar da onları izledi. Büyük bir alay oluşturdular. 10- Şeria Irmağı'nın doğusunda Atat Harmanı'na varınca, yüksek sesle, acı acı ağıt yaktılar. Yusuf babası için yedi gün yas tuttu. 11- O bölgede yaşayan Kenanlılar, Atat Harmanı'ndaki yası görünce, "Mısırlılar ne kadar hüzünlü yas tutuyor!" dediler. Bu yüzden, Şeria Irmağı'nın doğusundaki bu yere Avel-Misrayim adı verildi. 12- Yakup'un oğulları, babalarının vermiş olduğu buyruğu tam tamına yerine getirdiler. 13- Onu Kenan ülkesine götürüp Mamre yakınlarında Makpela Tarlası'ndaki mağaraya gömdüler. O mağarayı mezar yapmak üzere tarlayla birlikte Hititli Efron'dan İbrahim satın almıştı. 14- Yusuf babasını gömdükten sonra,

kendisi, kardeşleri ve onunla birlikte babasını gömmeye gelenlerin hepsi Mısır'a döndüler. 15- Babalarının ölümünden sonra Yusuf'un kardeşleri, "Belki Yusuf bize kin besliyordur" dediler, "Ya ona yaptığımız kötülüğe karşılık bizden öç almaya kalkarsa?" 16-17 Böylece Yusuf'a haber gönderdiler: "Babamız ölmeden önce Yusuf'a şöyle deyin diye buyurmuştu: 'Kardeşlerin sana kötülük yaptılar, lütfen onların suçunu, günahını bağışla.' Ne olur şimdi günahımızı bağışla. Biz babanın Tanrısı'nın kullarıyız." Yusuf bu haberi alınca ağladı. 18- Bunun üzerine kardeşleri gidip onun önünde yere kapanarak, "Senin köleniz" dediler. 19- Yusuf, "Korkmayın" dedi, "Ben Tanrı mıyım? 20 Siz bana kötülük düşündünüz, ama Tanrı bugün olduğu gibi birçok halkın yaşamını korumak için o kötülüğü iyiliğe çevirdi. 21- Korkmanıza gerek yok, size de çocuklarınıza da bakacağım." Yüreklerine dokunacak güzel sözlerle onlara güven verdi. 22- Yusuf'la babasının ev halkı Mısır'a yerleştiler. Yusuf yüz on yıl yaşadı. 23- Efrayim'in üç göbek çocuklarını gördü. Manaşşe'nin oğlu Makir'in çocukları onun elinde doğdu. 24- Yusuf yakınlarına, "Ben ölmek üzereyim" dedi, "Ama Tanrı kesinlikle size yardım edecek; sizi İbrahim'e, İshak'a, Yakup'a ant içerek söz verdiği topraklara götürecek." 25- Sonra onlara ant içirerek, "Tanrı kesinlikle size yardım edecek" dedi, "O zaman kemiklerimi buradan götürürsünüz." 26- Yusuf yüz on yaşında öldü. Onu mumyalayıp Mısır'da bir tabuta koydular.

İncil'de Yûsuf Anlatısı[106]

Yûsuf anlatısı İncil'in *Resullerin İşleri* kısmı bap 7'de muhtasar bir şekilde anlatılır.

9-10 Yusuf'u kıskanan atalarımız, onu köle olarak Mısır'a sattılar. Ama Tanrı onunlaydı ve onu bütün sıkıntılarından kurtardı. Ona bilgelik vererek Mısır Firavunu'nun gözüne girmesini sağladı. Firavun da onu Mısır ve bütün saray halkı üzerine yönetici atadı. 11- Sonra bütün Mısır ve Kenan ülkesini kıtlık vurdu, büyük sıkıntılar başladı. Atalarımız yiyecek bulamadılar. 12- Mısır'da tahıl bulunduğunu duyan Yakup, atalarımızı oraya ilk yolculuklarına gönderdi. 13- Mısır'a ikinci gelişlerinde Yusuf kardeşlerine kimliğini açıkladı. Firavun böylece Yusuf'un ailesini

[106] İncil'deki Yûsuf anlatısı için yararlanılan kaynak: *incil.info*

tanımış oldu. 14- Yusuf haber yollayıp babası Yakup'u ve bütün akrabalarını, toplam yetmiş beş kişiyi çağırttı. 15- Böylece Yakup Mısır'a gitti. Kendisi de atalarımız da orada öldüler. 16- Kemikleri sonra Şekem'e getirilerek İbrahim'in Şekem'de Hamor oğullarından bir miktar gümüş karşılığında satın almış olduğu mezara konuldu. 17- Tanrı'nın İbrahim'e verdiği sözün gerçekleşeceği zaman yaklaştığında, Mısır'daki halkımızın nüfusu bir hayli çoğalmıştı. 18- Sonunda Yusuf hakkında bilgisi olmayan yeni bir kral Mısır'da tahta çıktı. 19- Bu adam, halkımıza karşı haince davrandı, atalarımıza kötülük etti. Onları, yeni doğan çocuklarını açıkta bırakıp ölüme terk etmeye zorladı.

Kur'ân-ı Kerîm'de Yusuf Kıssası[107]

Yûsuf suresi Kur'ân-ı Kerîm'deki 12. sure olup 111 ayetten müteşekkildir. Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan kıssalar arasında baştan sona bir bütün olarak anlatılan tek kıssadır:

1. Elif. Lâm. Râ. Bunlar, apaçık Kitab'ın âyetleridir.

2. Anlayasınız diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik.

3. (Ey Muhammed!) Biz, sana bu Kur'an'ı vahyetmekle geçmiş milletlerin haberlerini sana en güzel bir şekilde anlatıyoruz. Gerçek şu ki, sen bundan önce (bu haberleri) elbette bilmeyenlerden idin.

4. Bir zamanlar Yusuf, babasına (Ya'kub'a) demişti ki: Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm.

5. (Babası:) Yavrucuğum! dedi, rüyanı sakın kardeşlerine anlatma; sonra sana bir tuzak kurarlar! Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır.

6. İşte böylece Rabbin seni seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce iki atan İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı

[107] Kur'ân-ı Kerîm'deki Yûsuf kıssası için yararlanılan kaynak: Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, (Hazırlayanlar: Hayrettin Karaman, vd.), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları/86-A, Ankara, 2016.

gibi sana ve Ya'kub soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Çünkü Rabbin çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.

7. Andolsun ki Yusuf ve kardeşlerinde, (almak) isteyenler için ibretler vardır.

8. (Kardeşleri) dediler ki: Yusuf'la kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Halbuki biz kalabalık bir cemaatiz. Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanlışlık içindedir.

9. (Aralarında dediler ki:) Yusuf'u öldürün veya onu (uzak) bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da (tevbe ederek) sâlih kimseler olursunuz!

10. Onlardan biri: Yusuf'u öldürmeyin, eğer mutlaka yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da geçen kervanlardan biri onu alsın (götürsün), dedi.

11. Dediler ki: "Ey babamız! Sana ne oluyor da Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun! Oysaki biz onun iyiliğini istemekteyiz.

12. Yarın onu bizimle beraber (kıra) gönder de bol bol yesin (içsin), oynasın. Biz onu mutlaka koruruz."

13. (Babaları) dedi ki: Onu götürmeniz beni mutlaka üzer. Siz ondan habersizken onu bir kurdun yemesinden korkarım.

14. Dediler ki: Hakikaten biz (kuvvetli) bir topluluk olduğumuz halde, eğer onu kurt yerse, o zaman biz gerçekten âciz kimseler sayılırız.

15. Onu götürüp de kuyunun dibine atmaya ittifakla karar verdikleri zaman, biz Yusuf'a: Andolsun ki sen onların bu işlerini onlar (işin) farkına varmadan, kendilerine haber vereceksin, diye vahyettik.

16. Akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler.

17. Ey babamız! dediler, biz yarışmak üzere uzaklaştık; Yusuf'u eşyamızın yanında bırakmıştık. (Ne yazık ki) onu kurt yemiş! Fakat biz doğru söyleyenler olsak da sen bize inanmazsın.

18. Gömleğinin üstünde sahte bir kan ile geldiler. (Ya'kub) dedi ki: bilâkis nefisleriniz size (kötü) bir işi güzel gösterdi. Artık (bana düşen) hakkıyla sabretmektir. Anlattığınız karşısında (bana) yardım edecek olan, ancak Allah'tır.

19. Bir kervan geldi ve sucularını (kuyuya) gönderdiler, o da (gidip) kovasını saldı, (Yusuf'u görünce) "Müjde! İşte bir oğlan!" dedi. Onu bir ticaret malı olarak sakladılar. Allah onların yaptıklarını çok iyi bilir.

20. (Kafile Mısır'a vardığında) onu değersiz bir pahaya, sayılı birkaç dirheme sattılar. Onlar zaten ona değer vermemişlerdi.

21. Mısır'da onu satın alan adam, karısına dedi ki: "Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur. Veya onu evlat ediniriz." İşte böylece (Mısır'da adaletle hükmetmesi) ve kendisine (rüyadaki) olayların yorumunu öğretmemiz için Yusuf'u o yere yerleştirdik. Allah, emrini yerine getirmeye kâdirdir. Fakat insanların çoğu (bunu) bilmezler.

22. (Yusuf) erginlik çağına erişince, ona (isabetle) hükmetme (yeteneği) ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız.

23. Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murat almak istedi, kapıları iyice kapattı ve "Haydi gel!" dedi. O da "(Hâşâ), Allah'a sığınırım! Zira kocanız benim velinimetimdir, bana güzel davrandı. Gerçek şu ki, zalimler iflâh olmaz!" dedi.

24. Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti. İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik). Şüphesiz o ihlâslı kullarımızdandı.

25. İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında onun kocasına rastladılar. Kadın dedi ki: Senin ailene kötülük etmenin cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir!

26. Yusuf: "Asıl kendisi benim nefsimden murat almak istedi" dedi. Kadının akrabasından biri şöyle şahitlik etti: "Eğer gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, bu ise yalancılardandır."

27. "Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. Bu ise doğru söyleyenlerdendir."

28. (Kocası, Yusuf'un gömleğinin) arkadan yırtılmış olduğunu görünce, (kadına): "Şüphesiz, dedi; bu, sizin tuzağınızdır. Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür."

29. "Ey Yusuf! Sen bundan (olanları söylemekten) vazgeç! (Ey kadın!) Sen de günahının affını dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun"

30. Şehirdeki bazı kadınlar dediler ki: Azizin karısı, delikanlısının nefsinden murat almak istiyormuş; Yusuf'un sevdası onun kalbine işlemiş! Biz onu gerçekten açık bir sapıklık içinde görüyoruz.

31. Kadın, onların dedikodusunu duyunca, onlara dâvetçi gönderdi; onlar için dayanacak yastıklar hazırladı. Onlardan her birine bir bıçak verdi. (Kadınlar meyveleri soyarken Yusuf'a): "Çık karşılarına!" dedi. Kadınlar onu görünce, onun büyüklüğünü anladılar. (Şaşkınlıklarından) ellerini kestiler ve dediler ki: Hâşâ Rabbimiz! Bu bir beşer değil… bu ancak üstün bir melektir!

32. Kadın dedi ki: İşte hakkında beni kınadığınız şahıs budur. Ben onun nefsinden murat almak istedim. Fakat o, (bundan) şiddetle sakındı. Andolsun, eğer o kendisine emredeceğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve elbette sürünenlerden olacaktır!

33. (Yusuf:) Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir! Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve cahillerden olurum! dedi.

34. Rabbi onun duasını kabul etti ve hilelerini ondan uzaklaştırdı. Çünkü O çok iyi işiten, pek iyi bilendir.

35. Sonunda (Aziz ve arkadaşları) kesin delilleri görmelerine rağmen (halkın dedikodusunu kesmek için yine de) onu bir zamana kadar mutlaka zindana atmaları kendilerine uygun göründü.

36. Onunla birlikte zindana iki delikanlı daha girdi. Onlardan biri dedi ki: Ben (rüyamda) şarap sıktığımı gördüm. Bunun yorumunu bize haber ver. Çünkü biz seni güzel davrananlardan görüyoruz, dedi.

37. (Yusuf) dedi ki: Size yedirilecek yemek gelmeden önce onun yorumunu mutlaka size haber vereceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiklerindendir. Şüphesiz ben Allah'a inanmayan bir kavmin dininden uzaklaştım. Onlar ahreti inkâr edenlerin kendileridir.

38. Atalarım İbrahim, İshak ve Ya'kub'un dinine uydum. Allah'a herhangi bir ortak koşmamız bize yaraşmaz. Bu Allah'ın bize ve insanlara olan lütfundandır. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

39. Ey zindan arkadaşlarım! Çeşitli tanrılar mı daha iyi, yoksa gücüne karşı durulamaz bir tek Allah mı?

40. Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında herhangi bir delil indirmemiştir. Hüküm sadece Allah'a aittir. O size kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.

41. Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyalarınıza gelince), biriniz (daha önce olduğu gibi) efendisine şarap içirecek; diğer ise asılacak ve kuşlar onun başından (beynini) yiyecekler. Yorumunu sorduğunuz iş (bu şekilde) kesinleşmiştir.

42. Onlardan, kurtulacağını bildiği kimseye dedi ki: Beni efendinin yanında an, (umulur ki beni çıkarır). Fakat şeytan ona, efendisine anmayı unutturdu. Dolayısıyla (Yusuf), birkaç sene daha zindanda kaldı.

43. Kral dedi ki: Ben (rüyada) yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek gördüm. Ayrıca, yedi yeşil başak ve diğerlerini de kuru gördüm. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, benim rüyamı da bana yorumlayınız.

44. (Yorumcular) dediler ki: Bunlar karmakarışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilenlerden değiliz.

45. (Zindandaki) iki kişiden kurtulmuş olan, uzun bir zaman sonra (Yusuf'u) hatırlayarak dedi ki: Ben size onun yorumunu haber veririm, beni hemen (zindana) gönderin.

46. (Yusuf'un yanına gelerek dedi ki:) Ey Yusuf, ey doğru sözlü kişi! (Rüyada görülen) yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek ile yedi yeşil başak ve diğerleri de kuru olan (başaklar) hakkında bize yorum yap. Ümit ederim ki, insanlara (isabetli yorumunla) dönerim de belki onlar da doğruyu öğrenirler.

47. Yusuf dedi ki: Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekersiniz. Sonra da yiyeceklerinizden az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında (stok edip) bırakınız.

48. Sonra bunun ardından, saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, o yıllr için biriktirdiklerinizi yeyip bitirecek yedi kıtlık yılı gelecektir.

49. Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki, o yılda insanlara (Allah tarafından) yardım olunacak ve o yılda (meyvesuyu ve yağ) sıkacaklar.

50. (Adam bu yorumu getirince) kral dedi ki: "Onu bana getirin!" Elçi, Yusuf'a geldiği zaman, (Yusuf) dedi ki: "Efendine dön de ona: Ellerini kesen o kadınların zoru neydi? diye sor. Şüphesiz benim Rabbim onların hilesini çok iyi bilir."

51. (Kral kadınlara) dedi ki: Yusuf'un nefsinden murat almak istediğiniz zaman durumunuz neydi? Kadınlar, Hâşâ! Allah için, biz ondan hiçbir kötülük görmedik, dediler. Azizin karısı da dedi ki: "Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben onun nefsinden murat almak istemiştim. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir."

52. (Yusuf dedi ki): Bu, Azizin yokluğunda ona hainlik etmediği ve Allah'ın hainlerin hilesini başarıya ulaştıramayacağını (herkesin) bilmesi içindir.

53. (Bununla beraber) nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder; Rabbim acıyıp korumuş başka. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

54. Kral dedi ki: Onu bana getirin, onu kendime özel danışman edineyim. Onunla konuşunca: Bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir birisin, dedi.

55. "Beni ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben (onları) çok iyi korurum ve bu işi bilirim" dedi.

56. Ve böylece Yusuf'a orada dilediği gibi hareket etmek üzere ülke içinde yetki verdik. Biz dilediğimiz kimseye rahmetimizi eriştiririz. Ve güzel davrananların mükâfatını zâyi etmeyiz.

57. İman edip de (kötülüklerden) sakınanlar için ahiret mükâfatı daha hayırlıdır.

58. Yusuf'un kardeşleri gelip onun huzuruna girdiler, (Yusuf) onları tanıdı, onlar onu tanımıyorlardı.

59. (Yusuf) onların yüklerini hazırlayınca dedi ki: "Sizin bababir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ben ölçeği tam dolduruyorum ve ben misafirperverlerin en iyisiyim.

60. Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek bir ölçek (erzak) yoktur, bana hiç yaklaşmayın!"

61. Dediler ki: Onu babasından istemeye çalışacağız, kuşkusuz bunu yapacağız.

62. (Yusuf) emrindeki gençlere dedi ki: Sermayelerini yüklerinin içine koyun. Olur ki ailelerine döndüklerinde bunun farkına varırlar da belki geri gelirler.

63. Babalarına döndüklerinde dediler ki: Ey babamız! Erzak bize yasaklandı. Kardeşimizi (Bünyamin'i) bizimle beraber gönder de (onun sayesinde) ölçüp alalım. Biz onu mutlaka koruyacağız.

64. Ya'kub dedi ki: Daha önce kardeşi (Yusuf) hakkında size ne kadar güvendiysem, bunun hakkında da size ancak o kadar güvenirim! (Ben onu sadece Allah'a emanet ediyorum); Allah en hayırlı koruyucudur. O, acıyanların en merhametlisidir.

65. Eşyalarını açtıklarında sermayelerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. Dediler ki: Ey babamız! daha ne istiyoruz? İşte sermayemiz de bize geri verilmiş. (Onunla yine) ailemize yiyecek getiririz, kardeşimizi koruruz ve bir deve yükü de fazla alırız. Çünkü bu (seferki aldığımız) az bir miktardır.

66. (Ya'kub) dedi ki: Kuşatılmanız (ve çaresiz kalma durumunuz) hariç, onu bana mutlaka getireceğinize dair Allah adına bana sağlam bir söz vermediğiniz takdirde onu sizinle beraber göndermem!" Ona (istediği şekilde) teminatlarını verdiklerinde dedi ki: Söylediklerimize Allah şahittir.

67. Sonra şöyle dedi: Oğullarım! (Şehre) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan (gelecek) hiçbir şeyi sizden savamam. Hüküm Allah'tan başkasının değildir. (Onun için) ben yalnız O'na dayandım. Tevekkül edenler yalnız O'na dayansınlar.

68. Babalarının kendilerine emrettiği yerden (çeşitli kapılardan) girdiklerinde (onun emrini yerine getirdiler. Fakat bu tedbir) Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan savamazdı; ancak Ya'kub içindeki bir dileği açığa vurmuş oldu. Şüphesiz o, ilim sahibiydi, çünkü ona biz öğretmiştik. Fakat insanların çoğu bilmezler.

69. Yusuf'un yanına girdiklerinde öz kardeşini yanına aldı ve "Bilesin ki ben senin kardeşinim, onların yaptıklarına üzülme" dedi.

70. (Yusuf) onların yükünü hazırladığı zaman maşrabayı kardeşinin yükü içine koydu! (Kafile hareket ettikten) sonra bir tellal: Ey kafile! Siz hırsızsınız! diye seslendi.

71. (Yusuf'un kardeşleri) onlara dönerek: Ne arıyorsunuz? dediler.

72. Kralın su kabını arıyoruz; onu getirene bir deve yükü (bahşiş) var dediler. (İçlerinden biri:) Ben buna kefilim, dedi.

73. Allah'a andolsun ki, bizim yeryüzünde fesat çıkarmak için gelmediğimizi siz de biliyorsunuz. Biz hırsız da değiliz, dediler.

74. (Yusuf'un adamları) dediler ki: Peki, siz yalancıysanız bunun cezası nedir?

75. "Onun cezası, kayıp eşya kimin yükünde bulunursa işte o (şahsa el koymak) onun cezasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız" dediler.

76. Bunun üzerine Yusuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini (aramaya) başladı. Sonra da onu, kardeşinin yükünden çıkarttı. İşte biz Yusuf'a böyle bir tedbir öğrettik, yoksa kralın kanununa göre kardeşini tutamayacaktı. Ancak Allah'ın dilemesi hariç. Biz kimi dilersek onu derecelerle yükseltiriz. Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır.

77. (Kardeşleri) dediler ki: "Eğer o çaldıysa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı." Yusuf bunu içinde sakladı, onlara açmadı. (Kendi kendine) dedi ki: Siz daha kötü durumdasınız! Allah, sizin anlattığınızı çok iyi bilir.

78. Dediler ki: Ey Aziz! Gerçekten onun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizim birimizi alıkoy. Zira biz seni, iyilik edenlerden görüyoruz.

79. Dedi ki: Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını yakalamaktan Allah'a sığınırız, o takdirde biz gerçekten zalimler oluruz!

80. Ondan ümitlerini kesince, (meseleyi) gizli görüşmek üzere ayrılıp (bir kenara) çekildiler. Büyükleri dedi ki: "Babanızın sizden Allah adına söz aldığını, daha önce de Yusuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Babam bana izin verinceye veya benim için Allah hükmedinceye kadar bu yerden asla ayrılmayacağım. O hükmedenlerin en hayırlısıdır.

81. Babanıza dönün ve deyin ki: "Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti. Biz, bildiğimizden başkasına şahitlik etmedik. Biz gaybın bekçileri değiliz.

82. (İstersen) içinde bulunduğumuz şehre (Mısır halkına) ve aralarında geldiğimiz kafileye de sor. Biz gerçekten doğru söylüyoruz."

83. (Babaları) dedi ki: "Hayır, nefisleriniz sizi (böyle) bir işe sürükledi. (Bana düşen) artık, güzel bir sabırdır. Umulur ki Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."

84. Onlardan yüz çevirdi, "Ah Yusuf'um ah!" diye sızlandı ve kederini içine gömmesi yüzünden gözlerine boz geldi.

85. (Oğulları:) "Allah'a andolsun ki sen hâlâ Yusuf'u anıyorsun. Sonunda ya hasta olacaksın ya da büsbütün helâk olacaksın!" dediler.

86. (Ya'kub:) Ben gam ve kederimi sadece Allah'a arz ediyorum. Ve ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri Allah tarafından (vahiy ile) biliyorum, dedi.

87. Ey oğullarım! Gidin de Yusuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kafirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez.

88. Yusuf'un yanına girdiklerinde dediler ki: Ey Aziz! Bizi ve ailemizi kıtlık bastı ve biz değersiz bir sermaye ile geldik. Hakkımızı tam ölçerek ver. Ayrıca bize bağışta da bulun. Şüphesiz Allah sadaka verenleri mükâfatlandırır.

89. Yusuf dedi ki: Siz, cahilliğiniz yüzünden Yusuf ve kardeşine yaptıklarınızı biliyor musunuz?

90. Yoksa sen, gerçekten Yusuf musun? dediler. O da (Evet) ben Yusuf'um, bu da kardeşim. (Birbirimize kavuşmayı) Allah bize lütfetti. Çünkü kim (Allah'tan) korkar ve sabrederse, şüphesiz Allah güzel davrananların mükâfatını zâyi etmez, dedi.

91. (Kardeşleri) dediler ki: Allah'a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmış. Gerçekten biz hataya düşmüşüz.

92. (Yusuf) dedi ki: "Bugün sizi kınamak yok, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir."

93. "Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, (gözleri) görecek duruma gelir. Ve bütün ailenizi bana getirin."

94. Kafile (Mısır'dan) ayrılınca, babaları (yanındakilere): Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum! dedi.

95. (Onlar da:) Vallahi sen hâlâ eski şaşkınlığındasın, dediler.

96. Müjdeci gelince, gömleği onun yüzüne koyar koymaz (Ya'kub) görür oldu. Ben size: "Allah tarafından (vahiy ile) sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim" demedim mi! dedi.

97. (Oğulları) dediler ki: Ey babamız! (Allah'tan) bizim günahlarımızın affını dile! Çünkü biz gerçekten günahkârlar idik.

98. (Ya'kub) Sizin için Rabbimden af dileyeceğim. Çünkü O çok bağışlayan, pek esirgeyendir, dedi.

99. (Hep beraber Mısır'a gidip) Yusuf'un yanına girdikleri zaman, ana babasını kucakladı, "Güven içinde Allah'ın iradesiyle Mısır'a girin!" dedi.

100. Ana babasını tahtının üstüne çıkartıp oturttu ve hepsi onun için (ona kavuştukları için) secdeye kapandılar. (Yusuf) dedi ki: "Ey babacığım! İşte bu, daha önce (gördüğüm) rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Doğrusu Rabbim bana (çok şey) lütfetti. Çünkü beni zindandan çıkardı ve şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirdi. Şüphesiz ki Rabbim dilediğine lütfedicidir. Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."

101. "Ey Rabbim! Mülkten bana (nasibimi) verdin ve bana (rüyada görülen) olayların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahrette de benim sahibimsin. Beni Müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat."

102. İşte bu (Yusuf kıssası) gayb haberlerindendir. Onu sana vahyediyoruz. Onlar hile yaparak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin (ki bunları bilesin).

103. Sen ne kadar üstüne düşsen de insanların çoğu iman edecek değillerdir.

104. Halbuki sen bunun için (peygamberlik görevini îfa için) onlardan bir ücret istemiyorsun. Kur'an, âlemler için ancak bir öğüttür.

105. Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki, onlar bu delillerden yüzlerini çevirip geçerler.

106. Onların çoğu, ancak ortak koşarak Allah'a iman ederler.

107. Allah tarafından kuşatıcı bir felaket gelmesi veya farkında olmadan kıyametin ansızın kopması karşısında kendilerini emîn mi gördüler?

108. (Resûlüm!) De ki: "İşte bu, benim yolumdur. Ben Allah'a çağırıyorum, ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz. Allah'ı (ortaklardan) tenzih ederim! Ve ben ortak koşanlardan değilim."

109. Senden önce de, şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik. (Kâfirler) yeryüzünde hiç gezmediler mi ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler! Sakınanlar için ahiret yurdu elbette daha iyidir. Hâla aklınızı kullanmıyor musunuz?

110. Nihayet peygamberler ümitlerini yitirip de kendilerinin yalana çıkarıldıklarını sandıkları sırada onlara yardımımız gelir ve dilediğimiz kimse kurtuluşa erdirilir. (Fakat) suçlular topluluğundan azabımız asla geri çevrilmez.

111. Andolsun onların (geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır. (Bu Kur'an) uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat o, kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi açıklayan (bir kitaptır); iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir.

B. İlahi Metinlerde Yusuf Kıssasının Mukayesesi[108]

1) Hz. Yûsuf'un hikâyesi konu bakımından Kur'an ve Tevrat'ta aynı olmakla beraber Kuran'daki anlatı Tevrat'a göre daha muhtasardır.

2) Hz. Yûsuf'un, Kur'an'da bir rüya gördüğü belirtilirken Tevrat'ta ise iki rüya gördüğü ifade edilir.

3) Kur'an'da, Hz. Yusuf'un rüya gördüğünde kaç yaşında olduğu hususunda bilgi verilmezken Tevrat'ta, Hz. Yusuf'un gördüğü rüyalar esnasında on yedi yaşında genç bir delikanlı olduğu ayrıntısına yer verilir.

4) Kur'an'da, gördüğü rüyayı babasına yorumlatan Hz. Yûsuf'un, babasının ikazıyla gördüğü rüyayı kardeşlerine anlatmaması hususunda uyarıldığı ve bu esnada babasıyla baş başa olduğu görülürken Tevrat'ta ise gördüğü ikinci rüyadan sonra babasına bu hikâyeyi anlatan Hz. Yûsuf'un yanında, kardeşlerinin de bulunduğu ve bu esnada babası tarafından azarlandığı görülür.

5) Kur'an'da, Hz. Yûsuf'un kardeşleri, Hz. Yûsuf'tan kurtulmak için bir düzen kurup babalarından onu da yanlarında götürmek için talepte bulunurlarken Tevrat'ta ise Hz. Yûsuf'un, kardeşlerinden haber getirmesi için babası tarafından kıra yollandığı belirtilir.

6) Tevrat'ta Hz. Yakup'un Hz. Yûsuf'a verdiği renkli bir giysi söz konusu edilirken Kuran'da bu renkli giysiden bahsedilmez. Bu sebepledir ki her iki kitapta da kırdan eve dönen kardeşler babalarına Hz. Yûsuf'un kanlı ama farklı giysilerini getirmiş olurlar. Kur'an'da kardeşlerin babalarına getirdikleri kanlı nesnenin gömlek olduğu ifade edilirken Tevrat'ta ise kardeşlerin getirdikleri kanlı eşya, renkli/çizgili ve uzun bir giysi olarak karşımıza çıkar.

---

[108] Bu kısımda İncil'de ve Zebur'da yer alan Yûsuf anlatısı oldukça muhtasar olması hasebiyle mukayeseye dâhil edilmemiştir.

7) Kur’an’da kardeşlerin, Hz. Yusuf’un gömleğini sahte bir kana buladıkları belirtilirken Tevrat’ta kardeşlerin, Hz. Yusuf’un gömleğini kestikleri bir tekenin kanına buladıkları bilgisi verilir.

8) Kur’an’da Hz. Yûsuf’un kanlı gömleğini getiren kardeşleri, Hz. Yûsuf’u bir kurdun yediği şekindeki yalan hadiseyi babalarına kendileri anlatırken Tevrat’ta ise oğlu Hz. Yûsuf’un kanlı giysisini gören Hz. Yakup’un, oğlu Yusuf’un yabanıl bir hayvan tarafından yenildiği fikrini kendisinin ileri sürdüğü görülür.

9) Kur’an’a göre oğullarından, Hz. Yusuf’un sözde ölüm haberini alan Hz. Yakup, oğlu Hz. Yusuf’un sağ olduğunu anlar ve hadiseyi metanetle karşılayıp bundan sonra kendisine düşenin sabr-ı cemîl olduğunu söyler. Tevrat’taki Hz. Yakup ise oğlunun yabanıl bir hayvan tarafından parçalandığı ihtimali üzerinden ağlamaya ve elbiselerini paralamaya başlayarak oğlu Hz. Yusuf’tan ümidini keser.

10) Kur’an’da kardeşleri tarafından öldürülmek üzere kıra götürülen Hz. Yûsuf’u, kardeşlerden biri öldürmek yerine kuyuya atmayı teklif eder. Kur’an’da bu kardeşin ismi zikredilmez. Tevrat’ta da bu hadise esnasında Hz. Yûsuf’u kuyuya atmayı teklif eden kardeşin Ruben olduğu bilgisi verilir.

11) Kuran’a göre Hz. Yûsuf’un atıldığı kuyu, kör bir kuyu olarak tarif edilirken Tevrat’ta Hz. Yûsuf’un atıldığı kuyu ise kuru ve içi yılanlarla dolu bir kuyudur.

12) Kur’an’da, Hz. Yûsuf’un bulunduğu kuyudan, oradan geçen bir kervanın sucuları marifetiyle kurtulduğu belirtilirken, Tevrat’ta ise Hz. Yûsuf’un, kuyudan kardeşleri marifetiyle çıkarıldığı belirtilmiştir.

13) Kur'an'da Hz. Yûsuf'u Mısır'da tüccarlardan satın alanın Aziz ünvanlı bir kimse olduğu bilgisi yer alırken Tevrat'ta Hz. Yûsuf'u satın alan kimsenin muhafız birliği komutanı Potifar olduğu bilgisi yer almaktadır.

14) Kur'an'da Züleyhâ, Hz. Yûsuf'tan muradını almak için kapıları kapatıp ona doğru hamle yaptığında Hz. Yûsuf'un önde ve Züleyhâ'nın arkada olduğu bir hâlde kapıya doğru koştukları belirtilirken bu sahne Tevrat'ta, Hz. Yûsuf'un gömleğini çıkarıp orada bırakarak Züleyhâ'dan kaçtığı ve odadan çıktığı şeklinde anlatılır.

15) Kur'an'da, Züleyhâ'dan kaçıp kurtulmaya çalıştığı esnada Hz. Yusuf'un gömleğinin Züleyhâ tarafından tutulup arkasından yırtıldığı ifade edilirken Tevrat'ta Hz. Yusuf'un gömleğinin Züleyhâ tarafından yırtıldığına dair bir ayrıntıya rastlanmaz.

16) Kur'an'da Züleyhâ'nın, Hz. Yûsuf'a açıkça meylettiği bilgisinin verilmesinin yanı sıra, Allah'ın ikaz ve işaretlerini gören Hz. Yusuf'un, Züleyhâ'ya bu sebeple meyletmediği ifade edilirken Tevrat'ta Hz. Yûsuf'un, Züleyhâ'nın yanındayken ilahi bir ikaza muhatap olduğu şeklindeki bir ayrıntıya yer verilmez.

17) Kur'an'da Hz. Yûsuf ve Züleyhâ'nın odadan çıktıklarında Züleyha'nın kocasına rastladıkları, önce Züleyhâ'nın suçunu bastırmak için Hz. Yusuf'a iftira attığı, ardından Hz. Yûsuf'un, üzerine atılan suçu reddederek gerçek suçlunun Züleyhâ olduğu yönünde Züleyhâ'nın kocasına izahatta bulunduğu dile getirilirken Tevrat'ta ise Züleyhâ'nın, Hz. Yusuf'un kendisinden kaçması üzerine hizmetçilerini yanına çağırarak onlara Hz. Yusuf'un kendisini rezil ettiğini söylediği ve kocası eve gelinceye değin Hz. Yusuf'un giysisini yanında tuttuğu şeklinde bir anlatıma yer verilir.

18) Kur'an'da, Hz. Yusuf ile Züleyhâ'nın başından geçen hadiseye, odanın kapısının dışında bulunduğu belirtilen Züleyhâ'nın bir akrabasının, Hz. Yusuf'un gömleğinin arkadan mı önden mi yırtıldığı ile ilgili bir soruyla şahitlik ederek haklı ile

haksızın ayırt edilmesine yardımcı olduğu dile getirilirken Tevrat'ta bu şekildeki bir şahitlik hadisesinin yer almadığı görülür.

19) Kur'an'da, Züleyhâ'nın akrabası olan bir kadının yaptığı şahitlikle Hz. Yusuf'un haklı olduğunun anlaşılmasına rağmen Aziz tarafından Hz. Yusuf'a bu hadiseden kimseye bahsetmemesi yönünde bir ricada bulunulduğu görülürken Tevrat'ta, Züleyhâ'nın anlattığı hadise sonrası çok öfkelendiği belirtilen Potifar'ın, Hz. Yusuf'u derhal zindana attırdığı görülür.

20) Kur'an'da Aziz'in karısının, Hz. Yûsuf ile kendisi arasında çıkan dedikoduların ardından Mısırlı kadınları evine davet edip Hz. Yûsuf'u teşhir ettiği, Mısırlı kadınların Hz. Yusuf'u gördüklerinde şaşkınlıklarından ellerini kestikleri, Hz. Yusuf'un, Mısırlı kadınların ve Züleyhâ'nın teklifindense zindanı yeğlediği ve akabinde de Allâh'ın icazeti neticesinde zindana atıldığı zikredilirken bu şekildeki bir hadiseden Tevrat'ta söz edilmez.

21) Kur'an'da Hz. Yûsuf'un zindan arkadaşlarının kimliklerinden açıkça bahsedilmez ve yalnızca zindan arkadaşı olan iki delikanlıdan bahsedilir. Tevrat'ta ise Hz. Yûsuf'un zindana atılmasından bir müddet sonra kralın baş sakisi ile fırıncı başının da zindana atıldığı şeklindeki bilgiden bu iki arkadaşın kimliklerinin açıkça ifade edildiği görülür.

22) Her iki kutsal kaynakta da baş saki ve fırıncı başının/iki delikanlının aynı gün birer rüya gördükleri ve bu rüyalarda baş sakinin, Firavun'a üzüm sıktığını, fırıncı başının ise başının üstünde taşıdığı sepetten kuşların gelip yediklerini gördüklerini Hz. Yusuf'a anlattıkları ifade edilir. Her iki metinde de Hz. Yusuf'un, baş saki/şarapçının rüyasını yakın zamanda zindandan kurtulup yeniden eski vazifesine döneceği yollu tevil ettiği, fırıncı başının ise asılacağı ve başından kuşların beynini yiyeceği şeklinde ele alındığı görülür.

23) Yine her iki kutsal kaynakta Hz. Yusuf'un, zindandan kurtulacağını bildiği baş saki/şarapçıya kendisini Mısır kralının/Firavun'un yanında hatırlayıp zindandan çıkmasına yardımcı olmasını istediği anlatısı ortaktır.

24) Kur'an'a göre Hz. Yûsuf, kralın rüyasından, eski zindan arkadaşı olan şarapçının kendisini hatırlayıp zindana gelip anlatmasıyla haberdar olduğu belirtilirken Tevrat'ta ise Firavun'un gördüğü rüyayı Hz. Yûsuf'un, Firavun'un huzuruna getirtilip bizzat onun ağzından duyduğu ve akabinde orada tevil ettiği belirtilir.

25) Her iki kutsal metinde de Mısır kralının gördüğü rüyanın benzer bir şekilde ele alındığı ve yine Hz. Yusuf'un, her iki metinde de Mısır kralının rüyasını, Mısır'da önce yedi yıl bolluk ve takip eden yedi yılda ise kıtlık olacağı şeklinde yorumlayıp bu sebeple de Mısır ahalisine, bolluk yıllarında zahirenin bir kısmının stoklanmasının uygun olacağı şeklindeki ihtarına yer verilir.

26) Kur'an'da, gördüğü rüyayı Hz. Yûsuf'un tevil edebileceğini öğrenen Mısır kralı, Hz. Yûsuf'un ivedilikle zindandan çıkarılmasını emretmişse de Hz. Yûsuf zindandan çıkmak için öncelikle masumiyetinin ispat edilmesi için başta Züleyhâ olmak üzere diğer kadınların sorgulanmasını ve adının temize çıkarılması şartını koşar, akabinde bu şartın yerine getirilip Hz. Yusuf'un masumiyeti anlaşılınca zindandan çıktığı belirtilir. Tevrat'ta ise bu sorgulama ve adının temize çıkarılması şartı yer almadığı gibi, Hz. Yûsuf'un alelacele zindandan çıkarılıp Firavun'un huzuruna getirildiği ifade edilir.

27) Kur'an'da, Hz. Yusuf'un zindanda ne kadar bir süre kaldığı bahsi bulunmazken Tevrat'ta, Hz. Ysuf'un zindanda iki sene kaldığı şeklinde bir bilgiye yer verilir.

28) Kur'an'da Hz. Yusuf'un, ülkenin hazinelerinin başına geçmeyi Mısır kralından talep edenin kendisi olduğu ve Mısır kralı tarafından bu talebin uygun bulunarak Hz. Yusuf'un, ülkenin hazinelerinin yöneticisi olarak tayin edildiği dile

getirilirken Tevrat'ta ise Hz. Yusuf'a yüzüğünü çıkarıp teslim eden ve onu ülkenin yöneticisi olarak tayin edenin, Firavun olduğu bilgisi verilir.

29) Kur'an'da Hz. Yakup'un oğullarının, Mısır'a gidip zahire almaya nasıl karar verdiklerinden bahsedilmez. Tevrat'ta bütün bir civarı saran kıtlık sonrasında Mısır'da buğday dağıtıldığını öğrenen Hz. Yakup'un, oğullarından Mısır'a gidip kendilerine buğday satın alıp getirmelerini istemesi üzerine oğullarının Mısır'a gittikleri şeklinde bir bahse yer verildiği görülür.

30) Kur'an'da Hz. Yûsuf'un kardeşleri erzak/zahire almak için Mısır'a geldiklerinde, Hz. Yûsuf'un kardeşlerine karşı gayet halim ve cömert bir şekilde davrandığı anlatılırken, Tevrat'ta ise bu hadise Hz. Yûsuf'un kardeşlerini casuslukla itham ettiği ve kardeşi Bünyamin'i bir dahaki gelişlerinde Mısır'a yanına getirmeleri için onları tehdit ettiği şeklinde anlatılır.

31) Kur'ân'da, kardeşlerin ikinci defa Mısır'a gelişleri ve Mısır'a farklı kapılardan girişleri şeklinde tahkiye edilen bir ayrıntıya yer verilirken Tevrat'ta, Mısır'dan ilk seferde getirdikleri buğdayın tükenmesi üzerine Hz. Yakup'un, oğullarından ikinci kez Mısır'a gidip buğday almalarını istediği şeklindeki bilgiye yer verilirken Mısır şehrine farklı kapılardan girmeleri ile ilgili bir kayıt bulunmaz

32) Kur'an'a göre kardeşleri Mısır'dan ayrılırken çuvallarının içinden çıkan nesne su maşrapası olarak belirtilirken, Tevrat'ta kardeşlerin çuvalından çıkan nesne Hz. Yûsuf'un fal baktığı gümüş bir kâse olarak tarif edilir.

33) Kur'an'da, Hz. Yûsuf'un ayrılığından ötürü, büyük bir üzüntüye gark olan Hz. Yakup'un gözlerinin kör olduğundan, Hz. Yûsuf'un da babasının gözlerinin açılması ve şifa olması için kendi gömleğini babasına gönderdiği, akabinde oğlu Hz. Yusuf'un gönderdiği gömleği gözlerine süren Hz. Yakup'un gözlerinin açıldığı şeklinde bir tahkiyeye yer verilirken Tevrat'ta ise bu şekildeki bir ayrıntıya yer verilmez.

34) Kur'an'da Hz. Yûsuf'un, Züleyhâ ile evlendiği ve ondan çocuk sahibi olduğu şeklindeki ayrıntılara yer verilmediği görülürken Tevrat'ta ise Hz. Yusuf'un kıtlık yıllarından önce On Kenti'nin kâhini olan Potifera'nın kızı Asenat'la evlendiği ve bu evlilikten ilkin Manaşşe ve sonrasında Efrayim adlı iki erkek çocuk sahibi olduğu şeklindeki ayrıntılara yer verildiği görülür.

35) Kur'an'da Hz. Yûsuf'un kıssası; anne, babasının Mısır'a gelmeleri, ardından tahta oturmaları ve kardeşlerinin Hz. Yûsuf'a secde etmeleri hadiselerinden sonra Hz. Yûsuf'un Allah'a kendisinin canını Müslüman olarak alması ve sâlih kulları arasına katması şeklinde ettiği bir dua ile son bulur. Tevrat'ta ise Hz. Yakup'un Mısır'a gelen aile fertlerinin isimleri, Firavun'un Hz. Yûsuf'un ailesine Mısır'da sağladığı imtiyazlar; Hz. Yakup'un ölümüne yakın oğullarıyla yaptığı konuşma, nihayetinde vefat edince Hz. Yûsuf'un onu götürüp Kenan diyarına defnetmesi ve Hz. Yusuf'un ölümü sonrasında cesedinin mumyalanıp Mısır'da bir tabuta koyulduğu şeklindeki ayrıntılarla son bulur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HZ. YUSUF'UN KENAN'DAKİ HAYATI

1.1. Yusuf Suresinin Nüzul Sebebi

Çalışmamıza esas olan mesnevilerin bir kısmında, Yûsuf u Züleyhâ anlatısının çerçeve hikâyesine giriş yapılmadan evvel, Kur'ân-ı Kerîm'de *Ahsenü'l-kasas* olarak nitelendirilen Yûsuf suresinin nüzulüne sebep olduğu belirtilen birtakım hadiselerin tahkiye edildiği görülmektedir.

Bu surenin nüzulüyle ilgili tefsirlerde ve bazı Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinde çeşitli görüş ve rivayetler vardır. Yûsuf suresinin kendinden önceki Hûd suresi ile yakın bir ilişkisi olduğu görüşü, bu rivayet ve görüşlerin başında gelir.[109] Bu ilişkinin, Kur'ân-ı Kerîm'de Hûd suresinin 120. ayetinde *"Peygamberlerin haberlerinden hepsini, onunla senin kalbini sabit kılmamız için sana anlatıyoruz. Bunda sana hak, mü'minlere de öğüt ve ibret geldi."*[110] şeklinde ifade edildiği söylenebilir.

Yine diğer bir kısım müfessirin Hûd suresinin bu ayetini Yûsuf suresinin nüzul sebebi olarak gördükleri de kabul edilir.[111] Bunların yanı sıra Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde, İbn Abbas'tan nakledilen bir rivayette; Hz. Muhammed'in, peygamberliğinin ilk zamanlarında Kureyş kabilesinin ileri gelenlerinden bir kısmının Medine'deki bazı Yahudi âlimlerine elçi gönderip bizim içimizden birisi peygamberlik davasıyla ortaya çıktı, siz onun hakkında ne düşünüyorsunuz diye sordurduğu, Yahudi âlimlerin de buna cevaben vasıflı ve irfan sahibi bir peygamberin bu zamanda ortaya çıkacağını Tevrat bize söylüyor; fakat siz ona Hz. Yakup'un ailesinin Şam'dan Mısır'a göçme sebebini ve Yûsuf'un kıssasını sorun dedikleri belirtilirken bunun üzerine

---

[109] Yaşar Kurt, *Hz. Yûsuf'un Tarihsel Hayatı Mukayese ve Değerlendirme*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2005, s. 29.
[110] Hûd: 11/120.
[111] Giritli Sırrı Paşa, *Ahsenü'l-Kasas Hz. Yûsuf Suresinin Güzellikleri*, (Hzl. Tahir Galip Seratlı), Selis Kitaplar, İstanbul, 2013, s. 25.

Yûsuf kıssası ve Hz. Yakup'un ailesinin Şam'dan Mısır'a göçünü izah için bu surenin indirildiği bilgisinin verildiği görülür:

> *Sebeb-i nüzûlü hakkında Hazret-i İbn Abbâs'tan "Radıyallâhu anhüma" menkûl bir rivâyet vardır ki, evâ'il-i bi'set-i nebeviyyede sanâdîd-i Kureyş, Medîne-i münevverede bulunan 'ulemâ-i Yehûd nezdine beş adam gönderip, "Bizim içimizde zuhur ile da'vâ-yı nübüvvet eden Hazret-i Muhammed hakkında siz ne dersiniz?" diye sordular. Anlar da siyer-i seniyye-i cenâb-ı risâlet-penâhîyi ba'de'l-istiksâ "Şu evsâf ile muttasıf bir nebiyy-i 'ârifîn geleceğini bize (Tevrat) haber veriyor, onun zamân-ı hurûc u zuhûru da bu zamandır, Lâkin tecrübe için ona şu üç suali îrâd ediniz, eğer ikisine cevap verir de üçüncüsünden sükût ederse, muhakkak bilmiş olunuz ki peygamber-i âhirü'z-zamân odur. Hemân ona ittibâ ediniz. Evvelâ: Ashab-ı Kehf'in kıssasını, sâniyen: âl-i Yakûb'un Ken'ân ilinden Mısır'a intikāli sebebini, sâlisen: rûhtan su'âl ediniz, eğer rûha dâ'ir az çok ma'lûmât verirse, hemân da'vâsının butlân ü kizbine hükmediniz." dediler.*
>
> *Mebûsân-ı Kureyş, şu ta'lîmât ile Mekke-i mükerremeye 'avdet edip es'ile-i selâse-i mezkûreyi Hazret-i a'lemü'l-enbiyâ sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimize serd etmeleriyle sûre-i Kehf, sûre-i Yûsuf, bir de "Ve yes'elûneke ani'r-rûhı kul irrûhu min emri rabbî ve mâ ûtîtum mine'l-'ilmi illâ kalîlâ(kalîlen)" âyet-i celîlesi nâzil oldu.* [112]

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde, bu surenin nüzul sebebi hususunda dile getirilen bir diğer bilgi ise Fahreddîn er-Râzî'den nakledilen bir rivayettir. Buna göre, Mekkelilerin çoğunun Hz. Muhammed'in akrabası olmasına rağmen onun peygamberliğini reddedip ona şiddetle karşı çıktıkları belirtilirken Cenâb-ı Hakk'ın, Hz. Yusuf'un bu ibretâmiz kıssasını göndererek onlara, Hz. Yusuf'un da kardeşleri tarafından kıskanıldığını, türlü eziyetlere maruz bırakıldığını örnek olarak göstermek istediği bilgisi verilir:

> *... Ehl-i Mekke'nin ekseri, Resûlullâh aleyhissalâtu vesselâm Efendimizin ekāribi idiler, mâhâzâ nübüvvet ü risâlet-i seniyyelerini inkâr, mücerred sâ'ika-i hasedle hakk-ı sa'âdetlerinde 'adâvet-i şedîde izhâr ederlerdi. O sebeble Allâh Teâlâ hazretleri şu kıssa-i ibret-âmizi Kur'ân-ı Hakîm'de zikr buyurdu, tâ ki Resûl-i Müctebâ, sallalâhu aleyhi ve sellem hâsidleri anlasınlar ki, Hazret-i Yûsuf'un birâderleri de böyle sâ'ika-i gıbta ile îzâ-i cenâb-ı Yûsuf'ta ileri varmışlar idi, Lâkin o yoldaki sa'yleri hep boşa gitti, Hâfız-ı Hakîkî Yûsuf aleyhisselâmı mekârihten esirgedi, gerçi ibtidâları bâzı hikmet ü maslahata mebnî ol masûm-ı pâke biraz zahmet çektirdi ise de âkıbet kendini nâ'il-i kuvvet ü iktidâr, vaktiyle pençe-i kahrlarında zebûn olduğu kimseleri ona fermân-berdâr eyledi.*[113]

---

[112] Giritli Sırrı Paşa, *Ahsenü'l-Kasas Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf Aleyhisselâm,* Cilt 1, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1309, s. 8-9.
[113] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1, s. 113-114.

Bu hususta aynı eserde Giritli Sırrı Paşa tarafından aktarılan son rivayetin, Fahreddîn-i Râzî'nin rivayetiyle benzer içerikte olduğu görülür. Buna göre Yûsuf suresinin, Hz. Muhammed'in, geçmiş peygamberlerin kendi yakınlarından gördükleri eziyetlerden haberdar olup teselli bulması amacıyla inzal olunduğu ifade edilir:

> *... Bu sûre-i celîlede de Yûsuf Aleyhisselâm'ın kardeşlerinden gördüğü cevr ü cefa beyân ü hikâye buyrulmuştur. Ta ki Peygamber-i ekber efendimiz hazretleri, enbiyâ-i sâlife hazerâtının ecânib ü ekâribden mukâsât buyurdukları ezâyı bilsinler de müteselli olsunlar.*[114]

Fahreddîn er-Râzî'nin *Tefsîr-i Kebîr*'indeki rivayet de Giritli Sırrı Paşa'nın eserinde İbn Abbas'tan naklettiği rivayetle paraleldir. Buna göre Yahudi âlimlerin müşriklere haber gönderip Hz. Muhammed'e, Hz. Yakup'un ailesinin Şam'dan Mısır'a niçin gittiklerini ve Yûsuf kıssasını sormasını istedikleri belirtilirken bunun üzerine Cenâb-ı Hakk'ın Yûsuf suresini indirdiği bilgisi verilir.[115]

Bu husus, İsmail Hakkı Bursevî'nin *Rûhu'l-Beyân* isimli tefsirinde de Fahreddîn er-Râzî ve Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirlerinde olduğu gibi birtakım Yahudi âliminin müşrik ileri gelenlerine, Hz. Muhammed'e Yakupoğullarının Şam'ı bırakarak Mısır'a yerleşme sebeplerini ve Yûsuf kıssası hakkında sormalarını istemeleri üzerine Allah'ın, Yûsuf suresini indirmesiyle son bulur.[116]

Bu hususta son olarak Süyûtî'nin tefsirinde, Giritli Sırrı Paşa'nın tefsiriyle benzer şekilde bir rivayete yer verilir. Eserde İbn Cerîr'den nakledilen rivayette Allah'ın, Hz. Muhammed'e peygamberlik vermesinin akabinde kavminin ona kötü davranması ve onu kıskanmaları üzerine, teselli olsun diye kardeşlerinin, Hz. Yusuf'a kötü davrandıklarını ve rüyasını anlattığında onu kıskandıklarını bildiren bu surenin indirildiği belirtilir.[117]

---

[114] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1, s. 9.
[115] Fahruddîn Er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtîhu'l-Gayb*, Cilt 13, (Ter. Suat Yıldırım vd.,) Huzur Yayınevi, İstanbul 2002, s. 156.
[116] İsmail Hakkı Bursevî, *Muhtasar Rûhu'l-Beyân Tefsîri*, Cilt 4, (İhtisar eden: Muhammed Ali Sabûnî), Damla Yayınevi, İstanbul 2012, s. 196.
[117] Süyûtî, *Hadislerle Kur'ân Tefsiri ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr,* (Ter. Zekeriya Yıldız), Ocak Yayıncılık, Cilt 8, İstanbul, 2012, s. 190.

Türk edebiyatının bilinen en eski Yusuf u Züleyha anlatısı olan 13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin *Ḳıṣṣa-i Yûsuf*'unda bu hadiseye kısmen temas edilir. Buna göre bir Yahudi topluluğu yanlarına en büyük âlimlerinden olan Abdullah bin Selâm'ı da alarak Hz. Peygamberin huzuruna gelirler. Bu güruh, Hz. Peygamberi ve peygamberliğinin sıhhatini sorgulamak için ondan Yusuf kıssasını sorarlar:

Bir kün cümle cehūdlar mecmū' oldı
Selām oġlı 'Abdullāh bile keldi
Ḳamuları Muṣṭafāya selam ḳıldı
Telim dürlü mes'eleler sorarlar imdi

Eger sen kertü resūl olur iseńg
Risālet da'vāsını ḳılur iseńg
Yūsuf sawçı ḳıṣṣasın bilür iseńg
Niteligin bize a'lem ḳılġıl imdi

Resūl aydur yā cehūdlar oturuňlar
Cehūdlıġı könglüńgizden çıḳaruňlar
Faṣīḥ dilin ṣaḥīḥ īmān ketürüńgler
Ṣońgra aḥvāl niteligin aytur imdi[118]

Hz. Peygamber, bu Yahudi güruhuna öyle fasih ve beliğ cevaplar verir ki sonunda onlar da Hz. Peygamberi takdir ederler ve kendilerinin bile bu kıssaya ve ayrıntılarına bu ölçüde hâkim olmadıklarını belirtirler:

Pes ol ṣoranlara ḫaber açdı
Eşidiben cehūdlaruńg 'aḳlı şaşdı
Muṣṭafānıńg melīh sözin 'acībleşdi

[118] Sinan Uygur, *Ali'nin Ḳıṣṣa-i Yūsuf'u (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük),* (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2003, s. 311.

Bizden yigrek bu ayıttı dirler imdi[119]

Yine eserde, Yusuf suresinin nüzul sebebiyle doğrudan alakalı olmasa da Bûstân adlı Yahudi bir keşişin, Hz. Muhammed'e Hz. Yusuf'un düşünde gördüğü on bir yıldızın isimlerini sorduğu ve eğer doğru cevapları verirse de Hz. Muhammed'in hak peygamber olduğunu kabul edeceğini söylediği şeklinde bir hadiseye yer verilir. Bu hadise,

Yâ Muḥammed ol düşi kim Yûsuf kördi
Ay kün on bir yulduz a͡nga secde ḳıldı
Ol yulduzlar atları nitek irdi
Birin birin ma͡nga a'lem ḳıl imdi

Eger sen ḥaḳḳ resûl olur ise͡ng
Mu'cizât da'vâsını ḳılur ise͡ng
Ol on bir yulduz adını bilür ise͡ng
Ḥaḳîḳat nübüvvet seniň imdi[120]

şeklinde yer almaktadır. Bu sualin devamında Hz. Muhammed, Cebrail vasıtasıyla öğrendiği on bir yıldızın ismini *Miyân, Tarîḳ, Reyyân, Zü'l-fiḳâr, Kâbes, Ṣâbit, 'Amûd, Maḥîṣ, Kalaḳ, Şarîḥ, Ferîḫ* olarak doğru bir şekilde saydığı ifade edilir.[121]

Aynı yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi sahibi olan Hâliloğlu Ali'nin eserinde bu hususta bir kayda rastlanmaz.[122]

14. yy şairlerinden Darîr'in mesnevisinde, İbn Abbas'tan rivayetle aktarıldığına göre, Yûsuf suresinin nüzulüne sebep olan ilk hadise şu şekilde cereyan eder: Bir gün ansızın bir topluluk çıkagelir ve Hz. Ömer ile münakaşaya girer. Hz. Ömer, ilmiyle onları yener ve küçük düşürür. Bu sırada Yahudi bir kimse Hz. Ömer'e

[119] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 311.
[120] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 69.
[121] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 70.
[122] Rasim Deniz, *Haliloğlu Ali'nin Yûsuf ve Zelîhâ Kıssası,* (Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ 1998.

döner ve bizim tamama ermiş bir kitabımız var, sen bu hadiseyi neye göre anlatıyorsun, sizin kitabınızda böyle bir kıssa yok diye söyler. Bu sözleri işiten Hz. Ömer gönlü daralmış biçimde Hz. Peygamber'in yanına gelir ve başından geçenleri usulünce Peygamber'e anlatır. Bu hadiseyi işiten Peygamber'in de canı sıkılır. Peygamber, ardından Allah'a yalvarır ve O'na hacetini bildirir. Duanın ertesinde, Cenab-ı Hak Cebrail'i görevlendirir ve onun vasıtasıyla Yûsuf suresini Peygamber'e iletir:

nāgehānī bir cemā'at geldiler
'ömer ile bahs-ı gavgā kıldılar

'ilmile yindi kavī oldı 'ömer
mülzem oldılar kamu hōr u hakīr

ara yirde bir yehūdī söyledi
nükte kıldı 'ömere gör ne didi

eytdi bizim yek kitābumuz tamām
ne diliyile didüň sen di imām

eytdi bizüm defterimüzde haber
kıldı yūsuf kıssasın (ol) mu'teber

ol sizüň kitābuňuzda var mı bil
anı size virmedi rabbü'l-celīl

anı işitdi 'ömer göňli melūl
geldi seyyide didi ol pür-usūl

mustafāya söyledi bu dāsitān
mustafā oldı melūl iy dōstān

mustafā ol dem münācāt eyledi
taňrı dergāhına hācāt diledi

geldi cebrā'īl getürdi bir haber
kıssa-i yūsuf resūle mu'teber[123]

Darîr'in naklettiği ikinci rivayet ise şöyledir: Peygamber ve ashabı Mekke'den Medine'ye arkalarında bütün mal varlıklarını bırakarak hicret ederlerken içlerinden biri Peygamber'e, kendilerinde şaşkınlık yaratacak güzellikte bir kıssa söyleseniz de bir zaman onunla güzel vakit geçirsek diye müracaat eder. Bunun üzerine Cebrail gelir ve Allah'ın kelamı olan Yûsuf kıssasını bildirir:

ol zamān kim hicrete geldi resūl
mekkeden medīneye kıldı nüzul

mekkeden yöneldiler çünkim berī
evlerinüň terki urdı her biri

taňrı yolına fidā kıldı bular
āhıret yolını muhkem tutdılar

eytdiler kim bize olsa bir beyān
kim anuňla egleneydük bir zamān

bir 'acāyib kıssa olsa söyleyüň
anuňıla göňlümüzi eyleyüň

geldi cebrā'īl getürdi bir beyān

[123] Leyla Karahan, *Erzurumlu Mustafa Darîr Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ)*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (Doktora Tezi) Ankara, 1985, s. 276-277.

hem kelām'ullāh kısas kıldı 'ıyān[124]

Süle Fakih'in, İbn Abbas'tan rivayetle Yûsuf kıssasının nüzulü hadisesini üç farklı rivayete dayanarak anlattığı görülür. Bu rivayetlerden ilki Darîr'in eserinde olduğu gibidir: Günün birinde Hz. Ömer'in yanına Yahudi bir topluluk gelir ve onunla münakaşa ederek kendi kitapları Tevrat'ta Yûsuf kıssasının bulunduğunu; ama Allah'ın Müslümanlara böyle bir kıssayı bahşetmediğini iddia eder. Bu hadise Hz. Ömer'i sıkıntıya sokar ve bunun üzerine Hz. Ömer, Peygamber'in huzuruna çıkar. Hadiseyi ona anlatır. Hz. Muhammed Allah'a yakararak Yûsuf peygamberin hikâyesini kendisine ve dolayısıyla Müslümanlara bildirmesini ister. Allah, Peygamberin bu yakarışına cevap vererek Cebrail'i Yûsuf kıssasını bildirmek üzere görevlendirir:

Şāh-ı tefsīri beyān ider meger
Kapu öñünde oturmışdı 'Ömer

Nāgihān bir cemā'at geldiler
Hem Ömerlen bahs-i gavga kıldılar

Kim cühūdlarıdı kavm-i dün
'Ömere geldilerdi bahis içün

Bahsile yiñdi buları ol emīr
Mülzem oldılarkamu hor u hakīr

[124] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 277, 278.

İtdi bizim kitābumuzda tamām

Ne dilile didi aňa ol imām

İtdi bizim kitābumuzda haber

Kıldı Yūsuf kıssasını mu'teber

Ol sizüň kitābuňuzda yokdur bil

Virmedi anı size Rabbü'l-celīl

Mūsīyi tevrāt içinde kird-gār

Bize bildürdi anı perverdigār

Anı işitdi 'Ömer oldı melūl

Geldi seyyid katına ol pür-usūl

Mustafāya söyledi bu dāsıtān

Mustafā oldı melūl ey dostān

Mustafā ol dem münācāt eyledi

Tangrı dergāhına hācāt eyledi

İtdi kim ey pādişāh-ı bī-niyāz

Sen bilürsin ne ki vardur gizlü rāz

Kamu dertlülere sen virdüň devā

Dergāhuňda hācetümi kıl revā

Dilerem senden eyiāzāt-ı kadīm

Yūsuf ahvālini senden ey kerim

Yüz yire vurdı Muhammed kıldı zār

Emr kıldı cebre'īle bir ü bar

Yüri tīz iriş didi Muhammede

Sūre-i Yūsufı irgür Ahmede

Geldi Cebre'īl getürdi bu haber

Kıssa-i Yūsuf aňa ey mu'teber[125]

Süle Fakih'teki ikinci rivayet ise Darîr'de olduğu gibi yine İbn Abbas menşelidir. Bu rivayette, Hz. Muhammed ve bir kısım Müslüman, Mekke'den Medine'ye bütün mal varlıklarını bırakarak hicret eder. Peygamberin beraberinde gelen muhacirler, Hz. Muhammed'den gönüllerindeki kederden kurtulmak için ilginç bir kıssa anlatmasını isterler. Bu ricanın akabinde Cebrail, Allah kelamı olan bir güzel kıssayla gelir:

[125] Kâzım Köktekin, *Süle Fakih'in Hz. Yûsuf ve Zeliha'sı (İnceleme-Metin-Dizin),* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Doktora Tezi, I. Cilt), Erzurum, 1994, s. 74-76.

Ol zamān kim hicrete geldi resūl
Mekke'den kıldı Medīneye nüzūl

Hem kāfirlerüň elinde Mustafā
Mekke'den geldi Medīneye safa

Bir cemā'at kim anuňla geldiler
Anlarıdı kim muhācir oldılar

Mekkeden çünkim gönüldiler berü
Raht-ı büngāhı kodı gitdü girü

Tangrı yolında fidā kıldu bular
Māl u mülk ü raht u esbāb u tavar

Dünyelikden el yudılar yig seri
Āhirete döndü bunlaruň seri

İtdi kim bize olsa bir beyān
Anuňıla egleneydük bir zamān

Bir 'acāyib kıssa olsa iňlese
Göňlümüzi anuňıla eglese

Geldi Cebre'īl gösterdi beyān
Hem kelāmullāh kasas geldi 'ayān[126]

Süle Fakih'teki son rivayet de yine İbn Abbas'tandır. Buna göre Hz. Ayşe bir gün otururken Hz. Peygamber'den gönlünü mesrur edecek bir hadise anlatmasını ister.

[126] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 76-77.

Hz. Peygamber bu isteği geri çevirmez ve Cenab-ı Hak'tan böyle bir hadiseyi niyaz eder ve sonrasında Yûsuf kıssası nüzul olur:

'Āyişe bir gün oturmışdı meger
Mustafādan dilek eyler bir haber

Egleneydük dir eyā fahr-i cihān
Anuňıla egleneydik bir zamān

Diledi Hakdan resūlü'l-mürselīn
Sūre-i Yūsuf viribidi mu'īn[127]

Garîb ise eserinin, Yûsuf suresinin nüzul sebebini anlattığı "*Bu Yūsuf sūresi indi sebeb ne/Habībine bunu indürdi Mevlā*"[128] beytiyle başlayan kısmında, Süle Fakih'in eserinde olduğu gibi bir ayrıntıya yer vererek Yahudilerin niza ettikleri kişinin Hz. Ömer olduğu bilgisini verir ve devamında ashabın bu hususta hissettiği sıkıntıyı dile getirir. Cenab-ı Hak, ashabın bu sıkıntılarını gidermek için Yûsuf suresini inzal buyurur, Peygamberini ve onun ashabını sevindirir:

Yahūdīler nizā' itdi 'Ömer'le
Didiler kıssa-i Yûsuf'dur evlā

Kitābumuzda var ol sizde yokdur
Melūl oldı işit ashāb-ı evlā

Melāletün giderdi anlaruň Hak
Pes inzāl itdi budur kavl-i akvā

Habībini çü şādān itdi Allāh

[127] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 76-77.
[128]Burcu Karakaya, *Garîb'in Yûsuf u Züleyhâ'sı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin),* (Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir, 2012, s. 252.

Anuň hükmindedür hep cümle eşyā[129]

14.yy'da yazılmış olan Şeyyâd Hamza'nın Yûsuf ve Zelîhâ'sında[130] ise bu hususla ilgili bir bilgi yoktur. Aynı yüzyılın bir diğer şairi Tebrizli Ahmedî'nin Yûsuf u Zelîhâ'sında bu hususta bahsedilmez.[131]

15.yy'da kaleme alınan eserlerden Çâkerî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sında bu husus yer almaz.[132] Türk edebiyatının önemli Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından kabul edilen Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sında[133] da bu başlıkta bir kayıt yoktur. Yine 15.yy'ın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Hatâyî'nin mesnevisinde de bu hususa yer verilmez.[134]

16. yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin, Yûsuf u Zelîhâ adlı eserinde bu hususta bilgi verilmez.[135]

16.yy'ın önemli mesnevi şairlerinden Bağdatlı Zihnî'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı mesnevisi de bu konudaki bir bilgiyi haiz değildir.[136] Aynı yüzyılın bir başka mesnevi sahibi Gubârî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sında[137] da bu hususta bahis yoktur.

16.yy'ın diğer bir mesnevi şairi Şerîf'in *Kıssa-i Yûsuf*'unda, yine İbn Abbas'tan rivayetle bu surenin nüzulüyle ilgili kısa bir anlatım vardır:

Bir gün ol sulṭân-ı kevneyn-i cihân

---

[129] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 252-253.
[130] Ümit Özgür Demirci, Şenol Korkmaz (haz.), *Şeyyâd Hamza Yūsuf u Zelīḫā (Destān-ı Yūsuf 'Aleyhi's-selām ve haẕā aḥsenü'l-ḳaṣaṣi'l-mübārek) Giriş-Metin-Günümüz Türkçesine Aktarma-Dizin ve Sözlük-Tıpkı Basım,* Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2008.
[131] Tebrizli Ahmedî, *Yûsuf u Zelîhâ,* Marmara Üniveristesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, No: 51.
[132] Muhammet Nalbat, *15.yy. Şâiri Çâkerî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı (Metin-İnceleme)*, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, I.Cilt, Eskişehir, 2012.
[133]Hamdî, *Hz. Yûsuf u Züleyhâ*, (haz.) Naci Onur, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991.
[134] Recep Demir, *Hatâyî-i Tebrizî ve Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevileri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme-Metin)*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Van, 2006.
[135] Mustafa Demirel, *Kemāl Paşazāde'nin Yūsuf u Zelīḫāsı ve Dil Husūsiyetleri 2. Cilt: Metin,* (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora Tezi), İstanbul, 1979.
[136] Ahmet Doğan, *Bağdatlı Zihnî Yûsuf u Züleyhâ*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2014.
[137] Hasan Aktaş, *Abdurrahman Gubârî Yûsuf u Züleyhâ (İnceleme-Metin)*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2006.

Ol Rasûlu'llâh ḥabîb-i pâk-i cân

Oturdı ḫalvetinde göňli şâd
Vardılar yanına aṣḥâb u 'ibâd

Didiler yâ raḥmeten li'l-'âlemîn
Bize eglence olsa yâ Emîn

Anuň-ile göňlümüz egleyedük
Vaḳt-ile bir oḳuna diňleyedük

Didi aňlara Muḫammed Muṣṭafâ
Ḥaḳ viribiye olavüz pür ṣafâ

İndi ol demde hemân-dem Cebraîl
Ḳıṣṣa-yı Yûsuf getürdi bellü bil

İbn-i 'Abbasdan rivâyet böyledür
Ḥaḳ kelâmında ḳaṣaṣda böyledür[138]

Yaşadığı 16.yy'da ve sonraki yüzyıllarda, Osmanlı'nın büyük şairlerinden kabul edilen Taşlıcalı Yahya'nın Yûsuf ve Zelîhâ adlı mesnevisinde bu hususla ilgili bir bilgiye rastlanılmaz.[139] Aynı yüzyılda Şerîfî tarafından yazılmış Yûsuf u Zelîhâ mesnevisi de bu konuya değinmez.[140] Bu dönemin bir diğer Yûsuf u Züleyhâ yazarı Ziyai Yusuf'un eserinde de bu hadiseden bahsedilmez.[141]

[138] Halil Ay, *Şerîf'in Kıssa-i Yûsuf Mesnevisi*, (Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2015, s. 125.
[139] Yahyâ Bey, *Yûsuf ve Zelîhâ Tenkidli Basım*, Haz. Mehmet Çavuşoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 2435, İstanbul, 1979.
[140] Zuhal Kültüral, *Şerifî Yûsuf u Zelîhâ Metin-Sözlük*, İstanbul, 1999.
[141] Melike Gökcan, *Ziyai Yusuf (Yusuf Can) Yusuf ile Züleyha Mesnevisi,* Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2015.

18. yy'da Ahmedî-i Âmidî tarafından kaleme alınan Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinde, Hz. Muhammed ile birlikte Medine'ye hicret eden muhacirler, vatanlarından ve ailelerinden ayrılmalarının yarattığı üzüntüyü biraz olsun hafifletmesi ve sabırlarının daha kavi olması için Hz. Muhammed vasıtasıyla Allah'tan bir kıssa isterler ve istekleri kabul olur:

Medīne şehrine érdi muẓaffer
Medīne oldı anuňla münevver

Muhācir erleri bir bir çözüldü
Medīne rāhına anlar düzüldü

'İyāl evṭānı atup gitdi anlar
Varup sulṭān etegin ṭutdu anlar

'İyāl evlādlarından oldılar dūr
Olur göňülleri maḥzūn u mehcūr

Rasūle dédiler yā Rehber-i nās
Ḥaḳ ta'ālādan éderiz iltimās

Bu ḥüzünlü ḳalbimize bir feraḥ
Vére göňlümüz ġamın éde teraḥ

Göndere bir sūre Ḳur'ānı beyān
Emri nehyi ḳılmaya éde 'iyān

Bildiler anda ser-encām-ı ḳaṣaṣ
Ḳalbimiz tā kim ḳıla ṣabra heves

Çünkü bunlar Ḥaḳḳa rāzın söyledi

Sūre-i Yūsufı inzāl eyledi[142]

18.yy'da yazılmış olan Oflu Bilâl Efendi'nin eserinde, Yûsuf suresinin nüzul sebebi iki ayrı olayla anlatılır. Bu olaylardan ilki bir grup Yahudi'nin Hz. Ömer'e, bizim kitabımızda Hz. Yûsuf kıssası var, tuhaf bir şey ki sizde yoktur demeleri üzerine Hz. Ömer'in sıkıntıya düşmesi ve bu esnada Yûsuf suresi ayetlerinin nüzul etmesiyle son bulur. İkinci olay ise Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra gerçekleşir. Buna göre hadise, Hz. Ayşe'nin Peygamber'den bir kıssa anlatmasını istemesi üzerine Cebrail'in basiret sahibi kimseler için ibret verici olması amacıyla Yûsuf suresini Hz. Muhammed'e getirmesiyle son bulur:

Rivāyetdür gelür tefsir-i şāh içre meğer birgün
'Ömer katına gelmiş bir cemā'at cümle aġyārdan

Didiler bizlere oldı bil 'ayān ḳıṣṣa-i Yūsuf
'Acebdür size gelmedi nişān-ı noḳta aradan

'Ömer ġam çekdi kim bunlar ḫaber-dār oldı Tevrātdan
'Aceb ya bizlere olmaz mı bir dīvān-ı Furḳāndan

Hemān naḥnü neḳuṣṣu āyeti(y)le geldi Cebrā'īl
Ḫaber-dār oldular cümle alup remzi bu ma'nādan

Didiler ba'żı rāvīler Resūlullāh idüp hicret
Muhācirlerle hem çekdi elini māsivā'llāhdan

Medīnede ġarīb bunlar dururken 'Āişe eydür
N'olaydı yā Resūlullāh bize bir ḳıṣṣa evlādan

[142] Ramadan Doğan, *Ahmedî-i Âmidî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı (Metin ve İnceleme)*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2005, s. 118,119.

Pes andan geldi Cebrā'il didi kim yā Resūlullāh
Ulü'l-elbāba 'ibretçün getürdüm anı Mevlādan[143]

İncelediğimiz mesneviler arasında 18. yüzyıla ait yazarı bilinmeyen bir Kıssa-i Yûsuf anlatısında bu hususla ilgili bilgi verilmez.[144] Yine aynı yüzyılda Câmî'nin eserinin bir tercümesi olan Köprülüzâde Esad Paşa'nın Terceme-i Yûsuf u Züleyhâ'sında da bu hususla ilgili bir kayıt yoktur. [145]

Türk edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi kaleme alan birçok şaire tesir eden ve ilham kaynağı olan Molla Cami'nin Yûsuf ve Züleyhâ'sında bu hususta bir kayıt bulunmamaktadır.[146] Yine Kur'an ve Tevrat'ta bu hususta bir bilgiye rastlanmaz.

Taberî tarihinde Yûsuf suresinin nüzulüyle ilgili bir kayıt yoktur.[147]

Hz. Yûsuf'un Tarihsel Hayatı Mukayese ve Değerlendirme adlı tafsilatlı çalışmada, bu husus ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Eserde Yûsuf suresinin nüzul sebebi dört ayrı hadiseye dayandırılmıştır. Bunlardan ilki, Peygamberin ashabından bazı kimselerin Peygamber'e, kendileri için geçmiş olayları ihtiva eden ayetler okumasını istemesi üzerine Yûsuf suresinin nüzul ettiği bilgisidir. İkinci hadise, yine sahabeden bazı kimselerin Peygamber'e giderek kendilerine kıssalar anlatmasını istemesi üzerine gerçekleşir. Üçüncü hadise de Allah'ın, peygamberliği Hz. Muhammed'e vermesi üzerine kendi kavminden kimselerin zulmüne uğramış olması sonrasında teselli mahiyetinde nüzul ettiği görüşüdür. Son olarak Yahudi âlimlerin

---

[143] Muhammet Kuzubaş, *Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ Oflu Bilâl Efendi,* Karadeniz Dergisi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 63-64.
[144] Didem Akyıldız, *18. Yüzyıla Ait Bir Kıssa-yı Yûsuf (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin),* Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2012.
[145] Öznur Tuba Aktaş, *Köprülüzâde Esad Paşa'nın Terceme-i Yûsuf u Züleyhâ Adlı Eserinin Bilimsel Yayını ile Eserin Şekil ve Muhtevâ Bakınmından İncelenilmesi*, (Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Edebiyatı Programı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2003.
[146] Nureddin Abdurrahman İbn-i Ahmed-i Câmî, Beşinci Taht: *Yûsuf ve Züleyhâ* (İslami Kaynaklar IV), çev. Ali Nihat Tarlan, Harvard, 2003.
[147] Ebû Ca'fer Muhammed bin Cerîr'üt-Taberî, *Tarih-i Taberî I,* (Ter. M. Faruk Gürtunca), Sağlam Yayınları, İstanbul, 2007.

Mekkeli müşriklere Hz. Peygamber'e Yûsuf kıssası ile ilgili sorular sorun demesi üzerine gerçekleşir.[148]

Surenin nüzul sebebini ele alan mesnevilerdeki anlatıların; Giritli Sırrı Paşa'nın *Ahsenü'l-Kasas* adlı müstakil tarzdaki Yûsuf suresi tefsiri, Fahreddîn er-Râzî'nin *Tefsîr-i Kebîr'i*, İsmail Hakkı Bursevî'nin *Rûḥu'l-Beyân*'ı ve Yaşar Kurt'un *Hz. Yûsuf'un Tarihsel Hayatı* adlı eserlerinde verilen bilgilerle paralellik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu bilgiden yola çıkılarak Yûsuf suresinin nüzulüyle ilgili mesnevi anlatılarının -tabii olarak- doğrudan İslami kaynaklı olduğu ve mesnevi yazarlarının kurgularını bu kaynaklar ışığında oluşturduklarını söylemek mümkündür.

1.2. Hz. Yakup'a Peygamberlik Verilişi

Bazı mesnevilerde, Yûsuf u Züleyhâ hikâyesinin esasına geçilmeden evvel Hz. Yakup'un, annesi ile kurdukları bir düzenle peygamberlik duasını babası Hz. İshâk'tan alması ve akabinde ikiz kardeşi Iys'ın korkusu sebebiyle dayılarının yanına Şam'a gitmek zorunda kalması şeklinde bir tahkiyeye yer verildiği görülür.

13.yy şairi Ali'nin eserinde Hz. Yakup'un peygamberliği kardeşi Iys'tan alışı ve akabinde dayısının yanına göç etmesi hususunda bilgi verilmezse de Hz. Yakup'un temiz nesebinin bir dörtlükle şu şekilde ifade edildiği görülür:

Cihān içre kopmış idi Yūsuf nebi
Atası Ya'kūb nebi Hakk habībi
Dedesi İshāk sawçı dīn tabībi
Rabbim Hâlīl İbrāhīm[e] çıkar imdi[149]

Aynı yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı sahibi Hâliloğlu Ali'nin eserinde, bu başlıkta ele alınan bir hadise bulunmaz.

---

[148] Yaşar Kurt, *Hz. Yûsuf'un Tarihsel Hayatı Mukayese ve Değerlendirme,* Araştırma Yayınları, Ankara, 2005, s. 29-30.
[149] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s, 68.

14. yüzyıldaki Süle Fakih'in eserinde, Hz. Yakup'un soyuyla ilgili dört beyitlik kısa bir anlatım söz konusudur:

Enbiyānuň biri sultān-ı kerem
Ol hâlīlullāh-ı şāh-ı muhterem

Hem Hâlīlüň iki oglı varıdı
İkisi peygamber ü dīdārıdı

Birisi İshāk İsmā'il biri
İbrāhīmüň anlar öz oglanları

Ogul oglı geldi Ya'kūb nebi
Taňrı dergāhında buldı merkebi[150]

Bu yüzyıldaki Darîr'in eserinde, Hz. Yakup'un peygamberliği kardeşi Iys'tan alışıyla ilgili bir kısım yoktur; yalnızca Ali'nin eserinde olduğu gibi Hz. Yakup'un temiz soyunun anlatıldığı şu ifadeler mevcuttur

ādemüň geldi bilinden enbiyā
bī-şümār u bī-hisāb u bī-riyā

enbiyānuň biri sultan-ı kerem
ol Hâlīl'ullāh şāh-ı muhterem

hem Hâlîlüň iki oglı varıdı
ikisi de bile peygamber idi

biri ismā'il ishākdur biri
ya'kūb ishāk oglıdur iy dīn erі[151]

[150] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 69,70.
[151] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 271.

Türk edebiyatının 14.yy'da yazılmış Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından Şeyyâd Hamza'nın eserinde, Hz. Yakup'un kardeşi Iys' ile yaşadığı peygamberlik mücadelesi hadisesi yer almaz. Eserde Hz. Yakup'un peygamber olduğu bilgisi kısa bir anlatımla, bir beyitle dile getirilir:

var-ıdı ken'ānda bir server kişi
adı ya'ḳūb kendü peyġāmber kişi[152]

Garîb'in mesnevisinde, bu hadise tafsilatlı şekilde ele alınır. Buna göre, Hz. Yakup'un kardeşi Âs'tan peygamberliği alışı hadisesinde, annesi peygamberlik duasını Hz. Yakup'un almasını isterken, babası da duayı Âs'ın almasını istemektedir:

Bir gün İsḥāḳ'a irer Ḥaḳ'dan ḫitāb
Oġlunuň birine du'āň müstecāb

Didi İsḥāḳ 'Āṣ içün ḳılam du'ā
Anası dir Ya'ḳūb'a ola īcāb

'Āṣ'a İsḥaḳ didi ki ḳılam du'ā
İkiňüzden birine açılur bu bāb

Zīrā Ḥaḳ dise birine ḳıl du'ā
Bu benüm göňlüm saňa virür cevāb

Dilerem-ki ben saňa ḳılam du'ā
Umuzdur ki ḳabūl eyleye Vehhāb[153]

[152] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 85.
[153] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 256-257.

Hz. İshak, oğlu Âs'tan ava çıkmasını ve avladığı hayvanı kendisi için kebap etmesini ister. Eğer avı getirip pişirirse peygamberlik duası da onun olacaktır. Annesi bu hadiseyi işitir işitmez, Hz. Yakup'u yanına çağırır ve onu durumdan haberdar eder. Annesi, oğlu Hz. Yakup'tan bir kuzu kebap etmesini ve derisini de sırtına giymesini ister. Kuzuyu kebap edip sırtına kuzunun postunu giymiş bir şekilde babasına götürmesini ve bu eti babası için avladığını söylemesini ister. Böylelikle Hz. Yakup kardeşi Âs'ın yerine geçer ve babasından peygamberlik duasını almaya çalışır. Babası Hz. İshak, Hz. Yakup'un sırtını sıvazlar ve sırtındaki tüylerden onu kardeşi Âs zanneder. Hz. İshak yine de yanına gelen oğlunun kokusunun Âs'a değil Hz. Yakup'a benzediğini de gözden kaçırmaz. Bu sırada anne araya girer ve Hz. İshak'a eti yiyip peygamberlik duasını etmesini söyler. Bunun üzerine Hz. İshak kebabını yer ve ellerini semaya kaldırarak oğlu Âs'a ettiğini sandığı duayı diğer oğlu Hz. Yakup için eder:

Av eti ister bu göñlüm anı biryān eylegil
Yiyicek şādān ola ide du'āyı isticāb

Ṭuruban 'Āṣ ava gitdi babasına yimege
Ki şāẕān olup ide du'āyı ḳabūl olmaġa

Bu yaña çün anası ṭurdı örü
Didi Ya'ḳūb'a ki tīz gel ilerü

Boġazla bir ḳuzuyı biryān eyle
Derisin gey özüñi pinhān eyle

İlet babaña di-ki av getürdüm
Ki biryān idüben saña yitürdüm

Çü seni 'Āṣ sana ḳıla du'āyı
Dileye cümle derdiñe devāyı

Çü Ya'ḳūb bir ḳuzuyı itdi biryān

Derisin arḳasına geydi iy cān

Varup babasına didi iy sulṭān
Getürdüm av etini işde biryān

Çü İsḥāḳ ṣıġadı arḳasın iy cān
Çü gördi ‘Āṣ’a beňzer tüyi hemān

Didi arḳaň çü ‘Āṣ’a beňzer illā
Ḳoḳuň Ya‘ḳūb’a beňzer bu ne ola

Anası eydür ‘Āṣ’dur yi şüvāyı
Bunuň çün dile ḫayr-ıla du‘āyı

Yidi biryānı göňli oldı şādān
Elin ḳaldurdı didi-ki i Raḥmān

Cemī‘-i enbiyā vü cümle mürsel
Ḥabībüňden sivā hep cümle mürsel

Ḳıyāmte degin cümle geleler
Ḳamusı hep bunuň nesli olalar”[154]

Bu hususu ele alan 15.yy mesnevilerinden Hamdullah Hamdî’nin Yûsuf u Züleyhâ’sındaki anlatı, Garîb’in eserinde olduğu gibidir.[155]

Hamdî’de bu hususta Garîb’in eserinden farklı bir ayrıntıya yer verilerek Hz. Yakup’un peygamberliği hile yoluyla kardeşi İs’tan almasıyla ilgili kısımda, Hz. İshak’ın yaşlılıktan ötürü gözlerinin görmediği ifade edilir:

[154] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 257-259.
[155] Naci Onur, *a.g.e.*, s. 51.

Âhir İshâk çünkü pîr oldu
Kuvveti eksilip darîr oldu[156]

İshak'ın gözlerinin görmemesi hadisesi, olayların akışını tersine çevirerek peygamberliğin Îs'ın yerine Hz. Yakup'a verilmesine sebep olmuştur. Bu duruma, Hamdî eserinde şu şekilde temas eder:

Çün revân oldu Îs saydına
Ânesi düşdü hîle kaydına

Tâ ki Ya'kûb için ola bu du'â
Macerâyı hikâyet etti ana

Kuzu biryânı eyleyip fi'l-hâl
Kodu İshâk önünde eyledi âl

Çünki İshâk duydu biryânı
Sordu hatununa nedir anı

Dedi biryân durur ki özledin
Vardı oğlun getirdi çün diledin

Kesti biryânı yedi bir yanın
Açtı ol dem du'âsı enbânın

Dedi yâ Rab va'de eyler idin
Ki bir oğlun resûl edem der idin

İş bi biryân getirene yâ Rab
Eylerem ol risâletini taleb

[156] Naci Onur, *a.g.e.*, s. 52.

Hak Ta'âla du'âsın etti kabûl
Kıldı Ya'kûb'u ol diyâra resûl[157]

15.yy'ın bir diğer anlatısı olan Tebrizli Ahmedî'nin eserinde, Hz. Yakup'un, kardeşi Iys ile olan peygamberlik mücadelesi hususu ele alınmaz; fakat eserde Hz. Yakup'un, babası Hz. İshak'ın şeriatına göre hükümler uygulayan bir peygamber olduğu bilgisi yer almaktadır:

Sonra İsḥâḳ'ı nebî kıldı 'amel
Ol gidüb Ya'ḳûb'a kalmışdı bedel[158]

15. yy'a ait Çâkerî'nin eserinde de Hz. Yakup'un peygamberliği kardeşinden alışı hususunda bir bilgi yoktur; fakat onun soy silsilesi hususu, sade ve sanatsız bir dille yazılmış üç beyitle anlatılır:

Cihāndan çünki rıhlet eyledi Nūh
Hâlīlu'llāh[a] ol bāb oldı meftūh

Tolıydı nağmesinden cümle āfāk
Cihandan gitdi kaldı oglı İshāk

Dükendi hūruň andan 'ömr-i mahbūb
İrişdi sālime gül-bāng-i Ya'kūb[159]

15.yy'ın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Hatayî-i Tebrizî'nin eserinde bu hususta bir kayıt bulunmaz.

---

[157] Naci Onur, *a.g.e.*, s. 52, 53.
[158] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 8a.
[159] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 135.

16. yüzyıl anlatılarından Kemâl Paşazâde'de de bu başlıkta ele alınan bir hadiseye yer verilmez.

Aynı yüzyılda Bağdatlı Zihnî tarafından kaleme alınan Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinde, bu konuya değinilmez; fakat Hz. Yakup'un soy silsilesi hakkında kısaca bilgi verilir:

Çü Ādem gitdi bu deyr-i kühenden
Yirin Şīṯ itdi mekānın bezm-i taḳdīs

Çü oldı münderis İdrīs 'ömri
İrişdi Nūḥ'a dīn teblīġi emri

Olıcaḳ mātem-efzā nevḥa-i Nūḥ
Der-i ḫullet Ḫalil'e oldı meftūḥ

Çün ḫān-ı ecelden loḳma buldı
Veliyy-i ni'meti İsḥāḳ oldı

İdüp ol daḫı nā-geh ṭayy-ı menşūr
Bu ḥüzn-ābādı Ya'ḳūb itdi ma'mūr[160]

16.yy'ın diğer bir mesnevi sahibi şairi olan Gubarî'nin eserinde, Hz. Yakup'un peygamberliği kardeşi Iys'ın elinden alışıyla ilgili bir anlatı bulunmaz.

Aynı yüzyılın Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından olan Şerîf'in eserinde Hz. Yakup'un, kardeşi Iys ile olan mücadelesine yer verilmemekle birlikte, Hz. Yakup'un ataları silsilesinden ve kendisinin de bir peygamber olduğundan bahis bulunmaktadır:

İbn-i İsḥâḳ oġlı Ya'ḳûb nebî
Aydayım kim nice idi ol nebî

[160] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 190.

Atası İsḥâḳ-idi ceddi Ḫalîl
Ḳardaşı ‘Îsîdür anuň eyle bil[161]

16.yy mesnevilerinden Taşlıcalı Yahya’nın eserinde, bu hususa, *“Maṭla‘-ı Dâstândur”* başlığı adı altında uzunca bir anlatımla toplam 26 beyitle temas edilir. Hadise bu eserde de bu hususu ele alan diğer mesnevilerde olduğu gibi, annesinin Hz. Yakup’a hile yaparak verdiği destek ve sonrasında Hz. İshak’ın duasıyla kardeşi Îs yerine peygamberliği babasından alması şeklinde vuku bulur.[162]

Taşlıcalı Yahya’nın eserinde, diğer eserlerden farklı olarak Hz. Yakup ve kardeşi Îs’in, ikiz olarak dünyaya geldikleri ve ilk olarak Îs’in, sonrasında ise Hz. Yakup’un dünyaya geldiği şeklindeki bilgiye yer verilir:

İkiz ṭoġurdı ümmü’l-mü’minîni
Enîsi hem-demi ḫalvet-nişîni

Ẓuhûra geldi bir günde iki ḫûb
Öňürdi Îṣ ṭoġdı soňra Ya‘ḳûb[163]

16.yy’da kaleme alınan Şerîfî’nin Yûsuf u Zelîhâ’sında bu hususta bir kayıt yoktur.

Ziyai Yusuf’un eserinde, Hz. Yakup’un peygamberliği kardeşinden alması hususunda bir anlatı olmamakla beraber, bu eserde de Hz. Yakup’un soy silsilesinden bahsedilir:

Çü mihrāb-gehden göçdi Ādem
Ḳodı miḥrābda Şīt’i mükerrem

---

[161] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 126.
[162] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 14-15.
[163] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s.14.

Gidüp ol geldi andan ṣoňra İdrīs
Bu fānī evde ḳıldı ders-i taḳdīs

Çü mesken ḳıldı İdrīs āsumānı
Hemīn Nūḥ oldı dīnüň pāsbānı

Çü ġarḳ oldı fenā deryāsına Nūḥ
Bu bāb oldı Ḫalīlullah'a meftūḥ

Gelüp ardınca anuň oġlı İsḥāḳ
Cemāl-i pertevinden ṭoldı āfāḳ

Çü devrinden anuň ṭayy oldı mektūb
Hüdā kūhından urdı bāng-ı Ya'ḳūb[164]

18. yy'da yazılmış Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinden biri olan Ahmedî-i Âmidî'nin eserinde bu hususta bir bilgi bulunmaz. Yine aynı yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi şairlerinden Oflu Bilal Efendi'nin eserinde de bu hadiseden bahsedilmez. Yine bu dönemde yazılmış ve incelememize dâhil ettiğimiz, müellifi belli olmayan bir Kıssa-i Yûsuf anlatısında Hz. Yakup'un kardeşiyle yaptığı peygamberlik mücadelesine yer verilmez.

18. yy'ın diğer bir önemli Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Köprülüzade Esad Paşa'nın eserinde, Hz. Yakup'un kardeşi ile olan peygamberlik mücadelesine yer verilmez. Eserde yalnızca Hz. Yakup'un soyu anlatılırken onun Allah'ın şeriatının bayraktarı bir peygamber olarak tarif edildiği görülür:

Garīk-i baḥr-ı tufān oldı çün Nūh
Hâlīl-ile derdin oldı meftūh

Hâlīl'ün da'veti buldukda pāyān

[164] Melike Gökcan, *a.g.e.*, s. 179-180.

O da‘vet ile İshāk oldı pūyān

Bu sāhilden o oldukda ‘adem-kūb
Yem-i Hak’dan o dem serverdi Ya‘kūb

Kabā-pūş-ı nübüvvet oldı Ya‘kūb
‘Alem-dār-ı şerī‘at oldı Ya‘kūb[165]

Ele aldığımız bütün mesnevileri mukayeseye tabi tuttuğumuz Molla Cami’nin eserinde Hz. Yakup’un peygamberliği kardeşi Iys’tan alışıyla ilgili bilgi bulunmamaktadır. Eserde diğer birçok mesnevide olduğu gibi yalnızca Hz. Yakup’un soy silsilesi verilmiştir. Buna göre Hz. Yakup sırasıyla Hz. Âdem, Hz. Şit, Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve son olarak Hz. İshak soyundan gelen bir peygamberdir.[166]

Kur’an-ı Kerim’de, Hz. Yakup’un peygamberliği kardeşi Iys’tan alışıyla ilgili bilgi yoktur. Hz. Yûsuf'un ve özellikle babası Hz. Yakup'un hikâyesinden Musevi dinî kitabı olan Tevrat’ın *Başlangıç* kısmında bahsedilir. Şimdi öncelikle Hz. Yusuf'un babası Hz. Yakup'un hikâyesinin Tevrat'ta nasıl anlatıldığına bakalım. Tevrat'a göre Hz. Yakup, İbrahim oğlu İshak ve Aramlı Lavan’ın kızkardeşi, Paddan-Aramlı Betuel’in kızı olan Rebeka’nın çocuğudur.[167] İshak, Rebeka'yla evlendiğinde kırk yaşındaydı. İshak, karısı için Rab'be yalvarır çünkü karısı kısırdır. Bu yakarış Tanrı tarafından olumlu karşılanır, Rebeka hamile kalır. Fakat çocuklar Rebeka'nın karnında itişip dururlar.[168] Doğum hadisesi Tevrat’ta şöyle anlatılmaktadır:

> *Rebeka’nın karnındaki çocuklar itişmeye başladı; bunun üzerine o “Eğer böyle sıkıntı çekeceksem yaşamanın ne anlamı var?” dedi. Böylece Yehova’ya danıştı. Yehova ona “Karnında iki millet var” dedi, “Senden iki ayrı halk doğacak. Halklardan biri diğerinden güçlü olacak. Büyüğü küçüğüne kulluk edecek.” Ve Rebeka’nın doğum vakti geldi; karnında ikiz vardı. Çocukların ilki doğdu, kızıldı ve sanki tüylü bir cüppe giymişti; bu nedenle ismini Esav koydular. Rebeka onları doğurduğunda İshak altmış yaşındaydı.* [169]

---

[165] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 32, 33.
[166] Câmî, *a.g.e.,* s. 23.
[167] Tevrat, Başlangıç: 25/20.
[168] Tevrat, Başlangıç: 25/21-22.
[169] Tevrat, Başlangıç: 25/22-26.

Günler geçer. İshak yaşlanır ve gözleri görmez olur. Büyük oğlu Esav'ı çağırıp, 'Oğlum' der. *"Artık yaşlandım. Ne zaman öleceğimi bilmiyorum. Silahlarını –ok kılıfını, yayını– al, kırlara çıkıp benim için bir hayvan avla. Sevdiğim lezzetli bir yemek yap, bana getir yiyeyim. Ölmeden önce seni kutsayayım."*[170] Fakat İshak, oğlu Esav'la konuşurken Rebeka onları dinlediği için Esav avlanmak için kıra çıkınca, Rebeka oğlu Hz. Yakup'a gelip babasının ağabeyi Esav'a söylediklerini duyduğunu söyler. Rebeka, oğlu Hz. Yakup'u daha çok sevdiği için, "Bak oğlum, sana söyleyeceklerimi iyi dinle: Git süründen bana iki seçme oğlak getir. Onlarla babanın sevdiği lezzetli bir yemek yapayım. Yemesi için onu babana sen götüreceksin. Öyle ki, ölmeden önce seni kutsasın" der.[171] Hz. Yakup, annesinin teklifini "Ama kardeşim Esav'ın bedeni kıllı, benimkiyse kılsız" şeklindeki bir cevapla yanıtlar. Ya babam bana dokunursa? O zaman kendisini aldattığımı anlar. Kutsama yerine üzerime lanet getirmiş olurum" der.[172] Annesi, Sana gelecek lanet bana gelsin, diyerek Hz. Yakup'u sakinleştirir. Hz. Yakup'tan kendisini dinlemesini ve oğlakları getirmesini ister. Hz. Yakup, gidip oğlakları annesine getirir. Annesi babasının sevdiği lezzetli bir yemek yapar. Büyük oğlu Esav'ın en güzel giysileri o anda evdedir. Rebeka onları küçük oğlu Hz. Yakup'a giydirir ve ellerinin üstünü, ensesinin kılsız yerini oğlak derisiyle kaplar. Yaptığı güzel yemekle ekmeği Hz. Yakup'un eline verir. Hz. Yakup babasının yanına varıp, 'Baba!' diye seslendi. Babası, 'Evet, kimsin sen?' dedi. Hz. Yakup, 'Ben ilk oğlun Esav'ım' diye karşılık verdi, 'Söylediğini yaptım. Lütfen kalk, otur da getirdiğim av etini ye. Öyle ki beni kutsayabilesin.' İshak, 'Nasıl böyle çabucak buldun, oğlum?' dedi. Hz. Yakup, 'Tanrın bana yardım etti.' diye yanıtladı"[173] Fakat durumdan şüphelendiği için İshak, 'Yaklaş, oğlum' dedi, 'Sana dokunayım, gerçekten oğlum Esav mısın, değil misin anlayayım' der. Hz. Yakup babasına yaklaşır. Babası ona dokunarak, sesin Hz. Yakup'un sesi olduğunu ama ellerin Esav'ın ellerine benzediğini söyler. Böylece İshak, Hz. Yakup'u tanıyamaz. Çünkü Hz. Yakup'un elleri ağabeyi Esav'ın elleri gibi kıllıdır. İshak onu kutsamak üzereyken, bir daha sorar: 'Sen gerçekten oğlum Esav mısın?' Hz. Yakup, 'Evet' diye yanıtlar. İshak, 'Oğlum, av etini

[170] Tevrat, Başlangıç: 27/1-4.
[171] Tevrat, Başlangıç: 27/9-10.
[172] Tevrat, Başlangıç: 27/11-12.
[173] Tevrat, Başlangıç: 27/18-20.

getir yiyeyim de seni kutsayayım' der.'[174] Hz. Yakup önce yemeği, sonra şarabı getirir. İshak yer, içer. Hz. Yakup'a:

> *Sonra babası İshak "Lütfen yaklaş oğlum, beni öp" dedi. Yakup yaklaşıp onu öptü; İshak onun giysilerinin kokusunu aldı. Ve ona şöyle hayırdua etti: "İşte, oğlumun kokusu, Yehova'nın bereketini döktüğü kırların kokusu gibi. Tanrı sana göklerin çiyini, yeryüzünün bereketli topraklarını ve buğdayla yeni şarap bolluğu versin. Halklar sana kulluk etsin, milletler senin önünde eğilsin. Sana lanet eden herkes lanetli olsun, sana hayırdua eden kutlu olsun."*[175]

Giritli Sırrı Paşa'nın *Ahsenü'-l-Kasas*'ında, Hz. Yakup'un kardeşinden peygamberliği alışıyla ilgili anlatının, Tevrat'taki anlatıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Eserde, Hz. Yakup'un, Iys adında bir kardeşinin olduğu, babaları Hz. İshak'ın, Iys'ı daha çok sevdiği, Hz. Yakup'un ise daha ziyade annesi tarafından sevildiği şeklindeki ayrıntılara yer verilmektedir. Hadisenin devamında, Hz. İshak'ın yüz seksen sene yaşadığı, ömrünün sonuna doğru gözlerinin görme hassasını yitirdiği belirtilirken sonrasında gelişen hadiselerde de Hz. Yakup'un, annesinin kurduğu bir tuzakla babasının özel duasını aldığından, bu sebepten ikiz kardeşi Iys'la araları açılması ve babaları Hz. İshak'ın ölümü üzerine Hz. Yakup'un, ikiz kardeşi Iys'ın kendisine suikast yapma tehlikesinden çekinip Şam'da bulunan dayısının yanına göçtüğü bilgisi verilir.[176]

Süyûtî'nin *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr* adlı tefsirinde bu hususta bir kayıt yoktur.

Taberî tarihinde ayrıntılı bir şekilde dile getirilen bilgilere göre Hz. İshâk'ın, ikiz olarak dünyaya gelen İys ve Hz. Yakup adında iki oğlu olduğu, bu çocuklarından İys'in, zamanını dağlarda av avlayarak geçirdiği belirtilirken bir gün Hz. İshâk'ın, oğlu İys'ten kendisine av eti getirmesi istediği ve eğer getirirse kendisine peygamberlik vermesi için Allah'a dua edeceğini belirttiği görülür.[177]

Yukarıdaki sahnenin devamında Hz. Yakup'un, İys ile konuştuklarına kulak misafiri olan hanımının, oğlu Hz. Yakup'a bu hadiseyi haber verdiği çünkü annesinin

---

[174] Tevrat, Başlangıç: 27/24-25.
[175] Tevrat, Başlangıç: 27/ 26-29.
[176] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c.1, s. 69-70.
[177] Taberî, *a.g.e.,* s. 236-237.

daha çok Hz. Yakup'a muhabbet beslediği, Hz. İshâk'ın muhabbetinin ise daha çok İys'e olduğu ifade edilir:

> *Anası, İshak'tan bu sözü işitince, Hazret-i Yakuba haber verdi. Çünkü İshak (a.s.), İys'i Yakub'dan daha çok seviyordu. Ama anası da Yakub (a.s.)'ı çok sevmekteydi. Oğlu Yakub'a:*
>
> *- Baban, kardeşin İys'i ava yolladı. Geyik etini pişirip getirecek. Baban onun peygamberliği için dua edecek! dedi. Sen hemen, eve git, Bir semiz koyun boğazla, kızart, pişir. Getir, baban yesin. O duayı senin için etsin. Senin peygamberliğini dilesin, dedi. Yakub'da, hemen bir koyun boğazlayıp kızarttı. Getirdi, anası aldı, İshak (a.s.)'ın önüne koydu ve:*
>
> *- Oğlun kızartılmış et getirdi, el sun! dedi. İshak (a.s.)'ın gözleri görmüyordu. Eti, İys 'in getirdiğini sanarak el sundu, gönlü dilediği kadar yedi, Sonra el kaldırıp Hak Teala'dan dilekte bulundu:*
>
> *-Yarabbi, bu kızartılmış eti getiren, bu kebabı kızartan oğluma Peygamberlik ver! dedi.*[178]

Yukarıdaki tahkiyeden, annesinden aldığı bilgiyi değerlendiren ve annesinin kurduğu düzene ortak olan Hz. Yakup'un, kardeşi İys'in yerine peygamberlik duasını babasından aldığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak bu başlıkta yer alan hadisenin hem tefsirler ve Taberî tarihi gibi İslami kaynaklarda, hem Tevrat'ta benzer ayrıntılarla ele alınmış olmasından mesnevi şairlerinin, bu başlıkta yer verdikleri ayrıntıların kurmaca bir nitelik taşımadığı, esasen kutsal anlatılar çerçevesinde kaleme alındığı söylenebilir.

1.3. Iys'ın Öfkesi Üzerine Hz. Yakup'un Şam'a Dayısının Yanına Göç Etmesi

Ele aldığımız mesnevilerin bir kısmında yer alan bu hadise, esasen Hz. Yûsuf'un doğumuna da vesile olacak bir hadisedir. Buna göre Hz. Yakup, esasen kardeşinin önceliği olan peygamberlik duasını babası Hz. İshak'tan aldığı için, kardeşi Îs'ın kendisini öldüreceği düşüncesi üzerine, Şam'da bulunan dayılarının yanına gitmiş ve sonrasında dayısının iki kızı ile evlenmiştir.

---

[178] Taberî, *a.g.e.,* s. 237.

13.yy'da kaleme alınan Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından Ali'nin *Ḳıṣṣa-i Yûsuf'unda ve* Hâliloğlu Ali'nin *Yûsuf ve Zelîhâ adlı* eserlerinde bu hususta bir bilgi bulunmaz.

14. yy'ın Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi şairlerinden Darîr'in, Süle Fakih'in ve Şeyyâd Hamza'nın eserlerinde de bu husus tahkiye edilmez.

14. yüzyılda, bu hususun ele alındığı tek eser Garîb'in mesnevisidir. Garîb'in eserinde, Hz. İshak'tan Kardeşi Âs'ın yerine annesinin yaptığı bir düzen sayesinde peygamberlik duasını alan Hz. Yakup, yine annesinin rehberliği ve telkiniyle kardeşi Âs'ın kendisini öldürme ihtimalinden korkarak tedbiren dayılarının yanına gitmek zorunda kalır:

Anası bunı fikr itdi ṭuraydı
Ki Ya'ḳūb'un bu aradan ıraydı

Didi oġul senüñ ṭayularıñ var
Ki durma bunda dürüş anlara var

Çü Baḥrān ilidür yiri olaruñ
Ki çoḳdur mālı ṭavarı olarun

Varıcaḳ olasın anda mükerrem
Olar-ıla olasın sen müna'am

Benüm ḳorḳum oġul bil ḳardaşuñdan
Ṣavula umaram ḳavġā başıñdan

Çü Ya'ḳūb işidir anuñ sözini
Ṭurup Baḥrān'a döndürdi yüzini

Gice giderdi gündüz gizlenürdi
Anuñ çün adı İsrā'īl dinürdi

Bil İsrā'īl gice giden dimekdür
Ki ḳorḳup gündüz özin gizlemekdür

Giderek ṭayılarına irişdi
Gelüp ḳarşıladı bir bir görüşdi

Ḳamusı aňa ikrām eylediler
Ki dürlü dürlü in'ām eylediler[179]

15.yy'da kaleme alınan Tebrizli Ahmedî, Çâkerî, Hatâyî-i Tebrizî'nin mesnevilerinde bu başlıkta ele alınan bir kısım yoktur.

15. yüzyılda kaleme alınan Hamdullah Hamdî'nin eserinde bu husus, Garîb'in eserindeki gibidir. Hamdî'nin mesnevisinde Garîb'inkinden farklı olan hadiseler ise Hz. Yakup'u, kardeşi Îs'in tehlikesinden korumak için dayılarının yanına gitmeye ikna edenin, babası Hz. İshak olması ve dayılarının ikamet ettiği yerin Şam olduğu şeklindeki bilgilerdir:

Dedi hâtununa de Ya'kûba
Uğramamak dilerse âşûba

Îs mekrinden eyler ise hazer
Eylesin Şâm cânîbine sefer

Dayısı katına varıp kalsın
Kızlarının birini alsın[180]

[179] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s.262-264.
[180] Hamdî, *a.g.e.*, s. 54.

16.yy'da yazılmış Kemâl Paşazâde, Bağdatlı Zihnî, Gubârî, Şerîf, Şerîfî ve Ziyai Yusuf'un mesnevilerinde bu hususta bahsedilmez.

Aynı yüzyıldaki Taşlıcalı Yahya'nın eserinde ise bu husus Garîb ve Hamdullah Hamdî'nin tahkiyesinde yer aldığı gibidir. Buna göre Îs korkusuyla oğlu Hz. Yakup'un Şam'a gitmesi fikrini ortaya atan annesidir:

Nübüvvet oldı Ya'ḳûba 'inâyet
Aňa Îṣ itdi ġayetde 'adâvet

Vaṣiyyet eyledi Ya'ḳûba İsḥâḳ
Ki vara ḫâlasına Şâma dek çaḳ

Sefer ide ḫalâṣ ola cedelden
Selâmet yaḳasın ḳomaya elden

Atası sözini gûş itdi Ya'ḳûb
Çıḳup ol günde Şâma gitdi Ya'ḳûb[181]

18.yy Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinden Ahmedî-i Âmidî, Oflu Bilâl Efendi ve Köprülüzâde Esad Paşa'nın anlatılarında bu husus yer almaz. Yine aynı yüzyılda kaleme alınmış yazarı bilinmeyen bir Kıssa-i Yûsuf'ta da bu hususta herhangi bir kayıt yoktur.

Molla Câmî'nin mesnevisinde bu husus yer almamaktadır.

Kutsal metinlerden Kur'ân-ı Kerîm'de bu hususta bilgi verilmez. Tevrat'ta ise bu hususla ilgili tafsilatlı bir anlatım söz konusudur. Buna göre kendi hakkı olan peygamberlik duasını, hileli bir yolla kardeşi Hz. Yakup'a kaptıran Esav, onu öldürmeyi düşünür. Esav'ın Hz. Yakup için bu şekilde bir düşüncesi olduğunu anlayan anneleri Rebeka, küçük oğlu Hz. Yakup'a ağabeyi Esav'ın düşüncelerini anlatır ve ondan Harran'da bulunan dayılarının yanına kaçmasını ister. Rebeka'ya göre, bir

[181] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 15.

zaman sonra Esav'ın Hz. Yakup'a olan öfkesi geçecektir. Esav'ın öfkesinin geçmesinden sonra da Rebeka, Hz. Yakup'u tekrar baba ocağına davet edeceğini söyler.[182] Yine Tevrat'ta Hz. İshak, karısı Rebeka'nın oğulları Hz. Yakup'a söylediği dayısının yanına göçmesi fikrini teyit eder. Hz. İshak, bununla da yetinmez ve Hz. Yakup'a, dayısı Laban'ın kızlarından biriyle evlenmesini de salık verir.[183]

Yukarıda, Tevrat'taki bilgilere göre Hz. Yakup'un dayıları mesnevi anlatılarındakinin aksine Şam ili yerine Harran'da yaşamaktadır.

Yûsuf suresi üzerine müstakil bir tefsir sahibi olan Giritli Sırrı Paşa, eserinde bu hususta şunları nakleder: Hz. Yakup'un, Iys adında bir ikiz kardeşi vardır ve babaları Hz. İshak, oğlu Iys'a diğer oğlu Hz. Yakup'tan daha fazla muhabbet beslemektedir. Hz. İshak'ın 180 senelik ömrünün sonlarında gözlerinin görme hassası kaybolmuştur. Hz. İshak'ın gözlerinin görmemesi sayesinde Hz. Yakup, annesinin kurduğu bir tuzakla babasının özel duasını almayı başarır. Aldığı bu özel dua sayesinde kendisine peygamberlik verilir ve bu sebeple de kardeşi Iys ile araları açılır. Bu sırada babası Hz. İshak vefat eder. Hz. Yakup da, kardeşi Iys'ın kendisine suikast yapacağı düşüncesiyle Şam'da bulunan dayılarının yanına göçer.[184]

Süyûtî'nin tefsirinde, Hz. Yakup'un dayılarının yanına göçmesi hadisesi yer almaz.

Taberî tarihinde, Hz. Yakup'un, kardeşi İys'in peygamberlik hakkını annesinin yardımıyla aldıktan sonra bir müddet daha babasının evinde yaşadığı, bu sürenin babasının vefatından birkaç sene sonrasına kadar devam ettiği belirtilirken bu zaman diliminin nihayetinde kardeşi İys tarafından öldürülme korkusuyla Hz. İshâk'ın vefatından birkaç sene sonrasına kadar kardeşi İys ve babası Hz. İshâk'la kaldığı belirtilirken babasının vefatı üzerine kardeşi İys tarafından öldürülme korkusuyla ve annesinin teşvikiyle dayısının yanına, Şam'a göçmüştür. [185]

---

[182] Tevrat/Başlangıç: 27/ 41-45.
[183] Tevrat/Başlangıç: 28/ 1-2.
[184] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c.1, s. 69-70.
[185] Taberî, *a.g.e.,* s. 237-238.

Sonuç olarak bu hususta ele aldığımız mesneviler içinde Hz. Yakup'un, kardeşi Iys korkusu yüzünden Şam'a dayılarının yanına göç etmek zorunda kalması hadisesini eserlerine dâhil eden şairlerin anlatılarının, hikâyenin esası bakımından dinî anlatılarla belirgin farklılıklar göstermemesi ve hadisenin olay örgüsünün Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde, Taberî tarihinde ve Tevrat'ta yer aldığı şekliyle mesnevilerde yer almış olduğu tespitinden hareketle, mesnevi şairlerinin bu başlıktaki anlatılarını oluştururken kurmacadan uzak kaldıkları, dinî bağlamdaki anlatılardan ayrı düşmedikleri ve onlara bağlı kalarak bu hususu teşekkül ettirdiklerini söylememiz mümkündür.

1.4. Hz. Yakup'un Dayısının İki Kızı ve Onların Halayıkları İle Evlenmesi

Hz. Yakup'un dayısının iki kızı ve onların halayıkları ile evlenmesi hadisesi, Hz. Yakup'un ikiz kardeşi Iys'ın korkusundan ve annesinin de telkiniyle dayısının yanına gitmesi, orada dayısının kızlarından ikisiyle evlenmesi sonarsında gerçekleşen bir hadise olarak kimi mesnevi şairleri tarafından ele alınmıştır.

13. yy'da yazılmış ve Türk edebiyatının ilk Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Ali'nin eserinde bu hususta bir bilgiye rastlanmaz.

Aynı yüzyılın diğer anlatısı Hâliloğlu Ali'nin eserinde Hz. Yakup'un altı hanımı olduğu bilgisi yer alırken bunların isimleri ve hangilerinin dayısının kızı, hangilerinin dayısının kızlarının halayıkları olduğu bilgisi yer almaz:

Varıdı ol Ya'ḳûbuň
Altı ḥalāl 'avratı
Ol ḫâtunlar ḳamusı
Görklüler eyü ḥallu[186]

14. yy'da kaleme alınmış eserlerden Darîr'in, Süle Fakîh'in ve Şeyyâd Hamza'nın mesnevilerinde bu hususa değinilmez.

[186] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 150.

14.yy mesnevileri arasında bu hususun yer aldığı tek eser Garîb'in mesnevisidir. Eserde, Hz. Yakup ilkin dayısının büyük kızını görür ve onunla evlenmek ister:

Birisinüñ iki ḳızı var idi
Na-gāh Ya'ḳūb anuñ birini gördi

Dilediler ṭayısınuñ ḳızızını
Nikāḥ itdi aña büyük ḳızını[187]

Hadisenin devamında dayısının küçük kızını gören Hz. Yakup, onunla da evlenmek istediğini dile getirir:

Ya'ḳūb görmiş-idi kiçi ḳızını
Didiler ṭayısına bu sözini

Anı daḫı nikāḥ eyledi aña
Didi ne-kim dilerseñ anı saña

Ṭayısınuñ iki ḳızların aldı
İkisi de anuñ yanına geldi

İki ḫatun iki cāriye aldı
Bularuñ hep ikişer oġlı oldı[188]

Yukarıdaki beyitlerden anlaşılacağı üzere, Hz. Yakup dayısının iki kızını alınca yanı sıra onların cariyelerinin ikisini de alır. Eserde bu hususta son olarak Hz. Yûsuf'un ve kardeşi Bünyamin'in annelerinin, iki kız kardeşten küçük olanı olduğu ve isminin Rāḫile olduğu bilgisi verilir:

Kiçi ḳız ḳardaşı ol Rāḫile'den

[187] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 264.
[188] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 264-265.

Ki Yûsuf İbni Yāmin ṭoġdı andan[189]

15. yy mesnevilerinden Tebrizli Ahmedî, Çâkerî ve Hatâyî-i Tebrizî'nin mesnevilerinde bu hususla ilgili bir kayıt yoktur. Bu yüzyılda yazılmış mesnevilerden, bu hususta yalnızca Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde bazı bilgiler yer alır. Buna göre Hz. Yakup, dayısının yaşadığı Şam'a gelince çok sıcak bir şekilde karşılanır:

Çünkü Ya'kûb gördi hâlini
Söyledi macerâsı halini

Hâli def' eyledi gamın anun
Hayli hoş gördi makdemin anun

Dedi müştâk idim cemâline ben
Erdim ummaz iken visaline ben[190]

Hamdullah Hamdî'nin eserinde, evlilik talebi Hz. Yakup'tan gelmeden evvel, dayısı onun talihinin açık olduğunu anlar ve iki kızını onunla nikâhlar:

Görüp anun şerefte yıldızını
Verdi âhır ana iki kızını[191]

Eserde, dönemin şeriatına göre bir kimsenin iki kız kardeşle evlenmesinin caiz olduğu bilgisi de verilir:

Biri Râhîl ü biri Leyyâ nâm
İkisi dahi hüsn içinde tamâm

Ol şerî'atta câiz idi meger

---

189 189 Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 265.
190 Hamdî, *a.g.e.*, s. 55.
191 Hamdî, *a.g.e.*, s. 55.

Cem‘-i uhteyn eyleye bir er[192]

Yukarıdaki beyitlerden anlaşılacağı üzere Hz. Yakup'un nikâhına aldığı kızlarından birisinin ismi Râhîl, diğerininki ise Leyyâ'dır.

16.yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinden; Kemâl Paşazâde, Bağdatlı Zihnî, Gubârî, Şerîf, Şerîfî ve Ziyai Yusuf'un eserlerinde bu hususa değinilmez.

Aynı yüzyılın meşhur Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinden Taşlıcalı Yahya'nın eserinde bu husus, eşlerin ve halayıkların ismi belirtilmeden kısa bir anlatımla ele alınır:

Görüp Ya‘ḳûbını ḥaẕẕ itdi cânı
Mekîn ile şeref buldı mekânı

Ḳızın virdi anı dâmâd idindi
Umûr-ı dînine üstâd idindi[193]

Görüldüğü üzere, Hz Yakup'a kızlarını veren dayısı, onun peygamberliğine de ittiba etmiştir.

18. yy Yûsuf u Züleyhâ anlatıları olan Ahmedî-i Âmidî, Oflu Bilâl Efendi, Köprülüzâde Esad Paşa ve bu yüzyıla ait yazarı belli olmayan bir Kıssa-i Yûsuf anlatısında bu hususta herhangi bir kayıt bulunmaz.

Doğu edebiyatının ve yine hassaten Türk edebiyatının 15.yy'dan sonra yazılmış birçok Yûsuf u Züleyhâ anlatısına ilham vermiş, rehberlik etmiş olan Molla Câmî'nin Yûsuf ve Züleyhâ adlı mesnevisinde de bu hususta bir bilgi bulunmaz.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu başlıkta bir bilgi yer almaz.

Tevrat'ta bu husus çok ayrıntılı bir şekilde ele alınır. Buna göre Yakup, dayısının memleketi olan Harran'a ulaşmak için uzunca bir yol gider. Sonunda

[192] Hamdî, *a.g.e.,* s. 55.
[193] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s.16.

Harran'a yakın bir yere, bir su kuyusunun yanına gelir. Orada bazı çobanlarla sohbet eder. Bu sırada dayısının kızı Rahel de koyunlarına su vermek için o kuyuya gelir. Yakup, Rahel'i ve dayısının koyunlarını görünce kuyunun üstündeki taşı yuvarlayıp açar. Ardından Rahel'i öper ve ağlamaya başlar. Bir süre sonra, kendisini Rebeka'nın oğlu Yakup olarak Rahel'e tanıtır. Rahel de babasının yanına koşarak bu haberi babasına ulaştırır. Dayısı Laban bu haberi duyar duymaz Yakup'u karşılamaya gider. Yakup ile dayısı Laban sıkı bir yakınlık oluşur. Yakup, bir ay süreyle dayısının evinde misafir edilir. [194]

Tevrat'ta hadisenin bu kısmında, Laban'ın iki kız sahibi olduğu ve bunlardan güzel ve endamlı olanının küçük kız Rahel, büyük kız Lea'nın ise donuk gözlü biri olduğu bilgisi yer alır. Yakup, bu kardeşlerden Rahel'e âşık olur. Rahel'e âşık olan Yakup, dayısına Rahel için yedi yıl süreyle hizmetine girebileceğini söyler. Laban bu teklifi kabul eder. Yakup, Rahel için dayısı Laban'a yedi yıl hizmet eder. Yedinci yılın sonunda dayısından Rahel'i karısı yapmak için ister. Laban, yöredeki insanları toplar ve bir ziyafet tertip eder. Laban, ziyafet gecesi Yakup'un yatağına küçük kız Rahel yerine, büyük kız Lea'yı sokar. Lea'nın yanına da hizmetçisi Zilpa'yı verir. Sabah olunca Yakup, yanındakinin Rahel değil de Lea olduğunu görünce dayısına neden kendisini kandırdığını sorar. Dayısı Laban da o bölgedeki âdetlere göre, büyük kız evlenmeden küçüğünün evlenmesine icazet olmadığını belirtir. Ardından Lea'nın düğün haftasının tamamlanmasını ve sonrasında da yine yanında yedi yıl boyunca hizmet etmek şartıyla Rahel'i de ona nikâhlayacağını belirtir. Düğün haftası tamamlanır ve Rahel de Yakup'a eş olarak verilir. Babası, Rahel'in yanında hizmet etsin diye kendi hizmetçisi Bilha'yı da Rahel'in hizmetine verir.[195]

Tevrat'ta son olarak bu hususta Yakup'un Rahel'i, Lea'dan daha çok sevdiği ve Rahel için de dayısı Laban'a yedi yıl boyunca hizmet ettiği bilgisi yer alır.[196]

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde de bu husus ayrıntılı olarak ele alınır. Buna göre, Hz. Yakup'un dayısının ismi Leyâ'dır. Dayısı Leyâ'nın, Lâyâ ve Râhîl adlarında

[194] Tevrat/Başlangıç: 29: 9-14.
[195] Tevrat/Başlangıç: 29: 15-29.
[196] Tevrat/Başlangıç: 29: 30.

gayet güzel iki kızı vardır. Hz. Yakup, her biri için yedi sene dayısının yanında çalışması karşılığında dayısının bu iki kızı ile evlenmiştir. Tefsirde, o dönemin şeriatının iki kız kardeşle evlenmeye müsaade ettiğine dair bir ayrıntıya da yer verilir:

> *(Leyâ)nın "Lâyâ" ve "Râhîl" nâmında gâyetle hüsnâ iki duhter-i pâkîze-edâsı var idi.*
>
> *Yakûb aleyhisselâm, sıdâkları mukâbilinde yedişer sene (Leyâ)nın hizmetinde bulunarak ibtidâ (Lâyâ)yı, sonra (Râhîl)i tezevvüc eyledi. O vaktin şerîatında cem'-i uhteyn câiz imiş.*
>
> *Bir rivâyete göre de (Râhîl)i (Lâyâ)nın vefatından sonra tezevvüc etmiştir.*[197]

Süyûtî'nin eserinde bu hususta herhangi bir kayıt bulunmaz.

Taberî'nin eserinde, bu hususa uzunca bir yer ayrılmıştır. Buna göre kardeşi İys'in kendisine suikast yapması ihtimali üzerine ve annesinin teşvikiyle dayısının yanına gittiği belirtilen Hz. Yakup, orada yine annesinin teklifi ve teşviki doğrultusunda dayısının küçük kızı Râhil'i dayısından ister. Dayısı da yedi yıl süreyle koyunlarına çobanlık etmesi şartıyla kızını Hz. Yakup'a vermeye rıza gösterir. Hz. Yakup, dayısı tarafından tayin edilen sürenin sonunda dayısının küçük kızı yerine, dayısının yaptığı bir hile ile büyük kızı Sayyan ile nikahlanır. Bu duruma itiraz eden Hz. Yakup'a dayısı, yaşadıkları bölgelerinin âdetinin, büyük kız evlenmeden küçük kızın evlenemeyeceği şeklinde olduğunu ifade eder ve eğer bir yedi sene daha kendi yanında çobanlık yapmayı kabul ederse küçük kızını da onunla evlendireceğini belirtir. Belirlenen süre geçer ve sonrasında, Hz. Yakup dayısının küçük kızı Râhil ile de evlenirken eserde, o dönemin şeriatına göre iki kız kardeş ile evlenmenin caiz olduğu, bu durumun Hz. Musa'nın peygamberliğine kadar bu şekliyle devam ettiği şeklindeki bir ayrıntıya da yer verilir.[198]

Aynı eserde, evliliğinin üzerinden epey bir vakit geçmesine rağmen çocuk sahibi olamadığı ifade edilen Rahil'in, Zülfe adındaki cariyesini Hz. Yakup'a bağışladığı belirtilirken büyük kız Seyyan'ın da Mahravi adındaki cariyesini Hz. Yakup'a bağışladığı belirtilir.[199]

---

[197] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c.1., s. 70.
[198] Taberî, *a.g.e.*, s. 238-239.
[199] Taberî, *a.g.e.*, s. 239-240.

Hz. Yakup'un dayısının iki kızı ve onların halayıkları ile evlenmesi hususunu ele alan mesnevi şairlerinin eserlerinde yer alan bu hususstaki bilgilerin, ufak anlatı farklılıkları dışında Tevrat'ta, Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde ve Taberî tarihinde yer aldığı şekliyle işlenmiş olması, bize mesnevilerin bu başlıkla ele aldıkları tahkiyenin dayanak noktalarının kurmaca olmadığını ve esasen tarihî ve dinî kaynaklardan yola çıkılarak mesnevilere dâhil edildiklerini söylememize olanak sağlamaktadır.

1.5. Hz. Yakup'un Çocuklarının Dünyaya Gelişi ve Şam'dan Memleketi Kenan'a Dönüşü

Bazı mesnevi şairleri tarafından ele alınan bu hadiseye göre kardeşi İs'in korkusundan dayısının yanına göçmek zorunda kalan Hz. Yakup'un dayılarının yanından tekrar Ken'ân diyarına dönerek kardeşi Îs ile kucaklaşıp barışması şeklinde tahkiye edilmiştir.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'unda bu başlıkta ele alınan bir hadise bulunmaz.

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin anlatısında Hz. Yakup'un Şam'dan Kenan'a dönüşü ve çocuklarının dünyaya gelişiyle ilgili bir anlatım mevcut değilse de eserde, Hz. Yakup'un altı eşi olduğu ve her birinden ikişer oğlu olduğu bilgisi yer almaktadır:

Varıdı ol Ya'ḳûbuň
Altı ḥalāl 'avratı
Ol ḫâtunlar ḳamusı
Görklüler eyü ḥallu

Degme bir 'avratınden
Oldı ikişer oġul
Oġul onbir olıcaḳ
Ḳayurdı Ya'ḳûb ḳayu[200]

[200] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 150.

Yukarıdaki dörtlüklerde görüldüğü üzere, eserde Hz. Yakup'un çocuklarının ismine de yer verilmemiştir.

14. yy'da kaleme alınan Darîr'in mesnevisinde Hz. Yakup'un Şam'dan Kenan'a yaptığı göçe yer verilmese de Hz. Yakup'un her birinden iki, toplamda on iki oğlu olduğu ifade edilir:

on ikidür oġlu ya'ḳūbuň tamām
altı 'avratdan ṭoġubdur iy hümām

her birinde iki oġlı var idi
ikisi bir anadan ṭoġar idi

yūsuf ile ibn-i yāmin iy yarā
bir anadan ṭoġdı anlar bil irā

ol ikisi bir anadan ṭoġdılar
ata ana bir ḳarındaş oldılar

işit imdi ḳalanınuň adını
kim bulasın sen bu sözüň dadını

biri şem'ūndur yehūdādır biri
biri alyūn biri 'umrān yol eri

biri beşīr biri lāvīdür bilün
biri rūbil biri sālūn anlaruň

biri dādān ol biri(si) cān idi
ol birisi yūsuf-ı ken'ān idi

biri yāmin çün yūsufdan kiçi idi
ille yūsuf babasınuň içi idi"[201]

Yukarıdaki bilgilerden anlaşıldığı üzere, Hz. Yusuf ve Bünyamin ana baba bir kardeştirler.

14.yy mesnevilerinden Garîb'de, Hz. Yakup'un çocuklarının doğumunun, dayısının yaşadığı şehir olan Bahrân'da gerçekleştiği bellidir:

İki ḫatun iki cāriye aldı
Bularuň hep ikişer oġlı oldı

Kiçi ḳız ḳardaşı ol Rāḥile'den
Ki Yūsuf İbni Yāmin ṭoġdı andan

Aňa meyli artuġ-ıdı ḳalanından
Daḫı oġlanların severdi andan

Yūsuf'ı ġayrıdan artuḳ severdi
Yüzünü görmege her dem iverdi

Çü Ya'kūb didi bir gün ṭayısına
Baňa destūr virüň kim yandı sīne[202]

Görüldüğü üzere Hz. Yakup, dayısından Kenan iline dönmek için izin istediğinde bütün çocukları dünyaya gelmiştir.

[201] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s.271-272.
[202] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 265-266.

Eserde, dayısından izin alan Hz. Yakup'un aile efradı ile beraber Kenan'a doğru yola çıktığı haberinin Kenan iline ulaştığı ve ikiz kardeşi Âs'ın, büyük bir gazapla Hz. Yakup'un karşısına çıkmak için harekete geçtiği ifade edilir:

Çü destūr virdiler ṭurdı yirinden
Göçer ehli ile Baḥrān ilinden

Çü girdi doġrılıup gider yolına
Ḫaber irişdi Ken'ān'uň iline

Çü 'Āṣ işidüp anı ṭurdı örü
Didi-kim neye gelür bunda girü[203]

Hz. Yakup'un, kardeşi Âs'ın kendilerine doğru hareket ettiğini anlayınca büyük oğlunu kardeşine gönderdiği ve oğlundan kendisini amcasına tanıtıp ondan bağışlanmayı dilemesi istediği belirtilir:

Ġażab itdi aňa ḳarşu yüridi
Ki Ya'ḳūb'uň büyük oġlı var idi

Didi oġlına Ya'ḳūb ḳarşu varsaň
Bir uzun boylu yavuz kişi görseň

Eger saňa ṣorarsa kim nesisin
Diyésin sen de Ya'ḳūb oġlıyam ben

O Ya'ḳūb didigüm 'Āṣ'uň ḳulıdur
Ki ḳaçmışdur velī gine ḳulıdur

Gine ṣılasın özler işde geldi

[203] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 266-267.

Ḳamu ehl [ü] ʻıyālin bile aldı

Çü Yaʻḳūb oġlına didi bu sözi
O da ʻĀs'dan yaňaya dutdı yüzi

Çü gördi ʻĀṣ gelür ḳarşuda bir ḫūb
Didi kimsin didi-kim āl-i Yaʻḳūb

Ol Yaʻḳūb didügüm ʻĀṣ'uň ḳulıdur
Ki ḳaçmışdı yine geldi ḳulıdur

Geli yorur ḳamu mülk [ü] mālıyla
Daḫı ehl [ü] ʻıyāli cümle bile

Ḳamu mülki vü mālı vü mevāşī
Getürdi ʻĀṣ'a çoḳ-dürlü ḳumāşı[204]

Kardeşi Âs'ın korkusundan büyük oğlunu önden gönderen ve ondan af dileyen Hz. Yakup, sonunda kardeşi tarafından affedilir ve kardeşi Âs ile barışıp kucaklaşır:

Ki çünki diňledi bu sözleri ʻĀṣ
Ḳılıcı atdı yābāna olup pes

Bu yaňa geldi Yaʻḳūb da irişdi
İkisi de ḳoça ḳoça görüşdi[205]

[204] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 267-269.
[205] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 268.

Aynı yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Süle Fakîh'in eserinde de Darîr'de olduğu gibi Hz. Yakup'un altı hanımının her birinden iki ve toplamda on iki oğlu olduğu bilgisine yer verilir.[206] Eserde bu on iki oğlanın adları şöyle sıralanır:

Biri Şem'ūn Yehūdā birisi
Biri Emil biri 'İmrān yıl eri

Biri Beşīr biri Levenddür bilüň
Biri Rubil biri Selvīn anlaruň

Biri Dādan ol birisi Cānidi
Ol birisi Yūsuf-ı Ken'ānidi

İbn-i Yāmin ile Yūsuf giçidür
Dişleri lülülü'lüi sünbül saçıdur[207]

Süle Fakih'in eserinde yukarıdaki ismi verilen çocuklarının haricinde, Hz. Yakup'un Dünyā isminde bir kız çocuğu olduğu ayrıntısına da yer verilir:

Yūsufuň varıdı bir ḳız ḳardaşı
Ḳardaşıdı hem işi hem yoldaşı

Ṣordı Dünyā ḳanda gider Yūsufum
Ol benüm gözüm nūrı göňlüm cānum[208]

14. yy'da yazılmış Şeyyâd Hamza'nın mesnevisinde bu hususta bir kayıt yoktur.

[206] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s.70.
[207] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s.70.
[208] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 89.

15. yy'da kaleme alınmış Tebrizli Ahmedî'nin eserinde Hz. Yakup'un göç hikâyesi yer almaz. Ancak eserde, Hz. Yakup'un altı eşi ve her birinden iki oğlu olduğu belirtilir:

Altı 'avrat almış ol ḫayrü'l-beşer
Her iki oğlan bir anadan meger[209]

Eserde, Hz. Yakup'un ilk üç oğlunun adları yaş sırasına göre Şem'ûn, Lâvî ve Yehûda olarak sıralanır:

Evvel oğlınuň adı Şem'ūn idi
Lâvî'si nâm bir yaş anda dûn idi

Yehûda andan giçiydi ne sâl
'İlm içinde ḳamudan ṣâḥib-kemâl[210]

15. yy Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından Çâkerî'de, Hz. Yakup'un Şâm'dan Ken'ân'a göçme hadisesine kısaca bir beyitle yer verilir:

Ḫüdā'nuň ẕikri düşmezdi dilinden
Göçüp Ken'ān'a geldi Şâm ilinden[211]

Yine aynı eserde Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf haricinde 11 oğlu olduğu bilgisi yer alır:

Püser on bir-idi Yūsuf'dan ayru
Arada Yūsuf-idi ḫūb meh-rū[212]

[209] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 8b.
[210] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 8b.
[211] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 135.
[212] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 136.

Aynı yüzyılın önemli Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından Hamdullah Hamdî'nin anlatısında bu husus toplam 23 beyitte tafsilatlı bir şekilde yer almaktadır. Buna göre, vatanından ayrı kalmanın üzüntüsüne daha fazla dayanamayan Hz. Yakup'un, dayısının da icazet vermesi sonrası ailesi ve mallarıyla beraber Ken'ân yolunu tuttuğu belirtilir:

Çünkü hâlâ katında İsrâ'il
Durdu bu hâletiyle bunca yıl

Gönlüne doldu ârzû-yı vatan
Cân mağzın pür etti bûy-i vatan

Diledi kim kıla vatan seferi
Gerçi var idi İs'ten hazeri

Hâlini vâkıf etti hâline
Aldı destûr irtihâline

Maslahat gördü anı çün hâli
Verdi esbâb ü ni'met ü mâlı

Bunca mâl u davâr u ni'met ile
Bunca cem'iyyet ü cema'at ile

Göçdü Ya'kûb mülk-i Ken'ân'a
Tâ vere dil murâdını câna

Gerçi etti vatan diyârına seyr
İs'dan ummaz idi ammâ hayr

İs hod dolmuş idi şevkından
Diler idi visâli zevkından

Ârzû eyler idi Ya'kûbu
Terk etmiş idi kasd-ı âşûbu[213]

Görüldüğü üzere İs, kardeşi Hz. Yakup'un yıllarca vatanından ayrı kalması sonucunda ona karşı duyduğu kızgınlığı terk etmiştir.

Eserin bundan sonraki kısmındaki hadiseler, bu hususu ele alan diğer anlatılarla benzer bir şekilde iki kardeşin karşılaşması ve birbirleriyle kucaklaşıp sulha kavuşmaları şeklinde son bulur.[214]

Hamdî'nin eserinde, Hz. Yakup'un Bünyamin haricindeki diğer çocuklarının, Şam'da dayısının yanında ikamet ettiği zaman diliminde doğdukları bellidir:

Çünkü Ken'ân'a geldi İsrâ'il
Yüklü oldu o yıl yine Râhîl

Ayı vü günü çûn tamâm oldu
Doğdu Bünyâmin anası öldü[215]

Eserdeki bir diğer ayrıntı ise Hz. Yakup'un ilk eşi Leyyâ'dan 6 oğlu ve bir kızı olduğu bilgisidir:

Oldu Leyyâ'dan altı oğlu tamâm
Biri Şem'ûn biri Yehûdâ nâm

Hem Riyâlûn ve Yeşcer ü Lâvî
Bir Rubîl böyle der râvî

---

[213] Hamdî, *a.g.e.*, s. 59.
[214] Hamdî, *a.g.e.*, s. 60.
[215] Hamdî, *a.g.e.*, s. 61.

Oldı hem Deyne adlı bir duhter
Nice duhter cemâline ahter[216]

Bu hususta bir diğer önemli ayrıntı ise Hz. Yakup'un ikinci eşi olan Râhîl'in uzunca bir zaman kısır olduğu ve bu sebeple çocuk sahibi olamadığı bilgisidir:

Geçti bu hâlet üzre bir nice yıl
Âkir oldu doğurmadı Râhîl[217]

Kendisinin çocuk sahibi olamaması üzerine Râhîl'in, cariyesi Zülfe'yi Hz. Yakup'un neslinin devamı için Hz. Yakup'a verdiği ve bunun sonucunda Hz. Yakup'un Dân ve Yağşâlâl adında iki oğla daha sahip olduğu ifade edilir:

Zülfe adlı bir kenîzi var idi
Hıdmet eylerdi ana yâr idi

Kendinin olmadı çün oğlanı
Verdi Ya'kûb'a nesli-çin anı

Bitti ol ravzadan da iki nihâl
Birisi Dân birisi Yağşâlâl[218]

Bu iki oğuldan sonra, ilk karısı Leyyâ da Hz. Yakup'a kendi cariyesi Bülhe'yi verir ve Hz. Yakup'un Bülhe'den iki oğlu daha dünyaya gelir:

Verdi Leyyâ da Bülhe adlı kenîz
Doğdu andan da iki ehl-i temiz

---

[216] Hamdî, *a.g.e.*, s. 55-56.
[217] Hamdî, *a.g.e.*, s. 56.
[218] Hamdî, *a.g.e., a.g.e.*, s. 56.

Her biri hüsn içinde şems ü kamer
Birisi Câdu vü birisi Âşer[219]

Şair, bütün bu çocukların doğumundan kesin bir zaman belirtilmeden epeyce bir müddet sonra Râhîl'in de hamile kaldığı ve Yûsuf adlı bir oğlan doğurduğu ayrıntısını dile getirir:

Oldu bunlar çü geçti bir nice yıl
Hâmile oldu Yûsuf'a Râhîl

Sa'd sâ'atte erdi çün fermân
Gün gibi doğdu Yûsuf-ı Ken'ân[220]

Görüldüğü üzere Hamdullah Hamdî'nin eserinde, Hz. Yakup'un on ikisi erkek ve biri kız olmak üzere toplam on üç çocuğu olduğu bilgisi vardır.

15.yy'da yazılmış Hatâyî-i Tebrizî'nin eserinde Hz. Yakup'un dayılarının yanından ayrılıp tekrardan vatanına dönme hadisesine tesadüf edilmez. Eserde, diğer birçok mesnevide olduğu gibi Hz. Yakup'un çocukları ve hanımları ile ilgili bilgiler ise mevcuttur. Buna göre Hz. Yakup'un altı hanımının her birisinden ikişer olmak üzere 12 erkek çocuğun babası olduğu belirtilir. Bunların içinde yaşça en büyüğü ise Rûbil'dir:

Eyle bildük bir ḫaberde ol ġanī
Ya'ḳūba virmiş on iki oġlanı

Altı 'avrat her birinüñ oġlanı
İki imiş eyle bildik biz anı

İbn-i Yāmīnle Yūsuf bir anadan

[219] Hamdî, *a.g.e.*, s. 56.
[220] Hamdî, *a.g.e.*, s. 56.

Ḳādir Allahdur bu işi yaradan

Yaşda Rūbil ḳamusından baş idi
Yūsuf ammā ḥüsn içinde baş idi[221]

Yukarıda görüldüğü gibi, bu mesnevide de Hz. Yusuf ile Bünyamin'in aynı anadan oldukları sabittir.

16. yüzyılda kaleme alınan Kemâl Paşazâde'nin eserinde Kenan'dan göç hadisesine yer verilmezse de Hz. Yakup'un, her ikisi ayrı eşinden olmak üzere on iki çocuğu olduğu bilgisi verilirken Hz. Yusuf'un diğer bütün çocuklarından daha güzel olduğu şeklindeki bir ayrıntıya da yer verildiği görülür:

Felek gibi on iki burcı vardı
Her iki dürrinün bir dürci vadı

Olup bedr ay gibi kadri ziyāde
Şeref burcı-y-ıdı Yūsuf arada

Egerçi cümle ḥüsne ma'den idi
Velī Yūsuf ḳamudan aḥsen idi[222]

16. yy'da, bu hususu ele alan şairlerden birisi olan Bağdatlı Zihnî'nin eserinde, Hz. Yakup'un göç hadisesine ve çocuklarının doğumu hadisesine birer beyitle kısaca değinilir:

Çü necm-i ṭāli'i devrāna geldi
Feżā-yı Şām'dan Ken'ān'a geldi
…

[221] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 148.
[222] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 115.

‘İnāyet eyledi luṭf-ı Ḫudā-dād
Aňa Yūsuf’dan özge on bir evlād[223]

Aynı yüzyıldaki Gubârî’nin mesnevisinde bu başlıkta ele alınan bir hadise bulunmaz.

Yine bu yüzyılda kaleme alınan Şerîf’in eserinde de Hz. Yakup’un göç hadisesi yer almasa da onun altı hanımından on iki oğlu olduğu ve Hz. Yusuf ile Bünyamin’in aynı anneden olduğu ayrıntısına yer verilir:

Altı ‘avrat kâbininde yâr-ıdı
Her birinden iki oğlı var-ıdı

Yûsufile İbn-i Yâmin anası
Bir ṣadefden ol iki dürdânesi[224]

Bu yüzyılın meşhur Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından Taşlıcalı Yahya’nın eserinde etrafındaki kalabalıklardan yorulan Hz. Yakup’un uzlet maksadıyla Şam’dan Ken’ân’a göçtüğü bilgisi yer alır:

Bu kesretden irüp Ya‘ḳūba vaḥdet
Seḥerden eyledi Ken‘ân’a rıḥlet

Yöneldi ḥasret-âbâd-ı fenâya
İrişdi arż-ı Ken‘ân-ı belâya[225]

[223] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 191.
[224] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 126.
[225] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 16.

Hz. Yakup'un çocuklarının anlatıldığı kısımların içinde edebî tasvirleriyle ön plana çıkan Taşlıcalı Yahya, bu tasvirlerde, birer *gevher* olarak adlandırdığı çocukların sayısının on iki olduğu bilgisini verir:

'Ayâl ehli olup mânend-i Pervîn
Ebü'l-evlâd idi ol mürşid-i dîn

On iki gevhere dürc olmış idi
On iki encüme bürc olmış idi

On ikincinin adı idi Yûsuf
Atası ile oldı bî-tekellüf[226]

Yukarıdaki anlatıda bir mantık hatası olduğunu söylemek mümkündür. Esere göre 12 çocuğu olan Hz. Yakup'un son çocuğunun Bünyamin olması gerekirken Hz. Yusuf olduğu bilgisi verilmektedir. Buna göre eserde, tarihî ve dinî kaynakların aksine Bünyamin, Hz. Yusuf'tan büyüktür yahut da bu kısımdaki bilgilerle tahkiyenin sonrasındaki bilgiler arasında mantıksal bir hata bulunmaktadır.

Şerîfî'nin 16. yüzyılda kaleme aldığı eserinde, Hz. Yakup'un ailesiyle birlikte gerçekleştirdiği göç hadisesi yer almasa da şairin Hz. Yakup'un Hz. Yusuf'tan başka on bir oğlu olduğu bilgisini kısaca şekilde bir beyitle belirttiği görülür:

Egerçi on bir oġlı bî-bedeldi

Ḳamusından velî Yûsuf güzeldi[227]

[226] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 16.
[227] Zuhal Kültüral, *a.g.t.* s. 2.

Aynı yüzyılın bir diğer eseri olan Ziyai Yusuf'un mesnevisinde göç hadisesi yer almaz. Bununla birlikte Hz. Yakup'un çocuklarının dünyaya gelişi ile ilgili husus Şerîfî'nin eserinde olduğu gibidir:

Aňa virmişdi Ḫak ferzend on iki

Ḳamusından velī Yūsuf'dı nīki[228]

18. yy'da kaleme alınan Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında da Hz. Yakup'un göç hadisesi yer almaz. Eserde, on iki oğul sahibi olan Hz. Yakup'un en küçük çocukları olarak Hz. Yusuf ve Bünyamin gösterilir:

Ol nebī Ya'ḳub olurdı orada

On iki oġul aňa vérdi Ḫudā

Her ikisi bir anadan ṭoġdılar

Bu cihān mülküne anlar geldiler

Yūsuf ile İbn-i Yāmin ikisi

Ḳardaş idi cümlesiniň küçügi

Rāḥile Ḫātūndan anlar ṭoġdılar

Rāḥile gitdi anasız ḳaldılar[229]

[228] Melike Gökcan, *a.g.e.*, s. 108.
[229] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 120.

Görüldüğü üzere eserde, Hz. Yakup'un kaç eşinin olduğu doğrudan söylenmese de her iki kardeşin bir anadan doğduğu bilgisinden altı hanımı olduğu anlaşılmaktadır.

18.yy'ın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Oflu Bilâl Efendi'nin eserinde, Hz. Yakup'un iki eşinden toplam on iki çocuğu olduğu bilgisi yer alır. Buna göre Hz. Yusuf ile Bünyamin bir anadan, diğer on kardeş de başka bir anadan dünyaya gelmişlerdir:

Rivāyetdür ki Ya'ḳūba virildi on iki oġlan

Ḳamunuň yüzleri bedr-ay degül cümle bir anadan

Yūsufla İbn-i Yāmin bir anadan bil ḳalan cümle

Bir anadan bu mecmū'ı gelüp Ya'ḳūb-ı Ken'āndan[230]

Aynı yüzyıla ait yazarı bilinmeyen bir Kıssa-i Yûsuf anlatısında da Ahmedî-i Âmidî ve Oflu Bilâl Efendi'nin eserlerinde olduğu gibi Hz. Yakup'un on iki oğlu olduğu bilgisine yer verilir:

on iki oġlı var idi meger

her biri māhir bir şīr-i ner

…

evvel oġlunuň adı şem'ūn idi

rāvisi nām bir yaş andan dūr idi

[230] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 64.

yehūza anda küçük idi ne sāl

‘ilm içinde ḳamudan ṣāḥib-i kemāl

yūsuf andan yaş içinde dūn idi

ḥüsn içinde ḳamudan efzūn idi

altı ‘avretü’l-meşrā‘ ol ḫayrü’l-beşer

her iki oġlan bir anadan meger

ibn-i yā’min yūsuf ol kān-ı şeker

ikisi bir anadan idi meger[231]

Anlaşıldığı üzere Hz. Yakup’un altı hanımından olan çocuklardan ana-baba bir kaydıyla belirtilen çocuklar yalnızca Hz. Yusuf ve Bünyamin’dir.

Eserin giriş kısmında Hz. Yakup’un on iki oğlu olduğu bilgisinin yanında bu kısımda belirtilmeyen ama Hz. Yusuf’un rüyasını erkek kardeşlerine yetiştiren kızları olduğu kaydı da vardır:

ya‘ḳūbuň varidi bir iki ḳızı

uġrulayın diňlediler bu sözi[232]

[231] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 65.
[232] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 68.

Eserin ilerleyen kısımlarında, yukarıda belirtilen bu "*bir iki kız"* ibaresinden kastın, altı kız olduğu açıkça ortaya konmaktadır:

beytü'l-aḥzānda ol ya'ḳūb ḥazīn

oḫşamaḳ idi ol altı ḳızın

yūsufun ḳızḳardaşıydı cümlesi

aġlamakda idi anuň her kesi[233]

Köprülüzâde Esad Paşa'nın eserinde sebebi belirtilmeden Hz. Yakup'un Şam'dan Kenan'a göçmesi hadisesine bir beyitle yer verilir:

Zemīn-i Şām'dan ol itdi rıḥlet

Çeküp Ken'ān'a i'lām-ı iḳāmet[234]

İncelediğimiz mesnevileri mukayeseye tabi tuttuğumuz Molla Câmî'nin eserinde bu hususta, babası Hz. İshak'ın ölümü üzerine peygamberlik vazifesini üstlenen Hz. Yakup'un, Şam'dan Kenan'a göçtüğü bilgisi yer alırsa da Hz. Yakup'un çocuklarının dünyaya gelişi ile ilgili ayrıntıya rastlanmaz. Bu hususta, yalnızca Hz. Yakup'un çocuklarının Kenan'da doğduğu ve Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf haricinde on bir tane daha oğlu olduğu belirtilir.[235]

Kur'ân-ı Kerîm'de bu hadise ile ilgili bir kayıt yoktur.

---

[233] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 234.
[234] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 33.
[235] Câmî, *a.g.e.,* s. 23.

Tevrat'ta bu başlıktaki anlatı oldukça tafsilatlıdır. Buna göre, Hz. Yakup'un on iki oğlu ve Dina isimli bir kızı vardır. Bu çocuklardan Bünyamin hariç diğer hepsi Hz. Yakup'un dayısına hizmet ettiği yıllarda doğmuştur. Yalnızca Bünyamin Kenan'da dünyaya gelmiştir. Tevrat'a göre Hz. Yakup'un, ilk karısı Lea'dan sırasıyla Ruben, Şimeon, Levi ve Yahuda adıyla dört oğlu olmuştur. Hz. Yakup'un bundan sonraki iki çocuğu, karısı Rahel tarafından kendisine çocuk doğurması için verilen Bilha adlı hizmetçinin doğurduğu Dan ve Naftali adlı iki erkek çocuktur. Lea da Hz. Yakup'a Zilpa adlı hizmetçisini verir ve Hz. Yakup'un Zilpa'dan da Gad ve Aşer adlı iki erkek çocuğu daha olur. Lea, bir zaman sonra yeniden hamile kalır ve sırasıyla İssakar ve Zebulun isimli iki oğlan daha doğurur. Tüm bunlardan sonra Lea son kez hamile kalır ve bu sefer Hz. Yakup'un tek kızı olan Dina'yı doğurur. Bütün bu çocukların doğumundan sonra Tanrı Rahel'e de bir çocuk nasip eder. Bu çocuğun adı Yusuf'tur.[236]

Hz. Yakup, yedi senesi Lea ile evlenmek için, yedi senesi Rahel ile evlenmek için ve altı senesi de dayısının koyunlarına bakmak için dayısı Laban'ın yanında toplamda yirmi sene kalmıştır. Bu yirmi senenin akabinde, Hz. Yusuf'un doğumundan sonra dayısı Laban'dan izin isteyen Hz. Yakup, memleketine dönmek ister. Dayısının telkini ve teşvikiyle bir müddet daha onun yanında kalan Hz. Yakup, sonunda meşakkatli yollardan bütün ailesi, malını ve mülkünü de beraberine alarak memleketi Kenan'a doğru yola çıkar.[237] Tevrat'ta bu hadise, Hz. Yakup'un, kardeşi Esav'a haber gönderip onun kulu olduğunu belirtmesi ve sonrasında iki kardeşin küslüklerine son verip kucaklaşması ve Hz. Yakup'un, Kenan'a yerleşmesi şeklinde son bulur.[238]

Giritli Sırrı Paşa'nın eserinde Hz. Yakup'un Bünyamin dışındaki diğer çocuklarının, Hz. Yakup henüz Kenan iline dönmeden doğduğu ifade edilirken Hz. Yakup'un ilk karısı Lâyâ'dan; Ru'bîl, Şem'ûn, Yehûdâ, Lâvî, Yescer, Ziyâlûn, adlı altı oğlu ve Deyne isimli bir kızı olduğu bilgisi verilir. Yine, cariyesi Zülfe'den; Dan ve Yeğsali, Belhe adlı cariyesinden de Câd ve Âşir adında toplam dört oğlu olduğu dile getirilir. Hz. Yakup'un ikinci eşi Rahil ise uzun müddet çocuk doğuramamış ve

[236] Tevrat/Başlangıç: 29:1-35/30:1-24.
[237] Tevrat/Başlangıç: 30:25/31:1-55.
[238] Tevrat/Başlangıç: 32:1-32/33:1-20.

sonunda yaşlılık döneminde Yusuf adlı bir oğlan doğurmuştur. Tefsirdeki diğer bir önemli bir ayrıntı da Hz. Yusuf'un, dünyaya geldiğinde babası Hz. Yakup'un doksan yaşında olduğu bilgisidir:

> *(Lâyâ)dan altısı erkek biri kız olmak üzere yedi nefer evlâdı oldu ki isimleri ber-vech-i âtî mazbûttur.*
>
> *Ru'bîl, Şem'ûn, Yehûdâ, Lâvî, Yescer, Ziyâlûn, Deyne*
>
> *Yakûb Aleyhisselâmın istifrâş ettiği "Zülfe", "Bülhe" nâmında iki câriyesinden de evvelkisinden: "Dân, Yeğsâlî" ikincisinden: "Câd, Âşir" nâmında dört oğlu oldu.*
>
> *İkinci haremi, "Râhîl" ise hayli müddet 'âkır kaldıktan sonra Yûsuf-ı sıddîk aleyhisselâmı doğurdu. Rivâyete göre o vakit Ya'kûb aleyhisselâmın sinn-i sa'âdetleri tis'îne resîde olmuştu.*[239]

Aynı müfessirin, Hz. Yakup'un bütün çocukları dünyaya geldikten bir müddet sonra memleket özlemine düşüp ailesini de yanına alarak Kenan iline doğru yola çıktığı ve bu yolculuğun sonunda kardeşi Iys ile arasındaki ihtilafın sona erdiği bilgisini verdiği görülür:

> *Bir aralık Hazret-i Ya'kûb sıla-i rahm ârzûsuna düşüp bütün ailesi halkını istishâban rû-be-râh-i semt-i Ken'ân oldu. Dâder-i tev'emi 'Iys'ın da mu'âdâtını Cenâb-ı Hak muvâlâta tebdîl edip hoş geçindiler.* [240]

Giritli Sırrı Paşa'nın bu hususta dile getirdiği son ayrıntıda, Hz. Yusuf'un ana-baba bir kardeş oldukları Bünyamin'in, Hz. Yakup'un kafilesinin Şam'dan Kenan'a yaptığı göç senesinde doğduğu ve böylelikle Hz. Yakup'un toplam on iki oğul sahibi olduğu dile getirilir:

> *Şu rıhlet senesi idi ki Yûsuf aleyhisselâmın birâder-i şakîki (Bünyâmîn) de gehvâre-i zîb-i vücûd olup nebiyy-i müşârünileyhin evlâd-ı zükûru bununla on ikiye bâliğ oldu.*[241]

Süyûtî'nin eserinde bu hususta bir anlatı bulunmaz.

---

[239] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c.1., s. 70.
[240] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c.1., s. 70-71.
[241] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c.1., s. 71.

Taberî tarihinde, Hz. Yakup'un ilk eşi Sayyan'dan; Rubil, Şem'un, Yahuzâ, Sâvi, Ziyabün ve Yestahir adlarında altı oğlu olduğu, ilk eşinin bağışladığı Mahravi adlı cariyeden Haz ve Enes adlı iki oğlu olduğu, ikinci eşi Rahil'in bağışladığı Zülfe adlı cariyeden Darin ve Zümrat adlı iki oğlu olduğu dile getirilir.[242]

Yine Taberî'nin dile getirdiği ayrıntılarda, Hz. Yakup'un, ömrünün sonlarına doğru ikinci eşi Rahil'den Yusuf adlı bir oğlunun dünyaya geldiği belirtilirken Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'un doğumu sonrasında dayısından izin alarak yanında on bir oğlu iki hanımı ve iki cariyesi olacak şekilde Kenan iline doğru yola çıktığı ifade edilir.[243]

Aynı eserde bu başlıkta ele alınan son ayrıntıda Hz. Yakup'un Şam'dan Kenan'a yaptığı yolculuk şöyle tahkiye edilir:

> *Yakub (a.s.) Filistin'e böylece göçtü. Kardeşi İys'in yanına gitti. Ama İys 'ten hâlâ korkuyordu:*
>
> *- Belki önceki kini hâlâ gönlünde saklıdır! derdi. İys ise, o yaptığı işe pişman olmuştu. Kardeşi Yakub'un başını alıp Şam'a gittiğine incinmişti. Yakub (a.s.)'a hasret çeker, onu göreceği gelince gece gündüz ağlardı. Bu hasreti nasıl dindireceğini bilmezdi. İys'in işi daima av avlama olduğu için avdan birgün geri kalmazdı. Yakub, kenan diyarı sınırına gelince, İys yine birkaç kişi ile ava çıkmış bulunuyordu. Yakub (a.s.) geldi. Ufukta göründü. İys te Şam yolundan bir büyük kalabalığın geldiğini ve yanlarında kadın, kız, oğlan, koyun, deve ve sığır sürülerini gördü. Şaşırdı:*
>
> *- Acaba, bu gelen kimdir? Ne taifedir bu? dedi. Birkaç atlıyı gönderdi:*
>
> *- Varın, şu gelenleri görün! Ne kişilerdir? Bana haber getirin! dedi. Hazret-i Yakub da o atlıları ıraktan görünce kardeşi İys'in adamları olduğunu anladı:*
>
> *- Ava çıkmış olacaklar! dedi. Eski korkusundan dolayı ortaya çıkamadı. Kendi kavmi arasına gizlendi. Kahyâ ve kollukcularına:*
>
> *- Şu gelen atlılara bakın, dedi. Eğer size gelip "bu koyun ve davarlar kimin?" diye sorarlarsa siz: "İys'in Şam'da bir kulu vardır, Yakub adındadır, bunlar onundur! dersiniz. Az sonra atlılar geldi. Yakub'un kafilesindekiler öğrendiklerini söylediler. Atlılar da bu haberi İys 'e bildirdiler. İys Hazret-i Yakub' dan haber geldiğini işitince ağladı:*
>
> *- Allahü Teâlâ, Yakub'un İys'in kulu olacağını bana göstermesin! dedi. Yakub, benim sevgili kardeşimdir, bizim saadetimizdir! dedi.*

[242] Taberî, *a.g.e.*, s. 239-240.
[243] Taberî, *a.g.e.*, s. 240.

- Nerede benim o iki gözümün nuru Yakub? dedi. Bana onu gösterin! Yüzünü göreyim. Hemen bu dileği Yakub (a.s.)'a haber verdiler:

- İys ağlıyor, seni bekliyor! dediler. Hazret-i Yakub sevindi. Kafilenin içinden sıyrıldı, İys'le buluştu. Ağlaşıp gözyaşları döktüler. Heb İys çok ağladı. Yakub'un halini sordu. Birlikte Kenan iline girdiler. Yakub (a.s.) orada karar kıldı, oturdu. Hazret-i Yusuf'un anası Rahil 'den bir oğlu daha dünyaya geldi. Adını Bünyamin koydular.[244]

Yukarıdaki tahkiyeden kardeşi İys ile yeniden bir araya gelen Hz. Yakup'un Kenan'da çok hoş bir şekilde karşılanmış olduğu, oraya yerleştikten sonra da Rahil'den ikinci oğlu Bünyamin'in dünyaya geldiği anlaşılmaktadır. Görüldüğü üzere Hz. Yakup'un oğul sayısı, Bünyamin'le birlikte toplam on iki olmuştur.

Hz. Yakup'un çocuklarının dünyaya gelmesi ve Şam'dan Kenan'a göçmesi hususunu ele alan mesnevi şairlerinin verdiği bilgilerin, esasen Tevrat'taki, Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirindeki anlatılarla ve Taberî tarihindeki bilgilerle örtüştüğü söylenebilir. Dinî anlatılarda belirtilen Hz. Yakup'un on iki oğlu olduğu bilgisi mesnevi şairleri tarafından da ekseriyetle üzerinde ittifak edilen bir husustur. Yine Hz. Yakup'un on iki oğlu haricinde bir kızı olduğu ve bu çocukların isimleri hususu, dinî ve tarihî kaynaklardaki bilgilerle paralellik gösterir bir şekilde bazı mesnevi şairleri tarafından ele alınmıştır.

Başlıktaki diğer bir hadise olan, Hz. Yakup'un dayısının yanından memleketine göçmesi hususu da Tevrat, Giritli Sırrı Paşa'nın tefsiri ve Taberî tarihinde anlatılanlarla küçük anlatı farklılıkları dışında ortaktır. Bu durum bize mesnevi şairlerinin bu başlıktaki hadiseleri kaleme alırken bu kaynaklardaki bilgiler ışığında hareket ettiklerini söylememize olanak sağlamaktadır.

1.6. Hz. Yusuf'un Doğumu

Yûsuf u Züleyhâ hikâyesini kaleme almış bütün mesnevi şairlerince, anlatının çerçeve hikâyesi çoğunlukla Hz. Yusuf'un doğumuyla başlatılır.

---

[244] Taberî, *a.g.e.,* s. 240-241.

Türk Edebiyatının ilk Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan 13. asır anlatılarından Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'unda, bu başlıkta ele alınan bir bilgi yer almamaktadır.

13. yüzyılın diğer anlatısı Hâliloğlu Ali'nin eserinde ise diğer oğullarının büyümesi üzerine Hz. Yakup'un sevip okşayacağı bir oğlan vermesi için Allah'a niyaz ettiği ve Allah'ın da Hz. Yakup'a bir oğul verdiği bilgisi yer alır. Anlatıda, Hz. Yusuf'un nerede ve ne zaman doğduğu hususunda ise bir tahkiye bulunmaz:

Ya'ḳûb Ḥaḳḳa yüz urdı
Bir genc oġlancuḳ didi
Ḳamu oġlum büyüdi
Oḫşamalu yoḳ diyü

Du'âsı oldı ḳabul
Ḥaḳ Çalap virdi oġul
Ya'ḳûb aňa ad virdi
Güzelce Yûsuf diyü[245]

14.yy'da yazılmış Darîr'in ve Süle Fakih'in eserlerinde, Hz. Yusuf'un doğumuna müstakil bir beyitle yer verilmez; yalnızca, Hz. Yusuf ile Bünyamin'in aynı anneden doğdukları belirtilir:

yūsuf ile ibn-i yāmin iy yarā
bir anadan ṭoġdı anlar bil irā[246]

Süle Fakih'in ise bu ayrıntıyı ifade ederken,

Herbirinde iki oġlı varıdı
İbn-i Yāminile Yūsuf yârıdı

[245] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 150.
[246] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s.272.

Ol ikisi bir anadan ṭoġdılar
Ata ana bir ḳarındaş geldiler[247]

şeklinde bir anlatımı tercih ettiği görülür.

Aynı yüzyıldaki bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı sahibi Garîb'in eserinde de durum, Darîr ve Züle Fakîh'in eseriyle benzer şekilde tahkiye edilir:

Kiçi ḳız ḳardaşı ol Rāḥile'den
Ki Yūsuf İbni Yāmin ṭoġdı andan[248]

Bu yüzyıl anlatılarından Şeyyâd Hamza'nın eserinde bu husus işlenmez.

15.yy'da Tebrizli Ahmedî de Hz. Yusuf'un doğumu hadisesini Darîr, Süle Fakih ve Garîb'in anlatısıyla benzer bir şekilde tahkiye eder, Bünyamin ve Hz. Yusuf'un aynı anneden olduklarını belirtir:

İbn-i Yâmin Yûsuf ol kân-ı güher
İkisi bir aneden idi meger[249]

Hz. Yusuf'un doğumu hadisesini, en tafsilatlı ele alan şairlerin başında Çâkerî gelmektedir. Anlatıda, Hz. Yusuf'un Kenan'da doğduğu bilgisi verilir:

Gören yüzün ṣanurdı mihr-i Enver
Ruḫından māh-ı çerḫ olmış münevver

Ḫalīlu'llāh gül-zārı açıldı
Cihāna raḥmet-i Raḥmān ṣaçıldı

[247] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 70.
[248] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 265.
[249] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 8b.

Bitürmiş būstān-ı dil nihāli
Göründi āsumān-ı cān hilāli

Ṭoġurdı her meh-i nev burc-ı İsḥāḳ
Yüzinden oldı rūşen çeşm-i āfāḳ

Bitürdi tāze lāle bāġ-ı Ya'ḳūb
Olaydı merhem ü hem dāġ-ı Ya'ḳūb

Ġazālinden şemīm-efzā-yı Ken'ān
Pür itdi müşk ile ṣaḥrā-yı Ken'ān[250]

Aynı yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'nin anlatısı da bu hususta orijinal tasvirler içerir ve Hz. Yusuf'un doğumunu, tabiatta olağanüstü hadiselerin meydana gelmesinin sebebi olarak gösterir:

Sa'd sâ'atte erdi çün fermân
Gün gibi doğdu Yûsuf-ı Ken'ân

Düşdü çün zemîne mâderden
Âsumân yüz çevirdi ahterden

Hüsn-i bedrin çü zâhir etti Celîl
Nûr ile doldu hânedân-ı Halîl

Görüp ol nûru vecde düştü sipihr
Tan mı etdiyse secde mâh ile mihr

[250] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 136.

Çûn zuhûr ile nâfını işrâkı
Pür-şeref etti burc-ı İshâkı

Tîg-ı mihr ile nâfını dâye
Kesti vü dedi Yûsuf ol aya

Bu gazâlin kesildi çûn nâfı
Bûy-ı müşkîn pür etti etrâfı[251]

Yine aynı yüzyıldaki Hatâyî-i Tebrizî'nin mesnevisinde, Hz. Yusuf'un, kardeşi İbn-i Yâmin ile ana baba bir kardeş oldukları bilgisiyle yetinilir:

İbn-i Yāmīnle Yūsuf bir anadan
Ḳādir Allahdur bu işi yaradan[252]

16. yüzyıl anlatılarından Kemâl Paşazâde'de, Hz. Yusuf'un ne zaman ve nerede doğduğu ile ilgili bilgiler verilmezse de onun doğumunun, Hz. İshak'ın soyunu şereflendirdiği şeklinde bir tahkiyeye yer verildiği görülür:

Ḳaçan kim Yūsuf'ı ṭoġurdı māder
Meh-ile mihre olmışdı birader,

Kesildi ol ġazālüň çün-ki nāfı
Pür ütdi būy-ı müşgi nūn u kāfı

Ḫalīlü'l-lāh bāġında gül oldı
Veli ol gül-istāna bülbül oldı

[251] Hamdî, *a.g.e.*, s. 56.
[252] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 148.

Münevver oldı andan çeşm-i āfāk
Şeref buldı anuňla burc-ı İsḥāḳ[253]

16.yy'da kaleme alınmış Bağdatlı Zihnî'nin eserinde, Garîb ve Hamdullah Hamdî'nin eserlerindeki gibi Hz. Yusuf'un doğumuyla tabiatta ortaya çıkan olağanüstülükler göze çarpar:

Ḳaçan ṭoġdı o māh-ı 'ālem-ārā
Żiyāsı ṭutdı dünyāyı ser-ā-pā

Açıldı 'arz idüp nāz u tecemmül
Ḫalīlu'llāh gülistānında bir gül

Urundı farḳına iḳlīl-i devlet
Çıḳup bir aḫter-i ferḫunde-ṭal'at

Yitüp ṣaḥrā-yı ḫulletden ġazāli
Pür itdi misk-ile deşt ü cibāli[254]

Yine bu yüzyıldaki bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Gubârî'nin eserinde önemli bir ayrıntıya yer verilir ve *Sebeb-i Ḥüsn-i Yūsuf Aleyhi's-selām*[255] başlığında, Hz. Yusuf'un güzelliğinin sebepleri sıralanır. Buna göre Hz. Yusuf'un annesi ve babası tenha bir bağda gezinirlerken şehveti uyanan Hz. Yakup bir oğul yapmak niyetiyle hanımına yaklaşır:

Zevcesi ile Ḥażret-i Ya'ḳūb
Seyr-i bāġı idindiler maṭlūb

[253] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 115-116.
[254] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s.191-192.
[255] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 66.

Vardılar bāġa itdiler seyri
Yoğidi kimse bunlaruň ġayrı

Kūşe-i bāġı gördiler ḫalvet
Ḥareket itdi nefs-i pür-şehvet

İtdi Ya'ḳūb niyet-i ferzend
Gül budaġında aşladı peyvend

Ya'nī bir oġul istedi Ḥaḳdan
Luṭf-ı Ḥaḳdan Cevād-ı Muṭlaḳdan

İstedi gülşen içre bir ġonçe
Göňline tā ki ola eglençe

Vaḳt-ı peyvend çeşmi gülde idi
Yūsufuň ṣūreti göňülde idi

Olsa göz gülde çün dem-i peyvend
Güzel olur be-ġāyet ol ferzend

Düşdi gülşende raḥme çün ol gül
Ānesi oldı ol güle bülbül[256]

Görüldüğü üzere, annesinin rahmine güzel bir bağda, gül bahçesinde düştüğü ifade edilen Hz. Yusuf'un güzelliğinin sebeplerinden biri budur.

[256] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 67.

Yine anlatının devamında, Hz. Yusuf'un güzelliğinin sebeplerinden bir diğerinin, annesinin Allah'a dua ederek çok güzel bir evladı olmasını dilemesi olduğu belirtilir. Gubârî'nin bu hususta tafsilatlı tarif ve tavsifi de şöyledir:

Düşdi çün raḥme gevher-i Yūsuf
Ṣadefi oldı māder-i Yūsuf

Ol zamān başladı münācāta
Başladı ya'nī arż-ı ḥācāta

Didi ey Ḫālıḳ-ı gül-i Gülşen
Eyleyen anı şāh-ı mülk-i çemen

Ṣaḳla cānumda göňlümüň gülüni
Ṣad hezār eyle ḥüsni bülbülüni

Cümle güllerden aḥsen it gülümi
Āşyāndan uçurma bülbülümi

Güzel olsun be-ġāyet endāmı
Görenüň gitsün ol dem ārāmı

Çeşm-i pākini nūrdan pāk it
Nūrı ile dilim feraḥ-nāk it

Cümle a'żāsını münevver ḳıl
Anı buna ṣadefde gevher ḳıl

Kākülin eyle müşg ü 'anberden
Zülfüni eyle sünbül-i terden

Çehresiyle cebīnin it enver

Eylesin aňa secde şems ü ḳamer

Beňlerin eyle Zühre-veş Yā Rab
Secde ḳılsun aňa nice kevkeb

Ruḫların iki verd-i ḫandān it
Dehenin ġonce-i gülistān it

Aḳ güllerden it ḳulaġını
Pür-gül eyle cemāli bāġını

Leblerin laʻl-ı terden eyle anuň
Dişlerini güherden eyle anuň

Ḳaşlarını ol ayuň eyle hilāl
Etmesün aňa kimse egri ḫayāl

Ẕeḳanını gülābī elma ḳıl
Ġabġabını çü ḳatre-i mā ḳıl

Żeḳanı çāhı çāh-ı cān olsun
Yaʻnī zindān-ı ʻāşıḳān olsun

İki nergislerin siyāh eyle
Bed-naẓardan anı penāh eyle

Burnunı eyle ġonce-i zanbaḳ
Bāġ-ı ḥüsnine virsün ol revnaḳ

Ayasın ay ve barmaġın envār
Eyle ṭırnaḳların hilāl-ı nizār

Nāzük eyle miyānını mūdan
Ṣaḳla çeşmini çeşm-i cādūdan

Ḳıl şekerden zebānını şīrīn
Ḫusrevān olsun aňa bende kemīn

Eyle hem ḳāmetini serv-i revān
Gören olsun ḫırāmını ḥayrān

Gelmesün daḫi miṣli mānendi
Olsun ehl-i dilüň o dil-bendi[257]

Aynı şairin, Hz. Yusuf'un çok güzel olması ile ilgili sebep olarak sunduğu üçüncü hususun, annesinin Hz. Yusuf'a hamileliği esnasında yedikleri ve içtiklerini özenle seçmesi olarak gösterildiği dikkat çeker:

Gül-ruḥ olmaġa cevher-i Yūsuf
Gör ne fikr itdi māder-i Yūsuf

Gör anuň nice itdi perverişin
Gör ne ḳıldı kendinüň ḫorişin

Yidigi içdigi nefāyis idi
Ṭu'mesi ṭu'me-i 'arāyis idi

Fi'l-meṣel aḳ gül idi nānı anuň
Ḥūriler ḫᵛānı idi ḫᵛānı anuň

Gül-şeker yir idi ġıdā yirine

[257] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 67-69.

Mā-ı verd içeridi mā yirine

Rūz ü şeb aşerürdi gül-şekere
Gül-şeker ḫoş gelürdi ol gühere

Olsa idi ḳaçan o gül-ruḫ ac
Ya gül aşın yir idi ol yā gülāc

Gül şarābı idi şarābı anuň
Laḥm-ı ṭāvus idi kebābı anuň

Çoḳ yir idi gülābī elmayı
Kim yimez ol behiştī ḥelvāyı

İştihāsı az olsa ger bir ān
Tīz gül turşīsin yir idi hemān

Şāḫ-ı gül idi maṭbaḫında yanan
Gül ṣuyula idi bişen her ān

Düşmez idi elinden aṣlā gül
Āşıḳ idi güle nice bülbül

Güli ḳoḳsa derūnı oynar idi
Yine ol ġonce-i pür-nūr der idi

Örtisi döşegi heme gül idi
Rīşi bālīni perr-i bülbül idi

Berg-i gül dökmese meābında
Ḫᵛābe varmazdı cāme-ḫᵛābında

Ṣaḥn-ı gülşende idi yatağı
Gülşen idi yatağı durağı

Berg-i gülden geyürdi pīreheni
Gül idi bülbül idi her suḫanı

Cümle gül-reng idi anuň ṭonı
Kimi gül-reng ve kimi gül-günī[258]

Görüldüğü üzere yediği, içtiği; konuştuğu, sustuğu ve hayatla ilgili her ne varsa her şeyi gül olan bir annenin evladının da tabii olarak gül, hatta gülden bile güzel olması çok doğaldır.

Anne ve babasının bu kadar büyük bir hassasiyetle doğuma hazırladığı Hz. Yusuf'un, anlatıda kesin bir zaman belirtilmeden ayı ve günü gelince dünyaya gözlerini açtığı belirtilir:

Geçdi bu resme hefte vü eyyām
Ol gülüň ayı güni oldı temām

Doġdı gülşende mā-ḥaṣal ol gül
Oldı anuň içün güzel ol gül[259]

Aynı yüzyıldaki anlatılardan Şerîf'te Hz. Yusuf'un doğumuyla ilgili doğrudan bir bilgi bulunmasa da Hz. Yusuf ile Bünyamin'in aynı anneden olduğu bellidir:

Yūṣufile İbn-i Yāmin anası

[258] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 69-71.
[259] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 71.

Bir ṣadefden ol iki dürdānesi[260]

Taşlıcalı Yahyâ'da ise Hz. Yusuf'un doğduktan bir ay sonra henüz küçük bir bebekken mucizevi bir şekilde olgun bir kimse hâline geldiği ayrıntısı verilir:

Mürûr-ı devr-i eyyâm ile ol mâh
Ṭulû' itdi şeref bürcinde nâgâh

Ẓuhûra geldi nûr-ı 'ayn-ı Ya'ḳûb
Cihân maṭlûbı bir maḥbûb-ı merġûb

Çü ṭoġdı anadan ol ṭıfl-ı 'âḳil
Bir ay içinde oldı bedr-i kâmil[261]

Bu yüzyıldaki Şerîfî'nin eserinde, Hz. Yusuf'un doğumuyla ilgili bilgi verilmez.

Bu başlıkta ele aldığımız 16.yüzyılın son anlatısı olan Ziyai Yusuf'ta, Hz. Yusuf'un doğumu hadisesi aya ve güneşe eş bir üçüncü gök cisminin cihanı aydınlatmaya başladığı şeklindeki bir tahkiyeyle tarif edilir:

Çü ḥamlinden anı vaż' itdi māder
Meh ü mihre daḫi oldı beraber

Nihāl-i ravża-i cān ü dil oldı
Gülü nüzhet-geh-i āb ü gil oldı

Gülistān-ı Ḫalīlullah'dan el-Ḥaḳḳ

[260] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 126.
[261] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 16.

Bitüp bir ġonce virdi dehre naḳ

Ṭoġup İsḥāḳ burcından bir aḫter
Cemālinden dihān oldı münevver

Bitürdi bir gül-i ter ḫāk-i Ya'ḳūb
Hem andan şâd ü hem ġamnāk Ya'ḳūb

Gelüp Ken'ān'a bir āhū-yı müşgīn
Ol mülk için nesīmi eyledi çīn[262]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığı üzere, Hz. Yusuf'un doğduğu yer Kenan ilidir.

18. yy mesnevilerinden Ahmedî-i Âmidî'nin eserinde, kısa bir anlatımla Hz. Yusuf'un Bünyamin ile aynı anneden doğduğu bilgisi yer alır. Mesnevide, Hz. Yusuf'un doğduğu yer hakkında ise bilgi verilmez:

Yūsuf ile İbn-i Yāmin ikisi
Ḳardaş idi cümlesiniň küçügi

Rāḥile Ḫātūndan anlar ṭoġdılar
Rāḥile gitdi anasız ḳaldılar[263]

Bu yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'nin anlatısında, Hz. Yusuf'un doğumu hadisesi hususunda, doğumundan iki ay sonra annesinin vefat ettiği bilgisi verilirken anlatının devamında Hz. Yusuf'un doğduğu yerle ilgili bilgi verilmez:

[262] Melike Gökcan, *a.g.t.,* s. 180.
[263] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 120.

Daḫi dürr-i ṣadefden çünki ṭoġdı iki ay oldı
Anası ruḥlet itdi çekdi elin dār-ı dünyādan[264]

18.yy'da yazılmış müellifi belli olmayan bir Kıssa-i Yûsuf anlatısında, Hz. Yusuf'un doğumu hadisesine yer verilmemiştir.

İncelediğimiz eserler içinde Hz. Yusuf'un doğumu hadisesi ile ilgili olarak en hacimli tasvirlerin bulunduğu mesnevilerden biri de Köprülüzâde Esad Paşa'nınkidir. Eserde, Hz. Yusuf'un Kenan ilinde doğduğu ayrıntısına da yer verilir:

Olup gül-zār-ı dilden nev-resīde
Cihānda oldı bir ġonce demīde

Ḫalīl'üň oldı mihründen şüküfte
'Uyūn-ı beden oldı ol nühüfte

Felekden çıḳdı bir raḫşende aḫter
Ruḥından ser-te-ser 'ālem münevver

Ki bir la'le yitürdi bāġ-ı Ya'ḳūb
Ser-ā-pā andan oldı dāġ-ı Ya'ḳūb

Şemīm-efzā-yı Ken'ān oldı mūyı
Fürūġ-endāz-ı Ken'ān oldı rūyı[265]

Câmî'nin mesnevisinde, Hz. Yusuf'un Kenan'da doğduğu ayrıntısı, "*Bir ceylân, Ken'ân'ı misk kokusuna boğdu."* şeklindeki mısradan açıkça bellidir.[266]

[264] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 64.
[265] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 34.
[266] Câmî, *a.g.e.,* s.23.

İlahi kaynaklardan Kur'ân-ı Kerîm'de bu hadise yer almaz. Tevrat'ta ise yıllar boyu çocuk doğuramayan Rahel'in dualarının Tanrı tarafından kabul edilerek Rahel'in hamile kaldığı, sonrasında Yusuf adlı bir çocuk doğurduğu belirtilir. Hz. Yakup'un, Yusuf'un doğumundan sonra dayısı Laban'dan izin isteyerek memleketine dönmek istediği bilgisinden Hz. Yusuf'un doğumunun, Hz. Yakup henüz dayısının yanında Harran'dayken gerçekleştiği anlaşılır. [267]

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde bu hususta, Rahil'in uzun müddet çocuk doğurmadığı ve nihayet yaşlılığında Yusuf adlı bir oğlu olduğu bilgisinin verildiği; Hz. Yusuf doğduğunda, Hz. Yakup'un doksan yaşında olduğu ifade edilirken yine hadisenin devamında Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'un doğumundan sonra sılayırahim arzusuyla Kenan'a doğru yola çıkmış olduğu şeklindeki ayrıntıdan, Hz. Yusuf'un Şam'da doğduğu anlaşılmaktadır:

> *İkinci harem, "Râhîl" ise hayli müddet 'âkır kaldıktan sonra Yûsuf-ı sıddîk Aleyhisselâmı doğurdu. Rivâyete göre o vakit Yakûb aleyhisselâmın sinn-i sa'âdetleri tis'îne resîde olmuştu.*
>
> *Bir aralık Hazret-i Yakûb sıla-i rahm ârzûsuna düşüp bütün ailesi halkını istishâban rû-be-râh-i semt-i Ken'ân oldu.*[268]

Süyûtî'nin tefsirinde Hz. Yusuf'un doğumu hadisesinden bahis yoktur.

Taberî tarihinde, bu hususta fazla ayrıntıya girilmeden verilen bir bilgide, Hz. Yakup'un ömrünün nihayeti yaklaştığı zamanlarda ikinci eşi Rahil'den Yûsuf adlı bir oğlu olduğu belirtilirken bu doğum hadisesinin Giritli Sırrı Paşa'nın eserinde olduğu gibi Şam'da gerçekleştiği dile getirilir.[269]

Sonuç olarak bu hadiseyi ele alan mesnevi şairlerinin bir kısmının Şam'da, bir kısmının ise Kenan'da doğduğunu söyledikleri Hz. Yusuf'un, doğumu hususundaki bilgilerin Tevrat'ta, Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde ve Taberî tarihi gibi kaynaklardaki tahkiyesinin, mesnevi anlatılarındakiyle benzer nitelikte olması, bu başlıkta ele alınan

---

[267] Tevrat/Başlangıç: 30:22-25.
[268] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1., s. 70.
[269] Taberî, *a.g.e.,* s. 240.

hadisenin, şairlerin kendi muhayyilelerinin bir ürünü olmadığı ve bu başlıktaki hadiseyi tarihî ve dinî kaynaklar ışığında tahkiye ettikleri anlaşılmaktadır.

1.7. Hz. Yusuf'un Annesinin Ölümü

Ele aldığımız mesnevilerin birçoğu tarafından tahkiye edilen bu hadise, Hz. Yusuf'un hayatı üzerinde derin tesirleri olacak bir husus olarak göze çarpar. Buna göre, Hz. Yusuf'un gelecekte başından geçecek bazı hadiselerin, mesnevi şairleri tarafından annesinin ölümü üzerine kurgulandığı görülür.

13. yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından Ali'nin varyantında, Hz. Yusuf'un annesinin ölümü hususuna kısaca bir dörtlükle değinilirken annesi öldüğünde Hz. Yusuf'un henüz çok küçük olduğu bellidir:

Anası öldi Yūsuf ṭıfl ḳaldı
Ya'ḳūb nebī bir ḳaravaş satun aldı
Ḳaravaşı Yūsufa daya ḳıldı
Kiçi oġlanın ayırup satar imdi[270]

Bu yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin tahkiyesinde ise bu konuda zamansal bir mantık hatası görülür ve Hz. Yusuf'un annesinin ölümünün vuku bulma zamanı olarak Hz. Yusuf'un doğumunun hemen sonrasını işaret edilir. Bu bilgiye göre annesinin, Hz. Yusuf'un doğumunun hemen sonrasında ölmesi demek, Bünyamin'in doğmamış olması demektir:

Yûsuf dünyâya geldi
Anası oldem öldi
Ya'ḳûb ḳaravaş aldı
Yûsufı emzür diyü[271]

[270] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 292.
[271] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 150.

Yukarıdaki mantık hatasının bir benzeri de 14.yy mesnevilerinden Darîr'in eserinde karşımıza çıkar. Buna göre Darîr'in eserinde de Hz. Yusuf'un annesinin ölümünün Hz. Yusuf'u doğururken vuku bulduğu belirtilir:

Çünki ṭoġdı yūsuf öldi anası
Bir ḳaravaş aldı ṣatun atası[272]

Yine 14. yüzyıldaki Garîb'in anlatısında, Hz. Yusuf'un annesinin ölümünün küçük kardeşi Bünyamin henüz iki aylık bir bebekken gerçekleştiği görülür:

Yūsuf'uň anasına ecel gelür
İbni Yāmin iki aylıcaḳ ḳalur[273]

Aynı yüzyılın diğer mesnevi şairi Şeyyâd Hamza'nın anlatısında bu hususa değinilmez.

Yine bu hususta Süle Fakih'in anlatısında da Haliloğlu Ali ve Darîr'de olduğu gibi annesinin, Hz. Yusuf'u doğururken vefat ettiği belirtilir.[274]

15.yy'daki Tebrizli Ahmedî'nin varyantında bu husus yer almaz.

Aynı yüzyılda Çâkerî, annesi öldüğünde Hz. Yusuf'un iki yaşında olduğu bilgisini verir:

Hem-ān-dem kim pür oldı dü-sāle
Anasına ecel oldı ḥavāle[275]

[272] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s.273.
[273] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 737.
[274] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 71.
[275] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 136.

Yine bu yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'de, bu hususta önemli bir ayrıntıya yer verilir ve Hz. Yusuf'un annesi Râhîl'in, Bünyamin'i doğururken öldüğü belirtilirken Râhîl'in vefat ettiği yerin, Kenan olduğu görülür:

Çünkü Ken'ân'a geldi İsrâ'il
Yüklü oldu o yıl yine Râhîl

Ayı vü günü çûn tamâm oldu
Doğdu Bünyâmin anası öldü[276]

Hatâyî-i Tebrizî, bu hususta diğer bütün mesnevi şairlerinden farklı olarak Hz. Yusuf'un, annesi öldüğünde henüz bir yaşında olduğunu ifade eder:

Çünki Yūsuf yetdi evvel yaşına
Öldi ana gör ne geldi başına[277]

16. yüzyıl tahkiyelerinden Kemâl Paşazâde'de, Hz. Yusuf'un annesinin vefatının, Hz. Yusuf iki yaşındayken vuku bulduğu ifade edilir

İki yaşa girüp çün serv-i gül-şen
Iraġ oldı kenār-ı dil gül-şeninden

Ecel düzdi uruban nā-gehān yol
Anası öldi vü ḳaldı yetīm ol[278]

[276] Hamdî, *a.g.e.*, s. 61.
[277] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 148.
[278] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 117.

Aynı yüzyıldaki Bağdatlı Zihnî'nin eserinde, Hz. Yusuf'un annesinin ölümü hadisesi, herhangi bir zaman tahdidi verilmeden şöyle tahkiye edilir:

Bu deňlü 'izzet-ile ol melek-ḫū
Bulurken terbiyet çarḫ-ı cefā-cū

Ayırdı ol dür-i pāki ṣadefden
Düşürdi necm-i iḳbālin şerefden[279]

Yine bu yüzyıldaki Gubârî'nin anlatısında, Çâkerî ve Kemâl Paşazâde'nin anlatılarında olduğu gibi Hz. Yusuf'un annesinin ölümünün, o iki yaşındayken gerçekleştiği görülür:

İki yaşına irdi çün o kerīm
Ṣadefi gitdi ḳaldı dürr-i yetīm[280]

Şerîf'in anlatısında, Hz. Yusuf'un annesinin ölümü zaman belirtilmeden verilir ve annesinin ölümü üzerine Hz. Yakup'un Hz. Yusuf'a bakması için bir bakıcı aldığı ayrıntısına yer verilir:

Yûsufuň öldi anası emr-ile
Aldı Ya'ḳûb bir ḳaravaş 'âḳ-ile[281]

Hz. Yusuf'un annesinin ölümü hadisesine anlatısında en geniş yer veren şairlerden biri on altıncı yüzyıl şairi Taşlıcalı Yahya'dır. Yahya'nın eserindeki ölüm sahnesi, bu hususta diğer birçok mesneviden daha ayrıntılı nazmedilir:

---

[279] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 192.
[280] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 71.
[281] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 126.

Anadan ayrılanuň ḥâli ma'lūm
Yetîm oldı iki yaşında ma'ṣûm

Çağırdı Yûsufı yanına fi'l-ḥâl
Didi şimden girü şâhum esen ḳal

Ṣafâlar kesb iderdüm ḫidmetüňden
Ṭoyınca görmedüm gün yüzüňi ben

Benüm dest-i ecel gözüm yumınca
Baḳayın bârî yüzüňe ṭoyunca

Vaṣıyyet sözlerini ḳıldı tekrâr
Naṣîḥat dürlerini itdi îṣâr[282]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığı üzere, ölmeden önce annesi Hz. Yusuf'u çağırır ve ona vasiyetini bildirir. Burada da annesi öldüğünde Hz. Yusuf iki yaşındadır.

Yine Taşlıcalı Yahyâ'nın eserinde; Hz. Yusuf'un, annesinin vefatı üzerine duyduğu üzüntünün, *Yûsuf 'Aleyhi's-selâm Vâlidesinüň İrtiḥâl ü İntiḳâlinden Perîşân-ḥâl ü Pür-melâl Oldugıdur* başlığında tarif edildiği sahnelerden bazıları şöyledir:

Viṣâl-i Ḥaḳḳa irişdi o merḥûm
Firâḳı derdine düşdi bu ma'ṣûm

Yaturken anası medfûn u mestûr
Uyur ṣanurdı ol ser-çeşme-i nûr

Nihâl-i gül gübü boynın burardı
Fiġân ile anasını arardı

[282] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 18.

Benefşe gibi ḥüzn ile ṭururdı
Gül-i ruḫsârını şebnemle yurdı

Bu mâtemden aňa geldi melâlet
Gülüp oynamadan ḳıldı ferâġat

Ḳaṣâvetden siyâh itdi libâsın
Kemân ebrûsı ṭutdı ḳara yasın
...
Anası mâcerâsın yâd iderdi
Ziyâde aġlayup feryâd iderdi

Anasınuň bir eṣvâbın bulurdı
Düşerdi üstine giryân olurdı

Sürerdi yüzine gözine anı
Alurdı bûy-ı vaṣlından nişânı

Ġarîbâne yetîmâne gezerdi
Yaḳardı ehl-i derdi âh-ı serdi

Ḳırıldı aġlamaḳdan ḫalḳ-ı ʻâlem
Bu fürḳat oldı bir ayruḳsı mâtem[283]

Bu yüzyılın bir diğer mesnevisinde Şerîfî, kısa bir anlatımla Hz. Yusuf'un iki yaşında öksüz kaldığını belirtir:

O meh-sīmā girince iki yaşa

[283] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 18-19.

İrişdi māderinüň yaşı başa

Ḥüsün baḥrında o lü'lü-yı şeh-vâr
Yetîm olup peder oldı hevā-dār[284]

Yine, bu yüzyılın bir diğer mesnevi şairi Ziyai Yusuf'ta da bu ölüm hadisesi, Şerîfî'de olduğu gibi ele alınır ve Hz. Yusuf'un iki yaşında öksüz kaldığı dile getirilir:

O meh sīmā çün irdi iki yaşa
Anasınuň irişdi 'ömri başa

Kerem baḥrinde ol lü'lü-i şehvār
Ḳalup tenhā yetīm oldı Güher-vār[285]

18.yy anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'nin mesnevisinde, Hz. Yusuf'un annesinin ölümüne bir zaman dilimi belirtmeden kısaca yer verilir; ama anneleri öldüğünde Bünyamin ile Hz. Yusuf'un küçük oldukları bellidir:

Yūsuf ile İbn-i Yāmin ikisi
Ḳardaş idi cümlesiniň küçügi

Rāḥile Ḫātūndan anlar toġdılar
Rāḥile gitdi anasız ḳaldılar[286]

Bu yüzyılda kaleme alınmış yazarı bilinmeyen bir Kıssa-i Yûsuf anlatısında bu başlıkta bir kayıt yoktur.

---

[284] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 2.
[285] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 180.
[286] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 120.

Aynı yüzyılın bir diğer mesnevisi olan Oflu Bilâl Efendi, bu hususta ilginç bir ayrıntıya yer vererek Hz. Yusuf'un henüz iki aylık bir bebekken annesinden ayrı kaldığını belirtir:

Yūsufla İbn-i Yāmin bir anadan bil ḳalan cümle
Bir anadan bu mecmū'ı gelüp Ya'ḳūb-ı Ken'ānd an

Daḫī dürr-i ṣadefden çünki ṭoġdı iki ay oldı
Anası rıḥlet itdi çekdi elin dār-ı dünyādan[287]

Görüldüğü üzere Oflu Bilâl'in eserinde de Haliloğlu Ali, Süle Fakih ve Darîr'in eserlerindeki gibi zamanla ilgili bir mantık hatası vardır. Buna göre Hz. Yusuf, annesinin öldüğünde eğer iki aylıksa kardeşi Bünyamin'in doğmamış olması beklenir.

İncelememize konu olan bu yüzyıldaki son Yûsuf u Züleyhâ anlatısı, Köprülüzâde Esad Paşa'nın eseridir. Eserde, bazı anlatılarda olduğu gibi Hz. Yusuf'un iki yaşında öksüz kaldığı ifade edilir:

Anı gördi ḳucaġında dü-sāle
Zamāna virdi zehr-ile nevāle[288]

Molla Câmî'de bu ölüm hadisesi vuku bulduğunda, Hz. Yusuf'un iki yaşında olduğu dile getirilir. Hadise eserde; *"Yûsuf iki yaşına basınca, hayat, annesinin aşına zehir kattı."*[289] şeklinde dile getirilir.

İlahi kaynaklardan Tevrat'ta yer alan hadiseye göre, Hz. Yusuf'un annesi Rahel, Bünyamin'i doğurur doğurmaz vefat etmiştir.[290] Rahel'in vefat ettiği yer olarak

[287] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 64.
[288] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 34.
[289] Câmî, *a.g.e.,* s. 23.
[290] Tevrat/Başlangıç: 35:16-19.

ise Kenan diyarından Efrat'a gidilen yolda Efrat'a epey bir mesafe varken öldüğü belirtilirken cenazesinin ise Hz. Yakup tarafından Beytlehem yolunda gömüldüğü bilgisi verilir.[291]

Bu hadise Kur'ân-ı Kerîm'de yer almasa da Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde, Rahil'in, Şam'dan Kenan'a göç senesinde küçük oğlu Bünyamin'i doğururken vefat ettiği, bunun sonucunda hem Hz. Yusuf'un hem de Bünyamin'in çok küçük yaşlarda annesiz kaldıkları belirtilir:

> *Şu rıhlet senesi idi ki Yûsuf aleyhisselâmın birâder-i şakîki (Bünyâmîn) de gehvâre-i zîb-i vücûd olup nebiyy-i müşârünileyhin evlâd-ı zükûru bununla on ikiye bâliğ oldu.*
>
> *Râhîl, Bünyâmîn'in vilâdetinde vefât etmekle Yûsuf aleyhisselâm da, Bünyâmîn de hâl-i sıgarlarında anadan yetim kaldılar. Bu sebeple pederleri bunları dîger evlâdından ziyâde sever idi.*[292]

Süyûtî'nin tefsirinde İbn Ebî Hâtim'den nakledilen bir rivayette, Hz. Yusuf'un annesi Bünyamin'i doğururken öldüğü ifade edilir.[293]

Taberî tarihinde, *"... Hazret-i Yusuf çok güzeldi. Hazret-i Yakub, Yusuf'u çok sevmekteydi. Çünkü onun anası ölmüş, küçük kardeşi Bünyamin de memede kalmıştı."*[294] şeklindeki bilgiden Rahil'in, Bünyamin'in doğumunun üzerinden çok fazla zaman geçmeden öldüğü anlaşılır.

Sonuç olarak incelediğimiz Yûsuf u Züleyhâ anlatılarının hemen birçoğunda ele alınan bu hadisede, şairler tarafından Hz. Yusuf'un annesinin ne zaman vefat ettiği ile ilgili üzerinde ittifak edilen bir zaman dilimi yoktur. Ancak bu hususta dile getirilebilecek en kesin hüküm, Hz. Yusuf'un annesinin; o, henüz çocuk denecek yaştayken vefat etmiş olduğudur. Buna göre de mesnevi şairlerinin bu ölüm hadisesi

---

[291] Tevrat/Başlangıç: 48: 7.
[292] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 1., s. 71.
[293] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 330.
[294] Taberî, *a.g.e.*, s. 243-244.

üzerinde İslami kaynaklarda ve Tevrat'ta dile getirilen bilgilerle mutabık olduklarını söylemek mümkündür.

1.8. Hz. Yusuf'un Yetiştirilmesi İçin Halasının Yanına Verilmesi Yahut Hz. Yusuf'a Bakması İçin Bir Cariye Alınması

Bazı mesnevi şairlerinin eserlerinde, annesinin ölümüyle yetim kalan Hz. Yusuf'un, yetiştirilmesi için babası tarafından halasının yanına gönderilmesi yahut Hz. Yusuf'un babası ve kardeşleriyle yaşadığı eve bir cariye/karavaş alınması hadisesi ele alınmaktadır. Özellikle eserlerini Hz. Yusuf'a bakması için Hz. Yakup'un evine bir karavaş/cariye alınması üzerine bina eden şairlerin anlatılarında, Hz. Yusuf'un köle olarak satılması hadisesinin temelini esasen bu kurgu oluşturur.

13.yy'da Ali'nin varyantında, annesinin ölümü üzerine küçük yaşta yetim kalan Hz. Yusuf'u büyütmesi için babası Hz. Yakup tarafından bir dadı/bakıcı alınır:

Anası öldi Yūsuf ṭıfl ḳaldı
Ya'ḳūb nebī bir ḳaravaş satun aldı
Ḳaravaşı Yūsufa daya ḳıldı
Kiçi oġlanını ayırup satar imdi[295]

Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'u büyütmesi için satın aldığı Karavaşın da küçük bir çocuğu vardır. Hz. Yakup, karavaşın çocuğunu satmaya karar verir. Hz. Yakup'un karavaşı sevdiğinden ayırması üzerine, Allah karavaşın duasını kabul eder ve Hz. Yakup'u en sevdiğinden mahrum bırakacağını bildirir. Buna göre oğlundan ayrı kalmanın acısıyla üzüntüye gark olan karavaşın gözünden düşen her damla yaş için Hz. Yakup, oğlu Hz. Yusuf'tan bir yıl ayrı bırakılacaktır. Dolayısıyla tahkiyenin devamında oğlundan ayrı düşecek olan Hz. Yakup, yaptığı bu hareketin cezasını evladından yetmiş yıl ayrı kalarak ödeyecektir:

Anası öldi Yūsuf ṭıfl ḳaldı

[295] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 292.

Ya'ḳūb nebī bir ḳaravaş satun aldı
Ḳaravaşı Yūsufa daya ḳıldı
Kiçi oġlanını ayırup satar imdi

Zārī ḳılıp aġlar idi ol ḳaravaş
Döker idi közlerinden yetmiş ḳaṭre yaş
Aydur İlāhī ḥālimi körer sen oş
Sewdügimden ayırdı beni imdi

Ḫālıḳ aydur bir ḥükm buyururvan
Anı daġı sewdüginden ayururvan
Firḳat odın baġrına ḳoyururvan
Yetmiş yıl aġlatduram bilgil imdi[296]

Hikâyenin bu kısmında şair, bir ayrıntı üzerinde durarak karavaşın Hz. Yakup tarafından satılan oğlunun isminin Beşîr olduğu bilgisini verir:

Evvel ben seni͡ng beşîrüñ ḳawuşduram
Andan ṣongra Yūsufı ben kösterem
Ben Ḳādirven va'de ḳaçan ḫalāḳ ḳılam
Benim va'dem hergiz ḫilāf olmaz imdi[297]

Yine yukarıdaki dörtlükte, Allah'ın karavaşa ettiği vaadin hikâyenin sonunda gerçekleştiğini görmekteyiz. Buna göre Hz. Yusuf, babası Hz. Yakup'un gözlerinin açılması için Kenan'a ulaştırmak istediği gömleği karavaşın oğlu Beşîr vasıtasıyla gönderir:

Yūsuf bir ḳul satun aldı Beşīr adlu

[296] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 292-293.
[297] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 293.

Bu söz dıñglamaġa yavlaḳ datlu
Ḳulı yavlaḳ mihribān şefā'atlu
Dükel işi iḥsān birle işler imdi

Ol köñgleki Yūsuf Beşīre virdi
Daḫı bir biti yazıp bile virdi
Beşīr köñgleki alıban aňa döndi
Yūsufdan Ya'ḳūba kelür imdi[298]

Ali'nin tahkiyesinin orijinal ayrıntılarından biri de, Hz. Yakup ile Hz. Yusuf birbirine kavuşamadan önce karavaş ve oğlu Beşîr'in birbirlerine kavuşması hadisesidir. Buna göre Allah'ın karavaşa yıllar önce ettiği vaat gerçekleşir ve önce anne oğul birbirine kavuşur:

Andan ṣoñgra on beş künden Beşīr irdi
Körer suwda bir 'avrat ṭon yuyar idi
Ḳudret birle Beşīr keldi aňa ṣordı
Ya'ḳūb ewi ḳandadur diyür imdi

'Avrat aydur āh Ya'ḳūbı ne ṣorar sen
Tiz yorur sen ne diler sen ne kişi sen
Yoḫsa Yūsuf üçün mü muştular sen
Meger sen muştuçı sen diyür imdi

Ya'ḳūb nebī beni satun almışıdı
Yūsufa beni daya ḳılmış idi
Beşīr aṭlu kiçik oġlum satmışıdı
Yetmiş yıldur ḥasretim oldur imdi

[298] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 293.

Ḫālıḳ baňa eyle va'de ḳılmış idi
Seni öňden sewündürem dimiş idi
Yūsuf üçün muştuçı sen aňa keldi
Ḳanı benim Beşīrim dip aġlar imdi

Beşīr aydur yā anam dip aġlamaġıl
Ḥasretile yüregiŋ̂ dip daġlamaġıl
Ḥaḳḳ va'desi dükel imiş tip ġam yimegil
Ḥaḳīḳat oġluŋ̂ Beşīr benven imdi[299]

Aynı yüzyılda, Haliloğlu Ali'deki durum, Ali'nin eserinde olduğu gibi cereyan eder. Buna göre, annesi ölen Hz. Yusuf'u emzirmesi için babası Hz. Yakup bir cariye alır:

Yûsuf dünyâya geldi
Anası oldem öldi
Ya'ḳûb ḳaravaş aldı
Yûsufı emzür diyü[300]

Hz. Yusuf'a bakması için alınan karavaşın da bir oğlu vardır. Hz. Yakup, karavaşın sütünün her iki çocuğa da yetmeyeceğini anlayınca karavaşın oğlunu satmaya karar verir. Bu duruma çok üzülen karavaş da Hz. Yakup'a beddua eder ve oğlu Hz. Yusuf'un da bir gün kendi oğlu gibi satılmasını diler. Bu beddualarla da yetinmeyen karavaş, Hz. Yakup'un da kendi gibi oğlundan ayrı düşmesini, gözsüz kalmasını diler:

Memesinüň birisin
Yûsuf içün ṣaḳladı

[299] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 294-295.
[300] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 150.

Bir memesin gizledi
Kendü oġluň emzürü

Çün Ya'ḳûb bunı gördi
Göňlü eyü olmadı
Câriyeye söyledi
Oġluň ṣataram diyü

Cârye bunı işitdi
Gögsün urup âh itdi
Ya'ḳûba çoḳ söyledi
Oġlumı ṣatma diyü

İkisine süd virem
Ḳarınların ṭoyuram
Ben buları ḳayuram
Beni aġlatma diyü

Ya'ḳûb hiç eslemedi
Sözlerini dutmadı
Ṣatdı anuň oġlunı
Ḳaldı ġarip aġlayu
...
Dir oġlum ḳırḳa ṣatduň
Beni ḳatı aġlatuň
Dilerem sen de aġla
Ḳırḳ hiç ayılmayu

Âḫiri gözsüz ḳalġıl
Yûsufuňdan ayrılġıl
Dürlü ḥasretler görgıl

Dilerem aňlamayu[301]

Yukarıdaki dörtlüklerden anlaşılacağı üzere, gelecekte Hz. Yakup'un başına gelecek bütün sıkıntılar karavaşın bedduası içinde yer almaktadır. Yani karavaşın bedduası, bir nevi Hz. Yakup ve Hz. Yusuf'un kaderi olmuştur.

14.yy şairi Darîr'deki anlatımın da Haliloğlu Ali'dekiyle benzer olduğu görülür. Buna göre, Hz. Yakup'un oğlu Hz. Yusuf'a bakması için aldığı karavaşın da bir oğlu vardır. Hem oğluna hem de Hz. Yusuf'a süt veren karavaşın sütü her ikisine de yetmez. Bunun üzerine Hz. Yakup, karavaşın oğlunu satar. Oğlunun satılması üzerine karavaşın ettiği beddua, yine Haliloğlu Ali'nin eserindekiyle benzerdir.[302]

Aynı şekildeki bir anlatım, bu yüzyılda Süle Fakih'te de görülür. Nitekim burada da annesinin ölümü üzerine Hz. Yusuf'a bakması için alınan karavaşın bir oğlu vardır ve karavaşın her iki çocuğa sütü yetmez. Bu sebep ile Hz. Yakup karavaşın oğlunu satar.[303]

Eserde, oğlunun satılması üzerine karavaş'ın ettiği bedduanın, Allah tarafından kabul edildiği ve Allah'ın, Hz. Yakup'u kendi oğlunun yokluğuyla sınayacağını karavaşa ilettiği görülür:

Ya'ḳūb anı çünki ġam-gīn eyledi
Ya'ḳūba ol daḫı nefrīn eyledi

Nitekim dir maḥrūm ḳılduň beni
Ṣatdura oġulcügi ol ġanī

Ol zamān aḫter güderidi meger
Ḥāceti oldı ḳabūl ey muḥterem

[301] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 150-151.
[302] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 283-284.
[303] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 71-72.

Ol ḳaravaşa Ḥaḳ ilhām eyledi
Kendi lutfın aňa in'ām eyledi

Ḥaḳ eyitdi seni maḥrūm eyleyem
Oġlına Ya'ḳubı maḥrūm eyleyem

Şöyle oġlına ḳılam Ya'ḳūbu zār
Ḥasretinden ola yıllar bī-ḳarār

Oġluňıla olmayınca sen ḳarīn
Ya'ḳūba göstermeyem Yūsuf yüzin[304]

14.yüzyıldaki Garîb'in anlatısında bu husus diğer bütün anlatılardan farklı bir şekilde tahkiye edilir. Buna göre Garîb'in anlatısında, Hz. Yakup'un aldığı cariyenin Hz. Yusuf'a süt emzirmesi için alınmadığı henüz iki aylıkken annesini kaybeden Bünyamin'i emzirmesi için alındığı belirtilir:

Yūsuf'uň anasına ecel gelür
İbni Yāmin iki aylıcaḳ ḳalur

İbni Yāmin çünki anasız ḳalur
Ya'ḳūb oğulluca bir cāriye alur

Oġlı ile ṣatun aldı bil anı
Didi bile emzür İbni Yāmin'i[305]

[304] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 71.
[305] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 737.

Hadisenin devamında, diğer eserlerde olduğu gibi Hz. Yakup'un, cariyenin oğlu Beşîr'i satmasına sebep olarak cariyenin kendi oğluna çok süt verdiği zannına kapılması gösterilir:

Oġlunı çoḳ emzürür bildi anı
Aldı ṣatdı cāriyenüñ oġlunı

Oġlanuñ adı[nı] bil Beşîr idi
Mıṣr'a iletdi bāzirgān ey ebī[306]

Aynı yüzyıldaki Şeyyâd Hamza'nın anlatısında da bu hususun diğer birçok anlatıyla benzer şekilde tahkiye edildiği görülür. Buna göre Hz. Yakup, Hz. Yusuf'un annesi ölünce bir karavaş alır. Aldığı bu karavaşın da bir oğlu vardır. Karavaşın sütünün her iki çocuğa da yetmediğini gören Hz. Yakup, karavaşın oğlunu satar.[307]

Eserde, oğlunun satılması üzerine Hz. Yakup'a beddua ettiği belirtilen karavaşın bedduasının, Allah katında mâkes bulduğu görülür:

ol ḳaravaş aġladı ḫālıḳına
iñiledi eytdi kim yā rabbenā

sevdügümden ayırdı ya'ḳūb beni
iñiletdi aġlatdı düni güni

ḫātifden ün geldi ol ḳaravaşa
diñle imdi ḳal 'aceb uşbu işe

du'āñı ḳıldum ḳabūl ḳayurma sen
oġluñı görüp gerü sevinesin

[306] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 737.
[307] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, 261.

ilkin senüň oġluňı ḳavışduram
andan ol ya'ḳūba oġlın erişdürem

aġladam ben ya'ḳūbı görmez ola
hem yerinden kavzanup ṭurmaz ola[308]

15.yy'da Tebrizli Ahmedî'de de yer alan bu hadise, diğerlerine göre farklı bir ayrıntı üzerine inşa edilir. Buna göre Hz. Yakup'un, annesinin ölümü üzerine oğluna bakması için aldığı karavaş, çok güneşli bir günde hem oğlunu hem de Hz. Yusuf'u yanına alır. Bu sırada oradan geçen Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'un güneş altında açık bir yerde, karavaşın oğlunun ise gölgede olduğunu görüp huzuru kaçar. Hz. Yakup bu hadise üzerine karavaşın oğlunu satar ve bu sayede karavaşın yalnızca Hz. Yusuf'la ilgilenmesini sağlamak ister:

Ol seni bir gün götürmiş bî-niḳâb
Germ idi ol günde ġâyet âfitâb

Güne ṣaru dutmuş ol bî-ḫaber
Göňlege ḳoymuş Beşîr'i ol meger

Geçeriken anda Ya'ḳûb resûl
Uġrayugeldi size ol pür-usûl

Gördi saňa âfitâb ḳılmış eṯer
Bî-ḥużûr oldı be-ġâyet şîr ü ner

Açıġ-ıla ol ḳâsım yâd eyledi
Ayırayum oġlıňı elbet didi

[308] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* 261.

Tâ meger Yûsuf'a hiẕmet idesin
Oġluňı bilkülliye unıdasın

Ol onuň oġlunı ayırdı bî-çârenüň
Ḥâli düşvâr oldı ol bî-çârenüň[309]

Aynı eserde, diğer birçok anlatıda yer verilen karavaşın Hz. Yakup'a ettiği beddua yer almaz.

Yine bu yüzyılda Çâkerî, Hz. Yusuf'un annesinin ölümüyle yetim kalmasının akabinde babası Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'u kız kardeşinin terbiyesine verdiğini belirtir:

Peder çün böyle gördi gevherini
Ṣadef ḳıldı kenâr-ı cevherini

Viricek ḳız ḳarındaşına Ya'ḳūb
Büyüdi oldı günden güne maḥbūb

Ḳad-i ra'nāsı ḫoş reftāre geldi
Leb-i şeker-feşān güftāre geldi[310]

Görüldüğü üzere, annesi öldüğünde henüz çok küçük olan Hz. Yusuf, halasının yanında konuşabilecek çağa kadar gelmiştir.

Aynı yüzyılın önemli anlatılarından Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde, bu hususta iki ayrı rivayet bulunmaktadır. Bunlardan ilki Hz. Yusuf'un iki yaşında yetim kaldıktan sonra halasının terbiyesine verilmesidir:

[309] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 90a.
[310] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 136.

Kaldı Yûsuf iki yaşında yetîm
Ammesi ana şefkat etti azîm

Besledi anı ammesi İnâs
Oldu Yûsuf ana ehebbü'n-nâs

Çünkü buldu nihâli neşv ü nemâ
Oldu andan müşerref arz u semâ

Oldu zîbâ nihâli hoş-reftâr
Oldu şîrin lebi şeker-güftâr[311]

Hamdî'nin anlatısında da Çâkerî'de olduğu gibi küçük yaşta yetim kalan Hz. Yusuf'u konuşup yürüyecek hâle kadar halası getirmiştir. Yine yukarıdaki manzumeden, Hz. Yusuf'u büyüten halasının isminin İnâs olduğu anlaşılmaktadır.

Hamdî'nin eserinde bu hususta ikinci anlatı ise *Rivayet* başlığı altında dile getirilen Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'a bakması için çocuklu bir cariye aldığı ve cariyenin sütünün iki çocuğa yetmediği düşüncesiyle cariyenin oğlunun Hz. Yakup tarafından satıldığı şeklindeki hikâyedir:

Ba'zılar der ki öldü çûn Râhîl
Yûsuf'a dâye oldu İsrâ'îl

Dâyenin var idi bir oğlanı
Yûsuf'u emzirirdi hem anı

Sattı Ya'kûb ayırdı ol veledi
Yûsuf'a süt çok olmasın diledi[312]

[311] Hamdî, *a.g.e.*, s. 61.
[312] Hamdî, *a.g.e.*, s. 99.

Hadisenin devamında, bu ayrıntıyı ele alan diğer anlatılarda olduğu gibi oğlunun satılması üzerine cariye kadının, Hz. Yakup'a beddua ettiği ve Hz. Yakup'un da kendisi gibi oğlundan ayrı kalmasını dilediği görülür:

Derd ile ol kenîzek etti figân
Ol ciger-gûşesi çün ağladı kan

Yüz urup Ḥazrete nidâ etti
Andı Ya'kûb'u bed-du'â etti

Dedi ey halka adl eden sultân
Bana Ya'kûb etti zulm ü ziyân

Nûr-ı dîdemden eyledi beni dûr
Kalmışam hasret ile ben mehcûr

Kıl anı dahi sevdiğinden dûr
Ağlamaktan gözünde kalmaya nûr[313]

Bu yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Hatâyî-i Tebrizî'nin eserinde de Hz. Yusuf'un annesinin ölümü üzerine bakılıp büyütülmesi için halasına verilmesi yahut HZ. Yusuf'a bakılması için bir cariye alınması hususunda Hamdullah Hamdî'de olduğu gibi iki rivayete de yer verildiği görülür. Eserdeki ilk rivayet, Hz. Yusuf'un annesinin ölümü üzerine halası tarafından yetiştirildiği rivayetidir. Eserde, diğer eserlerde yer almayan bir ayrıntı üzerinde de durularak Hz. Yusuf'un halasının yaşça Hz. İshak'ın çocukları arasında en büyük kardeş olduğu bilgisi verilir:

Ya'ḳūbuň var idi bir ḳız ḳardaşı

[313] Hamdî, *a.g.e.,* s. 100.

‘Ömr ile evlâd-ı İsḥāḳuň başı

Ol diledi saḳlamaġa Yūsufı
Virdi aňa Yūsufı Ya‘ḳūb ṣafī[314]

Eserdeki ikinci rivayet Hz. Yusuf’un annesinin ölümü üzerine bir karavaş tarafından büyütülmesi rivayetidir. Diğer mesnevilerde Hz. Yusuf’un annesinin ölümü üzerine alınan karavaş, Hatâyî-i Tebrizî’nin mesnevisinde önceden beri Hz. Yakup’un yanında çalışan biri olarak tarif edilir:

Bir ḳaravaş Ya‘ḳūbuň hem var idi
Beşîr andan doğmuş yār idi

Doġdı ol hem Yūsufı virdi saḫī
İki ilden anası öldi daḫi

Hem Beşīri hem Yūsufı ol ḫatun
Emizürdi ikisin ol gün-be-gün

Ya‘ḳūb eydür Yūsufum ṭoymaz didi
Beşīr anı ṭoymaġa ḳoymaz didi

Pes Beşīri ṣatdı Ya‘ḳūb ol zamān
Ol sebebden eytdi Yūsuf bil hemān[315]

[314] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 149.
[315] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 259.

Yukarıdaki manzumede, diğer eserlerde olduğu gibi karavaşın sütünün her iki çocuğa yetmeyeceği düşüncesinin Hz. Yakup'un, karavaşın oğlunu satmasının saiki olduğu görülür.

16. yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin eserinde, annesinin ölümü üzerine oğlu Hz. Yusuf'u büyütüp terbiye etsin diye halası İnâs'ın yanına vermek isteyenin Hz. Yakup olduğu ifade edilir:

Var-ıdı Yūsufuň bir 'ammesi pāk
Ki reşk iderdi aňa mihr-i eflâk

Cemāli burc-ı 'ismet māhı-y-ıdı
Ṣalāḥ u zühd ilinüň şāhı-y-ıdı

Adı İnās kendi duḫt-ı isḥāḳ
Ḳaşı miḥrāb gibi cüft yuvaḳ tāḳ

Ḳaçan kim Yūsufuň öldi anası
Ḳıġırdı ḳatına Ya'ḳūb İnās'ı

Didi al Yūsuf'ı sen terbiyet ḳıl
Maḥabbet eyle öz oġluň gibi bil

İnās'a virdiler çün-kim bu māhı
Sevincinden göge atdı külāhı

Alup baġrına başdı cānı gibi
İdüp göňlinde yir īmānı gibi[316]

[316] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 118.

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'a çok ihtimam gösterdiği belirtilen halası İnâs'ın, Hz. Yusuf'u kesin bir zaman dilimi belirtilmese de büyüyüp ergenlik çağına gelene kadar yanında tuttuğu ve yetiştirdiği şeklindeki ayrıntı eserde şöyle tahkiye edilir:

Şu resme ḳıldı Ḥaḳ müşfik İnās'ı
Ki Yūsuf ṣandı dirildi anası

İnās ile ṭutup üns oldı mūnis
'Uṭārid oldı ṣan mihre mücānis

Bilesince yürürdi dāye gibi
Yanında sürünürdi sāye gibi

Cemāli manẓarınuň āftābı
Cebīni revzeninüň māh-tābı

Dün ü gün ṣaḳlayup şems ü ḳamerden
Ṣaḳınur gül yüzin ḫār-ı naẓardan

Olup gündüz güneş yüzine nāẓır
Gice zülfine olurdı mücāvir

Bu ḥāl ile çü geçdi māh ü sāli
Ulalup ay ü günce oldı cemāli

Ḳoḫu ṭuydı ṣaçı ḫoş-būylıḳdan
Lebi dād aldı şekker-gūylıḳdan

Olup pāyine Sünbüller ser-endāz

Nihāl-i gül olur serv-i ser-efrāz[317]

16.yy anlatılarından Bağdatlı Zihnî'nin varyantında da Kemâl Paşazâde'nin varyantına benzer şekilde, annesinin ölümü üzerine Hz. Yusuf'un büyütülmesi için Hz. Yakup'un, kız kardeşinin yanını uygun gördüğü belirtilir:

Peder ḳıldı görüp bu ḥāli müşkil
O māha 'amme āġūşını menzil

Ḳılurdı 'amme ol serv-i revānı
Müdām ārāyiş olup bāġbānı

Ḳadine cilve-i nāz ögredürdi
Cefā çoḳ mihr aňa az ögredürdi

Çekerdi kāküline şāne her dem
Ṭaḳup zencīre bir dīvāne her dem

Ḳılurdı çeşm-i şūḫın sürme-ālūd
K'ola 'aynıyla sevdā ehline sūd

Bu gūne terbiyetle ol sehī-ḳad
Riyāz-ı ḥüsnde oldı ser-āmed

Leb-i şīrīnine ṭoldı şeker-ḫand
Dehān-ı tengi buldı teng-ile ḳand

Kemend-ı ṭurrası oldı dil-āvīz
Sinān-ı ġamzesi ḳan tökmege tīz[318]

[317] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 119.
[318] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 192-193.

Yukarıda verilen bilgilerden Hz. Yusuf'un, halasının yanında ergenlik çağına kadar kaldığı anlaşılmaktadır.

Aynı yüzyılda kaleme alınmış Gubârî'nin varyantında iki yaşında yetim kalan Hz. Yusuf'u, halasının yanına alarak büyüttüğü ifade edilir:

İki yaşına irdi çün o kerīm
Ṣadefi gitdi ḳaldı dürr-i yetīm

Ḫālası aldı baġrına başdı
Fi'l-meṣel ṣadrına güher asdı[319]

Gubârî'nin eserinde bu hususta dikkat çeken bir ayrıntı da Hz. Yusuf'un, halasının yanında on yaşına kadar yaşadığı bilgisidir:

Çünki ol māh oldı deh sāle
Ḳıldı 'uşşāḳ göyüni hāle[320]

Yine aynı yüzyılın bir başka anlatısı olan Şerîf'te, annesinin ölümü üzerine Hz. Yusuf'u, babasının aldığı bir karavaş büyüttüğü ifade edilir:

Yûsufuň öldi anası emr-ile
Aldı Ya'ḳûb bir ḳaravâş 'âḳ-ile

Yûsufı yuya ar ide fâḫire
Emzüre hem açduġınca ṭoyura[321]

[319] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 71.
[320] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 72.
[321] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 126.

Yukarıdaki ayrıntıdan bahseden diğer eserlerde olduğu gibi Şerîf'in eserinde de karavaşın sütünün her iki çocuğa yetmediği bahanesiyle Hz. Yakup tarafından satıldığı belirtilirken karavaşın, Hz. Yakup'a beddua ederek onun da oğlundan ayrı düşmesini Allah'tan istediği ifade edilir.[322]

16.yy'ın önemli şairlerinden Taşlıcalı Yahya'nın eserinde Hatây-i Tebrizî ve Hamdullah Hamdî'de olduğu gibi iki rivayete de yer verildiği görülür. Eserdeki ilk rivayet, annesinin ölümü üzerine Hz. Yusuf'un bakımını halasının üstlendiği şeklindeki rivayettir.[323]

Şairin, bu hususta bir ayrıntı üzerinde durduğu ve Hamdullah Hamdî'de olduğu gibi Hz. Yusuf'un halasının isminin Înâs olduğu bilgisini verdiği görülür:

O yirde var idi bir mefḫâr-i nâs
'Amû-yı Yûsuf idi adı Înâs[324]

Taşlıcalı'nın eserinde, bu bahiste yine orijinal bir ayrıntı üzerinde durulur ve Hz. Yusuf'un henüz halasının yanındayken çeşitli kerametler gösterdiği, risaletten izler taşıdığı belirtilir:

Alup Înâs Yûsuf ḥażretini
Anasından yeg itdi ḫidmetini

Cemâli gülşeninde bülbül oldı
Ne bülbül ḫâk-i pâyına ḳul oldı

Vücûdunda kerâmetle belürdi
Risâletden 'alâmetler belürdi

[322] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 127.
[323] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s.19.
[324] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s.18.

Ḳudûmı oldı Înâsa mübârek
Ziyâde itdi mâlın Ḥaḳ tebârek

Neye ṣunsa eli altun olurdı
Bir iken rızḳı anuň on olurdı[325]

Anlatıdaki ikinci rivayette, Hz. Yusuf'a bakması için alınan karavaştan bahsedilir ki bu karavaşın Hz. Yakup tarafından Hz. Yusuf'un doğumu üzerine hanımına yardım etmesi için alındığı ifade edilir:

Cihânda bu rivâyet oldı 'ibret
Bu idi ḥasret-i Ya'ḳûba ḥikmet

Anadan ṭoġdı Yûsuf güldi 'âlem
Meger bir dâye ḥâcet oldı ol dem

Aňa bir dâye buldı ṣatdı tüccâr
Ḳucaġında emer oġlancuġı var

Ayırdı oġlını bey' itdi Ya'ḳûb
O miskîn dâyeyi aġlatdı Ya'ḳûb

İlendi Ḥazret-i Ya'ḳûba vâfir
Didi âvâz ile ey Ḥayy u Ḳâdir

Beni oġlumdan ayırdı bu nâçâr
Anı oġlından ayır âḫir-i kâr

[325] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 19.

Aňa daḫi bu hicrânı naṣîb it
Bu yad ilde benüm gibi ġarîb it

Döginsün aġlasun yansun yaḳılsun
Nice olur oġul acısı bilsün

Teraḥḥum eyledi aňa Hudâsı
Ḳabûl oldı du'âsı iltimâsı

İrişdi Ḥażret-i Yaḳûba fürḳat
Fir'aḳ-ı Yûsuf ile ḳaldı ḥasret[326]

Bu ayrıntıyı ele alan diğer anlatılarda olduğu gibi yukarıdaki manzumede de Hz. Yakup'un yıllar boyu hasret çekmesine neden olacak şeyin, karavaşın oğlunu satmasının ardından kendisine karavaş tarafından edilen bedduanın Allah tarafından kabul edilmesi olduğu ifade edilir.

Aynı yüzyıldaki Şerîfî'de, Hz. Yusuf'un annesinin ölümünün ardından Hz. Yakup tarafından oğlu Hz. Yusuf'u büyütmesi için bir karavaş alındığı belirtilirken diğer eserlerde olduğu gibi Hz. Yakup'un, karavaşın sütünün her iki çocuğa yetmediği gerekçesiyle karavaşın oğlunu sattığı dile getirilir:

Didi bu ḳıṣṣada diňle s̱iḳātı
Anası Rāḥil itdikde vefātı

Alur bir dāye var ferzend-i cānı
Ki Yūsuf'la bile bislerdi anı

Yaluňuz emmege ol gül-şen-i cān
Ṣatıldı oġlı dāye ḳıldı efġān

[326] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 38.

Didi ‘adlüň irişür ḫalḳa her ān
Ki ḳıldılar baňa ẓulmı firāvān

Didiler müjdeyi oġlı getürdi
Kenīzek ḥasretine evvel irdi[327]

Yukarıdaki manzumede, karavaşın ettiği bedduanın Allah katında karşılık bulduğu ve Hz. Yakup ile oğlu Hz. Yusuf henüz birbirlerine kavuşmadan, karavaş ile bebekken satılan oğlunun birbirlerine kavuştukları ifade edilir.

16. yüzyılın bir diğer anlatısında Ziyai'nin, iki yaşında yetim kalan Hz. Yusuf'u, babası Hz. Yakup'un bakması için kız kardeşine verdiği ifade edilir:

Peder ḥıfẓ itmege ol gevherini
Ṣadef ḳıldı kenār-ı ḫāherini

Bess ol dürri ḳılup perverde ‘amme
Götürdü güher-veş serde ‘amme

Nihāli başladı reftāre geldi
Nebātı la‘linüň güftāra geldi[328]

Yukarıdaki anlatıdan anlaşılacağı üzere, eserde Hz. Yusuf'un, halasının yanında ne kadar kaldığı kesin olarak söylenmez; fakat artık en azından yürüyüp konuşabilecek bir hâle geldiği bellidir.

[327] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 9-10.
[328] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 181.

18.yy anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'nin eserinde, hem hala hikâyesi hem de cariye hikâyesine yer verildiği görülür. Buna göre eserdeki ilk ayrıntıda, Hz. Yakup'un hanımının ölümü üzerine çocuk sahibi olmayan kız kardeşinin, Hz. Yakup'tan Hz. Yusuf'u evlatlık olarak istediği belirtilir:

Yūsuf ile İbn-i Yāmin ikisi
Ḳardaş idi cümlesinin küçügi

Rāḥile Ḫātūndan anlar ṭoġdılar
Rāḥile gitdi anasız ḳaldılar

Ya'ḳūb eytdi yā ḳuzular n'oldıñız
Gitdi ana böyle öksüz ḳaldıñız

Geldi Ya'ḳūbuň yanına bacısı
Der ki gördüň öksüz oġul acısı

Yûsufı vér baňa oġul édeyim
Besleyüp göňlünce anuň gideyim

Anasız ḳaldı diyü ġamlanmaya
Oḫşayım anı gözi nemlenmeye

Yoḳdur oġlum édeyim oġul baňa
Key temennā eylerim ḳardaş saňa[329]

Eserde, kız kardeşinin zorlamasına daha fazla dayanamadığı ifade edilen Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'u kız kardeşine verişi hadisesi şöyle tahkiye edilir:

Hemşiresi ġāyet ibrām eyledi

[329] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 120.

Aldı gitdi Yūsufı söylemedi

Gitdi Yūsuf ‘ammetesi yānına
Düşdi firḳat atasınıň cānına[330]

Âhmedî-i Âmidî’nin anlatısında bu hususstaki ikinci rivayette ise Hz. Yakup’un, cariyelerinden birisini oğlu Hz. Yusuf’a sütanne olmakla görevlendirdiği dile getirilirken Hz. Yakup’un, bir gün bu cariyenin kendi oğlunu emzirirken oğlu Hz. Yusuf’u güneşin altında bıraktığını görmesi üzerine cariyenin oğlunu elinden alıp sattığı ifade edilir:

Anuň anası ataň cāriyesi
Tāyeň-idi ol zamānda anası

Bu Beşīr ataň ḳuluydı ol zamān
Ol senüň süd ḳardaşıňdur bil ‘ayān

Emzürürdi anası bir gün anı
Bir güneşli yére ḳomışdı seni

Geldi ataň görüben oldı ḥazīn
Ḳahrı ḳıldı ol ḳaravaşa hemīn

Aldı elinden Beşīri ṣatdı ol
Ol zamānda yaňlış anı étdi ol[331]

Yukarıdaki hadiseyi ele alan diğer anlatıların aksine bu anlatıda cariyenin Hz. Yakup’a ettiği bir bedduadan bahsedilmediği görülür; fakat Hz. Yakup’un, cariyenin

[330] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 120.
[331] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 288.

oğlunu satmasına Allah'ın razı olmadığı ve bu sebeple de Hz. Yakup'a da oğul acısı yaşattığı ifade edilir:

Geldi ataň ol ḳaravaş yanına
Firḳatin odını ṣaldı cānına

Gelmedi ataň bu işi Ḥaḳḳa ḫoş
Ol sebebdendir firāḳa oldı tuş

Dėdi ayırdı uşaġı anadan
Böyle ma'sūm uşaġa ḳahrı neden

Ben de anı Yūsufundan ayıram
Āteş-i firḳati aňa duyuram[332]

Aynı yüzyılın anlatılarından Oflu Bilâl'in eserinde, hem karavaş hikâyesi hem de Hz. Yusuf'un annesinin ölümü üzerine halası tarafından büyütülmesi hikâyesine yer verilir. Buna göre, eserdeki ilk anlatı annesinin ölümü üzerine Hz. Yusuf'a bakması için bir bakıcı alınmasıdır. Hadise diğer mesnevilerdeki tahkiyelerle aynıdır. Eserde, Hz. Yusuf'a bakması için alınan bakıcının da bir oğlu vardır. Bakıcının her iki çocuğa da sütü yetmez. Bunun üzerine Hz. Yakup bakıcının oğlunu sattığı belirtilirken bakıcının Hz. Yakup'a ettiği bedduaya da yer verilir[333]

Oflu Bilâl'deki ikinci rivayet ise annesinin vefatı üzerine Hz. Yusuf'a halasının bakması hadisesidir. Eserde, kısa bir anlatımla diğer mesnevilerden farklı olarak Hz. Yusuf'un halasının yanında kaldığı ve halasının Hz. Yusuf'u koruyup kollamasının dört yıl boyunca devam ettiği açıkça belirtilir:

Mücāhidden rivāyetdür ki Ya'ḳūbuň var idi kızı
Ḳarındaşı ki İsḥāḳdan idi ġāyet seḫ kānı

[332] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 288-289.
[333] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 64-65.

Ḫıżāne oldı Yūsufa yanında anı ṣaḳlardı
Hemān dört yıl ḳadar Yūsufı ṣaklar berḳu'l-me'ānı[334]

18.yy'a ait yazarı bilinmeyen bir Yûsuf u Züleyhâ anlatısında bulunan karavaş hikâyesi 15.yy eserlerinden Tebrizli Ahmedî'de olduğu gibidir. Buna göre, annesinin ölümü üzerine Hz. Yusuf'a bakan karavaş bir gün oğluna ve Hz. Yusuf'a birlikte bakarken oğlunu gölgeye, Hz. Yusuf'u ise güneşin altına koyar. Bu hadiseyi gören Hz. Yakup karavaşın oğlunu satmaya karar verir.[335] Hikâyenin devamında oğlunun satılması üzerine karavaşın ettiği bedduaya da yer verilir.[336]

Bu yüzyılın son eseri Köprülüzâde Esad Paşa'nın anlatısında, annesinin ölümü üzerine Hz. Yusuf'u himayesine alarak besleyip büyüten halasıdır. Eserde halasının Hz. Yusuf'a ne kadar süreyle baktığı ise belirtilmez:

Peder gördi çü ḥāl-i gevherini
Ṣadef itdi kenâr-ı ḫ^{v}āherini

Ki murġ-ı cānı anda buldı perver
Resīde oldı aňa iki şehir

Ḳadi bir 'ar'ar-ı āşüfte oldı
Dehānı ġonce-i ne'şküfte oldı

Dil-i 'amme aňa ol deňlü beste
K'ola mı tārı andan hīç güsiste

Bisāṭı her gice anuň ol deňlü beste

[334] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 197.
[335] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 233.
[336] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 233.

O her rūz āfitāb-ı manẓar-ıdı[337]

Câmî'nin varyantında da annesinin ölümü üzerine Hz. Yusuf'u yetiştirmek için halasının yanına aldığı belirtilirken halasının, Hz. Yusuf'u konuşmaya ve yürümeye başlayıncaya kadar büyüttüğü dile getirilir.[338]

Semavi kaynaklardan Tevrat'ta ve Kur'ân-ı Kerîm'de bu hadise yer almaz.

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde, kısa bir bilgiyle annesinin ölümü üzerine Hz. Yusuf'un bakımını, zaman tahdidi verilmeden bir müddet halasının üstlendiği ifade edilir.[339]

Süyûtî'nin tefsirinde; Hz. Yusuf'u, doğumundan sonra İshak'ın en büyük çocuğu ve Hz. Yakup'un ablası olan kadının, zaman belirtilmeden büyüyüp serpilinceye kadar büyüttüğü ifade edilir.[340]

Taberî'nin bu hususta dile getirdiği ilk ayrıntıda, Hz. İshak'ın çocuklarının en büyüğü olduğu belirtilen bir kızının bulunduğu ve Hz. İshak'ın, vefatından sonrası için bu kızı vâsi olarak tayin ettiği belirtilir.[341]

Aynı eserde, Hz. Yakup'un Şam'dan Kenan'a göçü sonrasında yukarıda bahsi geçen ablasının, onun çocuklarını görüp Hz. Yusuf'un güzelliğine hayran kaldığı ve ona büyük bir muhabbet duyduğu belirtilirken Hz. Yakup'tan, Hz. Yusuf'u istediği belirtilir.[342] Bu hadise eserde şöyle ele alınır:

> *- Ey kardeşim Yakub! dedi Senin bunca çocukların var. Hatunun da yalnız değil. Oğullarından birini bana ver, ona ben bakayım. O benimle olsun.*
> *Hazret-i Yakub da:*
> *- Hangisini beğenirsen onu al, dedi. O hatunda Hazret-i Yusuf'u aldı. Evine götürdü. Orada onu yedirdi, içirdi, onun terbiyesi ile uğraştı.*[343]

---

[337] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 34.
[338] Câmî, *a.g.e.,* s. 23.
[339] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3., s. 134.
[340] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 293-294.
[341] Taberî, *a.g.e.,* s. 244.
[342] Taberî, *a.g.e.,* s. 244.
[343] Taberî, *a.g.e.,* s. 244.

Yukarıdaki anlatıda görüldüğü gibi Hz. Yakup'un, istediği çocuğunu alabileceği şeklindeki icazeti üzerine ablasının, çocuklardan Hz. Yusuf'u himayesine aldığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak semavi kitaplarda yer almamasına rağmen bu hadiseye mesnevilerin haricinde tefsirlerde ve Taberî tarihinde rastlanıldığı görülmektedir. Taberî'nin de Giritli Sırrı Paşa ve Süyûtî'nin de başlıkta belirtilen ifadede yer alan iki rivayetten yalnızca Hz. Yusuf'un halası tarafından büyütülmesi hadisesine yer verdiği görülmektedir. Dolayısıyla Mesnevilerde yer alan Hz. Yusuf'u halasının bakıp büyütmesi hususundaki anlatıların, İslami kaynaklarla örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Mesnevi şairlerinin bir kısmının Hz. Yusuf'a bakması için babası tarafından alınan bir karavaşın hikâyesini tahkiye etmelerinin ise İslami bir kaynağının olmaması, bu hadisenin şairlerin kendi kurgu dünyalarında yaratılıp eserlerine dâhil edildiklerini ifade etmemize zemin teşkil ettiğini söylemek mümkündür.

1.9. Halasının, Hz. Yusuf'u Hz. Yakup'a Vermemek için Yusuf'a Tuzak Kurması

Çoğu mesnevi şairi tarafından ele alınan bu hadise, annesinin ölümü üzerine Hz. Yakup tarafından Hz. Yusuf'un bakılıp büyütülmesi için kız kardeşine verilmesi ve oğlunun ayrılığına daha fazla dayanamayan Hz. Yakup'un kız kardeşinden oğlu Hz. Yusuf'u geri istemesi, halasının Hz. Yusuf'tan ayrılmak istememesi üzerine bir hile yaparak bir müddet daha Hz. Yusuf'u yanında tutabilmesi şeklinde mesnevilerde dile getirilmiştir. Bu hadise, Hz. Yusuf'a hırsızlık iftirasının atılmasına da sebep olmuştur.

13.yy'da kaleme alınan Ali'nin varyantında Hz. Yusuf'un yetiştirilmesi için verildiği kişi, Hz. Yakup'un oğluna baksın diye aldığı daya-bakıcıdır. Daya kadın, Hz. Yakup'a Hz. Yusuf'u vermemek için bir tuzak kurar ve bunun için Hz. Yusuf'un beline kızıl altından mamul bir kuşak bağlar:

Ya'ḳūb sawçı Yūsufı kerü diler

Ol daya virmekke ḥīle eyler
Beline ḳızıl altun içkur bağlar
Yūsufı Ya'ḳūba virürler imdi[344]

Hz. Yusuf'un beline bağlanan bu kuşak bulununca Hz. Yusuf babasından iki sene daha ayrı kalmak zorunda bırakılır:

Bir iki künden dayası yana keldi
Aydur ḳızıl altun içkur yava ḳıldı
Meger ol içḳurı Yūsuf aldı
Atası İsḥāḳdan ḳalmış idi

Ya'ḳūb sawçı aradı anda buldı
Yūsufuŋ͡g belinde imiş beyān bildi
Yūsufı 'ammesine teslīm ḳıldı
Dağı iki yılġa tegrü dursun imdi[345]

Aynı yüzyılda, Haliloğlu Ali'nin varyantında bu hususta bir kayıt bulunmaz.

14. yy'da kaleme alınmış Darîr ve Garîb'in mesnevilerinde de bu hususta bahsedilmez.

Aynı yüzyıldaki Süle Fakîh'in anlatısında Ali'nin anlatısında olduğu gibi, Hz. Yusuf'a duyduğu ifrat derecesindeki muhabbet sebebiyle onu babası Hz. Yakup'a vermek istemeyen ve bu yüzden Hz. Yusuf'a tuzak kuran kişinin, dayesi olduğu bilgisi verilir:

Yūṣufuň bir ḫūb ṭāyesi varıdı
İllā Yūsufı ḳatı severidi

[344] Sinan Uygur , *a.g.t.*, s. 273.
[345] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 274.

‘Işk odıla yanarıdı ol ṭāye
Dileridi kim irişe ol aya

Cehd ḳıldı Yūsuf ele girmedi
Ṭāye miskīn murādına irmedi

Gördi baḳmaz Yūsuf anuň yüzine
Fikr ḳıldı ṭāye kendü-özine

Ṭāye eydür buňa bir iş ideyim
Muṭī‘ olmadı baňa pes n’ideyim

Bu kez ol ṭāye ḥīle eyleyiser
İşid imdi Yūsufa n’eyleyiser

Ṭāye bir gün Yūsufı vardı görür
Evlerinde yaluňuz yatmış uyur
…
Ṣundı çıḳardı döşekden elini
Yūsuf uyurken ṣıġadı ḳolunı

Bir altun bilezügi vardı meger
Yūsufuň ḳoluna urdı bī-ḫaber

Yūsuf uyurdı hem anı ne bile
Kim idebile anuň ile ḥīle[346]

[346] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 406-407.

Hadisenin devamında, dayenin çalındığını iddia ettiği bileziğin Hz. Yusuf'tan çıkması üzerine Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'u dayesine iki yıl müddetle kul olarak verdiği ifade edilir.[347]

Aynı yüzyıldaki Şeyyâd Hamza'nın anlatısında da bu hususta ele alınan ayrıntıların Süle Fakîh'in anlatısıyla büyük benzerlikler taşıdığı görülür. Buna göre Şeyyâd Hamza'nın anlatısında da Hz. Yusuf'a bir dayenin bakıcılık yaptığı belirtilirken Süle Fakîh'te belirtilmeyen, dayenin kaç yıl boyunca bakıcılık yaptığı hususunun, Şeyyâd Hamza'nın anlatısında dört yıl olduğu ifade edilir:

imdi diňle ẖoş ḥikāyet ẖoş ẖaber
yūsufuň bir dāyesi vardı meger

dört yıl anı besledi tīmārlayu
vėrdi bir gün ya'ḳūba ışmarlayu[348]

Anlatının devamında, Hz. Yusuf'a ifrat derecesinde muhabbet beslediği ifade edilen dayenin yaptığı bir hile ile Hz. Yusuf'un iki yıl daha kendi yanında kalmasını sağladığı belirtilir:

ol dāye yūsufı severdi ḳatı
bir boncuġı var-ıdı ḳıymetī

anı taḳdı dāye yūsuf ḳolına
getürdi ısmarladı atasına

ol dāye döymedi ansuz olmaġa
dāye diler imdi ḥīle ḳılmaġa

geldi eydür yā ya'ḳūb oġluň ḳanı

[347] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 407-409.
[348] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 237.

ḳanı ḳandadur bize vėrgil anı

boncuġum uġrılamış ḳıymetine
deger-idi on iki biň altuna

ḳızıl yāḳūtdur n'ėdeyim ben anı
hele bulı vėr baňa ol oġlanı

ya'ḳūb vardı istedi buldı anı
eytdi yūsuf bulduġuň bobcuḳ ḳanı

yūsuf eydür almadum boncuġın ben
ne ḫo[d] gördüm ben anı baňa inan

ya'ḳūb anı buldı boncuġı ḳolu
var gėrü dėr iki yıl ḳulluḳ ḳılu[349]

Yukarıdaki manzumeden, Hz. Yusuf'un hırsızlık suçlamasıyla iki yıl daha dayenin yanında hem de bu kez onun kölesi olarak kalmak zorunda olduğu anlaşılır.

15.yy Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından Tebrizli Ahmedî'nin eserinde de bu hadise ele alınmaz.

Aynı yüzyıldaki Çâkerî'nin varyantında, oğlu Hz. Yusuf'tan daha fazla ayrı kalamayan Hz. Yakup, kız kardeşinden oğlunu ister, kız kardeşi de Hz. Yusuf'u vermemek için bir tuzak kurar:

Severdi Yūsuf'ı Ya'ḳūb cāndan
Dirīġ eylemez-idi cānın andan

[349] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 237.

Didi Ya'ḳūb'a kim fermān senüňdür
Buyursan işte ḥāżır cān senüňdür

Dönüp ḳız eyledi bir ḥīle āsān
K'ola Yūsuf'dan ayru pīr-i Ken'ān

Ḳıza İsḥāḳ'dan bir ḫoş kemer-bend
Gelüp dikmişdi bī-miṣl ü mānend

Ḳuşanaydı anı mīr ü gedādan
Emīn olurdı her türlü belādan

Acıyup Yūsuf için aġladı ḳız
Miyān bendin nihānī baġladı ḳız

Miyānuň baġladı anuňla iy yār
Ki Yūsuf olmadı hergiz ḫaberdār[350]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere, kız kardeşi Hz. Yusuf'u, Hz. Yakup'a vermemek için babası İshak'tan tevarüs eden ve insanı türlü belalardan koruyan bir kemeri Hz. Yusuf'un beline gizlice bağlar.

Hadisenin devamında kemerinin kaybolduğu yalanını ortaya atan Hz. Yakup'un kız kardeşi, sonunda sözde çalıntı kemeri Hz. Yusuf'un belinde bulur. Sonrasında bu sözde hırsızlık hadisesine, dönemin şeriatınca bir hüküm uygulanır ve Hz. Yusuf, halasının yanında zaman belirtilmeksizin bir müddet daha yaşamak zorunda kalır:

Dönüp ṣonra çaġurdı ḳız ki eyvāh
Kemer gitdi umudın çin-seḥer-gāh

[350] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 138.

Arayu başladı her bir kişiden
Ta'accüb eyledi ol dem işiden

'Aceb kim aldı derken nā-gehānī
Arayup buldı ḳız Yūsuf'da anı

O dem hükm-i şerī'at eylediler
Muḳarrer dīn 'ādet eylediler

Eger düzd alsa zer yā bir ḥayırı
Olurdı rızḳ issinüñ esīri

Ḳurup tezvīr ile böyle bahāne
Alup gitdi vü'letdi rāh-ı ḫāne[351]

Yine bu yüzyılda Hamdullah Hamdî'nin eserinde de Çâkerî'de olduğu gibi oğlundan ayrı kalmaya daha fazla dayanamayan Hz. Yakup, kız kardeşinden Hz. Yusuf'u ister:

Dedi Înâs'a rıfk u lînet ile
Beni tab yak firâk u hasret ile

Nice titresin üstüne çûn bîd
Bostânımda yaraşır bu ferîd

Beni tab eyle Yûsuf'umdan dûr
Şimdiden geri ana ver destûr[352]

[351] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 139.
[352] Hamdî, *a.g.e.*, s. 61.

Hamdî'nin eserinde de Hz. Yusuf'u geri vermek istemeyen halası Înâs, Çâkerî'de olduğu gibi bir tuzak kurar ve babası Hz. İshak'tan kalan kemeri Hz. Yusuf'un beline sarar:

Güzer ettikte hazret-i pederi
Kalmış idi ana meger kemeri

Ne kemer valsa-i sa'âdet idi
Her ne hasta kuşansa sıhhat idi

Yok iken Yûsuf'un meger haberi
Meger eliyle kuşattı ol kemeri

Kuşatıp anı verdi Yakûb'a
Kemerin muhkem etti âşûba

Çünkü girdi miyân-ı hânesine
Tuttu belin kemer bahânesine[353]

Hadisenin bundan sonraki kısmı yine Çâkerî'nin varyantında ele alındığı gibi halasının sözde çalınan kemerini arayıp onu Hz. Yusuf'un belinde bulması ve dönemin şeriatına göre kendi yanında zaman belirtilmeksizin Hz. Yusuf'u alıkoyması biçiminde ele alınır.[354]

Hatâyî-i Tebrizî'de de durum, Çâkeri ve Hamdullah Hamdî'ninkiyle aynıdır:

Derdine dözmedi kendü oġlınuň
Almaḳ itdi oġlın elinden anuň

[353] Hamdî, *a.g.e.*, s. 62.
[354] Hamdî, *a.g.e.*, s. 62-63.

Gördi ḳız ki Yūsufı andan alur
Ol cemālinden anuň maḥrūm ḳalur

Bir kemer düşmiş idi ḳız eline
Aldayup bağladı Yūsuf beline

Şeri'at böyle idi oġrıda bil
Māldan ötri ḳul olurdı ay u il

Çün kemeri Yūsufa hem bağladı
Vardı ḳız Ya'ḳûb yanında ağladı

Eytdi atamdan kemer ḳalmış idi
Ey birâder ya'ni bu ne iş idi

Eytdi anı kim aparmış oġrı dir
Her kim ise eyle anı doġrı dir

Tapdı Ya'ḳûb anı Yûsufda özi
Oġlı ḳul oldı daḫı ötmez sözi[355]

16. yüzyıl varyantlarından Kemâl Paşazâde'nin anlatısında da bu hususta ki ayrıntıların, Çâkerî ve Hamdullah Hamdî'nin anlatılarıyla paralel bir tahkiyede ele alındığı görülür. Buna göre, oğlu Hz. Yusuf'tan ayrı kalmaya daha fazla dayanamadığı belirtilen Hz. Yakup'un, kız kardeşi İnâs'tan Hz. Yusuf'u kendisine geri vermesini talep ettiği, İnâs'ın da Hz. Yusuf'a olan muhabbetinin fazlalığı dolayısıyla onu Hz. Yakup'a vermemek için annesinden kalan bir kemeri Hz. Yusuf'un beline gizlice bağladığı ve akabinde kemerinin çalındığı iddiasıyla ortalığı birbirine kattığı

[355] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 149.

belirtilirken aramalar sonucunda kemerin Hz. Yusuf'tan çıkması üzerine o dönemin şeriatına göre İnâs ölünceye kadar Hz. Yusuf'un, halası İnâs'ın yanında kalmaya mecbur kaldığı bilgisi verilir.[356]

Aynı şekildeki bir anlatım tarzı 16. yy. anlatılarından Bağdatlı Zihnî'nin eserinde de görülür. Eserde yukarıdaki tahkiyelerden farklı olan tek husus, halasına babasından kalan kemerin altın olduğu bilgisidir:

Ki ḥayf ol zer kemer kim ġāyib oldı
Tefaḥḥuṣ ḳılmaḳ anı vācib oldı[357]

Bu yüzyıldaki Gubârî ve Şerîf'in eserlerinde, bu başlıkta ele alınan bir hadiseye yer verilmez.

İncelediğimiz mesneviler içinde bu hadiseye en tafsilatlı yer veren Taşlıcalı Yahya'nın mesnevidir. Toplam otuz altı beyit tutarındaki bu anlatıda bu hususu ele alan diğer mesnevilerden ayrılan bir yan yoktur. Eserde, Hz. Yakup'un kız kardeşinden Hz. Yusuf'u geri istemesi, kız kardeşinin bir oyun tertip edip babasından kalan kemeri Hz. Yusuf'un beline gizlice bağlaması, sonrasında kemerim çalındı bahanesiyle aranması, kemerini Hz. Yusuf'un belinde bulması, bunun üzerine o dönemin kanunlarının muktezası icabınca Hz. Yusuf'un halasına kul olup bir müddet daha onunla yaşaması gibi anlatılar diğer mesnevilerdeki anlatılarla aynı şekilde ele alınmıştır.[358]

Aynı yüzyıldaki Şerîfî'nin eserinde de bu husus Taşlıcalı Yahya'daki gibi cereyan eder.[359]

---

[356] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 120-123.
[357] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 195.
[358] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 20-21.
[359] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 2.

Yine, bu dönemin bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Ziyai Yusuf'un eserinde de hadise hiçbir farklılık göstermeden Taşlıcalı Yahya'nın ve Şerîfî'nin eserlerinde ele alındığı gibi anlatılır.[360]

18.yy'da Ahmedî-i Âmidî'nin varyantında bu hadise diğer varyantlardan biraz farklılaşır. Buna göre Hz. Yusuf'un ayrılığına daha fazla dayanamayan Hz. Yakup, kız kardeşinden oğlunu ister, kız kardeşi ise Hz. Yakup'a nasılsa senin çok oğlun var birini (Yusuf) bana evlat olarak ver diyerek cevap verir:

Eytdi gönder Yūsufı baňa bacı
Ol firāḳı geldi baňa [çoḳ] acı

Hemşīresi dédi yā ḳardaş saňa
Bunca oġlun var bir oġlun ver baňa

Ol dédi kim Yūsufı eyle īṣāl
Ġayrī oġullarımıň birini al

Eytdi bāri bu géce mühlet baňa
Véer onu göndereyim yarın saňa

Anuň eṣvābını bugün yuyayım
Bu géce ṭoyunca anı göreyim[361]

Görüldüğü üzere Hz. Yakup'tan beklediği cevabı alamayan kız kardeş, Hz. Yusuf'u bir gece daha yanında tutarak kuracağı tuzağa zaman kazanır.

Eserde, hadisenin bundan sonraki kısmı diğer mesnevilerdeki gibidir. Babasından kendisine tevarüs eden kuşağı Hz. Yusuf'un beline bağlayan halası, bir

[360] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 182-183.
[361] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 121.

müddet sonra sözde çalınmış olan bu kuşağı incelemeleri sayesinde Hz. Yusuf'un belinde bulur.[362]

Eserde bu hususta ilginç bir ayrıntı da yer alır. Buna göre o zamanda bir kimse hırsızlık ettiği malın sahibine hiçbir ücret talep etmeden iki yıl boyunca hizmet etmektedir:

Ceddimiziň şer'i buyurur aňa
İki yıl hiẕmet gerek ḳıla baňa

Şer'imiz budur n'édem dér atası
Yūsufı alup gider 'ammetesi[363]

18.yy anlatılarından Oflu Bilâl Efendi'nin eserinde bu husus yer almaz.

Yine aynı yüzyılda kaleme alındığı düşünülen, yazarı belli olmayan bir Kıssa-i Yûsuf'ta, bu hususta anlatı diğer mesnevilerden çok farklıdır. Buna göre Hz. Yusuf'un bir tayası vardır. Taya kadın, yanında kalan ve çok sevdiği Hz. Yusuf'u babasına geri vermek istememektedir. Bu sebeple bir hile yapmaya karar verir. Hz. Yusuf uyurken kendi kolundan çıkardığı bir altın bileziği Hz. Yusuf'un koluna takar, Hz. Yusuf bunu fark etmez. Tayası büyük bir gürültü koparark altın bileziğinin çalındığını iddia eder. Aramaları sonucu bu altın bilezik Hz. Yusuf'un kolunda bulunur. Taya bilmektedir ki o dönemde mal çalmanın cezası malın sahibine iki yıl boyunca hizmet etmektir. Bu sebeple Hz. Yusuf, tayasına iki yıl boyunca hizmet etmek zorunda kalır.[364]

İncelediğimiz eserlerin sonuncusu olan Köprülüzâde Esad Paşa'nın anlatısında da bu husus genel hatlarıyla diğer anlatılarla aynı şekilde ele alınır. Buna göre, Hz. Yusuf'u vermemek için halasının ona kurduğu tuzak, sonrasında Hz.

[362] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 121-122.
[363] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 123.
[364] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 215-216.

Yusuf'un halasının kemerini çaldığı iddiasıyla halasının yanında kalma mecburiyeti gibi hususlar diğer anlatılardakiyle benzer şekilde ele alınır.[365]

Eserde, diğer anlatılardan farklı olan tek ayrıntı ise o dönemde insanların Hz. Yakup'un dinine göre amel ettikleri bilgisidir:

Ṭuṭardı herkes ol dem dīn-i Ya'ḳūb
Anuň şer'i bu gūne oldı mektūb

Seriḳa itse bir düzd-i figende
Olurdı ṣāḥib-i kālāya bende[366]

Câmî'nin eserinde de hadise diğer mesnevilerdekiyle küçük anlatı farklılıkları dışında aynı şekilde tahkiye edilir.[367] Eserde, diğer anlatılardan farklı olarak oğlu Hz. Yusuf'u geri isteyen Hz. Yakup'un, ara sıra kız kardeşinin evine oğlunu görmeye gittiği ayrıntısı, *"Gamlı gönlünde ondan başka kimse yoktu; ara sıra Yûsuf'u görmek, onun hasretini teskin etmiyordu."*[368] şeklindeki anlatımla dile getirilmektedir.

İlahi kaynaklardan Tevrat'ta ve Kur'ân-ı Kerîm'de bu hususla ilgili bir anlatı bulunmaz.

Giritli Sırrı Paşa'nın eserinde bu hususa tafsilatlı bir şekilde yer verilir. Buna göre annesinin ölümü üzerine halasının yanında bir müddet kalan Hz. Yusuf'u, büyüdüğünde babası Hz. Yakup yanına almak ister. Halasının, Hz. Yusuf'a aşırı derecede sevgi beslemesi ve onu Hz. Yakup'a vermek istememesi bir tuzak kurmasına sebep olur. Halası, atası Hz. İbrahim'den kendisine tevarüs eden bir kemeri kimse görmeden Hz. Yusuf'un beline bağlar. Sonra kemer kayboldu diye kemeri aramaya

[365] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.*, s. 35-37.
[366] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.*, s. 37.
[367] Câmî, *a.g.e.*, s. 24.
[368] Câmî, *a.g.e.*, s. 24.

koyulur. Nihayet kemer, Hz. Yusuf'un belinde bulunur ve Hz. Yakup'un şeriatına göre Hz. Yusuf kemerin sahibi olan halasının yanında bir sene daha yaşamak zorunda kalır:

> *Nebiyy-i müşârünileyhin cedd-i emcedi Hazret-i İbrâhîm aleyhisselâmın bir kemeri var idi ki tevârüs tarîkıyla ekber-i evlâdına intikāl ederdi ve 'â'ilece onunla teberrük ederlerdi. Bu mu'teber kemer irsen İshak aleyhisselâma, ondan da ekber-i evlâdı olan Yûsuf aleyhisselâmın ḫâlesine intikāl etmişti. Yûsuf aleyhisselâmı ise vâlide-i mâcidesinin irtihâlinden sonra ḫâlesi yanına alıp beslerdi ve onu çok severdi. Vaktâ ki Hazret-i Yûsuf büyüdü; peder-i muhteremi onu kendi yanına almak istedi. Ḫâlesi ise Hazret-i Yûsuf'un o kadar meftûnu idi ki bir dakîka bile firâkına dayanamazdı. Bir aralık kimse görmeksizin o müteberrik kemeri Yûsuf aleyhisselâmın elbisesi altından miyân-ı sa'âdetine bağladı; sonra "Kemer zâyi' oldu! Bakınız kim aldı?" dedi. Kemeri aradılar, Yûsuf aleyhisselâmın miyân-ı sa'âdetlerinde buldular. Bu vesîle ile müşârünileyhi yanında alıkoymağa şerî'atlerince hak kazandı; çünkü bâlâda beyan olunduğu üzere hırsızı bir sene müddet ahz u esîr etmek şer'-i Ya'kûb aleyhisselâm ahkâmından idi.*[369]

Süyûtî'nin tefsirindeki ayrıntıların da mesnevi şairleri tarafından dile getirilen birçok ayrıntıyla paralellik gösterdiği görülmektedir. Buna göre, Hz. Yakup ablasından Hz. Yusuf'u istediğinde, ablasının Hz. Yusuf'u vermeye gönlü olmadığı için babası Hz. İshak'tan kalan kemeri gizlice Hz. Yusuf'un beline bağladığı, ardından kemerinin kaybolduğu yaygarasını çıkardığı ve nihayet kemerin ev ahalisinden Hz. Yusuf'un üzerinde çıktığı bilgisi verilir.[370] Hadisenin devamında ablasının, *"Allah'a yemîn olsun ki; o, benim malımdır, onun hakkında dilediğimi yaparım"*[371] şeklinde dile getirdiği cümleye, Hz. Yakup'un *"İşte sen, işte o. Şayet bunu yapmışsa o (Yûsuf) senin malındır, bundan başkasına gücüm yetmez"*[372] şeklindeki cevabından sonra Hz. Yusuf'un halasının ölümüne kadar onun yanında yaşamak zorunda kaldığı belirtilirken halasının ölümüne kadar geçen zamanın ne kadar olduğu ayrıntısı dile getirilmez.[373]

Taberî tarihinde de bu hususun, Giritli Sırrı Paşa ve Süyûtî'nin tefsirindekine benzer bir anlatımla ele alındığı görülür. Buna göre Hz. Yakup'un, terbiyesi için kız kardeşine verdiği Hz. Yusuf'u iki yaşına gelinceye kadar göresi geldiği zamanlarda kız kardeşinin evine gidip gördüğü belirtilirken Hz. Yusuf iki yaşına geldiğinde ise

---

[369] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3., s. 134-135.
[370] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 294.
[371] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 294.
[372] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 294.
[373] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 294.

Hz. Yakup'un bu ayrılığa daha fazla dayanamayıp kız kardeşinden Hz. Yusuf'u geri istediği ifade edilir. Kız kardeşin ise Hz. Yusuf'u babasına geri vermeye hiç niyetinin olmadığı ifade edilen eserde, bu sebeple Hz. Yakup'tan bir hafta daha Hz. Yusuf'u yanında bırakmasını talep ettiği görülür. Hz. Yakup'un kız kardeşinin, bu bir haftalık zaman diliminde ise bir tuzak kurarak Hz. Yusuf'un beline babaları Hz. İshak'tan kalma kuşağı gizlice sardığı ve ardından kuşağın kaybolduğunu duyurduğu belirtilirken yapılan arama sonrasında kuşağın Hz. Yusuf'un belinde bulunduğu görülür:

> *Hazret-i Yusuf'u babası Hazret-i Yakub'un göreceği geldikçe kız kardeşinin evine gider, Yusuf'u görürdü. Hazret-i Yusuf iki yaşına basınca babası, Hazret-i Yakub'un ona karşı sevgisi ve hasreti arttı. Yusuf'un kız kardeşinin evinde kalmasına ve arada sırada gidip onu görmesine gönlü razı olmadı. Kız kardeşine:*
>
> *- Ey kızkardeşim! dedi. Yusuf'un ayrılığına dayanamıyorum. Kerem kıl, Yusuf'u yine bana geri gönder, dedi. Kız kardeşi onu geri göndermeğe razı olmadı. Ona:*
>
> *- Yusuf'u bana önceden verdin. Ben de onsuz olamam. O şimdi benim oğlumdur. Onu ben de seviyorum. Sana geri vermem, dedi. Hazret-i Yakub da:*
>
> *- Elbette onu bana vermeyince, olmaz. Ben onsuz olamam, dedi. Kadın, Hazret-i Yakub'un, Yusuf'u mutlaka almak istediğini görünce:*
>
> *- Mademki onu mutlaka almak istiyorsun, o, bir hafta benimle olsun, yanımda kalsın. Onun yüzüne doyunca bakayım, sonra sen alırsın, dedi. Hazret-i Yakub da buna razı oldu. Yusuf o hafta halasının yanında kaldı. Bir hafta da tamam olunca kadın kardeşi Yakub (a.s.)'ın Yusuf'u gelip alacağını gördü. Bir hile düşündü, bir oyun kurdu. Bu hile şuydu: İbrahim Peygamber dininden İsa peygamber zamanına gelinceye kadar şeriatin hükmü şöyle idi ki bir kişi başka bir kişinin davarını çalsa, uğurlasa (davarın sahibi o davarını hırsızın elinde bulsa o hırsız davarın sahibinin kölesi, kulu olur) diye hüküm giyerdi. Bu hükümden ancak ya davar sahibinin ölmesi veya kendisini azad etmesi ile kurtulurdu. Hazret-i İshak'ın vaktiyle bir kuşağı vardı. Bu kuşak ona babası İbrahim (a.s.)'dan kalmıştı. İshak (a.s.):*
>
> *Bu kuşak atamın mübarek bir hatırasıdır, diyerek onu saklar, dururdu. Onu gayette aziz ve mübarek sayardı. Hatta İshak (a.s.)'ın oğulları şöyle derlerdi:*
>
> *- Dedemiz İbrahim (a.s.)'ın kurban eylemek istediği oğul, babamız İshak'tı. İbrahim (a.s.) onu kurban etmek istediği zaman elini ve ayağını o kuşakla bağlamıştı. Bundan ötürü de İshakoğulları o kuşağı çok sayarlar, onu çok saygılı ve mübarek tutarlardı. Hazret-i İshak öldüğü zaman en büyük kızı, işte bu hatundu. Ve bu kadın o kuşağı sandığında saklamıştı. Onu sandıktan çıkardı. Hazret-i Yusuf'un gömleğinin içinden onun beline kuşattı. Hazret-i Yakub, Hazret-i Yusuf'u almaya geldiği gün kadın ona çok mahzun bir yüzle çıktı. Kendisini Yakub (a.s.)'a çok üzüntü içinde gösterdi. Yakub (a.s.) da onu:*
>
> *- Ey kardeş, niçin böyle çok üzüntülüsün? dedi. Kız kardeşi de:*

- Nasıl üzüntülü olmayayım? dedi. Dedem İbrahim Peygamberin o aziz ve mübarek kuşağını sandığımdan almışlar. Bugün aradım bulamadım. Ona üzülüyorum, dedi. Hazret-i Yakub da mahzun oldu, üzüldü. Abla hatun:

Evin içinde kuldan, uşaktan, oğlandan, kim varsa hepsini aradılar. Aranmayan yalnız Yusuf kaldı. Yakub (a.s.): Yusuf'u da arayın, dedi. Kadın:

- Yusuf küçüktür, ne bilsin, dedi. O zaman Yakub (a.s.): Mutlaka aramak gerek, diye ısrar etti. En sonra adamları gelip Yusuf'u da aradılar. Kaybolan kuşağı Hazret-i Yusuf'un belinde sarılı buldular. Hal böyle olunca Yakub (a.s.) utandı. Kız kardeşi de ona:

Dedemizin şeriatine uyar mısın? diye sordu. O da:

- Elimden ne gelir? dedi. Kadın da:

- Öyleyse şimdi Yusuf benim kulum, kölemdir. Sana vermem. Ancak iki yıldan sonra azad ederim. Ondan sonra da sen alırsın, dedi. Hazret-i Yakub, buna, gönüllü, gönülsüz razı oldu. Bu hükme baş eğdi. Yusuf'u kız kardeşinin evinde bıraktı, geri döndü, gitti.[374]

Yukarıdaki tahkiyeden anlaşıldığı üzere dönemin şeriatına göre hırsızlık yapan kimsenin, malın sahibinin kölesi olarak iki yıl müddetle malın sahibine hizmet etmesi gerekmektedir ve bu yüzden her ne kadar Hz. Yakup gönüllü olmasa da oğlu Hz. Yusuf'u iki yıl müddetle daha halasının yanında bırakmak zorunda kalır.

Sonuç olarak bu başlıkta ele aldığımız hadiseye her ne kadar ilahi kitaplarda yer verilmezse de tefsirlerde ve Taberî tarihinde, mesnevilerde anlatılan hadiseyle paralel bir şekilde kendisine yer bulduğu görülmektedir. Dolayısıyla, incelediğimiz mesnevilerde bu başlıkta ele alınan hususun kurmaca olmadığını ve esasen İslami gelenekteki anlatı ve rivayetler göz önüne alınarak teşkil edildiğini söylemek mümkündür.

1.10. Halasının Vefatı Üzerine Hz. Yusuf'un Babasının Yanına Dönüşü

Bazı mesnevi şairleri tarafından ele alınan bu hadise, hırsızlık suçlaması ile bir müddet daha yahut bazı eserlere göre çalınan malın sahibi hayatta olduğu sürece

[374] Taberî, *a.g.e.*, s. 244-246.

halasının yanında kalmak zorunda olan Hz. Yusuf'un nihayetinde ailesine kavuşmasına vesile olduğu şeklindeki bir tahkiyeyle ele alınmıştır.

13.yy anlatılarından Ali'nin eserinde, Hz. Yusuf'un halasının ölümüyle ilgili bir ayrıntı verilmezse de babasının yanına döndüğü bellidir:

Ya'ḳūb sawçı aradı anda buldı
Yūsufuŋ͡g belinde imiş beyān bildi
Yūsufı 'ammesine teslīm ḳıldı
Dağı iki yılġa tegrü dursun imdi[375]

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin varyantında bu hususta bir bilgi bulunmamaktadır.

14.yy mesnevi şairlerinden Darîr, Süle Fakih, Garîb ve Şeyyâd Hamza'nın eserlerinde ve 15.yy'da kaleme alınmış Tebrizli Ahmedî'nin varyantında bu hadiseden bahsedilmez.

15. yüzyılın bir diğer anlatısında Çâkerî'nin bu hususu çok kısa bir şekilde ele aldığı görülür. Buna göre kız kardeşinin ölümü sonrası Hz. Yakup, oğluna kavuşur:

Baḳarken Yūsuf'uň gül yüzüne ḳız
Alur cānın ecel bā-tīg-i ḫūn-rīz

Elinden 'ammesininüň oldı āzād
Dil-i Ya'ḳūb oldı ḫurrem ü şād[376]

Aynı yüzyıldaki Hamdî'nin eserinde de Çâkerî'ninkine benzer şekilde, Hz. Yusuf'un bir nevi özgürlüğüne kavuşup babasının yanına dönmesi hadisesi, kendisine

[375] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 274.
[376] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 137.

isnat edilen sözde hırsızlık suçu yüzünden halasının ölümüyle mümkün olduğu görülür:

Çûn kodu bu cihân tasarrufunu
Buldu Ya'kûb yine Yûsuf'unu[377]

Yine bu yüzyılın anlatılarından Hatâyî-i Tebrizî'nin eserinde ilginç bir ayrıntıya yer verilir ve Hz. Yusuf'a isnat edilen hırsızlık suçundan iki yıl sonra halasının öldüğü ve Hz. Yusuf'un, böylelikle halasının yanında iki yıl fazladan kaldığı belirtilir:

İki ilden ḫatun öldi ḳalmadı
Hīç kişi kāmın cihānda almadı[378]

16. yüzyıl anlatılarından Kemâl Paşazâde'de de diğer bütün anlatılardan farklı bir ayrıntıya yer verilerek Hz. Yusuf'un, halasının ölümü üzerine sanki gerçek annesi ölmüş gibi büyük bir üzüntü yaşadığı belirtilirken hadisenin devamında, yine diğer birçok anlatıda olduğu gibi halasının ölümü üzerine Hz. Yakup'un yanına döndüğü bilgisi verilir:

İnās öldi vü Yūsuf ṭutdı yası
Ṣanasın kim o gün öldi anası

Atasınuň evine geldi yine
Yine Ya'ḳūb anı aldı yanına[379]

[377] Hamdî, *a.g.e.*, s. 63.
[378] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 150.
[379] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 123.

Bağdatlı Zihnî ise eserinde, Hz. Yusuf'un sözde hırsızlık hadisesi üzerine halasının yanında ne süreyle kaldığı açık bir şekilde belirtilmez ve Hz. Yusuf, *niçe müddet* daha halasının yanında kaldıktan sonra halası ecel şerbetini içer:

Niçe müddet bu üslūb üzre bī-bāk
Olurdı vaṣl-ı Yūsuf'la ṭarabnāk

Ecel çün ḳıldı ṭay ṭūmār-ı 'ömrin
İdüp ẓulmet-pezīr envār-ı 'ömrin[380]

Bu yüzyıldaki diğer iki Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Gubârî ve Şerîf'in eserlerinde bu hadise ele alınmaz.

Aynı yüzyılda Taşlıcalı Yahya'nın anlatısında bu hususta orijinal bir ayrıntıya yer verilir. Kız kardeşi tarafından elinden alınan oğlu Hz. Yusuf'tan ayrı kalmanın verdiği üzüntüyle günlerce ızdırap çeken Hz. Yakup, ellerini semaya kaldırır ve oğluna kavuşmak için bir çare ister. Duası kabul olur ve bu dua sayesinde kız kardeşi Înâs çok şiddetli bir hastalığa yakalanıp nihayetinde ölür:

Dil-i Ya'ḳûbuň oldı inkisârı
Yaşını ırmaġ itdi 'ayn-ı 'ârı

Ḳaçurdı elden ol şehbâz-ı cânı
Sipihre irdi feryād u fiġânı

Kemer-bend oldı bir ḳullâb-ı fürḳât
Ayırdı dil-ribâsın ḳaldı ḥasret

Görür kim cümletü'l-mülk oldı Înâs
Göremez Yûsufını mefḫâr-i nâs

[380] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 195.

O mekkârın aňa kâr itdi kârı
Ayırmaz kendüden aġyâr yârı

Elini ḳaldurup itdi niyâzı
Didi ey çâresizler çâresâzı

Viṣâl-i Yûsufa aç bâb-ı imkân
O ḥüsn ıssını eyle baňa iḥsân

Taḥammül idemez oldum firâḳa
Vücûdum yandı nâr-ı iştiyâḳa

Bizüm tedbîrümüz taḳṣîr ü noḳṣân
Olursa senden olur derde dermân

Ḳabûl itdi du'âsın Rabb-i Hâdî
Müyesser oldı maḳṣûdı murâdı

Du'â tîrini atdı eşref-i nâs
Ziyâdse ḥasta oldı yatdı Înâs

O günlerde irişdi bir belâya
Ḳodı başın yire mânend-i sâye

Ecel şehbâzı bir gün geldi yetdi
Anuň da murġ-ı cânın aldı gitdi[381]

[381] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 22.

Hz. Yakup'un kız kardeşi Înâs'ın ölümü, bir nevi âşık ile maşuku bir araya getirmiştir:

Beşâret itdiler Ya'ḳûba fi'l-ḥâl
Didiler 'izz ü devlet itdi iḳbâl

Göçürdi raḫtını Înâs nâgâh
Ecel derbendini ḳıldı güzergâh

Ḥayâtı manṣıbından oldu merfû'
Gidüp mâni' yirine geldi memnû'

Ḳavuşdı ḥasret olan ḥasretine
Degişdi fürḳatini vuṣlatına[382]

Bu hususu ele alan Şerîfî, halası öldüğünde Hz. Yusuf'un yedi yaşında olduğu ayrıntısı üzerinde durur:

Dürince defter-i 'ömrini devrān
Peder yanına vardı şâh-ı ḫūbān

Yidi yaşına dir irdikde rāvī
Cihānı dutdı mihr-i ḥüsni çavı[383]

Aynı yüzyıla ait Ziyai Yusuf'un varyantında halasının ne zaman öldüğü belirtilmez:

Anuňla oldı cānı ḫurrem anuň

[382] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 22.
[383] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 2.

Olunca rızḳı dünyādan güm anuň

Çü dürdi devrin anuň çerḫ-i bīdād
Bu serv oldı anuň bendinden āzād[384]

18.yy'da Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında, Hz. Yusuf sözde hırsızlık yaptığı sebebiyle iki yıl boyunca halasının yanında kalır. Bu iki yıl biter bitmez halası vefat eder ve Hz. Yusuf, babasının yanına döner:

İki yıl itmām olunca 'ammete
Eyledi riḥlet varup āḫirete

Geldi Yūsuf ol atası yanına
Ḳul iken āzād érişdi cānına[385]

Aynı yüzyıl mesnevilerinden yazarı belli olmayan bir Kıssa-i Yûsuf anlatısında ve Oflu Bilâl Efendi'nin anlatısında bu hususta bir kayıt yoktur.

Bu yüzyıldaki bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Köprülüzâde Esad Paşa'nın eserinde, Hz. Yusuf'un halasının ölümü hadisesi, zaman belirtilmeden ifade edilir:

Ecel cāmıla ser-ḫoş oldı āḫir
Bu teşvi[ş]le o medḫūş oldı āḫir

Eserde kız kardeşinin ölümü üzerine oğluna kavuşan Hz. Yakup'un bütün kederi son bulur:

---

[384] Melike Gökcan, *a.g.e.*, s. 182.
[385] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 123.

Dil-i Yaʿḳūb anuňla ḫurrem oldı
Mey-i behcetle anuň cāmı ṭoldı

Feraḥ-baḫş oldı aňa rūy-ı Yūsuf
Şemīm-efzāy oldı būy-ı Yūsuf[386]

Câmî'nin eserinde de Hz. Yusuf'un halasının ölümüne kadar geçen süre belli değildir. Eserdeki en kesin bilgi Hz. Yusuf'un, halası ölünceye kadar onunla yaşadığı bilgisidir. Kız kardeşinin ölümü, oğluna kavuşma vesilesi olan Hz. Yakup, bu duruma çok sevinir.[387]

İlahi kaynaklar Tevrat ve Kur'ân'da bu olaylardan bahsedilmez.

Giritli Sırrı Paşa ve Süyûtî'nin tefsirlerinde de bu hadiseye yer verilmez.

Taberî'nin eserinde, bir önceki başlıkta da ele aldığımız; Hz. Yusuf'un, halasının kurduğu bir düzenle babasından iki yıl daha ayrı kalmaya mecbur kaldığı belirtilirken Hz. Yusuf'un, bahsi geçen iki yılın sonunda kulluktan kurtulduğu, yine aynı tarihte Hz. Yakup'un kız kardeşinin de tesadüfen vefat ettiği şeklindeki ayrıntının dile getirildiği görülür:

> *Öyleyse şimdi Yusuf benim kulum, kölemdir. Sana vermem. Ancak iki yıldan sonra azad ederim. Ondan sonra da sen alırsın, dedi. Hazret-i Yakub, buna, gönüllü, gönülsüz razı oldu. Bu hükme baş eğdi. Yusuf'u kız kardeşinin evinde bıraktı, geri döndü, gitti. İki yıl tamamlanıncaya kadar sabır gösterdi. Tesadüfte iki yıl tamam olunca kız kardeşi de ölmüştü. Hazret-i Yusuf da kulluktan kurtulmuştu. Hazret-i Yakub da Yusuf (a.s.)'ı alıp, onu evine götürdü.*[388]

Mesnevilerin birçoğunda yer verilen bu başlıktaki hadiseye, mukayeseye dâhil ettiğimiz dinî ve tarihî kaynaklardan yalnızca *Tarih-i Taberî* adlı eserde yer verildiği görülürken şairler tarafından hikâyenin kurgusal çerçevesi içinde bir bütünlük sağlamak ve doğal olarak Hz. Yusuf'un, yeniden babasının yanına döndüğünü ifade

[386] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.*, s. 37.
[387] Câmî, *a.g.e.*, s. 24.
[388] Taberî, *a.g.e.*, s. 246.

edebilmek için İslami anlatıların referansı çerçevesinde eserlere dâhil edilen bir anlatı görünümünde olduğunu söylemek mümkündür.

1.11. Hz. Yusuf'un Gördüğü Rüya (Güneş, Ay Ve Yıldızların Secde Etme Hadisesi)

Yûsuf u Züleyhâ anlatılarının temel başlatıcı unsuru, Hz. Yusuf'un gördüğü bu rüyadır. Hz. Yusuf'un gördüğü bu ilk rüyanın esasen ona peygamberlik müjdesini haber veren ve onun sonraki hayatına dair başından geçecek hadiselere işaret eden bir rüya olduğu mesnevilerin tahkiyelerinde açıkça görülmektedir. İncelediğimiz eserlerde, bütün bir hikâye Hz. Yusuf'un gördüğü bu rüya üzerine temellendirilir.

13.yy anlatıcılarından Ali'ye göre Hz. Yusuf; güneş, ay ve yıldızların kendisine secde etmesi rüyasını gördüğünde henüz on bir yaşındadır. Eserde, Hz. Yusuf'un rüyasında gördüğü gök cisimlerinin sayısı ay ve güneş dâhil olmak üzere on üçtür:

'Azîz Yûsuf tamâm on bir yaşar idi
Ya'ḳub savçı uyu ḳanda uyur idi
Uyur irken bir 'acâyib düş Yûsuf kördi
Te'vîlin atasına sorar imdi

Doġar kün dolunay on bir ulduz
Düşim içre secde ḳıldı ba͡nga düpdüz
Oşbu düşni beyle kördüm hîç gümânsız
Yâ ayıt ba͡nga te'vîlin ḳılġıl imdi[389]

Hz. Yusuf gördüğü bu rüyayı babasına yorumlatmak ister. Bu rüya yorumlama hadisesi eserde, Hz. Yakup'un ağzından söylenmiş beş dörtlükle; Hz.

[389] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s.

Yusuf'a devlet verileceği, kardeşlerinin ona hürmet edeceği, Hz. Yusuf'un kıyamete dek bilineceği ve kendisine peygamberlik verileceği şeklinde dile getirilir:

Andın Ya'ḳūb Yūsufı͡ng̃ düşini yordı
Te'vīlin mübārek aytur idi
Ümīd var kim Mevlādan meded irdi
Sa͡ng̃a 'izzet rif'at körinür imdi

Ümīd var kim Ḫālıḳ sa͡ng̃a vire mülket
Faẓl birle rūzī ḳıla öküş ni'met
Ḳardaşlarını͡ng̃ köp ḳıla sa͡ng̃a hürmet
On birisi sa͡ng̃a ḫiẕmet ḳıla imdi

'Ālem içre seniň adı͡ng̃ meşhūr ola
Maşrīḳ maġrīb ululları seni bile
Ḳıyāmetke tigrü adıng bāḳī ḳala
Ḫalīl-i ẕebīḥ dewleti körünür imdi

Nübüvvet risālet buldaçı sen
Hem mülket iyesi boldaçı sen
Hem rāhatlıḳ beşāret buldaçı sen
Ḫalīl-i ẕebīḥ dewleti körünür imdi

Yā ibn ınanġıl bayıḳ ba͡ng̃a
Bu düş içre salṭānat körünür sa͡ng̃a
Ḥamd ü ṣenā telim ayġıl Sübḥanga
Sübḥān sa͡ng̃a telim ihsān ḳıla imdi[390]

[390] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 71.

Aynı asırda, Haliloğlu Ali'nin varyantında ise, Ali'nin eserinden farklı olarak Hz. Yusuf'un bu düşü gördüğünde on yaşında olduğu belirtilirken yine Ali'nin varyantından farklı olarak Hz. Yusuf'un rüyasında gördüğü gök cismi sayısının, güneş ve ay dâhil olmak üzere toplam on bir olduğu ifade edilir:

Pes on yıl temam yitdi
İşit ki taḳdir nitdi
Gice uyḳuya yatdı
Düş gördi 'acebleyü
...
Gördügi düş ol imiş
Gökden on yılduz inmiş
Ay ü gün bile imiş
Yûsufa secde ḳılu

Ṭoḳuzı yılduz idi
Onuncısı gün idi
Onbirinci ay idi
Öninde secde ḳılu[391]

Diğer mesnevilerde olduğu gibi Hz. Yusuf'un, burada da gördüğü düşü babasına yorumlatmak istediği dile getirilir:

Yûsuf buları gördi
Ṭaňlacaḳ durup ṣordı
Atasına yalvardı
Bu düşüm nedür diyü

Ya'ḳûb anı diňledi
Düşini key taňladı

[391] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s.154.

Ma'nisini aňladı
Yûsuf olur key ulu[392]

Babasının yorumu ise Hz. Yusuf'un kardeşlerinden yüce olacağı ve günün birinde büyük bir sultan olacağı şeklindedir:

Eydür oġul bilesin
Ulu sulṭân olasın
Dürlü rāḥat bulasın
Ḳardaşlaruňdan ulu[393]

14.yy'daki Darîr'in anlatısında, Hz. Yusuf'un bu rüyayı gördüğünde kaç yaşında olduğu belirtilmez:

evveli bu ḳıṣṣanuň oldur beyān
bir gice düş gördi yūsuf nāgehān

gördi on bir yılduz ile ay (u) gün
secde ḳıldı yūsufa ey ẕü-fünūn[394]

Eserde Hz. Yusuf'un gördüğü rüyayı, *"bildi düşde gördigi sulṭān ola/il vilāyet hep aňa fermān ola"*[395] şeklinde yorumladığı belirtilen Hz. Yakup'un, bu rüyadan oğlunun ileride sultan olacağı çıkarımını yaptığı anlaşılır.

[392] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s.154.
[393] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 154.
[394] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 279.
[395] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 280.

Aynı yüzyılın bir diğer anlatısı olan Süle Fakih'te de durum Darîr'de olduğu gibidir. Bu anlatıda da Hz. Yusuf'un bu düşü gördüğünde kaç yaşında olduğu bilgisi verilmez:

Anı kim kim ḳıldı ḳaṣaṣ ḥükm-i ḫaber
Bir gice düş gördi bu Yūsuf meger

Gördi on bir yılduz ile ay u gün
Secde ḳıldı Yūsuf ey reh-nimūn[396]

Hz. Yakup'un, oğlunun gördüğü düşü oğlu Hz. Yusuf'a;

İtdi Yūsuf 'ömrüň uzun olısar
Devleti çoḳ saňa yol bol viriser

Yā oġul görklü olısardur düşüň
Pādişāhlıḳ getürür işbu düşüň

Beg olasın şāh olasın 'āḳıbet
Hem imāmmü'l-ḳavm ṣāḥib-ma'rifet[397]

şeklinde, uzun ömürlü olacağı, ileride kendisine hem padişahlık hem de nübüvvet verileceği yollu tevil ettiği görülür.

Bu yüzyıldaki Garîb'in eserinde Hz. Yusuf, Darîr ve Süle Fakih'teki anlatının aksine bahsi geçen bu rüyayı gündüz uykusunda görmüştür:

Bir gün otururdı Ya'ḳūb gündüzin
Yatdı Yūsuf düşdi Ya'ḳūb'uň dizin

[396] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 78.
[397] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 79.

Başını ḳodı dizi üstine uyur
Uyur-iken Yūsuf anda düş görür

Baḳar-ıdı Ya'ḳūb anuň yüzine
Söylenürdi ḳulaḳ urġıl sözine

Yūsuf'uň ḥüsni gibi var mı ola
Ay-ıla gün buňa beňzer mi ola

Bunı dirken Yūsuf uyandı baḳar
Söyledi Ya'ḳūb'a odlara yaḳar

Didi ay gün nicesi beňzer buňa
Şimdi secde ḳıldı ikisi baňa

Daḫı on bir yıldız-ıla geldiler
Secde idüp baňa tābi' oldılar[398]

Anlatının devamında Hz. Yakup, oğlunun gördüğü düşün manasını anlar ve çekindiği için oğluna düşün tevilini yapmaz:

Geç bu düşüň ta'bīrinden fāriġ ol
Kendözüň düşi degildür ṣāliḥ ol

Zīrā anı ṣaḳınurdı söylemez
Ya'nī anuň ḥālini fāş eylemez[399]

[398] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 272-273.
[399] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 274.

Bu yüzyılın önemli Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından Şeyyâd Hamza'nın eserinde, Hz. Yusuf bu rüyayı gördüğünde yedi yaşındadır:

Yédi yaşında idi yūsuf nebī
ṣūreti ḫūb yoġ-ıdı anuň gibi

bir géce yatur-iken ol düş görür
érte ṭurur anı ya'ḳūba ṣorar

eydür éy baba yaturdum bu gece
bir 'aceb düş görürem éşit nice

gördüm ay u güneş on bir yılduz
secde ḳılurlar ḳamusu baňa düz[400]

Hz. Yakup, oğlunun gördüğü bu düşü sultan olacağı ve kardeşlerinin de onun hizmetine gireceği şeklinde yorumlar:

ḫoşdur yā oġul senüň düşüň
sulṭanlıġ-ıla géçiser 'ömrüň yaşuň

ḫaḳ seni sulṭān ḳılısar ḳamuya
on bir ḳardaşuň ṭurısar ṭapuya[401]

Tebrizli Ahmedî'nin mesnevisinde, Hz. Yusuf'un bu rüyayı gördüğünde kaç yaşında olduğu söylenmez. Eserde Hz. Yusuf, geceleyin rüyasında gördüğü hadiseyi ertesi sabah babasına anlatır. [402]

[400] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 85.
[401] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 85.
[402] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 9a.

Tebrizli Ahmedî, anlatının devamında 13.yy'da Ali'de ve 14.yy'da Süle Fakih'te olduğu gibi Hz. Yusuf'a nübüvvet verileceğini belirttikten sonra önemli bir ayrıntıya yer verir ve Hz. Yusuf'un rüya tabiri ilmiyle de mükafatlandırılacağını belirtir:

Ḥaḳ saňa virdi nübüvvetden nişân
Uş budur ta'bîri düşüň bil 'ayân

'İlm-i ta'bîri daḫı virmiş saňa
Ḥak te'âlâ rûşen oldı uş baňa[403]

Eserdeki bir diğer ilginç ayrıntı ise babasından yukarıdaki yorumları duyan Hz. Yusuf'un; babasına, kendisine sultanlık da verilip verilmeyeceğini sormasıdır:

Didi yâ ata budur ṭoġrı ḫayâl
Salṭanat ḥâline hem yoḳ mu mecâl

Didi var illâ ki ben ketmeyledüm
Saňa sözi perd[e]-ile söyledüm[404]

Yukarıdaki cevaptan anlaşıldığı üzere Hz. Yusuf, babasından beklediği cevabı almıştır.

15.yy'ın diğer bir anlatısı Çâkerî'de de Hz. Yusuf'un bu rüyayı gördüğünde kaç yaşında olduğu belirtilmez; ama eserde Hz. Yusuf'un bu rüyayı babasıyla birlikte uyuduğu bir gece vakti gördüğü bellidir:

Meger bir gice Yūsuf şāh-ı ḫūbān
Giderken gül gibi gülşende ḫandān

[403] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 9b.
[404] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 9b.

Ḳodı kendü başı altına bālīn
Uyurdı nāz ile ol serv-i sīmīn

Atasınuň yanında yatdı ol ḫūb
Cemāli nūrıyla ġarḳ oldı Ya'ḳūb

Egerçi ġonce-idi güldi gül-zār
Sevindi düşde Yūsuf oldı bīdār

Çü Yūsuf nergis-i sīr-ābın açdı
Güneş gibi gözinüň ḫᵛābın açdı

Gülerken gördi anı çeşm-i Ya'ḳūb
Didi iy cān ü dilden daḫı maḥbūb

Ne gördüň ḫᵛāb içinde ḫande ḳılduň
Meger düşin cihānı bende ḳılduň
…
Düşümde ben ne gördüm diňle ḫānum
'Ayān olsun saňa sırr-ı nihānum

Uyurken düşde gördüm on bir ılduz
Gelüp ḳarşumda urdılar yer[e] yüz

Güneşle māh bile secde ḳılur
Düşüm ta'bīrini Allāh bilür[405]

[405] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 206-207.

Eserde, gördüğü düşü yorumlatmak isteyen Hz. Yusuf, babasına;

Benüm babacıġum ta'bīrini di
Ol on bir ılduzuň her birini di

Nedir şems ü ḳamer düşde beyān it
Düşüm ta'bīrini baňa 'ayān it[406]

biçiminde bir sual sorar. Hz. Yakup'un bu suale, atasözü kabilinden verdiği *"Kişi her ne ki bulsa yimek olmaz/Daḫı gördügi düşi dimek olmaz"* şeklindeki cevaptan, oğluna düşünün tevilini yapmadığı anlaşılır.

Aynı yüzyılda Hamdullah Hamdî, Hz. Yusuf'un gördüğü düşü *"Bu İllet Yûsuf'un Âleyhi's-selâm Ka'be-i Cemâl-i Vücûduna Kevâkib ü Şems ü Kamer Sücûdudur ki Ana Cevâd-ı Kerîmin Cûdudur"*[407] başlığı altında tafsilatlı bir şekilde ele alır. Hamdî'de de diğer birçok anlatıdaki gibi on bir yıldız, güneş ve ay Hz. Yusuf'a secde eder. Eserde, Hz. Yusuf'un bu düşü gördüğünde kaç yaşında olduğu ile ilgili bir ayrıntıya ise yer verilmez:

Anun için düşünde ol dilber
Gördü on bir nücûm u şems ü kamer

Bende gibi ederler ana sücûd
Görücek anı ol latif vücûd[408]

Rüyanın akabinde Hz. Yusuf, babasından herhangi bir tevil talebinde bulunmadan Hz. Yakup rüyayı tevil eder. Bu tevile göre Hz. Yusuf, Allah tarafından risaletle müjdelenir:

Hak ta'âlâ seni güzîde ede

---

[406] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 207.
[407] Hamdî, *a.g.e.*, s. 68.
[408] Hamdî, *a.g.e.*, s. 69.

Sadef-i âleme ferîde ede

Hâb te'vîlin eyleleye ta'lîm
Olasın bu kerâmet ile kerîm

Sana itmâm ede ni'metini
Ki müyesser kıla risâletini

Bu şerefte tamâm ola zeynin
Nitekim eyleyeydi ceddeynin[409]

15.yy'daki Tebrizli Hatâyî'nin anlatısında, diğer mesnevilerin aksine Hz. Yusuf manaca birbiriyle aynı kapıya çıkan iki farklı rüya görür. Buna göre, Hz. Yusuf'un gördüğü ilk rüya şöyledir:

Ṣoňra andan gördi Yūsuf bu düşi
Ol özin gördi hem on bir ḳardaşı

Ellerinde cümle gördi bunlaruň
Bir 'aṣā var her birinde onlaruň

Sonra ḳardaşlar 'aṣāsın aldılar
Ellerinden cümle yire saldılar

Tikdiler Yūsuf 'aṣāsın bir yire
Bitdi dağuldı budağı her yire

Hem gine yapraġlayup göge çıḳar
Çün ki ḫālıḳ tikdi anı kim yıḳar

[409] Hamdî, *a.g.e.,* s. 69.

Her butaġda geldi ḳuş ḳondı aňa
Yūsuf anı görüben ḳaldı daňa

Böyle ün salup o ḳuşlar sāz idi
Her biri yüz nev'ile āvāz idi[410]

Görüldüğü üzere, Hz. Yusuf'un gördüğü bu ilk rüyada da kardeşlerine üstün olacağı bellidir.

Eserde, Hz. Yusuf'un gördüğü ikinci rüya ise diğer varyantlarda olduğu gibi on bir yıldız, güneş ve ayın kendisine secde ettiği rüyadır:

Yine Yūsuf gördi taḫt-ı sulṭānı
Üste ḳoydılar çıḳarup hem anı

Geldi gün ay yılduzuň on bircesi
Secde ḳıldılar Yūsufa ḳamusı[411]

Hz. Yakup, oğlunun gördüğü bu rüyayı diğer anlatılarda olduğu gibi, Hz. Yusuf'un padişah olacağı ve kardeşlerinin onun buyruklarına tabi olacağı şeklinde yorumlar.[412]

16. yüzyıldaki Kemâl Paşazâde, Hz. Yusuf'un bahsi geçen rüyayı gördüğünde babasıyla aynı odada uyudukları bilgisi verilirken oğlunun uykusunda yaşadığı sıkıntıyı fark eden Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'a rüyasını sorduğu anlaşılmaktadır:

---

[410] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 150-151.
[411] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 151.
[412] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 151.

Meger bir gice Yūsuf ḫalvetinde
Yatur-ıdı atasınuň ḳatında

Virürdi şem‘-i ḥüsni meh gibi tāb
Gözin mest eylemişdi sāġar-ı ḫ^{v}āb

Yaturken göňli ḳuşı fāriġü’l-bāl
Ṭuru geldi yirinden mużṭaib-ḥāl

Belīnler gibi nā-gāh ḳorḳusından
Uyandı baḫt gibi uyḫusından

Ḳızarmış gül yüzi ter lāle gibi
Ṣaçılmış der yüzine jāle gibi

Döker dür gibi der çün ol perī-çihr
Olur pervīn ḥabāb-ı çeşme-i mihr

Görüp Ya‘ḳūb anuň bu ıżṭırābın
Ṣorup keşf itdi bu ḫābuň niḳābın[413]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda, diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde Hz. Yusuf'un; güneş, ay ve yanlarında on bir yıldızın, kendisine secde ettiğini gördüğünü ifade ettiği dile getirilirken babası Hz. Yakup'un, bu rüyanın tevilini Hz. Yusuf'a kısa bir anlatımla yaptığı görülür:

Didi düşümde gördüm bir ‘aceb ḥāl
Ki vaṣfında anuň ‘ācizdür aḳvāl

[413] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 308-309.

Görürem mihr-ile māhı münevver
Daḫı bunlaruň-ıla on bir ahter

Baňa ta'ẓīm idüp bī-ḥadd ü ġāyet
Önümde secde eyler temāmet

Düşin Yūsuf ḳılup ta'bīr rūşen
Didi Ya'ḳūb anuň ta'bīr rūşen[414]

16.yy anlatılarından Bağdatlı Zihnî'de de durum, diğer birçok mesnevide olduğu gibidir. Buna göre, Hz. Yusuf düşünde on bir yıldız, güneş ve ayın kendisine secde ettiklerini görür. Gördüğü bu rüyayı babasına anlatır:

Didi Yūsuf ki gördüm oldı rāġıb
Baňa mihr-ile meh on bir kevākib

Öňümde secde ḳıldılar müşārik
Niçük kim Ādem'e ḫayl-i melāyik[415]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un bu rüyayı kaç yaşında gördüğü bilgisi ve babasının rüyayı yorumlama hadisesi yer almaz.

Aynı yüzyılda Gubârî'de de Bağdatlı Zihnî'deki gibi bir anlatım dikkati çeker. Buna göre on bir yıldız, güneş ve ay Hz. Yusuf'a secde ederler:

Ḥasede bir daḫi sebeb ey yār
Gördi ḫ^{v}ābında ol ḳamer ruḫsār

Mihr ü māhile on bir aḫter-i pāk

[414] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 309.
[415] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 281.

Kendüye secde eyledi bī-bāk[416]

Anlatıda, Hz. Yakup oğlunun gördüğü bu düşü; kardeşleri arasında mümtaz bir yere sahip olacağı, kardeşlerinin kendisine secde edeceği ve kendisine Allah tarafından rüya tabiri ilminin verileceği şeklinde yorumlar:

İde Ḥaḳ cümleden seni mümtāz
Ḳla ta'bīrde suḫan-perdāz

İḫvetüň içre ser-firāz olasın
Ya'nī mümtāz u bī-niyāz olasın

Ḫᵛāb te'vīlin idesin ta'bīr
Ola ta'bīrüň aḥsen-i tefsīr

İḫvetüň içre olasın mescūd
Aḳribān içre olasın maḥmūd[417]

Aynı yüzyılın bir diğer varyantı olan Şerîf'in anlatısında, bu husus kısaca iki beyitle ele alınır. Hadisede Hz. Yusuf'un rüyayı kaç yaşındayken gördüğü ve Hz. Yakup'un bu rüyayı yorumlaması hususuna yer verilmez:

Bir gece Ken'ânda Yûsuf düş görür
Bir 'acâyip bir ġarâyip düş görür

Gördi on bir yılduzla ay u gün aňa
Secde ederler bular cümle aňa[418]

[416] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 74.
[417] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 75.
[418] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 128-129.

Bu yüzyılda kaleme alınan Taşlıcalı Yahya'nın eserinde, Hz. Yusuf'un adı geçen düşü gördüğünde on iki yaşında olduğu belirtilir:

On iki yaşına irdükde Yûsuf
Aňa keşf oldı esrâr-ı tasavvuf
…
Dil-i Ya'ḳûbı Yûsuf eyledi şâd
Didi bir gün aňa ey pîr-i irşâd

Bu gice on bir encüm mihr ile mâh
Sücûd itdi baňa seyrümde nâgâh

İşitdüm cümle ervâḥ-ı enâmı
Çağırdu es-salâtu ve's-selâmı[419]

Yukarıdaki tahkiyeden, kendisine tazimde bulunulan Hz. Yusuf'un peygamberlikle müjdelendiği çıkarımını yapmak mümkündür.

Yine anlatıda, Hz. Yakup tarafından Hz. Yusuf'un rüyası; kendisine güç ve iktidar verileceği, kardeşlerinin onun hizmetine gireceği, iki dünyada da çok yüksek makamlara erişeceği şeklinde tevil edilir:

Eyitdi sen olursın enbiyâdan
Saňa el vire devlet her bir yaňadan

Saňa me'mûr olup ḳardaşlaruň hem
Elüň altında ola hem-çü ḫâtem

Vire Ḥaḳ zâtıňa iki sürûrı

[419] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 23.

Biri dünyâ biri ʻuḳbâ ḥużûrı[420]

Aynı yüzyıldaki bir diğer anlatı olan Şerîfî'nin eserinde de Taşlıcalı Yahyâ'nın eserinde olduğu gibi Hz. Yusuf on bir yıldız, ay ve güneşin kendisine secde etmesi rüyasını gördüğünde on iki yaşında olduğu belirtilir:

Olınca Yömr-i Yûsuf on iki sāl
Bilindi yoḳ cihānda aňa emṣāl

Melāḥat milki māhı ḫāb içinde
Görüp seyri yaturken ḳıldı ḫande

Babası Yūsuf'a idüp ḫiṭābı
Ṣorup güldügine ister cevābı
…
Didi on bir nücūm şems ü ḳamer de
Düşümde eylediler baňa secde

Nübüvvetle bulup ifşāda āşūb
Dime iḫvāna seyrüň didi Yaʻḳūb[421]

Görüldüğü üzere Hz. Yakup, oğlunun düşünü, nübüvvetle muştulandığı şeklinde yorumlamıştır.

Bu yüzyılda ele aldığımız mesnevilerden sonuncusu olan Ziyai Yusuf'un eserinde de Hz. Yusuf'un gördüğü düş, diğer mesnevilerde ele alındığı gibidir. Buna göre Hz. Yusuf, babasının yanında uykuya dalar ve rüyasında on bir yıldız, güneş ve

[420] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 23.
[421] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 7.

ayın kendisine secde ettiğini görür.[422] Eserde, Hz. Yusuf'un bu rüyayı gördüğünde kaç yaşında olduğu bilgisi ve babasının bu rüyayı tevil etmesi hadisesine yer verilmez.

18.yy Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında bu hususta anlatılan rüya hadisesi 15.yy anlatılarından Tebrizli Ahmedî'ninkiyle hemen hemen aynıdır. Âmidî'de de uykusunda birbirine bağlı iki farklı rüya gören Hz. Yusuf'un ilk rüyası şöyledir:

Bir géce düş görür ol dürdānesi
'İlm-i ta'bīri bilürdi atası

Dédi gördüm vāḳı'amda yā aṭa
Cümle iḫvān ile éerdim ṣoḥbete

Her birimiziň elinde var 'aṣā
Līki benüm ulu anlarıň ḳıṣa

Cümle iḫvānım 'aṣāsın atdılar
Ol benüm 'aṣāmı yére dikdiler

Gögerüp yapraḳlanur āġāz éder
Dalına ḳuşlar ḳonup āvāz éder[423]

Yukarıdaki anlatıdan anlaşıldığına göre Hz. Yusuf bu ilk rüyası olan asa rüyasında kardeşlerinden daha özel ve güçlü bir şahsiyet olacağı bellidir.

Hz. Yusuf'un aynı uykuda gördüğü ikinci rüya, diğer anlatılarda olduğu gibi on bir yıldızın, ayın ve güneşin kendisine secde ettiğini gördüğü rüyadır. Eserde, bu

[422] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 257.
[423] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 123.

rüyayı babası Hz. Yusuf'un yüce makamlara kavuşacağı ve kardeşlerinin ona muhtaç olacağı biçiminde yorumlar.[424]

Bu yüzyılın Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından Oflu Bilâl'in eserinde, Hz. Yusuf'un bu rüyayı gördüğünde kaç yaşında olduğu bilgisi yer almaz. Oflu Bilâl, diğer anlatılardaki gibi Hz. Yusuf'un rüyasında ay, güneş ve on bir yıldızın gökten inip kendisine secde ettiği hadiseyi tahkiye eder.[425] Bu hadiseyi Hz. Yakup *"Bunuň ta'bīri bu Allāhu a'lem olasın sulṭān/Saňa on bir ḳarındaşuň ḳul olur iẕn-i Mevlādan"*[426] şeklinde tevil ederek Hz. Yusuf'un nihayetinde Allah'ın izniyle sultan olacağı ve kardeşlerinin ona kul olacağı şeklinde yorumlar.

Bu hususta aynı yüzyıldaki yazarı belli olmayan bir Yûsuf u Züleyhâ anlatısında hadiseye, Hz. Yusuf'un yedi yaşındayken gördüğü rüya ayrıntısı ile başlanır:

yeddi yaşına yūsuf girmiş idi
bir gün evlerinde oturmışdı

uyḳu gelüp gözine yatup uyur
uyuriken bir 'acāyib düş görür[427]

Tahkiyenin bundan sonraki kısmı, diğer mesnevilerde yer aldığı gibi Hz. Yusuf'un on bir yıldız, güneş ve ayın kendisine secde ettiğini anlatması ve Hz. Yakup'un da bu rüyayı oğluna hem risaletle müjdeleneceği hem de padişah olacağı şeklinde tevil etmesi şeklinde anlatılır.[428]

Birçok mesnevi şairinin eserine ilham vermiş olan Molla Câmî'de de durum pek farklı değildir. Buna göre, bir gece Hz. Yusuf rüyasında ay, güneş ve on bir parlak

[424] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 123-124.
[425] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 65-66.
[426] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 66.
[427] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 67.
[428] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 67.

yıldızın kendisine secde ettiğini görür.[429] Câmî'nin anlatısında Hz. Yusuf'un bu rüyayı kaç yaşındayken gördüğü belli değildir. Yine eserde Hz. Yusuf'un, babasından rüyasını tevil etmesini istemesi hadisesi de yer almaz. Bu hususta Hz. Yakup'un *"Bu rüya, onların hasedini tahrik eder; dayanamazlar. Çünkü, tabiri gün gibi meydanda!"* şeklinde bir ifade kullanarak rüyanın manasını bildiği; lakin rüyanın duyulmasından çekindiği için rüyayı Hz. Yusuf'tan bile sakladığı anlaşılmaktadır.

İlahi kaynaklardan Tevrat'a göre, Hz. Yusuf birbirine manaca benzeyen iki rüya görür ve bu rüyaları gördüğünde on yedi yaşındadır.[430] Hz. Yusuf, gördüğü bu rüyayı ilk olarak ağabeylerine anlatır:

> *"Tarlanın ortasında demet yapıyorduk; benim demetim kalkıp dikildi, sizin demetleriniz benimkinin etrafını çevirip önünde eğildiler. O zaman ağabeyleri ona 'Başımıza kral mı olacaksın?' 'Yoksa üzerimizde hüküm mü süreceksin?' dediler.*[431]

Yukarıdaki rüyanın akabinde bir rüya daha görür. Bu rüya ise şöyledir:

> *Yusuf başka bir rüya daha gördü, onu da ağabeylerine anlattı; 'Bir rüya daha gördüm' dedi, 'Baktım, güneş ay ve on bir yıldız önümde eğiliyorlardı.' Rüyasını ağabeylerinin yanı sıra babasına da anlattı. Babası onu azarladı; 'Gördüğün bu rüya da ne demek oluyor? Ben, annen, ağabeylerin gelip senin önünde yere mi eğileceğiz?' dedi.*[432]

Kur'ân-ı Kerîm'de Tevrat'takinin aksine Hz. Yusuf'un gördüğü yalnızca bir rüyadan bahsedilir. Buna göre Kur'ân'daki Yûsuf suresinin dördüncü ve altıncı ayetlerinde bu rüya hadisesi tafsilatlı bir şekilde anlatılır:

---

[429] Câmî, *a.g.e.*, s. 57.
[430] Tevrat/Başlangıç: 37: 2.
[431] Tevrat/Başlangıç: 37: 7-8.

Bir zamanlar Yusuf, babasına (Ya'kub'a) demişti ki: Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm.[433]

Kur'ân'da, Hz. Yusuf'un rüyasını, babası Hz. Yakup'un şu şekilde yorumladığı görülür:

İşte böylece Rabbin seni seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce iki atan İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Ya'kub soyuna da nimetini tamamlayacaktır.[434]

Bu başlıkta, Giritli Sırrı Paşa'nın eserinde de ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Buna göre, Hz. Yusuf'un iki farklı rüya gördüğü belirtilen eserde, bunlardan ilkinin yedi yaşında gördüğü on bir uzun asanın bir daire şeklinde yere dikilmiş durduğu esnada ansızın küçük bir asanın ortaya çıkıp diğer bütün asaları yıkıp yere serdiği şeklindeki rüya olduğu görülür:

Yûsuf Aleyhisselâm, yedi yaşında iken şöyle bir rüyâ gördü:
"On bir 'asâ-yı tavîl, bir dâ'ire şeklinde zemîne dikilmiş duruyor. Nâ-gâh bir 'asâ-yı sagîr peydâ olup cümlesini kal' ile yere sermiş."
Yûsuf aleyhisselâm, rüyâyı pederine nakleder. Yakûb Aleyhisselâm anlar ki 'asâ-yı sagîr Yûsuf aleyhisselâma, ona mağlûb olan on bir 'asâ-yı kebîr de Yûsuf aleyhisselâmın on bir kardeşine işârettir. Binâ'enaleyh kardeşleri vehme düşüp de Yûsuf aleyhisselâmı rencîde etmesinler diye: "Bu rüyânı zinhâr kardeşlerine söyleme!" diye Hazret-i Yûsuf'a sıkı tenbîh eyler. [435]

Yukarıdaki pasajda Hz. Yakup'un, oğlunun gördüğü bu rüyadaki işaretlerden Hz. Yusuf'un, kardeşlerine üstün olacağını anladığı ve bu sebeple de Hz. Yusuf'a bu rüyayı kardeşlerine anlatmaması hususunda sıkı bir tembihte bulunduğu anlaşılmaktadır.

Aynı eserde Hz. Yusuf'un gördüğü ikinci rüya, güneşin, ayın ve on bir yıldızın kendisine secde ettiği rüyadır ki bu rüyayı gördüğünde ise Hz. Yusuf'un on iki yaşında olduğu ifade edilir:

---

[433] Kur'ân-ı Kerîm: 12/4.
[434] Kur'ân-ı Kerîm: 12/6.
[435] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 1., s. 71.

> *Yûsuf aleyhisselâm, on iki yaşındayken de bir gece peder-i muhtereminin kucağında uyuya kalmıştı. Nâgâh bir telâş ile uykudan uyandı, peder-i şefkat-güsteri: "Oğlum sana ne hâl oldu?" diye sordu. İşte o vakit tefsîri sadedinde olduğumuz şu âyet-i celîlede mezkûr olan rüyâyı gördüğünü söyledi.*[436]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda, Hz. Yusuf'un gördüğü bu ikinci rüyanın Hz. Yakup tarafından,

> *Yakûb Aleyhisselâm, yek-dîgeri te'yîd eden şu rü'yâlardan Yûsuf aleyhisselâmın kadr ü menzileti 'âlî olacağını istidlâl edip, ona "Oğulcağızım! Rüyânı kardeşlerine nakletme, vesvese-i şeytân'a uyup da belki sana bir hile ederler. Zira şeytân insâna düşmandır. Cenâb-ı Hak sana nübüvvet ve büyük devlet verecek." dedi ve ona olan meyl ü muhabbeti bir kat daha arttı.* [437]

Hz. Yusuf'un, ileride nübüvvetle ve büyük bir iktidar ile ödüllendirileceği şeklinde yorumlandığı görülürken bahsi geçen iki rüyanın birbirini manaca tamamlayıcı nitelikte olduğu bilgisi verilir.

Giritli'nin, Hz. Yusuf'un ikinci rüyasında gördüğü on bir yıldızın, on bir kardeşe; güneş ve ay ile de kimilerince babası ile validesine kimilerince de babası ile ve teyzesine işaret olunduğu şeklindeki görüşleri dile getirdikten sonra bu konuda kendi tercihinin, bu iki gök cismiyle kastedilenin, Hz. Yusuf'un anne ve teyzesi olduğu çünkü Hz. Yusuf'un annesinin daha önceden vefat etmiş olduğunu ifade ettiği görülür.:

> *Yûsuf aleyhisselâmın rüyâsında gördüğü on bir yıldızla murâd, on bir kardeşi olduğu gibi, güneş ve ay dahi kimi pederiyle vâlidesine, kimi pederiyle teyzesine işârettir dedi. Rivâyet-i sânîyye akvâdır. Çünkü Yûsuf aleyhisselâm, bu rüyâyı görüğünde vâlide-i muhteremesi fevt olmuştu. Vâlid-i mâcidiyle birâderlerinin Mısır'a duhûllerinde vâlide-i muhteremesi hâzır ve mevcûd değildi.*[438]

Aynı eserde bu hususta son olarak Hz. Câbir'den nakledilen bir rivayette; Hz. Muhammed'in, Hz. Yusuf'un rüyasında gördüğü yıldızın ismini, *"Ceribbân, et-Târık,*

---

[436] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1., s. 71.
[437] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1., s. 72.
[438] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1., s. 81.

ez-Zebâl, Kâbis, 'Amûdân, Felîk, el-Misbah, el-Darûh, el-Ferġ, Vessâb, Zülketifeyn" şeklinde zikrettiği bilgisi yer alır.[439]

Bu hususu ele alan bir diğer tefsir sahibi Süyûtî'de ise Hz. Yusuf'un tek bir rüya gördüğü kayıtlıdır. Bu rüya da on bir yıldız, güneş ve ayın kendisine secde ettiğini belirttiği rüyadır. Eserde, İbn Abbas, Katâde ve Süddî'ye dayandırılan görüşlere göre, Hz. Yusuf'un rüyasında gördüğü bu on bir yıldızın, kardeşlerine; güneşin ve ayın ise anne ve babasına işaret ettiği belirtilir.[440]

Aynı müfessirin, Beyhakî ve Câbir b. Abdillah'tan naklettiği bilgilere göre, Hz. Muhammed'in, Hz. Yusuf'un rüyasında gördüğü yıldızların isimlerini şu şekilde dile getirdiği rivayet edilmiştir: Harsân, Târık, Zeyâl, Zu'l-Kenefân, Kâbis, Vessâb, Amûdân, el-Felîk, el-Musbih, ed-Darûh, el-Fera, el-Diyâ ve en-Nûr.[441]

Taberî'nin eserinde de Hz. Yusuf'un bir akşam rüyasında on bir yıldız, ay ve güneşin kendine secde ettiği şeklindeki rüyayı gördüğü ve sabaha kadar bekleyip babası Hz. Yakup'a rüyasını anlattığı bilgisi verilir.[442]

Aynı eserde Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'un rüyasını Giritli Sırrı Paşa ve Süyûtî'nin tefsirlerine benzer şekilde rüyayı, Hz. Yusuf'a; Allah'ın, kendisini aziz kılacağı, kendisine devlet, yücelik vereceği ve kardeşlerinin, kendisine muhtaç kalacakları şeklinde tevil ettiği belirtilir.[443]

Sonuç olarak, Hz. Yusuf'un gördüğü rüyanın bütün mesnevi şairleri tarafından başta Kur'ân olmak üzere İslamî kaynaklara dayandırılarak ele alındığını söylemek mümkündür. Çünkü bu husus, bütün mesnevi şairleri tarafından Kur'ân'da ve tefsirlerde anlatıldığı şekliyle ele alınmıştır. Kur'ân'da gördüğü rüyayı babasına anlatan Hz. Yusuf, babasının yorumuyla hem rüya tabiri ilmini öğrenecek hem de ataları Hz. İbrahim ve Hz. İshak gibi nübüvvet sahibi olacaktır. Kur'ân'da rüyasını

---

[439] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1., s. 75-76.
[440] Süyûtî, *a.g.e.,* 186-188.
[441] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 187.
[442] Taberî, *a.g.e.,* s. 246.
[443] Taberî, *a.g.e.,* s. 246.

yalnızca babasına anlatan Hz. Yusuf, mesnevilerde de bu rüyasını yalnızca babasına anlatmışken Tevrat'ta önce ağabeylerine, sonrasında babasına anlattığı görülmektedir.

Yine Tevrat'a göre Hz. Yusuf, bu rüyayı anlatınca babası tarafından azarlanmıştır. Bu çeşit bir anlatım incelediğimiz hiçbir mesnevide yer almamaktadır. Son olarak bunların yanı sıra Tevrat'ta bu rüyayı gördüğünde en az on yedi yaşında olduğu belirtilen Hz. Yusuf, tefsirlerdeki görüşlere göre kahir ekseriyetle on iki yaşındadır. İncelediğimiz hiçbir mesnevide de Hz. Yusuf'un bu rüyayı gördüğünde on yedi yaşında olduğu bilgisi yer almamaktadır.

1.12. Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'a Gördüğü Rüyaları Başkalarına Anlatmasını Yasaklaması

Bu başlıkta ele alacağımız hadise esasen bütün mesnevi şairleri tarafından Yusuf suresi beşinci ayetten mealen iktibas edilmiştir. Buna göre oğlunun rüyasının manasına vâkıf olan Hz. Yakup, kardeşlerinin gazabına uğramaması için oğlundan, gördüğü bu rüyayı kimseye anlatmamasını ister.

İncelediğimiz mesnevilerin hepsinde ele alınan bu husus 13.yy'da Ali'nin eserinde şu şekilde işlenmektedir:

Velîkin emânet söyledüm yâ oġul
Bu düşüñgni hîç kimesne ayıtmaġıl
Anlar sañga Kine ḳılmasun saḳlanġıl
Âdemîye şeyṭân düşmân olur imdi

Ḳorḳumız kim oşbu rây ẓâhir ola
Ḳardaşlarıng bu ma'nîden aḥvâl bile
Bu iş içre anlar sañga ḥased ḳıla
İbtidâsı bu miḥnet ola imdi

Yâ ibn bu pendümi key a͡nglaġıl
Bu râzımı ḳamulardan key ṣaḳlaġıl
Bu düşüngi hîç kimesne ayıtmaġıl
Oşbu sırrı Ḫâlıḳ bile yigrek imdi[444]

Yukarıdaki dörtlüklerden anlaşıldığı üzere, Hz. Yakup oğlu Hz. Yusuf'u bu düşü kimseye ve bilhassa kardeşlerine anlatmaması hususunu sıkıca tembih etmektedir.

Aynı yüzyılda, Haliloğlu Ali'nin eserinde de babası, Hz. Yusuf'a gördüğü bu rüyayı kardeşleri bile olsa kimseye söylememesi ikazında bulunurken, oğlunu diğer çocuklarının hasedinden sakınmaya çalışmaktadır:

İllâ taḳrir eyleme
Hiç kimseye söyleme
Düşi beyân eyleme
Gizle zinhâr ṣaḳınu

Ḳardaşlaruň olurlar
Düş ma'nisin bilürler
Saňa ḥased ḳılurlar
Düşmanlıga ḳıvanu[445]

14.yy anlatılarından Darîr'in tahkiyesinde, bu husus kısaca bir beyitle ele alınır:

eytdi oğlım söylemegil düşüňi
bilmesüň ḳardaşlarun bu işüňi[446]

[444] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 72.
[445] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 154.
[446] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 280.

Yine bu yüzyılda Süle Fakih, bu hadiseyi 13.yy anlatılarından Ali'de ve Haliloğlu Ali'de olduğu gibi ele alır:

Bir vasṣıyyet iderem dutġıl anı
Dutarısaň ṣoňra anasın beni

Ehlüňe bu düşüňü söylemegil
Kendü cânuňa cefā eylemegil

Söyleriseň şeytânı şâd idesin
Cümle işlerüňi berbâd idesin[447]

Garîb'in tahkiyesinde de oğlu Hz. Yusuf'u diğer oğullarından sakınan Hz. Yakup, ondan gördüğü bu düşü kesinlikle ağabeylerine söylememesini ister:

Dime oġıl düşüňi iḫvātıňa
Ḳaṣdı ḳılma kendü cism ü ẕātıňa

Geç bu düşüň ta'bīrinden fāriġ ol
Kendözüň düşi degildür ṣāliḥ ol[448]

Bu yüzyılda Garîb'le aynı tarzdaki bir anlatım Şeyyâd Hamza'da da görülür:

döndi Ya'ḳūb söyledi eytdi cānum
saḳla düşüň sözümi éşit benüm

olmaya kim söyleyesin daḫıya

[447] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 79.
[448] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 274.

éşide düşüň saňa ḳaḫıya[449]

15.yy şairlerinden Tebrizli Ahmedî'de de diğer mesnevi şairlerinde olduğu gibi Hz. Yakup, oğlu Hz. Yusuf'u kardeşlerine karşı uyarır ve bu düşü onlara söylememesini ister:

Didi Ya'ḳûb nebî kim yâ nebī
Dimegil ḳardaşlaruňa sen bunı

Ṣaňa kîn iderler ya aňlar nâgehân
Bu düşüňden çoḳ göresin sen ziyân

Dimegil aňlara sen diňle ḫaber
Diňle ta'bîrin düşüň ey şir-i ner[450]

Bu yüzyıldaki Çâkerî'nin anlatısında ise Hz. Yakup, diğer oğullarının rüya öncesinde de Hz. Yusuf'u sevmediklerinin farkındadır:

Düşüňi ṣaḳla k'işitmeye iḫvān
Seni saňa gerekse eyle pinhān

Seni sevmez bilürem ben de anlar
Geňez olmaya saňa bunda anlar

Emīn olma ṣaḳın anlardan iy cān
Ki yoldan çıḳarur insān[ı] şeyṭān[451]

[449] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 85.
[450] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 9a.
[451] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 207.

Aynı yüzyıldaki Hamdî'de ise Hz. Yakup, oğlunun gördüğü bu düşün çocukları arasında fitneye sebebiyet vereceği kaygısıyla Hz. Yusuf'tan düşünü saklamasını ister:

Hûbdur hâbını ayân eyme
Ehl-i destâna dâsitân etme

Deme ihvâna hâbını zinhâr
Hâbdan fitne olmasın bîdâr[452]

Bu yüzyılda son olarak Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatısında da bu husus kısa bir anlatımla tek beyitte ele alınır ve babası Hz. Yusuf'tan gördüğü bu düşü kardeşlerine söylememesini istediği şöyle tahkiye edilir:

Bu sözi kim söyledün Yūsuf baňa
Ḳasd ider ḳardaşlaruň duysa saňa[453]

16. yüzyıl varyantlarından Kemâl Paşazâde'de, Hz. Yakup'un diğer eserlerde belirtilen ayrıntılara benzer şekilde oğlu Hz. Yusuf'a, gördüğü bu rüyayı kardeşlerine anlatmamasını tembih ettiği görülürken ona, kardeşlerinin gönlünde kıskançlık illetinin olduğunu ve bu yüzden kendisine bir oyun yapabilecekleri şeklinde izahatta bulunduğu görülür:

Velī bu sırrı zinhār itme iẓhār
Ki iẓhārında sırrın çoḳ żarar var

Mebādā işide iḫvānuň anı

[452] Hamdî, *a.g.e.*, s. 69.
[453] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 151.

Saňa bir mekr iderler nā-gehānī

Saňa gönlinde anlaruň ḥaset var
Sen uyḫudasın anlar oldı bīdar

İdeler reşk odın dilde ziyāde
Vireler ḫırmenüň gül gibi bāde

Olacaġın bilür gibi ḥaḳīḳat
Bu söz sırrında çoḳ itdi naṣīḥat[454]

Aynı yüzyıldaki Bağdatlı Zihnî'nin tahkiyesinde de durum diğer tahkiyelerden farklı değildir. Buna göre Hz. Yakup'un, burada da oğlu Hz. Yusuf'a düşünü kardeşlerine söylememesinin gerekliliği ve sebepleri üzerinde durduğu belirtilir:

Didi Ya'ḳūb aňa k'ey baḫt-ı bīdār
Bu ḫ^{v}ābı eyleme bir ferde izhar

Muvāfıḳ söylemez çoḳdur münāfıḳ
Uyur ardınca olmasun uyanıḳ

Mebādā kim ṭuya bu ḥāli iḫvān
Görürsin ṣonradan ḫ^{v}āb-ı perīşān[455]

[454] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 309.
[455] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 281-282.

Bu yüzyıldaki Gubârî'de de Bağdatlı Zihnî'yle benzer tarzda bir anlatımla Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'u kardeşlerinin hasedinden korumaya çalıştığı görülür:

Zīnhār eyleme bu ḫ^{v}ābı 'ıyān
Duymasunlar bu ḫ^{v}ābuňı iḫvān

Ḥased eyler saňa birāderler
Düşmen olub 'adāvet eylerler

Fitneler ḳo bu ḫ^{v}ābı duymasun
Ḫ^{v}ābdan fitneler uyanmasun[456]

Yine, 16.yy mesnevilerinden Şerîf'in mesnevisinde de bu husus diğer mesnevilerle ortak bir tahkiyede Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'a kardeşlerinin hasedinden sakınmasını tembih ettiği şeklinde ele alınır:

Atası işidicek dir yâ oġul
Dime ḳardaşlaruňa söz ḳıl ḳabûl

İşideler saňa ḳılalar ḥased
Bunlara zinhâr dimegil yâ veled[457]

Bu yüzyılda, incelediğimiz eserlerden Taşlıcalı Yahya'da Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'a, eğer bu rüyayı kardeşlerine anlatırsa onlar tarafından ihanete uğrayarak öldürüleceğini söylediği bu sebeple rüyasını onlardan saklamasını istediği ifade edilir:

Olursın cümle 'illiyyîne serdâr
Düşüňden ḳılma iḫvânı ḫaberdâr

[456] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 74-75.
[457] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 129.

Ġażab ehlidür anlar ḳaldurur baş
Bu râzı eyleme iḫvânuňa fâş

Vücûduň varlıġın ma'dûm iderler
Seni cân gibi nâ-ma'lûm iderler

Ṣaḳın bu ḫıffetüň bir ṣıḳleti var
Baňa fürḳat saňa çoḳ zaḥmeti var

Benüm cânum ider göňlüm şehâdet
Ḳılur sen şâhide anlar ihânet[458]

Aynı konunun ele alındığı Şerîfî'nin eserinde bu husus kıssaca bir beyitle dile getirilirken Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'u kardeşlerinin hasedinden sakınmak için uyardığı görülür:

Bu sırra yoḳdur iḫvānuňda ṭāḳat
Ḥasedle bir yire gelmez ṣadāḳat[459]

Bu yüzyılda ele aldığımız son anlatı olan Ziyai Yusuf'ta da durum diğer anlatılarla farklılık göstermez ve burada da Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'u kati surette ihtar ederek gördüğü rüyayı bir başkasına anlatmamasını talep eder:

Didi ey cān oġul zinhār zinhār
Ṣaḳın bu ḫābdan fāş iteme esrār

Bu ḫābı olmasun ki ṭuyup iḫvān

[458] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 23.
[459] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 7.

Saňa irgüre(ler) bir mekr iy cān

Çü senden içleri ġamla ṭolıdur
Ḥasedle canları hep ḳayġuludur

İşidicek bu düşden bir nişānı
İrişür anlaruň saňa ziyānı

Getürmeyüp bu ḫāba ṭāḳat anlar
Saňa virmezler aṣla rāḥat anlar[460]

18. yy anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'de de kardeşlerinin, Hz. Yusuf'un canına kastedeceklerini tahmin eden Hz. Yakup'un, oğlundan düşünü kardeşlerine anlatmamasını istediği ifade edilir:

Yā oġul sen bu düşüňü söyleme
Ġayrīlere anı iẓhār eyleme

Söyleme ṣaḳın bunu iḫvānıňa
İşidince ḳaṣd éderler cānıňa

Çün tefe''ül étdi ata ḥażreti
Ediser ḳardaşları ol niyyeti[461]

Bu yüzyıl anlatılarından Oflu Bilâl Efendi'de de durum diğer mesnevilerde olduğu gibi tahkiye edilir ve Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'u Kur'ân'dan mealen

[460] Melike Gökcan, *a.g.e.*, s. 258.
[461] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 124.

yapılan bir iktibasla rüyasını kesinlikle kardeşlerine anlatmaması hususunda sıkı sıkı tembihlediği tahkiye edilir:

Bu sırra vāḳıf oldı çünki Ya'ḳūb didi yā Yūsuf
Bu sırrı açma iḫvāna daḫi insān u yārāndan

Ki zīrā o la'īn şeyṭān bize a'da'l-e'ādīdür
Saňa şāyed ziyān ide yā aġyārdan yā iḫvāndan[462]

Oflu Bilâl'dekine benzer bir tahkiyenin, bu yüzyılda yazarı bilinmeyen bir Yûsuf u Züleyhâ anlatısında da karşımıza çıktığı görülür:

döndi ya'ḳūb yūsufa eydür cānım
ey gözüm nūrı ciger-gūşem benüm

bir vaṣiyyet éderem ṭutġıl anı
ṭutmaz iseň ṣoňra aňasın beni

iḫvetüňe bu düşi söylemegil
kendü cānuňa cefā eylemegil

söyleriseň seyṭānı şād édesin
cümle eşlerüňi ḥazīn édesin[463]

Molla Câmî'de de durum diğerlerinden farklı değildir. Buna göre oğlunun gördüğü rüyanın manasını anlayan Hz. Yakup, oğlundan bu rüyayı kardeşlerine anlatmamasını çünkü bu rüyanın kardeşlerinin hasedini tahrik edeceğini belirtir.[464]

[462] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 66.
[463] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 67-68.
[464] Câmî, *a.g.e.,* s. 57.

İlahi kaynaklardan Tevrat'ta bu hususta anlatılan hadise mesnevilerdeki anlatı ile tamamen tenakuz hâlindedir. Tevrat'ta Hz. Yusuf'un, rüyayı görür görmez öncelikle kardeşlerine anlattığı belirtilirken babaları Hz. Yakup'un bu rüya hadisesini çocuklarından daha sonra öğrendiği ifade edilir.[465]

Tevrat'ta bu hususstaki anlatıda, yine mesnevilerdeki anlatının aksine babası Hz. Yakup, oğlu Hz. Yusuf'tan rüyayı işitince ona *"Gördüğün bu rüya da ne demek oluyor? Ben, annen, ağabeylerin gelip senin önünde yere mi eğileceğiz?"*[466] şeklinde azarlayıcı bir cevapla mukabelede bulunduğu görülmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu husus açık bir şekilde mesnevilerdekiyle örtüşmektedir ki Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'a: *"(Babası:) Yavrucuğum! dedi, rüyanı sakın kardeşlerine anlatma; sonra sana apaçık bir tuzak kurarlar! Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır."*[467] şeklinde bir tembihte bulunup rüyasını kardeşlerine anlatmaması hususunda kendisini uyardığı anlaşılmaktadır. Görüldüğü gibi Kur'ân'da Tevrat'tan farklı olarak Hz. Yusuf'un, gördüğü rüyayı doğrudan babası Hz. Yakup'a anlattığı tahkiye edilir.

Kur'ân'da yukarıdaki gibi ifade edilen bu hadise, tabii olarak tefsirlerde de buradaki bilgilerle paralellik göstermektedir. Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde bir önceki başlıkta da bahsettiğimiz üzere Kur'ân'dakinden farklı olarak Hz. Yusuf'un yedi yaşındayken gördüğü başka bir rüyadan da bahsedilir ki bu rüyada Hz. Yusuf, daire şeklinde yere dikilmiş uzun on bir asanın, ufak bir asa tarafından yere serildiğini görür. Hz. Yusuf, bu rüyayı babasına nakleder ve babasının da ondan, kardeşlerinin vehme düşüp kendisini rencide etmemeleri için bu rüyayı kardeşlerine anlatmamasını sıkı sıkıya tembihlediği ifade edilir.[468]

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde bu hususstaki ikinci anlatı, doğrudan Kur'ân'daki ayetin iktibas edilerek Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'tan işittiği güneş,

---

[465] Tevrat/Başlangıç: 37: 10.
[466] Tevrat/Başlangıç: 37: 11.
[467] Kur'ân: 12/5.
[468] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1., s. 71.

ay ve yıldızların kendisine secde ettiği şeklindeki rüyayı, kesinlikle kardeşlerine anlatmaması şeklindeki ikazını dile getirdiği anlatıdır.[469]

Süyûtî'nin tefsirinde, Giritli Sırrı Paşa'da da bahsi geçen Hz. Yusuf'un yedi yaşındayken gördüğü asa rüyasından bahsedilmez. Eserde, Hz. Yusuf'un gördüğü güneş, ay ve on bir yıldızın kendisine secde ettiği şeklindeki rüyanın, babası Hz. Yakup tarafından kardeşlerine kesinlikle anlatılmaması hususundaki ikazına Kur'ân'daki ayetin iktibas edilerek yer verildiği görülür.[470]

Taberî tarihinde de yukarıda, tefsirlerde belirtildiği gibi Hz. Yakup'un, oğlunun rüyasını yorumladıktan sonra ondan bu rüyayı kimseye anlatmamasını istediği belirtilir.[471]

Sonuç olarak bu başlıkta ele alınan hadisenin, tüm mesnevi şairleri tarafından Kur'ân ve tefsirler ışığında, içine hiçbir kurmaca unsur dâhil edilmeden, Tevrat'ta anlatılanların tam aksine bir tahkiye ile ve hemen hemen bütün şairler tarafından Kur'ân'dan mealen iktibas edilerek eserlerine dâhil edilip tahkiye edildiği görülmektedir.

1.13. Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Bir Vesileyle Hz. Yusuf'un Rüyasından Haberdar Olmaları

Hamdullah Hamdî hariç tutulmak kaydıyla, incelediğimiz bütün mesnevilerde yer aldığı görülen bu hadisenin, mesnevi şairlerince kardeşleri tarafından önceleri de kıskanıldığı belirtilen Hz. Yusuf'un, gördüğü rüyanın kardeşleri tarafından haber alınması sonrasında kardeşlerin, artık iyiden iyiye Hz. Yusuf'u kıskandıkları ve ondan kurtulmak için planlar yaptıkları şeklinde tahkiye edildiği görülür.

Bu hadiseyi ele alan ilk anlatı, 13.yy'da Ali'nin anlatısıdır. Eserde, bu husus anlatılırken önemli bir ayrıntıya yer verilerek Hz. Yusuf'un gördüğü rüyayı duyarak diğer kardeşlerine anlatan kişinin kız kardeşleri Dîne olduğu belirtilir:

---

[469] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 1., s. 72.
[470] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 188.
[471] Taberî, *a.g.e.*, s. 246.

Var idi Ya'kûbın͡g bir ögey kızı
Ol eşitmiş evvel öngden oşbu sözi
Ḳocalardan beklesün Ḫâlıḳ sözi
Varıp ḳardaşlarına ol aytur imdi

Ḳardaşın͡gız Yûsuf bir düş körmüş
On bir ulduz ay kün an͡ga secde ḳılmış
Atan͡gız ol düşini eygü yormuş
Ben işiddüm eygü te'vîl ḳılur imdi[472]

Bu yüzyıldaki diğer bir Yûsuf u Züleyhâ anlatsının sahibi olan Haliloğlu Ali'de ise Ali'ninkinden farklı olarak Hz. Yusuf, gördüğü rüyayı halasına anlatırken ondan bu sırrını saklamasını da ister; fakat halası rüyanın teviline çok sevinir ve rüyayı Hz. Yusuf'un kardeşlerine anlatır:

Ḫalasına söyledi
Düşin taḳrir eyledi
Kimseye dime didi
Başiret ışmarlayu

Ol ḥâtun birgün meger
Ṣıġmaz içine ḫaber
Ol düşi taḳrir ider
Ma'nisine sevinü

Yûsufuň ḳardaşları
İşitdiler ḫaberi
Hep ḳarardı içleri

[472] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 72.

Yûsufı günüleyü[473]

14.yy'da Darîr'de, Hz. Yusuf'un rüyasının kim tarafından kardeşlerine ulaştırıldığı belirtilmez:

nāgehān işitdiler ḳardaşları
yūsufa gör nitdiler ḳardaşları[474]

Bu yüzyılın bir diğer mesnevisi Şeyyâd Hamza'da da durum Ali'nin eserinde olduğu gibidir. Eserde ismi zikredilmeden Hz. Yakup'un üvey kızının gizlice öğrendiği bu rüyayı diğer kardeşlerine anlattığı belirtilir:

Ya'ḳūbuň varıdı bir ügey ḳızı
Uġurlayın diňledi işbu sözi
...
Durdı ol vardı ḳardaşlarına
Fitne ḳoydı bunlaruň içlerine[475]

14.yy'daki bir diğer anlatı olan Garîb'in eserinde ise diğer bütün mesnevilerden farklı bir iddia ortaya konularak Hz. Yusuf'un rüyasını gizlice dinleyen ve diğer kardeşlere aktaran kardeşlerden Şem'ûn'un annesi olarak belirtilir:

Ümm-i Şem'ūn işbu sözi diňledi
Ne didügin Ya'ḳūbuň hep aňladı

Vardı oġlanlarına didi anı

[473] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 155.
[474] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 280.
[475] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 79-80.

Bu düşi hem Ya'ḳūbuň yorduġını[476]

Şeyyâd Hamza'nın anlatısında da hadise ufak anlatı farkları bulunmakla birlikte Ali ve Süle Fakih'in eserlerinde belirtildiği gibi gelişir. Buna göre Hz. Yakup'un bir kızı vardır ve bu kız, Hz. Yakup'un Hz. Yusuf'un düşünü ne şekilde tevil ettiğini işitir. Ardından bu hadiseyi kardeşlerine anlatır:

yorar-iken yūsufa uşbu sözi
éşitdi ol ya'ḳūbuň ögey ḳızı

yūsuf peyġāmber nice düş gördügin
yāhu ya'ḳūb anı ginr yorduġın

çün éşitdiler bular uşbu düşi
'acebleşür ṭaňlaşurlar bu işi[477]

15.yy'da Tebrizli Ahmedî'nin anlatısında Hz. Yusuf kendi isteği ile kız kardeşlerini bu rüyadan haberdar eder. Hz. Yusuf'un rüyası ve onun tevili de doğal olarak kız kardeşleri vasıtasıyla yayılır:

Lîk ḳız ḳardaşlarına söyledi
Ta'bīrin daḫi ḥikâyet eyledi

İntişâr oldı bulardan söz meger
Bildiler el-kıṣṣa ḳardaşlar ḫaber[478]

[476] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 277.
[477] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 85-87.
[478] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 9b.

Aynı yüzyılda, Çâkerî'deki durum ise Tebrizli Ahmedî'den farklıdır. Buna göre eserde, Hz. Yusuf'un rüyasını anlattığı şahıs ismen de cinsiyet olarak da kesin olarak belli değildir:

Didi Yūsuf düşin bir cāna tenhā
Düşürdi düşle iḫvānına ġavgā
…
Çün iḫvān bildi Yūsuf ḳıṣṣasını
Yidiler cümle düş ġuṣṣasını[479]

Türk edebiyatının ve 15.yy'ın önemli Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından Hamdullah Hamdî'nin eserinde bu hususta bir kayıt bulunmaz.

Aynı yüzyıldaki Hatayî-i Tebrizî'nin eserinde, Hz. Yusuf'un rüyasını diğer kardeşlere ulaştıran kişinin kimliği net olmasa da rüyayı diğer kardeşlere ulaştıranın bir kadın olduğu bilgisi verilir:

Duydı bir 'avrat nā-gāh bu sözleri
Didi oġlanlar işitdi özleri[480]

16. yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin varyantında ilginç bir ayrıntıya yer verilerek nefsine aldandığı ifade edilen Hz. Yusuf'un, rüyasını yakın bir sırdaşına anlattığı ve bunun üzerine kardeşlerin bu sırdaş kanalıyla Hz. Yusuf'un rüyasına vâkıf oldukları görülür:

Hevāya aldanup ol serv-i çālāk
Ḳılur gül gibi sırrī perdesin çāk

Bu sırrı keşfi der bir hem-serine

[479] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 207-208.
[480] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 151.

Varup ol daḫı dir ḳardaşlarına[481]

16.yy'da Bağdatlı Zihnî'de, Kemâl Paşazâde'de olduğu gibi Hz. Yusuf'un, rüyasını herkesten saklarken bir sırdaşıyla paylaştığı ve kardeşlerin, sırdaş vasıtasıyla rüyadan haberleri olduğu bilgisine yer verilir:

Ḳılur bu rāzı Yūsuf ilden iḫfā
Açar bir maḫrem-i rāzına ammā

Hem ol laḥẓa olur bu rāza kāşif
İder iḫvānı bu aḥvāle vāḳıf[482]

Aynı yüzyılın bir diğer önemli anlatılarından Gubârî'de ise kardeşlerin, Hz. Yusuf'un rüyasını kim ya da kimlerden öğrendiği ile ilgili bir bilgi verilmezse de Hz. Yusuf'un rüyasından bir şekilde haberdar oldukları ifade edilir:

İşidüb ḫᵛāb-ı Yūsufı iḫvān
Didi vallāhi her birisi yalan[483]

Bu yüzyılda Şerîf'in eserinde bu hususta ki tahkiyenin 15.yy anlatılarından Tebrizli Ahmedî'nin anlatısında olduğu gibi şekillendiği görülür. Buna göre, bu anlatıda da Hz. Yusuf'un, rüyasını kız kardeşlerine anlattığı ve akabinde bu rüya hadisesinin kız kardeşler tarafından HZ. Yusuf'un erkek kardeşlerine iletildiği ifade edilir:

Ṣoňra ḳız ḳardaşlarına söyledi
Anlara ḳız ḳardaş olan söyledi

---

[481] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 310.
[482] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 283.
[483] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 75.

Çün işitdi bu düşi ḳardaşları
Ulusı Şem'ûn Yehûdâ başları[484]

16.yy'da kaleme aldığı eserinde Taşlıcalı Yahya'nın eserinde, farklı bir ayrıntıya yer verilerek Hz. Yusuf'un, rüyasını babasının ikazlarına rağmen saklamayıp başkalarına anlatmasını nihayetinde de kardeşleri tarafından bu rüyanın öğrenilmesine neden olan şeyi Hz. Yusuf'un sabiliğine bağlamaktadır:

Ṣabîliḳ bâ'iṣ oldı keşf-i râza
Açıldı düşmâna ol verd-i tâze

Ferâmûş itdi Ya'ḳûbuň yasaġın
Uyardı illere râzı çerâġın[485]

Bu yüzyıldaki Şerîfî'nin eserinde kardeşlerin, Hz. Yusuf'un rüyasından kim ya da kimler tarafından haberdar oldukları belli değildir:

Olunca düşden iḫvānı ḫaber-dār
Ḥasedle içlerinde yaḳdılar nār[486]

Aynı yüzyıldaki Ziyai Yusuf'un anlatısında, Hz. Yusuf'un düşünü anlattığı kişinin *biri* olarak tavsif edilmesi, bu kişinin kimliği hakkında bir çıkarım yapmamızı engellemektedir:

Bu sırrı söyledi Yūsuf birine
Gelür taḳdīr işi lābüd yerine

[484] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 129.
[485] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 23.
[486] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 7.

Ḫaberdār oldı andan cümle iḫvān
Ḥasedden tenlerinde ḳurıdı ḳan[487]

18.yy'daki Yûsuf u Züleyhâ anlatılarına gelindiğinde bu hususu ele alan Ahmedî-i Âmidî'nin eserindeki tahkiyenin 15.yy anlatılarından Hatâyî-i Tebrizî'deki anlatıyla aynı olduğu görülür:

Gizlü bir 'avrat bu sözü diňlemiş
Varup ol ḳardaşlarına söylemiş[488]

Aynı yüzyılın anlatılarından Oflu Bilâl'de Hz. Yusuf'un rüyasını gizlice dinleyip kardeşlerine anlatan üvey kız kardeşidir:

Uġurlayup bu rü'yāyı işitdi Ya'ḳūbuň ḳızı
Ki Yūsufuň anasından değildi aňla ṭuġrādan

Bu sırrı çün varup ḳarındaşlarına didi
Ḥased ḳıldı buňa cümle uyup şeyṭāna aradan[489]

İncelediğimiz mesneviler arasında bu yüzyıldaki son Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan yazarı bilinmeyen bir anlatıda hadise Tebrizli Ahmedî ve Şerîf'in anlatılarında olduğu gibi Hz. Yusuf'un kız kardeşleri tarafından diğer kardeşlere anlatılır:

ya'ḳūbuň varidi bir iki ḳızı
uġrulayın dinlediler bu sözi
…

[487] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 258.
[488] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 124.
[489] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 66.

Durdı ḳızlar vardı ḳardaşlarına
Fitne ḳoydu bunlarun içlerine[490]

Câmî'nin eserinde de bu husus kısa bir anlatımla ele alınır ve buna göre eserde Hz. Yusuf'un sırrını kim olduğu belirtilmeden *bir kişiye* anlattığı ifade edilir: *"Yûsuf, rüyasını bir kişiye söyledi; o da kardeşlerine yetiştirdi."*[491]

İlahi kaynaklardan Tevrat'ta ve Kur'ân-ı Kerîm'de bu hususta bir kayıt yoktur.

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde, kardeşlerine Hz. Yusuf'un öldürülmesini teklif edenin şeytan olduğu hususunda nakledilen bir rivayette, Hz. Yusuf'un gördüğü yıldızların kendisine secde ettiği şeklindeki rüyayı onun kardeşlerine şeytanın ilettiği bilgisi verilir:

> *Dîger rivâyete göre de Yûsuf aleyhisselâmın katlini re'y ü tedbir eden, kardeşlerine "Uktulû yûsufe" diyen İblîs aleyh-i mâ-yestehâktır. Şöyle ki: Yûsuf aleyhisselâmın kardeşlerinde kıskançlık âsârı görünmeye başlayınca İblîs, aleyh-i mâ-yestehâk bu fırsatı ganimet bilerek hemen bir pîr-i rûşen-zamîr sûretinde temessül edip müşârünileyhime vardı. "Yâhû haberiniz var mı? Yûsuf aleyhisselâm sizi taḫt-ı ribka-i esâretine almak istiyor!" diyerek secde-i kevâkib, rüyâsını hâtırlarına getirdi.*[492]

Mukayeseye tabi tuttuğumuz bir diğer tefsir olan Süyûtî'nin eserinde hadise, kardeşlerin kim tarafından haberdar edildiği belirtilmeden *"Hz. Yûsuf'un kardeşleri rüyadan haberdar olunca onu kıskandılar"*[493] şeklindeki bir tahkiyeyle dile getirilir.

Taberî tarihinde bu hususta dile getirilen ayrıntılarda Hz. Yusuf'un esasen bu düşü kimseye söylemediği belirtilirken yine de o dönemde yakınlarında olan kişiler tarafından bu düşün etrafa duyurulduğu böylelikle de Hz. Yakup'un oğullarının da bu hadiseden haberdar oldukları şeklinde bir bilgiye yer verilir:

---

[490] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 68.
[491] Câmî, *a.g.e.,* s. 57.
[492] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1, s. 120.
[493] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 190.

Yusuf (a.s.) gerçi bu rüyayı gördüğünü başka bir kişiye söylemedi, amma o vakitte birlikte olduğu kimselerden bu haber çıktı, yayıldı. Kardeşleri bunu işittiler, Hazret-i Yusuf'un bu rüyasını ve babasının yorumladığını öğrenip bildiler.[494]

Ele aldığımız mesneviler arasında, hemen her yüzyılda neredeyse istisnasız olarak bahsedilen bu hadiseden Tevrat'ta ve Kur'ân'da bahsedilmemesine rağmen hadisenin; Giritli Sırrı Paşa'nın, Süyûtî'nin tefsirinde ve Taberî'nin tarihinde yer almasından hareketle, mesnevi şairlerinin bu başlıkta ele alınan hadisenin ayrıntılarını eserlerine İslami kaynaklardaki bilgiler ışığında dahil ettiklerini söylemek mümkündür.

Bütün bu yukarıdaki bilgilerin yanında, mesnevilerdeki tahkiyelerde kardeşlerinin Hz. Yusuf'u kıskanmalarının temelinde yatan hadisenin de esasen dinî eserlerde bile bu rüya olarak gösterilmesi, kutsal kaynaklarda bu hususun doğrudan ve baskın bir şekilde kardeşlerinin Hz. Yusuf'u öldürmeye karar vermelerinin sebebi olması gibi işaretlerden yola çıkarak mesnevilerdeki anlatının, İslami anlatıdaki örüntüyle bir paralellik gösterdiğini de söyleyebiliriz.

1.14. Kardeşlerin Hz. Yusuf'un Canına Kastetme Kararı Almaları

Mukayese ettiğimiz mesnevilerin hepsinde ele alınan bu hadise, esasen Hz. Yusuf'u, gördüğü rüyanın öncesinde de kıskanan kardeşlerinin, Hz. Yusuf'un gördüğü rüya ile birlikte kendilerine üstün olacağının anlaşılması üzerine karar verdikleri bir hadise olarak ele alınır. Buna göre eserlerde, çoğunlukla kardeşlerin, babaları Hz. Yakup'un teveccühünü kazanmak için Hz. Yusuf'u ya evden uzaklaştırmak istedikleri yahut da onu öldürmek istedikleri şeklindeki hadiselerin anlatıldığı görülür.

13. yy anlatılarından Ali'nin varyantında, üvey kız kardeşleri Dîne'den Hz. Yusuf'un gördüğü düşle ilgili bilgi alan erkek kardeşler bir araya gelirler ve Hz. Yusuf'un düşünün gerçekleşmemesi için bu duruma bir çare bulmaya çalışırlar:

[494] Taberî, *a.g.e.,* s. 247.

Ḳardaşları anı körüp kine ḳıldı
Ḥasedleri kineleri ġâlib oldı
Cümlesiniñg ḫâṭırına ġuṣṣa yaġdı
Dirneşiben bâṭıl tedbîr ḳılur imdi[495]

Kardeşlerine göre eğer Hz. Yusuf'un gördüğü düş gerçekleşirse kendileri Hz. Yusuf'a hizmetçi olacaklar ve Hz. Yusuf ise onların hükümdarı olacaktır. Bu durum ise onlar için büyük bir utanç kaynağı olacaktır:

Eger ol düş yerine kelür ise
Yūsuf ulu pādişāh olur ise
Cümlemiz añga ḫizmet ḳılur ise
Ol bizlere ḳatı 'ārdur dirler imdi[496]

Hz. Yusuf'un gördüğü bu rüya dolayısıyla oldukça bizar olan kardeşler, bu kendilerince menfi olan durumu çözmek için Hz. Yusuf'u satıp gözden ırak bir diyara göndermeye, eğer gönderemezlerse de öldürmeye karar verirler. Bu durum eserde şu şekilde ele alınmıştır:

Kel varalım atamıza sözleyelim
Yûsuf'u atamızdan dileyelim
Alıp iltip bir dürlü iş eyleyelim
Ya öldürelim ya yıraġa satalım şimdi[497]

Eserde bir diğer ilginç nokta ise Hz. Yûsuf'un gördüğü düşü erkek kardeşlerine ulaştıran Dine'nin, Hz. Yûsuf kardeşleriyle kıra giderken onun arkasından

[495] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 73.
[496] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 73.
[497] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 74.

ağlaması hadisesidir. Bu hadisenin devamında da rüyasında Hz. Yûsuf'un on tane kurt tarafından kapılıp götürüldüğünü gördüğünü söylen de yine Dine'dir:

Anlar Yūsufı eginine ketirdiler
Bir ḳaşnıng etegine aşurdılar
Yarlı Ya'ḳūb baḳa ḳaldı ḳanın ağlar
Dīne dağı ağlayu döner imdi

Dīne aytur ben bu sā'at yatur idim
Düşim içre ağlayu varur idim
Yā ebeti düşimde on ḳurt kördim
Elimizden Yūsufı ḳaparlar imdi[498]

Aynı yüzyılda Haliloğlu Ali'nin varyantında, Hz. Yusuf'un rüyasından halaları sayesinde haberleri olan üvey kardeşler, tenha bir mahalde bir araya gelip onu babasından ayırmaya karar verirler:

Ya'ḳûbuň oğlanları
Birgün durdılar öri
Buldılar ḫalvet yiri
Vardılar hep ṭanışu

Vardılar oturdılar
Dile söz getürdiler
Danışup bitürdiler
Hep Yûsufu ḳavleşü

Ḳamusı dir bu sözi
Atamuz sevmez bizi
Yûsuf da göňli gözi

[498] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 80.

Bir iş ḳılalum diyü[499]

Eserdeki ilginç ayrıntılardan birisi de kardeşlerden Yehuda'nın henüz Hz. Yusuf kıra götürülmeden önce diğer kardeşlerine muhalefet etmesi ve bu işi yapmamak istediği bilgisidir:

Yûsufı ayırsavuz
Atamızdan alsavuz
Eger helâk ḳılsavuz
Ṣoňra tevbe olamu

Yehuda eydür varuň
İş bu iş olmaz bilüň
Hem ḳorḳuň âgâh oluň
Atamuz duya diyü[500]

14.yy anlatılarından Garîb'in eserinde de Hz. Yusuf'un gördüğü rüyadan ve babalarının tevilinden haberdar olan kardeşler, artık bu duruma bir çözüm bulmaları gerektiğini düşünerek bir plan yaparlar:

buncılayın düşi ben gördüm didi
babamuzı bir sözile aldadı

eytdiler imdi niçe çāre idelüm
dirilelüm bir müdāre idelüm

öldürelim aradan gitsün fużūl
andan oldı göňlümüz yavlaḳ melūl

[499] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 156.
[500] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 156.

yā ḳuyuya bıraḳalum biz anı
tā ki anda öle ol vire cānı

şoňradan ol işe tevbe ḳılalım
ne gelürse ḥaḳdan anı görelüm[501]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığı üzere, kardeşleri Hz. Yusuf'u her ne olursa olsun öldürmek ve sonunda da tövbe ederek bu günahtan kurtulmak düşüncesindedirler.

Aynı yüzyıldaki Süle Fakih'te de durum diğerlerinden çok farklı değildir. Buna göre Hz. Yusuf'un gördüğü düş gerçekleşirse ona secde etmek zorunda kalacaklarını bilen kardeşleri bu durumdan ar etmektedirler. Böyle bir utancı yaşamamak için Hz. Yusuf'un canına kastetme hususunda ittifak ederler:

Didiler ol düş ḥāṣıl gelürise
Soň ucı ol pādişāh olurısa

Biz aňa 'ār ola secde eylemek
Ḳarşu ṭurup ḳulı bigi söylemek

'Ārıla yürümeyelüm dünyāda
'Ārsuz erden yig ola 'avret dede

Aňa bir tedbīr keňeç idelüm
Yūsufı aradan iḥrāc idelüm[502]

[501] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 280-281.
[502] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 81-82.

Bu yüzyılın bir diğer mesnevi sahibi olan Garîb'de de durum Süle Fakih'tekiyle aynıdır:

Didiler kim bu ne 'aceb düş ola
Ḳatı 'ārdur cümlemüze baş ola

Biz aňa hep ḳul olavuz ḳarşuda
Nice dertdür cümlemüze ḥükm ide

Buňa bir tedbīr idelüm cümlemüz
Anı bundan ırmaḳ olsun işimüz[503]

Şeyyâd Hamza'da da bu hususta diğer mesnevilerle benzer bir panorama çizilir. Buna göre, burada da kardeşleri Hz. Yusuf'un düşünden haberdar olunca Hz. Yusuf'un kendi üstlerine sultan olacağı korkusundan hareketle onu öldürmeye karar verirler:

çün éşitdiler bular uşbu düşi
'acebleşür ṭaňlaşurlar bu işi

eytdiler sulṭān olursa ol bize
buyruġ édiserdür ḳamumuza

'ār degül mi ṭuravuz ṭapusına
yā varavuz biz anuň ḳapusına

anı bunda indeyelüm soralum düşin
ol ḫod bize eydü vérir görüşin

aḥvālini bilelüm anuň belgülü

[503] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 277-278.

götürelüm aradan fitne ḳılu[504]

15.yy'da Tebrizli Ahmedî'nin varyantında bu hususta doğrudan bir anlatım olmasa da kız kardeşleri tarafından Hz. Yusuf'un rüyasından haberdar olan erkek kardeşleri, bu hadisenin hemen devamında babalarından Hz. Yusuf'u kıra götürmek için izin isterler. Bu durum da kardeşlerinin Hz. Yusuf'un canına kastetme, onu babalarından ayırma gibi maksatlara sahip olduklarının açık bir göstergesidir:

Lîk ḳız ḳardaşlarına söyledi
Ta'bîrin daḫi ḥikâyet eyledi

İntişâr oldı bulardan söz meger
Bildiler el-ḳıṣṣa ḳardaşlar ḫaber

Geldiler atalarınıň ḳatına
Söylediler çoḳ anuň ḥażarâtına

Didiler yâ ata n'olmışdur saňa
Âḫir inan bize Yûsuf'dan yaňa

Anı bir gün bize vir aparalum
Yazıda ḫoş lu'b-ı cevlân uralum[505]

Aynı yüzyılda Çâkerî'nin anlatısında Hz. Yusuf'un rüyasından haberdar olan kardeşler bu hususu müşavere etmek için toplaşırlar. Kardeşlerin birkaçının Hz. Yusuf hakkında bir görüşü ve tasarrufu vardır:

Dirildi bir yire iḫvān-ı Yūsuf

[504] Ümit Özgür Demirci- Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 87.
[505] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 9b.

Ḳılur her biri ḳaṣd-ı cān-ı Yūsuf

Biri dir ḳanımuz ol içmek ister
Ekinin ġayrumuzuň içmek ister
…
Gelüň ḳatl idelüm kim gizlene rāz
Ölüden daḫı gelmez hergiz āvāz

Biri eydür ḳoyalum biz bu rāhı
Gelüň öldürmeyelüm bī-günāhı

Eger nā-ḥaḳ biz anı öldürevüz
Ḫüdā'nuň raḥmetinden dūr olavuz

Mūrād oldur ki bu yerden sürevüz
Ne ḥācet oldur oraya uravuz

Ġaraz dūr eylemekdür pīrimüzden
Murād oldur bizüm tedbīrümüzden[506]

Yukarıdaki manzumede belirtildiğine göre, başlangıçta Hz. Yusuf'un canına kastetme kararı alan kardeşler, aralarındaki istişare sonucunda arzu ve maksatlarının esasen Hz. Yusuf'u babalarından ayırmak olduğu hususu üzerinde görüş birliğine varırlar.

Bu yüzyılın önemli mesnevilerinden Hamdullah Hamdî'nin eserinde, kardeşlerinin Hz. Yusuf ve babasını birbirinden ayırma ve Hz. Yusuf'un canına kastetme hususu "*İḫvet-i Yûsuf'un Âleyhi's-selâm birbiriyle müşâveretidir ki ol nûr-ı*

[506] Muhammet Nalbat, *a.g.t,* s. 210-211.

dîde-i Ya'kûb'dan Âleyhisselâm dûr ederler''[507] şeklinde müstakil bir başlıkta ayrıntılı olarak ele alınır.

Hamdî'nin eserinde, kardeşlerinin amaçlarının Hz. Yusuf'u yalnızca babalarından ayırmak olmadığı, gerekirse onu öldürmek olduğu bellidir. Kardeşlerin fikirlerini, Hz. Yusuf'u öldürmeye kastedecek düzeyde bir fikre tahvil etmelerinin gerekçeleri, kardeşlerin ağzından eserde şu şekilde dile getirilir:

Biz atamıza hâdimiz o değil
Hıdmetine mülâzımız o değil

Gündüzün yazıda şübân biziz
Gece dârında pâsubân biziz

Düşmana kasd ederse leşkeriyiz
Dostlar arasında mefharıyız

Duymaz andan meger durûğ-ı sarîh
Bizden anı niçin eder tercîh

Gelin anun işini bitirelim
Yâ helâk edelim yâ yitirelim

Vech odur gide aradan bu ser
Tâ size hâli kala vech-i peder[508]

Aynı yüzyılda Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatısında da Hz. Yusuf'un rüyasını ve rüyanın teviline göre sultan olacağını öğrenen kardeşleri bu hadiseye bir çözüm bulmaları gerektiği kanaatine varırlar:

---

[507] Hamdî, *a.g.e.*, s. 70.
[508] Hamdî, *a.g.e.*, s. 70-71.

Olar eydür Yūsuf ola pādişāh
Nöker olak biz ḳamu o ola şāh

Pes nice bizler bu işe dözevüz
Bu cihānda nice diri gezevüz

Pes didiler bu işe tedbīr gerek
Biz gerek öz munda yā ol bir gerek[509]

16. yüzyıldaki bir başka varyantta Kemâl Paşazâde'nin diğer anlatılara benzer bir tahkiyeyle Hz. Yusuf'un rüyasından haberdar olan kardeşlerin ziyadesiyle sıkıntıya düştükleri ve kıskançlıklarının arttığı;

Çü Yūsuf'dan işidildi bu ḳıṣṣa
Ziyāde oldı iḫvānında ġuṣṣa

Daḫı artdı bularuň reşki odı
Boyadı cānlarını reşk dūdı[510]

şeklindeki tahkiyeden anlaşılmaktadır.

Hadisenin devamında, babalarının, kardeşleri Hz. Yusuf'u gereğinden fazla şımarttığı ve kendilerinden uzaklaşıp yalnızca Hz. Yusuf'la ilgilendiği[511] şeklinde bir değerlendirme yaptıkları görülen kardeşlerin babalarının kendilerine yakınlığını anlatırken dile getirdikleri, *"Bizümle ancaḳ onuň Taňrısı bir/Ne biz dimek gerek il bilür āḫır"*[512] şeklindeki tahkiyeden kıskançlıklarının sebebini anlamak mümkündür.

[509] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 152.
[510] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 312.
[511] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 312.
[512] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 313.

Aynı eserde, *"Gelüň imdi berü bir el idelüm/Bunuň tedbīrine bir tedbīr edelim"*[513] şeklindeki kararlarıyla Hz. Yusuf'a bir çare düşünen kardeşlerin; onu, babalarının yanından ve şehirlerinden uzaklaştırmaya karar verdikleri görülür:

Bu söz üzre çü aġız bir iderler
Dirilüp bir yire tedbīr iderler

Ki ne resme ideler Yūsuf'ı ḳahr
Ḳala anlara ḫālī kūçe vü şehr

Ne yüzden merdüm-i çeşm-i cihānı
Alalar çeşm-i merdümden nihānī

Ḳılalar gül-şen-i cāndan anı dūr
İdeler çeşm-i nergis bigi dūr

Ne ol ḫalḳı göre ne ḫalḳı anı
Ḳala genç-i 'adem içre nihānī[514]

Eserde, kardeşlerin bir araya gelip Hz. Yusuf'a yapacakları şeyi tasarladıkları sahnelerde birbirinden ilginç ve korkunç fikirlerin ortaya atıldığı görülür. Buna göre kardeşlerden biri ısrarlı bir şekilde Hz. Yusuf'u öldürmeyi teklif ederken bir diğerinin onu öldürmeyi uygun bulmadığı ve beklentilerinin yalnızca Hz. Yusuf'u yanlarından uzaklaştırmak olduğunu hatırlattığı ifade edilirken bir diğer kardeşin Hz. Yusuf'u çöle bırakmayı teklif ettiği, içlerinden başka birinin ise bu teklifin öldürmekten beter olduğunu söyleyerek bu fikre karşı çıktığı nihayetinde en mantıklı fikrin onu bir kuyuya bırakmak olduğu hususunda hepsinin ittifak ettikleri ve böylelikle kuyudan

[513] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 314.
[514] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 315.

geçen bir kervanın en geç bir iki gün içerisinde Hz. Yusuf'u bulacağı ve onu bu diyardan götüreceği fikrini uygun buldukları görülür.[515]

16.yy anlatılarından Bağdatlı Zihnî'nin eserinde de babalarının Hz. Yusuf'a olan aşırı muhabbeti, kardeşlerin Hz. Yusuf'un canına kastetmelerinde esas etkendir:

Çü def'-i Yūsuf'a cem' oldı iḫvān
Tedārük ḳıldılar min-ḥayṯi'l-imkān

Biri rāy itid kim ol çeşmi ḫūn-rīz
Âdūdur ḳanını tökmek gerek tīz

Anı öldürmesek ber-ittifāḳī
Helāk eyler bizi anuň nifāḳı[516]

Yine bu yüzyıldaki anlatılardan Gubârî'de de kardeşleri, Hz. Yusuf'un rüyasından haberdar olur olmaz bir araya toplanır ve Hz. Yusuf'un gördüğü rüyadaki secde hadisesinin kendileri adına mümkün olamayacağı görüşünde birleşip onu öldürmeye niyet ederler:

İşidüb ḫᵛāb-ı Yūsufı iḫvān
Didi vallāhi her birisi yalan

Didiler kim görün bu kezzābı
Nice ḫoş düzdi bu yalan ḫᵛābı

Uyuriken uyandılar çün nār
ḫᵛābdan oldı fitneler bīdār

[515] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 316-318.
[516] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 285.

Fitneler çün uyandı uyḫudan
Başladılar fesāda her sūdan

Cem‘ olub bir yire ḳamu iḫvān
Didiler kim buňa gerek dermān
…
Didiler idelüm gelün tedbīr
Def ola tā bu ṭıfl-ı pür-tezvīr

Def‘ olunmazsa ortadan bu püser
Göreler kim neler ide bu neler

Göreler kim ne fitneler ḳopara
Ṣaġ olursa daḫi neler ḳopara

Didi biri gelüň helāk idelüm
Ṣadr-ı pür-ḥīlesini çāk idelüm

Ortadan gitmeyince bu fettān
Bize yoḳdur ḥużūr u emn ü emān

Bize baḳmaz bu gitmeyince peder
Pederüň baġladı gözün bu püser

Eyledi hep bizi pederden dūr
İdelüm biz daḫi anı mehcūr[517]

Görüldüğü üzere, Hz. Yusuf'u fitneci addeden kardeşler, babalarıyla aralarının daha iyi olabilmesinin önündeki tek engelin Hz. Yusuf olduğu zannına

[517] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 75-76.

sahiptirler. Dolayısıyla bu engel ortadan kaldırılırsa babalarının teveccühüne mazhar olacakları düşüncesiyle onu yok etmeyi düşünürler.

Bu yüzyıldaki bir diğer anlatı olan Şerîf'in eserinde, kardeşlerinin babaları tarafından çok sevilen Hz. Yusuf'u öldürme niyetlerinden bahsedilmez. Eserde, Hz. Yusuf'un gördüğü rüyayı kız kardeşleri tarafından öğrenen Hz. Yakup'un oğulları, bu hadise üzerine artık bu duruma bir çare ararlar. Bu çareyi de Hz. Yusuf'u babaları Hz. Yakup'tan ayırmakta bulurlar:

Çün işitdi bu düşi ḳardaşları
Ulusı Şem'ûn Yehûdâ başları

Dirilüp hep ittifāḳ eylediler
Ya'ḳûba gör ne firāḳ eylediler

Didiler kim yaşda biz bundan ulu
Atamuz ḳatında budur sevgülü

Dirilelüm biz müdâra ḳılalum
Bunı Ken'ândan âvâra ḳılalum[518]

Taşlıcalı Yahya'nın varyantında da Hz. Yusuf'tan gördüğü rüyayı duyan kardeşleri artık onun canını almağa yahut onu bir kuyuya atmaya niyet ederler:

Nihânî Yûsufun almaġa cânın
Müheyyâ ḳıldılar miḥnet sinânın

Kimi eydürdi öldürmek gerekdür
Meṣeldür bu ki yâ tekdür ya pekdür

[518] Halil Ay, *a.g.t.,* s.129.

Kimi eydürdi budur aňa çâre
Iraḳ yirde atalum bir diyâra[519]

Taşlıcalı Yahya'nın tahkiyesine benzer bir anlatım aynı yüzyılda hem Şerîfî'de hem de Bağdatlı Zihnî'de karşımıza çıkar. Bu eserlerde de Hz. Yusuf'un düşünden haberdar olan kardeşleri bir araya gelerek buna bir çözüm ararlar. Müşavere esnasında kardeşlerin, Hz. Yusuf'un canına kastetme fikrini ortaya attıkları görülür; fakat kardeşlerden biri Hz. Yusuf'u öldürmektense onu Hz. Yakup'tan ayırmanın yeterli olacağını düşünür:

Olunca düşden iḫvānı ḫaber-dār
Ḥasedle içlerinde yakdılar nār

Birāderler dirilür ittifāḳī
İderler Yūsuf emrinde vifāḳı

Didiler cümlemüz bī-i'tibāruz
Anı ḳatl itmede bī-ihtiyāruz

Degül ḳābil anuňla zindegānī
N'ola heyyāl gibi ḳatl itsek anı

Biri dir bu degül dīn ehli rāhı
Üşüp ḳatl idevüz bu bī-günāhı

Ġaraż bu buḳ'adan dūr eylemekdür
Pederden anı mehcūr eylemekdür[520]

[519] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 24.
[520] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 7.

Bağdatlı Zihnî ise bu hadiseyi,

Çü bunlaruň ġam-ı efkārı Yūsuf
Ḳodı cānlarına dāġ-ı te'essüf

Didiler bes gelün dil bir idelüm
Bu gam def'ine bir tedbīr idelüm
…
Çü iḫvān oldılar bir yirde ḥāżır
K'olalar Yūsuf emrinde müşāvir

Birisi didi budur aňa çāre
K'idevüz anı bir ügn pāre pāre

Çü biz anuňla hep bī-'itibāruz
Nola öldüresüz Hābil-veş anı

Çü yoḳdur bize bir miḳdār anuňla
Yoġ olmaḳ yeg olınca var anuňla

Ne yoġuz biz anuň derdiyle ne var
Biz olınca yoġ ol yoġ olsa ne var

Çün anuň varlıġı bizi itdi ḫor
Gerek kim yoġ olup bizden ola dūr[521]

şeklindeki bir tahkiyeyle dile getirir.

18.yy metinlerinden Ahmedî-i Âmidî'de de bu hususstaki tahkiye diğer metinlerde yer aldığı gibi Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'a olan ifrat derecesindeki

[521] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 260-261.

muhabbeti ve Hz. Yusuf'un gördüğü düş üzerine babasıyla aralarındaki muhabbetin daha da fazlalaşması sonrası kardeşlerin, Hz. Yusuf'un canına kastetme kararı almalarıyla neticelenir:

Anlar eydür ne sebeb ẓāhir ḫafī
Bizden artuḳ ne séver ol Yūsufı

Gör nice ta'bīr édüpdür düşüni
Cümlemizden 'ālī ḳılmış başını

'Āleme Yūsufı sertāc eylemiş
Bizleri hep aňa muḥtāc eylemiş

Ya'nī ol şāh ola biz aňa nūger
Biz buňa rāżı olur muyuz meger

Biz gerek oldı aňa mekr édelim
Atadan ol Yūsufı ayıralım

Öldürelim soňra tevbe édelim
Atamızıň ḫāṭırınca gidelim

Tā ki bizden rāżı ḳılalım aňı
'Afv éde cürmümüzi Rabbü'l-Ġanī[522]

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'nin varyantında, bu hususa kısa bir anlatımla iki beyitte değinilir. Buna göre, Hz. Yusuf'un gördüğü rüya üzerine kardeşler, Hz. Yakup ile olan muhabbeti daha da arttığını gördükleri Hz. Yusuf'u, babasından ayırmak için bir çare düşünürler:

[522] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 124

Yūsuf bizden eḥab oldı babamuza didi bunlar
Buňa tedbīr gerek bizden ki bu ṣavula başdan

Bize ‘ārdur bu keṯretle olavuz Yūsufa bende
Babamuz hem ḍalāl içre bu eṣ‘ab seng-i ḫārādan[523]

Yine 18.yy'da kaleme alınmış yazarı belli olmayan bir anlatıda da hadise, Hz. Yusuf'un gördüğü düş üzerine, kardeşlerinin ona secde etmeyi kendilerine ar olarak görmeleri üzerine bu hususta bir çare düşünmeleri şeklinde ele alınır.[524]

Molla Câmî'de de babalarının Hz. Yusuf ile olan ünsiyetinin, Hz. Yusuf'un gördüğü rüyadan sonra daha da fazlalaştığını gören kardeşler, bu duruma çare bulmak bir toplantı yaparlar. Toplantıda öne sürülen görüş Hz. Yusuf'un canının alınmasıdır.[525]

Bu hususta ilahi kaynaklardan Tevrat'ta doğrudan bir bilgi bulunmaz. Tevrat'a göre, kardeşlerinin Hz. Yusuf'u öldürmeye karar vermeleri Hz. Yusuf, onların yanına gelince bir anda ortaya atılmış bir fikir görünümündedir.[526]

Kur'ân-ı Kerîm'de bu hadise açık bir şekilde anlatılır. Buna göre Hz. Yusuf ile Bünyamin'in babalarına daha yakın olması, Hz. Yakup'un diğer oğulları tarafından kıskanılır. Bu kıskançlığın akabinde kardeşler, Hz. Yusuf'u öldürüp babalarının teveccühünün yalnızca kendilerine yönelmesini sağlamak ister. Bununla da yetinmeyip bu korkunç hadisenin sonunda tövbe ederek cinayet gibi büyük bir fenalığın günahından kurtulacakları fikrine kapılırlar.[527]

Bu hususu ele alan tefsirlerden Giritli Sırrı Paşa'da hadisenin, Hz. Yakup'un diğer çocuklarına nazaran Hz. Yusuf'u ve Bünyamin'i daha çok sevmesi ve bu

[523] Muhammet Kuzubaş, *a.g.t.,* s. 66.
[524] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s.
[525] Câmî, *a.g.e.,* s. 58.
[526] Tevrat/Başlangıç: 37: 13-20.
[527] Kur'ân/Yûsuf: 12: 8-9.

durumun diğer kardeşler tarafından kıskanılması sonucu meydana geldiği ifade edilir.[528] Buna göre Hz. Yusuf'un, kardeşleri tarafından öldürülmek istendiği ve âlimler arasında bu hususta bir ihtilaf olsa da öldürme teklifini yapanın, kardeşlerden Şem'ûn yahut Dân olduğu bilgisi verilir:

> *... İhvân-ı Yûsuf aleyhisselâmdan biri dîgerlere "Yûsuf'u öldürün!" demiş, ama bunu söyleyen kimdir? Burası âyet-i celîlede tasrîh buyrulmamıştır. Binâ'enaleyh kā'ili ta'yînde beyne'l-'ulemâ ihtilâf olundu. Bir rivâyete göre kā'il ihve-i mûmâileyhimden (Şem'ûn) yahut (Dân)dır.*[529]

Aynı eserde *Tefsîr-i Teysîr'den* nakledilen bir diğer rivayette ise Hz. Yusuf'u öldürme fikrini ortaya atanın şeytan olduğu belirtilir. Buna göre şeytan, Hz. Yusuf'un kardeşlerinde kıskançlık belirtilerini görünce yaşlı, ermiş bir kimsenin kılığına bürünerek onlara; Hz. Yusuf'un gördüğü secde rüyasını hatırlatır. Kardeşlerin, bu işin çözümüne dair şeytana sordukları soru üzerine de şeytanın onlara Hz. Yusuf'u öldürmelerini, sonrasında ise ya tövbe ederek bu günahtan kurtulmalarını yahut da babalarından özür dileyerek nihayetinde salih kimselerden olabilecekleri şeklinde fikirler verdiği ifade edilir.

> *Dîger rivâyete göre de Yûsuf aleyhisselâmın katlini re'y ü tedbir eden, kardeşlerine "Uktulû yûsufe" diyen İblîs 'aleyh-i mâ-yestehâktır. Şöyle ki: Yûsuf aleyhisselâmın kardeşlerinde kıskançlık âsârı görünmeye başlayınca İblîs, 'aleyh-i mâ-yestehâk bu fırsatı ganimet bilerek hemen bir pîr-i rûşen-zamîr sûretinde temessül edip müşârünileyhime vardı. "Yâhû haberiniz var mı? Yûsuf aleyhisselâm sizi taḫt-ı ribka-i esaretine almak istiyor!" diyerek secde-i kevâkib, rü'yâsını hâtırlarına getirdi. Onlar da bundan hulâsa çâre nedir? yolunda istifsâr-ı re'y edince İblîs-i mâ-yestehâk onlara dedi ki: "Ne duruyorsunuz? Yûsuf'u aleyhisselâm öldürün! Yahut 'umrândan ırak meçhûl bir yere bırakın ki orada kendi kendine telef olsun! Babanız ona ikbâlden kalıp "bikülliyetihi" size müteveccih olsun, sizden başkasına iltifâtı terk edip muhabbetinde kimse münâzi'niz kalmasın, şayet bu bir 'azîm günâhtır derseniz onun da kolayı var, emr-i Yûsuf'tan fârig olduktan sonra tâ'ib olarak, yahut babanıza temhîd edeceğiniz özür ile ıslâh-ı zâtü'l-beyn ederek sâlihîn olursunuz!"*[530]

Süyûtî'nin eserinde bu hususta Süddî'den nakledilen, *"Hz. Yûsuf'un kardeşleri rüyadan haberdar olunca onu kıskandılar"*[531] Bu kıskanma hadisesinin

---

[528] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 1, s. 92.
[529] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 1, s. 120.
[530] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 1, s. 120-121.
[531] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 190.

sonucu olarak da Süyûtî'de doğrudan Yûsuf suresi sekizinci ayet verilerek kardeşlerinin, Hz. Yusuf'u öldürmeye karar verdikleri ifade edilirken Hz. Yusuf'u öldürmeyi teklif eden kardeşin kimliği hakkında ise bilgi verilmez.[532]

Taberî'nin bildirdiğine göre, Hz. Yusuf'un rüyasından ve babaları HZ. Yakup'un bu rüyaya yaptığı yorumdan haberdar olan kardeşlerin, bu haberin akabinde perişan bir hâle düştükleri, bir araya gelip birbirlerine danıştıktan sonra ise Hz. Yusuf'u ortadan kaldırmaya karar verdikleri ifade edilir:

> *Yusuf (a.s.) gerçi bu rüyayı gördüğünü başka bir kişiye söylemedi, amma o vakitte birlikte olduğu kimselerden bu haber çıktı, yayıldı. Kardeşleri bunu işittiler, Hazret-i Yusuf'un bu rüyasını ve babasının yorumladığını öğrenip bildiler. Son derece perişan oldular, bir araya geldiler. Danıştılar, görüştüler ve Yusuf (a.s.)'ı ortadan kaldırmak, helak etmek için söz birliği ettiler.*[533]

Aynı eserde Hz. Yusuf'u öldürme teklifini yapan kardeşin kim olduğu hususunda bir ayrıntı yer almaz ise de hadisenin devamında kardeşlerin, *"Daha sonrada böylece babamızın buyruğuna itaatlı olalım ki, Allahü Teala günahımızı bağışlasın, babamız da bizden hoşnut olsun…"*[534] şeklinde dile getirdikleri cümleden işlemeyi düşündükleri fena işten babalarının sözünün dışına çıkmayarak Allah tarafından bağışlanacaklarını düşündükleri anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak yukarıdaki bilgilerin ışığında, incelememize konu olan mesnevilerin hemen hepsinin, bu başlıktaki hadiseyi ekseriyetle Kur'ân'dan mealen iktibas ettikleri ve diğer İslami kaynaklara da başvurarak hadiseyi biraz daha zenginleştirip eserlerine dâhil ettikleri söylenebilir.

1.15. Hz. Yakup'un Oğullarına Güvenmemesi Hadisesi Ve Gördüğü Rüya

Bu hadise, esasen ele aldığımız mesnevilerin bir kısmında Hz. Yakup'un oğullarına güvenmeyerek Hz. Yusuf'u onlarla birlikte kıra oynamaya/dolaşmaya

---

[532] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 190.
[533] Taberî, *a.g.e.*, s. 247.
[534] Taberî, *a.g.e.*, s. 247.

göndermemeye çalışması şeklinde, bazı mesnevilerde de zaten oğullarına güvenmeyen Hz. Yakup'un, gördüğü bir rüyanın da tesiri ile oğullarına olan güvenini tamamen yok olması üzerine Hz. Yusuf'u yanından ayırmak istememesi şeklinde ele alınır.

13.yy anlatılarından Ali'nin eserinde bu durum şu şekilde ele alınmıştır: Kardeşleri, Hz. Yusuf'u satmaya yahut öldürmeye karar verdikten sonra babalarından Hz. Yusuf'u da yanlarında kıra götürmek için izin isterler. Hikâyenin bu kısmında eserde ilginç bir ayrıntıya yer verilir. Buna göre babaları Hz. Yakup bir düş görmüştür. Düşünde on bir kuzusu olduğunu, bu kuzuları kurttan sakladığını ancak kuzulardan bir tanesini kurda kaptırdığını görür ve bu rüyaya istinaden Hz. Yusuf'u kardeşleriyle birlikte kıra göndermek istemediğini dile getirir:

Ya'ḳūb aydur düne bir düş kördim
Düşüm içre on bir ḳuzı körer idim
Saḳlar iken ger birini yoḳ ḳıldım
Ḥaḳīḳat elimden ḳurt ḳapdı imdi[535]

Babalarından izin alamayacaklarını anlayan kardeşler bu sefer de Hz. Yusuf'u kandırıp babalarından izin aldırmaya uğraşırlar. Hz. Yusuf, kardeşleriyle birlikte kırda dolaşma fikrine sevinir ve babasından izin ister. Bu izin hadisesine babasının gönlü pek razı gelmese de kardeşlerinden onu koruyup kollayacaklarına dair söz alır. Hz. Yusuf'un izin isteğine de istemeye istemeye olumlu cevap vererek onu kardeşleriyle birlikte kıra göndermeye mecbur kalır.[536]

Eserde bu kısımdaki orijinal bir ayrıntıya da yer verilmiştir. Buna göre istemeyerek da olsa Hz. Yusuf'un kardeşleriyle birlikte kıra çıkmasına izin veren Hz. Yakup, çocuklarının yola çıkacağı sabah Hz. Yusuf'u kendi elleriyle yıkar, saçlarını örer, üzerine misk kokuları sürer, gözlerine sürme çeker ve sonrasında da Hz.

[535] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 76.
[536] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 76-77.

İbrahim'in sarığını başına sarar, Hz. İsmail'in kemerini kuşandırır ve Hz. İshak'ın zembilini sırtına asar. Bu kısım eserde şu şekilde anlatılır:

Anı işidüp Ya'kūb nebī varsın didi
Köñgli zārī yıġlayu öre durdı
Kendü elin Yusufnıñg başın yuwdı
Darayuban uzun saçun örer imdi

Aş yedürdi kendüsi suw içürdi
Eginine dürlü dürlü ṭon keyürdi
Ṭonını yıpar birle yazılandurdı
Közlerine sürme dağı dartar imdi

İbrāhīm 'imāmesin başına çaldı
İsma'īl kemerini ḳuşandurdı
İsḥāḳ sawçı zenbīlini hem keyürdi
Bardağına suwın dağı ḳoyar imdi[537]

Haliloğlu Ali'nin eserinde Hz. Yakup'un gördüğü rüya yer almaz. Hz. Yakup, kendisinden Hz. Yusuf için izin isteyen oğullarına istemeye istemeye de olsa müsaade eder. Hz. Yakup ardından Ali'nin varyantında olduğu gibi Hz. Yusuf'u yıkatır paklatır, öper kucaklar, en güzel elbiselerini giydirir ve kardeşlerinden ona göz kulak olmaları için söz alır:

Ṣabâḥ ṭañla durdılar
Ol Ya'ḳûba geldiler
Girü selâm ḳıldılar
Ḳamu ṭapu eyleyü

[537] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 78-79.

Çün selâm eyladiler
Yusufı diladiler
Dişlerin biladiler
Meger ḥîle eylayu

Pes Ya'ḳûb ḥâli bildi
Aġlayu durı geldi
Yusuf başın yudurdı
Öper ḳuçar oḫşayu
...
Eynine ṭon geydürdi
Altun ḳuşaḳ ḳuşatdı
Başına altun tâç urdı
Bile çıḳtı gönderü

Didi oňat ṣaḳlaňuz
Eyü timâr eyleňüz
Saġ esen getürüňüz
Ḳavil ḳıldı berkidü[538]

14.yy anlatılarından Darîr'in eserinde rüya hadisesi yer almaz. Eserde, Hz. Yusuf'u yanlarında kıra götürmek isteyen Hz. Yakup'un oğullarının babalarından destur istedikleri, babalarının buna rıza göstermediği belirtilirken bu esnada Hz. Yusuf'un, hadiseye dahil olarak kardeşleri ile birlikte kıra gitmek için izin istediği fakat babasının Hz. Yusuf'un isteğini de geri çevirdiği ifade edilir. Nihayet oğullarının ısrarına daha fazla dayanamadığı belirtilen Hz. Yakup'un onlara müsaade ettiği bilgisi verilir:

eytdiler kim iy baba bize nola

[538] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 157.

yūsufı ḳo kim temāşāya gele

açılaydı yūsufuň gönli gözi
hem temāşā ḳıla ol ḳoyun ḳuzı

evden anı ṭaşra ḳoymaz atası
bilür idi kim ḥikāyet niyeti

eytdi yūsuf evden çıḳmaz siz varuň
her biriňüz işlü işiňüze gidin

geldi andan çün yūsuf destūr diler
yazuya çıḳmaḳlıġa göňlin biler

eytdi ḳar(ın)daşlarıma sen beni
ḳoy temāşāya varayum bu güni

nice kim yalvardı çāre bolmadı
babası iḳrāra hergiz gelmedi

ʻāḳıbet ḳardaşları dirildiler
yalvarub yaʻḳūbı rāżı ḳıldılar[539]

Hadisenin devamında Hz. Yakup'un, oğullarına kıra gitmeleri için izin verse de yine de tedbiri elden bırakmayarak onları Hz. Yusuf'u kurda kaptırmamaları hususunda ikaz ettiği görülür:

eytdi yūsuf cān durur ben hem teni
olmaya kim ḳurda viresiz anı[540]

[539] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 282.
[540] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 283.

Aynı yüzyılda Süle Fakih'te de Hz. Yakup'un oğulları, kardeşleri Hz. Yusuf'u kıra gezmeye götürmek bahanesini öne sürerek babalarından izin isterler. Babalarının oğullarına cevabı;

Zinhār işbu dilegi siz söylemeň
Yūsuf içün baňa nesne söylemeň

Düşde gördüm on iki ḳuzı gezer
Yazılarda otlayuban çoḳ gezer

Ol arada bir bölük ḳurtlar gelür
Aradan bir körpe ḳuzuyı alur

Nice kim ardına düşdüm bulmadum
Ḳancaru varduğını hīç bilmedüm[541]

şeklindedir. Hz. Yakup'un gördüğü bu rüya, Hz Yusuf'u kardeşleri ile gönderme ihtimalini iyice zayıflatmaktadır; fakat kardeşlerin Hz. Yusuf'u koruyacaklarına dair babalarına verdikleri söz etkisini gösterir, istemeyerek ve kısmen de aldanarak Hz. Yakup, Hz. Yusuf'un kıra gitmesine izin verir:

Ya'ḳūb aldandı bularuň sözine
Ḳaṭre ḳaṭre yaş geldi gözine

İtdi virdüm Yūsufı size bugün
Varuň anda ẕevḳile ḳıluň düğün[542]

[541] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 84-85.
[542] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 87.

Aynı yüzyılda Garîb, babasının diğer çocuklara güvensizliğini anlattıktan sonra Hz. Yakup'un gördüğü rüyaya yer verir:

Bir düşüm oldı yaḳında ḳorkaram
Aňduġumça ol düşümden ürkerem

Düşde gördüm-ki ḳuzular güderin
On iki ḳuzıyı sürüp giderin

Bir bölük ḳurt çıḳageldi aňsızın
Aldılar bir körpe ḳuzum aňsızın

Ardına düşdüm buları ḳovarın
Şöyle yitem diyübeni iverin

Diňleň ol ḳurtlar ḳuzumı n'itdiler
Yir yarıldı getürüben atdılar

Ol yarıġuň içine gitdi ḳuzum
Ṭurdı üç gün daḫı bu durur sözüm

Ṣoňra vardum çıḳmış anda bulmadum
Ḳançaru gitdügini hīç bilmedüm

Şöyle ḳorḳum var benüm dimeň baňa
Ḥālümi size didüm öňdin soňa[543]

[543] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 284-286.

Hz. Yakup'un yukarıdaki gibi bir korkusu olmasına rağmen çocukları bir şekilde onu ikna ederler:

Didi oġıllar sizi göndüreyin
Şin oluň Yūsuf'ı size vireyin

Var bugün yazıları yazlaň didi
Ġāfil olmaň Yūsuf'ı gözleň didi[544]

Benzer bir anlatım tarzı, bu yüzyıldaki Şeyyâd Hamza'nın eserinde de görülür. Kardeşlerinin, beraberlerinde kıra götürmek için müsaade istedikleri Hz. Yusuf'a, gördüğü düş sebebiyle Hz. Yakup izin vermek istemediği görülür:

ya'ḳūb eydür diňleňüz uşbu sözi
düşüm olur görürem on bir ḳuzı

güder-iken ḳuzılarum ṭaġılur
arasında körpe ḳuzısın ḳurd alur

imdi ḳorḳaram düşümden gérü görem
gördügüm düşden daḫı ḳayġu yirem[545]

Hz. Yakup, esasen çocuklarının oyuna dalıp Hz. Yusuf'u kollayamayacaklarını düşündüğü için çocuklarına izin vermez; ama sonunda çocukları babalarını ikna eder:

siz varasız dümügesiz oyuna
ḳorḳaram kim yūsufuma ḳurt yöne

[544] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 290.
[545] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 89.

döndi bunlar söyledi eytdi baba
biz var-iken ḳurd anı ḳaçan ḳapa

biz varuruz yūsufuň bilesine
ḳurd mı gelür yūsufuň yöresine

ya'ḳūb éşitdi anı āh eyledi
ṭurdı yérinden éşit kim n'eyledi

yūsufuň başını yur öper ḳuçar
gözlerini sürmeler mā-verd saçar

ḳuşaḳ baġlar yūsufuň berk béline
vérdi elin ḳardaşları eline[546]

15.yy'da bu hususu ele alan Tebrizli Ahmedî'nin anlatısında rüya hadisesi yer almasa da Hz. Yakup, çocuklarına olan güvensizliğini bir şekilde dile getirir:

Didi ol oġlanlara Ya'ḳūb nebī
Ḳorḳaram çıḳa elümden bu ṣabī

Nāgehān siz ġāfil olasız a yār
Ḳurd apara ben ḳalam ḫayrān ü zār[547]

Hadisenin devamında oğullarına kurt konusunda ikazda bulunan Hz. Yakup'a çocuklarının verdiği cevap onun kalbini mutmain etmeye yeter:

[546] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 89.
[547] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 9b-10a.

Didi ol oġlanlara Ya'ḳūb nebī
Gerçi gitdi sizüñile bu ṣabī

Ḳorḫaram ṣaḥrāda terkin urasız
Ġāfil olup bunı ḳurda viresiz

Didiler ol ḳavl ü 'ahde kāṣırûn
Ḳurd iletse biz olalum ḫâsirûn

Bu şecâ'at kim bu oġlanlarda var
Sen emîn ol ḳorḫıdan ey şehriyâr

Bu sözile ḳalmadı ḳalbinde ġam
Gitdi göñlinden illâ vehm ü hem[548]

Bu yüzyılın bir diğer anlatısı olan Çâkerî'de de durum Tebrizli Ahmedî'de olduğu gibidir. Bu anlatıda da Hz. Yakup'un rüyasına yer verilmez. Eserde, Hz. Yakup'un çocuklarına duyduğu güvensizlikten;

Ḳaçan işitdi pīr anlar sözini
Ḳaşını çatdı yüritdi yüzini

Didi göñlüme ḫoş gelmez bu tedbīr
Mebādā kim idiser aña taḳṣīr

İdesüz Yūsuf'ı siz benden ayru
Ḳılasuz cānumı derd ile ṣayru

Bilürsiz kim bu deyr-i miḥnet-engīz

[548] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 10a.

Ṭurur gürkile dendānları tīz[549]

şeklinde bahsedilir. Yukarıdaki manzumeden anlaşılacağı üzere Hz. Yakup bir rüya görmemiş olsa bile Hz. Yusuf'un bir kurdun elinde ziyan olacağından korkmaktadır.

Bu yüzyılda Hamdullah Hamdî'nin anlatısında Hz. Yakup'un çocuklarına güvenmemesi hadisesi ve gördüğü rüya ayrıntılı bir şekilde ele alınır. Buna göre babaları Hz. Yakup'tan, kardeşleri H. Yusuf'u kıra dolaşmaya götürmek için izin isteyen kardeşlere, Hz. Yakup gördüğü düşü anlatarak mukabelede bulunur ve çocuklarına müsaade etmemeye çabalar:

Gürkden havfine anun hikmet
Hâb görmüşti korkulu gayet

Bildi kim aynı olıser ya ayân
Yâ misâli olıser âfet-i cân

Hâbda görmüş idi bir yüce dağ
Kulede kendi pür-fürûğ-ı ferâğ

Yûsufu gördü ka'r-ı vâdîde
Oynar iken safâ vü şâdîde

On kadar kurt ana yapıştılar
Sanasın lokmadır kapıştılar

Kasd eder kendi ol araya gele
Yûsuf'ı anların elinden ala

Feth olunmadı çün der-i dermân

[549] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 214.

Yer yarıldı vü Yûsuf oldu nihân[550]

15.yy'ın bir diğer anlatısı Hatâyî-i Tebrizî'de Hz. Yakup'un gördüğü rüya hadisesi yer alır. Görüdüğü bu rüya sebebiyle Hz. Yakup, oğullarına Hz. Yusuf'u olası bir kurt saldırısına karşı korumalarını ister:

Ya'ḳūb eydür eyle dutuň siz anı
Ḳurt yimesün yaḫşı saḳlayun anı

Gice Ya'ḳūb düşde görmişdi anı
Ortaya salmış idi ḳurtlar anı

Nice ki cehd itdi ḳurtara anı
Çāre bulmadı aňa yandı cānı

Yūsufı bir ḳurt götürdi gitdi dir
Özgesi yirlü yirinde dutdı dir

Ḳurd ḳaçarken öňüne geldi dere
Yūsuf aġzından düşüp yatdı yire

Ol zamānda ḳurt ādem yimez idi
Bu sözi anlar daḫı dimez idi

Gurbe kimi ḳurdı ḳovarlar idi
Dutuban aňunla oynarlar idi[551]

[550] Hamdî, *a.g.e.*, s. 74-75.
[551] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 153.

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığı üzere, o dönemde kurtların yırtıcı bir hayvan gibi kabul edilmediği ve insanlarla haşır neşir olan evcil bir hayvan mesabesinde kabul edildiği anlaşılmaktadır.

16. yüzyıl anlatılarından Kemâl Paşazâde'de, Hz. Yakup'un gördüğü rüyadan bahsedilmese de oğulları tarafından kardeşleri Hz. Yusuf'un kendileriyle gezip dolaşmak istediği şeklindeki teklifi duyan Hz. Yakup'un, bu teklife şiddetle karşı çıktığı[552] belirtilirken oğullarına;

Ṣafāňuz var-ısa seyrān idüň siz
Gerek bāġa gerek ṭaġa gidüň siz

Gerekmez Yūsufa kūh-sār seyri
Yiter ġonça güle gül-zār seyri

Bilürsiz olamazın andan ayru
Ḳaçan olabilir ten cāndan ayru

Kerem eyleň beni andan ayırmaň
Benümle anuň ortasına girmeň

Yaşurmaň gözlerümden gün yüzini
Düşürmeň yire yaşum yılduzını

Sürüň siz ḳoyunı otlaġ içinde
Gehī ṣaḥrā vü gāhi ṭag içinde[553]

şeklinde bir izahatla isterlerse kendilerinin gezip dolaşmaya gidebileceklerini ama Hz. Yusuf'u kendisinden ayırmamaları gerektiğini ifade ettiği görülür.

[552] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 322-323.
[553] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 323.

Eserdeki orijinal bir ayrıntıda; Hz. Yakup'un, oğullarına Hz. Yusuf'un gezip dolaşmasını istememesinin sebebi olarak onun okuyup yazıp ilim tahsil etmesini istediği için yanlarında göndermediği ifade edilirken ayrıca kırda oyun oynadıkları esnada, Hz. Yusuf'u gafletle kurda kaptırabileceklerinden korktuğu için göndermek istemediğini ifade etmesi şöyle tahkiye edilir:

Oḳısun yazsun olsun 'ilme vāṣıl
Gezüben oynamaḳ her vaḳt ḥāṣıl

Budur ḳomaduġuma bir daḫı yüz
Ki nā-geh irişe direm yavuz göz

Olurken yazıda bāzīye meşġūl
Bula bir gürg-i merdüm-ḫār aňa yol

Girībān gibi ide sinesin çāk
Ḳıla gül yüzini sebze gibi ḫāk

Ura nāzük tenine zaḫm-ı dendān
Ola sīmīn-beri hem-reng-i mercān

Virüben göz göze ḳurda ḳuzumı
Benüm gice idesüz gündüzümi[554]

16.yy'daki Bağdatlı Zihnî'nin eserinde, Hz. Yakup'un gördüğü rüya hadisesi bulunmasa da o, yine de oğullarını Hz. Yusuf'u olası bir kurt saldırısına karşı muhafaza etmeleri hususunda uyarır:

Didi evlādına k'ey nev-cüvānlar
Ḥayātum gevherine pāsbānlar

[554] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 324.

Baňa itmek bu ma'nāda teḳāżā
Ki nā-gāh itmeyüp ḥıfẓına pervā

Ḳalup tenhā iderken girye-i zār
Ola Yūsuf naṣīb-i gürg-i ḫūn-ḫ^{v}ār

İdüp nāzük tenin dendānı mecrūḥ
Aňa cism ola āzürde baňa rūḥ[555]

Bu yüzyıldaki Gubârî'nin anlatısında, Bağdatlı Zihnî'de olduğu gibi rüya hadisesi yer almazsa da Hz. Yakup'un oğullarına güvenmeyip Hz. Yusuf'u bir kurdun eline verme ihtimallerine karşılık onlara yaptığı ikaz şu şekildedir:

Hem daḫi size i'tiḳādum yoḳ
'Ahdiňüz üzre i'timādum yoḳ

Bilürem ben siz anı sevmezsiz
Anuň aḥvālini begenmezsiz

Vardur ḳalbiňüzde aňa ḥased
Ḥased eyler muṣāḥibini esed

Heb ġalaṭdur bu cümle sözleriňüz
Ġalaṭ oḳur ḥurūfı gözleriňüz

Miḫneti heb muḥabbet oḳuduňuz
Ġurbeti cümle ḳurbet oḳuduňuz

[555] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 291.

‘Usreti cümle ‘işret oḳuduňuz
Zaḥmeti cümle raḥmet oḳuduňuz

Ḳorkarın tā ki idesüz ġaflet
Ḳurd ala ḳuzumı ḳalam ḥasret[556]

Şerîf’in varyantında, Hz. Yakup’un gördüğü rüya hadisesi yer almaz. Eserde, bu kısımdaki orijinal bir ayrıntı ise dikkatleri çekmektedir. Buna göre oğullarına güvenmeyen Hz. Yakup’un;

Ya‘ḳûb aydur ḳorḳaram şâyed n’ola
Yûsufı siz ġâfiliken ḳurd ala

Çün kim ol ḳurdı aňdı anda söyledi
Cümlesinüň göňline yir eyledi[557]

şeklindeki hitabının, oğullarının daha sonra kuracağı tuzağa örnek teşkil ettiği görülmektedir.

Aynı yüzyılda Taşlıcalı Yahya’da da Hamdullah Hamdî’deki gibi bir anlatım görülür. Oğullarının Hz. Yusuf’u kıra götürme fikrine gönlü razı olmayan Hz. Yakup, Hamdî’nin eserinde olduğu gibi Hz. Yusuf’u kurtların kovaladığını, kendisinin oğlunun yardımına giderken birden yerin yarılıp oğlunun kaybolduğunu gördüğünü anlatır:

Göňül ḫâlî degül ḫavf ü ḫaṭardan
Gözüm ayrılmaz ol nûr-ı baṣardan

[556] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 79.
[557] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 131.

Gezerken şâyed ol serv-i ḳabâ-pûş
Amansuz yırtıcı ḳurda ola ṭuş

Bu idi ḳurdı anduġına ḥikmet
Düşin görmişdi ol kân-ı başîret

Bir ulu ṭaġ var idi Ṭûr gibi
Düşinde çıḳmış aňa nûr gibi

O yüce ṭaġda seyr idüp ṭururdı
Bir alçaḳ yirde bu mâhı görürdi

Alup ortaya birkaç gürk-i bed-ḫâh
Hücûm itmişdi ferzendine nâgâh

Aňa dermâna eylerkeh tevaḳḳuf
Yarıldı yer yüzi ġayb oldı Yûsuf[558]

Aynı yüzyıldaki Şerîfî'nin anlatısında Hz. Yakup'un oğullarına güvenmeme hadisesi iki beyitle yüzeysel bir şekilde ele alınır ve eserde Hz. Yakup'un gördüğü rüyaya yer verilmez:

İşidince bu güfārı atası
Ṣafā göstermedi rūy-ı rıżāsı

Didi şāyed kapup bir gürg-i ḫūn-rīz
Ḳuzuma eyleye dendānını tīz[559]

[558] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 24-25.
[559] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 8.

Ziyai Yusuf'un varyantında Hz. Yakup, Hz. Yusuf için izin isteyen oğullarına diğer mesnevilerde olduğu gibi güvenmez ve onu bir kurda kaptırmalarından korktuğunu dile getirir:

Bu sözi çün temām işitdi Ya'ḳūb
Görünmedi aňa rūy-ı rıżā ḫūb

Didi ger benden ol bir dem ola dūr
Ṭolar göňlüm evi endūh ile şūr

Budur ḳorḫum ki ṣarf idüp dil andan
Olasız her biriňüz ġāfil andan

Bu deşt-i tīreden nāgāh irüp ḫīz
Ḳapa şāyed anı bir gürk-i ḫūn-rīz

Urup dendān anuň nāzük tenine
Od ura cism ü cānum ḫırmenine[560]

Anlaşıldığı üzere, Hz. Yakup'un gördüğü rüya hadisesine Ziyai Yusuf'un varyantında yer verilmez.

18.yy anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'nin eseri bu hususu en kısa ele alan anlatılardan biridir ve eserde Hz. Yakup'un rüyası da yer almaz. Buna göre Hz. Yusuf'u ava götürmek maksadıyla babalarından izin isteyen oğullarına, Hz. Yakup'un *"Ḳorḳarın ki ava meşġūl olasız/Ḳurd yiye Yūsufumı ṭuymayasız"*[561] yollu verdiği cevap, onun oğullarına güvenmeyişinin bir göstergesidir.

Aynı yüzyılda Oflu Bilâl Efendi'nin varyantı Hz. Yakup'un oğullarına güvenmediğini belli ettiği en açık anlatılardandır. Zira kendisinden Hz. Yusuf'u

[560] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 265-266.
[561] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s.

isteyen oğullarına *"Hīç inanmazam anı kim ṣaġ selīm getüresiz"*[562] şeklindeki hitabı bunun açık göstergelerindendir.

Oflu Bilal'in varyantında kısa da olsa Hz. Yakup'un gördüğü rüyaya da yer verilir:

Zīrā ben rü'yāda gördüm on iki ḳuzum gezer
Bir bölük ḳurd ardlarınca olmaz asla ayıru

Daḫi gördüm geldi bir ḳurd aldı körpe ḳuzum
Düşdüm ardınca yoruldum başıma yaġdı ṭolu

Alamadum ḳuzımı bir de uyandum uyḳudan
Ol zamāndan berü göňm içi ġuṣṣa ṭopṭolu[563]

Bu yüzyıla ait yazarı belli olmayan bir Yûsuf u Züleyhâ anlatısında da Hz. Yakup, gördüğü bir rüyadan ötürü oğullarına güvenmez ve Hz. Yusuf'u onlarla beraber kıra göndermek istemez:

zinhār bu dilegi sizler eylemeň
yūsuf içün baňa nesne söylemeň

işbu géce bir 'acāyib düşüm olur
ol düş içinde bir 'acāyip işim olur

on bir ḳuzı güderdim yazıda
bir yazı ki neçeleri azıda

ol arada bir bölük ḳurtlar gelür
arada bir körpe ḳuzı ölür

[562] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 69.
[563] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, 69-70.

nece kim ardına düşdüm bulmadım
ḳancaru varduġını hīç bilmedüm[564]

Molla Câmî'nin mesnevisinde Hz. Yakup'un gördüğü rüyaya yer verilmezse de onun oğullarına güvenmemesi ve onların Hz. Yusuf'u bir kurda kaptıracakları düşüncesine yer verilir: *"Korkarım ki, onunla meşgul olmazsınız; gafil bulunup onun ne halde olduğuna dikkat etmezsiniz. Bu mihnet dolu köhne çölde ona bir kurt hücum eder."*[565]

İlahi kaynaklardan Tevrat'ta Hz. Yakup'un oğullarına güvenmemesi hadisesi de Hz. Yakup'un gördüğü rüya hadisesi de yer almaz. Hatta aksine Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'u koyunları gütmesine yardım etsin diye diğer oğullarının yanına gönderen kişi olduğu bilgisi verilir.[566]

Kur'ân-ı Kerîm'de de Tevrat'ta olduğu gibi, Hz. Yakup'un gördüğü bir rüyadan bahsedilmezse de Tevrat'takinin aksine Yusuf suresi on birinci ayet ve devamındaki iki ayette Hz. Yakup'un oğullarına güvenmemesi hadisesine sarih bir şekilde yer verilir. Buna göre oğullarının Hz. Yusuf'u kıra götürme taleplerini uygun görmeyen Hz. Yakup, oğlu Hz. Yusuf'un bir kurt tarafından öldürülmesinden korkmaktadır.[567]

Giritli Sırrı Paşa'nın eserinde belirtildiğine göre Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'u yanında götürmek isteyen oğullarına, *"Oyuna dalmanız yahut korumayı ihmal etmeniz bakımından onu kurt yer diye korkarım."* [568] şeklinde cevap verdiği ve akabinde de oğullarının, Hz. Yusuf'u götürecekleri bölgenin kurt yatağı bir yer olduğunu ifade ettiği bilgisi verilirken bir diğer rivayette de Hz. Yakup'un evvelce rüyasında Hz.

[564] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 71.
[565] Câmî, *a.g.e.,* s. 60.
[566] Tevrat/Başlangıç: 37: 13.
[567] Kur'ân/Yûsuf: 12: 11-13.
[568] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1., s. 141.

Yusuf'un bir kurt tarafından kapıldığını gördüğü ve bu sebeple de kurt tehlikesinden çekindiği için oğullarına izin vermediği şeklindeki orijinal bir ayrıntıya da yer verilir:

> *Oraları kurt yatağı yerler imiş, onun için Yakûb aleyhisselâm böyle buyurmuşlardır.*
>
> *Bir rivâyete göre nebiyy-i müşârünileyh hazretleri Yûsuf aleyhisselâmı kurt kapmış olduğunu evvelce rü'yâsında görmüş idi, onun için kurttan hazer buyururlardı.* [569]

Yine aynı eserde dile getirilen ayrıntılarda babalarından Hz. Yusuf'u kıra götürmek için izin istedikleri ifade edilen kardeşlerin, Hz. Yusuf'u da ricalarına dahil etmek için onun hoşuna giden şeylerden bahis açarak onu teşvik etmeye çalıştıkları şeklindeki rivayete şöyle yer verilir:

> *... Ol ma'sûm-ı bî-günâhı sahrâya götürüp bir ma'rûf kuyunun dibine bırakmaya karâr verdikten sonra, peder-i büzürgvârlarının yanına vardılar. Şu âyet-i celîlede beyân buyrulduğu vech ile ertesi günü Hazret-i Yûsuf'u alıp sahrâya götürmek üzere izin istediler. Çünkü bunlar ra'y-ı ağnâm için dâ'imâ kıra gider, bir müddet otlu sulu merâlarda imrâr-ı vakt ederlerdi. Yûsuf aleyhisselâmın tatyîb-i hâtırı ise, pederlerinin be-gâyet mültezimi olduğunu da bilirlerdi. Onun için huzûr-ı pederde şu vech ile bast-ı mukaddemât-ı iknâiyyeye ibtidâr eylediler. Hatta rivâyete göre cenâb-ı Yûsuf'u aleyhisselâm da recâlarına teşrîk için vech-i âtî üzere teşvîk ettiler:*
>
> *"Yûsuf! Biz dâ'imâ kıra gidiyoruz, sen ise evde yalnız kalıyorsun, sıkılmıyor musun? Baksana hava ne kadar latîf! Bu güzel havada evde durulur mu? Yazık evde kapandın kaldın; sen de bizimle biraz kıra çık, eğlen! Bu revnak-ı bahârı sen her dem mi sanırsın? Bu safâ-fezâ havalar çok sürmez tebeddül eder, bâd-ı hazân, 'âkıbet bu hoş-bû gülleri, dil-cû sünbülleri pejmürde vü perîşân, pür-gû bülbülleri dem-beste vü hayrân eder."*[570]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un yukarıdaki gönül alıcı ve teşvik edici sözleri duyduktan sonra çocukluğunun verdiği hevesle çimenliklerde gezip dolaşma arzusuna düştüğü, nihayetinde babasından izin alma konusunda diğer biraderleriyle birlikte hareket ederek Hz. Yakup'a izin vermesi için yalvaranlar arasında yer aldığı bilgisi de eserdeki önemli ayrıntılardandır:

---

[569] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1., s. 141.
[570] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1, s. 132.

Yûsuf aleyhisselâm, bu dil-firîbâne sözleri işitince, sevk-i hükm-i şebâb ile heves-i seyr-i çemenzâra düştü. Sevinerek babasının yanına koştu. İstihsâl-i muvâfakat-ı pederde birâderleriyle hem-zebân-ı tazarru' u niyâz oldu.[571]

Bu hususta Süyûtî'nin tefsirinde ise Hz. Yakup'un, oğullarına güvenmeme hadisesi ve Hz. Yusuf'u bir kurdun kapacağı düşüncesi ile oğullarına izin vermeme hadisesi, Yûsuf suresi on üçüncü ayette izah edildiği kadardır. Eserde rüya hadisesi ile ilgili ise bir kayıt yoktur. [572]

Taberî tarihinde, Giritli Sırrı Paşa'nın ve Süyûtî'nin tefsirlerinden farklı olarak dile getirilen rivayette; kardeşlerin Hz. Yusuf'u yanlarında götürmek için babalarından izin isteme görevini ağabeyleri Yahuda'ya tevdi ettikleri, onun da kardeşlerinden, Hz. Yusuf'u öldürmeyeceklerine dair bir söz alarak bu görevi kabul ettiği şeklindeki bir bilgiye yer verilir:

Kardeşleri şu düşünce etrafında dayanışlık ettiler. Birgün babalarından Yusuf'u isteyecekler ve onu yanlarına alıp gidecekleri yere götüreceklerdi. Yusuf'u orada o kuyuya bırakacaklardı. Kardeşler ağabeyleri Yahuda'ya: Bu sözü babamıza sen söyle, ondan izin iste. Babamız seni ve senin sözünü bizden daha çok tutar, dediler. Yahuda da:

- Şimdi gelin benimle ant için. Yusuf'u öldürmeyeceğinize beni inandırın. Yalnız kuyuya bırakacağınıza sözbirliği edin. dedi. On kardeşte ant içtiler. Yusuf'u kuyuya bırakmaktan başka bir iş işlemeyeceklerine Yahuda 'yı inandırdılar.[573]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda, Giritli Sırrı Paşa'nın ve Süyûtî'nin tefsirlerinden farklı olarak kardeşlerin, babaları Hz. Yakup'tan, H. Yusuf'u da alıp kıra oyun oynamaya gitmek için ilk kez talepte bulunduklarında Hz. Yakup'un, oğullarına herhangi bir cevap vermediği ifade edilir:

- Ey baba, dediler. Bugün kardeşimiz Yusuf'a izin ver, o da bizimle birlikte kıra geziye gelsin, oynasın. dediler. Yakub (a.s.) bunlara cevap vermedi. Sonra on kardeşin hepsi Yusuf'un yanına geldiler:

---

[571] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 1, s. 132-133.
[572] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 191.
[573] Taberî, *a.g.e.*, s. 248-249.

Ey Yusuf! dediler. Biz bugün geziye çıkıyoruz. Sende gel. Koyunlara, kuzulara bak, gönlünü eğlendir. Hem de oyunlar oynayalım. Senin de gönlün ve gözün açılsın. Yusuf (a.s.) da:

- Benim de gönlüm ister, ama, babam bırakmaz? dedi. Onlar:

- Babamıza çok yalvarırız. Belki seni bırakır, bir kez sen de yalvar. dediler. Hazret-i Yusuf babasının yanına geldi. Ne kadar yalvarıp yakardı ise, de Yakub (a.s.) razı olmadı.[574]

Yukarıdaki tahkiyede, babalarından herhangi bir cevap alamadıkları belirtilen kardeşlerin, bu defa da Hz. Yusuf'un aklına girip izin alması için onu, Hz. Yakup'a gönderdikleri ifade edilirse de Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'a da izin vermediği görülür.

İncelediğimiz mesnevilerin istisnasız hepsinde, Hz. Yakup'un oğullarına güvenmeme hadisesinden ve oğlu Hz. Yusuf'un bir kurt ya da kurtlar tarafından alınıp götürülmesi korkusundan bahis bulunmaktadır. Mesnevilerin tahkiyesinde yer alan bu hadiselerin doğrudan doğruya Kur'ân kaynaklı olduğu görülmektedir. Yine, Hz. Yakup'un gördüğü rüyayı eserlerine dâhil eden bazı mesnevilerin de bu hususstaki kaynağının ise tefsirler olduğu söylenilebilir.

1.16. Kardeşlerin Hz. Yusuf'u Kıra Götürüp Kuyuya Atmaya Karar Vermeleri

İncelediğimiz tüm mesneviler tarafından tahkiye edilen bu hadise, eserlerde çoğunlukla kardeşlerinin Hz. Yusuf'tan kurtulmak ve babaları tarafından en sevilen çocuklar olmak için yaptıkları plan dâhilinde, Hz. Yusuf'u öldürmek için işkence ederek kıra götürmeleri ve orada bir kuyuya atmaya karar vermeleri şeklinde tahkiye edilir.

13.yy anlatılarından Ali'ye ait *Kıssa-i Yusuf*'ta, Hz. Yusuf'un kuyuya atılması olayına değinilmeden önce kırda Hz. Yusuf ve kardeşleri arasında geçen mücadeleye temas edilir. Buna göre Hz. Yusuf, kardeşlerinin kendisiyle ilgili düşündükleri şeyin

[574] Taberî, *a.g.e.*, s. 249.

vahametinin farkına varır. Bunun üzerine kardeşlerinden aman dileyip canının bağışlanmasını ister. Kardeşlerine, babasını kendinden mahrum bırakmamalarını eğer bırakırlarsa bu durumun Allah katında uygun görülmeyeceğini söyler. Bu hadise eserde şu şekilde anlatılır:

Ḳaṣd ḳılduŋ͡gız bayıḳ beni öldürür siz
Ṭolunay tik nūrlı yüzim soldurur siz
Atamıza aḥvāl neçük bildürür siz
Sorar irse cevāb virmek kerek imdi

Maḥrūm maḥzūn ḳoyar siz İsrā'ili
Hasretile köydürür siz ol ẕelīli
Ay ḳardaşlar körmez mü siz ol Celīli
Oşbu işni Celīl revā körmez imdi[575]

Eserin bundan sonraki kısmında Hz. Yusuf ile kardeşleri arasında çeşitli konuşmalar geçer. Bu konuşmalar sırasında kardeşlerden Şemûn, Hz. Yusuf'un üzerine atılıp onu bıçaklamak ister. Bu sırada Hz. Yusuf, bu hadiseye kahkahalarla güler. Çünkü Hz. Yusuf, Allah'ın takdirinden başkasının gerçekleşmeyeceğini bilir:

Yūsuf aydur ḳardaşlarım ben küldügüm
Ewden iken ben saḳınç ḳıyās ḳıldum
Teŋ͡gri taḳdīri imiş bayıḳ bildüm
Ḳul tedbīri revā olmaz bayıḳ imdi[576]

Kardeşlerden Yehuda, Hz. Yusuf'un sözlerine daha fazla dayanamaz ve yaptıkları işin ne kadar vahim olduğunun farkına varır, gidip Hz. Yusuf'u kucaklar. Bunun üzerine diğer kardeşler Yehuda'ya kızarlar ve kavlinden neden caydığını

[575] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 83.
[576] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 84.

sorarlar. Yehuda da kardeşlerine kardeşi Hz. Yusuf'u öldürüp büyük bir günaha bulaşacaklarını ve bu işe Tanrı'nın da razı olmayacağı şeklinde bir cevap verdiği belirtilir:

Yehūdā aydur bu işler revā olmaz
Ḳarındaş ḳarındaşnı hīç öldürmez
Munı ḳılıp Teŋ͡griden raḥmet olmaz
Yigrek oldur tevbe ḳılıp döngil imdi

Teŋ͡griden ḳorḳuŋ͡g bāṭıl 'amel ḳılmaŋ͡g
Āḫiretde vebāldür 'āṣī olmaŋ͡g
Uçmaḥ virüp ṭamu odın satuŋ͡g almaŋ͡g
Tamuġ içre bāḳī ḳalmaŋ͡g sizler imdi[577]

Kardeşler, Yehuda'nın sözlerine kulak asmazlar ve amaçlarından vazgeçmezler. Bunun üzerine, Yehuda kardeşlerine en azından Hz. Yusuf'u öldürmemelerini, bunun yerine onu bir kuyuya bırakmalarını teklif eder. Yehuda'nın bu sözü onlara da mantıklı gelir:

Aydur bunı öldürmeŋ͡g yitürmeň dir
Ḳardaşuňuz ḳanını ketürmeň dir
Hīç yoḳ irse bir ḳuyuya bıraḳıŋ͡g dir
Ya çle ya yıraḳġa düşe imdi

Bu keleçi anlara ṣavāb keldi
Bu tedbīre cümlesi rāżī oldı
Ḳamusı anıŋ͡g tedbīrin revā kördi
Yarlı Yūsuf beyle tiyü yalvarur imdi[578]

[577] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 86.
[578] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 88.

Bu hususta, aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin varyantında, Hz. Yusuf'un kuyuya atılma faslına geçilmeden evvel farklı bir ayrıntı üzerinde durularak Hz. Yusuf'u beraberine alıp götüren üvey kardeşlerin yanında ilk sekansta Bünyamin'in de yer aldığı belirtilir. Kıra hep birlikte gelen kardeşler akabinde Bünyamin'i, koyunları da yanına alarak eve dönmesi hususunda yönlendirirler ve Bünyamin Hz. Yusuf'u kırda bırakarak babasının yanına döner:

Söz çoḳ bunlar vardılar
Ḳoyunı döndürdiler
Yâmini gönderdiler
Yüri sen eve diyü

Yâmin çün eve vardı
Yûsufdan haber virdi
Aḳşamın gelür didi
Ḫoş yürürler oynayu[579]

Üvey kardeşlerin, Bünyamin'i eve göndermelerinin ardından Hz. Yusuf'u kuyuya atmadan evvel Ali'nin eserinde olduğu gibi ona çok ciddi şekilde işkence ettikleri görülür:

Ṭonların çıḳardılar
Hem bir iki urdılar
Yalın ayaḳ itdiler
Ḳaldı Yûsuf aġlayu

Etmegini aldılar
İtlere bıraḳdılar

[579] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 158.

Yalıncaḳ yürütdiler
Düşdi Yûsuf aġlayu

Dutuben ḳaldurdılar
Hem bir iki urdılar
Ol düşini ṣordılar
Di nice gördüň diyü

...

Düşüni söyletdiler
Ma'nisini bildiler
Bir iki kez urdılar
Yalandur düşüň diyü

Kimi elinden dutar
Kimi ardından iter
Yûsuf yürür kâh düşer
Yine durur yalvaru

Yûsuf eydür yoruldum
Hem açıḳdum ṣuṣaldum
Yürüyemem buňaldum
Yatayın der aġlayu

Rûbil Yûsufı urdı
Yüzüni yire sürdi
Şem'ûn bıçaḳ çıḳardı
Öldürmege sevinü

Ḳaçdı Yûsuf birine
Ol da urdı yüzine

Girü vardı birine
Aňa baḳar yalvaru[580]

Yine Ali'nin anlatısında olduğu gibi Haliloğlu Ali'de de, Hz. Yusuf'un perişan hâline daha fazla dayanamadığı belirtilen Yehuda'nın, Hz. Yusuf'u muhafazasına alıp ona şefkat gösterdiği ifade edilir:

Yehuda şefḳat itdi
Yûsuf yine aġladı
Yûsuf berü gel didi
Ḳurtaram seni diyü

Yûsuf aňa ṣıġındı
Etegi altına girdi
Ḳardaşları hep durdı
Yehudayı arayu
…
Yahuda dir olmaz
Bu işi Teňgri sevmez
Atamuz ḳabûl ḳılmaz
Bu işden dönüň girü

Gelüň bunı öldürmeň
Öldürüp ḳana girmeň
Yarın oda yaḳılmaň
Ṭamu içre ḳaynayu[581]

[580] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 158-159.
[581] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 160.

Haliloğlu Ali'de, bu kısımda çok ilginç bir ayrıntı üzerinde durulur ve Hz. Yusuf'u diğer kardeşlerin hışmından kurtaran Yehuda'nın, bu teşebbüsü sebebiyle kardeşlerinin hedefi hâline geldiği belirtilir:

Eyitdiler gizledüñ
Ḳavlimizden dönderdüñ
Yûsufa sen ḳıymaduñ
Sözüñ girü dönderü

Biz ṭoġuz ḳardaş birüz
Seni de öldürürüz
Yûsufla bile ḳoruz
Didi bunlar söyleyü

Yûsufı virür misün
Terkini urur mısun
Yâ bile ölür misün
Sen daḫı Yûsuflayu[582]

Hadisenin bundan sonraki tahkiyesi diğer mesnevilerde olduğu gibidir. Buna göre Yehuda'nın kardeşlerini laflarıyla ikna edip en azından Hz. Yusuf'u öldürmemelerini sağladığı görülür:

Yehuda dir ol olmaz
Bu işi Teñgri sevmez
Atamuz ḳabûl ḳılmaz
Bu işden dönüñ girü

Gelin bunı öldürmeñ
Öldürüp ḳana girmeñ

[582] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 160.

Yarın oda yaḳılmaň
Ṭamu içre ḳaynayu
…
Gelüň tedbir ḳılalum
Bunı öldürmeyelüm
Bir ḳuyuya bıraġalum
Ol anda öle kendü

Bunı ṣavab gördiler
Aňa râżı oldılar
Ol ḳuyuya vardılar
Yûsuf aġlar yalvaru

…

Yûsufı ḳuyuya atdılar
Biraz durup baḳdılar
Andan ḳoyup gitdiler
Uşda ḳurtulduḳ diyü[583]

Görüldüğü gibi, Yehuda'nın telkinleri sayesinde kardeşleri, Hz. Yusuf'u öldürmekten vazgeçerler. Bu vazgeçiş, Hz. Yusuf'un öldürülmek yerine kuyuya atılışının ve dolayısıyla hayatta kalışının da sebebi olmuştur.

14.yy'da telif edilen Darîr'in anlatısında ise kardeşler henüz Hz. Yusuf'la beraber kıra çıkmadan evvel onu öldürmeye karar verdikleri belirtilirken sonrasında bu fikirlerini bir yana bırakıp Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatılarında olduğu gibi yine Yehuda'nın telkiniyle Hz. Yusuf'u kuyuya atma kararında hemfikir oldukları anlaşılır:

öldürelim aradan gitsin fużūl

[583] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s.160-161.

andan oldı göňlümüz yavlaḳ melūl

yā ḳuyuya bıraḳalım biz anı
tā ki anda öle ol vire cānı

soňradan ol işe tevbe ḳılalım
ne gelürse ḥaḳdan anı görelüm

söyledi ol dem yehūdā anlara
anda daḫı ḳardaşlara yārenlere

eyitdi öldürmek bize anı ḫaṭā
ḳuyuya bıraḳalım dirsek revā

ḳuyuya bıraḳalum didi bunlar
ṭurdılar yūsuf ḳatına geldiler[584]

Kuyuya atma kararının akabinde kıra götürdükleri Hz. Yusuf'a asıl yüzlerini gösterirler ve ellerini bağlarlar:

şundılar yūsufı ṭutdı bunlar
iki elin ardına baġladılar

bildi yūsuf ḥālinüň nitesini
aġladı yād eyledi atasını

[584] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 281.

Görüldüğü üzere, Hz. Yusuf ellerinin bağlanmasıyla hadisenin vahametinin farkına varır. Hadisenin devamında Haliloğlu Ali, Hz. Yusuf'un içler acısı hâlini yine onun ağzından söylettiği altı beyitlik bir gazelle dile getirir:

tā ki gözinden yūsuf dökdi gül-āb
gül yüzine ṣaçdı āb-ı seyl-āb

eyitdi baba nāzıla besledügüň
öldürür uşbu cemā'at bā-şitāb

ḳanı benüm ibn-i yāmin ḳardaşım
kim vireydi bunlara bu dem cevāb

ḥālümi bilseydi ol babam benüm
gelüben bunlara ḳılsaydı itab

ne ḳılayın ben yalaňuz ḳalmışam
ḥaḳdan ola baňa bunda feth-i bāb

saňa sıġındum bu dem ey dest-gīr
uşbu ḳardaşlar baňa ḳılmaz cevāb[585]

Darîr'de, Hz. Yusuf'un kardeşler tarafından öldürülmeyip bir kuyuya atılması hususunda bir çelişki de göze çarpar. Buna göre, yukarıda da dile getirdiğimiz üzere, kardeşler henüz Hz. Yusuf'u kıra götürmeden önce onu öldürmekten vazgeçip kuyuya atmaya karar verirlerse de anlatının devamında bu hadise tekrar yaşanır ve kardeşler Hz. Yusuf ile beraber kırdayken onu yine öldürmeye kast ederler. Bu kastı anlayan Hz. Yusuf, bunun üzerine kardeşi Yehuda'dan medet umar ve kendisinin öldürülmemesini

[585] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 284.

ister. Yehuda da Hz. Yusuf'un öldürülmek yerine kuyuya atılmasını ve bu sayede onun hayatta kalmasını sağlamış olur:

nice kim yalvardı çāre olmadı
yūsufa bunlar şefā'at ḳılmadı

bolmadı çāre bunlardan ol zamān
yalvarurdu ey yehūdā ey cüvān

sen ḳoma bunlar beni öldürmege
ḥasretimi babama bildürmege

beni babam sizlere ışmarladı
girü baňa tīz getürüň didi

işte baňa siz ḳılarsuz cevr (ü) kīn
nicesi unıtduňuz ḳardaş ḥaḳın

ilerü geldi yehūdā söyledi
urmaň öldürmeň diyü cehd eyledi

bir ḳuyu var idi anda iy 'azīz
ortası ṣudur ṣanasın kim deňiz

yūsufı ol ḳuyuya getürdiler
delv içinde ḳoyuban getürdiler

ol ḳuyuya gitdi yūsuf bir zamān
delv ipin ṭutdı yehūda iy cüvān

geldi 'umrān kesdi ipin başını tīz

düşdi yūsuf ḳuyuya inerdi tīz[586]

Aynı yüzyılda kaleme alınan Süle Fakih'in anlatısında, babalarından güç de olsa izin alabilen kardeşler bir araya gelir ve Hz. Yusuf'a yapacakları şeyleri konuşurlar. Anlatıda, kardeşlerin Hz. Yusuf ile ilgili planları ayrıntılı bir şekilde dile getirilir:

Geldiler ḳamusı bir ḥalvet yire
On biri oturdılar ṣıra ṣıra

Sevnişüben bir yire dirneşdiler
Birbirinden söz keleci açdılar

Didiler kim Yūsufı öldürelüm
Ṭaş ṭoprak sinini dolduralum

Yā bir ḳuyu bulalum bıraġalum
Girü dönüp atamuza gelelüm

Yūsufuň göňlegini çıḳaralum
Ṣatun alalum bir oġlaḳ varalum

Oġlaġı boġazlayuban ḳanına
Dürtelim göňlegile ḳaftanına

Girü gelevüz diyevüz ḳurt yidi
Ġāfil olduḳ kimsenemüz duymadı[587]

[586] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 285-286.
[587] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 88.

Hadisenin bu kısmında orijinal bir ayrıntıya yer verilir. Buna göre, Hz. Yusuf ile birlikte kıra gitmeye hazırlanan kardeşlerin peşine kız kardeşleri Dünya düşer ve Hz. Yusuf'un ellerine sarılarak gitmesine engel olmaya çalışır:

Yūsufuň varıdı bir ḳız ḳardaşı
Ḳardaşıdı hem işi hem yoldaşı

Ṣordı Dünyā ḳanda gider Yūsufum
Ol benüm gözüm nūrı göňlüm cānum

Didi ḳardaşlaru alup gitdiler
Ṣaḥrāya oynamaya iletdiler

Dünyā bunı işidüp 'aklı gider
'Aḳlı geldi başına diňle n'ider

Dünyā bunlara yügürüben yiter
Yūsufı bunlaruň elinden ṭutar

Bunlara eydür kş ben daḫı varam
Yūsufı ḳanda varurısa görem

Döndiler Dünyāyı gey segitdiler
Cāhil olma sen yürü gid didiler

Dünyā aġlar girü deönüp eslemez
Yūsufuň elini elinden ḳomaz

Dünyā eydür Yūsufı virüň baňa
Bunlar eydür getürürüz biz saňa

Ṣabr ḳılġıl işbu gün ey ḳız bize

İrte olsun Yūsufı girü size[588]

Süle Fakih'in tahkiyesinde de diğer anlatılarla benzer şekilde Hz. Yusuf kıra yayan olarak götürülür. Eserdeki orijinal ayrıntı ise Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'un kırda aç kalmaması için ona azık hazırlaması ve kardeşlerinin, bu azığı yerlere saçmalarıdır:

Yūsufa Ya'ḳūb azuḳ virmişidi
Dürlü ni'metlerle göndürmişidi

Yūsufun azuḳlarını dökdiler
Yūsufa söyledüginden urdılar

...

Yūsufu bir dem yayan yürütdiler
Bunlar öñince ṭanışıḳ itdiler[589]

Eserin bundan sonraki kısmında, diğer anlatılarla benzer şekilde Hz. Yusuf, kardeşleri tarafından kıra götürülür ve bu esnada da çeşitli fiilî işkencelere maruz bırakılır.[590]

Süle Fakih'in anlatısında da gördüğü işkenceler karşısında ağabeylerinden merhamet bekleyen Hz. Yusuf'a yalnızca Yehuda yardım etmeye çalışır:

Yehūdā anı görüp esirgedi
Döndi ol sā'at Yūsufa söyledi

[588] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 89-90.
[589] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 91.
[590] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 91-92

Didi Yūsuf gel ki seni ḳurtaram
Seniň içün ṭatlu cānumı virem

Çün Yūsuf bu sözi anda işidür
Ḳaçavardı ṭonı altına girür[591]

Yukarıdaki anlatının devamında Ali ve Haliloğlu Ali'nin tahkiyesinde anlatıldığı gibi Yehuda'nın telkini üzerine kardeşler Hz. Yusuf'u öldürmekten vazgeçip onu bir kuyuya atmaya karar verirler:

Yehūdā eydür itdügüňüz iş degül
Taňrı sevmez şer'iye düşer degül

Eyü and degül bu bizüm andumuz
Eyle olmaz ḳamu dīnden döndünüz

...

Bize düşmez kim anı öldürevüz
Sinlemüzi odıla dolduravuz

Gelüňüz bir eyü tedbīr idelüm
Cümlemüz tedbīrimüz bir idelüm

Bu arada bir ḳuyu var bulalum
Alalum Yūsufu anda varalum

Cümlesi ol söze rāżī oldılar
Ḳamu ol ṣulḥı görklü gördiler[592]

[591] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 95.
[592] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 96-97.

14.yy anlatılarından bir diğeri Garîb'te de durum diğer mesnevilerdeki tahkiyelerle paralellik gösterir ve Hz. Yusuf'u kıra götüren kardeşler ona yolculuk esnasında maddi ve manevi işkenceler yaparlar.[593]

Yine, Garîb'in anlatısında da Hz. Yusuf'un işkencelere daha fazla dayanamayıp ağabeylerinden istediği yardıma Yahuda cevap vererek onu kollamaya çalışır:

Didi ḳorḳma yā Yūsuf bil nite-kim
Ṣaġ olam ben saňa yoḳ-durur ölüm

Yūsuf'ı getürdi bu kez kendüye
Ḳardaşuň derdine 'aceb kim döye

Diňle ol Yahūda ki nūr-ı sirāc
Yūsuf'ı ḳurtarmaġa itdi 'ilāc

Dir Yūsuf'a ḳorḳma seni ḳurtaram
Saňa kim ḳaṣd ider-ise baňa ḳaç

Bu yaňa ḳardaşlar ider hücūm
Yumşamadı hīç olar ṣankim aġaç

Didiler Yahūda'ya vir Yūsuf'ı
Yoḫsa seni de öldürürüz gözüň aç[594]

[593] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 296-303.
[594] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 308-309.

Anlaşıldığı üzere, Yahuda Hz. Yusuf'u korumak isteyince kendisi de kardeşleri tarafından öldürülmekle tehdit edilir.

Eserde bu kısımda, orijinal bir ayrıntıya yer verilir ve Yahuda'nın Hz. Yusuf'a kefil olduğu, onu yeniden eve götürmek istediği, diğer kardeşlerin ise bu isteğe olumlu cevap vermediği ifade edilir:

Gélüñüz bunı eve iledelüm
Bu işimüz iş degildür n'idelüm

Ben kefīlem Yūsuf'a söylémeye
Babama sizden gīlé eylémeye

Didiler fikriñ bu ulu olasın
Babamuñ ḳatında ḥürmet bulasın[595]

Yahuda, yukarıdaki teklifini kabul etmeyen kardeşlerine yeni bir teklif sunar. Bu yeni teklif, Hz. Yusuf'un öldürülmek yerine en azından bir kuyuya atılmasıdır:

Yahūda dir bir daḫı dinleñ beni
Buña rāżī olmaduñuz ḳoñ bunı

Ki ḳanlu olmayalum diñleñ beni
Bir ḳuyu vardur bulalum biz anı

...

Yūsuf'ı bıraġalum gelüñ aña
Uydılar bu söze cümle hep aña[596]

[595] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 310.
[596] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 311.

Aynı yüzyılda Şeyyâd Hamza'da, kardeşler Hz. Yusuf'u kır yolculuğu esnasında öldürmeye karar verirler:

ḳardaşları yûsufı aldı gider
vér ṣalavāt eydeyim varup n'éder

gideriken ḳamusı ṭanışdılar
öldürelüm déyüben and içdiler[597]

Şeyyâd Hamza, Hz. Yusuf'un kır yolculuğunu tahkiye ederken bir ayrıntıya yer vererek kız kardeşi Dünye'nin, Hz. Yusuf'un peşi sıra giderek kafileye yetiştiği ve Hz. Yusuf'un kıra gidişine engel olmaya çalıştığı bilgisini verir:

ya'ḳūbuň ögey ḳızı dünye ẖatun
görklü-y-idi pārsā sözi bütün

sever-idi yūsufı n'édem anı
geldi ṣordı ya'ḳūba yūsuf ḳanı

ya'ḳūb eydür ḳardaşları aldılar
teferrüce geyik ata vardılar

şimdi ṭolandı uş henüz daẖı
yüri ardından yūsufı baňa oẖı

dünye yügürdi yétüben çaġıru
eytdi varma yā yūsuf döngil déyü

[597] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 89.

yūsuf eydür dönmezem taňrı ḥaḳı
varuram bunlaruň-ıla ben daḳı[598]

Görüldüğü üzere kız kardeşinin eve dön çağrısına olumlu cevap vermeyen Hz. Yusuf, eserdeki tahkiyenin devamında kardeşlerinin çeşitli işkencelerine maruz kalır. Bu işkenceler esnasında kardeşlerinden aman dileyen Hz. Yusuf'un imdadına diğer eserlerde olduğu gibi kardeşlerden Yehuda cevap verir ve onun öldürülmesine karşı çıkarak bir kuyuya atılmasını önerir:

éytdüm ḳardaş ḳardaşa nite ḳıya
bu ḫayāl géeçdi içimden éy uya

çün éşitdi yehūda uşbu sözi
āh ḳıldı yūsufa gö(yü)ndi özi

berü gel dér yūsufa ḳorḳma daḫı
öldürmeyem ben seni taňrı ḥaḳı

çünkim éşitdi yehūdanuň sözin
ṣığındurdı yūsuf aňa kendüzin
…
Yehūda eydür sözümi diňleňm uya
Bıraġalum yūsufı biz ḳuyuya

Ol anda gide siz ḳurtulasız
Ne ḥācet kim siz bunı öldüresiz

Rāżī oldılar ḳamusı gördi ṣevāb
Döndürmedi ol söze kimse cevāb[599]

[598] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 90.
[599] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 93-95.

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığı üzere, Yehuda'nın teklifi Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından öldürülmesini engellemiştir.

15.yy'a telif edildiği düşünülen Tebrizli Ahmedî'nin anlatısında, kardeşlerin Hz. Yusuf'u götürdükleri yerin evlerine uzaklığı bir fersahlık mesafe olarak belirtilir:

Çün bular bir fersaḫ evden gitdiler
Ol seher-gâhıň ucına yitdiler[600]

Diğer anlatılardaki gibi burada da kardeşleri Hz. Yusuf'a çeşitli işkenceler yaparlar. Bu işkencelerin sonunda kardeşlerden Yehuda Hz.Yusuf'a merhamet eder, onu kardeşlerinden korur ve ona şefkat gösterir:

Ol Yehûdâ'nın diline düşdi raḫm
Ḳılmadı Yûsuf'a ayruḳ cevr ü zaḫm

Hem-daḫı ḳardaşların men' eyledi
Şefḳat idüb Yûsuf'a çoḳ söyledi

Didi daḫı Yûsuf'a virmek cezâ
Zişt ola ḳardaş ölümü nâ-sezâ

Geliňüz bunı ḳuyıya ṣalalum
Bunuň ol mekrile def'in ḳılalum

Râżī oldı ḳamu bu ḳavle bular
Yûsufı iltüb ḳuyıya ṣalalar[601]

[600] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 10b.
[601] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 12a.

Bu yüzyıldaki bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Çâkerî'nin eserinde, Hz. Yusuf'un kardeşleri henüz kıra gezintiye çıkmadan Hz. Yusuf'u kuyuya atma konusunda anlaşırlar. Kardeşlerin Hz. Yusuf'u kuyuya atmaktaki amaçlarını kendi dillerinden ifade ettiren Çâkerî, bu sayede gelecekte Hz. Yusuf'un başından geçecek bazı hususları da bu yolla okuyucuya belirtir:

Ṣavāb ol kim arayup deşt ü āhı
Bulavuz cehd ile bir teng çāhı

Gözindedür idelüm ġıriv ü çāhı
Ḳılalum taḫt ü cāhı aňa çāhı

Ola kim ġayr eyülik kārvānı
Ḳonup menzil ideler ol mekānı

Ṣu isteyü o çāh üzre geleler
Ki ya'nī ol ḳuyudan ṣu alalar

Ḳoġasın ṣarḳıdup anda bir ādem
Çıḳara ṣu yerine anı ol dem

Anı ḳul ṣana yā bir azmış oġlan
Alup ol yerden anı ide pinhān[602]

Burada da diğer mesnevilerdeki gibi babalarından Hz. Yusuf için izin alan kardeşler, Hz. Yusuf'u kıra götürdüklerinde ona eziyet etmeye başlarlar; ama

[602] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 211-212.

Yehuda'nın Hz. Yusuf'u kardeşlerinin elinden alması ve koruması hadisesine eserde yer verilmez:

Ḳaçan ṣaḥrāya alup gitdi anlar
Cefā destin açup cevr itdi anlar

Yir üzre çaldılar ḫışm ile anı
Gözinden seyl gibi aḳdı ḳanı

Yalın ayaḳ diken üzre sürerler
Dikenden ġonceye mismār iderler[603]

15.yy'da Hamdullah Hamdî, bu hususu ele alırken Hz. Yusuf'un kardeşlerinin Hz. Yusuf hakkındaki görüşlerine yer verir. Bu çeşitli görüşlerin sonunda, kardeşlerden Yehuda'nın teklifi ile Hz. Yusuf'u kuyuya atılması kararında fikir birliğine varırlar:

Dedi Şem'ûn kiöldürün anı
Hîlesinden halas edin cânı

Öldürün tâ ki zâhir olmaya râz
Duymaya hâlinizi her gammâz

Dedi Rûbîl pendimi işitin
Aslınız dînine düşer iş edin

Ne kadar fitne ise oġlandır
Nice katl idesiz Müselmândır

Kasdımız hod budur anı severiz

[603] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 216.

Bu değildir dögeviz öldüreviz

İletin anı bir mağaraya dûr
Kalsın ol yerde bî-kes ü mehcûr

Olmasın şebden ayrı sâye ana
Olmasın tebden özge vâye ana

Gürk ü rubâh ile karîn olsun
Hem-demi âh ile enîn olsun

Olmasın gamdan özge anda yemek
Bulmasın nân meğer ki kurs-ı felek

Geçicek bir iki gün bu hâlet ile
Olur anda belâ vü şiddet ile

Tîgımıza bulaşmadın kanı
Kesr olur tîğ-i mekr destânı

Çûn Yehûdâ bu kavli gûş etti
Şefkati bahri dilde cûş etti

Dedi katl eylemen anı let ile
Yeg dürür öldürmeden bu hâlet ile

Teşne vü ac olmadan âdem
Deşne derbiyle ölse yeg bir dem

Gelin öldürmen anı çâha salın
Çâh içinde figân ü âha salın

Şâyed ola kazâ ile ser-i çâh
Kârubân-ı Dımışk'a menzil-gâh

Bulalar ol yetîmi çâh içre
Ölmedin mihnet ile âh içre

Bulup anı beşâret eyleyenler
Durmayıp seyre sür'at eyleyenler

Ya oğul edineler anı ya kul
Biz safâ ile kalavuz gide ol

Peder andan kese çû peyvendi
Mihr ile ana gayrı ferzendi

Cümle ahd ü karar eylediler
Bu işi ihtiyar eylediler[604]

Hadisenin devamında kardeşler Hz. Yusuf ile beraber kıra doğru yol alırlar. Bu yolculuk esnasında diğer mesnevilerle benzer şekilde ve ufak anlatı farklılıkları dışında kardeşlerinin Hz. Yusuf'a yaptıkları işkenceler toplam yirmi dört beyitle uzunca bir şekilde anlatılır.[605]

Bu yüzyıldaki Hatâyî-i Tebrizî'de de diğerlerinde olduğu gibi kıra götürülen Hz. Yusuf, kardeşleri tarafından çeşitli işkencelere maruz bırakılır. Yine Hatâyî'de diğerleriyle benzer şekilde, kardeşlerin bu işkencesine daha fazla gönlü razı olmayan ve Hz. Yusuf'a sığınacak bir melce olan Yehuda'dır.[606]

[604] Hamdî, *a.g.e.*, s. 71-72.
[605] Hamdî, *a.g.e.*, s. 84-85.
[606] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 154-155.

Aynı şair, Hz. Yusuf'u ölümden kurtaranın da diğer birçok anlatıdaki gibi Yehuda olduğunu belirtmekle birlikte, kuyuya atılma fikrinin kim tarafından ortaya atıldığını belirtmez:

Çün ḳabūl itdi Yehūdā ol sözi
Vardı ḳardaşlar yanına ol özi

Didi öldürmen günāhı yoḳdurur
Bī-günāhuň sūz-ı āhı çoḳdurur

Eytdiler çāha salalı biz anı
Bu işe ḳıldı ittifāk her varı[607]

16. yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin anlatısında da diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'u babasından alan kardeşlerin başlangıçta ona müşfik davrandıkları ifade edilirken evden uzaklaşıp kıra çıkmalarıyla birlikte ona eziyet etmeye başladıkları ve ağabeylerinden hiçbirinin ona merhamet etmedikleri şeklinde tahkiye edilir.[608]

Aynı eserde, kardeşlerin Hz. Yusuf'u atmak istedikleri kuyunun karşılarına rastlantısal olarak çıktığı görülür:

Gezerken deşt içinde rāh bī-rāh
İrer yolları bir vādīye nā-gāh

Niçe vādī cehennem çāhı adı
Cehennemde yoḳ anuň gibi vādī

Ayaḳ baṣmazdı anda hīç ḥayvān
Meger yolın azup gül-i beyābān

[607] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 155.
[608] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 324-326.

Meger var-ıdı ol vādīde bir çāh
Nice çeh ki ʻadem iḳlīmine rāh[609]

Bu yüzyıldaki Bağdatlı Zihnî'de de durumun, diğer birçok anlatıyla paralellik gösterdiği görülürken babalarının yanında Hz. Yusuf'a gayet ihtimam gösterdikleri belirtilen kardeşlerin, kıra çıktıktan sonra Hz. Yusuf'a çok ciddi işkenceler ettikleri şeklinde tahkiye edildiği görülür:

Olup iḫvān-ıla Yūsuf revāne
Miṡāl-i bād ṣaḥn-ı gülsitāna

İdüp Yaʻḳūb'a ḳarşu dürlü tekrīm
Ḳılurdı her biri envāʻ-ı taʻẓīm

Kimi ebrū-ṣıfat başın ṭutardı
Kimi cān gibi baġrına baṣardı

Ṭutup el üstine mānend-i gevher
İçürürlerdi ṣu yirine şeker

Çü ġāyib oldılar medd-i naẓardan
Olup fāriġ ḫayāl-i ḫayr u şerden

Nifāḳa itdiler eşfāḳı tebdīl
Cefā semtine raḫt-ı mihri taḥvīl

Ṭutarken ser-firāz ol nev-nihāli
Bıraḳdılar yire sāye miṡāli

[609] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 331.

Sürerken yüz kef-i pāyına na‘leyn
Bıraḳdılar araya bu‘d-ı mā-beyn

Yüritdiler ayaḳ yalın idüp ḫ^{v}ār
Semen bergine virdi ḫār āzār

Ayaġı ḫārdan kim neşter oldı
Boyanup ḳana gül-berg-i ter oldı

Bu miḥnetden çü ‘acz eylerdi ẓāhir
Ururlardı ṭapanca birle vāfir

Ḳızardırlardı ol rūy-ı nigūyı
Dönerdi pençe-i ḫurşīde rūyı

Ḳaçup kimden ki isterdi ‘ināyet
Görürdi andan envā‘-ı ihānet

Kime āteş-ṣıfat kim yüz ṭutardı
O yanından tütün gibi tüterdi

Kimüň kim şem‘ine pervāne oldı
Yaḳup ḫışm odına bīgāne oldı

Ayaġına kimüň kim yüz sürerdi
O dest-i redd urup yüzin dürerdi

Kime kim serv tek olurdı meyyāl
Anı ol sāyeveş eylerdi pā-māl

Kimi silleyle al itdi yaňaġın

Kimi bī-dād-ıla burdı ḳulaġın[610]

Görüldüğü üzere Kemal Paşazâde'nin eserinde olduğu gibi burada da Yehuda dâhil hiçbir kardeşin Hz. Yusuf'a merhamet göstermediği ifade edilmektedir.

Aynı şair, Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından atılacağı kuyunun ortaya çıkışının rastlantısal bir şekilde olduğu izlenimini verir:

Geçerken gördiler rāh üzre bir çāh
Nüzūl itdiler anda ol şebāngāh[611]

Bu yüzyıldaki Gubârî'nin anlatısında kardeşler arsında Hz. Yusuf henüz kıra götürülmeden onun ortadan kaldırılması ile ilgili çeşitli fikirler ortaya atılır ve nihayetinde bu fikirlerden en uygununun Hz. Yusuf'un bir kuyuya bırakılması olduğu üzerinde ittifak edilir:

Didiler idelüm gelüň tedbīr
Def' ola tā bu ṭıfl-ı pür-tezvīr

Def' olunmazsa ortadan bu püser
Göreler kim neler ide bu neler

Göreler kim ne fitneler ḳopara
Ṣaġ olursa daḫi neler ḳopara

Didi biri gelüň helāk idelüm
Ṣadr-ı pür-ḥīlesini çāk idelüm

[610] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 293-294.
[611] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 296.

Ortadan gitmeyince bu fettān
Bize yoḳdur ḥuzūr u emn ü emān

Bize bakmaz bu gitmeyince peder
Pederüñ baġladı gözün bu püser

Eyledi hep bizi pederden dūr
İdelüm biz daḥi anı mehcūr

Birisi didi ḳul diyüp ṣatalum
Anı tā mülk-i maġribe atalum

Bizi dūr itdi ol da dūr olsun
Bī-ḥużūr itdi bī-ḥużūr olsun

Biri ṭarḥ idelüm didi çāha
K'ola ol çāh hem yaḳın rāha

Çıḳarub kārvān anı çehden
Süreler ola kim bu dergehden

Dūr idüb bu ṭıfl-ı bed-ḥāli
Ḳala vech-i peder bize ḫālī

Pederüñ hep bize olub naẓarı
Unuda bir gün ola bu püseri

Her biri itdi rāy ü tedbīri
İtdiler güne güne teşvīri

'Āḳıbet ṭarḥa rāżī oldılar
Hükm-i ṭarḥ üzre ḳāżī oldılar

Levh-i dilde bu ‘ahdı yazdılar
Yūsufa böyle ḳuyı ḳazdılar[612]

Aynı eserde, kardeşleri tarafından kıra götürülen Hz. Yusuf'a diğer eserlerde olduğu gibi eziyet edildiği belirtilirken Hz. Yusuf'un diğer kardeşlerine karşı Yehuda tarafından korunup kollandığı şeklinde bir ayrıntıya yer verilmez.[613]

Bu yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında da hadise, ele aldığımız birçok mesnevide cereyan ettiği gibi gelişir. Kardeşleri, Hz. Yusuf'u kıra götürüp ona işkence ederler. Bu eziyet ve işkencelere daha fazla dayanamayan Yehuda kardeşlerine Hz. Yusuf'u öldürmek yerine bir kuyuya atmayı teklif eder ve bu teklif kabul edilir:

Öpdi Yûsuf ol Yehûdânuň elin
Beni ḳurtar olasın Ḥaḳḳa yaḳın

Ol Yehûdâ didi anlara ki siz
Bir fikr eyleň kim olasız temiz

Aytdı öldürmek anı bizden ḫaṭâ
Ḳuyuya bıraḳmaḳ istersiz revâ

Yûsufı ol ḳuyuya getürdiler
Biline ip baġlayup getürdiler[614]

[612] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 76-77.
[613] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 85-87.
[614] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 133.

16. yy. Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından biri olan Taşlıcalı Yahyâ'nın anlatısında kardeşleri tarafından kıra götürülen ve orada eziyet ve işkencelere maruz kalan Hz. Yusuf, bu eziyet ve işkenceler esnasında bir mucize gösterir:

Birisi anı ġâyetde dögerdi
Ġılâż ile şidâd ile sögerdi

İrişdi bir ḳażâ-yı nâgehânî
Yumuldı aġzı ṭutuldı dehânı

Bu deňlü mu'cizâtın gördi iḫvân
Bu işe oldılar ġâyet peşîmân[615]

Görüldüğü gibi, yaptıkları bu kötü muamelelerden pişman olan ve mucizeyi gören Hz. Yusuf'un kardeşleri, onu tekrar babalarının yanına götürüp hatalarından dönmek isterlerse de şeytan bu işe izin vermez:

Didiler idelüm bu ṭıfla ta'ẓîm
Atasına ḳılalum girü teslîm

Eger fâş olmaz ise bu ḳabâḥat
Zihî devlet zihî 'izz ü sa'âdet

Eger noḳṣânumuz olursa menḳûl
Olalum cümle istiġfâra meşġûl

Yemîn itsün ki ol serv-i ser-efrâz
Bu râzı açmaya olmaya ġammâz

Muḳarrer olmuış iken rây-ı evlâd

[615] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 28.

Fesâd itdi gelüp şeyṭân-ı bîdâd

Aġarmış cümleten rîş-i dırâzı
Şu ḫar gibi var idi bir ḥôtâzı

Ḳara şemleyle dönmiş dûdgâha
Ḳara ḳarġa gibi batmış siyâha

Uzun bir ṭaylesânı var perîşân
Miṣâl-i dest-i düzdân-ı siyâhân

Ṣararmış çihresi mânend-i zirnîḫ
Başında tâc u tâcında ser-i mîḫ

Gögermiş iki çeşmi beňzi ṣolmış
Gözi göz boncuġınuň ‘aynı olmış

Eyitdi anlara ey ḳavm-i ‘âciz
Ne işdür bu ki şimdi siz idersiz

Dönersiz cümleňüz ferzend-i Nûḥa
Amân virmek sefâhatdur bu rûḥa

Urup öldürmemek ‘ayn-ı ḫaṭâdur
Size ölince bir ḳayd-ı belâdur

Olur cumhûruňuz ma‘yûb u maġżûb
Ḳovar merdûd ider ṭuyınca Ya‘ḳûb

Sizi yolda gören virmez selâmı
Keserler iḥtirâmı iltiyâmı

Bu ġavgâ ṣulḥ olur ġavġâ degüldür
Sizüñ tedbîriñüz evlâ degüldür

Virürken Yûsufuñ ḳatline iġvâ
Havâda ra'd u berk olur hüveydâ

Ḳamuya Ḥaḳ Ta'âlâ ḳorḫu virdi
Felek gibi biri birine girdi

Ferâġat itmege ḳalmadı imkân
Olurlar cümlesi ḥâṭır-perîşân

Didiler ulı yolda bir ḳuyı var
Dil-i ẓâlim gibi târîk ü hem târ

Atalum çâh içine nâzükâne
Ola kim ṭuş ola bir kârbâna

…

Ḳuyıya atmaġa maḳṣûd iderler
Alurlar Yûsuf'ı anda giderler[616]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre, Taşlıcalı'nın eserinde Yehuda'nın Hz. Yusuf'u kardeşlerinin elinden kurtarması ve kuyuya atmayı teklif etmesi hadisesi yer almaz. Eserde Hz. Yusuf'un kuyuya atılması, şeytanın çıkardığı fitne yüzünden acilen ve mecburen kararlaştırılır.

[616] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s.

Aynı yüzyılda Şerifî'de, kardeşler Hz. Yusuf'u kuyuya atmaya henüz evdeyken karar verirler. Eserde kardeşlerin amacının yalnızca Hz. Yusuf'tan kurtulmak olduğu, öldürmek olmadığı da bellidir:

Ġaraż bu buḳ'adan dūr eylemekdür
Pederden anı mehcūr eylemekdür

Muḥaṣṣal oldı āḫir fikr-i kūtāh
Bıraḳmaġa arayup bulalar çāh

Didi yār olmayalum ḳan içinde
Gözümüz görmesün Ken'ān içinde

Çıḳup delv-ile olsa rāha pūyān
Bize ne varsun olsun Mıṣr'a sulṭān[617]

Bu yüzyılın Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından biri olan Ziyai Yusuf'un anlatısında kardeşlerin amacı Şerifî'de olduğu gibi Hz. Yusuf'u öldürmek değil, yalnızca babalarından uzaklaştırmaktır:

Ġaraż bu buḳ'adan sürmekdür anı
Ne döğmekdür ne öldürmekdür anı

Gerek ki anı pederden dūr idevüz
Ṣalup bir mīşeye mehcūr idevüz[618]

[617] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s.7-8.
[618] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 262.

Eserde, Hz. Yusuf'u kuyuya atmayı teklif eden kardeşin kimliği ise belli değildir:

Ṣavāb oldur k'idüp bu fikri gütāh
Arayup bulavuz ṣaḥrāda bir çāh

Anı ol çāhuň içine ṣalavuz
Nice endīşe baḥrine ṭalavuz[619]

18.yy'da Ahmedî-i Âmidî'de de Ali'de, Haliloğlu Ali'de ve Darîr'de olduğu gibi Hz. Yusuf'u ölümden kurtaran kardeş Yehuda'dır.[620] Yine eserde bu hadisenin akabinde Ziyai Yusuf'ta olduğu gibi Hz. Yusuf'u kuyuya atmayı teklif eden kardeş ise belli değildir:

Birisi eytdi biz anı ṣatalım
Yāḫud anı bir ḳuyuya atalım

Ẓāyi' olur kimse anı bilemez
Ḥāline ata ḫaber-dār olamaz

Atalım anı ḳuyuya didiler
Bu söz üzre ittifāḳ eylediler[621]

Eserde, kardeşlerinin Hz. Yusuf'a yaptıkları işkence hadisesine ise yer verilmez.

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'de de kardeşleri, Hz. Yusuf'u kıra götürürken ona çeşitli eziyetler ederler. Yehuza, diğer birçok mesnevide olduğu gibi

[619] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 262-263.
[620] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 125.
[621] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 125.

Hz. Yusuf'un hâline acıyarak ona yardım etmeye çalışırsa da kardeşleri bu sefer onu da ölümle tehdit ederler.[622]

Aynı şair, Hz. Yusuf'un kuyuya atılmasına sağlayan kardeşin diğer birçok mesnevide olduğu gibi Yehuza olduğunu dile getirir:

Didi bir maṣlaḥatdur size diyem ḳarındaşlar
Yūsufı bir ḳuyuya atuň imdi ḳala ḍarrāda

Umulur yolçılar gele Yūsufı aluban gide
Çıḳaralar bu iḳlīmden elinden ḳalun āzāde

Didiler anı ḳatl itsek ne olur tevbe ḳıluruz
Babamuza 'özürler hem bulavuz biz bu arada

Yehūẕādir sözüm diňleň ḳuyu ehvendürür bize
İdersiz ṣan'at-ı Ḳābil yazılıruz eşirrāda

Bular çün ittifāk itdi ḳuyuya atmaġa cānı
Yūsuf baḳar ẕikr-i Ḫudāyı getürür yāda[623]

Molla Câmî'nin eserinde bu hususta ki tahkiyede, kardeşler Hz. Yakup'tan aldıkları iznin akabinde sureta Hz. Yusuf'a şirinlikler yaparlar; ama ne vakit ki evden uzaklaşırlar, çöle çıkarlar işte o vakit dayanılmaz işkencelere başlarlar.[624]

Yine aynı şair, Hz. Yusuf'u kardeşlerinin işkencesinden kurtaran, ona kol kanat geren bir kardeşi tahkiyesinde ele almaz. Eserde kardeşlerin Hz. Yusuf'u kuyuya atmaya karar vermelerinin "*Ansızın bir kuyu başına geldiler ve orada dinlenmek istediler." ve "Kardeşler, o gül yanaklı ay parçasını başlarından def için, onu, bu*

[622] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 72-73.
[623] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 74.
[624] Câmî, *a.g.e.,* s. 61.

kahredici kuyuya atmayı uygun gördüler."[625] şeklindeki anlatımdan tesadüfi olduğu izlenimini vermektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Yûsuf suresi onuncu ayete konu olan bu hususa göre *"Onlardan biri: Yusuf'u öldürmeyin, eğer mutlaka yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da geçen kervanlardan biri onu alsın (götürsün), dedi."*[626] ifadesinden kardeşlerin Hz. Yusuf'u kıra götürmeden önce bir kuyuya atmaya karar verdikleri anlaşılmaktadır. Yine *"onlardan biri"* ibaresiyle Kur'ân'da kuyuya atma fikrinin kim tarafından ortaya atıldığı anlaşılmaz. Son olarak Kur'ân'da, Hz. Yusuf'a kardeşleri tarafından işkence edildiği yönündeki ayrıntılara da yer verilmez.

Tevrat'ta ise bu husus Kur'ân'ın aksine bir tahkiye ile dile getirilir. Buna göre Hz. Yusuf, babasının teklifi ve telkiniyle ağabeylerine yardım etmek için onların yanlarına gönderilir.[627] Bu bilgiden Hz. Yusuf'un ağabeyleriyle birlikte yola çıkmadığı kesin bir şekilde anlaşılmaktadır.

Hz. Yusuf'un kendi başına kıra gitmesinden sonra Tevrat'ta anlatılan hadiselerdeki ayrıntılardan; kardeşlerinin Hz. Yusuf'a işkence etmesi ve bir kardeşin onu koruyup kollayarak ölümden kurtarmak için bir kuyuya atmayı teklif etmesi hadisesi ele aldığımız mesnevilerdeki anlatılar ile paralellik göstermektedir. Bu hususta, mesnevilerin Tevrat'tan ayrıldığı nokta ise Hz. Yusuf'un kuyuya atılmasını teklif edip ölümden kurtulmasını sağlayan kardeşin adı Tevrat'ta Ruben[628] olarak belirtilirken mesnevilerde ise ittifakla Yehuda olarak ifade edilir.

Yine Tevrat'ta, yukarıda belirttiğimiz üzere Hz. Yusuf'un kuyuya atılmasını teklif edip kardeşlerine kabul ettiren de Ruben'dir.[629]

Giritli Sırrı Paşa'da, bu husus ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Buna göre, Kur'ân'da Yûsuf Suresi onuncu ayette dile getirilen "*onu öldürün"* şeklindeki ifadenin, âlimler arasında ihtilaf teşkil ettiği belirtilmekle birlikte bu sözü söyleyenin

[625] Câmî, *a.g.e.,* s. 62.
[626] Kur'ân/12:15.
[627] Tevrat/Başlangıç: 37/13-14.
[628] Tevrat/Başlangıç: 37:21.
[629] Tevrat/Başlangıç: 37:22.

kardeşlerden Şem'ûn veya Dân olduğu ve onlara karşı çıkıp bu duruma rıza göstermeyen kardeşin ise Yehûzâ olduğu bilgisi verilir:

> *Siyâk-ı nazm-ı celîlden müstefâd olur ki, ihvân-ı Yûsuf aleyhisselâmdan biri dîgerlere "Yûsuf'u öldürün!" demiş, ama bunu söyleyen kimdir? Burası âyet-i celîlede tasrîh buyrulmamıştır. Binâ'enaleyh kā'ili ta'yînde beyne'l-'ulemâ ihtilâf olundu. Bir rivâyete göre kā'il-i ihve-i mûmâileyhimden (Şemûn) yahut (Dân)dır. Şu kadar ki – kā'il kim olursa olsun– sâmi'nin de bu bâbda re'y ü rızâları olduğu, yalnız "Beni dinlerseniz Yûsuf'u katletmeyiniz" diye re'y-i dîger beyân eden zâtın –ki (Yehûzâ) idügi mervîdir– buna muvâfakat ü rızâsı olmadığı anlaşılıyor.*[630]

Yine aynı eserde, Hz. Yusuf'u öldürmeye karşı çıkıp en azından onun bir kuyuya atılması fikrini ortaya atan kardeşin, bazı tefsircilere göre Yehûzâ, bazılarına göre ise Rûbîl olduğu şeklindeki bilgiye rastlanılır.[631]

Süyûtî'de, babalarından izin alan kardeşlerin, henüz babalarının yanındayken Hz. Yusuf'a sureta yakın davrandıkları ve ardından kıra doğru yola çıktıklarında ise onu çeşitli horlamalara, eziyetlere maruz bıraktıkları ifade edilir.[632]

Yine aynı müfessirin, Giritli Sırrı Paşa'nın eserinde olduğu gibi kardeşlerinin, Hz. Yusuf'a yaptığı işkenceden Hz. Yusuf'u kurtaranın Yehûda[633] yahut bir diğer rivayete göre de Rûbîl[634] olduğu şeklindeki önemli bir ayrıntıya da eserinde yer verdiği görülür.

Taberî tarihinde Hz. Yusuf'u öldürülmekten kurtaranın Yahuda olduğu bilgisi kayıtlıdır.[635]

Aynı eserde, Yûsuf suresi on dördüncü ayette belirtilen şekliyle, *"Biz güçlü bir topluluğuz. Yusufu kurda yedirirsek gerçekten biz o vakit ziyan edenlerden oluruz!"* babalarına cevap verdikleri belirtilen kardeşlere Hz. Yakup'un ertesi gün

---

[630] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1, s. 119-120.
[631] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1, s. 126.
[632] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 191.
[633] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 191.
[634] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 204.
[635] Taberî, *a.g.e.,* s. 248-249.

onlarla gitmesi için bir günlük izin verdiği ve sabah olunca da oğlu Hz. Yusuf'u öpüp koklayarak kendisinin yolcu ettiği bilgisi verilir:

> *Bu sözler üzerine Hazeret-i Yakub bir günlük izne razı oldu ve ertesi gün onlarla birlikte Yûsuf'un gitmesine destur verdi. Sabah olduğu zaman Hazret-i Yakub, Yûsuf (a.s.)'a:*
>
> *- Gel, şimdi seni bir kez öpeyim, güzel, gökçek kokunu koklayayım. Belki seni bir kere daha göremem. Çünkü bu dünya ayrılık evidir, dedi. Hazret-i Yûsuf ta onun yanına geldi. Babası oğlunu öptü, kucakladı!. Sonra kardeşlerine emanet etti: Onu size ısmarlıyorum, iyi sahip olun, dedi. Onlar da:*
>
> *- Peki, öyle olsun, dediler.*[636]

Ele aldığımız mesneviler ve onları mukayeseye tabi tuttuğumuz dinî ve tarihî kaynaklardan yola çıkarak bu başlıkta yer alan hadiselerin bütün şairler tarafından İslami kaynaklardaki ayrıntıların esas alınarak birbirlerinden küçük tahkiye farklılıkları ile tahkiye edildiğini söylememiz mümkündür.

1.17. Hz. Yusuf'un Kuyuya Atılması Ve Cebrail'in Hz. Yusuf'u Koruması

İncelediğimiz tüm mesnevi şairleri tarafından ele alınan bu hadisenin, mesnevi şairlerince ekseriyetle Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılması ve sonrasında Cebrail tarafından kuyuda kaldığı sürece muhafaza edilmesi şeklinde tahkiye edildiği görülmektedir.

13.yy'da telif edildiği düşünülen Ali'nin anlatısında, Hz. Yusuf'un kuyuya atılması hadisesinden bahis açılmadan evvel atıldığı kuyunun vasıfları dile getirilir:

Ol ḳuyu aşnudan ḳalmışıdı
Anı oşal 'Ād kāfiri ḳazmışıdı
Döbi derin suwı yawlaḳ açı irdi

[636] Taberî, *a.g.e.,* s. 249-250.

Anıŋ͡g Suwın hīç kimesne içmez idi

Ṣoŋ͡gra sura anıŋ͡g üstüne kelmiş
Yılan çıyan cümle anda maḳām dutmış
Ḥaşerātlar cümlesi anda olmış
Telim dürlü ḥaşerātlar anda imdi[637]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere Hz. Yusuf'un atıldığı kuyuyu 'Ād ismindeki bir kâfir kazmıştır. Yine manzumede, kuyunun çok derin, suyunun çok acı olduğu ve içinde birçok haşeratın bulunduğu bilgisine yer verilir.

Hz. Yusuf'un üzerindeki gömleğin her ne kadar Hz. Yusuf tarafından çıkarılmaması istense de kardeşlerinin bu isteğe olumlu cevap vermedikleri, akabinde kardeşleri tarafından kuyuya ip sarkıtılarak indirilen Hz. Yusuf'un yanına Allah'ın iradesiyle ve icazetiyle Cebrail geldiği, Hz. Yusuf'a Allah'ın onu peygamberlikle müjdelediği haberini ilettiği ve Hz. Yusuf'un kuyunun dibindeki suyun üstünde korunaklı hâlde durmasını sağladığı şeklindeki bilgiler eserde şöyle tahkiye edilir:

Yūsuf aydur yā ḳardaşlar baŋ͡ga ḳoymaň
Şeyṭān sözüne güm-rāh olup aňa uyman
Benim özüm giryān ḳılıp ṭonum soyman
Ata ḥaḳḳın ḳardaş mihrin saḳlaň imdi

Bu küm ölüm ḳanı baŋ͡ga kefen kerek
Ey dirīġā kefen olsun bu köŋ͡glek
Zihī 'aceb şavḳı bağrı ḳatı yürek
Köŋ͡glegini saçuldurup soyarlar imdi

Biline yip bağlayuban köndürdiler

[637] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 88.

Yūsuf'ı ol ḳuyuya indirdiler
Şefḳat kesip yüzlerin döndürdiler
Birisi kelip arḳanın kiser imdi

…

Dermān-deler dest-gīri Melik Raḥmān
Emr birle Cebrā'ilge ḳıldı fermān
Yā Cebrā'il Yūsuf'a ḳılġıl dermān
Hem risālet beşāret ketürür imdi

Ol ṭāvus melā'ik peyk ḥaẕret
Ḳādir āňa 'aṭā ḳılmış ḳut ḳuvvet
Ḳavuşdu Yūsufa şoloḳ sā'at
Yūsufa suw tegmezdin tutar imdi

Pes Cebrā'il aydur eyā ṣıddīḳ
Mevlā sa͡ńga selām aydı dürūd taḥḳīḳ
Muştular men rūzī ḳıldı peyġamberlıḳ
Risālet mübārek olsum imdi[638]

Eserde, Cebrail'in kuyuya gelişiyle Hz. Yûsuf'un gönlündeki kederin kaybolduğu belirtilirken kuyuda yer aldığı belirtilen bir taşın Cebrail vasıtasıyla çıkarılıp Hz. Yûsuf'un, bahsi geçen taşa oturmasının sağlandığı ve giymesi için de yine Cebrail'in, Allah'ın emri doğrultusunda giymesi için bir çeşit cennet giysisi olan *hulle*, yemesi için de yiyecek getirdiği şeklindeki ayrıntılara yer verilir:

Ḳuyunı͡ńg döbinde bir ṭaş olur idi
Cebrā'il ol ṭaşnı tiz çıḳardı

[638] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 90-92.

Suw üstünde mu'allaḳ ṭaş muḥkem tuttı
Yūsuf kelüp ol ṭaş üzre olturur imdi

...

Celīlden Cebrā'ile destur oldı
Cebrā'il uçmaḫ tapa sefer ḳıldı
Uçmaḫdan hülle ta'ām alıp keldi
Ḥulle keyip Yūsuf ta'ām yiyer imdi[639]

Hadisenin devamında Allah'ın, Cebrail'i bir kez daha kuyuya, Hz. Yusuf'un yanına göndererek Hz. Yusuf'a gelecekte başından geçecek hadiseleri tek tek anlattırdığı ve bu sayede Hz. Yusuf'un sıkıntısını azaltmak istediği ifade edilir:

Pes buyurdı Cebrā'le Mevlā Celīl
Yûsufa gene varġıl Cebrā'il
Selām dürūd tigürgil ögütlegil
Ḥātırundan ġam ġuṣṣasın yusun imdi

Ḳuyudan çıḳarıban satıldaçı
Aṅgdan ṣoṅgra töhmetler köp buldaçı
Ba'de-zān zindāna salındaçı
Her ḥāl içre ben beyle olam imdi

Aṅgdan ṣoṅgra şiddetlerden ben ḳurtaram
Atasını bayıḳ aṅga ben kösterem
Dewletini mülketini ben arturam
Tāc u taḫt memleket virem imdi

[639] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 92-93.

Ḥasedler ḫiẕmetine keldeçidür
Yawlaḳ ulu şerm-sār oldaçıdur
Nedāmet peşīmān ḥayrān oldaçıdur
Yūsuf ḫandān olar giryān olur imdi[640]

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin aynı hadiseyi,

Göňlegin çıḳardılar
Anı yalıncaḳ ḳıldılar
Teňgriden ḳorḳmadılar
'Aḳılların berkidü

Yûsufı ḳuyuya atdılar
Biraz durup baḳdılar
Andan ḳoyup gitdiler
Uşda ḳurtulduḳ diyü[641]

şeklinde anlattığı ve Ali'nin anlatısında olduğu gibi Hz. Yusuf'un kuyuya atılırken üstündeki giysilerinin çıkarıldığını belirttiği görülür.

Yine bu varyantta, Hz. Yusuf'un atıldığı kuyunun niteliği de ayrıntılı bir şekilde tarif edilirken kuyunun, bir insanın hayatta kalabilmesi pek mümkün olmayan şartlar ihtiva ettiği ifade edilir:

Ḳuyı derin ṣuyı çoḳ
Yûsuf duracaḳ yir yoḳ
Hûda doḳundı bir oḳ
Sözi işit 'ibretleyü

[640] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 94.
[641] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 161.

Allahuň ḳudret işi
Yir altında bir taşı
Doldı ḳuyunuň başı
Yûsufa döşek oldu[642]

Eserdeki bir başka ilgi çekici ayrıntı ise, Hz. Yusuf'un atıldığı ve Hûd peygamberin Hz. Yusuf'u görmek için üç yüz yıl mekân tuttuğu kuyunun kim tarafından yapıldığıdır. Bu hadise eserde şöyle anlatılır:

Kâfirlerden ol Şeddâd
Ḳazmış anı İbn-i Âd
Ḳul aṣlı ol Ümizâd
Uluydı ulu işlü[643]

Eserde, kardeşleri tarafından kuyuya atılan Hz. Yusuf aşağı düşerken dizi bir taşa çarpar ve sıyrılır ve Cebrail gelerek Hz. Yusuf'un dizini iyileştirir:

Yûsuf çün ṭaşa indi
Anda dizi ṣıyrıldı
Cebrâil ḥâżır geldi
Aňa 'ilâç getürü

Ḥaḳ selâmın getürdi
Yanına ḫoş oturdı
Dizine kâfûr urdı
Uş oňılur bu diyü[644]

[642] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 163.
[643] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 161.
[644] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 162.

Ali'nin anlatısındakinin aksine, Haliloğlu Ali'nin anlatısında Hz. Yusuf'a geleceğiyle ilgili müjdeler Cebrail aracılığıyla değil doğrudan Allah'ın kendi hitabıyla duyurulur. Yine Allah, Hz. Yusuf'a nasihat eder ve kaygılanmamasını söyler:

Allahdan nidâ geldi
Yûsuf anı işitdi
Yûsufı ögütledi
Hiç ḳāyırmaġıl kayu

Sen ulu şâh olasın
Milketi mâl bulasın
Bunda sehel olasın
Uşda ḳurtulduň diyü[645]

Aynı şair, Hz. Yusuf'un adı geçen bu kuyuda toplam kırk gün kaldığını da belirtir:

Uş ḳırḳ gün temâm oldı
Yûsuf ḳuyuda ḳaldı
Hem va'de yaḳın geldi
Yûsuf çıḳasun girü[646]

14. yüzyılda yazılmış Darîr'in anlatısında Hz. Yusuf'un kuyuya bir kova yoluyla indirildiği, kovanın ipini tutanın Yehuda olduğu ve henüz Hz. Yusuf kuyuya indirilmeden kardeşlerinden 'Umrân'ın kuyuya sarkıtılan kovanın ipini keserek Hz. Yusuf'un düşmesine sebep olduğu bilgisi yer alır:

[645] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 162-163.
[646] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 166.

yūsufı ol ḳuyuya getürdüler
delv içinde ḳoyuban götürdüler

ol ḳuyuya gitdi yūsuf bir zamān
delv ipin ṭutdı yehūdā iy cüvān

geldi ‘umrān kesdi ipin başını tīz
düşdi yūsuf ḳuyuya inerdi tīz[647]

Hz. Yusuf, kuyuya düşeceği esnada Cebrail kanatlarıyla Hz. Yusuf'u tutar ve onun kuyuya düşmesini engeller:

emr ḳıldı cebrā'īle bir (ü) bar
tīz iriş ṭut yūsufı dir kirdigār

bir süňü boyınca ḳaldı kim suya ire
suya düşe andan cānını vire

geldi ṭutdı anda ḳanadıyla cebrā'īl
ḳanadı üstinde anı ṭutdı bil[648]

Aynı şair, hadisenin devamında kuyuda bin yıldır su altında bekleyen bir taşın Allah'ın inayetiyle su üstüne çıktığı ve Hz. Yusuf'un da bu taşın üstüne oturduğunu belirtir:

ol ḳuyuda bir uluca ṭaş olur
ṣu içinde dā'imā ol ṭaş olur

[647] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 285.
[648] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 286.

ḳudretile anı yaratmış ʻalīm
bunca biň yıldan ilerü ol ḥakīm

āḫır eyle çıḳdı ṣu yüzine ṭaş
ḳaldı yūsuf ol ṭaş üzre bā-firāş[649]

Anlatının devamında kuyuda kendi hâline üzülen Hz. Yusuf'a Allah, Cebrail aracılığıyla geleceğiyle ilgili çeşitli bilgiler verir ve Hz. Yusuf'un rahatlamasını sağlar:

geldi cebrā'īl hemān-dem emrile
yūsufuň ḳatına söyleşdi bile

aġlama didi eyā ḥūbü'z-zamān
eyle buyurdı ḫudāvend-i cihān

gerçi kim ḳardaşlaruň cevr eyledi
ḳuyuya ṣalmaḳlıġa ġadr eyledi

cāh içinde taňrı seni ḳurtara
salṭanat taḫtında ḫoş devlet vire

saňa muḥtāc olalar ḳardaşlaruň
hem ḳabīle ḳavmuň (u) yoldaşlaruň

ḳul gibi ḳapuňda ṭuralar ḳamu
sen ḳılasın bunlara nāz (iy) ulu[650]

[649] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 286.
[650] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 288.

Darîr'in anlatısında bu başlıktaki en ilgi çekici bilgi ise çeşitli rivayetlere göre Hz. Yusuf'un kuyuda kaldığı sürenin belirtilmesidir. Buna göre, Hz. Yusuf bazı ravilere göre üç gün, bazılarına göre ise yedi gün boyunca kuyuda kalmıştır:

Râviler bunda rivâyet eyledi
İki ḳavl üzre ḥikâyet eyledi

Biri üç gün biri yidi gün ḳaldı dir
Yûsuf ol ḳuyuda maḥzûn oldı dir[651]

Bu yüzyılın bir diğer meşhur mesnevisi Süle Fakih'in eserinde Hz. Yusuf'un kuyuya atılmadan önce kardeşleri tarafından soyularak çıplak bırakıldığı belirtilir:

Şol sâ'at görklü donın çıḳardılar
Çıpyalıncaḳ şöyle 'uryân ḳodılar

Tangrıdan utanuban ḳorḳmadılar
Aldılar Yûsufı anda vardılar

Ol ḳuyuya kim Yûsufı bıraḳdılar
Râvîler şöyle rivâyet ḳıldılar[652]

Eserde, kardeşlerin Hz. Yusuf'u attıkları kuyunun Ad kavminden Şeddâd tarafından kazdırılan bir kuyu olduğu bilgisi verilir:

Anı kim ḳazdı ġanî idivirem
Diñle imdi ben anı şerḥ iderem

[651] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 289.
[652] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 97.

Anı ḳazdurmışıdı Şeddād u Ād
Kim nişāndur ādeme ẕātü'l-'imād[653]

Süle Fakih'te, Darîr'inkinin aksine Hz. Yusuf'un kuyuya indirilmesi eyleminde kova hadisesinden bahsedilmez. Eserde kardeşler, doğrudan Hz. Yusuf'un beline bir ip bağlarlar ve onu kuyuya sarkıtırlar:

Yūsufa ḳardaşları ip daḳdılar
İpi tutup ḳuyuya sarḳıtdılar[654]

Süle Fakih'te, kardeşlerin sarkıttığı ip kısa gelince ipi bırakırlar ve Hz. Yusuf, döne yuvarlana aşağıya doğru düşer. Bu esnada Cebrail'in gelip Hz. Yusuf'u kurtarması hadisesi ise Darîr'de olduğu gibidir:

İpi ḳuyuya dutup sarḳıtdılar
Yehūdā aġlar bular ḳamu güler

İp ḳısayımış ḳuyuya irmedi
Ḳuyu dibin kimse baḳup görmedi

Ḳodılar ipi Yūsuf uçdı gider
Gāh başı gāh ayaġı döner gider

İneriken gör ki n'eyledi Çalab
Cebre'ile şol sā'at ḳıldı ḫiṭāb

Tīz in dut didi ki Yūsuf düşmeye
Yūsufa renc ü elem irişmeye

[653] Kâzım Köktekin, *a.g.e.*, s. 97.
[654] Kâzım Köktekin, *a.g.e.*, s. 99.

Cebre'il iner şol dem dutar anı
Ḳuyı dibinde şoloḳ dem ḳor anı[655]

Süle Fakih'te, Darîr'den farklı olan bir diğer hadise ise kuyuda bulunan taştır. Darîr'in eserinde Allah tarafından Hz. Yusuf üzerine oturabilsin diye su yüzeyine çıkarılan bir taştan bahsedilirken, Süle Fakih'te Hz. Yusuf kardeşleri tarafından kuyuya atıldığında taş zaten kuyunun içinde bulunmaktadır:

Bir taşuň üstinde Yūsuf oturur
Cebre'īl vardı yiyesi getürür[656]

Süle Fakih'in anlatısında da Darîr'de olduğu gibi Allah, Hz. Yusuf'un kuyu içindeki kaygısından kurtulması için Cebrail aracılığıyla ona geleceğiyle ilgili bazı müjdeler verir:

Yūsuf anda ḳayġulu oldı yine
Cebre'īle Ḥaḳ nidā ḳıldı yine

Dir ki varup Yūsufı ögütlegil
Bunda maḳṣūd var durur aňa digil

Muştıla aňa gey sulṭān olısar
Mıṣr içinde şāh-ı Ken'ān olısar

Māl ü mülk ü memleket ṭabl u 'alem
Di Yūsufa ḳayġu yimesün virem

[655] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 101.
[656] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 101.

Cebre'īl Yūsufa bunları didi
Yūsufuň göňlinde ḳayġu ḳalmadı[657]

Aynı yüzyılda telif edilen Garîb'in eserinde de Darîr'de olduğu gibi, kardeşleri Hz. Yusuf'u kuyuya atmazdan evvel giysilerini üzerinden çıkarırlar ve onu yalıncak bırakırlar:

Böyle diyüben Yūsuf'ı aldılar
Ol ḳuyunuň kenārına geldiler

Yūsuf'uň geyceklerini ṣoydılar
Ya'ḳūb'uň gözi nūrına ḳıydılar[658]

Şair, Süle Fakih'in anlatısındaki gibi kardeşlerinin Hz. Yusuf'u bir iple bağlayıp kuyuya sarkıttıkları bilgisini verir:

Gözlerinüň yaşını aḳıtdılar
Aňa bir ip baġlayuban yitdiler

Ḳuyunuň kenārına iletdiler
Ṭutup anı ḳuyuya ṣarḳıtdılar

Ḳardaşınuň birisi bıçaġını
Çıḳaruban kesdi Yūsuf ipini

Ya'nī Yūsuf inübeni düşe dir
Yā öle yāḫod ṭoḳana ṭaşa dir[659]

[657] Kâzım Köktekin, *a.g.e.*, s. 102-103.
[658] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 312.
[659] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 315-316.

Görüldüğü üzere Garîb'in anlatısında da Darîr'de ele alındığı gibi Hz. Yusuf kuyuya sarkıtılırken kardeşlerden birisi Hz. Yusuf'a daha fazla zarar vermek için ipi bıçağıyla keser. Darîr'in eserinde bu işi yapan kardeşin 'Umrân olduğu bilgisi yer alırken Garîb'de ipi kesen kardeş belli değildir.

Aynı şair, diğer anlatılarda yer aldığı şekliyle kuyuya düşen Hz. Yusuf'u, Cebrail'in gelip kurtardığı ve kuyuda bulunan bir taşın üzerine koyduğu bilgisini verir.[660]

Hz. Yusuf'un kuyuda bir taşa oturmasından hemen sonra Cebrail, bir cennet elbisesi olan *hulle*'yi getirip Hz. Yusuf'un üstündeki eski giysileriyle değiştirir:

Cebrâ'īl çıḳardı ol eskileri
Ḥulle geydürdi Yūsuf'a key arı[661]

Bu yüzyılın bir diğer anlatısı Şeyyâd Hamza'da kuyunun başına getirilen Hz. Yusuf, Süle Fakih'te, Garîb'de ve Darîr'in anlatılarında olduğu gibi soyulur ve elbisesiz bırakılır:

geldi şem'ūn yūsufı urdı yüze
tīz çıḳargıl ṭonuñı vérgil bize
…
yūsufuñ var ṭonını çıḳardılar
daḫı béline bir ip taḳdılar[662]

Eserin bundan sonraki kısmında tahkiye dilen Hz. Yusuf'un beline ip bağlanarak kuyuya sarkıtılması, ipinin kesilmesi, Cebrail'in Hz. Yusuf'un düşmesine

[660] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 317.
[661] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 318.
[662] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 95.

izin vermemesi ve son olarak Hz. Yusuf'a giymesi için getirdiği *hulle* gibi hadiseler ufak anlatı farklılıkları dışında Garîb'in anlatısında karşılaşıldığı şekilde ele alınmaktadır.[663]

Şeyyâd Hamza'nın eserinde bu hususta ki en önemli ayrıntı ise Hz. Yusuf'un atıldığı kuyunun Süle Fakih'in anlatısında olduğu gibi Ad kavminden Şeddâd tarafından kazdırıldığı bilgisi olduğu görülür:

kim ḳazduġını eydem anı size
vér ṣalavāt ṭut ḳulaḳ uşbu söze

kāfirlerde bir kāfir adı şeddād
ḳazmış-ıdı ol ḳuyuyı ibn-i 'ād[664]

15.yy anlatılarından Tebrizli Ahmedî, Darîr'de olduğu gibi Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından kuyuya bir kova yardımıyla indirildiği bilgisini verir:

İttifâḳıla bunı getürdiler
Ḳuyı üstine cem' olup üşdiler

Yûsuf'ı bir delv içine ṣaldılar
İpini delvinüñ ele aldılar[665]

Tebrizli'nin anlatısında da Hz. Yusuf kuyuya atıldığı esnada Cebrail yardımına gelir ve Hz. Yusuf'un kuyuya düşüp ölmesini engeller:

Cebrâ'îl indi semâdan ol-zamân
Yûsuf'ı ḳapdı hevâdan bî-emân

---

[663] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 95.
[664] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 97.
[665] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk.12a.

Ḳoymadı çâha düşüb ola helâk
Gör ne hüner gösterür ol aṣl-ı pâk

Ol ḳuyuda bir ulu ṭaş varıdı
Nice yılla ol ṣuda ṭurur idi

Çâkeriydi gice gündüz intiẓār
Kim ḳaçan emr eyleye Perverdigâr

Tengri fermânıyla gelmişdi meger
Cennet içinden ḳuyuya ol ḥacer

Tâ kim ola Yûsuf içün ol serîr
Yata anuň üstine ol cism-i ḥarîr

Çün nidâ geldi Çalab'dan nâgehân
Çıḫdı ḳırḳ arşun ṣudan ol ṭaş rev[ân]

Ṭaş havâda ḫoş mu'allaḳ aṣılur
Faẓl-ı Ḥaḳ'dan Yûsuf içün taḫt olur[666]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığı üzere, Tanrı Hz. Yusuf'un atıldığı kuyuya çok uzun zaman önce cennetten bir taş göndermiştir. Hz. Yusuf ne zaman ki kuyuya atılmıştır, işte o vakit Tanrı'nın emriyle o taş kırk arşın yüksekliğe çıkarak Hz. Yusuf'a taht olmuştur.

[666] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 12a-12b.

Aynı şair, bakla bir ayrıntı üzerinde durarak Hz. Yusuf'un atıldığı kuyuda kalma süresini iki farklı rivayete dayandırır. Bu rivayetlerden ilki Hz. Yusuf'un yedi gün süreyle o kuyuda kaldığı, ikincisi ise bir gün süreyle o kuyuda kaldığıdır:

Râvîler bu yirde ḳılmış iḫtilâf
Nice günde ḳondı oldı mu'âf

Ba'zı eydür yidi gün yidi gice
Ḳaldı Yûsuf ne idem ḥâli nice

Ba'zı bir gün bir gice dimiş hemân
Ṭaňlası irişdi aňa kâruvân[667]

Diğer birçok mesnevide de aynı şekilde tahkiye edilen, babaları Hz. Yakup'un yanındayken Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından öpüp okşanması ve babalarının yanından uzaklaşınca Hz. Yusuf'a kötü muamelede bulunmaları hadiseleri benzer şekildeki bir anlatımla 15. yy'da Çâkerî'nin anlatısında da tafsilatlıca yer almaktadır.[668] Eserde Hz. Yusuf'a yapılan eziyetlerden en içler acısı olanı, Hz. Yusuf'un *"Bu yalvarduḳça anlar ḥışm iderdi/Başı ḳaba[ḳ] yalın ayaḳ giderdi"*[669] şeklinde tarif edildiği sahnedir.

Aynı şairin, kardeşlerin Hz. Yusuf'u kuyuya atmaya karar verdikleri sahnedeki anlatımından, kardeşlerin bu kararı kırda gezerken verdikleri ve alınan kararın tesadüfi olduğu gibi bir hissiyat uyandırmaktadır:

Gelüp irişdiler bir çāha nā-gāh
Ki oldı ba'żı tüccāra güzer-gāh

İçi cāhil dilinden teng ü tīre

[667] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 12b.
[668] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 216-218.
[669] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 218.

Ḳılurdı baḳsa çeşm-i ʻaḳlı ḥīre

Lebi ṣankim dehān-ı ejdehādur
Yudardı gelse her dem biň bahādur

Çivit gibi gögersin çerh-i gerdūn
Ki ḳıldı Yūsufʼuň ḥālin diger-gūn

İçi müfsid gibi bed merdüm-āzār
Eli urmaġ içün olmış ṭomar

Ṭaşı endūh u ġuṣṣa ġam yiridür
İçi vaṣfından endīşe yiridür

Muḥīti pür küdūret merkezidür
Hevāsı pür-ʻufūnet āb hem şūrdur

Eger bir nefs anda olsa bir dem
Nefesden [kes] ümīdi daḥı bir dem

Şeb-i hicrāna ṣalmaġa o māhı
Begendiler bulıcaḳ anda çāhı[670]

Yukarıdaki anlatıdan anlaşıldığı üzere, kardeşlerinin Hz. Yusufʼu atmaya karar verdikleri kuyunun vasıfları bir insanın kısacık bir zaman dilimi için bile içinde varlığını idame ettiremeyeceği şekilde bir görüntü çizmektedir.

Anlatının devamında, kardeşler Hz. Yusufʼu kuyuya atmadan önce hem ellerini bağlarlar hem de onu kuyuya sarkıtmak için beline bir ip dolarlar:

[670] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 218-219.

Elini bende gibi baġladılar
Cefā odıyla baġrın ṭaġladılar

Miyānı k'olmuş-idi mūya mānend
Bir urġan ile ḳıldılar anı bend[671]

Kardeşlerinin Hz. Yusuf'u kuyuya sarkıttıkları urgan kuyunun dibine kadar yetişmez ve kardeşleri Hz. Yusuf'u kuyuya bırakırlar:

Ḳuyuya ṣarḳıdup irmedi urġan
Bıraḳdılar ip ile gitdi nālān[672]

Hz. Yusuf'un kuyuya atılması esnasında diğer eserlerde gelip yetiştiğini ve düşmesini engellediğine şahit olduğumuz Cebrail, Çâkerî'nin anlatısında kuyunun içinde bulunan cennetten gönderilme gömleği Hz. Yusuf'a giydirirken ve sonrasında teselli verirken karşımıza çıkar:

İçinde var-idi bir pīrehen ḫūb
Güzel pīrāhen-idi ḫūb-ı merġūb

İrişdi Sidre'den Cibrīl ol dem
Çıḳarup giy didi ol şād u ḫurrem

Didi kim mübārek pīrehendür
Ne kişi giyse düşmenden raṣīndür

Didi soňra ki iy mehcūr-ı ġam-nāk
Selām itdi saňa ol Īzid-i pāk

[671] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 219.
[672] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 220.

Egerçi ẓulm ḳıldı saňa iḫvān
Olurlar ʻāḳıbet anlar peşīmān

Göre maḥşerde her biri cezāsın
Ḳazandı kendüler kendü belāsın

Yig oldur kim bu sırrı gizleyesin
Bulısar yarın anı özleyesin

Bilürsin anlaruň ḥālini sen de
K'olacaḳlar-durur ḳapuňda bende

Seni sevmezler evvelden bilürsin
Sen āḫir anları mülzem ḳılursın[673]

Bu yüzyılın bir diğer anlatısı olan Hamdullah Hamdî'de, bu başlıktaki hadiseler diğer birçok mesnevi ile benzerlik gösterir. Burada da kardeşler henüz babalarının yanındayken Hz. Yusuf'a aşırı bir muhabbet gösterir ve akabinde kıra vardıklarında ise ona eziyet etmeye başlarlar.[674]

Hamdî'nin anlatısını diğer anlatılardan ayıran noktalardan biri, kardeşlerin Hz. Yusuf'u atacakları kuyuyu görüp vasıflarını beğendikten sonra Hz. Yusuf'u o kuyuya atmaya karar vermeleridir:

Arz ardında var idi bir çâh
Dil-i zâlim gibi derûnu siyâh

Deheni benzer ejdehâ femine

[673] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 221.
[674] HamdÎ, *a.g.e.*, s. 83-84.

Düşse âdem helâk olur demine

Nice dem sem hevâsı bâd-ı semûm
Ede cismi eğer polad ise mûm

Nokta-i gam medâr-ı devri anun
Devr-i endîşe gibi gavri anun

Pür-küdûret muhîti merkezidir
Pür-ufûnet hevâsı çeşmesi şür

İçine düşse çeşme-i hayvân
Ol ufûnetten ola âfet-i cân

Yûsuf'u atmak için ihvânı
Göricek k'ey beğendiler anı[675]

Yukarıdaki manzumede vasıfları kardeşler tarafından beğenilen bu kuyunun Şeddâd tarafından kazıldığı ve Ürdün diyarında olduğu ayrıntısı yer alır:

Çâh-ı Yûsuf hikâyetini yazan
Der ki Şeddâd idi o çâhı kazan

Kazıp ol çâhı etti bünyâd
Etti Ürdün diyârını âbâd[676]

[675] Hamdî, *a.g.e.*, s. 87.
[676] Hamdî, *a.g.e.*, s. 96.

Aynı şair, Hz. Yusuf'un kuyuya atılırken bir iple bağlanarak kuyuya sarkıtıldığını ve sonrasında da kardeşlerden birinin ipi kesip Hz. Yusuf'u kuyuya düşürdüğü ayrıntısını da şöyle dile getirir:

Bir pula almayıp anun dileğin
Bağladılar iki gümüş bileğin
…
Döymez iken harîre ol gül-i ten
Mûydan taktılar beline resen

Saldılar ka'r-ı çâha çûn anı
Bir cefâkâr kesti urganı

Düştü çâh üzre çûn âlem-tâb
Sanki hurşîdîn oldu menzili âb[677]

Eserde son olarak bu hususta Cebrail'in kuyuda Hz. Yusuf'u koruması hadisesine *Rivayet* başlığı altında uzunca bir anlatımla yirmi yedi beyitte yer verilir. Buna göre Cebrail, Hz. Yusuf'un kaldığı bu kuyuyu gayet yaşanılacak bir hâle getirir ve Hz. Yusuf'un içinde bulunduğu kaygılı durumu bertaraf etmek için de gelecekte Mısır'a hükümdar olacağı ve bütün seçkin kimselerin ona muhtaç kalacağı haberini Hz. Yusuf'a verir.[678]

Bu yüzyılda ele aldığımız son eser olan Hatâyî-i Tebrîzî'nin anlatısında da Hz. Yusuf'un kuyu atılmasıyla sonuçlanacak yolculuğunun başlangıcı, kardeşlerinin ona gösterdikleri sevgi gösterileri ile başlar. Sonrasında babalarının yanından ayrılan kardeşlerin Hz. Yusuf'a ettikleri eziyetlerle devam eder.[679]

---

[677] Hamdî, *a.g.e.*, s. 88.
[678] Hamdi, *a.g.e.*, s. 88-90.
[679] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 154-155.

Yine aynı eserde, diğer bir kısım eserde olduğu gibi kardeşlerine, yaptıkları bu eziyete son vermeleri için yalvaran Hz. Yusuf'un, bu yalvarışına Yehuda cevap verir ve onun sayesinde Hz. Yusuf ölümden kurtulur.[680]

Yehuda'nın telkin ve ricaları sonrasında Hz. Yusuf'u öldürmekten vazgeçen kardeşler ani bir kararla onu bir kuyuya atmaya karar verirler:

Vardı ḳardaşlar yanına ol özi

Didi öldürmen günāhı yoḳdurur
Bī-günāhuň sūz-ı āhı çoḳdurur

Eytdiler çāha salalı biz anı
Bu işe ḳıldı ittifāḳ her varı[681]

Diğer anlatılarda olduğu gibi kardeşler Hz. Yusuf'u kuyuya atmak için hazırlarken üzerinde hiçbir giysileri çıkarırlar ve onu çıplak bir şekilde kuyunun başına getirirler.[682]

Eserde, Hz. Yusuf'un kuyuya atıldığı sahnede ise diğer anlatılarda karşılaşmadığımız bir Hz. Yusuf tasviri vardır. Buna göre kardeşleri Hz. Yusuf'u kuyuya atmadan önce boynuna bir ip bağlarlar:

Taḳdılar boynuna Yūsufuň resen
Ḳorḳuban aġladı ol vech-i ḥasen

Bir uzun sicimden anı adsılar
Yetmedi sicim sicimi kesdiler[683]

---

[680] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 155.
[681] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 155.
[682] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 156.
[683] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 157.

Görüldüğü üzere, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'u kuyuya sarkıtmak için bağlanan ip kardeşler tarafından kesilir.

Anlatının bu kısmında, Allah'ın emriyle Hz. Yusuf'u korumak ve kollamak için gönderilen Cebrail görevini yerine getirerek Hz. Yusuf'u havada yakalayıp kuyunun içinde kuru bir yere indirir.[684]

Anlatının en önemli ayrıntılarından biri de, Yehuda'nın sonradan kuyuya gelip Hz. Yusuf ile yaptığı musahabedir:

Gitdi Cebrā'īl Yehūdā geldi dir
Yūsufı çaġırdı ḥālin sordı dir

Didi şāhum Yūsufum ḥālüň nedür
Bu ḳarangu yirde aḥvālüň nedür

Didi ḥālüm bu ……. āb u gil
Yanum alup efdehālar yatdı bil

Çoḳ ilan çıyanlu yavuz çāh bu çāh
Ah ġarībem bilmezem yol ḳaldım āh

Ḳan içenikimse bunda salmasun
Hīç müselmān bunda bir dem ḳalmasun

Āh idüben ol iki aġlaşdılar
Zehr-i cāmından firāḳuň içdiler

Sordı Yūsuf dir ne vaḳt oldı digil
Gün ne yirdedür baňa bir söylegil

[684] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 157.

Didi ḳardaş batdı gün geldi gice
Uş bu çāhda n'ola ḥālüň bu gice

Ḳorḳma Yusuf ben gidürem bil didi
Ey 'azīzim ḫoş ḳal imdi sen didi

Didi Yūsuf ne diyem ne söyleyem
Sen gidersen munda yalġuz n'eyleyem

N'ola idi gelmeyeydüň ey aḫı
Derdi tāze ḳılmayayduň ey aḫı

İllā bunı dime babam bilmesin
Pīr kişidir göňli ġamlu olmasın

Aġladı Yūsuf Yehūdā gitdi çün
Gün dolandı nūr-ı ẓulmet oldı dün[685]

16. yüzyıl anlatılarından Kemâl Paşazâde'de, Hz. Yusuf'un kuyuya atılma hadisesine geçilmeden önce kuyunun vasıflarının dile getirildiği görülürken kardeşlerin bu kuyuyu rastlantısal olarak buldukları belirtilir:

Gezerken deşt içinde rāh bī-rāh
İrer yolları bir vādīye nā-gāh

Niçe vādī cehennem çāhı adı
Cehennemde yoḳ anuň gibi vādī

[685] Recep Demir, *a.g.t.*, s.158-159.

Ayaḳ baṣmazdı anda hīç ḥayvān
Meger yolın azup gül-i beyābān

Meger var-ıdı ol vādīde bir çāh
Nice çeh ki ʻadem iḳlīmine rāh

Miyān-ı mūr gibi yolı bārīk
Dili cāhil gibi key teng ü tārīk

Dehānı teng gūyā ḳalb-i ʻāṣıḳ
Ḳaraňu içi çün gūr-ı münāfıḳ

Sevād-ı ẓulmet-ile içi ṭolmış
Cihāna ẓulmet andan baḫş olmış

Cihānda varsa oldur ṭūl-ı bī-ʻarż
Ki ʻarżın idemezdi ʻaḳl anuň farż

Ḥisāb-ı tūlı anuň çoḳ ʻameldür
İrişmek umḳına ṭūl-ı emeldir[686]

Yukarıdaki manzumeden, bahsi geçen kuyunun; yolunun ancak yılanların geçebileceği şekilde ince, ağzının dar, içinin karanlık ve yeryüzündeki en derin yer olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı eserde, kardeşleri tarafından kuyuya atılmadan önce Hz. Yusuf'un üzerindeki bütün elbiselerin çıkarılarak çıplak bırakıldığı ifade edilirken Allah'ın

[686] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 331.

emriyle Cebrail'in gelerek Hz. Yusuf'u kuyuya düşmeden yakalayarak nazikçe kuyunun dibine indirdiği ayrıntısına yer verilir.[687]

Diğer bir kısım anlatıda yer verilen Hz. Yakup'un, dedesi Hz. İbrahim'den kendisine tevarüs etmiş ve insan vücudunu sıkıntılardan uzak tutan bir gömleği boynuna astığı Cebrail'in, bahsi geçen bu gömleği Allah'ın emri doğrultusunda çıkarıp Hz. Yusuf'a giydirdiği de anlatıdaki bir başka ayrıntı olarak göze çarpar.[688]

Hadisenin devamındaki bir diğer ayrıntıda; Cebrail'in, Allah'ın Hz. Yusuf'tan istediği sabretmesi talebini ona ulaştırdığı ve eğer sabrederse kardeşlerinin kendisine muhtaç edileceği bilgisini aldığı şöyle tahkiye edilir:

Pes andan didi iy mehcīr u ġam-nāk
Selām eyler saňa ol Īzid-i pāk
…
Daḫı eydür saňa ey pāk-zāde
Ḳarāruň lāle gibi virme bāde

Ṣınıḳ göňlüňe cebr it bir niçe dem
Belā vaḳtinde ṣabr it olma derhem

Taḥammül eyler-isen cevr-i çāha
Bedel ḳılmaz-ısaň çāhuňı cāha

Öňünde ḫ^{v}ār idem ḳardaşlaruňı
Saňa muḥtāç idem yoldaşlaruňı[689]

[687] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 334-335.
[688] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 334-335.
[689] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 335.

16.yy'da kaleme alınan Bağdatlı Zihnî'nin eserinde de hadise kardeşlerin müdarası ile başlar. Buna göre babalarının yanında Hz. Yusuf'u sevip okşayan kardeşler, onun yanından ayrıldıktan sonra Hz. Yusuf'a türlü eziyetler yaparlar.[690]

Eserde, Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından atılacağı kuyu, yolları üstünde tesadüf ettikleri bir yer olarak tarif edilir:

Geçerken gördiler rāh üzre bir çāh
Nüzūl itdiler anda ol şebāngāh[691]

Hadisenin devamında diğer mesnevilerdeki anlatılar ile paralellik gösteren bir tahkiye vardır. Buna göre kardeşleri, Hz. Yusuf'un ellerini ve ayaklarını bağlarlar, beline bir ip takarlar. Akabinde elbiselerini soyup onu kuyuya indirirler. Bu kuyuya indirme esnasında kardeşlerden biri ipi keser ve Hz. Yusuf kuyuya düşer.[692]

Kuyuya düşen Hz. Yusuf, orada bulunan bir taş üzerine oturur. Akabinde Allah'ın emriyle Hz. Yusuf'un tasasını azaltmak için Cebrail kuyuya gönderilir. Cebrail, Hz. Yusuf'a kardeşlerinin ona yaptıkları zulmün cezasının karşılığının Allah tarafından verileceği ve yine Allah'ın gelecekte kendisinin başına hükümdarlık tacı giydireceği bilgisini verir. Bu havadisler Hz. Yusuf'un kalbini mutmain eder.[693]

Aynı yüzyılda, bu başlıktaki hadise Gubârî'de de diğer anlatılarla benzer bir tahkiyeyle başlar. Buna göre, babalarının yanında Hz. Yusuf'a muhabbet gösteren kardeşler babalarının yanından ayrılır ayrılmaz ona eziyet etmeye başlarlar:

Aldılar Yūsufı çü yanlarına
Fi'l-meṣel cān ḳatıldı cānlarına

Ele aldılar anuň ellerini

[690] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 293-294.
[691] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 296.
[692] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 297-298.
[693] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 298-299.

Ṭatlı itdiler acı dillerini

Her biri biň ʻalāḳa ʻarż itdi
Hidmetin ẕimmetine farż itdi

Gösterüb her biri muḥabbetler
Yüz riʻāyetlerile şefḳatler

Yūsufa her biri yapışdılar
Birbirinden alup ḳapışdılar

Ḥażret-i Yūsufa ʻaleyhisselām
Peder ögünde itdiler ikrām
...
Başdı bunlar çü pāyı ṣaḥrāya
Ne itdiler diňle imdi ol aya

Gitdiler Yūsufa ḫiṭāb iderek
Ne ḫiṭāb aňa ṣad ʻitāb iderek

Ellerini bıraḳdılar elden
Zehr yaġdırdılar o dem dilden[694]

Aynı şair, kardeşlerin Hz. Yusuf'u atacakları kuyuyu daha önceden bildikleri ve bile isteye o kuyuyu seçtikleri ayrıntısını verir:

Ol ṭaraflarda var idi bir çāh
Ḳabr-i ẓālim miṡāli ẓulmet-gāh

[694] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 85.

Hep bilürlerdi çoḳdan ol çāhı
Giderek aňa iletdiler rāhı[695]

Gubârî'de, Hz. Yusuf'un kuyuya atılmadan evvel elbiselerinin çıkarılması, ellerinin bağlanması ve beline bir ip bağlanması; yine kuyuya indirildikten sonra kuyuda bulunan bir taşın ona oturacak ve yatacak bir nesne oluşu gibi hadiseler diğer mesnevilerle ufak anlatı farklılıkları dışında benzerdir.[696]

Aynı şair, Cebrail'in Hz. Yusuf'un kuyuda yanına gelip onun gölündeki tasa ve sıkıntıları azaltmasını anlattığı *"Āmeden-i Cebrāīl 'Aleyhi's-selām Yūsuf rā Aleyhi's-selām"* adlı başlıkta, Hz. Yusuf'un gelecekte hem padişah hem peygamber olacağı ayrıntısını ve kardeşlerinin onun önünde secdeye varacakları bilgisini dile getirir.[697]

Bu yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Şerifî'nin eserinde, Darîr'de olduğu gibi kardeşlerden İmrân beline ip bağlayıp kuyuya indirmeye çalıştıkları Hz. Yusuf'un belindeki ipi keserek onu öldürmek ister:

Yûsufı ol ḳuyuya getürdiler
Biline ip baġlayup getürdiler

Ḳuyuya ṣarḳıtdılar çünkim anı
Kesdi İmrân ipini sen bil anı

Tâ düşe Yûsuf ola anda helâk
Görmeyeler yüzini ayruk çi-bâk[698]

[695] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 86.
[696] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 87-88.
[697] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 92-94.
[698] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 133-134.

Şerîf'te de Hz. Yusuf'un kuyuya düşmesini istemeyen Allah'ın Cebrail'i Hz. Yusuf'u koruması için görevlendirdiği görülür:

Ol zamân emri der anda ol Celîl
Tîz iriş Yûsuf'ı ṭut yâ Cebraîl

Ṣu çoġidi kuyuda ṣankim deñiz
Cebraîl indi yapışdı aña tîz

Aytdı ḳorḳma ey nebiy-yullah sen
Ḳurtulasın tîzrek inşallâh sen[699]

Kuyuya Cebrail'in yardımıyla sağ salim inen Hz. Yusuf, yine Allah'ın kudreti sayesinde orada bulunan bir taşın su yüzüne çıkmasıyla o taşa oturarak sudan korunur:

Ḳudretinden bir ṭaşı ol ḳuyuda
Çoḳ zamândan yatur-imiş ḳuyuda

Ḥaḳ Te'âlâ emri der ṭaşa hemân
Yûsufuñ altına çıka ol zamân

Yûsuf ol ṭaş üzre oturur
Şükr-i Yezdân ider elin götürür[700]

Aynı yüzyılda Taşlıcalı Yahya'da, kardeşleri tarafından kuyu başına getirilen Hz. Yusuf'un kuyuya atılması esnasında kova ve/ya ip yordamıyla indirildiğine/atıldığına işaret eden bir ayrıntı yer almaz:

[699] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 134.
[700] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 134.

Ḳuyıya atdılar ḳaṭ‘ oldı ümmîd
Ṣanasın gitdi taḥte’l-arża ḫurşīd[701]

Diğer mesnevilerde de yer aldığı şekilde Hz. Yusuf tam kuyuya atıldığı esnada Allah onun yardımına Cebrail’i gönderir ve onun yere düşmesini önler:

Buyurdı Ḥażret-i Cibrîle Mevlâ
Yere düşürmedi ṭutdı hemânâ[702]

Taşlıcalı Yahya’da, diğer bütün anlatılardan farklı olarak Allah Hz. Yusuf’a Cebrail’den başka bir melek daha gönderir ve bu meleği Hz. Yusuf’un kuyuda emrine verir:

Meleklerden birisi geldi ta‘cîl
Beşer şekline girdi yaḳdı ḳandîl

Muṣâḥib oldı Yûsuf ḥażretine
Mülâzim oldı anuň ḫidmetine[703]

Şerifî’de de bütün mesnevilerde olduğu gibi babalarından Hz. Yusuf’u kıra götürmek için izin alan kardeşler babalarının yanında Hz. Yusuf’u öpüp okşarken oradan ayrıldıktan sonra ona çeşitli işkenceler yaparlar.[704]

Kardeşlerin Hz. Yusuf’u atmayı düşündükleri kuyunun vasıfları arasında suyunun içilemediği, karanlık içinde olduğu ve havasının da cerahat ve irin kokulu olduğu bilgisi verilir:

---

[701] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 30.
[702] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 30.
[703] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 30-31.
[704] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 8.

İrürü yolları çāha varı varı
İderler aňa atmaġa ḳarārı

‘Aceb çāh-ıdı ẓulmet içre mehcūr
Havāsı pür-‘ufūnet çeşmesi şūr[705]

Burada da öncesinde soyulup çıplak bırakılan sonrasında kuyuya atılan Hz. Yusuf’un bağlı olduğu ipin, kuyunun yarısına gelindiğinde kesildiği ve sonrasında da Cebrail’in gelerek kanatları ile Hz. Yusuf’u kurtardığı bilgisi yer alır:

Bıraḳdılar ḳuyuya ḫāh-nā-ḫāh
O māhuň cāh-ı ḥüsnin ḳıldılar çāh

İrişüp nıṣf-ı rāh-ı ḳa‘r-ı çāha
Resen ḳaṭ‘ oldı ah ol bī-günāha

Resen k’iḫvān elinden ırdı düşdi
Serī‘an peyk-i sübhānī irişdi

Daḫı irişmedin ḳa‘ra berāber
Aňa Nāmūs-ı Ekber döşedi per

Giyürdi ḥulle-yi zībā tenine
Güli pīrāhen itdi yāsemīne

O çāhı emr-i Ḥaḳ’la ḳıldı vāsi‘
Ḳamu mevzi‘lerine oldı dāfī‘[706]

[705] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 8.
[706] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 8.

Yukarıdaki manzumede belirtildiğine göre Cebrail, çıplak kalan Hz. Yusuf'a *hulle* giydirir ve sonrasında da kuyuyu Hz. Yusuf için daha yaşanılası bir hâle getirir.

Şerifî'de son olarak bu hususta diğer anlatılarla paralel bir tahkiyeye rastlanılır ve buna göre Cebrail'in kuyudaki Hz. Yusuf'a sabr ederse Mısır'ın sultanı olacağı bilgisini verdiği görülür:

Buyurdı ṣābir olan gence irer
Anuň ḥussādı āḫir rence irer

Didi Ḥaḳ virem aňa milk-i Mıṣr'ı
Musaḥḥar eyleyem sādāt-ı 'aṣrı[707]

İncelediğimiz mesnevilerden bu yüzyıldaki son eser olan Ziyai Yusuf'un mesnevisinde de bu başlıktaki hadise diğer bütün mesnevilerde ele alındığı gibi babalarının yanındayken kardeşlerinin bolca iltifatına ve muhabbetine mazhar olan Hz. Yusuf'un, babalarının yanından ayrılıp kıra giderken gördüğü işkencelerin tarifiyle başlar.[708]

Eserde kardeşlerinin Hz. Yusuf'u atmayı düşündükleri kuyunun vasıfları oldukça korkutucudur:

Lebi beňzer dehān-ı ejdehāya
Ne bulsa yutmaġa açmış hevāya

İçi hemçun derun-ı merdüm āzar
Olubdı pür hevām ü 'aḳreb ü mār

Çerāġ-ı dide ẓulmātında ḫīre
Nitekim kūr-ı ẓālim teng ü tīre

[707] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 9.
[708] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 267-268.

Olup devri müdām noḳṭa-i ġam
Uramaz vaṣf-ı gürından ḫıred dem

Muḥīṭi pür küdūret merkezi dūr
Hevāsı pür ʻufūnet çeşmesi şūr

Dehān açmış cefāya hemçu ẓālim
Saḳīm olu ḳohusın ṭuysa sālim

Ne ādem kʼoturaydı bir dem anda
Daḫi demden dem urmazdı cihānda[709]

Ziyai'de de kardeşleri Hz. Yusuf'u kuyuya atmak için bir iple bağlarlar fakat bu ipin özelliği kan döken bir diken gibi oluşudur:

Bir ip baġladılar ḳıldan aňa tīz
Ucı her bir ḳıluň bir ḫār-ı ḫūn-rīz

Miyānı mūyına ol ḳavm-i pür kīn
Bir urḳan baġladılar saḫt-ı peşmīn[710]

Kardeşlerin Hz. Yusuf'a bağladığı ip, diğer bazı mesnevilerdeki gibi kısa gelir ve kuyunun yarısına gelindiğinde kardeşleri Hz. Yusuf'u aşağı bırakırlar. Hz. Yusuf, kuyunun dibinde bulunan bir taşın üzerine ayak basar ve kuyudaki sudan etkilenmez.[711]

[709] Melike Gökcan, *a.g.e.*, s. 269.
[710] Melike Gökcan, *a.g.e.*, s. 270.
[711] Melike Gökcan, *a.g.e.*, s. 270.

Yine aynı şair, bu kısımda önemli bir ayrıntı üzerinde durur ve Cebrail'in kuyuya gelerek Hz. Yakup'un daha önce Hz. Yusuf'un koluna bağladığı ve İbrahim peygamberin ateşe atıldığında üzerinde olan ve onu ateşten muhafaza eden gömleği Hz. Yusuf'a giydirdiği bilgisini verir:

Meger var idi bir pīrāhen-i ḫūb
Anuň ḳolında ḥırz etmişdi Ya'ḳūb

Ḫalīl'e gönderübdi anı Rıżvān
Anuňla olmışdı nār aňa gülistān

Bes ol dem sidreden Cibrīl geldi
Ḳolından anuň ol ta'vīdi aldı

Çıḳardı andan ol pīrāheni ol
Giyürdi ol dilārāya anı ol[712]

Devamındaki hadisede Cebrail, Hz. Yusuf'a kardeşlerinin bir gün ona ettikleri zulümlerin cezasını çekeceklerini belirtir ve Hz. Yusuf'un gönlündeki kasaveti kaldırır.[713]

18.yy antlılarından Ahmedî-i Âmidî'de de Hz. Yusuf'un atıldığı kuyu, Haliloğlu Ali, Süle Fakîh ve Şeyyâd Hamza'da olduğu gibi Şeddâd'ın kuyusu olarak bilinmektedir:

Yūsufı iḫvānı alup gitdiler
Çāh-ı Şeddāda çün anlar n'etdiler[714]

[712] Melike Gökcan, *a.g.e.*, s. 271.
[713] Melike Gökcan, *a.g.e.*, s. 271.
[714] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 127.

Eserde Şeddâd'ın kuyusu olarak bilinen bu kuyunun konumu açık bir şekilde tarif edilir:

İki fersaḫ yérden öte bir ḳuyu
Var idi yüz arş olurdı boyu

Beytü'l-Aḳṣā yolu üzeredir aňa
Şimdi Yūsuf Ḳuyusu dérler aňa[715]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un kuyuya atılmadan evvel üzerindeki gömleğin kardeşleri tarafından çıkarılması, kuyuya atılması; sonrasında Cebrail'in gelerek Hz. Yusuf'u kuyudaki bir taşın üzerine oturtması hadiseleri ufak farklılıklarla diğer anlatılarda ele alındığı gibidir.[716]

Bu yüzyıldaki bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatı olan Oflu Bilal'in eserinde de kardeşleri tarafından çeşitli işkencelere maruz bırakılan Hz. Yusuf'un imdadına Yehuda'nın yetiştiği ifade edilir. Yehuda'nın teklifi ile Hz. Yusuf'u öldürmeye kasteden kardeşler bu kasıtlarından vazgeçerler ve onu bir kuyuya atmaya karar verirler.[717]

Hz. Yusuf'u kuyunun başına getiren kardeşleri diğer tüm anlatılarda yer aldığı gibi onun üzerindeki gömleği çıkarırlar. Hadisede Hz. Yusuf'un kuyuya bir kova yahut ip yardımıyla indirildiği/atıldığı bilgisine ise rastlanmaz:

Aldılar Yūsufı geldiler ḳuyunuň yanına
Ṣoydılar gömlegin alup baḳmadılar söze sāz

Didi Yūsuf ne 'aceb 'uryān idersiz siz beni
Hīç emānete ḫıyānet ide mi gör ser-firāz

[715] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 127.
[716] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 128.
[717] Muhammet Kuzubaş, *a.g.t.,* s.72-74.

Didiler gel seni ḳatl itmedügümüz yeter
Seni biz ayru idevüz babamuzdan ḳış u yaz

Bunı diyüp atdılar Yūsufı hīç baḳmadılar
Kim baş mı yarıla ya ḳırıla ḳol u bāz[718]

Hz. Yusuf'un kuyuya atılması üzerine Allah'ın buyruğuyla Cebrail Hz. Yusuf'u zarar görmeden kuyuya indirir:

Ḥaḳ Te'ālā Cebrā'īle ol sā'at fermān ider
Kim iriş Yūsufumı indürgil anı az u az[719]

Eserde Cebrail, Allah'ın isteğiyle Hz. Yusuf'un yanına bir kere daha gider. Bu gidişindeki görevi ise Hz. Yusuf'un gamını dağıtmaktır. Bu amaçla Cebrail, Hz. Yusuf'a bu kuyudan kurtulacağı ve bir gün Mısır ülkesine sultan olacağı haberini iletir:

Ḥaḳ Te'ālā Cebrā'īli gönderüp
Var selām vir Yūsufuma buyurup

Ġam yimesün aňa iḥsān eyleyem
Mıṣr ilinde anı sultān eyleyem[720]

[718] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 75.
[719] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 75.
[720] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 77.

Bu yüzyılda müellifi belli olmayan bir Yûsuf u Züleyhâ anlatısında da kardeşleri tarafından işkenceye uğrayan Hz. Yusuf'a yardım elini açan ve onun kuyuya atılmasını önererek ölümden kurtaran Yehuda olduğu belirtilir.[721]

Eserde, Hz. Yusuf'un kuyuya bir ip yardımıyla sarkıtıldığı, üzerindeki gömleğin çıkarılarak yerine eski bir giysi verildiği, kuyuya sarkıtıldığı esnada ipin kısa geldiği gibi bilgiler diğer birçok anlatıda yer aldığı şekilde ele alınır.[722]

Molla Câmî'de de Hz. Yusuf'un kuyuya atılması hadisesi diğer bütün anlatılarda yer aldığı şekliyle ele alınır. Buna göre babalarının yanında Hz. Yusuf'a sevgi gösterileri yapan kardeşler Hz. Yusuf'u onun yanından uzaklaştırdıktan sonra ona çeşitli işkenceler yaparak gerçek niyetlerini ortaya koyarlar.[723]

Yukarıdaki hadisenin ardından gelen hikâyede de durum diğer mesnevi anlatılarıyla paralellik gösterir. Kardeşleri, Hz. Yusuf'u kuyunun başında iple bağlarlar, gömleğini çıkartırlar. Akabinde kuyuya sarkıttıkları Hz. Yusuf'un kuyunun yarısına geldiğinde ipini bırakıp aşağı atarlar.[724]

Eserde, içi su dolu olan kuyunun içinde bir taş olduğu ve Hz. Yusuf'un kuyuya atıldıktan sonra bu taşa oturduğu bilgisi yer alır.[725]

Anlatının bu kısmında Câmî, orijinal bir ayrıntı üzerinde durur ve Hz. Yusuf'un kolunda bulunan bir muskada dedesi Hz. İbrahim'i ateşten kurtaran gömleğin bulunduğunu ve bu gömleği Cebrail'in kuyuya gelerek Hz. Yusuf'a giydirdiği bilgisini verir.[726]

Cebrail, Hz. Yusuf'a dedesi Hz. İbrahim'in gömleğini giydirdikten sonra kardeşleri hakkında söylediği *"Bir gün bu hainleri, bu doğru yoldan*

[721] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 75.
[722] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 76-77.
[723] Câmî, *a.g.e.,* s. 61.
[724] Câmî, *a.g.e.,* s. 62.
[725] Câmî, *a.g.e.,* s. 63.
[726] Câmî, *a.g.e.,* s. 63.

sapanları/Gönülleri senden daha yaralı olarak, başları yerlere eğilmiş bir halde getireceğim."[727] şeklindeki sözlerle de Hz. Yusuf'un gönlündeki sıkıntıyı yok eder.

Câmî'nin anlatısında bu hususta ki en çarpıcı ve en önemli kayıt ise Hz. Yusuf'un atıldığı kuyunun isminin *Nahşeb* olduğu ve o kuyuda dört gün süreyle kaldığı bilgisidir.[728]

Hz. Yusuf'un kuyuya atılması ve Cebrail'in Hz. Yusuf'u koruması başlığında ele aldığımız hadiseye Tevrat'ta kısmen yer verildiği görülür. Tevrat anlatısında Hz. Yusuf'un atıldığı kuyunun ismi zikredilmez. Kuyuya atılan Hz. Yusuf'u, Cebrail'in koruyup kolladığı bilgisine deTevrat'ta rastlanılmaz.

Aynı anlatıda, Hz. Yusuf'un atıldığı kuyunun içi boş ve kurudur.[729] Tevrat'ta bu hususta ele aldığımız mesnevilerle birebir örtüşen tek bilgi vardır; o da Hz. Yusuf'un kuyuya atılmadan evvel üzerindeki gömleğin kardeşleri tarafından çıkartıldığı şeklindeki bilgidir.[730]

Kur'ân-ı Kerîm'de, bu husus muhtasar bir şekilde Yûsuf suresi on beşinci ayette ele alınır. Bu ayette Allah, Hz. Yusuf'a bir nevi kuyudan kurtulacağının müjdesini verir ve günü geldiğinde kardeşlerinin Hz. Yusuf'a yaptıkları ihanetin Hz. Yusuf tarafından kardeşlerinin yüzlerine vurulacağı belirtilir.[731]

Giritli Sırrı'nın tefsirinde, Yûsuf suresi on beşinci ayette *"cubb"* şeklinde bahsi geçen kuyunun, *Ḳāmûs* müellifi tarafından otlak ve çayırlıkların en güzel yerinde, duvarı taşla örülmüş, suyu çok olan yer olarak tarif edildiği[732] belirtilirken bulunduğu yer hakkında farklı birkaç rivayete yer verilir. Bunlardan Veheb'in rivayetine göre kuyunun; Ürdün havalisinde bulunan karanlık bir kuyu olduğu, Mukatil'in rivayetine göre, Hz. Yakup'un memleketinden üç fersah uzaklıkta herkesçe

[727] Câmî, *a.g.e.,* s. 63.
[728] Câmî, *a.g.e.,* s. 63.
[729] Tevrat/Başlangıç: 37: 24.
[730] Tevrat/Başlangıç: 37: 23.
[731] Kur'ân/ 12: 15.
[732] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1, s. 127.

bilinen bir kuyu olduğu ve *Ḳāmûs* müellifi'ne göre ise Şam'dan Taberiye şehrine on mil uzaklıkta, Sencel ile Nablus arasında bir yerde olduğu ileri sürülmüştür:

> *Mâhâzâ cubb-i Yûsuf, hangi kuyudur? Burası ihtilâflıdır. (Vehb) dedi ki: Ürdün havâlîsinde kâ'in bir çâh-ı muzlimdir. (Mukātil) dedi ki: Yakûb aleyhisselâmın yurdundan üç fersah ırakta vâki' bir bi'r-i ma'rûftur. Kāmûs mü'ellifi der ki: cubb-i Yûsuf bilâd-ı Şâm'dan (Taberiye) şehrine on mîl mesâfede 'alâ kavlin (Sencel) ile (Nablus) arasında vâkidir.*[733]

Eserde, kuyunun bulunduğu yer ile ilgili Beyzavî'ye dayandırılan başka bazı rivayetler daha bulunmaktadır ki bu rivayetlerden ilki bu kuyunun Ürdün'de olduğudur. İkinci rivayete göre ise bu kuyunun Mısır ile Medyen arasında bir bölgede yahut Hz. Yakup'un ikamet ettiği yere üç fersah uzaklıkta bulunan bir kuyu olduğudur.

> *Yine tefsîr-i Beyzâvî'de mestûrdur ki cubb-i Yûsuf, dîger bir kavle göre (Ürdün)de bir kuyudur. (Yahut) Mısır ile Medyen arasında, (Yahut) Yakûb aleyhisselâmın ikāmetgâhına üç fersah mesâfede kâ'in bir kuyudur. Yakûb aleyhisselâmın ikāmetgâhı (Ürdün) nevâhîsinden (Kenân) ili idi. (Medyen) de o nevâhî cümlesindendir.* [734]

Yine Giritli Sırrı Paşa, ele aldığımız bütün mesnevilerde ittifakla tahkiye edildiği üzere, Hz. Yusuf kuyuya atılmadan evvel kardeşlerinin, onun üzerindeki gömleği çıkarttığını ve sonrasında Hz. Yusuf'u bir kurdun yediği şeklindeki yalanı babalarına inandırmak için de gömleğine yalan kan sürdüklerini dile getirir.

> *İhve-i mumâileyhim, Yûsuf aleyhisselâmı kuyuya ilkā ettikleri vakit, sırtından gömleğini çıkarıp almışlar, sonra "Kurt yedi!" sözünü pederlerine inandırmak için üzerine yalan kan sürmüşler idi.*[735]

Aynı eserde müellifin, Yûsuf suresi on beşinci ayetini mealen aktarırken dile getirdiği ayrıntılarda; kardeşleri tarafından kuyuya atılan Hz. Yusuf'un, korkmasını engellemek ve bulunduğu fena hâlden kurtulacağını bir melek vasıtasıyla vahyettiği şeklinde orijinal bir ayrıntının verildiği görülür:

---

[733] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1. s. 127.
[734] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1. s. 149.
[735] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1. s. 157.

> *... Vaktâ ki kardeşleri Yûsuf aleyhisselâmı alıp gittiler [Ona yapacaklarını yaptılar] ve onu kuyunun dibine bırakmaya azmettiler; biz de –izâle-i vahşet ve tebşîr-i emr-i 'âkıbet için– ona melek vâsıtasıyla vahyeyledik ki: Gam çekme, elbette sen şu sû-i hâlden, şu zıyk-ı mecâlden kurtulursun ve bu ettikleri işten onlara haber verirsin.*[736]

Yukarıdaki anlatıda *"ona yapacaklarını yaptılar"* şeklinde dile getirilen cümleden; kardeşlerinin, kuyuya atmadan önce Hz. Yusuf'a iyi muamelede bulunmadıkları manasını çıkarmak mümkündür.

Süyûtî'nin tefsirinde; kardeşler, babalarının yanındayken Hz. Yusuf'a sevgi dolu davranırlarken aldıkları iznin sonrasında kıra doğru yola çıkınca ona çokça eziyet ederler. Bu sırada kardeşlerden Yehuda'nın, Hz. Yusuf'un hâline daha fazla dayanamayarak kendisine önceden Hz. Yusuf'u öldürmeyeceklerine dair verdikleri sözü hatırlatınca kardeşlerin eziyet etmeyi bıraktıkları ve Hz. Yusuf'u kuyuya götürdükleri şeklinde bir tahkiyeye rastlanır.[737]

Yine aynı eserde; Ebu'ş-Şeyh'in, Katâde'den rivayet ettiği bilgiye göre, Hz. Yusuf kardeşleri tarafından kuyuya atıldığında on yedi yaşındadır ve kuyuda yedi gün boyunca kalmıştır.[738]

Süyûtî'deki diğer bir ayrıntıda, birçok mesnevi şairinin belirttiği gibi kardeşlerin, Hz. Yusuf'u kuyuya bir ip yardımıyla sarkıttıkları ve kuyunun yarısına geldiğinde ipi bıraktıkları belirtilir.[739]

Yine aynı müfessirin ifade ettiğine göre, Hz. Yusuf kuyuya atıldığında kuyunun içi su doludur, bu sebeple düşünce ona herhangi bir şey olmaz ve akabinde de bir kayanın üzerine çıkıp oturur.[740]

---

[736] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1, s. 146.
[737] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 191.
[738] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 257.
[739] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 191.
[740] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 191.

Süyûtî'nin tefsirinde bu hususstaki son ayrıntı, Cebrail'in kuyuya Hz. Yusuf'un yanına gelerek ona bazı sorular sorduğu ve nihayetinde Hz. Yusuf'a bir dua öğrettiği ve bu dua sayesinde de Hz. Yusuf'un kuyudan çıktığı bilgisidir.[741]

Taberî tarhinde bu başlıkta ele alınan hususla ilgili çokça ayrıntıya yer verildiği görülür. Bu ayrıntılardan ilkinde Hz. Yusuf'un, kardeşleri tarafından atıldığı belirtilen kuyunun, Hz. Yakup'un evinden dokuz fersah uzakta, Beytülmukaddes yolu üzerinde olduğu bilgisi verilirken Hz. Yusuf'un, bu kuyuya atıldığında on yedi yaşında olduğu şeklindeki önemli bir bilgiye de yer verildiği görülür:

> *Evet, on kardeş Yûsuf'la birlikte evlerinden çıkıp gittiler, koyunları bir fersahlık bir yerdeydi. Orada daha ileri 9 fersahlık yol yürüdüler. (Beytil Mukaddes'e yani Kudüs-i Şerife ve Mescid-i Aksâ'ya) giden yol üstünde bir kuyu vardı. Halâ da bu kuyu bugün durur. Yûsuf (a.s.)'ı o kuyunun içine saldılar.*[742]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda kardeşlerinin, Hz. Yusuf'u kuyuya atmadan önce üzerinden gömleğini çıkardıkları, beline bağladıkları bir ip vasıtasıyla onu kuyuya sarkıttıkları dile getirilirken Hz. Yusuf'un atıldığı kuyunun suyunun bol olduğu, kuyunun ortasında sudan biraz yukarıda bir taş bulunduğu, Hz. Yusuf'un, bu taşın üzerine oturarak kardeşlerinin, beline bağladığı ipi belinden çıkardığı şeklindeki orijinal bilgilerin dile getirildiği görülür:

> *Hazret-i Yûsuf'u kuyuya salmadan önce onun gömleğini çıkardılar. Oda kardeşlerinin kendisini kuyuya atacaklarını anladı. Onlara:*
>
> *- Ey kardeşlerim, dedi. Beni tek başıma bu kuyuya bırakıyorsunuz, ama ben orada çıplak ne edeyim? Gövdemi ne ile örteyim? dedi. Kardeşleri de:*
>
> *- Ne olacak sanki çıplak olursan? Rüyanda gördüğün o ay ve yıldızlar ve güneş sana secde ettilerdi, onlar gelirler, sana giyecek getirirler, sen hiç korkma, dediler. Sonra Yûsuf (a.s.)'ın beline bir ip bağladılar, kuyuya sarkıttılar. Bu kuyunun suyu çok boldu. Fakat suyun ortasında bir kaya parçası vardı ki sudan bir parça yukarıdaydı. Yusuf, taşın üstüne oturdu. Belinden ipi çıkardı. Hak Teâlâ Yûsuf'un gönlüne bir ilham vererek ona:*
>
> *- Ey Yûsuf, korkma, dedi, bu mihnetten yakın zamanda kurtulacaksın. Kardeşlerinin sana ettiklerini, sonra sen onlara haber verirsin. Onlar bilemezler.*[743]

---

[741] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 209.
[742] Taberî, *a.g.e.*, s. 250.
[743] Taberî, *a.g.e.*, s. 250.

Sonuç olarak bu hususta incelediğimiz bütün mesnevilerin hemen hemen hepsinin, ufak anlatı farklılıklarıyla İslami kaynaklardaki anlatılara bağlı kalınarak ve bu anlatılardaki çerçeve hikâyeye çok dokunulmadan şairler tarafından mesnevilere dâhil edildiğini söylemek mümkündür.

1.18. Âlim Bir Kimsenin Kuyuda Hz. Yusuf'un Vasfını Gaybdan Öğrenmesi ve Hz. Yusuf'u Görünceye Kadar Kuyuda Kalmayı Dilemesi

İncelediğimiz eserlerin bir kısmında Hz. Yusuf'un güzelliğini okuduğu Tevrat'tan, bir peygamberden yahut doğrudan Allah'tan duyan bir âlim kişiden bahsedilir. Önceki cümlede belirttiğimiz üzere, Hz. Yusuf'un gelecekte bir zaman dünyaya geleceğini haber alan bu âlim kişi Allah'a yalvararak onu görmeden ölmek istemediğini belirtir. Allah da âlim kişinin bu talebini kabul eder ve onu yüzyıllarca sürecek bir bekleyiş içinde Hz. Yusuf'un atıldığı kuyuya yerleştirir.

13.yy Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından Ali'nin eserinde bu hadise dile getirilirken ilginç bir ayrıntı üzerinde durulur ve Hz. Yusuf'un vasfının, âlim/zâhid kimseye bir peygamber tarafından tarif edildiği bilgisi verilir:

Bir zamānda bir peyġāmber ḳopmış idi
Kitāb içre Yūsuf vaṣfın bulmış idi,
Ḳamuya anı ma'lūm ḳılmışdı
İşidenler 'acāyibe ḳalur imdi[744]

Bir peygamber tarafından şaşkınlık uyandıracak kadar güzel anlatılan Hz. Yusuf'u görmek isteyen bir âbid, Allah'tan uzun ömürlü olup onu görmeyi diler.

[744] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 89.

Allah, bu duayı kabul buyurur ve o âbid kula uzun ömür verir. Eserde ayrıntı olarak âbid kişinin isminin Yehûdâ olduğu bilgisine de yer verilir.

Ol zāhid bu aḥvalin beyan bildi
Ḫālıḳdan ötündi du'ā ḳıldı
Yūsufı körmege ārzūladı
Mevlādan uzun 'ömr diler imdi

'Ömr içinde Yūsufı arzuladı
Ol zāhidiŋ̑ du'āsı ḳabūl oldı
Ḫālıḳ aŋ̑a uzun 'ömr rūzī ḳıldı
Ol zahide Yehūdā dirler imdi[745]

Ali'nin eserinde dikkate değer diğer bir husus ise Hz. Yûsuf'un atıldığı kuyunun ismidir. Buna göre kendine bir peygamber tarafından bilgi verilen âbid, Hz. Yûsuf'u gidip beklemesi gereken kuyunun 'Âd isimli kuyu olduğunu öğrenir:

Ḫālıḳ aňa daḫı peygāmber viripdi
Vargıl 'Ād ḳuyusına kirgil didi
Ṣıddīk Yūsuf cemālini körgil didi
Yūsuf anda kelgünçe körgil imdi[746]

'Âd kuyusuna girip zamanını Hz. Yûsuf'u beklemek ve Allah'a ibadet etmekle geçirdiği belirtilen âlim kişinin, tam bin iki yüz yıl boyunca Hz. Yusuf'u beklediği şeklindeki bilgiye eserde şöyle yer verilir:

Her keçe rızḳı anıŋ̑ bir nār idi
Öňünden nūrdan ḳandīl yanar idi

[745] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 89.
[746] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 89.

Anıŋ̑ ‘ömri biŋ̑ iki yüz yıl idi
‘Āḳibet Yūsufı ol kördi imdi[747]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'u kuyuda bin iki yüz yıl boyunca bekleyen âbidin, onu görüp muradına erdiğinde Allah'a şükrettiği belirtilirken bununla birlikte Hz. Yusuf'a çeşitli nasihatlerde bulunduğu ve nihayetinde de ecel şerbetini içtiği şeklindeki bilgilerin verildiği görülür:

Pes ol zāhid maḳāmından öre ṭurdı
Yūsufuň cemālini közin kördi
Telim yılgı murādına bu kün irdi
Körüşüben şükr senā ḳılur imdi

Aydur Yūsuf hergiz ḳayġurmaġıl
Ḳardaşlarıŋ̑dan köŋ̑lin ayırmaġıl
Hem anlara yavuz du‘ā eylemegil
Yūsuf aydur ḥālıŋ̑ a‘lem ḳılġıl imdi

Zāhid aydur kitāb içre evṣāfıŋ̑ kördüm
Körüben yüziŋ̑e ‘āşıḳ oldım
Miŋ̑ iki yüz yıl ṭā‘at ḳıldım
Şükr ile muradım ḥāṣıl oldı imdi

Yūsufa ol zāhid telim öğüt virdi
Yūsuf anıŋ̑ pendini reva kördi
Hemān-dem ol zahide ecel irdi
Yūsuf yalġuz ḳayġulu ḳalır imdi[748]

[747] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 90.
[748] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 93-94.

Eserde dile getirilen son ayrıntılarda, âbid kişinin ölümü üzerine Hz. Yusuf'un kaygılanması üzerine Allah'ın, Cebrail'i bir kez daha Hz. Yusuf'un yanına gönderip geleceği ile ilgili birçok bilgiyi Cebrail vasıtasıyla Hz. Yusuf'a bildirerek içinde bulunduğu kaygılı hâlden onu kurtardığı şeklinde bir tahkiyeye yer verilir:

Pes buyurdu Cebrā'le Mevlā Celīl
Yūsuf'a gene vargıl yā Cebrā'il
Selam dürūd tigürgil ögütlegil
Ḥātırundan ġam ġuṣṣasın yusun imdi

Ḳuyudan çıḳarıban satıldaçı
Andan ṣoŋ͡ra töhmetler köp buldaçı
Ba'de-zān zindana salındaçı
Her ḥāl içre ben beyle olam imdi

Andan ṣoŋ͡ra şiddetlerden ben ḳurtaram
Atasını bayıḳ aŋ͡ga ben kösterem
Dewletini mülketini ben arturam
Tāc u taḫt memleket virem imdi

Ḥasedler ḥiẕmetine keldeçidür
Yawlaḳ ulu şerm-sār oldaçıdur
Nedāmet peşīmān ḥayrān oldaçıdur
Yūsuf ḫandān olar giryān olur imdi

Olok sā'at Cebrā'il ḥāżır keldi
Ḥaḳḳ selamın hem aḥvālin ẓāhir ḳıldı
Yūsuf aḥvāl biliben şākir oldı

Ḳażāsına dağı teslim olur imdi[749]

Aynı yüzyılda Haliloğlu Ali'nin eserinde ise Ali'ninkinin aksine Hz. Yusuf'u kuyuda bekleyen kişi Hûd peygamber olarak ifade edilir. Eserde, Hûd peygamberin Tevrat'tan haberini aldığı Hz. Yusuf'u görmek için Allah'a yalvardığı ve bu talebine de karşılık bularak tam üç yüz yıl Hz. Yusuf'u beklediği ayrıntısı yer alır:

Ol vaḳt bir er varıdı
Anuň adı Hûd idi
Ol er peyġamber idi
Ol Teňgrisine ṭogru

Tevratı ḫûb oḳumış
Yûsuf ḳıṣṣasın bilmiş
Allahına yalvarmış
Yûsufu göster diyü

Ol Ḥaḳdan nidâ gelmiş
Var ol ḳuyuya dimiş
Gir anda gizlen dimiş
Ḳalan ḥalḳdan başınu

Yûsuf dünyaya gele
Seni ḳuyuda bula
Maḳṣudun ḥasıl ola
Ḥâcetün ḳabul ḳılu

Hûd ol ḳuyuyı gördi
Gelüp içine girdi

[749] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 94-95.

Kendüne ḥalvet yir dutdı
Ḳuyu içre gizlenü

Üç yüz yıl temâm geçdi
Çoḳ maḥlûḳ ḳondı göçdi
Ol vaḳt ki Yûsuf düşdi
Duru geldi Hûd örü

Gördi bir ṣûret gelür
Ay ü gün ‘âciz ḳalur
Hûd daḥı ḥayrân olur
‘Aceb bu nedür diyü
...
Hûd miskin anı gördi
Aḥvâlin temâm ṣordı
Gördigine sevindi
Yûsufı arzulayu

Yûsufa naẓar itdi
Nigâhın uṣṣı gitdi
Hûda hem va‘de yitdi
Düşüp öldi uġınu

Cebrâil yine geldi
Hûduň ölüsin aldı
İltüp ṭopraġa ṣaldı
Yûsufu ḳorḳa diyü[750]

[750] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 161-162.

Görüldüğü gibi Hz. Yusuf'u görüp muradına eren Hûd peygamber canını orada teslim eder ve sonrasında Cebrail Hûd peygamberin cenazesini götürüp gömer.

Aynı yüzyılda kaleme alınan Darîr'in varyantında bu hususta bir anlatı yer almaz.

Bu yüzyılın bir diğer anlatısı olan Süle Fakih'te de Ali'de olduğu gibi Hz. Yusuf'u yüz yıllardır kuyuda bekleyenin Hûd peygamber olduğu söylenir:

Ol zamān içinde bir er varıdı
Hūd peyġamber aňa dirleridi

Yūsufuň vaṣfın kitāb içre görür
Dilek eyler Tangrısına yalvarur

Ol Yūsufuň ḥüsn-i cemālini
Kitāb içre oḳur görür anı

'Āşıḳ olur görmedin vaṣfıla
Yūsufuň ẕikrini getürür dile

Çalab anuň dileğin ḳıldı ḳabūl
Cebre'il hem arada oldı resūl[751]

Allah tarafından duası kabul edilen Hûd, Hz. Yusuf'u görebilmek için *'Ād* namlı kuyuya Cebrail tarafından götürülüp yerleştirilir.[752]

Anlatının bu hususta en önemli ayrıntısı ise Hz. Hûd'un bahsi geçen kuyuda bin iki yüz yıl boyunca Hz. Yusuf'u beklediği bilgisidir:

[751] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 97-98.
[752] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 98.

Hûd anda biň iki yüz yıl durur
Yûsufuň dīdārını anda görür[753]

Hadisenin devamında kardeşleri tarafından kuyuya atılan Hz. Yusuf ile Hûd peygamber karşılaşır. Bu karşılaşmayla birlikte ecelinin geldiğinin farkına varan Hz. Hûd, Hz. Yusuf'tan kardeşlerine küsmemesini öğütler ve ardından ölür:

İmdi gördüm yüzüňi şükür Ḥaḳa
Şükr idenlere Çalab yavlaḳ baḳa

Ṭutdı ḳoçdı Yūsufı ṣarmaşdılar
Birbirile ḳoçuban yiyletdiler
...
İtdi uşda müstecāb oldı du'ām
İllā saňa bir sözüm var ey hümām

Ḳardaşlaruňa didi sen küsmegil
Uş ecel irdi baňa dir bellü bil

Bunı didi düşdi yire öldi Hūd
Gör neler gösterdi ol rabbü'l-vedūd[754]

Bu yüzyıldaki Garîb'in anlatısında da, Hz. Yusuf'u kuyu içinde bekleyen kişinin Hûd peygamber olduğu bilgisi yer alır:

Ya'nī Hūd peyġamber idi bil anı
Cebrā'īl indürdi ḳuyuya anı[755]

---

[753] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 99.
[754] Kâzım Köktekin, *a.g.t,* s. 102.
[755] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 320.

Garîb'te de Hz. Yusuf ile Hûd arasındaki münasebet Süle Fakih'te olduğu gibi gibidir. Bu hususta Garîb'in anlatısını Süle Fakih'ten farklı kılan hadise ise Hz. Hûd'un Hz. Yusuf'u, kuyuda iki yüz yıl boyunca beklemiş olmasıdır:

İki yüz yıl idi anda ṭurdı ol
Günde bir nār gelür idi yirdi ol[756]

Şeyyâd Hamza da kuyuda Hz. Yusuf'u bekleyen kişi Süle Fakih'te ve Garîb'de olduğu gibi yine Hûd peygamberdir.[757]

Aynı şair, Hz. Hûd'un Hz. Yusuf'u kuyuda beklediği sürenin Haliloğlu Ali'de ve Süle Fakih'te olduğu gibi bin iki yüz yıl olduğu bilgisini verir:

hūd oturdı biň iki yüz yıl tamām
geldi aňa yūsuf 'aleyhi's-selām[758]

15. yüzyıla gelindiğinde ele aldığımız eserlerden Tebrizli Ahmedî'de ve Çâkerî'de bu hadise işlenmez.

Bu yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'nin varyantında, Hz. Yusuf'u kuyuda bekleyen âlim bir kişinin Hz. Yusuf'un o kuyuya atılacağını Hz. Şît'e indirilen suhuftan öğrendiği bilgisi yer alır:

Var idi ol zamânda bir âlim
Kâyim idi ibâdete dâ'im

Bir gün ol ehl-i ilm ü merd-i hüner

[756] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 320.
[757] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 97.
[758] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 97.

Şît suhfine eyler idi nazar

Yûsuf'un anda gördi kıssasının
İhveti cevri ile gussasını[759]

Bu hadiseyi ele alan diğer eserlerin aksine Hamdî'nin eserinde kuyuda Hz. Yusuf'u bekleyen kişinin bekleme süresinin ne kadar olduğu eserdeki *"Bunca demdir ki sana müştâkım/Hüsnüne kemterîn-i uşşâkım"*[760] şeklindeki ifadeden net olarak anlaşılmaz.

Aynı tarzdaki bir anlatı bu yüzyılda Hatâyî-i Tebrizî'de de görülür:

Cebre'īl gitdi o dem Yûsuf baḳar
Gördi kim bir aġ saḳallu pīr çıḳar

Ol selâm virdi çoḳ ikrām eyledi
Yūsufı ḳuçdı görüşdi söyledi

Didi Hûd peyġamberüm bilgil beni
Ben buraya görmege geldüm seni[761]

Eserde, Hz. Hûd'un Hz. Yusuf'u kuyuda beklediği sürenin bin iki yıl olduğu ayrıntısı göze çarpar:

Min iki ildür bu çâhda intiẓār
Ben baḳarum yoluňa bilgil a yār[762]

[759] Hamdî, *a.g.e.*, s. 96.
[760] Hamdî, *a.g.e.*, s. 97.
[761] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 163.
[762] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 164.

Hatâyî'nin anlatısında bu hususta son olarak diğer anlatılarla benzer şekilde Hz. Hûd, Hz. Yusuf'a kardeşleriyle ilgili nasihatlerde bulunduktan sonra ölür:

Çoḳ şükür ḥaḳḳa ki gördüm ben seni
Kim murāduma yetürdi ol Ġanī

Yā Yūsuf ḳardaşlaruňdan incime
Bunı Ḥaḳ itdi olar itdi dime

Mışra varup sulṭān olan vaḳte sen
Çoḳ utandurma oları onda sen

Eytdi 'ömrüm başa yetdi söyledi
Yire ol dem Hūd nebī başın ḳodı[763]

Çalışmamıza ait 16. yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ anlatılarının hiçbirinde bu husus ele alınmamıştır.

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'de de Hz. Yusuf'u kuyu içinde selamlayıp onunla hasbıhâl eden kişi Hz. Hûd'dur:

Yūsufa érer o vaḳte cevf-i bi'r
Bir kişi vérir selām nūrānī pīr

Yūsufı ḳoçup dér oġlum merḥabā
Ḫayli demler muntaẓırım ben saňa

Yūsuf eytdi aňa kimsin yā ebī
Baňa şefḳat eylediň atam gibi

[763] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 164.

Ol dédi bil beni Hūd Peyġamberin
Vaṣfıñı gördüm kitāb içre senin[764]

Aynı şair, Hz. Hûd'un Hz. Yusuf'u kuyuda beklediği sürenin Hatâyî-i Tebrizî'de olduğu gibi bin iki yıl olduğu bilgisini verir:

Biñ iki yıl āḫirinde éresin
Çāh-ı Şeddāda varanda göresin[765]

Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında bu kısımda ilginç bir ayrıntıya yer verilir ve Hz. Yusuf'un kuyuda üzerinde durduğu taşın ağzından söylenilen şiirle taşın da bu iki peygamberi görmeyi Allah'tan dilediği ifade edilir:

Çün görüşdi ol iki devletli baş
Bir ṣadā étdi oṭurduḳları ṭaş

Dile gelüp vaṣf-ı ḥâlin söyledi
Ben daḫı müştāḳdım size dédi

Sen ki bu vaṣlı temennā eylediñ
Ol zamān üstümde anı söylediñ

Ben daḫı Ḥaḳḳa biyāz étdim o dem
Üzerime baṣasız sizler ḳadem

Bu iki peyġamberi dédim Ḫudā
Sen görüşdür üzerimden ḳıl 'aṭā

[764] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 129.
[765] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 129.

Yā ilāhī ḳıl müyesser göreyim
Yüzümü ayaḳlarına süreyim

Ḥāceti[mi] ḳıldı maḳbul ol Ġanī
Ol zamān bu çāha gönderdi beni

İntiẓārım bunca yıl bu ṣoḥbete
Biň iki yıl oldı érdim vuṣlata

Āb-ı çāha beni hā'il eyledi
Ol beni maḳṣūda nā'il eyledi[766]

Bu yüzyılın anlatılarından Oflu Bilâl Efendi'de de hadise Hz. Hûd'un, Allah'tan Hz. Yusuf'u görmeyi istemesi ve sonrasında Şeddâd tarafından kazıldığı belirtilen kuyuda onunla musahabede bulunması şeklinde ele alınır.[767]

Hz. Hûd'un, Hz. Yusuf ile bu musahabesi esnasında ona, kardeşlerine kin beslememesi için tembih ve telkinde bulunduğu görülür.[768]

Hz. Yusuf ile görüşüp tanışan Hz. Hûd'un vadesi yeter ve ölür.[769] Eserde, Hz. Hûd'un Hz. Yusuf'u görmek için ne kadar süreyle bu kuyuda kaldığı ile ilgili bir bahis ise bulunmaz.

Bu yüzyılda, müellifi bilinmeyen başka bir Yûsuf u Züleyhâ varyantında, yine bu başlıktaki hususu ele alan diğer varyantlardaki gibi Hz. Yusuf'u görmek için Allah'a yalvarıp onun atılacağı kuyuda bekleyen kişinin Hûd peygamber olduğu ifade edilir.[770]

---

[766] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 130.
[767] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 74-75.
[768] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 76.
[769] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 77.
[770] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 76.

Aynı eserde Hz. Hûd'un, diğer birçok mesnevide olduğu gibi Hz. Yusuf'u kuyuda bin iki yüz yıl boyunca beklediği bilgisine yer verilir.[771]

Molla Câmî'de, bu hususta ele alınmış bir hadise bulunmaz.

Tevrat'ta ve Kur'ân'da bu hususla ilgili bir kayıt yoktur.

Giritli Sırrı Paşa ve Süyûtî'nin tefsirlerinde ve Taberî tarihinde bu başlıktaki hadiselerden bahsedilmez.

Yukarıdaki tespitlerin de ortaya koyduğu üzere, Hz. Yusuf'un kuyuya atıldıktan sonra kuyuda âlim bir kimseyle/Hûd peygamberle görüşmesi hususu ilahi anlatılarda anlatılan çerçeve hikâyede bulunmadığından ötürü şairlerin tarafından kendi muhayyileleri etrafında oluşturulmuş bir sekans olarak tahkiye etmiş oldukları düşünülebilir.

1.19. Kardeşlerinin Hz. Yusuf'un Gömleğini Kana Bulayarak Hz. Yusuf'un Bir Kurt Tarafından Öldürüldüğü Yalanını Uydurması

İncelediğimiz mesnevilerin hepsinde ele alınan bu hadise, Hz. Yusuf'u kuyuya atan kardeşlerin akabinde eve dönmeden bir oğlak kesip Hz. Yusuf'un gömleğini onun kanına bulayarak babalarının yanına dönmeleri ve kırda ok talimi yaptıkları esnada Hz. Yusuf'u bir kurdun yediği yalanını uydurmaları şeklinde ele alınmıştır.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin eserinde bu hadise diğer mesnevilerle benzer şekilde vuku bulur. Buna göre Hz. Yusuf'u kuyuya atan kardeşler eve dönüp bir oğlak bulurlar ve onu keserler. Sonrasında Hz. Yusuf'un gömleğini oğlağın kanına bularlar ve ardından ağlaşmaya başlarlar. Bu hadise eserde:

Yūsufuŋ͡g ḳardaşları eve döndi

[771] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 76.

Birisi oġlaḳ dutup boġazladı
Ḳanın Yūsuf köñlegine bulaşdurdı
Cümleleri aġlaşu varurlar imdi[772]

şeklinde tahkiye edilir. Hz. Yakup da bu esnada çocuklarının eve dönüşünü bekler. Uzaklardan ağlaşmaları duyar. Henüz bu ağlaşmaların kaynağını bilmese bile içine Hz. Yusuf'un firkat ateşi düşer ve Hz. Yusuf'u görmek ümidiyle ağlayarak seslerin geldiği tarafa bakakalır. Sonrasında mahzun bir şekilde evine döner. Hz. Yakup yatsı namazını kılarken oğulları yanına gelir ve Hz. Yusuf'u bir kurda kaptırdıklarını söylerler. Hz. Yakup, oğlunun bir kurt tarafından yendiğini duyunca düşüp bayılır, oğulları da bu manzara karşısında yaptıklarının bir hata olduğunu anlarlar. Ali, bu hadiseye eserde altı kıtada temas eder.[773]

Ali'nin eserinde yukarıdaki hadiselerden sonra Hz. Yakup yeniden oğlu Hz. Yusuf'a ne olduğunu sorar. Oğulları bunun üzerine kırda ok talimi yaptıklarını Hz. Yusuf'u da bekçi olarak eşyalarının yanında bıraktıklarını söylerler. Hz. Yusuf'un yanına döndüklerinde de bir kurdun onu yediğini dile getirirler. Hz. Yakup bunun üzerine oğullarından Hz. Yusuf'tan geriye kalan aza/azaları bulup getirmelerini ister ve o azaları kefenleyip gömmek istediğini dile getirir.[774] Onlar da Hz. Yusuf'tan geriye kanlı bir gömlekten başka bir şeyin kalmadığı cevabını verirler ve Hz. Yusuf'un kanlı gömleğini babalarına uzatırlar. Hadise eserde şu şekilde ele alınmıştır:

Anlar aydur yā baba çoḳ araduḳ
Onalamız ol arada çoḳ istedük
Andan mundan hīç nesne bulumaduḳ
Ḳamusın ol ḳurt yemiş dirler imdi

Ḳanlı köŋ͡legi ḳoynundan çıḳardılar
Ya'ḳūb sawçı eline ketürdiler
Ḳanı birle İsrā'ile közterdiler

[772] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 95.
[773] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 95-96.
[774] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 97.

Anı körüp bī-hōd olup tüşer imdi"[775]

Aklı başına gelen Hz. Yakup, Hz. Yusuf'un gömleğini eline alır, öper, kucaklar ve gömleğinde hiçbir yırtık göremez ve bu duruma şaşırıp Hz. Yusuf'u yediği iddia edilen kurdun çok şefkatli bir kurt olduğunu söyler ve bu işte bir hikmet olduğunu anlar.[776]

Eserde diğer birçok mesnevide olduğu üzere Hz. Yakup, oğullarının yalan yere ağlaşıp sızlandıklarını anlar ve esas suçluların oğulları olduğunu düşünür. Oğullarından Hz. Yusuf'u yediğini iddia ettikleri kurdu bulup getirmelerini ve bu hadiseyi bir de kurttan dinlemek isteğini söyler.[777]

Bu yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin varyantında kardeşler Ali'nin varyantının aksine eve dönüş yolunda bir oğlak kesip Hz. Yusuf'un gömleğini oğlağın kanına bularlar ve sonrasında babalarının huzuruna çıkarlar:

Ḳardaşları döndiler
Bir oġlaḳ öldürdiler
Gönlegiň ḳanladılar
Döndiler eve girü
…
Oġlanları yaḳlaşdı
Yaḳın geldi çuġlaşdı
Ḳamusı hep aġlaşdı
Vâveyli Yûsuf diyü

Ḳamu eve geldiler
Yavuz ḫaber virdiler
Ya'ḳûbı aldadular
Gice oldı ḳaraňu

[775] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 98.
[776] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 98.
[777] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 98-99.

Ḳaraňu gice oldı
Ya'ḳûb bunlara ṣordı
Yûsuf ḥâli ne oldı
Eydüň bana dosṭoġru

Bunlar eydür biz varduḳ
Yazıda yarışurduḳ
Ḳoyun ḳatında ḳoduk
Biz gelince dur diyü

Yürümekden yorulmış
Nâgâh uyḳuya varmış
Gelüp anı ḳurd yimiş
Ġâfiliken uyuyu"[778]

Yukarıdaki dörtlüklerde görüldüğü gibi kardeşlerin yalanı Hz. Yusuf'u koyunları korusun diye onların yanına bıraktıkları ve o sırada uykuya dalan Hz. Yusuf'u bir kurdun yemiş olduğu şeklindedir.

Hz. Yakup, oğullarının anlattığı bu hadiseye ısrarla inanmaz ve tekrar tekrar oğlu Hz. Yusuf'a ne olduğunu sorar. Bu esnada kardeşler babalarını ikna etmek için delil olarak Hz. Yusuf'un kanlı gömleğini ona gösterirler:

İnanmaz isen sen bize
Bu gerçek sözümüze
Yalan olmazuz size
Aġlaşurlar yalvaru

Ya'ḳûb göňlegi gördi

[778] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 163.

Alup anı aradı
Hiçbir delük bulmadı
Aġlar anı ṭaňlayu

Eydür ne ḫoş ḳurd imiş
Göňlegüni yırtmamış
Yûsufımı ol yimiş
Meger şefḳat eyleyü

Ol idi ḥasedüňüz
İltüben yitürdüňüz
Bu kez baňa geldünüz
Yalan yire aġlayu[779]

Görüldüğü gibi, oğlunun gömleğinde hiçbir yırtık, gedik bulamayan Hz. Yakup, oğullarının kendisine anlattıkları hadiseye inanmaz.

Aynı yüzyıldaki Darîr, kardeşlerin Hz. Yusuf'u bir kurdun yediği yalanını söylemelerinin sebebinin Hz. Yakup'un oğullarına kıra gitmeden önce söylediği kurtlara dikkat edin sözünden kaynaklandığını ima eder:

ḳurd yidid diyelüm anı biz aňa
meyli var idi zīrā ḳurtdan yaňa

ḳılalım ḫıẕmet aňa bürhānıla
biz bu yolda dürişelüm cānıla[780]

[779] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 164.
[780] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 289.

Hadisenin devamında kardeşler Ali'de ve Haliloğlu Ali'de olduğu gibi bir oğlağı boğazlayıp, kanını Hz. Yusuf'un gömleğine bulaştırıp babalarının katına varırlar. Uydurma hadiseyi de,

eytdiler baba ne diyelüm ben size
bir 'acāyib vaḳı'a geldi bize

biz ol vaḳt ḳoyun ḳatına yöridük
ḳoyunumuz ṭağılmasun iri dük

esbāb(ı) ḳatında yūsuf oturur
geldi bir ḳurd tā ki anı götürür

tā ki biz inince anuň ḳatına
gör ne ḳıldı (ol) yūsufuň z̲ātına[781]

şeklinde anlatarak kardeşleri Hz. Yusuf'u bir kurdun eline kaptırdıklarını söylerler.

Eserde gömleği gören Hz. Yakup, oradaki kanın oğluna ait olmadığını söylerse de bu iddiayı temellendirmez:

döndi ya'ḳūb eydür iy oġlanlarum
yalan eydürsüz bu sözi cānlarum

uşbu yūsuf ḳanı değildir yaḳīn
neyledüňüz yūsufı yā ehl-i dīn[782]

[781] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 290.
[782] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 290-291.

Süle Fakih'te ise Hz. Yusuf'un gömleğini kestikleri oğlağın kanıyla sıvayan kardeşler, oğlağın etini de afiyetle yerler:

Bir kişinüň oġlacuġın aldılar
Baṣdılar ayacuġını geldiler

Oġlaġı boġazlayuban yidiler
Degmediler kanını düşürdiler

Yūsufuň göňlegini ol ḳanıla
Avḳa avḳa yudılar ḳaftanıla[783]

Diğer anlatılardaki ile paralel bir tahkiye Süle Fakih'te de görülür. Buna göre kardeşler Hz. Yusuf'un gömleğiyle eve, babalarının yanına dönüp babalarına Hz. Yusuf'u bir kurdun yediği yalanını söylerler.[784]

Oğlunun bir kurt tarafından yendiği haberini alan ve kanlı gömleği gören Hz. Yakup kendini kaybeder ve bir gün boyunca kendine gelemez:

Ya'ḳūb işbu ḥāldeken biri turur
Ḳanlu göňlegin Yūsufuň bıraġur

Anı görür āh idüp yire düşer
Yine oġlanları üstine üşer

İrteye degin yatur bī-hūş olur
Ölü gibi gül yaňaġları ṣolur[785]

Eserde, kardeşlerin yalanı,

[783] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 103.
[784] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 104-105.
[785] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 105.

Didiler kim ġāfil olduḳ ḳurt yidi
Oynarıduḳ ṭonumuz bekleridi

İtdi sözümüz yalan degül yalan
Ḳurda yidürdük anı baba ınan

şeklinde tahkiye edilir ve Hz. Yakup'un, oğullarına inanmadığı ve kurt yedi denilen bir kimsenin gömleğinde kurdun dişlerinin izi olması gerektiğini savunduğu dile getirilir.[786]

Kardeşlerinin Hz. Yusuf'un gömleğine kan sürmek için kestikleri hayvandan diğer birçok anlatıda keçi yavrusu-oğlak olarak bahsedilirken 14. Yüzyıl varyantlarından Garîb'de kesilen hayvanın yetişkin bir keçi olduğu belirtilir:

Bir keçi baġazlayuban ḳanına
Sürdiler gömlégine ḳaftānına[787]

Garîb'de de Süle Fakih'te olduğu gibi oğullarının kanlı gömlekle geldiğini gören Hz. Yakup bilincini kaybeder ve bayılır.[788]

Aynı şair, Hz. Yusuf'un bir kurt tarafından öldürüldüğü yalanını Hz. Yakup'un suali üzerine, Hz. Yakup'a anlatanın Ruvil olduğunu belirtir:

Ruvīl'e dir n'eyledüň Yūsuf ḳanı
Saňa ışmarladım-ıdı ben anı

Didi baba oynamaġa başladuḳ
Geyecegümüz beklesün diyü ḳoduḳ

Oynar-iken ġāfil olduḳ ḳurt yidi

[786] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 106.
[787] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 321.
[788] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 323-324.

Girçegüz baba bu sözlerde didi[789]

Oğlunun ölümüne çokça üzülen Hz. Yakup, oğullarından onu bir kurdun yediğine dair delil isteyince oğulları, Hz. Yakup'a oğlunun kanlı gömleğini getirirler.[790]

Hz. Yusuf'un gömleğini eline alıp koklayan Hz. Yakup, elindeki kızıl kana bulanmış gömlekten oğlunun etinin ve kanının kokusunu alamaz. Yine ilaveten gömlekte neden bir diş izinin bulunmadığını da oğullarına sorar:

Ya'ḳūb anı aldı eline ḳoḳar
Hīç nişānı var mı diyüben baḳar

Didi bunda Yūsuf'un kendi ḳoḳar
Eti ḳanı ḳokusından yoḳ eṯer

Ḳurt yidi dirsiz ḳanı yırtılmamış
Dişlerinden buňa nişān olmamış[791]

Aynı yüzyılda Şeyyâd Hamza'da Hz. Yusuf'u kuyuya atan kardeşleri bir oğlak kesip Hz. Yusuf'un gömleğini oğlağın kanına bularlar.[792]

Eserde bu hususta orijinal bir ayrıntı yer alır ve kardeşler kendileri geyik avlarken Hz. Yusuf'un bir kurt tarafından öldürüldüğünü ifade ederler:

Eydelüm ḳurt ḳapdı yūsufı ata
Biz ṭaġılmışduḳ geyige oḳ ata[793]

[789] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 325-326.
[790] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 326.
[791] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 327.
[792] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 99.
[793] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 99.

Kendisine delil olarak Hz. Yusuf'un kanlı gömleğini veren oğullarına Hz. Yakup gömlekte herhangi bir yırtık göremediği için inanmaz ve onları Hz. Yusuf'un kayboluşundan sorumlu tutar:

ḳamusı bir uġurda söylediler
yūsufı ḳurd ḳapdı baba dédiler

inanmazsaň bizlere baḳ ṭonına
gör ṭonın nice bulaşmış ḳanına

ya'ḳūb eydür baňa vérüň göňlegi
göreyim göňlegi déreyim ögi

gördi göňlek büsbütün yırtuġı yoḳ
āh ḳıldı aġladı dögindi çoḳ

eytdi siz yitürdüňüz ol oġlanı
ṭonında ḳurduň nişānı pes ḳanı[794]

15. yüzyıl anlatılarından Tebrizli Ahmedî'de de kardeşleri Hz. Yusuf'u kuyuya attıktan sonra buldukları bir oğlağı keser, Hz. Yusuf'un gömleğini oğlağın kanıyla sıvar. Sonrasında ağlaşarak evlerinin yolunu tutarlar:

Yûsuf'u çün çâha ṣaldılar bular
Öldi diyü andan emîn oldılar

İttifâḳ-ile bunı çün ḳıldılar
Birbirinden yine bî'at aldılar

Kim düzeler orta yirde bir yalan

[794] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e,* s. 101.

Aydalar atalarına yâ fülân

Öldürüp bir oğlağı ḳan itdiler
Gölegin ol ḳana ġalṭân [itdiler]

Nevḥa ile evlerine geldiler
Aḫşam idi evlerine yitdiler[795]

Eserde, diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde kardeşler ava gider, Hz. Yusuf'u da elbiselerine göz kulak olsun diye elbiselerinin yanında bırakırlar:

Biz ilerü ava gitdik yâ ebî
Raḫtumuz yanında ḳaldı ol ṣabî

Biz gelince ḳurt anı küll eylemiş
Başdan ayaġa anı külli yimiş[796]

Eserde, diğer anlatılardaki gibi Hz. Yakup oğullarının kendisine delil olarak sundukları gömleği görür görmez ağlamaya başlar. Hz. Yusuf'un öldürüldüğüne inanmasa da artık bundan sonraki işinin sabr-ı cemil olduğunu dile getirir.[797]

Aynı yüzyılda Hamdullah Hamdî'de, kardeşlerin Hz. Yusuf'un gömleğine sürdükleri kanı hangi hayvanı öldürüp aldıkları belirtilmez:

Soyıcak Yûsuf'un meger bedenin
Boyamışlardı kana pîrehenin[798]

[795] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 13a.
[796] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 13a.
[797] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 13a-13b.
[798] Hamdî, *a.g.e.,* s. 103.

Yine eserde, diğer anlatılara paralel bir şekilde kardeşlerin ok atmak için uzaklaştıkları, Hz. Yusuf'u da elbiselerine göz kulak olmak için bıraktıkları ve sonrasında da onu bir kurdun yediği belirtilir.[799]

Oğullarının kendisine anlattığı öldürülme hadisesine şüpheyle yaklaşan Hz. Yakup, onlardan Hz. Yusuf'un kanlı gömleğini ister. Gömleği görür görmez ise oracığa bayılır:

Dedi anlara pîrehen kanı
Göreyin kanını verin anı

Doldu kan ile çeşmi kanı görüp
Geldi cânı dehâna anı görüp

Na'ra urup yine yıkıldı hemân
Yattı dem-beste subha dek bî-cân[800]

Hamdî, anlatısında babalarının kendilerine kurt hikâyesiyle ilgili inanmadığını gören kardeşlerin bunun üzerine, babalarına Hz. Yusuf'un ölümüyle ilgili başka bir yalan daha söylediklerini belirtir:

Çin seher durdu pîr-i Ken'ânî
Dîdeden sildi şabr ile kanı

Gönlegi gördü yine âh etti
Dikkat ile ana nigâh etti

Gördü gerçi bulaşmış üstüne kan
Yok velî darb-ı pençe vü dendân

[799] Hamdî, *a.g.e.*, s. 103-104.
[800] Hamdî, *a.g.e.*, s. 105.

Bildi nûr-ı ferâset ile hemân
Ki yalandır o pîrehendeki kan

Dedi ebnâsına tebessüm edip
Beni tab ağladın terahhüm edip

Gürg eger yese Yûsuf'un bedenin
Evvelâ yırtar idi pîrehenin

Darb-ı dendân urup o tâze tene
Şefkat etmiş meger bu pîrehene

Kâşki gönlege olan ihsân
Gönlek ıssına ola idi hemân

Kon yalanı Hudâyı yâd eylen
Beni doğru söz ile şâd eylen

Yûsuf'u n'ettiniz beyân eylen
Gizlemen hâlini ayân eylen

Dinlediler çû hüccetin anun
Tanladılar firâsetin anun
...
Sözleri çûn göründü nâ-ma'kûl
Anı Ya'kûb eylemedi kabûl

Söylediler yine bu resme dürûğ
Bilmediler ki yok dürûğa fürûğ

Dediler çûn biz eyledik seyrân
Kaldı ol câmemiz katında hemân

Hâli bulup harâmî ol câyı
Eylemiştir şehîd ol ayı

Çünkü ya'kûb işitti bu haberi
Kalmadı kizbe şüphesi eseri

Dedi bu söz dahi değil ma'kûl
Âkil olan bunu eder mi kabûl[801]

Kardeşlerin anlattığı bu ikinci yalan hikâyeden sonra Hz. Yakup, bu hadisenin çocukları tarafından kurgulandığını ve böyle bir olayın gerçekleşmediğine kesinlikle kanaat getirir.

Bu yüzyıldaki Hatâyî-i Tebrizî'de de Hz. Yusuf'un kardeşleri diğer birçok anlatıdaki gibi bir oğlak kesip gömleğe sürerler:

Şoňra bir oġlaġı bī-cān itdiler
Yūsufuň gömlegini ḳan itdiler[802]

Eserde, Hz. Yusuf'un kardeşleri babalarına geyik avına gittikleri sırada Hz. Yusuf'u gölge bir yerde bıraktıklarını geldiklerinde de onu bir kurdun yemiş olduğunu anladıklarını belirtirler.[803]

Diğer bütün anlatılarda olduğu gibi Hatâyî'de de çocuklarının sözüne inanmayan Hz. Yakup onlardan bu elim hadiseyle ilgili bir delil ister:

Ya'ḳūb eydür el ayaġından anuň
Yoḳ mıdur bir pāresi ol oġlanuň

[801] Hamdî, *a.g.e.*, s. 107-109.
[802] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 159.
[803] Recep Demir, *a.g.t.*, s.

Onlar eydür ḳanlu gömlegi saňa
Biz getürdük diyüben virdük saňa[804]

Yine Hatâyî'nin tahkiyesinde Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'un gömleğini delil olarak görmeme sebebi diğer tahkşyelerle aynı mantığa dayanmaktadır:

Ne 'acā'ib mihribān ḳurt imiş ol
Yimiş etin gömlegin yırtmamış ol

Hürmet itmiş Yūsufuň pīrāhına
Kaşki anı itmeyeydi cānına[805]

16. yüzyıl anlatılarından Kemâl Paşazâde'de bu hususta ele alınan bir kayda rastlanılmaz.

Aynı yüzyılda Bağdatlı Zihnî'deki tahkiye diğer bütün mesnevilerdeki tahkiyeden farklı olarak kurgulanmıştır. Buna göre Hz. Yusuf'un kardeşleri, bir kurdun eline düşmüş kuzuyu kurtarmak için kurdun peşine düşerler ve Hz. Yusuf'u da elbiselerini beklesin diye elbiselerinin yanına bırakırlar. Geri döndüklerinde ise elbiselerinin yanında yalnızca bir kurdun beklediğini görürler. Sonrasında babalarına Hz. Yusuf'un sözde kanlı gömleğini getirirler:

Meger bir ḳurd idüp ḳaṣd-ı aġnām
Ziyānkār olmaġa olmış sebük-kām

Olup çengine bir berre giriftār
İder çenginde ammā nāle-i zār

[804] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 161.
[805] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 161-162.

Ol eṣnāda ki cem'iyyetle iḫvān
Ḫalāṣ-ı berreye olduk şitābān

Çü ṭıfl idi didük ḳılsun tevaḳḳuf
Metā'-ı lebsümüz ḥıfẓına Yūsuf

Gelüp gördük ki Yūsuf yoḳ yirinde
Ṭurur yirinde bir gürg-i derende

Ḳalup ḥayretde envā'-ı ḥazenle
Getürdük gürgi ḳanlu pīrehenle[806]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere eserde diğer anlatılardan farklı olarak kardeşleri, Hz. Yusuf'un gömleğini getirdiklerinde yanı sıra da bir kurt getirerek inandırıcı olmaya çalışmışlardır.

Bu yüzyılın bir diğer anlatısı Gubârî'de kardeşlerin Hz. Yusuf'un gömleğini ne tür bir hayvanın kanıyla boyadıkları belli değildir:

Dökelüm gönleginüň üstine ḳan
K'ola bu ḳanlı gönlek aňa nişān

Boyadılar o demde pīreheni
Pīrehen-veş bir itdiler deheni[807]

Eserde, kardeşler kendilerinin ok talim ederken Hz. Yusuf'u bir ağacın altında elbiselerinin başında bıraktıkları ve sonrasında bir kurdun Hz. Yusuf'u yediğini anlattıkları hadise diğer anlatılarla benzer şekilde tahkiye edilir.[808]

[806] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 301-302.
[807] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 96-97.
[808] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 98-99.

Aynı yüzyılın anlatılarından Şerîf'te de Hz. Yusuf'u kuyuya atan kardeşleri akabinde bir oğlak kesip kanını Hz. Yusuf'un gömleğine sürerler.[809]

Aynı şair, Hz. Yusuf'un bir kurt tarafından yenmesi sahnesini diğer birçok anlatıyla benzer bir şekilde ele alır:

Varduġ-ıdı yarışavüz ulumuz
Hep çıḳarup anda ḳoduḳ ṭonumuz

Biz gelince Yûsuf anda uyumuş
Şöyle ġâfil anı anda ḳurt yimiş[810]

Şerîf'in anlatısında da diğer bütün anlatılarda yer aldığı şekliyle oğullarının kendisine getirdiği gömleğe bakan Hz. Yakup, anlatılan bu hadiseye inanmaz.[811]

Taşlıcalı Yahya'da da diğer anlatılarla benzer şekilde kardeşler oyuna daldıklarını, elbiselerinin muhafazası için de Hz. Yusuf'u elbiselerinin yanına bıraktıklarını ve bu esnada kötü huylu bir kurdun gelip Hz. Yusuf'u yediği belirtilir.[812]

Eserde, diğer anlatılarla benzer şekilde çocuklarının kendisine delil olarak sundukları gömleğin üzerinde herhangi bir yırtık ve/veya parçalanma göremeyen Hz. Yakup, anlatılan bu hadiseye inanmaz.[813]

Aynı şair, babalarının kendilerine inanmadığını gören çocuklarının başka bir yalan uydurmasından da bahseder. Bu ikinci hikâye Hamdullah Hamdî'nin eserinde dile getirilenle ufak tahkiye farklılıkları dışında benzerdir:

Ḫacâlet baḥri ṭaşdı başdan aşdı
Dili her birinüñ şaşdı ṭolaşdı

[809] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 135-136.
[810] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 136.
[811] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 136.
[812] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 33.
[813] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 33.

Girü döndürdiler sevḳ-ı kelâmı
Didiler anı öldürdi ḥarâmî

Ṣoyunduḳ ṭaġlara gitdük şikâra
Ṣabâ gibi ṭaġılduḳ kuhsâra

Bizüm esbâbumuz beklerdi merḥûm
Yalıñız ḳaldı ol ma'ṣûm-ı maẓlûm

Gelüp gördük yatur ol dürr-i meknûn
Vücûdı ġonca-veş müstaġraḳ-ı ḫûn

Teni gül gibi olmış pâre pâre
Hilâl-āsā gömüldi bir kenâra[814]

Hadisenin devamında Hz. Yakup çocuklarının anlattığı bu hadiseden sonra oğullarının sözünün tümüyle yalan olduğuna kanaat getirir.[815]

Bu yüzyıldaki bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Şerîfî'de de oğullarının getirdiği kanlı gömleği gören Hz. Yakup, bu gömleğin üstünde herhangi bir tahribat olmadığını görünce oğullarının yalan söylediklerini fark eder.[816]

Şerifî'de de Hamdullah Hamdî ve Taşlıcalı Yahya'da olduğu gibi babalarının kendilerine inanmadığını anlayan Hz. Yusuf'un kardeşleri, Hz. Yusuf'un sözde ölümüyle ilgili bir diğer yalana başvururular:

Yine bu dürlü şekl-ile dürūġı
Didiler līk nev'-idi fürūġı

Ki uġrılar anı bulduḳda ḫālī

[814] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 34.
[815] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 34.
[816] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 10.

Şehīd itdiler ol ḳaşı hilāli[817]

Hz. Yakup, oğullarının anlattığı bu ikinci yalana da inanmasa da kendine düşenin sabr-ı cemil olduğunun farkında olarak beyt-i hüznüne çekilir.[818]

İncelediğimiz anlatılar içinde bu yüzyılın son örneği olan Ziyai Yusuf'ta da hadise diğer birçok anlatıdakiyle benzerlik gösterir. Burada da kardeşler babalarına kendilerinin ok yarıştırdıkları esnada elbiselerini muhafaza etsin diye bıraktıkları Hz. Yusuf'u bir kurdun gelip yediğini anlatırlar.[819]

Aynı şair, kardeşlerin Hz. Yusuf'un gömleğini hangi hayvanın kanına buladıklarını belirtmez:

Bunlar evvel bulamışlardı ḳana
Anuň pīrāhenin k'ol pīr inana[820]

Hadisenin devamındaki hadiseler de diğer anlatılarla benzerlik gösterir. Buna göre oğlunun gömleğini gören Hz. Yakup, gömlekte herhangi bir yırtık ve/veya mücadele izi göremeyince oğullarının anlattığı hikâyenin doğru olmadığını anlar ve *"Çü benden oldı dūr ol yār-i ġamḫār/Baňa ṣabr-ı cemīl oldı hemīn kār"*[821] dedikten sonra uzlet köşesine çekilir.

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'de kerdeşlerin Hz. Yusuf'un gömleğini bir koyunun kanına buladıkları belirtilir.[822]

Eserde, Hz. Yusuf'un kanlı gömleğini eline alıp babasının huzuruna çıkan kardeşin Yehuda olduğu ayrıntısı göze çarpar:

Yūṣufuň iḫvānı söz bir étdiler

[817] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 10.
[818] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 10.
[819] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 273.
[820] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 273.
[821] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 276.
[822] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 132.

Ḳanlu gömlegini olup gitdiler

Gömlegi aldı Yehūda eline
Öñce vardı atasınuñ yanına[823]

Burada da şair, diğer birçok anlatıda yer aldığı gibi kardeşlerin geyik avına gittiklerini ve Hz. Yusuf'u eşyalarının yanına bıraktıklarını akabinde de bir kurdun Hz. Yusuf'u yediğini belirtir.[824]

Ahmedî-i Âmidî'yi diğer bütün mesnevilerden ayıran hadise ise Hz. Yakup'un oğlunun gömleğini elini aldığında, gömlekteki kanın oğluna ait olmadığını fark ettiği sekanstır:

Gömlege ḳıldı naẓar gördi ḳanı
Ḳoḳladı gözlerine sürdi anı

Ḳoḳladı ḳanı ve hem pirāheni
Şübhelendi dér degil Yūsuf ḳanı

Dédi ḳuzum ḳanda ḳoḳuñ yoḳ seniñ
Gömleginde ḳoḳun oğul çoḳ seniñ[825]

Hz. Yakup yukarıdaki hadisenin dışında diğer anlatılarda da yer alan şekliyle Hz. Yusuf'un gömleğinde herhangi bir yırtığın bulunmamasını mantıklı bulmaz. Bu sebeple eğer Hz. Yusuf'u kurt yemişse onun bir uzvunu getirmelerini oğullarından ister.[826]

[823] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 133.
[824] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 133.
[825] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 134.
[826] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 134.

Bu yüzyılda Oflu Bilâl Efendi'de de Hz. Yakup'un oğulları bir oğlağın kanına buladıkları gömleği babalarına getirirler.[827]

Anlatıda, Hz. Yakup'un oğulları segirtmac adlı bir oyun oynarken Hz. Yusuf'u diğer anlatılarda olduğu gibi elbiselerinin yanına bırakmışlardır:

Didi bunlar biz segirtmac oyunı
Oynaduḳ gitdük girü ḳoyduḳ anı

Kim bizim eṣbābımuzı bekleye
Kim bilürdi ḳurd gele anı yiye

Ḳurdun aġzından anuň gömlegini
Gücile alduḳ işit ḥaḳḳa bunı[828]

Yukarıdaki manzumede önemli bir ayrıntıya yer verilerek diğer bütün mesnevilerin aksine Hz. Yusuf'un kardeşlerinin gömleği kurdun ağzından aldığı ifade edilir.

Oflu Bilâl'de de son olarak bu hususta Hz. Yakup'un, oğullarının getirdiği gömlekte herhangi bir diş izine rastlamadığı ve bu sebeple de oğullarına itimat etmediği belirtilir.[829]

Bu yüzyılda kaleme alınmış yazarı belli olmayan bir anlatıda kardeşlerin Hz. Yusuf'un gömleğini kana bulamak için buldukları oğlağa da eziyet ettikleri belirtilir:

bir keçinüň oġlaġını aldılar
baṣdılar ayaġını hem güldiler

oġlaġı boġazlayuban yediler

[827] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 77-78.
[828] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 79.
[829] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 80.

dökmediler ḳanını düşürdiler

yūsufuň gömlegini ol ḳanile
oḳa oḳa sürdiler ḳaftānile[830]

Bu anlatıda kardeşler kendileri uykudayken Hz. Yusuf'u bir kurda kaptırmışlardır:

dédiler ki ġāfildük ḳurt yedi
uyurduḳ ṭonımuz bekleridi[831]

Diğer bütün anlatılarda olduğu gibi Hz. Yakup oğullarının getirdiği gömlekte diş izi/yırtık bulamadığından oğullarının iddialarına inanmaz.[832]

Molla Câmî'nin eserinde, kardeşlerin Hz. Yusuf'un bir kurt tarafından öldürülmesi ve kanlı gömleği hadisesinden bahis yoktur.

Yusuf'un hikâyesinin anlatıldığı ilk ilahi kaynak olan Tevrat'ta bu hadiseye ayrıntılı bir şekilde yer verilir. Tevrat'ta anlatılan hadise, mesnevilerde ele alındığı şekilden çok uzak ve mesnevilerdeki tahkiyeler ile ihtilaflıdır.

Tevrat'ta bu hususta ilkin Hz. Yakup'un oğullarının, Hz. Yusuf'un gömleğine yalan kan sürmek için kestikleri hayvanın bir teke olduğu belirtilir.[833]

Yine Tevrat'ta belirtildiğine göre, kardeşler bir tekenin kanına buladıkları gömleği mesnevilerdekinin aksine aracılar vasıtasıyla babalarına ulaştırır.[834] Kardeşler tarafından gönderilen gömleği gören Hz. Yakup, mesnevilerdekinin aksine oğlu Hz. Yusuf'un öldürüldüğüne hemen inanır.[835]

---

[830] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 78.
[831] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 80.
[832] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 80.
[833] Tevrat/Başlangıç: 37: 31.
[834] Tevrat/Başlangıç: 37: 32.
[835] Tevrat/Başlangıç: 37: 33.

Tevrat'ta yine mesnevilerdeki anlatıların aksine, Hz. Yusuf'un kanlı gömleğini gören Hz. Yakup, oğlunun vahşi bir hayvan tarafından yenildiği zannını kendisi ortaya atar.[836]

Son olarak Tevrat'ta bütün bu hadiselerin ardından mesnevilerdeki sabr-ı cemil tutumunun aksine Hz. Yakup'un üzüntüden üstünü başını yırtması da dikkat çekici bir husustur.[837]

Kur'ân'da da ayrıntılı bir şekilde ele alınan bu hadiseye göre Hz. Yusuf'u kuyuya atan kardeşler babalarının yanına geldiklerinde başlarından geçen hadiseyi, *"Ey babamız! dediler, biz yarışmak üzere uzaklaştık; Yusuf'u eşyamızın yanında bırakmıştık. (Ne yazık ki) onu kurt yemiş!"*[838] şeklinde dile getirmişlerdir. Bu anlatımın, ele aldığımız mesnevilerdeki anlatımla açıkça örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Kur'ân'da, Hz. Yusuf'un kardeşlerinin gömleğine sürdükleri sahte kanın hangi hayvandan/nereden alındığı ile ilgili bilgi verilmez.

Kur'ân'da, yanına üzerinde sahte bir kan olan gömlekle gelen oğullarına inanmayan Hz. Yakup, artık kendisine düşenin *hakkıyla sabretmek* olduğunu belirtir.[839]

Tefsirinde, bu hususa uzun ve tafsilatlı bir şekilde, farklı rivayetlerle yer veren Giritli Sırrı Paşa'ya göre de Hz. Yakup'un oğullarının, babalarına sözde koşu yahut ok yarışına gittiklerini ve elbiselerini muhafaza etsin diye Hz. Yusuf'u elbiselerinin yanında bıraktıklarını belirttikleri, sonrasında ise bir kurdun gelerek Hz. Yusuf'u yediği şeklindeki bir yalanı anlattıkları ifade edilir.

> *İhve-i mumâileyhim, Yûsuf aleyhisselâmı kuyuya ilkā ettikleri vakit, sırtından gömleğini çıkarıp almışlar, sonra "Kurt yedi!" sözünü pederlerine inandırmak için üzerine yalan kan sürmüşler idi. Akşam vakti müstashiben ağlaşarak pederlerine geldiler. Yakûb aleyhisselâm onların zâhiren girye-bâr-ı te'essür olduklarını görünce: "Oğullarım! size ne oldu? Yoksa mevâşînize mi bir âfet isâbet etti?" dedi.*
>
> *Hayır, musibet ondan da büyüktür dediler.*

[836] Tevrat/Başlangıç: 37: 33.
[837] Tevrat/Başlangıç: 37: 34.
[838] Kur'ân/ 12:17.
[839] Kur'ân/Yûsuf: 12: 18.

Bu defa daha ziyâde şüphelenerek, "O ne? Yûsuf nerede?" dedi.

Baba! Biz koşu koşmaya (yahut) ok yarışı etmeye gidip Yûsuf'u metâımızın yanında bırakmış idik; kurt gelip onu yedi! Dediler.

Hazret-i Yakûb aleyhisselâm 'âkıbet korktuğuna uğradı, bu kara haber, seyf-i kātı' gibi ciğerini doğradı. Mübârek çeşm-i lâhûtî-nigâhı girye-i bî-ihtiyâr ile çeşme-sâra döndü, "Vâh Yûsuf'um!" deyip elini pîrâhene sundu. Pirâhen ise egerçi hûn-âlûd idi; fakat yırtığı mefkūd idi.[840]

Oğullarının anlattığı bu hikâyeden sonra Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'un gömleğini eline alıp gömlekte hiçbir yırtık bulunmadığını görünce oğullarının anlattığı hadisenin kesinlikle yalan olduğunu anladığı bilgisi de eserde şöyle tahkiye edilir:

Yakûb aleyhisselâm bu emâre-i katı'a ile yalanlarına hükmeyledi."Bu ne halîm kurt imiş ki oğulcağızımın etini yemiş de gömleğini yırtmamış!" dedi ve nass-ı kerîmde musarrah olduğu vechile, "Belki sizin nefsiniz helâk-ı Yûsuf gibi bir emr-i 'azîmi size tezyîn edip âsân gösterdi! İmdi benim işim sabr-ı cemîldir, Yûsuf aleyhisselâm şânındaki kizbinize sabır için Cenâb-ı Allâh'tan meded-hâh olurum! Cevâbıyla onlara 'itâb eyledi.[841]

Yukarıdaki tahkiyeden Hz. Yakup'un, kendisine düşenin artık güzelce sabretmek olduğu düşüncesinin, oğullarının esasen Hz. Yusuf'la ilgili yalan haberinden ötürü olduğu anlaşılmaktadır.

Yine eserdeki bir başka rivayette ise oğullarının, Hz. Yakup'un, *"Bu ne halîm kurt imiş ki oğulcağızımın etini yemiş de gömleğini yırtmamış!"* şeklindeki sorusundan ve kendilerine inanmadığını anlamalarının üzerine ifadelerini değiştirip Hz. Yusuf'un bir hırsız tarafından öldürüldüğü şeklinde yeni bir yalan uydurdukları, Hz. Yakup'un ise bu ikinci ifadeyi diğerinden de tuhaf karşıladığı ve oğullarının sözlerindeki çelişkileri iyiden iyiye fark ettiği ve artık kendisine düşenin güzelce sabretmek olduğunu dile getirdiği bilgisine yer verilir:

Şu muhavereden sonra ihve-i mumâileyhim tahvîl-i lisân ederek: "Hayır, kurt yemedi, hırsızlar öldürdü!" demişler. Yakûb aleyhisselâm da: "Bu daha garîb! O nasıl hırsız imiş ki kendine bir gûne zarar etmek ihtimâli olmayan bir sagîr-i ma'sûmu öldürür de sırtındaki gömleği almaz? Hâlbuki hırsızın ihtiyâcı çocuğun katline değil, gömleğine olabilir." cevâbını vermiş ve mahdumlarının akvâlinde görülen ıztırâb ü ihtilâf, taksîrlerini zımnen i'tirâf demek olmakla o dem mâtemde o nebiyy-i muhterem:

[840] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1. s. 157.
[841] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1, s. 157-158.

"Fesabrun cemilun vallâhulmuste'ânu 'alâ mâ tesifûn" deyip oğullarının kavlince, ihtimâl-i helâk-ı Yûsuf aleyhisselâm ma'siyetine sabr u tahammül için Cenâb-ı Rabb-i müsteândan 'avn ü meded istemiştir.[842]

Giritli'nin tefsirindeki önemli bilgilerden birinin de ayette, Hz. Yusuf'un gömleğine sürdükleri ve *yalan kan* olarak bahsi geçen kanın, esasen Hz. Yakup'un oğulları tarafından boğazlanan bir oğlağın kanı olduğu şeklindeki bilgi olduğu görülür.[843]

Süyûtî'nin tefsirinde de Giritli Sırrı Paşa'da olduğu gibi kardeşlerinin, Hz. Yusuf'un gömleğini kestikleri bir oğlağın kanıyla boyadıkları ve bu şeklide gömleği babalarına verdikleri belirtilir. Hz. Yakup'un gömleğin üstünde herhangi bir yıpranma, yırtık görememesin üzerine oğullarına söylediği *"Bu kurt ne kadar da merhametliymiş! Nasıl oluyor da Yûsuf'un etini yiyor da gömleğini yırtmıyor!"*[844] şeklindeki cümleden onlara inan(a)madığı anlaşılmaktadır. Yine müfessirin, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'ten naklettiği bir diğer rivayete göre ise kardeşlerin Hz. Yusuf'un gömleğine sürdükleri kanın bir ceylana ait olduğu ifade edilir.[845] Eserde, bu hususta son olarak kardeşlerin eve döndükleri vaktin akşamüzeri olduğu bilgisi yer alır.[846]

Tâberî'nin tarihinde dile getirilen ayrıntılarda; kardeşlerin, babalarına getirdikleri gömleğin üzerindeki kanın neyin/kimin kanı olduğu hususunda bir netlik bulunmazsa da kardeşlerin, Hz. Yusuf'un gömleğini babalarına getirdiklerinde gömleğin üzerindeki kanın insan kanı olduğunu belirttikleri görülür:

Ve babalarına:
- İnsan kanı, işte gömleği gör, diyerek önüne bıraktılar. Yakub (a.s.) da o kanlı gömleğe baktı. Kanları gördü. Gömlek kanlıydı. Ama hiç yırtılmamıştı. Her zaman gibi bütün sağlam duruyordu. Gömlek böyle olunca, Yakub (a.s)'ın gönlüne kuşku düştü. Yusuf oğluna kardeşlerinden bir hile yapıldığını anladı.[847]

---

[842] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1, s. 158.
[843] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1, s. 171.
[844] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 191.
[845] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 210.
[846] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 191-192.
[847] Taberî, *a.g.e.,* s. 251.

Yukarıdaki pasajda dile getirilen ayrıntılarda Hz. Yusuf'un gömleğini eline aldığında gömlekte herhangi bir eksiklik/yırtık olmadığını gören Hz. Yakup'un, bu durumdan kuşkulandığı ve oğullarının, Hz. Yusuf'a bir düzen kurduklarının farkına vardığı ifade edilir.

Hadisenin devamında dile getirilen ayrıntılarda Hz. Yakup'un, oğullarına:

> *- O kurdun şefkat ve acıması benim Yûsuf'uma sizden artıkmış ki, onu yememiş, gömleğini bile parçalamamış. Bu söylediğiniz şey yalandır, sizin düzmenizdir. Yûsuf'uma ne ettinizse ettiniz, hele varın, gidin. Elimden ne gelir?. Ben sabredeyim. Allah'a sığınayım. Allah'tan ne gelirse hoştur, güzeldir. Sabretmekten daha güzel şey yoktur, dedi. Ve: "Sabır gökçektir, güzel şeydir. Allahlı Teâlâ sabredici kullarını esirgeyicidir," diyerek bir tenha eve girdi, ağladı, gözyaşları döktü. Zaten sabrü cemil ona derler ki onda bağırmak, çağırmak, feryat yoktur. Ne elden, ne de dilden kötü şey, fena söz gelmez.*[848]

şeklinde bir konuşma yaptığı görülürken bu konuşmada kendisine ilettikleri haberin kesinlikle yalan olduğunu belirterek artık kendisine düşenin güzel bir sabır olduğunu ifade ettiği, sonrasında da tenha bir eve girerek oğlu Hz. Yusuf için ağlayıp gözyaşı döktüğü şeklindeki bilgilere yer verilir.

Yukarıdaki tespitler ve bilgiler ışığında, ele aldığımız bütün mesnevilerin bu başlıktaki hadiseyi istisnasız şekilde ilahi anlatılara uygun ve o çerçevenin dışına çıkmadan tanzim ve tahkiye ettiklerini söylemek mümkündür.

1.20. Kurdun Dile Gelmesi ve Suçsuz Olduğunu Söylemesi

İncelediğimiz eserlerde bu husus, oğullarının Hz. Yusuf ile ilgili anlattıkları hadiseye inanmayan Hz. Yakup'un, delil olarak Hz. Yusuf'u yediği söylenilen kurdu oğullarından bulmalarını istemesi, sonrasında oğullarının kırda masum bir kurdu tutup babalarının huzuruna getirmesi ve nihayetinde kurdun suçsuzluğunun ortaya çıkması şeklinde ele alınmıştır.

---

[848] Taberî, *a.g.e.,* s. 251.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin eserinde Hz. Yakup, oğulları tarafından yakalanarak getirilen günahsız kurda, oğlu Hz. Yusuf'u neden yediğini sorar. Allah'ın inayetiyle kurt dile gelir ve kendisinin günahsız olduğunu söyler.[849] Bu kısımda Ali, eserde kurdun ağzından ilginç bir ayrıntıya da yer verir ve peygamber etinin kurtlara haram olduğunu belirtir:

Özüñgiz peyġamber hem resūl siz
Nübüvvet iyesi İsrā'il siz
Ḫālıḳ sizge bildürür hem bilür siz
Peyġamberler iti bizge ḥarām imdi[850]

Yukarıdaki yollu cevaptan sonra kurt, eğer isterse o bölgedeki kurtları bir araya toplayıp Hz. Yakup'un huzuruna getirebileceğini söyler. Yine devamında diğer kurtların da peygamber etinin kendilerine haram olduğunu bildiklerini ve asla Allah'a asi olmayacaklarını söyler.[851]

Eserde kurt, buraya zor kullanılarak getirildiğini, ağzındaki kan izinin de yine Hz. Yakup'un oğulları tarafından zorla ağzına sürüldüğünü ve günahsız olduğunu söyler. Hz. Yakup bunun üzerine kurdu kendi elleriyle besleyip bu olayın kendisine Allah tarafından takdir kılındığını, artık sabretmesi gerektiğini, sabır ile her işin çözüleceğini söyleyip kurda oradan ayrılması için izin verir.[852]

Aynı yüzyılda Haliloğlu Ali'nin varyantında, oğullarının uydurduğu kurt yalanıyla gönlü mutmain olmayan Hz. Yakup, oğullarından kıra çıkarak Hz. Yusuf'u yediğini iddia ettikleri kurdu bulup getirmelerini ister:

Yürüñ yazuya varuñ
Ol ḳurdı baña getürüñ
Tiz bu işi bitürüñ

[849] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 99-100.
[850] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 100.
[851] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 100.
[852] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 101.

İvedü ḳatarlayu
…
Du‘âsından ḳorḳdılar
Yazıya ṭaġıldılar
Varup bir ḳurd dutdılar
Aluben tiz getürü

Boynuna ip ṭaḳdılar
Dişlerin çıḳardılar
‘Aġzını ḳanatdılar
İş bu ḳurd yedi diyü

Görüldüğü üzere Ali’nin eserinde gördüğümüz kurdun ağzına yalan kan sürülmesi hadisesinin aksine, Haliloğlu Ali’de kardeşler yakaladıkları kurda işkence yapıp, dişini sökerler ve ağzını gerçekten kanatırlar.

Hz. Yakup, oğullarının yakalayıp getirdiği kurda neden böyle bir iş yaptığını sorar ve kurttan böyle bir hadiseye dahli olmadığı cevabını alır:

Ya‘ḳûb ol ḳurdı gördi
Ḳalḳuben öri durdı
Bu kez ol ḳurda ṣordı
Yûsufum n’itdüň diyü

Yûsufum niçün yedüň
Hiç göňlegin yırtmaduň
Ol Allahdan ḳorkmaduň
Bunda gelem demeyi

Ol ḳurda fermân geldi
Aġzını açup söyledi

Ḫoş görklü selâm virdi
Ol Ya'ḳûba ṭapınu

Eydür oġluň görmedüm
Ḳandeliğin bilmedüm
Yûsuf etin yimedüm
Diňle sözüm inanu[853]

Yine hadisenin devamında anlatılan bir ayrıntıda, kurt Hz. Yakup'a bu işin aslını araştırıp kendisine bildirmek istediğini iletir:

Ḳo ġıl beni varayım
Hep ḳurdları dereyim
Ḳatuňa getüreyim
Ola ḳamusı ṭoġrı

Ben daḫı bir dertlüyem
Bugün baġrı başluyam
İki gözi yaşluyam
Secde ḳıldı aġlayu

Ben ıraġ ilden geldüm
Bir oğlum yavı ḳıldum
Ḫayrân olup yürürdüm
Dutdılar beni o şu

Ol oğlum ġâyib oldı
Ḫasreti baňa ḳaldı

[853] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 166.

Temâm yedi yıl doldı
Diyüp aġlar döginü

Ḳurd gidüp girü geldi
Ya'ḳûbun elin aldı
And içüp ṭoġrı oldı
Ayruḳ et yimem diyü

Ya'ḳûb ol ḳurdı ḳodı
Ol işi Ḥakdan bildi
Göňli tevişle doldı
Maḳâm dutdı aġlayu[854]

Yukarıdaki dörtlüklerden anlaşıldığı üzere kurdun da yedi yıldır aradığı ve bulamadığı bir yavrusu vardır. Hz. Yakup, bu kendi gibi evlat hasreti çeken kurdun sözlerine inanıp onu serbest bırakmıştır.

14. yüzyılda telif edilen Darîr'de kurdu delil olarak getirmek isteyen kardeşlerin kendisidir. Hz. Yakup'un bu hususta bir talebi bulunmamaktadır:

uşbu yūsuf ḳanı degüldür yaḳin
neyledüňüz yūsufı yā ehl-i dīn

geldiler oġlanları gör nitdiler
bir ḳurdı gördiler bunlar ṭutdılar[855]

Kardeşlerin kırda rastgele yakaladıkları bu kurdun ağzında kan vardır. Kendileri için uygun gördükleri bu kurdu babalarının huzuruna getirirler:

---

[854] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s.165.
[855] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 291.

açdılar aġzını ol bī-çārenüň
ḳan ṭoluydı dişleri āvārenüň

aldılar getürdiler anı revān
ataları ḳatına ender-zamān

eytdiler yūsufı yiyen ḳurd budur
ol zamān ya'ḳūb ḳurda and virür[856]

Hz. Yakup'un tahkikinden sonra kurdun günahsız olduğu anlaşılır. Bu kısımda ilginç bir ayrıntıya yer verilerek kurdun Hz. Yakup ile yaptığı konuşmadan sonra bir daha et yemeye tövbe ettiği ve o vilayetteki bütün kurtların da bu söze sadık oldukları belirtilir:

çünki bühtān oldı baňa bu ḥaber
ben daḫı et yimeyem iy baḫt-ver

ol zamāndan bu zamān ya ehl-i dīn
ol vilāyet ḳurdı et yimez yaḳīn[857]

Bu yüzyılda Süle Fakih'te, oğullarının uydurduğu kurt yedi yalanını ortaya çıkarmak isteyen Hz. Yakup, onlardan Hz. Yusuf'u öldürdüğünü söyledikleri kurdu yakalayıp getirmelerini talep eder:

Getürüň ol ḳurdı didi ben göreyim
Niçün yidi Yūsufumı ṣorayım

Sözüňüz girçekise getüresiz

[856] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 291.
[857] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 291-292.

Nice nice aġlayup oturasız[858]

Süle Fakih'te de kardeşler kırda herhangi bir kurdu tutup babalarına getirirler.[859]

Hz. Yakup, kurtla yaptığı görüşmeden sonra kurdun suçsuz olduğunu anlar. Oğullarının getirdiği bu kurdun da bir yavrusu vardır ve kayıptır. Dolayısıyla kurdun o bölgede bulunma sebebi de belli olur:

Yā resūlullāh Yūsufı görmedüm
Bunca gündür nefsüme et virmedüm

Daḫı dilerseň ḳo beni varayum
Ḳamu ṭaġda ḳurtları getüreyüm

Cümle öňünde gelüp and içelüm
Andan ṣoňra ḳamu etden geçelüm

Ḥāşā bizden kim Yūsufuň etini
Yiyevüz binevüz İblīs atını

Ben daḫı ġarībem işbu arada
Yüriridüm ġāfilin bu yörede

Ben daḫı oġul yavu ḳılmışıdum
İsteyü işbu ile gelmişidüm

Ben bu ilde yavrumı isteridüm

[858] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 106.
[859] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 107.

Yoḳsa ben bu arada n'isteridüm[860]

Hadisenin devamında, günahsız olduğu anlaşılan kurdu salıverirler.[861]

14. yüzyıl anlatılarından Garîb'de Hz. Yakup'un oğulları yalanlarını inandırıcı kılmak için, babalarından böyle bir talep gelmezden evvel dağdan bir kurt bulup babasına Hz. Yusuf'u yiyen kurt budur derler:

Ṭutalum bir ḳurdı ṭurmaň yürtelüm
Aġzına burnına ḳanlar dürtelüm

Boġazına ip ṭaḳuban yidelüm
Babamuza getürélüm idelüm

İşde bu ḳurt anı yidi diyelüm
Bunuň-ıla babamı aldayalum

Bunı didiler ṭuruban gitdiler
Varubanı ṭaġda bir ḳurt ṭutdılar

Ḳan bulaşdurup anı getürdiler
Baba Yūsuf'ı bu yidi didiler[862]

Eserde, Allah'ın izniyle kurtla konuşan Hz. Yakup'a kurdun verdiği kendilerine nebi etinin haram olduğu cevabı hadisenin orijinal ayrıntılarındandır:

Ḳurt didi vallāhi yimédüm anı
Boynuma almadum anuň ḳanını

Enbiyānuň bizlere eti ḥarām

[860] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 108.
[861] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 109.

[862] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 331-332.

Şöyle mi ṣanduḫ beni yiyém ḥarām[863]

Eserde, kurdun Mısır'dan Ken'an'a gelme sebebi olarak kardeşini araması sebep gösterilir:

Ḳurd didi-kim ben Mış(ı)r'dan gelmişem
Ben de ḳardaşumı yavu ḳılmışam

Şām iline gelüben gézér-idüm
Ḳurdlara ḥālümi söyler idüm[864]

Aynı yüzyılda Şeyyâd Hamza'da da Hz. Yakup'un isteği üzerine ve onun bedduasından çekinerek oğulları Hz. Yusuf'u sözde öldüren kurdu babalarına getirirler:

varuḫ avlaḫ ṭutuḫ getürüḫ ḳurdı baña
yūsufı yédi mi ṣorayım ben aña

yoḫsa getürmezseḫüz ol ḳurdı siz
du'ā ḳılam ḳamu helāk olasız

vardılar avladılar birin ṭutdılar
ḳanı aġzı yöresine sürtdiler

boynı baġlu ya'ḳūba getürdiler
yūsufı yéeyen bu ḳurddur dédiler[865]

[863] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 334.
[864] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 335.
[865] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 103.

Eserde, diğer eserlerdekiyle benzer şekilde kurdun suçsuzluğu ortaya çıkar. Sonrasında Hz. Yusuf, kurdu azat eder.[866]

15. yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından Tebrizli Ahmedî'de Hz. Yusuf'un bir kurt tarafından öldürüldüğüne babalarını inandırmak için tanıklık etsin diye bir kurdu tutup getiren Hz. Yakup'un oğullarıdır.[867]

Tebrizli'nin anlatısında bu hususta göze çarpan ayrıntı ise kardeşlerin bulup getirdiği kurdun yaşlıca oluşudur.[868]

Aynı şair, Garib'de olduğu gibi enbiya etinin kurtlara haram olduğu bilgisini verir:

Luhûm-ı enbiyāyı bize Allâh
Ḥarâm itmişdürür vallâhu billâh[869]

Eserde, kurdun dilinden kendisine yapılan ağır işkenceler de dile getirilir:

Ayaġum ṣınduruben yüridiler
Çeküb zincir çoḫ çoḫ süridiler

Bu men bîçâreye çoḫ ḳıldılar zûr
Dögüben eylediler böyle rencûr[870]

Kurdun Kenan iline gelme sebebi diğer bazı mesnevilerde olduğu gibi oğlunu aramaktır. Kurdun bu sebeple yollara düştüğünü ve oğullarının zoruyla huzuruna getirildiğini anlayan Hz. Yakup kurdun hâline üzülür.[871]

---

[866] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 103.
[867] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 13b.
[868] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 13b-14a.
[869] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 14b.
[870] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 14b-15a.
[871] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 15a-15b.

15. yüzyılda kaleme alınmış Çâkerî'nin anlatısında bu hususa yer verilmez.

Bu yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'nin anlatısında da oğullarından Hz. Yusuf'u öldürdüğü söylenen kurdu bulup getirmesini isteyen Hz. Yakup'tur.[872]

Eserde, Hz. Yakup'un oğullarının Kenan çölünde bulup babalarına getirdikleri kurda ettikleri eziyetten de ayrıntılarıyla bahsedilir:

Geşt edip kûh-ı deşt-i Ken'ânı
Seyr ederken bular beyâbânı

Anda bir kurdu gördüler ki ulur
Göge tutmuş yüzünü nâle kılur

Kasd edip ana sayd eylediler
Tuttular anı kayd eylediler

Ben ile ol za'îfi beste kılıp
Cümle dendânını şikeste kılıp

Sürüyüp anı kahr eylediler
Döndüler azm-ı şehr eylediler[873]

Hamdî'de de kendisine bühtan edildiğini belirten bu kurdun *"Çûn harâm oldu bize lahm-ı nebi/Yemezüz anı gözlerüz edebi"*[874] şeklindeki ifadesinden, Garîb ve Tebrizli Ahmedî'de olduğu gibi peygamber eti yemesinin yasak olduğu ifade edilir.

Kurdun Mısır'dan Kenan iline gelme sebebi de yine diğer birçok mesnevide dile getirildiği üzere kendi kardeşini araması olarak gösterilir.[875]

---

[872] Hamdî, *a.g.e.*, s. 117.
[873] Hamdî, *a.g.e.*, s. 118.
[874] Hamdî, *a.g.e.*, s. 120.
[875] Hamdî, *a.g.e.*, s. 121-122.

Hamdî'nin anlatısında bu kısımda orijinal bir ayrıntıya yer verilir ve kurdun suçsuz olduğunu belirtmesine rağmen Hz. Yakup'un oğulları ısrarla Hz. Yusuf'u bu kurt değilse bile başka bir kurdun yediği konusunda ısrarcı olurlar. Kurt da bunun üzerine yazıdaki diğer kurtlara gidip Hz. Yusuf'a ne olduğu hakkında bilgi alır. Sonunda hiçbir kurdun Hz. Yusuf'un elim hadisesiyle bir ilgisi olmadığı anlaşılır.[876]

Aynı yüzyılda Hatâyî-i Tebrizî'de de oğullarından Hz. Yusuf'u öldürdüğünü söyledikleri kurdu bulup getirmelerini isteyen Hz. Yakup'tur.[877]

Eserde diğer bazı anlatılarda olduğu gibi buradaki kurt da kendilerine peygamber eti yemenin haram olduğunu belirtir. [878]

Burada da kurdun Kenan iline gelme sebebi olarak kaybolan kardeşini araması gösterilir.[879]

Eserde bu hususta en dikkat çeken ayrıntı ise Hz. Yakup'un oğullarının Hz. Yusuf'u bu kurt değilse bile başka bir kurdun yediği iddiasını sürdürmeleridir. Bu iddiaları esnasında da babalarına getirdikleri bu kurda yaptıkları zulmü de itiraf ederler:

Yine anlar eydür ayru ḳurt yidi
Bilmezük ki anı ḥansı ḳurt yidi

Biz nāçārdan saňa getürdük anı
Sürtmiş idük biz aňa nā-ḥaḳ ḳanı[880]

16. yüzyıl anlatılarından Kemâl Paşazâde, Bağdatlı Zihnî, Gubârî ve Ziyai Yusuf'ta bu hususta bir kayda rastlanmaz.

[876] Hamdî, *a.g.e.,* s. 123-125.
[877] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 162.
[878] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 162.
[879] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 162.
[880] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 163.

Bu yüzyılda bu konuyu ele alan mesnevilerden Şerifî'nin anlatısında, babalarını Hz. Yusuf'un bir kurt tarafından öldürüldüğü yalanına inandırmak için kırdan bir kurt tutup getirmeyi kararlaştıran Hz. Yakup'un oğullarıdır.[881]

Eserde, Hz. Yakup'un oğullarının kırda yakaladıkları kurdun dişlerini tek tek çektikleri bilgisi yer alır:

El-ile ol ḳurdı anda dutdılar
Anı bir ḫalvet yire iletdiler

Bir bir anuň dişlerin sındırdılar
Çekdiler kim ṭoldı aġzı ḳan ile[882]

Bu hususu ele alan diğer bütün mesnevilerle ortak bir söylemle kurt burada da masum olduğunu dile getirir.[883]

Aynı şair, o dönemde Kenan'da yaşayan kurtların et yemedikleri ayrıntısını da kurdun masumiyetine bir delil olarak sunar:

Yâ Rasülallâh daḫı et yimeyem
Aṣluma faṣluma da yidürmeyem

Ol zamândan berü sen bil ey cân
Ol vilâyet ḳurtı et yimez 'ayân[884]

Şu ana kadar ele aldığımız mesneviler içinde bu hususu çok farklı bir şekilde ele alan şüphesiz ki Taşlıcalı Yahya'dır. Buna göre Hz. Yakup, çocuklarından aldığı

[881] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 136.
[882] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 136.
[883] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 137.
[884] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 138.

Hz. Yusuf'un bir kurt tarafından öldürüldüğü haberinin akabinde kendi başına bir dağa çıkar ve dağdaki kurtlara seslenerek oğlu Hz. Yusuf'u sorar:

Ölümlü ḫasta gibi oldı Ya'ḳûb
Ḫazân yapraġı gibi ṣoldı Ya'ḳûb

Meh-i nev gibi bir ṭaġa yöneldi
Cibâle bir bülend âvâze ṣaldı

Didi cem' oluň ey gürkân-ı Ken'ân
Olupdur ḫâṭırum sizden perîşân

Su'âlim var size oluň ḫaberdâr
Sözüň söyleň ṣaḥîḥin itmeň inkâr

Gelüň Allâhuň emriyle yaḳına
Tesellî virüňüz pîr-i ḥazîne

Segirdüp geldi biri nitekim peyk
Eyitdi yâ Nebiyya'llâh lebbeyk

Buyur bizden ne ist,fsâr idersin
Sözüň baş üstine söyle ne dirsin

Sa'âdet bize kim gördük yüzüňi
İşitdük nâgehân şîrîn sözüňi

Didi Ya'ḳûb ey gürk-i mübârek
Su'âlimden ḫaber ver söyle gerçek

Bir oġlum var idi maḥbûb-ı 'âlem
Naẓîrin görmedi evlâd-ı Âdem

Dehânı gibi ġayb oldı geçende
Ṣorarın bilmez âyende revende

Bilinmez ḳandadur ol ṭıfl-ı maʿṣûm
Degül ilm-i ledünnî gibi maʿlûm[885]

Eserde, Hz. Yakup'un sorduğu suale yalnızca kurtlar değil, o bölgede yaşayan bütün yırtıcı hayvanlar cevap vererek Hz. Yusuf'un öldürülmesi hadisesinde kendilerinin bir payı bulunmadığını dile getirmek için Hz. Yakup'un evine gelirler:

Hezârân şîr ü bebr ü gürk ü ḳaplan
Alayiyle irişdi ṭoldı Kenʿân

Görürler bu gürûh-ı pür-şükûḥı
Ser-â-ser ḳaplamış ṣaḥrâ vü kûhı

Olurlar ḥâl-i ʿâlemden ḫaberdâr
İderler ḳorḫudan ḳapuyı dîvâr

Gelürler Ḥażret-i Yaʿḳûb evine
Sürerler yüzlerin rûy-ı zemîne

Niyâza başladı ḳurduḫ alayı
İzâle itmege bu iftirâyı

Uluşdı bir uġurdan itdi feryâd
Ḳıyâmet ḳopdı ṣandı âdemî-zâd

[885] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 35-36.

Didiler yâ Nebiyya'llâh inanma
Bu ẓulm ü cevri bizden oldı ṣanma

Bu ḥayvânâta itme beddu'âyı
Ki bunlar itmemişdür bu ḫaṭâyı[886]

Aynı şair, hadisenin devamında Hz. Yakup'un dünyadan elini eteğini çekip kendisini ibadete verdiğini belirtir.[887]

Bu yüzyılda Şerîfî'nin anlatısında da diğer birçok anlatıda olduğu gibi oğullarından Hz. Yusuf'u yediği söylenen kurdu bulup getirmelerini söyleyen Hz. Yakup'tur.[888]

Oğullarının kırdan bulup getirdikleri kurdun da başında Hz. Yakup'unkine benzeyen bir sıkıntı vardır:

Benüm menzil-gehüm Mışr olmış-ıdı
Ḳarındaşum bu yire gelmiş-idi

Nihāyet bulmaġa derd ü firāḳum
Gelüpdüm bunda def'e iştiyāḳum

Bu yirüñ pādişāhı anı dutmış
Köpeklerine virmek ḳaṣdın itmiş[889]

[886] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 37.
[887] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 39.
[888] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 10.
[889] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 11.

Kurdun cevabına rağmen Hz. Yakup'un oğulları bu kurt değilse bile Hz. Yusuf'un Kenan'daki kurtlardan biri tarafından öldürüldüğü hususunda iddialarını sürdürürler:

Bu Ken'ān deştinüň mūẕīsi çoḳdur
Birisi aldıġımda şüphe yoḳdur[890]

Eserin devamında yakalanan bu kurdun diğer kurtlara da haber ulaştırdığı ve onların da bu elim hadiseyle bir alakalarının olmadığı ifade edilir.[891]

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidi'de de hadise Hz. Yakup'un oğullarından Hz. Yusuf'u öldürdüğünü iddia ettikleri kurdu getirmelerini istemeleri ile başlar.[892]

Aynı şair, diğer birçok mesnevide yer aldığı gibi Hz. Yusuf'u öldürmediğini dile getiren kurdun Kenan'a gelme sebebinin kardeşini aramak olduğunu belirtir:

Ben ġarībüm bu ile ḳıldım nüzūl
Mıṣr ilinden olurum ben yā rasūl

Var-ıdı bir ḳardaşım yitürmişem
Şām ilinde ben ḫaberin almışam

Firḳatiyle olmışam dīvāne ben
Arayı anı giderdim Şāma ben

Ḳardaşım-çün gelmiş-idim ḫayli yol
Yorġun-idim ṭutdı bunlar yā rasūl

Aġzıma bunlar bu ḳanı sürdiler

[890] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 11.
[891] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 11.
[892] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 134.

Bu siyāk ile saňa getürdiler[893]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere, bazı mesnevilerde ele alındığı şekliyle Hz. Yakup'un oğulları kurdun ağzına sahte kan sürmüşlerdir.

Ahmedî-i Âmidî'de de Hz. Yakup'un oğullarının yakaladıkları ilk kurt o bölgedeki kurtlara gider ve Hz. Yusuf'un hadisesiyle bir ilgilerinin olup olmadığını sorar. Kurtların ise kendilerine insan eti yemenin haram kılındığını belirterek bu hadiseyle bir ilgilerinin olmadığını belirtirler.[894]

Eserdeki en orijinal ayrıntı ise o güne kadar insan eti yemeleri kendilerine haram olan kurtların o günden sonra büsbütün et yemeyi terk edip ot ile beslenmeye karar vermeleridir:

Ġayri et yérdik yémezdik ādemi
Yémeyüz şimdengerü laḥm u demi

Tevbeler olsun bize laḥm-ı ġıdā
Eyledük bundan girü laḥmı fidā

Dişlerimize daḫı ḳan degmesin
Laḥm-ı ḳanın lezzetini bilmesin

Otlaruz ota ḳanā'at éderüz
Daḫı bundan soňra laḥmı yémeyüz

Şimdi ḥālā ol diyārıň ḳurtları
Ot yéeyerler yémez aṣlā etleri[895]

[893] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 135.
[894] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* 136-138.
[895] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 138.

Aynı şekildeki bir anlatım tarzı bu yüzyılda Oflu Bilâl Efendi'de de göze çarpar. Buna göre oğullarının yalanına inanmayan Hz. Yakup, onlardan Hz. Yusuf'u öldürdüğü söylenen kurdu bulup getirmelerini ister.[896]

Hz. Yakup'un oğulları, diğer bütün mesnevilerde yer aldığı gibi dağdan buldukları bir kurdu Hz. Yusuf'u öldüren kurt budur diyerek babalarının huzuruna getirirler.[897]

Eserde, Hz. Yakup ile yaptığı konuşma sonrasında Hz. Yusuf'u öldürmediği ortaya çıkan kurdun Kenan diyarına gelme sebebi, diğer birçok mesnevide ele alındığı gibi kaybolan evladını aramak olarak dile getirilir.[898]

Eserde, kendi suçsuzluğunu kanıtlayan kurdun o bölgedeki diğer kurtlara Hz. Yusuf'un öldürülmesiyle alakaları olup olmadığını sorduğu, bunun üzerine kurtların da Hz. Yakup'un huzuruna gelip masum olduklarını dile getirdikleri sahneye de diğer birçok mesnevide olduğu gibi tesadüf edilir.[899]

Bu yüzyılda kaleme alındığı düşünülen bir Yûsuf u Züleyhâ anlatısında da Hz. Yusuf'u öldürdüğü iddia edilen kurdu bulup getirmelerini oğullarından talep eden Hz. Yakup'tur.[900]

Eserde, diğer birçok mesneviyle benzer şekilde Hz. Yakup'un oğullarının masum bir kurdu Hz. Yakup'un huzuruna getirmeleri ve sonrasında kurdun dile gelip bu masumiyetini ifade etmesi gibi hususlar ufak anlatı farkları ile diğer anlatılardaki gibi ele alınır.[901]

Aynı anlatıda, kurdun günahsızlığı ve oğlunun kayıp olması yüzünden Kenan iline geldiği de diğer anlatılardaki gibi ifade edilir.[902] O bölgedeki diğer kurtların gelip Hz. Yakup'a masum olduklarını belirtmesi ayrıntısı ise eserde yer almaz.

---

[896] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 80.
[897] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 81.
[898] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 82.
[899] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 83-84.
[900] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 80.
[901] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 81-82.
[902] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 82.

Molla Câmî'de bu başlıkta ele alınan bir hadise bulunmaz.

İlahi kaynaklardan Tevrat ve Kur'ân'da da bu başlıkta yer alan bir ayrıntıya yer verilmez.

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde ve Taberî tarihinde de bu hususta bir tahkiyeye yer verilmediği görülür.

Süyûtî'nin tefsirinde Cürcânî'den nakledilen bir rivayette, Hz. Yakup'un, oğlunu yedi diye iftira atılan kurdu çağırdığı ve oğlu Hz. Yusuf'u neden yediğini sorduğu ve sonrasında ise kurttan böyle bir hadiseye dâhil olmadığı şeklinde bir cevap aldığı nakledilir:

> *Hz. Yâkub'a gidilip: "Yusuf'u kurt yedi" denildiği zaman, Hz. Yâkûb kurdu çağırıp "Gözümün nuru ve gönlümün meyvesini yedin!" dedi. Kurt: "Ben böyle bir şey yapmadım" karşılığını verince, Hz. Yâkub: "Nereden geldin ve nereye gidiyorsun?" diye sordu. Kurt: "Mısır topraklarından geldim, Cürcân yurduna gitmek istiyorum" karşılığını verince, Hz. Yâkub: "Orada ne yapacaksın?" diye sordu. Kurt: "Senden önceki peygamberlerin: <<Allah, bir dostunu veya yakınını ziyaret edene her adımında bir milyon sevap yazar, bir milyon günahını da bağışlar, onu bir milyon derece yükseltir>> dediklerini duydum" cevabını verince, Hz. Yâkub oğullarını çağırıp: "Bu hadisi yazınız" dedi. Kurt, onlara hadisi okumayı reddedince, Hz. Yâkub: "Neden onlara hadisi söylemiyorsun?" diye sordu. Kurt: "Bunlar asidir" cevabını verdi.*[903]

Görüldüğü üzere; Tevrat'ta, Kur'an'da, Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde ve Taberî tarihinde böyle bir hadiseden bahis olmasa da Süyûtî'nin tefsirinde bu hususta mesnevi anlatılarıyla paralel bir tahkiyenin yer almasından hareketle mesnevi şairlerinin bu başlıktaki hadiseyi, İslami kaynaklı bir tahkiye olarak eserlerine dâhil ettiklerini söylemek mümkündür.

1.21. Bezirgâna Hz. Yusuf'un Satın Alınacağının Rüya Yoluyla İlham Edilmesi

Bazı Yûsuf u Züleyhâ anlatılarında yer verildiği görülen bu hadiseye, mesnevilerde çoğunlukla Hz. Yusuf'u kuyuda bulan bezirgânın, onu bulmadan önce yerinin kendisine rüya yoluyla ilham edilip gösterilmesi şeklinde ele alındığı görülür

[903] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 211.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin eserinde, bir bezirgâna Hz. Yûsuf'un satın alınacağının rüya yoluyla ilham edilmesi hadisesi sade ve sanatsız bir dille, şöyle tahkiye edilir:

Mışr içre ulu melik olur idi
Anıng adı Melik bin Dūġar idi
Duġar oġlı ol melik bir düş kördi
Mu'abbire te'vīlini sorar imdi

Mu'abbir[e] aydur bu tün bir düş kördim
Düşüm içre Ken'āna varur idim
'Ād ḳuyusı tigresinde yorur idim
Kün ḥaḳīḳat kökden yire iner imdi

Doġar kün mu'ayyen kökden indi
Ḳoynumdan kirüben yaḳamdan çıḳdı
Hem kökden dürr ü mercān inçü yaġdı
Ben anı itegime derdim imdi

Sewünüben itegime derer idim
Cem' ḳılıp ṣanduġuma ḳoyar idim
Oşbu düşni hīç gümānsız beyle kördüm
Yā mu'abbir banga te'vīl ḳılġıl imdi[904]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığı üzere, Hz. Yusuf'u kuyudan çıkaracağı kendisine rüya yoluyla gösterilen kişinin adı *Melik bin Dūġar* ve çıkaracağı kuyunun adının da *'Ād* olduğu belirtilir.

Melik, gördüğü düşün tevilini bir tabirciye danışır ve rüya tabircisi,

[904] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 102.

Mu‘abbir aydur kil olturġıl bu yanımda
Yorayım düşiŋi ta‘bīrimde
İki ḳızıl altun ḳoyġıl bu yanımda
Düşiŋi mübārek yoram imdi

Ḥaḳīḳat sen ol düşe irdüŋ ise
Eger sen mundaġ düş kördüŋ ise
Düşiŋ içre ol maḳāma irdüŋ ise
Bir şerīf ḳul eliŋe kirür imdi

Ol ḳulı sen uçuz satun aldaçu sen
Anı satup öküş ni‘met buldaçı sen
Ol sebebden öküş rāḥat boldaçı sen
Bu düş içre öküş dewlet körnür imdi

Ol ma‘nīden ululuḳġa deginir sen
Küfr şirket miḥnetlerden ḳurtulur sen
Ḫālıḳıŋ birligine kertünür sen
Dünyā āḫiret dewleti körnür imdi[905]

şeklinde düşü yormaya başlar. Bu tabire göre; Melik'in eline şerefli bir kulun geçeceğine, o kulu ucuz alacağına, onu satıp çok nimet bulacağına hatta iki cihanda zengin olacağına işaret edilir.[906]

Hadisenin devamında bir an evvel Kuyuya gidip aradığı oğlanı bulmak isteyen Melik'e gaipten bir ses gelir ve düşünde gördüğü oğlanı bulmak için elli yıl beklemesi gerektiği belirtilir:

[905] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 102-103.
[906] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 103.

Hīç eksiksiz ilig yıl ṣabr ḳılġıl
Andan ṣoŋ͡ġra bu maḳāma yana kelgil
Ol oġlannı az bahāya satun alġıl
Telim māl bahāya satġıl imdi[907]

Aynı yüzyılda, Haliloğlu Ali'nin varyantında da bezirgânın gördüğü rüya hadisesi Ali'nin varyantındaki gibidir.[908] Eserde, Ali'ninkinden farklı olarak Mâlik'in bu elli yıl boyunca nasıl sabrettiğinin ayrıntıları verilir:

Mâlik anı işitdi
Durup evine gitdi
Oturup hem ṣabr itdi
Ol müddete sevinü

Kâh ṣabır ḳılub durdı
Kâh bir sefere vardı
Kâh ol Ḥaḳḳa yalvardı
Düşüm gerçek ḳıl diyü[909]

14. yüzyıl'da Darîr'in anlatısında bu hususta bir kayıt bulunmaz.

Aynı yüzyılda bu hadiseyi Süle Fakîh, *"Ḥikāyet Mālik Düş Gördüğü"*[910] başlığı altında Ali'de ve Haliloğlu Ali'de olduğu şekliyle dile getirir.[911] Anlatıda düşü gören kimsenin adı ise *Mâlik İbn-i Za'za* olarak ifade edilir:

Mısr içinde bir ulu beg varıdı
Mālik İbn-i Za'za dirleridi[912]

[907] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 104.
[908] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 167-168.
[909] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 168.
[910] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 111.
[911] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 111-112.
[912] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 111.

Gördüğü düşün yorumunu bir tabirciden öğrenen Mâlik, hiç durmadan Kenan iline gider ve gördüğü düşün gerçekleşmesini ister. Kuyunun yakınlarına vardığı esnada gökten bir ses duyar. Bu ses ona;

Henüz oġlan ol anadan ṭoġmadı
Ana raḥmine bulutdan yaġmadı

Elli yıl daḫı gerek kim ol ṭoġa
Yılduzı daḫı göklere aġa[913]

şeklinde bilgiler vererek murat ettiği oğlanı elli yıl boyunca beklemesi gerektiğini belirtir.

Bu yüzyıldaki Garîb'in anlatısında, Hz. Yusuf'u satın alacağını rüya yoluyla gördüğü belirtilen kişinin adı *Mâlik ibn-i Ṭoġar* olarak belirtilir.[914]

Eserde, Mâlik İbn-i Ṭoġar'ın gördüğü rüya ise,

Yatur-iken bir gice ol düş görür
Kim gezerek Ken'ān iline varur

Gökden iňüp gün yiňine girdi hem
Çıḳuban biraz öňinde durdı hem

Ṣoňra gökden üstüne dürler yaġar
Devşürüben ṣanduġa anı ḳoyar

'Ād ḳazduġı ḳuyu yanında ol

[913] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 114.
[914] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 340.

Gördi düşün kendi anda bildi ol[915]

şeklinde ifade edilirken Mâlik'in gideceği kuyunun 'Ād tarafından kazılan kuyu olduğu bilgisi verilir.

Eserde, kuyuda bulacağı oğlanın kendisine zenginlik ve güç vereceğini öğrenen Mâlik'in, Süle Fakîh'te tahkiye edildiği gibi hemen kuyuya gidip oğlanı çıkarmak istediği ve sonrasında kuyuya yaklaştıkları esnada gaipten gelen bir sese kulak vererek onu elli yıl daha beklediği dile getirilir.[916]

Aynı yüzyılda kaleme alınan Şeyyâd Hamza'nın anlatısında ise Ali'nin, Haliloğlu Ali'nin, Süle Fakîh'in ve Garîb'in anlatılarının aksine, Hz. Yusuf'u bulacağı kendisine rüyasında gösterilen kişinin kimliği belli değildir. Ondan yalnızca *bezirgân* şeklinde bahsedilir:

imdi diñleň vėreyim size ḫaber
mışırda bir bāzergān vardı meger

bir gėce yaturken ol düş görür
anı ta'bīr bilene varur ṣorar

ken'ān ilinde gördüm dėr özüm
!ād ḳuyusunda görürem kendüzüm

Gördüm iner güneş gökden yėre
Dürr yaġar ışıḳ düşer ḳamu yöre

Ol güneş gėrü yaḳamdan tīz çıḳar
Dürr dėrerem bu gözüm şöyle baḳar[917]

[915] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 341.
[916] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 342-343.

[917] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 105.

15. yüzyıl anlatılarından Tebrizli Ahmedî'de rüyayı gören kişinin adı verilmez ve Şeyyâd Hamza'd olduğu gibi ondan *bezirgân* olarak bahsedilir.[918]

Bu yüzyılda Çâkerî'nin anlatısında bu hususta bahsedilmez.

Aynı yüzyılda Hamdullah Hamdî'de ise Hz. Yusuf'u kuyudan bulup çıkaracağı rüya yoluyla müjdelenen *Mâlik*'in, bu rüyayı gördüğünde henüz çocuk denecek yaşta olduğu bellidir:

Mâlik idi o ḫâcenin nâmı
Kesb ile ḫoş geçerdi eyyâmı

Râviler der ki ṭıfl iken bu güyâ
Bir gece gördü bir aceb rü'yâ

Gördü Ken'ân diyârına ermiş
Yenine anda bir güneş girmiş

Çûn yeniden eder cihâna zuhûr
Âdemî şekl olur önünde bu nûr

Ba'd-ezân gördi kim bir ebr-i sepîd
Gaybdan oldu başı üzre bedîd

Saçar üstüne dürr-i sultânî
Derc eder dürce degşirip anı[919]

[918] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 12b.
[919] Hamdî, *a.g.e.*, s. 131.

Hamdullah Hamdî'de de gördüğü düşün yorumunun heyecanıyla kuyudaki oğlanı çıkarmak için harekete geçen Mâlik'e, gaipten bir ses gelir ve o çocuğu bulması için elli yıl beklemesi gerektiği belirtilir.[920]

Bu yüzyılın bir diğer anlatısı olan Hatâyî-i Tebrizî'de, bezirgânın gördüğü rüyadan kısa bir anlatımla tek beyitte bahsedilir:

Gördi ol düşünde gökden gün gelür
Ḳoynına girüp anuň bir dem ḳalur[921]

Yine eserde, rüyayı gören kişinin ismi açıkça belirtilmez ve ondan *tâcir*[922] diye bahsedilir.

16. yüzyıl anlatılarından Kemâl Paşazâde ve Bağdatlı Zihnî'de bahis konusu edilmeyen bu hadiseyi, aynı yüzyıldaki Gubârî'nin ise tek beyitle, bir zaman tahdidi verilmeden Hz. Yusuf'u bulacağının rüyasında Mâlik'e ilham edildiği şeklinde ele aldığı görülür:

Mālike bu işâret olmışidi
Ḫʿāb içinde beşāret olmışidi[923]

Bu yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında da Hamdullah Hamdî'de olduğu gibi Mâlik'in bahsi geçen rüyayı gördüğünde henüz çocuk denecek yaşta olduğu bilgisine rastlanılır:

Ṭıfl-idi Mâlik doġar kem key gice
Mışr içinde düş görür ol bir gice[924]

---

[920] Hamdî, *a.g.e.,* s. 132.
[921] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 165.
[922] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 165.
[923] Hasan Aktaş, *a.g.t,* s. 102.
[924] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 141.

Eserde, gördüğü düşü bir muabbire yorumlatan Mâlik'in, hemen Kenan iline yöneldiği ve Kenan'a üç günlük mesafedeyken de diğer birçok anlatıda olduğu gibi gaipten gelen bir sesle uyarılarak rüyasının gerçekleşmesi için elli yıl daha beklemesi gerektiği dile getirilir.[925]

Taşlıcalı Yahya'da da isminden *Mâlik* olarak bahsedilen bezirgânın gördüğü rüyadan kısa bir anlatımla bahsedildiği görülür:

Meger bir adı Mâlik pîr-i tācir
Bu cumhûr ile olmışdı müsâfir

Görür seyrinde bir gün bedr-i enver
Girer ḳoynına olur kîse-i zer[926]

16. yüzyılda telif edilen Ziyai Yusuf'un ve Şerîfî'nin anlatılarında bu hadiseyle ilgili bir husus yer almaz.

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'de de bu başlıkta ele alınan bir hadise yoktur.

Bu yüzyıldaki bir diğer anlatı olan Oflu Bilâl Efendi'nin eserinde, Hz. Yusuf'u düşünde gören kimsenin ismi, *Mâlik İbn-i Ṭaġra* olarak belirtilir:

Ṭoġmasından Yūsufuň elli sene aḳdem işit
Mālik İbn-i Ṭaġra idi adı bir ulu şāh-süvar[927]

Eserde, Mâlik'in gördüğü rüya, rüyanın bir tabirci tarafından yorumlanması ve sonrasında gaipten bir sesin onu ikaz ederek elli yıl daha beklemesi gerektiğini

[925] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 142.
[926] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 42.
[927] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 85.

belirtmesi şeklinde tahkiye edilirken gibi hususlar diğer birçok anlatıda yer aldığı gibidir.[928]

Bu yüzyılda müellifi bilinmeyen bir anlatıda ise bezirgânın ismi diğer bütün anlatılardan farklı olarak *Melik Reyyân* olarak dile getirilir.[929]

Anlatının devamında bezirgânın rüyası, rüyasının yorumu ve akabinde kuyu başına geldiğinde gaipten gelen bir sesle uyarılıp elli yıl beklemesi istenmesi gibi hadiseler diğer birçok anlatıyla benzer şekilde işlenir.[930]

Molla Câmî'de, bu hususla ilgili herhangi bir anlatı bulunmaz.

Tevrat'ta ve Kur'an'da bu husus anlatılmamıştır. Giritli Sırrı Paşa ve Süyûtî'nin tefsirlerinde ve Taberî tarihinde de bu hadiseyle ilgili herhangi bir kayıt bulunmaz.

Yukarıdaki mukayeselerden ve bilgilerden yola çıkarak bu hususta bezirgânın gördüğü rüya ve rüyanın devamında yer alan hadiselerin herhangi bir ilahi ve tarihi kaynakta tahkiye edilmemesinden hareketle, bu başlıktaki hadiselerin, mesnevilere şairler tarafından kurmaca bir anlatı olarak dâhil edildiğini söylemek mümkündür.

[928] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 86-88.
[929] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 83.
[930] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 83-85.

İKİNCİ BÖLÜM

2. HZ. YUSUF'UN MISIR'DAKİ HAYATI

2.1. Hz. Yusuf'un Atıldığı Kuyunun Yanından Geçen Bir Kervanın Kuyunun Başında Konaklaması ve Hz. Yusuf'u Kuyudan Çıkarmaları

Ele aldığımız bütün mesnevilerde istisnasız olarak ele alınan bu hadisenin, mesnevi şairleri tarafından çoğunlukla Hz. Yusuf'un atıldığı kuyunun yanından geçen bir kervanın su almak maksadıyla sakalarını kuyuya göndermeleri ve akabinde çektikleri kovada su yerine Hz. Yusuf'u buldukları şeklinde tahkiye edilir.

13. yüzyılda Ali'nin eserinde; gördüğü rüyadan elli yıl sonra Melik'in yolu Hz. Yusuf'un bulunduğu kuyunun olduğu bölgeye düşer. Melik kuyunun yanına geldiğinde kuyunun üstünün meleklerle ve kuşlarla kaplanmış olduğunu ve hepsinin birlikte uçtuğunu görür. Fakat Melik onların melek olduğunu anlayamaz ve ok alıp onları vurmaya çalışır. Kuyunun yakınına gelince o melek suretli kuşlar kaybolur. Bu sırada kuyudan nur çıktığını görür ve kendinden geçerek oracıkta baygın düşer. Sonrasında otağına döner ve kervandaki iki kişiden kuyudan su çekip getirmelerini ister.[931]

Eserde, bu kısımda suya gönderilen kulların isimlerinin Beşir ve Büşra olduğu ayrıntısı yer alır. Yine eserde kuyuya su almaya giden Beşir ve Büşra adlı bu iki kölenin kollarını kuyunun içine uzattığında Hz. Yusuf'un onların kollarını gördüğü ayrıntısı yer almaktadır:

Beşir Büşrā ikilesi ḳova aldı
Ḳuyunı͡ng üzrsine ḥāżır keldi
Ḳuyu içre ḳolların nüzūl ḳıldı
Yūsuf anda baḳıp anı körer imdi[932]

[931] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 104-105.
[932] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 105.

Ali'nin eserinde bundan sonraki kısımda Beşir ve Büşra adlı kölelerin ikisi birlikte uzattıkları kovayla Hz. Yusuf'u dışarı çıkarırlar. Melik, kölelerine eğer rüyasında gördüğü kişiyi kim bulursa onu azat edip kızını ona vereceğini vaat etmiştir. Kölelerden Beşir Melik'e müjdeyi verir, Melik sevinir ve Hz. Yusuf'a doğru yönelip onun elini tutar.[933]

Aynı yüzyılda Haliloğlu Ali'nin varyantı Ali'nin varyantıyla hemen hemen benzer ayrıntılara sahiptir.[934] Bu iki anlatı arasındaki belirgin farklılıklardan ilki, Haliloğlu Ali'nin anlatısında Mâlik'in sahip olduğu kölelerin isimleridir. Buna göre Ali'nin varyantında adları Beşîr ve Büşrâ olarak verilen kölelerin, Haliloğlu Ali'nin anlatısında ise adları Kâmil ve Beşîr olarak verilir:

Mâlikün iki ḳulı

Var idi yüzi ṣuyı

Birinün Kâmil adı

Birine Beşîr diyü[935]

Haliloğlu Ali'de de Ali'nin anlatısındaki gibi Hz. Yusuf'u kuyudan çıkaran Beşîr'dir:

Beşîr urġanı çekdi
Kâmil baḳuben gördi
Bir güzel oġlan çıḳdı
Beşîre dir sevinü[936]

[933] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 105-106.
[934] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 169-170.
[935] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 169.
[936] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 169.

Eserde son olarak Hz. Yusuf'un, bahsi geçen kuyuda kırk gün boyunca kaldığı bilgisi verilir:

Yûsuf ḳayguya batdı
Ḳırḳ gün ḳuyuda yatdı
Âḫir Allah gör n'itdi
Vir ṣalavât çaġlayu[937]

14. yüzyılda Darîr'de, Hz. Yusuf'u kuyudan çıkaran kervanın nereden geldiği söylenmese de büyük olduğu belirtilir:

ḳudretile geldi kārbān-ı 'aẓīm
ḳuyı üzre ḳondılar anda velīm[938]

Anlatıda, Ali ve Haliloğlu'nun anlatılarının aksine, Hz. Yusuf'u kuyudan çıkaranın kim ya da kimler olduğu belli değildir:

bir niceler geldi ḳapu ḳatına
ol ḳuyudan ṣu çıḳarmaḳ yatına

ṣaldılar delvi içine ol zamān
yūsuf anı gördi oldı şādumān

ayaġını delv içine ḳodı
ṭutdı ipin taňrı adın oḳudı

çekdiler anı yoḳarı gördiler
pīr midür diyü ta'accüb ḳıldılar[939]

[937] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 163.
[938] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 293.
[939] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 294.

Bu yüzyıldaki Süle Fakîh'in anlatısında, bahsi geçen kervanın Mısır'dan Kenan'a doğru bir yolculuk yaptığı ifade edilirken Mâlik'in elli yıl boyunca bu özel seyahati beklediği belirtilir:

O melik Mışra varur yine evine
Elli yıl ḳaldı şārında sevine

Elli yıl ṭurdı evinde ol emīn
Yılları günleri ṣayar birbirin

Çünki elli yıl tamām oldı yine
Ol melik ṭurdı yarağın eylene

Devşürür ḳavmin ḳabīlesin bile
Yarağın eyledi Ken'ān iline[940]

Eserin devamında kuyudan su isteyenin Mâlik, suyu getirmeye giderek kuyudan Hz. Yusuf'u çıkaranın ise Beşîr adlı bir köle olduğu belirtilir.[941]

Aynı yüzyıldaki Garîb'de de durum Süle Fakîh'te anlatıldığı gibi ele alınır ve Mâlik'in elli yıllık bekleyişinin ardından kervanını Mısır'dan Kenan'a doğru yola çıkarttığı belirtilir.[942]

Eserde diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde, kervan reisi Mâlik, kuyuya kölesi Beşîr'i gönderir ve ondan su getirmesini ister:

Geldi kervān ḳondılar ol ḳuyuya
Beşīr'e didi-ki Mālik var ṣuya

[940] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 114.
[941] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 115-118.
[942] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 343-344.

Beşīr anda bardaġı ipi alur
Ṣu çıḳara ḳuyu aġzına varur[943]

Anlatıda, Hz. Yusuf'u kuyudan çıkarılacağı konusunda uyaran ve kuyudan çıkmasını hazırlayanın Cebrail olduğu belirtilir.[944]

Garîb'in anlatısında bu hususstaki en orijinal ayrıntı ise kuyuya sarkıttığı kovayı tek başına çekemeyen Beşîr'in arkadaşlarının birinden yardım istemesidir. Bu ikinci arkadaşın ismi ise belli değildir:

Ṣaldı Beşīr ḳuyuya bardaġını
Ṭutdı Yūsuf ḳomadı elden anı

Ṭutdı Beşīr ol ḳofayı çekemez
Bir ġulāma daḫı çaġırdı bu kez

İkisi bile ṭurup anı çeker
Çeke çeke ḳuyu aġzına çıḳar

Ḳova diyü çekdügi ādem çıḳar
Ṭoḳunan cānları otlara yaḳar

[943] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 344.
[944] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 346.

Gördi Beşīr Yūsuf'ı aḳlı şaşar

Geldi kervān ḳuyu aġzına üşer

Mālik'e ḳıldı işāret geldi ol

Şāẕ oluban istedügin buldı ol

Taňrı virdi Mālik'İ şāẕ eyledi

Ol da ḳullarını āzād eyledi[945]

Görüldüğü üzere Mâlik, Hz. Yusuf'u bulup kuyudan çıkaran bu iki köleyi azat eder.

Şeyyâd Hamza'da bezirgânın kuyuya gönderdiği kulların isimleri Beşîr ve Mâmîl olarak belirtilir:

ḳullarına şu getür dėr buyurur
iki ḳul şol dem ḳuyuya yügürür

birinüň adı beşīr birinüň māmīl
adları budur bularuň anlaġıl[946]

[945] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 346-347.
[946] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 107.

Eserde, Hz. Yusuf'un kuyuya atılmasının ve sonrasında satılmasının sebebinin ise bir zamanlar ayna önünde kendi güzelliğine mağrur olarak sarf ettiği sözlerden kaynaklandığı belirtilir:

zī ki geldi bu arada bu ḫaber
gözgüye baḳdı-y-ıdı yūsuf meger

ṣūretin görür aňa ḳalur 'aceb
zī yaratmış dėr beni ol ferd-rab

ḳul mısam bahāmı kim yėtürürdi
beni gören var mālın yitürürdi

bu söz-idi yūsufa belā ėden
kem nesneye ṣatup var ėden[947]

Hz. Yusuf'un kuyudan çıkartıldığı sahnede, kölelerden Mâmîl'in Hz. Yusuf'u görür görmez arkadaşı Beşîr'e seslendiği ve onu yanına çağırdığı görülür:

yūsuf ol dem urġana yapuşdı ḫoş
ṭartdılar çıḳardılar ḳuyudan ol ḫamūş

çünki māmīl yūsufuň yüzin görür
beşīr dapa dönübeni çaġırur

māmīl eydür yā beşīr haẕā ġulām
bir oġlandur kim yüzi bedr-i tamām

[947] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 107.

15. yüzyıldaki Tebrizli Ahmedî'de bezirgânın su almaları için kuyuya gönderdiği kulların adları Beşîr ve Büşrâ olarak ifade edilir:

Ḳonduyıdı bir 'âlî bâzirgân meger
Mıṣr'dan gelmişdi sen diňle ḫaber

Çâhı ol yirde meger bilürdi ol
Ṣu-için gönderdi aňa iki ḳul

Adı Büşrâ birinüň adı Beşîr
'Aḳl içinde birbirinden bî-naẓîr[948]

Anlatıda Hz. Yusuf'u kuyudan çekip çıkaranın ise Beşîr olduğu belirtilir.[949]

Bu yüzyıldaki bir diğer anlatı olan Çâkerî'nin eserinde, bezirgânın kervanı kuyuyu bulduğunda Hz. Yusuf'un üç gün üç gecedir o kuyuda olduğu şeklindeki bir ayrıntıya yer verilir:

Ḳoġasın çāha ṣaldı geldi nā-gāh
Çıḳardı ṣu yirine ṭāli'-i māh

Ḳuyuda oldı ol meh üç gün üç şeb
Çeh-i Naḫşebde māh-ı Naḫşeb

Ḳuyu içinde yatdı üç gün ol cān
Ṣanasın ebr içinde māh-ı tābān[950]

[948] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 18a.
[949] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 18a.
[950] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 222.

Hadisenin devamında, diğer birçok eserin aksine kuyuya su almaya gidip su yerine kuyudan Hz. Yusuf'u çıkaran kişinin kimliği ise belli değildir:

Ḳuyunuň yaḳınında ḳondı anlar
Biraz yimek yimege ṣundı anlar

Ṣa'ādet ehli anlardan bir ādem
Varur ṣu almaġ içün çāha ol dem

Ḳaraňu ḳuyuya ol Ḥıżr-sīmā
Ḳoġasın ṣarḳıdur ya'nī çeker mā
…
Ḳoġasın çekdi ol merd-i tüvānā
Bilürdi delv veznin merd-i dānā

Didi ġāyet aġırlandı bu delv ṣu
Yaḳīn bildüm ki ya'nī ṣu degül bu

Ḳuyudan delvi çün çekdi nā-gāh
Görür kim ṭoġdı burc-ı delvden māh[951]

Anlatıda, Hz. Yusuf'u kuyudan çıkaran bu kişinin, onu arkadaşlarına göstermeyerek kendisi için sakladığı ayrıntısı da dikkate değerdir:

Çıḳardı acı ṣudan āb-ı kevs̱er
Ṣadefden ṣanki çıḳdı lü'lü'-i ter

Orada aňa bir gül virdi Sübḥān
Alup yoldaşlarından itdi pinhān

[951] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 222-223.

İletdi menziline anı pinhān
Ki yüzin görmeye bir ḫalḳ-ı nā-dān[952]

Bu yüzyılda aynı hadiseyi kaleme alan Hamdullah Hamdî'de, kervanının Hz. Yusuf'un bulunduğu kuyuya geldiğinde Hz. Yusuf'un dört gün dört gecedir kuyuda kalmakta olduğu belirtilir:

Yûsuf'un rûz-ı hasbi oldu çehâr
Kaldı çâh içre zâr leyl ü nehâr

Medyen'in karbânı Mısr'a meger
Raht u baht ile eylemiş idi sefer

Ol seher-gâh olup bular gümrâh
Geldiler çâh-ı Yûsuf'a nâ-gâh[953]

Yukarıdaki manzumede belirtilen ayrıntılardan, kervan kafilesinin yolculuğu Medyen'den Mısır'a doğru olduğu ve yine bu kafilenin Hz. Yusuf'un bulunduğu kuyuya denk gelmelerinin ise bir raslantı sonucu yollarını kaybetmelerinin neticesinde gerçekleştiği şeklinde ifade edilir.

Aynı şair, Hz. Yusuf'u bulunduğu kuyudan çıkartanların arasında Mâlik'in kendisinin de bulunduğu bilgisini verir:

Çâha Mâlik nazar kılıp derhâl
Gördü akar içinde âb-ı zülâl

Oldı kalbi anı görüp rûşen

[952] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 223.
[953] Hamdî, *a.g.e.*, s. 131.

Saldılar çâh içine delv ü resen[954]

Yine birçok anlatıda yer aldığı gibi burada da Hz. Yusuf'a kuyudan çıkma zamanının geldiğini bildiren Cebrail'dir.[955]

Aynı yüzyılda Hatâyî-i Tebrizî bir ayrıntı üzerinde durur ve kuyuya gelen kafilenin üç yüz doksan kişi olduğu bilgisini verir:

Ḳāfile geldi üç yüz doḳsan kişi
Ḳamusınuň mālikiydi hem başı[956]

Eserde, Hz. Yusuf'un kuyudan kim/kimler tarafından çıkarıldığı ise belli değildir:

Çünki tācir geldi çāhı gördi dir
Su içün iki ḳulın gönderdi dir

Bu işe ḳamu 'acā'ib ḳaldılar
Çāh içine delv ipini saldılar

Gördi Yūsuf tā ki ip geldi aňa
Berk yapuşdı ol ipe ḳaldı daňa

Taňrı ḳuvvet virdi sen diňle sözi
Çekdiler çıḳdı bir oğlan ḥūr özi[957]

[954] Hamdî, *a.g.e.*, s. 135.
[955] Hamdî, *a.g.e.*, s. 135.
[956] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 166.
[957] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 166.

16. yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin anlatısında, Hamdullah Hamdî'nin anlatısında ifade edildiği gibi Hz. Yusuf'u bulup kuyudan çıkaran kervanın Medyen'den yola çıkmış bir kervan olduğu ifade edilir:

Çü ḳaldı çāh içinde ol māh-ı rūşen
Vaṭandan dur u mehcūr atasından

Ḳılur gerdūn-ı dūn ḥālin diger-gūn
Ḳalur ol çāhda üç gice üç gün

Bilimezdi geçen gün mi yā gice
Ḳıyās it gör ki hālin n'oldı nice

Olur dördünci gün vaḳt-ı seḥer-gāh
Bu resme muḳteżā-yı ḥikme't-ullāh

Ki bir tācir gelüp Medyen ilinden
Diyār-ı Mışr'a 'azm idüp giderken

Ḳaraňu gicede azmışdı yolın
Ne ṣaġın farḳ idebilmiş ne ṣolın

İrişmiş yolları vaḳt-i seḥer-gāh
Şu vādiye kim anda idi bu çāh

Birez vādī için ḥayrān gezerler
Gelüp ol çāhiçinde ṣu sezerler

Ḳonup ol çāh yanında dinlenürler
Biraz ārām idüben eglenürler

İçlerinden biri devletlü ṭurur

Şu ḳaştına leb-i çāha yügürür

Şalar şu ḳaşdına çāha ḳoġayı
Çeker şu yirine çehden bu ayı

Meger kim delv iricek çāha ol māh
Olur ādem irişdüginden āgāh"[958]

Görüldüğü üzere, Medyen'den Mısır'a yolculuk yaptığı belirtilen kervanın yollarını kaybetmeleri üzerine bir kuyuya rast geldikleri, kervan ahalisinden ismi belirtilmeyen bir tanesinin su içmek maksadıyla kuyuya gönderildiği ve su almak için kuyuya sarkıttığı kovayla da Hz. Yusuf'u dışarı çıkardığı belirtilir.

Eserde son olarak Hz. Yusuf'u kuyudan çıkaran kişinin, bu hadiseyi kervan ahalisine haber vermediği ve Hz. Yusuf'u giysilerinin arasında saklandığı şeklindeki orijinal bir ayrıntıya yer verildiği görülür:

Ḳoġayı çehden ol merd-i tüvānā
Çekince nā-geh olur māh peydā

Görindi aňa çün bu mihr-i rūşen
Şanur kim māh-ı Naḫşeb çıḳdı rūşen

Şuda māhī yirine māh buldı
Murād-ı cāna çehden rāh buldı

Feraḥdan murġ-ı cānı oldı bī-ḥāl
Yaḳīn oldı uça açup per ü bāl
…
Ḳabā-pūş idüp ol serv-i revānı

[958] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 336-337.

İletdi ḳonduġı yire nihāni

Ḳalup esbābınuň içinde mestūr
Oturdı cānı ḫurrem göňli mesrūr"[959]

16. yüzyıldaki Bağdatlı Zihnî'nin anlatısında da Hamdullah Hamdî'de olduğu gibi kervan ahalisi Medyen'den Mısır'a doğru yolculuk yapmaktadır:

Meger bir kārbān Medyen ilinden
İdüp Mıṣr'a 'azīmet menzilinden

İderken ḳaṭ'ı vādī kim ḳılup rāh
Görinür gözlerine nā-geh ol çāh[960]

Bağdatlı Zihnî'de, kuyuya kovayı indiren kişinin kimliği belli değildir:

Ṣu ümīdiyle anda ol cemā'at
Ḳılurlar ol gice ṭarḥ-ı iḳāmet

Birisi çāha 'azm eyler şitābān
Niçük kim Ḫıżr-ı ḳaṣd-ı āb-ı ḥayvān

Didi Cibrīl k'ey mihr-i cihān-tāb
'Aṭā ḳıl çeşme-i dīdārdan āb

K'ola leb-teşneler sīr-āb senden
Ola her lem'a 'ālem-tāb senden

[959] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 338.
[960] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 305-306.

Girüp delv içre bezl-i iltifāt it
Bu delvi çeşme-i āb-ı ḥayāt it

Yiter cāy eyledüň zīr-i zemīnde
Yüzüň görsün birez rūy-ı zemīn de

Ruḫuňda devr-i çāh āyīne olsun
Viṣālüňle zemīn gencīne bulsun

İşidüp Yūsuf itdi 'azm fi'l-ḥāl
O delvi ḳıldı burc-ı sa'd u iḳbāl

Çü delvi ṭaşra çekdi ḳāṣıd-ı āb
Ṣu ṣandı çıḳdı ḫurşīd-i cihān-tāb[961]

Yine yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre diğer birçok anlatıda olduğu gibi Zihnî'de de Hz. Yusuf'a kuyudan çıkma zamanının geldiğini belirten ve ona çıkması icazet veren Cebrail'dir.

Eserde bu hususta son olarak dikkat çeken ayrıntı ise kuyudan Hz. Yusuf'u çıkaran kişinin Çâkerî'de olduğu gibi Hz. Yusuf'u saklayarak kimseye haber vermemesidir:

Çıḳarup delvden ol nev-cüvānı
İletdi menzile ilden nihānī

Didi yüz şükr kim bī-zahmet ü renc
Baňa Īzed müyesser ḳıldı bir genc

Ayaġa batmadan ḫār-ı nedāmet

[961] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 306.

Gül-i baḫtum açıldı geldi devlet[962]

Bu yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Gubârî'de Hz. Yusuf'un kuyuda bir gece kaldıktan sonra Şam'dan gelen Medyenli bir kervan tarafından bulunur:

Bir gice yatdı çāhda Yūsuf
Çāh-ı 'izzet-penāhda Yūsuf

İrtesi Ḫıżr-veş Medāyinden
Kārvān geldi Şâm yanından[963]

Anlatıda, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'u kuyudan çıkaran kişinin kervan sahibi Mâlik'in kölesi Büşrâ olduğu bilgisi yer almaktadır.[964]

Aynı yüzyılda Şerîf'in eserinde kervan sahibi Mâlik, kullarına eğer aradığı oğlanı bulurlarsa onları kızlarıyla evlendireceği müjdesini verir:

Mâlikün iki ḳulı var idi şîr
Biri Büşrâ birinün adı Beşîr

Mâlik aydur ol ḳulı bulur-isem
Ol mübārek yüzini görür-isem

İki ḳızumı ikiñize virem
Ḫoş dutam ben sizi ġāyet ḫoş görem[965]

[962] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 307.
[963] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 100.
[964] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 101.
[965] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 142.

Aynı şair, Mâlik'in Büşrâ'nın ve Beşîr'in kuyu başına birlikte gittiklerini; ama kuyuya kovayı sarkıtanın Beşîr olduğunu belirtir:

Geldi Büşrâ ü Beşîr Mâlik deġer
Delb-vi ṣarḳıtdı ṣuya anda meger

Çünki ḳuyu ḳoġa sarḳıtdı Beşîr
Yapuşur ḳoġaya ol bedr-i münîr

Birisi görür ḳoġayı key aġır
Birine aydur ki sen de ṭutabir

Mâliküñ ol iki ḳulı durdılar
Ṭarddılar ol ḳoġayı ne gördiler

Gördiler bir ṣûret anda hemcü nûr
Bu melek mi didiler yâḫud ḥûr[966]

Görüldüğü üzere, Hz. Yusuf'u kuyudan çıkaranların Beşîr ve Büşrâ olduğu bellidir.

Taşlıcalı Yahyâ, Hz. Yusuf'u kuyudan çıkaranın Mâlik'in kendisi olduğu bilgisini verir:

Dil-i Mâlik ṣu gibi çâha aḳdı
Vücûdın âfitâbuñ tâbı yaḳdı

O çâha murġ-ı cânı itdi pervâz
Güşâde oldı 'ayn-ı 'âlem-i râz

[966] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 143.

Havâ yüzinde niçe murġ-ı ṭayyâr
Ṭavâf eylerdi çâhı Ka'be-kirdâr

Semâ' u raḳṣ idüp girdâb gibi
Ṭurı geldi yerinden âb gibi

Dehân-ı çâh oldı âşiyânı
Şitâbından dehâna geldi cânı

Alup bir delvi ol ser-ḫayl-i aḥbâb
Hemân ol bürc-i âba etdi pertâb

Çekerken delvi ol pîr-i cihân-bîn
Ḳayasından ziyâde oldı sengîn

Olurken delv içün tedbîr ü râyı
Görür çâh içre bir bedr-i dücâyı[967]

Eserin bu kısmında, Mâlik'in Hz. Yusuf'u etrafından sakındığı için gizlediği bilgisi de yer alır.[968]

Aynı yüzyılda Şerîfî'de, Hz. Yusuf'u bulan kervanın esasen yolunu kaybettiği için bu kuyuya rast geldiği belirtilir.[969]

Eserde, diğer bütün eserlerden farklı olarak kuyuya kovayı salan kişilerin Mâlik ve Büşrâ'yla beraber, Habeşli 'Ankud adlı bir köle olduğu ayrıntısı verilir:

Şu ümīdi-le ḳondı anda kārvān

[967] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 42.
[968] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 43.
[969] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 12.

Olur Mâlik revāne çāha el-ān

Bile Büşrâ'yı itmişdi işāret
Derūnī aňa eylerdi beşāret

Anuň bir ḳulı vardı nāmı 'Anḳūd
Habeş'dendi ḳatı olmışdı ḫoşnūd

Eň evvel irüp ol merd-i ḫuceste
Ṣalarlar rismānı delv-beste
...
Leb-i çâh oldı maṭla' gün yüzine
Ṭulū' itdi o meh rūy-ı zemīne[970]

Aynı yüzyıldaki Ziyai Yusuf'un eserinde kervan kafilesi Hz. Yusuf'u bulana kadar Hz. Yusuf'un üç gün üç gece boyunca kuyuda kaldığı, dördüncü gün gündüz kuyudan çıkartıldığı ifade edilir:

Oturdu üç gün ol meh çāh içinde
Nitekim māh-ı Naḫşeb çāh içinde

Çün oldı rūz-ı çārüm Yūsuf-ı mihr
Çeh-i şebden çıḳup 'arz eyledi çihr[971]

Eserde kimliği net olarak tarif edilmeyen kervanın Mısır'a yaptıkları yolculuk esnasında kaybettikleri yollarını ararken Hz. Yusuf'un bulunduğu kuyuya rastladıkları belirtilir.[972]

[970] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 12-13.
[971] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 279.
[972] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 279.

Aynı şair, Hz. Yusuf'u kuyudan çıkaran şahsın kimliğini de kesin bir şekilde bildirmez; fakat Hz. Yusuf'un kuyudan çıkma zamanının geldiğini haber verenin Cebrail olduğu ise bellidir:

Meger bu kār-vān ehlinden ol dem
Ṣu içün çāha geldi bir ḳaç ādem

Öñerdi geldi bir merd-i ḫuceste
Elinde rīsmāne delv beste

Bu ḳuyı içine ol Ḫıżır-simā
Ḳoġasın ṣaldı kim andan çeke mā

Revān ol dem irüp nāmūs-ı ekber
Didi ey mażhar-ı Ḳuddūs-ı Ekber

Çıḳup ḳıl çāhdan ṣaḥrāda cevelān
Ṣusuz ḳalmışlara vir āb-ı ḥayvān

Otur delv içre iy ḫurşīd-i ferruḫ
Revān ol şarḳa maġribden açup ruḫ
…
Çeker merd ol ḳaġanuñ elde bāġı
Görür vezni degül anuñ bayāġı

Didi delv içre aġırdur bu gün ṣu
Mu'ayyendür ki ancaḳ ṣu degül bu

Olup gün yüzine maṭla' leb-i çāh
Ṭulū' itdi kenâr-ı çehden ol māh[973]

[973] Melike Gökcan, *a.g.e.*, s. 279-280.

Son olarak anlatının bu kısmında diğer bazı mesnevilerde işlendiği gibi Mâlik'in Hz. Yusuf'u sakladığı belirtilir.[974]

18. yüzyıldaki anlatılardan Ahmedî-i Âmidî'de de Ali'nin anlatısında olduğu gibi Hz. Yusuf'un bulunduğu kuyuya su almayan giden iki köle Büşrâ ve Beşîr'dir:

Ḳul ḳaravaş ṣaḥibiydi ol emīr
İki ḳulı var-idi Büşrā Beşīr

Delvi aluban ṣu içün gitdiler
Ol ḳuyunuň aġzına çün yetdiler

Ol Beşīr indirdi delvi ḳuyuya
Varuban delve érişdi çün ṣuya

Ṭutdı Yūsuf delveyi ol dem nihān
Çekmek ister ol Beşīr anı hemān

Çekemez ol delveyi oldı 'asīr
Çağırur Büşrāyı anda ol Beşīr

Baňa imdād eyle yā Büşrā dédi
Gel bu delveyi çekelim söyledi

Geldi birbirine yardım étdiler
Delve ipini olup żor étdiler
...
Ol ḳuyunuň aġzına érdi 'ayān
Nūrına ġarḳ oldı anlar ol zamān

[974] Melike Gökcan, *a.g.e.*, s. 280.

Şu yérine nūrı anlar buldılar
Görüp anı deng ü ḫayrān oldılar[975]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere Hz. Yusuf, kuyudan Mâlik'in iki kölesi Büşrâ ve Beşîr sayesinde çıkabilmiştir.

Eserin, bu hususta ki en dikkat çeken ayrıntısı ise Hz. Yusuf'un kuyudan çıkartıldığında henüz yedi yaşında olduğu bilgisidir:

Ol ḳuyudan olıcaḳ āzādesi
Yeddi yaşındaydı ol māh-pāresi[976]

Bu yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'nin anlatısında, Hz. Yusuf'u bulunduğu kuyudan çıkaran Mâlik'in kölesi Beşîr'dir. Eserde, diğer birçok anlatıda tahkiye edildiği gibi Hz. Yusuf'un kuyudan çıkmasının zamanının geldiğini belirten Cebrail'dir.[977]

18. yüzyılda incelememize konu olan yazarı belli olmayan bir anlatıda da Hz. Yusuf'u kuyudan çıkaran kişinin Melik'in kölesi Beşîr olduğu ve yine diğer anlatılarda olduğu gibi ona artık kuyudan çıkma zamanının geldiğini belirtenin de Cebrail olduğu tahkiye edilir.[978]

Anlatıda, Hz. Yusuf'un kuyuya atılmasının ve sonrasında da satılacak olmasının sebebinin kendi hüsnüne mağrur olması sebebiyle gerçekleştiği Cebrail'in ağzından şöyle dile getirilir:

ġene cebrā'īl yūsufa söyledi

---

[975] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 147-148.
[976] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 148.
[977] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 88-89.
[978] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 86.

aŋa bir sırdan ḥikāyet eyledi

yā yūsuf bilür misin sen şol güni
gözüŋle gördüŋ idi sen seni

çünki gördüŋ gözgüde sen yüziŋi
ḥūb gördüŋ anda sen kendü giziŋi

dėdüŋ anda eger ben ḳul olaydım
dünyā ṭolaydı benüm alaydım

kimse baŋa bahā yetürmeye idi
kimse benüm yüzümi görmeye idi

emdi çıḳġıl görgil bahāŋı
eliŋle aluban ṣunġıl bahāŋı[979]

Anlatıda, Hz. Yusuf'un bulunup Melik'e teslim edilmesinin akabinde bütün malını kullarına bağışlayıp onları azat eder.[980]

Molla Câmî'de, Hz. Yusuf üç gün üç gece kuyuda kaldığı ve dördüncü günün ilk ışıklarıyla kuyunun yanına yolunu kaybetmiş bir kervanın geldiği belirtilir.[981]

Eserde, Hz. Yusuf'u kuyudan çıkaran kişinin ismi verilmez; ama diğer birçok anlatıdaki gibi Hz. Yusuf'u kuyudan çıkarılacağı için hazır eden Cebrail'dir.[982]

Tevrat ve Kur'ân'da bu hususta anlatılar birbirinden epeyce farklıdır. Tevrat'ta Midyanlı tüccarların geldiğini gören ağabeyleri, Hz. Yusuf'u kuyudan

[979] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 86-87.
[980] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 87.
[981] Câmî, *a.g.e.,* s. 63-64.
[982] Câmî, *a.g.e.,* s. 64.

kendileri çıkarırlar.[983] Kur'ân'da ise Hz. Yusuf'u, kuyunun yanına gelen bir kervanın sakası su almak maksadıyla kuyuya indirdiği kovayla dışarı çıkarır.[984]

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde İbn Abbas'tan nakledilen bir rivayete göre, Medyen'den Mısır'a giden bir kervan kafilesi yolunu şaşırır ve bir müddet sonra Hz. Yusuf'un bulunduğu kuyunun yakınlarında konaklar. Sonrasında su almak için sakalarını kuyuya gönderirler. [985]

Giritli'nin tefsirinde, bazı müfessirlerin görüşlerine dayandırılarak su almak için kuyuya gönderilen ifade edilen bu sakanın adının *Mâlik bin Żu'r el-Ḫazâ'iyy* olduğu aktarılır.[986]

Hz. Yûsuf'un kuyudan bir saka tarafından çıkarıldığı sahnenin, aynı eserde şöyle tahkiye edildiği görülür:

> *Sakkā kovasını kuyuya salıverince Yûsuf aleyhisselâm, zâhir olup kovaya yapıştı. Sakkā kovada bir ağırlık hissedip nedir o diye kuyunun içine 'atf-ı nazar eyledi. Ne görsün ki bir mâh-ı cihân-ârâ kovaya yapışmış duruyor. İşte o ânda idi ki bir genc-i şâygânîye mâlik olmuşçasına (Mâlik bin Żu'r el-Ḫazâ'iyy) kendi kendine, yahut kavmine müjde ederek -beşâretin ismi olan- büşrâyı kābil-i hitâb bir şahs-ı 'âkıl menzilesine tenzîl ile ona hitâben: ["Ey Büşrâ! Gel bu o an, senin geleceğin andır."] dedi. Yahut, Büşrâ nâmında bir arkadaşını çağırarak "İşte bir gulâm buldum." dedi.*[987]

Yukarıdaki bilgilerden, Hz. Yusuf'u kuyudan çıkartan kişinin Mâlik bin Żu'r el-Ḫazâ'iyy'in gönderdiği saka olduğu görülürken Mâlik bin Żu'r el-Ḫazâ'iyy'in, kovada Hz. Yusuf bulununca kafilesine dönüp onlara ya müjde manasını kastederek "büşrâ" diye seslendiği yahut da kafilesinden "Büşrâ" isimli bir kişiyi yanına çağırarak ona bir köle bulduğunu söylediği anlaşılmaktadır.

Eserde son olarak Fahri Razi'ye dayandırılan bir rivayete göre, kervan ahalisinden bazıları Hz. Yusuf'u kuyudan çıkardığında onun büyük bir kazanç olabileceğini düşündükleri ve kervandaki diğer arkadaşlarından onu sakladıkları

---

[983] Tevrat/Başlangıç: 37: 28.
[984] Kur'ân, 12:19.
[985] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1., s. 188.
[986] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1., s. 189.
[987] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1., s. 190.

belirtilirken Hz. Yusuf'u saklama işini yapmaya uygun kişinin ise kovayı kuyudan çeken kimse olması gerektiği şeklindeki bilgilere yer verilir:

> *... Yûsuf aleyhisselâmı kuyudan çıkaranlar o gevher-girân-ı bahânın kendileri için bir büyük sermâye-i temettu' olabileceğini akılları kesince keyfiyyet-i iltikātını diğer arkadaşlarından gizlediler. Bu ısrâr ise sakkāya yakışır.*[988]

Süyûtî'nin tefsirinde Abdurrezzâk, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Ebî Hâtim'e dayandırılan rivayete göre kervancıların, Hz. Yusuf'u çıkardıkları kuyunun Beytü'l-Makdis adlı, yeri bilinen bir kuyu olduğu bilgisi nakledilir.[989]

Eserde, kim oldukları hakkında bilgi verilmeyen bir kervanın, kuyuya yaklaşıp sucularını kuyuya gönderdiği ve sonrasında ismi zikredilmeden kovanın sahibi olarak tarif edilen bir kimse tarafından Hz. Yusuf'un kuyudan çıkarıldığı ve yine kovanın sahibinin, kervan ahalisinden Büşrâ adlı bir kimseyi yanına çağırıp işte bir oğlan diyerek kuyudan çıkardığı oğlanı ona gösterdiği bilgisi verilir.[990]

Taberî tarihinde dile getirilen ayrıntılarda, Hz. Yusuf'un bir kervan ahalisi tarafından bulunup kuyudan çıkarılma hadisesine geçilmeden önce orijinal bir bilgiye yer verilerek kardeşlerden Yahuda'nın, Hz. Yusuf'u bir parça da olsa sevdiği için kuyuya attıkları günün ertesi sabahı yeniden kuyuya giderek ona yiyecek götürdüğü şeklinde bir tahkiyeye yer verilir:

> *Yûsuf (a.s)'ın o Yahuda adındaki kardeşi ise Hazret-i Yûsuf'u bir parça sevmekteydi. Öteki kardeşlerine benzemiyordu. Sabah sökünce Yûsuf'u görmeğe geldi. Ona yemek getirdi. Yukarıdan seslenip:*
> *- Ey Yusuf, halin nedir? dedi. Kardeşi Yûsuf ta:*
> *- Sessiz sessiz oturuyorum! diye cevap verdi. Yahuda da:*
> *- Korkma, orada otur. Şu yiyeceği de al. Ben yine kardeşlerinden dilek edeyim, gelsinler, seni kuyudan çıkarsınlar! dedi ve elindeki yiyeceği bir iple aşağı sarkıttı. Hazret-i Yûsuf onu aldı. Yahuda da ayrılıp gitti.*[991]

---

[988] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1., s. 194.
[989] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 213.
[990] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 192.
[991] Taberî, *a.g.e,* s. 252-253.

Yukardaki tahkiyeden Yahuda'nın, Hz. Yusuf'un yanından ayrıldıktan sonra kardeşlerine son bir kez Hz. Yusuf'un kuyudan çıkartılmasını teklif edeceği anlaşılmaktaysa da Yahuda'nın kuyudan ayrılmasından sonra Hz. Yusuf'u bir kervan ahalisinin bulması onun, kardeşlerine yapacağı teklifi etkisiz bırakmıştır.

Taberî tarihinde dile getiren diğer ayrıntılarda, Arap kavminden Mısır'a alışveriş için gitmekte olan bir kafilenin, Hz. Yusuf'un kuyuya atılmasının yedinci gününde bahsi geçen kuyuda durup konakladıkları ifade edilirken sabah olunca içlerinden Zaar oğlu Malik adlı birini kuyuya gönderdikleri, bu esnada Malik'e azat edilmiş eski bir Hintli köle olan Büşra'nın da yardım etmek için eşlik ettiği bilgisi verilir:

> *Kuyuya atıldığı gündenberi üç gün geçmişti. O da kuyunun dibinde üç gün daha bekledi. Dördüncü gün olunca Arap kavminden bir kervan Mısır'a alış, verişe gitmekteydi. Gece olunca kervan kuyunun yanına gelip kondular. Aralarından Zaar oğlu Malik adında bir kişi vardı. Sabah olunca onu su getirmek için kuyuya gönderdiler. Bir de azat edilmiş Hintli köle vardı. O da Malik'le birlikte kuyubaşına gitti. Adına Büşra derlerdi. Malik'in yükünü taşırdı. İkisi de kuyu başına geldiler. Malik dolu kovayı çekmek istedi. Fakat çekemedi. Çünkü kova aşağı inince Yusuf (a.s.) kovaya kuvvetlice sarılmıştı. Malik Büşra ' ya:*
>
> *- Beri gel. kovayı birlikte çekelim, dedi . Fakat ikiside ağır kovayı çekemediler. Aciz kaldılar. En sonunda Malik kuyu dibine baktı. Hazret-i Yûsuf'un yüzünün nurundan kuyunun, içi aydınlanmıştı. Malik, bir oğlan çocuğu kovanın ipine yapışmış durmakta olduğunu gördü:*
>
> *- Aa, müjde, dedi. Koğanın içinde bir oğlan çocuk var. İpe yapışmış, Koğayı kuvvetle çekin, dedi. Binbir zahmetle ipi çektiler. Hazret-i Yûsuf'u kuyudan dışarı çıkardılar. Yûsuf'un yüzüne bakınca şaşırıp kaldılar.*
>
> *Malik:*
>
> *- Ne kişisin? Nasıl bir çocuksun?. Seni bu kuyuya kim bıraktı? diye Hazret-i Yûsuf'a sordular. O da onlara:*
>
> *- Ben Kenan ilinden bir kişinin oğluyum. Suçum yokken kardeşlerim getirdiler, beni bu kuyunun içine bıraktılar. Sonra buradan ayrılıp gittiler, dedi. Malik te:*
>
> *- Kardeşlerin seni bu kuyuya ölesin diye bırakmışlardır. Seni görünce elimizden alırlar. Bugünden öldürürler. Ben seni oğul edeyim. Hoşça tutayım. Ya da seni Mısır'da yüce bir kişiye satayım. Kimin nesi olduğunu kimseye söylemem, dedi.*[992]

Yukarıdaki tahkiyeden, Hz. Yusuf'u kuyudan Zaar oğlu Malik ile Büşra adındaki kişiler birlikte çıkarmış oldukları anlaşılmaktadır. Yine tahkiyenin devamındaki ayrıntılarda Malik'in, Hz. Yusuf'u kaybetmemek için ona oğlu olmasını

[992] Taberî, *a.g.e.,* s. 252-253.

yahut da onu Mısır'da yüce bir kimseye satmayı teklif ettiği şeklindeki bilgilere yer verildiği görülür.

Aynı eserde bu hususta dile getirilen ayrıntılarda, Zaar oğlu Malik ile Büşra adlı kişilerin, Hz. Yusuf'un değerini anladıkları ve bu sebeple de Hz. Yusuf'u kuyuda bulduklarını kafilenin geri kalanına söylememeyi, onu kuyu başında bulunan bir topluluğun satmaları için kendilerine verdikleri şeklinde bir yalanı kafile halkına söylemeye karar verdikleri ve böylelikle Hz. Yusuf'un satışından elde edilecek meblağı aralarında pay etmeyi amaçladıkları dile getirilir:

> *Sonra Malik Azatlı köle Büşra'ya:*
>
> *- Eğer bu çocuğu biz kuyuda bulduk dersek ya elimizden alırlar, ya da satarken alacağımız akçeye el atarlar. Bundan ötürü biz şöyle diyelim: "Kuyunun çevresinde bir topluluk vardı. Bu oğlanı bize onlar verdi. Mısırda satmamızı söylediler. Değeri akçe ile onlara kumaş alacağız" diyelim. Sana da sorarlarsa sen de böyle dersin. Mısır'a da gidince bunu satınca parasını seninle birlikte pay ederiz, dedi. Bunda söz birliği ettiler. Hazret-i Yûsuf'u alarak arkadaşlarının yanına geldiler.*[993]

İncelediğimiz bütün mesneviler tarafından ele alınan Hz. Yusuf'un bir kervan tarafından bulunup kuyudan çıkarılması hadisesinin, mesnevi şairlerince İslami kaynaklı bir anlatı olarak doğrudan şairler tarafından eserlerine dâhil edildiğini söylemek mümkündür. Nitekim Tevrat'ta yer alan bu hususta ki anlatının, mesnevilerin hiçbirinde kendisine yer bulamadığı mesnevilerdeki anlatıların ise Kur'ân ve tefsirlerde dile getirilen ayrıntılarla ufak anlatı farklılıkları dışında ortak bir tahkiyeyi esas aldıklarını söylemek yerinde olacaktır.

2.2. Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Kuyuya Geri Dönmeleri ve Hz. Yûsuf'u Bir Kervana Satmaları

İncelediğimiz mesnevilerin istisnasız hepsinde ele alınan bu hadise; Hz. Yusuf'un, kuyunun yanından geçen bir kervan ahalisi tarafından kuyudan çıkarılması

[993] Taberî, *a.g.e.,* s. 253.

ve bu sırada kuyuyu gözetleyen ağabeylerinin, kervan ahalisine Hz. Yusuf'u kendilerinden kaçan köleleri olarak tanıtıp satmak istemeleri şeklinde ele alınmıştır.

13. yüzyılda Ali'nin *Ḳıṣṣa-i Yūsuf*'unda, Hz. Yusuf'un kardeşlerinin kuyuya geri dönmeleri ve Hz. Yusuf'u bir kervana satmaları hadisesi tafsilatlı bir şekilde ele alınır. Buna göre Hz. Yusuf'un kardeşleri eserde ismi verilmeyen bir dağdan kuyuya bakarlar ve bu sırada bir kervan görürler. Koşarak kuyunun yanına varırlar ve kuyuda Hz. Yusuf'u bulamazlar. Kardeşleri, Hz. Yusuf'u kervandan sormaya giderler ve kervancıya bir kölelerinin kaçtığını söylerler. Bu esnada Hz. Yusuf'u kervandakilerin bulmuş olduğunu anlarlar. Kardeşlerden Rāvīl, Hz. Yusuf'u kervancılardan ister:

Yūsufuŋ͡g ḳardaşları taġda idi
Bakıban ol yazıda kervān kördi
Sizündü ḳatarlaşu yügürü keldi
Yūsufı ḳuyu içre bulmazlar imdi

Anlar kelip bu ma'nīden aḥvāl bildi
Sızundı kervān tapa anlar keldi
Aydurlar bir ḳulumız ḳaçmışıdı
Anı bayıḳ siz bulmış siz dirler imdi

Rāvīl aydur virüŋ͡gız minnet ile
Yoḳsa bir na'ra uram heybetile
Cümle helāk olur siz ṣıhhatile
Ünim işiden cānın telsīm kılur imdi[994]

Hadisenin devamında Hz. Yusuf'un kardeşleri ile Melik arasında bir pazarlık başlar. Melik, onlara Hz. Yusuf'u neden sattıklarını sorar, bu sorgu hadisesi eserde beş

[994] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 107.

dörtlükte anlatılır. [995] Yine eserde Melik, kardeşlerine Hz. Yusuf'un ne gibi kusurları olduğunu sorar, onlar da cevaben;

Anlar aydur hīç gümānsız bayıḳ ḳuldur
Ḳulumıznıŋ üç dürlü 'aybı vardur
Oġrıdur yalġançı hem ḳaçḳuçıdur
Bu üç dürlü 'aybı birle alġıl imdi[996]

diyerek Hz. Yusuf'u hırsızlık, yalancılık ve kaçkınlıkla itham ederler.

Anlatıda, Hz. Yusuf'un on sekiz akçe karşılığında kardeşleri tarafından Melik'e satıldığı belirtilir.[997]

Eserde ilginç bir ayrıntı da Hz. Yusuf'un satışında kullanılan para birimi *yarmak*'ın bin dört yüz tanesinin bir altın değerinde olduğu bilgisidir:

Ol yarmaḳnıŋ ḳıymeti hem ol vaḳtin
Biŋ dört yüz yarmaḳ idi hem bir altun
Şol ḳadar bahāya aldı satun
Yūsufa aḥvāl a'lem ḳılur imdi[998]

Aynı yüzyılda Haliloğlu Ali'nin varyantında, Hz. Yusuf'un kardeşlerinin kuyuya geri dönmeleri ve kardeşlerini bir kervana kul diye satmaları hadisesi Ali'nin varyantındaki ayrıntılarla birebir örtüşmektedir.[999]

Haliloğlu Ali'nin anlatısında Ali'ninkinden farklı olan husus ise Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından on dokuz yarmağa satıldığı bilgisidir:

Mâlik eydür yigitler
Onṭoġuz yarmaġum var

[995] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 109-110.
[996] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 110.
[997] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 110-112.
[998] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 114.
[999] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 170-171.

Alun benden ikişer
Biriñüz bağışlayu

Mâlik Yûsufa baḳdı
Bu erler seni ṣatdı
Hem sen ḳul mısın didi
Yudunmaġıl gizleyü"[1000]

14. asır metinlerinden Darîr'de de Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatılarında vuku bulduğu gibi kervan yolcuları Hz. Yusuf'u kuyudan çıkardıklarında, Hz. Yusuf'un kardeşleri kuyuyu bir tepeden gözetlemektedirler.[1001]

Eserde, Hz. Yusuf'un kardeşleri onun kendilerinden kaçan bir köle olduğunu ve onu ya öldüreceklerini ya da satacaklarını belirtir. Kervan ahalisine bu sözleri söyleyen ise kardeşlerden 'Umrân'dır:

'umrān eydür ḳulımuzdur bu bizüm
ḳaçıcı ḳuldur daḫı diñle sözüm

ḳaçdı bizden bizden gizlendi
öldürür yāḫūd ṣataruz özin[1002]

Aynı şair, pazarlıklar sonucunda Hz. Yusuf'un Mâlik'e on sekiz Mısır akçesine satıldığını belirtir:

mālik eydür aḳçam azdur nidelüm
anlar eydür ne virirseñ alalum

[1000] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 172.
[1001] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 294.
[1002] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 295.

eytdi şimdi ne ḳadar aḳça varı
on sekiz mıṣr aḳçasıdur her biri

eytdiler v,rdük saña getür berü
al bu ḳaçıcı ḳulı sen git girü

ṣatuban aḳçasını çün aldılar
her biri ikişer aḳça böldiler[1003]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre kardeşlerden her biri Hz. Yusuf'un satışından iki akçe almışlardır.

Aynı yüzyıldaki Süle Fakîh'te de Hz. Yusuf'un kardeşleri Darîr'de olduğu gibi kuyuyu bir dağdan gözlemektedirler.[1004]

Aynı anlatıda, kardeşlerin Mâlik'in vereceği ücret ne kadar olursa olsun Hz. Yusuf'u satmaya kararlı oldukları belirtilir:

Ḳulumuzdur ṣataruz saña bunı
Ne virürseň ḳabūl iderüz anı[1005]

Eserde, Hz. Yusuf'un satışı ile ilgili pazarlıklar devam ederken kardeşleri onun üç farklı kusurunun olduğunu Mâlik'e iletirler:

Evvel 'aybı hem yalancı ḳaçaġan
Üçünci uġrıdur bellü beyān[1006]

[1003] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 297.
[1004] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 118.
[1005] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 120.
[1006] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 121.

Mâlik, Hz. Yusuf'un kardeşlerinden onun üç farklı ayıbını öğrendikten sonra, pazarlık esnasında bu ayıplarını da ileri sürüp Hz. Yusuf'u ederi çok olmayan on dokuz eski akçeye satın alır:

Ḫoca eydür bende aḳça çoḳ durur
İllā eskidür bahāsı yoḳ durur

Ḳuluňuzda üç 'ayıp vardur 'ayān
Kim ola anuňıla aḳça ṣayan

On ṭoḳuz aḳçam vardur virürem
Şuňa virürseňüz anı aluram

Yoḳ dirseňüz yine aluň gidüň
Şundan artuḳ virmezem gey işidüň

Bunlar ol aḳçaya rāżī oldılar
Māliküň elinden anı aldılar[1007]

Bu yüzyıldaki Garîb'in anlatısında ise kardeşlerin bir dağdan kuyuyu gözetleme hadisesi bulunmasa da onların ara sıra Hz. Yusuf'u kuyuda yokladıkları bellidir:

Yūsuf'uň ḳardaşları çıḳar-ıdı
Nice oldı diyüben baḳar-ıdı

Gördiler ḳuyuda bir kervān durur
Cümlesi segirdüben anda gelür

Gelüben ol ḳuyuya çaġırdılar

[1007] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 122.

Yūsuf'ı bulamayup çaġırdılar[1008]

Eserde, Hz. Yusuf'u kendisine satmaları teklifi Mâlik tarafından yapılır:

Mālük eydür bu ḳulı baňa ṣatuň
Māl aluň bahāsına sözüm dutuň[1009]

Süle Fakîh'in anlatısında olduğu gibi Garîb'in anlatısında da kardeşleri, Hz. Yusuf'un üç ayrı kusuru olduğunu Mâlik'e belirtirler:

Bunlar eydür ṣatalum ger alasın
'Aybı vardur ḳulumuzuň bilesin

Ḳaçaġandur uġrıdur yalancıdur
'Ayb didigümüz buňa bu üçidür[1010]

Mâlik'in, yukarıda dile getirilen kusurlarına rağmen Hz. Yusuf için kardeşlerine yaptığı teklif, eserde birkaç farklı rivayetle aktarılır ve net olarak belirtilmez:

Mālik eydür on yidi ḳalb aḳçe var
Şuňa virürseňüz aluram i yār

Kimi on dört kimisi on yidi dir
Kimisi ḳırḳ kimisi yigirmi dir

Kimisi hemān yididür didiler
Ne ise alup Yūsfu'ı virdiler[1011]

[1008] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 347-348.
[1009] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 350.
[1010] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 350-351.
[1011] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 352.

Her ne kadar Hz. Yusuf'un kaç akçeye satıldığı belli olmasa da, bu hususta kesin olan tek şey onun çok az bir pahaya satıldığıdır.

Eserde, bu hususta son olarak Mâlik'in bu alış verişi ve Hz. Yusuf'u itham ettikleri bilgilerin de yazılı bulunduğu bir mektubu, Hz. Yusuf'un kardeşlerinden istediği belirtilir:

Mâlik eydür baňa nāme yazasız
Bu ḳuluň ḥālini bile yazasız

Yazuban bir biti virdiler aňa
Mālik anı ṣaḳladı yaḳasına[1012]

Aynı yüzyılda Şeyyâd Hamza'da da, Hz. Yusuf'u kervan sahibine satmayı teklif edenler Hz. Yusuf'un kardeşleridir. [1013]

Eserde, Garîb ve Süle Fakîh'in eserlerindeki gibi kardeşleri Hz. Yusuf'un üç farklı ayıbının olduğunu belirtirler.[1014]

Hz. Yusuf'un kardeşlerinin, onu her ne olursa olsun satmaya karar verdikleri *"ṣataruz bunı neye kim ola/altun aḳçe ḳıymetsüz yarmaḳ pula"*[1015] şeklindeki ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Anlatıda, Mâlik'in Hz. Yusuf'un kardeşleriyle kumaş karşılığı bu alış verişi yapmak istediği belirtilirse de pazarlıklar sonucu kardeşlerinin, Hz. Yusuf'u çok düşük bir meblağ olan on dokuz yarmaka sattıkları ifade edilir:

ol kişi eydür altun aḳçem yoḳ-durur
uş bilemce kalā ḳumaş çoḳ-durur

[1012] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 352-353.
[1013] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 111.
[1014] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 111.
[1015] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 111.

eytdiler biz n'ėderüz ḳumaş kalā
ṣataruz ol ḳıymetsüz yarmaḳ pula

ol kişi eydür on ṭoḳuz var yarmaḳum
bu ḳadarla 'aceb ola almaġum

bunlar eydür ṣattuḳ ancaya size
on ṭoḳuz yarmaḳ pulı vėrgil bize[1016]

Aynı şair, bu satış hadisesinin sonunda Garîb'de olduğu gibi Mâlik'in isteğiyle bir satış sözleşmesi yapıldığını belirtir. Bu sözleşmede Hz. Yusuf'un sözde üç ayıbı da yer almaktadır:

ol kişi eytdi ḳabūl ėtdüm ben bunı
hem eydüñüz baña bunuñ 'aybını

gelüñ aña yazuñuz hem bir biti
muḥkem olsun aramuzda bu ṣatı

yazdılar bir kāġıda uşbu sözi
saña ṣattuḳ 'ayıbla ḳulumuzı

hem ḳaçaḳdur hem yalancı gey saḳın
hem uġrıdur ḳoymaġıl māluñ yaḳın[1017]

[1016] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 111.
[1017] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 111-112.

15. yüzyılda Tebrizli Ahmedî'nin anlatısında kardeşleri Hz. Yusuf'u bulan Mâlik'in yanına geldiklerinde Hz. Yusuf'un yedi gün boyunca kuyuda kaldığı ortaya çıkar:

Bunlar eydür yâ Melik uşbu ġulâm
Yidi gündür ḳaçdı evimüzden tamâm[1018]

Eserde, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'un satılması teklifinin kardeşler tarafından dile getirildiği görülür.[1019]

Aynı şair, kardeşlerin Mâlik'le yaptığı pazarlık esnasında az çok demeden Hz. Yusuf'u satmaya çabaladıklarını belirtir. Sonunda dokuz Kenânî parasına denk gelen on sekiz Mısır dirhemine Hz. Yusuf kervancıya satılır:

Mâlik'e munlar didi her ne ki var
Az u çoḫ senden ḳabūl ey şehriyâr

Mâlik eydür istedüm fî külli ḥâl
On sekiz dirhemden özge yoḳ maḥâl

On sekiz dirhem ki Mıṣr erkânıdür
Vezn-ile çekseň ṭoḳuz Ken'ânîdür

Ṣatdular munı ṭoḳuz Ken'ânîye
Tâ göre Yûsuf bahâsın tanıya[1020]

[1018] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 19a.
[1019] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 19a.
[1020] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 19b.

Yine eserde, bu hususu ele alan diğer birçok anlatıda olduğu gibi kardeşleri Hz. Yusuf'un üç kusurundan bahsederler:

Yûsuf'u zem eylemişdi bular
Ḳaçḳın uġrı ve yalancı didiler[1021]

Son olarak eserde, satışın akabinde Hz. Yusuf için bir kulluk belgesinin tanzim edilmesi, diğer birçok anlatıda olduğu gibidir:

Yazdular anuň berât-ı ḳullıġın
Ḳanḳı demde nicesi ṣatuldıġın[1022]

Bu yüzyıldaki Çâkerî'de, diğer bütün eserlerin aksine Hz. Yusuf'un kervancı Mâlik'e ne kadara satıldığı belirtilmese de diğerlerinde olduğu gibi bu alış verişin çok ucuza yapıldığı bellidir:

Çıḳaran müşterī oldı [ol] aya
Anı aldı bulardan kem bahāya[1023]

Anlatıda, Hz. Yusuf'un inatçılık, söz dinlemezlik ve kaçkınlık gibi huyları olduğu da kardeşleri vasıtasıyla dile getirilir.[1024]

Hamdullah Hamdî'de Hz. Yusuf'un kardeşlerinin kervanı fark etmeleri, esasen kervan ahalisinin kendi arasında çıkan bir kavganın sonucunda vuku bulur:

Dediler hâceler ki ey Mâlik
Melege âdem ola mı mâlik

[1021] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 20a.
[1022] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 20b.
[1023] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 224.
[1024] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 224.

Yâ melektür yâ melek-zâde
Kul demek turfe serv-i âzâde

Bende olmadığına ol hûrî
Bize burhân yeter yüzü nûru

Sen egerçi buna dedin kuldur
Bizim ammâ gümânımız oldur

Ki bu şehzâdeyi bulup halvet
Kaptın ettin bu hîleyi sûret

Gördü Mâlik ki hîç inanmazlar
Egri sözünü doğru sanmazlar

Fitne arta deyü savâş içre
Gizledi Yûsuf'u kumaş içre
...
Oldu çûn ol arada bu gavgâ
Doldu etrâf-ı deşte savt u salâ

Gûi edip anı Yûsuf ihvânı
Vehm edip çâha attılar cânı

Bunlar ol yerde muntazırlar idi
Âhır-ı kâr ne'ola derler idi

Yûsuf'a ettiler nihânî nidâ
Bulmadılar kuyuda gayr-ı sadâ

Geldiler kârbâna şiddet ile

Dediler unf u hışm u hiddet ile[1025]

Eserde, Hz. Yusuf'un değerinin altında bir fiyata satılma sebebi olarak kardeşlerinin onun vasfında söyledikleri kaçkın, yalancı ve hırsız sıfatlarının etkisi olduğu görülmektedir:

Kaçağandır yalancıdır uğru
Satarız aybını deyip doğru
...
Çün uğruluk adını işittiler
Kârvân halkı nefret ettiler

Sovuyup gayrı oldu çûn bîzar
Germ olup Mâlik eyledi bâzâr

Geçtiler ol güherden ihvânı
Sattılar geçmez akçeye anı[1026]

Şairin, yukarıdaki manzumede belirtilen Hz. Yusuf'un satıldığı değersiz akçelerin adedinin, ulema arasında ihtilaflı olmakla beraber yirmi sayısı üzerinde ulemanın ekserinin ittifak ettikleri şeklinde bir ayrıntıya yer verdiği görülür:

Adedinde ol akçenin ulemâ
Eylediler muhâlefet peydâ

Zâhir oldur yigirmi idi semen
Ekser-i râvî anı gördü hasen[1027]

[1025] Hamdî, *a.g.e.*, s. 137.
[1026] Hamdî, *a.g.e.*, s. 139.
[1027] Hamdî, *a.g.e.*, s. 140.

Diğer birçok eserde gayet muhtasar bir şekilde ele alınan Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından satıldığına dair satış belgesinin hazırlanması hadisesini Hamdullah Hamdî, "*İhvet-i Yûsuf Aleyhi's-selâm Bey'-nâme Yazdıklarıdır"* şeklindeki müstakil bir başlıkta otuz beş beyitle anlatır.[1028]

Aynı yüzyıldaki Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatısında, kardeşlerinin Hz. Yusuf'un kuyuda olmadığını fark etmeleri esasen onların her gün kuyuya gelip Hz. Yusuf'un kuyuda olup olmadığını tespit etme amacıyla yaptıkları bir rutinin devamında ortaya çıkmıştır. Nitekim kardeşleri, kuyuya atıldıktan sonra geçen zaman belirtilmeden yine bir gün Hz. Yusuf'un bulunduğu kuyuya gelip onun bir kervan ahalisi tarafından kuyunun dışına çıkarıldığını fark ederler:

Yūsuf'uň ḳardaşları her günde dir
Baḳmaġa gelürdi dā'im anda dir

Gördiler ki çıḳdı Yūsuf ol zamān
Yükrüşüp üste yetişdiler revān

Didiler mālik bu ḳuldur bizlere
Ḳaçup özin çāha salmış gizlene[1029]

Aynı eserde, kardeşlerinin Hz. Yusuf'u on sekiz akçeye Mâlik'e sattıkları ve akabinde de diğer birçok anlatıda belirtildiği şekliyle bir satış sözleşmesinin tanzim edildiği dile getirilirken bu sözleşmenin kardeşlerden Rubil'in eliyle hazırlandığı ayrıntısı da yer alır:

Yūsufı ol dem bahāya dutdılar
On sekiz ḳalb aḳçaya hem ṣatdılar

[1028] Hamdî, *a.g.e.*, s. 142-144.
[1029] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 166-167.

...
Bir ḳıbāle yazdı Rūbil ol zamān
Kim ḳulı biz mālike ṣatduḳ hemān[1030]

16. yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin eserinde, kardeşlerin her sabah Hz. Yusuf'un ölü mü sağ mı olduğunu kontrol etmek için kuyuya geldikleri ayrıntısına yer verilirken Hz. Yusuf'u kuyuda bulamamaları üzerine, onu kervan ahalisinin bulduğunu tahmin ettikleri belirtilir:

Bu gitdügi dem ol ḥassād-ı bī-bāk
Gelürler yine çāha cüst ü çālāk

Gelürlermiş meger kim her seḥer-gāh
Olurlarmış bu meh ḥālinden āgāh

Bilürlermiş nedür ḥāli zevāli
Diri mi ölü mi ne oldı ḥāli

Gelürler çün girü bilmege ḥālin
Tefaḥḥuṣ itmege ḥālin zevālin

Arayıp çehde bulmazlar bu māhı
Virüp cānları bu resme güvāhī

Kim anı kārbān ḫalḳı bulupdur
Ṣu ararken anı bulup alupdur[1031]

[1030] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 167.
[1031] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 338-339.

Hadisenin devamında, kervan ahalisinin yanına gidip Hz. Yusuf'u arayıp buldukları ifade edilen kardeşlerin, Hz. Yusuf'u bulduklarında onu kaçaklıkla suçlayıp dövdükleri dile getirilir.[1032]

Diğer birçok anlatıda olduğu gibi Kemâl Paşazâde'de de kardeşleri tarafından kervan ahalisine satılmak istenildiği belirtilen Hz. Yusuf'un, kervan ahalisine satılmadan önce kusurlarından bahsedildiği görülürken kardeşlerinin, Hz. Yusuf için verilecek paranın miktarını da önemsemedikleri aradıkları tek şartın, Hz. Yusuf'un Kenan ilinden götürülmesi olduğu görülür:

Pes andan didiler kim bu ḳulı biz
Ṣataruz 'ayb-ıla alur mısız siz

Bahāsına anuň ḳalur degülüz
Neye olsa virürüz eyü yavuz

Velī şol şarṭ-ılan kim alın anı
Bu iḳlīm içre ṭutmaya mekānı"[1033]

Eserde dile getirilen son ayrıntılarda, Hz. Yusuf'u satın alan kişinin, onu kuyudan çıkaran Mâlik adlı biri olduğu belirtilirken Hz. Yusuf'un satışından kardeşlerin eline değersiz on altı gümüş para geçtiği ifade edilir:

İlerü geldi ol serv-i tüvānā
Ki çehden çekmiş-idi anı tenhā

Adına dirler-idi Mālik anuň
Bahāsın virdi aldı Mālik anuň
…
Virüp bir niçe dirhem aldı anı

[1032] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 339.
[1033] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 340.

Ḳul itdi āzād-iken serv-i revānı

Didiler virdügi nesne çoġ u az
On altı dirhem idi ol da geçmez[1034]

Aynı yüzyıl anlatılarından Bağdatlı Zihnî'de, diğer birçok mesneviden farklı olarak Hz. Yusuf'un bir iki bakır sikkeye satıldığı belirtilirken bu satışın akabinde kardeşlerinin hazırladığı satış sözleşmesinden ise bahsedilmez:

Bulınmadı yanında özge bir naḳd
Bir iki füls-ile bey' itdiler 'aḳd[1035]

Bu yüzyıldaki Gubârî'nin anlatısında kardeşlerinin Hz. Yusuf'u itham ettikleri eksiklikler yalancı ve hırsız olduğudur:

Uġridür ġāyetile kāẕibdür
Bunı bey' eylemek münāsibdür

Ṣataruz bu ḳulı 'uyūbile
Alan alsun ḳamu ẕünūbile

Uġri vaṣfını çün işitdiler
Ṣandılar doğrı nefret itdiler

Müşterīler heb oldılar bīzār
Mihrile Mālik eyledi bāzār

Dü cihāna degerken ol cānı

[1034] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 340.
[1035] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 309.

Ṯemen-i baḫse ṣatdılar anı[1036]

Görüldüğü gibi Hz. Yusuf'u kardeşlerinin ne kadar bir ücret karşılığında Mâlik'e sattıkları belli değilse de kardeşlerinin Hz. Yusuf'a attıkları iftiraların bu satışın çok ucuza yapılmasına sebep olduğu açıktır.

Şerîf'in anlatısında, kardeşlerin Hz. Yusuf ile ilgili attıkları iftiralar diğer anlatılarda olduğu gibidir:

Fitne ü mekkâr 'ayyâr uġrıdur
Anuňiçün ḳaçdı bizden egridür[1037]

Eserde, Hz. Yusuf'un Mâlik'e değerinin çok altında bir fiyatla, on sekiz Mısır akçesine satıldığı bilgisi verilir:

Ṣad hezārān biň ḳızıl degerdi ol
On sekiz Mıṣr aḳçasına ṣatıldı ol[1038]

Bu yüzyılda Taşlıcalı Yahyâ'da, Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından ne kadar bir edere satıldığı söylenmez; fakat bu satış gerçekleştiğinde Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından atıldığı kuyuda birkaç gündür bulunmakta olduğu ayrıntısı verilir:

Bu ḳuldur diyü da'vâ eylediler
Ḳaçalı oldı bir ḳaç gün didiler

Żarûrî lâzım oldı derd-i hicrân

[1036] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 103-104.
[1037] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 144.
[1038] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 145.

Ḳulumuzdur diyü ṣatdılar iḫvân[1039]

Yine anlatıda, Hz. Yusuf'un sözde kusurlarının kaçkınlık ve hilecilik olduğu belirtildikten sonra, Mâlik ile Hz. Yusuf'un kardeşleri arasında bir satış sözleşmesinin yapıldığı ayrıntısı yer alır.[1040]

Aynı yüzyıldaki Şerîfî'nin anlatısında bu hususa kısaca yer verilir. Buna göre kardeşleri tarafından kaçkınlık ve hırsızlıkla itham edilen Hz. Yusuf'un ne kadara satıldığı net olarak ifade edilmese de değerinin çok altında bir miktara satıldığı bellidir:

Ḳaçaġan bir yalancı uġrıdur bu
Dimeň şekline baḳup doġrıdur bu

Yazıldı bey'nāme aldı Mâlik
Didiler az ṣemenle oldı mālik[1041]

İncelediğimiz eserler içerisinde Hz. Yusuf'a kardeşleri tarafından atılan iftiraların en tafsilatlısına bu yüzyıldaki Ziyai Yusuf'un eserinde rastlanılmaktadır:

Didiler ḳulumuzdur bizüm bu
'İnād ü ḥīledür ammā aňa ḫū

Reh-i ḥıẕmette kāmildür hemīşe
Hemīn ḳaçmaḳdır aňa kār ü pīşe

Çün ider bize ḫıẕmetde 'inād ol
Ṣataruz gerçi k'oldı ḫāne zād ol

[1039] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 43.
[1040] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 43.
[1041] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 13.

Çün ola bende bed-ḫū vü bed-endīş
Ḫilāf ü mekr olup her dem aňa iş[1042]

Eserde, kardeşlerinin her ne şart ve ücretle olursa olsun Hz. Yusuf'tan bir şekilde kurtulmayı amaçladıkları *"Degüldür çünki bu ḳulluġa lāyıḳ/Ne ḳıymet ola bes aňa muvāfıḳ"*[1043] ve *"Behāya baḳmayup bisyār ü endek/Ṣataruz yanımuzda ṭurmasun tek"*[1044] şeklindeki düşüncelerinden açıkça anlaşılmaktadır.

Kardeşlerinin, yukarıdaki düşüncelerinin sonucu olarak eserde Hz. Yusuf'un net bir miktar belirtilmeden az bir pahaya/birkaç gümüşe satıldığı belirtilir:

Bes ol çehden çeken kimse anı hem
Ṣatun aldı virüp az ḳıymet ol dem

Anuň adına hem dirlerdi Mālik
Aňa bir ḳaç diremle oldı mālik[1045]

On sekizinci yüzyılda telif edilen Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında da Hz. Yusuf'un sözde kusurlarını kardeşleri Mâlik'e belirtirler.[1046]

Eserde, Mâlik'in Hz. Yusuf'u satın almak için önce teklif ettiği şey akçe değil mal/eşya olduğu belirtilirken Hz. Yusuf'un kardeşlerinin bu duruma rıza göstermemesi üzerine Mâlik'in, yanında bulunan on sekiz akçeyi teklif edip Hz. Yusuf'u satın aldığı belirtilir:

Mālik eytdi alayım ammā cānım
Ḥāżır aḳçe yoḳ metā'ım var benüm

[1042] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 281.
[1043] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 281.
[1044] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 281.
[1045] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 281.
[1046] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 149.

Anlar eytdi biz metā'ı almayuz
Aḳçe az olsun biz azırġanmayuz

Mālik eytdi on sekiz aḳçe ile hemān
Var durur ḳoynumda şimdi bu zamān

Anlar eytdi rāżıyuz vériň anı
Külli 'aybıyla alup varıň anı

On sekiz aḳçeye anı ṣatdılar
Ḳulluġa anı giriftār étdiler[1047]

Ele aldığımız eserler arasında, Hz. Yusuf'un satılması hususundaki en ilginç ayrıntı bu yüzyıldaki Oflu Bilâl'in eserinde yer alır. Buna göre Hz. Yusuf'un satılması teklifi kardeşlerinden değil öldürülmek korkusuyla bizzat Hz. Yusuf tarafından kardeşlerine iletilmiştir:

Yūsuf i(y)der ki lillāhi beni ḳatl itmeň Allahı
Severseňüz beni ṣatun ḳul olam zīrile bālāy

Çü ḳul olmaġıla Yūsuf o demde eyledi ikrār
Aluban döndiler anı ṭulū' itdi yine bedr-ay[1048]

Diğer birçok anlatıyla paralel şekilde, burada da Hz. Yusuf'un sözde kusurları kardeşleri tarafından dile getirilir; fakat Oflu Bilâl'de bu hususun açılmasına sebep olan Mâlik'tir:

[1047] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 149-150.
[1048] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 92.

Döndi Mālik çoḳ tefaḫḫuş eyledi andan nişān
Ṣordı ‘aybı var mı bunuň idesiz baňa beyān

Didiler bu ḳulumuzun ‘aybı üçdür aňlaġıl
Diyelim bir bir saňa şarṭ yirini bulsun hemān

Ġāyet abıḳdur daḫi baġlu ve ṣaḳlu olıcaḳ
Budur ikincisi yalana feṭḥ ider lisān

Budur üçüncisi kim uġrıdur gözetmelü
Bu üçünden ġayrı yoḳdur ‘ayıb olmaz āşiyān[1049]

Yukarıdaki manzumede dile getirilen ayıplar ve noksanlardan ötürü Mâlik'in Hz. Yusuf'u satın almak için yaptığı ilk teklif kervanında taşıdığı şekerli mallar olur. Kardeşler bu teklifi kabul etmez ve gümüşte ısrar edince de Mâlik cebinde bulunan ve her biri akçenin dörtte bir ederinde olan on sekiz mankır ile Hz. Yusuf'u satın alır:

Didi Mālik bu ‘ayıblarla sizüň ḳuluňuza
Vireyim sükkerī yükler sīm ü zer yoḳ bu zamān

Didiler yüz biň deve virseň ḳumāş-ı Hindi sen
Almazuz maḳbūle geçmez gümüş aluruz inan

Didi Mālik on sekiz manḳır bulunur bende bil
Vireyim alursaňuz ‘aybıla alayım hemān

Uşda bunlar rāżı oldı didiler n’itmek gerek
Bu ṣıfatlarla olan bendeden el-amān[1050]

[1049] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 93.
[1050] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 93-94.

Bu yüzyılda kaleme alındığı düşünülen Bir Kıssa-i Yûsuf anlatısında da diğer birçok anlatıda olduğu üzere kardeşleri Melik'e Hz. Yusuf'u satmadan evvel onun yalancılık, kaçkınlık ve hırsızlık olmak üzer üç kusuru bulunduğundan bahsederler.[1051]

Hz. Yusuf'un sözde kusurları, onun değerinin çokça altında satılmasına burada da sebep teşkil eder:

melik eydür bende aḳça çoḳ durur
illā eskidür bahāsı yoḳ durur

ḳuluňuzda üç 'ayb vardur 'ayān
kim ola bu 'aybla aḳça ṣayan

rāżī olup vėrirseŋüz anı baŋa
ġavgā eylemeŋ daġılıŋ dört yaŋa

on ṭoḳuz geçmez aḳca vėreyüm
sizden anı aluban ḳurtarayım

bunlar ol aḳcaya rāżī oldılar
meliküŋ elinden anı aldılar[1052]

Eserde bu hususta son olarak kardeşler ve Melik arasında bir satış sözleşmesi tanzim edildiği ifade edilir.[1053]

Molla Câmî'de, Hz. Yusuf'un Mâlik'e ne kadar bir fiyata satıldığı *"Yûsuf'u kuyudan çıkaran civanmert insan az bir para karşılığında Yûsuf'u satın aldı."*[1054]

[1051] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 89.
[1052] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 90.
[1053] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s.90-91.
[1054] Câmî, *a.g.e.*, s. 65.

Şeklindeki ifadeden anlaşılacağı üzere net olarak belirtilmemiş olsa da satışın düşük bir pahaya yapıldığı belirtilmiştir. Eserde kardeşlerin hazırladığı satış sözleşmesinden ise bahsedilmez.

Tevrat'a göre Hz. Yusuf, kuyunun yanından geçen İsmailoğullarından Midyanlı bir kafileye yirmi gümüşe satılır.[1055]

Kur'ân'da Yûsuf suresi yirminci ayette, Hz. Yusuf'un değersiz bir pahaya, birkaç dirheme satıldığı bilgisi verilir.

Bu hususu ele alan Giritli Sırrı'nın eserinde, ele aldığımız mesnevilerle bu başlıkta tahkiye edilen hususlarda açık bir benzerlik söz konusudur. Buna göre Giritli'nin tefsirinde Hz. Yusuf, ayarı düşük, az paraya yani değersiz sayılacak bir pahaya satılmıştır. Yine, kervan yolcularının yahut kardeşlerinin, Hz. Yusuf'un satılmasına rağbetlerinin az olduğu da eserde bu hususta diğer bir ayrıntıdır:

> *Kardeşleri Yûsuf aleyhisselâmı, kalb yahut kem-'ayâr, az akçe ve değersiz bahâ ile sattılar. (Yahut) sakkā ve arkadaşları Yûsuf aleyhisselâmı kardeşlerinden kem-'ayâr, züyûf az akçe ve değersiz bahâ ile satın aldılar. Yolcular Yûsuf aleyhisselâmın şirâsında (yahut) kardeşleri semeninde kalîlü'r-rağbe idiler.* [1056]

Eserde, İbn Abbas'a dayandırılan bir rivayete göre, kardeşleri Hz. Yusuf'u kontrol etmek için üç gün sonra kuyuya vardıklarında, onu kuyuda bulamayıp bir kervan izine rast geldikleri, izin peşinden giderek kervana yetiştikleri ve Hz. Yusuf'u o kervanda buldukları belirtilirken Hz. Yusuf'un kendilerinin elinden kaçan köleleri olduğu şeklindeki bir yalanı kervan ahalisine iletmeleri üzerine Kervan ahalisinin, Hz. Yusuf'u kardeşlerinden satın alma teklifinde bulundukları, kardeşlerin de bu teklifi uygun görüp Hz. Yusuf'u sattıkları bilgisi verilir:

> *... İhve-i mumâilyehim, Yûsuf aleyhisselâmı kuyuya ilkā ettikten üç gün sonra, ne olduğunu anlamak için tekrâr kuyu başına gelip derûn-ı çâha medd-i nigâh-ı dikkat ettilerse de o mâh-ı münîri anda göremediler. Fakat bir kârbânın izini gördüler. İzi sürüp gittiler. Kârbâna yetiştiler. Vaktâ ki Yûsuf aleyhisselâmı kârbân halkı arasında*

[1055] Tevrat/Başlangıç: 37:28.
[1056] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1., s. 186-187.

buldular; [Bu bizim kölemizdir!] dediler. Kârbân halkı da [Öyle ise bize satınız.] dediler. Anlar da sattılar.[1057]

Hz. Yusuf'un pahası hususunda ise eserde iki ayrı rivayet yer alır. Bunlardan ilkinde, İbn Abbas'ın, Hz. Yusuf'un yirmi dirheme satıldığı şeklinde bir bilgi verdiği görülürken diğer rivayette Süddî'nin, Hz. Yusuf'un pahasının yirmi iki dirhem olduğunu dile getirdiği görülür[1058]

Süyûtî'nin tefsirinde, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'den nakledilen rivayetlerde, Hz. Yusuf'un satılmadan önce üç gün boyunca kuyuda kaldığı bilgisi verilir.[1059]

Aynı eserde Süyûtî'nin, Hz. Yusuf'u kuyudan çıkaran kimsenin adını zikretmeden, ondan kovanın sahibi olarak bahsettiği görülürken kovanın sahibinin, Hz. Yusuf'u kovada görünce kervan ahalisinden Büşrâ adında birine seslenip yanına çağırmasını Hz. Yusuf'un kardeşlerinin de duydukları ve böylelikle Hz. Yusuf'u kuyudan çıkaran kişi ile yanında bulunan Büşrâ adlı kişinin yanına gelerek buldukları kişinin, kendilerinin kaçan kölesi olduğunu bildirdikleri şeklindeki ayrıya yer verilir:

Hz. Yûsuf ta ipe tutunup kuyudan çıktı. Kovanın sahibi Hz. Yûsuf'u görünce, arkadaşlarından Büşrâ adında birini çağırdı ve: "Ey Büşrâ! İşte bir oğlan" dedi. Hz. Yûsuf'un kardeşleri onun seslenmesini duyup geldiler ve: "Bu, bizim kaçan kölemizdir" deyip, kendi dilleriyle(kervancıların anlamayacağı bir dile!) Hz. Yûsuf'a: "Eğer bizim kölemiz olduğunu inkar edersen seni öldürürüz kendisine, seni kurt yedi dediğimiz Yâkub'a geri döndüreceğimizi mi zannettin" dediler. Hz. Yûsuf: "Kardeşlerim! Beni Yâkub'a geri götürün. Ben onun sizden razı olacağına kefil olurum ve bu yaptıklarınızı kendisine söylemem" dedi, ama bunu kabul etmediler. Bunun üzerine Hz. Yûsuf "Ben, bunların kölesiyim" deyince kovayı sarkıtan ve Büşrâ adındaki kişi kendisini satın aldıktan sonra götürdüler. Kervandakilere, buluntu olduğunu söyledikleri takdirde kendilerinin de bu kölede paylarının olduğunu iddia etmemeleri için: "Bunu satın aldık" demek üzere anlaştılar ve eğer: "Bu nedir?" diye sorarlarsa, kuyunun sahiplerinden satın aldıklarını söylemeye karar verdiler.[1060]

[1057] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1., s. 197.
[1058] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 1., s. 201.
[1059] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 209.
[1060] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 192.

Yukarıdaki pasajda dile getirilen ayrıntılarda; Hz. Yusuf'un, kardeşlerinden son kez medet umarak kendisini bağışlamaları ricasında bulunmasına rağmen kardeşleri tarafından ölümle tehdit edilmesi üzerine kardeşlerinin yalanını kabul ederek onların kölesi olduğunu ifade ettiği belirtilirken Hz. Yusuf'u, kardeşlerinden satın alan kişilerin, kervan ahalisinden kovanın sahibi ve Büşrâ adlı kişiler oldukları da anlaşılmaktadır.

Hadisenin devamında Hz. Yusuf'un ne kadar bir bahaya satıldığı ile ilgili dile getirilen rivayetlerde; İbn Abbâs, Mücâhid ve Atiyye'nin belirttiğine göre Hz. Yusuf'un yirmi iki dirheme satıldığı şeklindeki bilgiye yer verilirken Nuaym b. Ebî Hind'den nakledilen bilgide otuz dirheme, son olarak İkrime'den nakledilen bir bilgide ise kırk dirheme satıldığı şeklindeki bilgilere yer verildiği görülür.[1061]

Taberî tarihinde dile getirilen ayrıntılarda; Hz. Yakup'un oğullarının, Hz. Yusuf'u kuyuya attıktan dört gün sonra merak ettikleri ve böylelikle de tekrar kuyuya geldikleri şeklindeki bir bilgiye yer verilir:

> *Öte taraftan Yûsuf'un kardeşleri döndüncü gün olunca:*
> *- Gelin, varalım, Yûsuf'un hali ne oldu, görelim. Acaba öldü mü? Ya da bir kervan ona rastlayıp aldılar mı? Bilelim, dediler. Geldiler, kuyunun üstünde:*
> *- Yusuf diye ona seslendiler. Fakat kuyudan hiç bir cevap gelmedi. Kuyunun içine baktılar, hiç bir şey göremediler. Sonra da o kervanı gördüler. Onlara gelip sordular. Hazret-i Yûsuf'u da Zaar oğlu Malik'in yanında otururken gördüler. Yûsuf ta kardeşlerini gördü. Fakat bir şey söylemedi. Susup oturdu. Büyük kardeşi Yahuda:*
> *- Bu çocuk senin neyindir? Nerde buldun? onu diye Malik'e sordu. Malik te:*
> *- Kulumdur o! diye cevap verdi. Yahuda:*
> *Bu erkek çocuk bizimdir. Bizden kaçarak buraya gelmiştir, dedi. Malikte:*
> *Madem ki sizindir, bana satın, ben alayım, Mısır'da satayım, dedi. O on kardeş te Yûsuf'u satmağa razı oldular. Yûsuf'u yirmi akçeye sattılar. Hatta o zamanlar ölçek olan gümüşe bile satmadılar. Oysa çeki ile yirmi dirhem gümüş, adet ile olan gümüşten dört akçe fazla olurdu. Hemde kıymette yirmi dört akçeden eksik olan şeyi çekiye vurmazlardı. Adetle satarlardı. Hazret-i Yûsuf'u kardeşleri kötü bir fiate sattıklarından ötürü….*[1062]

Yukarıdaki bilgilerden hareketle kardeşleri tarafından yirmi dirhem gümüşe Malik'e satıldığı belirtilen Hz. Yusuf'un, o dönem için gayet az bir pahaya satıldığı anlaşılmaktadır.

[1061] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 216.
[1062] Taberî, *a.g.e.,* s. 253.

Aynı eserde bu hususta dile getirilen son ayrıntılarda, Hz. Yakup'un oğullarının, Hz. Yusuf'u oldukça düşük bir pahaya satmalarına sebep olarak onların maddiyata ihtiyaç duymayan zengin kişiler olması ve esasen amaçlarının da maddi bir kazanç olmadığı, tek isteklerinin Hz. Yusuf'un uzak bir yere götürülmesi, kimse tarafından yerinin bilinmemesi olduğu belirtilirken Hz. Yakup'un oğullarının, Malik'ten aldıkları yirmi dirhem gümüşü aralarında ikişer dirhem olacak şekilde paylaştıkları, kervan ahalisi kuyunun başından ayrılıp yola çıkıncaya kadar da orada kaldıkları şeklindeki hadiselere yer verildiği görülür:

> *Yûsuf'u da kardeşleri kötü değere sattılar. Çünkü onlar nimet dağıtıcı, vergili, zengin kişilerdi. Yûsuf'un satışından gelecek paraya ihtiyaçları yoktu. Maksatları yalnız Hazret-i Yûsuf ırak yere alınsın, götürülsün, nerede olduğu bilinmemesiydi. Bundan ötürü de kardeşleri onu fazla bahaya satmadılar. Yalnız o yirmi akçeyi aldılar, üleştiler, her birine ikişer akçe düştü. Orada kervan göçüp gidinceye kadar kaldılar, kervandakilerin kardeşleri Yûsuf'u alıp gittiklerini gördüler. Sonra da gönüllerinde hiç bir endişe olmadan evlerine döndüler.*[1063]

Sonuç olarak yukarıdaki tespit ve tevsikler neticesinde şunları söylemek mümkündür ki mesnevi şairlerinin bu başlıkta ele aldığı hadise, Kur'ân'da Yûsuf suresi yirminci ayetle ve İslami kaynaklarda dile getirilen rivayetlerle yakın bir benzerlik ve birçoğu ile de aynılık göstermektedir. Yani mesnevi şairlerinin, esasen Kur'ân'da bildirilen ve ayrıntıları ile de tefsirlerde açıklanan kıssanın çerçeve hikâyesi üzerinde bir değişiklik yapmadan bu başlığı tanzim ettiklerini dile getirmek gayetle mümkündür.

2.3. Mısır Yolculuğu Esnasında Hz. Yusuf'un Annesinin Mezarını Bulması ve Annesiyle Konuşması

İncelediğimiz mesnevilerin bir kısmında ele alınan bu hadise, kardeşleri tarafından bir kervana satılan Hz. Yusuf'un kervanın yolculuk yaptığı Mısır'a giderken

[1063] Taberî, *a.g.e.,* s. 254.

annesinin mezarına denk gelmesi ve bulunduğu içler acısı hâli annesine anlatması şeklinde tahkiye edilmiştir.

On üçüncü yüzyılda Ali'nin *Ḳıṣṣa-i Yūsuf*'unda Hz. Yusuf'un kendisini kuyudan çıkaran kervan ahalisi ile yaptığı Mısır yolculuğu esnasında yolları üzerinde bir mezarlığa denk gelindiği ve Hz. Yusuf'un da mezarlıkta bulunan kabirlerden birinin üzerine düştüğü belirtilirken Hz. Yusuf'un üzerine düştüğü bu kabrin, annesi Râhîl'in kabri olduğu ortaya çıkar:

Ol kervān oloḳ sā'at andan köçdi
Bir gūristān ḳıraġından öte keçdi
Yūsuf nebī bir gūr üzre yüzin düşdi
Ol anası Rāḥīl imiş bayıḳ imdi[1064]

Hadisenin bundan sonraki kısmında, Hz. Yusuf'un ağzından söylenmiş beş dörtlükle, annesine mezarı başında derdini ve perişan hâlini anlattığı görülür:

Zârî ḳılıp aytur anam Ümm-i Rāḥīl
Benim ḥālim neçük oldı közin körgil
Ḳardaşlarım satdı beni bayıḳ bilgil
Āzād idüm bendelikke düşdüm imdi

Ḥased ḳılıp atamdın ayırdılar
Firḳat odın bu cānıma ḳoydılar
Ġurbet ṭonun eginime keyürdiler
El adaḳım zencīr bile baġlu imdi

Ḳrdaşlarım ḳıldı baňa renc zaḥmet
Kiçiklikden tüşti başıma oşbu miḥnet
Fazlı birle ḳıldı baŋ͡ga raḥmet 'ibret

[1064] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 118.

Ümīdüm nübüvvet Ḥaḳḳdan diyür imdi

Yā anam benim ḥālim körgil ẓāhir
Bendelige satun aldı beni kāfir
Bu taḳdīri ḳıldı baňa Mevlām Ġāfir
Mekrine ol raḥmet ḳıla imdi

Ey dirīġa anam sen yatur mu sen
Bu ḥāl üzre benim ḥālim bilür mü sen
Bakıp beni bu ḥāl içre körer mü sen
Ellerim ayaḳlarum bağlu imdi[1065]

Hz. Yusuf'un, yukarıdaki manzumede dile getirdiği perişan hâlini duyan annesinin de Hz. Yusuf'a cevap vererek onu teskin etmeye çalıştığı ve ona Allah'ın merhametinden ümidini kesmemesi gerektiğini telkin ettiği annesinin ağzından şöyle tahkiye edilir:

Anasınıŋ sininden bir ün keldi
'Azīz oġlum Yūsuf saŋa ne ḥāl degdi
Ḳardaşlaruŋ bu işi niden ḳıldı
Yūsufum sen mü bu ḥāle düştüŋ imdi

Cānım oġlum bu bu cefā niden bulduň
Saŋa cevr ḳılanlara ne suç ḳılduŋ
Bu ḥāl içre türbetim üzre keldüŋ
Gūrum içre cānum mecrūḥ ḳılduŋ imdi

Ataŋ Ya'ḳūb bu aḥvāli bilmedi mü

[1065] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 118-119.

Ol maḥzūna hāliŋ̑ ma'lūm olmadı mu
İbn-i Yemen seniŋ̑ ile kelmedi mü
Bu miḥnete ġāfil neçük düştüŋ̑ imdi

Seniŋ̑ ataŋ̑ Ya'ḳubdur babaŋ̑ İsḥāḳ
Ulu dedeŋ̑ Ḫālıḳġa bolmadı 'āḳ
Hem sen dağı raḥmete olgıl müştāḳ
Ümīd var kim feraḥ ta'accül ire imdi

Ḫüdāvendā bu ḥācetim saŋ̑a ma'lūm
Müdām ümīd saŋ̑a dutar cümle mażlūm
Ẓālimlere sataşmış benim oġlum
Fażlıŋ̑ birle yarlıḳaġıl Kerīm imdi[1066]

Bu yüzyıldaki bir diğer anlatı olan Haliloğlu Ali'nin eserinde Hz. Yusuf, annesine içine düştüğü sıkıntılı hâli dile getirirken annesinin isminden bahsedilmez:

Eydür anacuġum bilgil
Garîb oldum beni görgil
Oġlunı esirgegil
Ḳul oldum uş ṣatulu

Atamdan ayırdılar
İltiüp ḳuyuya ṣaldılar
Ṣoňra ḳul diyüp ṣatdılar
Ḳarındaşlıḳ ḥaḳḳı diyü

Anacuġum ṭoġmayaydum
N'ola senden olmayaydum

[1066] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 119-120.

Bu cefâyı görmeyeydüm
İki elcegezüm bağlu

Yâ ana sen ölmeyeydüň
Yâ bu sine gelmeyeydüň
Benüm ḥâlümi bileydüň
Ağlayayduň oğul diyü[1067]

Eserde annesinin Hz. Yûsuf'a verdiği cevap/lar ise açıkça belirtilmez:

Sinleden bir ün geldi
Cânum Yûsuf saňa n'oldı
Yûsuf işitdi uġundı
Anası ünin diňleyü[1068]

On dördüncü yüzyılda Darîr'de, annesinin mezarına denk gelen Hz. Yusuf, hem içinde bulunduğu perişan hâli annesine anlatır hem de ondan bir çözüm önerisi ister. Eserde Haliloğlu Ali'de olduğu gibi annesinin Hz. Yusuf'a cevap vermesi hadisesi ise yer almaz:

gider iken yolı sinlere iner
anasınuň sini anda idi meger

āh ḳıldı deveden düşdi yire
kişi kendü anasın sinin göre

anasınuň sini üstine gelür
sini ḳuçar ağlar zārī ḳılur

[1067] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 173.
[1068] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 173.

ağlar eydür iy ana ben ne ideyüm
cebre düşdüm nice tedbīr ideyüm[1069]

Aynı yüzyılda Şeyyâd Hamza, Hz. Yusuf'un annesinin mezarını gece yarısı karanlığında bulduğu ayrıntısını verir:

Dün yarısı ol zamān irmişidi
Yiryüzi ḳaraňuluḳ ṭolmışıdı

Baḳdı Yūsuf ol ḳaraňuda yire
Gördi bir sin ol arada ey yarā

Meger anda anası sinin görür
Kendüzini ol deveden bıraġur[1070]

Süle Fakîh'te de mezardaki annesine içine düştüğü zor koşulları anlatan Hz. Yusuf'a, annesinin *"Aġlamaġıl didi ki şāh olasın/Ḳul oluban ḥāşā gümrāh olasın"*[1071] şeklindeki cevabının Hz. Yusuf'u bir nebze de olsun teskin etmeye yaradığı söylenebilir.

Garîb'in anlatısında da Şeyyad Hamza'da olduğu gibi kervan kafilesinin yolu Hz. Yusuf'un annesinin bulunduğu mezarlıktan geçtiğinde vakit gece yarısıdır:

Dün buçuġı ḳafle gideriken i cān
Maḳbereler gördi anda ol cüvān

Anasınuň ḳabrine uġrar yolı

[1069] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 299.
[1070] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 125.
[1071] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 127.

Diňle nice oldı Yūsuf'uň ḥālī[1072]

Annesinin mezarı başına giden Hz. Yusuf, kardeşlerinin kendisine yaptıkları kötülükleri ayrıntılı bir şekilde annesine anlatır:

Didi ey anacuġum gör ḥālümi
Ḳul idüben baġladılar elümi

Çü ḳardaşlar beni ṣatdıla ana
Elğm alup yabāna atdılar ana

Ya'ḳūb atamdam beni ayırdılar
Diňle sözüm baňa n'itdiler ana

Yüzüme benüm ṭabancalar urup
İp ṭaḳup boynuma yitdiler ana

Bıçaġın Şem'ūn eline aluban
Öldüreyin diyü ḳaṣd itdi ana

Orada gömlĕcigüm çıḳardılar
Ḳuyuya ṣarḳıtdılar beni ana

Yine gelüp ḳuyudan çıḳardılar
Yidi ḳızıl pūla ṣatdılar ana

Kimi yalan didi kimi ḳaçaġan
Kimi uġrı adı daḳdılar ana

[1072] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 363.

Şimdi kervān bağladı elüm ayağum
Deveye yükletdiler beni ana

İbni Yāmin ḳardaşum hīç ṭuymadı
Beni ıssız yire iletdiler ana[1073]

Eserde, annesinin oğlu Yusuf'a verdiği cevap Süle Fakîh'te olduğu gibi *"Ṣabr it oġul ola ki şāh olasın/Ṣanma böyle ḳala gümrāh olasın"*[1074] şeklinde Hz. Yusuf'a geleceği ile ilgili muştu verirken bugünüyle ilgili de teskin olmasını sağlamıştır.

Aynı yüzyıldaki Şeyyâd Hamza'nın eserinde Hz. Yusuf'un annesinin mezarına uğraması kısa bir tahkiyeyle ele alınır ve burada annesinin Hz. Yusuf'a verdiği cevaptan bahsedilmez:

deveye bindürdiler aldı gider
anası ḳabrine uġrar gör n'eder

çünki yūsuf anası ḳabrin görür
kendüzin şol dem deveden indürür

bir zamān aġlar ol ḳabri ḳuçar
gönlindeki sırrını söyler açar[1075]

15. yüzyıl anlatılarından Tebrizli Ahmedî'de Hz. Yusuf'un annesinin mezarının bir mezarlıkta olmadığı, müstakil bir mezar olduğu belirtilir:

[1073] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 364-366.
[1074] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 366.
[1075] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 113.

Vardı yol üstünde bir ‘âlî mezâr
Yûsuf’uň anası ḳabriydi meger[1076]

Eserde, Hz. Yusuf’un annesinin mezarına gitme amacının annesiyle helalleşip vedalaşmak olduğu Hz. Yusuf’un ağzından şöyle dile getirilir:

Anası ḳabrini ḳuçdı ağladı
Ḥasretile cān ü diller ṭaġladı

Eydür ey ana ḥelâl eyle baňa
Daḫi gelmezüm ziyârete saňa

...

Elvidâ‘ olsun vaṭandan gitdüm uş
Ġurbetin cevrini ḳıldum câna nûş[1077]

Bu yüzyıldaki Çâkerî’nin anlatısında bu hususla ilgili bir bilgi verilmez.

Yine aynı yüzyıldaki Hamdullah Hamdî’de Hz. Yusuf’un annesinin mezarının kuyuya olan uzaklığı yaklaşık olarak bir iki günlük mesafe olarak belirtilir:

Bir iki merhâle çû gittiler
Mâderi türbesine yettiler[1078]

[1076] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 23a.
[1077] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 23a.
[1078] Hamdî, *a.g.e.*, s. 148.

Eserde, diğer birçok anlatıda yer aldığı gibi Hz. Yusuf'un, annesinin mezarında, içine düştüğü sıkıntılı hâlleri anlatması yer alır.[1079] Annesinin Hz. Yusuf'a verdiği cevabın ise onun gelecekte başından geçecek olan hadiselerin bir özeti niteliğinde olduğu görülür:

Dedi ağlama ey gözüm nûru
Oda yakma bu hâk-ı mensûru

Benden olsun sana beşâretler
Geliserdür başına devletler

Ki azîz ola şehr-i Mısr'a tapun
Secde-gâh ola ihvetine kapun

Olıser hâk-i pâyin onlara tâc
Geliserler cenâbına muhtâc

Tapuna arz-ı hâl eyleyeler
Sadâkatin su'âl eyleyeler[1080]

İncelediğimiz eserler içerisinde bu başlıktaki en orijinal ayrıntılardan birini bu yüzyıldaki anlatılardan Hatâyî-i Tebrizî'de görmek mümkündür. Buna göre, Hz. Yusuf'un annesinin mezarı Hz. Yakup'un aile kabristanı içerisinde yer alan bir mezar olarak tarif edilir:

Bindirüp bir üştüre hem sürdiler
Āl-i Ya'ḳūb menziline irdiler

Ya'ḳūbuň gūr-ḫānesi anda idi

[1079] Hamdî, *a.g.e.*, s. 149.
[1080] Hamdî, *a.g.e.*, s. 149.

Yūsufuň öz anası anda idi[1081]

Eserde, Hz. Yusuf'un annesine sıkıntılarını anlatması ve annesinin de elinden bir şey gelmediğini söylemesi ayrıntısı da yine diğer birçok eserde olduğu gibidir.[1082]

Bu yüzyıldaki Kemâl Paşazâde, Bağdatlı Zihnî, Gubârî ve Ziyai Yusuf'un eserlerinde bu husus ele alınmaz.

Aynı yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında, Hz. Yusuf mezarı bulduğunda diğer anlatıların aksine ana ve oğul arasındaki musahabeyi başlatanın Hz. Yusuf'un annesi olduğu görülür:

Kârubân dünle gideriken ol beşer
Anası türbesini görür meger

Götürür deveden atar kendüzin
Anasınuň sinine urur yüzin

Zâr u zâr ol sin üzre ağladı
Anası daḫı biter ḳan ağladı

Göynükile türbeden çıḳdı bir ün
Yandı türbe ṣanasın çıḳar dütün

Aytdı iy cânum oġul n'oldu saňa
Bu belâ ü bendi ḳıldı kim saňa[1083]

[1081] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 168.
[1082] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 169.
[1083] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 146.

Aynı yüzyıldaki Taşlıcalı Yahya'nın eserinde de diğer birçok eserde dile getirildiği gibi Hz. Yusuf'un, annesinin mezarını bulduğunda ona başından geçen bütün hadiseleri anlattığı görülür. Eserde annesinin Hz. Yusuf'a cevabı hadisesi ise bulunmaz:

Anası ḳabrine ṭuş oldı Yûsuf
Cemelden düşdi bî-hûş oldı Yûsuf

…

Orada aġladı hâlini vâfir
Bu geçmiş mâcerâyı aňdı bir bir

Didi ey vâlide bildüň mü ḥâli
Ne ḳıldı baňa Ya'ḳûbuň 'ayâli

Ḳaraňu çâha atdılar faḳîri
Dirîġâ olmışam ġurbet esîri

Ḳulumuzdur diyü ṣatdılar âḫir
Diyâr-ı ġurbete oldum müsâfir[1084]

16. yüzyılın bir diğer anlatısı olan Şerîfî'de de Hamdullah Hamdî'de olduğu gibi Hz. Yusuf'un annesinin mezarının kuyuya olan uzaklığının bir iki günlük mesafede olduğu dile getirilir:

Bir iki merḥale olınca rāhil
Mezār-ı māderine oldı vāṣıl[1085]

[1084] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 45.
[1085] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 13.

Anlatıda Hz. Yusuf ile annesinin musahabesi esnasında annesinin Hz. Yusuf'un geleceği ile ilgili söylediği *"'Azīz-i Mışr ide Ḥaḳ ḥażretüñi/Ḳapuña ide muḥtāc iḫvetüñi"*[1086] şeklindeki cümleden oğlu Hz. Yusuf'a sabır telkin ettiği ve gelecekte içine düştüğü bu vahim hâlin düzeleceğine yönelik ümit vermekte olduğu anlaşılmaktadır.

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'de annesinin mezarına rast gelen Hz. Yusuf ona içini döker ve sonrasında vedalaşır. Eserde annesinin Hz. Yusuf'a cevap verme hadisesi ise yer almaz:

Bir deveye bindürüp bir ḳulına
Vérüp anı girdi Mışrıñ yolına

Ol yolun yanı mezāristān-idi
Anda Yūsuf anası medfūn-idi

Ol mezāristāna érince hemān
Vālidesi ḳabrine indi nihān

Dér ana 'arża ḳılam ḥālim saña
Gör ne ẓulm itdiler iḫvānım baña

Beni ḳardaşlarım ana ṣatdılar
Ma'ṣūm iken ġurbet ile atdılar

Kimse yoḳ ana ḥālim 'arż eyleye
Atama varup bu ḥāli söyleye

Yetmez elim ataya varup gidem

[1086] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 13.

Bilmezem bu derde ben çāre n'édem

Ben bugün olmalıyam sizden ırak̟
Elvedā' ey ata ana el-fırāk̟[1087]

Bu yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'de, kervan ahalisinin Hz. Yusuf'un mezarına rastlamalarının Garîb ve Şeyyad Hamza'da olduğu gibi gece yarısı gerçekleştiği belirtilir:

Geldi yol uġradı ol dem bir yire
Kim anası yaturımış ol yire

Düşdi deveden Yūsuf ana diyü
Bu ne ḥāldür yā ana baňa diyü

Dün yarusı idi kimse görmedi
Kimse Yūsuf düşdi diyü ṭuymadı[1088]

Eserde, Hz. Yusuf'un annesiyle konuşması ve annesinin cevabı hadiseleri diğer anlatılarda ele alındığı gibi küçük tahkiye farkları ile ele alınır. Buna göre, Hz. Yusuf içine düştüğü perişan hâli annesine anlatır ve annesi de ona cevaben sabretmesi gerektiğini belirtir. Bu hususa eserde toplam on iki beyitle yer verilir.[1089]

Bu yüzyılda, yazarı belli olmayan bir anlatıda da Hz. Yusuf'un, annesinin mezarını bulmasının gece vakti gerçekleştiği şeklindeki ayrıntıya yer verilir:

gėce oldı gün yüzi oldı ḳara
gördi yolda bir ulu ki maḳbere

[1087] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 151-152.
[1088] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 96.
[1089] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 97-98.

kārbān ehli çün oradan geçer
yūsuf anda deve üstinde uçar

meger anda anasın ḳabrin görür
āh ėdüben ḳabri ḳucup yalvarur[1090]

Diğer birçok eserde yer aldığı gibi müellifi belli olmayan bu anlatıda da Hz. Yusuf'un, annesine başına gelen musibetleri anlattığı ve ondan ayrı kalmasının yarattığı üzüntüyü dile getirdiği anlaşılmaktadır.[1091] Annesinin, Hz. Yusuf'a söylediği *"dėdi kim oġlum aġlama şād olasın/ḳul olup hāşā ki rāh olasın"* [1092] şeklindeki ifade ile de oğlunu teskin etmeye çalıştığı görülmektedir.

Molla Câmî'nin anlatısında bu hususta bir kayıt bulunmaz.

İlahi kaynaklar Tevrat ve Kur'ân'da, bu başlıktaki ayrıntılara yer verilmediği görülür.

Giritli Sırrı Paşa'nın ve Süyûtî'nin tefsirlerinde de bu husus yer almaz.

Taberî tarihinde bu hususta tafsilatlı bir tahkiyeye yer verildiği görülürken bu tahkiyenin, mesnevi şairleri tarafından dile getirilen tahkiyelerle çok yakın bir içeriğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, kardeşleri tarafından Mısır'a giden bir kervana satıldığı belirtilen Hz. Yusuf'un henüz yolculuğunun ilk zamanlarında Mısır istikameti üzerindeyken annesinin mezarına uğradığı ve içinde bulunduğu kötü ahvali annesine aktardığı görülür:

> *Böylece Hazret-i Yûsuf'u bir deveye bindirdiler, o da yolda giderken anacığının kabrine uğradı. Gerilerde kalıp kendisini deveden aşağı sarkıttı. Annesinin topraklarını kucakladı. Ve:*
>
> *- Ey benim canım anacığım! dedi, kardeşlerim beni köle diye sattılar. Bana zulümde bulundular. Bana sevgini, şefkatini göstermen için senin şimdi sağ olman*

[1090] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 92.
[1091] Didem Akyıldız, *a.g.e.*, s. 93.
[1092] Didem Akyıldız, *a.g.e.*, s. 93.

gerekti. Şimdi gurbet illerine düştüm. Senin ziyaretinden uzak kaldım. Mahrum oldum. Hasret Kıyamet'e kaldı.[1093]

Hz. Yusuf'un, Mısır yolculuğu esnasında annesinin mezarını bulması ve annesiyle konuşması şeklinde bazı mesnevi şairleri tarafından tahkiye edilen hadisenin, Yûsuf kıssasının ilahi metinlerde yer alan çerçeve hikâyesinde ve incelememizde yer alan tefsirlerde bulunmadığı görülürken Taberî tarihinde bu hadiseye mesnevilerdeki tahkiyeye benzer şekilde yer verilmesinden hareketle bu başlıktaki hadisenin, mesnevi anlatılarına İslami bir referans doğrultusunda dâhil edildiği ve bu sebeple de kurmaca bir hadise olmadığı anlaşılmaktadır.

2.4. Hz. Yusuf'un Mısır Yolculuğu Esnasında Fırtına Çıkması

İncelediğimiz eserlerin bir kısmında tahkiye edilen bu hadise, Hz. Yusuf'un köle olarak satıldıktan sonra Mısır'a giderken annesinin mezarına uğradığı sırada kaybolduğu/kaçtığı zannına kapılan kervan ahalisinden bir kölenin Hz. Yusuf'a vurması/eziyet etmesi ve bunun sonucunda da Hz. Yusuf'un dua edip kendisinin maruz bırakıldığı bu kötü muamelenin cezalandırılmasını istemesi sonrasında kervan ahalisinin Allah tarafından bir fırtınaya maruz bırakılması şeklinde ele alınmıştır.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin eserinde, Hz. Yusuf'un Mısır yolculuğu esnasında fırtına çıkması hadisesi uzun ve tafsilatlı bir şekilde anlatılır. Buna göre Hz. Yusuf annesinin mezarındayken onun kaçtığını zanneden kervan ahalisi onu aramaya çıkar. Bu aramanın neticesinde Habeşli Kılıç adlı bir köle, Hz. Yusuf'u bulur ve ona eziyet eder[1094] Bu sırada Hz. Yusuf da başına gelen bu çeşit musibetlerin kendi hatasından dolayı olup olmadığını anlamak maksadıyla Allah'a dua yollu bir soru sorar ve eğer başına gelen bu belalardan ötürü bir kusuru yoksa Allah'tan kervan ahalisine bir alamet göstermesini ister:

[1093] Taberî, *a.g.e.,* s. 255.
[1094] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 120-121.

Pādişāhā ger ‘āṣī degil isem
Ḫaṭādan z̲illetden bīrūn isem
Ḫaṭāsız bu belāya düşmüş olsam
Bu ḳavme bir ‘alāmet köster imdi”[1095]

İşte Hz. Yusuf’un bu duasını Allah kabul eder ve etrafı akıl almaz bir fırtına kaplar. Yağmur, dolu, kar hep birden yağar:

Ançadan Teńg͡riden fermān oldı
Ḳudret birle kökden ḳar bulut boldı
Yil isdi ḳar yaġmur dolu ḳatı yaġdı
Yawlaḳ ḳatı heybet birle yaġar imdi”

Bu, başlarına dolu değse başlarının yarıldığı, tenlerine dokunsa tenlerinin yara bere içinde kaldığı, etrafın kapkaranlık olduğu, kimsenin ne yana gideceğini bilemediği ve durmaksızın yıldırımların düştüğü çok şiddetli bir fırtınadır.[1096]

Eserin bundan sonraki kısmında Melik, bu fena işin başlarına gelme sebebinin içlerinden birine zulüm edilmesiyle ilgili olduğunu düşünür ve bütün kölelerine tövbe etmelerini söyler. Habeşli Kılıç, günahın kendisine ait olduğunu ve Arap oğlana vurduğunu söyler. Melik bunu işitir ve Kılıç’tan hemen gidip Hz. Yusuf’un ayağını öpüp ondan özür dilemesini ister. Kılıç, hemen bu isteği yerine getirir. Melik de Hz. Yusuf’a çok yalvarır. Bunun üzerine Hz. Yusuf ellerini kaldırıp dua eder ve fırtına son bulur.[1097]

[1095] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 122.
[1096] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 123.
[1097] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 125.

Hz. Yusuf'un ettiği dua sonrası Melik, onun ne mübarek birisi olduğunu anlar ve daha önce ona giydirdiği eski elbiseyi sırtından çıkarıp yerine düzgün elbiseler giydirir, onu deveden indirip ata bindirir. Hatta bununla da yetinmeyip kervanın artık Hz. Yusuf'a ait olduğunu söyler. Bu hadise eserde,

Palās çıḳardı ṭon keyürdi
Deveden indürdi aṭ bindürdi
Uluya kiçiye ol bildürdi
Ḫudevendā kervān Yūsufuŋ͡g dirler imdi[1098]

şeklinde ifade edilir.

Aynı asırdaki Haliloğlu Ali'nin varyantında, Ali'ninkinden farklı olarak Hz. Yusuf'a kaçtığı zannıyla kötü muamelede bulunan kölenin adı verilmez; ondan yalnızca *kara kul* olarak bahsedilir:

Bir ḳara ḳul var ıdı
Varup Yûsufı buldı
Yüzine bir ḳaç urdı
Getürdü sürükleyü[1099]

Haliloğlu Ali'nin eserinin bu kısmında, gördüğü bu kötü muameleyi Allah'a havale eden Hz. Yusuf'un ağzından söylenmiş gazel tarzında bir münacata yer verilir:

El getirüp aġladı ol bî-günâh
'İzz ü nâz idüp didi iy pâdişâh

Beni ṣuçsuz yire dögdi iş bu ḳul
Neler itdi baňa iş bu rû-siyâh

Ḳısmet olmışdı baňa bu derd ezel

[1098] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 125.
[1099] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 173.

Ḥaḳḳumı şimdi gerekdür yâ İlâh

Sen bilürsin ḥâlümi sensin başîr
Saña ma'lûmdur işim sensin güvâh

Ger ḫaṭâ ḳıldum ise 'âṣi olup
Yâ anam ḥaḳḳın ḳ'odumsa bî-günâh

Pes günâhım yoġise bildür ḳoma
Bir 'alâmet eylegil iy pâdişâh

Ben ḳarîbem bağru başluya meded
İrmezise ḳıluram feryâd ü âh[1100]

Hz. Yusuf'un ettiği duanın Allah tarafından kabul edilmesi ve sonrasında ortaya çıkan ve bir kıyamet panoramasını andıran fırtına faslı, Haliloğlu Ali'nin varyantında Ali'deki gibidir. Ancak eserde Ali'ninkinden farklı olarak bahsi geçen bu fırtınanın, Hz. Yusuf'a yapılan kötü muamelenin ertesi gününde meydana geldiği ayrıntısı yer alır:

Ḫoş temâm irte oldı
Ḳızaruben gün ṭoġdı
Bir ḳara bulut ḳopdı
Ildırımlar şaḳıyu

Cihân ḳaraňu oldı
Ḳor yaġmur ṭolu yaġdı
Ṣaḥrâ ḳamu sil oldı
Ḳafle ḳorḳdılar ḳamu[1101]

[1100] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 174.
[1101] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 175.

Hadisenin devamında Ali'de olduğu gibi bezirgân Mâlik, bu işin sorumlusunu bulur ve Hz. Yusuf'tan özür dilemesini ister.[1102] Ortaya çıkan bu fena durumu dua ederek sonlandıran yine Hz. Yusuf'tur:

Yûsufun göñli ḫoş oldı
Ṣuçunı bağışladı
Duṭağunı depretdi
Teñgri adın aḳuyu

Ol sâ'at bulut gitdi
Ḳarañuluḳ açıldı
Yalabıyup gün ṭoġdı
Ulu kişi sevnişü"[1103]

Fırtına dindikten sonra Mâlik, Hz. Yusuf'u serbest bırakır ve kafilesine bey tayin eder:

Mâlik eydür ḳavmine
Ḥürmet ḳılun oġlana
İnanmış Teñrisine
Sözi gerçekdür bellü

Elin ayağın şeşdi
Mâlik gelüp görüşdi
Aġır ṭonlar geydürdi
Atı üzre bindürü

Ḳaflesine çağırtdı

[1102] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 175.
[1103] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 175.

‘İzzetler eyleň didi
Yûsufı ışmarladı
Begüňüz budur diyü[1104]

14. yüzyıl anlatılarından Darîr’de de Haliloğlu Ali’de olduğu gibi Hz. Yusuf’a kaçtığı zannıyla eziyet eden kişinin adı verilmez:

o zārī meger ilerü kārbān
bir deveci irdi ardından revān

yūsufı gördi ötürmüş zārıla
dutdu kāfir anı çeker zōrıla

bir ṭabanca çaldı ol gül yüzine
āhı ḳıldı yūsuf ol dem özine[1105]

Eserde, Hz. Yusuf’un kendisine yapılan eziyetten ötürü Allah’a yalvarması sonucunda ortaya çıkan fırtınanın, edilen duanın hemen akabinde meydana geldiği bellidir:

göge ṭutdı yüzini āh eyledi
āh-ı yūsuf dergāha rāh eyledi

bir bulut çıḳdı hemān ol sā‘at ḳara
eyle yaġdı ṭoldı yazu (vü) dere[1106]

[1104] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 176.
[1105] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 300.
[1106] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 301.

Hadisenin devamında başlarına gelen bu durumun Hz. Yusuf'a yaptıkları kötü muamelenin sonucunda ortaya çıktığını anlayan kervan ahalisi Hz. Yusuf'tan af diler ve akabinde fırtına sona erer.[1107]

Bu yüzyıldaki Süle Fakîh'te; Ali'nin, Haliloğlu Ali'nin ve Darîr'in anlatılarının aksine Hz. Yusuf'u kaçtı zannıyla dövenlerin bütün bir kervan ahalisi olduğu belirtilir:

Deveciler Yūsufı yoḳladılar
İstemekile anı bulmadılar

Mālike āgāh ḳıldılar anda anı
Kim ḳuluň ḳaçdı ve ḳurtardı cānı

Mālikün̈ň ḳulları hep yayıldılar
Yūsufuň varduġı yeri buldular

Geldiler Yūsufı girü ṭutdılar
Döge döge mālike iletdiler

Gördi mālik Yūsufı gey ḳakıdı
İtdi bunı bu kez bekleň didi[1108]

Bu dövme hadisesinin akabinde diğer mesnevilerde olduğu gibi Hz. Yusuf'un dua yoluyla hacetini Allah'a bildirmesi sonucu büyük bir tufan koptuğu şeklindeki ayrıntıya bu anlatıda da yer verilir.[1109]

Eserin bu kısmında bir çelişki de dikkat çekmektedir. Buna göre fırtınanın Hz. Yusuf'a yaptıkları kötü muamelenin sonucu olduğunu anlayan kervan ahalisi,

[1107] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 301.
[1108] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 127.
[1109] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 128.

sanki Hz. Yusuf'u hırpalama işini tek bir kişi gerçekleştirmiş gibi suçlu arar. Sonunda içlerinden bir *kara kul* çıkar ve suçu kabul edip Hz. Yusuf'tan özür dileyerek fırtınanın son bulmasını sağlar:

Mālik eydür dirilüň ulu giçi
Buluň aramuzda kim ḳıldı suçı

Tevbe ḳılsun suçına dönsün Ḥaḳa
Yoḳsa işburada ḳırıldıḳ muṭlaḳā

Bir ḳara ḳul örü ṭurdı aradan
Didi ḫoca benem ol suçı iden

...

Mālik eydür ṭuru gel ol ḳula var
Tevbe ḳıl yoḳsa bu Nīl bizi boġar

Ol ḳuluň elin ayaġın öpesin
Yalvarup suçum bağışla diyesin

Ola kim esirgeye raḥmet ḳıla
Du'ā kıla işbu zaḥmet ṣavula

Yoḳsa ḳırılduḳ tamāmet kārbān
Varġıl andan dilegil sen amān

Mālikün ol ḳul sözin dutar varur
Başın açdu Yūsufa secde ḳılur

Yalvaruban yazuġını diledi
Yūsuf anuň 'öẕrini 'afv eyledi

El götürüp hem Yūsuf du'ā ḳılur
Ol ḳaraňuluḳ gider gün açılur[1110]

Aynı yüzyıldaki Garîb'in eserinde Hz. Yusuf'u arayıp bulan ve sonrasında da ona eziyet eden kişiden *Arap* olarak bahsedilir:

Bu yana Fellāḥ Yūsuf'ı yoḳladı
Gördi gitmiş kervāna ṭurun didi

Bir 'Arab var-ıdı anı gönderür
Geldi ol Yūsuf'ı ḳab(i)rde bulur

Ayaġına yapuşuban çekdi ol
Yüzi üzerine urdı yıḳdı ol

Ayaġ-ıla depdi ol 'Arap anı
Ḳara ṭopraḳ itdi ol gül yüzini[1111]

Eserde bundan sonraki hadiseler diğer anlatılarda yer aldığı gibi Hz. Yusuf'un niyazıyla şiddetli bir fırtına peyda olur.[1112] Yine hadisenin bundan sonraki kısmı Mâlik'in fırtınanın sebebini anlaması, Hz. Yusuf'u dövme suçunu işleyen kişiyi Hz. Yusuf'a göndermesi ve sonrasında Hz. Yusuf'un duasıyla fırtınanın son bulması şeklinde diğer anlatılarla benzer şekilde ele alınır.[1113]

[1110] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 129-130.
[1111] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 367.
[1112] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 370-373.
[1113] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 374-376.

Bu yüzyılda Şeyyâd Hamza'da Hz. Yusuf'u bulup getiren ve getirirken de döven kişinin Habeşli bir köle olduğu ayrıntısına yer verilir:

bir ḳara ḳul ḥabeşī bulur anı
eydür ey oġlan ḳaçar mısın ya'ni

oġlanı ṭurur sürür ol arada
yüzi üzre çoḳ urur anı dede

şöyle döger kim ṣanasın öldürür
iledür gėrü deveye bindürür[1114]

Şeyyâd Hamza'nın eserinde diğer anlatılardan farklı olarak fırtınanın kopma sebebi Hz. Yusuf'un yediği dayaktan ötürü yalnızca bir ah edip inlemesi olarak gösterilir. Yani burada Allah'a şifahi bir niyaz bulunmaz:

Yūsuf bir kez āh eyler iñleyü
Bir ḳara bulut ḳopar gök gürleyü

ḳar yaġar yaġmur-ıla heybet ṭolu
seyl ṣu-y-ıla yazı olur ṭopṭolu[1115]

Hadisenin devamı diğer anlatılarda olduğu gibi vuku bulur ve Mâlik'in talebiyle Hz. Yusuf'a dayak atan Habeşli köle ondan af diler ve sonrasında fırtına yok olur.[1116]

[1114] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 115.
[1115] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 115.
[1116] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 115.

Aynı yüzyıldaki Tebrizli Ahmedî'nin eserinde Hz. Yusuf'u bulup getiren ve bu esnada ona işkence eden kişinin kimliği açık bir şekilde belirtilmez. Eserde bu kişinin kervan ahalisinden bir gulam olduğu ifade edilir:

Kârvân gitmişdi elḳışşa revân
Yûsuf ile girü ḳalmışdı ġulâm

Baḫdı gördi Yûsuf'ı üştürde yoḳ
Bu yaňa vü ol yaňa istedi çoḳ

...

Geldi gördi yûsuf'ı kim bî-ḳarâr
Bir ziyâret üstüne aġlar zār zâr

Üştürinden aşaġa düşdi çün ol
Yûsuf'ı çekdi revân ol 'âṣî ḳul

Ḫışm-ile didi ey ḳaçḳuncı ḳul bî-hüner
Ṭoġrıdur her söz ki saňa didiler

Bir şaplaġ-ıla urdı yüzine
Eyle kim ḳan yaş ṭoldı gözine

Ṭutdı ol mâhı yirinden çekdi tîz
Ḫayli zecr itdi aňa ol bâ-temîz[1117]

[1117] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 23a-23b.

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf kendisine yapılan bu kötü muameleyi diğer birçok anlatıda olduğu gibi Allah'a havale eder ve sonrasında büyük bir fırtına peyda olur.[1118]

Yine eserde, diğer anlatılarla benzer şekilde Hz. Yusuf'tan af dilenmesi ve sonrasında fırtınanın dinmesi ayrıntılı bir şekilde ele alınır.[1119]

Bu yüzyıldaki Çâkerî ve Hatâyî-i Tebrizî'nin eserlerinde bu hususta bahsedilmez.

Hamdullah Hamdî'nin eserinde Hz. Yusuf'u kaçtı zannıyla arayıp bulan ve sonrasında da döven şahıstan siyah görünümlü bir kişi olarak bahsedilir:

Kârbân halkı anda kaldılar
Her yana bir ki bende saldılar

Âkibet Eflah-ı siyah manzar
İsteyürek o mâhı buldu meger

Urdu birkaç tabanca ana bu kul
Melege san şikence eyledi gull[1120]

Eserde, dövülmesinin üzerine Hz. Yusuf'un dua edip Allah'tan medet dilemesi, sonrasında bir fırtınanın kopması hadisesi diğer eserlerle benzer şekilde tahkiye edilir.[1121]

Hamdî'nin anlatısında Hz. Yusuf'tan fırtınanın durması için hem Mâlik'in hem de kölesinin özür dilediği ve fırtına böylelikle son bulduğu ifade edilir.[1122]

[1118] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 23b.
[1119] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 24a.
[1120] Hamdî, *a.g.e.*, s. 150.
[1121] Hamdî, *a.g.e.*, s. 151-152.
[1122] Hamdî, *a.g.e.*, s. 152-153.

16. yüzyıl anlatılarından Kemâl Paşazâde, Bağdatlı Zihnî, Gubârî ve Ziyai Yusuf'un mesnevilerinde bu husus yer almaz.

Bu yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında Hz. Yusuf'a kaybolduğu sebebiyle işkence eden kişinin ismi belirtilmeden kervan ahalisinden bir kul olduğu bilgisi verilir:

Kârubân yolda giderken bî-ḫaber
Döndi bir ḳul ardına ḳıldı naẓar

Gördi Yûsufı görinmez nâ-bedîd
Bir cemâẕe bindi segirtdi becid

Kârubân Yûsufı ḳaçdı ṣandılar
Gideriken dükelisi döndiler

Geldi gördi Yûsufı ol bî-temîz
Birsin üstinde yatur ḳul indi tîz

Ol Yûsuf kim ay aňa muḥtâc-ıdı
Anca urdı Yûsufı cân acıdı[1123]

Şerîf'in anlatısında da fırtınanın ortaya çıkmasına sebebin Hz. Yusuf'un Allah'a ettiği duanın sonucu olduğu görülür.[1124]

Fırtınanın son bulması da diğer anlatılarla paralel bir şekilde Şerîf'in anlatısında Hz. Yusuf'a vuran kölenin ondan af dilemesi sonucunda gerçekleşir.[1125]

Taşlıcalı Yahyâ'nın anlatısında Hz. Yusuf'u döven şahsın kimliği belli değildir:

[1123] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 147.
[1124] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 148.
[1125] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 149.

Kesildi ḳaldı Yûsuf kârbândan
Dehânı gibi ġayb oldı miyândan

Bulurlar mâh-ı Ken'ānı orada
Devesinden inüp olmış piyâde

Birisi yüzine urdı ṭabanca
Ḳızardı ḍarb-ı destinden bu gonca[1126]

Eserde, diğer anlatılarla benzer şekilde Hz. Yusuf'un Allah'a hâlini arz edip dua etmesi sonucunda bir fırtına kopar.[1127]

Diğer anlatılardan farklı olarak Taşlıcalı'da Hz. Yusuf'a işkence yapan şahıs fırtınanın sebebinin kendisi olduğunu anlar ve birkaç kervan ahalisi ile birlikte Hz. Yusuf'a gidip af diler:

Olurken cümle istiġfâra meşġûl
Biri didi ki Mâlik aldığı ḳul

Deveden indi ḳaldı kârbândan
İrişdüm aňa oḳ gibi kemândan

Ṭabancayla girişdüm anı dögdüm
Dil uzatdım aňa ġâyetde sögdüm
...
Eger incinmese bu 'abd-i meşkûr
İrişmezdi bize âlâm-ı mezbûr
...
Ṣavarsa ol ṣavar sizden belâyı
Girü derdin viren virür devâyı

[1126] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 45.
[1127] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 45-46.

Kerâmet ıssıdur ol şems-i devlet
Du'âsıyla gide şâyet bu nekbet

Derildi anda birḳaç ehl-i idrâk
Didiler Yûsuf'a ey gevher-i pâk

Saňa ẓulm idenüň ṣuçın bağışla
Şefâ'at ḳıl nebîler işin işle

Temennâ eyle žât-ı Kibriyâdan
Ḫalâṣ itsün bizi cümle belâdan

Bu ḫalḳı ṣalmadı ferdâya Yûsuf
Münâcât eyledi Mevlâya Yûsuf

Niyâz ehlinüň oldı çâresâzı
Güşâde eyledi dest-i niyâzı

Ṭağıldı ẓulmet-i ġam gitdi âfât
Açıldı rûy-ı mir'ât-ı semâvât[1128]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığı üzere Hz. Yusuf'un ettiği dua sonrasında fırtına son bulmuştur.

Aynı yüzyılda Şerîfî'nin anlatısında, Hz. Yusuf'u döven kişinin kervan ahalisinden Eflah adlı bir kişi olduğu belirtilir:

Uzayup kārvān ḫayli yol aldı
Duyup Eflaḥ dönüp ḳabr üzre buldı

[1128] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 46.

Urup Eflaḥ yüzine bir ṭabanca
Şu resme kim yir itdi resm-i pençe[1129]

Şerîfî'de fırtınanın kopması öncesinde diğer eserlerden farklı bir ayrıntıya yer verilir. Buna göre fırtına esnasında Hz. Yusuf'u döven Eflah'ın boğazına Hz. Yusuf'un duasıyla bir yılan dolanır:

Bu riḳḳatle sürüp yüz yire ol māh
Bir ebr ol dem musallaṭ oldı nā-gāh

Şu deňlü yaġdı bārān u ṭolular
Aḳardı her ṭarafdan niçe ṣular

Bir erḳam Eflaḥ'uň ṣıkmış boġazın
Görince bildiler Yūsuf niyāzın

Kelāma yoġ-ıdı Eflaḥ'da ṭāḳat
Eli-ile Yūsuf'ı ḳıldı işāret

Ḳamusı bildiler Yūsuf melāli
Getürdi başlarına işbu ḥāli

Ṭażarru' itdiler ol nāzenīne
Sürer her biri yüz rūy-ı zemīne

Ḳabūl-ile idüp Yūsuf du'ālar
Gider ṭūfān def' olur belālar[1130]

[1129] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 13.
[1130] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 13-14.

Yukarıdaki manzumede görüldüğü gibi kafileye musallat olan fırtınanın son bulması, yine diğer anlatılarda ele alındığı gibi kervan ahalisinin Hz. Yusuf'tan af dilemesi sonrasında vuku bulmuştur.

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'de diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'u kaçtığı şüphesiyle arayıp bulan ve ona vuran şahsın adı verilmez.[1131]

Yine eserde, Hz. Yusuf'un *"Eytdi yā Rabbī bu ḳuldan dādım al/Bir belāya uġradup zaḥmete ṣal"*[1132] şeklindeki niyazının kafile üzerine çöken şiddetli fırtınanın sebebi olduğu anlaşılır.

Anlatıda, fırtınanın son bulması için Hz. Yusuf'a gidip özür dileyen, ondan dua isteyip bu sayede fırtınanın bitmesini sağlayan kişinin ise Mâlik olduğu ayrıntısı verilir:

Vardı Mālik Yūsufa ol dem hemān
Oḫşayu ḫāṭırın aldı ol zamān

Sen bize eyle du'āyı yā ṣabi
Étmeseň bulur helāk işi hepi

Ḳıldı Yūsuf anlara ḳula du'ā
Müstecāb étdi du'āsını Ḫudā[1133]

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl'de de Hz. Yusuf'u bulup getiren ve darbeden kişinin adı belli değildir:

Arayup bulmışdı anı bir ġulām

[1131] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 152.
[1132] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 152.
[1133] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 153.

Darb idüp anı getürdi ve's-selām[1134]

Eserde fırtınanın çıkmasından evvel Hz. Yusuf'un bir duası olmasa da fırtınanın çıkma sebebinin Hz. Yusuf'a yapılan fena muamelenin sonucu olduğu bellidir:

Gitdi gice çün ṣabāḥ oldı 'ayān
Bir ẓulümāt ḳopdı ol dem nāgihān

Ḥayḳırur ra'd-ı bahārı ün ider
İşidenlerüñ ḳamu aḳlı gider

Geldi şimşekler şaḳıyup parladı
Yıldırımlar ışladı hem oynadı

Aḳdı seyller nicesi oldı helāk
Birbirin bulmadılar teng oldı tāk

Didi Mālik buna bir öāre buluñ
Siz de ṣuçlu kişi var tevbe ḳıluñ

Geldi bir oġlan didi ṣuçlu benem
Yūsufı ḍarb eyleyen nādān benem

Vardı öpdi Yūsufuñ el ayaġın
Açdılar Yūsufuñ ayaġı bāġın

Hemān-dem gün açıldı rūşen oldı
Esīr iken ḳamu 'ālem şād oldı[1135]

[1134] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 98.
[1135] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 98-99.

Bu yüzyılda müellifi bilinmeyen bir Kıssa-i Yûsuf anlatısında Hz. Yusuf'u bulan kişilerin sayı verilmese de kalabalık bir şekilde kervanın devecileri olduğu belirtilir:

mālikün ḳulları ṭaġıldılar
yūsufuŋ varduġı yeri buldılar

geldüler yūsufı gėrü ṭutdılar
döne döne mālike iletdiler[1136]

Aynı şair, Hz. Yusuf'u döven kişilerin Mâlik ve onun bir kölesi olduğu ayrıntısını da dile getirir:

mālik anda yūsufı ḳaḳır buşar
kārbān ehli yūsufa çevre üşer

mālikün̆ bir ḳara ḳulı vardı
anda yūsufı ḳatı döger idi[1137]

Eserde, diğer birçok anlatıda yer aldığı gibi kendisine eziyet edilen Hz. Yusuf dua ederek Allah'tan yardım ister ve sonrasında ortalığı şiddetli bir fırtına kaplar.[1138]

Aynı şair, fırtınanın son bulmasının Hz. Yusuf'a eziyet eden kölenin Hz. Yusuf'tan af dilemesi sonucu gerçekleştiğini belirtir.[1139]

Molla Câmî'de bu hususta bir anlatı yer almaz.

[1136] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 93.
[1137] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 93-94.
[1138] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 94.
[1139] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 95.

İlahi kaynaklar Tevrat ve Kur'ân'da bu çeşit bir ayrıntı yer almaz.

Giritli Sırrı Paşa ve Süyûtî'nin tefsirlerinde bu başlıkta ele alınan ayrıntılara yer verilmez.

Taberî tarihinde bu hususun, mesnevilerdeki tahkiyeye benzer bir şekilde dile getirildiği görülmektedir. Buna göre kervandan ayrılıp annesinin kabrine giden Hz. Yusuf'un farkına varmayan kervan ahalisinden bir kişinin kervandan geri kaldığı, bu sayede de Hz. Yusuf'u fark edip onu kervandan kaçma ile itham ederek ona bir yumruk vurduğu belirtilirken Hz. Yusuf'un, gördüğü bu muamele üzerine ah çekip ağladığı ve o esnada şimşeklerin çaktığı, yeryüzünün karardığı, etrafta adeta bir tufan koptuğu dile getirilir:

> *Kervan halkı onun bu halini görmeyip önden gitmişti. Fakat bir kişi kervanın ardında kalmıştı. Yûsuf (a.s.)'ı gördü. Ona:*
> *- Niçin kervandan geri kaldın? Yoksa kaçmak mı istiyorsun. dedi. Onun yüzüne bir yumruk indirdi. O zavallı da derin bir ah çekerek ağladı. Ağladı. Hem onu önüne kattı, kervana yetiştirdi. Hemen o anda bir gök gürültüsü koptu. Şimşekler çaktı. Yeryüzü karardı, tufan koptu. Az kalsın kervan halkı helak olacaktı. Bunlar hemen bir yere toplandılar, kervandakiler:*
> *- Hanginiz bugün günah işledi, doğru söyleyin? Bu günahtan ötürü bu musibet, bu bela başımıza geldi, dediler. Hemen Hazret-i Yûsuf'u döğen kişi ileriye çıkıp:*
> *- Şu İbrani köleye günahsız olarak bir tokat attım, bu alametler ondandır, dedi. Kervan halkı da ona:*
> *- Tez git, onun gönlünü hoş kıl, dediler. Bir kaç kişi gelip Hazret-i Yûsuf'tan özür dilediler. Böylece Yûsuf (a.s.)'ın gönlünü aldılar? Bundan sonra da o tufan ortadan kalktı. Her yer sessizliğe kavuştu. Zaar oğlu Malik te:*
> *Ben size ona saygı gösterin, diye söylemedim mi? dedi. Bundan sonra da Hazret-i Yûsuf'u hoş tuttular, ona saygı gösterdiler.*[1140]

Yukarıdaki tahkiyede Hz. Yusuf'a yapılan kötü muamelenin, kafile halkının az kalsın helak olmasına sebebiyet vereceğinin belirtildiği görülürken H. Yusuf'un gönlünün alınıp ondan özür dilenmesinin ardından her şeyin eskiye döndüğü ve son olarak da Malik'in buyruğu sayesinde Hz. Yusuf'un, Mısır yolculuğunun kalan kısmında kendisine hürmet gösterilerek rahat bir şekilde bu yolculuğu sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

[1140] Taberî, *a.g.e.*, s. 255-256.

Mesnevi şairleri tarafından bu başlıkta ele alınan hadisenin, esasen ilahi kaynaklarda ve tefsirlerde ele alınmamasına rağmen Taberî tarihinde kendisine yer bulması, yine bu başlıktaki ayrıntıların Taberî tarihinde yer aldığı şekliyle hemen hemen aynı şekilde ele alınması sebebiyle mesnevilerde yer alan bu başlığın İslami rivayetler etrafında oluşturulduğunu söylememiz mümkündür.

2.5. Hz. Yusuf'un Kervanının Mısır Yolculuğu Esnasında Başka Şehirlere Uğraması ve O Şehirlerdeki İnsanları Hidayete Erdirmesi

Bazı mesnevi şairleri, eserlerini tanzim ederken Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından bir kervana satılması sonrasında kervan ahalisiyle birlikte Mısır'a yaptığı yolculuk esnasında, kervanın çeşitli şehirlere uğradığını ve bu şehirdeki insanların da Hz. Yusuf sayesinde hidayete erdirildiği şeklinde bir tahkiyeyi eserlerine dâhil etmişlerdir.

13. yüzyılda Ali'nin eserinde, Hz. Yusuf'un kervanının Mısır yolculuğu esnasında uğradığı toplam dört şehir bulunmaktadır. Bunlardan ilki Belûs adında, içinde kâfirlerin yaşadığı bir şehirdir:

Andan kilip Belūs şehrine anlar kirdi
Ol şehr ehli cümle kāfir idi
Ol kāfirler cümlesi Yūsufı kördi
Ḳamuları 'acāyibe ḳalurlar imdi[1141]

Belûs şehrinin ahalisi, Hz. Yusuf'un ilahını sorar. Hz. Yusuf'un izahatı sonrasında hidayete erer ve ona ittiba ederler:

"Yūsuf aydur yaratġanım Ḫālıḳ durur

[1141] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 126.

Yerdeki ḳullar üzre Rezzāḳ durur
Yaratmaġa rızḳ virmege lāyıḳ durur
Seni meni ol yarattı bilgil imdi

Ḳamuları oşbu söze ınandılar
Cümlesi bir Teŋ͡griye kertündiler
Hem Yūsuf peyġambere ınandılar
Mü'min muḫliṣ oldılar anlar imdi"[1142]

Hz. Yusuf'un Mısır yolculuğu esnasında uğradığı ikinci şehir Beyân şehridir. Kervanın Beyân şehrine girmesiyle, şehrin ahalisi Hz. Yusuf'un güzelliğini görüp ona öylesine meftun olur ki ona benzeyen bir put yapıp o puta tapmaya başlarlar:

Andan keçdi Beyān şehrine anlar kirdi
Ol şehr ehli Yūsufuŋ͡g körkin kördi
Yūsufa beŋ͡gzetü anlar ḫāc eyledi
Dükelisi ol ḫāca ṭaparlar imdi

Hz. Yusuf'un kervanının uğradığı üçüncü şehir Kudüs'tür. Hz. Yusuf, Kudüs şehrine gelmezden evvel Kudüs melikinin düşünde Hz. Yusuf'u gördüğü belirtilir. Gördüğü bu düşten yola çıkarak bütün Kudüs halkını kervan kafilesini karşılamaya çağırır:

Andan keçdi Ḳudüs şehrine anlar kirdi
Ḳudüs meliki düşinde körmiş idi
Cümlesine şehriniŋ͡g ḫaber vermiş idi
Ḳāfile kelür cümle ḳarşu çıḳıŋ͡g imdi[1143]

[1142] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 126.
[1143] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 127.

Anlatının bu kısmında ilginç bir ayrıntıya yer verilir. Buna göre Kudüs meliki, Hz. Yusuf'u puthaneye götürür ve sınamak ister. Eğer puthanedeki putlar dile gelip Hz. Yusuf'un peygamber olduğunu ikrar eserse ona inanacağını söyler. Hz. Yusuf, bu duruma razı olur ve birlikte puthaneye girerler. Puthaneye girdiklerinde Kudüs melikinin putu Hz. Yusuf'a selam verir ve onu peygamber olarak kabul ettiğini dile getirir.[1144]

Eserde Hz. Yusuf'un başından geçen bir diğer ilginç ayrıntı da puthanedeki putun Hz. Yusuf'a secde kıldığını gören Kudüs melikinin belindeki papaz kuşağını çıkarıp fırlattığı sahnedir:

Ol ṣanem Yūsufa selām ḳıldı
Ḳudüs meliki anı kördi aḥvāl bildi
Ḫālıḳıng birligine muḳırr kildi
Mü'min olup belinden zünnār şişer imdi[1145]

Hz. Yusuf'un Kudüs'te bundan sonraki durumu şöyledir: Hz. Yusuf çok izzet ikram görür. Herkes tarafından muhterem bir zat olarak kabul edilir.[1146]

Bu kısımdaki bir diğer ilgi çekici ayrıntı ise peygamberlere mahsus bir mucizenin Hz. Yusuf tarafından gerçekleştirilmiş olmasıdır. Buna göre Hz. Yusuf Kudüs melikinin sofrasında yemekten bir lokma alır, yanındaki üç yüz doksan kişi de yemeği yer ama yemekte herhangi bir azalma olmaz.

Yūsufa dürlü ni'met aş ketürdi
Yūsuf sewinüp bir loḳma andan yidi
Üç yüz toḳsan kişi yidi ṭoydı
Ni'meti eksilmeyen ḳalur imdi[1147]

[1144] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 130.
[1145] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 130.
[1146] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 130.
[1147] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 131.

Kudüs meliki Hz. Yusuf'u kendilerine reis yapmak ister ve bu sebeple de onu kervana geri göndermemeye çalışır. On iki bin askerle kervanın yolunu keser.[1148]

Hz. Yusuf, Kudüs'te kalıp rahat edebilecekken sanki ilahî bir saik ile orada kalmaz ve Mısır'a gitmeye çalışır. Kervanı basıp kendini almaya gelen askerlerin her birini bir bakışıyla kendilerinden geçirir, akıllarını başlarından uçurur. Askerlerin akıllarının başlarına gelmesi ise Hz. Yusuf'un Kudüs'ten ayrılmasından üç gün sonra gerçekleşir:

Ḳaçan leşker Yūsufa yaḳın keldi
Yūsuf dönüp ol leşkere naẓar ḳıldı
Anı köre cümlesi bī-ḫōd oldı
Bī-hōş olup cümle aṭdan düşer imdi

On iki biṅg er cümle aṭdan düşdi
Ḳamusınıṅg uşşı ketip 'aḳlı şaşdı
Kervān köçdi aradan üç kün keçdi
Anlar daḫı bī-ḫōd olup yaturlar imdi[1149]

Eserde bu kısımdan sonra Hz. Yusuf'un mağrur bir şekilde kendi güzelliğinden bahsetmesi ve sonrasında ise Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla ikaz edilmesi hadisesi yer alır. Buna göre Hz. Yusuf'un kendi hüsnüne mağrur olması, Cebrail'in onu Allah'ın izniyle ikaz etmesi ve Hz. Yusuf'a Allah'ın ondan daha güzel varlıklar da yarattığını göstermesi hadisesi şu şekilde ele alınır:

Hīç doġmadı doġmaya benden beşer
Her kim baṅga baḳar bolsa 'aḳlı şaşar
Körmege müştāḳ olup uġunıp düşer

[1148] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 131.
[1149] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 132.

Dīdārıma cānın fedā ḳılur imdi

Oloḳ sā'at Cebrā'il keldi ḥāżır
Veripdi Yūsufa Melik Ḳadir
Yā Yūsuf bilür mü sen ne tidüŋ̂g dir
'Acīb ḳılduŋ̂g Ḫālıḳ ṣun'ın körgil imdi

Üçünçi kün 'Urūs şehrine anlar kirdi
Ol şehr ehli ins ü cin ü perī idi
Ḳaçan kim anlar Yūsufı kördi
Her birüsi Yūsufdan körüklü imdi" [1150]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere, Cebrail'in Hz. Yusuf'u götürdüğü son şehir, 'Urûs adlı içinde insan, cin ve perilerin yaşadığı ve her birinin Hz. Yusuf'tan çok daha güzel olduğu bir şehirdir. Bu şehirde kendinden daha güzel yaratılmışların olduğunu gören Hz. Yusuf kederlenir. Bu esnada Allah, *"Körük birgüçi ḥaḳīḳat benven imdi"*[1151] hitabıyla Hz. Yusuf'a, güzellik vericinin yalnızca kendisi olduğunu hatırlatır.

Eserde bundan sonraki kısımda, Hz. Yusuf yaptığı işten tövbe edip Allah'a secde eder. Allah, Hz. Yusuf'un tövbesini kabul eder ve Hz. Yusuf'a güzelliğini yeniden bağışlar.[1152]

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin varyantında, Hz. Yusuf'un yanındaki kervanla birlikte Mısır yolculuğu esnasında uğradığı dört şehir bulunmaktadır. Bu şehirlerden ilki Bâyistân adlı şehirdir ve bu şehir halkı Hz. Yusuf'u görür görmez hidayete ererler:

[1150] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 132-133.
[1151] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 133.
[1152] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 133-134.

Mâlik Yûsufı aldı
Meger bir şehre geldi
Yüklerin yıḳup ḳondı
Yûsufı ḥürmetleyü

Bâyistân şehrüñ adı
Hep ḫalḳı kâfir idi
Bunlar Yûsufı gördi
'Acebleşdiler ḳamu

Bunlar Yûsufa eyitdi
Yigit seni kim yaratdı
Bu ṣureti saña virdi
Biz ḳamumuz inanu

İnandılar bir Teñgriye
Ol Yûsuf peyġambere
Muṭî oldılar buyruġa
Ol şehrüñ ḫalḳı ḳamu[1153]

Kafilenin uğradığı ikinci şehir Banlûs adında bir şehirdir. Bu şehirde Ali'nin varyantındaki gibi Haliloğlu'nun varyantında da şehrin insanlarının Hz. Yusuf'u gördükten sonra onun suretine benzer bir haç yapıp o haça taptıkları şeklindeki bir ayrıntıya yer verilir:

Mâlik bu şârdan gitdi
Banlûs şehrine geldi
Şehir ḫalḳı işitdi

[1153] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 176.

Ḳarşu geldi aḳışu

Yûsuf yüzin gördiler
Beňzedü ḫaç yondılar
Biň yıl aňa ṭapdılar
Ḳamusı kâfir olu"[1154]

Haliloğlu Ali'nin anlatısında, Ali'nin anlatısında olduğu gibi Hz. Yusuf'un uğradığı üçüncü şehrin Kudüs olduğu belirtilir. Bu kısımdaki anlatının ayrıntılarının Ali'ninkiyle benzer olduğu, Hz. Yusuf'un burada da putlara tapan bir güruhu bundan vazgeçirdiği ve onları doğru yola sevkettiği belirtilir.[1155]

Haliloğlu'nun varyantında kafilenin uğradığı son şehir 'Arşındır. Eserde bu şehrin halkının hidayete erdirilmesi ile ilgili bir anlatı bulunmaz.[1156]

14. yüzyıldaki Darîr'in anlatısında, Ali ve Haliloğlu'nun aksine Hz. Yusuf ve kafilesi Mısır yolculuğu esnasında tek şehre uğradığı belirtilirken Ṭûn adlı bu şehrin halkının putperet oldukları bilgisi verilir:

var idi yolda meger bir şehr ulu
ṭūn şehridür iy arı baḫtlu

şehr ḫalḳı cümlesi oda ṭapar
ḳamu gelüb put öňinde yir öper[1157]

[1154] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 176.
[1155] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 176-179.
[1156] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 179.
[1157] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 315.

Hz. Yusuf, bu şehre gelmeden evvel şehrin meliki Haliloğlu Ali'nin anlatısında ele alındığı gibi rüyasında Hz. Yusuf'u görür ve bütün halkı onu karşılamaya davet eder.[1158]

Haliloğlu'nun anlatısında yer aldığı gibi burada da şehrin halkı Allah'ın birliğine inanmak için Hz. Yusuf'u puthaneye götürüp putların ona tanıklık edip etmeyeceğini görmek isterler:

ne ṭaparsız didi yūsuf anlara
didiler puṭa ṭaparız iy yarā

yūsuf eydür taňrı birdür bir bilüň
egri(yi) ḳoň ṭoġrı yola gönilüň

anlar eydür puṭumuz söyler bize
siz gelüň kim görelüm tedbīr size

taňrıya putlar ṭanuḳlıḳ virseler
biz daḫı inanayıduk görseler

put ḳatına yūsufı getürdiler
geldi yūsuf putlara gör ne ḳılur

yūsuf eydür putlara kim key bilüň
taňrı birdür birligine secde ḳıluň

anı gördiler getürdiler īmān
dīne geldi ol ḫalāyıḳ bī-gümān[1159]

[1158] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 315.
[1159] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 316.

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere Hz. Yusuf, bu şehrin insanlarını doğru yola sevk etmeyi başarır.

Bu yüzyılın bir diğer anlatısı olan Süle Fakîh'in eserinde Hz. Yusuf'un kervanla birlikte uğradığı şehirlerin sayısının üç olduğu belirtilir. Bunlardan hiçbirinin adı eserde belirtilmez. Bu şehirlerden ilki kâfirlerin memleketidir:

Mālik anda irdi ḳondı bir şāra
Ol şehir kāfirlerimiş ḳapḳara[1160]

Anlatıda, bu şehrin halkının Hz. Yusuf sayesinde hidayete erdikleri belirtilir.[1161]

Hz. Yusuf ve kervan ahalisinin uğradığı ikinci şehirde Mâlik adlı bir bey bulunur. Mâlik bir gece rüya görür ve rüyasında ona Hz. Yusuf'u karşılaması söylenir:

Ol menzil şehre gider bellü beyān
Şehr içinde bir mālik olur 'ayān

Ol şehrüñ içinde bir mālik olur
Ol gice yaturiken bir düş görür

Düş içinde bir kişi söyler aña
Nice yatursan döşekden dursana[1162]

Hadisenin devamında Hz. Yusuf, bu şehirde üç gün boyunca kalır ve tüm şehir halkını Müslüman yapar. [1163]

[1160] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 131.
[1161] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 131.
[1162] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 131.
[1163] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 133-135.

Süle Fakîh'in anlatısında da Ali'nin anlatısında olduğu gibi bu şehrin beyi Hz. Yusuf'a olan sevgisinden onu bırakmak istemez ve kervan ahalisinin ardından askerleriyle birlikte Hz. Yusuf'u şehrine geri getirmek üzere yola çıkar:

Ol beg anda Yūsufa eyler vidā'
Virür anda anlara dürlü metā'

Ḳuşlıġa degin Yūsufu gönderür
Girü döner kendü şehrine gelür

Şehre gelür leşkerini cem' ider
On bir erle Yūsuf ardınca gider[1164]

Hadisenin bu kısmındaki ayrıntıya göre Hz. Yusuf kendisini götürmek için gelen askerlere yüzünü açıp gösterir ve her birisi kendinden geçer ve Ali'nin anlatısında olduğu gibi bu askerler üç gün süreyle kendilerine gelemezler.[1165]

Hz. Yusuf, yukarıdaki hadisenin akabinde kendisinin güzelliğini dile getirerek başka hiç kimsenin kendisi kadar güzel olmadığını belirtince Allah da onu içindeki tüm insanların Hz. Yusuf'tan çok daha güzel olduğu bir şehre gönderir. Hz. Yusuf, yaptığı hatanın farkına varıp tövbe eder; Allah da onu affeder.[1166]

Aynı yüzyıldaki Garîb'in anlatısında Hz. Yusuf ve kervan ahalisi Mısır yolculuğu esnasında dört farklı şehre uğrarlar. Bunlardan puta tapanların yaşadığı ilk şehrin adı Çeysâm'dır. Hz. Yusuf, bu şehrin tüm insanlarını puta tapmaktan vazgeçirir ve hepsinin mümin olmasını sağlar.[1167]

[1164] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 136.
[1165] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 138.
[1166] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 138-139.
[1167] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 376-377.

Hz. Yusuf'un uğradığı ikinci şehir olan Nâbûlus'ta şehrin halkının bir kısmı iman etse de bir kısmı eski âdetlerine devam eder:

Geçdi andan daḫı vardı bir şere
Nābūlus'dı adı anuň ey yāre

Ḫalḳı anuň kimi mü'min oldılar
Kimi küfr içinde şöyle ḳaldılar[1168]

Anlatıda Hz. Yusuf'un üçüncü olarak uğradığı şehrin Farsak adında bir şehir olduğu belirtilir.[1169] Hz. Yusuf'un Ali'nin ve Süle Fakîh'in anlatısında olduğu gibi bu şehrin halkını puta tapmaktan vazgeçirmek için puthanede putlarla konuşup doğru yolu putların ağzından şehir halkına duyurması hadisesine yer verilir.[1170]

Eserde, hidayete erdikten sonra Hz. Yusuf'un şehirden gitmemesi için padişahın kervan ahalisinin peşinden on iki bin askeriyle birlikte gitmesi ve sonrasında Hz. Yusuf'un bu askerlere yüzünü gösterip akıllarını başlarından alması hadisesi diğer anlatılarla benzer bir şekilde ele alınır:

Ḳaldı Yūsuf girüde diňle n'olur
On iki biň er-ile ol şāh gelür

Döndi Yūsuf anlara yüzin açar
Her birinüň 'aḳlı başından uçar[1171]

Garîb'in eserinde Hz. Yusuf'un uğradığı dördüncü ve son şehir 'Ariş adlı bir şehirdir. Bir önceki şehirde Hz. Yusuf kendi hüsnüne mağrur olduğu için bu şehirde

[1168] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 377.
[1169] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 377.
[1170] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 377-382.
[1171] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 384.

kimse onun yüzüne bakmaz. Akabinde yaptığı hatanın farkına varan Hz. Yusuf istiğfar eder. Allah da onu affeder.[1172]

Şeyyâd Hamza'nın eserinde de Garîb'de olduğu gibi Hz. Yusuf'un uğradığı şehir sayısı dörttür. Bunlardan ilki Beynân şehridir ve halkı puta tapmaktadır. Hz. Yusuf'un çabasıyla bu şehrin halkı hidayete erer:

göçdi andan yola girdi ol ḫoca
bir şehre girdi ėşit ḳavmi nice

adı beynān ol şehrüñ şehir içi
ṭolu kāfir ḳamu büte ṭapucı

…

ḳamu īmān getürüp oldı arı
begendiler ol yūsuf peyġāmberi[1173]

Hz. Yusuf'un uğradığı ikinci şehir Beynân şehrine yakın olan Benlûs şehridir:

aña yaḳın vardı bir şehir daḫı

kāfir idi ol şehrüñ ḳavmi daḫı[1174]

Anlatıda, bu şehrin halkının Hz. Yusuf'a benzer bir put yaptığı ve sonrasında da o puta taptığı ayrıntısı yer alır.[1175]

[1172] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 384-385.
[1173] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 117.
[1174] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 117.
[1175] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 117.

Hz. Yusuf'un gittiği üçüncü şehir ise Kudüs'tür. Hz. Yusuf, Kudüs halkını da sonunda hidayete erdirir.[1176]

Hz. Yusuf'un dördüncü ve son uğradığı şehir 'Arîs adlı bir şehirdir. Eserde, Hz. Yusuf'un bu şehre gelmeden önce kendi hüsnüne mağrur olması sonucu bu şehir halkı ona hiç yüz vermez. O da yaptığı hatanın farkına vararak istiğfar eder.[1177]

15. yüzyıla gelindiğinde bu yüzyılın anlatılarından Tebrizli Ahmedî'de, Çâkerî'de ve Hatâyî-i Tebrizî'de bu hususta bir tahkiye bulunmaz.

Aynı yüzyılda, Hz. Yusuf'un Mısır yolculuğu esnasında uğradığı şehirleri ele alan tek anlatı Hamdullah Hamdî'ninkidir. Hamdî eserinde Hz. Yusuf'un gittiği dört şehri de müstakil birer başlık altında tahkiye eder.[1178]

Buna göre, eserde Hz. Yusuf'un uğradığı ilk şehrin *"Yûsuf Aleyhi's-selâm Şehr-i Nâblus'a Erip Cemâli Nûru Ehl-i Şehri Müselmân Ettiğidir"*[1179] şeklindeki başlıktan Nâblus şehri olduğu anlaşılır. Hz. Yusuf, bu şehrin halkını puta tapmaktan vazgeçirip hidayete ermelerine vesile olur.[1180]

Eserde, Hz. Yusuf'un Nâblus'tan sonra gittiği ikinci şehrin *"Yûsuf Aleyhi's-selâm Şehr-i Bîsan'a Konduğudur"*[1181] şeklindeki başlıktan Bîsan şehri olduğu anlaşılır. Diğer birçok anlatıda benzer bir şekilde ele alındığı gibi bu şehir halkı, Hz. Yusuf'la müşerref olduktan sonra ona öylesine hayran olurlar ki Hz. Yusuf'a benzeyen bir put yaparak o puta tapmaya başlarlar.[1182]

Anlatıda Hz. Yusuf, gittiği üçüncü şehir olan Askalân'da da büyük bir hayranlıkla ve beğeniyle karşılaşır. Hatta bu beğeni ve hayranlık o raddeye varır ki Askalân beyi Hz. Yusuf'u on iki bin kişilik bir orduyla şehrinden çıkartmamaya çalışır.

[1176] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 117-119.
[1177] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 121.
[1178] Hamdî, *a.g.e.*, s. 155-163.
[1179] Hamdî, *a.g.e.*, s. 155.
[1180] Hamdî, *a.g.e.*, s. 155-157.
[1181] Hamdî, *a.g.e.*, s. 157.
[1182] Hamdî, *a.g.e.*, s. 157-158.

Hz. Yusuf, diğer birçok anlatıda olduğu gibi burada da üzerine gelen askerlere yüzünü gösterir ve bütün bir ordunun üç gün boyunca akılları başlarından gider.[1183]

Aynı şair, Hz. Yusuf'un uğradığı son şehrin Arîş olduğunu belirtir ve kendi hüsnüne mağrur olan Hz. Yusuf'un bu şehirde kimse tarafından umursanmadığını belirtirken Hz. Yusuf'un bu şehirdekilere imrendiğini belirtir.[1184]

16. yüzyıl anlatılarından Kemâl Paşazâde, Bağdatlı Zihnî, Gubârî, Taşlıcalı Yahyâ, Şerîfî ve Ziyai Yusuf'un varyantlarında bu husus ele alınmaz.

Bu yüzyılda bu hususu ele alan tek anlatının Şerîf'in varyantı olduğu görülür. Eserde, Darîr'de olduğu gibi Hz. Yusuf ve kafilesi diğer anlatıların aksine yalnızca bir şehre uğrarlar. Uğradıkları bu şehrin adı ise Beyt-i Makdis olarak belirtilir:

Göçe göçe her maḳamdan bir maḳam
İrdiler Beyt-i Maḳdise tamām[1185]

Aynı eserde dile getirilen son ayrıntılarda, Hz. Yusuf'un bu şehrin insanlarını hidayete erdirdiği şeklindeki ayrıntıya yer verilir.[1186]

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî ve Oflu Bilâl Efendi'nin eserlerinde bu başlıkta bir kayıt bulunmaz.

Bu yüzyılda yazarı belli olmayan bir anlatıda, Hz. Yusuf'un üç farklı şehre uğradığı ayrıntısı yer alsa da bu şehirlerin isimleri belirtilmez. Eserde, Hz. Yusuf'un ve kervan ahalisinin uğradığı ilk şehir, kâfirlerin yaşadığı bir şehir olarak tarif edilir:

mālik anda ėrdi ḳondı bir şāra
ol şehr ehli kāfirimiş ḳapḳara[1187]

[1183] Hamdî, *a.g.e.*, s. 159-161.
[1184] Hamdî, *a.g.e.*, s. 161-162.
[1185] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 149.
[1186] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 152.
[1187] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 96.

Eserde, Hz. Yusuf'un bu ilk şehirdeki ahaliyi diğer anlatılarda olduğu gibi hidayet yoluna soktuğu belirtilir.[1188]

Hz. Yusuf, uğradığı ikinci şehirde de ahaliyi hidayete erdirir. Bu şehrin beyinin Hz. Yusuf'a hayranlığı o dereceye varır ki onun şehirden ayrılmasına izin vermemek ister. Bu amaçla topladığı on iki bin kişilik orduyla kervan ahalisinin peşine düşer ve kervan ahalisine yetişir. Hz. Yusuf burada askerlere nikabını açar ve yüzünü gösterir. Bu on bin askerin hepsi kendinden geçer ve bayılır.[1189]

Hz. Yusuf'un uğradığı son şehir esasen kendi hüsnüyle övünmesi sonrasında Allah tarafından yolunun düşürüldüğü bir şehirdir. Bu şehir halkının hiçbirisi Hz. Yusuf ile ilgilenmez ve yüzüne bakmaz. Hz. Yusuf, yaptığı hatanın farkına vararak secdeye varıp tövbe eder. Secdeden başını kaldırdığında o şehrin halkının kendine baktığını fark eder.[1190]

Molla Câmî'nin anlatısında bu hadiseden bahis bulunmaz.

İlahi kaynaklardan Tevrat ve Kur'ân'da bu ayrıntıya yer verilmemiştir. Yine, Giritli Sırrı Paşa ve Süyûtî'nin tefsirlerinde bu husus ele alınmamıştır.

Taberî tarihinde de bu başlıkta ele alınan bir tahkiye bulunmaz.

Yukarıdaki mukayeseler ışığında, Hz. Yusuf'un kervanının Mısır yolculuğu esnasında başka şehirlere uğraması ve uğradığı şehirdeki insanları hidayete erdirmesi şeklinde mesnevilerde tahkiye edilen anlatıların, birkaç mesnevi şairi dışında ele alınmamış olması ve yine bu anlatının ilahi kaynaklarda, tefsirlerde ve Taberî tarihi gibi mesnevilere kaynaklık eden eserlerde ele alınmamış olması, bu başlıkta yer alan hadisenin bir kısım mesnevi şairi tarafından eserin çerçeve hikâyesine bir nevi

[1188] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 96.
[1189] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 96-100.
[1190] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 101.

kurgusal bir çeşni katmak gayesiyle ilave edildiği fikrini kabul etmemize olanak sağlamaktadır.

2.6. Hz. Yusuf'un Nil Nehrinde Yıkanması ve Bir Balığın Hz. Yusuf'a Perde Olması

Bazı mesnevi şairleri tarafından eserlerine dâhil edilen bu hadise, çoğunlukla eserlerde Hz. Yusuf'un kervan ahalisi ile yaptığı Mısır yolculuğu esnasında Mısır şehrine girmeden Hz. Yusuf'un Nil nehrinde yıkanması ve bu esnada da bir balığın Hz. Yusuf'a perde görevinde bulunması şeklinde ele alınmıştır.

Hz. Yusuf'un Nil nehrinde yıkanması hadisesi, 13. yy'daki Ali'nin eserinde Melik Dūġar'ın Hz. Yusuf'u yönlendirmesiyle gerçekleşir:

Melik aydur yā Yūsuf imdi varsaŋg
Nīl ırmaġı oşbudur közin körseň
Maşlaḥat iledür suwġa kirseŋg
Boyuŋgdan tozan tofraḳ kitsün imdi[1191]

Eserin bu kısmında ilginç bir ayrıntıya yer verilir ve Nil nehrine giren Hz. Yusuf'un bedenini muhafaza etmesi için gökten bir kaftan indirildiği belirtilir:

Yūsuf nebī du'āsı ḳabūl oldı
Olok sâ'at kökden bir ḳaba indi
Yūsuf ol ḳaba içre ġusl ḳıldı
Endāmını hīç kimse körmez imdi[1192]

[1191] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 134.
[1192] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 134.

Eserde, bir balığın Hz. Yusuf'a perde olması hadisesi yer almasa da balıkların reisinin kendi cinsine hitaben Hz. Yusuf'a nazar etmemeleri hususundaki ikazı dikkat çekici bir ayrıntıdır:

Ol suw içre bir balıḳ olur idi
Suwdaġı balıḳlara buyurur idi
Mevlānıng̃ ṣıddīḳı suwġa kirür didi
Edeb saḳlang̃ hīç kimesne baḳmang̃ imdi[1193]

Ali'nin anlatısında Hz. Yusuf'un yıkanırken balıkların reisinin üzerine çıkıp yıkandığı ayrıntısı da yer alır:

Ol uluḳ balıḳ yana ḥāżır keldi
Kendü özüni Yūsufa żāhir ḳıldı
Yūsuf anıng̃ üzesine ṣābit oldı
Arḳasına basıban miner imdi

Yūsuf ol balıḳ üzere ġusl ḳıldı
Nūrı keldi hezār çendān batar oldı
Oloḳ sā'at Cebrā'il ḥāżır keldi
Ḥaḳḳ selāmın ḥulle dönüp keydürür imdi[1194]

Yukarıdaki dörtlükte anlatıldığı üzere, Hz. Yusuf nehirden çıkacağı zaman, Cebrail onun yanına gelip üstüne bir çeşit cennet giysisi olan *ḥulle*'yi giydirir.

Bütün bu hadiselerin nihayetinde balık, Allah tarafından kendisine balıkların padişahlığının verildiğini; fakat çocuk sahibi olamadığını söyleyip Hz. Yusuf'tan

[1193] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 135.
[1194] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 135.

Allah'a dua edip kendisi için bir oğul dilemesini rica eder. Bu kısım, eserde balığın ağzından söylenmiş üç dörtlükle anlatılır:

Balıḳ aydur eşit eyā server-i taḥḳīḳ
Ba͡nga rūzī ḳıldı Cebbār Ḫālıḳ
Faẓlı birle rūzi ḳıldı padişāhlıḳ
Balıḳllar sulṭānı benven imdi

Cümle balıḳ sulṭānı devletiven
Velīkin bir 'iyāla sulṭān ḥācetlüven
'İyāl üçün yā Yūsuf ḥasretlüven

Benim üçün bir du'ā ḳılġıl imdi
Ḫālıḳı͡ng seni͡ng du'ānı ḳabūl ḳıla
Faẓlı birle ba͡nga benden so͡ngra du'ā ḳıla
Öler isem so͡ngımda benim imdi[1195]

Hz. Yusuf ellerini kaldırıp Allah'a dua eder ve duası kabul olur. Allah, balıklar padişahına iki oğul nasip eder. Bu iki oğlandan birisi Yunus peygamberi yutan balık, diğeri ise Süleyman peygamberin yüzüğünü yutan balıktır:

Yūsuf nebī el ḳaldurdı du'ā ḳıldı
Ḫālıḳ anı͡ng du'āsın ḳabūl ḳıldı
Ol balıḳġa iki oġul rūzī ḳıldı
İkilesi devlet iyesi olur imdi

Ol ikisi kerāmetlü ḳopmış idi
Birisi Yūnusı yutmış idi
Birisi ol yüzügi yutmuş idi

[1195] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 136.

Ol yüzük Süleymānın͡g bayık imdi [1196]

Haliloğlu Ali'nin varyantında da Ali'nin varyantındaki gibi kafile Mısır'a yaklaşınca Hz. Yusuf'un Nil nehrinde yıkanmasını isteyen Mâlik'tir:

Mâlik varuben indi
Nil ırmaġına ḳondı
Mısır ḫalḳı ṭonandı
Uş Mâlik gelür diyü

Mâlik Yûsufa didi
Bu ırmaḳda yun didi
Yol tozu gitsün didi
Var suya üşenmeyü[1197]

Hadisenin bundan sonraki tahkiyesi ufak anlatı farklılıkları dışında Haliloğlu Ali'nin varyantında da Ali'nin varyantında olduğu gibidir. Buna göre iki anlatıdaki iki farklılıktan biri Haliloğlu Ali'nin varyantında nehirdeki balıkların Hz. Yusuf'a perde olmasıdır. Balıkların sultanı, Hz. Yusuf'tan kendisine dua etmesini ve bu sayede çocuk sahibi olmayı diler. Hz. Yusuf dua eder ve balıkların sultanı iki oğul sahibi olur. Bunlardan birisi Yunus peygamberi yutan diğeri ise Süleyman peygamberin yüzüğünü yutan balıktır. Yine Hz. Yusuf nehirde yıkanıp çıkacağı esnada Cebrail gelir ve ona cennetten getirdiği bir elbiseyi giydirir.[1198]

Eserde Ali'nin varyantından farklı olarak tahkiye edilen bir de bulut hadisesi yer almaktadır. Buna göre balıklar tarafından çevrelenen ve Cebrail'in getirdiği cennet giysisi ile muhafaza edilen Hz. Yusuf'a, güneş ışınları dokunup zarar vermesin diye yıkandığı nehrin üstüne Allah tarafından bir bulut gönderilir:

[1196] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 136.
[1197] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 180.
[1198] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 180-181.

Yine Allah buyurdı
Bir pâre bulut geldi
Yûsuf üstüne durdı
Gün doḳunmasun diyü[1199]

14. yüzyıldaki Darîr'in anlatısında, bu hususa kısaca üç beyitle değinilir ve Nil nehrinde yıkanma talebinin Hz. Yusuf'tan geldiği belirtilir:

kārbān çün mıṣra yaḳın geldiler
nilüň ırmaġı ḳatında ḳondılar

gördi yūsuf ol zamān āb-ı revān
göňli gözi meyl ḳıldı ol zamān

yūsuf eydür n'ola iy ḫoca baňa
destūr olsa varaydum ṣudan yaňa[1200]

Bu yüzyıldaki bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Şeyyâd Hamza'da Hz. Yusuf'a Nil nehrinde yıkanıp paklanması teklifini yapan Mâlik'tir:

Çünkü Mıṣra kārbān geldi yaḳın
Ḫoca eydür Yūsufa atuňdan in

Nīl ḳıraňına varup yüzüň yuġıl
Bir iki loḳma yigil oruç sıġıl

Yolda toz u ṭoprāḳ olmışdur yüzüň
Yüzüňi yugil bizegil kendüzüň[1201]

[1199] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 180.
[1200] Leyla Karahan, *a.g.t.*, 317-318.
[1201] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 140.

Hz. Yusuf'a perde olarak ortaya çıkan bulutun Allah tarafından onun isteğiyle gönderildiği belirtilir:

Ol şu ḳatında Yūsuf ṭonlarını
Şoydı enginden ḳumaşuň varını

Yūsuf eydür ey Çalabum dilegüm
Şol durur setrümi örtesin benüm

Cismimi görmeye hīç kimse benüm
Bu durur dilegüm örtesün tenüm

Tangrınuň emrile bir bulut gelür
Yūsufun tenini örter vü bürür

Gün daḫı görmedi Yūsuf cismini
İşid şimdi sen Çalabuň emrini[1202]

Eserde, *"Ḥikāyet-i Balıḳ Nīl Sulṭānı"* başlığı altında bir balığın Hz. Yusuf'un ayakları altına gelmesi ve Hz. Yusuf'un o balığın sırtına çıkarak yıkanması, yine bu balığın çocuk sahibi olabilmek için Hz. Yusuf'tan dua istemesi ve Hz. Yusuf'un duası ile iki oğul sahibi olan balığın oğullarından birinin Yunus peygamberi yutan balık, diğerinin Süleyman peygamberin yüzüğünü yutan balık olduğu ayrıntıları, burada da Ali'nin ve Haliloğlu Ali'nin eserlerinde yer aldığı şekliyle işlenmiştir.[1203]

Bu yüzyıldaki Garîb'in varyantında da Hz. Yusuf'a yıkanıp temizlenmesini söyleyen Ali, Haliloğlu ve Süle Fakîh'te olduğu gibi Mâliktir.[1204]

[1202] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 141.
[1203] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 141-143.
[1204] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 385-386.

Yine bu anlatıda da Hz. Yusuf'a perde olarak Allah tarafından bir bulut gönderildiği belirtilir:

İndi Yūsuf vardı Nīl kenārına
Diledi-kim ṭonlarını ṣoyına

Didi Mevlā'm gizle benüm sırrımı
Bir bulut geldi vü tīz örtdi anı[1205]

Garîb'in anlatısında da Hz. Yusuf'un Nil'de yıkanırken bir balığın sırtına çıkıp yıkanması ve o balığın Hz. Yusuf'tan evlat sahibi olmak için dua istemesi ve sonrasında iki oğul sahibi olması hadisesi yer alır. Eserde dünyaya gelen bu iki balığın ilkinin Hz. Yunus'u yutan, ikincisinin de Hz. Süleyman'ın yüzüğünü yutan balık olduğu diğer anlatılarla paralellik gösterir.[1206]

Aynı yüzyıldaki Şeyyâd Hamza'nın anlatısında Mâlik'in Hz. Yusuf'a Nil'de yıkanmasını söylemesinin akabinde Ali'nin, Haliloğlu'nun, Darîr'in, Süle Fakîh'in ve Garîb'in anlatısının aksine Hz. Yusuf'a perde olup görünmesini engelleyenin bir balık olduğu ifade edilir:

yūsufı alur varur Nīl ḳatına
buyurur aňa gire anda yuyuna

çün diler ki yūsuf kendüzin yuya
bir balıḳ gelür metris olur ṣuya[1207]

[1205] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 386.
[1206] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 386-388.
[1207] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 123.

Eserde, bu hususstaki bir başka rivayetin de diğer mesnevilerin birçoğunda olduğu gibi Hz. Yusuf'un, zikredilen bu balığın sırtına çıkıp yıkanması olduğu belirtilir:

perde olur yūsufa yūsuf yuyunur
bir ḳavl oldur yūsuf aňa binür[1208]

Şeyyâd Hamza'nın anlatısında bu hususstaki son hadise diğer bütün anlatılarda yer aldığı gibi balığın çocuk sahibi olma isteği, Hz. Yusuf'un duası sonrası iki çocuk sahibi oluşu ve bunlardan birinin Yunus peygamberi yutan balık, diğerinin de Süleyman peygamberin yüzüğünü yutan balık olduğu ayrıntısıdır.[1209]

Bu yüzyıldaki iki mesnevi şairi Tebrizli Ahmedî ve Hatâyî-i Tebrizî'nin varyantlarında bu hususstan bahsedilmez.

Aynı yüzyılda Çâkerî'nin varyantında, yolculuk esnasında toz toprak içinde kalan Hz. Yusuf'a Nil nehrinde yıkanmasını teklif edenin Mâlik olduğu görülür:

Didi Mālik hemān-dem Yūsuf[a] var
Temāşā eyle göster Nīl'e dīdār

Tenüňi Nīl'e ṣal ey nūr-ı Yezdān
Ki yüzünden yuna gerd-i beyābān[1210]

Anlatıda Ali'nin ve Haliloğlu'nun anlatısının aksine Nil nehrinde yıkanan Hz. Yusuf'a Cebrail'in getirdiği *hulle*yi giydirme hadisesi bulunmaz. Onun yerine Mâlik'in Hz. Yusuf'a giydirdiği yeni bir gömlekten ve altın işlemeli bir canfesten bahsedilir:

[1208] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 125.
[1209] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 125.
[1210] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 228.

Yunup çıḳdı ṣudan ol şems-i ḫāver
Nitekim ebr içinde māh-ı Enver

Çıḳarup boġçadan bir tāze göňlek
Didi Mālik ki giy olsun mübārek

Daḫı üstine bir dībā-yı zer-keş
Hezārān dürlü naḳş ile münaḳḳaş[1211]

Aynı yüzyılın bir diğer anlatısında Hamdullah Hamdî, Hz. Yusuf'un Nil nehrine girdiğinde kendisine perde olan şeyin bir balık değil ejderha olduğunu dile getirir:

Dedi Yûsuf o demde yâ Settâr
Beni setr eyle görmesin ağyâr

Dahi pâyâne ermedin bu du'â
Oldu peydâ sudan bir ejderhâ

Uzayıp yukarı menâre gibi
Ağzın açtı hemân mağara gibi

Cüssede başı kubbe-i hammâm
Gözleri anda gûyiyâ iki câm

Göricek halk anun bu bâlâsın
Kodular Yûsuf'un temâşâsın

Olıcak cümle halk ana meşgul

[1211] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 230.

Suya girmeğe cehd eyledi ol[1212]

Çâkerî'de olduğu gibi Hamdî'de de Hz. Yusuf sudan çıktıktan sonra Mâlik ona alın işlemeli bir gömlek verir:

Gördü Mâlik bu hüsn ile anı
Doldu zevk u safâ ile cânı

Mihr ile açtı mühr-i mefreşini
Câmenin verdi ana zerkeşini[1213]

16. yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin eserinde, Mısır'a yaptıkları yorucu yolculuk sonrasında gayet kirlendikleri belirtilen kafilenin, Mâlik'in emriyle Nil Nehri'nde konaklayıp yıkandıkları ve Hz. Yusuf'un da bu suda yıkandığı bilgisi verilirse de Hz. Yusuf'a yıkandığı esnada perde görevi yapan bir şeyden/balıktan bahsedilmez.[1214]

Aynı yüzyılın diğer anlatılarından olan Bağdatlı Zihnî, Gubârî ve Ziyai Yusuf'ta ise bu ayrıntılara yer verilmediği görülür.

Yine aynı yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında, Hz. Yusuf'un Nil nehrinde yıkanıp temizlenmesini isteyen Mâlik'tir.[1215]

Anlatıda bir balığın Hz. Yusuf'a perde olması hadisesinden bahsedilmese de Hz. Yusuf, Nil'e girdiğinde nehirdeki bir balığın ar edip başını suya çektiği belirtilir:

Ol şehenşâh-ı zamān aṣlı ḥaseb
Düşdi Nile işid imdi bir 'aceb

[1212] Hamdî, *a.g.e.*, s. 165.
[1213] Hamdî, *a.g.e.*, s. 167.
[1214] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 341-343.
[1215] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 154.

Bir balıḳ gördü ki Yûsuf yayḳanur
Başını ṣuya çeker ol utanur

Ol balıḳ Yûsufa ‘izzet ḳılur
Gör ki Allâh aňa ne ḫıl‘at virür

Gör ne manṣıb virdi aňa ol Ḫâlıḳ
İki oğul ıssı oldı ol balıḳ

Birisi mühr-i Süleymān ṣaḳladı
Birisi Yûnusı yutdı ṣaḳladı

Cümle balıḳlara sultân eyledi ol
Ḥaḳ Te‘âlâ virdi devlet buldı ol[1216]

Görüldüğü üzere Allah, nehirdeki balığın Hz. Yusuf'a gösterdiği hürmeti mükâfatsız bırakmamış; o balığa hem iki oğul hem de sultanlık vermiştir.

Yine 16. yüzyılın bir diğer anlatısı Taşlıcalı Yahya'nın eserinde de diğer birçok anlatıda yer aldığı gibi Hz. Yusuf'u Nil nehrine girip temizlenmeye teşvik edenin kervan reisi Mâlik olduğu bilgisi verilir.[1217]

Taşlıcalı'nın anlatısında, Hz. Yusuf' a perde olan şeyin bir gölgelik olduğu belirtilir:

Var idi hevdecinüň sâyebânı
Bulut gibi nihân eylerdi anı[1218]

[1216] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 154.
[1217] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 47.
[1218] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 48.

Şerîfî'nin anlatısında da Hamdullah Hamdî'de olduğu gibi Mâlik'in talebi doğrultusunda yıkanmak için Nil'e giren Hz. Yusuf'un, kendisini setretmesi için Allah'a yalvardığı ve Allah'ın bu duayı kabul edip Hz. Yusuf'u örtmesi için bir ejderha/büyük bir yılan gönderdiği şeklinde orijinal bir ayrıntıya yer verildiği görülür:

Didi ol āfitāb-ı ḥüsne Mālik
Eyā sulṭān-ı ḥūbān-ı memālik

Ġubār-ı rāhdan eyle tenüň pāk
Maḳāmın bahr-i Nīl'üň eyle eflak

...

Didi setr it beni iy hayy-ı settār
Sürüme üşmesün bu deňlü aġyār

O ḳaşı ya (...) aḳdı
Bir ejder çıḳdı ṣudan perde çekdi[1219]

18. yüzyıl Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından Ahmedî-i Âmidî ve Oflu Bilâl Efendi'nin varyantlarında Hz. Yusuf'un Nil nehrinde yıkanması hadisesi ayrıntısı ele alınmaz.

Bu yüzyılda yazarı belli olmayan bir anlatıda, Hz. Yusuf'u Nil nehrindeyken perdeleyen ve saklayanın Allah'ın emriyle ortaya çıkan bir bulut olduğu ayrıntısı yer alır:

ol ṣunuŋ ḳarnında yūsuf ṭonın
arḳasında çıḳarır birin birin

[1219] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 14.

yūsuf eydür ey çalabım dilegüm
ol durur kim sırrım örtesin benüm

sırrımı kimseye göstürmegil
yüzümüŋ suyın yabana vėrmegil

çalabuŋ emriyle bir bulut gelür
yūsufuŋ günden yanın örter bürür[1220]

Aynı eserde, diğer birçok anlatıda yer aldığı gibi bir balığın sırtına basarak yıkanan Hz. Yusuf'un duasıyla çocuk sahibi olamayan balığın iki oğlu olduğu ve bunlardan birinin Yunus peygamberi yutan, diğerinin ise Süleyman peygamberin yüzüğünü yutan balık olduğu ayrıntısı yer alır.[1221]

Molla Câmî'nin anlatısında bir balığın Hz. Yusuf'a perde olması ayrıntısı yer almasa da Hz. Yusuf'un Nil nehrinde yıkanıp temizlendiği belirtilir.[1222]

İlahi kaynaklardan Tevrat ve Kur'ân'da bu başlıktaki bir ayrıntıya yer verilmez.

Giritli Sırrı Paşa'nın, Süyûtî'nin tefsirlerinde ve Taberî tarihinde bu hususla ilgili bir ayrıntı bulunmaz.

İncelemeye tabi tuttuğumuz mesnevilerde anlatılan bu çeşit bir ayrıntının ilahi kaynaklarda, tefsirlerde bulunmuyor olması, esasen Hz. Yusuf'un hikâyesinin temel kaynağının her ne kadar ilahi kitaplar olsa da ilahi bir anlatının edebî bir anlatıya dönüşmesinde esasen bu başlıktaki gibi bazı ayrıntıların kıssayı edebî bir sahaya taşıyabilmesi için şairlerin muhayyilelerinde geliştiği, bu sebep ve saik ile mesnevi şairleri tarafından eserlerine dâhil edildiğini söylemek mümkündür. Ele aldığımız

[1220] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 102.
[1221] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 102-103.
[1222] Câmî, *a.g.e.,* s. 66.

başlığın da bu kabîl bir yaratının sonucu olduğunu ifade etmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

2.7. Züleyha'nın Rüyasında Hz. Yusuf'u Görüp Âşık Olması

İncelediğimiz mesnevilerde Yusuf ile Züleyha aşkının başlatıcı unsuru olarak dikkat çeken bu hadisenin, şairler tarafından çoğunlukla Züleyha'nın bir gece rüyasında Hz. Yusuf'u görüp ona âşık olduğu şeklinde tahkiye edilmiştir.

13. yüzyıldaki Ali'nin eserinde, Züleyha'nın Hz. Yusuf'u rüyasında görüp âşık olması hadisesi geniş bir yer tutmaktadır. Eserde Züleyha'nın mülk-i Mağrib sultanı Taymus adlı, puta tapan bir melikin kızı olduğu belirtilir. Dünyalar güzeli bir kız olan Züleyha bir gece düşünde Hz. Yusuf'un suretini görür ve görür görmez Hz. Yusuf'a vurulur. Ağlayarak uykusundan uyanır ve gördüğü rüyayı babası Taymus'a anlatır ve ondan bu rüyayı tevil etmesini ister. Gördüğü bu rüya üzerine Züleyha yemeden içmeden kesilir ve gözlerine uyku girmez olur. Züleyha'nın bu mahzun ve kederli hâli bir yıl boyunca devam eder. Züleyha'nın gördüğü rüya hadisesi, toplamda yedi dörtlükle dile getirilir.[1223]

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin anlatısında da Züleyha, Ali'nin varyantında ele alındığı gibi haça tapan Mağrip sultanı Taymus'un güzeller güzeli kızı olarak belirtilir:

Key diñle iş bu sözi
Zelîḫâ Ṭaymus ḳızı
Güneşe beñzer yüzi
Uçmaḳ ḳızı ṣıfatlu

Ol Ṭaymus Maġrib begi
Yoġidi anuñ gibi
Ḳabûl olmış dilegi
Murâdına degirü

[1223] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s.145-147.

Eyleyiken ol mel'ûn
Ḥâça ṭapar düni gün
Ḫaber diňlegıl bugün
Zelîḫâyı diňleyü[1224]

Haliloğlu'nun varyantında, Zeliha'nın rüyasında Hz. Yusuf'u görüp ona âşık olması hadisesinin, Zeliha henüz ergen bir kızken vuku bulduğu görülmektedir:

Ol Zelîḫâ ergen ḳız
Ḫaber bilüň bugün siz
Birdun uyurken ol ḳız
Bir düş görür 'ibretlü

Bir güzel oġlan görür
Aduň nedir dir ṣorar
Düşünde alur ḫaber
Adum Yûsufdur diyü

Uyandı bulumadı
Nidâsın bilimadi
Sarâyını çeňzindi
Yûsufı bulam diyü

Gördi düşdeki bulunmaz
Bu kez Zelîḫâ dulunmaz
Çevre gezer diňlenmez
Ol düşdekin isteyü[1225]

[1224] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 184.
[1225] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 184.

14. yüzyılda Darîr'in anlatısında, Züleyha'nın ismi verilmeden Mağrip ülkesinin şahının kızı olduğu Ali ve Haliloğlu'nun anlatılarındaki gibi dile getirilir:

maġrib ilinde meger bir şāh olur
ḳızıdur anuň züleyḫā māh olur[1226]

Darîr'in anlatısında Züleyhâ, diğer birçok anlatının aksine tek rüya görür ve bu rüyada âşık olduğu Hz. Yusuf'a onu nerede bulabileceğini sorar ve Hz. Yusuf'tan *"eytdi beni isteyen mışra irer"*[1227] yollu bir cevap alır.

Züleyhâ, bu ilk ve tek rüyasını bir zaman kimseye anlatmaz ve rüyasında gördüğü bu suret yüzünden çetin ızdıraplar çeker:

uyḳudan uyandı nāgāh iy ulu
gördi olmış 'ışḳıla içi ṭolu

söylemedi kimseye hem oldı lāl
gün-be-gün incelüben oldı hilāl

varduġınca ġālib oldı 'ışḳ aňa
nergis-i ter ṣu ṣaçar gülden yaňa

ṣoldı nergisleri oldı bī-ḳarār
'ışḳ elinde aġlar idi zār zār[1228]

[1226] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 302.
[1227] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 303.
[1228] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 304.

Bu yüzyılda Süle Fakîh'in anlatısında diğer anlatılarda olduğu gibi Züleyha'nın Taymus adlı bir şahın güzeller güzeli kızı olduğu belirtilir.[1229]

Aynı şair, Darîr'in anlatısının aksine Züleyha'nın rüyasında gördüğü hadiseyi uyanır uyanmaz babasına anlattığı ayrıntısı verilir. Buna göre, Züleyha bu ilk rüyasında bir suret görür ve henüz tanımadığı o surete âşık olur:

Düşde görür bir ṣūret gelür aňa
Anı gördi Zelīḫā ḳaldı ṭaňa

Düş içinde ol yüze gönül virür
Beliňleyü yirinden örü durur

Ol ḳara gözlerinüň yaşı aḳar
Şāh-ı Ṭaymūs ḳızı yüzine baḳar

İtdi cānum düş mi gördüň ḳayġılu
Söyle işidem anı görklü ḫūli

Eydür ey baba düşümde bir ṣūret
Gözüme göründü ol görklü ṣıfat

Anı görelden berü oldum delü
Baňa tīmār eyle atam ey ulu[1230]

Yine aynı eserde, diğer mesnevilerle ortak bir tahkiye ile Züleyha'nın rüyasında gördüğü bu suretten ötürü büyük ızdıraplara gark olduğu dile getirilir.[1231]

[1229] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 152.
[1230] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 153.
[1231] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 154.

Bu yüzyılda kaleme alınan Garîb'in anlatısında diğerlerinde olduğu gibi Züleyha, Mağrip sultanı olan putperest Taymus'un kızı olarak tarif edilir.[1232]

Anlatıda, Züleyha'nın babasının dizinde uyuduğu bir esnada rüyasında bir suret görüp o surete âşık olduğu ayrıntısı yer alır:

Zelḫa bir gün atasınuň dizine
Ḳodı başın uyḳı geldi gözine

Yatur-iken uyḳuda bir düş görür
Geldi bir ṣuret müzeyyen ḫoş görür

'Āşıḳ oldı göňlini virdi aňa
Çün uyandı uyḳudan ḳaldı ṭaňa[1233]

Yine eserde, Züleyha'nın gördüğü rüyayı babasına anlatma ve sonrasında bu rüyadaki suret yüzünden büyük bir üzüntüye gark olması ayrıntılarına da yer verilir.[1234]

Aynı yüzyılda Şeyyâd Hamza'nın anlatısında da Züleyha, puta tapan Mağrip ülkesinin hükümdarı Taymus'un kızı olarak tarif edilir.[1235]

Eserde, diğer anlatılara paralel bir şekilde Züleyha'nın bir gece rüyasında bir suret görüp o surete bir bakışta âşık olduğu ve akabinde bu rüyasını babasına anlattığı, kısa bir anlatımla beş beyitte dile getirilir:

ḳızı zelīḫā düşde gördi bir ṣūret
yūsufuňdı düşde gördi ol ṣūret

'āşıḳ olur bir naẓarda ṣūrete

[1232] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 398.
[1233] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 398-399.
[1234] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 400-401.
[1235] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 125.

ʻāşıḳ olan nice uyuya yata

zelīḫā eydür düşde gördüm bir ṣūret
gerek öldür beni gerek oda at

ʻāşıḳ oldum baḳıcaḳ ol ṣūrete
Bilmezem ḳandalığın anuň ata[1236]

15. yüzyıldaki Tebrizli Ahmedî'nin anlatısında bu hususta diğer eserlerden önemli iki farklılık bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Züleyha'nın eserde adı verilmeyen Yemen sultanının kızı olduğu bilgisi, diğeri ise düşünde Mısır sultanı ile evlendiğini görmesidir:

Ḳızı idi ol Yemen sulṭânınuň
Ḫaṣṣasıdur ol vilâyetin ḫânınuň

Düşdi görmişidi ol nûr-ı ḳamer
Mıṣr sulṭānı alur munı meger[1237]

Aynı şair, diğer anlatılarla benzer şekilde Züleyha'nın gördüğü rüyadan sonra içine düştüğü sıkıntılı hâli ve rüyasını babasına anlatarak bu sıkıntıya bir çözüm araması durumunu da tahkiye eder.[1238]

Bu yüzyıldaki Çâkerî'nin anlatısında Züleyha'nın kimin kızı olduğu ayrıntısına yer verilmese de diğer anlatılarda olduğu gibi bir gece rüyasında bir delikanlıyı görür ve ona gönlünü düşürür.[1239]

[1236] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 125-127.
[1237] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 28b-29a.
[1238] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 29a.
[1239] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 147-148.

Yine aynı anlatıda Züleyha'nın gördüğü bu ilk rüyayı kimseye anlatmadığı bilgisi yer alır:

Düşini ṣaḳladı ol yār-[ı] dil-teng
Nitekim la'lini ṣaḳlar dil-i seng

Bıraḳmadı dilinden ṭaşra rāzın
Ḫüdā'ya her dem eylerdi niyāzın[1240]

Aynı yüzyılın önemli anlatılarından Hamdullah Hamdî'de de Züleyha Mağrip sultanı Taymus'un kızı olarak tanıtılır.[1241]

Anlatıda, diğer anlatılarla benzer şekilde, Züleyha'nın bir gece rüyasında bir delikanlıyı görüp âşık olduğu dile getirilir.[1242]

Aynı şair, Züleyha'nın âşıklık yüzünden çektiği ızdırabı uzunca bir anlatımla toplam elli dokuz beyitle tarif eder.[1243]

Bu yüzyılda ele aldığımız son anlatı olan Hatâyî-i Tebrizî'nin eserinde de diğer mesnevilerde olduğu gibi Züleyha, Mağrip sultanının kızı olarak belirtilir.[1244]

Eserde, Züleyha'nın bir gece düşte bir suret gördüğü, o surete gönlünün aktığı ve akabinde sabahleyin uyandığında da bu düşü babasına anlattığı görülür:

Gördi Züleyḫā düşünde bir gice
Bir 'acā'ib ṣūreti diňle nice

'Āşıḳ oldı durdı Zelḫā aġladı

[1240] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 151.
[1241] Hamdî, *a.g.e.,* s. 181.
[1242] Hamdî, *a.g.e.,* s. 187-188.
[1243] Hamdî, *a.g.e.,* s. 189-193.
[1244] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 172.

Göňli gözin ol cemāle bagġladı

Şāh ṣabāh eydür ḳızım n'oldı saňa
Zārī itdüň bu gice söyle baňa

Didi baba bir ṣūret gördüm didi
'Āşıḳ oldum ben aňa ḳaldum didi[1245]

Hatâyî'nin anlatısında Züleyha'nın gördüğü bu ilk rüyanın akabinde aşk acısı yüzünden çektiği sıkıntıdan bahsedilmez. Eserde babasının kızına söylediği *"Bir daḫı görseň anı ṣorġıl didi/Özini hem şehrini bilgil didi"*[1246] şeklindeki hitabından Züleyha'nın henüz Hz. Yusuf'a kavuşma ümidinin canlı olduğu bellidir.

16. yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin anlatısında, bir gece uykusunda Hz. Yusuf'u görüp ona âşık olduğu belirtilirken Züleyha'nın âşık olduğu anın tarifi şöyle dile getirilir:

Gözine görininçe ol perī-veş
Bu māhuň ḫırmenine urdı āteş

Hadeng-i ġamzesiyle ḫaste oldı
Kemend-i zülf-ile pā-beste oldı

İdüp göňliňde yir ḳaddi ḫayāli
Diker naḫl-i muḥabbetden nihāli

Ruḫı gül-nār-ıla ol ġabġab-ı sīb
Urur göňline nār u cāna āsīb[1247]

[1245] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 172.
[1246] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 172.
[1247] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 153.

Hadisenin devamında, uykusundan uyandığı belirtilen Züleyha'nın, yanında Hz. Yusuf'u göremeyince çok üzüldüğü, ama derdini içine atarak kimseye bir şey söylemediği bilgisi verilir.[1248]

Diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde, burada da uzun bir müddet dayesinin, kendisinin ahvali ile ilgili ısrarlı sorularına muhatap olan Züleyha'nın, nihayetinde dayesine, rüyasında tanımadığı bir gence âşık olduğunu itiraf ettiği[1249] belirtilirken dayenin, Züleyha'nın hâlini annesine gizlice ilettiği ve annesinin de bu sıkıntılı hâli çözmek için Züleyha'ya çeşitli öğütler vererek onu bu hadiseden uzaklaştırmak istediği ifade edilir.[1250]

16. yüzyıldaki varyantlardan Bağdatlı Zihnî'de de diğer birçok anlatıdaki gibi Züleyha'nın babası, Mağrip hükümdarı Taymus olarak zikredilir.[1251]

Anlatıda yine diğer anlatılarla benzer şekilde bir gece rüyasında ay yüzlü bir delikanlı gören Züleyha'nın, o delikanlıya meftun olduğu ayrıntısına yer verilir.[1252]

Gördüğü bu ilk rüyanın üzerine uykusundan uyanan ve aşka giriftar olan Züleyha'nın hâlinin kötüleşmesi eserde, "*Züleyḫā 'Ālem-i Menāmdan Şa'şa'a-i Cemāl-i Yūsuf'la Serāmīse-i Bīdār olup Müteġayyirü'l-Ḥāl ve Muẓṭaribü'l-Aḥvāl olduġıdur"* şeklindeki başlık altında toplam kırk sekiz beyitte ayrıntılı bir anlatımla dile getirilir.[1253]

Yine Bağdatlı Zihnî'nin anlatısında, Züleyha'nın uykudan uyanıp bir an önce rüyasını babasına yahut dadısına anlatması gibi bir durum söz konusu değildir. Eserde, günbegün daha da kötüleşen Züleyha'nın, dadısı tarafından birçok uğraş verilerek içine düştüğü ahvalin sebebinin ortaya çıkarıldığı belirtilir.[1254]

[1248] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 164-165.
[1249] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 179-192.
[1250] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 196-199.
[1251] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 198.
[1252] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 208-209.
[1253] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 211-215.
[1254] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 215-221.

Yine bu yüzyıldaki Gubârî'nin anlatısında da, Züleyha'nın ağzından Mağrip sultanı Teymus'un kızı olduğu dile getirilir.[1255]

Gubârî'nin anlatısında diğer bütün anlatıların aksine Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u rüyada değil babası Teymus'un yaptırdığı bir kilisenin duvarına işlenmiş bir resimde gördüğü ve ona gönül verdiği ayrıntısı yer almaktadır:

Yine bir gün o deyri seyr itdük
Büt-perest olduḳ anda ḫayr itdük

...

Nāgihān gördüm anda bir ṣūret
Nice ṣūret ki ṣūret-i ḥayret

Eylemişler o ṣūretüñ naḳşın
Reşk-i naḳş-ı nigār-ḫāne-i Çīn

Gördüğüm demde 'āşıḳ oldum aña
'Āşıḳ u yār-ı ṣādıḳ oldum aña

Beni āşüfte itdi ol ṣūret
Beni ālüfte itdi ol hey'et[1256]

Eserde bu hususta bir başka ayrıntı da Züleyha'nın aşkının kendisine edilen nasihatlere rağmen azalmadığıdır:

'Āḳıbet ibtilāmı ṭuydılar
'Aşḳı ile belāmı ṭuydılar

[1255] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 118.
[1256] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 119-120.

Baňa pend ü naṣīḥat eylediler
Ne naṣīḥat faẓīḥet eylediler

Sözleri n'ola girmese gūşa
Hīç naṣīḥat olur mı bī-hūşa

Pendin olmadı çünki te'ṯīri
Bozdılar 'āḳıbet o taṣvīri

Ṣandılar gitdi ṣūreti ya'nī
Ḳaldı göňlümde ṣūret-i ma'nī[1257]

Şerîf'in varyantında, Züleyha'nın babasının ismi dile getirilmeden Mağrip sultanı olduğu belirtilir.[1258]

Eserde, Züleyha'nın gördüğü rüyada Hz. Yusuf'a âşık olması ve sonrasında bu rüyayı babasına anlatması hadisesine yer verilse de Züleyha'nın bu aşktan ötürü çektiği sıkıntılarla ilgili bilgi verilmez:

Bir gice düşünde gördi bir cemâl
Taňrı ṣun'ından yaratmış bî-misâl

Ürüṭurır uyḫusından uyanur
Ol cemâlün ḳaygusuna boyanur

Atası ṣorar anuň aḥvālini
N'oldı taġyîr oldı beňzi âlini

Ol düşüň vaṣfın ḥikâyet eyledi

[1257] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 121.
[1258] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 163.

Ögdi ol maṭlûbı gâyet söyledi[1259]

Taşlıcalı Yahyâ'nın anlatısında Züleyha'nın Mağrip sultanının kızı olduğu belirtilse de babasının ismi dile getirilmez.[1260]

Aynı anlatıda Züleyha'nın Hz. Yusuf'u rüyasında görüp ona âşık olması diğer anlatılarda dile getirildiği gibi tahkiye edilir.[1261]

Rüyasında görüp âşık olduğu Hz. Yusuf yüzünden Züleyha'nın yataklara düştüğü ve günlerce hasta yattığı da eserdeki diğer ayrıntılardan biridir:

Bıraḳdı kendin ol şem'-i hidâyet
Yanardı başı ḫasta oldı ġâyet

Niçe gün yatdı ol ẓıll-ı ilâhî
İrişdi göklere âhı siyâhı

Cemâli güllerine geldi ḥumret
Ten-i sîmînine irişdi ṣıḳlet[1262]

Aynı yüzyıldaki Şerîfî'nin eserinde de diğer birçok eserde belirtildiği üzere Züleyha'nın babasının Mağrip hükümdarı Taymus olduğu ifade edilir.[1263]

Eserde, Züleyha'nın rüyasında Hz. Yusuf'u görüp ona âşık olma hadisesi diğer eserlerle benzer şekilde anlatılır.[1264]

[1259] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 164-165.
[1260] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 51-52.
[1261] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 54-55.
[1262] Taşlıcalı Yahyâ, *a.g.e.*, s. 55-56.
[1263] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 2.
[1264] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 3.

Züleyha'nın rüyası anlattığı kişi olarak diğer birçok mesnevinin aksine Şerîfî'nin mesnevisinde Bağdatlı Zihnî ve Taşlıcalı Yahyâ'da olduğu gibi dadısı işaret edilir.[1265]

Dadısı, Züleyha'nın gördüğü bu rüyanın şeytani bir rüya olduğunu söyleyerek ona bu sevdadan vazgeçmesinin doğru olacağı şeklinde bir nasihatte bulunur:

Devā-yı dāye dāye oldı 'āciz
Görür bu derde yoḳ dermān hergiz

Naṣiḥatle didi bu dīv işidir
Bunı bil iy perī-rū rīv işidir[1266]

Bu yüzyılda incelediğimiz son anlatı olan Ziyai Yusuf'un eserinde de Züleyha'nın babası Mağrip hükümdarı Taymus olarak zikredilir.[1267]

Diğer birçok anlatıyla paralel bir tahkiye ile Züleyha'nın Hz. Yusuf'u rüyasında gördüğü ve ona rüyada âşık olduğu Ziyai Yusuf'ta da dile getirilir.[1268]

Anlatıda, Züleyha'nın gördüğü bu rüyayı kimseye anlatmadığı ve zahiren mutlu gözüktüğü ama manen aşk derdiyle perişan olduğu dile getirilir:

Bu rāzı ṣaḳlar idi cān içinde
Nitekim la'l ü gevher kān içinde

Yudup ḳan ġonce-veş dil pāre pāre
Derūndan ḳılmadı rāz āşikāre

Lebi ḳızlarla güft ü gū içinde
Dili derd ile ḫūnīn cū içinde

[1265] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 3.
[1266] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 3.
[1267] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 184.
[1268] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 192-194.

Çü ġonce la'li gül-rūlarla ḫandān
Dilinde yüz girih ney gibi pinhān

Nitekim şem'-i cem'-i şu'le efrūz
Ṭaşı ḫandān olırdı içi pür-sūz

Zebān efsānede maḥremler ile
Göňül pür 'ışḳ derd ü ġamlar ile

Naẓar ger ṣūretā aġyār ileydi
Velī bīveste göňül yār ileydi[1269]

Eserde, uzun süre sırrını kimseye söylemediği belirtilen Züleyha'yanın hâli her bir dadısı tarafından başka şekilde yorumlanır:

Gören derdi anı bu derd ile āh
Ki oldı bu perī dīvāne nāgāh

Veli pinhān olup esbābı anuň
'Ayān olmadı faṣl ü bābı anuň

Biri didi ki göz degmişdür aňa
Ki gören ḥüsnini ḳalurdı ṭaňa

Biri didi ki sāhir kārıdır bu
Hemīn benzer ki siḥr āṯārıdur bu

Biri didi beşerden bu berīdür

[1269] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 197.

B kār-ı dīvdür yāḫūd perīdür

Biri didi bu ḳamu ‘ışḳ işidür
Ki anuň ġam yoldaşı vü āh işidür

Velī ẓāhirde ol kimi görüpdür
Bu āfet aňa ḫāb içre irübdür

Düzüp her biri ẓandan bir ḫayāli
İderdi birbiriyle ḳīl ü ḳāli

Dehānından velī fāş olmayup sır
Kelām olmadı bir maḥmilde āḫir[1270]

Dadılarının günlerce süren ısrarına daha fazla dayanamayan Züleyha, sırrını sonunda dadılarından birine açar; ama onun derdinin devasına dayesi de aciz kalır ve bu işin bir şeytan işi olduğunu düşünür.[1271]

18. yüzyılda Ahmedî-i Âmidî, diğer anlatıların aksine Mağrip hükümdarı olduğunu söylediği Züleyha'nın babasının adını Taymış olarak ifade eder:

Mışr ilinden tā gide maġrib zemīn
Altı aylık yol varılur hemīn

Ol ilin sulṭānı Ṭaymış şāh-idi
Bir ḳızı var Zelḫā adı māh-idi[1272]

[1270] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 201-202.
[1271] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 205
[1272] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 154.

Anlatıda Züleyha'nın Hz. Yusuf'u düşte görüp âşık olduğu sahne kısa bir anlatımla iki beyitte dile getirilir:

Diňle aḥvāli ser-encāmı nice
Düşde görüp Yūsufı ol bir géce

Çünkü Yūsuf ḥüsnüne ḥayrān olur
Ol cemāle 'āşıḳ ü ḥayrān olur[1273]

Diğer anlatılardan farklı olarak burada Züleyha'nın başlangıçta Hz. Yusuf'a duyduğu aşkı ve gördüğü rüyayı babasına anlatmama sebebi olarak babasından utanması gösterilir. Hadisenin devamında babası kendi kendine Züleyha'nın içine düştüğü hâle vâkıf olur:

Géce gündüz āh u vāh éder nihān
Rāḥatı yok incelür ḥāli yamān

Āteş-i 'aşḳı döküpdür sīneye
Söylemezdi ḥālini bir kimseye

Tābe-i 'aşḳ içre ol leyl ü nehār
Ḳavrulurdı söylemez éderdi 'ār

Atası bir gün aňa eydür ḳızım
Söyle aḥvāliň baňa iki gözüm
…
Derdimiň dermānı yoḳdur n'eyleyim
Söylenilmez bilmezem ne söyleyim

Bu sözünden atası bildi anı

[1273] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 154.

Birine ʻāşıḳ durur anuň cānı[1274]

Hadise, babasının ısrarlarına daha fazla dayanamayan Züleyha'nın, babasını kendi rüyasından haberdar etmesi ile Züleyha tarafından da ikrar edilmiş olur.[1275]

Bu yüzyıldaki bir diğer anlatı olan Oflu Bilal'in eserinde bu başlıkta bir husus yer almaz.

Aynı yüzyılda kaleme alınmış ve yazarı belli olmayan bir anlatı da diğer eserlerden farklı olarak Züleyha'nın babasının isminin Taymur olduğu belirtilir:

ol zamānda bir laṭīfe ḳız var idi
bint-i ṭaymur hem züleyḫā dėrler idi[1276]

Diğer anlatılarda olduğu gibi burada da Züleyha bir gün rüyasında bir suret görür ve o surete âşık olur. Uykudan uyanmasının ardından da babasına rüyasını anlatır.[1277]

Gördüğü rüyanın bir çaresini bulamayan Züleyha diğer birçok anlatıda anlatıldığı gibi burada da ikinci rüyayı görünceye kadar büyük ızdıraplarla boğuşur.[1278]

Bu yüzyıldaki Köprülüzâde Esat Paşa'nın eserinde de Züleyha Mağrip hükümdarı Taymus'un kızı olarak tanıtılır.[1279]

Aynı anlatıda diğer anlatılarla benzer şekilde Züleyha'nın Hz. Yusuf'u rüyasında görüp âşık olduğu ayrıntısı yer alır.[1280]

[1274] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 155.
[1275] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 155-156.
[1276] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 108.
[1277] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 109.
[1278] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 109.
[1279] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 39.
[1280] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 46.

Züleyha'nın bu aşk uğruna çektiği manevi sıkıntılar Köprülü'nün anlatısında da kendisine tafsilatlı bir yer bulur.[1281]

Molla Câmî'nin anlatısında Züleyha'nın nesebi başlığı altında Mağrip'te namus ve adaleti ile hükümdarlık eden Taymusu'un kızı olduğu bilgisi verilir.[1282]

Câmî'de de Züleyha'nın rüyasında genç bir delikanlıyı görüp âşık olduğu diğer birçok anlatıda olduğu gibi dile getirilir.[1283]

Züleyha'nın Câmî'nin anlatısında da uzun bir müddet rüyasından kimseye bahsetmediği ve rüyasında âşık olduğu gencin özlemiyle günlerini geçirdiği ve nihayetinde dadısının ısrarlı suallerine dayanamayıp sırrını açtığı bilgisi verilir.[1284]

Anlatıda, bu hususta son olarak Züleyha'dan rüyasını öğrenen dadının onu bu aşktan vazgeçirmeye çalıştığı, bunda başarılı olamayınca da Züleyha'nın bu hâlini babasına bildirdiği ayrıntısına yer verilir.[1285]

İlahi anlatılar Tevrat ve Kur'ân'da bu hususta ki ayrıntılara yer verilmez.

Yine, Giritli Sırrı Paşa ve Süyûtî'nin tefsirlerinde yer verilmediği görülen bu hadiseye Taberî tarihinde de değinilmediği görülmektedir.

Yusuf peygamberin hikâyesinin, ilk olarak kutsal kitaplarda yer alması ve kutsal kitapların, Hz. Yusuf'un başından geçen serüveni anlatmaktaki amaçlarının ise insanların bu hadiseden kendileriyle ilgili gerekli dersleri çıkarmaları olduğu düşünülürse bu başlıkta ele alınan hususun kutsal kitaplarda ve bilhassa Kur'ân'da yer almamasının sebebi kısmen de olsa açığa çıkmış olur. Dolayısıyla, bu başlıkta yer alan hadiselerin mesnevi şairleri tarafından ilahi anlatının edebî anlatıya tahvil edilmesi esnasında, hadiseye biraz daha edebî bir kimlik katmak amacıyla şairlerin

[1281] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 49-53.
[1282] Câmî, *a.g.e.,* s. 25.
[1283] Câmî, *a.g.e.,* s. 29-30.
[1284] Câmî, *a.g.e.,* s. 31-35.
[1285] Câmî, *a.g.e.,* s. 35.

muhayyilelerinde geliştirilmiş ve kurgulanmış ayrıntılar olduğunu tespit etmek ve dile getirmek mümkündür.

2.8. Züleyhâ'nın Rüyasının Tekrar Etmesi

Mesnevi şairlerinin bir kısmı eserlerini taksim ederken ihtimal ki Züleyhâ'nın Hz. Yusuf'a beslediği aşkın derinliğini daha açık gösterebilmek için Züleyha'nın ilk rüyadan sonra ikinci bir rüya hatta üçüncü bir rüya gördüğü şeklinde bir tahkiyeyi eserlerinde ele aldıkları görülür.

13. yüzyıldaki Ali'nin eserinde, Züleyha'nın Hz. Yusuf ile ilgili ilk rüyasını gördükten sonra tam bir yıl süreyle gözüne uyku girmeksizin acı ve ıstırap içinde hayatına devam ettiği. Bir yıl boyunca devam eden bu ıstırabın akabinde rüyasında aynı sureti ikinci defa gördüğü şeklinde bir tahkiyeye yer verilir:

Zelīḫa uyḳudan maḥrūm ḳaldı
Ay kibi körklü yüziniŋ͡g beŋ͡gzi soldı
Yemekden içmekden maḥrūm ḳaldı
Düni küni Yūsuf deyü aġlar imdi

Bu ḥāl üzre bir yıl daġı tamām oldı
Zelīḫa ol ṣūreti gene kördi
Ögütlep Zelīḫaya aydur imdi
Ögütüm işitiben dutġıl imdi[1286]

Züleyha'nın gördüğü bu ikinci rüyada dikkat çeken önemli nokta Hz. Yusuf'un Züleyha'ya verdiği öğütlerdir. Hz. Yusuf, Züleyha'dan kendisini ve aşkını unutmamasını ve başka kimselere bakmamasını ister:

Beyān bilgil sen benim sen ben seniŋ͡g
Benden artuḳ kimseniŋ͡g bolumaŋ͡g

[1286] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 147.

Benim ʻışḳım ḫāṭırıŋ͡gdan salumaŋ͡g
Benden ayru kimselere baḳmaŋ͡g imdi[1287]

Eserde Züleyha, bu öğütlere rıza gösterir ve başkasının olmayacağına söz verir. İlk rüyadan sonra olduğu gibi bu ikinci rüyanın akabinde de Züleyha yemeden içmeden kesilir, kimseyle sohbet etmez bir hâle gelir.[1288]

Züleyha'nın derdi, kederi bu şekilde devam ederken ikinci rüyanın üzerinden üç yıl geçer. Züleyha bu üç yılın sonunda üçüncü ve son kez rüya görür. Züleyha, bu son rüyasında Hz. Yusuf'a onu nasıl bulabileceğini sorar ve Hz. Yusuf'tan Mısır azizi olduğu ve kendisini orada bulabileceği cevabını alır:

Üçünçi yıl ol ṣūreti gene kördi
Yavlaḳ ulu anṭ birle bu kez sordı
Ayt baŋ͡ga maḳāmıŋ͡g ḳanda didi
Ḥaḳīḳat beni maḥrūm ḳoyduŋ͡g imdi

Yūsuf aydur yā Zelīḫa beni körgil
Bayıḳ Mıṣr ʻazīzi benven bilgil
Eger beni ister irseŋ͡g Mıṣra kelgil
Bayıḳ beni Mıṣr içre bulġıl imdi[1289]

Anlatıda bu hususta önemli ayrıntılardan birisi de Mağrip ülkesinin Mısır'a olan uzaklığının altı aylık bir mesafe olarak belirtilmesidir:

Zelīḫanıŋ͡g maḳāmı maġrib ili
Iraḳlıġı Mıṣr ile anuŋ͡g yolı
Eger atlu aşar irse tüni küni
Altı ayda Mıṣrġa yeterler imdi[1290]

[1287] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 147.
[1288] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 147.
[1289] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 148.
[1290] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 149.

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin anlatısında, Ali'nin anlatısından farklı olarak Zeliha'nın ikinci rüyasını, ilk rüyasını takip eden günün gecesinde gördüğü bilgisi yer alır:

Gice ḳaraňu oldı
Uyudı yine gördi
Bu kez berk 'âşıḳ oldı
Ḳz uyandı aġlayu

Atası eydür n'olduň
Yoḳsa düşden mi ḳorḳduň
De gıl baňa ne gördüň
Aġlamaġıl sen avınu

Ol ḳız eydür yaturdum
Bir güzel oġlan gördüm
Uyandım bulumadum
Oldur ki derdim aġlayu

Atası eydür göreydüm
Ḳamu mâlum vireydüm
Ḳandeligin bileydüm
Varurdum anı getürü

Zelîḫâ aş yimez oldı
Dâim uyumaz oldı
Hergiz söylemez oldı
Yûsufı ârzûlayu

Atası eydür bilesin

Bu kez giri göresin
Ḳande olur ṣorasın
Ben de bilam tâ bellü[1291]

Görüldüğü gibi, Haliloğlu'nda da ikinci kez rüyasında Hz. Yusuf'u gören Zeliha, yemeden içmeden ve uykudan kesilir. Yine bu ikinci rüyadan sonra Taymus, kızı Zeliha'ya rüyasındaki delikanlının nerede olduğunu anlayabilmeleri için rüyasında tekrar onu görmesi için uyuması telkininde bulunur.

Zeliha'nın üçüncü rüyası, ikinci rüyasının üzerinden üç yıl geçtikten sonra vukua gelir:

Aradan bir yıl geçdi
Zelîḫâ yine gördi
Bu kez Zelîḫâ ṣordı
Ḳande olursun diyü

Zelîḫâya ol söyler
Ben dünyaya gelmedüm
Benüm saňa ögüdüm
Kimseye varma diyü

Sen benümsin ben senüň
Ayruḳ ere varubenüň
Beni unudı benüň
Hiç ere varma diyü[1292]

[1291] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 184-185.
[1292] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 185.

Yukarıdaki anlatıda görüldüğü Zeliha ile Yusuf'un bu üçüncü rüyada birbirlerini bekleme hususunda birbirlerine söz verdikleri görülür.

Tahkiyenin bu kısmında orijinal bir ayrıntıya yer verilir ve Züleyha'nın, babası tarafından aklı başına gelsin diye bir tımarhaneye kapatıldığı ifade edilir:

Zelīḫâ râżı oldı
Uyanu duru geldi
Ṣûreti bulumadı
Ḳaldı aňa bağlanu

Aṭası yine gördi
'Âşıḳ olduġın bildi
Timârḫâneye ḳodı
Eli ayağı bağlu[1293]

Haliloğlu Ali'nin varyantında diğer birçok anlatıdan farklı olarak Züleyha'nın rüyada dördüncü kez Hz. Yusuf'u gördüğü bilgisi verilir. Züleyha'nın bu son rüyası ile üçüncü rüyası arasında geçen zamanın da üç yıl olduğu ifade edilir:

Üç yılda yine gördi
Zelîḫâ yine ṣordı
Eyit ḳandesin didi
Ḳılduň beni delü

Yûsuf dir beni bilgıl
Varup Mıṣırda görgıl
Beni sen anda istegıl
Mıṣırda sulṭân olu

[1293] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 185.

Ben anda seni bulam
Mışırda sulṭân olam
Sen anda var ben gelem
Varasın Mışra durmayu[1294]

Görüldüğü gibi, bu son rüyada Hz. Yusuf tam kimliğini açıklar ve kendisini nerede bulacağının tarifini yapar.

14. yüzyıl anlatılarından Darîr'de Züleyha'nın rüyasının tekrar etme hadisesi yer almaz.

Aynı yüzyılda Süle Fakîh, Züleyha'nın ikinci rüyasını ilk rüyasının üzerinden bir yıl geçtikten sonra gördüğünü belirtir:

Bir yıla dek Yūsufuň 'ışḳın sürer
Yıl olıcak ol düşü yine görer[1295]

Bu ikinci rüyada, Hz. Yusuf'un Züleyha ile birbirlerini bekleme hususunda sözleştikleri görülür:

Zeliḫā düşde anı gördi girü
Ḳarşusına şāh olup ṭurdu örü

Yine bizden dir selām şāhum saňa
Ġāfil olma yine geldük biz saňa

Bir işāret itmege geldüm didi
Sen benümsin ben senüň oldum didi

[1294] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 185.
[1295] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 154.

Uş beni saňa seni baňa Çalab
Eyledi bil ayruġı ḳılma ṭaleb

Benden ġayrı kimseye meyl eylemegil
Bir yere daḫı göňül berkitmegil

Bunı diyüp ol ṣūret hem ġayb olur
Uyḳı gitdi uyanup durı gelür

Düş içinde ʻahdlerin berkidürler
Uyḳı gitdi uyanubanı güler[1296]

Züleyha'nın üçüncü ve son rüyayı görmesi için yine bir yıl süreyle beklemesi gerekir:

Evvel āḫir çün üçincü kez görür
Zelīḫā ol ṣūrete gey yalvarur
…
Nedür aduň kimüň oġlısın digil
Nice nice gizlenesin söylegil

Beni delü eyledüň ʻışḳuňıla
Seni isteyen kişi ḳanda bula

Söylegil ey görklü ḫūlu ḳandasın
Pādişāh oġlı mısın yā bendesin

…

[1296] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 154-155.

Eydür ey ḫatun diyeyim ḥālümi
İşid imdi ideyüm aḥvālümi

Ben Yūsufam Ya'ḳūb oġlı bilesin
Beni istersen Mışırda bulasın[1297]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre, Züleyha bu son rüyasında Hz. Yusuf'un açık kimliğini öğrenebilmiştir.

Bu yüzyıldaki Garîb'in eserinde de Süle Fakîh'te olduğu gibi Züleyha'nın ilk rüyası ile ikinci rüyasını görmesi arasında geçen zamanın bir yıl olduğu dile getirilir:

Bir yıla dek Zelḫa yandı bu oda
Bir gice gördi yine cānlar fidā

'Āşıḳ-ıdı ma'şūḳını gördi ol
Ne kişisin didi aňa ṣordı ol

Ol ṣūret dir bil beşāretdür saňa
Ben nebīyem Ḥaḳ seni virdi baňa

Sen benümsin ben senüňem ey nigār
Ḳılma benden ġayrı kimse iḫtiyār[1298]

Görüldüğü gibi, bu ikinci rüyada kendisinin peygamber olduğunu belirten Hz. Yusuf'un Züleyha'dan talebi, kendinden başka kimseye bakmaması üzerinedir.

[1297] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 156-157.
[1298] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 401-402.

Anlatıda, Züleyha'nın ikici rüyayı gördükten sonra bir sene kadar yine kendinden geçmiş bir şekilde zaman geçirdiği ve bir senenin sonunda üçüncü rüyayı gördüğü belirtilir:

Zelḫa bunı söyledi ḥayrān olur
Bir yıla daḳ yine ser-gerdān olur

Bir yıl olıcaḳ yine gördi anı
Hem sevindi Zelḫa'nun cānı[1299]

Züleyha, bu üçüncü ve son rüyasında diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'un, Hz. Yakup'un oğlu olduğu ve Mısır'da bulunduğu haberini alır:

Nedür adıň kümüň oġlısın digil
İsteyen ḳanda bulısar söylegil

Eydür ey māh diňle benüm sözimi
Ya'ḳūb oġlı Yūsuf'am bil özimi

Kim-ki beni ister olursa gele
Ben Mış(ı)r'dayam gele anda bula

İşde bildüň imdi āgāh olasın
Arayuban beni anda bulasın[1300]

Bu yüzyıldaki Şeyyâd Hamza'nın anlatısında Garîb'in anlatısının aksine Züleyha'nın toplam iki rüya gördüğü ve ikinci rüyasının birinci rüyasından bir sene

[1299] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 406.
[1300] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 407.

sonrasında vuku bulduğu belirtilir. Bu rüyada Hz. Yusuf Züleyha'ya Mısır'da bulunduğu bilgisini de verir:

üçünci yıl yine gördi ṣūreti
ḳanda olursın dėr ü ṣorar ḳatı

ṣūret eydür benem ol mıṣruň 'azīzi
ister-iseň mıṣra gel görgil bizi[1301]

15. yüzyıl anlatılarından Tebrizli Ahmedî'de Züleyha'nın rüyasının tekrar etmesi hadisesi yer almaz.

Bu yüzyıldaki Çâkerî'nin anlatısında Züleyha'nın birinci rüyası ile ikinci rüyası arasında bir yıllık bir zamanın geçtiği belirtilir.[1302]

Bu ikinci rüyada Züleyha Hz. Yusuf'a onu nerede bulacağı ve ailesinin kim olduğu sualini iletir:

Ḫaber vir kim ne ḥūrī dil-sitānsın
Ne cennetde bulunur serv-i cānsın

Ne ḳandasın düşen gevher gibi var
Ne taḫtuň şāhısın nūr esferüň var[1303]

Hz. Yusuf'un yukarıdaki suale verdiği *"Didi Ādem-i ṣun' neslindenüm ben/Hevā āteş ṣu ḫāk aṣıldanum ben"*[1304] yollu cevabın akabinde Züleyha'nın kendine

[1301] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 127.
[1302] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 160.
[1303] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 162.
[1304] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 162.

sevgili olabilmesinin yolunun verdiği söze dikkatle riayet etmesi olduğunu belirttiği dizeler ilginç teşbihlere sahne olur:

Bilürsin da'vī ol dem baňa 'āşıḳ
Gerek kim olasın ḳavlüňde ṣādıḳ

Dilerseň dilden olam ben saňa yār
Mücerred ol rıżāmı ṣaḳla zinhār

Megesden ṣaḳla dāyim sükkerini
Ṣaḳın elmāsdan bes gevherini[1305]

Çâkerî'nin anlatısında Züleyha'nın son olarak gördüğü rüya olan üçüncü rüyanın, ikinci rüyadan ne kadar zaman sonra görüldüğü belirtilmez. Bu rüyada diğer anlatılarla benzer şekilde Züleyha'nın Hz. Yusuf'a ismini ve onu nerede bulabileceğini sorduğu bilgisi yer alır.[1306]

Hamdullah Hamdî'nin eserinde Züleyha'nın ikinci defa rüyasında Hz. Yusuf'u görmesi hadisesinin, birinci rüyadan ne kadar zaman sonra gerçekleştiği belirtilmez. Bu ikinci rüyada Züleyha, diğer anlatılarla benzer şekilde Hz. Yusuf'u nerede bulacağına dair sorular sorar. Bu sorulara Hz. Yusuf'un verdiği,

K'ey Züleyhâ ben Ademî-zâdem
Aslı toprak nihâl-i âzâdem

Cân ile sûretime âşık isen
Da'vi-i aşk içinde sadık isen

Gencine mihrim ile mühr urasın
Hak gözetmekte er gibi durasın

[1305] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 163.
[1306] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 168.

Dehenin bûseden mukaffal ola
Bu iki kufla keşfim evvel ola[1307]

şeklindeki cevaptan Hz. Yusuf'un, Züleyha'ya kendisine duyduğu aşkı sadakatle koruması gerektiğini belirtir tarzda bir söylemde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Anlatının bu kısmında Haliloğlu Ali'nin anlatısında olduğu gibi Hamdullah Hamdî'de de Züleyha'nın delirdiği fikriyle zincire vurulduğu ayrıntısı yer alır:

Ne du'â çâre eyledi ne füsûn
Oldu Leylâ-yı hüsn iken Mecnûn

Pederi duydu macerâsın anun
İstedi bulmadı devâsın anun

Oldu âhir revân bu tedbiri
Ki ura pây-i serve zincîri[1308]

Hamdî'de Züleyha'nın ikinci rüyası ile üçüncü rüyası arasında ne kadar vakit geçtiği belirtilmez. Züleyha'nın bu üçüncü rüyasında diğer anlatılara benzer şekilde Hz. Yusuf'a, onu nerede bulacağına dair sorular sorduğu ve Hz. Yusuf'tan aldığı *"Meskenim Mısr anun aîzi benem/Hân-ı bahtın nebât-rîzi benem"*[1309] şeklindeki cevapla kalbinin mutmain olarak uykusundan uyandığı belirtilir.[1310]

[1307] Hamdî, *a.g.e.*, s. 202.
[1308] Hamdî, *a.g.e.*, s. 204.
[1309] Hamdî, *a.g.e.*, s. 210.
[1310] Hamdî, *a.g.e.*, s. 209-210.

Aynı yüzyıldaki Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatısında Züleyha'nın rüyasının bir kere tekrar ettiği ve bu tekrar eden rüya ile ilk rüya arasında ne kadar süre olduğu belirtilmez.[1311]

Aynı eserde bu ikinci rüyada, Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a sorduğu sorulara cevap aldığı ve Hz. Yusuf'un, Züleyha'ya kendisini Mısır sultanı olarak tanıttığı şeklindeki ayrıntıya yer verilir:

Yūsuf eydür Zelḫāya bilgil ki sen
Kim Mışır sulṭānıyam bil imdi sen

İstesen sen beni Mışra gel didi
Mışr içinde isteyüben bul didi[1312]

16. yüzyıl anlatılarından Kemâl Paşazâde'nin anlatısında, Züleyha'nın gördüğü birinci rüyadan sonra ne kadar bir zaman geçtiği belirtilmeden Hz. Yusuf'u ikinci kez rüyasında gördüğü ifade edilirken bu ikinci rüyada Züleyha'ya, *"Didi ṣanma perī kim ādemīyem/Gül-i gül-zār-ı ādem şeb-nemiyem"*[1313]şeklinde bir hitapla peri değil insan olduğunu açıkladığı görülür.

Hadisenin devamında, diğer birçok eserde de ifade edildiği gibi Hz. Yusuf'un, Züleyha'dan kendisini saklaması ve başka kimseye meyletmemesini istediği ayrıntısına yer verilir.[1314]

Gördüğü bu ikinci rüyanın ardından aşka daha beter gark olduğu[1315] dile getirilen Züleyha'nın bu hâlini görenlerin, babasına onun durumunu ilettikleri

[1311] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 172.
[1312] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 173.
[1313] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 203.
[1314] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 205.
[1315] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 205-209.

belirtilirken babasının, gördüğü manzara karşısında çok üzüldüğü, içine düştüğü bu hâlin sebebini sorduğu ve kızına bolca nasihat ettiği bilgisi verilir.[1316]

Hadisenin devamında dile getirilen bir ayrıntıda, Züleyha'ya verdiği nasihatlerin etkisinin olmadığını gören babasının, Züleyha'nın zincire vurulup karanlık bir yerde, yanına hiç kimsenin gelemeyeceği şekilde, aşk arzusundan uzaklaşana kadar tutulması emrini verdiği görülür:

Atası gördi kim pend aṣṣı itmez
Maḥabbet rīv-i efsūn-ıla gitmez

Bu kerre bend-ile tedbīr itdi
Gümüş sāḳına zer zincir itdi

Güneş gibi ḳoyup bu māhı tenhā
Düzetdi bir ḳaraňu yirde me'vā

Yaṣaġ itdi yanına varmaya hīç
Yüzini görmeyeler ir eger giç

Ki miḥnet āteşine yana yana
Hevā-yı 'aşḳdan cānı uṣana[1317]

Kemâl Paşazâde'nin eserinde, babasının zindana atmasıyla iki sene boyunca zindanda kaldığı ve bu zaman zarfında durmadan aşkın kederiyle boğuştuğu[1318] ifade edilen Züleyha'nın, bu ikinci yılın sonunda üçüncü kez rüyasında Hz. Yusuf'u gördüğü belirtilirken diğer birçok anlatıda olduğu gibi bu kez Hz. Yusuf'a, *"Baňa bildür nedür nāmuň nişānuň/Ne gül-şende biter serv-i revānuň"*[1319] şeklinde kim

[1316] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 210-214.
[1317] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 216-217.
[1318] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 218-225.
[1319] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 226.

olduğu ile ilgili bir soru sorduğu, Hz. Yusuf'un da ona, *"Eyitdi kim benem Mışruň 'azīzi/Lebümdür mülk-i ḥüsnüň ḳand-rīzi"*[1320] şeklinde bir cevap vererek Mısır'da Aziz olduğunu belirttiği görülür.

Eserde son olarak ifade edilen ayrıntılarda Hz. Yusuf'tan aldığı haberle bütün üzüntülerinin son bulduğu belirtilen Züleyha'nın, bu yeni hâlini işiten babası tarafından zindandan çıkartıldığı bilgisi verilir.[1321]

16. yüzyılda bu hususu ele alan Bağdatlı Zihnî'de de Hamdullah Hamdî ve Kemâl Paşazâde'de olduğu gibi Züleyha'nın gördüğü ikinci rüyayla birinci rüya arasında ne kadar bir zaman aralığı olduğu belirtilmez. Diğer birçok anlatıda olduğu gibi Züleyha'nın bu rüyada Hz. Yusuf'a kim olduğu ve onu nerede bulabileceği yollu sorular sorduğu görülür.[1322] Hz. Yusuf ise Züleyha'nın sorularına şu şekilde cevap verir:

Didi kim nesl-i Ādemdür nijādum
'Anāsırdan durur aṣl-ı nihādum

Ṣadef oldı ṭabāyi' gevheri ben
Tevehhüm ḳılma kim olam perī ben

Saňa mihrüm eger itdiyse te'ṯīr
Beni hem eylemişdür 'aşḳ teshīr

Egerçi ẓāhirā sende elem var
Benüm göňlümde pinhān niçe ġam var

Velī ger 'aşḳ da'vāsın iderseň
Benüm vaṣlum temennāsın iderseň

[1320] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 226.
[1321] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 227-228.
[1322] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 224-225.

Çeküp dāmānuňı dest-i hevesden
Ferāġat eyleyüp her mültemesden

Ḳoma gülzāruňa daḫl ide gül-çīn
Güher dürcine ḥakkāk itme ta'yīn

Senüňle olmayınca ben hem āġūş
Lebüňden virme hergiz kimseye nūş[1323]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığı üzere Hz. Yusuf da Züleyha'ya âşık olduğunu ikrar eder ve sonrasında da Züleyha'ya bu aşkın sadakati hususunda çeşitli ikazlarda bulunur.

Anlatıda, bu ikinci rüyanın akabinde babası, Züleyha'yı delirdiği düşüncesiyle Hamdullah Hamdî'de olduğu gibi zincire vurdurur:

Peder çün oldı ḥālinden ḫaberdār
Başına oldı 'ālem ġuṣṣadan dār

Didi ẓann u gümāndan 'ārīdür bu
Yaḳīn bildüm cünūn āṯārıdur bu

Nedür āyā bu pinhān derde dermān
'Aceb neyle olur bu müşkil āsān

Teselsül buldı gerçi fikr ü tedbīr
Muvāfıḳ düşmedi illā ki zincir

İdüp ol rāya şeh envā'-ı taḥsīn
Yapılsun didi bir zincir-i zerīn

[1323] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 225-226.

Emel ser-rişteşi gibi muṭavvel
Cünūn endīşesi nisbet müselsel

Muḳayyed eyleň ol mecnūnı bende
Giriftār olsun ol āhū kemende[1324]

Bağdatlı Zühnî'nin varyantında, Züleyha'nın ikinci rüyasından sonra babası tarafından bir yıl süreyle zincire vurulduğu ayrıntısından, ikinci rüya ve üçüncü rüya arasında geçen zamanın bir yıl olduğu anlaşılır.[1325]

Anlatıda, Züleyha bu ikinci rüyasında diğer anlatılarla paralel bir şekilde Hz. Yusuf'a onu nerede bulacağını sorar.[1326] Hz. Yusuf'un verdiği cevap sonrası Züleyha'nın delilik hâlinin son bulması ise hadisenin ilginç ayrıntılarından olduğu söylenilebilir:

Didi bilmek dilerseň 'izz ü cāhum
Serīr-i Mışrdur ārāmgāhum

Baňa bil kim 'Azīz-i Mışr'dur nām
Saňa bu nām-ıla ḥāṣıl olur kām

...

Uyurken kendüyi bī-hūş ṣandı
Velīkin uyḳudan huşyār uyandı

Bulup teksīn dil-i pür-ıżṭırābı
Yirine geldi 'aḳl u ṣabr u tābı[1327]

[1324] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 227-228.
[1325] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 229-231.
[1326] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 233.
[1327] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 233-234.

Bu yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züeyhâ anlatısında Gubârî, Züleyha'nın gördüğü ikinci rüyanın, ilk rüyadan ne kadar zaman sonra gerçekleştiğini belirtmez.[1328]

Aynı şair, Züleyha'nın üçüncü rüyasının ikinci rüyadan ne kadar sonra görüldüğü hususunda da bilgi vermez. Bu son rüyada diğer birçok anlatıda olduğu gibi Züleyha, Hz. Yusuf'tan bulunduğu yeri öğrenmek ister. Hz. Yusuf verdiği cevapla Mısır'ın azizi olduğunu belirtir.[1329]

Anlatıda, bu hususta son olarak Hz. Yusuf'un Züleyha'ya ahdine sadık olmasını istediği diğer anlatılarda olduğu şekliyle dile getirilir.[1330]

Aynı yüzyılda Şerîf'in anlatısında Züleyha'nın rüyasının bir kere tekrar ettiği belirtilir. Eserde, Bağdatlı Zihnî ve Gubarî'de olduğu gibi Züleyha'nın gördüğü iki rüyadaki zaman aralığının ne olduğu ise belirtilmez.[1331]

Züleyha, gördüğü bu ikinci rüyada diğer anlatılarda olduğu gibi Hz. Yusuf'a onu nerede bulabileceği sualini yöneltir.[1332] Hz. Yusuf'un verdiği,

Ol ḥabīb aydur Zelīḫā meskenüm
Mışr içindeyem bulasın meskenüm[1333]

şeklindeki cevaptan Züleyha'nın istediği cevabı aldığı anlaşılır.

Aynı yüzyılda, Taşlıcalı Yahyâ da Züleyha'nın iki rüyası arasında geçen zamanı belirtmez. Eserde, Züleyha'nın *"Bilinmez ma'denüň ey gevher-i pâk/Ne*

[1328] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 123.
[1329] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 129-130.
[1330] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 131.
[1331] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 164.
[1332] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 165.
[1333] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 164.

yirdensin eyâ ḫurşîd-i eflâk"[1334] şeklindeki hitabından diğer eserlerde olduğu gibi Hz. Yusuf'un yerini sorup öğrenmeye çalıştığı anlaşılır.

Hadisenin devamında bu ikinci rüyada diğer eserlerin tahkiyesinden farklı olarak Hz. Yusuf'un Züleyha'ya somut bir yer bildirmediği görülür:

Didi sen ḳanda iseň andayam ben
Taṣavvur itme kim yabandayam ben[1335]

Yine aynı rüyada Hz. Yusuf'un, Züleyha'ya aşkına sadakatle bağlı kalması hususundaki ikazlar diğer birçok eserdeki tahkiyeler ile benzerlik gösterir.[1336]

Taşlıcalı Yahyâ'nın anlatısında, üçüncü rüya hadisesinin evvelinde Züleyha'nın namaz kılarken uykuya dalması ve bu hâl üzereyken rüya görmesi ayrıntısına yer verilir:

Namâz üstinde eylerken niyâzı
Uyudı ḳaldı çeşmi şâhbâzı

Tevecüüh eyledi mülk-i misâle
Gözi ṭuş oldı ol ṣâḥib-cemāle[1337]

Eserde, Züleyha'nın üçüncü kez gördüğü rüyada Hz. Yusuf'tan aldığı cevapların diğer bütün eserlerdeki tahkiyelerden daha ayrıntılı olduğu göze çarpar:

Zelîḫâya teraḥḥum itdi Yûsuf
Söze geldi tekellüm itdi Yûsuf

[1334] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 63.
[1335] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 63.
[1336] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 63.
[1337] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 68-69.

Didi Ken'ân ilinde ḥâṣıl oldum
Diyâr-ı Mıṣrı sevdim mâyil oldum

Benem maḥrûsa-i Mıṣruň 'azizi
Şerîfî a'lemi ehl-i temîzi

Beni ister dilerseň ey perî-rû
Zamân ile gelesin Mıṣra ṭoġru

Ṭaralma hecre incinme cefâdan
Uṣanma ṣonı ḫayr olan belâdan

Zamân ile ḥalâlüm olısarsın
Enîsüm ehl-i ḥâlüm olısarsın[1338]

Yukarıda manzumede açıkça görülmektedir ki Hz. Yusuf, yalnızca yerini, nereli olduğunu söylemekle yetinmemiş Züleyha'ya zamanı geldiğinde kendisine kavuşacağı haberini de açıkça belirtmiştir.

Şerîfî'nin anlatısında ikinci kez rüyasına gelen Hz. Yusuf 'un Züleyha'ya hitaben söylediği,

Didi dil-ber eger pāk 'āşıḳ-iseň
Beni sevmekde yār-ı ṣādıḳ-iseň

Seni ben de derūnī sevdügüm bil
Velī esrārını 'aşḳuň nihān ḳıl[1339]

manzumeden Hz. Yusuf'un da Züleyha aşkını ilan ettiği anlaşılır.

[1338] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 69.
[1339] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 3.

Yine yukarıdaki manzumede, Hz. Yusuf'un Züleyha'dan ona olan aşkını gizli tutması isteğine rağmen Züleyha'nın bu sözün hilafına bir tavır takınarak dadısına aşkını anlatması eserdeki dikkat çekici ayrıntılardandır:

Meger bir dāyesi var-ıdı hem-rāz
Ẓarīfe-fehm sözde nükte-perdāz

Didi bu gice idüp rūy-māli
Neden sulṭānumuň yoḳdur mecali

...

Zelīḫā da didi ey mihribānum
'Ayān olsun saňa rāz-ı nihānum

Kitāb-ı 'aşḳun açup bāb u fāslın
Didi hābındaki seyrinün aşlın[1340]

Eserdeki üçüncü rüya, kısa bir şekilde ele alınır ve Hz. Yusuf'un Mısır azizi olduğu bilgisiyle son bulur.[1341]

Bu yüzyılda ele aldığımız son eser olan Ziyai Yusuf'un anlatısında Züleyha'nın ikinci rüyasını, birinci rüyasının üzerinden bir yıl geçtikten sonra gördüğü belirtilir.[1342]

Yine, diğer bazı anlatılarla paralel bir şekilde bu ikinci rüyada Hz. Yusuf, Züleyha'ya hitaben eğer kendisini istiyorsa iffetini koruyarak onu beklemesini söyler ve ilaveten kendisinin de ona aşk beslediğini belirtir.[1343]

[1340] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 3.
[1341] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 3.
[1342] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 207.
[1343] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 210.

Eserde, bu ikinci rüya ile beraber Hz. Yusuf'un da kendisine âşık olduğu haberini alan Züleyha daha beter bir şekilde aşk ızdırabına gark olur:

Olup evvelkiden 'ışḳı ziyāde
Şarāb-ı 'ışḳdan nūş itdi bāde

...

Bir iken oldı yüz sevdā dilinde
Hümūm-ı miḥnet ü gavġā dilinde[1344]

Ziyai Yusuf'un tahkiyesinde, Züleyha gördüğü üçüncü rüyada diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'a nerede olduğunu sorar ve Hz. Yusuf'tan Mısır'ın azizi olduğu şeklinde bir cevap alır.[1345]

18. yüzyıl anlatılarına gelindiğinde Ahmedî-i Âmidî'de Züleyha'nın toplamda iki rüya gördüğü bellidir. Eserde, Züleyha'nın gördüğü rüyanın birinci rüyadan ne kadar sonra gerçekleştiği belirtilmese de diğer birçok anlatıdan farklı olarak Hz. Yusuf'un doğrudan Züleyha'ya kendi ismini zikrettiği belirtilir:

Yatdı Zelḫā gördi ṣorar adını
Aṣlını hem şehrini bünyādını

Söylenildi aňa nesl-i ādemüz
Yūsuf adım Mıṣr-ı Ḳāhir şehrimüz

Aşḳım étdiyse senin ḳalbine yol
İster-iseň gel beni Mıṣr içre bul[1346]

[1344] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 210.
[1345] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 215-216.
[1346] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 156.

Bu yüzyılın diğer bir Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Oflu Bilâl Efendi'de bu hususta bir kayıt bulunmaz.

Aynı yüzyılda müellifi bilinmeyen bir anlatıda Züleyha'nın gördüğü ikinci rüyanın ilk rüyadan bir sonra olduğu belirtilir.[1347]

Bu ikinci rüyada Hz. Yusuf, Züleyha'ya kavline sadık kalıp kimseye meyletmemesi ikazında bulunur.[1348]

Eserde, Züleyha'nın gördüğü üçüncü ve son rüyada Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında olduğu gibi Hz. Yusuf'un kendisini Züleyha'ya tanıtırken doğrudan ismini zikrettiği ayrıntısı yer alır:

ben yūsufum ya'ḳūb oġlı bilesin
beni istersen mıṣrda bulasın[1349]

Yine Aynı yüzyıldaki Köprülüzâde Esat Paşa'nın anlatısında ikinci kez rüyasında Hz. Yusuf'u gören Züleyha, ona hangi hanedana mensup olduğunu sorar.[1350]

Eserde, diğer mesnevilerle benzer şekilde bu ikinci rüyada Züleyha'ya eğer aşkında sadıksa bu sevginin ve vefanın gereği olarak evlenmemesini söyler.[1351] Hatta Hz. Yusuf daha da ileriye gider ve kendisinin Züleyha'ya olan aşkını itiraf eder:

Uruldı sīneňe gerçi bu dāġum
Velī ol dāġdan yoḳdur ferāġum

Dilüm oldı senüň dāmuňda pā-bend
Senüň dāġından oldum ben nişān-mend[1352]

[1347] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 109.
[1348] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 110.
[1349] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 111.
[1350] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 64.
[1351] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 64.
[1352] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 64.

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere Hz. Yusuf'un kendisine gösterdiği bu açık müşfiklik ve muhabbetin akabinde Züleyha'nın iyiden iyiye kendini kaybettiği görülür:

Züleyḫā çünki gördi mihr-bānluḳ
Aňa itdi bu güne dürr-feşānluḳ

O ḫᵛābındaa hemān bī-tāb ḳaldı
Ciger pür-sūz cān pür-tāb ḳaldı

Büḳası ḥadden efzūn oldı anuň
Sirişki ḫūn-ı Ceyhūn oldı anun

Anuň 'aşḳı füzūn-ter oldı ḥadden
Hevā-yı mihri berter oldı ḥadden[1353]

Haliloğlu Ali, Hamdullah Hamdî ve Bağdatlı Zihnî'nin anlatılarında belirtildiği gibi Köprülüzâde'nin anlatısında da kızının içine düştüğü hâlden haberdar olan babasının bu derde âlimlerle beraber derman aradığı ve nihayetinde kızını zincire vurmak zorunda kaldığı belirtilir:

Peder bu vaḳ'adan çün oldı āgāh
O dānā-yāndan oldı devā-ḫᵛāh

Devāsında tefekkür eyleyüp hep
Aňa zencīr-ile bāz itdiler leb[1354]

[1353] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 64-65.
[1354] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 72.

Eserde, Züleyha'nın gördüğü üçüncü rüyanın, ikinci rüyadan ne kadar sonra vuku bulduğu belirtilmez. Züleyha üçüncü ve son rüyasında diğer anlatılarla paralel bir şekilde Hz. Yusuf'a hangi diyardan olduğunu sorar ve Hz. Yusuf da ona *"'Azīz-i Mışr'um u Mışr oldı cāyum/Müzeyyendür benüm anda serāyum"*[1355] şeklinde cevap vererek yerinin Mısır ülkesi olduğunu söyler.

Molla Câmî de gördüğü ilk rüyanın üzerinden bir yıl geçtikten sonra ikinci rüyayı gördüğü belirtilen Züleyha, bu rüyada Hz. Yusuf'un kim olduğunu ve nerede yaşadığını öğrenmek istese de buna muvaffak olamaz.[1356]

Câmî'nin anlatısında da diğer bazı anlatılarda yer aldığı gibi Hz. Yusuf'un, Züleyha'dan âşıklık sözünde sadık kalmasını istemesi, iffetini korumasını istemesi ve akabinde kendisinin de ona âşık olduğunu söylemesi hadiselerine yer verilir.[1357]

Eserde, Hz. Yusuf'un aşkına karşılık verdiğini anlayan Züleyha'nın aklının başından tamamen gittiği ve bu sebeple babası tarından zincire vurulduğu ayrıntısına diğer bazı anlatılardaki gibi yer verilir.[1358]

Câmî'nin varyantında üçüncü ve son rüyasını gören Züleyha'nın bu sefer Hz. Yusuf'un nerede olduğu bilgisini yine onun ağzından, *"Mısır'da ikamet ediyorum. Mısır şahının ileri gelen memurlarından ve yüksek rütbeli aziz-i Mısrım."*[1359] şeklindeki bir anlatımla öğrendiği ayrıntısına yer verilir.

İlahi kaynaklar Tevrat ve Kur'ân'da bu hususta ayrıntılar yer almaz.

Giritli Sırrı Paşa ve Süyûtî'nin tefsirlerinde bu başlıktaki hadiseyle ilgili bir anlatıya yer verilmez.

[1355] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 72.
[1356] Câmî, *a.g.e.,* s. 36-37.
[1357] Câmî, *a.g.e.,* s. 37.
[1358] Câmî, *a.g.e.,* s. 37.
[1359] Câmî, *a.g.e.,* s. 40.

Taberî tarihinde de ilahi kaynaklar ve tefsirlerde olduğu gibi bu başlıkta ele alınan bir hadise bulunmaz.

Mesnevi şairleri tarafından bu başlıkta ele alınan ayrıntıların; ilahi kaynaklarda, tefsirlerde ve tarihî kaynaklarda yer almamasından yola çıkarak bu çeşit hususların ve ayrıntıların, anlatılara şairlerin hayal gücü sayesinde Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a duyduğu aşkın derecesini daha belirgin bir şekilde ortaya koymak için dâhil edildiğini söylemenin mümkün olduğu kanaatindeyiz.

2.9. Züleyha'nın Mısır Aziz'i ile Hz. Yusuf Olduğu Zannıyla Evlenmesi

İncelediğimiz eserlerin hepsinde ele alınan bu hadise mesnevi şairleri tarafından; rüyasında gördüğü suretin Mısır Aziz'i olduğu ve Mısır'da yaşadığı haberini alan Züleyha'nın, babasının da icazetiyle Hz. Yusuf olduğunu sanarak Mısır Aziz'iyle evlenmesi ve akabinde Züleyha'nın bu evlilikten duyduğu pişmanlığı dile getirmesi şeklinde tahkiye edildiği görülmektedir.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin eserinde, Züleyha'nın Mısır azizi ile evlenmesi hadisesine geçilmeden evvel Züleyha ile evlenmek isteyen yüksek mevki sahibi başka kimselerin de olduğu dile getirilir. Buna göre, Züleyha'yı çok zengin bir melikin de aralarında olduğu birçok sultanın istediği ama Züleyha'nın buna yanaşmayıp babasından, kendisini Mısır azizi ile evlendirmesi talebinde bulunduğu görülür:

Yegirmi biṅg yedi ulu yalavaçlar
Her birinüṅg başında altun tāclar
Ketürmişler telim māl altun ḫāclar
Cümleleri Zelīḫanı tilerler imdi

Tegme biri bir melikden kelür imdi
Yalavaçlar Zelīḫanı dilerler idi
Pes Zelīḫa atasına aytur idi

Beni Mışr ‘azīzine virgil imdi[1360]

Anlatıda, kızı Züleyha’nın açıkça Mısır Aziz’i ile evlenmek istediği talebini alan babası Taymus’un, kızının bu talebini yerine getirmek maksadıyla Mısır Aziz’ine elçileri vasıtasıyla kızı Züleyhâ’nın talebini içeren bir mektubu gönderdiği belirtilir:

Atası bu aḥvāli bayıḳ bildi
Biti yazıp Mışra kişi iḍe virdi
Biti içre tükel aḥvāl a‘lem ḳıldı
Bir ḳızım bar müdām seni diler imdi

Ṭaymūs ibn Ṭalūs digen benven bayıḳ
Benim bir ḳızım var sizge lāyıḳ
Aŋ͡ga taḳdīr eyle ḳılmış Cebbār Ḫālıḳ
İster iseŋ͡g yalavaçuň iḍgür imdi

Telim sulṭānlar tileyür hergiz varmaz
Ayruḳları hīç beğenmez köŋ͡gül virmez
Ḫāṭırından ol sizi hīç kidermez
Tileseŋ͡giz yalavaç salıŋ͡g imdi

Ben ḳızım ḥaḳīḳat saŋ͡ga virem
Biŋ͡g deve yüki cihaz ḥāżır ḳılam
Taḳı biŋ͡g ḳatıra māl yükletdürem
Ming deve yüki ḥarīr zībā ola imdi

Taḳı miŋ͡g ḳaravaş oş virem bile
Peyveste ṭapungızda ḥāżır ola

[1360] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 149.

Müdām anlar sizlere ḫiẕmet ḳıla
Kimi Ḥaṭemī kimi Rūmī ola imdi[1361]

Yukarıdaki mektupta görüldüğü üzere Taymus'un, Mısır Aziz'ine gönderdiği mektupta kızı Züleyhâ ile evlenmesi karşılığında ciddi miktarda bir çeyiz vereceği haberini de Mısır Aziz'ine bildirdiği anlaşılmaktadır.

Hadisenin devamında, Mağrip Şah'ı Taymus'tan gelen mektubu alan Mısır Aziz'inin, bu teklifi büyük bir memnuniyetle karşıladığı ve Züleyha'yı zevcesi olarak almayı kabul ettiğini belirten bir mektubu cevap olarak gönderdiği bilgisi verilir:

Ol vaḳt Mışr meliki Ḳanẓafar idi
Yalavaç biti alıp aňa keldi
Biti oḳup rıżā virdi reva kördi
Cevāb nāme resul irsal ḳılur imdi

Her kim beni tiler irse tileyürven
Hezār çendān isteyüp ārzūlarvan
Cümle mālım mülküm fedā eyleyürven
Bayarladım ḳabūl ḳıldım diyür imdi[1362]

Hadisenin devamında, Aziz Kanzafar'ın gönderdiği cevap mektubunu alan Taymus'un, kızı Züleyhâ'nın çeyizlerini hazırlatıp onu bir kafile eşliğinde Mısır'a gönderdiği belirtilirken bu yolculuğun ne kadar sürdüğü ile ilgili bir ayrıntıya yer verilmez:

Ḳanẓafarun͡g yalavaçı keldi ise
Ṭaymūsa cevāb nāme irdi ise
Biti oḳup ḥālin ẓāhir ḳıldıyısa

[1361] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 150.
[1362] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 150-151.

Zelīḥanı yaraġ ḳılıp köndürür imdi

Biṅg̃ ḳaṭıra deveye māl yükletdürdi
Taḳı biṅg̃ ḳul biṅg̃ karavaş atlandurdı
Zelīḥa Mıṣr şehrine keldi kirdi
Saray içre taḫt urup oturur imdi[1363]

Babası Taymus'un gayretleri sonucunda, Mısır'a ve Aziz'ine kavuştuğunu düşünen Züleyha'nın, ilkin sevindiği bu durumun Mısır Aziz'ini gördüğünde bambaşka bir boyut kazandığı ve Züleyhâ'nın büyük bir üzüntüye gark olduğu görülür:

Sewindi murādıma irdim diyür
'Azīz[-i] Mıṣr cemālin kördim diyür
Cümle malım dervīşlere virdim diyür
Murādım şükrānesin ḳılam imdi

Oloḳ sā'at begler birle melik keldi
Begler kitti melik anda yalġuz ḳaldı
Anı köre Zelīḥa feryād ḳıldı
Bu ne erdür nişe ḳaldı diyür imdi[1364]

Züleyha, mecburen Mısır azizi ile evlenir. İlahi takdir bu evlilikte rol oynayarak Züleyha'yı Hz. Yusuf için saklar ve Züleyha'nın yerine azizin yatağına bir cin/peri kızı gönderir. Aziz bu durumun farkında değildir. Dolayısıyla Züleyha, hiç evlenmemiş gibi kendisini Hz. Yusuf'a saklar:

Telim müddet köp yıl andan keçdi
Ḳanẓafardan Zelīḥa özün saḳlar idi

[1363] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 151.
[1364] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 152.

Yūsufı ārzūlayup beŋ͡gzi soldı
Peyveste ol Yūsufı köp öger imdi

Ḫālıḳ saḳlar Ḳanẓafardan Zelīḫanı
Yūsuf üçün saḳlar idi bilgil anı
Ḳanẓafar ne idügin hīç bilmez anı
Ḫācet irse cin kızı kelür imdi

Zelīḫa Ḳanẓafara muṭī‘ olmaz
Özin saḳlar hergiz aňa yaḳın kelmez
Ḳanẓafar bu aḥvālıng aşlın bilmez
Cin ḳızın Zelīḫa dip sever imdi[1365]

Aynı yüzyılda Haliloğlu Ali'de de Ali'nin anlatısında yer aldığı gibi, kızı Züleyha'yı Mısır sultanı ile evlendirmek isteyen Taymus'un Mısır sultanına elçiler gönderdiği belirtilir:

Zelîḫâ ḫayrân oldı
Atası fikre ṭaldı
Tâ Mışra elçi ṣaldı
Bir ḳızum var diyü

Otuz kişi düzdi elçi
Başlarunda altun tâcı
Virdi mâl birle ḫarâcı
Ben saňa fermân diyü

Bir biti bile yazdı
Ḳâṣıd eline virdi

[1365] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 154-155.

Benüm ḳızum var didi
Size virmekdür umu[1366]

Taymus'un gönderdiği mektuba olumlu cevap veren Kutayfer de Züleyha ile evlenmek istediğini bir elçi aracılığıyla Taymus'a iletir. Züleyha elçiden gelen habere sevinir. Taymus, kızına çeyiz olarak bin katar mal ve bin tane karavaş gönderir.[1367]

Züleyha ve beraberindeki hediyeler Mısır'a ulaştığında onları karşılamaya Mısır sultanı Kutayfer'in, bizzat kafileyi karşılayanlar arasında olduğu belirtilir:

Ḳuṭayfer gelüp girdi
Zelîḫâ anı gördi
İşbu er kimdür didi
Benüm üstüme girü

Sekidüñ geri çıḳsun
Edebsizlik itmesün
Maḥrem üstüme gelmesün
Buyurdu uruñ diyü

Andan câriye söyledi
Ol sulṭân budur didi
Düşüñde sevdüñ didi
Ebsem durġıl utanu

Zelîḫâ uġundı düşdi
Ḳaravaşlar yügrüşdi
Ḳutayfer taña düşdi
Girü döndi saḳınu[1368]

[1366] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 186.
[1367] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 186-187.
[1368] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 187-188.

Görüldüğü üzere, Züleyha'nın rüyasında gördüğü kişiyle Kutayfer'in aynı olmaması durumu, Züleyha'nın büyük bir üzüntüye gark olmasına sebep olur.

Eserde, diğer mesnevilerde olduğu gibi Allah'ın hikmetiyle Kutayfer'in yatağına bir peri kızı sokulduğu ve bu sayede Züleyha'nın el değmemiş bir şekilde saraydaki yaşantısına devam ettiği ifade edilir:

Ḳaçan Ḳuṭayfer gelür
Bile yatmaḳ dilenür
Bir peri ḳızı gelür
Ḳuṭayferle bile yatur

Ḳuṭayfer Zelîḫâyı ṣanur
Peri ḳızı bile yatur
Zelîḫâ andan ḳurtulur
Ol Yûsuf gele diyü[1369]

14. yüzyıldaki Darîr'in varyantında da Ali ve Haliloğlu Ali'de olduğu gibi Züleyha'nın babasının Mısır azizine kızıyla evlenmesi için mektup göndermesi hadisesine yer verilir.[1370] Eserin bu kısmında Mısır sultanının adının Reyyân, vezirinin ise Mısr-ı Aziz olduğu bilgisi yer alır:

ol zamān mıṣrda bir şāh vārıdı
şāh-ı reyyān idi hem anuň adı

şāh-ı mıṣruň bir veziri var idi
ḫoş kişi idi hem sipāh-sālār idi

[1369] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 188.
[1370] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 306-307.

hem anuň adı daḫı mıṣr-ı ʻazīz
ol alub ṭutdı züleyḫāyı temīz[1371]

Anlatıda, Mısır ile Mağrip ülkesinin arasında altı aylık mesafe olduğu belirtilir:

mıṣr ilinde maġribe iy cān-ı men
altı aylıḳ yolıdı bil bunı sen[1372]

Yine anlatıda, Mısır azizinin Züleyha'nın babasına mektup yoluyla verdiği olumlu cevaptan ve sonrasında Züleyha'nın kervanının Mısır yolculuğundan ayrıntılı olarak bahsedilir.[1373]

Hadisenin devamında, Züleyha'nın Aziz ile karşılaştığı sahnede, karşısındakinin rüyasında gördüğü kişi olmadığını anlayınca kendinden geçerek bayıldığı şeklinde bir ayrıntıya yer verildiği görülür:

eytdi ḳanı ol nigārum benüm
gösterüň kim şād ola cānum benüm

eytdiler şoloḳdur kim ḳarşudan gelür
çün züleyḫā gözleri anı görür

āh ider ʻaḳlı gider ol dem nigār
yire düşdi ol zamān bī-çāre-vār[1374]

[1371] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 307.
[1372] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 307.
[1373] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 308-310.
[1374] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 311.

Anlatıda son olarak Ali'nin ve Haliloğlu Ali'nin eserlerinde olduğu gibi gerdek gecesi Allah tarafından azize bir peri kızının gönderildiği[1375] ve bu sayede Züleyha'nın kendisini Hz. Yusuf'a el değmemiş olarak saklayabildiği ayrıntısına yer verilir:

bekledi taňrı züleyḫāyı tamām
tā ki bula bikr anı yūsuf imām[1376]

Bu yüzyıldaki Süle Fakîh'in anlatısında, Züleyha'nın Mısır aziziyle evlenme hadisesinden önce Mağrip civarındaki birçok sultanın Züleyha ile evlenme talepleri olduğu dile getirilir:

Çevre beglerden kişiler geldiler
Her birisi seni oġlına diler

İçliler şāruň içi ṭolmış durur
Ḳamusı senüň için gelmiş durur[1377]

Anlatıda, Mısır azizinden başkasıyla evlenmeyeceğini dile getiren Züleyha'nın, babasının Mısır sultanına elçi ile beraber bir mektup göndermesini de sağladığı görülür:

Zelḫā eydür atasına diňlegil
Gör ki ne direm sözümi aňlagil

Mıṣr sulṭānına ilçi viresin
Biti yazup ne diriseň diyesin

[1375] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 314.
[1376] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 315.
[1377] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 158.

Kim beni sen ayruġa virmeyesin
Ṣoňra benüm ḳanuma girmeyesin

Görgil andan ne ḫaber gelür saňa
Biti yazup gönderesin sen aňa[1378]

Yukarıdaki hadiselerin devamında, Mısır sultanın da Züleyha'nın babasına bir elçi gönderip mukabelede bulunması, sonrasında Züleyha'nın kervanının düğün için Mısır'a doğru yola çıkması hadisesi tafsilatlı bir şekilde ele alınır.[1379]

Anlatıda, Züleyha'nın Mısır azizini gerdek odasında gördüğü ve görür görmez de kendinden geçip bayıldığı diğer anlatılarla paralel bir şekilde dile getirilir.[1380]

Züleyha'nın kendisini Hz. Yusuf'a saklaması için Allah'a ettiği niyaz kabul edilir ve kendi yerine azizin koynuna girmesi için Züleyha'nın suretinde bir peri kızı gönderilir.[1381]

Bu yüzyılda Garîb'in varyantında Züleyha'nın Mısır azizi ile evlenmeden önce civardaki birçok sultan tarafından istendiği ama Züleyha'nın bütün bu teklifleri reddettiği belirtilir.[1382]

Yine eserde, Taymus'un Mısır azizine kızı Züleyha ile evlensin diye gönderdiği mektup ve akabinde Mısır azizinin de bu teklifi kabul ettiğine dair Taymus'a gönderdiği elçi ayrıntısı diğer birçok anlatıda ele alındığı şekliyle tahkiye edilir.[1383]

Züleyha, evlendiği kişinin gerdek gecesi düşte gördüğü kişi olmadığını anlar ve büyük bir üzüntüye gark olur.[1384]

[1378] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 159-160.
[1379] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 158.
[1380] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 164-167.
[1381] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 168-169.
[1382] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 409-411.
[1383] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 412-414.
[1384] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 420-421.

Garîb'in anlatısında da son olarak Züleyha'nın suretinde bir peri kızının Allah tarafından gönderildiği ve azizin koynuna bu peri kızının girdiği ayrıntısı yer verildiği görülür:

Ḥaḳ te'ālā Zelḫā'yı sevindürür
Bir perī ḳızını aňa göndürür

Didi aňa var Zelīḫā yanına
di-ki selām ṣıḥḥat olsun cānına

Ḳorḳmasun Yūsuf'u aňa virürem
Ġayrıdan ṣaḳlar aňa irgürürem

Var sen anda Zelḫa ile bile ṭur
Zelḫa'nuň gey ṭonların rengine gir

Çünkü sulṭān anda gerdege gele
Zelḫa diyü senüňle gerdek ola[1385]

Aynı yüzyıldaki Şeyyâd Hamza anlatısında, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Züleyha'nın babasının, Mısır azizine gönderdiği mektuptan ve azizin, Züleyha'nın babası Taymus'a verdiği olumlu cevaptan bahsedilir.[1386]

Eserde, diğer birçok anlatıdan farklı olarak Züleyha'nın, Mısır azizi Kutayfer'i ilk kez karşılaştığı yerin gerdek odası değil taht olarak dile getirilir

zelīḫā çün girür oturur taḫtına
ol ḳutayfer geldi zelīḫā yanına

zelīḫā eydür burḳa' altından anı

[1385] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 424-425.
[1386] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 129.

eydür uşbu kim-durur soruň bunu

…

āh ėdüben çünkim ol taḫttan düşer
ḳaravāşlar ḳamu üstine üşer[1387]

Eserde, kısa bir anlatımla iki beyitte Kutayfer'in yanına Züleyha diye bir peri kızının geldiği ayrıntısı da diğer birçok anlatıda olduğu gibi yer alır:

bir söz daḫı eydeyim size 'aceb
çün ḳutayfer zelīḫāyı ḳılur ṭaleb

bir perī ḳızı gelürdi ḳatına
yatardı ol ḳutayfer ḳatına[1388]

15. yüzyıl anlatılarından Tebrizli Ahmedî'de Taymus'un önceden Mısır sultanını tanıdığı, bu sebeple de kızını ona karşı uyardığı ayrıntısı dikkat çeker:

Eydür ey ḳızım bu ḥüsn-i vaṣf-ı ẕāt
Mıṣr sulṭānında yoḫdur bu ṣıfāt

Bir ḥarīf-i ebter kişidür bed-liḳā
'Ömri gitmiş devletinde yoḫ beḳā[1389]

[1387] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 129-131.
[1388] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 131.
[1389] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 29a.

Tebrizli'nin anlatısında da diğer birçok anlatıda ele alındığı gibi Züleyha'nın babasının Mısır sultanına yazdığı mektup ayrıntısının akabinde Mısır sultanının bu mektuba verdiği cevap bulunmaz.[1390]

Yine aynı şair, diğer anlatılarda olduğu gibi Züleyha'nın Mısır azizini görür görmez kendinden geçtiğini ve büyük bir üzüntüye gark olduğunu belirtir.[1391] Eserde, Züleyha'nın yerine onun suretinde bir peri kızının azizin koynuna girdiği ayrıntısı ise yer almaz.

Bu yüzyıldaki Çâkerî'nin varyantında, Züleyha'nın hâline vâkıf olan babası Mısır azizine elçiler ve çeşitli hediyeler göndererek kızını ona vermek istediğini belirtir.[1392]

Züleyha'nın Mısır azizi ile evlenmek için yola çıkan kafilesinin Mısır'a yakın bir yere geldiğinde konakladığı ve Mısır azizinin de Züleyha'nın yanına onu karşılamak için yola çıktığı eserdeki bir başka ayrıntıdır.

Eserde, Züleyha'nın Mısır azizi ile karşılaştığı sahnede çadırının dışında azizi gören Züleyha'nın diğer anlatılarda olduğu gibi büyük bir hayal kırıklığı ve üzüntü yaşadığı dile getirilir:

Züleyḫā ḫaymeden ḳıldı nigāhı
Cigerden çekdi bir göynüklü āhı

Didi iyvāh düşvār oldı kārum
Degül ol gördügüm gün yüzlü yārum

...

Dirīġā baḫt sitem-i saḫt oldı
Ṭulū'-ı aḫterüm bed-baḫt oldu[1393]

[1390] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 29b.
[1391] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 29b-30a.
[1392] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 175-178.
[1393] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 188-189.

Anlatının devamında, rüyasında gördüğü sevdiğine kavuşmak için Züleyha'nın *"Ḥüdāvendā işim vardı fesāda/Yüzüme lutf bābın ḳıl güşāde"*[1394] şeklinde ettiği duanın akabinde Züleyha'ya gayibden gelen bir haberle Mısır azizinin iktidarsız olduğu haberi verilir:

Beşāret murġı ol dem ḳıldı pervāz
Sürūş-ı ġaybda nāl virdi āvāz

...

Çün olmışdur kilīdinüñ dişi mūm
Nedür kār geliser mūm-ı ma'lūm

Melūl olma ṣaḳın ey pāk-dāmen
Ki elmās āteş itmez nerm āhen

Ne ġam yirsin sen ey pākīze-gevher
Ki anuñ mūmı olmaz seng ü mermer[1395]

Aynı yüzyılın önemli anlatılarından Hamdullah Hamdî'de Züleyha'yı yedi iklimden sultanların istediği ama Züleyha'nın ısrarla Mısır azizi ile evlenmek istediği belirtilir:

Yedi hândan erişti yedi resûl
Cümlesinin murâdı sabr-ı kabûl

Verdi her biri isteyip duhter
Mâl-ı Kârûn u milk-i İskender

[1394] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 190.
[1395] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 191.

Olmak için nişân-ı sultânı
Verdiler hâtem-i Süleymânı

Çün Züleyhâ'ya vâsıl oldu haber
Kalbe endîşe etti zîr ü zeber[1396]

Babası Taymus Züleyha'nın üzüntüsünü görünce ona müjdeyi verir ve Mısır azizine onun için bir elçi göndereceğini belirtir:

Çünkü Taymûs anun işitti sözün
Leb-i lutf ile öptü iki gözün

Dedi ey nûr-ı dîde olma melûl
Mısr'dan gelmediyse n'ola resûl

Ben Azîze resûl göndereyin
Senin ahvâlini haber vereyin[1397]

Anlatıda, Taymus'un Mısır azizine mektup göndermesi ve sonrasında Mısır azizinin de ona cevap vermesi hadisesi diğer birçok anlatıda ele alındığı gibi tahkiye edilir. Hamdî'nin eserinde bu kısımda diğer anlatılardan farklı olarak Mısır azizinin aslında Mağrip mülküne mektup göndermek yerine kendisinin gitmek istediği ama sultan Reyyan'ın, o olmadan hareket edemediği şeklindeki ifadesi dile getirilir:

Lutf edip çünkü cûd-ı ummânı
Gevherin bana etti erzânî

Farz-ı ayn oldu şimdi ben cûya

[1396] Hamdî, *a.g.e.*, s. 213.
[1397] Hamdî, *a.g.e.*, s. 216.

Ki varam yüzüm üzre ol suya

İlle n'edem ki hazret-i Reyyân
Bensiz olmağa yokdurur imkân

Başım üstünde hıdmet odu yakar
Yüzümü görmese başıma kakar[1398]

Anlatının devamında Mısır elçisinin Mağrip ülkesine gelerek Züleyha'yı alıp Mısır'a döndüğü belirtilir.[1399]

Yine eserde, Mısır azizinin Züleyha'yı karşılama töreni ayrıntılı bir şekilde ele alınır. Bu törende Züleyha'nın azizi ilk defa gördüğü sahnedeki ahvali çok kötüdür:

Çün Züleyhâ Aziz'e etti nigâh
Dil-i gam-dîdesinden eyledi âh

Key dirîğâ ne müşkil oldu işim
Dev oldu melek umarken eşim

Bu değil ol sanem ki ben gördüm
Aşkına cân ile gönül verdim[1400]

Hamdullah Hamdî'nin anlatısında bundan sonraki kısımda Züleyha'nın Allah'a yalvararak kendisini azizden saklamasını istemesi ve ardından gaipten gelen cevapta azizin iktidarsız olduğu haberi Çâkerî'nin anlatısında dile getirildiği gibidir:

Tanrın için beni esirge felek
Cevr-i devrinden et dilimi dilek

[1398] Hamdî, *a.g.t.,* s. 220.
[1399] Hamdî, *a.g.t.,* s. 221-222.
[1400] Hamdî, *a.g.e.,* s. 229.

Vermesin hâre gül gibi eteğim
Olmasın hâr nasîbi sîb enegim

Elime vermedi çün ol yâri
Elim ağyara vermesin bâri

Mühr-i ahd urdu kufl-ı genc-i yâr
Mâr etme kilîdini zinhar

...

Hâtif-i gaybdan nidâ geldi
Ne nidâ derdine devâ geldi

K'ey Züleyhâ firâka sabr eyle
Ağlama iştiyâka sabr eyle

Bu değil gerçi ol azîz-i cemâl
Budur amma kilîd-i bâb-ı visâl

Sevse dil dilberin şemâ'ilini
Sever anun kamu vesâ'ilini

Nazarından bu şahsı eyleme redd
Maksad olur vesîle-i maksad

Yok kilîdinde anca kuvvet ü fer
Ki bula feth-i mühr-i kufle zafer

Etti takdîr anun kilîdini mûm

Mûm germ olıcak işi ma'lûm[1401]

Hamdî'nin anlatısının bu kısmında Züleyha ile aziz'in gerdeği hususunda bir diğer rivayete de yer verilir. Bu rivayet, incelediğimiz diğer birçok mesnevide olduğu gibi azizin yatağına Züleyha suretinde bir peri kızının gönderildiğidir:

Bir rivâyet budur çün Kıtfîr
Valsına anun olsa dâmen-gîr

Bir perî-sûreti Züleyhâ'da
Def'i hâzır olurdu arada

Bu melek sanup ol perîyi Azîz
Olur idi anunla zevk-âmiz

Zâhir oldur bu kavl-i sâdıktır
Ahdi mezkûra hem muvâfıktır[1402]

Yukarıdaki tahkiyede görüldüğü üzere, Hamdî'nin bu ikinci rivayeti hadiseye daha uygun bulduğu anlaşılır.

Bu yüzyıldaki Hatâyî-i Tebrizî'de, Züleyha'yı başka memleketlerin sultanlarının istemesi hadisesine yer verilmez. Anlatıda, diğer birçok anlatıda yer aldığı gibi Mağrip hükümdarı Taymus'un Mısır azizine kızıyla evlenmesi için elçi göndermesi hadisesi yer alırken bu kısımda Mağrip ülkesi ile Mısır'ın arasının altı aylık mesafede olduğu da belirtilir:

Sulṭan eydür kim bu Mışra bir kişi
Tā ki göndereli bilsün bu işi

[1401] Hamdî, *a.g.e.*, s. 231-232.
[1402] Hamdî, *a.g.e.*, s. 237.

Varuben ol şāh-ı Mışra söylesün
Ol senüñ aḥvālüñi ‘arż eylesün

Saldı yola içlileri ol zamān
Altı aylıḳ yol idi ol bī-gümān[1403]

Yukarıdaki tahkiyenin akabinde gelen hadisede, Mısır azizinin de Taymus'a olumlu cevabını bir elçi yoluyla ilettiği belirtilir.[1404]

Eserde, Züleyha'nın Mısır azizi ile karşılaşma sahnesinde vuku bulan büyük hayal kırıklığı, diğer anlatılarda ele alındığı gibidir. Buna göre Züleyha, Mısır azizini görünce dünyası başına yıkılır:

Ḳızlar ilen Zelḫā gördi ki hemān
Bir sa‘atdan ṣonra şāh geldi revān

Çün Züleyḫā pādişāhı gördi dir
Feryād itdi āh u efġān ḳıldı dir

Ben gören er bu degüldür gelmesün
Bu benüm yanımda bir dem ḳalmasun[1405]

Anlatının devamında, diğer birçok anlatıda yer aldığı gibi Allah tarafından Züleyha'yı azizden korumak için Züleyha suretinde bir peri kızının gönderildiği ve azizin de Züleyha sanarak bu kızla ilgilendiği ayrıntısı yer alır:

Ḥaḳ te‘ālā bir perī ḳız gönderür
Ol perīni kim görür Zelḫā sanur

[1403] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 173.
[1404] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 173-174.
[1405] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 174-175.

Çün ‘azīz gelse anuň ḳatına var
Varmasun Zelḫāya hīç anda yār

...

Geldi şāh gitdi perī ḳız yanına
Şāh saġındı Zelḫādur geldi yanına[1406]

16. yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin varyantında da bu başlıktaki hadiseye geçilmeden, ilk olarak dünyadaki birçok sultanın Züleyha ile evlenmeye talip oldukları ayrıntısına yer verilirken Züleyha'nın, bu taliplerin hiçbirisini istemediği ve akabinde babasına Mısır Aziz'i ile evlenmek istediğini ifade ettiği belirtilir.[1407]

Hadisenin devamında, sultanların gönderdiği elçilere lisanımünasiple kızının Mısır Aziz'ini istediğini dile getirdiği belirtilen Züleyha'nın babasının, elçilere yalan söylediği ve Mısır Aziz'inin, kendilerinin taleplerinden evvel kızını istediğini belirterek onunla söz kestiklerini ifade ettiği görülür:

Virüp elçilere şāhāne ḫil‘at
İdüp her birine şāhāne ḫidmet

Didi yol yoḳ ḳızı virmege size
Ki zīrā nām-zed oldı ‘Azīz’e

‘Azīz-i Mıṣr sizden evvel anı
Diledi gönderüp çoḳ armaġanı

Anuň sözi üstine söz ḳonsa olmaz
Hee bes didük ayruḳ dönmek olmaz[1408]

[1406] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 175.
[1407] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 236-241.
[1408] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 242.

Yine diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde Kemâl Paşazâde'nin eserinde, kızının Mısır Aziz'i ile evlenmesine icazet verdiği anlaşılan babasının, Mısır Aziz'ine bir elçiyle birlikte kızının onunla evlenmek istediğini izah ettiği bir mektup gönderdiği, elçinin getirdiği mektubu alan Aziz'in, bu teklifi büyük bir sevinç ve memnuniyetle karşıladığı mektuba mukabelede bulunduğu ayrıntılarına yer verilir.[1409]

Eserde bu hususta dile getirilen diğer ayrıntılarda diğer eserlerle benzer şekilde Züleyha'nın babasının, kızının çeyizlerini hazırlatıp kervanını Mısır'a gönderdiği[1410] belirtilirken Züleyha'nın kervanının Mısır yolculuğunun, ne kadar sürdüğü belirtilmezse de eserdeki *"Göçüp ḳonmaḳda olup her dün ü gün/İrişürler diyār-ı Mıṣr'a bir gün"*[1411] şeklindeki manzumeden yolculuğun dur durak bilmeden yapıldığı anlaşılmaktadır.

Kemâl Paşazâde'nin anlatısında bu hususstaki son ayrıntıların yine diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde tahkiye edildiği görülürken hadiselerin sırasıyla; Züleyha'nın kervanının Mısır'a geldiği haberini alan Mısır Aziz'inin büyük bir kalabalık ve merasimle Züleyha'yı karşılamaya gittiği, Züleyha'nın daha fazla dayanamayarak Aziz'i görmek istemesi üzerine dayesinin yardımıyla çadırının kenarından gizlice Aziz'i gördüğü, rüyasındaki gence benzemeyen Aziz'i görünce büyük bir üzüntüye gark olduğu şeklinde ele alındığı görülür.[1412]

16. yüzyıl anlatılarından Bağdatlı Zihnî'de, birçok anlatıda yer aldığı gibi Züleyha'yı başka bazı ülkelerin sultanlarının istediği belirtilir.[1413]

Yine anlatıda, diğer birçoğunda olduğu gibi kızının hâline üzülen babası Taymus'un Mısır azizine kızıyla evlenmesi teklifini iletmek üzere elçi gönderdiği dile getirilir.[1414]

[1409] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 243-251.
[1410] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 253-260.
[1411] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 260.
[1412] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 260-288.
[1413] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 236.
[1414] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 242-245.

Mısır azizinin de Taymus'un teklifine olumlu yaklaşarak Mağrip'e haber gönderdiği ve sonrasında Züleyha'nın düğün hazırlıklarına başladığı ayrıntısı eserde uzunca bir anlatımla dile getirilir.[1415]

Yine eserde, bu hususta son olarak Züleyha'nın Mısır azizini görüp büyük bir üzüntüye gark olması üzerine, Allah'a iffetini saklayabilmesi adına dua etmesi[1416] ve bu duaya hâtiften gelen,

Melūl olma 'Azīz'ün ṣoḥbetinden
Teneffür ḳılma meyl ü raġbetinden

Kim anūn vaṣluña incāḥı yoḳdur
Muḳaffel dürcüñe miftāḥı yokdur[1417]

şeklindeki cevaptan ise azizin iktidarsız olduğu bilgisine ulaşılır.

Aynı yüzyıldaki Gubârî'nin anlatısında da babası Taymus'un Züleyha için henüz Mısır azizine haber göndermeden önce birçok başka ülke sultanının, evlenme talebiyle Züleyha'yı, babası Taymus'tan istediği dile getirilir.[1418] Devamında Taymus'un, sultanların elçilerine verdiği *"Daḥi siz gelmedin bilüñ bu kenīz/Oldı Mıṣr içre nām-zed-i 'azīz"*[1419] yollu cevapla kızının, Mısır Aziz'i ile nişanlı olduğunu belirterek onların bu talebini geri çevirdiği ayrıntısı yer alır.

Gubârî'de diğer bütün anlatılardan farklı olarak Züleyha ile evlenme talebinin öncelikle Mısır azizinden geldiği bilgisi yer alır:

Nāmumı gūş idüp 'azīz-i Mıṣr
Cāmumı nūş idüb 'azīz-i Mıṣr

Bencileyin o daḥi mest olmış
Mest-i cām-ı ġam-ı elest olmış

[1415] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 249-254.
[1416] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 259-262.
[1417] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 263.
[1418] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 134.
[1419] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 134.

Hem işitmiş kelām-ı Teymūsı
Göge atmış külāh-ı nāmūsı

Ya'nī ol daḫi elçi göndermiş
Tuḥfelerle dilekçi göndermiş[1420]

Aynı eserde, Züleyha'nın babası Taymus'un da memnuniyetle karşıladığı yukarıdaki talebin ardından Mısır'a giden Züleyha'nın Aziz ile karşılaşması sonrası içine düştüğü perişan hâli diğer anlatılarda olduğu gibi ele alınır:

Baḳarın çeşm-i intiẓārile
Ki müşerref olam nigārile

Geldi nāgeh o dem şeb-i deycūr
Ben umardum o dem göreydüm nūr

Oldı ẓulmet-serā serāy-ı sürūr
Rūzum oldı o dem şeb-i deycūr[1421]

Gubârî'nin anlatısında diğer bazı anlatılarda yer alan iktidarsız olduğu yahut Züleyha'nın yerine onu suretinde bir peri kızı gönderildiği ayrıntıları yer almaz.

Bu yüzyıldaki Şerîf'in varyantında, babası Taymus'un henüz Mısır azizi ile irtibata geçmeden Züleyha ile evlenmek için yedi ayrı memleketin sultanının taleplerini geri çevirdiği ayrıntısı verilir.[1422]

[1420] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 135.
[1421] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 138.
[1422] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 164.

Şerîf'in anlatısında, diğer birçok anlatıdan farklı olarak Taymus'un mektubu önce kime yazacağı hususunda bir karışıklık yaşayıp sonunda Mısır azizine yazdığı belirtilir:

Sulṭân ne buyurur kâtib yazar idi
Her söze ṭonlar geydürür ṣad hezâr

Mâliki adı Reyyânidi
Hem 'Azîz-i Mıṣr anuň cânıdı

Bilmediler ḳanḳısıdur Mıṣr-ı ṣâh
Kim ḥikâyet ide ḥâl-i pâdişâh

İlla söylenen 'Azîz-i Mıṣr-ıdı
Hem sipâh içinde ser-leşker idi

Ol 'Azîz-i Mıṣr adına yazdılar
Ḫoş 'ibāretle feṣâḥat yazdılar[1423]

Eserde bazı anlatılarda dile getirilenle benzer şekilde Mısır ile Mağrip ülkesinin altı aylık bir mesafede olduğu ayrıntısı dadile getirilir.[1424]

Yine, birçok anlatıda işlenildiği gibi burada da Züleyha ile azizin karşılaştığı sahnede, Züleyha'nın üzüntüsünden kendinden geçtiği ve bayıldığı belirtilir.[1425]

Mısır azizinin, Züleyha'nın Hz. Yusuf'a el değmemiş bir şekilde kavuşabilmesi için Allah tarafından iktidarsız bırakıldığı ayrıntısı da eserde şu şekilde işlenir:

[1423] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 165.
[1424] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 166.
[1425] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 169.

Var rivâyet kim ‘Azîzden şehveti
Ḥaḳ te‘ālā zāyil itdi şehveti

Saḳladı anda Zelîḫâyı tamâm
Tâ kim bula anı bikri Yûsuf imâm[1426]

Anlatıda, bu hususta ikinci ayrıntı da yine diğer eserlerde yer aldığı gibi, Allah tarafından azize eş olsun diye Züleyha’nın suretinde bir peri kızının gönderilmesi hadisesidir:

Ba‘żı aydur Taňrı bir cini ḳızın
Beňzedür görkde Zelîḫâya yüzin

Olur idi ol ‘Azîz ile yaḳın
İstedügince olur aňa yaḳın

Böyle geçdi gice gündüz ḥâleti
Hem Zelîḫâ buldı andan râḥatı[1427]

Aynı yüzyılda Taşlıcalı Yahya’nın varyantında da diğer birçok varyantta olduğu gibi Züleyha, Mısır aziziyle evlenmeden önce birçok memleketin padişahlarının elçiler gönderip Züleyha’yı istediği belirtilir. Eserde, diğerlerinden farklı olarak birçok padişahın Züleyha’ya talip olduğu haberini alan Mısır azizinin kendisine mektup gelmeden önce Züleyha’yı babasından talep eden bir mektup yazdığı ayrıntısına da yer verilir.[1428]

Aynı şair, yine diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde Züleyha’nın babasının Mısır azizine mektup yoluyla verdiği cevaptan ve sonrasında Züleyha’nın

[1426] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 170.
[1427] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 171.
[1428] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 71.

kafilesiyle birlikte evlenmek için yaptığı Mısır yolculuğundan da ayrıntılarıyla bahseder.[1429]

Taşlıcalı'nın anlatısında Züleyha ile Mısır azizinin birbirlerini görmeleri hadisesi diğer anlatılardan farklı olarak tahkiye edilir:

Bu resme ḳıldı râvîler rivâyet
Bu idi Mışruň a'yânında 'âdet

Ev ıssı eylese bir ḫâne ta'mîr
İderdi kendü taṣvîrini tahrîr

Ḳapusı üzre anı ḳazdururdı
Yıluň târîḫün anda yazdururdı

O devletḫâneye geldi Zelîḫâ
'Azîziüň oldı taṣvîri hüveydâ

Ṣaḳalı sînede şeklen sitemkâr
Çeňesinde bıyıḳlar bir ḳarış var

Yeňi bol câme ile fâriġu'l-bâl
Ṭurur çâderde gûyâ Rüstem-i Zâl

Ḳabâ dülbendin indürmiş ḳulaḳdan
Görinür ḳarlı dağ gibi ıraḳdan

Gözi gûyâ ki bir ṭaġda yanar od
Ol od üstinde ḳara ḳaşları dûd

Zelîḫâ gördi ol taṣvîri nâgâh

[1429] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 71-74.

‘Azîzüñ ḳıṣṣasından oldı âgâh

Düşinde gördügi meh-rû degül bu
Fiġân u nâle ile ṣaġdı ṣagu

Didi feryâd ile ḥayfâ dirîġâ
Beni ‘ışḳ eyledi ḫalḳa temâşâ[1430]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre Züleyha’nın, diğer anlatıların aksine Aziz ile yüz yüze gelmeden önce evvela onun resmini gördüğü ve rüyasında gördüğü güzelin de o olmadığını fark ettiği anlaşılmaktadır.

Yine Taşlıcalı’nın anlatısında düğün gecesi halvet hadisesinin gerçekleşmediği ve azizin düğünün üzerinden ne kadar zaman geçtiği belirtilmeden Züleyha ile halvet olmaya çalıştığı ayrıntısı diğer eserlerde ele alınmamış bir ayrıntı olarak göze çarpar:

Dügün eyyâmına irişdi pâyân
Gelen bîgâneler oldı perîşân

‘Azîz olmışdı bu sûr ile mesrûr
Zelîḫâ ḫidmetine oldı destûr

Revâne oldı ol ḫalvet-serâya
Buluşdı ol nigâr-ı dil-rübâya

Zelîḫâ’nın açılmadı ḥicâbı
Berây-ı maṣlaḥat çekdi ‘ažâbı

Bu ḥâl üstine geçdi niçe eyyâm

[1430] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s.

Visâle eyledi bir gice ibrâm

İdüp sîmurġ-ı ževķı zühdin iẓhâr
Başını ḫırķaya çekdi keşef-vâr

Ümîdi ḫâmesi yazmadı nâme
Murâdı şâhı gelmedi ķıyâma

Vücûdı ḥayyesine geldi ḫaşyet
Hemânâ ṣokmadan itdi ferâġat

Demür ķalķanı ķalkanı geçerdi
Ṭoķınsa yerli ṭaşa yol açardı

Dönüp el-ķıṣṣa elsüz âsitîne
Güžer ķılmadı dildâr-ı güzîne

Ne deňlü ṭâlib oldı bu murâda
Devâsı derdini itdi ziyâde

Bu işden ʻâķıbet itdi ferâġat
İderdi sâde pehlûya kanâʻat[1431]

Yukarıdaki manzumede azizin iktidarsız olduğu ve bu sebeple de elinden gelenin Züleyha'ya sarılabilmek olduğu açıkça ifade edilmektedir.

Bu yüzyılda Şerîfî'de de Züleyha'nın Mısır azizi ile evlenmesinden evvel yedi farklı hükümdarın onunla evlenmek istediği bilgisi yer alır. [1432]

[1431] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 77-78.
[1432] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 4.

Kızı Zeliha'nın Mısır azizi ile evlenme ısrarına dayanamayan babası Taymus'un diğer birçok anlatıda yer aldığı gibi diğer sultanların teklifini kabul etmeyip Mısır azizine kızıyla evlenmesi için bir elçi ile birlikte mektup gönderdiği belirtilir.[1433]

Aynı şair, Züleyha ile azizin birbirlerini gördükleri sahnede Züleyha'nın içine düştüğü perişan hâli şöyle dile getirir:

Zelīḫā dāyeye dir cānum ister
'Azīz-i Mıṣr'ı lu'bıla göster

Kenār-ı ḫaymesini dāye yardı
Zelīḫā kim 'Azīz-i Mıṣr'ı gördi

Didi seyrümde gördügüm degül bu
Ḳanı ol gördügüm dil-dār-ı meh-rū

Fiġānlar eyleyüp feryāda başlar
Döker nergislerinden ḳanlı yaşlar[1434]

Eserde bu hususta ki son ayrıntı ise diğer birçok anlatıda olduğu gibi azizin iktidarsız olduğu ve bu sayede Züleyha'nın bekâretini Hz. Yusuf'a saklayabildiği bilgisidir.[1435]

Bu yüzyılda incelememize dâhil ettiğimiz son eser olan Ziyai Yusuf da bu hususta ki anlatısına çevre illerden birçok hükümdarın Züleyha ile evlenmek isteğinde olduğu ve Züleyha'nın hiçbirinin teklifini kabul etmediği bilgisini vererek başlar.[1436]

[1433] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 4-5.
[1434] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 5-6.
[1435] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 6.
[1436] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 218-221.

Anlatıda babası Taymus kızı Züleyha'nın üzüntüsünü görür ve onun çaresinin Mısır azizi olduğunu anlayıp azize bir elçi gönderir:

Peder gördi ki anuň sūz u derdi
Füzūn olup ruḫınuň şoldı verdi

İLāc-ı ġayre baḳmaz cānı anuň
'Azīz-i Mıṣr'dur dermānı anuň

Didi bes budur ol eşkāle çāre
Ki bir ḳāṣıd 'Azīz-i Mıṣr'a vara

Bu cānibden selām ü ḫıẕmet ide
Züleyḫā'dan yana göňlin aḳıda

Bes ol sā'īt bulup bir kārdānı
Ḳabūl itmişdi muḳarriblerden anı

Virüp ḫayli metā' ü ḫil'at ü māl
'Azīz-i Mıṣra ḳıldı anı irsāl[1437]

Ulağın ilettiği teklif üzerine Mısır azizinin çok sevindiği ve bu teklifi kabul ettiği şöyle nazmedilir:

Didi ḫayretde ḳalup ben kim olam
Ki gökde istedügim yerde bulam

Beni ḳaldurdı çünkim ḫākden şāh
Nola çerh üzre diksem rāyet-i cāh

[1437] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 222.

Ben ol ḫāküm ki feyż-i ebr-i nīsān
İde bārān ile ser sebz ü ḫandān

…

Dil olsa sebze gibi tende her ḳıl
Bu lutfa şükr ide bende her ḳıl

Bu lutfı k'itdi şeh ben ḳula iżhār
Olur boynuma farż er baḫt ola yār[1438]

Aynı şair, Züleyha'nın Mağripten Mısır'a olan yolculuğunu tafsilatlı bir şekilde dile getirir.[1439] Bu yolculuğun sonunda Züleyha'nın Mısır azizi ile karşılaşması sonrası içine düştüğü perişan hâlet diğer anlatılarda olduğu gibidir:

Züleyḫā çünki anı gördi nāgāh
Metā'-ı cāna od urdu idüp āh

Ḳalup ḥayretde oldı ṭāḳati ṭāḳ
Yüzin yırtup başına ḳoydı ṭopraḳ

Ki vāveylā 'acep kār oldı baňa
Vücūdum serbeser bār oldı baňa[1440]

Anlatıda, bu hususta son olarak Züleyha'nın Allah'a yalvararak kendisini azizden uzak tutmasını talep etmesi üzerine hatiften gelen sesin, azizin iktidarsız

[1438] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 225.
[1439] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 227-235.
[1440] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 237.

olduğunu ve ondan korkmasına bir gerek olmadığını Züleyha'ya bildirdiği belirtilir.[1441]

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'nin varyantında bir ayrıntıya yer verilerek Taymus'un, kızı Züleyha'ya Mısır sultanı hakkında bildiklerini aktardığı görülür:

Ol dédi sulṭān-ı Mışr olan emīr
Bed-iliḳādır çehrede kendüsi pīr

Bu şekil ki vaṣf édersin yā ḳızım
Ol degildir Mışra sulṭān ey gözüm

Ol Züleyḫā eytdi yā ata anı
Almalıyam Mışra şāh olan ḫānı

Vér beni sen şehr-i Mışra varuram
Yoḳsa 'aşḳıyla helākı buluram[1442]

Yukarıdaki tahkiyede görüldüğü üzere, babasının Züleyha'yı hata yapma ihtimaline karşı açıkça uyarmasına rağmen Züleyha'nın Mısır şahı ile evlenme aruzunu ısrarla sürdürdüğü anlaşılır.

Anlatının devamında diğer birçok anlatıda yer aldığı gibi Taymus'un, kızı ile evlenmesi için Mısır şahına bir elçi ile birlikte mektup gönderdiği belirtilirken Mısır şahının bu mektuba verdiği cevap bulunmamaktadır.[1443]

Ahmedî'nin anlatısında Züleyha ile Mısır sultanının ilk kez yan yana geldikleri sahnenin gerdek odasında vuku bulduğu belirtilir. Ahmedî, bu karşılaşma

[1441] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 240.
[1442] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 156-157.
[1443] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 157-158.

hadisesi esnasında bir ayrıntı üzerinde durarak Züleyha'nın Mısır şahını görür görmez aklının başından gittiğini ve bu sebep ile de şahın Züleyha'ya dokunmadığını belirtir:

Ol Züleyḫā anı görünce nihān
'Aḳlı gitdi yére düşdi nā-gehān

Ol Melik çün anı āḳıl görmedi
Ṭaşra vardı el 'arūsa urmadı[1444]

Anlatıda bu hususta son tahkiye diğer anlatıların birçoğuyla paralel bir şekildedir. Buna göre Allah, Züleyha'yı şahın elinden kurtarmak için bir peri kızı gönderir ve bu sayede Züleyha yerine şah ile bu peri kızı zifafa girer:

Gitdiler andan ḫalāyıḳlar hemān
Ol Züleyḫāyı Ḫudā ḳıldı nihān

Bir ecinne ḳızını gönderdi ol
Ol Melike var musaḫḫar dédi ol

Ol Melik ol ḳız-ile oldı zifāf
Oldı ol cinī ḳız ile sīne ṣāf[1445]

Aynı yüzyılda kaleme alınan Oflu Bilâl Efendi'nin varyantında bu hususta ayrıntılar yer almaz.

Yine bu yüzyılın, müellifi belli olmayan bir Kıssa-i Yûsuf anlatısında, Züleyha'nın babasının Mısır ile Mağrip ülkesi arasındaki mesafenin altı aylık

[1444] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 158.
[1445] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 159.

uzunlukta olmasını bahane ederek Züleyha'yı Mısır'a göndermek istemediği ayrıntısına yer verilir:

atası ėydür eyā cānım cānı
söyleyeyüm sözüm sen diŋle beni

bunda mıṣra altı aylıḳ yol ola
altı aylıḳ yola kim vara gele

altı ay dün ü gün gitmeŋ gerek
andan ṣoŋra mıṣr iline yetmen gerek

ey ḳızım sen aŋa gitmeŋ muḥal
anuŋçün iŋşemeyesin muḥal

āhiretde éresin meger aŋa
anuŋçün söyleme ayruḳ baŋa[1446]

Eserde, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Züleyha ile evlenmek için çevre ülkelerden sultanların geldiği dile getirilir.[1447] Züleyha'nın bu sultanlarla evlenmemek için öne sürdüğü husus dikkat çekicidir:

éydesin ki bu ḳızımuŋ 'aybı var
hefde bir kez anı bir dėv dutar

çoḳ istedük aŋa dermān bulmaduḳ
ol dėvüŋ elinden alamaduḳ

bunı işidüp her biri vara gide

[1446] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 111-112.
[1447] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 112.

bunı almadan gitmeye de yā nėde[1448]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere, Züleyha'nın uydurduğu cin tutması fikrinin, sultanların Züleyha'ya olan ilgisini kaybetmesini sağladığı anlaşılır.

Aynı şair, diğer birçok anlatıda olduğu üzere Taymus'un, kızı Züleyha ile evlenmesi için bir elçi ile birlikte mektup gönderildiği ayrıntısını da dile getirir.[1449]

Eserde, diğer anlatılarda bulunmayan bir hadise ise Mısır sultanının, Taymus'un gönderdiği elçi ile Züleyha üzerine başlık parası hususunda pazarlığa tutuştuğu sahnedir:

hele sulṭān ėlçiyi göndüriser
altun gümüş cevherler vėriser

sulṭān ėlçiye varup danışdılar
ol ḳızın ḳalının barışdılar

yaraġ ėdüp mıṣr ilinden göşdiler
maġrip iline varup ėrişdiler[1450]

Anlatıda, Züleyha ile Mısır sultanının karşılaştığı sahnede Züleyha'nın içine düştüğü perişan hâlin diğer anlatılarla benzer şekilde tahkiye edildiği görülür.[1451]

Bu hususta son olarak Züleyha'nın Allah'a yalvararak kendisini Hz. Yusuf'a saklaması için dua etmesi ve akabinde Allah'ın duayı kabul ederek sultanın gerdeğine bir peri kızının girdiği diğer anlatılara paralel bir tahkiye ile dile getirilir.[1452]

[1448] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 112.
[1449] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 113.
[1450] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 114.
[1451] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 116-117.
[1452] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 118.

Bu yüzyılda incelememize konu olan son eser Köprülüzâde Esad Paşa'da da dönemin padişahlarının Züleyha ile evlenme arzusunda oldukları ayrıntısı yer alır.[1453]

Kendisine talip olan padişahlar arasında Mısır padişahının olmaması üzerine, Züleyha'nın bedbin hâlini gören babasının, padişahlara kızının Mısır sultanına meyilli olduğu bilgisini verdiği ve bu sayede Züleyha'yı isteyen padişahların tasallutundan kurtulduğu belirtilir.[1454]

Diğer birçok anlatıda olduğu gibi, kızının Mısır sultanına gönül verdiğini anlayan Taymus'un Mısır iline elçi göndererek kızının ahvalini bildirmesi hadisesine bu anlatıda da yer verilir.[1455]

Eserde, Mısır sultanının Taymus'un teklifini kabul etmesi ve sonrasında düğün hazırlıklarına başlanması hadisesi, uzun bir anlatımla elli beş beyitle dile getirilir.[1456]

Bu başlıkta son olarak diğer anlatılarla paralel bir şekilde Züleyha'nın Mısır sultanını görmesi ve sonrasında içine düştüğü sıkıntılı hâl ve akabinde Allah'a yakararak kendisini Hz. Yusuf'a saklamasını isteği yine uzunca bir anlatımla yirmi dokuz beyitle dile getirilir.[1457]

Züleyha'nın yakarışına gaipten gelen cevap ise şu şekildedir:

Ki ey dil-ḫaste ḳaldır başuňı sen
Silip iki gözüňden yaşuňı sen

'Azīz olmaz senüň gül-būse çīnüň
Ġam-ıla pür-şikenc itme cebīnüň

O maḳṣudına senden nāîl olmaz

[1453] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 75.
[1454] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 78-80.
[1455] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 80-83.
[1456] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 87-92.
[1457] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 97-100.

Senüň kāmuň da ansız ḥāṣıl olmaz

Sebeb-ile görürseň rūy-ı māhı
Bulursuň sūy-ı maḳṣūdıňa rāhı

Senüň olmasın andan hīç bīmüň
Ḳalur andan selāmet ḳufl-i sīmüň

Olur miftāḥınuň dendānesi mūm
Kilid-i mūmuň ise kārı ma'lūm

Ne ḥācet sen idesin gevherüň pās
Delinmez āhen-i nerm ile elmās

Aňa hātifden oldı çün bu müjde
Meserret buldı ol rūh-ı füsürde[1458]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere gaipten gelen cevapla Mısır sultanının iktidarsız olduğu haberini alan Züleyha'nın gönlünün rahatladığı mutmain olduğu anlaşılır.

Molla Câmî'nin anlatısında da bu hususta ki anlatıya, civardaki padişahların elçiler gönderip Züleyha ile evlenmek isteğinde oldukları ayrıntısı ile başlanıldığı görülür.[1459]

Anlatının devamında, civar padişahlar arasında Mısır sultanının olmadığını anlayan Züleyha'nın büyük üzüntüsü, babası Taymus'un Mısır sultanına kızının hâlini anlatması için gönderdiği elçi sayesinde son bulduğu belirtilir.[1460]

[1458] Öznur Tuba Aktaş, *a.g.t.,* s. 100-101.
[1459] Câmî, *a.g.e.,* s. 41-42.
[1460] Câmî, *a.g.e.,* s. 42-43.

Mısır sultanının Taymus'un yaptığı teklifi büyük bir memnuniyetle karşılaması ve akabinde yapılan düğün hazırlıkları diğer birçok anlatıda yer alan ayrıntılarla benzerlik gösterir.[1461]

Eserde, Züleyha'nın Mısır sultanını gördüğü sahnede *"Eyvah! dedi.'Başıma ne işler geldi! Başıma sanki büyük bir duvar yıkıldı. Benim rüyada görüp bin mihnet çekerek aradığım bu değil."*[1462] şeklindeki cümlelerinden, diğer eserlerde olduğu gibi büyük bir üzüntüye gark olduğu anlaşılmaktadır.

Anlatının sonunda, Züleyha'nın ettiği duaya gaipten gelen Aziz'in iktidarsız olduğu yollu cevabın, Züleyha'nın kederli hâline az da olsa bir rahatlama getirdiği görülür.[1463]

Semavi kitaplardan Tevrat ve Kur'ân'da bu hususta bir ayrıntı yer almaz.

İncelememize konu olan tefsirlerden Giritli Sırrı Paşa ve Süyûtî'nin eserlerinde de bu başlıkta ele alınan bir hadise bulunmaz.

Taberî'nin tarihinde de ilahi kaynaklar ve tefsirlerde olduğu gibi bu hususta bir anlatıya yer verilmediği görülür.

Bu başlıkta ele aldığımız hadisenin; semavi kitaplar, tefsirler ve Taberî tarihi gibi eserlerde yer almamasına rağmen mesnevi şairlerince tahkiye edilmiş olması, Yusuf kıssasının çıkış noktasının her ne kadar ilahi kaynaklı olsa da mesnevi şairlerince üzerine çeşitli kurgusal anlatıların da dâhil edilerek edebî bir anlatı hâline getirilip masum bir aşkın hikâyesi hüviyetine sokulmak istendiği şeklinde değerlendirmek yerinde olacaktır.

[1461] Câmî, *a.g.e.*, s. 44-47.
[1462] Câmî, *a.g.e.*, s. 49.
[1463] Câmî, *a.g.e.*, s. 50.

2.10. Hz. Yusuf'un Mısır'a Dâhil Olması ve Sonrasında Köle Pazarında Satılması

Yûsuf u Züleyhâ anlatılarının en dikkat ve ilgi çekici hadiselerinden biri olan Hz. Yusuf'un köle pazarında satılması hadisesi, bütün mesnevi şairleri tarafından ayrıntılı şekilde ele alınan bir hadisedir. Mesnevi şairleri, bu hadiseyi ele alırken kardeşleri tarafından bir tüccara satılan Hz. Yusuf'un, satın alan tüccar (Mâlik) tarafından tüm Mısır ahalisinin hazır bulunduğu bir mezatta Mısır Aziz'ine satılışını tahkiye ederler.

13. asırda Ali'nin *Ḳıṣṣa-i Yûsuf*'unda, Hz. Yusuf'un köle pazarında satılma hadisesi ele alınmadan önce, Hz. Yusuf'un geldiğini duyan Mısır ahalisinin panoraması çizilir. Eserde, kafilesiyle beraber henüz Mısır'a bir menzil uzakta olan aziz bir kimsenin şehirlerine geldiği haberini gaipten duyan Mısır halkının hepsinin Hz. Yusuf'u karşılamak için yollara düştükleri belirtilir:

Melik Dūġar ol menzilden riḥlet ḳıldı
Bir menzil Mıṣra ancaḳ ḳaldı
Mıṣr içre havādan bir ün keldi
Bir 'azīz şaḥṣ Mıṣra kelür imdi

Mıṣr ehli anı eşitip sewindiler
Cümlesi barmaġa dirneşdiler
Ulu kiçi er ü 'avrat dirneşdiler
Her birisi ḳarşu çıḳıp baḳar imdi[1464]

Mısır ahalisinin Hz. Yusuf'u gördüğünde hepsinin ona hayran kalmaları ve dahası böyle bir güzelliğin karşısında secdeye varmaları şöyle sahne edilir:

Mıṣr ehli anı köre ḳaldı ḥayrān
Aydurlar bu degildir ādemīden

[1464] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 137-138.

Muḳarrib ferişteдür indi kökden
Cümleleri aňa secde ḳılurlar imdi[1465]

Hikâyenin bu kısmında orijinal bir ayrıntıya yer verilir ve Hz. Yusuf'un güzelliğinin karşısında büyülenen Mısır halkının, Melik Dūġar'dan Hz. Yusuf'u tekrar görmeyi talep ettikleri belirtilir. Melik Dūġar'ın da henüz satılığa çıkarmadığı Hz. Yusuf'u, kişi başı birer dinar verenlere gösterdiği ifade edilir.[1466] Hikâyedeki bu ayrıntı giderek daha da ilginçleşir ve ikinci gün Hz. Yusuf'u görmek için gelen halkın ikişer Mısır altınıyla Melik Dūġar'ın karşısına çıktığı görülür. Hz. Yusuf'u görmek için verilen para/altın miktarı her geçen gün daha da fazlalaşır. Bu artış öyle bir hâl alır ki onuncu günün sonunda Hz. Yusuf'u görmek için verilen miktar on altına kadar çıkar:

İkinçi kün Mıṣr ehli yana keldi
İkişer Mıṣr altunı duta keldi
Yūsuf yüzün körmege ārzūladı
Kören ḥayrān ser-gerdān olur imdi

Üçünçi kün törtünçi kün beşinçi kün
Artturdılar tigme kün birer altun
Arzūları Yūsufı körmek üçün
Kören hergīz cemāline toymaz imdi

Andan ṣoňg͡ra on kün tamām keçdi
Onunçı kün onar altun tamām oldı
Ulu kiçi cümlesi közin kördi
Kören kişi bī-ḫōd olup düşer imdi[1467]

[1465] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 139.
[1466] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 139.
[1467] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 140.

Ali'nin eserinde yukarıdaki bilgilerin yanı sıra dikkat çeken diğer bir ayrıntı ise;

Ṣūretin kören mālın 'aṭā ḳıldı
Sīretin kören cānın fedā ḳıldı
Yegirmi beş biṅg̑ şehīd oldı
Risāletin kören īmān ketürür imdi[1468]

şeklindeki dörtlükten de anlaşılacağı üzere, Mısır ahalisinden yirmi beş bin kişinin Hz. Yusuf'u görmesi ve akabinde şehit olması hadisesidir.

Yine eserde, Hz. Yusuf'un satılmasıyla ilgili olarak kervan sahibinin Hz. Yusuf'u satarken teşhir edeceği kürsü, bakır içinde altın bir kürsü olarak tarif edilir:

Pes Ḳādirden ḥükm taḳdīr eyle oldı
Melik Dūġar Yūsufı alup keldi
Nuḥās içre altun kürsi ḥāżır ḳıldı
Yūsuf ol kürsi üzre olturur imdi[1469]

Eserde ilk etapta Hz. Yusuf'un pahasını-ederini verebilecek kimsenin çıkmadığı ve bu sırada Melik Kanzafar'ın da Hz. Yusuf'u görmek istediği bilgisine yer verilir:

Hīç kimesne anı satun alumadı
Bahā yetirip kimse yaḳın kelümedi
Mıṣr mālı muṅg̑a bahā olumadı
'Ālem mālı aṅg̑a bahā olmaz imdi

Ol vaḳtin Mıṣr meliki Ḳanẕafar
Ol 'azīze ma'lūm oldu oşbu ḫaber

[1468] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 141.
[1469] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 141.

Dūġar oġlın ḫizmetine ta'cīl ünder
Ḳulung ketür biz körelim diyür imdi

Oloḳ sā'at emr ḳıldı ol Ḳanẓafar
Köşk öñünde meydānını bezediler
Ḥarīr zībā döşekler döşediler
Çevresine telim kürsi ḳurarlar imdi[1470]

Eserde dikkate değer bir diğer ayrıntı ise Hz. Yusuf'un Mısır'a getirilip kul olarak satılması hadisesinin, Aziz ile Zeliha'nın evliliğinin yedinci yılında gerçekleşmiş olduğu bilgisidir.

Andan ṣongra yedi yıl dağı keçdi
Ḥāller döndi telim ew yurtdan köçdi
'Āḳibet Yūsuf dağı Mıṣra düşdi
Mıṣr içre ḳul olup satulur imdi[1471]

Hadisenin bundan sonraki kısmında önemli bir bilgi yer almaktadır. Buna göre sarayın önüne getirilen Hz. Yusuf'u, Zeliha ilk kez orada görür ve görür görmez de düşüp bayılır:

Ol demde Yūsuf anda ḥāżır keldi
Be͡ngzi nūrı sarāyı rūşen ḳıldı
Zelīḫa baḳıp sarāydan Yūsufı kördi
Hemān-dem bī-ḫōd olup düşer imdi[1472]

[1470] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 155-156.
[1471] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 155.
[1472] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 156.

Zeliha, düşünde üç kez görüp sözleştiği, yıllardır yolunu gözlediği surete kavuşmuştur ve bir an önce vuslata ermek istemektedir:

Zelīḫa aydur dutmaň ḳoyuŋ͡g düşeyim
Telim yılġı ḥasretime ḳawuşayım
Firāḳ hāl aḥvālin soraşayım
Ḥaḳīḳat viṣāl küni doġdı imdi[1473]

Anlatıda dikkat çeken bir diğer ayrıntı ise Hz. Yusuf'un on çeşit hüneri olduğu bilgisidir. Buna göre Hz. Yusuf; boyu güzel, özü nazik; benzi parlak, yüzü güzel; güzel konuşan, doğru sözlü; şefaat sahibi, insaniyetli; bahadır, heybetli ve kuvvetli; iyi bir dindar, hainlik bilmeyen emin birisi, yaradılışı naif, sözleri mübarek, peygamber soylu bir kimsedir:

Evvel oldur ḳaddi yaḫşı ẓarīf özlü
İkinçi beŋ͡gzi yaḫtu körüklü yüzlü
Üçünçi faṣīḥ dillü ṣaḥīh sözlü
Yetmiş iki dilli tamām bilür imdi

Dörtünçi şefā'atlu hem mürüvvetlü
Beşinçi alp yürekli hem heybetlü
Altınçı ḳamulardan bik ḳuvvetlü
Ḳırıḳ irden ḳuvveti artuḳ imdi

Yetinçi dīni doġrı diyānetlü
Sekizinçi ḫıyānet degil emānetlü
Toḳuzunçı ḫulḳı laṭīf lafẓı ḳutlu
Onunçı risālet nesli imdi[1474]

[1473] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 156.
[1474] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 157-158.

Aziz Kanzafar, böylesine özel hasletleri olan bir kölenin sahibi olmak ister. Bu köle için ne gerekiyorsa hepsini vermeye razı olur. Kanzafar, Melik Dūġar'a inci, mercan, yakut her ne istiyorsa vereceğini söyler.[1475]

Bu kısımda yine bir ayrıntıya yer verilir. Bu ayrıntıya göre Hz. Yusuf'un pahasını-ederini, Allah melekler vasıtasıyla Melik Dūġar'a bildirir. Meleklerin Dūġar'a bildirdiği şart ise Hz. Yusuf'un ağırlığınca altınla tartılıp satılmasıdır. Bu hadise eserde şu şekilde anlatılır:

Ol ferişteler anda kim ḥāżır idi
Ḥafiyye birle melike a'lem ḳıldı
Yūsuf diñgi ağır altun dile didi
Her metā'dan Yūsuf aġrı virsün imdi[1476]

Yukarıdaki hadisenin devamında tacir, bir teraziye altın diğerine ise gümüş koyar ve Hz. Yusuf'u bunların mukabili olarak tartar:

Tācir aydur terāzūye altun ḳoyġıl
İkinçi terāzūya kümüş ḳoyġıl
Dükelisinden birer dürlü doldurġıl
Her dürlüsi Yūsuf aġrı olsun imdi[1477]

Hadisenin devamında, nihayet hazinede hiç altın ve gümüş kalmaz. Bütün bunlar Hz. Yusuf'a denk gelmez. Altın ve gümüşün yetmediğini gördüklerinde teraziye ak ipekler, misk ve amber eklerler. Sonunda Aziz'in malı, Hz. Yusuf'u satın almaya yetmez:

Terāzūya telim altun dağı ḳoydı
Tartdılar Yūsuf ile teñg kelmedi

[1475] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 158.
[1476] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 158.
[1477] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 158.

Ḫazīnede altun kümüş hīç ḳalmadı
Muṭlaḳ mālın Yūsuf aġrı olmaz imdi

Aġ aṭlās müşg ʻanber üze ḳoydı
Gevher yāḳūt incü mercān bile ḳoydı
ʻAzīz bu kez bahādan ʻāciz ḳaldı
Dükel mālı Yūsuf aġrı olmaz imdi[1478]

Aziz, malının Hz. Yusuf'a yetmediğini görünce "*ʻĀlem mālı muŋ͡ga ḳıymet olmaz imiş/ Ḳalanını baŋ͡ga baḫşiş ḳılġıl imdi*"[1479] diyerek tacire aczini dile getirir. Tacir, Aziz'in bu isteğini geri çevirmez ve Aziz'in hiç malı kalmadığı için kalanını Aziz'e hediye eder ve Hz. Yusuf, Aziz'e satılmış olur:

Tācir aydur bu satuya rāżī oldum
Yetgenince ben mālıŋ͡gı bahā ḳıldum
Ḳalanını ben saŋ͡ga baḫşiş ḳıldum
Bu oġlanı minnet ile verdüm imdi[1480]

Melik Dūġar, Hz. Yusuf satıldıktan sonra onun yüzündeki nübüvvet nurunu fark edip onu sattığına pişman olur. İş işten geçer. Bu sırada melik Dūġar, Hz. Yusuf'a kim olduğunu sorar. Melik Dūġar, Hz. Yusuf'un ağzından Halil ve İshak torunu, Yakup oğlu olduğunu işitince iyiden iyiye üzülür. Melik'in bu üzüntüsü "*Peyġamberni bendelikke sattum imdi*" şeklinde dile getirilir.[1481]

Hz. Yusuf'u satan Melik Dūġar'ın, Hz. Yusuf'tan yardım talebinde bulunmaktan da geri kalmadığı ifade edilir. Hiç oğul sahibi olmayan Melik Dūġar'ın

[1478] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 159.
[1479] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 159.
[1480] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 159.
[1481] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 160-161.

bir oğul sahibi olmak istediği için Hz. Yusuf'tan dua istediği, bunun üzerine Hz. Yusuf ellerini açıp melik Dūġar için dua ettiği belirtilir. Hadise, Hz. Yusuf'un duasının kabul olması üzerine Melik Dūġar'ın yirmi dört tane oğlu olduğu ayrıntısıyla devam eder.[1482]

Hz. Yusuf'un gittiği her yerin, maddi ve manevi bayındır hâle gelmesi hadisesi, onu Mısır Aziz'i Kanzafar'ın satın alışında bir kez daha karşımıza çıkar. Öyle ki Hz. Yusuf'u satın almak için hazinesindeki her şeyi tacire veren Kanzafar'ın hazinesi, Hz. Yusuf'u satın aldıktan sonra onun yüzü suyu hürmetine yine eski hâlini alır. Bu hadise metinde,

Yūsuf aydur şāh buyursa emr eylese
Ḫazīnedār ḫazīneye naẓar ḳılsa
Ne ḳalmış ḫazīnede barıp körse
Kelip şāha ḫaber virse diyür imdi

Andan 'aziz ḫazīnedāra emr ḳıldı
Ḫazīnedār ne ḳalmış körgil didi
Ḫazīnedār ḫazīneye ta'cīl vardı
Ḫazīneni ṭolu māl körer imdi

Ḫazīnedār sewünüp kirü keldi
Bu aḥvāli muştuladı beyān ḳıldı
'Azīz işitip bu işe ḫayrān ḳaldı
Bu aḥvāli 'acībler daňlar imdi

Andan 'azīz ḫazīnedāġa ḫaber sordı
Bu arada ne ma'nī ne iş var didi
Ḫālī olmış ḫazīne nite ṭoldı
Bu kerāmet bu bereket ḳandan imdi

Ḫazīnedār aydur bu sırrı bilümesven

[1482] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 161.

Hīç ma'nīden endīşe ḳılumasvan
Bu aḥvāli hīç kimseden bilümesven
Bu sırrı bu oġlan yigrek bilür imdi

Yūsuf aydur 'azīz eyā sulṭān
Benim mevlām bardur uluġ Sübḥān
Andandur cümlesi oşbu ihsān
Yoḳları bar ḳılmak aňa keńges imdi

Bayıḳ bilgil andandur bu 'ināyet
Fażlı birle ol ḳılur bu kerāmet
Ben aňa telim ḳılam şükr minnet
Sanga hīç minnetim yoktur imdi[1483]

şeklinde ele alınır.

Aynı yüzyılda Haliloğlu Ali'nin mesnevisinde, Hz. Yusuf'un pazarda satılması hadisesine geçilmeden evvel Mısır sultanına, şehrine güzel bir kölenin geldiği ve kendisinde böyle bir güzelliğin olup olmadığı sorusu ulaşır. Sultan da bunun üzerine altta kalmamak için Hz. Yusuf ile güzellikte mukayese edilsin diye yirmi dört bin Mısırlı güzeli pazarda toplatır:

Mâlik bunda oturur
Sulṭâna ḫaber olur
Mışra güzel ḳul gelür
Senüň de var mı diyü

Sulṭân ḫaber işitdi
'Ar idüp gayret etdi
Nice ḫūblar donatdı
Mışır şehrin benzeyü

[1483] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 162-164.

Yigirmi dört bin oġlan
Bezedi oldem sulṭân
Ḳıġırtdı şehirde olan
Hap çaşuya dirilü

Bu ḥâli böyle ḳıldı
Mışır şehrin bezedi
Mâlike kişi ṣaldı
Ḳulun getürsün diyü

Didi Mâlike gelsün
Mışır ḫūbların görsün
Kendü ḳulın gizlesün
Getünsün daňışdıru

Sulṭâna ḫaber vardı
Mâlik Mışıra girdi
Ḫûbları delim gördi
Ṣoḳaḳları dolduru

Yûsuf ardınca geldi
Bu ḫûblar ‘âciz ḳaldı
Ḳamusı ḫayrân oldı
Bu ḳul degildür diyü

Yûsuf çarşuya yetdi
Ḫûblaruň uṣṣı gitdi
Sulṭân teferrüc etdi
Bu âdem degil diyü[1484]

[1484] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 181.

Görüldüğü gibi, Mısır'da yirmi dört bin kişiyle mukayese edilen Hz. Yusuf'u güzellikte geçebilecek kimse yoktur.

Haliloğlu Ali'nin varyantında Ali'de olduğu gibi henüz Hz. Yusuf satılmak için pazara götürülmeden birkaç gün önce Mısır ahalisinin ücret mukabilinde Hz. Yusuf'u görmek istemesi hadisesi ele alınır. Bu hadise Ali'nin eserinde on gün boyunca devam etmişken Haliloğlu'nun varyantında altı gün boyunca devam etmiş olarak ele alınmıştır:

Şehirlü eydür bilelüm
Aç ḳapuňı girelüm
Hem ol ḳulı görelüm
Kim ol nice ṣūretlü

Mâlik eydür göresiz
Birer altun viresiz
Andan ḳulum göresiz
Nice güzeldir görklü[1485]

Bu hadise altı gün boyunca devam ederken anlatının en dikkat çeken yanı ikinci günün sonunda Hz. Yusuf'u görmek için verilen altınların toplamının altı yüze ulaşmasıdır:

İkinci gün geldiler
İkşer altun virdiler
Yûsuf yüzin gördiler
Gitdiler 'acebleyü
...
Temâm altı gün geçdi

[1485] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 182.

Altun ḥisâbdan aşdı
Mâlik göňline düşdi
Yûsufı ṣatam diyü[1486]

Hz. Yusuf'un böylesine bereketli olduğunu gören Mâlik'in, onu satmaya karar verdiği ve Mısır içine tellallar gönderip üç gün boyunca bu satışı ahaliye duyurduğu belirtilir:

Mışır içinde çaġırtdı
Temâm üç gün ḳıġırtdı
Yûsufı ḫoş ṭonatdı
Ḳulum giyinsin diyü

'İmrânî ḳul alıcı
Baňa bahâ virici
Güzel ḳul isteyici
Gelüň berü dileyü[1487]

Eserde, Zeliha'nın Hz. Yusuf'u bulunduğu köşkte gördüğü belirtilirken Hz. Yusuf'a duyduğu aşkın da on yedi senedir süregeldiği ayrıntısı yer alır:

Zelîḫâ köşkde dururdı
Nâgehân Yûsufı gördi
Çaġıruben örüdurdı
Sevdügüm gelmiş diyü
...
Zelîḫâ eydür bildüm
Üç kez düşümde gördüm

[1486] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 182.
[1487] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 182.

Begümi bu kez buldum
Diyüp durur çağıru
…
On yedi yıldur göydüm
Ben andan ḫaber duydum
Yine ben ʻışḳa uydum
Bunca yıl arzulayu[1488]

Anlatıda, Hz. Yusuf'un satın alınması talebinin Zeliha'dan sadır olduğu ayrıntısı yanında, Kutayfer'in başlangıçta bu satın alma talebine olumlu yaklaşmadığı belirtilir:

Zelîḫâ bunı işitdi
Sulṭâna ḫaber itdi
Göñlüm şol ḳulı dutdı
Kerem it alam diyü

Sulṭâna ḫaber virdi
Zelîḫâ dek dursun didi
ʻAḳlını dirsün didi
ʻAyıblu sözi ḳoyu

Sulṭân ḳabul itmedi
Zelîḫâ sözin dutmadı
Zelîḫâ avunmadı
Ḳaldı şöyle ağlayu[1489]

[1488] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 188-189.
[1489] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 189.

Haliloğlu Ali'nin varyantında da Ali'de olduğu gibi Hz. Yusuf'un on ayrı meziyeti olduğu belirtilir:

Pes dellallar ḳıġırdı
Oġlan kim alur didi
On hüneri var didi
Gelüň işidüň diyü

Evvel görüň nice nûrlu
İkinci nice görklü
Üçüncü açıḳ dillü
Dördüncü kendü ṭoġru

Beşincisi alp ḳuvvetlü
Altuncı hem mürüvvetlü
Yedinci hem emânetlü
Sekizinci dini ṭoġru

Ṭoġuzuncı yaḫşi ṣoplu
Onuncu hem yigit sözlü
Hem güzeldür yüzi nûrlu
Hem beyġamber aṣıllu[1490]

Başlangıçta Zeliha'nın teklifine olumlu cevap vermeyen Kutayfer'in, Hz. Yusuf'un yukarıda dile getirilen hünerlerini duyduktan sonra onu satın almaya karar verdiği ve Mâlik'le pazarlığa oturduğu ifade edilir:

Söz çoḳ Ḳuṭayfer geldi
Yûsufı anda gördi
'Acebleyüb taňladı

[1490] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 190.

Yûsufa ḫayrân olu

Sulṭân eydür mâlike
Bahâ kesün bu ḳuluňa
Eyit nice altuna
Virürsin anı bellü

Bu kez ferişte indi
Mâlik aġzına girdi
Ol ferişte söyledi
Sulṭâna ḫaber virü

Eydür yâ sulṭân bilġıl
Bu ḳulı ṣatun alġıl
Ḳamu dürlü mâlından
Aġırınca vir diyü[1491]

Kutayfer'in, Hz. Yusuf'u satın almak için neyi var neyi yoksa ortaya koymasına rağmen bütün bunların Hz. Yusuf'a mukabil olmadığı ayrıntısına da yer verilir:

Ḳuṭayfer râżı oldı
Ḫaznedârı getürdi
Bir terâzû iletdi
Alṭun ḳoydı ṭolduru

Beş yüz biň altun ḳoydı
Bir yaňa Yûsufı ḳodı
Yûsufa denk olmadı
Altun ḳalḳdı yuḳaru

[1491] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 190.

Her ne ḳadar k,m ḳodı
Bir yana Yûsufı ḳodı
Ḫaznede mâl ḳalmadı
Yusuf dahı oturu[1492]

Ali'nin anlatısına benzer bir şekilde, hazinesinde hiç malının kalmadığı belirtilen Kutayfer'in bu anlatıda da Mâlik'ten Hz. Yusuf'u kendisine bağışlamasını talep ettiği belirtilir:

Ayruk çâre bulmadı
Pes Mâlike söyledi
Ḫaznede mâl ḳalmadı
Mâlik işitgıl diyü

Var mâlumı hep alġıl
Ḳuluñı bağışlaġıl
Hem bizi esirgegil
Nâmusumuz saḳlayu

Mâlik eydür ben aldum
Mâlı ben ḳabûl ḳıldum
Ḳalanın bağışladum
Bu ḳulı al aňaru[1493]

Hadisenin bundan sonraki kısmı Ali'nin eseriyle birebir örtüşür. Buna göre Haliloğlu Ali'nin varyantında da Hz. Yusuf'u sattığına pişman olan Mâlik, Hz. Yusuf'un kim olduğunu öğrenmek ister:

[1492] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 190.
[1493] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 191.

Yûsuf eydüvirem
Ammâ bir şarṭile direm
Kendüm saña bildürem
Kimseye sen ṭınmayu[1494]

Görüldüğü gibi, Hz. Yusuf kimliğini açıklarken Mâlik'ten bu bilgiyi kimseyle paylaşmaması şartını koşmuştur.

Bu kısmın sonunda, yine Ali'de olduğu gibi Haliloğlu Ali'de de hiç erkek çocuğu olmayan Mâlik'in, Hz. Yusuf'tan dua istemesi ve duanın kabulü sonrasında yirmi dört oğul sahibi olması ayrıntısı yer alır.[1495]

Haliloğlu'nun anlatısında, bu kısımda öne çıkan hadiselerden biri de Kutayfer'in, başlangıçta Hz. Yusuf'u bütün malını vererek almaktan dolayı pişman olması sahnesidir. Bu sahnelerin en dikkat çekeni ise Hz. Yusuf'un sayesinde hazinenin yeniden ağzına kadar dolduğunun anlatıldığı sahnedir:

Bu kere sulṭân buyurdı
Var ḫazneyi sen gör didi
Yûsuf hem vardı geldi
Didi hep ḫazne dolu

Ḫaznedâr varup geldi
Ḥazneyi ṭopṭolu buldı
Yügürüp girü geldi
Sulṭâna muştulayu[1496]

[1494] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 191.
[1495] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 192.
[1496] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 192.

14. yüzyıl tahkiyelerinden Darîr'de, Hz. Yusuf'un Mısır'a girmesi esnasında Mısır ahalisinin panoramasından bahis bulunmaz. Hadise, Züleyha'nın Hz. Yusuf'u oturduğu saraydan gördüğü ve bunun üzerine bir an evvel Hz. Yusuf'un yanına gitmek istediği ayrıntısıyla başlatılır:

ḳaṣd ḳıldı pençireden kendüzin
kim ṣalaydı yūsuf ardını özin

ṭurdı yirinden nigār āşüfte-vār
kendüzin ḳılmaḳ dilerdi āşikār
…
ṭayalar ṭutdılar ol dem dil-beri
'āşıḳ olanlardan olur dil berī[1497]

Anlatıda, Hz. Yusuf'un mezadının yapılacağı yerin öd ağacından yapılma bir sandal olduğu ayrıntısı bu kısımda göze çarpar:

ḳodılar bir ṣandalı hem 'ūd-ı ḫām
kim otura üzerinde ol imām

bildi yūsuf kim ḳılısarlar mezād
derdile bir āh ḳıldı ol ḳubād[1498]

Hz. Yusuf'un mezadı esnasında, ona teklif edilen miktarın bir zaman sonunda kimsenin kuvvet yetiremeyeceği yüksek bir meblağa ulaştığı ayrıntısı yer alır.[1499]

[1497] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 319.
[1498] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 319-320.
[1499] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 323.

Darîr'in anlatısında, Hz. Yusuf'u satın alma fikrinin ilk olarak Aziz tarafından Züleyha'ya iletildiği bellidir:

çün bahā yitürmedi kimse aňa
bu gezin geldi 'azīz andan yaňa

geldi evvel ol züleyḫā ḳatına
söyledi sözin züleyḫā ḫātuna

eytdi ne dirsin eyā ḫūb-ı ḫoten
ol ḳulı ṣatarlarımış cān (u) ten

didi ḳamu gencümi virgil aňa
tek getür ol cānı sen benden yaňa[1500]

Görüldüğü üzere, Aziz'in teklifine Züleyha'nın verdiği cevap onun Hz. Yusuf hususundaki arzusunu ortaya koyması bakımından önemlidir.

Aziz'in bir nevi Züleyha'dan icazet alıp mezada katılması sonrası Mâlik tarafından Aziz'den istenilen ilk şeylerin bin kişi köle, bin katır, bin adet at olduğu ve geri kalanının da ağırlığınca altın olduğu belirtilir:

çün 'azīz-i mıṣr geldi gördiler
yūsuf içün bir terāzū ḳurdılar

didiler yūsufa biň ḳul gerek
biň ḳaravaş at (u) ḳatır yük gerek

daḫı andan soňra hem ṭartduravuz
ağırınca altun virün arturavuz

[1500] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 324-325.

virdi biň ķul ķaravaş at (u) ķatır
gördi ol dem yūsufı oldı esīr[1501]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un tartısına gümüş, misk, la'l, inci ve yakutun da dâhil edildiği ve Aziz'in nihayetinde Hz. Yusuf'u satın alabildiği ifade edilir.[1502]

Eserde, Aziz'in Hz. Yusuf'u satın aldıktan sonra hazinesini kontrol ettirmesi ve hazinesinin hiç eksilmediğini görmesi hadisesi Ali ve Haliloğlu'nun anlatılarında yer aldığı gibi işlenir.[1503]

Bu yüzyılda Süle Fakîh'in anlatısında, Mâlik'in Hz. Yusuf ile beraber Mısır'a girdiklerinde ilk olarak Hz. Yusuf'u bir eve yerleştirdiği, kendisinin de evine gittiği ayrıntısı yer alır.[1504]

Yine aynı şairin, Ali ve Halioğlu'nun anlatılarına benzer bir şekilde Hz. Yusuf'u görmek isteyen Mısır ahalisinden Mâlik'in ücret talep ettiği ayrıntısına yer verdiği görülür:

Yūsufı bir ẖalvet eve ķodılar
Şār ķavmi Yūsufı çün ţuydılar

Mālik'in cümlesi ķatına gelür
Mışr ẖalķı ķamu anda dirilür

Didiler getür ķuluňı görelüm
Ne dilerseň bahāsına virelüm

[1501] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 325.
[1502] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 325-326.
[1503] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 326-327.
[1504] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 145.

Ḫoca eydür kim anı görmek gerek
Bir ḳızılı elüme virmek gerek

Mıṣr ḫalḳı birer altun virdiler
Girdiler Yūsuf yüzini gördiler
...
İkinci gün yine girü geldiler
İkişer altun virüben gördiler

Altunı on güne dek arturdılar
On günde otuz altun virdiler[1505]

Eserde, Hz. Yusuf'un Mısır şehrine geldikten on gün sonra pazara götürüldüğü ve mezada çıkarıldığı belirtilir:

Çünki on gün geçdi mālik gör n'ider
Yūsufuň elin aldı bāzāra gider

Çaġırur dellāla kim gelüňüz
Mālikü̈ň 'imrān ḳulunı aluňuz

Cümle dellāl çaġırdılar dört yaňa
Görklü ḳul olan kişi gelsün baňa

Mıṣr ḫalḳı cümlesi başmakcılar
Müşterīdür Yūsufı almaḳ diler

Bay u yoḫsul cühelā başmaḳcılar
Müşterīdür ḳamu Yūsufı diler[1506]

[1505] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 145-146.
[1506] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 146.

Yukarıdaki anlatıda açıkça görüldüğü üzere Hz. Yusuf'un mezadına bütün bir Mısır ahalisi katılmıştır.

Eserin ilerleyen kısımlarında, Züleyha'nın sarayının pazarın karşısında olduğu ve bu sayede Züleyha'nın Hz. Yusuf'u görüp kendisini pencereden aşağı atmak istediği ve ona dadılarının engel olduğu ayrıntısı tahkiye edilir.[1507]

Süle Fakîh'in anlatısının bu kısmındaki orijinal bir ayrıntıya göre Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u gördükten sonra mezada katılması için bir adamını gönderdiği belirtilir:

Zelḫā kişi ṣaldı anı almaġa
Bahāsı nedür ṣoruban bilmege

Zelīḫānuň kişileri irişdiler
Yūsufı almaġ içün dürişdiler
...
Geldiler mālike selām virdiler
Yūsufuň elin aluban ṭurdılar

İtdiler ṣat bu ḳulı ḫatun alur
Ne ki isterseň bahāsını virür

Ḫoca eydür ben ḫatuna ṣatmazam
Gevherümi yābāna ben atmazam

Nesi vardur kim ḫatunuň vire baňa
Sulṭānumuz variken ṣatam aňa

Mıṣr 'azīzine getürdüm ben bunı

[1507] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 173.

Ġavgā idüp daḫı incitmeň beni

Buňa sulṭān yitürür mālı meger
Zīrā bu ḳulda delim vardur hüner[1508]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere Züleyha bu ilk teşebbüsünde Hz. Yusuf'u satın almayı başaramaz.

Yine Süle Fakîh'te de Ali ve Haliloğlu'nda yer aldığı gibi Mâlik'in ağzından Hz. Yusuf'un on farklı meziyeti olduğu dile getirilir:

İtdi evvel hüneri 'imrānīdür
Kim nübüvvet baḥrınuň sulṭānıdur

İkinci devlet nūrı yüzinde var
Kim baḳarsa yüzine ḳarnı ṭoyar

Üçünci sözü şekerden ṭatludur
Sözi ṭuzlu kendü gey heybetlüdür
…
Sözi ṭatlu yüzü görḳlü zī-hüner
Dördünci bu ḳulda vardur ser-te-ser

Beşinci hüneri ḳuvvetlüdür
Altıncı gey 'azīm devletlüdür

Mürveti olan kişidir ādemī
Er olanlar ansız ādem ādemī

Yidinci pāk dīndür pāk-bāz

[1508] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 174.

Yigid olanlara işbudur niyāz

Sekizinci doġrıdur ḫāyin degül
Dīnine ḳāyim durur bī-dīn degül

Ṭokuzıncı her ki mededsüz ḳala
Bu du'ā ḳılsa ol ḳadem ḳurtula

Onuncı emāneti bekler ḳatı
Uluya giçiye ḳılur şefḳati[1509]

Mısır sultanının mezada katılması üzerine Hz. Yusuf'a ne kadar bir değer biçeceğini şaşıran Mâlik'in yardımına Allah tarafından bir melek gönderildiği ve satılın bundan sonraki kısmının bu melek tarafından yürütüldüğü ayrıntısı yer alır.[1510] Buna göre tellallık yapan meleğin Hz. Yusuf'a biçtiği değer ağırlığınca altın, inci ve mücevher olarak belirtilir:

Dellāl ider bir aġırı zer gerek
Kendü aġırı dürrile gevher gerek

Her birinden aġırınca viresin
Māl u mülk ü ḫazīneňden ṭurasın

Andan alasın bu kulı dir şāha
Kim bu ḳuluň ḳıymeti oldur behā[1511]

[1509] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 175-176.
[1510] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 177-178.
[1511] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 178.

Süle Fakîh'in anlatısında da diğer bütün anlatılarla paralel bir şekilde Hz. Yusuf'u satın alan sultanın hazinesinde hiç mal kalmadığı, ama buna rağmen bütün bunların Hz. Yusuf'u ağırlıkta tartamadığı bilgisi yer alır.[1512] Hadisenin devamında diğer anlatılarla benzer bir şekilde Mâlik'in daha fazla malı kalmayan sultana Hz. Yusuf'u bağışladığı da dile getirilir.[1513]

Anlatıda, Mâlik'in Hz. Yusuf'u sattıktan sonra yüzündeki nübüvvet nurunu fark ettiği ve bunun üzerine ona kim olduğunu sorduğu ve aldığı cevaptan sonra da satıştan duyduğu pişmanlığı dile getirmesi hadisesi birçok mesnevide anlatıldığı gibi ele alınır.[1514]

Süle Fakîh'te bu hususta son olarak Mâlik'in oğul sahibi olmak için Hz. Yusuf'tan dua istemesi ve sonrasında kırk oğul sahibi olduğu bilgisi verilir.[1515]

Aynı yüzyıldaki Garîb'in varyantında, Mâlik'in Mısır'a girdiklerinde Hz. Yusuf'un yüzünü peçe ile kapattığı ve akabinde bir tellal aracılığıyla Hz. Yusuf'un mezadını Mısır ahalisine duyurduğu bilgisi verilir.[1516]

Eserde, Hz. Yusuf'un Mısır'a girişiyle tabiatta ve ahalide meydana gelen olağanüstülükler de dikkat çekicidir:

Çünki Yūsuf şehre girdi bil i yār
Irġanup aġaçlar oldı bī-ḳarār

Hem yimişler gövĕnüp āvāz ider
Yil eser yapraḳları āġāz ider

Daḫı ḳuşlar medḥ ider āvāz-ıla
Hem teġannīler ider āġāz-ıla

[1512] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 179.
[1513] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 180.
[1514] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 181-182.
[1515] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 182-183.
[1516] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 389.

Daḫı Mışr'ıň ehli ser-gerdān olur
Yimek içmek yimeyüp ḥayrān olur[1517]

Garîb'in varyantında diğer bazı varyantlarda yer aldığı gibi Hz. Yusuf'u görmek isteyen Mısır ahalisinin Mâlik'e haber ulaştırdığı ve bunun üzerine Mâlik'in altın mukabilinde Hz. Yusuf'u ahaliye gösterdiği ayrıntısına yer verildiği görülür[1518] Eserin bu kısmının diğer eserlerden ayrıldığı nokta ise Hz. Yusuf'u bir kere gören kişinin kendinden geçtiği ve ertesi gün ayılınca onu görmek için tekrar Mâlik'e gelip bir altın daha verip onu bir daha görmesidir:

Cümle ḫalḳ üşdi anuň ḳapusına
Birer altun virdiler ṭapusına

Yūsuf anda ev içinde oturur
Altunı viren girür anı görür

Gören anuň yüzini ḥayrān olur
Hīç mecāli ḳalmayup sekrān olur

Ḳullarına Mālik emr itdi i cān
Göreni ṭaşra çıḳaruň dir hemān

Kendiler çıḳmaġa 'aḳlı ḳalmaya
Çıḳuban ḳanda giderler bilmeye

Baḳalar birbirini bilměyeler
Evleri ḳanda durur bulmayalar

Dilleri de anlaruň söylemeye

[1517] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 390.
[1518] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 391-392.

Kimsenüñ sözini fehm eylĕmeye

Şol ḳadar ḫalḳ anı görmegĕ gele
Altı yüz biñ altunı bir günde ala

Gideler evlerine ḥayrān u zār
Ṣabāḥa degin olalar bī-ḳarār

Çün ṣabāḥ ola dirilüp geleler
Birer altun daḫı virüp göreler

On güne dek gelüp anı göreler
On güne dek birer altun vireler

Çünki on gün tamām oldı bil i yār
Mālik anı zeyn ider ṣatmaḳ diler[1519]

Görüldüğü gibi on gün süren bu teşhir hadisesinin sonunda Mâlik, Hz. Yusuf için mezat hazırlıklarına başlar.

Mısır'a gelişlerinin onuncu günü kurulan mezat esnasında ortaya çıkan manzaranın, anlatıda bir mahşer yeri görüntüsü çizdiği görülür:

İzdihāmı şöyle oldı didiler
Niceleri baṣıban öldürdiler[1520]

[1519] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 392-294.
[1520] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 395.

Yine bu anlatıda da Hz. Yusuf'un satışı gerçekleşmeden önce diğer anlatılarla benzer şekilde onun vasıfları/hünerleri tellallar aracılığıyla halka duyurulur. Buna göre Hz. Yusuf tellallar tarafından şöyle tavsif edilir:

Hem münādīler nidā ider nidā
Kim alur şol ḳulı-kim cānlar fidā

Bir faṣīh[dür] bir ṣabīḥ[dür] bir melīḥ
Bir mucīb[dür] bir edīb[dür] bir ṣaḥīḥ

Bir ġulāmdır sözi şeker ḥelvā bāl
Bir cüvāndur boyu ṣankim servi ṭal[1521]

Anlatının devamında, Züleyha'nın sarayında Mısır çarşısına bakan bir penceresi olduğu ve bu pencereden bir gün Hz. Yusuf gelir beklentisiyle ayrılmadığı dile getirilir.[1522] Bir gün bu balkonda yine Hz. Yusuf'un yolunu gözlerken onu görür ve kendinden geçip balkondan atlamaya çalışırsa da cariyeler tarafından buna müsaade edilmediği belirtilir.[1523]

Anlatının bu kısmında ilginç bir ayrıntıya yer verilerek Hz. Yusuf'u, adamlarına hemen satın aldırmak isteyen Züleyha'nın bir cariyesi vasıtasıyla Hz. Yusuf'a onu sevdiğini ve başkasına meyletmemesini ilettiği[1524] ve Yusuf'un cariyeye;

Yūsuf eydür ben de gördüm di aňa
İllā zaḥmetsüz irişilmez aňa

Zīrā her kim dünyāda 'āşıḳ ola
Çoḳ belālar çeke ṣoňra vaṣl ola[1525]

[1521] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 395.
[1522] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 430.
[1523] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 433.
[1524] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 435-436.
[1525] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 436.

şeklinde verdiği cevapla Züleyha'ya olan aşkını ikrar etmesidir.

Eserde, Hz. Yusuf'un mezattaki pazarlığında insan kılığına girmiş bir meleğin Hz. Yusuf için biçtiği değerdir. Buna göre Mısır sultanından Hz. Yusuf'un ağırlığınca altın, gümüş, yakut ve misk istenildiği görülür.[1526]

Hz. Yusuf'a, Mısır ahalisi içinde talip olmayan kimsenin bulunmadığı bilgisi de diğer anlatılarda ele alındığı gibidir.[1527]

Garîb'in anlatısında dikkate değer bir başka ayrıntı da Hz. Yusuf'un tartılacağı terazinin vasıflarıdır:

On ṣığır derisin anda aldılar
Dikdiler anı terāzū ḳıldılar

Ba'żılar didi demürden düzdiler
İki baṭman demür-idi yazdılar

Bir kefesine Yūsuf'ı ḳodılar
Bir yanına cümle mālı ḳodılar[1528]

Eserde, diğer eserlerde ifade edildiği gibi sultanın malının Hz. Yusuf'a denk gelmemesi ve sultanın hazinesinin boşalması üzerine Mâlik'in Hz. Yusuf'u sultana bağışladığı belirtilir.[1529]

Anlatıda bu hususta son olarak Mâlik'in Hz. Yusuf'u sattıktan sonra duyduğu pişmanlık, Hz. Yusuf'un kim olduğunu öğrenmesi ve oğlu olmadığı için Hz. Yusuf'tan

[1526] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 437-438.
[1527] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 438
[1528] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 440-441.
[1529] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 441-443.

dua istemesi ve sonrasında yirmi dört oğul sahibi olduğu ayrıntıları diğer birçok anlatıda olduğu gibi ele alınır.[1530]

Aynı yüzyıldaki Şeyyâd Hamza'nın anlatısında bu hususta ki tahkiye Mâlik'in Mısır'a girer girmez Hz. Yusuf'u bir saraya yerleştirdiği ayrıntısı ile başlar:

andan daḫı göçdi gitdi yol yıra
söz öküşdür bu kez ėrdi mışıra
…
bir sarāya ḳoydı yūsufı ḫoca
er ü 'avrat ṭoldı ḳamu ṭam u baca[1531]

Şeyyâd Hamza'da da Mısır'a gelen çok güzel bir köleden haberi olan Mısır ahalisinin, köleyi görmek için Mâlik'e başvurmaları ve sonrasında ilk gün bir altın olmak ve her gün birer altın artırmak suretiyle on gün boyunca altın karşılığında Hz. Yusuf'u gördükleri ayrıntısı diğer birçok anlatıda olduğu gibi dile getirilir.[1532]

Anlatıda diğer birçok anlatıdan farklı olarak Hz. Yusuf'un Mısır'da pazarda satılması hadisesinin Züleyha ile Kutayfer'in düğününden çok zaman geçmemişken gerçekleştiği bellidir:

bir perī ḳızı gelürdi ḳatına
yatardı ol ḳutayfer yanına

çoḳ zamān gėçmez bu sözüñ üzere
ḫoca getürdi yūsufı bāzāra[1533]

[1530] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 443-447.
[1531] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.t.*, s. 123.
[1532] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.t.*, s. 123.
[1533] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.t.*, s. 131.

Eserde, Züleyha'nın Hz. Yusuf'u Mısır'da ilk gördüğü yerin bazı mesnevilerde ifade edildiği gibi kendi sarayı olduğu anlaşılır:

züleyḫā köşkden baḳar görür anı
çaġırur feryād ėder göynür cānı[1534]

Anlatıda, diğer anlatılarla paralel bir tahkiye ile Kutayfer'in Hz. Yusuf'u almak için hazinesinin tümünü verdiği ama bunun Hz. Yusuf'un ağırlığına denk gelmediği ve akabinde Mâlik tarafından daha fazla ücret talep edilmeyip Hz. Yusuf'un bağışlandığı belirtilir.[1535]

Bu hususta bir başka ayrıntıda ise yine diğer anlatılarda yer aldığı gibi Mâlik'in Hz. Yusuf'u satması sonrasında onun kim olduğunu öğrenip pişman olması hadisesidir.[1536]

Anlatıda, Mâlik'in oğul sahibi olmak için Hz. Yusuf'tan dua istediği ve bu duanın sonucunda da kırk tane oğul sahibi olduğu ayrıntısı dikkat çeker.[1537]

15. yüzyılda Tebrizli Ahmedî, Hz. Yusuf'un Mısır'a girmesi esnasında bütün bir Mısır ahalisi tarafından karşılandığı bilgisini verir.[1538]

Anlatıda, bu hususta ilginç bir ayrıntıya yer verilerek o dönemin Mısır padişahının isminin Reyyân olduğu belirtilir:

Pâdişâh ol-dem meger Reyyân-idi
Ulu fir'avn idi ulu ḫân-idi[1539]

[1534] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.t.,* s. 131.
[1535] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.t.,* s. 133.
[1536] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.t.,* s. 135.
[1537] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.t.,* s. 135.
[1538] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 24b-25a.
[1539] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 25a.

Tebrizli'nin anlatısında, Mısır şehrinde güzellikte Hz. Yusuf ile mukayese edilsin diye dört yüz bin kölenin süslenerek Hz. Yusuf'un karşısına çıkarıldığı bilgisine yer verilir:

Cem' ḳılmışlardı dört yüz biň ġulâm
Her biri ḥüsn-ile bir bedr-i tamām

Başdan ayaġa muraṣṣa' ṭonları
Ṣanasın gül yapraġıdur tenleri

Bağlamışlar ḳaṣd-ıla zerrīn kemer
Yûsuf'a ġâlib olalar tâ meger[1540]

Yukarıdaki tahkiyenin devamında, Hz. Yusuf'un nikabını açması ve güzelliğinin ortaya çıkması sonrası hem Mısır halkının hem de dört yüz bin kölenin kendilerinden utandığı ayrıntısına yer alır.[1541]

Diğer bütün anlatılarda ifade edildiği gibi Tebrizli Ahmedî'de de Hz. Yusuf'un mezadına bütün bir Mısır ahalisinin katıldığı belirtilir.[1542]

Diğer anlatıların aksine Tebrizli'nin anlatısında, Züleyha'nın Hz. Yusuf'u satın almak için Mâlik'in tellalını yanına çağırttığı ve ondan Hz. Yusuf hakkında bilgiler aldığı tahkiye edilir:

Çün Züleyḫâ bildi ḥüsn-i vaṣf-ı ḥâl
Yûsuf'uň derdinden oldı bî-mecâl

Didi dellâlı oḳuň gelsün beru
Nicedür nâmın ṣoram ol mâh-rû

[1540] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 25a.
[1541] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 25b.
[1542] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 27a.

Geldi dellâl eydür ey ṣâḥib-i kerem
Yûsuf'uň vaṣf-ı cemâlini ṣoram

Nicedür yüzünde ḫâli var mıdur
Ögdügüňce hem cemâli var mıdur

Püşte-i ḫandânınuň ḥâli nedür
Ol güher dendānınuň ḥâli nedür

'Ârıżından niçe bilmişsin nişân
Ol nişânı sen baňa eyle beyân

Ol beyân itdi bu tâ kim söyledi
Ol Zelîḫâ âh ü feryâd eyledi[1543]

Yine eserde, Hz. Yusuf'u satın alması için Aziz'e haber gönderenin Züleyha olduğu belirtilir.[1544]

Hz. Yusuf'un Mısır Azizi'ne satışı sonrası hazinesinin tamamının tükenmesi hadisesi ve Mâlik'in oğul sahibi olmak için Hz. Yusuf'tan dua istemesi hadisesi Tebrizli'nin eserinde yer almaz.

Bu yüzyıldaki bir diğer anlatıda Çâkerî, Mâlik ile Hz. Yusuf'un henüz Mısır'a ayak bastığında bu durumun Mısır şahına ulaştığı ayrıntısına yer verir:

Ḳaçan kim Mıṣr'a yaḳın geldi tüccâr
Hem-ān-dem ehl-i Mıṣr oldı ḫaber-dār

Ki Mālik oldı mālik bir cevāna

[1543] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 30a.
[1544] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 30a.

Naẓīrin görmemişdür bir zamāne

Güneşden ol mehüň ruḫsārı yigdür
Nebāt-ı Mıṣr'dan güftārı yigdür

Ne ādem gördi mislin [ne] ferişte
Muṭahhar cismdür cāndan sirişte

Çü şāh-ı Mıṣr işitdi ol kelāmı
Ne çoḳ ögerler dir bu ġulāmı[1545]

Duyduğu övgülere kayıtsız kalamayan şahın, bu hadiseyi doğrulamak için Aziz'i görevlendirip kervan ahalisini sarayına davet ettiği, ama Mâlik'in yol yorgunluğunu bahane edip Aziz'den birkaç gün dinlenmek için izin istediği belirtilir.[1546]

Çâkerî'nin anlatısında, diğer anlatılardan farklı olarak Züleyha'nın sarayına dönüş yolunda bir devenin üzerinde giderken Mısır sultanının sarayında Hz. Yusuf'u gördüğü tasvir edilir:

Gözi yaşın Züleyḫā seyl ḳıldı
Yine dönüp serāya meyl ḳıldı

Oturdı hevdec üzre ol dil-ārāy
Ḳılur menzil-gehine kimüňe rāy

Giderdi gerçi menzil-gāhına ol
Der-i sulṭān-ı Mıṣr'a uġradı yol

[1545] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 225-226.
[1546] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 226-227.

Görür kim cem‘ olmış ḫalḳ-ı ‘ālem
Didi kim bunda niyler bunca ādem

Didiler [kim] güzel maḥbūb oġlan
Getürdiler kim anı göre sulṭān

Anı eyler temāşā bunca ādem
Gören göňlinde ḳalmaz ẕerrece ġam

Züleyḫā açdı hevdec dāmenini
Görür cān bülbülinüň gülşenini[1547]

Hz. Yusuf'un Mısır'daki mezadına; Aziz'in, Züleyha'nın isteği üzerine katıldığı ve başlangıçta bu alışverişe pek de sıcak bakmadığı bellidir:

‘Azīz-i Mıṣr[a] didi ol nigū-kār
Yüri var Mālik ile eyle bāzār

Didi kim ol ḳadar māl yoḳ bende
Ki anı idinem māl ile bende

İki ‘ālem degül ḳıymet özine
Uyandırun baḳın [anuň] yüzine

Züleyḫā’da çoġ-idi la‘l ü gevher
Ki her biri-idi bir necm-i Enver

Bahāda her birine iy birāder

[1547] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 231-232.

Ḫarāc-ı Mıṣr olmazdı ber-ā-ber

Didi kim gerçi bunlar bahādur
Aňa kim gevher-i cānum fedādur

Var ilet Mālik'e benden selāmı
Ḳamusın vir al andan ol ġulāmı

Yine ḳıldı 'Azīz ol dem bahāne
Aňa ṭālibdür ol şāh-ı yegāne

Diler sulṭān kim ol pākīz[e]-dāmān
Serāyında ola ser-ḫayl-i ḫūbān[1548]

Yukarıdaki manzumede, Züleyha'nın ısrarlarına rağmen Aziz'in, Hz. Yusuf'u satın almaya bir türlü yanaşmadığı ve işi yokuşa sürdüğü görülmektedir.

Aynı şair, anlatısında Hz. Yusuf'un mezadının ne kadar bir ücret karşılığı son bulduğunu belirtmez. İlaveten Mısır şahının Hz. Yusuf'u satın aldığında hazinesinin tükenmesi gibi bir hadiseden de eserde bahis bulunmaz.

Anlatıda, bu hususta son olarak Züleyha'nın ısrarlarına daha fazla karşı gelemeyen Aziz'in, Mısır şahından Hz. Yusuf'u istediği ve şahın da Hz. Yusuf'u Aziz'e hediye ettiği bilgisi yer alır.[1549]

Aynı yüzyılda Hamdullah Hamdî'de, Hz. Yusuf'un kervan ahalisinin önünde Mısır şehrine girdiği belirtilir. Bu esnada kervandaki bir tellalın da Mısır halkına Hz. Yusuf'un hüner ve meziyetlerini duyurduğu dile getirilir.[1550]

[1548] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 235-236.
[1549] Çâkerî, *a.g.t.,* s. 237.
[1550] Hamdî, *a.g.e,* s. 168.

Eserde, diğer bazı eserlerin aksine Mâlik'in, kendisinden Hz. Yusuf'u görmek isteyen Mısır ahalisine, ilkin Hz. Yusuf'u bilabedel gösterdiği anlaşılır.[1551]

Hadisenin devamında, Mısır ahalisinin Hz. Yusuf'a olan rağbetini gören Mâlik'in, diğer birçok anlatıdakine benzer şekilde ahaliden Hz. Yusuf'u görmeleri için günlük bir dinar aldığı bilgisi yer alır.[1552]

Yine anlatının bu kısmında, orijinal bir ayrıntıya yer verilir ve Hz. Yusuf'un Mısır'a ayak bastığı dönemlerde o bölge ve civarında kıtlık olduğu, Hz. Yusuf'un gelişiyle bu kıtlığın son bulduğu belirtilir:

Ki o dem ki sa'ādet ile o māh
Eyledi şehr-i Mısr'ı menzil-gāh

Kızlık etmişti ol diyârı harâb
Âteş olup hevâsı âbı türâb

Müdd eken bulmaz idi habbesini
Hâceler nâna sattı cübbesini

Etmege aş yererdi avretler
Nakmet olmuştu cümle ni'metler

Sattılar oldu çün bu kaht-ı mezîd
Bir kuru kursa bir güzel hurşîd

Nîl ırmağı key azalmış idi
Şöyle kim yüzde biri kalmış idi

Teşne-leb kalmış idi çâh u kuğa
Su bulamazdı kurbağa bu çuğa

[1551] Hamdî, *a.g.e,* s. 169-172.
[1552] Hamdî, *a.g.e,* s. 174-175.

Kuruyup cümle bâğ ile bostân
Bî-fer olmuştu bâğ-ı meyve-i cân

Çünkü erişti Yûsuf'un kademi
Gitti Mısr ehlinin belâ vü gamı

Berekât ile doldu ol iklîm
Mündefi oldu ol belâ-yı âzîm

Hâsıl eyledi kişt eken tenler
Habbeden kubbe denli hırmanlar

Taştı hem cûy-ı Nîl bir nice mîl
***İsteve'l-mâü velhaşebü** dedi il*[1553]

Aynı şair, o dönem Mısır'ı yöneten şahın isminin Reyyân, Züleyha'nın kocası olan Aziz'in isminin de Kıtfîr olduğu bilgisini verir:

Var idi anda bir emîr-i kebîr
Şehr-i Mısr'a azîz adı Kıtfîr

Şâh-ı Mısr'ın hazînedârı idi
Memleket hükmünün şikârı idi

Sûretâ gerçi şâhidi Reyyân
Ol idi ma'nîde velî sultân[1554]

[1553] Hamdî, *a.g.e,* s. 176.
[1554] Hamdî, *a.g.e,* s. 179.

Yine aynı şairin tahkiyesinde; Kıtfîr'in, eşi Züleyha'yı Hz. Yusuf için yapılacak mezadı izlemesi için davet ettiği de ilginç ayrıntılardandır:

Hûbluk âleminde bedr-i tamâm
Dil-rübâ cân-fezâ Züleyhâ nâm

Da'vet etti azîz-i Mısr anı
Tâ ki eyvândan ede seyr anı

Bu haberden o dilber-i hûbân
Oldu şevk ile şem'-veş handân[1555]

Eserde, Hz. Yusuf'un mezadının sabah vakti başladığı, mezat için bütün Mısır halkının meydana toplandığı ve Züleyha'nın da bu mezatta hazır bulunarak ilk kez Hz. Yusuf'u görebildiği belirtilir.[1556]

Yine hadisenin devamında, mezat başlamadan evvel Züleyha'nın dadısı aracılığıyla Hz. Yusuf'a haber gönderdiği ve rüyasından bahsettirdiği belirtilir.[1557] Hz. Yusuf'un bu habere verdiği cevap ise şu şekildedir:

Yûsuf'a çünkü vâsıl oldu hıtâb
Hastesine bu resme verdi cevâb

Ki Züleyhâ'ya benden eyle selâm
Bilirem hâlini ne ise tamâm

Eylemesin oğul bahânesini
Bilürem ben onun fisânesini

Çün bile hâl-i âşıkı dildâr

[1555] Hamdî, *a.g.e,* s. 180.
[1556] Hamdî, *a.g.e,* s. 241-245.
[1557] Hamdî, *a.g.e,* s. 247.

Bi-vesile olur kamu bâzâr

Yedi yaşında çün o bedr-i cemâl
Oldı nakş-ı hayâlim ile hilâl

Ben dahi anı görmüş idim o dem
Sîneme dâğın urmuş idim o dem

İlle yoktur bize mecâl-i visâl
Çok belâ çekmeyince bir nice sâl[1558]

Manzumede görüldüğü üzere, Hz. Yusuf'un da Züleyha'nın gördüğü rüyanın bir benzerini yedi yaşındayken görüp ona âşık olduğu anlaşılır.

Anlatının bu kısmında, Hz. Yusuf'un mezadının başladığı ve bu esnada tellalların onu tanıtmaya başladığı bilgisi yer alır.[1559]

Hz. Yusuf'un mezadında bütün Mısır ahalisinin kendi bütçesi dâhilinde açık artırmaya katıldığı, Hz. Yusuf'u satın almak isteyenlerin altınlar, mücevherler, Çin nafeleri gibi birçok farklı eşyayı Mâlik'e teklif ettikleri belirtilir. Bu esnada Züleyha'nın da bir dayesi vasıtasıyla Aziz'e haber gönderdiği ve mezada dâhil olmasını istediği bilgisi verilir.[1560]

Çâkerî'nin eserinde ele alındığı gibi Hamdî'nin eserinde de Aziz'in, Hz. Yusuf'u satın almak istemediği için çeşitli bahaneler ürettiği ifade edilir.[1561]

Aynı anlatıda, mezatta Hz. Yusuf'un Mısır şahına satıldığı belirtilse de bu alışverişin ne kadar bir ücret karşılığı yapıldığı belirtilmez.[1562]

[1558] Hamdî, *a.g.e,* s. 247.
[1559] Hamdî, *a.g.e,* s. 249-250.
[1560] Hamdî, *a.g.e,* s. 249-250.
[1561] Hamdî, *a.g.e,* s. 251-252.
[1562] Hamdî, *a.g.e,* s. 252.

Züleyha'nın ısrarları sonucu Mısır şahına durumunu arz eden Kıtfîr'in, Mısır şahının ihsanı ile Hz. Yusuf'u hediye olarak hanesine dâhil ettiği bilgisi eserde bu hususta ki son ayrıntıdır.[1563]

Bu yüzyılın bir diğer anlatısı Hatâyî-i Tebrizî'de, Hz. Yusuf'un kervan ahalisi ile birlikte Mısır'a gelmesi hadisesi, Züleyha'nın rüyasında önceden gördüğü bir ayrıntı olarak verilir:

Mālik ol dem Mıṣra yeten günde dir
Zelḫā bir düş gördi hem ol demde dir

Gördi ki ol Mıṣra bir gün düşdi hem
Mıṣruň ehli ol gün üste üşdi hem

Gördiler kārvān gelür bir nūr ile
Geldi Mıṣra ḳara Mālik ḥūr ile[1564]

Hatâyî'nin varyantında, Züleyha'nın köşkte oturduğu esnada Hz. Yusuf'u gördüğü ve görünce de aklının başından gittiği belirtilir.[1565]

Aynı şair, Züleyha'nın Hz. Yusuf'a müşteri olup altın teklif ettiği esnada Hz. Yusuf'un henüz on yaşında bir çocuk olduğu ayrıntısını verir:

Didiler mālik ḳuluna ḳıl bahā
Müşterī vardur aňa virsüň bahā

Ol zamānda hem Züleyḫā söyledi
Üç aġırı ben ḳızıl virrem didi

[1563] Hamdî, *a.g.e,* s. 252.
[1564] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 176.
[1565] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 176.

Gerçi Yūsuf on yaşında var idi
Üç yüz baṭman hem aġırı var idi

Sümügi peyġamberüň aġır olur
Yoḳsa cümle mīr ü dervīş bir olur[1566]

Eserde, Hz. Yusuf'un mezadına 'Amlak kızı olarak tarif edilen bir kızın da dâhil olarak Züleyha ile sıkı bir rekabete girdiği dile getirilir:

Yūsufı satanda bir zen var idi
Hem aňa 'Amlāḳ ḳızı dirler idi

Hem o 'Amlaḳ ḳızı ol dem söyledi
İki aġrı müşk zer 'anber didi

Ben virürem mālike virsün baňa
Ṣoňra minnet-dār olayum ben aňa

Ṣoňra Zelḫā didi ey mālik saňa
Aġrınca üç yüz ḳızıl virrüm saňa

Müşg 'anber daḫı virrüm ol ḳadar
Duḫter-i 'Amlāḳ eydür dört ol ḳadar

Zelḫānuň boynunda vardı ḥalḳa bil
Ḫarcına yetmiş idi Mıṣruň on il

Hem anı üstinde virdi ol aňa
Cümle 'ālem bu işe ḳaldı daňa[1567]

[1566] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 177.
[1567] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 177-178.

Yukarıdaki rekabetin sonucunda Züleyha'nın Hz. Yusuf'u satın aldığı ve evinin yolunu tuttuğu belirtilir.[1568]

16. yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin eserinde ilkin Hz. Yusuf'un Mısır'a dâhil olmasıyla Mısır'da meydana gelen olağanüstülüklerin tahkiye edildiği belirtilirken bütün bir Mısır ahalisinin, Hz. Yusuf'un güzelliği karşısında büyülendiği ve kendilerini işlerine güçlerine veremedikleri görülür.[1569]

Hadisenin devamında, Mısır'a girişlerinde Hz. Yusuf'un güzelliğini seyre dalan ahalinin etrafı mahşer yerine çevirdiği ve bu kalabalığı gören Züleyha'nın, ahaliden Mısır pazarında satılmak için getirilen büyüleyici güzellikteki bir kuldan bahsetmeleri üzerine bahsi geçen kulu görmek istediği ve Hz. Yusuf'u gördüğü sahnede ise az kalsın aklını yitireceği şeklinde ayrıntılara yer verilir.[1570]

Eserdeki orijinal bir ayrıntıda; Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u daha yakından görüp onun rüyasında gördüğü ve âşık olduğu genç olduğunu anlayınca[1571] ağlayıp inleyerek atından düştüğü, yüzünün toprağa sürüldüğü, kendinden geçmiş bir hâlde de Pazar yerinden alınıp saraya götürüldüğü şeklindeki ayrıntılar şöyle dile getirilir:

Fiġān ü zārı-y-ıla āh ḳıldı
Ṭurumadı vü atından yıḳıldı

Düşüp sāye gibi yüz yire urdı
Güneş yüzin ḫas ü ḫāşāke sürdi

Yitürdi 'aḳlın ol serv-i ḳabā-pūş
İletdiler sarāya deng ü medhūş

Ne kimse yüzine baḳar ne söyler

[1568] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 178.
[1569] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 344-347.
[1570] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 349-351.
[1571] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 352-353.

Perī urmış gibi endāmı ditrer

Nihān ḫalvet-gehine ḳoyup anı
Dimezler kimseye ol rāz-ı nihānı

Ṣabāḥ olınca yatur deng ü ḥayrān
Ḥayāt āsārı yoḳ ṣan cism-i bī-cāň

Açup nergis gibi gözin seḥer-gāh
Olur çün kendinüň ḫālinden āgāh"[1572]

Yukarıdaki manzumede, Züleyha'nın baygınlık hâlinin bir gün boyunca devam ettiği anlaşılmaktadır.

Hadisenin devamında, Mısır pazarında mezada çıkarıldığı belirtilen Hz. Yusuf'u diğer bütün anlatılardaki gibi burada da zengininden fakirine bütün bir Mısır ahalisinin satın almak için hazır bulunduğu[1573] belirtilirken ahalinin içinde bulunan çok fakir ve yaşlı bir kadının da elinde bulunan bir ip çilesiyle mezada katıldığı hadisesi şöyle tahkiye edilir:

Didi rāvī olan bu 'aṣr içinde
Var-ıdı bir 'acūze Mıṣr içinde

Faḳīr idi ḳatı ol zāl-ı bī-kes
Var-ıdı bir kelâve ipligi bes

Alup ipligini bāzāra gelmiş
Bu māha müşterī olmış ü ḳalmış

[1572] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 353-354.
[1573] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 357.

Didi kim baňa degmez ol perī-rū
Ve-līkin ben faḳīre bes-durur bu

Kim olam gün yüzinüň müşterīsi
Ṣayalar bini anlaruň birisi[1574]

Görüldüğü üzere, yaşlı kadın yalnızca adının Hz. Yusuf'a talip olanlar arasında olması için sahip olduğu tek malı olan ip çilesini Hz. Yusuf'un yoluna feda etmek istemektedir.

16. yüzyıldaki Bağdatlı Zihnî'nin varyantında, Hz. Yusuf'un kervanının Mısır'a girdiğini öğrenen Mısır şahının, Aziz'e Hz. Yusuf'un kervanını karşılaması ve sonrasında huzuruna getirmesi için emir verdiği ve kervanı karşılayan Aziz'in, Hz. Yusuf'u görür görmez güzelliği karşısında secdeye vardığı ayrıntısına yer verilir.[1575]

Hadisenin devamında Hz. Yusuf'un secde hususunda yanlış gördüğü Aziz'i uyardığı görülür:

Anı men' itdi Yūsuf kin yaňılma
Görüp Ḫallāḳ'ı ḫalḳa secde ḳılma

Açıḳdur secdeye dergāh-ı ma'būd
Ne 'ācizdür ki maḫlūk ola mescūd

Olup vāḳıf 'Azīz itdügi sehve
Ḳoyup ḥayret maḳāmın geldi ṣaḥva[1576]

[1574] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 357-358.
[1575] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 311-313.
[1576] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 313.

Anlatıda, Mısır şahının Hz. Yusuf ile hem güzellikte yarışsınlar diye hem de mezat esnasında Hz. Yusuf'un fiyatı düşsün diye Mısır güzellerini Hz. Yusuf'un karşısına çıkarmak istediği belirtilir:

Nidā itdürdi kim her ḳanda kim var
Semen-ber māh-ṭal'atlar perīvar

İdüp her biri 'arż-ı cilve-ināz
Olup nāz-ıla müsteẕnā vü mümtāz

Geyinsünler libās-ı ḥüsni fāḫir
Olup envā'-ı zīnetle mefāḫir

Ḳuşansun mū-miyānlar zer-kemerler
Ṭonansun ḫullelerle sīm-berler

Ṭurup ṣaf ṣaf öñinde bārgāhuñ
Yolına nāẓır olsunlar o māhuñ

Ki geldükde o māh-ı mihr-ṭal'at
Ruḫına 'ārız ola reng-i ḫaclet

Bulına cevherine çün ḫarīdār
Ola anlara ḥāṣıl kesr-i bāzār[1577]

Aynı şair, Hz. Yusuf'un mezadı esnasında fiyatının her yeni saatte iki misli fazlalaştığı bilgisini verir:

Gelüp ol dem ki 'arż-ı bey'a Yūsuf

[1577] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 314.

Bulurdı ḥüsni her sā'at teżā'uf[1578]

Yine aynı anlatıda, diğer bazı anlatılarda olduğu gibi Aziz'den Hz. Yusuf'u satın almasını isteyenin Züleyha olduğu dile getirilir. Ancak Aziz'in bu iş hususunda pek de istekli olmadığı öne sürdüğü bahanelerden anlaşılmaktadır:

Dönüp didi 'Azīz'e k'ey nigū-fāl
Yüri bu ḳıymeti vir ḳılma ihmāl

Didi ey māl-ıla cānum fedāsı
Bu miḳdāruň ne mümkindür edāsı

Egerçi la'l-i raḫşān dürr-i meknūn
Firāvāndur ḫazīnem içre maḥzūn

Velī ol ḳıymete olmaz mu'ādil
Bir ol deňlü daḫı virsem muḳābil

Didi var bende bir dürc-i cevāhir
Anuň her gevheri bir necm-i ẓāhir

Edā ḳıl ḳıymetini itme bahāne
Ki ol cevher deger cān u cihāna

'Azīz itdi yine bir 'öẕr āġāz
Ki ey cān bāġına serv-i ser-efrāz

Şāh ister ol ġulām-ı nīk-nāmı
Anı almaḳdur aḳṣā-yı merāmı[1579]

[1578] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 325.
[1579] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 327.

Yukarıdaki mücadelenin sonunda Züleyha'nın Aziz'i, şahtan Hz. Yusuf'u istemesi hususunda ikna ettiği ve şahın da Aziz'e Hz. Yusuf'u bir hediye olarak verdiği belirtilir.[1580]

Eserde, Hz. Yusuf'un mezadının ne kadar bir mâl/para karşılığında gerçekleştiği ile ilgili bilgi verilmez.

Bu yüzyıldaki Gubârî'nin anlatısında, bu hususta ilk olarak dile getirilen hadise, kervan ahalisi ile Mısır'a giren Hz. Yusuf'un, şehre girdikten bir gün sonra Mâlik tarafından bir hamama gönderilmesi hadisesidir.[1581]

Hamamın akabinde Hz. Yusuf'un Mısır sultanı Reyyân'ın sarayına davet edildiği ve Hz. Yusuf'u gören sultanın pazarlığı orada başlatıp Hz. Yusuf'u satın almaya çalışılsa da Mâlik'in ricası ile talipleri çok olan Hz. Yusuf'un mezadının bir meydanda herkesin huzurunda yapılmasının uygun görüldüğü belirtilir.[1582]

Yine aynı eserde Züleyha'nın bir sarayı olduğu ve sarayının penceresinin arzgaha nazır olduğu belirtildikten sonra Züleyha'nın Hz. Yusuf'u ilk defa bu pencereden gördüğü bilgisi verilir.[1583]

Anlatıda, Mâik'ten Hz. Yusuf'un mezadına giderek onu satın almasını isteyenin Züleyha olduğu ifade edilir.[1584]

Tahkiyenin devamında, tellallar tarafından güzelliği duyurulan Hz. Yusuf'un mezadına bütün bir Mısır ahalisinin dâhil olduğu belirtilir:

Girdi bāzār-ı ḥüsne dellāllar
Dutdı meydānı ḳilile ḳāller

[1580] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 328.
[1581] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 105.
[1582] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 105-106.
[1583] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 106.
[1584] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 107.

Her biri vaṣf-ı ḥüsn-i Yūsuf ider
Her ‘ibārtetde yüz telaṭṭuf ider
…
Her gören ‘āşıḳ oldı ol aya
Her ne kim var elinde ser-māye

Yūsufa virdi tā ola mālik
Rāh-ı ‘aşḳında ide şeydālık

Şöyle germ oldı ḥüsni bāzārı
K’oldı her merd ü zen ḫarīdārı[1585]

Eserde bu kısımda orijinal bir ayrıntı göze çarpar ve Hz. Yusuf'un mezadının günlerce sürdüğü ve kim ne teklif ederse Züleyha'nın daha fazla bir teklifte bulunduğu belirtilir:

Niçe günler mezād eylediler
Birbirinden ziyād eylediler

Bir behāyı ki bir kişi dir idi
Tīz Züleyḫā ziyāde eyler idi[1586]

Yukarıdaki tahkiyenin devamında Züleyha'nın herkesten ne kadar olduğu belirtilmemekle birlikte herkesten daha fazla bir teklifle Hz. Yusuf'u satın aldığı ifade edilir:

Ol ḳadar ḳıldı ḳıymetini ziyād
Ki Züleyḫāda āḫir oldı mezād

[1585] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 108.
[1586] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 109.

‘Aḳd-ı Yūsuf muḳarrer oldı aňa
Naḳd-ı Yūsuf muḳarrer oldı aňa[1587]

Aynı yüzyılın bir diğer mesnevi şairi Şerîf’in eserinde Hz. Yusuf’un kervanı Mısır’a girmezden evvel bir kişinin Mısır halkına çok güzel bir kölenin geldiği haberini ulaştırdığı belirtilir.[1588]

Anlatıda, Hz. Yusuf’un Mısır’a girmesiyle beraber doğada bazı olağanüstülüklerin görüldüğü anlaşılır:

Mışra Yûsuf girdi çün ol şâhvâr
Ḫalḳ-ı ‘âlem faḫri ḳıldı rûzigâr

Gül açıldı bülbül öter zâr zâr
Mışr şehri ol dem oldı lâle-zâr[1589]

Şerîf’in eserinde Hz. Yusuf’un ücret karşılığı Mısır ahalisinin seyrine çıkarılması hadisesini teklif edenin Mâlik olduğu ayrıntısı dile getirilir.[1590]

Mâik’in Hz. Yusuf’u Mısır ahalisine sunmasının akabinde altı yüz bin altın topladığı bilgisi eserin önemli ayrıntılarından biridir.[1591]

Kervan ahalisi Mısır’a geldikten birkaç gün sonra Hz. Yusuf’un mezadı için Mısır meydanında Hz. Yusuf için bir altın kürsü hazırlanıldığı belirtilir:

Mışruň ol dem meydânın süpürdiler
Anda bir altun kürsi ḳodılar

[1587] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 110.
[1588] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 155.
[1589] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 156.
[1590] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 157.
[1591] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 157.

Geçdi Yûsuf kürsîde ẖoş oturur
Mışruň ehli gencini hep getürür[1592]

Yukarıdaki tahkiyeden Mısır halkının tümünün ellerinde ne varsa onunla mezada dâhil olduğu anlaşılır.

Mısır'da gerçekleştirilen mezattan haberdar olan Aziz'in, Mâlik'e bir adam gönderip yanına çağırdığı, orada Hz. Yusuf için yeni bir altın kürsü kurulduğu ve Züleyha'nın bu sayede ilk defa Hz. Yusuf'u Azizi'in kurdurduğu kürsüde gördüğü belirtilir.[1593]

Anlatıda, Züleyha'nın Hz. Yusuf'u gördüğü bu sahne ile onu rüyasında görüp âşık olması arasında yedi yıllık bir zamanın geçtiği ayrıntısı dikkat çeker:

Çün görürler anda Zelîẖâ Yûsufı
Mâlını ḳılur sebil kendüzini

Yidi yıl oldı düşi görmiş-idi
'Işḳ-ı Yûsuf aňa ṭaġ urmuş-ıdı[1594]

Hz. Yusuf'un mezadı esnasında, Züleyha'nın ısrarıyla Aziz'in Hz. Yusuf uğruna gözden çıkardığı değerli eşyalar tafsilatlı bir şekilde şöyle dile getirilir:

Yûsuf-içün bir terâzü ḳurdılar
Ḫalḳ-ı 'âlem cümle ḳarşu durdular

Ol terâzü keffesinde Yûsufı

[1592] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 158.
[1593] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 161-162.
[1594] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 171.

Ḳodılar bir yaňa altun-ı ṣafı

Bir daḫı ʻanber alur kâfur-ile
Müşk alur bir aġuzı gevher-ile

Aġrınca bir daḫı incü-y-ile alur
Ṭartar ardınca anuň bir laʻl alur

Bir daḫı ṭartar ardınca yâḳût-ı ṣâf
Bir daḫı gümiş alur ṣaňmaň güzâf

Alur anda bir daḫı mercân ʻaḳîḳ
Kehribâr alur bilür alır raḳîḳ

Bir zeberced bir zümürrüd dartar ol
Her metâʻı eyle ṭartdı aldı ol

Bunlar ardınca alur biň tâzî at
Kim binerse ol ata bû-ḫayat

Biň ġulâm biň ḳız oġlan câriye
Biň ḳatır biň deve aldı yüriye

Yüklede bu mâlı esbâbı bile
Ala iḳlimine gide cemʻile

Virdi Yûsufı alur gider ʻAzîz
İltdi anı ol Zelîḫâya temiz[1595]

[1595] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 171-172.

Eserde, diğer eserlerde olduğu gibi hazinesinin bütününü Mâlik'e veren Aziz'in hazinesini kontrol ettiğinde her şeyin eskisi gibi yerinde durduğu dile getirilir.[1596]

Aynı yüzyılın önemli anlatılarından Taşlıcalı Yahya'da, Hz. Yusuf ve kafilesi Mısır'a girdiğinde zengin-fakir bütün Mısır ahalisinin Hz. Yusuf'u görmek için Mâlik'e ısrarlı taleplerini ilettikleri belirtilir.[1597]

Mâlik'in, taleplerin önünü alamayınca Mısır'a geldikleri ilk gün Hz. Yusuf için mezadı kurmak zorunda kaldığı ifade edilir:

Ṭaġılmaz oldı dergâhında dîvân
Ḳasâvet virdi bu cümhûr-ı insân

Sarâyında yüzin gösterse nâgâh
Ḳopar şevḳ ile yüz biñ sîneden âh

Dönüp her kişi bir ebr-i bahâra
Olur ol meh yolında pâre pâre

Viṣâli derdi ḫalḳa oldı sârî
Elem virdi kemâl-i iştihârı

Sürûrı gitdi 'âciz itdi eşḫâṣ
Ṣatılmaḳ lâzım oldı bende-i ḫâṣ

Metâ'-ı 'izzeti geldi mezâda
Bahâ virdiler ol ḫayrü'l-'ibâda

Ṣatun olmaġ içün gören yüzini
Düşerdi aldururdu kendüzini

[1596] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 173.
[1597] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 79.

Birisi gül gibi açdı dehânı
Diledi aġırı altına anı

Biri on ol ḳadar arturdı fi'ḥâl
Biri aňa daḫi ḳatdı niçe mâl

Birisi daḫi virdi yüz biň altun
Daḫi hem aġırınca dürr-i meknûn

Bile yanınca niçe la'l ü mercân
Niçe ḳullar niçe at niçe ḳaftân

Begenmezlerdi Mâlik bu bahâyı
Firâḳa virmedi ol gün rıżâyı

Cihân ḫalḳı başın ġavgâya ṣaldı
Mezâduň âḫiri ferdâya ḳaldı[1598]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere, Mısır ahalisinin birbirlerine düşmesi üzerine Hz. Yusuf'un mezadının ileri bir tarihe ertelendiği anlaşılmaktadır.

Anlatıda, bütün Mısır halkının birbirine girmesine neden olan bir kölenin Mısır içinde şöhret bulması sonucu Züleyha'nın bahsi geçen kişinin Hz. Yusuf olduğunu anlamasını sağladığı belirtilir:

Zelîḫâ gûşuna girdi bu evṣâf
Şikâf itdi yaḳasın nitekim kâf

Şehâdet itdi ḳalb-i mihribânı

[1598] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 79.

Ki irdi şâhid-i maḳṣûda cânı

Eyitdi ol perî-ruḫsârdur bu
Düşümde sevdügüm dildârdur bu

Didi biñ cân ile el-ḥamdüli'llâh
Ki açduñ menzil-i maḳṣûduma râh

Şeb-i endûh-ı hicrân buldı pâyân
Bugün mihr-i sa'âdet oldı raḫşân

Açıldı güldi yüzi bu ḫaberden
Gül-i ḥamrâ gibi bâd-ı seherden

'Azîz-i Mıṣra itdi vâfir ibrâm
Cemâl-i pür-kemâlin ḳıldı i'lâm

Didi bir ḫâce gelmiş mâlı bisyâr
Naẓîri yoḳ cihânda bir ḳulı var

Ne ḳul sulṭânlar olmış aña bende
Revâdur kim ola ol bende sende[1599]

Yine yukarıdaki manzumeden Aziz'i Mâlik'e pazarlık yapıp alması için gönderenin Züleyha olduğu anlaşılmaktadır.

Aziz'in Hz. Yusuf için katıldığı mezatta kim ne verdiyse iki kat teklif ettiğini ve sonunda Hz. Yusuf'u Mâlik'ten almayı başardığı anlatıda şu şekilde tahkiye edilir:

'Azîze vaṣf-ı ḥâli oldı ta'rîf

[1599] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 84.

Neye çıḳdiyse anı itdi taż‘îf

Virildi aġırınca niçe altun
Niçe elmâs ü niçe dürr-i meknûn

Zelîḫâ arturınca bedr-i tâmı
Elini çekdi şehrüň ḫâṣ u ‘āmı

Anuň üstine düşdi şems-i devlet
Getürdi anı ḳullâb-ı maḥabbet

O mâla niçe yük mâl oldı ilḥâḳ
Satıldı ḳul diyü sulṭân-ı âfâḳ
…
‘Azîz aldı Meh-i Ken‘ânı fi’l-ḥâl
Zelîḫâ ḫânesine ḳıldı îsâl[1600]

Eserde diğer birçok eserde ele alındığı gibi Mâlik'in Hz. Yusuf'u satmaktan duyduğu pişmanlık uzunca bir anlatımla kırk beş beyitle tahkiye edilir.[1601] Bu pişmanlık hadisesinin tahkiyesinde Mâlik'in Hz. Yusuf'tan oğul sahibi olmak için istediği dua hususu yer almazken diğer anlatılardan farklı olarak Hz. Yusuf'un Mâlik'ten, kendisini kardeşlerinden satın aldıktan sonra aralarında düzenledikleri satış sözleşmesini istediği ayrıntısı dile getirilir:

Didi Yûsuf beni ṣatduḳda iḫvân
Saňa bir dest-i ḫaṭṭ olmışdı iḥsân

O dest-i ḫaṭṭı luṭfuňdan baňa vir
Şikeste ḫâṭırunı eyle ta‘mîr

[1600] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 85.
[1601] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 85-87.

Getürdi Yûsufa virdi nihânî
Hemân ışmarladı Mevlâya anı[1602]

Anlatının bu hususta ki son ve ilginç ayrıntısı Mâlik'in Hz. Yusuf'la vedalaşıp Şam iline gitmesinden bir ay sonra öldüğü bilgisidir:

Bu resme Yûsufa itdi vaşıyyet
O gün gün gibi ḳıldı Şâma rıḥlet

Bir aydan ṣoňra rûz-ı mevti yetdi
Diyâr-ı Şâm'dan 'uḳbâya gitdi

Bu fürḳat Mâlike oldu bahâne
Göçürdi raḥtını bâġ-ı cinâna[1603]

Bu yüzyılın bir başka anlatısı olan Şerîfî'de Hz. Yusuf'un Mısır şehrine geldiğini öğrenen Mısır şahının, ülkesinin güzellerini de mezatta bulunmaya çağırdığı belirtilir:

Buyurdı şeh ki Mıṣrī ḫūb-rūlar
Ḳamer ṣūretlü yüzleri sulular

Bahâ-yı ḥüsni irmege kesāda
Mıṣır ḫūbānın 'arż eyleň orada[1604]

[1602] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 86.
[1603] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 86.
[1604] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 14.

Şerîfî'nin anlatısında da diğer birçok anlatıda yer aldığı gibi Hz. Yusuf'un mezadına bütün bir Mısır ahalisinin katıldığı ifade edilir.[1605]

Anlatıda, Züleyha'nın Hz. Yusuf'u satın alması için ısrar ettiği, Aziz'in bahane üreterek Hz. Yusuf'u almamaya çalıştığı, ama açık artırmanın sonunda Hz. Yusuf'u satın alanın Aziz olduğu ifade edilir. Bu satışın çok yüksek olmasına rağmen meblağı net bir şekilde belli değildir:

Zelīḫā ḳıldı şāmil himmetini
'Azīz'e didi var vir ḳıymetini

'Azīz itdükçe men'ine bahāne
Zelīḫā şevḳin arturdı o ḫâne

'Azīz idüp bahāsın anda ta'dād
İki serv oldı derd ü ġamdan āzād[1606]

Eserde bu hususta son ayrıntı ise diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'u satan Mâlik'in bu satıştan büyük pişmanlık duyduğu bilgisidir.[1607]

İncelememize konu olan bu yüzyıldaki anlatıların sonuncusu olan Ziyâi Yusuf'un mesnevisinde, Hz. Yusuf ve kervan ahalisi henüz Mısır'a girmeden Hz. Yusuf'un güzelliğinin Mısır içinde duyulduğu ve bunun üzerine de Mısır sultanının, kervana ulak olarak Aziz'i gönderip Hz. Yusuf'u sarayına çağırttığı nazmedilir.[1608]

Tahkiyenin devamında, Mısır sultanının haberini kervana ulaştıran Aziz'e, Mâlik'in yorgun olduklarını belirtmesi ve sultandan bir iki gün istirahat etmek için izin istemesi ve Aziz'in de bunu kabul etmesi hadisesi ele alınır.[1609]

[1605] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 16.
[1606] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 16.
[1607] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 16.
[1608] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 282.
[1609] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 283.

Diğer anlatılarla paralel bir şekilde bu kısımda, Mısır sultanının güzellikte Hz. Yusuf ile tartılmaları için Mısır güzellerine haber ulaştırdığı bilgisine yer verilir.[1610]

Eserde Hz. Yusuf'un satılması için getirildiği yerin bir arzgah olmadığı ve mezadın Mısır sultanının sarayının önünde yapıldığı ayrıntısı dile getirilir.[1611]

Aynı şair, Züleyha'nın Hz. Yusuf'u ilk kez gördüğü yerin yine Mısır sultanının sarayının önü olduğu bilgisini verir:

Ṭurup ṣaḥrāya 'azm itdi o ḥūri
Ki def' ola birez endūh u şûrı

Degüldi gerçi esbāb-ı ṭarab kem
Velī ol gül çü ġonce açmadı fem

Özine 'arṣa-i ṣaḥrā olup teng
Ṭurup ḳıldı gine ḳaṣrına āheng

Olup hevdec nişīn ol şāh-ı ferruḫ
Ḳamer-veş ṭutdı kendü burcına ruḫ

Egerçi ḳaṣrınaydı 'azm-i râhı
Yolındaydı velī eyvān-ı şāhı

Görür bir yerde ḫayli merdüm üşmiş
Ḥurūş u ġūlġule eṭrāfa düşmiş

Ṣorup didi nedür bu bang ü ġavgā
Ki ṭolmışdur ṣadādan zīr ü bālā

[1610] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 284.
[1611] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 287.

Didiler bir ġulām-ı māh ruḫsār
İdiser şāha bu gün ‘arż-ı dīdār

Egerçi Mālik olmış aňa mālik
Şeh oldur bende ḫūbān-ı memālik

Meh-i Ken‘ān ü mihr-i burc-ı behcet
Gül-i ḫandān şāh-ı bāġ-ı cennet

‘İmāriden Züleyḫā çekdi dāmen
Ki tā göre ne var ol yaňa rūşen

Dönüp ol cānibe baḳınca nāgāh
Gözine gün gibi ṭuş oldı ol māh[1612]

Anlatıda, Züleyha’nın Hz. Yusuf’u rüyasında görmesi ile Mısır sultanının sarayı önünde görmesi arasında ne kadar bir zamanın geçtiği belli değildir:

Cüdā ḳıldı beni ḫānümāndan
Anuňçün geçmişem sūd ü ziyāndan

Niçe yıldur geçüp miḫnetle ḥālüm
Gidüp ṭāḳat dükenmişdür mecālüm[1613]

Eserde, Hz. Yusuf’un mezadına çok kalabalık bir katılım olduğu belirtilirken Züleyha’nın da doğrudan açık artırmaya katıldığı belirtilir. Bu açık artırma esnasında

[1612] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 288-289.
[1613]

Züleyha'ya kadar verilen bütün bir miktarın tamamı kadarını Züleyha'nın Mâlik'e teklif ettiği ve böylelikle Hz. Yusuf'u satın aldığı ifade edilir:

Biri ol ḳavmüň oldı evvel-i kār
Aňa bir bedre altunla ḫarīdār

Ger olursa şümār-ı bedre mübhem
Biň altun oldı ṣaġışda degül kem

O māhuň germ olup bāzār-ı bedri
Yüz oldı müşterīden bedre ḳadri

Birisi vezn-i Yūsufca bahāda
O meblāġ üzre misk itdi ziyāde

Biri daḫi bu meblāġ deňlü mevzūn
Ziyāde ḳıldı la'l ü dürr ü meknūn

Teraḳḳi gösterüp bu resme herkes
Zer ü sīm ü Güher dökdiler enfes

Züleyḫā bildi çün ḳadrin bahānuň
Meżā'if eyledi ḳamusın anuň

Nu ma'nīden ḫarīdāruň ḳalanı
Firāk u ye's odına atdı cānı

Metā'-ı şehḳin anlaruň ne dermān
Çü nāgeh yaḳdı nār-ı āh-ı ḥirmān[1614]

[1614] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 293.

Aynı şair, Züleyha'nın Aziz'den ödemeyi yapmasını istemesi üzerine, Aziz'in Mısır sultanının da bu köleyi almak istediği bahanesini ürettiği ayrıntısına yer verir. Hadise Mısır sultanının Aziz'e bu köleyi satın alabilmesi için icazet vermesiyle son bulur.[1615]

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'nin varyantında, kervan ahalisinden birinin, Mısır ahalisine eşi benzeri olmayan bir kölenin kendileriyle birlikte Mısır'a geldiğini haber verdiği belirtilir.[1616]

Eserde, Mısır'a Hz. Yusuf'un geldiğini haber alan dört bin gencin, kendilerini Hz. Yusuf'la güzellikte tartmak için kervanı karşılamaya gittikleri şeklindeki ilginç bir ayrıntı da şöyle tahkiye edilir:

Ol gelür yarın diyü oldı ḫaber
Ol Mışır ḫalḳı ḳamu durdı seḥer

Ṭaşra vardılar ḳamu pīr ü civān
Ṣayılup ayrıldı dört biň nev-civān

Tāze oġlanlar ḳamu sīmīn zenak
Hep zerīn ḳuşaḳlu dībāce ġark

Merd-i da'vā ile anlar geldiler
Yūsufuň yolına nāẓır oldılar

Medḥ édüp birbirin éderdi and
Hīç ola mı bu gelen bize mānend[1617]

[1615] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 294.
[1616] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 161.
[1617] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 162.

Tahkiyenin ilerleyen kısımlarında; bu dört bin gencin Hz. Yusuf'un güzelliğini gördüklerinde onunla güzellikte rekabet edemeyeceklerini anlayıp gizlendikleri ayrıntısı dile getirilir.[1618]

Anlatıda, Mısır ahalisinin kervanı karşıladığı esnada ahalinin arasında Hz. Yusuf'u ilk görenin Züleyha olduğu ifade edilir:

Kārbān étdi ṭarīḳından şurū'
Ṣandılar şems étdi burcundan ṭulū'

Ol Züleyḫā ol nūrı görmiş-idi
Vāḳıa'da āşinā olmış-idi

Cümleden evvel görür Zelḫā anı
Dédi buldum derdimin dermānını[1619]

Hadisenin devamında Mısır padişahının, Hz. Yusuf'u ne kadar bir ücret mukabili satın aldığı ayrıntısı bulunmaz.[1620]

Anlatıdaki son ayrıntıda, çocuk sahibi olamadığı ifade edilen Mâlik'in, Hz. Yusuf'tan istediği dua sonrasında muradına erdiği ve çocuk sahibi olduğu belirtilir:

Mālik eytdi sen baňa ḳıl bir du'ā
Yoḳdur evlādım Ḫudā ḳılsun 'aṭā

Ol du'ā ḳıldı Ḫudā oġul vérür
Ol daḫı maḳṣūdına nā'il olur[1621]

[1618] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 163.
[1619] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 162-163.
[1620] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 167.
[1621] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 170.

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'nin varyantında, diğer bütün anlatılardan farklı olarak Mısır Aziz'i Kıtfîr'in, Hz. Yusuf'un kervanı henüz Mısır'a gelmeden rüyasında Hz. Yusuf'un da içinde yer aldığı bir kervanın geleceğini gördüğü ve bu sebeple kervan ahalisini karşılamaya gittiği belirtilir:

Meger düşinde bu beg görmişidi
Gün ile ay ile uyanmış idi

Bu kez ay gün gelür Ken'ān ilinden
'Asākir çoḳ gelür ṣaġ u ṣolından

Gelen hem nesl-i İbrāhīm dinildi
Mālından genc-i menālinden dinildi

Varur öper Yūsufuň gözlerini
Ayaġı tozına surer yüzini

Bu demde Yūsufuň ḳadri bilindi
Dem-ā-dem rütbesi eflāke aġdı

Didiler bunda rāvīler rivāyet
Alurlar İbn-i 'Abbāsdan rivāyet

Ki ol begün adı Ḳıtfīr idi dir
Daḫi hem ba'żılar Itfīr idi dir

Melik Reyyānuň ol idi vezīri
Aňa muḥtāc idi bālā vü zīri

Ḫazā'in-i Mışr heb destinde

‘Azīzü’l-Mışr anuň kendüsi idi[1622]

Anlatıda, Hz. Yusuf’un mezadının kısa sürdüğü ve Mâlik’in onu Mısır Aziz’ine sattığı belirtilir:

Çün Mālik İbn-i Ṭaġra oldı mülāḳī Ḳıtfīre
Baġladı Yūsufa Ḳıtfīr göňlin itdi pāyimāl

Dir Veheb İbn-i Münebbeh itdiler ‘aḳdi tamām
Aġırınca virdi altun baḳmadı yemīn şimāl[1623]

Eserde, bu kısımda orijinal bir ayrıntıya yer verilir ve bu satış hadisesi yaşandığında iki ayrı rivayetten ilkine göre Hz. Yusuf’un on üç yaşında, ikinci rivayete göre ise on yedi yaşında olduğu ifade edilir:

Gelelüm tārīḫine tā müşkülümüz ḥall ola
İrdi on üç yaşına bedr-i tamām bī-kīl ü ḳāl

Ba‘żılar dir on yedi yaşına irdi ol hemān
Kim anı aldı ṣatun Mışrī ‘Azīz itme cidāl[1624]

Aynı yüzyılda müellifi bilinmeyen bir anlatıda, kervan ahalisi Mısır’a girdiğinde Hz. Yusuf’un yüzünün Mâlik tarafından örtüldüğü ve şehre gizlice girildiği ayrıntısı yer alır:

melik aldı yūsufı girdi şehre
kim yūsufı ṣata işin başara

[1622] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 100-101.
[1623] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 102.
[1624] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 102.

yūsufuŋ niḳābile örtdi yüzin
kimse görmeden şehre girdi aŋsızın[1625]

Eserde, bir zaman sonra Mısır ahalisinin Hz. Yusuf'tan haberi olduğu ve akabinde birçok anlatıda olduğu gibi ahalinin onu görmek için Mâlik'ten izin istedikleri dile getirilir:

yusūfı bir ḫalvet eve ḳodılar
şehr ḳavmi yūsufı çün ṭuydılar

mālikün çün ḳatına geldiler
yūsufuň çün ḫūbluġun bildiler

dėdiler getür ḳuluŋı görelim
ne dilerseŋ bahāsını vėrelim

melik eydür kim anı görmeŋ gerek
bir ḳızıl elime vėrmeň gerek

mıṣr ḳavmi birer altun vėrdiler
girdiler yūsufuŋ yüzin gördiler
…
ikinci gün yene tekrār geldiler
ikişer altun vėrüben gördiler[1626]

[1625] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 104.
[1626] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 104-105.

Yukarıdaki manzumede görüldüğü gibi, Mısırlıların isteğini geri çevirmeyen Mâlik'in, ahaliden Hz. Yusuf'u göstermek için her gün bir altın anlaşılmaktadır.

Anlatıda, Hz. Yusuf'un Mısır'a geldikten on gün sonra mezada çıkarıldığı ve mezadın başlamasından hemen önce de tellalların Mısır ahalisine haber verdiği belirtilir.[1627]

Eserdeki *"ḳamu yoḫsul cümlehā başmaḳçılar/müşterī olup cümle yūsufı diler"*[1628] şeklindeki tahkiyeden, diğer eserlerde olduğu gibi bütün bir Mısır ahalisinin Hz. Yusuf'a müşteri olduğu da anlaşılmaktadır.

Tahkiyenin devamında, diğer bazı anlatılarda yer aldığı gibi Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u sarayının Mısır pazarına bakan penceresinden gördüğü ifade edilir. Mesnevi şairi bu kısımda orijinal bir ayrıntıdan da bahsederek Züleyha'nın pencereden Hz. Yusuf'u gördüğünde Mısır Aziz'i ile henüz on beş gündür evli olduğu bilgisini verir:

söz kelāmdur züleyḫā bir köşk eyledi
aŋa girdi 'aşḳını perk eyledi
...
züleyḫā bir manẓaraya girmişdi
'āşıḳ olup anda oturmuşdı

mıṣruň bāzārı aŋa ḳarşuydı
ol ara yavlaḳ ulu çarşuydı

ḳarşu bāzār gözedüben oturur
gör çalabım aŋa neler götürür

on bėş gün çün bunun üstüne geçer
çarḫ-ı felek gör ne perdeler açar

[1627] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 105.
[1628] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 105.

yūsufı alup bāzāra geldiler
çaġıruban çoḳ münādā ḳıldılar

didiler kim alur bir ėyü ḳul
ḥüsn içinde hem uṣul indi uṣul

züleyḫā baḳar anı köşkde görür
āh idüben çaġırur na'ra urur[1629]

Yine aynı anlatıda, diğer bazı anlatılarda olduğu gibi Hz. Yusuf'un on farklı meziyeti olduğu bilgisi verilir.[1630]

Eserde, Hz. Yusuf'un mezadında Mısır sultanına Hz. Yusuf'un ne kadar bir meblağa satılacağını Allah'ın gönderdiği bir meleğin belirlediği ayrıntısı verilir.[1631] Buna göre, bu hususta melek vasıtasıyla Allah'ın takdirinin şu şekilde olduğu belirtilir:

dellāl ėydür biň aġrı zer gerek
kendü aġrı dürrile mercān gerek

her birinden aġrınca vėresin
māl mülk dürr zerden vėresin[1632]

Tahkiyenin devamında, padişahın hazinesinde ne kadar malı varsa getirmesine rağmen Hz. Yusuf'a terazide denk gelmediği ve sonunda padişahın Mâlik'in geri kalan ücreti padişaha bağışladığı bilgisi verilir.[1633]

[1629] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 120-121.
[1630] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 122-123.
[1631] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 123.
[1632] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 123.
[1633] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 124-125.

Yine eserde bu hususta ki son ayrıntılar, Mâlik'in Hz. Yusuf'u satmaktan dolayı pişman olması ve hiç oğlu olmadığından Hz. Yusuf'tan dua isteyip kırk oğul sahibi olduğu bilgisidir.[1634]

Molla Câmî'de, Hz. Yusuf kervan ile beraber Mısır'a girdiğinde onu padişahın sarayının önündeki bir tahta oturttukları bilgisi verilir.[1635]

Eserde, Züleyha'nın henüz Hz. Yusuf Mısır'a gelmezden evvel mana âleminde onun gelişini hissettiği ve bu sebeple duyduğu heyecandan bir yerde karar kılamadığı için kırlara çıkmaya karar verdiği belirtilir.[1636] Züleyha'nın, bu gezintilerinden birinin dönüşünde, padişahın kasrı önünden geçerken Hz. Yusuf'u görüp bayıldığı ve yanında bulunanlar tarafından evine götürüldüğü tahkiyesi yapılır.[1637]

Câmî'nin anlatısında da diğer birçok anlatıda yer verildiği gibi bütün bir Mısır halkının Hz. Yusuf için kurulan mezatta bulunduğu ve hepsinin ona güçleri ölçüsünde talip olduğu bilgisi verilir.[1638]

Anlatıda, net bir miktar belirtilmeden Züleyha'nın, Hz. Yusuf için Mısır ahalisinin teklif ettiğinin iki mislini vererek Mâlik'ten onu satın aldığı belirtilirken akabinde paranın Mâlik'e ödenmesi için Aziz'e haber verdiği ve Aziz'in, *"Benim hazinemdeki misk, mücevher altın, Onun için vereceğimiz bedelin yarısını bile karşılamaz"*[1639] şeklinde bir bahane ileri sürdüğü anlaşılır. Züleyha'nın bunun üzerine kendi mücevherlerini de bu satın alma işi için Aziz'e verdiği ayrıntısı yer alır.[1640]

Aziz'in bu sefer yeni bir bahane üreterek Hz. Yusuf'u, padişahın da istediği bahanesi üzerine Züleyha, Aziz'e padişahtan izin almasını ister, sonunda padişah Aziz'e icazet verir.[1641]

[1634] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 126-127.
[1635] Câmî, *a.g.e.,* s. 67.
[1636] Câmî, *a.g.e.,* s. 67.
[1637] Câmî, *a.g.e.,* s. 68.
[1638] Câmî, *a.g.e.,* s. 69.
[1639] Câmî, *a.g.e.,* s. 69.
[1640] Câmî, *a.g.e.,* s. 69-70.
[1641] Câmî, *a.g.e.,* s. 70.

Semavi kitaplardan Tevrat'ta, Hz. Yusuf'un İsmailoğulları tarafından Mısır'a getirildiği ve Firavun'un başmuhafızı Potifar'a satıldığı belirtilir.[1642] Tevrat'ta bu satış hadisesinin ne kadara gerçekleştirildiği ise belli değildir. Yine Tevrat'ta Züleyha ismine rastlanılmadığı ve onun yerine *efendisinin karısı* şeklinde bir hitabın bulunduğu görülür.[1643]

Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Yusuf'u satın alan kişinin ismi verilmezse de kıssanın ilerleyen bölümlerinde bu kişiden *Azîz* unvanıyla bahsedildiği görülür.[1644] Yine Kur'ân'da Yûsuf suresinin yirmi birinci ayetinde *"Mısır'da onu satın alan adam, karısına dedi ki:"* şeklindeki hitaptan Hz. Yusuf'un Mısır'da satıldığı ve Züleyha ismi yerine Aziz'in karısı tabirinin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Giritli Sırrı Paşa'nın eserinde, "*Azîz, bir 'unvân-ı resmî idi ki o târîhte hazâ'in-i Mısriyye'ye nâzır olan vezîre ıtlâk olunurdu."*[1645] şeklindeki tarifiyle Aziz unvanının, o tarihlerde Mısır hazinelerinde yetki sahibi olan memura verilen bir unvan olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı eserde Kadı Beyzavi'den nakledilen bir rivayette, Mısır Aziz'i unvanıyla maruf kişinin isminin ise *Ḳıṭfîr* ya da *Iṭfîr* olduğu şeklindeki ayrıntının dile getirildiği görülür.[1646]

Eserde dile getirilen bir diğer önemli ayrıntıda Giritli Sırrı Paşa'nın, o dönemde Mısır hükümdarı olan kişinin ismini Reyyân bin el-Velîdi'l-'Amlîḳî olarak zikrettiği görülürken bu kimsenin, önceleri putperestken sonrasında Hz. Yusuf'un irşat etmesiyle imana geldiği bilgisine de yer verilir:

> *O vakit Mısr'ın hükümdâr-ı ekberi [Reyyân bin el-Velîdi'l-'Amlîḳî] idi. Bütperest idi. Yûsuf aleyhisselâmın irşâdıyla îmâna geldi ve nebiyy-i müşârünileyhin hâl-i hayâtında irtihâl-i dâr-ı bekā edip…*[1647]

[1642] Tevrat/Başlangıç: 39:1.
[1643] Tevrat/Başlangıç: 39:7.
[1644] Kur'ân/12:30.
[1645] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.* c. 2., s. 5.
[1646] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.* c. 2., s. 5.
[1647] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.* c. 2., s. 5.

Yine aynı eserde, Mısır Aziz'inin karısının isminin ne olduğu ile ilgili ulema arasında bir ittifakın bulunmadığı kimilerine göre bu kişinin adının Râîl, lakabının Züleyhâ olduğu kimilerinin ise yalnızca Râîl ismini nazarıdikkate alıp lakabını önemsemediği bilgisi verilirken[1648] Aziz'in karısının isminden Asım Efendi'nin kamusunda *Zelîhâ, Burhân-ı Ḳâṭı'*da ise *Züleyhâ* olarak bahsedildiği bilgileri verilir.[1649]

Süyûtî'nin tefsirinde bu başlıkta dile getirilen ilk ayrıntının, Hz. Yusuf'u satın alan Mısır Azizi olarak bilinen kişinin isminin Kutfir[1650] olduğu şeklindeki bilgi olduğu görülürken Ebu'ş-Şeyh'in, Şuayb el-Cebâî'den naklettiği bir diğer rivayette de Mısır Aziz'inin hanımının adının Züleyha olduğu bilgisi yer verilir.[1651]

Aynı eserde, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'e dayandırılan rivayetlerde ise Hz. Yusuf'u satın alan kişinin adının Atafîr b. Rûhayb, karısının adının ise Râîl binti Re'âîl olduğu ifade edilir.[1652]

Mısır Aziz'inin vazifesi hakkında da çeşitli görüşlerin dile getirildiği Süyûtî'de, ilk olarak Katâde'den nakledilen rivayette; Mısır Azizi'nin, kralın işlerinden birini gördüğü belirtilirken bu işin ne olduğu açıkça belirtilmez.[1653] Bu hususta ikinci rivayet Kelbî'nin naklettiği Aziz'in; kralın aşçısının, sakisinin, seyisinin ve hapishane sorumlusunun üzerinde bir amir olduğu bilgisidir.[1654]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda, İbn Abbas'tan naklen Hz. Yusuf'u, Aziz'e satan kişinin Mâlik bin Za'r adlı Medyenli bir kimse olduğu bilgisine yer verilirken Mâlik'in, Hz. Yusuf'u satacağı zaman ondan kim olduğunu sorup öğrendiği, öğrendikten sonra da onu sattığı için duyduğu büyük pişmanlık dile getirilirse de Hz. Yusuf'un satışının ne kadara/ne karşılığında yapıldığı bilgisine ise yer verilmez.[1655]

[1648] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.* c. 2., s. 7.
[1649] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.* c. 2., s. 8.
[1650] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 217.
[1651] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 217.
[1652] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 217.
[1653] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 217.
[1654] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 218.
[1655] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 217.

Süyûtî'de bu hususta son olarak oğul sahibi olamadığı belirtilen Mâlik'in, oğul sahibi olmak için Hz. Yusuf'tan dua istediği ve Hz. Yusuf'un ettiği dua sonrasında da Mâlik'in hanımının on iki oğlan doğurduğu ayrıntısı dile getirilir.[1656]

Taberî tarihinde, Mısır yolculuğunun sonunda Hz. Yusuf'un, kervan ahalisi tarafından Mısır'daki esir pazarına götürülerek satılmak istendiği bilgisi verilirken o dönemde Mısır'da hükümdar olan kişinin de Velid oğlu Reyyan adlı bir kimse olduğu şeklindeki bilgiye rastlanılır.[1657]

Aynı eserde hadisenin devamındaki ayrıntılarda, esir pazarında Hz. Yusuf'u satın aldığı belirtilen kişinin Sultan Reyyan'ın hazinelerinden sorumlu Aziz-i Mısır namıyla anılan ve gerçek adı Katfîr bin Âmir veya Habib oğlu Âsaf olan bir kimse olduğu dile getirilir.[1658]

Bu başlıkta Taberî tarafından dile getirilen son ayrıntılarda, yukarıda bahsi geçen Mısır Azizi'ne bir köle gerektiği, bu sebeple esir pazarında gördüğü Hz. Yusuf'u, yüz Mısır altını vererek satın aldığı şeklindeki bilgilere yer verilir.[1659]

Aynı yazar, İbn Abbas'tan naklettiği bir bilgide, Hz. Yusuf'u Mısır'da satın alan kimsenin isminin Katfir veya Atfir bin Ruvhip olduğunu ve bu kimsenin Mısır'daki vazifesinin Mısır devlet hazinesinin müdürlüğü olduğu ayrıntısını aktarır.[1660] Eserde bu hususstaki son ayrıntının, Mısır Aziz'inin karısının adının Rail olduğu ayrıntısına yer verilir.[1661]

Bütün bu bilgilerden hareketle her ne kadar Hz. Yusuf'un, Mısır'da bir köle pazarında satılması başlığında ele aldığımız hadisenin bazı ayrıntılarının -ki bunlar Hz. Yusuf'un, ağırlığınca altına satıldığı yahut Mısır Azizi'nin, bütün hazinesini vererek Hz. Yusuf'u satın aldığı vb.- kadim kaynaklarda ve tefsirlerde yer almamasına karşın Tevrat ve Kur'ân'da, yine Giritli Sırrı Paşa'nın ve Süyûtî'nin tefsirlerinde ve Taberî

[1656] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 217.
[1657] Taberî, *a.g.e.,* s. 256.
[1658] Taberî, *a.g.e.,* s. 256.
[1659] Taberî, *a.g.e.,* s. 256.
[1660] Taberî, *a.g.e.,* s. 469.
[1661] Taberî, *a.g.e.,* s. 470.

tarihinde Hz. Yusuf'un, bir tüccar tarafından Mısır'da Aziz adlı yüksek mevkideki bir memura satıldığı şeklindeki bilgilerden ötürü mesnevi şairleri tarafından hadisenin ilahi kaynaklardaki çerçeve hikâyesine bağlı kalınarak kaleme alındığı ve ayrıntı kabîlinden bazı edebî-tezyinî unsurların da eserlere mesnevi şairleri tarafından dâhil edildiğini söylememiz mümkündür.

2.11. Yaşlı Bir Kadının Hz. Yusuf'u Görerek Ona Âşık Olması, Sonrasında Onu Satın Almak İçin Pazara Gelişi ve Onun Vasıtasıyla Gerçek Âşkı Tanıyıp Hidayete Ermesi

Yaşlı bir kadının Hz. Yusuf'u görerek ona âşık olması, sonrasında Hz. Yusuf'u satın almak için mezada gelişi ve Hz. Yusuf vasıtasıyla gerçek aşkı tanıyıp hidayete ermesi hadisesi, ele aldığımız mesnevilerin bir kısmında tahkiye edilen bir husustur.

13. yüzyıl Ali'nin anlatısında, bütün bir Mısır ahalisinin katıldığı mezada yaşlı bir kadının da bir çile iple dâhil olduğu bilgisiyle yetinildiği görülür:

Münādīler çevre durup çaġırdılar
Bu oġlanı kim satun alur dirler
Bunuñg kim ḳıymetin bilür dirler
Her kim bahā yetürse alur imdi

Bunı işitip Mıṣr ehli cümle keldi
Ulu kiçi bay yoḳsuz ḥāżır idi
Ḥelwāçı itmekçi 'aṭṭār ḳaṣāb ṭama' ḳıldı
Her birüsi ben alsam dirler imdi

Bir ḳarıçıḳ bir kelep yip alıp keldi
Yūsufı almaḳllıġa ḥāżır kildi
Yūsufı körmeklige ḥīle ḳıldı

Ol sebebden Yūsufı ol körer imdi[1662]

Eserde köle pazarına Hz. Yusuf'u satın almak için gelen yaşlı kadından bahsedilirken onun ismi telaffuz edilmez. Bunun yanı sıra kadının Hz. Yusuf vasıtasıyla gerçek aşkı tanıması ve hidayete ermesiyle ilgili bir bilgi de yer almaz.

Aynı yüzyılda Haliloğlu Ali'nin varyantında, bütün bir Mısır ahalisi ile birlikte yaşlı bir kadının da Hz. Yusuf'a talip olması hadisesi uzun bir şekilde ele alınır. Buna göre, Hz. Yusuf için bütün malını mülkünü vermeye can atan yaşlı bir kadının Hz. Yusuf ile yaptığı konuşma sonrası hidayete erdiği ve malını mülkünü yoksullara dağıttığı ayrıntısına yer verilir:

'Umâlıḳa aṣlında
Bir ḳarı varıdı anda
Ol daḫı geldi bunda
Yüz ḳatar mâl yükledü

Biň ḳatar mâl getürdi
Altun gümiş getürdi
Ḳarı oġlanı gördi
Ṣorar sen kimsin deyü

Eydür sen ne oġlansın
Bildim sen ḳul degilsin
Sen nereye sulṭânsın
Eyitgıl baňa ṭoġru

Yoḳsa ferişte misin
Bu cihânı gezersin
Aṣluň belki gizlersin

[1662] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 141.

Eyitgıl baňa ṭoġru

Atlanuben geldüm
Ḳamu mâlum getürdüm
Seni alayın didüm
Ḳaldım seni ṭaňlayu

Seni kimse olmaya
Bahânı yitürmeye
Kimse ḳadrüň bilmeye
Bilmezem ben ne ḳılu

Andan Yûsuf söyledi
Ḳarıya cevâb virdi
Başın döňe söyledi
İller baḳar ṭaňlayu

Bu kez ḳarı eyitdi
Elüň berü vir didi
Alup îmân getürdi
Bir Teňgriye inanu

İkrâr etdi Allaha
Mâlın dökdi yoḳsula
İnandı peyġambere
Dünü gün Allah diyü[1663]

[1663] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 182-183.

Yukarıdaki manzumede de açıkça görüldüğü üzere, Hz. Yusuf'un bu yaşlı kadını maddi aşktan maneviye ulaştırmada köprü vazifesi gördüğü anlaşılmaktadır.

Hadisenin devamında, yaşlı kadının vefat ettiğinde artık inançlı bir kadın olduğu açıkça bellidir:

Ḳarı îmânla öldi
Ḫâlıḳı yarlıġadı
Dünyada âḫiretde
Ḳâfirlikden ḳurtulu[1664]

14. yüzyıldaki Darîr'in anlatısında, Mısır'daki mezadın en yüksek seviyelere ulaştığı esnada yaşlı bir kadının da mezada dâhil olduğu belirtilir:

ol münādī yūsufı ḳıldı mezād
kim bahāsı vardıḳça oldı ziyād

bir yire irdi bahāň iy nāzenīn
kimse ḳuvvet yitüremez yā emīn

bir ḳarıcuḳ geldi ilerü gördiler
ne dilersin diyü aňa ṣordılar

eytdiler neň var getür görelüm
bir kelepçük ipliġim var ey ulum

ḳahḳaha ile ḫalḳ-ı ʻālem güldiler
bir kelepçük ipliğe yūsuf diler

genc-i ʻālem aňa yitmedi bahā

[1664] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 183.

bu ne sözdür kim didüñ iy ḫod-bahā

didi bilürem bahā yoḳdur aña
dileyenler yūsufı çoḳ göre saña

ben daḫı anlardan olam ne ola
bahāsıyla yūsufı ḫod kim ala[1665]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere yaşlı kadının mezada katılmasının sebebinin bir nevi tarafını Hz. Süleyman ile karınca hikâyesinde olduğu gibi belli etmektir. Yani yaşlı kadının fahri, Hz. Yusuf'un mezadına katılabilmektir.

Eserde, yaşlı kadının hidayete ermesi hususunda bir bilgi bulunmaz.

Aynı yüzyıldaki Süle Fakîh'te durum diğerlerinden farklı bir şekilde vuku bulur. Eserde, yaşlı kadının Hz. Yusuf'un mezadına katılmadığı yalnızca Hz. Yusuf'un yüzünü bir kere görebilmek için sahip olduğu ipliği Mâlik'e teklif ettiği belirtilir.[1666] Anlatıda, yaşlı kadının hidayete ermesi hususunda ise bilgi verilmez.

Süle Fakîh'in varyantında, yukarıdaki yaşlı kadın hadisesine benzer bir başka tahkiye daha yer alır. Buna göre, Mağrip ilinde hükümdarlık yapan Kâri'a adlı hayırsever bir hükümdarın da Hz. Yusuf'a talip olduğu, mezat esnasında Hz. Yusuf'la tanıştığı ve Hz. Yusuf'un telkiniyle iman getirdiği belirtilir.[1667]

Anlatıda, Kâri'a'nın iman getirdikten sonra bütün malını Allah yoluna harcadığı ve insanları Hak yoluna davet ettiği, ölünceye kadar ibadetle meşgul olup iman ile öldüğü ifade edilir:

Ne ki mālı varısa Ḥaḳ 'ışḳına
Ulaşdurdı ḳamusın geldi dīne

[1665] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 323-324.
[1666] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 146-147.
[1667] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 148-151.

Biň ḳatır yükü mālı terk eyledi
Girü ḳalan mālını gör n'eyledi

Mıṣr içinde bir ev yapdı ol ḫoca
Müstemi' ol ḥālini idem nice

Dervīş oldı ol maḳāmda oturur
Girü ḳalan mālın anda gösterür

Tā ölünce anda ol ṭā'at ider
'Aḳibet anda īmānıla gider[1668]

Bu yüzyıldaki Garîb'in varyantında yaşlı kadın hikâyesine geçilmeden önce Süle Fakîh'te de tahkiye edilen Ebu'l-Kâri'a Mâlzâr isimli bir bey oğlunun Hz. Yusuf'un namını işitip mezadına geldiği bilgisi yer alır.[1669]

Eserde, Süle Fakîh'te olduğu gibi Hz. Yusuf'un, Ebu'l-Kâri'a'yı imana davet ettiği ayrıntısına yer verilir:

Gel-berü gel sen de iḳrār eylegil
Taňrı birdür putı inkār eylegil

Ḳāri'a işitdi Yūsuf'dan bunı
Mü'min oldı şirkden arıtdı cānı

Cümle mâlın Ḥaḳ yolına virdi ol
Tā ölünce Mıṣr içinde ṭurdı ol[1670]

[1668] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 151.
[1669] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 396.
[1670] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 397.

Görüldüğü gibi, Hz. Yusuf'un teklifiyle imana gelen Kâri'a, Süle Fakîh'in anlatısında olduğu gibi bütün malını Hak yoluna bezletmiştir.

Garîb'in anlatısında, Süle Fakîh'in anlatısına benzer bir şekilde Hz. Yusuf'un mezadının devam ettiği esnada yaşlı bir kadının da bütün Mısır ahalisi ile birlikte elindeki bir çile iple Hz. Yusuf'a talip olduğu ayrıntısından bahsedilir.[1671]

Eserde, mezatta bulunan kişilerin küçük görüp aklını kaçırmış olarak düşündükleri yaşlı kadının *"Ben de direm-ki Yūsuf'ı alayın/Tek anuň müşterīsinden olayım"*[1672] yollu cevabından Hz. Yusuf gibi bir güzele talip olmanın bile ne ölçüde önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Bu yüzyıldaki anlatılardan Garîb'in ve Şeyyâd Hamza'da varyantlarında yaşlı bir kadının Hz. Yusuf'un mezadına katılması, akabinde hidayete ermesi hususunda bilgi verilmez.

15. asır anlatılarından Tebrîzli Ahmedî'de, bu hususta farklı bir ayrıntı üzerinde durulur ve bütün Mısır ahalisinden evvel adı belirtilmeden yaşlı bir kadının yedi çile iple Hz. Yusuf'a talip olduğu belirtilir.[1673]

Eserde, Mısır ahalisinin yaşlı kadına gülmesi ve onu itip kakması üzerine yaşlı kadının ettiği dua sonrası terazinin denk geldiği ve bu sayede yaşlı kadının Hz. Yusuf'un sahibi olmaya hak kazandığı belirtilir.[1674]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda yaşlı kadının Hz. Yusuf'u almaya hak kazanmasından sonra hakkını tekrar Mâlik'e devrettiği ifade edilir.[1675]

Aynı yüzyıldaki Çâkerî'nin eserinde yaşlı bir kadının Hz. Yusuf'a talip olması hadisesine kısa bir anlatımla iki beyitte yer verilir. Buna göre, yaşlı kadın

---

[1671] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 438.
[1672] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 439.
[1673] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 27a.
[1674] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 27b.
[1675] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 27b.

elindeki ipliğiyle Hz. Yusuf'un mezadına dâhil olur.[1676] Eserde yaşlı kadının hidayete ermesi hadisesinden bahsedilmez.

Aynı eserde, Bâzigâ adlı güzeller güzeli genç bir kızın da Hz. Yusuf'un hikâyesini duyduğunda ona âşık ve talip olduğu belirtilir.[1677]

Tahkiyenin devamında, Mısır pazarına geldiği belirtilen Bâzigâ'nın Hz. Yusuf'u görür görmez kendisinden geçip bayıldığı, ayıldığında da ona kim olduğunu sorduğu belirtilir.[1678]

Eserde, Hz. Yusuf'a güzelliğinin kaynağını soran Bâzigâ'ya Hz. Yusuf'un verdiği cevapla mecazi aşktan vazgeçip hakiki olana yöneldiği ifade edilir:

Eyitdi ṣāni'üň ben ṣan'atıyam
Anuň emriyle Mıṣr'uň devletiyem

Felek bir noḳṭa anuň ḫāmesinden
Cihān bir ḥarf anuň nāmesinden

Güneş bir ẕerre nūr-ı ḳudretinden
Felek bir ḳaṭre baḥr-i ḥikmetinden

Vücūdı ġayb ü töhmetden berīdür
Ḫüdāvend ol ki 'ālem çākeridür

Ḳılup her ẕerreden āyīne iẓhār
Bıraḳdı her birine 'aks-i dīdār

Ne naḳṣa baḳsaň anda gör cemālin
Dilerseň bilesin anuň kemālin

[1676] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 234.
[1677] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 240.
[1678] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 241-242.

Cihānda yoḳ-durur ʻaksüñ beḳāsı
Bulınmaz reng-i gül dāyim vefāsı

Naẓar ḳıl aṣla isterseñ beḳāyı
Ḳo ʻaksi kʼanda bulmazsın vefāyı

Şu nesne kim geh olur gāh olmaz
Göñül bir laḥża andan ẕevḳ bulmaz

Çü dānā duḫter işitdi bu rāzı
Dilinde ḳalmadı ʻaşḳ-ı mecāzī

Eyitdi Yūsufʼa iy yār-ı ṣādıḳ
İşitdüm vaṣfuñ oldum saña ʻâşıḳ[1679]

Yukarıdaki tahkiyenin devamında hidayete erdiği belirtilen Bâzigâ'nın ibadet edebilmek için bir ibadethane yaptırdığı, dünya malından elini eteğini çektiği, bütün malını muhtaçlara dağıttığı ayrıntılarına yer verilir.[1680]

Bu yüzyılın önemli anlatılarından Hamdullah Hamdî'de, Mısırdaki mezat esnasında, Hz. Yusuf'a yaşlı bir kadının bütün variyeti olan bir çile iple Hz. Yusuf'a talip olanlar arasında kendi isminin de anılmasını istediği ve böylelikle mezada dâhil olduğu belirtilir:

Bir fütâde karıcığın o zamân
Bir keleb ipliği bulundu hemān

Getirip anı dedi ol âşık
Gerçi varım değil ana lâyık

[1679] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 242-243.
[1680] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 244-245.

Râzıyam ille harc edip varı
Ben de olam anun hırîdârı

Silk-i tâlibden olmağa miskîn
Varı ol iplik idi verdi hemîn[1681]

Anlatının devamında, yaşlı kadının hidayete ermesi hususunda ise bilgi verilmez.

Hamdî'nin anlatısında, Bâzıga adlı güzeller güzeli bir kızın Hz. Yusuf sayesinde gerçek aşkı tanıyıp mecazi olanı terk ettiği ve sonunda hidayete erip imanlı bir şekilde vefat ettiği şeklindeki tahkiye doksan beş beyitle uzunca bir şekilde nazmedilir.[1682]

Bu yüzyıldaki Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatısında da Hamdî'de olduğu gibi yaşlı bir kadının bütün zenginliği olan bir çile iple Hz. Yusuf'un mezadına dâhil olup onu almak istediği belirtilir; lakin hadise bir sonuca bağlanmaz:

Yūsufı hem bir ḳarı 'avrat daḫı
Gördi hem ol 'āşıḳ oldı ey aḫı

Vardı gitdi evine ol gezdi çoḳ
Bir kelef tapdı daḫı hīç nesne yoḳ

Ol kelefi aldı geldi söyledi
Bunı alup Yūsufı virüň didi

Yaġı ḳarı bir görüşde dest-be-dest
Yūsuf 'aşḳı itdi anı eyle mest

[1681] Hamdî, *a.g.e.*, s. 250.
[1682] Hamdî, *a.g.e.*, s. 256-262.

Ol ḫalāyıḳlar aňa çoḳ güldiler
Bī-ḫod olduġın anuň çün bildiler[1683]

Aynı eserde bu kısımda *"Şi'r-i Duḫter-i 'Amlaḳ"* başlığı altında adı belirtilmeden bir Amlak kızının da Hz. Yusuf'u görüp âşık olması hadiseden kısaca üç beyitle bahsedilir.[1684]

16. yüzyılda Bağdatlı Zihnî'nin eserinde de diğer birçok mesnevide olduğu gibi bütün Mısır ahalisi ile birlikte Hz. Yusuf'a talip olan bir kocakarıdan bahsedilir:

Virüp yolına her dil-dāde varın
İderdi beẕl herkes iḳtidārın

İşidüp anı dirler bir 'acūze
Virüp dil ol meh-i 'ālem-fürūza

Kelābe itdi birḳaç rīsmānı
İrişdi ma'rıż-ı bey'a revānı

Biri ṭa'n eyledi ol nā-tüvāna
Ki ey miḥnet ḫadengine nişāne

Bu rişteyle bu bey' olmaz müyesser
Bu silke girmez ol nā-süfte gevher

Didi kim gerçi fāsiddür ḫayālüm
Bu cüzvī birle vardur infi'ālüm

[1683] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 178.
[1684] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 179.

Yiter ammā bu ‘izzet baňa ḥāṣıl
Ki olam müşterī silkine dāḫil[1685]

Yukarıdaki tahkiyeden, kocakarının Hz. Yusuf gibi bir güzelin mezadına dâhil olmayı iftihar vesilesi saydığı anlaşılmaktadır.

Zihnî'nin anlatısının bu kısmında, Çâkerî ve Hamdullah Hamdî'nin anlatılarında da yer alan Bâziga adlı bir kızın Hz. Yusuf'a beslediği aşkın hikâyesi ele alınır. Eserde, Bâziga'nın Hz. Yusuf'un namını söylentiler sayesinde öğrendiği ve ona bu vesile ile henüz görmeden âşık olduğu belirtilir:

Degül ‘aşḳa sebeb ancaḳ mülāḳāt
Olur gāhī sebeb evṣāf-ı ḥālāt

Düşer gāhī dil-i şūrīde-ḥāle
Ḳulaḳdan ‘āşıḳ olmak bir cemāle

İşitmekle ṣıfātın ol cemālüň
Olur āşüftesi naḳş-ı ḫayālüň[1686]

Yine anlatıda, çok güzel bir kız olduğu belirtilen Bâziga'nın ‘Âd kavmine mensup olduğu ayrıntısı da verilir:

Diyār-ı Mıṣr'da var-ıdı dirler
Meger bir duḫter-i pākīze-gevher

Olup ḥüsni ‘alem ol meh-nijāduň
Güzīde nesli idi ḳavm-i ‘Ād'uň

Ruḫ-ı pākīzesi gülden muṭarrā
Cemāli ‘ayb naḳṣından müberrā[1687]

[1685] Ahmet Doğan, *a.g.e.* s. 325.
[1686] Ahmet Doğan, *a.g.e.* s. 331.
[1687] Ahmet Doğan, *a.g.e.* s. 332.

Anlatıda, Bâziga'nın Hz. Yusuf'un güzelliği karşısında kendinden geçip bayılması, sonrasında Hz. Yusuf'a güzelliğinin kaynağını sorup öğrenmesi uzun bir şekilde tahkiye edilir.[1688]

Hz. Yusuf'un güzelliğinin ve her şeyin kaynağının Allah olduğunu anlayan Bâziga'nın hakiki olanı bulunca mecazi olan bütün alakalarla bağını kestiği[1689] ve *"'İbādet ḳıldı maḳṣūdın bulınca/O ḥālet üzre idi tā ölince"*[1690] şeklindeki ifadeyle de ölünceye kadar ibadetle meşgul olduğu dile getirilir.

Aynı yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin anlatısında diğer anlatılarla benzer bir tahkiye ile Hz. Yusuf'a zengin, fakir bütün bir Mısır ahalisinin müşteri olduğu belirtilir.[1691]

Yukarıda belirtildiği üzere bütün bir Mısır ahalisinin müşteri olduğu Hz. Yusuf'a, kimsesi olmayan, gayet fakir ve yaşlı bir kadının da elindeki bir ip çilesi ile müşteri olduğu belirtilirken bahsi geçen bu yaşlı kadının, mezadın sonucunda Hz. Yusuf'u elde edemeyeceğini bilmesine rağmen böylesine güzel bir şahsın müşterileri arasında kendi adının da zikredilmesini amaçladığı şeklinde bir riveyete yer verildiği görülür:

Didi rāvī olan bu 'aṣr içinde
Var-ıdı bir 'acūze Mıṣr içinde

Faḳīr idi ḳatı ol zâl-ı bī-kes
Var-ıdı bir kelâve ipliği bes

Alup ipliğini bāzāra gelmiş
Bu māha müşteri olmış ü ḳalmış

[1688] Ahmet Doğan, *a.g.e.* s. 333-336.
[1689] Ahmet Doğan, *a.g.e.* s. 337-338.
[1690] Ahmet Doğan, *a.g.e.* s. 339.
[1691] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 357.

Didi kim baňa değmez ol peri-rū
Ve-likīn ben faḳīre bes-durur bu

Kim olam gün yüzinüň müşterisi
Ṣayalar bini anlaruň birisi[1692]

Aynı eserde, diğer bazı anlatılarda yer alan Bâziga adlı bir kızın Hz. Yusuf'un methini duyarak Hz. Yusuf'a âşık olması ve akabinde Hz. Yusuf'un güzelliğinin gerçek sebebini anlayarak mecazi aşktan hakiki aşka yönelmesi; nihayetinde bütün malını, mülkünü insanlara dağıtarak kendisini yalnızca ibadete verdiği ve son nefesini de bu hâl üzere iken verdiği şeklindeki bir hadiseye uzunca bir tahkiye ile yer verildiği görülür.[1693]

Bu yüzyıldaki Gubârî'nin anlatısında yer verilen yaşlı bir kadının Hz. Yusuf'a talip olması hadisesi, Hz. Yusuf'un kadını fark edip onun kim olduğunu sorması şeklinde bir neticeye bağlanmadan ele alınır:

Çarḫ-ḳad bir faḳīre ḳarıcuġın
Bir keleb ipliği var idi anuň

'Arż içün rişte-i muḥabbetini
Ḳıldı 'arż ol keleble ḥāletini

Kelebin 'arża ḳıldı ol ḳarı
Tā ola Yūsufuň ḫarīdārı

Raḥm ile Yūsuf aňa ḳıldı naẓar
Didi bu fatmacıġa kim dirler[1694]

[1692] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 337-358.
[1693] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 364-37.
[1694] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 109.

Şerîf'in varyantında bir kocakarının Hz. Yusuf'a talip olması hadisesi bu hususun ele alındığı diğer anlatılardaki tahkiyeye benzer bir şekilde ele alınır. Buna göre burada da elindeki bir çile iplikle Hz. Yusuf'un mezadına dâhil olmak isteyen yaşlı bir kadından ve ahalinin onu küçümsemesi hadisesinden bahsedilir.[1695]

Şerîf'in eserinde, bu hususta yaşlı bir kadının bir çile iple Hz. Yusuf'a talip olması gibi, yaşlı bir adamın da ona elindeki tek akçe ile talip olduğu ayrıntısı tahkiye edilir. Bu yaşlı adamın talebi ve başından geçenler eserde şu şekilde tahkiye edilir:

Geldi bir ḳoca hemān dem ilerü
Müşteriyem geldim anı dileyü

Didiler n'eň var getür bir görelüm
Didi bir aḳçacuġum var ey ulum

Vay ki aňa ḳaḥḳaḥa ile güldiler
Geldi bir aḳçaya Yūsufı diler

Yürü git bu aradan cüst hemān
Yoḫsa Dögerler seni iy ḳaltaban

Bildüm aňa genc-i 'ālem yitmeye
Beňzer ādem mālı aňa yitmeye

N'ola olsam ben de aňa müşteri
Cümle 'ālem ḫalḳı aňa müşteri

Az eger çoḳ dileyenlerden olam
Elüme ne girdi ki alam gidem[1696]

[1695] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 159.
[1696] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 160.

Aynı yüzyıldaki Taşlıcalı Yahya'nın anlatısı, bu başlıkta en tafsilatlı bilgileri ihtiva eden anlatıdır. Eserde, Hz. Yusuf'a talip olan yaşlı kadının ayrıntılı tasviri şöyledir:

Ṣoḳıldı bir ḳarı ortaya nâgâh
'Aṣâsına ṭayanup eyledi âh

Ḳarımış ḳurımış dönmiş ḳadîde
'Adem dâlı gibi ḳaddi ḫamîde

Dehânında dişinüñ dürri düşmiş
Ṣadef ḳabı gibi yüzi buruşmuş

Buruşmuş yüzi arturmış enîni
Getirmiş Rûma gûyâ ehl-i Çîni

Sütûn olmasa cismine 'aṣâsı
Yıḳılurdı vücûcdınuñ binâsı

İrişmiş magribe şems-i ḥayâtı
Gözini bağlamış ḫâb-ı memâtı

Ṣorarsañ yaşını heftâda yetmiş
Zemâne ḳâmeti yayın ḫam etmiş[1697]

Tahkiyenin devamında, yaşlı kadının elindeki bir iki bağ iplikle Hz. Yusuf'a talip olmasının sebebinin, adını Hz. Yusuf'a âşık olanların arasına yazdırmak olduğu dile getirilir. Eserde, yaşlı kadının hidayete ermesi hususunda ise bilgi verilmez:

[1697] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 80.

Elinde bir iki baġ ipligi var
Diler kim Yûsufa ola ḫarîdâr

Elinde ipligin idüp bahâne
Diridi müşterîyem ol cuvâna

Begendüm ḫaylî ol cân-ı cihânı
Baňa danışmayınca ṣatmaň anı

Sözini diňlediler acıdılar
Yazuḳ saňa bunamışsın didiler

Be-hey ġâfil senüň ne ḳudretüň var
Olursın Yûsufa ya'nî ḫarîdâr

Eytdi kim budur ancaḳ murâdum
Yazılsun defter-i 'uşşâḳa adum

Meh-i rûze gibi ḳadre irişdüm
Bu cumhûr-ı aḥibbâya ḳarışdum

Olayın dâḫil-i ta'rîf-i 'uşşâḳ
İdeyin kendümi meşhûr-ı âfâḳ[1698]

Yine aynı eserde, Çâkerî, Hamdî ve Zihnî'nin anlatılarında da ele alınan 'Ad kavminden Şeddad'ın soyundan gelen Bâziga adlı güzeller güzeli bir kızın da Hz. Yusuf'a talip olduğu *''Şeddâd Bin 'Âd Neslinden Bâzıġa Adlu Bir Perî-zâd 'Işk-ı Yûsuf*

[1698] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 80.

ile İrşâd Olup Bir Ḫarâb-âbâd'da Ḫâne Bünyâd İdüp Zâd-ı 'İbâdetle Mu'tâd Olduġıdur" şeklindeki müstakil bir başlıkta ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.[1699]

Taşlıcalı Yahyâ'da da Zihnî'de olduğu gibi Bâzıġa'nın Hz. Yusuf'a olan aşkının başlangıcının kulaktan kulağa namını duyarak olduğu belirtilir:

İşitdi Yûsufuň vaṣfını bir bir
Ḳulaḳdan 'âşıḳ oldı aňa âḫir[1700]

Tahkiyenin devamında, elindeki bütün malı ile Hz. Yusuf'u satın almak istediği belirtilen Bâziga'nın mezattaki ahvali şöyle tarif edilir:

Mezâd olurdı bâzâr içre Yûsuf
Anuň yanına vardı bî-tekellüf

Yüzünü Bâzıġa açdı hemânâ
Bu anı o bunı itdi temâşâ

Cemâli Yûsufuň mest itdi anı
Ġurûrı gitdi ṭutuldı dehânı

Öňinde itdi Yûsuf başını pîç
Aňa meyl ü mehâbâ itmedi hîç

Ṣanurdı kendüyi Yûsufdan aḥsen
Ḫaberdâr olmadılar geldüginden

Teveccüh itmedi yüzine kimse
Ḳulaġın urmadı sözine kimse

[1699] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 81.
[1700] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 81.

Hemânâ kendü miḳdârını bildi
Ġurûrını giderdi tevbe ḳıldı[1701]

Zihnî'nin varyantında ele alındığı gibi Taşlıcalı Yahya'nın varyantında da hadisenin bundan sonraki kısmı Bâzıġa'nın Hz. Yusuf'un çabası sonucu Allah'ı tanıyıp hidayete ermesi, mecazi olanı terk edip hakiki olana yönelmesi ve ölene kadar kendi yaptırdığı bir ibadethanede taatle meşgul olması şeklinde tahkiye edilir.[1702]

Aynı asrın anlatılarından Şerîfî'de bu hususta ele alınan bir hadise yoktur.

İncelememize konu olan bu yüzyılın son mesnevisi Ziyai Yusuf'ta, bu hususu ele alan diğer mesnevilerle paralel bir tahkiye görülür. Buna göre bütün bir Mısır ahalisinin Hz. Yusuf'u satın almak için birbiriyle yarıştığı mezada, elinde miktarı belli olmayan ipiyle yaşlı bir kadının da katıldığı belirtilir. Hadisenin devamında yaşlı kadının hidayete ermesi hadisesi ise anlatılmaz.[1703]

Aynı eserde, diğer bazı eserlerde yer alan Mısırlı Bâziga adlı güzel bir kızın da Hz. Yusuf'a talip olması hadisesi ele alınır. Mısırlı güzel Bâziga, diğer eserlerde de yer aldığı gibi bu eserde de 'Âd kavmine mensup olarak belirtilir:

Meger Mıṣr içre bir duḫter ḳız var idi
Sipāh-ı nesl-i 'Ād'a server idi[1704]

Ziyai'nin anlatısında, bu hususdaki ayrıntıya göre Bâziga adlı güzelin birçok talibi olmasına rağmen o, hiçbirine meyletmemiş olarak nazmedilir:

Hevādār idi çoḳ serverler aňa
K'olalar cān ile çākerler aňa

[1701] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 82.
[1702] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 82-83.
[1703] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 292.
[1704] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 297.

Olup dīvāne sevdāsında anuň
Olurlardı temennāsında anuň

Ġurūr idüp o bunca ḥüsn ü cāha
Zer olsa kūh-ı ḳaf almazdı kāha

Ḳomazdı ḫayl-i istiġnā vü cāhı
Ki tā bir dem ide ġayre nigāhı[1705]

Yukarıdaki tahkiyede de açıkça görüldüğü üzere bugüne kadar hiç kimseye meyletmeyen müstağni güzel Bâziga'nın Hz. Yusuf'un güzelliğini ve vasıflarını duyar duymaz sadece işittikleriyle ona âşık olduğu belirtilir:

Bu deňlü ḳadr ile ol reşk-i ḥūri
İderken dembedem nāz ü ġurūrı

Aňıldı Yūsuf'uň nāgeh cemāli
Kemāl-i behcet ü ferḫunde fāli

Bu mihr evṣāfı çünküm oldı tekrār
O māha ġālib oldı şevḳ-ı dīdār

Çü bülbül oldı gülzārına anuň
Hevādār oldı dīdārına anuň[1706]

Hadisenin devamında mezadın yapıldığı arzgaha gelen Bâziga'nın Hz. Yusuf'un güzelliğinin menbaını sorması sonrası aldığı cevabın onun bütün hayatını

[1705] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 298.
[1706] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 298.

değiştirdiği görülür. Hz. Yusuf'un verdiği cevap ve sonrasında onu imana daveti Bâziga'nın mecazı hakikate kalbetmesini ve kendini Hak yoluna adamasını sağlar.[1707]

Eserde bu hususta son olarak Hz. Yusuf sayesinde hakiki aşkla tanışan Bâziga'nın Nil nehri kenarına bir ibadethane yaptırdığı, bütün malını dağıttığı ve ömrünün sonuna kadar taat üzere bir yaşam sürdürdüğü belirtilir.[1708]

18. yüzyılda Ahmedî-i Âmidî'de, Hz. Yusuf'un mezadına yaşlı bir kadının da dâhil olması hadisesinin, esasen Hz. Yusuf'un kendisini yüz adam ağırlığında görünce mağrurlanması sonrası ilahi bir ikaz olarak gerçekleştiği belirtilir:

Gördi aġırlıġını Yūsuf o dem
Geldi bir aġırı anuň yüz ādem

Ben bu deňlü aġırım faḫr eyledi
İmtiḥān içün Ḫudā gör n'eyledi

Üç kelef iplik getürdi bir ḳarı
Ol daḫı Yūsufa oldı müşterī[1709]

Eserde, Ahalinin üç çile iple Hz. Yusuf'un mezadına katıldığı için delidir sanarak gülüp geçtiği yaşlı kadının, tüccardan Hz. Yusuf'un üç çile iplik ile tartılması ve eğer ağırlıkça denk gelirlerse onun sahibi olacağı hususunda söz aldığı ve tartı sonucunda Hz. Yusuf ile iplerin ağırlığının denk geldiği belirtilir.[1710]

Tahkiyenin devamında, Hz. Yusuf'u almaya hak kazanan yaşlı kadının bu hakkını kullanıp Hz. Yusuf'u padişaha bağışladığı belirtilir. Eserde yaşlı kadının hidayete ermesi ile ilgili bir anlatı bulunmaz:

[1707] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 299-301.
[1708] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 302-303.
[1709] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 166.
[1710] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 166-167.

Ol ḳarı dér pādişāha yā ḫānım
Ḳavl va'diyle bu ḳul oldı benüm

Aluban anı ḳabūle eyledim
Bey'imi saňa iḳāle eyledim[1711]

Bu yüzyılın bir diğer anlatısı Oflu Bilâl'in mesnevisinde bu husus ele alınmaz.

Aynı yüzyılda yazarı belli olmayan bir anlatıda yaşlı kadın ve iplik hadisesi yer almasa da Süle Fakîh'in ve Garîb'in anlatılarında da yer alan Ebu'l-Ḳāri'a adlı bir beyin Hz. Yusuf'u satın almak istemesi ve sonrasında hidayete ermesi hadisesi tahkiye edilir.[1712]

Müellifi belli olmayan bu anlatıda, Kâri'a'nın mezada gittiği ve orada Hz. Yusuf'un yüzünü görünce kendinden geçip yere düştüğü ayrıntısı verilir.[1713] Bir süre sonra tekrar kendine gelen Kâri'a'nın Hz. Yusuf ile olan musahabesinden sonra imana geldiği, malını Allah yoluna bezlettiği, Mısır içinde bir ibadethane yaptırdığı ve ölünceye değin ibadetle meşgul olduğu ifade edilir.[1714]

Türk edebiyatının birçok Yûsuf u Züleyhâ anlatısının rehberi sayılan Molla Câmî'de, yaşlı bir kadının Hz. Yusuf'u satın almak için elindeki ipleriyle mezada katılması hadisesi kısa bir şekilde tahkiye edilir. Buna göre eserde, yaşlı bir kadının ip eğirerek yalnızca Hz. Yusuf'un müşterileri arasında olmak istediği belirtilir.[1715] Yaşlı kadının hidayete ermesi hadisesine ise eserde yer verilmez.

[1711] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 167.
[1712] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 105.
[1713] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 106.
[1714] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 106-108.
[1715] Câmî, *a.g.e.,* s. 69.

Câmî'nin anlatısında diğer bazı anlatılarda da yer alan Baziga'nın hikâyesi de tahkiye edilir. Eserde, diğerleriyle benzer şekilde Baziga'nın Ad neslinden gelen Mısırlı bir güzel olduğu ifade edilir.[1716]

Aynı şair, diğer anlatılara paralel bir şekilde kendisini isteyen birçok zengin ve makam sahibi kimse olmasına rağmen onlara ram olmayan Baziga'nın, Hz. Yusuf'un aşkına yalnızca onun hikâyesini ve güzelliğini işitince düştüğünü belirtir.[1717]

Tahkiyenin devamında, bütün hazinesiyle Hz. Yusuf'un mezadına katılmak için yola çıkan Baziga'nın, Hz. Yusuf'u görünce bayıldığı, aklı başına gelince de Hz. Yusuf'a güzelliğinin kaynağının ne olduğunu sorduğu belirtilir.[1718] Hz. Yusuf'un *"Ben, o yaratanın sanat eseriyim ki, bu varlığımla onun sanat denizinden sadece bir sızıntı, bir damlayım."*[1719] şeklindeki cevabından sonra Baziga'nın *"Şimdi sır kapısını açtım ve anladım ki, benim seni sevmem mecazdır. Hakikat gözüm açıldıktan sonra mecazî sevdayı terk etmem daha iyidir."* şeklinde dile getirdiği açıklamadan hidayete erdiği anlaşılır.

Hadisenin devamında, doğru yolu bulan Baziga'nın Nil nehri kenarına bir mabet yaptırdığı, acizlere yardım ederek malını, mülkünü terk ettiği ve ömrünün sonuna kadar ibadetle meşgul olduğu tahkiye edilir.[1720]

İlahi kaynaklardan Tevrat'ta ve Kur'an'da bu başlıktaki ayrıntıdan bahsedilmez.

Giritli Sırrı Paşa ve Süyûtî'nin tefsirlerinde ve Taberi tarihinde bu başlıkta ele alınan bir husus yoktur.

İncelediğimiz mesnevilerin bir kısmı tarafından tahkiye edilen bu hadisenin, tahkiye edildikleri mesnevilere ilahi ve tarihî bir kaynak vasıtasıyla dâhil edilmediği,

[1716] Câmî, *a.g.e.*, s. 71.
[1717] Câmî, *a.g.e.*, s. 72.
[1718] Câmî, *a.g.e.*, s. 72.
[1719] Câmî, *a.g.e.*, s. 73.
[1720] Câmî, *a.g.e.*, s. 73-74.

mesnevilere dâhil edilmesindeki esas gayenin, şairlerin muhayyileleri ve/veya edebî kaygıları olabileceğini düşünmekteyiz.

2.12. Çocuk Sahibi Olamayan Aziz'in Hz. Yusuf'u Evlat Edinmek İstemesi

Yûsuf u Züleyhâ anlatılarının bir kısmında ele alınan bu hadiseyi, mesnevi şairlerinin bazıları Züleyha'nın Hz. Yusuf'a sahip olabilmek için Mısır Aziz'ine yaptığı mutedil bir teklif olarak ele almış, bazıları ise çocuk sahibi olamayan Mısır Aziz'ini Hz. Yusuf gibi bir köleyi satın alarak hem kendinin hem de Züleyha'nın çocuk özlemine son vermek istediği şeklinde tahkiye etmişlerdir.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin eserinde, çocuk sahibi olamayan Aziz Kanzafar'ın, Hz. Yusuf'u satın aldıktan hemen sonra elinden tutarak Zeliha'nın yanına götürdüğü ve Zeliha'ya onu evlat edinmek istediğini, bu sebeple ona çok hürmet göstermesini söylediği ayrıntısı yer alır:

Yā Zelīḫa bu oġlana ḥürmet ḳıl
Ḳadri uluġ aňa lāyıḳ 'izzet ḳılġıl
Benden aňa artuġraḳ ḥürmet ḳılġıl
Bu bizüm oġlanımız olsun imdi[1721]

Aynı yüzyılda, Haliloğlu Ali'nin eserinde de Hz. Yusuf'u satın alan Kutayfer'in Ali'nin eserinde olduğu gibi doğruca sarayının yolunu tuttuğu ve onu evlat edinme düşüncesi ile Zeliha'ya emanet ettiği bilgisi verilir:

Sulṭân Yûsufı aldı
Durup sarâya geldi
Zelîḫâya ışmarladı
Oġlan gerek mi diyü

[1721] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 165.

Zelîḫâ miskin sevindi
Aġlamaz oldı avundı
Yûsufı sulṭân sevdi
İşlerin ışmarlayu

Ḳuṭayfer bir gün durdı
Zelîḫâ ḳatına girdi
Yûsufı bile aldı
Zelîḫâya ışmarlayu

Zelîḫâya anı virdi
Bu eyü oġlandur didi
Sarâyda ṣaḳla didi
Budur bize gereklü

Benden bunı yeg dutġıl
Doġrudur anı bilgıl
Key ḳatı timâr ḳılġıl
Bu bize oġul olu[1722]

Eserde, bu kısımda Zeliha'nın evlatlık olarak aldıkları Hz. Yusuf'a her gün farklı elbiseler giydirmek için elleriyle diktiği üç yüz altmış farklı elbise olduğu ayrıntısından bahsedilir:

Yûsuf yanına geçdi
İkisi yiyüp içdi
Üçyüz altmış ṭon biçdi
Günde birün geydürü[1723]

[1722] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 193.
[1723] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 194.

14. yüzyıldaki Darîr'in anlatısında da mezattan köle olarak alınan Hz. Yusuf'un, Aziz tarafından Züleyha'ya emanet edilirken ona evlat gözüyle bakılması tembihinde bulunduğu belirtilir:

çün züleyḫā ḳatına geldi 'azīz
didi iy sulṭān aluň bunı siz

ḫoş ṭutun göňli yavuz olmasun
oġul olsun bu ḳulumuz olmasun[1724]

Hadisenin devamında Züleyha'nın Hz. Yusuf'u kaliteli kumaşlarla ve değerli bir taçla süsleyip hamama gönderdiği bilgisinden hareketle Züleyha'nın kocasının tembihine uyduğu söylenebilir:

yūsufa geydürdi dībā vü ḥarīr
yüzini görenlerüň cānı irir

bir muraṣṣa' tācı ol dem geydürür
ḫādimile ḫôş ḥammāma göndürür[1725]

Bu yüzyıldaki Süle Fakîh'te de Ali, Haliloğlu Ali ve Darîr'de olduğu gibi Hz. Yusuf'u kendilerine evlat edinme teklifinin Mısır Aziz'inden geldiği ifade edilir:

Sulṭān anda Yūsufuň elin alur
Sevinüben Zelḫā ḳatına varur

Didi Zelḫā bir laṭīf ḳul almışam
Elin alup uş ḳatuňa gelmişem

[1724] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 327.
[1725] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 328.

Yüzi gökcek ḳademi ḳutlu durur
Bellü bil ḫatun bu devletlü durur

Hürmet idüben bunı aġırlaġıl
Luṭf-ı in'ām idüben ḫoş söylegil

Ayruḳ oġlumuz ḳızımuz yoḳ durur
Bu bize oġulıġa lāyıḳ durur[1726]

Aynı yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatıcısı Garîb'de, Mısır Aziz'inin Hz. Yusuf'un mezadına katılıp onu almaktaki kastının esasen evlat edinme arzusu olduğu belirtilir:

Zelḫa'ya dir bir ḳul aldum gör anı
Görmedüm hīç 'ālem içre miṣlini

Çünki oġlumuz ḳızımuz olmadı
Bir oġul buldum cihāna gelmedi

Dilerem-ki bu bize oġul ola
Ölicek yine yirimüze ḳala[1727]

Şeyyâd Hamza'nın varyantında, Mısır Aziz'inin Hz. Yusuf'u evlat edinme isteğinin esasen onu satın aldıktan sonra boş hazinesinin mucizevi bir şekilde yeniden dolduğu haberini almasının üzerine Hz. Yusuf'taki ilahi bereketi anlayıp onu kul değil bir evlat olarak evine almak istediği belirtilir:

ḫazne için boşaldı ḳıldı ṭolu

[1726] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 186.
[1727] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 450-451.

mu'cizāt ḳıldı saňa anı ulu

çün ḳutayfer uşbu sözi ėşidür
söyler eydür bu 'aceb ne kişidür

ḫazne içi boş iken ṭolu olur
ḳuş iner gökden baňa söyler gelür

yūsufı alur varur zelīḫāya
imdi diňle varıcaḳ ne söyleye

uşbu ḳul ḳutludur yüzi bize
gey 'azīz ṭut bu oġul olsun bize

ḳutlu ḳuldur bu oġlan gey aňlaġıl
benden daḫı yėg bunı aġırlaġıl[1728]

15. yüzyıl anlatılarından Tebrizli Ahmedî'de Mısır Aziz'inin Hz. Yusuf'u evlat edinmekteki gayesinin ilerleyen zamanlarda Hz. Yusuf'un kendilerine fayda sağlayacağı düşüncesi olduğu anlaşılır:

Ol 'Azîz eydür Zelîḫâ'ya ey yâr
Muňa ikrâm eylegil sen zinhâr

Şâyed andan menfa'at ire bize
Yâ veled idineyüz kendümüze[1729]

[1728] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 137.
[1729] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 30b.

Bu yüzyıldaki Çâkerî'nin anlatısında, Aziz'in türlü bahanelerle Hz. Yusuf'u almamak istemesi üzerine, Züleyha'nın bu bahaneleri ortadan kaldırmak için Hz. Yusuf'u evlat edinmek istediği fikrini ortaya koyduğu görülür:

Yine ḳıldı 'Azīz ol dem bahāne
Aňa ṭālibdür ol şāh-ı yegāne

Diler sulṭān kim ol pākīz[e]-dāmān
Serāyında ola ser-ḫayl-i ḫūban

Didi luṭf ḳıl var [evvel] şehriyāra
Tevaḳḳuf ḳılma ḳıl bu işe çāre

Yüri sulṭāna di kim yi ḫüdāvend
Ki bende gelmemişdür hīç ferzend

Baňa himmet ḳılursa n'ola sulṭān
Ki ola ḥükm altında ol oġlan

Evümde gevher-i raḫşende ola
Baňa ferzend ü şāha bende ola

Ḳaçan bu nükte[y]i işitdi sulṭān
Didi var al senüň olsun ol oġlan

'Azīz ayı alup idindi ferzend
Yoġ-idi ḥüsn içinde aňa mānend

Alup geldi evine ḫurrem ü şād
Züleyḫā oldı bend-i ġamdan āzād[1730]

[1730] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 236-237.

Hamdullah Hamdî'de de Çâkerî'de olduğu gibi çetitli bahaneler ileri sürerek Hz. Yusuf'u satın almak istemeyen Aziz'e, Züleyha'nın söylediği *"Burc-ı kasrımda ola tā bende/Bana ferzend ola şâha bende"* şeklindeki temenninin Aziz tarafından da kabul edilip Aziz'in Mısır şahından Hz. Yusuf'u evlat edinmek için satın aldığı belirtilir.[1731]

Aynı yüzyıldaki Hatâyî-i Tebrizî'nin varyantında Hz. Yusuf'un evlat edinilmesi ile ilgili bir bahis bulunmaz.

16. yüzyıl anlatılarından Bağdatlı Zihnî'de de Çâkerî ve Hamdullah Hamdî'de olduğu gibi, Hz. Yusuf'u almamak için çeşitli bahaneler üreten Aziz'in, Züleyha'nın nihayetinde *"Ki çün evlāddan yoḳdur naṣībi/Bu memlūk ola ferzend-i ḫasībi"*[1732] şeklindeki talebinden sonra, Mısır şahından Hz. Yusuf'u evlat edinmek maksadıyla istediği ve şahın izninin akabinde de evlat edindiği belirtilir. [1733]

Bu yüzyıldaki anlatılarından Kemâl Paşazâde'de bu hususta ilk ayrıntılarda Züleyha'nın, mezattaki fiyatın iyiden iyiye yükseldiği bir anda Hz. Yusuf'a teklif edilen miktarın iki katını vereceğini söylemesi üzerine Aziz'in, Züleyha'ya karşı çıkarak kendisinde Züleyha'nın teklif ettiği kadar miktarı ödemeye gücünün olmadığını söyleyerek bu alışverişe karşı çıktığı görülür:

Bu resme germ olur bāzār-ı Yūsuf
İşidür çün Zelīḫā bī-tevaḳḳuf

Ne virdilerse ol 'ālī-nijāda
Bu ol deňlü daḫı eyler ziyāde

...

[1731] Hamdî, *a.g.e.,* s. 252.
[1732] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 328.
[1733] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 328.

‘Azīze pes didi kim ey nigū-rāy
Ġulāmuň ḳıymetini Mālik’e ṣay

‘Azīz eytdi ki bende yoḳ o ḳudret
Ki anuň virem bahasını temāmet

Ne varsa mülk ü esbābum ṣatsam
Getürüp ḥāżır olan naḳde ḳatsam

Anuň nısfı bahāsı ḥāṣıl olmaz
Baha yitürmek aňa ḳābil olmaz[1734]

Hadisenin devamında, Züleyha’nın, Aziz’den aldığı cevabın akabinde Hz. Yusuf’u almak için kendine ait hazineleri de Mâlik’e vermeyi teklif etmesi üzerine Aziz’in, Hz. Yusuf’u almak isteyenlerden birinin de Mısır sultanı olduğu şeklinde bir başka bahane üreterek işi yokuşa sürmeye çalıştığı bilgisi verilir:

Zelīḫā didi vardur bir definem
Cevahir ṭoludur içi ḫazīnem

Anuň her dürr-i şeh-vārı bahāsı
Ḫarāc-ı Mıṣr dutar ḳıl ḳıyāsı

Ne istersen çıḳar içinden anuň
Bahāsını vir ol cān-ı cihānuň

Çü gördi ḥāṣıl oldı ḳadr ü ḳıymet
‘Azīz itdi yine bir dürlü ‘illet

Didi sulṭānuň andan var ṣafāsı

[1734] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 360.

Başında vardur ol servüñ hevāsı

Diler kim maḥrem ide ḫalvetinde
Müṣāḥib ola dāyim ṣohbetinde

Sarāyı ḳullarına server ola
Ḳalan serverlere ser-defter ola

Çün ol ḳula şehen-şāh oldı rāgib
Bize düşmez ki olavuz aňa ṭālib[1735]

Aziz'in çeşitli bahaneler üretmesi üzerine Züleyha'nın, Mısır şahına bizzat gidip bahsi geçen köleyi kendilerine evlat edinmek istedikleri şeklindeki talebi Mısır sultanına ilettiği ve akabinde sultandan icazet aldığı, Aziz'in de Hz. Yusuf'u oğul edinme fikrine sıcak baktığı, böylelikle de Hz. Yusuf'un evlat edinilmek maksadıyla Aziz tarafından satın alındığı ifade edilir:

Zelīḫā girü 'özrin eyledi red
Didi şaha tażarru' ile bī-ḥad

Eyit kim şāh-ı 'ālem devletinde
Murādum cümle ḥāṣıl ḥimmetinde

Neye ḳaṣd itdüň-ise oldı vāṣıl
Velī bir ārzum olmadı ḥāṣıl

Oġul görmeklik olmadı müyesser
N'idelüm böyle-y-imiş çün muḳadder

Bugün gördükde ol ġayrı ġulāmı

[1735] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 361.

Beni ṣayd itdi anuň zülfi damı

Görince yüzini ḳaynadı ḳanum
İşidince sözini sevdi cānum

Umaram ki ide şeh ben ḳula himmet
Vire ol māhı almaġa icazet

Dilemezven ki anı ḳul idinem
Murādum bu-durur ki oġul idinem

Baňa ferzend ola sulṭāna bende
Olunca ḳul olavuz ol da ben de

'Azîz-i Mışr işitdi çün bu sözi
Daḫı ḳalmadı özr itmeġe yüzi

Zelīḫā'nuň bu fikrin gördi ma'ḳūl
Ol işüň bitmesine oldı meşgul

Varup evvel Şeh'uň aldı rızasın
Pes andan Mālik'e virdi bahasın

Alup ol servi geldi ḳasrına şād
Cihān ḳaygularından cānı āzād[1736]

[1736] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 361-362.

Aynı yüzyıldaki Gubârî'de de Mısır şahına kocası Aziz vasıtasıyla haber yollayıp Hz. Yusuf'u evlat edinmek istediği belirtilen Züleyha'nın, nihayetinde Hz. Yusuf'u evlat edinme bahanesi ile şahtan satın aldığı bilgisi verilir.[1737]

Yine bu yüzyılın anlatılarından Şerîf'te, Hz. Yusuf'u satın aldıktan sonra hazinesini kontrol eden Aziz'in, hazinesinin yeniden dolduğunu görünce Hz. Yusuf'u kendine kul yapmaktan vazgeçtiği ve evlat edinmek istediği belirtilir.[1738]

Taşlıcalı Yahya'da, işittiği haberlerden rüyasında görüp âşık olduğu kişinin şehre geldiğini anlayan Züleyha'nın, çocukları olmadığı bahanesi ile Aziz'e *"Belümden olmadı mâlumdan olsun/Sarâyuň nûr-ı dîdâr ile ṭolsun"*[1739] ve *"benüm bu iltimâsum eyle maḳbûl/Oġul olsun baňa sulṭânıma ḳul"*[1740] şeklindeki hitaplarının, telkin ve tekliflerinin Hz. Yusuf'u evlat edinmelerini sağladığı bilgisi verilir.

Aynı yüzyıldaki Şerîfî'de de Hz. Yusuf'u satın alan Aziz'in, satın aldığı bu köleyi Züleyha'ya evlat olarak almalarının uygun olacağını ilettiği ifade edilir:

'Azīz olınca tiz mālik ol aya
Sifārişle Zelīḫa ṣaldı sāye

Revā ferzendümüz olmak bu cāna
Oġullıḳ eyleye bu hānedāna[1741]

Ziyai Yusuf'ta başlangıçta Hz. Yusuf'u satın almamak için çeşitli bahaneler üreten Aziz'in Züleyha'nın son teklifine kayıtsız kalamadığı ve Mısır şahından Hz. Yusuf'u evlat edinmek için izin istediği belirtilir. Mısır şahının izniyle de Hz. Yusuf artık onların evladı olur:

[1737] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 110-111.
[1738] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 174-175.
[1739] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 84.
[1740] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 84.
[1741] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 16.

‘Azīz-i Mıṣr idüp giru bahāne
Dedi Şeh daḫi ṭālibdür o cāne

Züleyḫā didi kim var Şeh ḳatına
Du‘ālr ḳıl devām-ı devletine

Di kim cānumda bundan ġayrı yoḳ bend
Ki gözüm görmemişdür rūy-ı ferzend

Umaram şāhdan ol iḥtirāmı
Ki bağışlaya baňa bu ġulāmı

Olup dil-şād anuň mihriyle tende
Baňa ferzend ola sulṭāna bende

Çün andan diňledi bu nikteyi şāh
O mehden şevḳ elini ḳıldı gütāh

İcāzet virdi kim satun ala ol
Velī ferzend idine itmeye ḳul[1742]

Görüldüğü üzere şahın tek şartı, Hz. Yusuf’un kul yapılmayıp evlat edinilmesidir.

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî’de bu başlıktaki hadise ele alınmamıştır.

Bu yüzyılın bir diğer anlatısı Oflu Bilâl Efendi’de, Hz. Yusuf’u evlat edinme talebinin Aziz tarafından yapıldığı ifade edilir:

[1742] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 294.

Didi Ḳıṭfīr yā Zelīḫā bir ġulām aldum saňa
Boyı şimşād gözi nergis lebleri āb-ı zülāl

Umulur evlād ola her emrimüze dest-gīr
Ḳıl mükerrem üsti başın hem firāşın bī-cidāl[1743]

İncelediğimiz mesneviler içinde bu yüzyılın son anlatısı olan ve müellifi belli olmayan bir mesnevide kısa bir anlatımla Hz. Yusuf'u evlat edinme fikrinin Aziz'den sadır olduğu belirtilir:

sulṭān anda yūsufuŋ elin alur
sarāya züleyḫā ḳatına varur
…
ayruḳ oġlumuz ḳızımuz yoḳ durur
bu bize oġulluġa lāyıḳ durur

yūsufı züleyḫāya ışmarladı
ma'şūḳı 'āşıḳına ışmarladı[1744]

Molla Câmî'nin anlatısında da diğer birçok anlatıyla benzer şekilde, başlangıçta çeşitli bahaneler ürettiği belirtilen Aziz'in, Züleyha'nın *"Bana lutf u merhamet edip bu köleyi evlat edinmeme izin ver!"*[1745] şeklindeki talebi üzerine Mısır padişahının huzuruna çıkıp Hz. Yusuf'u almak için icazet istediği ve nihayetinde icazeti alıp Hz. Yusuf'u evine getirdiği aktarılır.[1746]

[1743] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 103.
[1744] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 128.
[1745] Câmî, *a.g.e.,* s. 70.
[1746] Câmî, *a.g.e.,* s. 70.

Semavi kitaplardan Tevrat'ta bahsi bulunmayan Hz. Yusuf'u evlat edinme hadisesinin Kur'an-ı Kerim'de, *"Mısır'da onu satın alan adam, karısına dedi ki: 'Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur. Veya onu evlat ediniriz.'"*[1747] şeklindeki bir anlatımla Züleyha'nın kocasının ağzından dile getirildiği görülür.

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde, Kadı Beyzavi ve Ebüssuûd'dan nakledilen bilgiye göre; Aziz'in, Hz. Yusuf'un yüzündeki olgunluk ve asalet izlerini fark edip onu evlatlığa uygun gördüğü belirtilirken bunun yanında iktidarsız olduğu ve çocuk sahibi olamayacağı için Hz. Yusuf'u evlat edinmek istediği görüşü dile getirilir. [1748]

Süyûtî'nin tefsirinde Hz. Yusuf'u satın alıp evlat edinmek isteyen kimsenin, Züleyha'nın kocası Atafîr b. Rûhayb olduğu şeklinde kısa bir bilgi bulunur.[1749]

Taberî tarihinde de Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirine benzer şekilde Hz. Yusuf'u evlat edinme teklifinin Atfîr tarafından dile getirildiği belirtilirken Atfîr'in kadınlarla cinsî münasebette bulunamadığı için evlat sahibi olamadığı ve bu sebeple Hz. Yusuf'u evlat edinmek istediği şeklindeki bilgiye yer verilir.[1750]

Yukarıda dile getirilen bilgiler ışığında, Hz. Yusuf'un evlat edinme hadisesinin, Tevrat'ta yer almaması ve mesnevi şairleri tarafından hikâyenin esas kaynaklarından olan Kur'an'da, tefsirlerde ve Taberî tarihinde dile getirilen çerçeve hikâyenin biraz daha genişletilerek İslami kaynaklar ışığında eserlerine dâhil edilip ele alındığını söylemek mümkündür.

2.13. Hz. Yusuf'un Çobanlık Yapması ve/veya Bir Bahçeye Bahçıvan Olması

Bazı şairler tarafından eserlerine dâhil edilen Hz. Yusuf'un çobanlık yapması hadisesi, çoğunlukla Hz. Yusuf'un ataları olan peygamberler tarafından bir meslek

[1747] Kur'an/Yûsuf: 12: 21.
[1748] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2., s. 10-11.
[1749] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 217.
[1750] Taberî, *a.g.e.,* s. 470.

olarak yapılmış olan çobanlığı kendisinin de yapmak istemeyi arzulaması ve sonrasında da Züleyha'nın Hz. Yusuf'a çok seçkin bir sürü ve birçok çoban vererek Hz. Yusuf'un bu isteğini yerine getirmesi şeklinde ele alınmıştır.

Bu başlıktaki bir diğer hadise olan Hz. Yusuf'un bir bahçeye bahçıvan olma isteği ise yine bazı şairler tarafından Hz. Yusuf'tan istediğini elde edemeyen Züleyha'nın Hz. Yusuf'tan biraz uzak kalarak ona olan aşkının azalacağı düşüncesiyle onu bir bahçeye bahçıvan olarak göndermesi ve nihayetinde Hz. Yusuf'a duyduğu muhabbette bir eksilme olmadığını gören Züleyha'nın Hz. Yusuf'u yeniden yanına, sarayına alması şeklinde tahkiye edilmiştir.

13. yüzyıldaki Ali'nin eserinde, Hz. Yusuf'un çobanlık yapması ve/veya bir bahçeye bahçıvan olması hadisesine yer verilmez.

Bu yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin anlatısında, Hz. Yusuf'un bir bahçede bahçıvanlık yapmasını isteyenin Zeliha olduğu ve bu sayede Zeliha'nın Hz. Yusuf'u bir zaman görmeyerek ona duyduğu aşkın azalacağını ümit ettiği dile getirilir:

Birgün Zelîḫâ didi
Ol Yûsufa söyledi
Var bostânı bekle didi
Kimseyi getürmeyü

Hem senden ırâġ olam
Bir iki gün görmeyem
Ola kim ben şovuyam
Seni sevmekden diyü[1751]

Anlatıdaki bir diğer ayrıntıdan, Hz. Yusuf'un bahçedeki vazifesinin orayı çekip çevirerek mamur bir hâle getirmek olduğu anlaşılır:

Yûsuf bostâna varġıl

[1751] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 197.

Anuň ṭaşın arıtġıl
Ayrıḳlardan ṣaḳınġıl
Anda ol düni günü[1752]

Haliloğlu Ali'de bu hususta ki son hadisenin, Hz. Yusuf'tan ayrı kalmaya daha fazla dayanamayan Zeliha'nın yataklara düşüp hastalanması, tedavisi için getirilen tabiplerin Zeliha'nın derdine derman olamaması ve bütün bu işaretlerden yola çıkan Kutayfer'in Zeliha'nın aşk derdine duçar olduğunu anlaması şeklinde tahkiye edilir.[1753]

14. yüzyıl mesnevilerinden Darîr'in anlatısında Hz. Yusuf'un çobanlık yapması yahut bir bahçeye bahçıvan olması hususunda bir tahkiyeye yer verilmez.

Aynı yüzyıldaki Süle Fakîh ise anlatısında, Haliloğlu Ali'nin anlatısında olduğu gibi uzunca bir zaman Züleyha'nın ısrarlarına rağmen ona boyun eğmeyen Hz. Yusuf için Züleyha'nın bir çâre olarak onu yanından uzaklaştırmak istediği, bunun için de Hz. Yusuf'u bir bahçeye bahçıvan olarak gönderdiği bilgisini verir:

Nice kim yalvardı Yūsufa özi
Hīç işitmez Yūsuf andan ol sözi

Yūsuf anda hīç yaḳın varmazıdı
Anuň sözin ḳulaġa ḳoymazıdı

Gördi Zelḫā muṭī' olmaz kendüye
Bu kez fikr ider ki çāre n'eyleye

Bāri dir Yūsufı gözden ırayım
Göňlümüzden anuň 'ışḳın süreyim

[1752] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 197.
[1753] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 197.

‘Işḳı göñlümden gideyidi meger
İşid şimdi Zelḫā Yūsufa n’ider

Yūsufı bir baḫçeye viribidi
Varġıl ol baḫçeyi beklegil didi[1754]

Eserde, Hz. Yusuf’un bahçede çalışmaya başladığı sene Allah’ın inayetiyle mahsullerde bir bolluk yaşandığı ve bu sayede bahçe sahibinin o sene büyük bir gelir elde ettiği ayrıntısı yer alır:

Yūsufı bāġbāna ısmarladı
Düni gün Yūsuf bāgı tīmārladı

Ol yılın kim baḫçeye Yūsuf girür
Çalab ol baḫçeye çoḳ yimiş virür

Ṭartuban dükenmezidi yimişi
Bāġbān ol yılda yıġdı gümüşi

Bāġbān yoḳsulıdı gey bayıdı
Hem kitābda rāviler eyle didi[1755]

Anlatının bu kısmında Hz. Yusuf’un mezkûr bahçede iki yıl süreyle çalıştığı ve bu iki yıllık ayrılığa rağmen Züleyha’nın aşkının hiç azalmadığı görülür:

İki yıldan ṣoñra gör Zelḫā n’ider
Yūsufı aňaru baḫçeye gider

Ṣoġımadı Yūsufuň ‘işḳından göñül

[1754] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 193.
[1755] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 193-194.

Vardı Zelḫāya yine göňli melūl

Elin aldı Yūsufuň döndi yine
Sarāyına geldi kendü evine[1756]

Haliloğlu Ali ve Süle Fakîh'in anlatılarına benzer bir tahkiye bu yüzyılda Garîb'in anlatısında da görülür. Buna göre, Züleyha ısrarlı uğraşılarına rağmen kendisine ram olmayan Hz. Yusuf'u unutabilmek ümidiyle bir çare arar ve sonunda aradığı çareyi onu bir bahçeye bahçıvan olarak göndermekte bulur:

Zelḫa düni güni yalvarur aňa
Hīç Yūsuf baḳmaz-ıdı andan yaňā

Gördi Zelḫa Yūsuf'ı uymaz aňa
Didi bir çāre ideyin ben buňa

Didi yanumdan ırayım ben bunı
Ola-ki unıdam anuň 'ışḳını

Bāġvāna gönderdi Yūsuf'ı gide
Vara anda baḳçeye ḫiẕmet ide[1757]

Hadise, Süle Fakîh'te olduğu gibi Hz. Yusuf'un iki yıl boyunca bahçede çalıştığı ve sonrasında Hz. Yusuf'tan ayrı kalmaya daha fazla dayanamayan Züleyha'nın Hz. Yusuf'u tekrardan saraya yanına alması şeklinde tahkiye edilir:

İki yıl ṭurdı Yūsuf hīç gelmedi
Derdi artdı Zelḫa'nuň hīç gülmedi

[1756] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 194.
[1757] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 462-463.

Ṭurdı bir gün baḳçeye kendi varur
Yūsuf'ı aldı yine eve gelür[1758]

Bu yüzyıldaki önemli anlatılardan Şeyyad Hamza'nın mesnevisinde de bu başlıkta ele alınan bir hadise bulunmaz.

15. yüzyılda Tebrizli Ahmedî, Hz. Yusuf'un babasının evindeyken kardeşleriyle birlikte koyun güttüğü günleri hatırına getirdiğini ve eskiden olduğu gibi Mısır'da da zaman belirtilmeden kendi isteği ile bir müddet koyun, keçi güttüğünü belirtir:

Bir niçe keçi ḳoyun sürüp revân
Gideridi ḳardaşları ile ol zamân

Yine o resme düzetdi kendüzin
Düzdi ḳardaşlar şekiline özin

Yine ḳardaşları şananda ġulâm
Ol Züleyḫâ aňa virmişdi tamâm

Gideridi ṣubḥ-dem ol görklü cân
İşi düşince yabânda şâdumân

Ḳuyınuň yanında ol ḳullar-ıla
Oḫ atardı oynayub anlar-ıla

Eve gün orta gelürlerdi hemân
Yûsuf ol ḳullar-ıla ḫoş şâdmân[1759]

[1758] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 463.
[1759] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 31a-31b.

Bu yüzyıldaki Çâkerî'nin anlatısında, Aziz'in sarayında her türlü dileği karşılanan Hz. Yusuf'un, çobanlık yapma isteğinin nedeni olarak çobanlığın peygamber mesleği oluşu gösterilir:

Ḳaçan dil istese cāndan virir dil
Bu yoldandur hemīşe kār-ı bī-dil

Örü ṭursa der başın ayaḳ eyler
Yiler ḫidmetde 'ömrin dayaḳ eyler

Revān olur baş urur ḫāme gibi
Yüzin döndürmez andan nāme gibi

Bu 'izz içinde iken Yūsuf ol dem
Şubān olmaġa iḳdām oldı muḥkem

Şubān olmaḳ nebīye lāyıḳ olur
Ki zīre vü mihr-bān ü ma'şūḳ olur

Ḳoyunda 'adlin iẓhār itdi Mūsā
Nübüvvet virdi aňa Ḥaḳ Ta'ālā[1760]

Anlatının devamında Züleyha'nın Hz. Yusuf'un yanına başka çobanlar verdiği ve Hz. Yusuf'un bir müddet bu çobanlarla birlikte koyun otlattığı ifade edilir.[1761]

[1760] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 253.
[1761] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 254-255.

Aynı yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'de de Çâkerî'de olduğu gibi Hz. Yusuf'un çobanlık yapma isteğinin sebebi olarak çobanlığın peygamberlik âdeti olduğu görüşü dile getirilir:

Enbiyâ râ'ıyân-ı ümmettir
Baş şubânlık bularda âdettir

Çün bu hükm ile Yûsuf-ı Ken'ân
Diledi ola bir ki gün çobân

Tuttu hükmün revân Züleyhâ anun
Düzdü esbâbın ol temennânın[1762]

Anlatının devamında, Hz. Yusuf'un isteğinin Züleyha tarafından yerine getirildiği ifade edilir:

Buyruk etti çobânlarına revân
Bir sürü kuzu hâzır oldu hemân

Her birisi semîn ü sîmîn-ten
Sünbül otlayıcı gazâl-i Hoten

Ba'zının mûyu çün siyâh harîr
Gören anı benefşe mecma'ı der

Ca'd ile san zirih çü mûy-ı Habeş
Çîndir çîn-i zülf-i dilber-veş

Semirmekten şu resme dolmuşlar

[1762] Hamdî, *a.g.e.*, s. 279.

Baştan ayağa kuyruk olmuşlar[1763]

Bu yüzyıldaki Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatısında bu hususta bir anlatı yer almaz.

16. yüzyılda Bağdatlı Zihnî'de de Çâkerî ve Hamdullah Hamdi'nin anlatılarıyla paralel bir şekilde çobanlık yapmanın peygamberlik gereklerinden olduğu gerekçesiyle Hz. Yusuf'un çobanlık yapmak istediği belirtilir.[1764]

Eserde, bu hususta yer alan Hz. Yusuf'un çobanlık yaparken güzel zaman geçirmek ve çobanlığın gereklerinden saydığı için yanına bir ney aldığı ayrıntısı, diğer anlatılarda yer almayan ilginç bir ayrıntı olarak dikkat çeker:

Bilüp ol şuġlı maḥż-ı kām-rānī
Tedārük ḳıldı esbāb-ı şubānī

Anuñçün itdi nāy evvel müheyyā
K'ola eglencesi ṣaḥrāda tenhā

Nice ney kim olıcaḳ naġme-engīz
Ḳılurdu her nefes 'aşḳ âteşin tīz

Deminden şevḳ o ney her dem cihân-sūz
Ṣadāsı āh-ı 'âşıḳ gibi cân-sūz[1765]

Aynı anlatıda, Hz. Yusuf'un çobanlığın bir diğer gerekli aleti olan asasından da şöyle bahsedilir:

'Aṣāsın ḳıldı ḫaṭṭ-ı istivā-şekl

[1763] Hamdî, *a.g.e.,* s. 280.
[1764] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 350.
[1765] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 350.

‘Aṣā-yı Mūsevī tek ejdehā-şekl[1766]

Aynı yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Kemâl Paşazâde’deki ilk ayrıntının Hamdî, Çâkerî ve Zihnî’nin anlatılarıyla benzer bir ayrıntı olduğu görülür ki bu eserde de çobanlık mesleğini peygamberlik alameti olarak gören Hz. Yusuf’un gönlüne çobanlık yapma arzusunun düştüğü belirtilir:

İdüp sırr-ı nübüvvet iḳtiżāsı
Düşer göňline çūbānlıḳ hevāsı

Ḥaḳāyıḳ sırrını şunlar ki bilmiş
Bu sözi söylemiş sır keşf ḳılmış

Ki çūbānlıḳla bulınur nübüvvet
Nebi çūbān-ı ümmetdür ḥaḳīḳat

Cihānuň olmuş iken kām-rānı
İder cānı temenna-yı çūbānī

Çü Yūsuf istedi kim ola çūbān
Zelīḫā oldı cāndan bende-fermān

Görüp çūbānlık esbābın müretteb
Ne ḳoydı varsa tertīb eyledi hep[1767]

Görüldüğü gibi Hz. Yusuf’un çobanlık yapma talebi Züleyha tarafından da memnuniyetle karşılanmış ve Hz. Yusuf’un çobanlık yapabilmesi için gerekli hazırlıklar yine Züleyha tarafından tamamlanmıştır.

Eserde bu hususta ki son ayrıntılarda Züleyha’nın, Hz. Yusuf için özel olarak bir altın değnek yaptırıp Hz. Yusuf’a verdiği, yine Hz. Yusuf için büyük bir kuzu sürüsü

[1766] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 351.
[1767] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 388.

verdiği belirtilirken Hz. Yusuf'un bu sayede istediği yerlerde gönlünce çobanlık yapabildiği ifade edilir:

Eline gün gibi zerrīn 'aṣāyı
Virüp ṣaḥrāya gönderdi ol ayı

Bilesince virüp bir süri ḳuzı
Gül-i ter gibi ḥūb u tāze yüzi

Ḳıvırcıḳ tüyi gūyā mūy-ı zengī
Ṣanasın ibrişimdür tāze rengi

...

Gider Yūsuf ḳalur çün kim Zelīḫā
Ḳomaz kim gide tenha mihr-āsā

Ḳılup 'aḳl u dil ü cānın revāne
Seg-i dünbāle-keş eyler çūbāne

Nesi var-ısa sürü ardınca ṣaldı
Aġılda boşalacaḳ gibi ḳaldı

Virüp Yūsuf eline iḫtiyārı
İderdi her ne dirse sāz-kārī

Ne yire istese göñli giderdi
Gehī deşt ü gehī dür seyr iderdi

Dilerse olurdı ṣaḥrālarda çūbān
Dilerse olurdı şāh-ı kişver-i cān

Ve-līkin ḥadd-i ẕātında ol peri-zād

Çūbānlıḳdan da şehlıḳdan da āzād[1768]

Bu yüzyıldaki Gubârî ve Şerîf'in anlatılarında bu başlıktaki hadiselerle ilgili bilgi verilmez.

Taşlıcalı Yahya ise eserinde, Hz. Yusuf'un çobanlık yapma hadisesine müstakil bir başlıkta ve otuz dokuz beyitle uzunca bir şekilde yer vermiştir.[1769]

Anlatıda, Çâkerî, Hamdullah Hamdî ve Bağdatlı Zihnî'nin anlatılarında olduğu gibi Hz. Yusuf'un, ecdadı olan peygamberler gibi çobanlık yapmak istediği belirtilir:

Yedi ceddüm gürûh-ı enbiyâ hep
Ḳoyun çobanlıġın itdi müretteb

Nebîler oldı ümmet râ'iyânı
Bu sırruň ḥikmeti vardur nihânî

Baňa destûr vir bi'llâhi yarın
Bir iki gün varup çoban olayın[1770]

Yine eserde, Hz. Yusuf'un çobanlık gereçlerinden olan ud ağacından yapılma bir asası olduğu ayrıntısı ile beraber bir de sapanının olduğu şeklindeki ayrıntı şöyle dile getirilir:

'Aṣâsın 'ûd ağacından düzetdi
Ṣapanın kâkül-i târından itdi[1771]

[1768] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 389-390.
[1769] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 104-106.
[1770] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 105.
[1771] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 105.

Son olarak eserde, bütün bu çobanlık uğraşıları sayesinde Hz. Yusuf'un bir nebze de olsa rahatladığı bilgisi yer alır:

Bu tedbîr ile vüs'at buldı Yûsuf
Biraz âsûde-ḫâṭır oldı Yûsuf[1772]

Aynı yüzyılın bir diğer birçok anlatıda olduğu gibi Şerîfî'de de diğer anlatılarla paralel bir şekilde, Hz. Yusuf'un çobanlık yapma isteğinin bu mesleğin peygamberlik muktezası sayılmasından ileri geldiği belirtilir.[1773]

Ziyai Yusuf'un da diğer birçok anlatıda tahkiye edildiği gibi Hz. Yusuf'un çobanlık yapma talebinin peygamberlik gereği olduğunu dile getirdiği görülür.[1774]

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî ve Oflu Bilâl Efendi'nin eserlerinde bu başlıkta kaleme alınan bir husus yoktur.

Bu yüzyıldaki müellifi belli olmayan bir anlatıda ise Hz. Yusuf'un aşkından kam alamayan Züleyha'nın bu hususu ele alan diğer birçok anlatıda olduğu gibi biraz olsun Hz. Yusuf'tan soğuma ihtimali ile Hz. Yusuf'u bir bahçeye bahçıvan olarak gönderdiği tahkiye edilir.[1775]

Eserde, Hz. Yusuf'un çalıştığı bahçedeki bütün yemişlerin o yıl fazla fazla ürün verdiği ve bu sayede bahçe sahibinin fakir iken zengin olduğu ayrıntısı verilir:

baḳçaya çün yūsuf başdı ayaġı
andan ṣoñra olmadı baḳca bayaġı

ol yıl kim yūsuf baḳcaya girür
çalap ol baḳcaya çoḳ yemiş vérür

[1772] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 105.
[1773] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 18.
[1774] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 311.
[1775] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 132.

ṭartuban dükenmezidi yemişi
baḳcavāncı eyledi çoḳ gümüşi

baḳcavān yoḳsul idi bayıdı
hem kitābda rāvīler böyle dédi[1776]

Aynı şair, Hz. Yusuf'un bahçıvanlık yaptığı sürenin iki yıl olduğunu da belirtir.[1777]

Birçok Türk şairine rehberlik eden ve ilham kaynağı olan Câmî'nin anlatısında da bu hususu ele alan diğer anlatılarla paralel bir şekilde Hz. Yusuf'un çobanlık yapma isteğinin Hz. Yusuf'un ağzından söylenen *"Ümmetini yetiştirdiği için çobanlık, peygamberliğe lâyık bir meslektir."*[1778] şeklindeki cümlesinden açık bir şekilde ortaya konulduğu görülmektedir.

İlahi kitaplardan Tevrat'ta bu hususta yalnızca Hz. Yusuf ve ailesinin mesleğinin çobanlık olduğu ile ilgilii, *"Firavun Yusuf'un kardeşlerine 'Ne işle uğraşıyorsunuz?' diye sordu. Onlar Firavun'a 'Atalarımız gibi biz kulların da koyun çobanıyız' cevabını verdiler."*[1779] şeklinde bir anlatıma yer verilmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu başlıktaki ayrıntılarla ilgili bilgi verilmez.

Giritli Sırrı Paşa ve Süyûtî'nin tefsirlerinde olduğu gibi Taberî tarihinde de mesnevi şairlerinin bir kısmının ele aldığı yukarıdaki hadiseler ele alınmaz.

Yukarıdaki bütün bu bilgiler ışığında, Tevrat'ın bu hususta kısmi de olsa bilgi bulunan tek kaynak olmasına rağmen mesnevilerde dile getirilen Hz. Yusuf'un çobanlık yapmak için Züleyha'dan ricada bulunması, Züleyha'nın da bu ricayı kabul ederek Hz. Yusuf'a bir sürü vererek onun çobanlık yapabilmesini sağlaması şeklindeki

[1776] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 132.
[1777] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 132.
[1778] Câmî, *a.g.e.*, s. 78.
[1779] Tevrat/Başlangıç: 47/3.

bilgilerin, Tevrat'ta da Kur'ân'da ve diğer kaynaklardaki gibi bahsinin bulunmamasından bu başlıktaki hadisenin şairler tarafından hikâyenin asıl kaynakları olan ilahi anlatılardaki çerçeve hikâyeye dokunmadan kurmaca nitelikli bazı hadiseleri eserlerine dâhil ettiklerini gösteren örneklerden olduğu kanaatindeyiz.

Yine bu başlıkta ele aldığımız ikinci hadise olan Hz. Yusuf'un bir bahçede bahçıvanlık yapma hadisesinin de esasen sınırlı sayıda mesnevide tahkiye edilmesi ve ilahi kaynaklarda yer almaması dolayısıyla kurmaca anlatılardan olduğunu söylemek mümkündür.

2.14. Züleyha'nın Güzel Hizmetçilerle Dolu Bir Bahçe Yaptırıp Hz. Yusuf'u Bu Bahçeye Göndermesi

13. yüzyıl anlatılarından Ali ve Haliloğlu Ali'de bu başlıkta herhangi bir bilgi yer almaz.

14. yüzyıl anlatıları olan Darîr, Süle Fakîh, Garîb ve Şeyyad Hamza'da da bu hususta bir kayıt bulunmaz.

15. yüzyılda Tebrizli Ahmedî'nin eserinde de bu hususta bir tahkiyeye yer verilmez.

Bu yüzyıldaki Çâkerî'de, Züleyha'nın cennet bahçelerini kıskandıracak nitelikte bir bağı olduğu bilgisi yer alır:

Nigāruň var-idi bir ḫūb bāġı
Ki urmışdı İrem ḳalbine dāġı

Çekilmiş āb u gilden aňa bir sūr
İçi Firdevs bāġı gibi ma'mūr[1780]

[1780] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 270.

Anlatıda; Hz. Yusuf'un, Züleyha tarafından gönderildiği bu bahçede birbirinden güzel ve el değmemiş on adet kızın da bulunduğu ayrıntısı verilir:

Müheyyā ḳıldı on dūşīze duḫter
Ḳamu meh-peyker ü pākīze-gevher

Çü serv-i nāz ḳıldı anda ḳāyim
K'olalar ḥürmet-i Yūsuf'da dāyim

Eyitdi Yūsuf'a ey māh-ı Ken'ān
Senüň memlūküň olsun bu kenīzān

Egerçi ben sana şimdi ḥarāmam
Bu ma'nīden be-ġāyet telḫ-kāmam

Çün olmaduň baňa bir dem vefā-dār
Murād al her birinden iy cefā-kār

Cüvānluḳ 'ahdidür eyyām-ı vuṣlat
Her ādem başına ḳonmaz bu devlet[1781]

Yukarıdaki manzumeden Züleyha'nın Hz. Yusuf'u bu bağa gönderme sebebinin bağdaki kızlardan kam almasına yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

Hadisenin devamında Züleyha'nın bağdaki kızlara,

Vaṣiyyet ḳıldı her dem ḳayda bisyār
Ki iy şekker-lebān zinhār zinhār

Dil ü cān ile aňa ḥürmet eyleň
Ne deňlü mümkün ise ḥürmet eyleň

[1781] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 273.

Dirīġ itmeň ne dilerse sizden o cān
Dilin zülfi gibi itmeň perīşān

Ne hiẕmet emri derse şād oluň siz
Rızāsı altına münḳād oluň siz[1782]

şeklindeki hitabından kızların, Hz. Yusuf'un her türlü hizmetine hazır bir şekilde o bağda yer aldıkları anlaşılmaktadır.

Züleyha'nın bahçedeki kızlardan bir talebi daha vardır ki bu talep Züleyha'nın gönlündeki esas arzuyu yansıtmaktadır. Buna göre, Hz. Yusuf bahçedeki kızlardan herhangi birine yaklaşıp ondan murat almak isterse kızların bu durumu derhal Züleyha'ya bildirmeleri gerekmektedir:

Didi her kime meyl iylerse ol yār
Beni ḳılmaḳ gerek evvel ḫaberdār

Murādı oldı eyle dimekden
Ki bula vaṣla yol sa'y ü emekden

Ki ḳanḳı duḫter[e] meyl itse Yūsuf
Züleyḫā ḳılmayup ol dem tevaffuḳ

Gire ol ḳız yirine cāme-ḫᵛāba
Bu ḫayālle ire ol āfitāba[1783]

Züleyha'nın yukarıdaki oyunlarının aksine, eserde Hz. Yusuf'un bahçedeki güzel kızlara hidayete ermeleri için yol göstermeye çabaladığı ayrıntısı yer alır:

'Aceb aṣnām-idi ol bir perestār
Oḳurdı her biri bir mekr ü destār

[1782] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 273-274.
[1783] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 274.

Dilerdi Yūsufu Allāh'ından 'ināyet
Ki vire anlara ol dem hidāyet

Ne dise söyler-idi rāh-ı dīni
Beyān eylerdi esrār-ı yaḳīni[1784]

Eserde, Hz. Yusuf'un çabalarının sonuç verdiği ve nihayet bahçedeki kızların hidayete erdiği dile getirilir:

Oturdı Yūsuf ol şeb-tā-seḥergāh
Kenīzānı Ḫüda'dan ḳıldı āgāh

Ḳılurlardı Yūsuf'a medḥ ü ṣenālar
Baş urup pāyına ol dil-rübālar

Şehādet ḳıldı her birine telḳīn
Ferişteler felekden ḳıldı taḥsīn[1785]

Anlatıda son olarak Züleyha'nın bahçeye dönüp oradaki kızları Hz. Yusuf'un etrafında Allah'ı zikrederken gördüğü ve nihayet Hz. Yusuf'tan kâm alamayacağını anladığı bilgisi verilir:

Züleyḫā çin-seḥerden ṭurdı ḫandān
Varur ol bāġa ḫandān [ü] şitābān

Görür ḳızları gird-ā-gird-i Yūsuf
Olurlar dīn içün şākird-i Yūsuf

[1784] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 277.
[1785] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 278.

Ṣımışlar bütlerini anlar iy yār
Belinden ḳaṭ‘ idüp bir bir zenānlar

Dilinde her birinüň ẕikr-i tevḥīd
Oḳurlar Ḫālıḳ’a taḥmīd ü temcīd

Eyitdi Yūsuf[ā] iy ḥüsnile yāy
Dil-āşūb u dil-ārām u dil-ārāy

Hemīşe bāġ-ı ḥüsnüň ḫūb-terdür
Bugün bilsem ki niçün ḫūb-terdür

Ne ḳılduň gice ḥüsnüň oldı efzūn
Ki cānum oldı sen āftāba meftūn

Ne içdüň gice k’olduň böyle zībā
Ki bulınmaz saňa bir kimse hem-tā

Kenīzān ṣoḥbeti iy cān-ı ādem
Ki olmaz anda ḳıymet-i dü-‘ālem

Saňa bir dürlü daḫı ḥüsn virdi
Velī baňa fırāḳuň ḥüzn virdi

Belī biribirinden reng alur gül
Ḳılur feryād güle bī-çāre bülbül

Meşeldür söylemiş bir merd-i ‘āḳıl
Güzeller ṣoḥbetinden şād olur dil

Bu resme söyledi çoḳ söz Züleyḫā
Velīkin diňlemezdi ol şeker-ḫā

Bu sözden ġonce-veş dil-teng olurdı
Ḥayādan ruḫları gül-reng olurdı

Utanup itmedi ol meh-liḳāya

Naẓar bir laḥẓa illā püşt-i pāya

Züleyḫā gördi raḥm itmez nigārı
Melūl olup ḳılurdı āh ü zārı[1786]

Bu yüzyılda Çâkerî'nin anlatısına benzer bir şekilde Hamdullah Hamdî'de de Züleyha'nın Hz. Yusuf'u bir an evvel elde etmek ümidiyle onu bir bahçeye bahçıvan yaptığı ve Hz. Yusuf'a hizmet etsinler diye yanına güzel kullar teslim ettiği *"Züleyhâ Yûsuf'u Aleyhi's-selâm Bâğ-bân Edip Ana Teslîm-i Kenîzân-ı Hûbân Ettiğidir"*[1787] başlığı altında müstakil olarak ele alınır.

Hamdî'nin anlatısında Çâkerî'den farklı olarak bahçedeki güzellerin sayısı yüz kişi olarak belirtilir:

Yüz güzel yüzlü fitne gözlü kenîz
Cümle dûşîze kand sözlü kenîz

Bile gönderdi bâğa Yûsuf ile
Dedi hem Yûsuf'a telettuf ile

Ey yüzüm sana pây-mâl olsun
Bunların sohbeti helâl olsun

[1786] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 278-279.
[1787] Hamdî, *a.g.e.*, s. 294.

Kankısından safân olursa eger
Tapuna olsun anda hem pister

Sohbet et mevsim-i cüvânîdir
Kâm sür vakt-i kâmrânîdir[1788]

Yukarıdaki mısralardan anlaşılacağı üzere, Züleyha'nın Hz. Yusuf'a bahçedeki bu güzel kölelerle safa sürmesini istediği bilgisi de diğer anlatılarla paralel bir şekilde burada da tahkiye edilmiştir.

Tahkiyenin devamında, bahçedeki hizmetçilerin Hz. Yusuf'u baştan çıkarmak için birçok yola başvurduğu dile getirilse de Hz. Yusuf'un nihayetinde bu yaklaşımlara teveccüh etmediği[1789] ve nihayetinde hizmetçi kızların *"Sırr-ı tevhîde buldular çün râh/Dediler Lâ ilâhe illallâh"*[1790] şeklindeki ifadelerinden hidayete erdikleri bilgisi verilir.

Eserde, son olarak diğer eserlerde dile getirildiği gibi, Züleyha'nın sabah olunca bağa gelip hizmetçi kızların Hz. Yusuf'u yoldan çıkarıp çıkaramadığını kontrol ettiği ve sonrasında onların hak yolu bulduklarını anladığı ve böylece bu teşebbüsten de ümidini kestiği ifade edilir.[1791]

Bu yüzyılın bir diğer anlatısı olan Hatâyî-i Tebrizî'de, bu başlıkta tahkiye edilen bir hadise bulunmaz.

Yine aynı yüzyıldaki Bağdatlı Zihnî'de bu husus *"İrādet-i Yūsuf Ḥuṣūlın Züleyḫā Vācib Bilüp Envā' Reyāḥīn-ile Miṣāl-i Ḫuld-ı Berīn Olan Bāġına Ba'ż*

[1788] Hamdî, *a.g.e.*, s. 297.
[1789] Hamdî, *a.g.e.*, s. 298-300.
[1790] Hamdî, *a.g.e.*, s. 301.
[1791] Hamdî, *a.g.e.*, s. 301-302.

Perestār u Ḫuddāmesiyle Yūsuf'ı Revāne İdüp Anda Olan Ḫudemāyla Meşġūl İtdügidür"[1792] başlığıyla tafsilatlı bir şekilde ele alınmıştır.

Anlatıda, diğer anlatılarda olduğu gibi öncelikle bahçenin vasıfları uzunca bir anlatımla otuz sekiz beyitte dile getirilir.[1793]

Diğer anlatıların aksine Züleyha'nın, bahçeye Hz. Yusuf'a hizmet etsinler diye gönderdiği cariyelerin sayısı bu anlatıda belli değildir:

Cevārīden daḫi ḳıldı muḳarrer
Yanınca bir niçe zībā semen-ber

Didi anlara olsun göňlüňüz şād
Sizi ey servler ben itdüm āzād[1794]

Züleyha'nın, bahçeye güzeller getirip onları Hz. Yusuf'un hizmetine vermek istemesi, esasen onun Hz. Yusuf'un visaline ermek için kurduğu bir tuzak olarak göze çarpar:

Saňa ḫidmet ider bu dirübālar
Ġanīmet bil bu ẕevḳi sür ṣafālar

Ḥarām ise baňa naḳd-i viṣālüň
Viṣāli bunlaruň olsun ḥelālüň

Cevārīye nihānī ḳıldı tenbīh
Ki ey ḫuddām-ı ḫalvetgāh-ı tenzīh

Mübāh itdüm size Yūsuf viṣālin
Der-āġūş eyleňüz nāzük nihālin

[1792] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 374.
[1793] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 374-377.
[1794] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 378.

Velī bu şarṭ-ıla kim ol gül-endām
İder her ḳanḳuňuzdan kim ṭaleb kām

Vuḳufı olmadın ben nā-tüvānuň
Kilīdin açmaň ol genc-i nihānuň

Ġaraz ol idi kim nā-geh bu hīle
Ola cānān viṣāline vesīle[1795]

Diğer anlatılarda olduğu gibi, Zihnî'de de bahçedeki hizmetçilerin Hz. Yusuf'u yoldan çıkarmaya çalıştıkları, Hz. Yusuf'un buna müsaade etmediği ve sonunda Hz. Yusuf'un teklif ve telkinleriyle hizmetçi kızların hidayete erdikleri tahkiyesi yer alır.[1796] Hizmetçi kızların hidayete erdikleri sahne anlatıda şu şekilde nazmedilir:

Ḳoyup yüz cümlesi ḫāk-i niyāza
Tenezzül ḳıldılar ol ser-firāza

İdüp birbirine 'arż-ı şehādet
Şaḳīler oldılar ṣāḥib-ṣa'ādet[1797]

Anlatıdaki son sekans, yine diğer anlatılarda olduğu gibi Züleyha'nın kurduğu tuzağın işe yarayıp yaramadığını görmek için bahçeye gelmesi ve nihayetinde aşağıdaki gibi bir tabloyla karşılaşması şeklinde tahkiye edilir:

Naẓar ḳıldı kim ol gül-pīrehenler
Semen-ruḫsāreler sīmīn-bedenler

[1795] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 378-379.
[1796] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 378-382.
[1797] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 382.

Olup irşād-ı Yūsuf birle maḥẓūz
Gezend-i küfrden her biri maḥfūẓ

Ṣalup pertev fürūġ-ı nūr-ı tevhīd
Hem olmış mürtefi‘ ẓulmāt-ı taḳlīd

Olup ser-rişte-i tesbīḥ zünnār
Dilinde her birinüñ vird ü ez̲kār

Ḳalup ḥayretde ser-gerdāna döndi
Bi‘aynih ṣūret-i bī-cāna döndi

İdüp ḥasret eliyle sīnesin çāk
Ṣaçup ġam dāmeniyle başına ḫāk

Dönüp ḫalvetgehine zār u giryān
Sürūr-ābādın itdi beytü’l-aḥzān[1798]

Yukarıdaki manzumede açıkça görüldüğü üzere, Züleyha'nın Hz. Yusuf ile vuslata ermek için kurduğu tuzak boşa çıkmış ve Züleyha'nın kederli bir şekilde Hz. Yusuf'a intizar edişi devam etmiştir.

Aynı yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'de bu hususta ilk ayrıntının, Züleyha'nın cenneti andıran bir bağ yaptırdığı bilgisi olduğu görülürken bahsi geçen bağın niteliklerinin, tafsilatlı bir tasvir ile toplam kırk iki beyitte dile getirildiği görülür.[1799]

Yine aynı eserde dile getirilen ayrıntılarda Hz. Yusuf'un, Züleyha'dan biraz da olsa uzaklaşabilmek maksadıyla bir bağa gitmek için izin istediği ve Züleyha'nın da bu teklifi kabul etmek zorunda kaldığı bilgisi verilir:

Çü Yūsuf istedi kim ḫurrem ü şād

[1798] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 384.
[1799] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 424-428.

Zelīḫā ṣoḥbetinden ola āzād

Zelīḫā sözine nā-çār ḳāyil
Olup bu bāġı ḳıldı aňa menzil[1800]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u gönderdiği bağa yüz kişilik bir cariye grubunu da gönderdiği[1801] bilgisi verilirken yine Züleyha'nın, kendisini istemeyen Hz. Yusuf'a, bahsi geçen bu cariyelerden istediği şekilde kâm alabileceğini dile getirdiği görülür:

Beni çün görmedüň kendüňe lāyıḳ
Benümle bir dem olmaduň muvāfıḳ

Alup nūş eylemedüň ṭolu cāmum
Ṭavāf eylemedüň Beytü'l-Ḥarāmum

Bu meh-rūlardan iy mihr-i dil-ārā
Kimi isterseň it kendüňe hemtā

Ḥelāl olsun bulardan ḳıl temettu'
Ne yüzden dirseň it ḥāṣıl temettu'

Girüp gül dir bularuň gül-şeninden
Göňül mutġına ḳūt al ḫırmeninden

Ṣafā ḳaṣrını yap iy serv-i gül-şen
Sütūn eyle bu sīmīn sāḳlardan

Vefa ḳılmış-iken devran ṣafā sür

[1800] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 428.
[1801] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 428.

Geçer ḳalmaz bu devrān bī-vefādur[1802]

Eserde dile getirilen diğer ayrıntılarda Züleyha'nın, cariyelerden Hz. Yusuf'un bütün isteklerini yerine getirmelerini istediği[1803] bilgisi verilirken bunun yanında Hz. Yusuf'un kendilerinden birine yaklaşması hâlinde bu durumdan kendisinin haberdar edilmesini ve böylece bir hile tertip edip Hz. Yusuf'un yaklaşmaya çalıştığı cariyenin yerine kendisi geçerek Hz. Yusuf'tan muradını almaya çalışacağı şeklindeki ayrıntıların dile getirildiği görülür:

Velī ol lāle-ruḫ serv-i gül-endām
Gice her ḳanġuňuzla ḳılsa ārām

İçiňüzden kime el ṣunsa ol gül
Daḫı el virmeden eylen ta'allül

Gelüň evvel beni eyleň ḫaber-dār
Pes andan ṣoňra varuň virüň ıḳrār

Bu-y-ıdı ḳıṣṣa kim ol demde ta'cīl
İdey-di kendüzine anı tebdil

Girüp ol cāriye şekline bu māh
Ḳırān idey-di bu mihr-ile nā-gāh

Şeref burcında mihr ü māh olup cem'
Yaḳa cān meclisinde vaṣl aňı şem'

Bu ḥīle-y-ile murād cāna vāṣıl
Olup maḳṣūdını idey-di ḥāṣıl[1804]

[1802] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 429.
[1803] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 430.

[1804] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 431.

Züleyha'nın, kendilerinden istedikleri doğrultuda hareket edip Hz. Yusuf'u baştan çıkartmaya çalıştıkları belirtilen cariyelerin bütün çabalarına rağmen Hz. Yusuf'un kendilerine meyletmesini sağlayamadıkları, akabinde Hz. Yusuf'un cariye kızlara bolca nasihatlerde bulunup onları hidayete erdirmeye çalıştığı, cariyelerin Hz. Yusuf'tan İslamiyet dininin rükünleri öğrenmeleri üzerine de Müslüman oldukları şeklindeki ayrıntıların eserde tafsilatlı bir anlatımla toplam doksan dört beyitte tahkiye edildiği görülür.[1805]

Bu başlıktaki hadisede son olarak dile getirilen ayrıntının diğer eserlerde olduğu gibi Züleyha'nın sabah olunca cariyelerin yanına gidip onlardan gece ile ilgili bilgi almak istemesi olduğu belirtilirken sahnenin devamında Züleyha'nın, cariyelerin puta tapmayı bırakıp Hz. Yusuf'un dinini seçtiklerini gördüğü ve bu yoldaki çabalarının suya düştüğünü anladığı ifade edilir.[1806]

Bu yüzyılın önemli anlatılarından Gubârî ve Şerîf'te bu başlıkta ele alınan bir hadiseye rastlanılmaz.

Aynı yüzyıldaki Taşlıcalı Yahyâ'da, Hz. Yusuf'un Züleyha'nın hazırlattığı bahçeye girmesiyle bitkilerde olağan dışı hadislerin gerçekleştiği göze çarpar:

Sa'âdetle gelüp sulṭân-ı ḫûbân
Bu Firdevs-i cinâna oldı Rıḍvân

Ṣabâ-veş girdi bâġa ol yüzi gül
Nebâtâta irişdi bir tezelzül

Göz açdı anı gördi lâlezârı
Elini göksine ḳodı çınârı

Güneş gibi gelince mâh-ı Ken'ân

[1805] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 433-442.
[1806] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 442-445.

Ayaġın ṭurdı eşcâr-ı gülistân

Muḥabbet ehline beňzerdi ol baġ
Ki oldı her çiçek cisminde bir dâġ

Benefşe boynın egdi mübtelâ-veş
Meger göňline ṣaldı ‘ışḳı âteş

Ḳızardup ‘aks-i gül âb-ı zülâli
Olurdı çeşm-i ḫûnînüň miṯâli

Ḳaranfül ḳollarına dâġ yaḳdı
Çemende yâsemen kendin bıraḳdı

Düşerdi yâsemen esdikçe her bâd
Atar kendüyi ṭaġdan ṣanki Ferhâd

Olup her bergi bir peykân-ı dildâr
Ölümlü ‘âşıḳa dönmüşdi eşcâr

Nitekim ‘âşıḳ-ı Mecnûn-ı şeydâ
Ṣabâ gülşende eglenmezdi ḳaṭ‘â

Olup zerrîn-ḳadeḥ mest-i maḥabbet
Başın ḳaldırmaġa bulmazdı ḳudret

Miṯâl-i ‘ayn-ı Ya‘ḳûb oldı nergis
Görinmezdi anuň gözine herkes

O bâġuň erġâvânınuň nihâli
Şehîd-i ‘ışḳuň olmışdı miṯâli

Düşerdi berg-i gülgûnı firâvân
Ṭamardı gevdesinden ṣanasın ḳan[1807]

Yine Taşlıcalı'nın eserinde, diğer eserlerle paralel bir şekilde Züleyha'nın Hz. Yusuf'a hizmet etmesi için bahçede hazır ettiği cariyeleri esasen kendi aşkının vuslatına giden yolda bir merhale olarak gördüğü ve bu cariyeleri hilesine ortak ettiği ifade edilir.[1808]

Hadisenin devamında, cariyelerin Hz. Yusuf'tan vuslat talep etmeleri, Hz. Yusuf'un bu talepleri kabul etmemesi, yine Hz. Yusuf'un cariyeleri hidayete erdirmek için çabalaması[1809] ve nihayet cariyelerin *"Nihâl-i tâze gibi ol kenîzân/Gelüp ṭoġruldılar îmâna ol ân"* ve *"Zülâl-i dîn ile olup muṭahhar/Yudılar şirki çirkini güzeller"*[1810] şeklindeki ifadelerden küfrü terk edip imana geldiklerinin anlaşılması gibi hadiselerin diğer eserlerle ufak anlatı farklılıkları dışında benzer bir şekilde tahkiye edildiği görülmektedir.

Son olarak eserde, Züleyha'nın hizmetçiler vasıtasıyla kurduğu tuzağın sonuca ulaşıp ulaşmadığını görmek için bahçeye gelip bir ümitle Hz. Yusuf'tan vuslat dilenmesi ve yine eli boş olarak oradan evine dönmesi hadisesi de diğer eserlerdeki tahkiyelerle paralel bir şekilde ele alınır.[1811]

Aynı yüzyıldaki Şerîfî'nin anlatısında, Hamdullah Hamdî'nin anlatısında olduğu gibi Züleyha'nın Hz. Yusuf'a hizmet etmeleri için bahçede görevlendirdiği cariyelerin yüz kişi olduğu ayrıntısı yer alır:

Gören ṣansun diyü cennet civārı
Zelīḫā ḳodı bāġa yüz civārī[1812]

[1807] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 116.
[1808] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 118.
[1809] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 119-121.
[1810] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 118.
[1811] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 122.
[1812] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 19.

Şerîfî'de de diğer bütün anlatılarda ele alındığı şekliyle cariyeler Hz. Yusuf'tan her ne kadar kâm almak istese de Hz. Yusuf'un buna müsaade etmediği bellidir:

Civārī virür-iken yolına cān
Birine baḳmadı ol māh-ı Ken'ān[1813]

Hikâyenin devamında, yine diğer anlatılarda yer aldığı gibi Hz. Yusuf'un cariyeleri hidayete erdirdiği, Züleyha'nın durumu kontrol etmek için bahçeye gelmesi ve sonunda Hz. Yusuf'tan beklediği cevabı alamayınca sarayına dönmesi yer alır.[1814]

Aynı yüzyıldaki Ziyai Yusuf'un eserinde diğerlerinden farklı olarak Züleyha'nın Hz. Yusuf'u gönderdiği bağa önceleri kendisinin gam dağıtmak için gelip gittiği belirtilir:

Züleyḫā kendüden def' etmege ġam
Varup ol bāġa geşt iderdi her dem[1815]

Hamdullah Hamdî ve Şerîfî'de olduğu gibi Ziyai Yusuf'ta da Züleyha'nın Hz. Yusuf'a hizmet etmeleri için yüz tane cariye hazır ettiği ayrıntısına yer verilir:

Züleyḫā yüz semen sīmā cevāri
Ṣanavber ḳadd ü gül ruḫsār vārı

Bu yerde k'olalar ḫiẕmetde ḳāīm
Çü serv ol gül'iẕār öñünde dāīm[1816]

[1813] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 19.
[1814] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 19-20.
[1815] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 332.
[1816] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 333.

Anlatının devamındaki hadiseler sırasıyla diğer eserlerde olduğu gibi tahkiye edilir. Buna göre Züleyha Hz. Yusuf'a gönderdiği bu cariyelerden muradını almasını, cariyelere de Hz. Yusuf onlardan murat almak isterse öncelikle kendisine haber vermelerini ister.[1817] Züleyha'nın cariyelere önemle belirttiği bu uyarının,

Ki her ḳanḳı ḳıza meyl itse Yūsuf
Gelüp buňa diye ol bī-tevaḳḳuf

Varup kendü yata anuň yerine
Ḳata sükkerleri şīri birbirine[1818]

şeklindeki ifadelerinden Hz. Yusuf'tan muradını almak maksadıyla olduğu anlaşılmaktadır.

Ziyai'nin anlatısında Hz. Yusuf'un cariyeleri hidayete erdirmesi hadisesi ise ele alınmaz. Eserde hadise, Züleyha'nın bir zaman sonra bağa döndüğü ve yine vuslata eremeyerek gamlı bir şekilde sarayının yolunu tuttuğu şeklinde son bulur.[1819]

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî, Oflu Bilâl Efendi ve müellifi bilinmeyen bir anlatıda bu başlıkta ele alınan bir kayıt yoktur.

Molla Câmî'de de bu hususu ele alan diğer mesnevilerde olduğu gibi Züleyha'nın Cennet bahçesini aratmayan bir bahçesi olduğu ve Hz. Yusuf'tan murat almak için onu ve yüz tane cariyeyi bu bahçede bir araya getirdiği bilgisi ayrıntılı bir şekilde ele alınır.[1820]

Câmî'nin eserinde de, Züleyha'nın diğer eserlerde olduğu gibi Hz. Yusuf'a kurmaya çalıştığı tuzak, hem Hz. Yusuf'a *"Bu güzellerden her birini yatağına alabilirsin; sana helâl olsun!"*[1821] *ve* sonrasında cariyelere *"Her ne emrederse sevinçle*

[1817] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 333-334.
[1818] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 334.
[1819] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 334-335.
[1820] Câmî, *a.g.e.,* s. 86-87.
[1821] Câmî, *a.g.e.,* s. 87.

yapınız; emrinden dışarı çıkmayınız! Fakat kime karşı bir arzu gösterirse, o, evvelâ bana haber vermelidir!"[1822] şeklindeki hitabından açıkça anlaşılmaktadır.

Eserde, yine diğer eserlerle paralel bir şekilde cariyelerin Hz. Yusuf'a yanaşma ve onu elde etme çabaları, Hz. Yusuf'un onlara meyletmemesi hadisesi ve sonrasında Hz. Yusuf'un bütün cariyeleri hak yola davet edip hidayete erdirmesi hadiseleri tahkiye edilir.[1823]

Câmî'nin anlatısında son olarak yine diğer anlatılarda tahkiye edildiği gibi sabah olunca bir ümitle Hz. Yusuf'tan muradını alabileceği düşüncesiyle Züleyha'nın bahçeye dönmesi ve akabinde de buna muvaffak olamayıp sarayına dönmesinin tahkiyesi yer alır.[1824]

Tevrat'ta ve Kur'an-ı Kerim'de bu başlıkta ele alınan bir husus bulunmaz.

Yine, Giritli Sırrı Paşa ve Süyûtî'nin tefsirlerinde yer verilmeyen bu hususla ilgili Taberî tarihinde de bir kayıt bulunmaz.

Yukarıdaki tespitler ışığında, bu başlıktaki hususun dinî kaynaklarda yer almamasına rağmen bazı mesnevi şairleri tarafından ele alınmış olması, bize esasen şairlerin bir kısmının, Hz. Yusuf'un hikâyesini Züleyha etrafında sabır ve mücadele üzerine kurgulanan hüzünlü bir aşkın hikâyesi şeklinde tahkiye etmelerinin sonucunda kurmaca birer anlatı olarak eserlerine dâhil ettikleri izlenimini vermektedir.

2.15. Züleyha'nın Hz. Yusuf'u Kandırmak İçin Çaba Göstermesi ve Bu Amaçla Bir Saray Yaptırması

İncelediğimiz mesnevilerin hemen hepsinde yer verilen bu hadise, mesnevi şairlerince genellikle ne yaparsa yapsın Hz. Yusuf ile vuslata eremeyen Züleyha'nın,

[1822] Câmî, *a.g.e.*, s. 87.
[1823] Câmî, *a.g.e.*, s. 88-89.
[1824] Câmî, *a.g.e.*, s. 89-90.

dadısına bu hâlini anlatması ve sonrasında dadısının ona yardım etmek için bir saray yaptırtıp Hz. Yusuf'u saraya davet etmesi fikrini vermesi şeklinde ele alınır.

13. yüzyıldaki Ali'nin eserinde bu husus "*Faṣl Fī Beyān-ı Daya Sözleri*" başlığı altında tafsilatlıca ele alınır. Buna göre Hz. Yusuf, Aziz'in sarayında zaman belirtilmeksizin bir müddettir yaşamaktadır. Zeliha'nın Hz. Yusuf'a olan aşkı da günden güne artmaktadır. Zeliha'nın hâlini gören dadısı Zeliha'ya niçin bu hâlde olduğunu sorar. Zeliha da Hz. Yusuf'un aşkından bu hâle düştüğünü söyler:

Yā ḳız bānū ne sebebden ḥāṭırung͡ ṭar
Cemāling͡ sarġardı ne ġuṣṣang͡ var
Rencing͡ benden buyutmaġıl ḳılġıl iẓhār
Ḥāling͡ża'īf vaḳting͡ nā-ḫūb olmış imdi

Zelīḥa dayasına aḥvāl söyler
Ser-encāmın dayasına ẓāhir eyler
Ḳamulardan bu rāzını yavlaḳ saḳlar
Bu rāzımı sözlemegil diyür imdi

Zelīḥa aydur oşal Ken'ānī ḳul oġlanı
Eyā daya bilür mü sen sen anı
Bu aḥvāle ol düşürdi bilgil beni
Anıng͡ 'ışkı ḥālim beyle ḳıldı imdi[1825]

Zeliha, Hz. Yusuf 'u elde edebilmek için dadısından yardım ister. Dadısı, Zeliha'dan öncelikle Hz. Yusuf için bir saray yaptırmasını ister. Bu öyle bir saray olmalıdır ki en değerli taşlarla, en güzel resimlerle, en güzel ağaçlarla ve en güzel

[1825] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 170.

kokularla bezenmelidir. Eserde sarayın bu özellikleri uzunca bir anlatımla toplam on dörtlükte anlatılır.[1826]

Dadısını telkinleriyle saray inşa etmeye karar veren Zeliha'nın kederli ve mahzun hâlini gören Aziz, onun bu kederli hâlinin sebebini sorar. Zeliha'dan bir saray yaptırmak istediği cevabını alır. Bunun üzerine Aziz Kanzafar'ın emriyle ustalar ve nakkaşlar, Zeliha'nın istediği mimari özelliklere sahip bir saray yaparlar.[1827]

Aynı yüzyılda Haliloğlu Ali'nin varyantında, Ali'nin varyantında olduğu gibi Hz. Yusuf'u bir şekilde kendine yaklaştırmak isteyen Zeliha'nın, dayelerinin akıl vermesiyle Hz. Yusuf için bir saray yaptırmaya karar verdiği belirtilir:

Dâye eydür bir iş olsun
Buyur üẕtâḍlar gelsün
Saňā bir sarây yapsun
Dürlü dürlü bezeyü

Gelüp sarâyı yapsun
Altun aġaçlar diksün
Gümiş budaḳlar itsün
Hem zeberced yabraḳlu

Ḳırḳ altun direk diksün
Altun çıbıḳlar itsün
Her diregi bezesün
Ḳamu gümiş ḳaplayu

Degme direk öginde
Öküz ḳılsun gümişden
At eylesün altundan
Düzsün anı beňzedü

[1826] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 172-174.
[1827] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 175.

Yaḳûtdan gün eylesün
Öküş zeytûn eylesün
Altundan ḳuşlar düzsün
Aġaç üzre ḳonduru

Aṭlâs döşekler itsün
Ev içre ḫûnlar diksün
Altûn şem'adanlar diksün
Ev içini bezeyü

Altun ḳandiller ḳılsun
İçinde odlar yansun
'Ud u 'anber dütüdsün
Sarâyı ḳoḳulayu

Sarây temâm düzülsün
Ḳapusı ṣandâl olsun
Dürlü naḳışlar yazsun
'Âç aġacı ḳilidlü

Altun ṭavûslar olsun
Ayaġın yaḳût ḳılsun
İçin ipar doldursun
Ḳapu üzre ḳonduru

Dürlü döşek döşesün
Sarây içre bezesün
Dört dîvâr ṣûret olsun
Zelîḫâ Yûsuf ḳuçuşu

Üst evine yazılsun

Ḥarîr döşekler olsun
Ṣûretsiz yir ḳalmasun
Ḳande baḳsan ṭolduru[1828]

Yukarıda uzun uzadıya tasvir edilen bu saray, Zeliha'nın Hz. Yusuf'u tuzağına çekmek için yaptıracağı saraydır. Zeliha, bu sarayı Kutayfer'e yaptırtır:

Andan Zelîḫâ eyitdi
Sulṭâna ḫaber eyledi
Bir ḥâcetüm var didi
Sen işit ben söyleyü

Ḳuṭayfer eydür de gıl
Ḥâcetüň ne söylegıl
Bitmişdür anı bilgıl
Bileyin ḳabûl ḳılu

Zelîḫâ eydür işitgıl
Baňa bir sarây eyletgıl
Ġâyet üstâdlar getürgıl
Ṣan'atı ḥadden aşu

Bir yeni sarây eylesün
Dürlü ṣûretler bağlasun
İçinde ṣular çağlasun
Ben olam ṣağ ayılu

Sulṭân duruben vardı
Üstâdların derdi
Ol sarâyı düzdürdi

[1828] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 198-199.

Dürlü dürlü bezeyü[1829]

14. yüzyıl anlatılarından Darîr'de, Züleyha'nın yedi yıl boyunca Hz. Yusuf'un peşinden koştuğu, lakin Hz. Yusuf'un Züleyha'ya hiçbir şekilde meyletmediği bilgisi verilir:

yūsufı besler züleyḫā yidi yıl
yūsuf anuň yüzine baḳmazdı bil

nice kim cehd eyleridi bir gezin
yūsufa gösterür idi kendüzin

çoḳ dürişdi ille çāre bolmadı
yüzine baḳmaġa yaḳın gelmedi[1830]

Hz. Yusuf'u hiçbir şekilde elde edemeyen Züleyha'nın yardımına diğer eserlerde olduğu gibi tayası yetişir ve ona Hz. Yusuf'u elde etmesi için bir saray yaptırması önerisinde bulunur:

çün züleyḫā vaṣf-ı ḥālin söyledi
kendüzinden hem şikāyet eyledi

var idi bir ṭaya anuňla muḳīm
evlerinden bile gelmiş idi ḳadīm

gördi ṭaya kim züleyḫā zār ider
kendü derdin dā'imā bāzār ider

…

[1829] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 200.
[1830] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 329.

yidi yıldur yalvaruram ben aňa
dutuban bir (gez) naẓar ḳılmaz baňa

nice kim ben aňa ḥayrān oluram
baḳmaz ol yüzime giryān oluram

nideyüm ṣabrum dükendi ḳalmadı
ne ḳılayım ol vefā-dār olmadı

şimdiden girü baňa ölmek gerek
çün naẓar ḳılmaz baňa gitmek gerek

ṭaya eydür ben ḳılam tedbīr ü rāy
senüň içün bu işe iy görke bay

ille baňa çoḳ gerekdür sīm ü māl
kim sarāya ḫarc idem iy ḫoş-fi'āl[1831]

Eserde, tayanın teklifiyle inşa edilen sarayın dört bir yanının Züleyha ve Hz. Yusuf'un resimleriyle süslendiği ayrıntısı da dile getirilir:

geldi dāye bir sarāy bünyād urur
ol zamān kim ol sarāy peydā olur

yapdılar uçmaġa beňzer bir sarāy
kim gele yūsuf züleyḫā şems (ü) ay

ol sarāy(ı) ḳıldılar naḳş-ı nigār
hem de ol dört dīvārını yazdılar

[1831] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 331-333.

yūsufı yazdı züleyḫāyı bile
her yaňa kim ādemüň gözi göre[1832]

Bu yüzyıldaki Süle Fakîh'in anlatısında da zaman belirtilmeden diğer anlatılarda olduğu gibi Züleyha'nın Hz. Yusuf'a vuslat için uzun bir müddet yalvardığı, ama maksadına eremediği bilgisi verilir.[1833]

Hadisenin devamında, diğer anlatılarla paralel bir tahkiye ile Züleyha'nın derdine çare arayan taya kadının, Züleyha'ya Hz. Yusuf'u elde etmesi için saray yaptırması öğüdünde bulunduğu görülür:

Zelḫā eydür baňa bir dermān gerek
Yoḳsa bu ṭatlu cānum ḳurbān gerek

Didi dāye derde dermān idesin
Yoḳsa ben ölem sen andan n'idesin

Dāye eydür ben ölem ey paşa
Devletile dünyāda sen çoḳ yaşa

İllā dir ki saňa bir ögüt virem
Ben seni ol ma'şūḳuňa irürem

Zelḫā eydür ne buyurursaň ṭutam
Cānumı oda at diriseň atam

Baňa gerek bugün tedbīr idesin
Ma'şūḳıla sen beni bir idesin

[1832] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 333.
[1833] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 193.

Dāye eydür aňa tedbīr ol durur
Aldayalum anı zīrek ḳul durur

Fi'l ü fitne idelüm aldayalum
Aňa bir dürlü daḫı iş idelüm

Kim ṭuzaġa düşe ol cān pāresi
İşbudur ancaḳ anuň çāresi

Anuň içün bir yüce köşk yapalar
Anı gören kişi ḥayrān ḳalalar

Bir daḫı beňdeşi olmaya anuň
Ol yapılursa işüň oňa senüň[1834]

Aynı şair, yukarıda bahsi geçen saray'ın Züleyha'nın sıkıntılı hâlini görüp bu duruma üzülen Mısır sultanı tarafından yaptırıldığı ayrıntısını da dile getirir.[1835]

Dayenin tarifiyle yapılacak bu sarayın duvarlarına Züleyha ile Hz. Yusuf'un suretlerinin çizileceği bilgisi de verilir:

Daḫı ol sarāy divārı naḳşıla
Yazılu ola Yūsuf Zelḫāyıla[1836]

Eserin bu kısmında, bahsi geçen sarayın yedi yıl süren bir çalışmanın ürünü olduğu belirtilir:

Ḫayli yılda ḥāṣıl oldı ol binā
Ancılayın görmemişdi kimsene

[1834] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 199-200.
[1835] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 203-205.
[1836] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 201.

Yidi yılda ol sarāy oldı tamām
Ne sarāy kim dünyāda dārü's-selām[1837]

Aynı yüzyılın bir diğer anlatısı olan Garîb'de de durum diğer anlatılarla paralel bir tahkiyeyle dayesinin Züleyha'nın kederli hâlinin sebebini öğrenmesi ve sonrasında ona çözüm önerisi olarak Hz. Yusuf'u elde edebilmesi için bir saray yaptırması teklifinde bulunması şeklinde dile getirilir.[1838]

Yine eserde, Ali, Haliloğlu Ali, Darîr ve Süle Fakîh'te olduğu gibi Züleyha'nın kederli hâlinin düzelmesi maksadıyla sarayın Mısır Aziz'i tarafından inşa ettirildiği belirtilir.[1839]

Garîb'in anlatısında diğer eserlerden farklı olan bir husus bu kısımda dikkat çeker. Buna göre, Züleyha'nın yaptırdığı saraya *Ḳaydūn* şeklinde bir isim verildiği, bu ismin de Hz. Yusuf'u elde edebilmek maksadıyla *kayd*dan mülhem olduğu anlaşılır:

Başladı mi'mār anı yapdı hemān
Aňa Ḳaydūn diyü ad virdi i cān

Ya'nī anuňla Yūsuf'ı ḳayd ide
Ol hümā ḳuşunı anda ṣayd ide[1840]

Güzellikte eşi benzeri görülmemiş olan bu sarayın vasıfları eserde uzunca bir anlatımla toplam yirmi iki beyitte tasvir edilir.[1841]

Eserin bu başlıktaki en ilginç ve orijinal ayrıntısının ise Züleyha ile Hz. Yusuf'un duvarlara çizilen suretlerindeki açık seçik tasvirleri olduğu söylenebilir:

[1837] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 205.
[1838] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 468-472.
[1839] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 472.
[1840] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 473.
[1841] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 473-477.

Yūsuf-ıla Zelha'nuň ṣūretini
Yazdılar sarāy içine bil anı

Daḫı üstüne vü her dīvārına
Böyle yazdılar ḳamu dirĕgine

Şöyle yazdılar anuň ikisini
Birbirinüň boynına ḳollarını

Şöyle yazmışlar ki gūyā ḳoçuşur
Ṣarmaşıp birbiri ile öpüşür

Gören anı birbiriyle oynar ṣanur
Diri ādem diseň aňa inanur[1842]

Bu yüzyıldaki Şeyyad Hamza'da da diğer anlatıların hemen hepsinde ele alındığı gibi aşkının derdine çözüm arayan Züleyha'ya, dayesinin önerisinin Hz. Yusuf için bir saray yaptırmak olduğu bilgisi verilir.[1843] Yapılacak bu sarayın vasıfları ise şu şekilde tarif edilir:

eylesünler ol sarāya ḳırḳ direk
yėrine mermer direkler ḳılalar gerek

altun aġaçlar ḳılalar içine
gümişden budaḳ ḳılalar ucına

altundan yėmiş ḳılalar aġaca
gümişden ḳuşlar ḳona uçdan uca

[1842] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 478.
[1843] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 143.

yeşil zeberced ḳılalar yapraġın
müşg ü ʻanberden ėdeler topraġın

ol direklerüň biri ola zücāc
birini daḫı ḳılalar pīrūze ʻāc

birini ʻaḳīḳ ḳılalar gey ḳızıl
biri zeberced<d>en ola levnī yeşil

degme direk arası altun tegek
salḳumını incüden ḳılmaḳ gerek

altundan taḫt eylesünler gey yüce
gümişden ḳuş eylesünler bir uca

ʻaḳīḳ zeberced<d>en olsun hem başı
Ayaġın yāḳut ḳılsunlar ol ḳuşı

İçin ḳoḳuş eylesünler şöyle ki var
ḳarnını ṭolduruňuz müşh ü ıpar

ḳızıl aṭlas döşesünler sarāya
sen otur taḫt üzere beňzer aya

yazdırġıl yūsuf sözin naḳḳāşa
senüň ṣūretüň daḫi bile paşa[1844]

Hadisenin devamında kısa bir anlatımla Züleyha'nın kendi suretini sarayın duvarına resmettirdiği bilgisi verilirken Hz. Yusuf'un resminden bahsedilmez:

[1844] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 143-145.

kendüzin sarāy dīvārına yazar
gözlerini sürmeler gözin azar[1845]

15. yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Tebrizli Ahmedî'nin eserinde de hadise Züleyha'nın Hz. Yusuf'un aşkı dolayısıyla düştüğü ümitsizlik üzerine bir kadına sırrını açması ve onun tavsiyesine uyarak bir saray yaptırmaya karar vermesi şeklinde tahkiye edilir.[1846] Diğer anlatıların aksine Tebrizli'de, Züleyha'ya saray yaptırma fikrini verenin dayesi olmadığı ve kim olduğu belli olamayan yaşlı bir kadın olduğu ayrıntısı yer alır:

Ol Zelîḫâ ḳarıya ḳıldı nidā
Başum cānum saňa olsun fedâ
…
Ḳaṣrdan bir ḫâne bünyâd eyledi
Ol 'acûze gör ki n'etdi n'eyledi[1847]

Son olarak Tebrizli'nin anlatısında da diğer birçok anlatıda yer aldığı gibi sarayın duvarlarına Züleyha ile Hz. Yusuf'un suretlerinin resmedildiği bilgisi verilir.[1848]

Aynı yüzyıldaki Çâkerî'de de bu husus, Züleyha'nın Hz. Yusuf'un aşkı karşısında acze düştüğü ve bu sebeple dayesinden yardım talebinde bulunduğu şeklinde tahkiye edilir:

Züleyḫā gördi Yūsuf māyil olmaz
Gerek andan murādı ḥāṣıl olmaz

Oḳudı dāyesin bir gice ḫalvet

[1845] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 147.
[1846] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 32a-32b.
[1847] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 32b.
[1848] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 32b.

Hezerān luṭf ile eyledi ‘izzet

…

Benüm derdüme luṭf it eyle çāre
Ola kim vaṣl olam ben ol nigāra[1849]

Tahkiyenin devamında diğer mesnevilerde ele alındığı gibi Züleyha’nın Hz. Yusuf’a kavuşması amacıyla bir saray yaptırması teklifi dayeden gelir.[1850]

Eserde dayenin dilinden, Züleyha ile Hz. Yusuf’un yapılacak olan sarayın duvarlarına resimlerinin nakşedileceği ve bu sayede de Züleyha’nın bu müşkül işinin çözüleceği şeklinde bir anlatımda bulunulur:

Seni ol evde yir yir hüner-güş
Ḳıla taṣvīr Yūsuf ile hem-āġūş

Göre kendüsini çekmiş kenāre
Ḳıla elbet[te] meyl ol sen nigāra

Diline kār ide mihr-i cemālüň
Ola cāndan ṭaleb-kār-ı viṣāluň

Naẓar ḳılduḳda her dīvāra ol cān
Ola müşkil işüň ol dem[de] āsān[1851]

Züleyha’nın, Hz. Yusuf’u elde etmek için dayesinden yardım istemesi, Hamdullah Hamdî’nin anlatısında da tahkiyenin bu hususstaki başlatıcı unsurudur:

[1849] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 280.
[1850] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 283.
[1851] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 283.

Pür-gam oldu demi Züleyhâ'nın
Hadden aştı gamı Züleyhâ'nın

…

Dâye-i hâsa bir gece vardı
Göz yaşın döktü yandı yalvardı

Dedi ana ki ey nevâ bahşım
Sînemim derdine devâ bahşım

…

Hâra düştüm bana meded eyle
Hicre sedd ol visâle gedd eyle[1852]

Anlatının devamında, diğer anlatılarla benzer bir şekilde dayenin aklına bir fikir gelmesi dayenin ağzından;

Geldi gönlüme bir mübârek kâr
Umaram bulasın anunla karâr

Diler isen söyüne odun eger
Harc olunsun su gibi sîm ü zer

Ger erem der isen safâ-yı deme
Eylesinler binâyı bir İrem'e[1853]

[1852] Hamdî, *a.g.e.*, s. 304-305.
[1853] Hamdî, *a.g.e.*, s. 307.

şeklinde dile getirilir ve böylelikle Züleyha'ya bir saray yaptırtması fikrini verdiği belirtilir.

Yine eserde, bahsi geçen bu saray yaptırılırsa ve duvarlarına Züleyha ve Hz. Yusuf'un kucak kucağa bir sureti nakşedilirse Hz. Yusuf'un Züleyha'ya râm olacağı bilgisi de dayenin ağzından şöyle dile getirilir:

Câ-be-câ yazsın anda ehl-i nukûş
Tapunu Yûsuf ile hem-âgûş

Her taraftan görünse ana bu zevk
Gönlüne dolar idi tâbiş-i şevk

Ol nigâra bu nakşı geçsin eger
Cânına mihrin eyler idi eser[1854]

Aynı şairin, Züleyha ile Hz. Yusuf'un sarayın duvarındaki tasvirlerini betimlerken ilginç ayrıntılara yer verdiği görülür:

Her cihâtında yazdılar anın
Nakşını Yûsuf u Züleyhânın

Hâsılı kalmadı o hânede cây
Ki yazılmaya anda ol iki ay

Eyle nakş etti anı ehl-i hüner
Ki ana her kim eyleyeydi nazar

Resm-i ma'şûk u âşık anlar idi
Birbirine muvâfık anlar idi

[1854] Hamdî, *a.g.e.*, s. 307.

Anı bir yerde bu kenâr eyler
Ol buna bûseler nisâr eyler

Bir tarafta bu ana nâz eyler
Ol buna yalvarıp niyâz eyler

Bu anun bir yana öper lebini
Bunun oynar o sîb-i gabgabını

Çün bu resme münakkaş oldu o dâr
Der ü dîvâra doldu bûs ı kenâr

Şöyle kim olsa ol nukûşa nazar
Sulanırdı dehen çü gonce-i ter

Gördü çün bu nigârını anun
Oldu şevkı füzûn Züleyhâ'nın

Nazar ettikçe nakş-ı dildâra
Şevkten yüz sürerdi dîvâra[1855]

Bu yüzyılda incelememize dâhil ettiğimiz son eser olan Hatây-i Tebrizî de diğer anlatıların aksine dayenin teklifi ile yapılan bir saray ve bu sarayın tarifi hususunda bilgi verilmez. Eserde yalnızca Züleyha'nın Hz. Yusuf'u davet ettiği yedi eşiği olan bir evden bahsedilir ki bu bahis de bize adı geçen bu yerin kim tarafından inşa ettirildiği bilgisini vermez.[1856]

16. yüzyıl anlatılarından Bağdatlı Zihnî'de de bu hadise *"Züleyhḫā'ya Şevḳ ü Ārzū Ġālib Olup Ṭarḥ-ı Viṣāl İçün Tertīb-i Esbāb-ı Ḥīle ve Ḥuṣūl-ı Me'mūli İçün Bir*

[1855] Hamdî, *a.g.e.*, s. 309-310.
[1856] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 183.

‘Amel İtmek Bābında Dāyeyi Sitāyiş İtdügidür’’[1857] başlığı altında Hz. Yusuf’a olan aşkın vuslatından ümidini kesen Züleyha’nın dayesinden yardım istemesi şeklindeki bir tahkiye ile başlamaktadır.

Aynı eserde, diğer eserlerin paralelinde bir tahkiye ile dayesinin, Züleyha’dan Hz. Yusuf’u elde edebilmesi maksadıyla bir saray yaptırmasını istediği bilgisine de yer verilir.[1858]

Hadisenin devamında, dayenin teklifiyle yapımına başlanan bu sarayın inşaatının bir ayda tamamlandığı ayrıntısını da dile getirir:

‘Ulüvvi ol binānuň bī-bahāne

Bir ay içinde yitdi āsmāna[1859]

Anlatıda bu hususta ki son kayıt, diğer anlatılarda yer aldığı gibi Züleyha ile Hz. Yusuf’un resimlerinin sarayın duvarlarına nakşedildiği bilgisidir:

İdüp saḳfıyla dīvārın müzeyyen
Züleyḫā-y-ıla Yūsuf ṣuretinden

Velī her yirde kim göstermiş anı
Kenār-ı būsdan virmiş nişānı

İkisin gāhī göstermiş hem-āgūş
Lebinden biri birinüň şeker nūş

Ki itmiş yirlerini pister-i nāz
Birin ṭālib birisin ‘işve-perdāz

[1857] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 384.
[1858] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 389.
[1859] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 392.

İdüp ḫālīde hem ol nakşı peydā
Ki ḳılmış Yūsuf'ı pehlū Züleyḫā[1860]

Bu yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin anlatısında da bu başlıkta dile getirilen ilk ayrıntının diğer anlatılarla paralel bir yapıda olduğu görülür. Buna göre bu eserde de uzunca bir müddet Hz. Yusuf'tan muradını alamadığı belirtilen Züleyhâ'nın, emeline erişebilmek için dayesinden yardım talebinde bulunduğu, dayesinin de ona Hz. Yusuf'u yoldan çıkarabilmesi ve emeline erişebilmesi maksadıyla bir saray yaptırması teklifinde bulunduğu ifade edilir.[1861]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda, dayenin Züleyha'dan yaptırmasını istediği sarayın özelliklerini; duvarları Hz. Yusuf ve Züleyha'nın laubali tasvirleriyle dolu, işret ve eğlence meclislerinde görülen samimi havadan izler taşıyacak şekilde tarif ettiği görülür ki bundaki maksadın Hz. Yusuf'un nefsini izale etmek ve böylelikle Züleyha'ya yaklaşmasını sağlamak olduğu bilgisi verilir:

Hem āḫır böyle tedbīr itdi dāye
Ki ide hem-ser bu ḫurşīdi ol aya

Yapa bir ḳaṣr-ı ālī Mıṣr içinde
Ki lolmaya naẓīri 'aṣr içinde

Der ü dīvārını itdüre tasvir
Zer ü sīm-āb-ile devrini taḥrīr

Zelīḫā ṣūretin Yūsuf miṯālin
Bu ikinin kemālinde cemālin

Yazarlar birbiri yanında dāyim

[1860] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 394.
[1861] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 461-463.

Geh oturmış olalar gāh ḳāyım

Dolamış birbirinüñ biline ḳol
Bunuñ zülfi anuñ boynuna meftūl

O diñler nāz-ıla gūyā bu söyler
Ṣunar bu leblerin ol būse eyler

Ne ṣūret var-ısa ‘ayş u ṣafāda
Yazalar mümkin oldukça orada

Ki dāyim gördügince Yūsuf anı
Yüreği oynaya ṭalbına cānı

Naẓar ḳılduḳca aña ağzı ṣulana
Gözi ögrene vü göñli dölene

Görüp imrendügince ol serveri
Zelīḫā’ya ḳoya meyli żarūrī

Ṣafā vü ẕevḳa ola göñli māyil
Hicāb-ı zühd aradan ola zāyil[1862]

Eserde son olarak dile getirilen ayrıntılarda Züleyha’nın, bahsi geçen sarayı tamamlandığında hepsi birbirinin içinde olacak şekilde ve her biri ayrı ayrı süslemelere sahip, kırmızı ve yeşil renklerinin hâkim olduğu yedi kısımdan oluşan bir saray sahibi olduğu bilgisi verilir:

Yapar birbiri içinde yidi ṭāḳ
Felek ṭāḳı gibi manẓūr-ı āfāḳ

[1862] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 463-464.

Velī her biri bir naḳş-ile zībā
Kiminüň rengi sürḫ ü kimi ḫadrā

Biri biri içinde heft-ḫāne
Çü heft-evreg bī-miṯl-i zamane[1863]

Aynı yüzyılda Gubârî'nin anlatısında, Züleyha'nın Hz. Yusuf için yaptırdığı bir saray bulunmaz. Anlatıda, Züleyha'nın önceden bir puthanesinin var olduğu ve bütün çabalarına rağmen Hz. Yusuf'u ele geçiremeyince dayesinin teklifiyle bu puthanenin duvarlarına kendisi ile Hz. Yusuf'un resimlerini çizdirttiği belirtilir:

Naḳş-bend-i ḫayāl-i deyr-i cihān
Şöyle naḳş itdi levḥ-i dilde revān

Ki yaza Yūsuf u Züleyḫāyı
Ya'nī yir yir bu iki zībāyı

Varidi bir evi Züleyḫānuň
Ya'nī büt-ḫānesi idi anuň

Ḫāneler içre ol yedinci idi
Ḫalvet-i ḫāṣ u künc-i genci idi

Naḳş idüb Yūsuf u Züleyḫāyı
Yazdı anda bu iki ra'nāyı

Yazdı bir yirde sīne-ber-sīne
Yazdı bir yirde leb-be-leb yine

Yazdı bir yirde cāme-ḫᵛāb içre

[1863] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 469.

Kār u bār üzre ṣad ḥicāb içre

Yazdı bir yirde bāde nūş-ā-nūş
Yazdı bir yirde her dü hem-āgūş

Cā-be-cā cümle der ü dīvār
Ṭoldı taṣvīr-i ṣūret dü nigār[1864]

Bu yüzyıldaki Şerîf'in mesnevisinde de diğer anlatılarda olduğu gibi Hz. Yusuf'u elde edememenin verdiği üzüntüyle günlerini geçiren Züleyha'ya dayesinin bir çare sunduğu tahkiye edilir.[1865] Buna göre, Züleyha Hz. Yusuf için bir saray yaptıracaktır:

Çün Zelîḫâ 'ışḳını taḳrîr ider
Dâye daḫı bir 'aceb tedbîr ider

Dâye aydur baňa sen vir zerr ü mâl
Seni idem ben bu işden bî-melâl

Elini alur Zelîḫâ dâyenüň
Arasına ilter ol sermâyenüň

Aydur işte mâl genc al dâye sen
Her ne göňlüň ister işle dâye sen

Aldı dâye mâlı ol dem eline
Bir ḳuşaḳ ḳuşandı ol dem biline

Gelür andan bir serây bünyâd ider

[1864] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 156.
[1865] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 176.

Az zamân içre anı ol tâm ider[1866]

Yukarıdaki manzumeden bu sarayın net bir zaman belirtilmeden kısa bir sürede inşa ettirildiği anlaşılmaktadır.

Şerîf'in anlatısında da inşa edilen bu sarayın duvarlarını Züleyha ile Hz. Yusuf'un tasvirlerinin süslediği belirtilir:

Anda yazdılar Zelîḫâ ṣûretin
Yazdılar bir yaňa Yūsuf ṣûretin

Her yaňa kim ḳılsalar anda naẓar
Ol Zelîḫâ Yûsufa ḳılur naẓar[1867]

Aynı yüzyıldaki Taşlıcalı Yahyâ'da da diğer anlatılarda dile getirildiği şekliyle Hz. Yusuf'tan beklediği ilgiyi göremeyen Züleyha'nın son çare olarak dayesine danıştığı, ondan yardım talep ettiği bilgisi verilir.[1868]

Eserde, diğer eserlerle paralel bir şekilde dâyesinin Züleyha'ya Hz. Yusuf'u elde etmek için bir bina yaptırmasını teklif ettiği ayrıntısına da yer verilir.[1869] Anlatıda, bu binanın ne kadar zamanda inşa edildiği ile ilgili bir bahis bulunmaz.

Sarayın duvarları üzerine Züleyha ile Hz. Yusuf'un tasvirlerinin çizilmesi ayrıntısı, Yahyâ'nın eserinde de kendisine yer bulur:

Yidi ḫâne yapalum ol perîye
Felek-veş içeriden içeriye

Seni anuňla ey mihr-i cihângîr

[1866] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 176-177.
[1867] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 177.
[1868] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 109-110.
[1869] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 125.

İdelüm ‘âlem-i vaṣl ile taṣvîr

Derûn-ı ḫânede yüz yirde cânâ
Ḳılalum bu iki taṣvîri peydâ

Gele bu vech ile göňline bir ḥâl
Ola Yûsuf saňa şâyed ki meyyâl

Cemâlüň ola her cânibde peydâ
Neye baḳsaň seni ide temâşâ[1870]

Bu yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Şerîfî’de de hadise diğer eserlerle paralel bir şekilde ele alınır. Buna göre Hz. Yusuf’tan umduğu yakınlığı göremeyen Züleyha’ya dayesi bir fikir verir. Dayenin verdiği fikir, Züleyha’nın Hz. Yusuf’a süslü ve eşi görülmemiş bir bina yaptırması fikridir.[1871]

Aynı şairin, sarayın ne kadar bir sürede yapıldığını belirtmediği görülürken yapılan bu sarayın duvarına Züleyha ile Hz. Yusuf’un resimlerinin çizildiği ayrıntısını ise eserinde tahkiye ettiği görülür:

Muḥaṣṣal ḳalmadı sābi‘de bir cāy
Ki yazılmamış ola ol iki ay

Nice şekl-ile naḳş olmışdı dil-keş
Yazılmış ‘āḳıbet ol iki meh-veş

İki cānibden olup ḳol ḥamāyil
Birbirine olmışlardı māyil

Bu şekl-ile görenler nā-gehānī

[1870] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 125.
[1871] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 20.

Ṣulanurdı ṣafā-y-ıla dehānı[1872]

16. yüzyılın bir diğer mesnevisi Ziyai Yusuf'ta da bu hususta ele alınan hadiseler diğer mesnevilerle küçük anlatı farkları dışında ortaktır. Ziyai'de de Züleyha'nın Hz. Yusuf karşısındaki bedbin hâlini gören dayesinin Züleyha'ya Hz. Yusuf'u elde edebilmesi için bir saray yaptırması teklifinde bulunduğu ifade edilir.[1873]

Anlatıda, yedi ayrı haneden meydana getirildiği belirtilen[1874] bu sarayın her yerinde Züleyha ile Hz. Yusuf'un resimlerinin bulunduğu ayrıntısı da tafsilatlıca şu şekilde dile getirilir:

Ol evde her yaňa yazmışdı naḳḳāş
Züleyḫā ile Yūsuf naḳşın fāş

Ki bir yirde o buňa 'arż ider ḥāl
Bu andan bī-ṣafā vü fāriġu'l-bāl

O yalvarup ider bir yaňa zāri
Bu aňa nāz ider yoḳ i'tibārı

Çeküp bir yaňa ol bunı kenāre
İder būs ü derāġūş āşikāre

Bu bir yaňa ḳaçup ider anı terk
O bunuň dāmenin ṭutmış çeker berk

Yazılmışdı gine bir yirde sāde

[1872] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 20.
[1873] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 344-345.
[1874] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 348.

Miyānuň bu anuň ḳılmış küşāde

Gine bir yirde hem ol iki mehveş
Bu vech ile yazılmış ḫūb-ı dikleş

Geh olmış bu aňa o buňa māīl
Ḳolun birbirine ḳılmış ḥamāyīl

Eger bir kimse görse nāgeh anı
Ṣafāsından ṣulanurdı dehānı[1875]

18. yüzyıldaki Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında bir ayrıntıya yer verilerek Züleyha'nın, Hz. Yusuf on dört yaşına geldiğinde aşk ateşinin daha fazla dayanılamaz bir hâle geldiği ve Hz. Yusuf'tan muradını almaya çalıştığı ifade edilir:

Çün érişdi Yūsuf on dört yaşına
Ol Züleyḫā girdi 'aşḳ āteşine[1876]

Ahmedî-i Âmidî'de de Bağdatlı Zihnî'de olduğu gibi Züleyha'nın saray yaptırma hadisesinden bahsedilmez. Bağdatlı Zihnî'deki anlatıla paralael bir şekilde bu eserde de Züleyha'nın bir puthanesi olduğu ve dayesinin de bu puthanenin duvarlarını çeşitli resimlerle donatıp Hz. Yusuf'un aklını çelmeye çalıştığı ifade edilir:

Bir ṭarīḳin édelim saňa anuň
Belki vuṣlatkār ola anda cānın

Aňa bir tenhāca ḫāne isterem
Anda saňa kār-ı vuṣlat gösterem

[1875] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 349.
[1876] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 174.

Zelḫānıň var-idi bir püt-ḫānesi
Beş ḳapudan içerü nekbet ḫānesi

Bir mücevher putı var-idi aňa
Ma'būd édünüp ṭapar-idi aňa

Ṭāye varup ḫāneleri gezdi ol
Gördi ol püt-ḥāneyi begendi ol

Ṭāye eytdi baňa bir naḳḳāşı bul
Hep muḥallā āletiyle gelsün ol

Zelḫā fermān eyleyüben vardılar
Bir ehl-i naḳḳāşı alup geldiler

Ṭāye anuňla varup püt-ḫāneye
Girdiler idbār-ı nekbet-ḫāneye

Ṭāye eytdi bu iviň her yanına
İki ṣūret yaz ṭola birbirine

Sarıluban birbirine yatsun ol
Leb-be-leb sīne-be-sīne vérsin ol[1877]

Yukarıdaki manzumede diğer bütün anlatılardaki tahkiyeden farklı olarak yedi bölümden meydana gelen sarayın yerine beş bölümden oluşan bir puthanenin tasvir edildiği görülmektedir.

[1877] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 176-178.

Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında bu hususta bir diğer farklılık ise puthanenin duvarlarına Züleyha ile Hz. Yusuf'un resimlerini yapacak olan nakkaşın öncelikle yapacağı resimlerin bir örneğini görmek istemesidir:

Ṣan'atı göster bu işde sen bize
Ḫayli dünyā vére sulṭānım size

Ol dédi ḫātūn bunı dérem saňa
Naḳş olan ṣūretleri göster baňa

Anlarıň naḳşını bir dem göreyim
Aňa göre san'atı göstereyim[1878]

Nakkaşın yukarıdaki talebinin gerçekleştirildiği, yani Züleyha ile Hz. Yusuf'un kendisine gösterildiği sahnede, Hz. Yusuf'a âşık olması, onu *Naḳḳāş-ı Ezel*'in elinden çıkmış bir güzel olarak tarif etmesi ve ona benzer bir sureti çizmenin mümkün olmadığını belirtmesi hadisesi de diğer anlatılarda dile getirilmeyen ayrıntılardandır:

Vardılar bezm-i Züleyḫāya hemīn
Görüben būs étdiler anlar zemīn

Gördiler ay-ile güneş oturur
Ḫāne dolmış nūr-ile nnver durur

Yūsufa naḳḳāş o dem seyrān olur
Naḳş éden naḳḳāşına ḥayrān olur

Ḳıldı ta'accüb ki [ki] naḳḳāş işine
Vālih olup geldi 'aḳlı başına

[1878] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 178.

Dér bunı yazmış o Naḳḳāş-ı Ezel
Ḳlmasın buna démiş kimse bedel

Hīç benī-ādem bunı uydura mı
Rengini yā naḳşını ḳondura mı[1879]

Anlatıda son olarak Züleyha ile Hz. Yusuf'un resimlerinin nakkaş elinden puthanenin duvarına diğer anlatılarla benzer şekilde çizildiği belirtilir:

Gördi naḳḳāş usta anda anları
Zihnine aldı ol iki cānları

Vardı o püt-ḫāneniň dīvārına
Yazdı ol ṣūretleri her yanına

Vardı naḳḳāş usta ṭaşra ol zamān
Vardı anı görmege Zelḫā nihān

Gördi ḳoçmış dilberini dédi hū
Āh olur mı Yūsuf-ile baňa bu[1880]

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'nin varyantında, Züleyha'nın Hz. Yusuf'u kandırmak için yaptırdığı bir sarayın varlığından bahsedilmez. Varyantta yalnızca, Aziz Kıtfir'in evvelden beri sahip olduğu yedi kapılı bir sarayın bilgisi yer alır:

Var idi Ḳıṭfīrüň köşki āl ü cevher ü zeberced
Le'ālī ile yāḳūtdan bezenmiş idi her yanı

[1879] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 178.
[1880] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 179.

Yedi ḳapu açılur ṣaġ yanında ḫalvetigāhdan
Aňa giren unudur mevti ḳabri ḫaşrı mīzānı[1881]

18. yüzyılda kaleme alınan ve müellifi belli olmayan bir Yûsuf u Züleyhâ anlatısında da bu başlıktaki hadise diğer bütün anlatılarda ele alındığı gibi Züleyha'nın uzun bir müddet Hz. Yusuf'u elde etmeye çalışıp bunda başarılı olamaması üzerine dayesinden Hz. Yusuf'u elde edebilmek için yardım istemesi şeklinde başlar.[1882]

Bu anlatıda da dayenin bulduğu çözümün diğer anlatılarda tahkiye edildiği gibi Züleyha'nın Hz. Yusuf için bir saray yaptırması olduğu görülür:

ṭāyā eydür ey züleyḫā diŋlegil
ne dėrem sözümi sen aŋlagil

anuŋçün bir yüze köşk yapalar
kim görürse aŋa ḫayrān ḳalalar[1883]

Yine burada da, diğer anlatılarda olduğu gibi dayenin teklifiyle saray duvarlarına Züleyha ve Hz. Yusuf'u beraber gösteren resimlerin nakşedileceği bilgisi verilir.[1884]

Anlatıda bu hususta dile getirilen son hadise ise Süle Fakîh'te olduğu gibi Züleyha'nın yaptırdığı sarayın yedi yılda tamamlandığı ayrıntısıdır:

yeddi yıldan ol sarāy oldı tamām
ne sarāydur dünyāda dār'üs-selām[1885]

[1881] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s.104-105.
[1882] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 134-135.
[1883] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 135.
[1884] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 136-137.
[1885] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 138.

Ele aldığımız eserleri mukayeseye tuttuğumuz Molla Câmî'de de durum diğer eserlerde olduğu gibidir. Eserde, *"Züleyha'nın, Yûsuf (a.s.)'un visaline nail olmasını sağlamak için bir hile, bir imkân hazırlamasını tayasından yalvararak istemesi"*[1886] başlığı altında uzunca bir anlatımla Züleyha'nın dayesinden Hz. Yusuf'u elde edebilmek için bir çare bulmasını istemesi tahkiye edilir. Züleyha'nın talebine dayenin bulduğu, *"İrem bağı gibi bir bina yapıp oraya bir ressam tayin edeyim. O ressam, bütün sanat kabiliyetini kullanarak Yûsuf'la senin kucaklaşmış şekilde resminizi yapsın."*[1887] şeklindeki çözümün de diğer birçok eserde ele alındığı gibi olduğu görülmektedir.

Semavi kitaplardan Tevrat'ta ve Kur'ân'da bu başlıktaki hadiseden bahsedilmez.

Yine Giritli Sırrı Paşa'nın *Ahsenü'l-Kasas'*ında, Süyûtî'nin *ed-Dürrü'l-Mensûr'*unda ve Taberî tarihinde bu hususla ilgili bir kayıt bulunmaz.

Bütün bu yukarıdaki tespitler ışığında denilebilir ki mesnevi şairleri tarafından ele alınan bu başlıktaki tahkiyenin, Hz. Yusuf'un kıssasının dayandığı temel rükünler olan semavi kitaplarda ve tefsirlerde yer almaması, bize bu hususun şairler tarafından, Züleyha'nın Hz. Yusuf'u elde edebilmek uğruna verdiği çetin mücadeleyi dile getirmek ve hadisenin devamında Züleyha'nın yedi kısımlı bir sarayda Hz. Yusuf'tan muradını almaya çalışmasına bir ön hazırlık olması için kurgusal olarak tahkiyelerine dâhil edildiğini söylememize imkan sağladığı söylenebilir.

2.16. Züleyha'nın Hz. Yusuf'a Sahip Olmak İstemesi ve Hz. Yusuf'un İffetini Koruyarak Bu İsteği Reddetmesi

İncelediğimiz bütün mesnevilerde gayet tafsilatlı bir şekilde yer alan bu hadise, şairler tarafından Züleyha'nın, Hz. Yusuf için yaptırdığı yedi kısımdan oluşan

[1886] Câmî, *a.g.e.*, s. 90.
[1887] Câmî, *a.g.e.*, s. 92.

saraya Hz. Yusuf'u çağırtması ve sonrasında bu sarayın her bölümünde Hz. Yusuf'tan murat almaya çabalaması, Hz. Yusuf'un da Züleyha'nın bu çabalarına karşı kendini sakınması şeklinde tahkiye edilir.

13. yüzyıldaki Ali'nin eserinde bu başlıkta ele alınan hadiseler uzun uzadıya anlatılır. Buna göre, Hz. Yusuf'u yaptırttığı saraya çağıran Zeliha, karşısında Hz. Yusuf'u görünce onun elini tutar ve okşar. Devamında Hz. Yusuf'a olan aşkını, bu aşkın nasıl ve ne zamandan beri gönlünde var olduğunu itiraf eder:

Pes Zelīḥa Yūsuf ẕelīl oldı
'Işḳḳa ne delīl var cümle ḳıldı
Sewünüben Yūsufuŋ͡g elin aldı
Oḫşayu kendü tapa tartar imdi

Ben seni kiçik irken düşde kördim
Andan berü cemāliŋ͡ge 'āşıḳ oldım
Neçe yıldur ḥācetime bu kün irdim
Murādım bu kün ḥāṣıl ḳılam imdi[1888]

Eserde, Hz. Yusuf sarayı beğenir beğenmesine; lakin bu sarayın Aziz Kanzafar'a münasip olduğunu belirtmekten de geri kalmaz. Zeliha, Hz. Yusuf'un bu sözlerine sinirlenir ve sarayı yaptırma sebebinin Hz Yusuf'un ta kendisi olduğunu söyler:

Yūsuf baḳdı sarāy naḳşın 'acībledi
Begendi yavlaḳ zībā sarāy didi
Aydur ḫatun bunda sarāy körünmedi
'Azīz daġı ḫatunıla kerek imdi

Zelīḥa Yūsufa cevāb söyler

[1888] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 172.

‘Azīzin bu sarāyda ne işi var
Bu sarāyıñg cümle nakşı sañga beñgzer
Bu köşki senüñg üçün yapduķ imdi[1889]

Anlatıda, Zeliha’nın bütün ısrarlarına rağmen Hz. Yusuf’un, Aziz’e ve onun hatırasına ihanet etmemek için Allah’a sığınarak elinden ve dilinden geleni yaptığı belirtilir:

Yūsuf aydur ‘azīz beni satun aldı
Ḫūyum ḫulķum ‘azīze laṭīf keldi
Begendi oġullıķġa ķabūl ķıldı
Oġul ataġa nite ḫıyānet ķılur imdi

Ḫıyānet ehlini hīç Ḫālıķ sewmez
Düşmānlarından ‘azābın hīç kidermez
Dergāhına kelenleri kirü ķowmaz
Ṣabr ķılġıl ḫavf recā olġıl imdi[1890]

Ali’nin eserinde, bundan sonraki kısımda Zeliha’nın Hz. Yusuf’a yaklaşma çabaları, Hz. Yusuf’un kendini Zeliha’dan uzak tutma çabaları uzunca bir anlatımla yirmi yedi dörtlükle anlatılır.[1891] Bu anlatıların içinde en dikkat çekeni, Hz. Yusuf’un kendini günahtan sakınması için Allah’a ettiği duanın cevap bulması hadisesidir:

Ṣıddīķ Yūsuf Ḫālıķı dāyim övgdi
Hem ṣādıķlar hem ṣıddīķlar aña degdi
Ṭon bağın yedi yerden muḥkem dutdı
Ma‘āz-Allah dip Ḫaķķġa sığınur imdi

[1889] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 179.
[1890] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 179.
[1891] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 180-185.

Ḫālıḳ aydur istiġfār baṅ͡ga ḳılduň
Evvel āḫir dest-gīri beni bildüň
Hīç ḳayurma miḥnetlerden necāt olduň
Hem ḳurtaram hem mükerrem ḳılam imdi[1892]

Hadisenin bundan sonraki kısmında orijinal bir ayrıntıya yer verilir. Buna göre, Zeliha uzun ve inatçı çabalarından sonra daha da ileriye giderek Hz. Yusuf'un elini tutar. Hz. Yusuf da Zeliha'nın bu hareketine tebessüm ederek cevap verir. İşte tam bu sırada ilahî ikaz kendisini belli eder ve Hz. Yusuf'a bir ayet/delil gösterir.

Pes Zelīḥa Yūsufun elin dutdı
Yūsuf daġı tebessüm aňa ḳıldı
Oloḳ sā'at Ḫālıḳdan meded irdi
Yazılu biti közine körnür imdi[1893]

Ayetin/delilin görünmesinden hemen sonra Hz. Yusuf'un karşısında babasının sureti görünür ve bu suret eli havada bir şekilde Hz. Yusuf'a bir nevi gözdağı vermektedir. Hz. Yusuf, babasının suretini gördükten sonra sabreder; bu sırada Zeliha ise Hz. Yusuf'a doğru yaklaşmaya devam eder:

Oloḳ sā'at Ya'ḳūb sawçı körinü keldi
Parmaḳın asıp tehdīd ḳılur imdi
Anı kördi ol-dem Yūsuf ṣabr ḳıldı
Zelīḥa Yūsuf üzre yorur imdi[1894]

İnen ayet/deliller ile birlikte Hz. Yusuf durumun vahametini anlar ve Allah'ın sözlerine uyarak batıl olan bu işten vazgeçer:

[1892] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 178.
[1893] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 185.
[1894] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 185.

Bu āyet Yūsufa ẓāhir oldı
Her birisi çoḳ tehdīd a'lem ḳıldı
Müfsidden ḳurtulmaġa meded irdi
Ḥaḳḳġa uyup bātıl işden döner imdi[1895]

Zeliha'nın, Hz. Yusuf'un gözünü boyayıp onu elde etmek için yaptırdığı köşkte bir put vardır. Zeliha, bu putu kendisine Tanrı olarak kabul etmektedir. Eserde Zeliha'nın Hz. Yusuf'a iyiden iyiye yaklaştığı esnada bu putun üstünü bir elbiseyle örttüğü bilgisi yer almaktadır. Hz. Yusuf, Zeliha'ya putu neden örttüğünü sorunca Zeliha, tanrısından utandığı için örttüğünü söyler:

Ol köşk içre bir ṣanem olur idi
Zelīḫa ma'būd anı bilür idi
Ṭon ile ol ṣanemi örte ḳoydı
Aydur ben ma'būdum örtdim imdi
...
Bu aḥvāli Zelīḫaya Yūsuf ṣordı
Ol ṣanemi ne ma'nīden örtdüñg didi
Zelīḫa Yūsufa cevāb virdi
Ma'būdumdan utandım örtdim imdi[1896]

Hz. Yusuf, Zeliha'nın bu aciz puttan utanması üzerine, her şeyi bilen, duyan ve gören Allah'ından utanır ve Zeliha'dan uzaklaşmak ister. Zeliha, Hz. Yusuf'un uzaklaşma çabasını görünce onu daha sağlam bir şekilde tutmaya çalışır. Hz. Yusuf, kendi isteğiyle Zeliha'dan kaçamayacağını anlar ve Allah'a kendisine yardım etmesi için yalvarır.[1897]

[1895] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 186.
[1896] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 186-187.
[1897] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 187-188.

Hikâyenin bundan sonraki kısmında yine ilginç bir ayrıntıya yer verilir. Buna göre Hz. Yusuf, Zeliha'dan kurtulmak için Allah'tan yardım isteyince Allah onun yardımına Cebrail'i gönderir. Cebrail, Hz. Yusuf'u uyararak bu işin ona layık olmadığını ve nefsini ondan sakınmasını söyler:

Hemān-dem ḳawuşatdı ol Rūḥü'l-Emīn
Ol keleçek pür nūr oldı rūy-ı zemīn
Tigürdi Yūsufa Ḥaḳḳ selāmın
Ögütlep arḳasın sıġar imdi

Aydur Ya'ḳūb nebī oġlı eyā ṣıddīḳ
Mevlā sa͡ŋga selām aydı dürūd taḥḳīḳ
Bu iş sa͡ŋga lāyıḳ degil yüz döndür çaḳ
Müfsidi revā körme diyür imdi[1898]

Ali'nin eserinde, bu kısımda dikkate değer diğer bir anlatı ise Ali'nin, bazı müfessirlere dayandırdığı bir sahneyi,

Ba'ż müfessirler aydur oldur bürhān
İlhām berdi Yūsufa Ḳādir Uġan
Aydur eyā miḥnetdār ġarīb oġlan
Bu ḥāl üzre bī-tefekkür olgıl imdi

Dārü'l-maḥzūn maḳāmında İbn-i İsḥāḳ
İbn-i Yemen dīdārıġa yavlaḳ müştāḳ
Fehmi͡ŋg dir endīşe ḳıl anlara baḳ
Anlar viṣāl ümīdin kesmez imdi

Ben Ḳadirvan nübüvvet ḳaçan sawuşduram
Müddet birle sizleri ben ḳawuşduram

[1898] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 189.

Ḥasretleri birbirine bulaşduram
Dōstları şād düşmānı gūr ḳılam imdi

Ḳudret birle ‘azīzi͡ng cānın alam
Gūr içinde giriftār anı ḳılam
Ben Ḳādirem taḳdīr eyle ḳılam
Zelīḫaya īmān ‘aṭā ḳılam imdi

Sen Mıṣr içre ulu melik olubanı͡ng
Zelīḫaya ‘aḳd nikāh ḳılubanı͡ng
Zelīḫa seni͡ng sen anı͡ng olubanı͡ng
Zelīḫa ḫatun sen pādişāh olġıl imdi[1899]

şeklinde anlatarak Hz. Yusuf'un Züleyha'ya yaklaşmaması gerektiğini gelecekteki hadiseler kendisine ilham edilerek belirtilir.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere Allah, Hz. Yusuf'a geleceğiyle ilgili bilgiler vermiş ve onun yanlış bir hareket yapma ihtimalini de ortadan kaldırmıştır. Buna göre Allah, Hz. Yusuf'a babası Hz. Yakup'tan ve kardeşi Bünyamin'den haberler ilham etmiştir ve babasının da kardeşinin de ona kavuşma beklentisinden vazgeçmediklerini belirtmiştir. Allah, Hz. Yusuf'a zaman belirtmeden, ileride peygamberlik vereceğini ve sevenleri kavuşturacağını da iletir. Eserin bu kısmında dikkat çeken bir diğer hadise de Allah'ın yine ilham yoluyla Hz. Yusuf'a zaman tahdidi verilmeden Aziz'in canını alacağından, Zeliha'nın iman edeceğinden bahsetmesidir. Bu kısımda son olarak yine muayyen bir zaman belirtilmeden, Allah'ın inayetiyle Hz. Yusuf'un Mısır'a melik olacağından ve nihayetinde Zeliha ile evleneceğinden bahsedilmiştir.

[1899] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 189-190.

Eserde, bu hadiselerden sonra Hz. Yusuf, Allah'a tazarruda bulunarak içine düştüğü bu durumdan kendisini kurtarma talebini yineler. Allah da Hz. Yusuf'a yol gösterip Zeliha'nın sarayındaki yedi adet kapıyı açacağını beyan eder.[1900]

Haliloğlu'nun varyantında, Zeliha'nın Hz. Yusuf'tan muradını almak için teşebbüste bulunması hadisesinden önce Zeliha'nın aşkının ulaştığı seviyeyi anlatan bazı dörtlükler yer almaktadır. Bunlardan en dikkat çekeni,

Şol ḳadar 'âşıḳ oldı
Zelîḫâ ḳan aldurdu
Ḳanı kim ferşe ṭamdı
Yazuldı Yûsuf diyü[1901]

şeklindeki kanının damlasının bile düştüğü zemin üzerine Yusuf yazdığını tasvir eden dörtlüktür.

Yine anlatıda, Zeliha'nın Hz. Yusuf için yaptırdığı saray biter bitmez Zeliha Hz. Yusuf'u saraya getirtir ve ona olan aşkını burada ikrar eder:

Andan Yûsufı getürdi
Ol sarâya yitürdi
Yedi ḳapuyı baġlatdı
Ḳaçup çıḳmasun diyü

Yûsuf sarâya geldi
ZelÎḫâ örüṭurdı
Boynın egip yalvardı
Benden ḳaçmaġıl diyü

Senüñ derdüñden öldüm
Sarâyı sana yapdum
Ḳamunuñ terkin urdum

[1900] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 190.
[1901] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 194.

Beri gel dir yalvaru
…
Zelîḫâ eydür gel baňa
‘Âşıḳ oldum ben saňa
Ḳurbân olam yoluňa
Ḳaçma benden aňaru[1902]

Görüldüğü gibi, Zeliha Hz. Yusuf’u saraya getirtmeden evvel her şeyi ince ayrıntısına kadar düşünmüş ve sarayın yedi kapısını da kilitletmiştir.

Eserin bundan sonraki kısmında, Zeliha Hz. Yusuf’a duyduğu hislerini tarif etmeye devam etmesi, yine onu türlü vaatlerle baştan çıkarmaya çalışması ve Hz. Yusuf’un Allah’tan içtinap edip Zeliha’nın tekliflerine mukabelede bulunmaması hadisesi uzunca bir anlatımla yirmi dört dörtlükte anlatılır.[1903]

Zeliha’nın bu ciddi uğraşılarının sonunda Hz. Yusuf’un da Zeliha’ya karşı kanının kaynamaya başladığı anlaşılır:

Zelîḫâ çoḳ yalvardı
Yûsufuň göňli oldı
Ṭamarları deprendi
Utandı hem ditreyü

Zelîḫâ tenin açdı
Yûsufı ḳarvayu ḳuçdı
‘Işḳuň cânuma geçdi
Düni gün ṣabır ḳılu

Yûsuf bu ḥâli gördi
Ḫâlıḳdan meded irdi

[1902] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 201.
[1903] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 201-202.

Baḳdı bir âyet gördi
Ḳarşusında yazılı

Velâ taḳrebü'z-zinâ
Yûsufı ögütlemiş
Bir Teňgriden ḳorḳ dimiş
Yûsufa ögüt virü

Yûsuf ataň peyġamber
Dedeň İbrâhim server
Bu işi ḳalpden çıḳar
Ol saňa yaramayu

Nâgehân Ya'ḳûb göründi
Ḳarşu barmaġın ışırdı
Yazuḳdan saḳın didi
Tevbe ḳılub dön girü

İkinci yine görmiş
Men ya'mel sûe dimiş
Bu işi iden dimiş
O tamuda ḳaynayu[1904]

Görüldüğü üzere, Hz. Yusuf'un da Zeliha'ya nefsinin kayması üzerine Allah, çeşitli ayet/delil ve suretlerle Hz. Yusuf'u günah işleme fenalığından uzak tutmaya çalışmıştır. Bu kısımda dikkat çeken birkaç husus vardır. Bunlardan ilki, Allah'ın Hz. Yusuf'u muhafaza etmek için doğrudan Kur'ân ayetleri ile ona ikazda bulunması hadisesidir. İkincisi ise ayetlerin yanı sıra Hz. Yakup'un parmağı ağzında olduğu hâldeki suretinin gösterilmesi hadisesidir.

[1904] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 202-203.

Hadisenin devamında, bu ikazlarla da yetinilmemiş ve Allah gökten bir melek göndererek Hz. Yusuf'un nefsani şehvetini aldırmıştır. Anlaşıldığı üzere Allah, bu çeşit müdahaleleriyle Hz. Yusuf'un olası günah işleme ihtimalini de tamamen ortadan kaldırmıştır:

Bir ferişte gökten indi
Yûsufun ketfin ṣıġadı
Şehvet barmaḳdan aḳdı
Çün Yûsuf sakin olu

Ḳâdir Teňgri afv kıldı
Yûsufu aġırladı
Yavuz işden pâkledi
Yûsuf çekindi girü[1905]

14. yüzyıl anlatılarından Darîr'de Ali ve Haliloğlu Ali'nin aksine Züleyha'nın Hz. Yusuf için yaptırdığı saraya Hz. Yusuf ile birlikte gittiği ayrıntısına yer verilir:

çün tamām oldı züleyḫāya ḫaber
ḳıldılar tā gele anı göre yār

ṭurdı bir gün yūsuf-ı ken'ān ile
anda geldi hem züleyḫā da bile

eyle kim ṣankim ḥūr ġılmān ü perī
ol sarāy uçmaḳ imiş iy yol eri

durdılar serv (ü) ṣanavber gül şād
ol sarāya girdiler iy ḫoş-nihād[1906]

[1905] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 203.
[1906] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 334.

Hz. Yusuf'un saraya girer girmez duvarda, Züleyha ile kendisinin yan yana olduğu resimleri gördüğü esnada, gönlünden Züleyha'nın Aziz yerine kendisine helal olması düşüncesine daldığı ifade edilir:

çün sarāya girdi yūsuf nāgehān
bir 'acāyib ṣūreti gördi beyān

gördi yūsuf ṣūretini yazılu
hem yanındadur züleyḫā iy baḫtlu

ol nigārīn bir yaňa ḳıldı naẓar
ol züleyḫā yüzini gördi meger

bir naẓar ḳıldı züleyḫā yüzine
ḳaldı ḥayrān fikr ḳıldı özine

giçdi öňinden anuň ki bu nigār
ger degülmise 'azīze çifte vü yār

lāyıḳ idi kim baňa ola helāl
uşbu endīşe aňa ḳıldı vebāl[1907]

Hz. Yusuf'un Züleyha ile ilgili daldığı düşüncelerin Cebrail'in gelip kendisini ikaz etmesi üzerine zihninden yitip gittiği anlaşılır:

geldi cebrā'īl hemān laḥza aňa
eytdi ey yūsuf çalab eydür saňa

ḥaḳ te'ālā dir zināya baḳmasun

[1907] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 335.

ne revādur göňlin aňa yakmasun

ḳılmasayduň ol dem endīşe ḥelāl
tā ḳıyāmet ḳala idi der-vebāl

şehveti senden götüriser o ḥaḳ
kendüzüne ḥāżır ol taňrıya baḳ

eyle didi gitdi cebrā'īl bāz
yidi ḳapu baġladılar bā-firāz[1908]

Yukarıdaki manzumede, diğer anlatılarda da yer aldığı şekliyle Züleyha'nın yaptırdığı sarayın yedi kapısının da kilitli olduğu ayrıntısının dile getirildiği görülmektedir.

Aynı şair, Züleyha'nın kendisine gösterdiği aşırı istekli hâlin Hz. Yusuf tarafından anlaşılması üzerine iffetini korumak için Hz. Yusuf'un kendi donunu yedi kez düğümlediği ayrıntısını da şöyle tahkiye eder:

yūsufa eydür züleyḫā çün baňa
bir naẓar ḳılduň düzildüm ben saňa

gördi yūsuf ḥikmeti ayruḳsıdur
kendünüň ṭonında yidi bend urur[1909]

Anlatının devamında, Züleyha'nın Hz. Yusuf'a tasallutunun iyiden iyiye arttığı bir esnada, Hz. Yakup'un suretinin Hz. Yusuf'a görünmesi de onun Züleyha'ya yaklaşma ihtimalini ortadan kaldıran bir diğer ikaz olduğu görülür:

[1908] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 335.
[1909] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 336.

çekdi yūsuf kendüzüni bir yaňa
ne naẓar ḳıldı ne görindi aňa

gördi babası bucaḳda oturur
bir ma'nā-yı yūsufa ḳarşu durur

eydür oġlım ḥāżır ol şeyṭān saňa
ḳılmasun mekrin saňa senden yaňa

ḳaldı yūsuf ḥayrān olup lāle-reng
kendüden gitdi vü oldı mest teng[1910]

Yine anlatının devamında, Züleyha'nın kendi putundan utanıp onun üstünü örtmesini görmesinin de Hz. Yusuf'un içinde bulunduğu hadisenin vahametinin farkına varmasında ve Züleyha'yı reddetmesinde önemli bir rolü olduğu görülür:

baḳdı gördi kim putı şöyle durur
hem züleyḫā o putundan utanur

örter anı bir ḥarīr ile revān
geldi eydür yūsufa iy mihribān

...

yūsuf eydür iy gül-istān-ı cihān
ol nedür kim örte ḳodun bu zamān

yūsuf(a) eydür iy züleyḫā-yı nigār
ṭapduġum budur didi iy nām-dār

[1910] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 336.

yūsuf eydür nişe örtersin anı
çünki teprenmez anuň yoḳdur cānı

eydür andan utanuram iy paşa
yūsuf eydür andan utanmaḳ haşā

cānı yoḳdur gözi yoḳdur eli yoḳ
aġzı yoḳdur dili yoḳdur sözi yoḳ

andan utanursın iy ṣāḥib-cemāl
taňrıdan utan kim oldur lā-yezāl

ol yaratdı seni hem ḳıldı vücūd
put öňinde nişe ḳılursın sücūd

el ayaḳ virdü saňa göz ü ḳulaḳ
dile söz virdi hem işidür ḳulaḳ

andan utanmaḳ gerekdür ey nigār
ol yaratdı seni oldur kirdigār[1911]

Bu yüzyıldaki Süle Fakîh'in varyantında da bu hususta ki hadisenin, diğer birçok varyantta olduğu gibi Züleyha'nın yaptırdığı saraya Hz. Yusuf'u çağırtması üzerine geliştiği ifade edilir.[1912]

Aynı şairin, Züleyha'nın daveti üzerine saraya giren Hz. Yusuf'un geçtiği bütün kapılara ardından kilit vurulduğu ayrıntısını da tahkiyesine dâhil ettiği görülür:

Yūsufı varuban ḳıġırdılar
Geldi Yūsuf sarāya girdi ey yār

[1911] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 337-340.
[1912] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 205.

Bağladılar ol ḳapuyı üstüne
Bir ḳapudan daḫı hem girdi yine

Aňa daḫi kilīd urdılar girü
Girdü yine bir ḳapudan içerü

Girdügi ḳapuyı bağlarlarıdı
Ol sarāy ḳapu uş varıdı

Girdügi ḳapuları berkitdiler
Dāyeleri dādūları gitdiler[1913]

Anlatıda, içine düştüğü vahametin başlangıçta farkına varmayan Hz. Yusuf'un, yaptırdığı saraydan ötürü Zeliha'yı tebrik ettiği ve sultan ile birlikte Zeliha'ya uzun ömür temennisinde bulunduğu şeklinde bir ayrıntıya da yer verilir:

Gördi Yūsuf kim nice görklü sarāy
Taḫta binmiş Zelīḫā ol görklü ay

Yūsuf aňa ṭapu ḳıldı söyledi
'İzzetile aňa selām eyledi

Yā Zelīḫā ḳutlu olsun sarāyuň
Ḳutlu gelsün üstüne yıluň ayuň

Dünyāda çoḳ yaşağıl sulṭānıla
'İzzet ü iḳbāl hem erkānıla

Hemīşe köşk sarāylar yapduruň

[1913] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 205-206.

Çoḳ yaşıla anda ‘işretler ḳıluň[1914]

Yine diğer birçok anlatıda olduğu gibi Süle Fakîh’in anlatısında da Hz. Yusuf’un saray duvarlarına bakıp kendisini Züleyha ile birlikte tasvir eden resimler gördüğü bilgisi verilir.[1915] Gördüğü bu açık seçik resimlerden korkan Hz. Yusuf’un Allah’a yakarıp kendisine yardım etmesini dilediği sahne ise şöyledir:

Eydür ey sübḥān beni sen saḳlaġıl
Saňa sıġındum beni sen beklegil

Saḳlayan sensin ḳuluňı yā ġanī
Zīrā yavuz yire düşdüm bekle beni

Benüm öňüme dūzāhlar ḳurdılar
Öňüm ardum siḥrile ṭoldurdılar

Ḳamuları bekleyen ey pādişāh
Ḳatı düşvār yirde ḳaldum āh āh[1916]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf’u elde etmeye çalışan Züleyha’nın Hz. Yusuf’a Mısır sultanlığını teklif ettiği fakat Hz. Yusuf’un bu teklife rıza göstermeyip iffetini korumaya çalıştığı şeklindeki bir ayrıntıya yer verilir.[1917]

Süle Fakîh’te bu hususstaki son ayrıntı, Züleyha’nın Hz. Yusuf’a *“Eger sulṭānısa ḳorḳuň senüň/Ben ḳılayım dir çāresini anuň”* ve *“Bir gice anuň işin*

[1914] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 206.
[1915] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 207.
[1916] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 207.
[1917] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 209.

bitüreyim/Yirine geç ben anı götüreyim"[1918] şeklindeki teklifine Hz. Yusuf'un yine olumsuz cevap vermesi şeklinde tahkiye edilir.

Bu yüzyıldaki Garîb'in varyantında da diğer birçok varyantta olduğu gibi hadisenin başlangıcı, Züleyha'nın dayesi aracılığıyla Hz. Yusuf'u sarayına çağırtması ve Hz. Yusuf'un da bu davete icabet etmesi şeklinde ele alınır.[1919]

Garîb'in varyantında, bu kısımda diğer varyantlardan farklı olarak saraya girmek üzereyken başına gelecekleri fark eden Hz. Yusuf'un saraydan kaçmak istediği ama dayenin onu tutup içeri çekmesiyle buna muvaffak olamadığı ayrıntısı verilir:

Dāye aňa ṭurma tīz yüri didi
Yūsuf anda bu işi fikr eyledi

Bir ayaġın başmış iken içerü
Yine ḳaṣd itdi hemān döne girü

Tīz segirtdi çekdi dāye içerü
Sürdi anı baġladı kapuları

Yūsuf anda bildi neye uġradı
Ṭurdı anda bili bağın baġladı[1920]

Yukarıdaki tahkiyeden, diğer eserlerde dile getirilen kapıların kilitlenmesi hadisesinin ve Hz. Yusuf'un iffetini korumak için uçkuruna düğüm atma hadisesinin bu eserde de vuku bulduğu anlaşılmaktadır. Ancak Garîb'in eserinde, Hz. Yusuf'un uçkuruna attığı düğümlerin sayısı net olarak belirtilmez:

[1918] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 214.
[1919] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 478.
[1920] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 478-480.

Bir iki kez dügdi didi çĕzilmeye
Bu sarāyda aňsuzın güç olmaya[1921]

Anlatının devamında, Süle Fakîh'te de ele alındığı gibi Züleyha'nın huzuruna çıkan Hz. Yusuf'un, Züleyha'yı, yaptırdığı bu saraydan ötürü tebrik etmesi hadisesi yer alır.[1922]

Yine diğer anlatılarla paralel bir şekilde Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın huzurundayken sarayın duvarlarında gördüğü suretlerden ötürü yoldan çıkmaktan korkarak Allah'a yalvarıp kendisini korumasını istediği şeklindeki tahkiye bu anlatıda da yer verildiği görülmektedir.[1923]

Süle Fakîh'in anlatısında ele alındığı şekliyle Garîb'in anlatısında da Hz. Yusuf'u elde etmek için her türlü yolu deneyen Züleyha'nın Hz. Yusuf'a Mısır tahtını teklif ettiği Hz. Yusuf'un ise bu teklifi geri çevirdiği bilgisi verilir.[1924]

Bütün çabalarına rağmen Hz. Yusuf'tan istediği şeyi elde edemeyeceğini anlayan Züleyha'nın yine gözyaşı dökmesi üzerine, bir an için elini Züleyha'dan yana uzatma düşüncesine kapılan Hz. Yusuf'a, Tanrı'dan bir ikaz geldiği ve bu sayede Hz. Yusuf'un bu fena işten vazgeçtiği yine eserdeki ilginç ayrıntılardandır.[1925]

Yukarıdaki hadiselerin devamında, Züleyha'nın ağlamalarına devam ettiği ve bu duruma kayıtsız kalamadığı belirtilen Hz. Yusuf'un bir kez daha Züleyha'ya meylettiği bilgisi verilir:

Gel gör imdi Zelḫa'yı hem n'eyledi
Yūsuf'a yalvarubanı ağladı

Nice iňledüp dökersin ḳanlu yaş

[1921] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 480.
[1922] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 480.
[1923] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 481.
[1924] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 483-484.
[1925] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 487-489.

Hīç baňa raḥm itmedüň ey bağrı ṭaş

Āh idüp iňleyüben zārī ḳılur
Yūsuf'un yine aňa meyli olur

Yine Şeyṭān Yūsuf'a fitne ḳılur
Ṭurdı Yūsuf daḫı ilerü varur

Ḥaḳ te'ālā Cebrā'īl'e emr eyledi
İn Yūsuf'u duzaḫdan ḳurtar didi

Zelḫa Yūsuf'a duzaḫlar eyledi
İllā Yūsuf hīç bizi unutmadı

Cebrā'īl Ya'ḳūb ṣūretine girür
İndi ol dem Yūsuf'a ḳarşu ṭurur

Baḳdı Yūsuf gördi ṭuran atası
Eňsi indi hīç bilmez n'idesi

Yā Yūsuf dir Ḥaḳ'dan utanmaz mısın
Nice dertler çeküp uṣlanmaz mısın

Aṣlımuzda hīç bizüm var mı ola
Enbiyā aṣlı zinā ider mi ola

Tevbe eyle Yā Yūsuf bu iş degil
Bu işe özenmegil bu ṭuş degil

Tevbe eyledi Yūsuf ol-dem hemān

Ḳaçdı andan ḳapuya oldı revān[1926]

Yukarıdaki manzumeden görüldüğü üzere, Hz. Yusuf'un Züleyha'ya ikinci kez meyletmesinde de bu hadiseye Allah'ın izin vermeyip Cebrail'i Hz. Yakup'un suretinde Hz. Yusuf'a gönderdiği akabinde ona zinadan sakınması gerektiğini söylediği ve böylelikle Hz. Yusuf'un iffetini koruyabildiği anlaşılmaktadır.

Aynı yüzyıldaki Şeyyad Hamza'da da diğer birçok anlatıda yer aldığı gibi Züleyha'nın, yaptırdığı saray biter bitmez Hz. Yusuf'u sarayına çağırttığı ve Hz. Yusuf'un, sarayın içine dâhil olmasıyla birlikte de sarayın bütün kapılarını kilitlettiği ayrıntısına yer verilir.[1927]

Eserde, Züleyha'nın ağlama ve sızlamalarına daha fazla dayanamayan Hz. Yusuf'un, Züleyha'ya bir anlık âşık olduğu şeklinde ilginç bir ayrıntıya yer verilirse de Hz. Yusuf'un tam bu esnada avucunun içinde gördüğü Kur'ân ayetinin ise onun günaha bulaşmaktan sakınmasını sağladığı anlaşılır:

'āşıḳ olur yūsuf aňa azılu
bir el gördi ayasında yazılı

vetteḳū yevmen türcevne fihi ilā-allāh
anı göricek yūsuf eyledi āh

tevbe ḳılur yūsuf anda ṣabr ėder
zelīḫā görür anı feryād ider[1928]

Şeyyad Hamza'nın anlatısında, Garîb'de olduğu gibi Züleyha'nın gözyaşı dökmelerine dayanamayan Hz. Yusuf'un ikinci defa Züleyha'ya meylettiği ve bu esnada duvardan çıkan bir elin Hz. Yusuf'u ikaz ederek ona günahtan sakınmasını

[1926] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 493-495.
[1927] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 147.
[1928] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 151.

söylediği, bu sayede Hz. Yusuf'un bir kez daha iffetini korumasını sağladığı ayrıntısı yer alır:

ud gider zelīḫādan açar başın
yūsufa ḳarşu aḳıdur göz yaşın

söyler eydür bir od urdun cānıma
gel berü dėr bir dem otur yanuma

dilegüň nedür baňa bir söylegil
ḥālümi görmege tīmār eylegil

çünki bu sözi zelīḫā söyledi
gėrü yūsuf zelīḫāya ḳaṣd eyledi

dīvār yarıkdı gerü çıḳdı bir el
söyledi ol yūsufa kim berü gel

taňrıdan ḳorḳ işleme uşbu işi
yavuz iş nite ḳılursın ėy kişi

anı gördi 'aḳlı dėrdi başına
ṣabr ḳıldı ol ḳaṣd ḳılduġı işine[1929]

Eserde, Hz. Yusuf'un üçüncü defa Züleyha'ya meyletmesi ve sonunda bundan vazgeçmesi hadisesinde ise şu ayrıntılara yer verilir:

çünki yūsuf ol işe ṣabr eyledi
ol zelīḫā delürdi gör n'eyledi

[1929] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 153.

ṭurı geldi ol dem ḳuçdı anı
n'eylesün 'āşıḳ-durur göynür cānı

ḳaṣd ḳıldı yine yūsuf sevinü
hem yine bir el çıḳdı görinü

yazlu anda felā taḳrebüz-zinā
anı gördi yıġlındı yūsuf yine[1930]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un Allah tarafından ikaz edilmesinin üzerinden henüz bir saat geçmişken Züleyha'ya dördüncü defa meylettiği ve bu kez de duvarda babasının suretini eli parmağında görmesiyle iffetini Züleyha'dan saklayabildiği ayrıntısı dile getirilir:

Bir sā'at gėçdi yine ḳaṣd eyledi
ḥaḳ çalap gör ḳudretinden n'eyledi

dīvār yarıldı gėrü çıḳdı bir ṣūret
ya'ḳūba beňzer ol görünen ṣūret

barmaġın aġzında ṭutmış ışıru
tevbe ḳıl yarlıġan yazuḳdan dön gėrü

göňlinden çıḳar bu işi gel yola
peyġāmberler bu işi nice ḳıla

ol ṣuretden utanur döner gėrü
zelīḫā eydür kişi ṭur gel berü[1931]

[1930] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 153.
[1931] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 153-155.

Şeyyad Hamza'nın anlatısında Hz. Yusuf'un Züleyha'ya beşinci kez meyledişi şu şekilde tahkiye edilir:

ol ṣūretden utanur döner gėrü
zelīḫā eydür kişi ṭur gel berü

yine ḳaṣd ėder yūsuf zelīḫāya dėr
ol ṣūret görindi gör ne dėr

femen ya'mel cezāsın ṭamuda
kim zinā ḳılursa ol gerek düşe oda

çün bu sözi ėşidür anda yine
tevbe ḳılur ol işe döne döne[1932]

Yukarıdaki manzumeden Hz. Yakup'un suretinin, Hz. Yusuf'a yine görünüp ufacık da olsa suç işleyen kimsenin cehennemde ateşler içinde yanacağını belirten ayeti ona hatırlatmasının, Hz. Yusuf'un günaha meyletmesinin bir kez daha önüne geçtiği anlaşılır.

Eserde, Hz. Yusuf'un yukarıdaki hadisenin ardından bir saat daha geçtiğinde altıncı kez ve son olarak Züleyha'ya meylettiği belirtilir. Hz. Yusuf'u, bu son meyledişinde günahtan koruyanın Allah tarafından gönderilen bir melek olduğu ayrıntısı dile getirilir:

bir sā'at geçdi yine tevbe yıḳar
'ışḳ-ıla zelīḫā döner baḳar

ṣoň ucı gökden bir ferişte iner

[1932] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 155.

arḳasını yūsufuň ṭutar sıġar

varı şehvet barmağından tökülür
şehveti gider bu kez sākin olur

‘işmet ḳapusın çalap aňa açar
fāhiş işden yıġlınur yūsuf ḳaçar[1933]

15. yüzyılda telif edilen Tebrizli Ahmedî’nin varyantında da diğer birçok anlatıda olduğu gibi sarayın bitmesinin akabinde Züleyha’nın Hz. Yusuf’u sarayına çağırttığı belirtilir. Ancak Tebrizli’nin tahkiyesinde diğer varyanttakilerden farklı olarak Hz. Yusuf’u çağırmaya iki bin askerin görevlendirildiği ayrıntısına yer verilir:

Ḳoyını otlar şâdumân oynar bular
Yûsuf aparmaġçün geldiler

İki biň erdi şitāb-ile revān
Tīz irişsün dir Zelīḫā bu zamān[1934]

Diğer anlatılarda ifade edilen sarayın yedi kapısının kilitli olması hadisesi Tebrizli’de de kendisine yer bulur.[1935] Yine diğer birçok anlatıda, Hz. Yusuf’un yedi kez bağlayıp düğüm attığı belirtilen uçkuruna, Tebrizli’nin anlatısında dokuz düğüm attığı görülmektedir:

Tumanı bendin ṭoḳuz ḳıldı revân
‘Aḳd bende itdi el-ile nev-cüvân[1936]

[1933] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 155.
[1934] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 33a.
[1935] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 33a.
[1936] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 33a.

Anlatının devamında, Hz. Yusuf'un sarayın duvarlarında Züleyha ile kendisinin resimlerini gördüğü sahne şöyle nazmedilir:

Cânuma kâr itdi ġamzüň pāresi
Ölürem olmazsa viṣâlüň çâresi

Utanub bu sözden ol yüzi ḳamer
Yüzini dîvâra dönderdi meger

Gördi ol ṣūret yazılmış bi'l-'aceb
Birbirinden bûse eylerler ṭaleb

Yüzüni dönderdi andan bir yaňa
Gördi ol ṣûretleri ḳaldı ṭaňa

Yire baḳdı utanub ol dîn eri
Gördi yirde ḳamu ol ṣûretleri

Saḳfa baḳdı utanub andan revân
Gördi saḳfa ol ṣûrete dutmış hemân[1937]

Tebrizli'nin eserinde, Hz. Yusuf'un yedi yıldır Züleyha ile yaşamasına rağmen bir kez olsun onun yüzüne bakmadığı ve ilk kez duvardaki resimlerden gördüğü Züleyha'ya o an meylettiği dile getirilir.[1938] Anlatıda, Hz. Yusuf'un kendisine meylettiğini görüp cesaret bulan Züleyha'nın Hz. Yusuf'un ellerinden tuttuğu ayrıntısına yer verilir.[1939]

[1937] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 33b-34a.
[1938] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 34a.
[1939] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 34b.

Eserde, Hz. Yusuf'un ikinci kez Züleyha'ya meyletmesi hadisesinde Tanrı'nın yardımı ile Hz. Yusuf'un günaha bulaşmadığı belirtilir.[1940]

Aynı yüzyıldaki Çâkerî'de, Hz. Yusuf'tan kâm almak için yaptırdığı saraya onu çağırtan Züleyha'nın, Hz. Yusuf gelmeden önce uzun uzun kendisini hazırlayıp süslediği bilgisi verilir:

Cemālin zeyn ḳıldı bī-tekellüf
Ki yüzin göricek meyl ide Yūsuf

Yoġ-idi zīvere hīç iḥtiyācı
Anuňla daḫı yig oldı revācı

Gül-i sūrī egerçi ḫūb u terdür
Velī şebnemle daḫı ḫūb u terdür

Daḫı gülgūnına çün vire ġāze
Anuňla oldı bāġ-ı ḥüsn ġāza

Mu'aṭṭar vesmeden nāz ile dil-ber
Kemān ebrūların ḳıldı mu'anber

Ḳılur pür çīn-i mūy-ı 'anberīni
İder bī-ḳadr ü ḳıymet müşk-i Çīni

Ṣalar püştine müşgīn keyvānı
Ḳılur 'anberle hem-püşt erġuvānı

Mükemmel ḳıldı çeşmin serv-i nāz
K!ola dil-dār ile bir laḫẓa hem-rāz

[1940] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 35a.

Düzetdi müşg-i terden cā-be-cā ḫāk
Ki ma'lūm ola yāre ṣūret-i ḫāk

Cihāndan şāh-ı encüm oldı çün kim
Bezendi nūr ile gülzār-ı encüm[1941]

Yine aynı şairin, Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatısında yer aldığı gibi, Hz. Yusuf'un saraya girdiğinde artık takati kalmamış olarak anlatılan Züleyha'nın derhal Hz. Yusuf'un ellerini tuttuğu ayrıntısını dile getirdiği görülür:

Züleyḫā göricek dil-berini
Dilinde ḳalmadı ṣabr ü sükūnı

Elin dutdı didi ey pāk-sīret
Çerāġ-ı dīde-i ehl-i baṣīret[1942]

Anlatıda, diğer eserlerde ifade edildiği gibi Züleyha'nın Hz. Yusuf'u götürdüğü ilk odanın kapısını kilitlediği görülür:

Ḳapudan ḳaṣra Yūṣuf girdügi dem
Züleyḫā ḳapuya ḳufl urdı muḥkem[1943]

Bu ilk odada, gayet açık bir şekilde Hz. Yusuf'tan muradını almak istediğini belirten Züleyha'ya, Hz. Yusuf'un;

Cevābın virdi Yūsuf ser-figende
Benüm bigi saňa ṣad şāh bende

[1941] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 288-289.
[1942] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 291.
[1943] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 288

Beni bu bend-i ġamdan eyle āzād
Kerīm olan ḳılur bendelerin şād

Senüňle ḫoş degüldür ḫalvet olmaḳ
Cihānda ḫāyin ü bī-devlet olmaḳ

Sen āteş kānısın ben penbe-i ḫuşk
Ṭapuň bir bāddur ben nefḥa-i müşk

Emīn-i ḫānedānıyam ʻAzīzüň
Göňülden bendesiyem her temīzüň[1944]

şeklindeki cevabının iffetini muhafaza etmek için nasıl bir mücadele içinde olduğunu göstermesi bakımından kayda değer olduğu söylenilebilir.

Yukarıda dile getirildiği şekliyle birinci odada Hz. Yusuf ile kâm süremeyeceğini anlayan Züleyha'nın, bir diğer odada yine Hz. Yusuf'a tasallutunun devam ettiği[1945] ve sonunda Hz. Yusuf'un Züleyha'nın zorlamalarına verdiği *"Eyitdi cehd idersin tā ḳıyāmet/Yaramaz emre ḳılmazven iṭāʻat"*[1946] yollu cevaptan bu evde de Züleyha'dan iffetini sakınabildiği anlaşılmaktadır.

Anlatının devamında, Züleyha'nın toplamda altı eve tek tek Hz. Yusuf'u da götürdüğü ve hiçbirinde de arzusuna ulaşamadığı bilgisi verilir:

Ol altı evde bulmadı murādı
Naṣīb olmadı yāruň ittiḥādı[1947]

[1944] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 292.
[1945] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 293.
[1946] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 293.
[1947] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 293.

Yedinci eve de Hz. Yusuf'tan muradını almak ümidiyle giren Züleyha'nın, bu evin kapısını da diğer evlerde olduğu gibi kilitlediği dile getirilir.[1948]

Diğer anlatılarda, Züleyha ile olan tasvirlerini sarayın duvarlarında gördüğü belirtilen Hz. Yusuf'un, Çâkerî'nin anlatısında duvarların yanı sıra bu tasvirleri yedinci evde Züleyha'nın döşeğinin üzerinde de gördüğü ayrıntısı dile getirilir:

Baḳarken māha ol māh-ı münevver
Görür naḳş ile naḳşını muṣavver

Döşemiş bister-i dībā-yı zerrīn
Hem-āġūş olmış ol bigi büt-i çīn

Ol taṣvīri görse ol ruḫları āl
Yüzin bir yaňa daḫı döndi fi'l-ḥāl

Naẓar idüp der ü dīvār gördi
Bezenmiş ol iki dil-dār gördi[1949]

Çâkerî'nin anlatısının bu hususta belki de en dikkat çeken sahne yedinci evde Züleyha'nın kendisinden bir kez daha talepte bulunması üzerine Hz. Yusuf'un Zeliha'ya söylediği,

Yaḳındur bulasın benden murāduň
Benümle dāyim ola ittiḥāduň

Benüm şīrīn lebümden bulasın kām
Dutasın sāye-i sırrumdan ārām

Te'emmül ḳıl bu işde ḳılma ta'cīl

[1948] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 294.
[1949] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 295-296.

Ki ola ‘āḳıbet ḫayr ile taḥṣīl

Ne ġam ṣayduň düşerse deyr-i dāma
İrişmez evmek ile kimse kāma[1950]

şeklindeki sözlerden ileride bir zaman yollarının kesişeceği bilgisini vermesidir.

Bu yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'de de Çâkerî'de dile getirildiği gibi sarayın inşasının tamamlanmasının ardından Züleyha'nın Hz. Yusuf'u sarayına davet etmezden evvel süslenerek kendisini Hz. Yusuf'a hazırladığı şeklinde bir anlatıma yer verilir.[1951] Bu kısımdaki en orijinal ayrıntı ise Züleyha'nın Hz. Yusuf için yaptığı bu hazırlık esnasında onu şarap içerek beklemesidir:

Nakd ile genc içinde etti tarab
Arz için müşterîsin etti taleb

Câm içip kodu âri şerm ile
Okudu yâri bâde germ ile[1952]

Anlatıda diğer birçok anlatıda olduğu gibi yedi kısımdan oluşan sarayın kapılarının Züleyha tarafından kilitlendiği bilgisi verilir.[1953]

Yine, diğer anlatılarda yer aldığı gibi Hz. Yusuf'un Züleyha'nın arzularına sırasıyla altı hane boyunca meyletmediği ve Züleyha'nın kilitlediği kapıların bir bir açıldığı beş beyitle kısaca dile getirilir:

Etti bunca füsûn u efsâne
Gezdirip yârı hâne-der-hâne

[1950] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 299.
[1951] Hamdî, *a.g.e.*, s. 311-312.
[1952] Hamdî, *a.g.e.*, s. 313.
[1953] Hamdî, *a.g.e.*, s. 314.

Kuflun urdukca her derin ol cân
Açtı bir dürlü kufl-ı râz-ı nihân

Eyledi her tarafta yüz destân
Buldu gamdan her evde bin zendân

Ermedi çün visâl-i cânâne
Heft duzah göründü şeş hâne

Altı evden geçip o mihr-i cemâl
Umdu bula yedinci evde visâl[1954]

Aynı şair, Hz. Yusuf'un evin döşemesinde ve duvarlarında kendisi ile Züleyha'nın sarmaş dolaş tasvirlerini gördüğünü belirtir.[1955] Bu tasvirlerin Hz. Yusuf'un Züleyha'ya meyletmesine neden olduğu da şöyle tahkiye edilir:

Etti ol âlemi cemâl ayı
Hâne sakfında ol temâşâyı

Meyli oldu hemân Züleyha'ya
Nazar etti revân Züleyha'ya[1956]

Hz. Yusuf'un kendisine meylini gören Züleyha'nın böylelikle maksadını açık bir şekilde dile getirdiği bilgisi de metinde şöyle ele alınır:

Sende hurma vü bende şîr ey nahl
Şîre şîrîndir etse hurma dahl

[1954] Hamdî, *a.g.e.*, s. 316.
[1955] Hamdî, *a.g.e.*, s. 318.
[1956] Hamdî, *a.g.e.*, s. 318.

Şîr-i hurmâyı kût-ı cân edelim
Kaht-ı gamdan dile amân edelim[1957]

Züleyha'dan, yukarıdaki manzumede belirtilen şekilde bir teklif alan Hz. Yusuf'un, bu teklifin sonrasında Allah'tan korkup utandığı için Züleyha'ya yalvararak kendisini günaha teşvik etmemesini istediği belirtilir:

Dedi Yûsuf hicâbı çâk etme
İsmetim şîşesin helâk etme

Ayn-ı işvenden akıp âb-ı günâh
Dâmenimi ter etmesin ey mâh

Ol yüce zât için ki bî-çûndur
Ne derûn-ı cihân ne bîrûndur

Maharı vasfıdır anun çi vü çûn
Hüsnü meclâsıdır bîrûn u derûn

Cûdunun âsumân hübâbıdır
Nûrunun âfitâb tâbıdır

Cevherimin şerîf ma'deni-çin
Dem-i âteşte bûy-ı gülşeni-çîn

Hem anun asfiyâ güherleri-çin
Itıfâ çarhının kemerleri-çin

Güher-i pâkime olar kândır

[1957] Hamdî, *a.g.e.*, s. 319.

Ahterim anlarınla rahşândır

Ki bugün benden el çekesin
Mezra-ı kalbe tohm-ı sabr ekesin

Az zamanda katında yârın olam
Zevk-i vasl ile kâmkârın olam

Câm-ı la'lim müdâm ola nûşun
Serv-i kaddim ola hem âgûşun

Etme tahsîl-i emr için ta'cîl
Kılma şeytân murâdını tahsîl

Merd-i âkil murâda evmeye hîç
Niçe tîz var ki yegdir andan gîç[1958]

Yukarıdaki manzumeden, Çâkerî'nin anlatısında olduğu gibi Hz. Yusuf'un Züleyha'ya sabır telkin ederek günahtan sakınmaya çalıştığı ve bu sabrın sonunun da vuslat olacağını belirttiği ifade edilir.

Hadisenin devamında, Züleyha'nın Hz. Yusuf'u elde etmek için uğraşılarına devam ettiği ve bu uğraşılarından birinde Hz. Yusuf'u kendi canına kıymakla tehdit ettiği ayrıntısı dile getirilir.[1959] Bu tehdit esnasında Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın elinden hançeri almasının ise Züleyha'ya bir umut ışığı olduğu tahkiye edilir.[1960]

[1958] Hamdî, *a.g.e.*, s. 319-320.
[1959] Hamdî, *a.g.e.*, s. 322-323.
[1960] Hamdî, *a.g.e.*, s. 323.

Anlatının devamında diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde Züleyha'nın putundan utanmasının Hz. Yusuf'un üzerinde büyük bir etkisi olduğu ve Hz. Yusuf'un da Allah'tan utandığı ayrıntısına yer verilir.[1961]

Bu yüzyılın bir diğer mesnevisi olan Hatâyî-i Tebrizî'nin eserinde de diğer eserlerde belirtildiği gibi Züleyha, tayası vasıtasıyla Hz. Yusuf'u yedi bölümden oluşan sarayına çağırttığı ve Hz. Yusuf gelmeden evvel her bölümün kapılarını da kilitlettiği dile getirilir.[1962]

Eserde, Züleyha'nın Hz. Yusuf'a tasallut etmesi hadisesi tek şekilde gerçekleşir. Bu da Züleyha'nın kendini öldürmekle Hz. Yusuf'u tehdit etmesi ve Hz. Yusuf'un da bunun üzerine Züleyha'ya yaklaşması şeklinde tahkiye edilir:

Zelḫā eydür ben özüm öldürürem
Hem seni de öldürürler bilürem

Uşbu sözde miskīn oldılar hemān
Bir kerre bend açdı Yūsuf ol zamān

Gördi dīvārdan bir el çıḳdı o dem
Ḳaḳdı özin ol yire çekdi nedem

Beş kere el-ḥāl bile geçdi Yūsuf
Ḳalḳuben özin yire çarpdı Yūsuf

Ṣoňra āvāz geldi gökden ol zamān
Bilmiş ol ki Yūsuf aḥvālüň yaman

Enbiyālar defterinden aduňı
Ḥaḳ çıḳarur diňlemez feryāduňı

[1961] Hamdî, *a.g.e.*, s. 324-325.
[1962] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 183.

Yine özin yire urdı ol dem ol
Ṣoňra ḳaçdı tā özin ḳurtara ol[1963]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere Allah, Cebrail vasıtasıyla iki kez Hz. Yusuf'u ikaz etmiş ve böylelikle Hz. Yusuf da iffetini muhafaza edebilmiştir.

16. yüzyıl varyantlarından Bağdatlı Zihnî'de, Züleyha'nın Hz. Yusuf'u sarayına çağırtmadan önce onu cezbetmek için süslenmesi uzunca bir anlatımla yirmi üç beyitte dile getirilir.[1964]

Bağdatlı Zihnî'nin anlatısında da diğer birçok anlatıda ele alındığı gibi Hz. Yusuf saraya girer girmez Züleyha'nın ona maksadını açıkça ifade ettiği belirtilir:

Züleyḫā gördi çün Yūsuf cemālin
Muḥaḳḳaḳ bildi noḳṣān öz kemālin

İdüp bī-iḫtiyār iẓhār-ı taḳṣīr
Tażarru' birle rāzın ḳıldı taḳrīr

Ki ey ḥüsn ü bahā içre yegāne
Ṣabāḥat birle mālik mülk-i cāna

Senüňdür mülk-i istiġnā serīriri
Güzeller cümle ol mülküň faḳīri

Saňa ẓann eyleme kim ben esīrem
İşigüňde ḳıyās it bir faḳīrem

Ġanīsin sende çün var dest-i ḳudret
Dirīġ itme faḳīrüňden 'ināyet

[1963] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 184.
[1964] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 396-398.

İdüp ḥaḳḳumda iḥsān bende eyle
Beni iḥsān-ile şermende eyle

Gedā-yı ḫūşe-çīnem ḫırmenüňden
Elüm raḥm eyle kesme dāmenüňden[1965]

Zihnî'nin varyantında da diğer varyantlarda işlendiği gibi Züleyha'nın sarayın altı ayrı odasını gezdirdiği Hz. Yusuf'tan beklediği cevabı alamadığı ifade edilir.[1966]

Yedinci odada Züleyha'nın Hz. Yusuf'u elde etme çabalarının ilkinde Hz. Yusuf'un kendisine meyletmemesini şaşkınlıkla karşıladığı ayrıntısı dile getirilir:

'Acebdür kim baňa senden naẓar yoḳ
Cemāl-i bī-naẓīrümden ḫaber yoḳ

Bu deňlü ḥüsn-ile germiyyetüm var
Baňa yoḳ sende raġbet ḥayretüm var[1967]

Yine, Bağdatlı Zihnî'nin anlatısında diğer anlatılarda yer alan Hz. Yusuf'un sarayın duvarlarında ve döşemesine nakşedilmiş Züleyha ile kendisini tasvir eden resimleri görmesi ve bundan etkilenmesi hadisesi bu anlatıda da ele alınır:

Der-āġūş ol ṣanemle ḫurrem ü şād
Anı ferş üzre taṣvīr itmiş üstād

Görüp ol ṣūreti fikretde ḳaldı

[1965] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 399-400.
[1966] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 400-403.
[1967] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 405.

‘Aceb ṣūret diyü ḥayretde ḳaldı

Hem ol dem bulmaġa furṣat firāra
Der ü dīvāra ḳılduḳda neẓāre

Yine ol ṣūreti gördi muṣavver
Kenārında der-āġūş ol semen-ber[1968]

Züleyha’nın türlü uğraşılarına Hz. Yusuf’un,

Yiter raḫş-ı temennāya ‘inān vir

Baňa bu teng-nāy içre amān vir

Ḥuṣūl-ı emre bī-vaḳt itme iḳdām

Bulur her iş zamān-ile ser-encām[1969]

şeklinde verdiği cevaptan Züleyha’ya sabrederse muradına ereceği müjdesini verdiği görülür. Bütün bunlara rağmen Züleyha’nın ısrarcı çabalarına devam ettiği ve artık takatinin kalmadığını Hz. Yusuf’a ilettiği ayrıntısı da anlatıda şu şekilde ele alınır:

Tenümde ḳanda var ol deňlü ṭāḳat
Ki ḫāṭırdan giçe imkān-ı mühlet

Ne bilsün nef‘i yoḳ ya ‘illeti var
Muḫālif nesne ister ṭab‘-ı bīmār

[1968] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 406.
[1969] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 409.

Düşer gāhī muḫālifken ġıdāsı
Olur ḥikmetle derdinüñ devāsı

Te'allül ḳılma terk it ḳīl ü ḳāli
Ki teng olmış durur furṣat mecāli[1970]

Tahkiyenin devamında, Hz. Yusuf'un Züleyha'dan vuslat için tahammül etmesini istediği ikinci bir sahne daha vardır ki bu sahnede kendisine ram olmayan Hz. Yusuf yüzünden eline hançer alan Züleyha'yı, yine Hz. Yusuf'un kurtardığı ayrıntısı diğer birçok anlatıda yer aldığı gibidir:

Hem ol dem el ṣunup bī-tāb u muẓṭar
Eline aldı bir ser-tīz ḫançer

Murād itdi k'ide bī-ṣabr u bī-tāb
Gelū-yı teşnesin ḫançerle sīr-āb

Görüp Yūsuf anı ḳıldı tedārük
Sivārāsā ḳolını ṭutdı çābük

Didi kim ey Züleyḫā itme ta'cīl
Taḥammül eyle nefs itdükçe tesvīl[1971]

Aynı şairin, diğer birçok anlatıda da yer alan Züleyha'nın putunu bir perde vasıtasıyla gizlemesi ve Hz. Yusuf'un bu durumdan haberdar olması üzerine Allah'tan utanması ayrıntısını da tahkiyesine dâhil ettiği görülür.[1972]

[1970] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 410.
[1971] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 412.
[1972] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 414-415.

16. yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısında Kemâl Paşazâde'de bu başlıktaki hadiseye geçilmeden evvel diğer anlatılardan farklı bir tahkiyeye yer verildiği görülür. Buna göre Züleyha, Hz. Yusuf'a musallat olmazdan evvel kendisine mükellef bir içki meclisi kurdurur ve bu mecliste bolca şarap içip sarhoş olur:

Buyurdı kim ḳuruldı meclis-i ḫāṣ
Muganni oldı Zühre māh raḳḳāṣ

Olup çīnī ṭabaḳdan nuḳl-ı aḫter
Şafaḳ bāde meh-i nev oldı sāġar

Olup meclis müheyyā ol gül-endām
Eline lāle gibi çün alur cām

Gelür göňline yārüň la'l-i nābı
Aḳar gözi bıňarınuň şarabı

Ne mey kim sāġar aġzından içerdi
Hemān-dem göz ḳabaġından ṣaçardı

Aḳup yaşı gözinüň ḳana döndi
Elinde cām-ı la'līn ḳana boyandı

Leb-i şīrīni şevḳıy-la idüp cūş
Şarāb-ı telḫı şerbet-vār ider nūş

Meger ol ḫūr nūş itdükçe sāġar
Lebinden mey alurdı āb-ı Kevser

Ṣaçup ḳanlu yaşın çün cür'a-i mül
Ṣürāḫī-vār iderdi cānı ġulġul

Görüp ḥālin içi acıdı beňzer
Ki ḳan-ıla pür oldı çeşm-i sāġar

Eline cām alınca oldı ser-ḫoş
İçine āb u bāde urdı āteş

Başına çıḳdı çünkim nār-ı bāde
Ṣavurdı ḫırmen-i ʻaḳlını bāde

Yaňaġın tāb-ı mül ḳıldı ḳızıl gül
Dilini ẕevḳ-ı bāde itdi bülbül

Çü ḫoş-dem oldı cānı nūş-ı meyden
Muḥayyer oldı gūşı gūş-ı neyden

Cemāli lāle gibi ḫurrem oldı
Benefşe zülfi gibi ḫoş-dem oldı

Çü ser-mest oldı fettān gözi gibi
İçi pür-nūr oldı yüzi gibi

Ḥayānuň perdesini açdı yüzden
Ḫayāl-ı neng ü ʻārı ṣaldı gözden

Çaġırdı Yūsuf'ı ḫalvet katına
Ki ola saḳī viṣāli ṣaoḥbetine[1973]

[1973] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 489-490.

Yukarıdaki tahkiyede görüldüğü üzere Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u yanına davet edip onunla yalnız kalması düşüncesinin sorhoşluğunun bir sonuu olduğu anlaşılmaktadır.

Hadisenin devamında dile getirilen ayrıntılarda Hz. Yusuf'un yanına gelmesi üzerine Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un elini tuttuğu ve sarayına doğru birlikte gittikleri bilgisi verilir.[1974]

Eserde, Züleyha'nın yaptırdığı yedi kısımlı sarayın ilk kısmına girdiklerinde Hz. Yusuf'un, kendisi ile Züleyha'nın sarayın duvarlarına nakşedilmiş olan tasvirlerini gördüğü ifade edilirken sarayın ilk kısmından çıktıkları esnada Züleyha'nın bu ilk kısmın kapısını kilitlediği bilgisi verilir.[1975]

Hadisenin devamında Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a hâlini izah etmek için sarayın ilk kısmındaki bu odayı kullandığı anlaşılmaktadır:

Didi ey maẓhar-ı nūr-ı İlāhī
Cemālüň bāġınuň Ṭūbā giyāhı

Yüzüň mihr-i sipihr-i āşnāyī
Ṭozuň cānum gözine rūşenāyī

Boyuňdur gül-büni gül-zār-ı cānuň
Lebüňdür māyesi rūḥ-ı revānuň

Cemālüň bāġı cennet güllerinden
Dilüň ol gül-şenüň bülbüllerinden

Boyum tīri olupdur ya ġamuňdan
Gözümüň çeşmesi deryā ġamuňdan

[1974] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 491.
[1975] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 492-493.

Ṣaçuň yenginde göňlümdür perişan
Lebüň manendi çeşmümdür dür-efşān

Cemālüň şem'inüň pervānesiyem
Ḥayālüň küncinüň vīrānesiyem

Düşersem sen ruḫ-ı rūşenden ayru
Güneş nūrı gelür baňa ḳaraňu

Olursaň dostum sen benden ayru
Ölürsem olmayam ben senden ayru

Gözüm ṭoymaz yüzüňe baḳsa yüz gün
Gedānuň gözi ṭoymaz olsa Ḳārūn

Benüm āhum odından her seher-gāh
Yanar gök mezra'ı vü ḫırmen-i māh

İrişmesün duḫānum revzenüňe
Ṣaḳın kim od bıraġur ḫırmenüňe

Yanar derdüň odı cānda söyinmez
Ne ẓālimsin baňa özüň göyinmez

Fırāḳuň āteş-i cāna boyandı
Ciğer bu derd-ile ḳana boyandı

Ġamuň pervānesine ḳoşalı baş
Dehānum şem'-veş oldı pür-āteş

Başumdan eksük olmaz tīġ-ı miḫnet
Gözümden zāyil olmaz eşk-i ḥasret

Yüzün mihri-y-ile beňzüm ṣaradı
Beňüň derdi-y-ile bağrum ḳarardı

Sevād-ı zülfüň ayrılmaz gözümden
Gicemi seçmez oldum gündüzümden

Duḫānumdan felek oda boyandı
Ṭutışdı ḫırmen-i meh oda yandı

İçi şevḳ āteşiy-le yana yana
Bu şi'r ahengine düzdi terāne[1976]

Aynı eserde Züleyha'nın, sarayın yedinci kısmına kadar sırasıyla bütün odalarda Hz. Yusuf'a maksadını ifade ettiği ve bu odaların kapılarını kilitlediği ayrıntıları uzunca bir tahkiye ile yüz yetmiş dört beyitte dile getirilir.[1977]

Yine anlatının devamında sarayın yedinci odasına geldiklerinde Züleyha'nın iyiden iyiye açıkça talebini Hz. Yusuf'a ilettiği;

Niçe bir ben dişüm ṣuyın ṣorayın
Ḳo la'lüň şekkerine diş urayın

Şarāb-ı la'lüňe ḳıl beni sāḳī
Şeker dilden dilsün 'el-ayşü bāḳī'

Meyinden la'lüňüň şöyle alam kām
Ki ol sırdan hīç ağız açmaya cām

Elüň öpmek gelür şöyle elümden

[1976] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 493-495.
[1977] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 496-512.

Ki ide āstīnüň duymadım ben

Ḳucayın bilüňi şöyle kemer-vār
Ki ḳılca göňlüň olmasun ḫaber-dār

Kemer-bendüňe dil bend oldı cāndan
Ki ḫoş virür nişan ol bī-nişāndan

Ḥicāb-ı şerm açup ol gül-i ter
Döker bülbül dilinden şehd ü şekker

Çü virdi bezme sūz āteş dilinden
Bu sāz āvāzı geldi her ḳılından[1978]

Züleyha'dan aldığı bu açık teklifin Hz. Yusuf'un üzerinde derin bir tesir bıraktığı ve Hz. Yusuf'un bu tekliften hem utandığı hem de bu teklif sebebiyle terlemeye başladığı belirtilirken[1979] bu durumu gören Züleyha'nın daha fazla tahammül edemeyerek Hz. Yusuf'u elde etmek için ona saldırdığı şeklindeki ayrıntı eserde şöyle tahkiye edilir:

Zelīḫā ḳılduġınca āteşīn germ
Döker der gül gibi Yūsuf idüp şerm

Diyürek gitdi elden iḫtiyārı
Żarūrī çekdi yanına nigārı

Alup cān gibi başdı sīnesine
Ṣafa virdi dil-i bī-kīnesine

[1978] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 517-518.
[1979] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 519.

Kemer gibi bilin ḳıldı der-āġūş
Şarāb-ı cām-ı la'lin eyledi nūş

Dimezven kim lebinden būse ḳıldı
Göñül ṭıflına bir senbūse virdi

İçince bāde-i cām pür-feraḥdan
Yitürdi kendüzüni bir ḳadeḥden[1980]

Yukarıdaki tahkiyeye göre Hz. Yusuf'un kolayca kendine râm olmayacağını anlayan Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u kendine sıkıca çekip kollarının arasına aldığı ve akabinde bununla da yetinmeyip dudaklarından öptüğü anlaşılır.

Hadisenin devamında Züleyha'nın tasallutu üzerine Hz. Yusuf'un ilkin rıza göstermediği, içinde bulunduğu durumdan ötürü çok utandığı ve Züleyha'dan uzaklaşmak istediği[1981] ifade edilirken bu uzaklaşma çabası esnasında Hz. Yusuf'un, odanın her yerinde kendisi ile Züleyha'nın resimlerini gördüğü ve gördüğü bu resimler ile Züleyha'nın dayesinin efsununun da tesiriyle nefsinin bir anlık galip gelerek Züleyha'ya tatlı sözler söylediği şeklindeki ayrıntılara yer verilir:

Ḥayādan yire baḳdı ol gül-i ter
Görür kim iki naḳş olmış muṣavver

Zelīḫā'dur birini bildi taḥḳīḳ
Birin öz naḳşı-y-ıla ḳıldı tevfīḳ

Yaturlar biri birine ṭolaşmış
Şanasın cism-ile cāndur ulaşmış

[1980] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 519.
[1981] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 520.

Diyey-düň nā-şüküfte verd-i aḥmer
Olupdur ġonça-i zanbaḳla hem-ser

Olup leb-ber-leb ü sīne-be-sīne
Yatur gūyā girişmiş bir birine

Dönüp yirden olur dīvāra nāẓır
Görür anda daḫı bu vaż'ı ẓāhir

Yüzini döndürür andan semāya
Tażarru' eyleye tā kim Ḥudā'ya

Görür ṣaḳfı daḫı olmış münaḳḳaş
Yazılmış bu iki taṣvīr-i dil-keş

Neye kim baḳdı-y-ısa gördi anı
Ṭolar ol naḳş-ıla göňli vü cānı

Żarūrī meyl olur göňlinde ẓāhir
Olur ol şem'-i rūşen nerm-ḫāṭır

Meğer te'sīr ider efsun-ı dāye
Düşer mihri bu ḫurşīdüň ol aya

Gelür 'aḳla hevā sulṭānı ġālib
Olur nefsi viṣāl-i yâre ṭālib

İder āhūya şīr-āne naẓarlar
Ḫadeng-i ġamzesi ṭoġrar cigerler

İderken ġamze tīġın ḫışm-ıla tīz
Tebessümle lebi olur şeker-rīz

Urur ḫışm-ıla çeşmi zaḫm o yüzden
Nemek-efşān olur la'li bu yüzden

Ruḫ-ı gül-rengi ceng odın ider tīz
İderken ġamzeler tīrini ser-tīz

Giyürken çīn-i zülfinden zirihler
Ṭaḳarken ḳaşları yayına girihler

Söz açdı ṣulḥ yüzinden dehanı
Miyāncı oldı ol şīrīn zebanı

Dilek idüp yüz urdı vardı zülfi
Ṣalındı boynına yalvardı zülfi

Şikeste ḳılmayup ḫāṭırlarını
Giderdi ortadan esbāb-ı kini

'İẕārı ḫışm odına āb ṣaçdı
Yaňaġı āteşinüň tabı ḳaçdı

Açıldı ġonça gibi ol gül-ı ter
Ṣaçıldı leblerinden şehd ü şekker[1982]

Hadisenin devamında Hz. Yusuf'un, kendisine mukabelede bulunduğunu gören Züleyha'nın muradına ermek için daha fazla bir istekle Hz. Yusuf'u sıkıştırdığı

[1982] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 520-522.

görülürken Hz. Yusuf'un aradaki utangaçlığın kalkmasının akabinde Züleyha'ya günahtan uzak durması yollu bir nasihatte bulunduğu görülür.[1983]

Yine aynı eserde dile getirilen diğer ayrıntılarda Hz. Yusuf'un, Züleyha'ya vuslat için sabretmesi gerektiğini belirten bir izahatta bulunmasına karşın Züleyha'nın, bu teklifi reddederek ellerinde fırsatları varken vuslata ermeyi istediğini Hz. Yusuf'a ilettiği, Hz. Yusuf'un da buna karşılık olarak verdiği cevapla bu çeşit bir iş yapmayı hem Allah'tan korktuğu hem de Aziz'in gazabından korktuğu için yapmayacağını dile getirdiği ifade edilir.[1984]

Hikâynin bu kısmında Kemâl Paşazâde'nin ilginç bir ayrıntıya yer verdiği görülür. Buna göre, Allah korkusundan ve Aziz'in gazabından çekindiğini belirten Hz. Yusuf'a, Züleyha'nın gerekirse Aziz'i öldürtebileceğini ilettiği belirtilirken bunun yanı sıra bütün hazinesini Hz. Yusuf'a vermeyi, böylelikle de işleyeceği günahı affetmesi için bu hazineyi Allah'a sunabileceği şeklinde bir teklifte bulunduğu, Hz. Yusuf'un bütün bu teklifleri bir kez daha reddettiği belirtilir.[1985]

Eserde, Züleyha'nın ısrarlı tekliflerinin devam ettiği, bunlardan sonuç alamayacağını anlayınca da eğer Hz. Yusuf'tan istediği cevabı alamazsa da onu intihar etmekle tehdit ettiği şeklindeki orijinal ayrıntının şöyle tahkiye edildiği görülür:

Zelīḫā eydür iy 'İbrī-'ibāret
İbārāt-ıla vaḳtum ḳılma ġāret

Yiter yapduň murādum yolına sed
Ḳapuňdan müsteḥaḳum eyleme red

Ḳolun boynuma ṣal raḥm eyle cānum
V'eger-ni ölürem boynuňa ḳanum

Dem-i vaṣluňla germ olmazsa ger dil

[1983] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 522-525.
[1984] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 527-529.
[1985] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 530-532.

Bırağur ortaya ḫancer ṣoḳar dil

Ṣoḳup bağruma sūsen gibi ḫancer
Tenüm ḳana boyayayım çün gül-i ter

İçüme la'le gibi hicr dāğın
Urup terk eyleyem sen 'ömr bāğın

'Azīz öňüňde bula bini bī-cān
Benüm cānum-çun ide sini ḳurbān

Ḫicāb-ı ten aradan çün ola dūr
Ola cān vaṣl-ı rūḥānīy-le mesrūr

Didi bu sözi ṭoldı sūz-ıla tāb
Diledi kim ṣaçay-dı üstine āb

Bulınmadı gözinde ḳatrece nem
Çeker bir āb-gūn ḫancer hemān-dem

Uzatmış berg-i sūsen-veş dilini
Gülüň ḥall itmek-içün müşkilini

Ne dil gūyā ki bir ser-tīz sūsen
Ki ḫoş 'uḳde aça cān riştesinden

Görür yâri irişmez çāresine
Fetīl urmaḳ dilemez yāresine

Ḳılur ḥalḳına ol tīğı revāne
Diler kim ṣu içüre teşne cāne

Çü baḥr-ı ʻışḳa ṭalmışdı ol peri-rū
Boġazına irişdi lā-cerem ṣu

Boġazına irişdi mevc-i pūlād
Yirinden durdı Yūsuf tīz çün bād

Ḥıżırlıḳ itdi vü irişdi çün berḳ
Ḳomadı ki ola cismi zevraḳı ġarḳ

Görür-idi oňulmaz yâre gibi
Bileğin ṭutdı zerrīn yâre gibi

Didi kendüňe ḳıyma iy semen-ber
Yazuḳ açılmadın ṣolmaḳ gül-i ter

Degül mi ḫayf kim bu serv-i çālāk
Düşüp ola ayaḳda sāye-veş ḫāk[1986]

Yukarıdaki pasajda görüldüğü gibi Züleyha intihar etmeyi kuvvede bırakmayıp fiile de dökmeye çalışmışsa da Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın bu fiili işlemesine müsaade etmeyerek hızlı bir şekilde elini tutar.

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un şefkatli bir şekilde elinden hançeri alıp ölmesine müsaade etmediği Züleyha'nın, bu yaklaşmdan yüz bularak Hz. Yusuf'u bir kez daha dudaklarından öptüğü şeklindeki orijinal bir ayrıntıya yer verildiği görülür:

Bu deňlü yüz bulup çün aldı destūr
Didi kendüye kim maḳṣūda dest ur

Dişin biledi ḫurmā-yı lebine

[1986] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 534-536.

Elini ṣundı sib-i ġabġabine

Öpüp kām aldı şekker leblerden
Dehānın ḳıldı şirin şekkerinden

Alup üstine servin ol semen-ten
Döşer altına pister berg-i gülden

Uzadup sā'id ü sāḳını pür-şevk
Birin eyler kemer birin ḳılur ṭavḳ

Hedef ḳıldı oḳa yāḳūt kanın
Ṣadef ḳıldı güher şevḳ-ıyla cānın

Velī Yūsuf nişāna urmadı tīr
Ṣadef ḳarnını gevher ḳılmadı yir

Urup ol dürre tīz elmas bī-bāk
Güher delmek dilerdi nefs-i ḥakkāk

Velī düşüp içine ḫavf-i Yezdān
Eli sīm-āb gibi oldı lerzan

İzārınuň çözer bağı yirini
İkisin bağlar u çözer birini

Zelīḫā germ germ eyler teḳāżā
Ṭutar bu nerm nerm idüp müdara[1987]

[1987] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 537-538.

Yukarıdaki manzumeden, Hz. Yusuf'un da aklından bir an için Züleyha'ya karşılık verme isteğinin geçmesine rağmen Allah korkusu sebebiyle böyle bir işe yeltenmediği ve bir şekilde Züleyha'yı kendisinden uzaklaştırmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Yine yukarıdaki sahnenin devamında eserde son olarak Züleyha'nın kendisine tasallutunu geciktirmek istediği belirtilen Hz. Yusuf'un, odanın bir köşesinde perdeyle kapatılmış bir kısım gördüğü, bu bölmenin ne olduğunu sorunca da Züleyha'nın verdiği, *"Didi bir bütdür altundan muṣavver/Ṭaşı cevher içi pür-müşg-i ezfer"* ve *"Benüm ma'būdum oldur gice gündüz/Ayaġına sürerem dem-be-dem yüz"*[1988] şeklindeki cevaplardan perdeyle kapatılmış kısımda mabudunun bulunduğu anlaşılmaktadır ki Züleyha'nın, putunu bir örtüyle kapatmasına sebep olan şeyi, putunun bu kötü fiili görmesini önlemek maksadıyla olduğunu Hz. Yusuf'a bildirmesinin Hz. Yusuf'u kendine getirdiği ve yüzündeki günah perdesini kaldırıp Züleyha'nın yanından uzaklaştığı şeklindeki ayrıntılara yer verilir.[1989]

Bu yüzyıldaki Gubârî'nin eserinde ilkin Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a olan aşkını iletmesi için dayesini Hz. Yusuf'un yanına gönderdiği[1990] ama Hz. Yusuf'un dayeye;

Ben Züleyḫānuň emrine rāmın
Ṣaḳların dem-be-dem anuň namın

Nâmına lāyıḳ etsün ol rāyı
Olmasun bī-ḥayā vü rüsvāyī

...

Beni 'ālemden ettiňüz bīzār
Bir daḫi söyleme buni tekrār[1991]

[1988] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 538-539.
[1989] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 539
[1990] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 140-141.
[1991] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 142-143.

şeklinde verdiği cevaptan Züleyha'nın teklifini kabul etmediği ifade edilir.

Anlatıda, diğerlerinden farklı bir şekilde Züleyha'nın dayesi vasıtasıyla aldığı olumsuz cevabın üzerine Hz. Yusuf'un yanına kendisinin gittiği ve bu kez de Hz. Yusuf ile ilgili sahip olduğu hisleri kendisinin dile getirmek istediği şeklindeki bir ayrıntıya yer verilir:

Çün Züleyḫā işitdi aḫbārı
İtdi derdile nāle vü zārı

Ḳalmadı dilde ṣabr u ārāmı
Görmege gitdi ol dil-ārāmı

Vardı çün Yūsufa selām itdi
Yūsuf aňa ṣad iḥtirām itdi

Didi ey Yūsuf ey cefā-kārum
Olmaduň ẕerre deňlü ġam-ḫʸārum

Şöyle beňzer ki bilmedüň ḥālüm
Etmedüň istimā'-ı aḳvālüm

Olmadı derd-i dilden āgāhuň
Ki olmadum ẕerrece naẓar-gāhuň

Nice pür-cefālıḳ ā ẓālim
Nice bir bī-vefālıḳ ā ẓālim

Ẕerre miḳdārı şefḳatüň yoḳ mı
Ḳatre miḳdārı raḥmetüň yoḳ mı

Sergüẕeştüm saňa beyān etdüm

Cümle derdüm saňa ‘ıyān etdüm

‘Aşḳuňile diyārı terk itdüm
Yoluňa cümle varı ter itdüm

Umaridim benümle yār olasın
Ġam zamānında ġam-küsār olasın

Ey dirīġā ki sengimiş ḳalbüň
Ḥayf ḳalb-i peleng imiş ḳalbüň[1992]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un Züleyha'nın bu şekildeki yalvarışlarına da meyletmeyerek Züleyha'yı evine göndermeye çalıştığı ve böylelikle iffetini koruduğu bilgisi verilir.[1993]

Yine Gubârî'nin anlatısında, diğer anlatılardan farklı olarak Züleyha'nın Hz. Yusuf'a kavuşmak maksadıyla dayesinden yardım istediği, bunun üzerine de dayesinin Hz. Yusuf'un koynuna girmesi için Züleyha kadar güzel bir cariyeyi süsleyip hazırlayarak Hz. Yusuf'un şehvetini tahrik etmeye çalıştığı ayrıntısı dile getirilir.[1994]

Eserde, dayenin kurduğu hilenin Züleyha'nın dilinden tarifi şöyle dile getirilir:

Dāye mekrin idüp aňa ta‘līm
Oldı mekkāre ol kenīz-i ‘azīm

Ol kenīzi bu zīb ü zīverle
Mekr-i pür-ḥīle-i müzevverle

[1992] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 142-143.
[1993] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 143-146.
[1994] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 147-148.

Ḫalvet-i Yūsufa Züleyḫā tīz
‘Arż idüp anı oldı şeker-riz

İtdi medḥ u ṯenā ile temlīk
İtdi ẕevḳ u ṣafāyile taḥrīk

Didi çünki benümle yatmazsın
Cān alub cānı cāna ḳatmazsın

Benüm içün ḥarāmsın dirsin
Dīnde nā-tamāmsın dirsin

Bu kenīzüm saňa ḥelāl olsun
Zīver ü zeyn ile zülāl olsun

Dādılar içre bu da dādumdur
Dadı dadumdur adı adumdur

Seni ister bu da ḳaçar benden
Nice luṭf u kerem umar senden

Beni uyutmaz oldı sen geleli
Emrümi tutmaz oldı sen geleli

Dād u feryād pes bu dadumdan
Çıḳdı göňlümden ü nihādumdan

Bundan ola ki dādumı alasın
Dād-ı fikr-i nihādumı alasun

Hem bu dadumla ḥālümi bilesin
Cümle fikr ü ḫayālümi bilesin

Çün Züleyḫā bu ḥīleyi itdi
Döndi ḥalvet-sarāyına gitdi[1995]

Anlatının devamında, cariyeyle yalnız kalan Hz. Yusuf'un cariyeye meylettiği ve bu meylin akabinde cariyenin Züleyha'ya giderek Hz. Yusuf'un murat almak için uygun hâle geldiğini söylediği dile getirilir:

Ba'd-ez-ān ol kenīz-i mekkāre
Başladı şīvelerle güftāre

Ya'nī kim girdi mekr bāġına
Baş ḳodı Yūsufuň ayaġına

Ṣoňra arż itdi bāġınuň gülüni
Güli üzre daġıtdı sünbülüni

İtdi nergislerin pūşīde
Ṣan ṣurāḥī-i nāz-nūşīde

Daḫi arż itdi dürlü mīveleri
İtdi bu mīvelerle şīveleri

Şol ḳadar itdi kim mülāyemeti
Aňma ṣad nāzile mülā'abeti

Ḥażret-i Yūṣuf aňa meyl itdi
Cūy-ı nefsin aḳıtdı seyl itdi

[1995] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 149-150.

Ṭuydı mekkāre Yūṣufuň meylin
Yūsufuň degdi ẕeyline ẕeylin
...
Cümle mekrin idüb o mekkāre
Cümle siḥrin idüb o seḥḥāre

Oldı perrān perī gibi o zamān
Tīz Züleyḫā derine irdi hemān

Didi vuṣlat gicesidür bu gice
Ẕevḳ u 'işret gicesidür bu gice

Didi bir bir beşāret aḫbārın
Cümle keşf itdi vuṣlat esrārın[1996]

Yukarıdaki manzumede belirtildiği şekliyle Hz. Yusuf'un şehvetinin tahrik olduğu haberini alan Züleyha'nın, cariyesinin giydiği elbisenin aynısını giydiği ve cariyesiyle benzer şekilde süslenip Hz. Yusuf'un yanına gittiği belirtilir.[1997]

Tahkiyenin bundan sonrası ilginç ve orijinal ayrıntılarla doludur. Buna göre şehveti tahrik edilen ve her şeye hazır olan Hz. Yusuf'un odasında artık Züleyha bulunmaktadır:

İçeride kenīz-i mekkāre
Ḳaṣd ider ki el ura o dem kāra

Yūsuf ol dil-nevāza nāz eyler
Dil-nevāz aňa ṣad niyāz eyler

[1996] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 150-151.
[1997] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 151-153.

Oldı nāz u nevāziş işi tamām
Yūsuf ol dem kenīze oldı rām

Girdi ol ġonçe cāme-ḫʸāb içre
Ġonçedür perde-i ḥicāb içre

Ḳapı yapmaḳ bahānesine kenīz
Çıḳdı girdi o dem Züleyḫā tīz
...
Göricek yatur ol dil-ārāmı
Lerzeye geldi cümle endāmı

Başladı ḳorḳarak ṣoyunmaġa
Ḳaṣdı ‘uryān o servi ḳoçmaġa

Tīz muḳaddem ḳuşaġını çözdi
Lerzeler birle çözdi ve bozdi

Cevherī dügmesin çözüb çözemez
Her birini çeküb üzüb üzemez

Elleri dutmaz oldı dehşetden
Ne etdügin bilmez oldı ḥayretden

Düşdi āḫir yıḳıldı çün mürde
Beňzi ṣoldı çü verd-i pejmürde

Ṭuydı kimdür bu mürdeyi Yūsuf
Bildi hem mekr ü ḫurdeyi Yūsuf

Durdı yanına vardı şefḳatle
Didi ṣad raḥmet ü ri‘āyetle

K'ey Züleyḫā nedür bu ḥāletler
Bu nice telbīsler bu ṣuretler

Gül yüzine gül-āblar ṣaçdı
Pes Züleyḫā o dem gözün açdı

Yūsufa dürlü i'tiẕār itdi
Cebr içün 'arż-ı inkisār itdi

Didi Yūsuf ki alṭanam ṣanduň
Baluna barmaġum banam ṣanduň

Bildüm evvel seni buḫūruňdan
Senden öň geldi ol uġuruňdan

Hem daḫi aňladum ḫırāmuňdan
Reviş-i pāy-ı bī-nizāmuňdan

Uġri üslūbi idi hep revişüň
Hem ḥarāmī gelişidi gelişüň

Pes Züleyḫā durup ḫacāletle
Gitdi ḳaṣrına derd ü mihnetle[1998]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığı üzere, Hz. Yusuf, Züleyha'nın hilesini farkına varmış ve iffetini korumuştur.

Hadisenin bundan sonraki kısmında diğer anlatılarda da ele alındığı gibi Züleyha'nın dayesinden akıl alması ve buna göre de sarayının yedinci odasını

[1998] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 153-155.

kendisinin ve Hz. Yusuf'un suretleriyle donatması için bir nakkaş bulması şeklinde tahkiye edilir. Züleyha'nın sarayının yedinci hanesi olarak bilinen bu bölüm esasen onun ibadethanesidir.[1999]

Yine Gubarî'nin, diğer bütün anlatıların paralelinde Züleyha'nın sarayına Hz. Yusuf'u davet edişi ve girdiği her kapıyı kilitleyişi hadisesini ufak anlatı farklarıyla eserine dâhil ettiği görülür:

Çün Züleyḫānuň oldı zībi tamām
Yūsufı da'vet itdi tā ala kām

Dest-be-dest aldı vardı ḳaṣrına
Mālik olmaġa vaṣlı Mışrına

Her ḳapudan ki girdi urdi ġalaḳ
İtdi ḫādimlere 'aẕīm-i yasaḳ[2000]

Aynı şairin, diğer anlatılardan farklı olarak Züleyha ile Hz. Yusuf'u doğrudan yedinci kapıya yönlendirdiği eserdeki farklılıklardan biridir.[2001]

Sarayın bu yedinci kısmındaki duvarlarda, kendisi ile Züleyha'nın çok yakın olduğunu tasvir eden resimleri gören Hz. Yusuf'un, nefsinin kabardığı ve Züleyha'ya meylettiği ama hemen sonrasında tövbe ettiği belirtilir:

Gördi Yūsuf ki her der ü dīvār
Olmış ārāste çü naḳş-ı nigār

Naḳş olub Yūsuf u Züleyḫā hep
Sīne-ber-sīne daḫi leb-ber-leb

[1999] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 155-156.
[2000] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 158.
[2001] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 158.

Yūsuf öper dutup Züleyḫāyı
Hem Züleyḫā ḳoçar o zībāyı

Daḫi nice bunuň gibi ṣūret
Her biri ẕavḳ-baḫş u pür şehvet

Olmış ol ḫāne ẕevḳ bāzārı
Her biri birinüň ḫarīdārı

Beşeriyyet revān ẓuhūr itdi
Ḫāṭırına ḫaṭar ḫuṭūr itdi

Ḫande itdi baḳub Züleyḫāya
Meyl gösterdi rūy-ı zībāya

Yine itdi o dem ṣad istiġfār
Tevbeler eyledi hezār hezār[2002]

Eserdeki bir başka ayrıntı ise yine diğer birçok anlatıda ele alınan Hz. Yusuf'tan muradını alamayacağını anlayan Züleyha'nın kendisini hançerle öldürmeye çalışmasıdır. Gubârî'yi diğer eserlerden ayıran husus ise Hz. Yusuf'un Züleyha'nın elindeki hançeri bıraktırma çabaları esnasında Züleyha'ya söylediği cümledir. Bu cümleler, Züleyha'nın yeniden ümitlenmesine sebep olmuştur:

Raḥm idüb Yūsuf eyledi dilegin
Bilezik gibi ḳavradı bilegin

Didi ḫançer miṣāli tīz olma
Ḫançer-i tīz-i ḫūn-rīz olma

[2002] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 159-160.

Ḫançeri ivme der-ġılāf idelüm
‘Ahd ü peymānı bī-ḫılāf idelüm

Çün Züleyḫā kināyeti ṭuydı
Ḫançeri atdı Yūsufa uydı

Ḫavf-ı cānile Ḥazret-i Yūsuf
‘Arż-ı meyl eyledi o kān-ı luṭuf

Tīz Züleyḫā oturdı bisterine
Yūsufuň ahdi tā gele yirine

Ḥażret-i Yūsufuň elinde eli
Çekdi yanına ḍarbī ol güzeli

Neylesin diň o demde Yūsuf-ı pāk
Beşer etmez o dem özün idrāk

Bir yaňa dilde ḫavf ü ḫaşyet-i cān
Bir yaňa ḫavf ü ḫaşyet-i Raḥmān

Ḳaldı Yūsuf o demde ḥayretde
Ġarḳa vardı biḥār-ı fikretde

Çün Züleyḫā bu ḥayretin gördi
Yūsufuň ġarḳ-ı fikretin gördi

Didi ṣabrile cān irişdi lebe
Dök viṣālüň ṣuyun bu tāb-ı tebe

Didi ve Yūsufu hemān ḳapdı

Vermedi ḳıl ḳadar emān ḳapdı

Yūsufı aldı ya'nī sīnesine
Umar el ura ol ḫazīnesine

Fetḥ ide ḳıfl-ı dürc-i ma'hūdi
Eyleye süfte dürr-i maḳṣūdi

Ura 'aşḳile gencine pençe
Ṭılsımın fetḥ idüb ire gence[2003]

Züleyha'nın kendisine bu denli yakınlaşması ve Hz. Yusuf'un da ona cevap vermesi üzerine diğer birçok anlatıda olduğu gibi Gubârî'de de duvarda Hz. Yakup'un suretinin belirdiği ve Hz. Yusuf'a parmağını ısırarak gazapla baktığı ve bu sayede Hz. Yusuf'un günahtan sakındığı belirtilir:

Baḳdı Yūsuf o demde dīvāra
Ḳıldı ṣūretler üzre neẓẓāre

Pederi ya'nī Ḥażret-i Ya'ḳūb
Naḳş olunmış bi-ṣūret-i merġūb

Cāme vü tāc ü ḳadd ü ḳāmetle
Ya'nī evvelki şekl ü ṣūretle

Yūsufa eyleyüb ġażabla nigāh
Ḫ^{v}āb-ı ġafletden eyledi āgāh

Sūy-i dīvāra eylemiş püştin
Ġażabından ışırmış engüştin

[2003] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 162-163.

Yūsuf anı görüp ḥayā itdi
Kār- elmāsdan ibā itdi[2004]

16. yüzyılda kaleme alınan bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı sahibi Şerîf'in de diğer birçok anlatıda olduğu gibi hadiseyi sarayın bitmesinin akabinde Züleyha'nın Hz. Yusuf'u saraya davet ettirip maksadına ermeye çalıştığı bilgisini vererek ele alarak başlattığı görülür.[2005]

Yine aynı şairin, diğer birçok eserde benzer şekilde işlenen Züleyha'nın saraydaki yedi kapıyı Hz. Yusuf'un kaçmasını engellemek maksadıyla kilitletmesi hadisesini de eserine dâhil ettiği görülür.[2006]

Züleyha'nın, sarayda Hz. Yusuf'a yaklaşmaya çalıştığı ilk sahnede, Hz. Yusuf'un Tanrı'dan korkarak ve Aziz'e hıyanet etmeyerek iffetini koruduğu dile getirilir:

Yapışur her dem Zelḫā nerm ider
İlle Yûsuf Taňrısından şerm ider

Yûsuf aydur ol 'Azîz çoḳ ṣaydı māl
Ṣatun aldı beni eyledi 'ıyâl

Ben aňa ḳaṣd-ı melâmet itmeyem
Evine anuň ḫiyânet itmeyem

Didi Zelîḫâ ben 'Azîz bir yaňa
İdeyim ben cümle mâl ḳalsun saňa

Yûsuf anuň ḥâlini ḫoş görmedi

[2004] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 163.
[2005] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 178.
[2006] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 178.

Ḳaçdı andan hîç rāżı olmadı[2007]

Eserde, Hz. Yusuf'un sarayın duvarında gördüğü suretlerin yalnızca Züleyha'ya ait olduğu bilgisi verilir[2008] ve Hz. Yusuf'un duvarlardaki bu suretlerden etkilenip bir an için Züleyha'yı helali olarak düşündüğü *"Anda dir Yûsuf bu görklü cemâl/Ger 'Azîz olmasaydı bu helâl"* ve *"Lâyıḳidi kim baňa maḥrem ola/Gice gündüz hem-nişîn-i hem-dem ola"*[2009] şeklindeki tahkiyeden anlaşılmaktadır.

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un yukarıda dile getirilen düşüncesi üzerine gaipten bir sesin onu ikaz ettiği ve böylelikle bu sesin iffetini korumasını sağladığı belirtilir:

Bir ün irdi ol dem anuň sem'ine
Nişe söylersin bu sözi ma'ni ne

Ḳılmasayduň anda endîşe ḥalâl
Tâ ḳıyâmet ḳalmışıduň bi-vebâl

Şehveti senden götüriserdi Ḥaḳ
Ḥāżır ol vaḳtüňe Ḥaḳḳa ṭoġrı baḳ[2010]

Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a yaklaşma çabalarının bir diğerinde ise Hz. Yusuf'un elini ayağını öpüp ona yalvardığı esnada Hz. Yusuf'un da bir an için Züleyha'ya meylettiği bilgisi verilir:

Ol Zelîḫâ öper elin ayaġın
Bir kerrecük ola baňa sen yaḳın

[2007] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 178-179.
[2008] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 180.
[2009] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 180.
[2010] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 180-181.

Ġâlib olur Yûsufa şehvet düşer
Birbir ol dükdükleri bendi şeşer

Çün yidinci dügine geldi eli
Ġayret itdi çözmedi anı eli

Bir rivâyet bu-durur Ya'ḳûb gelür
Ḳarşusına gelür aňa görinür

Ḳaḳır atası aňa ol dem hemān
Girü ḳarşusunda olur ol nihân[2011]

Görüldüğü üzere anlatıda, Hz. Yusuf'un Züleyha'dan kendisini sakınmasının diğer birçok anlatıdaki gibi babasının ikazı sayesinde olduğu anlaşılmaktadır.

Yine eserin bu kısmında diğer birçok anlatıda da ele alınan bir rivayet daha nakledilir. Buna göre, Hz. Yusuf'un Allah'ın emriyle gelen Cebrail tarafından şehvetinin sırtının sıvanarak çıkarıldığı, böylelikle de günaha girmekten kurtulduğu belirtilir.[2012]

Bu hususta ki son rivayette, Züleyha'nın putunun üzerini örttüğünü gören Hz. Yusuf'un da kendi Tanrısından utandığı ve Züleyha'dan kendisini sakındığı ayrıntısına yer verilir.[2013]

Şerîf'in tahkiyesinde bu hususta ki son rivayette ise orijinal bir ayrıntı yer alır. Buna göre, Aziz'in suretinin, Hz. Yusuf'a görünerek ona *"El uzadub sen aňa hiç söyleme/Çün emânetdür ḫıyânet eyleme"*[2014] şeklinde hitap ettiği ve bu hitaptan utanan Hz. Yusuf'un Züleyha'dan uzaklaştığı ifade edilir.

Bu yüzyılın diğer bir Yûsuf u Züleyhâ anlatıcısı olan Taşlıcalı Yahya'da da diğer birçok eserde olduğu gibi hadise Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u inşası biten sarayına

[2011] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 181.
[2012] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 181.
[2013] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 182.
[2014] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 182.

davet etmesi ile başlar. Eserde bu kısım müstakil bir başlıkta, uzunca bir anlatımla toplam otuz üç beyitte tahkiye edilir.[2015]

Anlatıda, Züleyha'nın Hz. Yusuf'un elinden tutarak saraydaki ilk haneye girdiği ve bu hanenin duvarlarında ve zemininde Hz. Yusuf'un, Züleyha ile olan tasvirlerini gördüğü ayrıntısına yer verilir:

Elini Yûsufuň aldı eline
Du'âlar eyledi ol nâzenîne

Olup evvelki beyt içre mu'ammâ
Muḳaffel itdi ḳapusın Zelîḫâ

Duḫûl itdiler ol ṣırça sarâya
Maḳâm-ı ḫûba cây-ı dil-güşâya

Ruḫı 'aksi ile bu verd-i ḫandân
Der ü dîvârı ḳıldı la'l ü mercân

Yanında Yûsufuň şekli muṣavver
Ṭurur ma'şûḳ ile 'âşıḳ berâber

Der ü dîvârı ṣâfî vü mücellâ
Görindi 'aks-i taṣvîr-i Zelîḫâ

Derûn-ı ḫâne oldı hem-çü mir'ât
Hüveydâ oldı anda bu iki žât

Ḥicâbından bu sulṭân-ı mükemmel
Yüzine baḳmaz idi bundan evvel

[2015] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 126-127.

Temâşâ-yı cemâl oldı żarûrî
Mezîd oldı Zelîḫânuň sürūrı

Ta'accüb eyledi Yûsuf bu ḥâle
Bu mekr ü âle bu rengîn ḫayâle

Yüzini göke dikdi Mâh-ı Ken'ân
Münâcât itmege Mevlâya ol ân

Evün saḳfında daḫi oldı peydâ
Cemâl-i Yûsuf u rûy-ı Zelîḫâ

Utandı yir yüzine baḳdı fi'l-ḥâl
Görindi girü bu žikr olan eşkâl

Görür kim oldı maḳṣûdı ḫilâfı
Oḳudı neccinâ mimmâ neḥâfı[2016]

Sarayın ilk hanesinde Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a yaklaşma çabalarını yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere Allah'tan yardım isteyerek uzaklaştırmaya çalışan Hz. Yusuf'a Züleyha'nın ısrarlarının devam ettiği görülse de Hz. Yusuf'un namusunu koruyarak Züleyha'nın yaptığı bu ikinci teklifi de açıkça reddettiği görülür:

Didi Yûsuf esîr-i vuṣlat olma
Ḥarîṣ-i 'âlem-i ḳurbiyyet olma

Ol işi baňa teklîf etme ey mâh
Ki benden gelmez ol estaġfiru'llâh

Vaḳârum şîşesin ṭaşa çalma

[2016] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 127.

Yüzümüň şuyını ṭopraġa şalma[2017]

Taşlıcalı'nın anlatısında da diğer birçok anlatıda ele alındığı gibi girdikleri ilk evde Hz. Yusuf'tan istediğini alamayan Züleyha'nın Hz. Yusuf'u ikinci haneye götürüp ısrarlarını sürdürdüğü, Hz. Yusuf'un ise Züleyha'ya sabrederse zamanı geldiğinde muradına ereceği yollu cevap verip Züleyha'yı kendisinden uzak tutmayı başardığı tahkiye edilir.[2018]

Üçüncü hanede de ısrarlı tekliflerini sürdüren Züleyha'ya, Hz. Yusuf'un, *"Didi Yûsuf yüri var olma güm-râh/Her işde ḥâżır u nâẓırdur Allâh"* ve *"Gider bu egri râyı ḫâṭıruňdan/Od urma bâṭınuňa ẓâhirüňden"*[2019] şeklindeki cevaplarından olumsuz cevap verdiği görülür.

Eserde, birbiri ardınca girdikleri dördüncü, beşinci ve altıncı hanede de diğer hanelerdekine benzer şekilde Hz. Yusuf'un kendisini günahtan sakındığı ve Züleyha'yı kendisinden uzak tutmayı başardığı dile getirilir.[2020]

İlk altı haneden beklediği sonucu alamadan çıkan Züleyha'nın, yedinci hanede diğer birçok eserde yer aldığı gibi eline bir hançer alarak kendisini öldürmeye çalıştığı ve Hz. Yusuf'un da bu hançeri Züleyha'nın elinde alıp atarak Züleyha'ya engel olduğu ayrıntısına yer verilir.[2021]

Tahkiyenin bu kısmında, içinde bulunan birkaç puttan anlaşıldığına göre yedinci hane Züleyha'nın bir nevi ibadethanesi mesabesindedir:

Evüň bir gûşesinde anda yer yer
Ṭururdı bir ḳaç aṣnâm-ı mücevher

Ḳamusın ḳıldı bir zar ile mestûr

[2017] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 127.
[2018] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 128-129.
[2019] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 129.
[2020] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 129-133.
[2021] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 133.

Görinmez oldı bu aṣnâm-ı mežkûr

Bu gizlü ḥâlini çün gördi Yûsuf
Zelîḫâdan bu râzı ṣordı Yûsuf

Diid sulṭân-ı ḫûbâna orada
Ṣanemlerden ḥicâb itdüm ziyâde

Ki ma'bûdum gözine ḳarşu nâgâh
Günâh itmekden ikrâh itdüm ey şâh

Bu sözi nâgehân gûş itdi Yûsuf
Aňup Ḫaḳ cânibin cûş itdi Yûsuf

Didi cânsuz ṣanemden utanursın
Yazıḳlar saňa ma'bûdum ṣanursın

Baňa ma'bûd iken Perverdigârum
Ne içün olmaya şerm ile 'ârum

Ḳucaġından çekildi cüst ü çâlâk
Ufuḳdan nitekim ḫurşîd-i eflâk[2022]

Yukarıdaki manzumede ifade edildiğine göre Hz. Yusuf'un Züleyha'dan uzaklaşmasını sağlayan kendi Tanrısını hatırlayıp ondan utanması olmuştur.

Eserde, bu hususta ki son rivayet ise diğer anlatılarda olduğu gibi babası Hz. Yakup'un, oğluna gözükmesi hadisesidir. Buna göre babasının kızgın hâlini gören Hz. Yusuf utanmış ve bu sayede günahtan uzak durmayı başarabilmiştir:

[2022] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 134.

Rivâyetdür daḫi bu ḳavl-i merġûb
Görindi Yûsuf'a ḫışm ile Ya'ḳûb

Ḥicâb itdi hemânâ döndi ḳaçdı
Ṣalâḥı 'işmeti 'aynın açdı[2023]

Aynı yüzyıldaki Şerîfî'nin anlatısında da bu hususta ki hadiseler Züleyha'nın sarayına Hz. Yusuf'u davet etmesi ile başlar.[2024] Hz. Yusuf'un saraya gelmesinin akabinde ise sarayın ilk kısmına girdikleri ve Züleyha'nın bu esnada kapıları kilitlettiği bilgisi verilir:

Muḥaṣṣal iderek efsūn u āli
Anı evvelki ḳaṣra çekdi ḫâlī

Ḳapuyı baġladup açdı dehânın
Didi dil-dārına rāz-ı nihānın

Didi iy Yūsuf'um maḳṣūd-ı cānum
Murādum dil-berüm serv-i revānum

Aňa Yūsuf didi iy ruḫları mâh
Açup bâbı yarum itme meded cāh

Ḫalâṣ iḥsānın it ḳılma keşākeş
Yaraşmaz penbenüň yanında āteş

Onuncıda cevāba oldı ebkem
Ḳapu baġladı Yūsuf üzre muḫkem[2025]

[2023] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 134.
[2024] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 20.
[2025] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 20.

Şerîfî'nin anlatısında da diğer anlatılarda ele alındığı gibi altı ayrı sarayın altı ayrı bölümünde Züleyha'nın Hz. Yusuf'u elde etme çabalarının sürdüğü ama bir sonuç alamadığı belirtilir:

Görür el virmedi şeş derde maḳṣūd
Devāsın zann-ider sābi'de mevcūd[2026]

Eserde, girdikleri yedinci kısmın da kapısını kilitleten Züleyha'nın bu kısımda Hz. Yusuf'u elde etmeye diğer odalardan daha çokk yaklaştığı bilgisi verilir. Buna göre, bu odanın her tarafında kendisi ile Züleyha'nın suretlerinin nakşedildiğini gören Hz. Yusuf'un, Züleyha'ya meylettiği dile getirilir:

Hilāl-āsā idüp ḳaddin ḫamīde
Ṭururken gördi nā-geh ol güzīde

Görür ferş üzre yazılmış serāda
Anuňla kendi naḳşın bu arada

Ne yaňa baḳsa ol māh-ı münevver
Anı kendü-y-ile gördi muṣavver

Bıraġup göňline bu ma'ni raġbet
Zelīḫā'ya ider ḳalbī maḥabbet[2027]

[2026] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 21.
[2027] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 21.

Yukarıdaki hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un Allah'tan korkarak ve Aziz'den utanarak Züleyha'dan uzaklaştığı *"Didi yitmez mi mā'ni ḥaşyetu'llāh/'Azīz ola ḫuṣūṣā bundan āgāh"*[2028]şeklindeki tahkiyeden anlaşılır.

Şerîfî'nin eserinde yine diğer birçok eserde ele alınan Züleyha'nın kendisini hançerle öldürmeye kastetmesi, hadisesi ve kendi putundan utanması üzerine Hz. Yusuf'un da Allah'tan utanıp korkması hadisesi diğer anlatılardaki tahkiyeye benzer şekilde ele alınır.[2029]

Aynı yüzyılda Ziyai Yusuf'un eserinde de hadise Züleyha'nın Hz. Yusuf'u dayesi vasıtasıyla sarayına davet ettirmesi ile başlar.[2030]

Ziyai'nin anlatısında da diğer birçok anlatıdaki gibi Züleyha'nın Hz. Yusuf'u yanına alıpsarayının ilk hanesine girdiği ve hanenin kapısını kilitlettiği ifade edilir.[2031]

Bu ilk hanede Züleyha'nın Hz. Yusuf'a ettiği vuslat teklifinin Hz. Yusuf tarafından kibarca reddedildiği belirtilir.[2032]

Hadisenin devamında, sırasıyla girdikleri her hanenin kapısını kilitleten Züleyha'nın bu altı hanenin hiçbirinde Hz. Yusuf'u elde edemediği dile getirilir:

Her evde ḳıldı bir dürlü ḥikāyet
Geh efsūn gāh şükür ü geh şikāyet

Olup şeş derde pinhān mihre kām
Aňa şeş ḫānede yār olmadı rām[2033]

[2028] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 21.
[2029] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 21.
[2030] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 355-356.
[2031] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 357.
[2032] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 358.
[2033] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 360.

Ziyai'nin anlatısında da altı evde muradına vasıl olamayan Züleyha'nın yedinci eve girdiklerinde bu evin kapısını da kilitlettiği ve bu evde de çeşitli çabalarla onu elde etmeye çalıştığı bilgisi verilir.[2034]

Yine eserde, diğer anlatılarla paralel bir şekilde Hz. Yusuf'un bu evin dört bir yanında kendisi ile Züleyha'nın tasvirlerini gördüğü bilgisi yer alır.[2035] Gördüğü bu tasvirler karşısında Hz. Yusuf'un da Züleyha'ya gönlünün aktığı ve sonrasında Züleyha'nın daha da ümitlendiği tahkiyesi şu şekilde nazmedilir:

Bu ma'nī göňline raġbet bıraḳdı
Züleyḫā'ya ṣu gibi göňli aḳdı

Naẓar ḳıldı yüzine ol perīnüň
Güneş ṭoġdı başına müşterīnüň

Züleyḫâ'nuň ümīdi oldı tāze
Ḳarīn olam deyü ol serv-i nāze

Bu şevḳ ile idüp feryād ü zārı
Gül üzre ṣaldı nergisden bıňarı[2036]

Anlatının devamında, vuslat talebini yineleyen Züleyha'ya, Hz. Yusuf'un diğer birçok anlatıda olduğu gibi sabretmesini salık verdiği dile getirilir:

Ruṭab iy naḫl senden şīr benden
Daḫi ṭatmadan olma sīr benden

Baňa bu şīr-i ḫurmadan revān it
Ġam-ı ḥasretle yeter nātuvān it

[2034] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 361-362.
[2035] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 363.
[2036] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 363.

Didi Yūsuf aňa iy müşterī fer
Güneş saňa kenīzek māh çeker

Bugün ṣabr eyle ḳılma vaḳtimi teng
İrürme 'ismetüm mir'atine jeng[2037]

Ziyai Yusuf'un eserinde, bu hususstaki orijinal bir ayrıntı da Hz. Yusuf'un Aziz'den çekindiğini gören Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u teşvik etmek için gerekirse Aziz'i öldürebileceğini söylemesidir:

Saňa māni' nedür ben bilmezem hiç
Kim idersin özüň bu kārdan pīç

Didi māni' ḥayādur Ḥaḳḳ'dan iy yār
'Azīz'ün bir yaňa ḳahrı daḫi var

'Azīz olursa ger bu işden āgāh
Düşüp bend-i belāya bulmıyam rāh

Daḫi bir laḥẓa virmeyüp emān ol
Revān ide yire ḳanum revān ol

Züleyḫā didi kim andan yime ġam
Ḳaçan k'ol cām-ı mey nūş ide bir dem

Virem bir cām oňa şol resme serḫoş
Ola kim ḫaşr olınca yata bīhūş

Didi Yûsuf degül bu rāy maḳbūl
K'ola bir kimse benden ötrü maḳtūl

[2037] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 365.

Ḫuṣūṣā kim ‘Azīz’e benden āfāt
İre itdügi iḥsāna mükāfāt

İdüpdür ol baňa çoḳ dürlü iḥsān
Īsāet etmek aňa olmaz āsān

Īsāet idene iḥsān yirine
Ne ādem ḫurd-i seg ḥayvān yerine

Daḫi müşkil bu çünk’ola ḥıyānet
Düşe ehl-i zinā üzre ġarāmet

Çün anlara cezā-yı şer’ yazalar
Beni ol ḳavme ser defter yazalar[2038]

Yukardaki manzumede Hz. Yusuf’un Aziz’den gördüğü iyiliklere ihanet edemeyeceğini belirttiği ve böylelikle de Züleyha’yı tekraren reddettiği görülür.

Anlatıda, Züleyha ile Hz. Yusuf’un mücadelesinin akşama kadar devam ettiği belirtilir:

Bu ḳāl ü ḳīl ile rūz irdi şāma
Viṣālüňden göňül irmedi kāma[2039]

Diğer birçok eserde ele alınan Züleyha’nın kendisini hançerle öldürmeye çalışması hadisesine Ziyai’nin de değindiği görülür. Ziyai’nin anlatısında da

[2038] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 367.
[2039] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 368.

Züleyha'nın elinden Hz. Yusuf'un hançeri çekip almasının, Züleyha'daki ümit penceresinin yeniden açılmasına sebep olduğu belirtilir.[2040]

Eserde, hançer hadisesinin devamında ümidi tazelenen Züleyha'nın Hz. Yusuf'a daha da yaklaşmasına, Hz. Yusuf'un da kayıtsız kalmadığı görülür:

Elinden ḫanceri itdi revān ol
Göňülden ṣulḥa yüz ṭutdı hemān ol

Lebi şehdinden ol ārām cānuň
İçin pür ḳıldı sükkerle dehānuň

Ḳolın boynına ṣaldı tavḳ-ı ahīn
Kemer ḳıldı miyāna sāḳ-ı sīmīn

Açup dürrine ten dürc-i dehānı
Hedef ḳıldı oḳına cism ü cānı

Velī mühr açmayup Yūsuf ṣadefden
Revān ol tīri döndürdi hedefden

Diledi gerçi elmāsıyla ol dem
Kim ol dürri delüp olaydı ḫurrem

Velī āṣār-ı ḥükm-i 'iṣmet-i Ḥaḳḳ
O münkerden anı ṣaḳladı muṭlaḳ[2041]

Yukarıdaki manzumeden, Hz. Yusuf'un Züleyha'ya meyletse bile Allah tarafından korunarak günahtan uzak tutulduğu anlaşılır.

[2040] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 370.
[2041] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 370-371.

Ziyai'nin eserinde bu hususta ki son ayrıntı, diğer birçok eserde ele alınan putundan utanma hadisesidir. Buna göre, bu eserde de Züleyha'nın putundan utanıp üstünü kapattığını gören Hz. Yusuf'un da kendi Tanrısından utandığı dile getirilir.[2042]

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'de, Hz. Yusuf'un Züleyha'nın davetine icabet edip girdiği sarayda bir put olduğu ve Züleyha'nın putundan utanıp üstünü örtmesi üzerine Hz. Yusuf'un esas utanılması gerekenin Allah olduğunu dile getirdiği belirtilir.[2043]

Yine eserde, Züleyha ile bir araya gelen Hz. Yusuf'un sarayın duvarlarında kendisi ile Züleyha'nın suretlerini görmesi hadisesinden daha önce Züleyha'nın yüzüne hiç bakmadığı anlaşılır:

Gördi Yūsuf naḳş olunmış ṣūreti
Aňa ṣarılmış yatar bir 'avratı

Dér nice 'avrat ola görmiş beni
Bu ḫayāl-ile nice sarmış beni

Gördigim var mı bu ṣūret 'avratı
Kim baňa ḳılmış bu fi'l-i bid'atı

Bu Züleyḫā olmasın ḳılmış bunı
Buňa beňzer mi görem bir kez anı[2044]

Yukarıdaki hadisenin devamında Hz. Yusuf'un Züleyha'nın yüzüne baktığı ve bundan cesaret alan Züleyha'nın da Hz. Yusuf'un beline sarılarak ona kendi ahvalini anlattığı ayrıntısı eserde şöyle tahkiye edilir:

Baḳdı ol demde Züleyḫā yüzine

[2042] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 371-372.
[2043] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 182-183.
[2044] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 185.

Çeşm-i pertev érdi Zelḫā gözine

Yūsufı Zelḫāsına gösterdi göz
Zelḫānıň rūḥı ġıdālandı henüz

Gördigi vākı‘ Züleyḫā ṣūreti
Cümle kendi hep libāsı hey’eti

Yūsufa étdi Züleyḫā elini
Sīnesine aldı ḳuçar belini

‘Āşıḳam saňa didi ey nev-civān
Zincir-i ‘aşḳındayım bunca zamān

Bunca yıllardır seniň meftūnuňam
‘Āşıḳ-ı zārum senin mecnūnuňam

Ẓāhirā oldum saňa gerçi emīr
Līki ‘aşḳ étmiş beni saňa esīr

Bil ḥabībim saňa rām olsam gerek
Vuṣlat-ı cān-ile kām alsam gerek[2045]

Eserde, yukarıdaki manzumenin devamında Hz. Yusuf’un, Züleyha’nın maksadının zina olduğunu anlayıp Züleyha’yı reddettiği dile getirilir.[2046]

[2045] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 185-186.
[2046] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 186.

Yine aynı şair, Züleyha'nın Hz. Yusuf'a baskısının devam ettiğini anlattığı bir diğer hadisede Hz. Yusuf'un uçkuruna yedi kez düğüm attığı ayrıntısını da dile getirir.[2047]

Züleyha'nın, bu yedi düğümden üçünü çözdüğü esnada gayipten bir sesin geldiği ve Hz. Yusuf'un ikaz edilerek iffetini korumasının sağlandığı eserde şu şekilde ele alınır:

Çözdi üç dügünini Züleyḫā cān
Yūsuf eytdi Rabbī imdād el-emān

Geldi anuň ġūşına dérler ṣadā
Dédiler Yūsuf ḳılur mısın zinā[2048]

Yukarıdaki hadiseyle ilgili Hz. Yusuf'un Züleyha'dan ve doğal olarak günahtan sakınması hadisesinin eserde iki farklı rivayete daha dayandırıldığı görülür. Bunlardan ilkinin bir meleğin Hz. Yusuf'un suretine bürünüp elini ağzına almış bir şekilde Hz. Yusuf'a görünmesi, ikincisinin ise beşikte yatan bir bebeğin dile gelip Hz. Yusuf'u zina yapmaması konusunda uyarması olduğu görülür:

Bir daḫi dérler yarıldı bir dīvār
Bir melek göründü ol Ya'ḳūb-vār

Parmaġı aġzında ışırmış ṭurur
Yūsuf anı görüp atası ṣanur

Bunda oldı çoḳ rivāyet yā ebī
Cümleden eṣaḥ rivāyetdir ṣabī

Dile geldi ol béşikde söyledi

[2047] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 186.
[2048] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 187.

Yā Yūsuf zinā ḳılursun mı dėdi

Enbiyā olan zinā éder mi hīç
Ḥaḳḳa varmayan yola gider mi hīç[2049]

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'de, Züleyha'nın Hz. Yusuf'u Kıtfîr'e ait olan yedi kapılı bir saraya götürdüğü ayrıntısına yer verilirken Hz. Yusuf'un da altı senedir Kıtfîr'in sarayında yaşadığı bilgisi verilir:

Hemīn altı sene oldı mülāzim Ḳıṭfīre Yūsuf
Yūsuf bedr-ay Zeliḫā şems iderler dürlü devrānı
...
Var idi Ḳıṭfīrüň köşki āl ü cevher ü zeberced
Le'ālī ile yāḳutdan bezenmiş idi her yanı

Yedi ḳapU açılur ṣağ yanında ḫalvetigāhdan
Aňa giren unudur mevti ḳabri ḫaşrı mīzānı

Ḥarām üzre Zelīḫā aldı bedri 'izz ü nāz ile
Girür bir ḳapudan bağlar anı hem ẕevḳ ider cānı

Ṣorar Yūsuf ne ḥikmetdür kim bağlarsın bu ḳapuyı
Zelīḫā dir saňa ikrām içündür cānımuň cānı[2050]

Yine aynı eserde, Züleyha'nın bahsi geçen yedi kapıyı da diğer eserlerde olduğu gibi bağladığı ayrıntısı verilir.[2051]

[2049] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 187.
[2050] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 104-105.
[2051] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 105.

Anlatının devamında, Züleyha'nın Hz. Yusuf'a ilk teklifini açıkça yaptığı ve Hz. Yusuf'un bu teklifi reddetiği şöyle tahkiye edilir:

Ḥicābını ḥayānuň ref' idüp mest oldı 'ışḳından
Didi gel ḥāżır ol cānā idelim ẕevḳ-ı devrānı

Yūsuf işitdi bu sözi yüzin döndi dil-ārādan
Cevāb itdi me'āẕallāh degildür emr-i Yezdānī[2052]

Oflu Bilâl'de bu kısımda diğer birçok mesnevide de yer alan Züleyha'nın putundan utanması hadisesi[2053] ve Hz. Yusuf'un Züleyha'ya meylettiği bir sahnede babası Hz. Yakup'un parmağını ısırır şekildeki ikazından[2054] da diğer mesnevilerdeki anlatılarla ufak tahkiye farkılılıkları dışında benzer bir şekilde anlatıldığı görülür.

Bu yüzyılda müellifi belli olmayan bir anlatıda da hadisenin başlangıcı Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u sarayına davet etmesi olduğu ifade edilir.[2055]

Yine eserde, Hz. Yusuf'un saraya gelmesi üzerine bütün hizmetçi ve dayelerin yedi kapıyı kilitleyip Züleyha ile Hz. Yusuf'u sarayda yalnız bıraktıkları bilgisi verilir.[2056]

Diğer bütün anlatılarda yer alan Hz. Yusuf'un sarayın duvarlarında Züleyha ile kendisinin tasvirlerini görmesi tahkiyesinin burada da ele alındığı görülür:

yūsuf anda bir yüce yere çıḳar
ol sarāyuŋ cümle rengine baḳar

her ḳanḳı dīvāra kim gözin urur
kendü ile züleyḫā yazılu görür

[2052] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 105.
[2053] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 106.
[2054] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 107.
[2055] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 138.
[2056] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 138.

züleyḫā ḳolın kendü boynunda görür
kendü ḳolın züleyḫā boynunda görür

gėrü döner sarāyuŋ ṣaḥnın görür
ṣaḥn içinde gėrü ḳucuşmış görür

ḳanḳı yere baḳdıysa şöyle görür
āh édüben taŋrısına yalvarur[2057]

Aynı eserde, Züleyha'nın Hz. Yusuf'u ikna edebilmek için ona Mısır sultanlığını teklif ettiği bilgisi de orijinal ayrıntılardandır:

züleyḫā ėydür ḳaçma benden gel baŋa
neçe ėyülikler ėdeyüm ben saŋa

özümi saŋa mubāḥ eyleyeyüm
seni sükkerlerile ṭoylayayum

ki vėreyüm seni gül bostānına
buyruḳ ol mıṣr gülistānına

tā ki seni mıṣra sulṭān eyleyeyüm
'azīzüŋ adını pinhān ėdeyüm[2058]

[2057] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 139.
[2058] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 140.

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un kendi aslından hiç kimsenin hayinlik yapmadığını belirterek Züleyha'nın teklifini reddetiği dile getirilir.[2059]

Aynı eserde, Hz. Yusuf'un Züleyha'nın ısrarları sonrası bir anlık vesvese ile Züleyha'ya merhamet gösterdiği ve elini ona uzatmak istediği şeklinde bir ayrıntıya da yer verildiği görülür:

ḳaşmaġıl elüŋi vur gögsime
bunuŋ gibi ḫalvetde kimse görer dėme

dünyā fānidür bāri nėdelüm
zevḳimüzi ḫoş ėdüben gidelüm

yūsuf anda züleyḫāyı esirgedi
vesvese geldi kendüyi ele ġoydı

diledi kim züleyḫāya elin ṣuna
vesvese odına düşüben yana

ṣundı yūsuf züleyḫāyı ḳucaydı
bir çalabdan şol sā'at geldi nidā

yā yūsuf ṣunma elüŋ züleyḫāya
ḳanı edeb ḳanı ḫavf hem ḥayā

yūsuf anda ṣabr ėdüp durdı geri
züleyḫā ḳatlanmadı durdı öri[2060]

[2059] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 140.
[2060] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 143.

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre, Hz. Yusuf, Allah'ın ikazı sonrası vesveseden kurtulup iffetini korumayı başarmıştır.

Yine eserde, Züleyha'nın son bir hücumla Hz. Yusuf'un beline yapıştığı ve bu esnada karşısındaki duvarın yarılıp içinden bir el çıktığı ve ayasında Hz. Yusuf'un zinaya yaklaşmaması hususunda bir ikazın yazılı olduğu ifade edilir:

yūsuf anda ṣabr ėdüp durdı geri
züleyḫā ḳatlanmadı durdı öri

tācını başından aşaġı atar
ḳarşu gelüp yūsufuň belin dutar

dutdı yūsufı kim aşaġa başa
şeftālū enekin üstüne aṣa

yūsuf anda ṣabr ėdüp durdı gider
işid anda çalabım emdi nėder

yūsuf anda duruban ḳarşu baḳar
ḳarşu dīvār yarılup bir el çıḳar

bir elüŋ ayasında bir yazu görür
ol yazuyı oḳuyup gerü ṭurur

ol ḫaṭṭı avurd ėdeyüm
andan ṣoŋra ma'nāsın eydeyüm

yā yūsuf ḳılma zinā yazu budur
kim zinā eyleye ziyān olur dīne

züleyḫā anda yapışur çün yūsufa

kim yūsufuŋ cānına ḳıla cefā

ançılayın yūsufa bir ün gelür
yūsuf anda işidür ḥayrān ḳalur

revā degil kim aduŋ nebī ola
kim zinā iş senüŋ elüŋde gele

yūsuf anda kendüzin gėrü çeker
göŋline ṣabr ekinin dā'im eker[2061]

İncelediğimiz eserleri mukayeseye tabi tuttuğumuz Molla Câmî'nin anlatısında da bu husutaki hadise Züleyha'nın yaptırdığı saraya Hz. Yusuf'u davet etmesi ile başlar.[2062]

Câmî'de de diğer bütün mesnevilerde olduğu gibi Hz. Yusuf saraya gelince yedi kapılı evin ilk kısmına girdiklerinde Züleyha'nın kapıyı kilitlediği ifade edilir.[2063]

Anlatıda ilk altı ev boyunca vuslat talebini dile getiren Züleyha'nın her evde ayrı bir hikâye ve ayrı bir nükte ile Hz. Yusuf'u elde etmeye çalıştığı ama Hz. Yusuf'tan beklediği cevabı alamadığı belirtilir.[2064]

Hadisenin bu kısmında, Züleyha'nın yedinci eve girildiğinde kaçmaması amacıyla Hz. Yusuf'a altın bir kilit taktığı ayrıntısı dile getirilir.[2065]

Diğer evlerden eli boş dönen Züleyha'nın, yedinci evde bütün gayretini sergileyip Hz. Yusuf'u elde etmeye çabaladığı dile getirilirken Hz. Yusuf'un da Züleyha'nın yüzüne bakmaktan ar ettiği bilgisi verilir.[2066]

[2061] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 143-144.
[2062] Câmî, *a.g.e.,* s. 95.
[2063] Câmî, *a.g.e.,* s. 96.
[2064] Câmî, *a.g.e.,* s. 96-97.
[2065] Câmî, *a.g.e.,* s. 97.
[2066] Câmî, *a.g.e.,* s. 98.

Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın yüzüne bakmamak için yere baktığı esnada, yerdeki döşemede ve evin duvarlarında Züleyha ile kendisinin ipekli bir yatak içinde birbirlerine sarılmış tasvirini görüp Züleyha'ya meylinin arttığı belirtilir.[2067]

Yine Câmî'de, diğer eserlerin bazısında yer alan Züleyha'nın talebi üzerine Hz. Yusuf'un ondan sabretmesini istediği ve bu sabrın sonunda muradına ereceğini belirttiği ifade edilir.[2068]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'tan beklediği ilgiyi göremeyen Züleyha'nın diğer birçok anlatıda ele alındığı gibi eline bir hançer alıp kendisini öldürmeye niyet ettiği ve Hz. Yusuf'un da bunu engellemeye çalıştığı bilgisi verilir.[2069] Hz. Yusuf'un şefkatli sözlerle elinden hançeri bırakmasını sağlaması, Züleyha'nın ümidini artırmıştır. Bundan sonraki husus eserde,

> *Sevgilisinin tatlı dudağını öpmeye başladı; kolunu boynuna halka yapıp bacaklarını beline doladı. Okunun önüne canını hedef, incisinin iştiyakı ile vücudunu sadef yaptı.*[2070]

şeklinde tahkiye edilir. Hz. Yusuf'un ise bu hadise esnasında gönlünde bir arzu oluşmasına rağmen günahsız yaşamak isteği sebebiyle arzusuna gem vurduğu ve iffetini koruduğu ifade edilir.[2071]

Son olarak Câmî'nin anlatısında diğer birçok anlatıda da yer alan Züleyha'nın putunu bir perde ile saklaması, Hz. Yusuf'un bu durumu öğrenmesi ve kendi Tanrısından utanması hadisesi tahkiye edilir.[2072] Eserde, Hz. Yusuf'un bahsi geçen bu putu görmesinin Züleyha ile zina yapmaya en yaklaştığı anda Hz. Yusuf'un aklını başına getirdiği *"Elifini lâmeliften uzaklaştırdı; beyaz (kâfur renkli) mumunu gümüş makastan kurtardı."*[2073] şeklindeki cümleden anlaşılmaktadır:

[2067] Câmî, *a.g.e.*, s. 98.
[2068] Câmî, *a.g.e.*, s. 99.
[2069] Câmî, *a.g.e.*, s. 100-101.
[2070] Câmî, *a.g.e.*, s. 101.
[2071] Câmî, *a.g.e.*, s. 101.
[2072] Câmî, *a.g.e.*, s. 101.
[2073] Câmî, *a.g.e.*, s. 101.

Tevrat'ta bu hadiseye ayrıntılı bir şekilde yer verildiği görülür. Hadise:

> *Ve efendisinin karısı Yusuf'a göz koydu; ona 'Benimle yat' diyordu. Fakat Yusuf bunu reddederek, efendisinin karısına, 'Efendim evde yaptığım hiçbir işe karışmıyor, sahibi olduğu her şeyi benim elime teslim etti' diyordu. 'Bu evde kimse benden daha yetkili değil; efendim senin dışında hiçbir şeyi benden esirgemedi, çünkü sen onun karısısın. Nasıl böyle büyük bir kötülük yapıp Tanrı'ya karşı günah işlerim?' Kadın Yusuf'a her gün aynı teklifte bulunduysa da Yusuf onunla yatmayı, baş başa kalmayı kabul etmedi.*[2074]

şeklinde tahkiye edilir.

Kur'ân-ı Kerîm'de de gayet ayrıntılı bir şekilde ele alındığı görülen bu hadiseye şu şekilde yer verilir: *"Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murat almak istedi, kapıları iyice kapattı ve 'Haydi gel!' dedi. O da '(Hâşâ), Allah'a sığınırım! Zira kocanız velinimetimdir, bana güzel davrandı. Gerçek şu ki, zalimler iflâh olmaz!' dedi. Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti. İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik). Şüphesiz o ihlâslı kullarımızdandı."*[2075]

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde bu hususta birçok ayrıntıya yer verildiği görülür. Bunlardan ilki, Züleyha'nın kocası Aziz'in iktidarsız olduğu, bu sebeple Züleyha'nın Aziz ile karı koca ilişkisinden mahrum kaldığı ve Hz. Yusuf gibi güzel birini görünce de iradesini yitirip onunla birlikte olmayı istediği şeklindeki ayrıntıdır:

> *Yûsuf aleyhisselâm bir cemâl-i cemîle sâhip idi ki, kendisini gören câzibe-i hüsn ü ânına hayran olurdu. Azîz ise 'ınnîn idi. Binâ'enaleyh genç, dinç olduğu hâlde mu'âmele-i zevciyyeden bi'l-külliyye mahrûm olan haremi Züleyhâ'nın nazar-ı iştiyâkı o nûr-ı mücesseme ilişti, elinden ihtiyârı gidip tâlibe-i visâl, fırîfte-i hayâl-i muhâl oldu.*[2076]

Eserde bu hususta ikinci ayrıntının, Hz. Yusuf'un uzun süredir Aziz'in evinde kaldığı, dolayısıyla da Züleyha'nın güzelliğini ve çekiciliğini çok zamandır

---

[2074] Tevrat/Başlangıç: 39:7-10.
[2075] Kur'ân/12: 23-24.
[2076] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 40.

bilmesine rağmen ondan gelen teklifi reddetmesinin onun iffetine ve masumluğuna işaret eden bir delil olduğu şeklindeki bilgi olduğu görülür:

> *... Hazret-i müşârünileyh, sarây-ı Züleyhâ'da ârâm-sâz olmağla mehâsin-i Züleyhâ'yı dâ'imâ yakınından görürdü. Züleyhâ'nın nasıl bir meh-pâre olduğunu bilirdi. Bununla berâber ona meyl ü rağbet etmedi. Bâhusûs kendi zâhiren onun taḥt-ı esâret ü temellükünde teklîfî redd ile kabûlden imtinâ eyledi. Bu hâl-i ismet-meâl ise hazret-i müşârünileyhin me'âric-i 'iffet ü nezâhetin en yüksek basamağında hâ'iz-i 'izz-i mekânet olduğunu i'lân eder.*[2077]

Giritli Sırrı Paşa'nın belirttiğine göre, olayın geçtiği odaya yedi kapıdan girilebildiği, bu yedi kapının da Züleyha tarafından sıkı sıkı ve tekrar tekrar kapatıldığı belirtilir.[2078]

Aynı eserde, Kadı Beyzâvî'den nakledilen bir bilgiye göre, Züleyha'nın Hz. Yusuf'a ve Hz. Yusuf'un da Züleyha'ya istek duyduğu, fakat Hz. Yusuf'un niyetinin fiile çıkmayan bir kasıt yani tabii bir meyil olup ihtiyari olmadığı dile getirilirken esasen bu çeşit bir hadisede nefsine uymayarak zihnindeki düşünceyi fiiliyata dökmekten alıkoyan kimsenin de şeriata göre günahkâr olmayacağı, tam aksine sevap işlemiş sayılacağı şeklinde bir açıklamaya yer verildiği görülür:

> *Yûsuf aleyhisselâmın hemmiyle murâd, meyl-i tabî'at, münâza'a-i şehvettir. Kasd-ı ihtiyârî değildir. Bu da taḥt-ı teklîfe girmeyen şeylerdendir. Bu hemmin kıyâmı hâlinde hükm-i tabî'ata mütâba'at etmeyip ve daha açık ta'bîr ile nefsine uymayıp da, iffetini, ismetini muhâfaza edebilen kimse ise şer'an mezmûm olmak şöyle dursun, belki medh-i cemîle, Allâh tarafından ecr-i cüz' ile kesb-i istihkāk eder.*[2079]

Yine Giritli Sırrı Paşa'nın, Şehab'dan naklettiği bir bilgide Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın kendisine teklif ettiği fiilin günah olduğunu bildiği belirtilirken Allah'ın, Hz. Yusuf'a gösterdiği burhandan kastın da Hz. Yusuf'a verilen ilim ve irfan olduğu ve onun bu sayede günahtan içtinap ettiği ifade edilir:

> *Yûsuf aleyhisselâm, Züleyhâ'nın 'azm ü kasd eylediği fiilin harâm olduğunu bilirdi. İşte bürhân-ı Yezdân, şu hürmete dâll olan 'ilm ü 'irfândır ki, Züleyhâ'nın*

[2077] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 43.
[2078] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 44.
[2079] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 54-55.

> *mürâvedesi üzerine o 'ilm ü 'irfân, pîş-i nazarında tecellî ederek kabûl-i teklîfe aslâ meyletmedi.*[2080]

Eserde son olarak Giritli Sırrı Paşa'nın belirttiğine göre; Hz. Yusuf'un, Züleyha'dan uzak durmasını sağlayan ilahi burhanın, hadisenin meydana geldiği kasrın tavanında, *"Sakın zinaya yaklaşmayın, çünkü o hayasızlıktır, çok kötü bir yoldur."*[2081] şeklindeki ayeti yazılı olarak görmüş olması olduğu dile getirilir.[2082]

Süyûtî'nin eserinde de bu hususta gayet tafsilatlı bir anlatım mevcuttur. Eserde, Züleyha ve Hz. Yusuf'un birbirini arzuladığı ve eve beraber girdikleri belirtilir.[2083] Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un şalvarını çözmek üzereyken babasının suretini parmağını ısırmış[2084] bir şekilde gördüğü ve babasının söylediği;

> *Ey Yûsuf! Senin misalin –eğer onunla ilişkiye girmezsen- gökte uçan ve kimsenin kendisine güç yetiremediği bir kuşun misaline benzer. Eğer onunla ilişki kurarsan, senin misalin, o kuşun yere düşmesine benzer. Artık o kuş yere düştüğünde kendisini herhangi bir şeyin şerrinden koruyamaz. Yine senin misalin, -eğer ilişkiye girmezsen- zaptolunamayan bir boğanın misaline benzer. Ama ilişkiye girersen, senin misalin ölmüş olan ve burun deliklerine karıncaların dolduğu kendisini bir şeyden koruyamayan bir boğaya benzer.*[2085]

şeklindeki cümlelerden sonra Hz. Yusuf'un günaha bulaşmaktan sakındığı ifade edilir.

Eserde bu hususstaki önemli ayrıntılardan biri de Züleyha'nın, Hz. Yusuf ergenliğe girdiği zaman ondan murat almak istediği bilgisidir.[2086]

Aynı müfessir, İbn Abbas'tan nakledilen bir rivayette; Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a istek duyunca süslenip hazırlanıp yatağa girerek Hz. Yusuf'u beklediği, sonrasında Hz. Yusuf'un da Züleyha'nın bacakları arasına oturup elbiselerini çıkardığı esnada semadan, *"Ey Yâkub'un oğlu! Tüyleri yolunup tüysüz kalan kuş gibi olma"* diye bir ses geldiği, ama Hz. Yusuf'un bu sesten ibret almaması üzerine Allah'ın Cebrail'i gönderip Hz. Yakup'un suretine sokarak parmaklarını ısırmış ve onu tehdit

---

[2080] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2., s. 62-63.
[2081] Kur'ân, 17: 32.
[2082] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2., s. 76.
[2083] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 193.
[2084] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 193.
[2085] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 193-194.
[2086] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 220.

eder bir şekilde ikaz eder şekilde göstermesi üzerine Hz. Yusuf'un korktuğu, bunun üzerine de bütün şehvetinin parmaklarından çıkıp gittiği ifade edilir.[2087]

Aynı eserde, Ebû Nuaym'in Hz. Ali'ye dayandırdığı bir rivayette, Hz. Yusuf'un uçkurunu çözeceği esnada Züleyha'nın yerinden kalkıp evin bir köşesinde bulunan putunun üzerini beyaz bir örtüyle kapattığı ve bunu da putundan utandığı için yaptığını dile getirmesinin üzerine Hz. Yusuf'un, *"Sen, yemeyen içmeyen bir puttan utanırsın da, ben her canlının yaptığını gören ilahımdan utanmam mı!"* dedikten sonra *"Bir daha hiçbir zaman beni elde edemeyeceksin"* diyerek kendisini zinadan koruduğu dile getirilir.[2088]

Süyûtî'nin tefsirinde bu hususta önemli ayrıntılardan biri de Mücâhid'den rivayet edilen ayrıntıdır. Buna göre Mücâhid, Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın önünde şalvarını çözdüğü ve bir kocanın karısının önünde oturur gibi oturduğu esnada, Hz. Yakup'un, oğluna görünüp eliyle onun göğsüne vurarak şehvetinin parmaklarından çıkmasını sağladığı ve kendisini zinadan bu şekilde uzak tuttuğunu bildirir.[2089]

Hz. Yusuf'un kendisini günahtan sakındığı hadiseyi izah etmeye çalışanlardan İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in, Katâde'den naklettikleri bir rivayete göre de Hz. Yusuf'un, Allah'ın ayetlerinden birini görüp kendisini zinaya bulaşmaktan kurtardığı bilgisi eserdeki önemli ayrıntılardan biridir.[2090]

Yine İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in Muhammed b. Ka'b'dan naklettikleri bir rivayette Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'a parmağını ısırmış bir şekilde görünüp *"Ey Yûsuf b. Yâkub b. İshâk b. İbrâhim Halilu'r-Rahmân! İsmin peygamberler arasında yazıldığı halde sefihlerin yaptığını mı yapmak istiyorsun!"* şeklinde hitap ederek onu günaha bulaşmaktan kurtardığı bilgisi aktarılır.[2091]

[2087] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 223.
[2088] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 224
[2089] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 224.
[2090] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 225.
[2091] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 226.

Aynı eserde, İbn Ebî Şeybe, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'e dayandırılan bir başka rivayette, evin tavanının açıldığı ve Hz. Yusuf'un, babasını parmaklarını ısırırken gördüğü belirtilir.[2092]

Taberî tarihinde bu hususta Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan muradını almak istemesi hadisesine geçilmeden evvel Hz. Yusuf'un, Mısır Azizi'nin evinde altı yıldır yaşadığı ve yirmi üç yaşında delikanlı bir kimse olduğu bilgisi verilirken Züleyha'nın zaman zaman Hz. Yusuf'a övgü dolu sözlerle yaklaşmaya çalıştığı fakat Hz. Yusuf'un ise bu hâle teveccüh göstermeyip Züleyha'dan uzaklaştığı şeklindeki ayrıntılara yer verildiği görülür:

> *Vakta ki Yûsuf (a.s.) Mısır azizinin evinde altı yıl kaldı, Yûsuf yirmi üç yaşına ermişti. Zeliha Yûsuf'u çok severdi. Arada bir Hazret-i Yûsuf'un gözünden, kaşından, zülfünden ve saçından sözler söylerdi. Lâtife şeklinde halini bildirirdi. Hazret-i Yûsuf onun bu sözlerine uymazdı. Yolunu bulur, onun yanından uzaklaşırdı.*[2093]

Aynı eserde hadisenin devamında dile getirilen ayrıntılarda Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a olan muhabbetinin dayanılmaz bir hâl alması üzerine Hz. Yusuf'tan kâm almak maksadıyla Hz. Yusuf'un uyur olduğu bir esnada uyuduğu odaya girip odanın kapısını içeriden kilitleyip ondan vuslat talep ettiği ifade edilirken Hz. Yusuf'un, bu teklifi Mısır Azizi'ne ihanet etmeyeceğini ve böylesi bir işi yapmaktan Allah'a sığındığını belirterek reddettiği yolundaki hadise şöyle tahkiye edilir:

> *En sonra Zeliha'nın sabrı tükendi. Bu hale dayanamadı, Hazret-i Yûsuf'u kendisine çağırdı. Yûsuf (a.s.) onun bu çağırısına uymadı. İsteğini kabul etmedi. Fakat bir gün Yûsuf (a.s.) bir odanın içinde yalnız başına uyumaktaydı. Zeliha Yûsuf'un bu yattığı odaya girdi. Yûsuf'u uyurken gördü. Kapıyı içeriden sağlamca kilitledi. Ve Hazret-i Yûsuf'u uyandırdı. Ona:*
>
> *- Ey Yûsuf! Ben kendimi senin için süsledim, dur dedi. Hazret-i Yusuf ta:*
>
> *- Allah esirgesin, ben o işi yapamam. Ben Allah'ın ahdını bozamam. Senin erkeğin benim efendimdir. Benim hakkımda bunca iyiliklerde bulunmuştur. Ben onun kendisine hiyanette bulunamam, dedi. Böylece Yûsuf (a.s.) kendisini Hak Teâlâ yolunda böyle bir zinâdan, şeriatın kabul etmediği birleşmekten yasaklayıp uzaklaştırdı.*[2094]

[2092] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 226.
[2093] Taberî, *a.g.e.*, s. 257.
[2094] Taberî, *a.g.e.*, s. 257.

Taberî'nin eserinde bu hususta ki son ayrıntıda Hz. Yusuf'un, Züleyha'dan skınmasının Allah'ın inayeti sayesinde olduğu ve bunun da Allah'ın, Hz. Yusuf'a bir alamet göstermesi neticesinde gerçekleştiği şeklinde bir bilgiye yer verilir:

> *Eğer Hak Teâlâ yönünden de bir inayet yetişip bir alamet görünmeseydi, hal müşkül olurdu. Vakta ki Yûsuf bu alameti gördü, haram işten kaçındı. O zaman hemen Zeliha'nın elinden kaçtı.*[2095]

Bütün bu bilgiler ışığında, mesnevi şairleri tarafından ele alınan Hz. Yusuf'un kendisini günahtan sakınması, Züleyha'ya uzak durarak iffetini koruması başlığında ele aldıkları hadiselerin, Kur'ân ve tefsirler ışığında anlatılarına dâhil edildiğini söylemek gayetle mümkündür. Örneğin, mesnevilerde yer alan Züleyha'nın evinin/sarayının yedi kapılı oluşu, bu kapıların her birinin Züleyha tarafından kilitlenmesi; yine Hz. Yusuf'un, Züleyha'ya meylettiği esnada bazı deliller görmesi, gaipten sesler işitmesi yahut babasının suretini görmesi ve Züleyha'nın kendi putundan utanması üzerine Hz. Yusuf'un yaptığı hatayı fark edip kendi ilahından utanması gibi ayrıntıların aynıyla tefsirlerde yer almasının, bizim yukarıda belirttiğimiz hükmü verebilmemizi sağladığı söylenebilir.

2.17. Hz. Yusuf'un Züleyha'dan Kaçışı ve Gömleğinin Yırtılması

İncelediğimiz eserlerin istisnasız hepsinde yer alan bu hadise, şairler tarafından çoğunlukla Züleyha'nın ısrarlı çabalarla murat almak istediği Hz. Yusuf'un, Allah tarafından çeşitli ikazlara muhatap olması sonucunda Züleyha'nın yanından uzaklaşmak için kaçması ve Züleyha'nın da onun peşinden giderek Hz. Yusuf'u yakalamak için gömleğinden tutup onu yırtması şeklinde tahkiye edilmiştir.

13. yüzyıldaki Ali'nin eserinde bu hadiseye uzunca yer verilir. Buna göre, Allah'ın yardımıyla sarayda kilitli yedi kapının kendisine açıldığı ifade edilen Hz.

[2095] Taberî, *a.g.e.,* s. 258.

Yusuf'un, yine de Zeliha'dan kaçamadığı ve ona yakalandığı tahkiye edilir. Zeliha'nın bu kez Hz. Yusuf'un eteğinin arkasını sıkıca kavradığı ve bunun neticesinde Hz. Yusuf'un eteğinin arkasından yırtıldığı belirtilir. Bu sahne eserde, Zeliha'nın, Hz. Yusuf'un peşinden koştuğu ve eli Hz. Yusuf'un eteğinin arkasında olduğu hâlde kapının önüne çıktıkları şeklinde anlatılır:

Pes Zelīḥa Yūsufı ḳowup yetdi
Yetüben art itegin muḥkem dutdı
Art itegi yırtılıp Yūsuf ketti
Ḳatarlaşu taş ḳapuya çıḳar imdi[2096]

Zeliha, karşısında Aziz'i görünce koşarak Aziz'in yanına gider ve Hz. Yusuf'un kendisine fenalık yaptığını dile getirir. Bu sahnede Zeliha'nın, Aziz'e dönerek Hz. Yusuf'u korkutmasını ve hatta daha da ileriye giderek onu zindana attırmasını ister:

Zelīḥa aydur bu oġlanı zindānlaġıl
Tehdīd ḳılġıl ḳorḳutġıl ögütlegil
Ger yoḳsa bunı ḳoyup beklegil
Edebsizlik ḳıldı ol diyür imdi[2097]

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin varyantında da hadise diğer varyantlarda olduğu gibidir. Allah'ın hıfz edip günahtan sakındığı Hz. Yusuf, Zeliha'nın elinden kurtulmak için kaçıp kapıların yanına gelir, peşi sıra da Zeliha gelir. Zeliha'nın hadisenin çok öncesinde kilitlettiği kapılar açılır. Hz. Yusuf kurtulur; fakat eteği arkasından yırtılır. Bu esnada Kutayfer gelir. Züleyha ve Hz. Yusuf'un içinde bulundukları ahvali anlar. Züleyha, Kutayfer'den Hz. Yusuf'u cezalandırmasını ister.[2098]

[2096] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 191.
[2097] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 191.
[2098] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 203-204.

14. yüzyıl anlatılarından Darîr'de Züleyha'nın Hz. Yusuf'tan muradını almak üzere olduğu anda beşikteki bir çocuğun Allah'ın inayetiyle dile gelip Hz. Yusuf'un kaçışına yardım ettiği ayrıntısı verilir:

çün züleyḫā yūsufa kim ḳaṣd ider
bişik ile oġlan anda idi meger

oġlana dil virdi taňrı söyledi
yūsufa ol dem naṣīḥat eyledi

oġlan eydür yūsufa ey mihribān
ṭurma bunda ḳapuya yöri hemān

çekdi yūsuf kendüzini bā-şitāb
ḳapuya yöridi oldı feṯḥ-i bāb

ardına düşdi züleyḫā bā-sitīz
dutdı gömlegin yūsufň yırtdı tīz

yūsuf anda derdile āh eyledi
taňrı aňa ḳapudan rāh eyledi

ḳapular açıldı yol oldı 'ıyān
çıḳdı yūsuf yedi ḳapudan revān

ard etegin yūsufun çün yırtılur
ol züleyḫānuň elinden ḳurtulur[2099]

[2099] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 341.

Yukarıdaki manzumede, diğer bütün anlatılarda da yer verilen Hz. Yusuf'un kaçışı esnasında Allah'ın yardımıyla kapıların bir bir açılması hadisesinin dile getirildiği görülür.

Bu yüzyıldaki Süle Fakîh'in anlatısında, babası Hz. Yakup'un ikazıyla içinde bulunduğu durumun vahametinin farkına varan Hz. Yusuf'un, Züleyha'dan kurtulmak için ciddi çaba sarf ettiği görülür:

Şerm-sār oldı ki bilmez n'ide
Yolı gözedür ki çıḳuban gide

Zelḫā daḫı kendüyi dutup durur
Çekinüp Zelḫāyı taḫtından sürür

Bir zamān çekişdi ikisi bile
Ḳurtulımadı elinden ne ḳıla

Şol ḳadar çekişdi ki ḳurtılur
Ḳaçmaya ol dem Yūsuf furṣat bulur

Yügürü ḳapuya segirdi varur
Zelḫā daḫı ḳaçduġın anuň görür

Düşdi Zelḫā ardına Yūsuf ḳaçar
Çalab ol baġlu ḳapuları açar

Baġlu ḳapu aňa ḳarşu açılur
Sıçradı Yūsuf daḫı ṭaşra durur

Yine bir baġlu ḳapu daḫı kilīd
Aňa varınca açıldı gey işid

Çıḳdı Yūsuf daḫı hem andan girü
Bir ḳapuya daḫı irişdi girü

Ol daḫı açıldı hem ḳarşu yine
Sen Çalabuň ḳudretin bir gör yine

Yidi ḳapuyıdı ol sarāy daḫı
Ḳamusınuň üstinde kilīd daḫı

Yūsufa ḳarşu açıldı birbirin
Altı ḳapudan geçer Yūṣuf hemīn

Bir ḳapu ḳaldı çün aňa irişür
Zelḫā daḫı ardından yitüşür

Yitdigü dem Yūsuf etegin dutar
Yūsuf daḫı kendüzin ṭaşra atar

Çekdügi dem art etegi yırtılur
Yarısı Zelḫānuň elinde ḳalur[2100]

Aynı yüzyıldaki Garîb'in varyantında da babası Hz. Yakup'un suretini gören Hz. Yusuf'un, Züleyha'dan kaçmaya çalıştığı ve yedinci kapıya geldiğinde Züleyha'nın onu yakaladığı ifade edilir.[2101]

Eserde, bu kısımda orijinal bir ayrıntıya yer verilir ve Züleyha'nın Hz. Yusuf'u gömleğinden çekiştirmesi esnasında gömleğinin bir parçasının elinde kaldığı dile getirilir:

Gömlegi Yūsuf'uň anda yırtılur

[2100] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 219-220.
[2101] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 495-496.

Bir parası Zelḫa elinde ḳalur[2102]

Bu yüzyılda kaleme alınan Şeyyad Hamza'nın anlatısında Hz. Yusuf'un Züleyha'dan kaçmaya karar vermesi Allah tarafından gönderilen bir meleğin Hz. Yusuf'taki şehveti vücudundan çıkarmasının akabinde olduğu görülür:

soň ucı gökden bir ferişte iner
arḳasını yūsufuň ṭutar sıġar

varı şehvet barmaġından tökülür
şehveti gider bu kez sākin olur

'işmet ḳapusın çalap aňa açar
fāhiş işten yıġlınur yūsuf ḳaçr

yūsufı zelīḫā ḳomaz ḳapuya degi
yėtti ṭutdı yırtılur ard etegi[2103]

15. yüzyıl anlatılarından Tebrizli Ahmedî'de, Züleyha'dan kaçmaya çalışan Hz. Yusuf'a yedi kapının da açıldığı bilgisi verildikten sonra, diğer anlatılardan farklı olarak Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u bu kapıların dışında taş eşikte yakaladığı ayrıntısı verilir:

Yedi ḳapu Yûsuf'a oldı güşâd
Yûsuf'u ḳodı revân ol nâ-murâd

Ṭaş eşikte yetdi ardından anuň
Dāmenini dutdı girüden işbunuň

[2102] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 496.
[2103] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 155.

Ol girüden bu ilerü ḳıldı zûr
Dâmen ayrıldı girüden bî-ḳuṣūr[2104]

Aynı yüzyıl anlatılarından Çâkerî'de, Hz. Yusuf'un yapacağı fenalığın farkına varması ve akabinde kaçması hadisesinin, Züleyha'nın kendi putundan utandığını görmesi üzerine Hz. Yusuf'un da kendi ilahından utanması sonrasında gerçekleştiği dile getirilir.[2105]

Diğer anlatılarda dile getirilen Hz. Yusuf'un yanına geldiği her kapının Allah'ın inayetiyle açılması hadisesi, burada da diğer anlatılarla benzer şekilde tahkiye edilir:

Segirdüp irdi ḳapuya şitābāb
Didi yol vir baňa iy pāk Yezdān

Ne bāba gelse olurdı güşāde
Bulurdı ḳufl-ı der olmış fütāde

'Acīb bu yoġ iken destinde miftāḥ
Ḳılurdı her ḳapuya feṭḥ fettāḥ[2106]

Yine aynı eserde, diğer birçok anlatıda ifade edildiği gibi Züleyha'nın Hz. Yusuf'un peşinden koşup gömleğini yırttığı evin yedinci ev olduğu dile getirilir:

Züleyḫā sırçası ardınca nālān
Yapışdı ḫāne-i āḫirde giryān

Yine dön didi ṭutdı dāmenini

[2104] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 35b.
[2105] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 303-304.
[2106] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 304.

Çeküp ardından ol pīrāhenini

Çıḳup elden ol āhū-yı remīde
Çü ġonve oldı pīrāhen derīde[2107]

Bu yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'de de Çâkerî'de ele alındığı gibi Hz. Yusuf'un Züleyha'dan kaçmaya karar vermesi put hadisesinin akabinde gerçekleşir.[2108]

Eserde, Hz. Yusuf'un önüne geldiği tüm kapıların Allah'ın yardımıyla açıldığı ayrıntısı da dile getirilir.[2109]

Hamdullah Hamdî'nin anlatısında Züleyha'nın Hz. Yusuf'un arkasından koşup gömleğini yırttığı dile getirilirken Garîb'in anlatısında olduğu gibi yırtılan gömleğin bir parçasının Hz. Yusuf'un elinde kaldığı ayrıntısından bahsedilir:

Çün Züleyhâ bu hâli gördü revān
Erdi âhır kapıda ana hemān

Tuttu pîrâhenini çün gül-i pâk
Ard etegini anun eyledi çâk

Çıktı çün cân gibi o tâze beden
Kaldı destinde pâre-i dâmen[2110]

[2107] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 304.
[2108] Hamdî, *a.g.e.*, s. 324-325.
[2109] Hamdî, *a.g.e.*, s. 325.
[2110] Hamdî, *a.g.e.*, s. 325.

15. yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Hatâyî-i Tebrizî'nin eserinde, Hz. Yusuf'un kendine gelip Züleyha'dan kaçmasını sağlayanın babası Hz. Yakup'tan gelen sözlü ikaz sonrası olduğu belirtilir:

Ṣoňra āvāz geldi gökden ol zamān
Bilmiş ol ki Yūsuf aḥvālüň yaman

Enbiyālar defterinden aduňı
Ḥaḳ çıḳarur diňlemez feryāduňı

Yine özin yire urdı ol dem ol
Ṣoňra ḳaçdı tā özin ḳurtara ol

Ḥaḳ te'ālā Cebre'īle söyledi
Tiz var ol eşikleri açġıl didi

Cümlesin açdı Yūsu çıḳdı o dem
Zelḫā ardından anuň yetdi o dem[2111]

Yukarıdaki tahkiyede görüldüğü üzere, burada da Hz. Yusuf'a bütün kapıları açan Cebrail vasıtasıyla Allah'tır.

Eserde, Züleyha'nın Hz. Yusuf'un gömleğini yırttığı sahnede, ikisinin arasında ciddi bir itiş kakışın olduğu ve gömleğin yırtılması üzerine Züleyha'nın duyduğu nedamet dile getirilir:

Ol etegin çeküben itdi gerü
Ol gerü çekdi bu çekdi irelü

Etegi yırtıldı Yūsufuň o dem

[2111] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 185.

Zelḫā oldı peşīmān çekdi nedem[2112]

16. yüzyıl anlatılarından Bağdatlı Zihnî'de, Garîb ve Hamdullah Hamdî'nin anlatılarında yer aldığı gibi Hz. Yusuf'un yapmak üzere olduğu fenalığın farkına varması ve kaçmaya karar vermesi, Züleyha'nın kendi putundan utanıp üstünü örtmesi üzerine, Hz. Yusuf'un da kendi ilahından utanmasının akabinde gerçekleşen bir hadise olarak tahkiye edilir.[2113]

Diğer bütün anlatılarda olduğu gibi, Hz. Yusuf'un önüne geldiği her kapının kendine açılması hadisesine Zihnî'nin anlatısında da yer verilir.[2114]

Eserde, Züleyha'nın Hz. Yusuf'un gömleğini yırttığı sahnede önemli bir ayrıntıya yer verilir ve Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un gömleğini ense kısmından yırttığı belirtilir:

Yitişdi 'āḳıbet mehcūr u ġamnāk
Ḳafādan ḳıldı gül pīrāhenin çāk

Hevādan berg-i gül gibi remîde
Elinden çıḳdı pīrāhen derīde[2115]

Bu yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin varyantında da bu başlıktaki hadisenin, Züleyha'nın kendi putundan utandığını anlayan Hz. Yusuf'un, kendi Allah'ından utanarak odadan bir an önce uzaklaşmak istemesiyle geliştiği görülür.[2116]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda, diğer eserlerle benzer bir tahkiye ile Hz. Yusuf'un sırasıyla her odanın kapısına ulaştığında Allah'ın inayetiyle kilitli kapıların kendisine birer birer açıldığı ve yedinci kapıya geldiğinde Züleyha'nın, arkasından

[2112] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 185.
[2113] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 415.
[2114] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 416.
[2115] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 416.
[2116] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 539-540.

yetişip Hz. Yusuf'un gömleğini yakaladığı, bu esnada da gömleğin yırtıldığı bilgisi verilir:

Ḳaçup yil gibi çün ta'cīl ḳıldı
Ne ḳapuya ki el urdı açıldı

Meger ol Ḳādir-i Ḳayyūm u fettāh
Kilīde barmaġın ḳılmışdı miftāḥ

Zelīḫā ardına düşdi vü gitdi
Yidinci ḳapunuň içinde yitdi

Urup çün dāmenini ṭutdı bī-bāk
Çeküp gül gibi itdi dāmenin çāk

Derīde pīrehen çün ġonça-i ter
Elinden çıḳdı ol serv-i semen-ber[2117]

Aynı yüzyılda Gubârî'nin eserinde Hz. Yusuf'un, Züleyha'dan kaçışını başlatan hadisenin; Süle Fakîh, Garîb ve Hatâyî-i Tebrizî'nin eserinde olduğu gibi babası Hz. Yakup'un ikazı sonrasında gerçekleştiği ifade edilir.[2118]

Yine diğer bütün anlatılarda yer alan önüne geldiği kapının kilidinin açılması hadisesine Gubârî'nin anlatısında da yer verildiği görülür.[2119]

Gubârî'nin eserinde de Garîb ve Hamdî'nin eserlerinde ele alındığı gibi Züleyha'nın Hz. Yusuf'un gömleğini yırttığında elinde bir parçasının kaldığı ayrıntısı eserde, *"Çıḳdı elinden revān Züleyḫānuň/Pāresi ḳaldı elinde dāmānuň"*[2120] şeklindeki anlatımdan anlaşılmaktadır.

[2117] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 540.
[2118] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 164.
[2119] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 164.
[2120] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 164.

Bu yüzyılın bir diğer anlatısı olan Şerîf'in eserinde, Hz. Yusuf'un Züleyha'dan kaçma fikrinin aklına gelmesinin iki ayrı rivayete dayandırıldığı görülür. Birinci rivayet; Çâkerî, Hamdullah Hamdî, Bağdatlı Zihnî ve Kemâl Paşazâde'nin eserlerinde de belirtildiği gibi Züleyha'nın kendi putundan utandığını gören Hz. Yusuf'un, bunun üzerine kendi ilahından utanması ve Züleyha'dan kaçması şeklinde tahkiye edilir.[2121]

Eserde bu hususstaki ikinci rivayet ise diğer hiçbir anlatıda dile getirilmeyen orijinal bir ayrıntıdır. Bu rivayete göre, Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın yanından kaçma sebebinin, Aziz'in suretinin Hz. Yusuf'a görünmesi ve onu emanete hıyanet etmemesi hususunda uyarması üzerine gerçekleştiği belirtilir:

Ba'żı aydur görinür ol 'Azîz
Yûsufa aydur ki olma bî-temîz

El uzadup sen aňa hiç söyleme
Çün emânetdür ḫıyânet eyleme

İşidür bu 'ibreti Yûsuf ḳaçar
Emr ider Ḥaḳ ḳapuları hep açar[2122]

Eserde, bu başlıkta son olarak diğer eserlerle benzer bir şekilde Züleyha'nın Hz. Yusuf'un ardından kapıya kadar koşarak gömleğini arkasından yırttığı dile getirilir:

Ol Zelîḫâ anda ḳapuya degin
Yügürüp dutar anuň ard etegin

Ḳaçar andan Yûsuf ol dem çekinür
Ard etegi göňleginüň yırtılur[2123]

[2121] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 182.
[2122] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 182.
[2123] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 182-183.

16. yüzyıldaki Taşlıcalı Yahya'nın anlatısında da Süle Fakîh, Garîb, Hatâyî-i Tebrizî ve Gubârî'nin anlatısında olduğu gibi Hz. Yusuf'un Züleyha'dan kaçmasının, babasının kızgın suretini görmesinin akabinde gerçekleştiği belirtilir.[2124]

Yine Taşlıcalı'nın anlatısında, diğer anlatılarda da tahkiye edilen kilitli kapıların Hz. Yusuf'a açılması hadisesinin de ele alındığı görülür.[2125]

Eserde, Züleyha'nın Hz. Yusuf'un gömleğini yırttığı sahne de kısaca bir beyitle şöyle dile getirilir:

Elinden ḳurtulup ol nūr-ı dīde
Gül-i ter gibi dāmānını derīde[2126]

Bu yüzyıldaki Şerîfî'de de durum Çâkerî, Hamdullah Hamdî, Bağdatlı Zihnî ve Gubârî'de ifade edildiği gibi Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın putuna gösterdiği saygıyı görerek kendi ilahından utanması ve sonrasında Züleyha'dan kaçması şeklinde tahkiye edilir.[2127]

Yine aynı eserde, diğer birçok anlatıda tahkiye edildiği üzere Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u yedinci kapıda yakaladığı ayrıntısı dile getirilir:

Ḳaçınca māh-ı Ken'ān rāha ḳarşu
Açıldı ḳapu evvel māha ḳarşu

Zelīḫā bile ardınca giderdi
Yidinci ḳapuda ardından irdi

Verāsından o māha irişince
Hemān pīrāhenine urdı pençe

[2124] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 134.
[2125] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 134.
[2126] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 134.
[2127] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 21.

Çekince dāmenin ol serv-i çālāk
O sā'at ġonce-veş dāmen olur çāk[2128]

Yukarıdaki tahkiyede görüldüğü gibi, Hz. Yusuf'un karşısına çıkan bütün kapıların kendisine açılması ve gömleğinin yırtılması ayrıntısı burada da diğer birçok anlatıda olduğu gibidir.

Bu yüzyıldaki bir diğer anlatı olan Ziyai Yusuf'un eserinde, diğer bütün mesnevilerden farklı olarak Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın yanından kaçmasının put hadisesinden sonra gerçekleştiği belirtilse de öncesinde Hz. Yusuf'un kaçmak için bir bahane aradığı bilgisi verilir:

Gözedürken ḫalāṣ olmaġa bir rāh
Görindi köşede bir perde nāgāh

Aňa ol perdeden itdi suāli
Diledi kim anuň keşf ola ḥāli

Didi ol perdede iy māh ruḫsār
Benüm mestūr u maḫfī bir bütüm var

...

Ola bu perdenüň pinhān içinde
Beni görmeye bu işyān içinde

Bu sözden Yūsuf itdi āh ü nāle
Didi Ḥaḳḳ bāṭıl işden niçe ḳala

[2128] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 21-22.

Senüñ göñlüñe düşüp bunca ḥālet
Gele kendüñe bir ṭaşdan ḫicālet

Ḫüdā'dan kim odur dānā-yı esrār
Niçün ben olmıyam şermende vü zār

Bunı duyup o lezzetden uṣandı
Bu ṭatlu uyḫudan ol tīz uyandı

...

Ḳoyup anı çü ḳaçdı rāha ḳarşu
Açıldı her ḳapu ol māha ḳarşu[2129]

Eserde, bu hususstaki en orijinal ayrıntının ise Hz. Yusuf'un önüne geldiği kapıları parmağıyla işaret ederek açtığı bilgisi olduğu söylenilebilir:

Segirtüp her ḳapuya kim gelürdi
Ḳapularuñ kilīdi açılırdı

Olup barmaġı miftāḥ-ı beşāret
Açulırdı ḳapu itse işāret[2130]

Ziyai Yusuf'un anlatısında bu hususstaki son hadise, Züleyha'nın Hz. Yusuf'un peşinden koşması, ona yedinci kapıda yetişmesi ve gömleğini arkasından çekip yırtması şeklinde diğer anlatılarla paralel bir tahkiye ile dile getirilir.[2131]

[2129] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 371-372.
[2130] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 372.
[2131] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 372.

18. yüzyılda telif edilen Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında Hz. Yusuf'un Züleyha'dan kaçarken hemen öncesinde kilitli kapıların Allah'ın emriyle Cebrail tarafından açık bırakıldığı belirtilir.[2132]

Hadisenin devamında ilginç bir ayrıntıya yer verilerek Hz. Yusuf'un, Züleyha'dan kaçarken sarığının ve arkasından koşan Züleyha'nın da tülbendinin başından düştüğü belirtilir:

Geldi Cebrā'il ḳapuları açar
Gördi ḳapular açıḳ Yūsuf ḳaçar

Düşdi destārı yére étdi firār
Ol Züleyḫā ardına düşdi ḳovar

Düşer anuň daḫı dülbendi yére
Cehd éder ki Yūsufa eli ére[2133]

Bu anlatıda da diğer birçok anlatıda olduğu şekliyle Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un arkasından elini uzatarak gömleğini yırttığı dile getirilir.[2134]

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'nin anlatısında bu başlıktaki ayrıntılar kısaca dört beyitte ele alınır:

Didiler ba'ż rāvīler ṭurur Ya'ḳūb ol eṣnāda
Işırur barmaġın ya'nī ḥayāya ḳındurur anı

Hemān-dem döndi Yūsuf yüzin ol bedr-ayı ḥüsnādan
Ḳapular açılur fi'l-ḥāl irişdi luṭf-ı Yezdānī

[2132] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 188.
[2133] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 188.
[2134] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 188.

Ḳaçar Yūsuf Zelīḫā gelür ardınca ḳadem bir bir
Hemān ṣoň ḳapuya irdi alur pençesine anı

Ḳamīṣı Yūsufuň degdi Zelīḫā destine nāgāh
Çeker şaḳḳ ider anı çün ṭutuşdı baġrıla cānı[2135]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü gibi Hz. Yusuf'un Züleyha'nın yanından kaçmasının babasının ikazıyla gerçekleşmesi, Züleyha'dan kaçmaya başlayan Hz. Yusuf'a kapıların Allah'ın yardımıyla açılması, son kapıya geldiklerinde Züleyha'nın Hz. Yusuf'un gömleğini yırtması gibi ayrıntıların ufak anlatı farklarıyla diğer birçok anlatıdaki gibi tahkiye edildiği görülmektedir.

Bu asırda müellifi belli olmayan bir anlatıda Hz. Yusuf'un, Allah'ın ikazları neticesinde Züleyha'dan kaçtığı belirtilir.[2136]

Eserde, Hz. Yusuf'un kaç kapıyı geçtiği açıkça belirtilmezse de gömleğinin Züleyha tarafından yırtılmasının bu kapıların tümünden çıktıktan sonra gerçekleştiği anlaşılır:

çekinü çekinü yūsuf elinden ḳaçar
çalap ḳapuları cümle açar

bir bir ol ḳapuları yūsuf geçer
şöyle segirdüben ṭaşra çıḳar

züleyḫā yūsufuŋ yetüp etegin ṭutar
yūsuf anda kendüzin ṭaşra atar

züleyḫā çeker etegi yırtılur

[2135] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 107.
[2136] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 144.

yarusı züleyḫānuŋ elinde kalur[2137]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre; Züleyha, Hz. Yusuf'un gömleğini yırtınca gömleğin bir yarısı kendi elinde kalmıştır.

Molla Câmî'nin anlatısında da hadise diğer birçok şairin ele aldığı gibi, Züleyha'nın putundan utandığını gören Hz. Yusuf'un kendi ilahını aklına getirip ondan utanması ve bunun üzerine Züleyha'dan kaçmaya çalışması şeklinde ele alınmıştır.[2138]

Eserde, *"Hangi kapıya gelse, daha açmaya teşebbüs etmeden kilit bir tarafa sürgü bir tarafa uçup gidiyordu."*[2139] ve *"Parmağı ile işaret edince, sanki parmak, elinde anahtar oluyordu.*[2140] şeklindeki tahkiyeden, Züleyha'nın kilitlediği kapıların her birinin açıldığı bilgisi, diğer bütün anlatılarla paralel bir şekilde dile getirilir.

Câmî'de bu hususta son olarak Züleyha'nın Hz. Yusuf'u kovalama hadisesinin son evde nihayet bulduğu ve burada yetiştiği Hz. Yusuf'un, gömleğinin arka tarafından yırtıldığı ayrıntısı verilir.[2141]

Tevrat'ta anlatılan hadisede, Züleyha'nın Hz. Yusuf'tan murat almak için çabaladığı esnada Hz. Yusuf'un gömleğini yırtması hadisesinden bahsedilmediği görülür. Hadisenin Tevrat'ta, *"Ve kadın Yusuf'u giysisinden tutup yakaladı, 'Benimle yat!' dedi. Fakat Yusuf giysisini kadının elinde bırakarak dışarı kaçtı."*[2142] şeklindeki anlatımından, gömleğin bütünüyle Züleyha'nın elinde kaldığı ve yırtılmadığı bilgisine ulaşılmaktadır.

Kur'ân'da ise Hz. Yusuf'un, Züleyha'dan kaçması esnasında gömleğinin arka tarafından yırtıldığı açık bir şekilde belirtilir ve yine Hz. Yusuf'un Züleyha'dan kaçma

---

[2137] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 144.
[2138] Câmî, *a.g.e.,* s. 101.
[2139] Câmî, *a.g.e.,* s. 101.
[2140] Câmî, *a.g.e.,* s. 101.
[2141] Câmî, *a.g.e.,* s. 101-102.
[2142] Tevrat/Başlangıç: 39:12.

sebebi olarak da Allah'ın, Hz. Yusuf'a gösterdiği delilden bahsedilir. Hadise Kur'ân'da, *"Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti. İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik)."*[2143] ve *"İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkadan yırttı."*[2144] şeklinde anlatılır.

Mukayesemize esas teşkil eden Giritli Sırrı Paşa'nın eserinde zikredilen bu hususta ilk ayrıntıya göre Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un saraydan çıkıp gitmesini engellemek için arkasından koşup gömleğini yırttığı ifade edilen kapının, daha önceden kilitlendiği belirtilen kapılardan biri olmadığı, bu kapının sarayın dış kapısı olduğu şeklindeki ayrıntıya yer verilir.[2145]

Aynı eserde, Hz. Yusuf ve Züleyha'nın odadan çıktıkları sahne şöyle tahkiye edilir:

> *Yûsuf aleyhisselâm, Züleyhâ'nın teklîfini kabûlden ibâ edip müşârünileyhânın taarruzundan tahlîs-i girîbân, emeliyle dışarı çıkmak, Züleyhâ dahi onu çıkıp gitmekten men' etmek üzere ikisi de cây-gâh-ı rehâyî olan dış kapıya doğru seğirttiler.*[2146]

Yukarıdaki tahkiyeden anlaşıldığı üzere Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın birlikte olma talebi ve kendisine saldırması üzerine ondan kurtulmak için saraydan çıkmaya çalıştığı, Züleyha'nın da onu engellemek için peşi sıra dış kapıya doğru bir nevi yarışarak koştukları ve eğer Züleyha, Hz. Yusuf'u geçmiş olsaydı onun dışarı çıkmasını engellemek için kapıyı tutacağı şeklinde özetlenebilir.

Eserde, sarayın dış kapısına ulaşıncaya kadar daha birkaç kapının olduğundan bahsedilirken Zemahşerî'den nakledilen bilgiye göre sarayın dış kapısına varabilmek için içerideki kilitli kapıları geçmesi gereken Hz. Yusuf'un, kapalı kapılara yaklaştıkça

---

[2143] Kur'ân/12:24.
[2144] Kur'ân/12:25.
[2145] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 80.
[2146] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 78.

kilitlerinin kendi kendine dağılıp açıldıkları ve bu sayede sarayın dış kapısına ulaşabildiği şeklinde bir bilgi dile getirilir.[2147]

Aynı eserdeki bir başka ayrıntıda Giritli Sırrı Paşa'nın, Hz. Yusuf'un gömleğinin Züleyha tarafından yırtılması sahnesiyle ilgili olarak Hz. Yusuf'un, Züleyha'dan önce koşup kapıya vardığı Züleyha'nın ise Hz. Yusuf'un peşinden koşarak eteğinin arkasından tutup çektiği ve sonrasında Hz. Yusuf'un gömleğinin uzunlamasına yarıldığı belirtilir:

> *Malum olsun ki, Yûsuf aleyhisselâm, Züleyhâ'dan mukaddem kapıya vardı, dışarı çıkmak istedi, Züleyhâ ise arkasından koşarak gömleğinin art eteğinden tutabildi, geri çekdi, gömlek tûlen münşakk oldu.*[2148]

Süyûtî'nin tefsirinde, Hz. Yusuf'un gömleğinin yırtılması hadisesi anlatılırken dile getirilen, *"Aziz'in hanımı yetişip gömleğinin arka tarafından yakalayıp çekti ve gömlek Hz. Yûsuf'un üzerinden çıktı. Yûsuf gömleği bırakıp kapıya doğru koşunca…"*[2149] şeklindeki ifadelerden hadisenin gerçekleştiği sahne anlatılırken ilkin Hz. Yusuf'un gömleğinin yırtıldığı şeklindeki bilginin yer almadığı görülür. Hadisenin devamındaki tahkiyede, haklının kim olduğunun tespit edilmeye çalışıldığı esnada, gömleğin arkadan yırtılmasının yahut önden yırtılmasının suçlu olanın kim olduğuna bir nevi şehadet işareti sayılmasından anlaşıldığına göre, burada da Hz. Yusuf'un gömleğinin, Züleyha tarafından arkasından yırtılmış olarak kabul edildiği anlaşılır.[2150]

Taberî tarihinde dile getirilen ilk ayrıntıda Hz. Yusuf'un, Allah tarafından kendisine gösterilen alametin akabinde Züleyha'nın yanından kaçarak uzaklaştığı belirtilirken bu alametin, Hz. Yakup'un bir duvarın ardından Hz. Yusuf'a ikaz eder şekilde parmağı ağzında bir hâlde görünmesi olduğu belirtilir:

> *Hazret-i Yûsuf bu yolda bir alamette görmüştü ki babası Yakub peygamber duvar ardından kendisine işarette bulunuyordu:*

[2147] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* s. 119.
[2148] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2, s. 81.
[2149] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 194.
[2150] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 194.

- Ey Yusuf, sakın ha, diye parmağını ısırıyordu. Hazret-i Yusuf ta bunu görünce odadan dışarı fırladı.[2151]

Eserdeki bir diğer bilgiye göre yukarıda bahsi geçen Hz. Yusuf'un gördüğü alametle ilgili farklı rivayetlerin varlığından da bahsedildiği görülür:

Kimi kişiler de şöyle der:
- O alamet şöyle oldu ki, Yûsuf (a.s.)'ın gözünden örtü kalktı, babası Yakub (a.s.)'ı duvarın arkasından gördü. Hazret-i Yakub ona:
- Sakın yatarak o kötü şeye meyletmeyesin! Sen havada uçar kuş gibisin, eğer bu şeye meyledersen, şu kanadı ve kuyruğu yolunmuş kuş havadan nasıl düşerse, sen de peygamber ağacından aşağı öyle düşersin! dedi. Kimileri de şöyle demiştir:
- Hazret-i Yakub görünmedi. Ama, odanın bir köşesinden şu ses geldi:
- Ey Yûsuf! Sen peygambersin! Zina mı etmektesin? denildi. Yûsuf (a.s.) bu şeyi görünce kendinde olmadan kapıya doğru koştu.[2152]

Aynı eserde Taberî'nin, Hz. Yusuf'un da Züleyha'ya mukabelede bulunup zinaya meylettiği şeklinde görüşler ileri sürdüklerini belirtmekle beraber bu görüşlerin doğru olmadığı yönünde kendi görüşünü serdettiği ve bu yapılanın, Hz. Yusuf'a bühtan etmek olduğunu ifade ettiği şöyle tahkiye edilir:

Kimi kişiler de şöyle demişlerdir:
- Hazret-i Yûsuf zinaya niyetlendi, kadını arkası üzerine yatırdı, kendisi Zeliha'nın butları arasına oturdu, zina etmek diledi. Fakat karşısında Yakub (a.s.)'ı görünce zinada bulunmadı. Böyle bir söz Hazret-i Yûsuf'a iftiradır.[2153]

Yine bu hadiseyle ilgili Taberî'nin dile getirdiği ayrıntılarda, Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan muradını almaya çalıştığı sahnede evde ikisinden başka kimsenin bulunmadığı ifade edilir.[2154]

Taberî tarihinde bu başlıkta ele alınan hadise ile ilgili son ayrıntıda, Allah tarafından kendisine gösterilen alametin akabinde hadisenin vahametinin farkına varan Hz. Yusuf'un derhal bulunduğu odadan kapıya doğru koştuğu, bu esnada Züleyha'nın

[2151] Taberî, *a.g.e.,* s. 258.
[2152] Taberî, *a.g.e.,* s. 260.
[2153] Taberî, *a.g.e.,* s. 258.
[2154] Taberî, *a.g.e.,* s. 259.

da onun arkasından koşup eteğine yapışarak gömleğini yırttığı şeklindeki bilgiye yer verilir.[2155]

Yukarıdaki tespit ve bilgiler ışığında; Hz. Yusuf'un, Züleyha'dan kaçması ve akabinde gömleğinin Züleyha tarafından yırtılması hadisesinin, şairler tarafından doğrudan Kur'ân ve tefsirlerde belirtilen ayrıntılar çerçevesinde şekillendiği ve tahkiye edildiğini söylemek mümkündür. Çünkü açık bir şekilde görülmektedir ki Tevrat'ta Hz. Yusuf'un gömleğinin yırtılması hususu yer almaz. Kur'ân ve devamında tefsirlerde ifade edilen ayrıntılardan; Hz. Yusuf'un Züleyha'dan kaçması, Züleyha'nın ona son kapıda yetişmesi, kilitli kapıların Hz. Yusuf'a Allah'ın yardımıyla açılması ve son olarak Züleyha tarafından gömleğinin yırtılması gibi ayrıntıların doğrudan İslami kaynaklarda dile getirilen ayrıntılar olduğu ve mesnevi şairlerinin anlatılarında bu ayrıntılara yer verdikleri görülmektedir.

2.18. Züleyha'nın Hz. Yusuf'a İftira Atması ve Beşikteki Bir Çocuğun Hz. Yusuf'a Şahitlik Etmesi

İncelediğimiz mesnevilerin hemen hepsinde yer alan bu hadisenin, mesnevi şairleri tarafından çoğunlukla Hz. Yusuf'un Züleyha'dan kaçarken evin kapısının önünde Mısır Aziz'i ile karşılaşması, peşi sıra onu kovalayan Züleyha'nın da Mısır Aziz'ini görünce korkuya kapılarak Hz. Yusuf'un kendisine saldırıp ırzına tasallut ettiği iftirasını atması neticesinde Hz. Yusuf'a orada bulunan ve henüz kundakta olan bir çocuğun Allah'ın yardımıyla dile gelerek şahitlik etmesi ve onu temize çıkarması şeklinde ele alınmıştır.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin eserinde bu hususa ayrıntılı şekilde yer verilmiştir. Buna göre Aziz'in, Zeliha'dan kaçıp kurtulmaya çalışan Hz. Yusuf'la kapıda karşılaştıklarında ona;

'Azīz aydur yā Yūsuf ne iş ḳılduńg͡

[2155] Taberî, *a.g.e.,* s. 260.

Oşbu işi sen bize nite ḳılduŋ͡g
Bī-vefālıḳ ḳıldung bize suçlu olduŋ͡g
Bizi ḫalḳa bed-nām rüsvāy ḳıldung imdi[2156]

şeklinde hitap ederek çeşitli ithamlarda bulunduğu, Hz. Yusuf'un da bu ithamlar üzerine kendisinin suçsuzluğunu gösterebilmek için, kendisine şehadet etmek üzere yanlarındaki bebeği işaret ettiği belirtilir.[2157]

Eserin bu kısmında, Hz. Yusuf'un şahit olarak işaret ettiği bebeğin henüz on yedi günlük olduğu ayrıntısına yer verilir:

'Azīz aydur kiçiçük ṭıfl oġlan
On yedi künlükdür yeŋ͡gi toġġan
Sözlemedi oġlan hergiz lisān
Nite sözlep tanuḳlıḳ berür imdi[2158]

Hz. Yusuf, tanık gösterdiği bebeğin Allah'ın izni ve icazetiyle dile geleceğini ve doğru olana tanıklık edeceğini söyler. Bunun üzerine Aziz, emir verip bebeği ve annesini huzuruna çağırtır. Bebek ve anne Aziz'in huzuruna gelince Aziz bebeği kucağına alır ve bebeğe "*Oşbu ḫālden ne bilür sen nedür ḫāliŋ͡g / Körükli bize a'lem ḳılġıl imdi"*[2159] yollu bir soru sorar. Bebeğin de bu suale,

Oġlan aydur ben ġammāzlık ḳılmazvan
Bühtān ḳılıp Ḥaḳḳġa 'āsī olmazvan
Hergiz yalġan tanuḳlık virmezven
Ḥafiyye birle İḍim yarı verse imdi[2160]

[2156] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 192.
[2157] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 192.
[2158] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 192.
[2159] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 193.
[2160] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 193.

şeklinde bir cevap verdiği ve Allah'tan korktuğu için yalan tanıklık yapmayacağını ifade ettiği belirtilir.

Bebek, Hz. Yusuf'un masum olduğunu "*Ma'lūmdur bu iş Yūsufuŋ̂g̃ könglekinden/Art itegi yırtuḳ Yūsuf suçsız imdi*"[2161] sözleriyle açığa çıkarır. Bunun üzerine Aziz, Hz. Yusuf'un gömleğinin arkasından yırtık olduğunu görünce bebeğin tanıklığını kabul eder. Eserde Hz. Yusuf'un suçsuzluğunun belli olmasından sonra orijinal bir ayrıntıya da yer verilir. Bu ayrıntı, Aziz'in Zeliha'ya dönüp Hz. Yusuf'tan özür dilemesini ve tövbe etmesini istediği şeklinde tahkiye edilir:

'Azīz aydur yā Zeīḥa sensen yalan
Bellü oldı sen idügüŋ̂g̃ suç ḳılan
Suçlu olduŋ̂g̃ bar Yūsufdan 'öẕr dilen
Tevbe ḳılġıl bu işden döngil imdi[2162]

Aziz'in, Zeliha'ya Hz. Yusuf'tan özür dilemesini istediği sahnenin akabinde ise Aziz, bu sefer de Hz. Yusuf'tan bu hadiseyi bir sır olarak saklamasını ister. Hz. Yusuf da bu sırrı saklayacağını belirtir.[2163]

Aziz, Hz. Yusuf ve Zeliha ile yaptığı konuşmalardan sonra onların yanından ayrılır. Hz. Yusuf ile Zeliha odada yine yalnız kalır. Bu esnada Zeliha, Hz. Yusuf'tan bebeğin nasıl olup da dile gelip konuştuğunu ve bu şekilde cevaplar verdiğini sorar. Hz. Yusuf da Zeliha'nın sorusuna Allah'ın gücünün nelere kadir olabileceğini anlatarak cevap verir.[2164]

Haliloğlu'nun varyantında da kapıda Zeliha ile Hz. Yusuf'u yan yana gören Kutayfer'in henüz ağzını açmadan Zeliha'nın kendisini temize çıkarmak için harekete geçtiği belirtilir:

[2161] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 193.
[2162] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 194.
[2163] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 194.
[2164] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 194.

Ḳutayfer ḥāżır geldi
Bunlaruň ḥâlin bildi
Zelîḫâ anı gördi
Aġız açdı söyleyü

Eydür Yûsuf ḳul olsa
Bir yaramaz iş ḳılsa
Baňa yavuzluḳ ṣansa
Sen bunı nite ḳılu

Yâ bunı ḳatı dutġıl
Veya zindâna urġıl
Hem saḳın öldürmegıl
Hemân biraz ḳorḳudu

Yûsufa eydür 'Azîz
İş ḳılursın edebsiz
Ḳılduň bizi ḥürmetsiz
Şehir içinde ṭolduru[2165]

Görüldüğü üzere Haliloğlu'nun eserinde Zeliha tarafından kandırılmaya çalışılan Kutayfer, Hz. Yusuf'a kötü ithamlarda bulununca o da Allah'a sığınarak beşikteki çocuğu hadiseye şahit tutar:

Yûsuf eydür kim ṣuçlu
Ḳanġımuzdur yazuḳlu
Ol genç oġlan beşiklü
Disün ṭanıḳluḳ virü

Sulṭân eydür genç oġlan

[2165] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 203-204.

Ne bilür yeni ṭoġan
Kimdür ṭanıḳlıḳ viren
Seni ṭoġrudur diyü[2166]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre Hz. Yusuf'un şahit olarak göstermek istediği bebek henüz yeni doğmuş kundaktaki bir bebektir.

Haliloğlu'nun varyantında bundan sonra gelişen hadiseler diğer varyantlardaki anlatılarla bir farklılık teşkil etmez. Diğer mesnevilerde yer aldığı gibi kundaktaki bebeğin doğrudan doğruya değil de dolaylı olarak suçluyu ve suçsuzu tarif ettiği görülür:

Ulu Teňgri buyurdu
Ol genc oġlan söyledi
Sulṭâna cevâb virdi
Açup dilin söyleyü

Eydür ġammâz olmazam
Hiç kimseye dınmazam
Ṣuçlu ḳanġısı bilmezem
Ḥüküm ḳılam işidü

Ṣuçlusı Yûsuf imiş
Eger öňden yırtulmış
Ṣuçlu Zelîḫâ imiş
Eger ardı yırtılu

Sulṭân Yûsufa baḳmış
Ṭon ardından yırtılmış
Zelîḫâ ṣuçlu olmış
Girü döndi utanu[2167]

[2166] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 204.
[2167] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 204-205.

Anlaşıldığı üzere Hz. Yusuf'un suçsuzluğunu görüp ikrar eden Kutayfer olmuştur. Kundaktaki bebek Hz. Yusuf'un suçsuzluğunun ortaya çıkarılmasına yalnızca vesile olmuştur.

Eserde son olarak bu hususta, Kutayfer'in Zeliha'ya tövbe etmesini söylediği ve Hz. Yusuf'a da bu hadiseyi kimseye duyurmamasını rica ettiği kısım yer alır.[2168]

14. yüzyıldaki Darîr'in anlatısında kapıdan ilk çıkanın Hz. Yusuf olduğu bilgisi verilir:

ol ḳapudan çıḳdı yūsuf şūrıla
hem züleyḫā çıḳdı ardınca bile

ḳapuya ḳarşu 'azīz-i mıṣr irer
baḳar ol ikisini öyle görür

yügrüşürler baş açuḳ āşüfte-vār
yūsuf ardınca züleyḫādur ḳovar

çün 'azīz-i mıṣr gördi onları
ol iki birbirin ḳovanları

ḳaḳıyuban gözleri (hem) ṭoldı ḳan
eyle ṣankim gövdesinden gitdi cān[2169]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre, Züleyha ve Hz. Yusuf'un hafifmeşrep bir görüntüde kapının önüne çıktıklarını gören Aziz'in bu duruma bir hayli sinirlendiği anlaşılır.

[2168] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 205.
[2169] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 341-342.

Hadisenin devamında, Züleyha'nın kimseye fırsat vermeden içinde bulunduğu fena hâlden kurtulmak için Hz. Yusuf'u suçladığı dile getirilir:

çün züleyḫā anı gördi ne ki var
bu gez eytdi aňa kim iy şehriyār

gör bu oġlan kim neler ḳıldı baňa
anı diler kim revā gelmez saňa[2170]

Eserde Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u suçlaması üzerine Aziz'in, Züleyha'nın sözlerine itimat ederek Hz. Yusuf'a kızdığı ve onu iyilikbilmezlikle suçladığı ayrıntısına da yer verilir.[2171]

Züleyha'nın iftiraları ve Aziz'in de bu iftiralara inanması sonrası Hz. Yusuf'un kendisine isnat edilen bu suçu kabul etmediği bilgisi eserde şöyle tahkiye edilir:

yūsuf eydür şehriyāra ḳılmadum
nice olur ben bu işi bilmedüm

ḳılmadum ben bu işi şehriyār
gerek öldür gerekise koy iy yār

her ne kim giçdi başından söyledi
ol ḥikāyetden şikāyet eyledi[2172]

Anlatıda, Hz. Yusuf'a işlediği iddia edilen suç için bir ceza vermek isteyen Aziz'in, Hz. Yusuf'u öldürmesinden korkan Züleyha'nın araya girerek Aziz'in aklını çeldiği ve Hz. Yusuf'u zindana kapatması fikrini ortaya attığı görülür.[2173] Bu esnada,

[2170] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 342.
[2171] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 342.
[2172] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 342-343.
[2173] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 341

Hz. Yusuf'un da hadiseye dâhil olup kendisinin bir tanığı olduğunu söylediği ve henüz konuşamayan bir oğlanı işaret ettiği bilgisi verilir:

yūsuf eydür iy şehen-şāh-ı cihān
ṭanuġum vardur benüm uşbu zamān

eytdi kimdür ṭanuġuň göster baňa
uşbu oġlandır didi sorġıl aňa

pādişāh eydür delü misin yigit
nive söyler uşbu genç oġlan eyit

yūsuf eydür taňrı anı söylede
gördüginde şāha taḳrīr eylede

geldi yūsuf eydür iy 'ıyāl
taňrı birdür birligin di bī-miṯāl[2174]

Hadisenin devamında, çocuğun şehadetiyle gömleğin arkadan yırtılmış olmasının Hz. Yusuf'un suçsuzluğuna, Züleyha'nın suçlu olduğuna işaret ettiği ve böylelikle Hz. Yusuf'un temize çıktığı belirtilir:

oġlanı söyletdi taňrı ol zamān
pādişāh işitdi sözin ol zamān

didi (iy) şāh gör yūsufuň gömlegin
öni yırtuḳ olsa ṣuç aňa yaḳın

gördiler gömlegi ardı yırtılub
ṣuç züleyḫā ḳıldı yūsuf ḳurtulup[2175]

[2174] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 344.
[2175] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 344.

Eserde bu hususta ki en ilginç ve diğer anlatılardan farklı ayrıntı ise Züleyha'nın suçlu oluşunun ortaya çıkması sonrası, Aziz'in Züleyha'yı öldürmek üzere teşebbüs ettiği esnada oğlanın yine dile gelerek Aziz'den, Züleyha'yı öldürmemesini istediği ve Züleyha'nın böylelikle ölümden kurtulduğu bilgisidir:

ḳaṣd ḳıldı kim züleyḫāyı ura
tiġi çekdi kim anı tizcek öldüre

söze geldi yine oġlan söyledi
didi şehā idişüñ yañlış didi

ṣaḳla aduñı ki öldürme anı
yavuz olur aduña işit beni

şāh 'acebe ḳaldı oġlan sözine
ḳaldı ḥayrān baḳdı anuñ yüzine

ol züleyḫāyı yine ḫoş ṭutdı şāh
emīn oldı andını ḳıldı tebāh[2176]

Aynı yüzyıldaki Süle Fakîh'te, Hz. Yusuf kapıdan çıktığında Aziz ve yanındaki birkaç askeri ile karşılaştığı ayrıntısı verilir:

Ḳurtılur Yūsuf daḫı ṭaşra yürür
Gördi sulṭānı ki ḳapuda durur

Ḫasekī ḳullar daḫı birḳaç bile
Çıḳdı Yūsuf yügirü ta'cīlile[2177]

[2176] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 345
[2177] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 221.

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un peşi sıra odadan çıkan Züleyha'nın Aziz'i kapı önünde görür görmez hemen ağlamaya başlayıp Hz. Yusuf'a iftira attığı bilgisi verilir.[2178] Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın iftiralarına karşı çıkması üzerine Aziz'in, Hz. Yusuf'tan tanık istediği ve Hz. Yusuf'un da henüz emzikte olan bir çocuğu şahit gösterdiği tahkiye edilir.[2179]

Hz. Yusuf'un kendisine şahit olarak işaret ettiği çocuğun saraydaki dayelerden birinin çocuğu olduğu bilgisi de bu kısımdaki orijinal ayrıntılardan olduğu söylenebilir:

Meger anda bir dāye gelüridi
Oġlan anuňıdı emzürüridi[2180]

Yine eserdeki bir başka orijinal ayrıntı ise bahsi geçen çocuğun, henüz süt emen iki aylık bir çocuk olduğu bilgisidir:

Sulṭān eydür işbu söz yavlaḳ muḥāl
Süd emer oġlan nicesi ide ḥāl

İki aylıḳdur daḫı oġlan henüz
Ne bilür bu şimdi ki söyleye söz[2181]

Anlatıda, Hz. Yusuf'un kendisine şahit tuttuğu çocuğu kucağına alıp ondan hadiseyi olduğu gibi anlatmasını istediği ifade edilir:

Eline aldı didi tīz söylegil
İşbu sözden bir ḥikāyet eylegil

[2178] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 221.
[2179] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 221-222.
[2180] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 223.
[2181] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 223.

Bildügüñ ṭanuḳlığı virgil bize
Ṭoġrusını söylegil gelgil söze[2182]

Yukarıdaki hadisenin ardından gelen tahkiyede diğer bütün eserlerde dile getirildiği gibi gömleğin arkadan yırtık olması durumunda Hz. Yusuf'un suçsuz olduğu, eğer önden yırtıksa Züleyha'nın suçsuz olduğu bilgisinin çocuğun ağzından zikredildiği görülür.[2183]

İddiasında haklı olan kişinin Hz. Yusuf olduğunun ortaya çıkmasının akabinde, Züleyha'nın suratını yazmasıyla kapatarak bu durum karşısında utandığı ayrıntısı eserde şöyle tahkiye edilir:

İllā Zelḫā gey utanur ol söze
Utanduġından çenberi örtdi yüze[2184]

Hadisenin devamında Aziz'in, Züleyha'yı teskin ederek ondan bu fenalıktan dolayı tövbe etmesini, Hz. Yusuf'tan da bu hadiseyi kimseye anlatmamasını istediği bilgisi verilir.[2185]

Aynı yüzyıldaki Garîb'in anlatısında Hz. Yusuf ve Züleyha'nın odadan birlikte çıktıkları sahnede Hz. Yusuf'un kuşağının ve gömleğinin üzerinde olmadığı bellidir:

İkisi de yalın ayaḳ baş ḳabaḳ
Gömleg-ile idi çıḳmışdı ḳuşaḳ

Ḳovlaşuraḳ çünki ṭaşra çıḳdılar

[2182] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 223.
[2183] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 224.
[2184] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 224.
[2185] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 225.

Ḳapuda sulṭān oturur baḳdılar[2186]

Eserde, Züleyha'nın kapının önünde oturan Aziz'i görür görmez bağırarak Hz. Yusuf'a iftira atmaya çalıştığı bilgisi verilir:

Zelḫā sulṭānı göricek çaġırur
Dād elinden bu ḳuluň dir baġırur

Sulṭānum gör dir ḳuluňı n'eyledi
Elini ṣundı baňa ḳaṣd eyledi

Hem daḫı seni de öldürmek diler
Öldürüben taḫtuňı almaḳ diler[2187]

Yukarıdaki hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un da kendisini savunarak gerçek suçlunun ortaya çıkarılmasını istediği ve eğer suçlu bulunursa da katledilmeye razı olduğu ifade edilir:

Didi ḥāşā sulṭānum ben itmedüm
Ol baňa ḳaṣd itdi sözin ṭutmadum

Ḳaçduġum çün baňa bühtān eyledi
Ḳovaçıḳdı gördi şeyvĕn eyledi

Ṣuç kimüňdür yoḳlayasın göresin
Ṣuçlıysam sulṭānum öldüresin[2188]

[2186] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 496.
[2187] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 497.
[2188] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 497.

Aziz'in şahit istemesi üzerine Hz. Yusuf'un, orada bulunan kırk günlük yahut iki aylık olduğu belirtilen bir oğlanı şahit gösterdiği belirtilir:

Bir dāye emzürür ol körpe idi
Ṭoġalı iki ay ba'żılar ḳırḳ gün didi[2189]

Anlatının devamında, Cebrail vasıtasıyla dile gelmesi sağlanan çocuğun Hz. Yusuf ile Züleyha'nın başlarından geçen hadiseyi tarafsızca dile getireceği, bir nevi durum tespiti yapacağı ve hükmü orada bulunanlara bırakacağını belirttiği ifade edilir:

Ḥaḳ te'ālā Cebrā'īl'e emr eyledi
Geldi Cebrā'īl oġlana söyle-didi

Oġlanı beşig-ile getürdiler
Ḳanḳısı ṣuçlu diyüben ṣordılar

Oġlan eydür ġammāzlıḳ eylĕmezem
Birisi ṣuçlu diyü söylĕmezem

İllā gömlek yırtuġını göresiz
Öňde ise ṣuçlu Yūsuf bilesiz

Gömlegüň yırtuġı ardında ise
Zelḫā'nuň ṣuç bilesiz hep ne ise[2190]

Burada da diğer anlatılarda dile getirildiği gibi gömleğin arkasından yırtık olduğunun ortaya çıkması üzerine Süle Fakîh'in anlatısında olduğu gibi Züleyha'nın utanarak yüzünü ve başını örttüğü dile getirilir.[2191]

[2189] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 499.
[2190] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 500-501.
[2191] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 501.

Garîb'in anlatısında bu hususta son olarak Aziz'in Züleyha'dan tövbe etmesini istediği ve Hz. Yusuf'tan da bu hadiseyi kimseye söylememesini istediği şeklinde diğer anlatılarla paralel bir tahkiye görülür.[2192]

Bu yüzyılın bir diğer anlatısında Şeyyad Hamza'nın, Züleyha ve Hz. Yusuf'un, Aziz ile karşılaştıklarında henüz aralarındaki çekişmenin devam ettiğini belirttiği görülür:

yūsufuň anda etegi yırtılur
tartaşurken ḳutayfer ḳapuya gelür[2193]

Aynı eserde, diğer bütün eserlerde yer alan Züleyha'nın Hz. Yusuf'u suçlaması ve bunun akabinde de Hz. Yusuf'un masum olduğunu dile getirmesinin dört beyitle kısaca tahkiye edildiği görülür.[2194]

Hz. Yusuf'un masumiyetini ortaya çıkarması için tanık gösterdiği çocuğun diğer eserlerde olduğu gibi henüz konuşamayan yeni doğmuş bir bebek olduğu bilgisi de eserdeki ayrıntılardan bir diğeridir.[2195]

Hadisenin devamında, diğer anlatılarda ifade edildiği gibi Allah'ın inayetiyle çocuğun dile geldiği, eğer gömlekteki yırtık arkadaysa suçlu olanın Züleyha, yok eğer yırtık öndeyse ise suçlu olanın Hz. Yusuf olduğunu söylediği belirtilir.[2196]

Gömleğin arkasından yırtık olduğunu gören Aziz Kutayfer'in, suçlu olanın Züleyha olduğunu anlaması sonrası Züleyha'ya öğüt verdiği belirtilirse de Hz. Yusuf ile ilgili bir tasarrufta bulunmadığı görülür:

baḳdı gördi göňlek ardından yırtılmış
ḳutayfer bildi zelīḫā suçlu-y-ımış

[2192] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 501-502.
[2193] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 155.
[2194] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 155.
[2195] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 155-156.
[2196] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 156.

ögüt vėrdi zelīḫāya döndi gėrü
zelīḫā eytdi yūsufa ṭur gel berü[2197]

15. yüzyıldaki Tebrizli Ahmedî'nin varyantında evden ilk çıkanın ve kapının eşiğinde Aziz'le karşılaşanın Hz. Yusuf olduğu bilgisi kayıtlıdır.[2198]

Eserde, diğer eserlerden farklı olarak hem Hz. Yusuf'un hem de Züleyha'nın, Aziz'le karşılaştıklarında hâllerinin perişan olduğu ayrıntısı göze çarpar:

Başı gözi ikisinüñ de ḫarâb
Yüzi açuḳ ol Zelîḫâ bî-niḳâb[2199]

Yine, diğer eserlerde dile getirilen Züleyha'nın Aziz'i görünce feryat figan içinde ağlayarak Hz. Yusuf'u suçlaması hadisesi, Tebrizli Ahmedî'de benzer şekilde ele alınır.[2200]

Hadisenin devamında, diğer anlatılarda olduğu gibi Hz. Yusuf'un kendisinin masum olduğunu söylemesi üzerine, Aziz'in Hz. Yusuf'tan şahit getirmesini istediği bilgisi verilir.[2201]

Tebrizli'nin eserinde diğer eserlerden farklı olarak Hz. Yusuf'un şahit olarak gösterdiği çocuğun altı aylık olduğu bilgisi verilir:

Ol ṣabî kim altı aylıḳdur henüz
Nice ṣâdır ola andan ya'nî söz[2202]

[2197] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 157.
[2198] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 36b.
[2199] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 36b.
[2200] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 36b.
[2201] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 37a.
[2202] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 37a.

Hadisenin devamında diğer eserlerde ele alındığı gibi bebeğin, suçlu olanın tespiti için gömlek eğer önden yırtıldıysa suçlunun Hz. Yusuf, yok eğer arkadan yırtıldıysa suçlunun Züleyha olduğunu söylediği belirtilir.[2203]

Sonunda gömleğin arkasından yırtılmış olduğunu gören Aziz'in, Züleyha'yı hemen orada parça parça etmek istediği ayrıntısı da eserdeki ilginç ayrıntılardan biridir.[2204]

Aynı yüzyıldaki Çâkerî'nin anlatısında, Hz. Yusuf'un, Züleyha'dan kaçarak kapının önüne çıktığında Aziz ve birkaç arkadaşının orada oturduğu bilgisi verilir:

Ki çün Yūsuf ol evden çıḳdı maḥzūn
Didi olmış-idi ġonce bigi pür ḫūn

'Azīz oturmış-idi ṭaşra ḫurrem
Anuňla bile bir ḳaç yār u hem-dem[2205]

Yine Çâkerî'nin eserinde, diğer eserlerde dile getirilen Züleyha'nın Aziz ile karşılaştığı sahnede feryat figan edip ağlaması ve suçu Hz. Yusuf'a atması hadisesi burada da benzer şekilde tahkiye edilir.[2206]

Eserde, Züleyha tarafından kendisine fena bir suç isnat edildiğini gören Hz. Yusuf'un kendisini savunarak Züleyha'nın söylediklerine karşı çıkması da diğer anlatılarda ele alındığı gibidir.[2207]

Hz. Yusuf'un söylediklerine karşı çıkan Züleyha'nın, Aziz'in kendisine inanması için bu kez de birçok yemin ederek Aziz'i kandırmaya çabaladığı ayrıntısı eserde şöyle tahkiye edilir:

[2203] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 37b.
[2204] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 37b.
[2205] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 305-306.
[2206] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 306.
[2207] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 308-309.

Züleyḫā diňledi bu mācerāyı
Hemān dād eyledi evvel Ḫüdā'yī

Daḫı and içdi sulṭān devletine
Anuň iḥsān ü luṭf u ni'metine

Yemīn itdi 'Azīz'üň 'izzetine
Daḫı ma'ṣūm olanlar 'iṣmetine

Züleyḫā ḫavf ile eylerdi sevgend
Ki olmaya günāhı kendüye bend[2208]

Anlatıda, Hz. Yusuf'un kendisine şahit gösterdiği çocuğun, henüz üç aylık bir oğlan çocuğu olduğu ayrıntısı şöyle dile getirilir:

Meger kim var-idi ol evde bir zen
Züleyḫā'ya yaḳın dutmışdı mesken

Gice gündüz aňa olmışdı hem-dem
Aňa hem ḫoşdı hem yār-ı muḥarrem

Üç aylık oġlanı dūşunda anuň
Ṭururdı dür bigi gūşında anuň

Çü sūsen gerçi var-idi zebānı
Çü ġonce açmamış nuṭḳa dehānı[2209]

[2208] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 310.
[2209] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 312.

Gömleğin önden mi arkadan mı yırtıldığı ile ilgili soru sorup konunun tahkik edilmesini isteyen bebeğin bu sözünün akabinde Hz. Yusuf'un ismeti de ortaya çıkmış olur.[2210]

Aynı şairin son olarak yine diğer anlatılarda dile getirilmiş olan Aziz'in, Züleyha'nın suçluluğunu anlaması üzerine ondan istiğfar etmesini istemesi, akabinde de Hz. Yusuf'tan bu hadiseyi kimseye anlatmamasını istemesi hususunu da ele aldığı görülür.[2211]

Bu yüzyılın önemli mesnevilerinden Hamdullah Hamdî'de Hz. Yusuf'un odadan çıkar çıkmaz Aziz ve sayısı belirtilmeden yanındaki bir toplulukla karşılaştığı dile getirilir.[2212]

Aynı eserde, Züleyha'nın odadan çıkma hadisesi yer almaz. Aziz, Hz. Yusuf'un odadan çıktıktan sonra durumundaki garipliği anlar ve ona bunun sebebini sorarsa da Hz. Yusuf'tan bir cevap alamaz. Bunun üzerine Aziz, yanına Hz. Yusuf'u da alarak Züleyha'nın odasına girer. Züleyha, karşısında Hz. Yusuf ile Aziz'i birlikte görünce sırrının ortaya çıktığını düşünür. Hadise eserde şu şekilde ele alınır:

Taşra çıktıkta hâneden bu temîz
Râst geldi gürûhu ile Azîz

Çün cemâlinde gördüler tağyîr
Sebebin sordu lutf ile Kıtfîr

Bir cevâb ile savdı anı o cevher-i pâk
Etmedi kimse sırrını idrâk

Ele alıp elin Azîz anın

[2210] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 312-313.
[2211] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 314.
[2212] Hamdî, *a.g.e.*, s. 327.

Katına girdiler Züleyhâ'nın

Gördü bâ hem çü bunları o nigâr
Eyledi sandı sırrını izhar[2213]

Yukarıdaki manzumede belirtildiği gibi Aziz ve Hz. Yusuf'u yan yana karşısında gören Züleyha'nın ön almak maksadıyla Hz. Yusuf'a iftira ettiği belirtilir.[2214]

Züleyha'dan işittikleri karşısında Hz. Yusuf'a kızan ve ona hakkını helal etmeyen[2215] Aziz'e Hz. Yusuf'un hadiseyi olduğu gibi anlatması da yetmemiştir.[2216]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'a Allah'ın yardımıyla tanık olarak üç aylık bir bebeğin yardım ettiği ifade edilir:

Bir zen ol cem içinde hâzır idi
Bu geçen mâceraya nâzır idi

Hısım idi meger Züleyhâ'nın
Elde bir tıflı var idi anın

Dahi ol tıfl üç aylık iken İlâh
Sıdk-ı sıddıka etti anı güvâh[2217]

Hadisenin bundan sonraki kısmında, diğer bütün anlatılarda yer alan ayrıntılar benzer şekilde bir tahkiyeyle burada da yerini alır. Buna göre bebeğin dile gelip haklı ya da haksızı belli edecek şeyin gömleğin arkasından mı yahut önünden mi yırtıldığı ile ilgili olduğunu söylemesi, Aziz'in gerçek suçlunun Züleyha olduğunu

[2213] Hamdî, *a.g.e.*, s. 327.
[2214] Hamdî, *a.g.e.*, s. 327-328.
[2215] Hamdî, *a.g.e.*, s. 328-329.
[2216] Hamdî, *a.g.e.*, s. 329.
[2217] Hamdî, *a.g.e.*, s. 331.

anlaması ve sonrasında Züleyha'dan tövbe etmesini istemesi, Hz. Yusuf'u da bu hadiseyi kimselere anlatmaması hususunda uyarması diğer anlatılarda ele alındığı gibi ufak anlatı farklılıkları dışında benzer şekilde tahkiye edilmiştir.[2218]

15. yüzyılın bir diğer anlatısı Hatâyî-i Tebrizî'nin eserinde, Züleyha ile Hz. Husuf'un odadan birlikte çıktıklarının ifade edildiği sahnede aralarındaki mücadelenin de hâlâ devam ettiği görülmektedir:

Dartuşuben ḳapuya pes çıḳdılar
Fikr idüben dört kenāra baḳdılar

Ḳapuya sulṭān o dem gelmiş idi
Oturuban ṣoḥbete ḳalmış idi

Pādişāh çün gördi ol dem söyledi
Bu ne dartışmaḳ ne yırtışmaḳ didi

Zelḫā eydür gör bu oġlan n'itdi dir
Ben yaturdum bu baňa ḳaṣd itdi dir

Yūsuf eydür ey ḫāce ḳavlime yet
Ger günāhum var ise n'iylersen it[2219]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre, Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan önce davranıp kapının önünde karşılaştıkları Aziz'in sorusuna alelacele cevap vermeye çalıştığı ve Hz. Yusuf'u suçladığı, bunun üzerine Hz. Yusuf'un da kendisini Züleyha'ya karşı savunmaya çalıştığı görülür.

Yine Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatısında da diğer anlatılarda olduğu gibi Hz. Yusuf'un Aziz'e bir şahidinin olduğunu söylemesi hadisesi yer alır. Buna göre, Hz.

[2218] Hamdî, *a.g.e.*, s. 331-333.
[2219] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 185.

Yusuf'un Aziz'e şahit olarak gösterdiği kişinin henüz dört aylık bir bebek olduğu görülür:

Yūsuf eydür ol beşikde ey ḫanum
Onda dört aylıḳ oġul ey sulṭānum

Ol güvāhumdur getürsinler anı
Ol güvāhlıḳ virmese öldür beni[2220]

Eserde, tahkiyenin bundan sonraki kısmında diğer bütün eserlerde yer alan ayrıntıların; bebeğin Allah'ın yardımıyla dile gelip konuşması, gömleğin arkadan yırtılmış olması durumunda suçlunun Züleyha yok eğer önden yırtılmışsa suçlunun Hz. Yusuf olduğunu söylemesi, gömleğin arkasından yırtılmış olduğunu gören Aziz'in Züleyha'nın suçlu olduğunu anlayıp Hz. Yusuf'tan bu hadiseyi kimseye söylememesini istemesi ve yine Aziz'in Züleyha'nın günahını bağışlaması şeklinde dile getirildiği görülür.[2221]

16. yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin varyantında Hamdullah Hamdî'nin varyantında dile getirildiği gibi saray kapısının önüne çıkan kişinin yalnızca Hz. Yusuf olduğu, Hz. Yusuf'un sarayın yedinci ve son kapısından çıkar çıkmaz Aziz ile kapı önünde rastlaştıkları ifade edilirken Aziz'in, Hz. Yusuf'un kılık kıyafetinin ve saçlarının darmadağınık hâlini görünce ona bu hâlinin sebebini sorduğu, Hz. Yusuf'un ise bu soruya edepli bir şekilde cevap vererek Züleyha'nın sırrını ifşa etmeyip gammazlık yapmadığı bilgisi verilir:

'Azize şeş gelür ḳapu öñinde
Şaşup ḳalmaz ider ṭapu öñinde

Yine resmince eyler ḫidmetini
Ne ise gözler eski 'ādetini

[2220] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 186.
[2221] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 186-187.

‘Azīz eyler naẓar nergis gözine
Diker yılduz gibi göz ay yüzine

Görür lāle gibi pür-tāb olmış
Şitāb-ıla içine tāb ṭolmış

Ṣaçı sünbülleri olmış perişan
Yaňaġı gülleriö derden dür-efşān

Görür çün zülfinüň āşüfte ḥāli
Ne ḥāl oldı diyü eyler su’āli

Ḳılur ḫoş vech-ile Yūsuf anı def‘
Şikâyet rāyetini eylemez ref‘

Dehānı ġonçasını keşf eyşemez rāz
Ḳomaz ġamz ide ġamze ile ġammāz

‘Arūs-ı sırruň açmayup niḳābın
Virür ḥüsn-i edeble ḫoş cevabın[2222]

Aziz’in, Hz. Yusuf’tan aldığı cevap sonrasında Hz. Yusuf’u da yanına alarak saraya Züleyha’nın yanına girmesi ve devamında Züleyha’nın, Aziz ile Hz. Yusuf’u birlikte görmesi üzerine Züleyha’nın, başlarından geçen hadiseyi Hz. Yusuf’un, Aziz’e anlatmasının önüne geçmek ve kendini kurtarmak maksadıyla saçını başını yolarak Hz. Yusuf’u, güvenini kötüye kullanma ile suçladığı bilgisi verilir.[2223]

Eserde, Züleyha’nın Hz. Yusuf’a ettiği bühtanın ayrıntıları şöyle dile getirilir:

[2222] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 542.
[2223] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 542-544.

Ḥużūr-ıla yaturdum ḫalvetümde
Uyanuḳ kimse yoġ-ıdı ḳatumda

Gözümü ḫᵛāb-ı ġaflet almış-ıdı
Feragat baḥrine dil dalmış-ıdı

Bu ʻİbrī ḳul ki idindüň oġul sen
Bahā saydun dimedüň aňa ḳul sen

Gelür uġrı gibi bālīnüm üzre
Yatur ḫoş ḫırmen-i nesrīnüm üzre

Ben uyurken murādı buňa nā-gāh
Gül-istān-ı viṣālüme kese rāh

Yimişin bāġumuň dire temāmet
Güli tarāc ide reyhānı ġāret

Diler bulmaġ-içün dil ārzūsın
Bozup ḳuflin aça gülşen ḳapusın

Bu ḥāletde irür ʻayn-ı ʻināyet
Gözümden zāyil olur ḫᵛāb-ı ġaflet

Yüzini çün-ki gördüm gözüm açdum
Gelüp tiryāk umana zehr ṣaçdum

Çü ben ḫīz eyledüm üftān ü ḫizān
Öňümden yil gibi oldı girīzān

İşinde çün şenāʻat var gördi
Ḫacāletden yüzin dīvāre urdı

Çü gördüm kim ḳaçar durdum yügürdüm
Düşüp sāye gibi ardına sürdüm

Olup ardınca yil gibi şitābān
Revān oldum çü sil-i nev-bahār-ān

Ḳapudan çıḳmadın ol düzd-i bī-bāk
İrüp ṭutdum eteğin cüst ü çālāk

Çekindi çıḳdı elümden kām u nā-kām
Şu vaḫşī ḳuş gibi gibi kim çāk ide dām

Elümden çıḳdı çün gül çāk-i dāmān
İçüm ġuṣṣay-la ṭoldı ġonca-veş ḳan

Bu söz kim söyledüm yoḳdur yalanı
Virür dāmānı ṣıdḳumdan nişanı

Açupdur çāk-i pīrāhen dehānın
İder bu ḳavlümüň rūşen beyanın[2224]

Yukarıdaki tahkiyeden, diğer birçok anlatını aksine gömleğin, başlarından geçen hadiseye tanıklık etmesini isteyenin Züleyha olduğu anlaşılmaktadır.

Hadisenin devamında, yine Züleyha tarafından eşi Aziz'e, bu çeşit bir hadisenin bir daha gerçekleşmemesi ve Mısır ahalisinin bu hadiseden ibret alması için Hz. Yusuf'u zindana atmasının uygun olduğunu belirtir bir telkinde bulunulduğu görülürken Aziz'in, Züleyha'dan işittikleri karşısında henüz

[2224] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 544-546.

hadisenin tarafı olan Hz. Yusuf'tan neler yaşandığı ile ilgili bir cevap almadan sinirlenerek Hz. Yusuf'u neden böyle bir işe kalkıştığı hususunda şiddetli bir şekilde azarladığı bilgisi verilir.[2225]

Diğer bütün anlatılarda olduğu gibi Züleyha'nın iddialarından sonra Hz. Yusuf'un, suçsuzluğunu dile getirdiği şeklinde tahkiye edilen hadiseye bu anlatıda da benzer şekilde yer verildiği görülürken Hz. Yusuf'un dile getirdiği ayrıntılarda, Züleyha'nın kendisine karşı duyduğu ilginin çok eskilere dayandığı ve saraya kendisini çağıranın Züleyha olduğunu dile getirdiği görülür.[2226]

Aynı eserde, Hz. Yusuf'un da hadiseyi Aziz'e anlatmasının akabinde Züleyha'nın yeniden hadiseye dâhil olup hadisenin kendi anlattığı şekilde cereyan ettiği üzerine yeminler ettiği ayrıntısına[2227] yer verilirken Züleyha'nın bu seferki yeminlerine ve gözyaşlarına inanan Aziz'in, Hz. Yusuf'u hadisenin gerçek yüzü ortaya çıkıncaya kadar zindana attırmaya karar verdiği belirtilir.[2228]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un, üzerine atılan töhmetten kurtulmak için Allah'a dua ettiği görülürken bu duanın kabul edildiği[2229] ve sarayda her daim Züleyha'nın yanında bulunduğu belirtilen bir kadının ortaya çıktığı görülür:

Sarāy içinde bir 'avrat var-ıdı
Zelīḫā-y-ıla dün gün hem-ser idi

Bile gelmişdi yaḳın ḫᵛīşi-y-idi
Bile büyümüş-idi işi-y-idi

'Aceb sevḳ etdi anı ḥikmetü'l-lāh
Ki ṭuş olur bu ġavġā üzre nā-gāh

[2225] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 546-548.
[2226] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 548-551.
[2227] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 552-553.
[2228] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 553-554.
[2229] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 554-555.

Elinde bile üç aylık bir oġlan
Daḫı kendüyi bilmez ṭıfl-ı nā-dān

Deġül ġonça dehānı nuṭḳa ḳābil
Daḫı sūsen gibi öğrenmemiş dil

Çi-ger bülbül gibi iderdi ġulġul
Tekellüm eylemezdi līk çün gül[2230]

Yukarıdaki tahkiyeden, Allah'ın inayetiyle bahsi geçen bu kadının Züleyha, Hz. Yusuf ve Aziz arasında yaşanan münakaşaya denk geldiği bilgisine ulaşılırken yine bu kadının, henüz üç aylık bir oğlan sahibi olduğu da anlaşılmaktadır.

Diğer bütün anlatılarda yer alan, bahsi geçen üç aylık bebeğin dile gelmesi hadisesinin bu anlatıda da diğerleriyle benzer şekilde ele alındığı görülür. Buna göre, üç aylık bebek kendi yüzünü açar ve Aziz'e, vereceği hüküm için aceleci davranmaması gerektiği, insanın öfkeli iken hatalı kararlar verebileceğini ifade edip Hz. Yusuf'a ceza vermesinin münasip olmadığını dile getirdiği görülür:

Bu ḥāli göricek açdı yüzini
'Azīz'üň yüzine dikdi gözini

Fiġān idüp didi iy 'āḳıl ādem
Ko ta'cīli te'emmül eyle bir dem

Ḫaṭarlu işi işleme ġazab-nāk
Ġazab-nāküň olur işi ḫaṭar-nāk

[2230] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 556.

Degül Yūsuf seza-vār-ı ʻuḳūbet
Yaraşmaz ol güle ḫār-ı ʻuḳubet[2231]

Yine hadisenin devamında orijinal bir ayrıntıya yer verilir ki buna göre üç aylık bebekten duyduğu sözler üzerine hayretler içerisinde kaldığı belirtilirken Aziz'in, hadiseyi bir kez daha anlatmasını istediği, bebeğin de anlattığı kadarının işin gerçek yüzünü ortaya çıkarmak için yeterli olduğunu belirterek gammazlık yapmayacağını dile getirdiği ifade edilir.[2232]

Eserde, amacının gammazlık etmek olmadığını belirttiği görülen bebeğin, hadisenin gerçek yüzünü ortaya koyabilmek için diğer birçok anlatıda olduğu gibi gömleğin önünden yırtılmış olması durumunda Hz. Yusuf'un suçlu olacağı, arkasından yırtılmışsa da Züleyha'nın suçlu olacağı şeklindeki hükmünün ardından gömleğin arkasından yırtıldığının Aziz tarafından tespit edildiği ve Aziz'in, Züleyha'ya çok kızdığı, Hz. Yusuf'a ise bu hadiseyi başkalarına anlatmaması hususunda ikazlarda bulunduğu[2233] ayrıntıları dile getirilirken hemen bu hadiselerin akabinde Aziz'in, Züleyha ile hayatına kaldığı yerden devam ettiği ve sıkı fıkı şekilde görüştüğü bilgisi eserdeki önemli ayrıntılardandır:

Didi bu sözi girdi ḫalvetine
Yine meşgul oldı ṣohbetine

Yanında olmış-iken ḥāli bellü
Zelīḫā-y-ıla oldı yaġlu ballu[2234]

16. yüzyıl anlatılarından Bağdatlı Zihnî'de de hadisenin Hamdullah Hamdî ve Kemâl Paşazâde'nin varyantlarıyla benzer şekilde ele alındığı görülürken Hz.

[2231] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 556-557.
[2232] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 557-558.
[2233] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 559-561.
[2234] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 561.

Yusuf'un, sarayın yedinci kapısından çıkarken tesadüfen Aziz'le karlılaştığının tahkiye edildiği görülürse de bu sahnede, Hz. Yusuf'un yanında Züleyha bulunmaz:

Ki Yūsuf vehm idüp āsīb [ü] şerden
Çıḳarken ol serāy-ı heft-derden

Ḳażā-y-ıla ʿAzīz uġrar oraya
Gelince rāst serv-i dil-rübāya[2235]

Aynı eserde; Aziz'in, Hz. Yusuf'un perişan hâlini gördüğünde bu hâlin sebebini sorduğu, fakat Hz. Yusuf'un edebe riayet ederek ona bu hususta bir şey söylemediği ayrıntısı verilir:

Didi ey nūş-leb ḳanda gidersin
Bu sürʿatle ne yaňa ʿazm idersin

Ṣabāveş ney ki sürʿatle şitābuň
Nedendür berg-i gül tek ıżṭırābuň

Baňa ḥāl-i perīşānuň beyān it
Nihānī rāzuňı bir bir ʿıyān it

Leb-i laʿlin şeker-bār itdi Yūsuf
Edeble ḥālin iẓhār itdi Yūsuf

Velī bir vech-ile virdi cevābı
Ki açılmadı ol rāzuň ḥicābı[2236]

[2235] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 417-418.
[2236] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 418.

Hadisenin devamında, Aziz ile Hz. Yusuf'u yan yana gören Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un, başlarından geçen hadiseyi Aziz'e anlattığı zannına kapılarak ve ön almak için Hz. Yusuf'a iftira attığı anlaşılır:

'Azīz-ile görüp anı Züleyḫā
Didi cezm itdi Yūsuf rāzum ifşā

'Azīz'üň olmadan gālib gümānı
Gerek bir ḥīle kim def' idem anı
...
'Azīz'e didi ey ṣadr-ı girāmī
Emīn ẓann itmiş idüm bu ġulāmı

Ki itmişdüm ḥarīm-i ḳurba maḥrem
Kemāl-i iltifātumla mükerrem

Dirīġā kim ḥıyānet-pīşe imiş
Benüm ẓannum ġalaṭ endīşe imiş

Bulup genc-i viṣālüm pāsbānsuz
Girüp gülzāra iẕn-i bāġbānsuz

Dilerdi mühr alup dürc-i güherden
İde pür dāmenin gül-berg-i terden

Görüp nergislerüm müstaġraḳ-ı ḫᵛāb
Dilerdi kim ola ol ġonçe sīr-āb

Velī bilmezdi anı ol vefāsuz
Kim olmaz genc-i pinhān ejdehāsuz

Metā'-ı vaṣl ṣanma rāygāndur

Anun kemter bahāsı nakd-i cāndur

Bu dehşetle çün uyḳudan uyandum
Anı maḥż-ı ḫayāl ü ḫᵛāb ṣandum

Çü göz açdum yanumdan ol perīveş
Ḳapuya ṭoġrı ḳaçdı tünd ü ser-keş

Yitişdüm kim ṭutam ol servi çālāk
Elümden çıḳdı gitdi pīrehen çāk[2237]

Züleyha'nın yukarıdaki şekilde hadiseyi Aziz'e anlatması, Aziz'in gayetle canını sıkar ve Hz. Yusuf'a neden böyle bir işe kalkıştığını sorar.[2238] Hz. Yusuf'un kendisine atılan iftirayı kabul etmemesi ve bu yolda Aziz'e cevap vermesi hadisesinin ise eserde uzunca bir anlatımla toplam kırk bir beyitle ele alındığı görülür.[2239]

Bağdatlı Zihnî'nin atlasında da diğer anlatılarda olduğu gibi Hz. Yusuf'u bu büyük töhmetten kurtaranın, Allah'ın izni sayesinde dile gelip Hz. Yusuf'u temize çıkaran kundaktaki bir bebek olduğu belirtilirken bebeğin kaç aylık olduğu ayrıntısından ise bahis bulunmaz[2240]

Yine eserde, bu hususta son ayrıntının Hz. Yusuf'tan bu hadiseyi kimselere anlatmamasını istemesi biçiminde el alındığı görülür. Eserde, Aziz'in bu hadise ile ilgili Züleyha'dan tövbe etmesini istemesi ayrıntısına ise yer verilmez:

Naṣīḥat birle āġāz eyledi pend
Didi şefḳatle k'ey ferzāne ferzend

Züleyḫā itdüginden idüp i'rāż

[2237] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 418-419.
[2238] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 421.
[2239] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 422-425.
[2240] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 427.

Ne kim gördüňse andan eyle iġmāż

Bu rāzı eyleme bir ferde ifşā
Bizi itme cihān ḫalḳına rüsvā[2241]

Aynı yüzyıldaki Gubârî'de de Bağdatlı Zihnî'de olduğu gibi Hz. Yusuf'un, Züleyha'dan kaçarken tesadüfen kapı önünde Aziz ile karşılaştığı bilgisi verilir:

Yūsufa çün açıldı bāb-ı gürīz
Bābda rāst geldi aňa 'Azīz

Yūsufı gördi pek perīşān-ḥāl
Ḥāl-i Yūsufdan eyledi suāl

Sırrı setr itdi olmadı ġammāz
Olmadı kāşif-i sürādıḳ-ı rāz[2242]

Yukarıdaki şiir parçasında görüldüğü üzere, Gubârî'nin anlatısında da yine Bağdatlı Zihnî'nin anlatısında olduğu gibi Hz. Yusuf'un, Aziz'e içeride yaşanılanlarla ilgili bilgi vermediği ve böylece gammazlık yapmadığı anlaşılır.

Yine anlatının devamında Bağdatlı Zihnî'nin anlatısındaki tahkiyeyle paralel bir şekilde Aziz'in yanına Hz. Yusuf'u da alarak Züleyha'nın odasına girdikleri ve Züleyha'nın karşısında onları görünce sırrının ifşa olduğu zannına kapılarak Hz. Yusuf'a iftira attığı dile getirilir.[2243]

[2241] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 429.
[2242] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 165.
[2243] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 165-166.

Hz. Yusuf'un üstüne atılan suçları kabul etmemesi üzerine Aziz tarafından zindana atılmak üzereyken orada bulunan bir kadının kundaktaki oğlunun dile gelerek hadiseye dâhil olup doğrudan Aziz'e hitap ettiği görülmektedir:

Yūsufı virdi dest-i cellāda
İlte tā sicn-i mihnet-ābāda

Yata yıllar içinde zindānuň
İdeler cānına cefā anuň

Var idi ol maḥalde bir 'avrat
Oġlı varidi elde pür-fiṭnat

Nā-geh oġlan 'azīze itdi ḫıṭāb
Ne ḫıṭāb itdi aňa dürlü 'itāb[2244]

Hadisenin bundan sonraki kısmı diğer eserlerde ele alındığı gibi şekillenir. Buna göre, gömleğin arkadan yırtık olduğu ve dolayısıyla Züleyha'nın günahkar, Hz. Yusuf'un ise masum olduğunun anlaşılması[2245] üzerine Aziz'in, Züleyha'dan tövbe etmesini ve Hz. Yusuf'tan da bu hadiseyi sır olarak saklamasını istediği; *"Didi ẕenbüň içün ḳıl istiġfār/Didi hem Yūsufa sen ol settār"*[2246] şeklindeki hitabından anlaşılmaktadır.

Aynı yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında Züleyha ile Hz. Yusuf'un odadan birlikte çıktıkları, dışarı çıktıklarında bile hâlâ mücadele içinde oldukları ve bu hâl üzere iken kapıda Aziz ile karşılaştıkları ifade edilir.[2247]

Eserde, Züleyha'nın kendisini kurtarmak için Hz. Yusuf'a iftira atması, sonrasında Hz. Yusuf'un da bu iftirayı kabul etmeyerek hadisenin aslını anlatması[2248]

[2244] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 168.
[2245] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 168-169.
[2246] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 169.
[2247] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 183.
[2248] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 183-184.

üzerine diğer eserlerden farklı olarak Aziz'in her ikisinden de hadiseye şahitlik edecek birisini getimelerini istediği dile getirilir:

İkisinüñ daḫı gördi sözi çaḳ
İkisinden daḫı istedi ṭanuḳ[2249]

Hadisenin bu kısmında, diğer tüm anlatılarda ele alınan bir bebeğin hadiseye tanıklık etmesi vuku bulur. Eserde bu bebeğin dayelerden birinin oğlu ve henüz dört aylık olduğu dile getirilir:

Dâyenüñ bir genç oġlı var-idi
Ḳanda giderse bile iltür-idi

Bişik-ile oġlanı andadı meger
Ol serây içinde dört yaña deger

Ol vücûda geleli dört ay-idi
Ol gün ol arada ol bile-y-idi[2250]

Diğer anlatılarda olduğu gibi, dört aylık bu bebeğin suçluyu ortaya çıkarmak için gömleğin arkasından mı yoksa önünden mi yırtık olduğunun incelenmesi gerektiğini dile getirmesi üzerine, gömleğin arkasından yırtılmış olduğu ve bu sayede de Hz. Yusuf'un suçsuzluğu ortaya çıkar.[2251]

Şerîf'in eserinde bu kısımda orijinal bir ayrıntıya yer verilir ve hadisenin iç yüzü ortaya çıkınca Aziz'in, Züleyha'ya kızması, onu suçlaması üzerine dört aylık bebeğin yine dile gelerek Aziz'den hem Hz. Yusuf'u hem de Züleyha'yı bağışlamasını istediği ve Aziz'in de bu talebe uyarak her ikisini bağışladığı ifade edilir:

[2249] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 184.
[2250] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 185.
[2251] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 185-186.

Yûsufuň bildi ‘Azîz çün suçı yoḳ
‘Arbede ḳıldı Zelîḫâ-y-ile çoḳ

Döndi oġlan aňa aydur iy ‘Azîz
İkisini daḫı ḫoş dut iy temîz

Eyleme bunlara sen hiçbir ‘itâb
Ḫalḳ içinde olmayasın yiçtâb

Ṭut naṣîḥat suçların bağışla sen
Tâ olasın Mışr içinde sen esen

Aytdı bu kez suçuňuz bağışladum
Sizüňile ben bir eylük işledüm[2252]

Bu yüzyıldaki Taşlıcalı Yahya'nın eserinde de Bağdatlı Zihnî'de olduğu gibi, Hz. Yusuf'un odadan tek başına çıktığı ve üstü başı perişan bir hâldeyken Aziz ile karşılaştığı bilgisi verilir:

Meh-i Ken‘ân ḳapulardan geçerken
Bu isti‘câl ile ṭaşra ḳaçarken

…

Nübüvvet bâġınuň serv-i revânı
‘Azîze râst geldi ṣordı anı

Perîşân-ḫâṭır u âşüfte-destâr

[2252] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 186.

Cemâli gülşeninüñ ḥumreti var

Yorulmış terlemiş rûy-ı celâli
Dürer-bâr olmış ol baḥr-i cemâli[2253]

Aziz'in, kapının önünde karşılaştıklarında perişan hâlini gördüğü Hz. Yusuf'a, bu hâlinin sebebini sormasına rağmen Hz. Yusuf'un gammazlık yapmadığı ve yaşadıklarını anlatmadığı görülür:

Cevâbın virdi ṣavdı yâr-ı 'ârif
'Azîz olmadı hergiz ḥâle vâḳıf[2254]

Yine Bağdatlı Zihnî'de olduğu gibi Aziz ile Hz. Yusuf'u yan yana gören Züleyha'nın burada da sırrının ortaya çıktığı düşüncesiyle Hz. Yusuf'a iftira attığı görülür.[2255]

Züleyha'nın attığı iftiralar yüzünden Aziz'in cellatlarını çağırtıp Hz. Yusuf'u katlettireceği esnada Allah'ın inayetiyle oraya çocuklu bir kadının geldiği ve çocuğun dile gelerek Hz. Yusuf'u temize çıkardığı bilgisi de eserdeki ilginç ayrıntılardandır:

'Azîzüñ gûşına irdi bu ifsâd
Çağırdı Yûsufuñ ḳatline cellâd

Elinde ṭıfl-ı ma'ṣûm ile nâgâh
Oraya geldi bir zen ḥikmetu'llâh

Ḫudâ dil virdi ol ma'ṣûm-ı pâke
Mu'în oldı ġarîb-i derdnâke

[2253] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 134-135.
[2254] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 135.
[2255] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 135.

Görindi mu'cizâtından nişâne
Ḫiṭâb itdi 'Azîz-i bî-amâna

Didi egri sözini ṭoġrı ṣanma
Zelîḫânuň yalanına inanma

Ḫudâ ḥaḳḳı içün ta'yîn ü taḥḳîḳ
Bu işi itmedi ol yâr-ı ṣıddîḳ

Ḳaçarken anı ḳovmışdur Zelîḫâ
O mâhun dâmenin çâk itdi zîrâ

Anuň ardunda çâk-i dâmeni var
Dehân olup ider ṣıdḳına güftâr

Eger öňinde olsa çâk-i dâmân
Yanuňda Yûsuf olur ehl-i 'işyân[2256]

Eserde, bebeğin dile gelip Hz. Yusuf'u temize çıkarmasına rağmen Züleyha'nın ağlayıp yeminler ederek yeniden Aziz'in aklını çeldiği bilgisi verilir.[2257] Hatta iş o raddeye gelir ki Hz. Yusuf, bebeğin konuşmalarını Aziz'e yeniden hatırlatmak zorunda kalır:

Sözümde ṭoġrıyam Allâha ma'lûm
Şehâdet itdi ḥaḳḳumda bu ma'ṣûm

Zelîḫâ gibi sen de ẓâlim olma

[2256] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 135-136.
[2257] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 136.

Ġażâb itme faḳîre âṣim olma[2258]

Aziz'in Hz. Yusuf'tan tekrar işittiği hadiseyi son olarak da yanındaki cariyelere tasdik ettirip anca tatmin olduğu eserde şöyle tahkiye edilir:

'Azîze bu maẓanna kâr ḳıldı
Cevârîsinden istifsâr ḳıldı

Yemîn idüp didiler Mâh-ı Ken'ân
Senüñ bâbuñda itmez hîç noḳṣân[2259]

Eserde bu hususta ki son ayrıntı diğer eserlerden farklı olarak hadisenin aslını anlayan Aziz'in, dostlarının yanında utandığı için bu hadisenin üzerini kapattığı şeklindedir:

'Azîz aḳrân içinde eyledi 'âr
Bu kâr-ı 'ayba settâr oldı nâçâr[2260]

Bu yüzyıldaki bir diğer anlatı olan Şerîfî'de de Bağdatlı Zihnî ve Taşlıcalı Yahyâ'da ele alındığı gibi, Hz. Yusuf'un kapının dışına tek başına çıktığı ve bu esnada tesadüfen Aziz'e rastladığı dile getirilir:

Döner Yūsuf bulınca ḫāneden rāh
'Azīze ḳapuda ṭuş oldı nā-gāh

Görüp şeklinde olan infi'āli
'Azīz ol ḥālde ḳıldı su'āli

[2258] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 136-137.
[2259] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 137.
[2260] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 137.

Virüp bir luṭf-ıla Yūsuf cevābı
Bu keşf-i rāzda görmez ṣavābı[2261]

Görüldüğü üzere Hz. Yusuf, Bağdatlı Zihnî ve Taşlıcalı Yahya'nın eserlerinde olduğu gibi sırrını açık etmeyip gammazlık yapmamıştır.

Şerîfî'de, yine Bağdatlı ve Taşlıcalı'nın eserlerindeki gibi Aziz ve Hz. Yusuf'u yan yana gören Züleyha'nın ağlayıp feryat ederek Hz. Yusuf'u suçladığı ve onu hapse attırmak istediği bilgisi verilir.[2262]

Züleyha'dan işittikleri ile aklını kaybetme mesabesine gelen Aziz'in, Hz. Yusuf'a kızdığı ve bu esnada da Hz. Yusuf'un kendisini savunduğu, başından geçen hadiseyi de olduğu gibi Aziz'e anlattığı belirtilir.[2263]

Hz. Yusuf'un anlattıklarıyla tatmin olmayan Aziz'in, onu hapse göndereceği esnada Allah'ın yardımıyla orada bulunan üç aylık bir bebeğin dile gelerek hadisenin aslını anlattığı ve gömleğin arkasından yırtılmış olması sebebiyle Hz. Yusuf'un masumluğuna işaret ettiği de yine diğer eserlerle benzer bir şekilde tahkiye edilmiştir.[2264]

Anlatıda bu hususta ki son ayrıntı Aziz'in hem Züleyha'dan hem de Hz. Yusuf'tan bu hadiseyi kimseye anlatmamalarını tembihlemesi olmuştur:

'Azīz'ün ki biraz def' oldı tābı
Dönüp ḳıldı Zelīḫā'ya ḫiṭābı

Muḥaṣṣal didi kim keşf itme esrār
Didi ol māha da ḫıfẓ eyle zinhār[2265]

[2261] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 22.
[2262] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 22.
[2263] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 22.
[2264] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 22-23.
[2265] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 23.

Aynı yüzyılda Ziyai Yusuf'un anlatısında da Bağdatlı Zihnî, Taşlıcalı Yahya ve Şerîfî'nin anlatısında ifade edildiği gibi Hz. Yusuf odadan yalnız olarak çıkmış ve Aziz ile kapıda karşılaşmıştır:

Ki Yūsuf buldı çün ol ḫāneden rāh
'Azīz'e ḳapuda ṭūş oldı nāgāh[2266]

Anlatıda, yine Bağdatlı'nın, Taşlıcalı'nın ve Şerîfî'nin anlatılarında ifade edildiği gibi, Hz. Yusuf'un perişan hâlini gören Aziz'in ona bu hâlinin sebebini sorduğu ve Hz. Yusuf'un da gammazlık etmediği belirtilir:

'Azīz anı görür var infi'āli
Aňa ol ḥālden ḳıldı su'āli

Virür luṭf ile aňa bir cevāb ol
Bu rāzuň keşfini görmez ṣavāb ol[2267]

Hadisenin devamında, Aziz ile Hz. Yusuf'un yan yana bir hâlde Züleyha'nın karşısına çıkmaları ve Züleyha'nın bu görüntüden hareketle Hz. Yusuf'un aralarında geçen mücadeleyi Aziz'e anlatmış olduğunu zannedip feryat figan ederek Hz. Yusuf'u suçlaması yine Bağdatlı, Taşlıcalı ve Şerîfî'nin anlatılarındaki tahkiyeyle benzer bir şekilde ifade edilir.[2268]

Ziyai'nin anlatısında da diğer bütün anlatılarda olduğu gibi Züleyha'nın iftiralarının doğru olmadığını iddia eden ve hadiseyi olduğu gibi Aziz'e anlatan Hz. Yusuf'a, Aziz'in inanmayarak onu hapse attırmayı düşündüğü bilgisi verilir.[2269]

[2266] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 374.
[2267] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 374.
[2268] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 374.
[2269] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 378-379.

Düştüğü bu sıkıntılı durumdan kurtulmak için Allah'tan kendisine bir şahit göndermesini isteyen Hz. Yusuf'a Allah'ın yardım ettiği ve o mahalde bulunan bir kadının üç aylık bir çocuğunun hadiseye şahitlik etmesi hadisesi burada da diğer bütün anlatılarla benzer bir şekilde tahkiye edilir.[2270]

Anlatıda Aziz'in, üç aylık bebeğin dediğini yaptığı ve nihayetinde gömleğin arkasından yırtık olduğunu görünce de Züleyha'nın suçluluğunu anladığı belirtilir.[2271]

Eserde bu hususta ki son ayrıntının da yine diğer birçok eserde dile getirildiği gibi Aziz'in, Züleyha'dan ve Hz. Yusuf'tan bu hadiseyi saklamalarını istemesi şeklinde ele alındığı görülür.[2272]

18. yüzyılda Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında, Aziz'in o gün Züleyha ile Hz. Yusuf'un mücadelesine sahne olan evin kapısının önünde olmasının sebebinin esasen kardeşinin oğlunu ziyarete etmek için olduğu dile getirilir:

Érdi Ḥaḳḳıň ḥikmeti ol araya
Ol Melik gelür meger pūt-ḫaneye

Niyeti ol pūt ivine gitmege
Ḳardaşı oġlın ziyāret étmege[2273]

Aynı şair, Aziz'in evin kapısında Züleyha ile Hz. Yusuf'u gördüğünde Züleyha'nın başında örtüsünün olmadığı ve Hz. Yusuf'un da başında sarığının olmadığı ayrıntısını verir:

Gördi Yūsuf çıḳdı andan nāgehān
Ol Züleyḫā ardına olmış revān

Gördi anlarıň Melik bu fendini

[2270] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 380-381.
[2271] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 381.
[2272] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 382.
[2273] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 188.

Başlarında görmedi dülbendini[2274]

Anlatıda, Aziz'in kapının önünde olma sebebi, puthanede bulunan kardeşinin oğlunu ziyaret etmek istemesi olarak gösterilir:

Érdi Ḥaḳḳıň ḥikmeti ol araya
Ol Melik gelür meger pūt-ḫāneye

Niyyeti ol pūt ivine gitmege
Ḳardaşı oġlın ziyāret étmege[2275]

Yine anlatıda, Züleyha'nın Aziz'i gördüğünde bütün suçu Hz. Yusuf'a atması ve Hz. Yusuf'un bu suçtan dolayı cezalandırılıp hapse atılmasını teklif etmesi diğer eserlerde olduğu gibidir.[2276]

Ahmedî-i Âmidî'nin eserinde, Hz. Yusuf'un kendisine şahit olarak gösterdiği çocuğun altı aylık olduğu bilgisi verilir:

Ger inanmazsaň bu ḳavle yā Melik
Ṣor bu aḥvāli uşaġa yā Melik

Ol dédi fāsid maḳāle söyleme
Bunı (bu) uşaġa ḥavāle eyleme

Altı aylıḳ uşaḳ anı ne bile
Gizlü kārıňıza nice vāḳıf ola[2277]

[2274] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 188-189.
[2275] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 188.
[2276] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 189-190.
[2277] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 190.

Diğer anlatılarda olduğu gibi, bu anlatıda da çocuğun gömleğin arkadan mı yahut önden mi yırtılmış olduğu ile ilgili sualinin gerçek suçluyu buldurduğu ifade edilir:

Yūṣufuň gömlegine sen nāẓır ol
Yırtığı öňden ola kāẕibdir ol

Eňseden olursa ṣādıḳdır ḳatı
Zelḫā étmiş aňa şāyed töhmeti

...

Baḳdı Yūṣuf gömlegine ol Melik
Yaralanmış eňseden olmış delik[2278]

Bu hususta son olarak diğer birçok anlatıda olduğu gibi Aziz'in hadisenin duyulmaması için hem Züleyha'ya hem de Hz. Yusuf'u tembihte bulunduğu belirtilir.[2279]

Aynı yüzyılın bir diğer anlatısında Oflu Bilâl Efendi'nin Hz. Yusuf'un odadan çıkması ve peşi sıra da Züleyha'nın onu kovalaması hadisesini gördüğünde yanında sayısı belirtilmeden bazı askerlerin olduğu ifade edilir:

O dem Mıṣrī 'Azīz gelür 'acā'ib
Levend-āne kişilerle ġarā'ib

İner atdan gelür şāh-āne ol şāh
Oturur ḳapu öňinde şehinşāh

Ḳaçar Yūsuf gelür ṣanki ḳoyundur

[2278] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 190.
[2279] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 195.

Ki ḳurduň çıḳmış aġzından ḳoyundur

Zelīḫā gelür ardınca ḫaşım-nāk
Yitürmiş avın ol şāhīn ḫaşım-nāk[2280]

Burada da diğer mesnevilerde olduğu gibi Aziz'le karşılaşan Züleyha'nın kendisini korumak için suçu Hz. Yusuf'a attığı ve onun zindanla cezalandırılmasını istediği ayrıntısının dile getirildiği görülür.[2281]

Eserde, bu kısımda orijinal ayrıntılara yer verildiği görülür. Buna göre, Züleyha tarafından iftiraya uğrayan Hz. Yusuf'un kendisine şahit olarak sunduğu kişinin, kimi rivayetlerde yeni doğmuş bir çocuk ve Züleyha'nın amcasının oğlu olduğu, kimi rivayetlerde yeni doğmuş bir çocuk ve dayısının oğlu olduğu, ünlü müfessir Mücaâhid'e göre ise yine Züleyha'nın akrabalarından biri olsa da aklı başında ve yetişkin bir kimse olduğu bilgilerinin verildiği görülür:

Zelīḫā emmisinüň oġlına sen
Yaḳıncaḳ ṭoġmış oġlan ṣorasın sen

Didiler ba'żılar kim ḥālī oġlı
İdi oġlan Zelīḫā ṣaġ u ṣolı

Mücāhiddir degil idi ṣabī bu
Ḥakīm idi 'aḳıl-dāne kişi bu

Çü her ḥālde Zelīḫāya nesebdir
Nesilde ve ḳarābetde ḥasebdir[2282]

[2280] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 107-108.
[2281] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 108.
[2282] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 109-110.

Oflu Bilâl'in eserinde de diğer eserlerde ifade edilen çocuğun günahkâr olan ile günahsız olanın ayırt edilebilmesi için;

Ḥakīmāne idüp hükm-i ḥaḳḳā'iḳ
'Aḳıllar ḳaldı 'āciz anda ayıḳ

Eytdi yā 'Azīz var gör ḳamīṣı
Yūsufuň giydiği kendi ḳamīṣı

Ne semte uġradı şaḳḳı gör imdi
Ki ardından öňinden mi gör imdi

Ḳıyās üzre bulursın ehl-i ismi
Ba'īd olmaz bularsız 'ālī cimi[2283]

şeklinde görüş bildirdiği ve akabinde günahkâr olanın Züleyha olduğunun anlaşıldığı bilgisi verilir.[2284]

Eserde son olarak gerçeğin ortaya çıkması üzerine Aziz'in Hz. Yusuf'tan bu hadiseyi sır olarak saklamasını istediği bildirilirse de Züleyha ile ilgili bir tasarrufundan bahsedilmediği görülür[2285]

İncelememize dâhil olan bu yüzyıldaki müellifi belli olmayan son eserde, Züleyha ile Hz. Yusuf'un, Hz. Yusuf önde, Züleyha arkasında olacak şekilde odanın kapısından peş peşe çıktıkları belirtilir.[2286]

Anlatının devamında, kapıda Aziz ile karşılaştıklarında Züleyha'nın o onda feryat ederek Hz. Yusuf'u suçlamaya başladığı ayrıntısı da şöyle dile getirilir:

[2283] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 110.
[2284] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 111.
[2285] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 111.
[2286] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 144.

züleyḫā anda sulṭānı durur görür
şīven ėdüp ḳarşu yürüyüp varur

yūsufa anda ḳatı bühtān ėder
işid şimdi züleyḫā yūsufa nėder

züleyḫā ėydür şu ḳuluŋ ḫāyin durur
ḫayini ḳatl eylemek ėyü durur

ḳaṣd eyledi kim baŋa elin ṣuna
diledi kim gele taḫtıma bine

ėydür ilet ḳoy zindāna bunı
ḥaps içinde erisün eti cānı

şol ḳadar ḳo ḥaps içinde bu ḳulı
kendüye gele ola yüzi ṣolı[2287]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre Züleyha, Hz. Yusuf'a iftira atmakla kalmayıp onu bir de bu yalan suç karşılığında hapse attırmak da istemiştir.

Hadisenin, Hz. Yusuf'un da kendisini savunması ve o esnada yanlarına gelen bir kadının çocuğunu kendisine şahit tutması şeklinde diğer eserlerle benzer şekilde tahkiye edildiği görülür.[2288] Eserde, Hz. Yusuf'a şahitlik yapacak çocuğun kesin olarak kaç aylık olduğu belirtilmese de çocuğun henüz süt emme çağında olduğu bilgisinden gayet küçük olduğu anlaşılmaktadır:

sulṭān ėydür işbu söz nedür muḥāl
süd emen oġlan nece ėde ḫāl[2289]

[2287] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 144.
[2288] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 145.
[2289] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 145.

Diğer birçok anlatıdan farklı olarak bu anlatıda, Hz. Yusuf'a şahitlik eden çocuğun kendi kanaatini de açık bir şekilde Hz. Yusuf'tan yana kullandığı ve Hz. Yusuf'un bu hadisede bir günahının olmadığını dile getirdiği görülür:

oġlan anda dile geldi söyledi
işbu ḥālden bir ḥikāyet eyledi

oġlan ėydür ḥaḳ yūsuf elindedür
fi'l-i fitne züleyḫā fi'lindedir[2290]

Kimin haklı olduğu hususunda kendi görüşünü de dile getiren çocuğun, hadisenin ayan beyan ortaya çıkması için diğer eserlerde de dile getirilen gömleğin arkasından yırtılmış olmasının Hz. Yusuf'un suçsuzluğuna, önden yırtılmış olmasının ise Züleyha'nın suçsuzluğuna işaret edeceğini belirtmesi ve neticesinde gömleğin arkadan yırtılmış olduğunun görülüp Hz. Yusuf'un masum olduğunun anlaşılması hadisesinin burada da tahkiye edildiği görülür.[2291]

Anlatıda bu hususta son ayrıntıların diğer birçok eserde de dile getirilen, Züleyha'nın utanması üzerine Aziz'in ondan tövbe etmesini istemesi ve Hz. Yusuf'tan da bu hadiseden kimseye bahsetmemesini istemesi olduğu görülmektedir.[2292]

Molla Câmî'nin anlatısında, Hz. Yusuf'un odadan tek başına çıktığı ve bu esnada kapı önünde, yanında yakın adamlarından birkaç kişide bulunan Aziz'e rast geldiği ayrıntısı verilir.[2293]

[2290] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 145.
[2291] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 145.
[2292] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 146.
[2293] Câmî, *a.g.e.*, s. 102.

Eserde, Hz. Yusuf'un perişan hâlini gören Aziz'in, ona bunun sebebini sorduğu, Hz. Yusuf'un *"Yûsuf da, kemâl-i edeple cevâp verdi; fakat, sırrı ifşa etmedi."*[2294] şeklindeki tahkiyeden bu sırrı muhafaza ettiği anlaşılır.

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'u da yanına alarak Züleyha'nın odasına girdiği belirtilen Aziz'in, Züleyha'nın söylediği yalanlar karşısında, Hz. Yusuf'a karşı tavrını değiştirerek onu ayıplamaya başladığı ifade edilir.[2295]

Aziz tarafından ayıplanan, kınanan Hz. Yusuf'un kendisine atılan iftiraları kabul etmemesi ve hadiseyi olduğu gibi Aziz'e anlatarak kendi masumluğunu ispatlamaya çalışması da eserde on yedi beyitle ayrıntılı olarak tahkiye edilir.[2296]

Hz. Yusuf'un anlattıklarına kulak asmadığı anlaşılan Aziz'in, Hz. Yusuf'u cezalandırmak için hapse gönderdiği esnada, Hz. Yusuf'un Allah'a yalvararak yardım istediği ve bunun akabinde de kucağında üç aylık bir çocukla gelen kadının çocuğunun dile gelip Hz. Yusuf'a yardım ettiği belirtilir.[2297] Anlatıda, bu üç aylık çocuğun, Züleyha'nın akrabalarından olduğu ve daima yakınında bulunduğu ayrıntısı da orijinal bilgilerdendir.[2298]

Diğer eserlerde olduğu gibi üç aylık çocuğun hadiseye tanık olarak dâhil edilmesinden sonra, gömleğin arkasından mı yahut önünden mi yırtık olduğu ile ilgili sualinin burada da masum olanı ortaya çıkarmada önemli bir tespit olduğu anlaşılır.[2299]

Câmî'nin anlatısında bu hususta son olarak diğer anlatıların birçoğunda da dile getirilen Aziz'in, Züleyha'ya suçundan ötürü tövbe etmesini ve Hz. Yusuf'a da bu hadiseyi kimseye anlatmamasını tembih ettiği görülür.[2300]

Tevrat'ta bu hadise ele alınırken, *"Fakat Yusuf giysisini kadının elinde bırakarak dışarı kaçtı. Kadın Yusuf'un giysisini elinde bırakıp kaçtığını görünce evin*

[2294] Câmî, *a.g.e.*, s. 102.
[2295] Câmî, *a.g.e.*, s. 102-103.
[2296] Câmî, *a.g.e.*, s. 103-104.
[2297] Câmî, *a.g.e.*, s. 104-105.
[2298] Câmî, *a.g.e.*, s. 105.
[2299] Câmî, *a.g.e.*, s. 105.
[2300] Câmî, *a.g.e.*, s. 106.

adamlarına seslendi."[2301] şeklindeki ifadelerden Hz. Yusuf'un odadan tek başına çıktığı bellidir.

Yine devamında, olaya ilk olarak şahitlik edenlerin, Aziz'in karısının çağrısına uyup yanına gelen hizmetçileri olduğu ayrıntısı göze çarpar.[2302]

Tevrat'ta bu hususta bir diğer ayrıntı ise Aziz'in karısının, kocası gelene kadar Hz. Yusuf'un elbiselerini yanında tuttuğu bilgisidir.[2303]

Hadisenin devamında, Aziz'in yalan haberleri karısının vasıtasıyla öğrenmesi neticesinde, hiçbir muhakeme yapılmadan suçlu kabul edilen Hz. Yusuf'un, Aziz tarafından hapse attırıldığı görülmektedir.[2304]

Kur'ân'a göre, Hz. Yusuf kapıyı açıp kaçmak üzereyken Aziz'in karısının gömleği arkadan yırttığı ve bu esnada kapının dışında kadının kocasıyla Hz. Yusuf ve kadının karşılaştıkları belirtilir. [2305] Dolayısıyla olayın ilk şahidinin Tevrat'ın aksine Kur'ân'da kadının kocası olduğu anlaşılır.

Bu karşılaşma esnasında, kadının hiç vakit kaybetmeden kocasına, *"Senin ailene kötülük etmek isteyenin cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir!"*[2306] biçimindeki hitabından Hz. Yusuf'a iftira attığı görülür.

Hadisenin bundan sonraki kısmında Kur'ân'da Tevrat'a göre çok daha ayrıntılı bir anlatım bulunmaktadır. Buna göre, kendisine iftira atıldığını gören Hz. Yusuf, üzerine atılan bu suçları kabul etmemiş ve Aziz'e, *"Asıl kendisi benim nefsimden murat almak istedi"*[2307] şeklinde bir ifadeyle hadisenin aslını anlatmıştır.

Yine Kur'ân'da, Hz. Yusuf'un kendisini savunduğu esnada kadının akrabalarından birinin eğer gömlek önden yırtılmışsa kadın doğru söylemiştir, yok

[2301] Tevrat/Başlangıç: 39: 12-14.
[2302] Tevrat/Başlangıç: 39: 14.
[2303] Tevrat/Başlangıç: 39: 16.
[2304] Tevrat/Başlangıç: 39: 17-20.
[2305] Kur'ân/ 12: 25.
[2306] Kur'ân/ 12: 25.
[2307] Kur'ân/ 12: 26.

eğer gömlek arkadan yırtılmışsa kadın yalan söylemiştir şeklindeki ikazına yer verilir.[2308]

Son olarak bu hususta Kur'ân'da, gömleğin arkasından yırtılmış olduğunu gören Aziz'in, Hz. Yusuf'a bu hadiseyi kimseye anlatmasını ve kadına da bu günahından ötürü tövbe etmesi gerektiğini söylediği ifade edilir.[2309]

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde, Kur'ân'da belirtilen ayrıntılar verildikten sonra diğer bazı ayrıntılara daha yer verildiği görülür. Buna göre eserde, Hz. Yusuf'a şahitlik eden kimsenin kimliği hakkında farklı görüşler dile getirilir. Bunlardan ilki, Züleyha'nın bilgi sahibi bir amcasının oğlu olduğu ve tesadüfen o sırada Aziz ile birlikte Züleyha'nın yanına gitmek istediği bilgisidir.[2310] Hadisede, Züleyha ile Hz. Yusuf'un telaşla kapıdan dışarı çıktıkları ve her ikisinin de birbirlerini suçlamaları üzerine Züleyha'nın amcasının oğlunun;

> *Yûsuf ve Züleyhâ telaş ile kapıdan dışarı fırlayıp da o buna, bu ona 'atf-i töhmet edince, o hakîm âdem vâkıâ biz kapının ardından bir keşâkeş ile gömleğin yırtıldığını işittik; fakat bilemeyiz ki hanginiz ileride, hanginiz geride idi; bakalım, eğer Yûsuf'un aleyhisselâm gömleğindeki yırtık ön tarafta ise, Züleyhâ! Sen sâdıksın, Yûsuf kâzibdir. Eğer arka tarafta ise Yûsuf sâdıktır. Züleyhâ! Sen kâzibesin.*[2311]

şeklindeki bir muhakeme ile hadisenin iç yüzünün anlaşılmasına vesile olduğu ve akabinde gömleğin arka tarafından yırtık olduğunun görülmesi üzerine de ilkin umumen kadınlara, *"Muhakkak bu sizin mekr ü hîlenizdendir, hakîkat, sizin hîleniz büyüktür."*[2312] akabinde Hz. Yusuf'a, *"Yûsuf! Bu mâcerâyı ketm et."*[2313] son olarak da Züleyha'ya *"Züleyhâ sen de günâhın için istiğfâr et. Hakîkat, sen günâhı kasdedenlerden oldun."*[2314] şeklinde hitaplarda bulunarak Hz. Yusuf'un suçsuzluğunu açıkça ortaya koyduğu ifade edilir.

[2308] Kur'ân/ 12: 26-27.
[2309] Kur'ân/ 12: 28-29.
[2310] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 87.
[2311] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 87.
[2312] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 79.
[2313] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 79.
[2314] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 79.

Eserdeki İbn Abbas, Said bin Cübeyr ve Dahhâk'tan nakledilen ortak bir rivayette ise, Hz. Yusuf'un suçsuzluğuna tanıklık edenin, beşikteki yeni doğmuş bir çocuk olduğu ve Allah'ın onu beşikteyken konuşturduğu bilgisidir.[2315]

Giritli Sırrı Paşa'nın bu hususta son olarak Mücâhid'den naklettiği Hz. Yusuf'a şahitlik eden şey yahut kişinin, Hz. Yusuf'un yırtılmış gömleği olduğu şeklindeki bilgiyi akla pek uygun görmediği ve gömleğin şahitlik etmesinin isabet ihtimalinin daha zayıf olduğu şeklindeki görüşünü dile getirdiği görülür:

> *Şâhidden murâd, kamîs-i Yûsuf aleyhisselâmdır. Kibâr-ı tâbi'înden Mücâhid dedi ki: (Şâhid) pîrâhenin arkadan yırtılmış olmasıdır.*
> *Bu kavl-i sâlis, gāyetle za'îftir. Zira gömlek, şâhid diye vasfolunmaz. Ehle, yâni akrabaya da nisbet edilmez.*[2316]

Süyûtî'nin tefsirinde de yine Kur'ân'daki bilgiler aynen verildikten sonra bazı başka ayrıntılara yer verildiği görülür. Tefsir'de, Süyûtî'nin Katâde'den naklettiği bir rivayette, Züleyha ile Hz. Yusuf'un kapıdan koşarak birlikte çıktıkları belirtilir.[2317]

Yine aynı eserde verilen bir diğer bilgiye göre, Hz. Yusuf'un kapının önünde Aziz ile karşılaştıklarında Züleyha'nın kendisinden murat almak istediğini söylemek gibi bir niyetinin olmadığı; fakat Züleyha'nın suçlu olarak Hz. Yusuf'u göstermesinin üzerine Hz. Yusuf'un da kendisini savunarak esas murat almak isteyenin Züleyha olduğunu Aziz'e söylediği ayrıntısına yer verilir.[2318]

Süyûtî'nin tefsirinde, Hz. Yusuf'a şahitlik eden kişinin kim olduğu ile ilgili de birbirinden farklı bilgiler verilmektedir. Buna göre, Süyûtî'nin Mücâhid'e dayandırdığı bir rivayette, hadiseye hakemlik eden kimsenin, yaşça büyük ya da küçük olduğu belirtilmeden Züleyha'nın akrabalarından olduğu dile getirilir.[2319]

[2315] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2., s. 88.
[2316] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2, s. 88.
[2317] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 229.
[2318] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 230.
[2319] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 231.

Eserde bu hususta diğer bir rivayet ise İbn Abbas'tan nakledilir ve buna göre hadiseye şahitlik yapanın beşikteki bir bebek olduğu ayrıntısı verilir.[2320]

İbn Abbas'a dayandırılan diğer bir rivayete göre, Hz. Yusuf'a şahitlik yapan kişinin, kralın yakın ve özel adamlarından, sakallı birisi olduğu ifade edilir.[2321]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan'dan naklettikleri rivayette ise şahitlik yapan bu kişinin akıllı ve ilim sahibi birisi olduğu görülür.[2322]

Eserde bu hususta Süyûtî'nin görüşüne göre ise, kimin yalancı kimin doğru olduğunun tespitinin yapılabilmesinin gömlekten anlaşılacağını ifade eden kişinin, Züleyha'nın amcasının oğlu olduğu görülmektedir.[2323]

Süyûtî'nin şahit olarak dile getirdiği Züleyha'nın amcasının oğlunun, '*Meselenin çözümü gömlektedir. Bakımız, eğer gömlek önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, bu ise yalancılardandır. Eğer gömlek arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylüyor, bu ise doğru söyleyenlerden demektir.'*[2324] şeklindeki ifadesinin üzerine gömleğin getirildiği ve gömleğin arkasından yırtılmış olduğunun görülmesi üzerine Hz. Yusuf'un aklandığı, sonrasında Aziz'in Hz. Yusuf'a bu hadiseyi kimseye anlatmaması hususunda ikazda bulunduğu ve Züleyha'ya da günahları için tövbe etmesini söylediği ifade edilir.[2325]

Taberî tarihinde bu başlıkta dile getirilen ayrıntılardan ilkinde Züleyha'nın elinden kurtulmak için kaçan Hz. Yusuf'un ve peşinden gelen Züleyha'nın, odanın kapısından çıktıklarında karşılarında Mısır Azizi ve Züleyha'nın amcasının oğlu olduğu belirtilen Yemliha isimli bir kişiyle karşılaştıkları bilgisi verilir:

> *Yûsuf tezden dışarı çıkmak için kapıyı açtı. Zeliha da onun arkasından kapıya çıkınca, Aziz-i Mısır'ı kapının önünde buldular. Meğer, Zeliha bu işte iken Aziz-i Mısır, gelip kapının önünde durmuştu. Zeliha'nın bir amcası oğlu vardı. Adına "Yemliha" derlerdi. Oturup onunla konuşmalar yaparlardı. İkisi birlikte kapı önünde göründüler. Aziz-i Mısır görününce Hazret-i Yûsuf'ta, Zeliha da utandılar. Yûsuf (a.s.)*

[2320] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 231.
[2321] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 231.
[2322] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 231.
[2323] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 194.
[2324] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 194.
[2325] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 194.

bir bahane söylemek istedi, dileği Zeliha'nın kocası karşısında rezil olmamasıydı. Ama Zeliha Yûsuf'tan önce konuştu ve şöyle dedi:

"Senin ehline kasıtta bulunanın cezası nedir?"

Zeliha bunu sorunca kocasının kızarak Yûsuf'u öldürmesinden veya ona bir zarar vermesinden korktu. Ve o cezayı kendi söyleyerek şöyle dedi:

"Böyle edenin cezası zindana konulmak, ya da ağaçla döğülmektir. Ta ki kul olan kişi efendisinin karısına fenalıkta bulunmaya." Zeliha, evvel bu sözü söyleyince Yûsuf (a.s.)'a da doğruyu söylemekten başka hal kalmadı. O da:

"Ben buna kastetmedim. Aksine o bana kast eyledi."

- Yalan söylüyorsun! O bana kasteyledi. Ben razı olmadım, kaçtım. O bana sarıldı. Kapıya gelmeye dışarı çıkmamı istemedi! dedi. Hazret-i Yûsuf'ta:

- Ben buna sarılmadım. O bana sarıldı. Gömlekle yatarken o benim döşeğime geldi. Bende yataktan fırladım, kaçtım. Ardımdan yetişti. Eteğime yapıştı. Gömleğimi de yırttı! dedi.[2326]

Yukarıdaki tahkiyeden, kapı önüne çıktıklarında hem Mısır Azizi'ni hem de Züleyha'nın amcaoğlu Yemliha'yı görünce hem Züleyha'nın hem de Hz. Yusuf'un utandığı, Hz. Yusuf'un esasen içeride vuku bulan hadiseyi ifşa etmeyi düşünmediği ve bu sebeple de bir bahane ileri sürüp Mısır Azizi'ne karşı rezil olmamak istediği belirtilirse de Züleyha'nın buna fırsat vermeyerek kendini kurtarmaya çalıştığı, Hz. Yusuf'a iftira attığı, bu yüzden Hz. Yusuf'un da kendinin temiz olduğunu göstermek için Züleyha tarafından tacize uğradığını dile getirdiği görülür.

Hadisenin devamında dile getirilen ayrıntılarda, Züleyha'nın amcasının oğlu Yemliha'nın, olayın iç yüzünü anlamak için Kur'ân'da Yûsuf suresi yirmi yedinci ayette sabit olduğu şekliyle gömleğin önden yırtılmış olması durumunda Züleyha'nın haklı, Hz. Yusuf'un haksız olacağı, eğer gömlek arkasından yırtılmışsa da Hz. Yusuf'un haklı Züleyha'nın ise haksız olacağı şeklinde hüküm verdiği belirtilirken gömleğin incelenmesi neticesinde arkadan yırtılmış olduğu ve böylelikle Hz. Yusuf'un masumluğunun ortaya çıkmış olduğu ifade edilir:

Bu olaya şahit, Zeliha'nın amcasının oğlu Yemliha'ydı. O şöyle dedi:

"Görelim, eğer Yûsuf'un gömleği önünden yırtıldı ise kadın gerçek söylüyor. Yûsuf yalancıdır. Eğer gömlek ardından yırtıldı ise kadın yalan söylüyor, Yûsuf doğru söylüyor." Dedi. Çünkü gömlek ardından yırtılmış olunca Yûsuf kaçmış demektir, kadın onu eteğinden tutmuştur. O vakitte suç Zeliha'nındır. Vakta ki Mısır Aziz'i gömleğe baktı. Gömleğin arkadan yırtılmış olduğunu gördü. Yûsuf'un sözü doğru çıkmıştı.[2327]

[2326] Taberî, *a.g.e.,* s. 260-261.
[2327] Taberî, *a.g.e.,* s. 261.

Eserde bu hususta dile getirilen son ayrıntılarda bazı ulemanın telakkisine göre Hz. Yusuf'un masum olduğu hükmünü verenin, Züleyha'nın akrabalarından henüz bir iki haftalık bir oğlan çocuğu olduğu, Allah'ın bu oğlan çocuğuna konuşma melekesi bahşettiği, akabinde oğlan çocuğunun konuşarak gömleğin yırtılması ile ilgili hüküm verdiği şeklindeki bilginin yer aldığı görülür:

> *Kimi kişiler şöyle demişlerdir:*
> *- Böyle bir hükmü veren Zeliha'nın akrabasından bir oğlan çocuğu idi. Henüz bir, iki haftalık bebekti. Hak Teâlâ ona dil verdi. Konuştu, bu gömlek yırtılması ile hükümde bulundu.*[2328]

Taberî tarihinde de Kur'ân'da ve yukarıdaki tefsirlerde belirtildiği üzere gömleğin arkadan yırtıldığının, dolayısıyla da Hz. Yusuf'un suçsuzluğunun ve suçlu olanın Züleyha olduğunun anlaşılması üzerine Aziz'in, karısı Züleyha'nın rezil olmasını önlemek için Hz. Yusuf'a dönüp başından geçen bu hadiseyi kimseye anlatmaması yolunda tembihte bulunduğu, sonra da Züleyha'ya dönerek onun da günahlarından ötürü tövbe etmesinin gerektiğini söylediği bilgisi verilir.[2329]

Yukarıdaki bilgiler ışığında, bu başlıkta ele alınan hadisenin bazı kısımlarının Tevrat ve Kur'ân'da benzer şekillerde ele alınmış olmasına rağmen hadisenin ayrıntı sayılabilecek kısımlarında Kur'ân'ın, Tevrat'tan net bir şekilde ayrıldığı görülür. Kur'ân'ın, Tevrat'tan ayrıldığı bu noktaların ise mesnevi yazarları tarafından eserlerine dâhil edildiği, hadisenin bütününün Kur'an'da, tefsirlerde dile getirilen tahkiyelerle benzer olduğu göz önüne alındığında, bu başlıktaki hadisenin ve ayrıntılarının kurmaca mahiyyette olmayıp doğrudan menşeli olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

2.19. Züleyha'nın Aşkının Dillere Düşmesi ve Mısırlı Kadınların Züleyha'yı Kınaması

Züleyha'nın aşkının dillere düşmesi ve Mısırlı kadınların Züleyha'yı kınaması hadisesi, incelediğimiz mesnevilerin hepsinde ele alınan bir hadisedir. Bu

[2328] Taberî, *a.g.e.,* s. 261.
[2329] Taberî, *a.g.e.,* s. 262.

hadise, eserlerde genellikle Aziz'in, Züleyha ile Hz. Yusuf'un başından geçenleri örtbas etmeye çalışmasına rağmen hadisenin Mısır'da yaşayan bazı kadınlar tarafından duyulup şehre yayıldığı ve Züleyha'nın bulunduğu konum dolayısıyla kölesine âşık olmasının Mısırlı kadınlar tarafından kınanmasına sebep olduğu şeklinde tahkiye edilir.

Ali'nin eserinde bu hadiseye *"Faṣl Mıṣr Ḫatunları Beyān Ḳılur"* başlığı altında uzunca yer verilmiştir. Buna göre, Züleyha'nın Hz. Yûsuf'a olan muhabbetini ve başlarından geçen macerayı nasıl haber aldıkları belirtilmeden Mısırlı kadınların, bu konu hakkında çeşitli dedikodular yaydıkları ifade edilir:

Mıṣr içre bir neçe uraġutlar
Bunı eşitip birbirine derneşdiler
Ol uraġutlar 'ayb aytıp ḳovlaşdılar
Her birisi bir dürlü söz sözler imdi[2330]

Mısırlı kadınlar, Zeliha'nın kölesine olan aşkını ve Zeliha'nın kölesinin peşinden koşmasını ayıplarlar. Bir melikin eşine bu şekilde bir yaklaşımı yakıştıramayıp onun adının kötüye çıktığını söylerler. Bu durum eserde, Mısırlı kadınların ağzından iki dörtlükte şöyle anlatılır:

Zelīḫa ḳulına 'āşıḳ olmış
Ḳulı muṭī' olmamış ḥacel olmış
Bu ḥāl üzre 'azīz anda ḥāżır olmış
Ḳulın ḳova çıḳduġın körmiş imdi

Zelīḫanı 'ayblap ol uraġutlar
Her birisi bir dürlü söz sözleşürler
Melik ḫatunı mundaġ iş ḳıldı dirler
Ḫalāiḳġa bed-nām rüsvāy oldı imdi[2331]

[2330] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 194.
[2331] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 195.

Haliloğlu'nun anlatısında, bu hadisenin diğer anlatılardan farklı bazı bilgileri ihtiva ettiği görülür. Buna göre Zeliha'nın, Hz. Yusuf'a duyduğu şiddetli aşk ve bu uğurda onu zorla elde etme çabasının, yalnızca Mısırlı kadınların diline düşmekle kalmadığı, Mısırlı erkeklerin de bu dedikodu hadisesi içinde yer aldığı görülür:

Mışr içre yayıldı
Zelîḫâ 'âşıḳ oldı
Er ü 'avrat hep bildi
Ḳulı sevmiş diyü[2332]

Anlatıda bu hususstaki bir diğer önemli ayrıntı da Züleyha'nın dedikodusunu Mısır memleketine duyuran kadınların kırk kişi olduğu bilgisidir:

Ol dem Mışır şehrinde
Ḳırḳ 'avrat vardur anda
Oturur evlerinde
Zelîḫâyı ḳovlaşu

Meger ol ḳırḳ 'avratler
Bu miskin 'aḳlı yoḳlar
Dirilüp ḳovlaşdılar
Zelîḫâyı ṭaňlayu

Yigirmisi eyitmiş
Zelîḫâ 'âşıḳ olmış
Andan ḳulunı sevmiş
Didiler hep ḳaḳıyu

Yigirmi 'avrat eydür

[2332] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 205.

Bu ‘âşıḳlıḳ yavuzdur
Sulṭânlar baş indürür
Ma‘şûḳa hizmet ḳılu

Yine bunlar eyitmiş
Ḳulı aña uymamış
Gücile ḳulın ḳucmış
Eri üstine gelü

Eri üstüne gelmiş
Zelîḫâ sevdügin bilmiş
Ol ḳulı ogütlemiş
ZelÎḫâdan ḳaçma diyü

Bu ‘avratler söyleşdi
Ḳamusı ‘ayıplaşdı
Hep Zelîḫâya gülüşdi
Ḳulunı sever diyü[2333]

Yukarıdaki manzumelerde açıkça görüldüğü üzere, Züleyha’nın başından geçen hadiselerin bütün ayrıntılarının, Mısırlı kadınlara dedikodu malzemesi olduğu anlaşılır.

14. yüzyıl anlatılarından Darîr’de, Züleyha’nın Hz. Yusuf ile başından geçen hadisenin haberinin Mısırlı kadınlara nasıl ulaştığı belirtilmezse de kadınların Züleyha’yı kınadıkları belirtilir:

ḫalḳa çav oldı züleyḫā-yı cüvān
ḫalḳ içinde ‘āşıḳ oldı dāsitān

[2333] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 206.

bir nice ḫātunlar anı söyledi
serzeniş ḳıldı anı beter eyledi

didiler görüň züleyḫā-yı nigār
‘āşıḳ olmış yūsufa āşüfte-vār

ancılayın ḫūb-ı maḥbūb-ı cihān
nice oldı yūsufa iy mihribān[2334]

Görüldüğü gibi yukarıdaki anlatıda, dedikodu hadisesine karışan kadınların kimliği ve kaç kişi oldukları ayrıntısı yer almamaktadır.

Aynı yüzyıldaki Süle Fakîh'in eserinde de Darîr'in anlatısında ele alındığı gibi ele alınan hadisede Mısırlı kadınların kimliği ve kaç kişi oldukları belirtilmeden Züleyha'nın başından geçen hadiselerin dedikodusunu yaptıklarından bahsedilir.[2335]

Eserin bu kısmında ilginç bir ayrıntıya yer verilerek Mısırlı kadınların, kınadıkları ve dedikodusunu yaptıkları Züleyha ile bir daha görüşmeme kararı aldıkları dile getirilir:

İşidenler ṭaňlar anı ḫāṣ u ‘ām
Kendüyi ‘ārsuzlıġa vurmış tamām

Bir daḫi anuňla oturmayalum
Ḳıġırursa ḳatına varmayalum[2336]

[2334] Leyla Karahan, *a.g.t,* s. 347.
[2335] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 229.
[2336] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 229.

Bu yüzyılın bir diğer anlatısı olan Garîb'in mesnevisinde, Züleyha'nın dedikodusunu yapan Mısırlı kadınların, şehrin ileri gelenlerinin karıları oldukları ifade edilir:

Zelḫa'nuň başına çün bu dert gelür
Bu ḫaber Mıṣr'uň içine yayılur

Bir nice ekābirüň ḫatunları
Cem' oluban ḳovlaşurlar anları

Didiler kim bir 'acāyib iş olur
Ḳulını sevmek ne 'aceb ṭuş olur

Bir kişi ḳıymet-ile bir ḳul ala
Ṣatun alduġı ḳula göňli ola

Bu 'aceb degil kişi 'āşıḳ ola
'Aceb oldur ki ḳulı ma'şūḳ ola

Bā-ḫuṣūṣ sevdiginüň göňli olmaya
Gice gündüz gel diye ol gelmeye

Gel dir-ise yanına varmayalum
Varuban ḳarşusuna ṭurmayalum[2337]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere, Garîb'in eserinde de Süle Fakîh'te olduğu gibi Züleyha'yı kınayan Mısırlı kadınların onunla olan irtibatını kesmeye karar verdikleri anlaşılmaktadır.

[2337] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 506-507.

14. yüzyılın bir diğer anlatısı olan Şeyyad Hamza'da, Züleyha'nın gıybetini yapan Mısırlı kadınların kimlikleri verilmezse de Mısır'da yaşayan ne kadar kadın varsa hepsinin bu gıybet hadisesinin içinde olduğu bellidir:

mışr içinde ne ki 'avrat var ḳamu
ḳavlaşdılar zelīḫāyı ėy 'amū[2338]

15. yüzyıl mesnevicilerinden Tebrizli Ahmedî'nin anlatısında Züleyha'nın başından geçen hadisenin Mısırlı kadınlar tarafından duyulmasının, hadisenin üzerinden belli bir zaman geçtikten sonra meydana geldiği ifade edilir:

Bir nice müddet ki geçdi rûzigâr
Didi 'avret işbu sırrı duydılar[2339]

Anlatıda, diğer anlatılarla paralel bir şekilde, Züleyha'nın mevkisindeki bir kadının kendi kuluna duyduğu aşkın uygun olmadığı görüşünün, Mısırlı kadınlar tarafından dile getirilip Züleyha'nın kınandığı belirtilir.[2340]

Bu yüzyılın bir diğer anlatısında Çâkerî'nin, Züleyha'nın dedikodusunu yapan Mısırlı kadınların kimliği ve kaç kişi oldukları hakkında bir malumat vermediği görülür. Anlatıda, diğerleriyle benzer şekilde Züleyha'nın kuluna duyduğu aşkın Mısırlı kadınlar tarafından kınandığı ayrıntısına yer verildiği görülür.[2341]

Aynı yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'nin anlatısında Züleyha'nın dedikodusunu yapan kadınların kimliği ve kaç kişi olduğu söylenmez. Eserde, diğer anlatılarda da yer alan Züleyha'nın, İbrânî bir köleye âşık olmasının ve aşkına cevap alamamasının Mısırlı kadınlar tarafından kınandığı ifade edilir.[2342]

[2338] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 159.
[2339] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 42b.
[2340] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 42b.
[2341] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 315-316.
[2342] Hamdî, *a.g.e.,* s. 334-335.

Bu yüzyılın bir diğer anlatısında Hatâyî-i Tebrizî'nin, Züleyha'nın Mısırlı kadınlar tarafından ayıplanmasını, "*Ġıybet-kerden-i zenān Züleyḫā Ḫatun"*[2343] başlığı altında ayrıntılı bir şekilde ele aldığı ve Züleyha'yı kınayan Mısırlı kadınların, Mısırlı bazı beylerin karıları olduğu ifade edilir:

Çünki begler ḫatunı bildi anı
Cümle ġıybet itdi ol dem Zelḫanı[2344]

Aynı anlatıda, Züleyha'nın hadisesinin bütün bir Mısır'da duyulduğu ayrıntısına da yer verildiği görülür:

Zelḫā sözi ṣoňra eyle oldı fāş
Bildi anı hem ādem hem dağ u daş[2345]

16. yüzyıl anlatılarından Bağdatlı Zihnî'de de dururm diğer birçok anlatıda ele alındığı gibidir. Burada da Mısırlı kadınların kimlikleri ve kaç kişi oldukları belirtilmeden Züleyha'nın dedikodusunu yaptıkları ve kölesine âşık olmasından dolayı da onu kınadıkları bilgisi verilir.[2346]

16. yüzyılın bir diğer anlatısında Kemâl Paşazâde'nin, Züleyha ile Hz. Yusuf arasında yaşanan hadisenin hangi vasıtayla şehirde yayıldığı ile ilgili bilgi verilmezse de Züleyha'nın başından geçenlerin ilkin Mısır'ın ayak takımı, ve düzenbaz kimseleri tarafından anlatıldığı akabinde Mısır'daki bütün kadınların bu hadiseyi anlatmaya başladıkları ifade edilir:

Bu sırr oldı çü il ü şehrde fāş
Bunı söyledi her evbāş u ḳallāş

Yayılur Mışr'a bunuň dāstānı

[2343] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 187.
[2344] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 187.
[2345] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 187.
[2346] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 431.

İşidürler ḳamu ḫātūnlar anı[2347]

Hadisenin devamında, Mısır'da Züleyha'nın dedikodusunu yapan kadınların aşka kıymet vermeyen ve aşktan nasiplerini alamamış oldukları belirtilirken bahsi geçen bu kadınların Züleyha ile ilgili yaptıkları dedikodunun ayrıntıları şöyle tahkiye edilir:

Zelīḫā ḥālini ṭaňlamadılar
Ṣanasın işidüp anlamadılar

Şular kim 'ışḳdan bī-behre-y-idi
Degül yāḳūt ü dür ḫar-mühre-y-idi

İşitmemişler-idi 'ışḳ adın
Biri bilmezdi daḫı aġzı dadın

Zelīḫā'yı melāmet eylediler
Dile aldılar adın söylediler

Getürürler başına dürlü işler
İderler dürlü dürlü serzenişler

Üşüp dirler Zelīḫā oldı bed-nām
Diline aldı anı ḫāṣṣ-ıla 'ām

Düşüp aġızlara söz oldı adı
Ḳamu dillerde yavuz oldı adı

Elinden ḳodı ġayret pişesini
Uşatdı nām u nengüň şişesini

[2347] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 565.

Gözinden ṣavdı ‘ār u neng ü namı
Göñülden sevdi ‘İbrānī ġulāmı

Kişi ḳulına ḳul olmak zihī ‘ār
Ḥuṣūṣan kim aňa ol olmaya yār

‘Aceb budur ki sevmez anı ol ḳul
Bunuň mihrine virmez ẕerrece yol

Bunuň buyruġına fermān-ber olmaz
Gelüp hem-sırr oluban hem-ser olmaz

Yüzine baḳmaz u dutmaz sözini
Ḳara ṭopraġa ṣaymaz gül yüzini[2348]

Yukarıdaki tahkiyede Mısırlı kadınların, Züleyha'yı özellikle bir kimsenin kendi kuluna kul olmasının ayıp olmasından, daha da şaşılacak olanının bahsi geçen kulun sahibine mukabelede bulunmamış olmasından ve sahibinin buyruğunu dinlememiş olmasından ötürü kınadıkları anlaşılmaktadır.

Aynı eserde Mısırlı kadınların, Züleyha'nın, kulu tarafından reddedilme sebebini,

Didiler gözine anuň Zelīḫā
Görinmemiş-durur var-ısa zībā

Meger kim gelmedi şīrīn gözine
Anuň-çün iltifat itmez sözine[2349]

[2348] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 566-567.
[2349] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 568.

şeklindeki anlatımdan kendilerince Züleyha'nın güzelliğinin yeter derecede olmamasına bağladıkları görülürken hatta bu düşüncelerini daha da ileri götürüp eğer Hz. Yusuf'un kendilerini tanımış olsa başka kimseyi gözünün görmeyeceği şeklinde bir düşünceyi dile getirdikleri görülür:

Bizi bir kez görey-di ol şāh-ı ferrūḫ
Daḫı döndürmez-idi ġayriye ruḫ

Göreydi nirde olur ḫatt-meh-veş
Biley-di ḳanda olur naḳş-ı dil-keş

Zelīḫā'yı idinmediy-se hemtā
Bizi görse bilürdi ol semen-sā

Güzellik taḫtınuň sulṭānı kimdür
Melāḥat kişverinüň ḫanı kimdür

Bize ger yār olaydı ol peri-vār
Gözine girmez-idi dār ü deyyār

Sürerdi bizde cān ü dil ṣafāsın
Bulurdı bizde uşşaḳuň nevasın

Bulurdı bizde gönlinüň murādın
İrem gül-zārınuň anmazdı adın

Bizümle eyler-idi 'ayş ü şādī
Virürdi vü olurdı ḫoş murādı

Bular bu sözleri çün söylediler

Zelīḫā'yı melāmet eylediler[2350]

Bu yüzyıldaki Gubârî'de, Züleyha'nın aşkının dillere düşmesini sağlayanın kim olduğu belirtilmez. Eserde, Mısırlı kadınların kınamasına maruz kalan Züleyha'nın, İbrânî bir kula muhabbet beslemesinin de Mısırlı kadınların onu ayrıca bu durum için de kınamalarına sebep olduğu görülür. Mısırlı kadınlara göre, Züleyha makamındaki bir kişinin kuluna âşık olması kötüdür; ama bu kulun İbrânî olması daha da vahim bir durumdur:

Didiler kim görüň Züleyḫāyı
'Aşḳ-ı Yūsufla oldı rüsvāyī

'Āşıḳ oldı ġulām-ı İbrîye
Bārī olaydı ġulām-ı Mıṣrîye[2351]

Aynı yüzyılın anlatılarından Şerîf'te, Haliloğlu Ali'nin anlatısında olduğu gibi Züleyha ile Hz. Yusuf'un başından geçen hadisenin dedikodusunun Mısır'da yalnızca kadınlar tarafından değil erkekler tarafından da yapıldığı belirtilir:

Yûsufile ol Zelîḫâyı bile
Aldı Mıṣruň 'avratı eri dile[2352]

Anlatının bu kısmında Şerîf'in bir ayrıntı üzerinde durarak Mısır ahalisi içinde dedikodu hadisesinin başını çekenlerin beş kişiden oluşan Mısırlı bir kadın grubunun Mısır'ın önde gelen erkeklerinin karıları olduğu ve Mısır'da "ay yüzlüler" lakabıyla tanındıkları ifade edilir:

Anda biş 'avret ġâyet ider

[2350] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 569-570.
[2351] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 169-170.
[2352] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 186.

Taňrınuň işine ḥükmi ‘ayb ider

Ḥâcib ü sâlâr sâfî hem vezîr
Ṣâḥib ü sâlâr şehrüňde bir

Ol bişinüň varıdı biş ḫâtûnlar
Mıṣr içinde aňulur ay yüzlüler[2353]

Bu yüzyılın önemli isimlerinden Taşlıcalı Yahya’nın eserinde de diğer anlatılarda olduğu gibi hadisenin, Mısırlı kadınların Züleyha’yı anlatıp teşebbüs ettiği bu fiil için onu kınadıkları şeklinde ele alındığı görülür.[2354]

Ele aldığımız eserler içerisinde bu hadiseyi en kısa şeklinde ele alanın 16. yüzyıl şairlerinden Şerîfî olduğu görülmektedir. Şerîfî, Züleyha’nın dedikodusunun Mısırlı kadınlar tarafından yapıldığını tahkiye eder:

Zelīḫā’nuň bu rāzı ki açıldı
İşiden seng-i ṭa‘nın ki aňa çaldı

Gelüp bir araya Mıṣr’uň zenānı
Ḳulın sevmiş diyü dilerler anı

Ḫuṣūṣā yoġ-imiş meyli gulāmuň
Nedür sūdı Zelīḫā’ya bu nāmuň[2355]

Bu yüzyılın son anlatısı olan Ziyai Yusuf’un eserinde, Züleyha’nın aşkının dillere düşmesi ve Mısırlı kadınlar tarafından kınanması hadisesinde Mısırlı kadınların kimliğinden ve kaç kişi olduğundan bahsedilmez. Eserde, diğer birçok anlatıda olduğu

[2353] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 186-187.
[2354] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 137-138.
[2355] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 23.

gibi Mısırlı kadınların Züleyha'yı kuluna âşık olmasından dolayı kınadıkları dile getirilir.[2356]

18. yüzyılda kaleme alınan Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında, Züleyha'nın dedikodusunun Mısır halkına yayılmasının, hadisenin üzerinden üç aylık bir zaman geçtikten sonra *nakkaş* ile *taye* karakterlerinin bu hadiseyi yakınlarına anlatmaları sonucunda meydana geldiği şeklinde orijinal bir ayrıntıya yer verildiği görülür:

Ol Züleyḫā Yūsufundan oldı dūr
Eyledi üç ay bu ḥāl-ile mürūr

Usta naḳḳāş ile ṭāye bu işe
Vāḳıf oldılar çün anlar bu işe

Her birisi maḥremine dédiler
Düşdi bu kez dillere söylendiler[2357]

Ahmedî-i Âmidî'nin eserinde Züleyha'nın dedikodusunu yapan kişiler hakkında bilgi verilirken onların kimlikleri ve kaç kişi oldukları ve cinsiyetleri belirtilmeden bütün bir Mısır halkı tarafından bu dedikodunun yapıldığı dile getirilir:

Bildi bu sırrı ḳamu 'avām u ḫāṣ
Söyler oldı dilde bunı cümle nās[2358]

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilal Efendi'nin anlatısında Züleyha'nın dedikodusunu yapan kimselerin Mısır'ın ileri gelenlerinin karıları olduğu şeklindeki ayrıntıya yer verilir:

Ḳamu eşrāf-ı Mışruň geldi hātūnları bir yirde

[2356] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 384.
[2357] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 196-197.
[2358] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 197.

Zelīḫāyı alup dilden dile gezdürdüler ḥālā[2359]

Yine bu yüzyılda telif edildiği düşünülen bir anlatıda Züleyha'nın dedikodusunun Mısır'da yaşayan bütün kadınlar tarafından yapıldığı belirtilir:

ḳamu mıṣr ḫātūnları dėrildiler
ittifāḳ ėdüp bir eve girdiler

züleyḫā ile yūsufı ḳovlaşdılar
her birisi bir kelici açdılar[2360]

Eserde, Süle Fakîh'in ve Garîb'in eserlerinde olduğu gibi Züleyha'nın dedikodusunu yapan Mısırlı kadınların, Züleyha ile olan bütün irtibatlarını da kesmeye karar verdikleri görülür:

biz anuŋla artuḳ oturmayalum
ḳıġırursa ḳatına varmayalum[2361]

Molla Câmî'de de durum diğer anlatılarda anlatılanlarla benzer niteliktedir. Eserde, Züleyha'nın gıybetini yapan Mısırlı kadınların kimliklerinden ve kaç kişi olduklarından bahis bulunmasa da Züleyha'nın kölesine olan aşkını ayıpladıkları belirtilir.[2362]

Tevrat'ta bu başlıkta ele alınan bir husus bulunmaz.

Kur'ân-ı Kerîm'de, bu hadiseden Yûsuf suresinde, "*Şehirdeki bazı kadınlar dediler ki: Azizin karısı, delikanlısının nefsinden murat almak istiyormuş; Yusuf'un*

[2359] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 113.
[2360] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 148.
[2361] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 148.
[2362] Câmî, *a.g.e.,* s. 106-107.

sevdası onun kalbine işlemiş! Biz onu gerçekten bir sapıklık içinde görüyoruz."[2363] şeklinde gayet tafsilatlı bir şekilde bahsedilir.

Giritli Sırrı Paşa'nın eserinde bu hususta dile getirilen ayrıntılardan ilki;

> *Bu hanımlar Yûsuf aleyhisselâmın şöhret-i hüsnünü işitip cemâlini görmek hevesine düştüler. Bu maksadlarının husûlüne çâre ararlardı. Nihâyet, sem'-i Züleyhâ'ya varsın da Züleyhâ, 'özrünü temhîd için ol mâh-ı cihân-ârâyı kendilerine göstermeye mecbûr olsun diye böyle ta'ne-zen olmuşlardı.*[2364]

şeklindeki ayrıntıdır ki Züleyha'nın dedikodusunu yapan kadınların dedikodu yapmaktaki esas gayelerinin, çok merak ettikleri Hz. Yusuf'u görmek istemeleri olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı eserde, yazarın bu hususta dile getirdiği ikinci ayrıntı ise,

> *Züleyhâ, Yûsuf aleyhisselâma olan 'aşk u muhabbetini bunlara gizlice açmış ve bu râz-ı nihânın kitmânını kendilerinden recâ etmişti. Onlar ise gizlemeyip ifşâ-yı sırr etmeleriyle Züleyhâ'ya gadr ü mekr etmiş oldular.*[2365]

şeklindeki ayrıntı olup buna göre yukarıdaki anlatıdan Mısırlı kadınların, Züleyha'nın Hz. Yusuf'a duyduğu muhabbeti doğrudan Züleyha'nın kendisinden öğrendikleri anlaşılırken Mısırlı kadınların, Züleyha'nın ricasına rağmen onun sırrını saklamayıp ifşa ettikleri görülmektedir.

Aynı eserdeki bir başka tahkiyede de bu hadisenin ayrıntıları verilirken Mısır'da Züleyha'yı ayıplayan kadınların sayısının beş olduğu şeklindeki orijinal bir ayrıntıya da yer verildiği görülür.[2366]

Giritli Sırrı Paşa'nın, yine aynı eserde, ihtilaflı olduğunu belirtilmekle beraber Züleyha'yı ayıplayan kadınları Mısır sultanının sakisinin, ekmekçisinin, zindancısının ve hayvanlarından sorumlu memurunun haremleri olarak tarif ettiği görülürken Mukâtil'in bu kadınlara ilaveten sultanın perdecisinin haremini de Züleyha hakkında dedikodu yapan kadınlar içerisine dâhil ettiği şeklindeki bir ayrıntı da yer verilir:

[2363] Kur'ân/ 12: 30.
[2364] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 113.
[2365] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 113.
[2366] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 114.

Yûsuf aleyhisselâma gönül vermesinden dolayı Züleyhâ'yı ayıplayan kadınlar kaç nefer idi? Kimler idi? Bunda ihtilâf vâki olup bazıları sultân-ı Mısr'ın sâkîsinin, ekmekçisinin, zindâncısının, emîr-i âhûrunun haremleri idi dedi. Mukātil Hazretleri perdecisinin haremini de bunlara ilâve eyledi.[2367]

Süyûtî'nin tefsirinde, hadise Kur'ân'da belirtildiği ölçüler içerisinde ele alınır ve şehirdeki bazı kadınların; Züleyha'nın, kölesi Hz. Yusuf'tan murat almak istediği hususunda dedikodu yaptıkları ifade edilir.[2368]

Taberî tarihinde Züleyha ile Hz. Yusuf'un başından geçen hadisenin hangi vasıta ile Mısırlı bazı kadınlar tarafından öğrenildiği belirtilmezse de şehirdeki birçok kadının, Aziz'in karısının kölelerinden birine âşık olup onu yatağına davet ettiği şeklinde dedikodu yaptığı belirtilirken bahsi geçen kadınların, Züleyha'nın bir kölesi ile bu çeşit bir münasebette bulunmasını arsızlık ve azgınlık olarak addettikleri, bu sebeple de onu kınayıp ayıpladıkları şeklinde bir bilgiye yer verildiği görülür:

Zeliha'nın Hazret-i Yûsuf'u sevdiği şehrin içinde yayıldı. Şehirden nice nice kadınlar şöyle dediler:

Aziz'in karısı bir kölesini sevmiş, onu döşeğine çağırmış. Adını, şanını yere batırmış. O kulun sevgisi onun canına işlemiş. Bir köleye öyle âşık olmuş, kendisini böyle rezil etmek ve kınatmak ne arsızlıktır. Gerçekten biz o kadını son derecede azgınlıkta görmekteyiz! Böylece Zeliha'ya iftira ve ayıplamada bulundular. Bu haber şehrin içinde de yayıldı. Herkes Zeliha'yı ve onun, Yûsuf ile olan halini konuşur oldu.[2369]

Yine hadisenin devamında, Züleyha'nın bahsi geçen dedikoduları işittikten sonra Mısırlı kadınları davetini anlatan tahkiyedeki ayrıntılara göre Züleyha'yı kınayan kadınların beş kişi olduğu ve bunların kimliğiyle ilgili birinin Mısır şehri kadısının eşi, birinin ihtisap ağasının eşi, birinin sultanın aşçı başının eşi, birinin sultanın çeşnici başının eşi, sonuncusunun da sultanın sakisinin eşi olduğu şeklinde bir tarife yer verilir:

- Zeliha, kendisini kınayan kadınları evine çağırdı. Onları konukladı. Bunlar beş kadındı. Biri şehir kadısının karısı, biri ihtisap ağasının (Belediye başkanının) karısı, birisi ahçı başının karısı, biri sultanın çeşnici başının (Yemeklere nezaret eden kişinin) karısı ve biri de Sultana Şurup sunan kişinin karısı idiler.[2370]

[2367] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2., s. 103.
[2368] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 194.
[2369] Taberî, *a.g.e.,* s. 262-263.
[2370] Taberî, *a.g.e.,* s. 263.

Görüldüğü üzere, bütün bu bilgiler ışığında Züleyha'nın aşkının dillere düşmesi ve Mısırlı kadınların Züleyha'yı kınaması hadisesinin bütün ayrıntıları ile Kur'ân ve tefsirlerde yer almasından ve bu hadisenin hiçbir ayrıntısının Tevrat'ta ele alınmamasından hareketle bu başlıkta ele alınan hususun doğrudan İslami kaynaklı anlatılar çerçevesinde mesnevilerde işlendiğini söylemek mümkündür.

2.20. Züleyha'nın Daveti ve Mısırlı Kadınların Hz. Yusuf'u Görünce Ellerini Kesmesi

İncelediğimiz mesnevilerin istisnasız hepsinde ele alınan bu hadise, Mısırlı kadınlar tarafından dedikodusunun yapıldığını öğrenen Züleyha'nın, dedikodu hadisesinin içinde yer alan kadınları yemeğe davet ettiği ve yemek esnasında kadınların ellerine birer bıçak verip Hz. Yusuf'u huzuruna çağırtınca kadınların turunç yerine ellerini kestikleri, sonrasında Mısırlı kadınların, Züleyha'nın içine düştüğü aşk belasının ne denli zor olduğunu anlayıp onu kınamaktan vazgeçip ona Hz. Yusuf ile olan hadisesinde aracılık yaptıkları şeklinde ele alınır.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin eserinde Zeliha, hakkında çıkan dedikodulardan haberdar olduğu ve bunun üzerine bir meclis tertip edip dedikodusunu yapan bütün kadınları davet ettiği şeklinde bir bilgiye yer verilir. Bu davete toplam dört yüz Mısırlı kadın icabet eder. Zeliha'nın, henüz davetliler gelmeden Hz. Yusuf'a "*Ünder isem tiz ḥāżır kelgil didi/Körküngi bu ḫatunlara körgüz imdi*"[2371] şeklinde tembihte bulunduğu ve Hz. Yusuf'u kendi elleriyle süsleyip Mısırlı kadınların huzurlarına çıkmaya hazır hâle getirdiği ifade edilir:

Kendü elin Yūsufuŋ͡g saçın ördi
Eginine hezār dürlü ṭon keyürdi
Ḳızıl altun ṭas āftāb eline virdi

[2371] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 195.

Ketürüben ol meclise şundı imdi[2372]

Eserde, yukarıdaki hadiseden sonra Hz. Yusuf'u görmeye gelen Mısırlı kadınların eline birer turunç ve bıçak verilir. Misafirlerden ellerindeki turuncu kesmeleri istenir ve tam o esnada Hz. Yusuf meclise girer. Hz. Yusuf, yüzündeki peçesini açar açmaz içerideki kadınların hepsi ona bakakalır ve istisnasız her birisi turunç kestiklerini sanarak ellerini keser:

Ol 'avratlar kürsi üzre oturdılar
Birer turunc birer pıçaḳ ketürdiler
Eline birip kesüŋ͡g tiyü buyurdılar
Ol ḥāl içre Yūsuf ḳarşu durur imdi

Yūsuf niḳāb açuban cevelān ḳıldı
Ol ḫatunlar közleri aňa düşdi
Anı körüp cümlesiŋ͡g 'aḳlı şaşdı
Turunc sanıp parmaḳların kiser imdi[2373]

Bu kısımda ilginç bir ayrıntı da dikkat çekmektedir. Buna göre, Hz. Yusuf'u görünce turunç yerine ellerini kesen kadınların, hayretlerinden ve hayranlıklarından ellerinin acısını hissetmedikleri dile getirilir:

Yūsufu körmege uġradılar
Ḳollarını kesiben ṭoġradılar
Elleri kesildügin ṭuymadılar
Ol 'avratlar cümle ḥayrān ḳalur imdi[2374]

[2372] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 195.
[2373] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 196.
[2374] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 196.

Züleyha, meclisteki kadınlara,

Zelīḫa aydur sizler kördüñgiz mü
Benim beñgzüm soldugını bildüñgiz mü
Bir körmekden ellerüñgiz kesdüñgiz mü
Bī-ḫōd olup düşdüñgiz mü sizler imdi

Ben Yūsufı kördügim yedi yıldur
Anıñg üzre ‘ışḳım benim her dem artar
Miskīn özüm ‘āşıḳ otın her dem dartar
Şeyle iken ṣabrum sizden artuḳ imdi[2375]

şeklinde seslenir ve kendilerinin kısacık bir zaman içinde kapıldıkları bu büyüleyici güzelliğe yedi senedir meftun olduğunu söyleyerek kendisini kınamakla ne büyük hata ettiklerini dile getirdiği görülür.

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin varyantında da Mısırlı kadınların Hz. Yusuf'u görünce ellerini kesmesi hadisesi, diğer varyantlarla ufak anlatı farklılıkları dışında ortaktır. Eserde Ali'nin eserinden farklı olarak Züleyha'nın sarayına davet ettiği kadınların sayısının kırk olduğu şeklindeki ayrıntıya yer verilir. Hz. Yusuf'un da sarayda olduğu bir zamanda hadiseyi tertip eder. Kadınların ellerine birer turunç ve kesmeleri için de birer bıçak verilir. Zeliha, Hz. Yusuf'u huzuruna çağırır ve kadınlar gördükleri güzellik karşısında turunç yerine ellerini keserler.[2376]

14. yüzyıl varyantlarından Darîr'de, Züleyha'nın Mısırlı kadınları davetinden evvel kendi elleriyle Hz. Yusuf'u süsleyerek davete hazırladığı bilgisi dile getirilir.[2377]

Hadise, diğer bütün eserlerde olduğu gibi Darîr'in eserinde de Züleyha'nın, Mısırlı kadınların önüne bir tabak turunç koyması ve Hz. Yusuf'u çağırması sonrası kadınların turunç yerine ellerini kesmeleri şeklinde tahkiye edilir.[2378]

[2375] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 196-197.
[2376] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 207.
[2377] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 348.
[2378] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 349.

Anlatıda, kadınların turunç yerine ellerini kestiklerini fark etmelerinin, ancak Hz. Yusuf'un huzurdan ayrılması sonrasında vuku bulduğu şeklindeki bir ayrıntıya yer verilir:

döndi yūsuf gitdi kendü yolına
ol ḫātunlar baḳdı ellü elüne

gördiler kim ellerinden ḳan aḳar
deng oluban birbirine baḳar[2379]

Aynı yüzyıldaki Süle Fakîh'te, Mısırlı kadınların kendisinin dedikodusunun yaptıklarını öğrenen Züleyha'nın, kadınları davet etmeden önce durumu Hz. Yusuf'a açtığı ve Hz. Yusuf'un da kadınların çağrılmasına olumlu yaklaştığı şeklindeki orijinal bir bilgiye de yer verilir:

Didi Yūsuf bir sözüm vardur saňa
Ne direm bir dem ḳulaḳ urġıl baňa

Mıṣr ḫatunların eve oḳuram
Kim bunları ṭoylayam ḫil'at virem

Çünki ḫonlarına bunlar dirile
Her birine görklü ṭonlar virile

Herbirinüň eline durunclar virem
Bunlara bir dürlü ṣan'at gösterem

Birer iti bıçaḳ daḫı virem bile
Her birisi ala duruncı ele

[2379] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 349.

Kesüň ol turuncı diyü söyleyem
Aňda ben saňa işāret eyleyem

Sen daḫı yüzüňi aç bunlara
‘Arża ḳıl ḥüsnüňi ol ḫatunlara

Seni görsünler ki nesin ey cānum
Tā ki bile ‘ışḳumı bunlar benüm

Yūsuf daḥı rāżī oldı bunlara
Kim yüzini göstere ḫatunlara[2380]

Eserde, hadisenin devamındaki ayrıntılar diğer birçok eserde olduğu gibi Züleyha’nın, kadınların eline bir bıçak ile turunç vermesi, akabinde Hz. Yusuf’u huzura çağırması ve kadınların Hz. Yusuf’u görünce turunç yerine ellerini kesmeleri şeklinde tahkiye edilir.[2381]

Hadisede bu hususta ilginç ayrıntı ise Hz. Yusuf’u görünce kendilerinden geçerek ellerini kesen kadınların, akıllarının başlarına gelebilmesinin Hz. Yusuf’un yüzünü örtmesinden sonra olduğu bilgisidir:

Delü oldı her biri na‘ra urur
Yūsuf anlara baḳar ḳarşu ṭurur

Anlaruň işlerine ḳaldı ṭaňa
Ol ḫatunlar ḥayrān olmışdı aňa

Yūsuf anda niḳāb örtdi yüzine
Ol ḫatunlar geldiler kendüzine

[2380] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 230.
[2381] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 232.

Gördiler ellerini pāre pāre
Her birisi kendüye urmış yara[2382]

Bu yüzyıldaki Garîb'in varyantında, bu hususta bazı orijinal ayrıntılara rastlanır. Buna göre anlatıdaki ilk rivayette Züleyha'nın dedikodusunu yapan kadınları evine davet ettiğinde yirmi kişilik bir grubun bu davette yer aldığı, bunlardan onunun kadın diğer onunun ise kız olduğu ifade edilir:

Bunlaruň ḳovlaşdugın Zelḫa ṭuyar
Tīz ādem gönderüben da'vet ider

Da'vet itdi anları hep geldiler
Gelüben sarāy içine ṭoldılar

Ba'żılar didi yigirmiydi olar
Onı ḫatun on ḳız-ıdı geldiler[2383]

Eserde bu hususta ikinci rivayette ise Züleyha'nın davetine icabet eden Mısırlı kadınların toplamda kırk kişi ve yarısının kadın, yarısının da kız olduğu belirtilir:

Ba'żılar didi oları ḳırḳ-ıdı
Yaru ḫatun yarusı ḳızlar-ıdı[2384]

Yine Garîb'in anlatısında diğer anlatılarla ortak şekilde, Züleyha'nın misafirlerine turunç ikram edip kesmeleri için de bir bıçak verdiği ve akabinde Hz.

[2382] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 233.
[2383] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 507.
[2384] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 507.

Yusuf'u huzurlarına çağırdığında ise kadınların turunç yerine ellerini kestiği şeklinde ele alınır.[2385]

Aynı eserdeki diğer bir ayrıntıda Hz. Yusuf'u gören kadınlardan bazılarının orada can verdikleri şeklindeki bir tahkiyeye yer verilir:

Zelḫā'nuň derdini cimle bildiler
Ba'żılar ḥayḳurdı öldi didiler

Gördi Yūsuf bunları hep ḳırılur
Örtdi yüzin cümle kendüye gelür[2386]

Aynı yüzyıldaki Şeyyâd Hamza'da, orijinal bir ayrıntıya yer verilerek Züleyha'nın, Mısırlı kadınlara yemekten önce turunç ikram etmesinin o dönemin bir âdeti olduğu dile getirilir:

ol ḫatunlar çün sarāya geldiler
zelīḫā buyurdı turunc getürdiler

mıṣr ehli 'ādeti eyle-y-idi
her kişi kim ḳonuḳluk ėde-y-idi

ṭa'āmdan öňdin turunc vėrür-idi
andan ṣoňra ṭa'ām yėdürür-idi[2387]

Eserde hadisenin devamı, diğer birçok anlatıda cereyan ettiği gibi Züleyha'nın, Mısırlı kadınların huzuruna Hz. Yusuf'u çağırması, akabinde Mısırlı

[2385] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 508.
[2386] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 508.
[2387] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 159.

kadınların turunç yerine Hz. Yusuf'un güzelliğinin büyüsüne kapılıp ellerini kesmeleri ve ellerinin acılarını hissetmemeleri şeklinde tahkiye edilir.[2388]

15. yüzyılda Tebrizli Ahmedî'nin anlatısında da diğer birçok anlatıda olduğu gibi Züleyha'nın Mısırlı kadınları davetinden evvel Hz. Yusuf'u süsleyip hazırladığı ayrıntısına yer verilir.[2389]

Yine aynı anlatıda, ufak anlatı farklılıkları bulunmakla birlikte diğer anlatılarla paralel bir şekilde Mısırlı kadınların, Hz. Yusuf'u görünce ellerindeki turuncu düşürdükleri ve turunç yerine ellerini kestikleri ifade edilir.[2390]

Bu yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Çâkerî'nin varyantında, Mısırlı kadınlar tarafından dedikodusunun yapıldığını duyan Züleyha'nın, Mısırlı kadınları evine davet etme amacının onları rezil etme isteği olduğu ifade edilir:

Züleyḫā işidüp bu dāsitānı
Diledi ki'de rüsvā ol zenānı

Buyurdı ol gül-i bāġ-ı leṭāfet
Zenān-ı Mıṣr içün 'ālī-żiyāfet[2391]

Çâkerî'de bundan sonraki hadise, diğer anlatılarda olduğu gibi şekillenir. Hz. Yusuf, kadınların huzuruna çıkar ve kadınlar ellerindeki turuncu kestiklerini sanarak parmaklarını keserler.[2392]

Aynı yüzyılda Hamdullah Hamdî de Züleyha'nın Mısırlı kadınları sarayına davet edip onlar için sofra hazırlamasının sebebini, Çâkerî'de olduğu gibi onları rezil etmek istemesi olarak gösterir:

Çün Züleyhâ'ya vâsıl oldu haber

[2388] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 159-161.
[2389] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 39b.
[2390] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 39b.
[2391] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 316.
[2392] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 321-322.

Hatırın gayret etti zîr ü zeber

İşret esbâbı düzdü ol hoş rây
K'ide ol bî-haberleri rüsvây[2393]

Eserde, diğer anlatılarda olduğu gibi Hz. Yusuf'u gören Mısırlı kadınların turunç yerine ellerini kestikleri dile getirilir.[2394]

Aynı anlatıda bu hususta son olarak Mısırlı kadınların, Hz. Yusuf'un insan değil olsa olsa bir melek olabileceğini ifade ettikleri ayrıntısı dile getirilir.[2395]

Bu yüzyılda Hatâyî-i Tebrizî'nin, Mısırlı kadınların Züleyha'nın davetine icabet ettiklerinde sarayda bir saat süreyle Hz. Yusuf'u bekledikleri şeklindeki orijinal bir ayrıntıyla hadiseye giriş yaptığı görülür:

Çünki onlar bir sā'at oturdılar
Her birinüň öňine getürdiler

Bir narıncı bir turuncı bir bıçaḳ
Doġrıyup dir yimege suyun içaḳ

Gördiler çün Yūsufuň gül yüzini
Bī-hūş oldı bilmez onlar özini[2396]

Eserde, karşılarında Hz. Yusuf'u gören Mısırlı kadınların turunç yerine ellerini kestikleri ve ellerinin acısını hissetmedikleri ifade edilir.[2397]

[2393] Hamdî, *a.g.e.*, s. 335.
[2394] Hamdî, *a.g.e.*, s. 338.
[2395] Hamdî, *a.g.e.*, s. 339.
[2396] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 189.
[2397] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 189.

16. yüzyıl anlatılarından Bağdatlı Zihnî'de diğer anlatılardan farklı olarak Züleyha'nın davetine icabet eden Mısırlı kadınların, Züleyha'dan önce davranıp Hz. Yusuf'u kendilerine göstermesini istedikleri belirtilir:

Bize şevḳ ü muḥabbet gālib oldı
Ol gül-ruḫsārı görmek vācib oldı

Ḫırāmān eylesün dil-keş nihālin
Temāşā idelüm bāġ-ı cemālin

Bu bezm-i 'ayşa olsun 'ārızı şem'
Perīşān zülfi itsün göňlümüz cem'[2398]

Eserin bundan sonraki kısmında ilginç ayrıntılarla dolu olduğu görülür. Bu ayrıntılardan ilki, Hz. Yusuf'un kadınların huzuruna çıktığında kadınlardan bazılarının hemen oracıkta öldükleri bilgisidir:

Güẕār itdi o bezm-i dil-güşāya
Melāyik nice kim cennet-serāya

Göge çıḳdı ṣadā-yı ḫayr-maḳdem
Ġırīv ü ġulġul-ile ṭoldı 'ālem

Görenler ol cemāl-i bā-kemāli
O māhuň oldılar şūrīde ḥāli

Kimi şevḳiyle cismin 'ūd ḳıldı
Kimi micmer-ṣıfat yandı yaḳıldı

Kimi ni'metden el yumazdan evvel

[2398] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 435.

Ayakdan düşdi cānından yudı el[2399]

Bağdatlı Zihnî'nin eserinde bu kısımdaki ikinci orijinal ayrıntı ise Hz. Yusuf'u gördüklerinde kendilerini kaybederek ellerini kesen kadınların içine düştükleri hayret hâlinden ve şaşkınlıklarından ötürü kesilmiş parmaklarını ağızlarına götürdükleri bilgisidir:

Turuncı elde iken her birinüñ
Olup ḥüsnine ḥayrān ol perīnüñ

Turuncı kesmek isterlerdi ġāfil
Buçaḳla ḳıldılar ḳaṭ'-ı enāmil

Kesilmiş barmaġı her bir yegāne
Ki ḥayret birle aldılar dehāna[2400]

Eserde son olarak Mısırlı kadınların, Hz. Yusuf'un insan olma ihtimalinin olmadığını onun olsa olsa bir melek olabileceğini dile getirdikleri ayrıntısına yer verildiği görülür:

O kim söylerdi derdi ḥāşa-li'llāh
Degül cins-i beşer bu 'ārıżı māh

Melek olmaḳ gerek yaḫud perīdür
Yā Mihr indi yire ya Müşterī'dür[2401]

Yine 16. yüzyıl anlatılarından Kemâl Paşazāde'nin varyantında bu başlıktaki hadisenin, Züleyha'nın kendisi hakkında yapılan dedikodulardan haberdar olması, bu

[2399] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 438.
[2400] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 439.
[2401] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 439.

duruma üzülmesi ve dedikodusunu yapan kadınlardan bir nevi öcünü almak istemesi üzerine Mısır'ın önde gelen kadınlarını sarayına davet etmesi ile şekillendiği görülür:

Zelīḫā oldı bu işden ḫaber-dār
Bu acı sözler itdi cānına kār

Diledi göňli bunlardan ala kīn
Düzüp gül yüzi gibi ḥile rengin

Buları cem' ḳıldı ṣohbet itdi
Şeh-āne bir cem'iyyet itdi

Ulu ḫātūnları Mıṣr'uň ser-ā-ser
Gelüp oturdılar meclisde yer yer [2402]

Anlatının devamında Züleyha'nın, Mısırlı kadınlar için yaptığı hazırlık ve tertip ettiği sofranın ayrıntılı bir şekilde kırk beyitle tasvir edildiği[2403] görülürken meclisteki kadınların yemeklerini yiyip şerbetlerini içmelerinin akabinde sofraların dua edilerek kaldırıldığı ve ardından Züleyha'nın, bahsi geçen kadınlarla hasbihâl ettiği tahkiye edilir.[2404]

Yine uzunca bir tahkiye ile kırk dört beyitte, yemeğin ardından bir içki meclisi kurulduğu[2405], saz söz ve içki meclisinde sona gelindiğinde ise Züleyha'nın, bu kadınlardan intikam almak maksadıyla ellerine birer sararmış ve tadı acı turunç, birer de ucu eğri çakı verdiği ifade edilir:

Kemāle irdi bezmüň söz ü sāzı
Belürdi cān u dilde 'ışḳ bazı

[2402] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 570-571.
[2403] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 572-575.
[2404] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 575-576.
[2405] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 576-580.

Mey-i gül-gündan aldı çihreler reng
Eser ḳıldı dile āvāze-i çeng

Cger ḳanı ṭamarda cūşa geldi
Mey içen içmeyen bī-hūş ḳaldı

Zelīḫā'nuň öňine düşdi der-ḥāl
Ki bunlardan ala kīnin ide āl

Düzetdi fikr idüp mekr ü nīreng
Ki deng ide buları virmedin beng

Yüzi alı gibi elini rengin
İdüp bunlardan aldı al-ıla kīn

'Adūdan intiḳām almaḳ ne *ḫoşdur*
Cihāndan kişi kām almaḳ ne *ḫoşdur*

Bularuňla idüp biň nāz ı ġancı
Virür her birisine bir ṭuruncı

Sararmış ṭaşı 'āşıḳ yüzi gibi
Acımış içi nāṣıḥ sözi gibi

Bilesince virür bir kizlik-i tīz
Güzeller ġamzesi manendi ḫūn-rīz[2406]

[2406] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 580-581.

Hadisenin devamında Züleyha'nın, Mısırlı kadınlara adını neden dile düşürdüklerini sorduğu, eğer Hz. Yusuf'u görselerdi adını dile düşürmekten imtina edeceklerini ve içine düştüğü derdi anlayabileceklerini dile getirdiği görülür.[2407]

Yine yukarıdaki sözlerle de yetinmediği görülen Züleyha'nın, isterlerse adının dillere düşmesine sebep olan Hz. Yusuf'u onlara da gösterebileceğini belirttiği ve akabinde de huzurundaki Mısırlı kadınlara ağzına geleni söylediği bilgisi verilirken Mısırlı kadınların, duydukları sözler karşısında mahçup oldukları, Züleyha'dan özür diledikleri, bu dedikoduları çıkarmaktaki esas gayelerinin de esasen Hz. Yusuf'u görmek olduğunu dile getirdikleri ifade edilir:

İcāzet var-ısa gelsüň diyeyin
Görüň ḥüsn-i kitabın oḳıyayın

Görüňüz yirde gögüň āftābın
Temāşā eyleňüz ḥüsni kitabın

Anuň ḥüsni kitabında ma'ānī
Benüm olmış-durur 'öẕrüm beyanı

Söze geldi Zelīḫā oldı bülbül
Ḳulaġ urdı bular şevḳ-ıla çün gül

Ne kim geldi diline acı ṭatlu
Diyüp sözin tamam itdi ol peri-rū

Olup itdükleri işe peşīmān
Bu ḫātūnlar ḳalurlar deng ü ḥayrān

Ṭutup yiňin yüzine her semen-bār
Ṣalar başın aşaġa āstin-vār

[2407] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 581-582.

Ḫacālet yüzine ‘özrüň niḳābın
Ṭutup oḳurlar istiġfār babın

Didiler cümlesi iy şāh-ı ḫūbān
Ṭapuň sulṭān-durur biz bende-fermān

Ne ḥaddidür ḳuluň şāh adın aňa
Sözin bilmeye söz uzada aňa

Saňa dil uzadan ey şâh-ı ‘ālem
Olursa sūsen-i ter olsun ebkem

Gözüňden nergis iderse cüdāyī
Arayup bulmasun rūşenāyī

Saňa yavuz sanan bulmasun eylük
Belālu başı olsun boynına yük

Yavuz yil esmesün sünbüllerüňe
Hazān irişmesün ter güllerüňe

Felek dāyim bilin büksün tapuňda
Sa‘ādet gün gibi ṭoġsun ḳapuňda

Şu sözler kim saňa virdi melālet
Degül andan ġaraż sini melāmet

İşitdük vaşfın ol şāh-ı cihānuň
Bahāney-le yüzin görmekdür anuň

Bize ol ‘uḳde gördük olmadı ḥal

İrişmez vaṣlınuň dāmānına el

Saňa bu mekri itdük āḫır-ı kār
Ki anı gösteresin bize nā-çār[2408]

Hadisenin devamında Mısırlı kadınlardan işittikleri üzerine Züleyha'nın, ilkin dayesi vasıtasıyla Hz. Yusuf'u huzuruna çağırttığı[2409] ifade edilirken dayenin sözlerinin Hz. Yusuf'u ikna etmeye yetmediği görülür.[2410]

Yine dayesinden Hz. Yusuf'un, davete icabet etmediği bilgisini alan Züleyha'nın eserde toplam kırk beyitle Hz. Yusuf'u şahsen ikna etme çabaları[2411] ele alınırken bu tahkiyednin devamında dile getirilen orijinal bir ayrıntıda Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın davetini kabul etmesinin Züleyha tarafından yapılan büyünün etkisi sonucunda olduğu görülür:

Şu deňlü itdi efsūn ol peri-gīr
Ki ḳıldı Yūsuf'uň göňline te'ṯīr

Açuban siḥr ü efsūnuň kitābın
Oḳıdı ol kitābuň faṣl u babın

Bu sözler anı şöyle eyledi germ
Ki ṭaşra çıḳmaġa oldı ḫāṭırı nerm[2412]

Diğer birçok anlatıda olduğu gibi Kemâl Paşazâde'nin anlatısında da Hz. Yusuf'un davete icabet etmesinin akabinde konuklara gösterilmek için Züleyha

[2408] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 582-584.
[2409] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 585.
[2410] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 586.
[2411] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 586-590.
[2412] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 590.

tarafından itinayla süslendiği bilgisi verilirken eserde bu kısmın yirmi dokuz beyitlik uzun bir tahkiye ile ele alındığı görülür.[2413]

Bu başlığın ele alındığı diğer anlatılarda da tafsilatlı bir şekilde yer verilen Hz. Yusuf'un, Mısırlı kadınların huzuruna çıkışı, bu esnada turunç soymakla meşgul olan Mısırlı kadınların kendilerinden geçip turunç yerine ellerini kesmeleri hadisesine burada da yer verildiği görülürken bu sahnede dile getirilien ayrıntılarda turunç yerine ellerini kesen kadınların avuçlarının kanla dolduğu, ellerindeki turunçların akan kan sonrasında turuçluktan çıkarak rengarenk bir elmaya döndüğü ve son olarak Mısırlı kadınların gördükleri bu güzelliğin insan olamayıp olsa olsa ancak bir melek olabileceğini dile getirebildikleri ifade edilir.[2414]

Aynı yüzyıldaki Gubârî'nin varyantında, Çâkerî ve Hamdullah Hamdî'nin varyantlarında ifade edildiği gibi Züleyha'nın, Mısırlı kadınları sarayına davet etmesinin sebebi olarak onları rezil etmek istemesi gösterilir:

Çün Züleyḫā bu ṭa'nı güş itdi
Ġayret-i 'aşḳı fevrī cūş itdi

İstedi anları melāmet ide
Ne melāmet ki pür-nedāmet ide[2415]

Anlatıda Züleyha'nın, Mısırlı kadınlara turunç ikramını yemeklerin ardından yapmasının, turuncun hazımsızlığı def edici bir hassaya sahip olması sebebiyle olduğu bilgisi verilir:

Virdi her birine bıçaġ u turunc
Tā ide anları cihāna gülünc

Ki turunc imtilāyı dāfi'dür

[2413] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 591-594.
[2414] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 596-598.
[2415] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 170.

Ḳaṭ‘-ı ṣafrāya def‘i nāfi‘dür[2416]

Yine Gubârî’nin eserinde, bu hususta son olarak diğer birçok eserde ifade edildiği gibi kadınların ellerine verilen turuncu kesmek yerine Hz. Yusuf’un güzelliğinin büyüsüne kapılarak ellerini kestikleri, ellerinin acısını hissetmedikleri ve Hz. Yusuf’u insanüstü bir varlık olarak gördükleri dile getirilir.[2417]

Aynı yüzyılın bir diğer anlatısında Şerîf’in, Züleyha’nın davet ettiği Mısırlı kadınların dört yüz kişi olduğu bilgisini verdiği görülür:

Çün Zelîḫâya sözi didiler
Da‘vet ider anları göñli diler

Dört yüz altmış ‘avrat ḳız geldiler
Ki selâm virüp ikrâm ḳıldılar[2418]

Eserde, Bağdatlı Zihnî’nin eserinde de ele alınan Hz. Yusuf’un Mısırlı kadınların karşısına çıktığında kadınların ellerini kesmesi hadisesinin yanı sıra davete katılan kadınlardan bazılarının da can verdiği dile getirilir:

Yūsufı gözleriken turunc ṣanur
Ol ḫâtûnlar elin anda ḳanayor

Bî-ḫaber ellerini ṭoġradılar
Ṣoñra bildiler neye uġradılar

Ba‘żı aydur ol cemâli çün görür
Yûsufı göricek anda cân virür[2419]

[2416] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 171.
[2417] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 172.
[2418] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 187.
[2419] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 190.

16. yüzyılın önemli anlatılarından Taşlıcalı Yahya'nın eserinde, Bağdatlı Zihnî'de ele alındığı gibi Hz. Yusuf'u görme talebinin saraya davet edilen kadınlardan geldiği ifade edilir:

Didiler aňa ol şâhı severseň
'İnâyet eyle Allâhı severseň

Görelüm bir naẓar cân-ı cihânı
Temâşâ idelüm bir laḥẓa anı

Güzeller şâhını görmüş olalum
Anuňla ṭurmış oturmış olalum

Leb-i meygûnınuň mestânesiyüz
Ḳulaḳdan 'âşıḳ-ı dîvânesiyüz

Temennâ eylerüz ey mâh-ruḫsâr
Bu gün yüz nâz ile 'arż ide dîdâr

Eyüyi görmeküň çoḳdur ṣevābı
Getür cânânuňı götür ḥicâbı

Gözümüz sâyeňüzde nûr görsün
Aḥibbâmuz bizi mesrûr görsün

Ḳabûl itdi güzeller iltimâsın
Çaġırdı anda yâr-ı bî-vefâsın[2420]

[2420] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 138.

Aynı anlatıda, Hz. Yusuf'u karşılarında görünce kendilerinden geçen Mısırlı kadınların turunç yerine ellerini kestikleri belirtildikten sonra bazı ilginç ayrıntıların verildiği görülür. Buna göre ilk ayrıntı, parmağını kesen kadınlardan bazılarının kesik parmaklarını hayretzede bir şekilde ağızlarına götürdüklerinin tahkiye edildiği sahnedir:

Kesilmiş barmaġın ṭutdı dehāna
Çü mûsîḳâr başladı fiġâna[2421]

İkinci ilginç ayrıntı, bazı kadınların parmaklarını değil de bütünüyle ellerini kestiklerini dile getiren sahnedir:

Kimi döndi ḫazân irmiş çınâra
Elin kesdi düşürdi bir kenâra[2422]

Üçüncü ilginç ayrıntı, bazı kadınların canlarını teslim ettiklerini ifade eden sahnedir:

Kimisi cânını teslîm itdi
Ḥayâtı rişte̊sini kesdi gitdi[2423]

Bu husuståki dördüncü ilginç ayrıntı ise kadınlardan bazılarının mecnun olup kendilerini dağa taşa vurduklarının belirtildiği sahnedir:

Kimisi ḳaṭ'-ı 'alâḳa itdi fi'l-ḥâl
Sabā-veş ṭaġa düşdi oldı abdāl[2424]

[2421] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 139.
[2422] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 139.
[2423] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 139.
[2424] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 139.

Yine Taşlıcalı'nın anlatısında Mısırlı kadınların, gördükleri güzellik karşısındaki şaşkınlıkları Kur'ân'dan iktibas edilerek dile getirilir. Mısırlı kadınlara göre Hz. Yusuf, bu güzellikle haşa beşer olamaz:

Felekler ḳubbesi ṭoldı mu'ayyen
Ṣadā-yı ḳavl-i mâ-hâzâ beşerden[2425]

16. yüzyılda kaleme alınan Şerifî'nin varyantında hadise, diğer birçok eserde ele alındığı gibidir. Züleyha, dedikodusunu yapan kadınları sarayına davet eder. Mısırlı kadınlara turunç yiyecekleri esnada Hz. Yusuf'u gösterir ve kadınlar turunç yerine parmaklarını keserler.[2426]

Yine aynı yüzyılda Ziyai Yusuf'ta da diğer eserlerdeki tahkiye ile paralel bir şekilde Züleyha'nın, Mısırlı kadınları sarayına davet ettikten sonra ellerine turunç ve kesip yemeleri için de bir bıçak verildiği belirtilir.[2427]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'u karşılarında gören kadınların her birisinin kendinden geçip çeşitli hâllere gark oldukları ve hatta içlerinden bazılarının canlarını teslim ettikleri ifade edilir:

Şu ḫatunlar ki anda kesdiler dest
Mey-i dīdār-ı Yūsuf'la olup mest

Kiminde zaḫm-ı tīġ-i 'ışḳ-ı Yūsuf
Revān itdi revāni bī-tevaḳḳuf

Kimisi bī-dil-i bī-hūş ḳaldı
Ayılmadı ebed serḫoş ḳaldı

[2425] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 140.
[2426] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 23.
[2427] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 385.

Baş açıḳ yalın ayaḳ hemçü Mecnūn
Bıraḳdı perdeden kendüyi bīrūn

Kimisi gine geldi kendözine
Velī yār oldı sūz-ı ʻışḳ özine

Züleyḫā-vār olup dīvāne-i ʻışḳ
O şemʻe oldılar pervāne-i ʻışḳ

Olupdı ḥüsn-i Yūsuf hemçü bāde
İçen ḳadrinden içmedi ziyāde

Kimi nūş idüp anı oldı serḫoş
Kiminden gitdi ʻaḳl ü ṭaḳat ü hūş

Kimi yolında teslīm eyledi cān
Kimi ḳıldı hemīşe deng ü ḥayrān[2428]

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'de, diğer bütün anlatılardan farklı olarak Züleyha'nın Mısırlı kadınları davet etmezden evvel bu davet hususunu Melik Reyyân'a duyurup ondan, Hz. Yusuf'u kendi hizmetine vermesini istediği bilgisi yer alır:

Ḳıldı Reyyāna Züleyḫā ʻarż-ı rāz
Yā efendim eylerem senden niyāz

Beş ulu āʻyān fülānlar ʻavratı
İstemişler benden anlar daʻveti

Ẓannéderler Yūsufı ḳatımdadır

[2428] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 388-389.

Bilür anlar ḥālā ḫidmetümdedir

Ḳılmaḳ isterler benümle ṣoḥbeti
Söylemişler Yūsuf étsün ḫidmeti

Yūsufı gönder ki ḫidmet eyleye
Ol misāfirlere ʻizzet eyleye

Böyledir kāfirleriñ ʻādetleri
Ġayre nā-maḥrem degil ʻavratları

Yūsufa vérdi iẕin geldi o dem
Ol Züleyḫā yarasına érdi em[2429]

Eserde, yine diğer eserlerdeki anlatıların paralelinde bir anlatımla, Zülleyha'nın davette kadınlara turunç sunduğu, kadınların Hz. Yusuf'u görünce kendilerini kaybedip turunç yerine ellerini doğradıkları bilgisinin verildiği görülür.[2430]

Bu hususta ki son ayrıntıda Mısırlı kadınların, Züleyha'nın çektiği ızdırabı anladıkları ve Hz. Yusuf'un insan değil bir melek olabileceğini söyledikleri ifade edilir.[2431]

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl'in varyantında Züleyha'nın, kendisi hakkında yapılan dedikodulardan haberdar olmasının üstünden net bir zaman geçtiği belirtilmezse de hadiseden epey zaman sonra Mısırlı kadınları davet ettiği ifade edilir:

Cefā taşın atup cümle o mir'ātı Zelīḫā
Hemān ṣad-pāre itdiler degil mümkün cemʻ ola

Nice eyyām u gün geçdi Zelīḫā diñledi bir bir

[2429] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 198.
[2430] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 199-200.
[2431] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 200.

Mecāli ḳalmadı ṣabra taḥammül eylemez aṣlā

Hemān emr eyledi ḳul ve ḳaravaş pāyimāl oldı
Döşetdi āl u ḫızırdan ḳamu köşki sarāy bālā[2432]

Aynı anlatıda, Züleyha'nın davetine icabet eden Mısırlı kadınların kırk kişi olduğu ayrıntısı da dile getirilir:

Çü da'vet itdi geldi ḳırḳ ḳadar ḫātūn boyı şimşād
Gözi nergis ḳamunuň ḳaddi servi ḳadd-i bī-hemtā[2433]

Hadisenin devamı, diğer anlatılarda dile getirildiği şekliyle, Züleyha'nın kadınlara turunç ikram etmesi, bu esnada Hz. Yusuf'u çağırıp kadınların huzuruna çıkarması ve kadınların da turunç kesecekleri yerde şaşkınlıktan ellerini kesmeleri şeklinde gelişir.[2434]

Oflu Bilâl'de bu hususta ki son ayrıntıda, Mısırlı kadınların Hz. Yusuf'un insanüstü bir varlık-melek olabileceğini dile getirdikleri, hatta melekler arasında da yüce meleklerden olabileceğini ifade ettikleri görülür:

Getüren ṭāḳat i(y)der ḥāşā lillāh bu beşer olmaz
Cemāli miṯli yoḳdur bu beşerde olmadı peydā

Melek ise daḫi ulu melekdür lā-naẕīrdür bu
Mekānı gökler içre olmaya meger ki 'arş-ı a'lā[2435]

[2432] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 114.
[2433] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 116.
[2434] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 116-117.
[2435] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 117.

Ele aldığımız anlatılar içinde yine 18. yüzyılda telif edildiği düşünülen ve yazarı bilinmeyen bir anlatıda da hadisenin, diğer anlatılardakine benzer şekilde cereyan ettiği görülür. Eserde Züleyha'nın, Mısırlı kadınları sarayına davet etmesi, yemeleri için ellerine turunç vermesi, bu esnada Hz. Yusuf'u huzura çağırıp kadınların onu görmesini sağlayıp sonrasında turunç kestiklerini zannederek ellerini kesmeleri, diğer anlatılardan ufak tahkiye farklılıklarıyla dile getirilmiş olarak görülür.[2436]

Molla Câmî'de, Züleyha'nın Mısırlı kadınları sarayına davet etme sebebinin onları küçük düşürmek olduğu ifade edilir: *''Züleyhâ, bu hikâyeleri işidince, o ahlaksız kadınları hakir düşürmek istedi.''*[2437]

Aynı eserde, Züleyha'nın davet ettiği kadınların karşısına Hz. Yusuf'un çıktığı sahnede kadınların iradelerinin ellerinden gittiği ve turunç yerine ellerini kestikleri ifade edilir.[2438]

Bu hususta Câmî'de son olarak bazı anlatılarda da dile getirilen Mısırlı kadınların, *'Bu, ademoğlu gibi su ve çamurdan yoğrulmuş değildir; bu, gökten inmiş mukaddes bir melektir!'*[2439] şeklindeki tariflerinden, Hz. Yusuf'u insanüstü bir varlık olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır.

İlahi kaynaklardan Tevrat'ta bu başlıktaki hadiseden bahis yoktur.

Kur'ân-ı Kerîm'de Yûsuf suresi otuz birinci ayette bu hadise, sarih ve tafsilatlıca,

> *Kadın, onların dedikodusunu duyunca, onlara dâvetçi gönderdi; onlar için dayanacak yastıklar hazırladı. Onlardan herbirine bir bıçak verdi. (Kadınlar meyveleri soyarken Yusuf'a): 'Çık karşılarına!' dedi. Kadınlar onu görünce onun büyüklüğünü anladılar. (Şaşkınlıklarından) ellerini kestiler ve dediler ki: Hâşâ Rabbimiz! Bu bir beşer değil… Bu ancak üstün bir melektir!*[2440]

[2436] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 149-150.
[2437] Câmî, *a.g.e.*, s. 107.
[2438] Câmî, *a.g.e.*, s. 109.
[2439] Câmî, *a.g.e.*, s. 109.
[2440] Kur'ân/12: 31.

şeklinde ele alınmaktadır.

Giritli Sırrı Paşa'nın belirttiğine göre Mısırlı kadınların kendisini kınaması çok ağırına giden Züleyha'nın, kendisini ayıplayan Mısırlı kadınları davet etmesindeki amacın, esasen Hz. Yusuf'a olan aşırı muhabbetinin mazeretini onlara göstermek istemesi olduğu görülür:

> *Hanımların serzenişleri Züleyhâ'ya gāyetle girân geldi. Yûsuf aleyhisselâmı sevmekteki mâzeretini onlara anlatmak istedi. Bir ziyâfet tertîb edip o hanımları daha birçok kadınlarla beraber dâvet eyledi. Yûsuf aleyhisselâmı kendilerine gösterdi.*[2441]

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde bu hususta dile getirdiği diğer bir ayrıntı ise şöyledir:

> *Züleyhâ, Yûsuf aleyhisselâma i'lân-ı 'aşk etmesinden dolayı o hâtûnların kendini levm ü ta'yîr ettiklerini işitince onlara "Yûsuf aleyhisselâm gibi bir nûr-ı mücesseme yalnız ben değil, cihân meftûn ü hayrân olur. İşte siz de görünüz, bakalım ne hâl kesbedersiniz?" demek ve ol mâh-ı Kenânîyi sevmekte mâzur olduğunu beyân etmek için bir ziyâfet tertîb edip denildiğine göre sâlifü'z-zikr beş zen-i ta'ne-zen ile berâber ekâbir-i memleket, haremlerinden kırk mûteber hanım dâvet eyledi."* [2442]

Yukarıdaki tahkiyeye göre Mısırlı kadınların, Züleyha tarafından ziyafete davet edilmesinin, Hz. Yusuf'u gören herhangi bir kimsenin iradesinin elinden gidip ona âşık olacağını göstermek, böylelikle kendi durumunu mazur gösterip dedikodusunun yapılmasının önüne geçmek olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı pasajda verilen diğer ayrıntılarda ise davet edilen kadınların kimliği hususundaki bilgilerden, Züleyha'nın Mısır'da dedikodusunu yapan kadın sayısının beş olduğu belirtilirken bu beş kadının yanı sıra memleketin ileri gelen kimselerinin haremlerinden oluşan kırk kişilik bir kadın grubunun da Züleyha'nın tertip ettiği ziyafete katıldıkları ve böylelikle Züleyha'nın davetine katılan Mısırlı kadınların toplam sayısının kırk beş olduğu anlaşılmaktadır.

[2441] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 137.
[2442] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 114.

Eserde, Züleyha'nın Mısırlı kadınların, Hz. Yusuf'u görünce onun güzelliği karşısında nasıl bir şaşkınlığa uğrayacaklarını bildiği için onların her birine oturacak ve yaslanacak yerler hazırlamanın yanı sıra et, ekmek yahut meyve kesmek için birer bıçak verdiği bilgisi de şöyle yer almaktadır:

> *Züleyhâ Mısırlı hanımların cemâl-i cemîl-i Yûsuf'u aleyhisselâmı görünce, nasıl âşüfte-hâl olacaklarını, temâşâ-yı dîdâr-ı Yûsuf kendilerini meşgūl edip nasıl bir beht ü hayret içinde kalacaklarını, hâsılı neye uğrayacaklarını muhakkak bilirdi. Onun için her birine oturacak, yaslanacak yerler hazırladığı gibi et, ekmek yahut meyve kesmek için ellerine birer bıçak da verdi*[2443]

Eserde, Giritli Sırrı Paşa'nın görüşüne göre Hz. Yusuf, Mısırlı kadınların huzuruna çıkınca kadınlar, karşılarında duran kişinin maddi güzelliğinin yanı sıra manevi mehabetinin de farkına varmışlar ve akılları başlarından gitmiştir.[2444]

Aynı tefsirde benzer bir şekilde Fahreddîn-i Râzî yoluyla nakledilen bir rivayette, Hz. Yusuf'u gördüklerinde onun heybetinden etkilenen Mısırlı kadınların, ellerindeki turunçları soyarken parmaklarını yaraladıkları ama bu durumun farkına varamadıkları ifade edilir.[2445]

Mısırlı kadınların, Hz. Yusuf'u gördüklerinde içine düştükleri hâli, Giritli Sırrı Paşa'nın da Fahreddîn-i Râzî'nin rivayetine benzer bir şekilde şöyle tarif ettiği görülür:

> *Hanımlar vaktâ ki, o nûr-ı mücessemi gördüler; mehâbet-i cemâlinden medhûş ve rivâyete göre bir başka hâle dûş oldular. Turunç soyarken ellerini kestiler de fart-ı dehşetten elem-i kat'ı duyamadılar.*[2446]

Görüldüğü üzere Mısırlı kadınlar, Hz. Yusuf'un güzelliğini gördüklerinde kendilerini kaybedip turunç soyarken ellerini kesmişlerse de içinde bulundukları hâlden ötürü ellerinin acısını hissetmemişlerdir.

[2443] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2., s. 117.
[2444] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2., s. 119.
[2445] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2., s. 119.
[2446] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2., s. 137.

Süyûtî'nin tefsirinde, bu hususta ilk rivayet İbn Abbas'tan nakledilir. Bu rivayete göre Züleyha'nın, Mısırlı kadınlar için bir meclis tertip edip sofra kurduğu ve davetteki kadınların her birinin eline birer bıçak verdiği, Hz. Yusuf huzurlarına çıktığında da ondan gözlerini alamayarak yiyeceklerini doğradıklarını zannederek ellerini kestikleri belirtilir.[2447]

Yine aynı eserde, İbn Abbas'tan nakledilen ikinci rivayette Züleyha'nın, kadınların ellerine yemeleri için turunç verdiği ayrıntısına yer verilir.[2448]

Aynı eserde İbn Zeyd'den nakledilen bilgiye göre, Züleyha'nın kadınlara turunçla beraber bal verdiği, kadınların turuncu bıçakla kesip bala batırarak yedikleri şeklindeki bir ayrıntıya rastlanılır.[2449]

İbn Ebî Hâtim vasıtasıyla nakledilen bir diğer rivayette ise kadınların, Hz. Yusuf'a bakarken ellerinin acılarını hissetmedikleri, ellerinin acısını hissetmelerinin ise Hz. Yusuf'un kadınların huzurundan ayrılmasından sonra gerçekleştiği bilgisi verilir.[2450]

Süyûtî'nin tefsirinde, bu hususta ilginç ayrıntılardan biri de Ebu'ş-Şeyh vasıtasıyla nakledilen, Hz. Yusuf'u gören kadınlardan on dokuz tanesinin ona âşık olup kara sevdadan öldüğü şeklindeki bilgi olduğu görülür.[2451]

Taberî tarihinde, bir önceki başlıkta da ayrıntılarına yer verdiğimiz gibi Züleyha'yı kınayan kadınların beş kişi olduğu belirtilirken kendisinin dedikodusunun yapıldığını duyan Züleyha'nın, dedikodu yapan bu beş kadını evine davet ettiği, kadınların eve gelmesinden önce de Hz. Yusuf'u yıkadığı ve giydirip kuşandırıp toplantıya hazır hâle getirdiği şeklindeki ayrıntılara yer verilir:

> *- Zeliha, kendisini kınayan kadınları evine çağırdı. Onları konukladı. Bunlar beş kadındı. Biri şehir kadısının karısı, biri ihtisap ağasının (Belediye başkanının) karısı, birisi ahçı başının karısı, biri sultanın çeşnici başının (Yemeklere nezaret eden kişinin) karısı ve biri de Sultana Şurup sunan kişinin karısı idiler.*

[2447] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 236.
[2448] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 237.
[2449] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 238.
[2450] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 238.
[2451] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 240.

Zeliha işte bu beş kadını evine çağırdı. Hazret-i Yûsuf'u da yıkadı, arıttı, kuşattı. Üstüne pahalı ağır kaftanlar giydirdi. Bu kadınların oturacağı yerin karşısında bir odanın içinde gizledi:

- Sen burada otur. Ne zaman ben sana işaret verirsem, sen de gel. Bizim karşımızda dur! dedi.[2452]

Hadisenin devamında yer alan ayrıntılarda, Züleyha'nın, bahsi geçen beş kadını evine aldığı onlarla birlikte yemekler yiyip onlara şarap içirdikten sonra ilaveten yemeleri için beş adet turuncu bu beş kadına sunduğu bilgisine rastlanılır:

Zeliha o kadınları evine çağırınca onları bir yere oturttu. Kendilerine en güzel yemekler sunuldu. Bu yemekler yenildikten sonra meclise şarap getirildi. Kadınlar sohbete koyuldular. Zeliha sonra o beş turunç ve beş bıçak getirtip bunları beş kadının önüne koydurttu. Sonra da:

-Turunçlarınızı alın, bıçakla kesin! dedi. O kadınlar da turunçları ellerine aldılar kesmeye başladılar. Zeliha da Yûsuf'a işaret etti. Yusuf, oturduğu yerden kalktı. Dışarı çıktı. Bu kadınların karşısında durdu. Bunlar Hazret-i Yûsuf'un yüzüne baktılar. Onun yüzünün nurundan gözleri kamaştı. Şaşırıp kaldılar. Gözleri Hazret-i Yûsuf'tan ayrılamadı, onun yüzünde kaldı. Ellerindeki turunçları unuttular:

-Turuncu kesiyoruz! diye ellerini kestiler. Ellerinden de kanlar akmaya başladı. Akan kanların acısını bile duymadılar.

Yukarıdaki anlatıdan açıkça anlaşıldığına göre davette yer alan kadınların turunç kestiklerini zannederek ellerini kestikleri fakat ellerini kestikleri esnada Hz. Yusuf'un büyüleyici güzelliği sebebiyle herhangi bir acı hissetmedikleri görülür.

Yukarıdaki bütün bu bilgiler ışığında bu başlıkta ele alınan hususta Tevrat'ta bahsedilmemesi, Kur'ân ve tefsirlerin bu hususu ayrıntılı bir şekilde ele almış olmaları ve kaynaklarda dile getirilen hemen hemen her ayrıntının mesnevilerde benzer şekillerde yer bulması sebebiyle bu başlıktaki hadiselerin İslami kaynaklı olduğunu söylemek mümkündür.

2.21. Mısırlı Kadınların Züleyha'nın Hz. Yusuf'a Yaptığı Teklifi Kabul Etmesi İçin Aracı Olmaları

İncelediğimiz eserlerin bir kısmında ele alınan bu hadisenin, Züleyha'nın daveti sonrasında Hz. Yusuf'u gören ve onun güzelliğine vâkıf olan Mısırlı kadınların,

[2452] Taberî, *a.g.e.,* s. 263.

Züleyha için Hz. Yusuf'tan ricacı olup vuslat teklifini kabul etmesini yoksa Züleyha tarafından zindana atılacağını belirttikleri, Hz. Yusuf'un ise böyle kötü bir fiili işlemektense zindanı tercih ettiği şeklinde eserlerde yer aldığı görülür.

13. yüzyıl metinlerinden, Ali'nin ve Haliloğlu Ali'nin varyantlarında bu hususta bir kayıt yoktur.

14. yüzyıldaki Darîr'in anlatısında Hz. Yusuf'a, Züleyha için ricacı olan Mısırlı kadınların bu ricaya kendilerinin karar verdiği bilgisi verilirken bu tip bir çaba için Züleyha'nın dahli söz konusu değildir:

çünki 'aḳlı geldi ḳamu durdılar
yūsufa bu gez naṣīḥat ḳıldılar

eytdiler iy māh-rūy ḫūb-ı zamān
gül yüzine dōst olur iy dōstān

niçün ṭutmazsın züleyḫā sözini
ya begenmezsin anuň görklü yüzini

dünyede anūň gibi ḥūb-ı zamān
ḳanda var bir daḫı iy cān-ı cihān

olmasun kim ol saňa pes eyleye
seni zindāna ḳoyub ḥabs eyleye

yūsuf eydür baňa zindān yig ola
kim ḫıyānet içi ṭolu yek ola

ḳılmayam hergiz ol işi ḳılmayam
ol ne işdür (kim) ben anı ṭutmayam[2453]

[2453] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 350-351.

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre Hz. Yusuf'un, Mısırlı kadınların teklifini kabul etmediği ve gerekirse hapse girmeyi bu tekliften daha evla bulduğunu ifade ettiği görülür.

Bu yüzyıldaki anlatılardan Süle Fakîh'in, Garîb'in ve Şeyyâd Hamza'nın anlatılarında bu hususla ilgili bilgi verilmediği görülür.

15. yüzyılda Tebrizli Ahmedî'nin varyantında Mısırlı kadınların, Züleyha ile ilgili vuslat teklifini Hz. Yusuf'a sunmadan evvel Züleyha'dan icazet aldıkları dile getirilir:

Ol Zelîḫâ'ya didiler ey nigâr
N'ola destûr idesiz anı lâle-zâr

Biz anuň bir dem ḳatına girevüz
Aňa biz çoḳ çoḳ naṣîḥat idevüz

Tâ senüňle ol göňül bir eyleye
Bâşed ol derdüňe tedbīr eyleye

Ol Zelîḫâ virdi destûr ol zamân
Yûsuf'uň ḳatına vardı ol zamân[2454]

Görüldüğü üzere, Züleyha'nın Mısırlı kadınların teklifine olumlu yaklaştığı ve onlara müsaade ettiği anlaşılmaktadır.

Tebrizli'nin eserinde bu hususta dikkat çekici ayrıntı ise Mısırlı kadınların, Züleyha için yaptıkları teklife olumlu yanıt vermeyen Hz. Yusuf'a kendilerini teklif

[2454] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 40a.

etmeleridir. Hz. Yusuf'un bu teklife de Züleyha'nın teklifinde olduğu gibi olumsuz cevap vermiştir.[2455]

Yine aynı eserdeki bir başka ayrıntıda, Mısırlı kadınların Züleyha'nın sarayında yatıya kaldıkları ve bu zaman zarfında Züleyha'nın Hz. Yusuf'u kıskandığı için onlardan sakladığı şeklindeki diğer anlatılrda yer almayan orijinal bir ayrıntıya yer verildiği görülür:

Bunları ol gice mihmân eyledi
Yûsuf'ı sırr-ile pinhân eyledi

Nice kim ḳıldılar andan iltimâs
Daḥi yüz göstermedi ol hayr-ı nâs[2456]

Bu yüzyıldaki Çâkerî'nin anlatısında Mısırlı kadınların, Züleyha için vuslat teklifinde bulunmaları, Züleyha'nın kadınlara ricası sonrasında gerçekleşir:

Ben oldumsa anuň 'aşḳında meşhūr
Beni dutmaḳ gerek siz şimdi ma'ẕūr

Benüm ḥālümden olduňuz ḫaber-dār
Gerekdür olasız baňa meded-kār[2457]

Anlatıda diğer anlatılarla paralel bir tahkiye ile Hz. Yusuf'un, Mısırlı kadınların Züleyha ile birlikte olma teklifini reddettiği ve bu hususta Allah'tan yardım dilediği belirtilir.[2458]

[2455] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 40a.
[2456] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 40b.
[2457] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 324.
[2458] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 325-326.

Aynı yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'nin eserinde de Çâkerî'de olduğu gibi Mısırlı kadınlardan Hz. Yusuf'a vuslat talebinde bulunmasını isteyenin Züleyha olduğu ifade edilir:

Caybet etmen dahi bu ma'zûru
Siz de kahr eylemen bu makhuru

Yâr olun bana sem'i edin yâra
Meded eylen bu bî-meded-kâra[2459]

Anlatının devamında Mısırlı kadınların, sundukları teklifi Hz. Yusuf'un kabul etmemesi hâlinde ona zindana atılacağı şeklinde bir ikazda bulundukları ifade edilir.[2460]

Mısırlı kadınların, Züleyha için yaptıkları teklifin Hz. Yusuf'ta bir karşılığının bulunmadığını gördüklerinde bu kez de Hz. Yusuf'a kendileri için bir teklifte bulundukları şeklindeki ilginç bir ayrıntıya eserde şöyle yer verilir:

Anı def et bizimle dem-sâz ol
Sohbet eyle nihânî hem-râz ol

Hûbluk içre bî-nazîriz biz
Burc-ı hüsne meh-i münîriz biz

Her birimiz çün ede arz-ı cemâl
Ne Züleyhâ erişe mihre zevâl

Rûhumuz beydakına etse nigâh
Mat olup kala yüz anun gibi şah

[2459] Hamdî, *a.g.e.*, s. 342.
[2460] Hamdî, *a.g.e.*, s. 343.

Açsavüz biz leb-i şeker hâyı
Ede dembeste yüz Züleyhâ'ya[2461]

Anlatının devamında, Hz. Yusuf'un Mısırlı kadınların teklifini de reddedip Allah'a yakararak zina gibi kötü bir fiili işlemektense zindanı talep ettiği belirtilir.[2462]

15. yüzyıl anlatılarından Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatısında da Züleyha için Hz. Yusuf'la konuşma ve aracı olma teklifinin Mısırlı kadınlardan geldiği ifade edilir:

Ol ḫatunlar eydür imdi biz aňa
Eydelüm olsun muṭī' senden yaňa[2463]

Eserde, kadınların Züleyha için yaptıkları teklife Hz. Yusuf'un verdiği *"Ger ölürsem ben bu işi ḳılmazam"*[2464] şeklindeki cevaptan böyle fena bir işe bulaşmaktansa ölümü bile göze aldığı anlaşılır.

16. yüzyıl varyantlarından Bağdatlı Zihnî'de, Züleyha'nın, Mısırlı kadınların Hz. Yusuf'u gördükten sonra ona âşık olduklarını anlayıp Hz. Yusuf'u el birliğiyle yola getirmek istediği ayrıntısı verilir ve kadınlardan Hz. Yusuf'u elde etme hususunda yardım talep ettiği belirtilir:

Ḫoşam ammā bu ġamda olmayup ferd
Bulındı çāre içün ḫayli hem-derd

Ġam-ı pinhānı yāra iẓhār itsek
Ol āhūyı şikāre el bir itsek

İde tā nālemüz dildāra te's̱īr

[2461] Hamdî, *a.g.e.*, s. 344.
[2462] Hamdî, *a.g.e.*, s. 345.
[2463] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 190.
[2464] [2464] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 191.

İderdük mūsīkārāsā aġız bir

Dönüp itdi ḫavātīni muḫāṭab
Didi nāz-ıla ol şūḫ-ı şeker-leb

Ki ey eyyām-ı miḥnet[de] baňa yār
Benüm tek ‘aşḳ dāmına giriftār

Bi-ḥamdillāh ki idüp Ḥaḳḳ ‘ināyet
Size derd-i dilüm ḳıldum sirāyet[2465]

Hadisenin devamında diğer birçok anlatıda ele alındığı gibi Hz. Yusuf'un, kadınların Züleyha adına yapmış oldukları teklifi kabul etmediği ve zindanı bu teklife yeğlediği ifade edilir.[2466]

Bu yüzyılın bir diğer anlatısında Kemâl Paşazâde'nin, Züleyha'nın ağzından dile getirilen, *"Benüm ḥālümde ṭop nā-dānlıḳ eyleň/Baňa yâri ḳıluň yārānlıḳ eyleň"* ve *"Demidür kim benümle yār olasız/Ġam oldurmazdın öň ġam-ḫ^{v}ār olasız"*[2467] şeklindeki ifadelerle Hz. Yusuf'u elde etmek gayesiyle Mısırlı kadınlardan yardım talebinde bulunanın Züleyha olduğunu dile getirdiği görülür.

Yine hadisenin devamında, Züleyha'nın dilinden Mısırlı kadınlara, kendisine nasıl bir yardımda bulunacaklarına dair dile getirdiği telkine şöyle yer verilir:

Ayaḳ baṣuň gelüň el bir idelüm
Bu ‘uḳde ḥalline tedbīr idelüm

Gelüň aġız bir eylen el üşürüň

[2465] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 442-443.
[2466] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 443.
[2467] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 605.

Bu mürg-i vaḫşiyi dāme düşürüň

Düzüň bend-ile buňa dām ü dāne
Ola kim eyleyesiz mürg-i ḫāne

Ola kim māyil ola nusḥ u pende
Boyun vire ol āhū bu kemende

Gehī da'vācı oluň gāh ḳādī
Ola kim söze uya ola rāżī

Eger fermānuma rām eyleyesiz
Lebin cām bezmine cām eyleyesiz

Dil ü cāndan benümle yār olasız
'İvaż bir işiňüze yüz bulasız

Düzüp dün gün yirüňüz başum üzre
Idem ḫidmetleriňüz başım üzre

V'eger-ni gelmez-ise sizden eylük
Yüküm üstine bārī urmaňuz yük[2468]

[2468] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 605.

Yukarıdaki tahkiyeden anlaşılacağı üzere Züleyha, Hz. Yusuf'u elde etmek için hile de dâhil olmak üzere akla gelecek her şekildeki çabanın denenmesini Mısırlı kadınlardan talep etmiş ve bunlarla da sınırlı kalmayarak eğer isteğini yerine getirirlerse de Mısırlı kadınlara istedikleri şekilde hizmet edebileceğini ifade etmiştir.

Aynı eserde hadisenin devamında, Züleyha'nın vuslat teklifi için Hz. Yusuf'u ikna etmeye çalıştıkları belirtilen Mısırlı kadınların, diğer eserlerde olduğu gibi bu eserde de teklifi kabul etmemesi hâlinde zindana atılacağı şeklindeki tehdidi Hz. Yusuf'a ilettikleri görülürken Züleyha hususundaki teklifi reddettiği ifade edilen Hz. Yusuf'un, bu kez de Mısırlı kadınların, şahsi tekliflerine muhatap olduğu, kadınların kendileri adına yaptıkları bu tekliflerin de Hz. Yusuf tarafından reddedildiği, Hz. Yusuf'un, bu teklifleri kabul etmektese zindana atılmayı tercih ederek Allah'a dua ettiği şeklindeki bilgilerin, uzunca bir anlatımla doksan altı beyitte dile getirildiği görülür.[2469]

Hadisenin bu kısmında Kemâl Paşazâde'nin, Hz. Yusuf'un, Allah'a zindanı yeğlediğini ifade eden dua yerine selametini istediği bir dua etmiş olsa zindana atılmaktan kurtulabileğini belirten bir rivayeti şöyle tahkiye ettiği görülür:

Çü zindān istedi Yūsuf Ḫudā'dan
Ḫalāṣ olmaġa bu müşkil belādan

Du'āsın müstecāb itdi Ḫudāvend
Yirini eyledi zindān-ıla bend

Eger olsay-dı Ḥaḳ'dan 'āfiyet-ḫᵛāh
Meh-i eflāküň olmazdı yiri çāh

Ne görürdi olaruň mühnetini
Ne zindānuň çekerdi zaḥmetini

[2469] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 609-617.

Kişiye vācib oldur gāh u bī-gāh
Ki ola faż̇l-ı Ḥaḳ̇'dan 'āfiyet-ḫ̇ᵛāh[2470]

Anlatıda son olarak dile getirilen ayrıntıda Mısırlı kadınların, Hz. Yusuf'tan aldıkları olumsuz cevaplar üzerine Züleyha'nın yanına giderek bu durumu Züleyha'ya ilettikleri ve ilaveten ona Hz. Yusuf'tan ümidini kesmesi gerektiği yolunda bir telkinde bulundukları bilgisi verilir.[2471]

Aynı yüzyıldaki Gubârî'nin varyantında da diğer birçok anlatıda olduğu gibi Mısırlı kadınların, Züleyha adına Hz. Yusuf'a ettikleri teklifi Hz. Yusuf'un zindana atılmayı göze alarak bu teklifi reddettiği ifade edilir.[2472]

Yine bu yüzyılın anlatılarından Şerîf'in eserinde, Mısırlı kadınların Züleyha için Hz. Yusuf'a aracı olmaya kendilerinin karar verdiği bellidir:

Ol ḫ̇âtûnlar bir araya cem' olur
Ortada Yûsuf bunlara şem' olur

Dükeli uçdan naṣîḥ̇at virdiler
Didiler bir ten cân sen ten didiler

Ḥ̇âcetini ḳıl Zelîḫ̇ânuň devâ
Kim 'ilaç senden olur revā aňa devā[2473]

Anlatının devamında Hz. Yusuf'un, Züleyha için yapılan teklife olumlu bakmadığını anlayan kadınlardan bazılarının kendileri için de bir teklif yaptığı görülmektedir:

[2470] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 617-618.
[2471] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 619.
[2472] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 173-174.
[2473] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 190.

Biri aydur biň yaşasın ay yüzüň
Çün baruşmaz anun ile yıldızuň

Birimizi ortada eyle Güzin
Toprak eylesün ayaġuňa yüzin

Çün yigitsin saňa bir zevce gerek
Mışr içinde ḳanı biz[den] yekirek[2474]

Mısırlı kadınların kendileri için yaptığı teklifin de Hz. Yusuf tarafından kabul edilmediği anlaşılmaktadır:

Gördiler kim sözlerin işitmedi
Her ne kim didiler … ṭutmadı[2475]

Aynı yüzyıldaki Taşlıcalı Yahya'nın eserinde Züleyha'nın kendisine aracı olmaları için Mısırlı kadınlardan yardım istemekle kalmadığı, onlar aracılık ederken kendisinin de Mısırlı kadınların yanında olduğu görülür:

Zenân-ı Mışr ile itdi aġız bir
Meh-i Ken'ân'ı ide ya'nî teshîr

Öňine iltiyâm ile varalar
Öňürdi aġlaşalar yalvaralar

Eger bir fâyide olmazsa ẓâhir
Naṣîḥat ideler ol şâha bir bir

Naṣîḥay-t eylemezse göňline kâr

[2474] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 191.
[2475] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 192.

Anı ḳorḳudalar ḥabs ile nâçâr

Zelîḫâ bunları yanına ṭaḳdı
Tażarru ‘aynı ile yâra baḳdı

Ẓuhûra geldi bu tertîb-i tedbîr
Muḥaṣṣal itmedi göñline te’ṯîr[2476]

Anlatıdaki ilginç ayrıntılardan birisi de Mısırlı kadınların, nasihat etmek için Hz. Yusuf'un yanına gittiklerinde onu görünce nasihat etme heveslerinin kaybolduğu bilgisidir:

Ḳamunuň şem‘-i tedbîri söyündi
Yile ḳarşu atılmış tîre döndi

Bu ġamdan ser-nigûn oldı Zelîḫâ
Želîl oldı zebûn oldı Zelîḫâ[2477]

Bu yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Şerifî'de, bu husutaki hadiseler diğer anlatılarla benzerlik gösterir. Buna göre Züleyha, Mısırlı kadınları Hz. Yusuf'a nasihat etmeleri için onun yanına gönderir. Hz. Yusuf'un, Mısırlı kadınların nasihatine kulak asmayıp günaha girmektense zindana girmeyi tercih ettiği belirtilir.[2478]

Bu yüzyılda incelediğimiz son eser olan Ziyai Yusuf'un eserinde, Mısırlı kadınlardan Hz. Yusuf'u elde edebilmek amacıyla ricacı olanın Züleyha olduğu görülür:

[2476] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 140.
[2477] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 140.
[2478] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 23.

Didi ey ḫūblar çün kesdüňüz dest
Mey-i dīdār-ı Yūsuf'la olup mest

Ṭutuň ma'ẕūr aňa 'āşıḳ olanı
Kesün tīġ-i melāmetden zebānı

Çün olduňuz benümle şimdi hemderd
Çerāġum germ iken urmaň dem-i serd

Baňa yār oluň olmaň hemçü aġyār
Bu bīmāruň idüň derdine timār[2479]

Anlatının devamında, Züleyha adına Hz. Yusuf'a epeyce dil döken Mısırlı kadınların bu esnada kendileri için de Hz. Yusuf'a teşvik edici cümleler kurdukları anlaşılmaktadır:

Züleyḫā kim virübdür mihrüňe dil
Keremden ḥācetin anuň revā ḳıl

Ḳalem-veş ḳo öňünde ḫaṭṭ-ı teslīm
Ḳoma dil safḥasında noḳṭa-i bīm

Eger olmaz ise bu ḥüsn ile ol
Yanuňda ol ḳadar merġūb u maḳbūl

Gelüp ḫalvetde hemrāz ol bizümle
Enīs-i hücre-i rāz ol bizümle

Ki biz de ḥüsn iline pādişāhuz

[2479] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 389-390.

Melāḥat göklerinde mihr ü māhuz[2480]

Hz. Yusuf'un, kadınların fenalığını anlayınca tekliflerini kabul etmediği ve Allah'a *"Baňa zindānda yegdür itmek ārām/Bulara olmadan hem-rāz ü hem kām"*[2481] şeklinde bir münacatta bulunarak zindanı, kadınların teklifine yeğ tuttuğu belirtilir.

18. yüzyılda telif edilen Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında, Mısırlı kadınların aracı olmak için Züleyha'ya teklifte bulundukları ifade edilir.[2482]

Aynı anlatıda, Mısırlı kadınların Züleyha'ya yardım ediyor gibi görünmelerine rağmen Hz. Yusuf'u bir kez daha görebilmek ve eğer Hz. Yusuf, Züleyha'yı kabul etmezse kendilerini ona sunmak için Züleyha'ya böyle bir fikir sundukları belirtilir:

Bunlaruň niyetleri ki varalum
Bir daḫı anuň cemālin görelüm

Ol Züleyḫāyı aňa medḥ édelüm
İstemezse bizi tergīb édelüm[2483]

Hadisenin devamında hem Züleyha için hem de kendileri için çeşitli nasihatlerde bulunan Mısırlı kadınlara, Hz. Yusuf'un teveccüh göstermediği ve diğer birçok anlatıda olduğu gibi onların teklifini kabul etmeyen Hz. Yusuf'un, zindanı tercih ettiği ayrıntısı dile getirilir.[2484]

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'nin anlatısında da hadise diğer anlatılardaki tahkiyelerden pek farklılık göstermez. Buna göre, Züleyha adına ricacı

[2480] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 393.
[2481] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 394.
[2482] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 202.
[2483] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 202.
[2484] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 203-204.

olan Mısırlı kadınların, Hz. Yusuf'u yolundan saptıramadıkları ve yine Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın talebinden ötürü Allah'a yalvararak kendisini zinadan uzak tutmasını sağlayabildiği ifade edilir.[2485]

Yine bu yüzyılda müellifi belli olmayan bir Yûsuf u Züleyhâ anlatısında, bu başlıkta ele alınan hadiselere yer verilmediği görülür.

Molla Câmî'nin anlatısında diğer birçok anlatıda olduğu gibi Züleyha'nın Mısırlı kadınlardan Hz. Yusuf'u elde etme hususunda yardım istediği görülür.[2486]

Eserde, Mısırlı kadınların türlü şekillerdeki nasihatlerine ve hatta kendilerini de Hz. Yusuf'a teklif etmelerine rağmen Hz. Yusuf'un Allah'a münacatında *"Bunların karşısında âciz kaldım; bunları görmektense zindana girmeyi tercih ederim! Yüz sene zindanda yaşayacağım; tek bunların yüzünü bir an bile görmeyeyim"*[2487] şeklindeki yakarışından bu teklifleri kabul etmektense zindanı tercih ettiği görülür.

Semavi kitaplardan Tevrat'ta bu başlıkta ele alınan bir husus bulunmamaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de ise Yûsuf suresi otuz üçüncü ayette geçen, *"Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir! Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve cahillerden olurum!"*[2488] şeklindeki anlatımdan *onların* zamiriyle hem Züleyha'nın hem de Mısırlı kadınların, Hz. Yusuf'a yaptıkları teklifin kastedildiği anlaşılmaktadır. Yine bu ayette, Hz. Yusuf'un verdiği cevaptan hıyanet gibi büyük bir töhmetten berî olduğu açıkça dile getirilmektedir.

Bu hususta Giritli Sırrı Paşa'nın belirttiğine göre Züleyha, Mısırlı kadınları davetiyle içinde bulunduğu aşk hâlinin mazeret sebebinin ne olduğunu onlara göstermiş, yine onların kısa bir müddet görüp şaşkınlıklarından ellerini kestikleri Hz.

[2485] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 118-119.
[2486] Câmî, *a.g.e.*, s. 110.
[2487] Câmî, *a.g.e.*, s. 112.
[2488] Kur'ân/12:33.

Yusuf'la uzun bir müddettir aynı evde yaşamasının zorluğunu onlara göstermiş ve böylelikle kendisinin bu karşılıksız aşk hadisesinde mazur görülmesini amaçlamıştır:

> *Siz câzibe-i hüsn ü ânını lâyıkıyla tasavvur etmeksizin benim kendisiyle iftitânımdan dolayı hakkımda seng-endâz-ı melâmet olduğunuz gulâm-ı Kenânî işte o budur. Eğer şimdi gördüğünüz vech ile evvelce tasavvur etmiş olsaydınız, onu sevdiğim için beni ma'zûr tutardınız.*[2489]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda, Hz. Yusuf'a olan muhabbeti hususunda Mısırlı kadınlar tarafından mazur görüldüğü anlaşılan Züleyha'nın, gelişen bu durum üzerine, onlardan Hz. Yusuf'u elde edebilmek maksadıyla yardım talebinde bulunduğu görülür:

> *Züleyhâ, Mısırlı hanımlara Yûsuf aleyhisselâmı gösterip de "Züleyhâ! Hakîkat bu mahbûb-ı kulûbu sevmekte ma'zûr imişsin." dedirdikten sonra, belki o âhû-yı remîdeyi avlamakta kendine muâvenet ederler diye hakîkat-ı hâli meydâna koyarak "Dediğiniz ve işittiğiniz gibi hakîkat, ben anıň talebkâr-ı visâli oldum. O ise ismet-güzîn olarak teklîfimi kabûlden imtinâ eyledi. Eğer aňa emrettiğim şeyi yapmazsa, behemehâl hapsolunur ve zelîllerden olur."*[2490]

Aynı eserdeki bir rivayette, Züleyha'ya yardım etmek maksadıyla Hz. Yusuf'u ikna etmeye çalışan Mısırlı kadınların her birinin, Hz. Yusuf ile yalnız olarak görüşmek istediği, yalnız olarak yaptıkları sözde ikna görüşmelerinde ise her bir Mısırlı kadının, Hz. Yusuf'a kendisiyle birlikte olma teklifinde bulunduğu şeklindeki ilginç ayrıntılara yer verilir:

> *O meclis-i bü'l-'acebde hâzır bulunan hanımlardan her biri gûyâ Yûsuf aleyhisselâma nasîhat için tâlibe-i halvet oldu. Vaktâ ki, halvet-hâneye girildi; her biri kendi için ol sâhib-i cemâlden taleb-kâr-ı visâl oldu.*[2491]

Giritli'nin tefsirinde hadisenin bundan sonraki kısmı Kur'ân'dan iktibas edilerek Hz. Yusuf'un, kadınların teklifini, *"Ben bunlarla birlikte olmaktansa zindana*

[2489] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 138.
[2490] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 142.
[2491] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 150.

girmeyi seçerim" şeklindeki duasıyla ve duasının Allah tarafından kabul edilmesiyle son bulduğu şeklinde açıklanır.[2492]

Süyûtî'nin tefsirinde bu hususta verilen bilgilerin, Kur'ân'da Yûsuf suresi otuz üçüncü ayette dile getirilen bilgilerin dışına çıkmadığı görülür.[2493]

Taberî tarhinde bu hususta dile getirilen ayrıntılarda ilkin Hz. Yusuf'u görünce kendilerinden geçtikleri belirtilen Mısırlı kadınların Hz. Yusuf için Kur'ân'da Yûsuf suresi otuz birinci ayette sabit olduğu şekliyle, *"...Aman Allahım! Bu bir beşer değil, bu ancak seçkin bir melektir!"* yolunda bir yorumda bulunmalarının akabinde Züleyha'nın kadınlara:

> *- İşte bu o kişidir ki onun aşkının yolunda beni kınardınız. Ve: -Utanmadan bir kölesini sevdi ve kendisini rezil etti! derdiniz. Evet ben bunu gerçekten sevdim ve kendi kucağıma çağırdım. Fakat razı olmadı. Ve bana uymadı! dedi.*[2494]

şeklinde cevap verdiği, devamında eğer kendisinin isteklerini yerine getirmezse onu zindana attıracağını beyan etmesinin akabinde de Mısırlı kadınların, Hz. Yusuf'a Züleyha'nın teklifini kabul etmesi ricasında bulundukları ve Züleyha'nın teklifinin, hapse girmekten daha iyi olduğunu belirten bir öğütte bulundukları ifade edilir.[2495]

Yine bu hususta dile getirilen son ayrıntılarda Hz. Yusuf'un, Mısırlı kadınlar tarafından kendine teklif edilen fena işten Allah'a sığındığını belirtip dua ettiği ve duasının kabul olduğu şeklinde bilgilere yer verilir.[2496]

Bütün bu bilgiler ışığında, bu hadisenin Tevrat'ta ele alınmamış olması ve başta Kur'an olmak üzere diğer İslami kaynaklarda tafsilatlı bir şekilde ele alınmış olmasından hareketle, mesnevi şairlerinin, bu başlıktaki ayrıntıları eserlerine İslami anlatılar çerçevesinde dâhil ettiklerini kesin bir dille ifade etmek mümkündür.

[2492] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2., s. 150.
[2493] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 242-243.
[2494] Taberî, *a.g.e.,* s. 264.
[2495] Taberî, *a.g.e.,* s. 264.
[2496] Taberî, *a.g.e.,* s. 264-265.

2.22. Hz. Yusuf'un Züleyha'nın Çabası İle Zindana Atılması

İncelediğimiz mesnevilerin hepsinde yer alan bu hadise, mesnevi şairleri tarafından Züleyha'nın, Mısırlı kadınları sarayına davetinden sonra Hz. Yusuf'a birlikte olma talebini Mısırlı kadınlar vasıtasıyla yinelediği, eğer teklifini kabul etmezse zindana atılacağını belirttiği, buna rağmen Hz. Yusuf'un teklifi kabul etmemesi üzerine Züleyha'nın, halkın diline düştüğü iddiasıyla Hz. Yusuf'un cezalandırılması gerektiğini kocası Aziz'e teklif ettiği, akabinde de Aziz'in, Züleyha'nın teklifine uyarak Hz. Yusuf'u zindana atarak cezalandırdığı şeklinde ele alınır.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin eserinde Zeliha, Mısırlı kadınları saraya davetinde Hz. Yusuf'a birlikte olmayı yine teklif eder. Hz. Yusuf, Allah'a isyankâr olmaktansa zindanı yeğlediğini belirtir:

Zelīḫa aydur ya benim emrime muṭī' ola
Ya benim rencime merhem ola
Ya maḥbūs ḳılam zindān içre ḳala
Dükel 'ömri zindān içre ḳala imdi

Yūsuf her dem yalvarur Sübḥānına
Beni ṣalġıl Ḳanẓafar zindānına
Düşerem bāṭıl iş 'iṣyānına
Bāṭıl işden zindān yigrek imdi[2497]

Anlatıda Zeliha'nın, kulu Hz. Yusuf'un kendisine itaat etmediği suçlamasıyla Melik Reyyân'ın huzuruna çıktığı ve Hz. Yusuf'u zindana atmak istediğini dile getirdiği, böylelikle Melik Reyyân'dan icazet aldığı anlaşılmaktadır.[2498]

[2497] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 197.
[2498] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 199.

Hadisenin bu kısmında orijinal bir ayrıntıya yer verilerek Zeliha'nın, Hz. Yusuf'u kendi yaptırdığı bir sandığın içinde ve bir hamalın sırtında zindana gönderdiği dile getirilir:

Pes Zelīḥa oşal-dem kirü döndi
Nā-çār olup bir ṣandūḳ ol yondurdı
Yūsufı ṣandūḳ içre maḥbūs ḳıldı
Ḥamāl ketirüp zindāna ilter imdi[2499]

Bu hususta eserde ilgi çeken bir diğer hadise ise Zeliha'nın kocası Aziz Kanzafar'ın, Hz. Yusuf'un Zeliha tarafından zindana atılacağını duyduğunda bu işe karşı çıkmasıdır. Kanzafar'a göre Hz. Yusuf suçsuzdur:

Bu aḥvāl Ḳanẓafara ma'lūm oldı
Zelīḥaya puşıban keyd kıldı
Yūsuf suçsız ḳamuġ suç senden didi
Yūsufı ol ṣanduḳdan çıḳar imdi[2500]

Eserde Kanzafar'ın, Hz. Yusuf'a birkaç gün sabretmesini ve kendisini zindandan çıkaracağını söylediği; fakat o birkaç güne varmadan Kanzafar'ın ölüp Hz. Yusuf'un zindandan kurtulamadığı belirtilir:

Baġ buġawın şişdürdi el köndürdi
Ḥarīr zībā döşekler döşendürdi
Ḫōş ḫādimlerin hem bile virdi
Tiz çıḳaram hīç ḳayurma diyür imdi

Andan ṣoŋ͡ġra öküş dükel bir ḳaç künden

[2499] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 199.
[2500] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 199.

Melik nitek cānın aldı Ḳādir Deyyān
Ḳardaşı irdi anıŋ melik Reyyān
Ṣulṭānluḳ melik Reyyāna ḳalur imdi [2501]

Ali'nin anlatısında bu hususta ki son ayrıntı, kardeşi Kanzafar'ın ölümü üzerine sultanlığın Reyyân'a kaldığı ve Reyyân'ın sultan olduktan sonra hapishanedeki bütün suçluları azat etmesine rağmen Hz. Yusuf'u zindandan çıkarmadığı bilgisidir:

Ḳutardı zindān ehlin melik Reyyān
Yūsufı çıḳarmadı ol zindāndan
Cebrā'ili viripdi Melik Raḥmān
Ögütlep arḳasını sıġar imdi[2502]

Yine bu yüzyıldaki Haliloğlu Ali'de, Ali'nin anlatısında olduğu gibi Hz. Yusuf'u zindana atan kişinin Aziz değil, onun kardeşi Reyyân olduğu ifade edilir:

Reyyân aňa söyledi
Zindâna ḳoyam didi
Çünki ḳul senüň oldı
Buyruḳ senüňdür diyü

Reyyân şol kişidür
Ḳuṭayfer ḳardaşıdur
Zindâncılar başıdur
Hem Ḳuṭayfere ṭoġru[2503]

[2501] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 199-200.
[2502] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 200.
[2503] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 208.

Haliloğlu Ali'nin varyantında, hadisenin bundan sonraki kısmı yine Ali'nin varyantında olduğu gibidir. Haliloğlu'nda da Zeliha'nın yaptırttığı bir sandıkla Hz. Yusuf'u zindana bir hamal vasıtasıyla gönderttiği, sonrasında Kutayfer'in Hz. Yusuf'a iyi davrandığı ve onu zindandan çıkarmaya teşebbüs ettiği, ama buna ömrünün vefa etmediği dile getirilir.[2504]

Haliloğlu'nun anlatısında, bu hususta son ayrıntıların Ali'nin anlatısında olduğu gibi geliştiği görülür. Buna göre eserde; Reyyân'ın, ölen kardeşi Kutayfer'in yerine sultan olduğu ve Hz. Yusuf haricinde zindandakilerin hepsini serbest bıraktığı belirtilir:

Mışır sulṭânı öldi
Zelîḫâ hem dul oldı
Yûsuf zindanda ḳaldı
Görelüm iş ne olu

Sulṭân ḳardaşı Reyyân
Ol oldı Mışra sulṭân
Âzâd oldı ehl-i zindân
Yûsuf yalınuz ḳalu[2505]

14. yüzyıl varyantlarından Darîr'de, Ali ve Haliloğlu Ali'nin varyantlarından farklı olarak Mısır halkına rezil oldukları düşüncesiyle Hz. Yusuf konusunda bir şey yapma fikrinin Aziz'den sudur ettiği görülür:

yūsuf ile züleyḫādan ḫaber
şehr ḫalḳı il vilāyet bildiler

bindi bir gün 'azīz-i mışr atına
geldi ol demde züleyḫā ḳatına

[2504] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 209.
[2505] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 209.

döndi eydür iy sipāh-sālār şāh
iy güneş yüzlüm benüm ruḫsār-ı māh

ḫalḳ-ı ʻālem bizi söyler ḳamusı
yire dökdük cümle ʻār (u) nāmusı

ne ḳılalum bu işi nitmek gerek
didi kim yūsufi ḥabs itmek gerek

ḥabs bıraḳalum anı bir zamān
tā ki bizden götürile ḫalḳun gümān[2506]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre Hz. Yusuf'u zindana atıp adını temize çıkarmayı isteyen Züleyha'dır.

Anlatıda, Züleyha'nın Hz. Yusuf'u hapse göndermeden önce hem hapsi temizletip süslettiği hem de Hz. Yusuf'u süslediği ayrıntısına yer verildiği görülür:

didi zindānı temīz eyleň bugün
çevre yanın arı eyle iy zū-fünūn

aňa kim buyurdı eyle itdiler
içerüsim ṭaşrasın arıtdılar

ḳodılar bir taḫt kim ol ʻācıdı
üzerinde döşeği dībāc idi

pes züleyḫā yūsufa ṭon geydürür
ḥabse iletüň züleyḫā buyurur[2507]

[2506] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 352-353.
[2507] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 353.

Bu yüzyılın anlatılarından Süle Fakîh'te Mısılı kadınları sarayına davetinin akabinde Züleyha'nın Hz. Yusuf'a birlikte olma teklifini yinelediği,[2508] Hz. Yusuf'tan olumlu bir cevap alamayınca[2509] da Hz. Yusuf'u darbettiği şeklinde ilginç bir ayrıntı dile getirilir:

Zelḫā Yūsufdan bu sözi işidür
Bu ne ḳuldur kim baňa diş ışıdur

Ḳaḳıyuban Zelḫā yirinden ṭurur
Eliyile Yūsufı birḳaç urur[2510]

Anlatının ilginç ayrıntılarından biri de Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan muradını alamayacağını anlayınca Hz. Yusuf'u kendisine satan bezirgânı huzuruna çağırtıp[2511] emrine itaat etmediği için Hz. Yusuf'tan şikâyet ettiği[2512], Hz. Yusuf'un kendisine ram olması için ondan fikir istediği ve bezirgânın da aklı başına gelmesi amacıyla Hz. Yusuf'u bir zaman için hapse atmasının uygun olacağı fikrini verdiği görülür:

İmdi ḫoca sen ne dirsin bu söze
Söyle buňa nicesi virem cezā

Ḫoca döndi Zelḫāya söyledi
Ol boyı servi yüzi aya didi

İmdi şāhum ne dilerseň işlegil
Ben ḳuluň sözini bir daḫı dinlegil

[2508] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 235.
[2509] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 236.
[2510] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 236.
[2511] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 236.
[2512] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 237.

Zindāna vur ḳulı anda yata
Kendüye gele sözüñi ol duta

Bir zamān zindan içinde ḳo bunı
Açlıġıla erisün eti teni

Ṣoñra gele kendüye çünki özin
Ayaġına ṭopraḳ eyleye yüzin[2513]

Hadisenin devamında Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u zindana atmaya karar vermesiyle birlikte bir ağaç ustası çağırtıp Ali ve Haliloğlu Ali'nin varyantlarında olduğu gibi ahşap bir sandık hazırlattığı, bu sandığın içine konulan Hz. Yusuf'un, bir hamal vasıtasıyla zindana gönderildiği belirtilir.[2514]

Aynı yüzyıldaki Garîb'in anlatısında da Süle Fakîh'te olduğu gibi Hz. Yusuf'tan istediğini alamayacağını anlayan Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a birkaç kere vurduğu ayrıntısına yer verildiği görülür:

Yitesi ḳahr eyledüñ gel uy baña
Yoḫsa ben de bir iş iděrem saña

Yūsuf eydür Yā Zelīḫa söyleme
N'eyler-iseñ rāzıyam bunı dime

Ne güç işin var-ısa eyle baña
Taňrıdan ḳorḳarın uymazam saňa

Zelḫa bunı işidüben tīz ṭurur
Ḳaḳıyuban Yūsuf'a birki urur[2515]

[2513] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 237-238.
[2514] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 238-239.
[2515] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 516.

Anlatının devamında Züleyha'nın, kendi ismini halk nezdinde küçük düşürdüğü fikriyle Hz. Yusuf'u Mısır sultanına şikâyet ettiği ve sultana *"Yā iẕ(i)n vir ḫalḳa 'öẕrüm dileyem/ Yā Yūsuf'ı ḥabs [ü] zindān eyleyem"*[2516] şeklindeki hitapla iki seçenekten birini seçmesine yardımcı olmasını istediği görülür.

Sultan, Hz. Yusuf'un zindana atılmasının uygun olduğunu *"Sulṭān eydür yā 'öẕ(ü)r ḳaçan ola/Meger Yūsuf ḥabs-ile zindān ola"*[2517] şeklindeki ifadesiyle dile getirir. Eserde, sultanın yalnız bununla da kalmayarak kendisi ölene kadar Hz Yusuf'un zindandan çıkartılmamasını emrettiği şeklindeki bir ayrıntıya yer verildiği de görülür:

Sulṭān eydür Yūsuf'ı ḥabs idesin
Ben ölünce anı çıḳarmayasın[2518]

Yukarıdaki manzumede belirtilen, sultanın kendi ölümüne kadar Hz. Yusuf'u zindandan çıkarmamaktaki amacının, hem halk nezdindeki dedikodulardan kurtulmak hem de Züleyha'nın Hz. Yusuf'u görmesini engelleyerek onun gönlündeki ateşi söndürmeye çalışmak olduğu belirtilerek Züleyha'ya icazet verdiği şeklindeki bilgi, hadisenin devamında şöyle tahkiye edilir:

Sulṭān eydür maḳṣūdum bu ḫalḳ içi
Diyeler kim Yūsuf eylĕmiş ṣuçı

Bir daḫı bu Zelḫa anı görmeye
Görüben Yūsuf'a gönül virmeye

'Āşıḳa bundan büyük ḳahr olmaya
İsteye dūstın yanında bulmaya

[2516] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 517.
[2517] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 518.
[2518] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 518.

Fikrüm ol Zelḫa'ya miḥnet iderem
Yūsuf'ı anuň yanından giderem

Çünkü sulṭān Zelḫa'ya iẕ(i)n virür
Zelḫa ol dem ḳullarına buyurur[2519]

Hadisenin bu kısmında bazı ilginç ayrıntıların da yer aldığı görülür. Buna göre Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u zindana attırmazdan evvel bir demirci ustasını çağırtıp suçlulara vurulan bir demir zincir ve bileğine de bir kelepçe yaptırtmak istediği dile getirilir:

Zelḫa ol demürciye emr eyledi
Yūsuf'a düz bir aġır zincir didi

Bir bilekçek daḫı düzgil eline
Uralum anı bu ḳuluň ḳolına[2520]

Demircinin, kendisinden istenen bu aletleri yapmamak ve Hz. Yusuf'un zindana ağır bir suçlu gibi gönderilmesini engellemek istemesine rağmen Züleyha'yı kararından döndüremediği ise eserde şöyle tahkiye edilir:

Demürci eydür Zelḫa'ya ey sulṭāna
Ḳoyalum zincirsiz anı zindāna

Dürlü ni'metlerle beslĕdük anı
Ebrişime döndi şimdi anuň teni

Şöyle yufḳadur derisi ṣan öle

[2519] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 519.
[2520] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 520.

Aġır zincirle ḥāli nice ola

Zelḫa'ya demürci bunı söyledi
Zelḫa Yūsuf'ı esirgeye didi

Zelḫa eydür söylemeň baňa ḫaber
Kim ki söylerse aňa idem żarar

Dir demürci sulṭānum uyduḳ saňa
Her ne-kim emr oluna idem aňa

Çün demürci aňa zencīrler düzer
Hem kelebçek daḫı kilidler düzer[2521]

Garîb'in eserinde, Hz. Yusuf'un zindana atılmazdan evvel üzerindeki elbiselerinin çıkarıldığı, yerine eski püskü şeylerin giydirildiği ve elleri kelepçeli ve zincire vurulmuş hâlde zindana gönderildiği belirtilir.[2522]

Anlatıda bu hususta ki son ayrıntının elleri ve ayakları zincire vurulmuş olan Hz. Yusuf'un Mısır sokaklarından geçirilip halka teşhir edildiği ve bu şekilde zindan yolculuğunu tamamladığı ifade edilir.[2523]

Aynı yüzyıl anlatılarından Şeyyâd Hamza'da da diğer bütün anlatılarda olduğu gibi Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u birlikte olma hususunda zorladığı ama beklediği cevabı alamadığı görülür.[2524]

Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan beklediği cevabı alamaması üzerine onu cezalandırmak maksadıyla Reyyân'ın huzuruna çıkardığı ve kulunun kendisine itaat

[2521] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 520-521.
[2522] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 522-523.
[2523] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 525.
[2524] Ümit Özgür Demirci, *a.g.e.*, s. 163.

etmediği iddiasıyla onu zindana atmak için müsaade istediği ifade edilir.[2525] Reyyân'ın verdiği *"reyyān eydür ṭut elin ilet zindāna/ḳul senüňdür nice dilerseň ḳına"*[2526] şeklindeki cevaptan, Hz. Yusuf'un zindana atılmasına onay verdiği anlaşılmaktadır.

Şeyyâd Hamza'nın varyantında bu hususta son ayrıntıda, Ali ve Haliloğlu Ali'nin varyantlarında ifade edildiği gibi Hz. Yusuf'un zindana atılmasını müteakip Aziz Kutayfer'in hastalanıp öldüğü, yerine kardeşi Reyyân'ın sultan olduğu ve sultan olur olmaz zindandaki bütün tutsakları azat etmesine rağmen Hz. Yusuf'u zindandan çıkartmadığı bilgisi verilir:

ṣayru olur ḳutayfer sulṭān ölür
ḳutayferden ol zelīḫā ṭul ḳalur

yėrine ḳardaşı reyyān oturur
sulṭānlıḳ ḥükmin yėrine getürür

zindān ehlin ḳamusın āzād ḳılur
ḳorlar anda yūsuf yalaňuz ḳalur[2527]

15. yüzyılda kaleme alınan Tebrizli Ahmedî'nin anlatısında, halkın dedikodusuna maruz kalan Aziz'in, Hz. Yusuf'u zindana attırmayı kendisinin teklif ettiği dile getirilir.[2528]

Hadisenin devamında, Aziz'in aldığı bu kararın esasen Züleyha'nın hiç hoşuna gitmediği; ama elinden de bir şey gelmediği için Aziz'in fermanına boyun eğdiği ve Hz. Yusuf'u zindana atılmaktan kurtaramadığı dile getirilir:

Çün 'Azîz-i Mıṣr didi bu sözi
Oda yandı ol Zelîḫâ kendüzi

[2525] Ümit Özgür Demirci, *a.g.e.,* s. 163.
[2526] Ümit Özgür Demirci, *a.g.e.,* s. 163.
[2527] Ümit Özgür Demirci, *a.g.e.,* s. 163.
[2528] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 40b.

Didi ki fermân senüňdür yâ emîr
Çâresi yoḳ dinebilmez nâ-güzîr

Yûsuf'ı zindâna gönderdi 'Azîz
Ḫaṣṣa ḳullar aldı gitdi tîz tîz[2529]

Aynı yüzyılda Çâkerî'nin anlatısında, Hz. Yusuf'u zindana attırma fikrinin ilk defa Mısırlı kadınlar tarafından Züleyha'ya iletildiği belirtilir.[2530]

Eserde, Mısırlı kadınlardan zindana atma fikrini uygun bulan Züleyha'nın, Mısır Aziz'ine giderek Hz. Yusuf'tan ötürü adının kötüye çıktığını belirttiği ve onu zindana atmak istediğini belirtip Aziz'den izin istediğü bilgisinin verildiği görülür:

Züleyḫā bir gice ḫalvet 'Azīze
Didi aḥvāli ol ehl-i temīze

Bu oġlan içün oldum Mıṣr'a bed-nām
Anuňla töhmet eyler ḫāṣ ile 'ām

…

Dilerven def' ḳılayum ol gümānı
Ṣalar zindāna ol 'İbrī cevānı[2531]

Hadisenin devamında, Züleyha'nın Hz. Yusuf'u zindana attırmaktaki asıl muradının onu suçlu gösterip rezil ederek kendi adını temize çıkarmak olduğu ifade edilirken Aziz'in de Züleyha'nın aldığı bu karara aynı fikirlerle destek olduğu görülür:

Ḳala ẓulmet içinde her şeb u rūz

[2529] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 40b.
[2530] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 329.
[2531] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 330.

Bulınmaya aňa şem‘-i şeb-efrūz

Göricek aňa bu ḳahrı her ādem
Daḫı ol bed-gümāndan urmaya dem

‘Azīz ol fikre didi āferīn-bād
Sözünden oldı vīrān göňlüm ābād

Didi ben daḫı eyle fikr iderdüm
Bu ma‘nīyi dilümden ẕikr iderdüm

Ne ḫoş söz söyledüň iy gevher-i pāk
Zihī tedbīr ü re’y ü fikr ü idrāk[2532]

Çâkerî’nin varyantında, Garîb’in varyantında dile getirilen Züleyha’nın, Hz. Yusuf’un üstündeki elbiseleri çıkarttırıp yerine eski püskü elbiseler giydirmesi, zincire vurulup boynuna boyunduruk vurulması ve sokaklarda halka teşhir edilerek zindana götürülmesi hadiselerinin benzer şekilde tahkiye edildiği görülür.[2533]

Aynı yüzyıldaki Hamdullah Hamdî’nin anlatısında da Züleyha’nın aklına zindan fikrini düşürenlerin Çâkerî’de olduğu gibi, Züleyha’nın davetine katılıp Züleyha için Hz. Yusuf’a aracı olan Mısırlı kadınlar olduğu bilgisi verilir.[2534]

Aynı anlatıda, Züleyha’nın Mısırlı kadınlardan aldığı bu zindana atma fikrini Aziz’le paylaşırken kendi adının Mısır’a rezil olduğunu söylediği ve adının temize çıkması için Hz. Yusuf’un tellallar eşliğinde, ihanet suçlamasıyla şehirde dolaştırıldıktan sonra hapse atılması gerektiğini belirttiği görülür.[2535]

[2532] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 331.
[2533] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 332.
[2534] Hamdî, *a.g.e.*, s. 345.
[2535] Hamdî, *a.g.e.*, s. 347.

Hamdî'de de diğer birçok anlatıda dile getirildiği gibi Hz. Yusuf'un zindana atılmadan evvel üzerindeki giysilerinin değiştirilip eski giysiler giydirildiği ve zincire vurulduğu şeklindeki ayrıntılar dile getirilir:

Efserini serinden aldırdı
Engine eski hırka saldırdı

Taktılar ref edip dü şebgîri
Boynu ağına kara zinciri[2536]

Hadisenin devamında, Mısır şehrinin içinde bir eşeğin üzerinde, tellallar eşliğinde dolaştırılan Hz. Yusuf'un, suçlu olduğuna kimsenin inanmadığı şeklindeki sahneye yer verilir:

Bindirip bir har üzre İsâ-vâr
Mısr'ı gezdirdiler yemîn ü yesâr

Bir münâdî yanınca etti nidâ
Ki budur bende hâin olsa cezâ

Kasd eden hâcesi firâşına
Getirir bu belâyı başına

Kasd eden ol firâşe rindâne
Sürülür böyle ka'r-ı zindâna

Her taraftan eden temâşâyı
Dilde tekrâr ederdi hâşâyı

Derdi hâşâ bu pâkden kellâ

[2536] Hamdî, *a.g.e.*, s. 348.

İş bunu işleyendir illâ

Şeytanat eylemez ferşine sıfat
İftirâdır buna bu töhmet-i bed[2537]

Bu yüzyılda Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatısında Mısırlı kadınların aracılığının da sonuç vermediğini gören Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u zindana atmaya karar verdiği ve Mısır sultanına giderek Hz. Yusuf'un zindana atılması hususunda icazet istediği belirtilir.[2538]

Anlatıda, Mısır sultanından icazet alan Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u zindana attırmasına rağmen zindancıdan Hz. Yusuf'a karşı iyi davranmasını istediği ile ilgili kısım ilginç ayrıntılardandır:

Zelḫā ḥükmiyle Yūsufı dutdılar
Boynına zincir urup berkitdiler

Çekdi zindāna anı zindāniyān
Yandı yine Zelḫā cānı bir zamān

Zelḫā eydür isterük çekgil anı
Anda varup çoḳ dögüp sögme anı[2539]

Hadisenin devamında, orijinal bir ayrıntıya yer verilerek esasen Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u korkutmak maksadıyla bir saatliğine zindana attırmak istediği; ama Hz. Yusuf'un buna karşı çıkarak temelli zindanda kalmayı yeğlediği dikkat çeker:

Zelḫā eydür hele salun bir zamān

[2537] Hamdî, *a.g.e.*, s. 348-349.
[2538] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 191.
[2539] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 192.

Bir sā'atdan çıḳarun gelsün revān

Anda Yūsuf ben gerü dönmen didi
Çıḳmazam zindān içinden ben didi[2540]

16. yüzyıl anlatılarından Bağdatlı Zihnî'nin varyantında, Züleyha için aracılık yapan kadınlar bekledikleri cevabı Hz. Yusuf'tan alamayınca[2541] Züleyha'ya, Hz. Yusuf'u elde edebilmesi için ona kötü davranması fikrini verdikleri görülür:

Dilerseň mihr ide ol 'aşḳ-āyīn
Aňa eyle hemīşe ḳahr-ile kīn

'İtābı germ ḳıl ey şūh-ı ser-keş
Ki çūb-ı ḫuşk egilür görse āteş

Aňa māyil olup raġbetle baḳma
Birez kendüňi ṭut ṣu gibi aḳma

Aňa oldun nigāhuň tīr-i dil-dūz
Mülāyim sözlerüň ṭa'n-ı ciger-sūz

'İtābuň zehrini ol deňlü içsün
Kim anuň acısı cānına geçsün[2542]

Yukarıdaki manzumede izah edilen bu kötü tavırların da Hz. Yusuf'ta bir karşılığı olmaması durumunda ise Mısırlı kadınların, Hz. Yusuf'u zindanla cezalandırma hususunda Züleyha'ya telkinde bulundukları görülür:

Anuňla daḫı mihr itmezse ẓāhir

[2540] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 192.
[2541] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 444.
[2542] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 445.

Elüňde ḳayd u zindān işte ḥāżır[2543]

Aynı anlatıda, bütün çabalarına rağmen Hz. Yusuf'tan istediğini alamayacağını anlayan Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u zindana attırarak yola getirmeyi düşündüğü ve bu sebeple kocası Aziz'den izin istediği belirtilir.[2544]

Aziz'in, Züleyha'ya verdiği izin[2545] üzerine diğer birçok anlatıda olduğu gibi Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u halka teşhir edip tellalların dilinden *"Ki bu yüzden durur ol ḳul cezāsı/Ki mevlāsına olur iftirāsı"*[2546] biçiminde duyurular yaptırdığı ve böylelikle zindana iletildiği belirtilir.

16. yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin varyantında da Bağdatlı Zihnî'de belirtildiği gibi Züleyha'nın, Mısırlı kadınlar aracılığıyla da Hz. Yusuf'tan muradını elde edememesinin ardından Mısırlı kadınların, Hz. Yusuf'un inadını kırmak için Züleyha'ya, Hz. Yusuf'u zindana atması yolunda akıl verdikleri, Züleyha'nın da bu fikri uygun görüp aklı başına gelinceye kadar Hz. Yusuf'u zindana atmaya karar verdiği ifade edilir.[2547]

Hadisenin devamında, yine birçok anlatıyla benzer şekilde Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u zindana attırmak ve izin almak maksadıyla kocası Mısır Aziz'inin yanına giderek Mısır'da yapılan dedikodulardan muzdarip olduğunu ona ilettiği bilgisi verilir.[2548] Bu şikayet faslında Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u zindana attırabilmek için her şeyi göze aldığı, bu sebeple de Aziz ile ya ben ya Hz. Yusuf diyerek restleştiği görülür:

Benümle ol bir evde ṭurmaḳ olmaz
Bir arada ṭurup oturmaḳ olmaz

Ḳapuňda ṭurmaḳ olmaz ayruḳ ol ḳul

[2543] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 445.
[2544] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 446-447.
[2545] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 449.
[2546] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 449.
[2547] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 621-622.
[2548] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 623-627.

Ya ben ṭurmaḳ gerekdür bunda yā ol

Dilin benden dilerseň kim çeke il
Sarāyı ḳıl aňa zindana tebdīl

Feżāḥatle anı zindāna gönder
Siyāsetle tenin biryāna dönder

Münādīler çaġırsun şehr içinde
Ki vāy ol ḫāyine kim dehr içinde

Ḫıyānet iden olur böyle rūsvā
Olur zindān aňa ölince me'vā

Temāşā ide şehrüň ḫalḳı anı
Yüzinde ḫāyinüň ḳalmaya ḳanı

Benüm çün göreler ḳahrum çoḳ aňa
Bileler zerrece mihrüm yoḳ aňa

Çü ḫışmum odını yanmış göreler
Melāmet defterin oda uralar

Diyeler itmişüz miskīne bühtan
Bu ḫāl aňılduġınca dine bühtan

Keseler dillerin bir pāre benden
Ḳulaġum dinc ola rāḥar olam ben[2549]

[2549] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 627-628.

Yukarıdaki hadisenin devamında Mısır Aziz'inin, Züleyha'nın fikrini beğenip Hz. Yusuf ile ilgili bütün tasarrufunu Züleyha'ya devrettiği bilgisi verilir.[2550]

Kemâl Paşazâde'nin eserinin bu kısmında farklı bir bilgiye yer verildiği görülür ki buna göre Züleyha'nın, Aziz'den aldığı icazet ve ruhsatın akabinde son olarak bir kez daha Hz. Yusuf'u tehdit ederek muradına ermeye çalıştığı, Hz. Yusuf'un da diğer seferde olduğu gibi bu teklifi reddettiği, bunun üzerine de Züleyha tarafından zindana gönderildiği ifade edilir.[2551]

Yine bazı anlatılarda da dile getirilen Hz. Yusuf'un zindana iletilmesi esnasında yaşadığı ayaklarına ve ellerine prangalar vurulduğu, boynuna demir zincir takıldığı ve bu hâldeyken de Aziz'in sarayından hapishaneye kadar yürütüldüğü şeklindeki ayrıntıya bu eserde de benzer şekilde yer verildiği görülür.[2552]

Eserdeki diğer ayrıntılarda Mısır ahalisinin önünden yukarıdaki pasajda tavsif edildiği şekilde tellallar eşliğinde elleri, kolları ve boynu zincirli bir şekilde zindana götürüldüğü belirtilen Hz. Yusuf'un suçluluğuna Mısır ahalisinin inanmadığı bilgisi şöyle tahkiye edilir:

Ṭutup ṣīt ü ṣadā dehrüň içini
Gezerler sū-be-sū şehrüň içini

İren etrāfdan eyler temāşā
Gören iderdi "ḫāşā s̱ümme ḫāşā"

Bu ṣūretlü peri-rū ola bed-ḫū
Kim inanur buňa ne söz-durur bu

Ferişteder bu nūr-ıla sirişte
Ḳaçan şeyṭān işin işler ferişte[2553]

[2550] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 628-629.
[2551] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 630-631.
[2552] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 632-633.
[2553] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 633.

Aynı eserde son olarak dile getirilen bir ayrıntıda Hatâyî-i Tebrîzî'nin anlatısıyla paralel bir tahkiyeye yer verilerek Hz. Yusuf'u zindana attırmak için büyük gayretler veren Züleyha'nın, onun incinmesine gönlünün razı olmadığı, bu sebeple de zindancıya Hz. Yusuf'un canını yakmaması ve ona iyi davranması için haber göndererek çeşitli ikazlarda bulunduğu görülür:

Bu işi il yüzine idüp Zelīḫā
Ḫaber gönderdi zindāncıya tenha

Ki igen cānuma cevr eylemesün
Bu cānānuma ḳatı söylemesün

Nice isterse ol göňlince olsun
Dimesin yoḳ ne kim isterse bulsun

Ayaġından gidersün bend ü bağı
Murādınca ṣalınsun gül budaġı

Gümüş sāḳından el çeksün demür ġul
Yiter ol gence ejderhā-yı kākül

Düzetsün aňa bir maḫsūs ḫalvet
Ki ide anda 'ādetce 'ibādet

Yimesün içmesün tertīb ḳılsun
Yusun arıtsun u tehẕīb ḳılsun[2554]

[2554] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 635.

Aynı yüzyılın bir diğer anlatısı olan Gubârî'nin eserinde, Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u zindana attırmaktaki amacının halk tarafından duyulan ayıbını gizleme çabası olduğu dile getirilir:

Ḥażret-i Yūsuf-ı Nebiyy-i Kirām
Bizden olsun aňa ṣalāt ü selām

Çün Züleyḫāya olmadı ol rām
Buldı ḫalḳ içre 'ismetile nām

Oldı nāmı velī Züleyḫā'nuň
Ḫāyin-i bāyini bu devrānuň

Setr içün 'aybın itdi ol tedbīr
Nice tedbīr belki hep tezvīr[2555]

Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u zindana attırmak için Aziz'den icazet aldığı ve buna göre de zindana atılacak olan Hz. Yusuf'u tellallar eşliğinde Mısır içinde dolaştırmak istediği ifade edilir.[2556]

Diğer birçok anlatıyla paralel şekilde Gubârî'de de Hz. Yusuf'un zindana atılmazdan evvel üzerindeki elbiselerinin çıkarıldığı yerine eski bir hırkanın giydirildiği ve yine boynuna zincir vurularak halka teşhir edilip zindana götürüldüğü belirtilir.[2557]

Yine 16. Yüzyıl anlatılarından Şerîf'in anlatısında bu hususta iki rivayete yer verildiği görülür. Bunlardan ilki, Züleyha'nın aracı koyduğu kadınlardan olumsuz cevap alması üzerine Hz. Yusuf'u zindana atarak cezalandırmak istediğidir:

[2555] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 175.
[2556] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 176.a
[2557] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 178.

Ol Zelîḫâ imdi aydur ben seni
Eslemedüň sözi iňletdüň beni

Seni ben ḥaps ideyim devrān-ile
'ömrüňi geçireyim zindān-ile[2558]

Anlatıda bu hususta ikinci rivayet ise Aziz'in, Mısır'daki dedikoduları duyup bu duruma gayetle canının sıkılması üzerine halkın ağzındaki dedikoduyu sonlandırmak için Hz. Yusuf'u zindana attırdığı bilgisidir:

Ba'żı aydur çün ḥâller âşikâr
Oldı tuydı söyleşürler il ü şâr

Ḳayġuya batdı 'Azî ġayret gelür
İşidüp evine ol sā'at gelür

Yûsufun anda yazuġı yoḳ veli
Ḥabse ḳoydı dutıla ḫalḳuň dili

Yûsufı zindâna buyurdı 'Azîz
Ḫalḳuň oldı cānı anda rîze rîz[2559]

Bu yüzyıldaki Taşlıcalı Yahya'nın eserinde diğer birçok anlatıda olduğu gibi Züleyha'nın halk arasındaki dedikodulara son vermek için Aziz'den izin isteyerek Hz. Yusuf'u zindana attırmaya çalıştığı ifade edilir.[2560]

[2558] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 192.
[2559] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 192.
[2560] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 142.

Yine diğer birçok anlatıda dile getirildiği gibi Taşlıcalı'nın anlatısında da Hz. Yusuf'un zindana atılmazdan evvel başındaki tacının alındığı, zincire vurulduğu ve Mısır halkına teşhir edildiği ifade edilir.[2561]

Taşlıcalı Yahya'nın anlatısında bu hususta diğer anlatılardan farklı olarak orijinal bir ayrıntının üzerinde durulduğu dikkati çeker. Buna göre, zindana atılmadan evvel şehirde bir eşek üzerinde gezdirildiği belirtilen Hz. Yusuf'un suçsuzluğunu gaipten gelen bir sesin ikrar ettiği ifade edilir:

İhânet ḳaṣd idüp ol nâmdâra
Süvâr itdiler anı bir ḥımâra

Şehirde gezdürüp ḫayrü'l-'ibâdı
Dil uciyle dir idi bir münâdî

O ḳul kim ola Mevlâsına 'âṣi
Bozılur 'izzetinüñ iḫtiṣâṣı

İderler aña bu resme ḥaḳâret
Görenler tâ ki andan ala 'ibret

Gelürdi ġaybdan bir ṣavt-ı zîbâ
Dir idi cehr ile ḥâṣâ ve kellâ

Nihâl-i Sidre-veş ṭoġrıdur ol yâr
İnanmaň bu söze zinhâr zinhâr[2562]

[2561] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 142.
[2562] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 143.

Aynı yüzyılda Şerîfî'nin anlatısında Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u zindana attırmaktaki amacının diğer birçok anlatıyla benzer şekilde kendi üstündeki şüpheyi kaldırmak olduğu belirtilir.[2563]

Eserde, diğer birçok eserde olduğu gibi Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u zindana attırmadan önce üzerindeki elbiseleri çıkarttırdığı ve zincirle bağlattığı bilgisi verilir.[2564]

Yine aynı eserin, Hz. Yusuf'un zindan yolculuğu esnasında Mısır halkına teşhir edildiğini diğer eserlerle paralel şekilde ele aldığı görülür. Buna göre Mısır halkına, efendisinin yatağını kirletmeye kalktığı şeklindeki bir iftirayla teşhir edilen Hz. Yusuf'a halkın bu durumu yakıştırmadığı ve tellalların söylediklerine inanmadıkları görülür:

Münādī eyleyüp kiẕb ü dürūġı
Sözinüñ işbu maẓmūn-ıdı çoġı

Ḳuluñ olsa yiri Mevlā firāşı
Çıḳar tīz böyle bāzāra ḳumāşı

Görenler dirdi ol ṣāḥib-cemāli
Bunuñ ḥāşā ḫıyānet ola ḫāli[2565]

Bu hususta son olarak Şerîfî'nin eserinde diğer eserlerden farklı olarak zindanda bir iki gün boyunca zincirlenmiş şekilde tutulan Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın emriyle zincirlerinden kurtulduğu ve yine Züleyha'nın emriyle eskiden olduğu gibi değerli elbiselerinin giydirildiği ayrıntısının dile getirildiği görülür:

Ṭuruınca bir iki gün bend-il'ol şīr
Zelīḫā emr idüp ref' oldı zincir

[2563] Zuhal Kültüral, *a.g.t.,* s. 24.
[2564] Zuhal Kültüral, *a.g.t.,* s. 24.
[2565] Zuhal Kültüral, *a.g.t.,* s. 24.

Yine geydürdiler fāḫir ḳabāyı
O māha itmez oldılar cefāyı[2566]

Ele aldığımız anlatılar içinde 16. yüzyılda telif edilen son eser olan Ziyai Yusuf'ta da Çâkerî, Hamdullah Hamdî ve Bağdatlı Zihnî ve Kemâl Paşazâde'nin anlatılarında olduğu gibi Züleyha'nın aklına Hz. Yusuf'u zindana atma fikrini sokanların Mısırlı kadınlar olduğu ifade edilir.[2567]

Eserde, Züleyha'nın Aziz'den Hz. Yusuf'u zindana attırabilmek maksadıyla izin almak için diğer birçok anlatıda olduğu gibi Mısır halkının diline düşmesini öne sürdüğü belirtilir.[2568]

Anlatının devamında, Aziz'in de fikrinin Züleyha ile aynı olduğu belirtilip Hz. Yusuf üzerindeki tasarrufunu Züleyha'ya devrettiği ifade edilir:

Bu sözi çün 'Azīz işitdi bir bir
Ḳabūl idüp didi kim ḫūb tedbīr

Didi ben daḫi itdüm çok tefekkür
Velī bundan yeg itmedüm taṣavvur

Bu emrüň saňa virdüm iḫtiyārın
Yolun pāk eyle var gider gubārın[2569]

Anlatının bu hususstaki son ayrıntılarının da diğer birçok anlatıyla paralel olduğu görülür. Buna göre, Hz. Yusuf'un üzerindeki giysilerin alındığı, yerine yünden dokunmuş eski elbiselerin giydirildiği ve zincire bağlandığı ifade edilir.[2570] Akabinde

[2566] Zuhal Kültüral, *a.g.t.,* s. 24.
[2567] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 395.
[2568] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 396.
[2569] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 397.
[2570] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 398.

tellallar tarafından bu hâl üzere halka teşhir edilen Hz. Yusuf'un suçlu olduğuna Mısır halkının inanmadığı dile getirilir.[2571]

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'de; Çâkerî, Hamdullah Hamdî, Bağdatlı Zihnî ve Ziyai Yusuf'un anlatılarında olduğu gibi Hz. Yusuf'u zindana atarak terbiye etme fikrinin Züleyha'ya Mısırlı kadınlar tarafından önerildiği dile getirilir:

Sen bunı bir nice gün zindāna ḳoy
Ḫalḳ arasında gider bu güft ü gūy

Hem diyeler Zelḫāyı sevse bu ḳul
Hīç anı zindāna mı vérirdi ol

Bu söz ile 'ālemiň sözi yiter
Hem senin daḫı o maḳṣūduň biter[2572]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre, Mısırlı kadınların Züleyha'ya yaptıkları teklifle, onun Mısırlılar arasında kötüye çıkmış adının temize çıkmasını sağlamaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Anlatının devamında, Mısırlı kadınların telkini ile Hz. Yusuf'u zindana atmaya karar veren Züleyha'nın, zindancıyı yanına çağırıp Hz. Yusuf'a zindanda iyi davranmasını tembih ettiği ve zindancıya eğer Hz. Yusuf'a eziyet ettiğini duyarsa kendisini öldürteceğini bildirdiği ayrıntısına yer verildiği görülür.[2573]

Eserde bu hususta ki en ilginç ayrıntının ise Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a iyi davranıp güzel hizmet etmesi karşılığında zindancıya bin filori ve diğer zabıtaya yüz filori vermesi olduğu söylenebilir:

Biň filori vérdi ol zindāncıya

[2571] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 398.
[2572] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 204-205.
[2573] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 205.

Yüz daḫı vérin dédi ḳolluḳçuya

Saňa ikrām eylerim ġāyet ḳatı
Sen var aňa eyüce ḳıl ḫidmeti

Ol dédi ben Yūsufı cānım gibi
Ṣaḳlayam cān içre cānānım gibi[2574]

Bu yüzyıldaki bir diğer anlatıda Oflu Bilâl Efendi'nin, Hz. Yusuf'un zindana atılma sebebini diğer birçok anlatıda olduğu gibi Züleyha'nın, Mısır halkının diline düşmesi sonrasında adını temize çıkarmak için yaptığı bir hamle olarak gösterdiği anlaşılmaktadır.[2575]

Bu yüzyılın müellifi belli olmayan bir Yûsuf u Züleyhâ anlatısında Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u zindana atma sebebinin birçok anlatıda olduğu gibi adını temize çıkarmak için değil vuslat talebine olumsuz cevap vermesi olarak tahkiye edildiği görülür.[2576]

Anlatıda, Ali, Haliloğlu Ali ve Süle Fakîh'in anlatılarında olduğu gibi Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u zindana attırmazdan evvel bir usta çağırtıp ahşap bir sandık yontturduğu ve Hz. Yusuf'un, o sandık içinde bir hamal vasıtasıyla zindana gönderildiği bilgisi yer alır.[2577]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un zindana atıldığını duyan Mısır sultanının Züleyha'ya kızdığı ve esas suçlunun o olmasına rağmen Hz. Yusuf'un zindanda olmasına sert bir tepki verdiği belirtilir.[2578]

Anlatıda bu hususta ki en orijinal ayrıntılardan birinin, Mısır sultanının zindana, Hz. Yusuf'un yanına gidip onu sandıktan çıkardıktan sonra bir iki saat onunla

[2574] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 206.
[2575] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 124.
[2576] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 151-152.
[2577] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 152.
[2578] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 152.

vakit geçirmesi ve bu esnada ona zindanda bir iki gün kaldıktan sonra kendisini zindandan çıkartacağı sözünü vermesi olarak söylenebilir. Bu hadise, eserde şöyle tahkiye edilir:

bunı deyüp zindāna sulṭān varur
yūsufı ṣanduḳ içinden çıḳarur

sulṭān anda yūsufa ögüt vérür
bir iki sā'at yanında oṭurur

dėdi züleyḫā göňli içün oturasın
bir iki günden sarāya gelesin

ben saňa kişi ṣaluban çıḳaram
arḳaŋa görklü ḫil'at getürem[2579]

Tahkiyede son olarak Mısır sultanının, sarayına döndükten sonra hastalandığı ve sonrasında ise öldüğü ve dolayısıyla da Hz. Yusuf'un zindanda kaldığı bilgileri verilir.[2580]

Molla Câmî'nin eserinde, Hz. Yusuf'un zindana atma fikrinin *"Züleyhâ'yı tahrik edip Yûsuf'u zindana attırmağa karar verecek derecede kızdırdılar"*[2581] şeklindeki ifadeden Mısırlı kadınların teşvikiyle gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Anlatıda, Hz. Yusuf'u zindana attırma fikrini Züleyha'nın, Aziz'e açarak ondan icazet aldığı, Züleyha'nın zindan fikrini de Aziz'in çok yerinde bir karar olarak gördüğü ifade edilir.[2582]

Hadisenin devamında Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u zindana göndermeden önce diğer birçok anlatıyla paralel bir tahkiyeyle Hz. Yusuf'un kollarına demir zincir,

[2579] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 153.
[2580] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 153.
[2581] Câmî, *a.g.e.,* s. 113.
[2582] Câmî, *a.g.e.,* s. 114.

boynuna da demir halka geçirtip bir eşek üzerinde mahalle mahalle dolaştırttığı dile getirilir.[2583]

Câmî'nin anlatısında bu hususta ki son ayrıntı, mahalle mahalle gezdirilen Hz. Yusuf'un suçlu olduğuna Mısır halkının asla inanmadığı şeklindeki bilgidir.[2584]

Semavi kitaplardan Tevrat'ta, Hz. Yusuf'un zindana atılması hadisesi Kur'ân'dakinden farklı bir şekilde; Hz. Yusuf'un, sarayda kendisine musallat olup birlikte olmaya çalışan Züleyha'dan kaçmaya çalışması ve kapıda Aziz'le karşılaşmasının hemen akabinde Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a attığı iftiraya Aziz'in inanması ve sonrasında Hz. Yusuf'u zindana attırması şeklinde vuku bulur.[2585]

Kur'ân-ı Kerîm'de ise Hz. Yusuf'un zindana atılması hadisesi, Züleyha'nın Mısırlı kadınları davetinde onlara hitaben söylediği *"Andolsun, eğer o kendisine emredeceğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve elbette sürünenlerden olacaktır!"*[2586] şeklindeki ifadeden sonra Hz. Yusuf'un, Allah'a münacat ederek *"Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir!"*[2587] şeklinde maruzatını dile getirmesi sonucunda Allah'ın, Hz. Yusuf'un duasını kabul ettiği[2588] akabinde Aziz ve arkadaşlarının apaçık delilleri görmelerine rağmen Mısır halkının dedikodusunu bitirmek için Hz. Yusuf'u bir süreliğine zindana attıkları[2589] şeklinde ele alınır.

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde Aziz'in, açık birçok delili gördükten sonra Züleyha'yı azarladığı, Hz. Yusuf'a da başlarından geçen hadiseyi kimseye anlatmamasını tembih ettiği, bütün bunlardan sonra da Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u elde etme çabalarına devam ettiği ve nihayetinde yine bu çabalardan sonuç alamayınca

[2583] Câmî, *a.g.e.*, s. 114.
[2584] Câmî, *a.g.e.*, s. 114.
[2585] Tevrat/Başlangıç: 39: 19-20.
[2586] Kur'ân/12: 32.
[2587] Kur'ân/12: 33.
[2588] Kur'ân/12: 34.
[2589] Kur'ân/12: 35.

ümitsizliğe kapılıp bir hile düşündüğü ve düşündüğü bu hileyi gerçekleştirmek için de Aziz'in huzuruna çıktığı bilgisi verilir.[2590]

Eserde Züleyha'nın, Aziz'in huzurunda Hz. Yusuf için kurduğu tuzak şöyle tahkiye edilir:

> *Bir gün eşk-bâr-ı te'sîr olarak 'Azîz'in huzûruna çıktı. "Şu 'abd-i İbrânî, beni lisâna veriyor! Ben ise ihtilâttan memnû' olduğum cihetle halka 'özrümü beyâna muktedir olamıyorum. Ya beni de bırak, meydâna çıkıp müdâfa'a edeyim; yahut beni sarây içinde hapsettiğin gibi onu da hapset ki halkın biraz dili tutulsun." dedi. Azîz bunun üzerine re'y-i evvelini değiştirip elsine-i nâstan mâcerânın zikri sâkıt oluncaya kadar Yûsuf aleyhisselâmı bir müddet hapsetmeğe karar verdi.*[2591]

Yukarıdaki pasajdan Züleyha'nın, Mısır ahalisinin diline düşmüş olmaktan yorulduğunu, fakat kendisinin saray içerisinde olduğundan bu dedikodulara hakkıyla cevap verip kendisini müdafaa edemediğini ifade ettiği, bu sebeple de ya kendisini müdafaa edebilmesi için izin verilmesini istediği yahut da kendisinin sarayda hapsedildiği gibi Hz. Yusuf'un da hapsedilmesini istediği anlaşılmaktadır. Bütün bu çabalarının sonunda da Züleyha'nın emeline ulaştığı ve Hz. Yusuf'un, dedikodular sonlanıncaya kadar Aziz tarafından hapse atmaya karar verdiği görülmektedir.

Eserde son olarak Hz. Yusuf'un atıldığı hapishanenin tarif edildiği görülürken o vakitlerde Mısır'da işkence, ölüm ve rahatlık zindanı (Sicn-i 'Azâb, Sicn-i Katl, Sicn-i Âfiyet) adıyla üç farklı zindanın bulunduğu, bunlardan Sicn-i 'Azâb'ın insanlara çok çeşitli işkencelerin yapıldığı korkunç bir yeraltı zindanı olduğu, ölüm zindanının kırk arşın derinlikte ve idama mahkum edilenlerin atıldığı bir zindan olduğu, Hz. Yusuf'un ise bu zindanlardan bir diğeri olan Sicn-i Âfiyet'e atıldığı belirtilirken bu zindanın, diğer iki zindandan farklı olarak Aziz'in sarayının yakınlarında, Mısır hükümdarının özel hizmetçilerinden kusur edenlerin atıldığı bir zindan olduğu bilgisi verilir.[2592]

[2590] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2., s. 158.
[2591] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2., s. 158-159.
[2592] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2., s. 164.

Hz. Yusuf'un, kesin bir zaman dilimi belirtilmeden şehirde yayılan dedikodular sonlanıncaya kadar hapse atıldığı şeklindeki bir yorumun da yine aynı eserde İbn Abbâs yoluyla nakledilen bir rivayette yer aldığı görülür.[2593]

Süyûtî'nin eserinde bu hususta verilen bilginin, Giritli Sırrı Paşa'nın verdiği bilginin aynısı olduğu görülür. Buna göre burada da Züleyha'nın, Aziz'in huzuruna çıktığı ve,

> *Bu İbrâni köle insanlar içinde beni rezil etti. İnsanlara özür beyan edip, benim kendisinden murad almak istediğimi söylüyor. Ben ise buna tahammül edemiyorum. Ya benim de çıkıp onun gibi özür beyan etmeme izin verirsin, ya da beni hapsettiğin gibi onu da hapsedersin*[2594]

şeklindeki ifadelerle de Aziz'i etki altında bırakıp Hz. Yusuf'u zindana atmasını sağladığı şeklinde ele alındığı görülür.

Taberî tarihinde bu hususta dile getirilen ayrıntılarda Mısırlı kadınlardan aracılık hususunda yardım almasına rağmen muradına ulaşamadığı belirtilen Züleyha'nın, artık Hz. Yusuf'u cebren elde etmekten vazgeçip onunla yalnız kaldığı zamanlarda nazik bir şekilde onu yoldan çıkarmaya çalıştığı görülürse de Hz. Yusuf'un bu teklifleri de geri çevirdiği belirtilir. Bu sahnelerden biri, eserde şöyle tahkiye edilir:

> *Bundan sonra Zeliha Yûsuf'u kendisine zorla davet edemezdi. Lakin kendisini naziklikle Yûsuf (a.s.)'a gösterirdi. Ne zaman evde ikisi yalnız başlarına kalsalar, Zeliha:*
> *- Ey Yusuf, derdi, ne güzel yüzün var! Yûsuf (a.s.) da:*
> *- Bu yüz toprak olacaktır! derdi. Kimi kerede kadın:*
> *- Ey Yusuf! Ne derin gözlerin var, derdi. Yûsuf (a.s.) da:*
> *- Bu gözle re öldüğün, zaman kurtlar üşüşecektir. Onlar o kurtların yiyeceği gıdasıdır! derdi. Ve buna benzer nice sözler söylerdi. Hasılı Hazret-i Yûsuf, kadınla hiç ilgilenmezdi.*[2595]

Yukarıdaki tahkiyenin devamında Züleyha'nın, uzun müddet uğraşmasına rağmen Hz. Yusuf'a yaklaşma çabalarının sonuç vermemesi üzerine ona gözdağı vermek ve nihayetinde boyun eğdirmek maksadıyla bir iki aylık bir müddet için hapse attırmayı istediği ifade edilir:

[2593] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2., s. 163.
[2594] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 195.
[2595] Taberî, *a.g.e.,* s. 265.

İşte bu halde çok zaman geçti. Zeliha kendisine baş eğmediğini, sözüne de uyacak gibi olmadığını görünce, Yusuf (a.s)'ı bir, iki ay zindana attırmayı diledi. Belki, zindanda zahmet çeker dediğime baş eğer ve uyar diye kocasına:

- Bu Kenanlı çocuk benim hakkımda kötü sözler söylemiş, şehirde kendisine haber sorarlarmış. Beni halkın gözünden düşürüp rezil, rüsvay edermiş:

- Zeliha beni yatağına davet etti. Ben ona uymadım! dermiş. Onu zindana atmak gerektir! Böylece herkes suçun onda olduğunu bilirler. Beni dillerinden bırakırlar ve bu sözleri unutup söylemezler! dedi. Aziz-i Mısır, Yemliha ile konuştu:

- Bir kaç ay Yûsuf zindanda kalsın. Bu kavga kapansın. Halkta unutsun! dediler. Yûsuf (a.s.) zindana atıldı.[2596]

Görüldüğü gibi Züleyha'nın yalanlarına inandığı anlaşılan Aziz'in, Züleyha'nın amca oğlu olan Yemliha ile müşaverede bulunup nihayetinde Hz. Yusuf'u zindana attırdıkları belirtilir.

Yukarıdaki bilgilerin ışığında, bu başlıkta mesnevilerde ele alınan hususun, doğrudan Kur'ân ve İslami rivayetler çerçevesinde ve kısmen de şairlerin muhayyilelerinde geliştirdikleri sekansların eserlerine dâhil edilmesi şeklinde işlendiğini söylemek mümkündür.

2.23. Hz. Yusuf'tan Ayrı Kalmaya Dayanamayan ve Hz. Yusuf'u Zindana Attırmaktan Pişmanlık Duyan Züleyha'nın Gizlice Zindana Gitmesi

Ele aldığımız mesnevilerin bir kısmında ayrıntılı bir şekilde tahkiye edilen, bir kısmında ise hiç değinilmeyen bu hadise eserlerde çoğunlukla Hz. Yusuf'u zindana attıran Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u görememesinden dolayı bu işten pişmanlık duyduğu ve Hz. Yusuf'tan ayrı kalmaya daha fazla dayanamayınca da onu görmek için gece karanlığında gizlice zindanın yolunu tutup Hz. Yusuf'u izlediği şeklinde ele alınır.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin eserinde, bu hususta bir bilgi bulunmamaktadır.

[2596] Taberî, *a.g.e.,* s. 265.

Aynı yüzyıldaki, Haliloğlu Ali'nin eserinde ayrıntılı bir şekilde ele alınan hadiseye göre Hz. Yusuf'u zindana attıran Zeliha'nın, ondan ayrı kalmaya dayanamadığı ve her gece onu ziyaret edip birlikte olma teklifini zindanda da yinelediği görülür:

Yûsuf zindânda ḳaldı
Çoḳ yıllar unuduldı
Zelîḫâ her gice geldi
Bir dürlü ṭon gönderü

Zelîḫâ anca aġladı
Yûsuf raġbet ḳılmadı
Zelîḫâ üşenmedi
Zindâna varu gelü

On ṭoḳuz yıl çalışdı
Ḳadınluġından düşdi
Mışır ḫalḳı gülüşdi
Zelîḫâ delidür diyü[2597]

Yukarıdaki manzumede dile getirilen ayrıntılarda Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u on dokuz yıl gibi uzun bir süre boyunca zindanda ziyaret ettiği ve bu zaman zarfının sonunda da yaşlandığı bilgisi verilir.

Eserde bu kısımdaki dikkat çekici bir başka ayrıntı da kardeşinin ölümüyle Mısır tahtına çıkan Reyyân'ın, Zeliha ile evlenmek istemesi ve Zeliha'nın bu teklifi kabul etmemesi üzerine saraydan kovulması hadisesidir:

Reyyân râm olmadı
Çoḳ diledi varmadı
Yûsuf terkin urmadı

[2597] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 211.

Tâ ölince umınu

Zelîḫâ Reyyân ḳovdı
Hem sarâyından sürdi
Zelîḫâ bir ev aldı
Vardı anda oturu[2598]

14. yüzyıl anlatılarından Darîr'de, Züleyha'nın henüz zindana gitmezden evvel Hz. Yusuf'un zindan arkadaşlarından sakiyi çağırıp Hz. Yusuf'un zindandaki durumu hakkında bilgiler aldığı görülür:

oḳıdılar sāḳī geldi ilerü
ṣordı yūsufı züleyḫā iy ulu

eytdi yūsuf nicedür zindānıla
vaḳtı ḫoş mı yā geçer efġānıla

sāḳī eydür yūsufuň vaḳtı laṭīf
ḫoş geçer zindānıla vaḳtı şerīf

gerek oturur gerek ṭurur gider
bāġ u būstānda temāşālar ider

ḳapu açıḳ mı züleyḫā dir aňa
sāḳī eydür ne ḳapu andan yaňa

ḳançarudan kim işāret eylenür
ol ḳapudur aňa iy gül yüzlü nūr

ṣanasın uçmaġa beňzer ol maḳām

[2598] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 210.

her ne kim diler ise anda tamām

anı işitdi züleyḫā-yı nigār
derdile bir āh ḳıldı sūz-vār[2599]

Eserde, Hz. Yusuf'tan ayrı kalmaya dayanamayan Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un en azından sesini duyabilmek maksadıyla zindancıdan Hz. Yusuf'a vurmasını istediği şeklinde orijinal bir tahkiyeye de yer verilir.[2600]

Zindancının, Hz. Yusuf'a vurmaya kıyamadığı ve bir hile tertip ederek Züleyha'yı kandırdığı ayrıntısı ise şöyle tahkiye edilir:

ille bir iş ḳıluram ben iy ulu
şol ṭuran yaṣdugını bir ṣal berü

ben urayın yaṣdugı hem sen çaġır
kim urur ṣanur ola bedr-i münīr

başladı zindāncı yaṣdugı urur
yūsuf ol dem bir gezin hem çaġırır

çün züleyḫā yūsuf ünin diňledi
ol daḫı bī-vāsıṭa bir iňledi

didi eydüň urmasun ayruḳ ḳatı
ben aňa ḳurbān olam cānum cānı

maḳṣūdum oldur ki ben anuň ünin
işidüb bulayıdum bayram günin[2601]

[2599] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 367-368.
[2600] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 369.
[2601] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 373.

Bu yüzyıldaki Süle Fakîh'te ise Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un zindan arkadaşlarında olan saki'den Hz. Yusuf'un zindandaki ahvaliyle ilgili bilgiler aldıktan[2602] sonra zindana giderek Hz. Yusuf'un zindan şartlarını ona işkence ettirerek zorlaştırmak istediği tahkiye edilir:

Varup anda zindāncıları oḳıdur
İlerü geldi yüzin yire urur

Ḳaḳır aňa eydür ey zindāna var
Böyle ḫoş mı geçer zindān ehli ey yār

Yüz ḳızıl virdi eline ol zamān
Senüň olsun bu ḳızıl dir ey ḫūbān

Bir aġaç virdi eline itdi ṭur
Yüz aġaç bunuňla sen Yūsufa ur[2603]

Eserde, Züleyha'dan aldığı emri istemeyerek de olsa uygulamaya mecbur kalan zindancının bir oyun tertip ederek Hz. Yusuf'u sopa ile dövülmekten kurtardığı belirtilir:

Eydür ey cān-ı 'azīz ḫūb-ı cihān
Nice uram ben seni şimdi hemān

Ḳorusun ol ḳulı kim bir kez seni
Ura yāḫūd urmaġa ola yöni

İllā bir iş ḳılsaram ey ulu

[2602] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 256-257.
[2603] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 257.

Şol görünen yaṣduġı alġıl berü

Ben urayım yaṣduġı sen ki çıġır
Kim seni urur sanalar ey münīr

Aġacıla yaṣduġı bir kez urur
Yūsuf ol dem bir āh idüben çaġırur

Çün Zelīḫā Yūsuf āhın diňledi
Ol daḫı bir āh idüben iňledi[2604]

Aynı eserde, bu hususta bir diğer rivayette Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan gelen ah sesini yeterli bulmadığı ve zindancının Hz. Yusuf'a ağaçla gerçekten vurmak zorunda kaldığı ifade edilir:

Aġacıla yaṣduġı zindān-vān
Urıcaḳ āh eyledi Yūsuf revān

Zelīḫā çaġırdı ey zindān-vān
Hīç cigerden gelmedi bize bu fiġān

Yūsufa ṭoḳunmaz ol aġaç meger
Böyle olmaz dertlü āhı dir ey yār

Ḳaḳıdı zindān-vāna ol nigār
Ursaňa dir Yūsufı dir ol gül-'izār

Ḳaḳıyuo ṭurdı Zelīḫā manẓaradan
Ur Yūsufı dir ḳaḳır ol zindān-vān

[2604] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 259-260.

‘Āciz oldı n’eylesün zindān-vān
Döndi eydür Yūsufa ey nev-cüvān

Ne ḳılayum şimdi urmazsam seni
Ol Zelīḫā öldürür bu dem beni

Ṣabr ḳıl uram bir kez ey paşa
Ola kim derde dermān irişe

Yūsufa urur bir kez zindān-vān
Bir kez āh itdi Yūsuf ol zamān

Şöyle āh eyledi kim işbu melek
Aġladı Yūsuf içün çarḫ-ı felek[2605]

Züleyha’nın esasen Hz. Yusuf’a sopayla vurdurmasının Hz. Yusuf’un sesini duyabilmek olduğu ayrıntısı, eserdeki orijinal bilgilerdendir:

Çün Zelīḫā Yūsuf āhın işidür
Ol daḫı aňa göre bir āh urur

Yırtar ol dem yaḳasını ol zamān
Eydür ey zindān-vān urmaġıl hemān

Eydür idüň daḫı urmasun anı
Ben anuň ḳurbānıyam ol cānum cānı

Maḳṣūdum oldı kim anuň ünin
İşidüben buldum bayram günin

[2605] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 260-261.

‘Işḳını göñlümde rāḥat eyledüm
Firḳatin cāna cirāḥat eyledüm[2606]

Aynı yüzyıldaki Garîb’in anlatısında Züleyha’nın, Hz. Yusuf’u zindana attırmaktaki aşırı pişmanlığı ve çektiği ızdırap şu şekilde dile getirilir:

Çünki Yūsuf zindān içinde ḳalur
Diñle imdi Zelḫa’nuñ ḥāli n’olur

Dertli oldı çün varur sarāyına
Kime baḳsun Yūsuf idi āyine

Fikr ider gözlerini ḳaşlarını
Yā Yūsuf’uñ itdügi işlĕrini

Zīrā evvel görür idi yüzüni
Söyledürdi işidürdi sözüni

Ne yüzin görür ne işidür sözin
Ḳanlı yaşlar ile ṭoldurur gözin[2607]

Anlatıda, Hz. Yusuf’tan ayrı kalmaya daha fazla dayanamayan Züleyha’nın, akşam olunca sarayının üstüne çıkıp Hz. Yusuf’un mahkûm olduğu zindana doğru bakarak ona seslendiği ifade edilir:

Gice sarāy üstüne çıḳar-ıdı
Göz uruban zindāna baḳar-ıdı

İñileyüp āh idüp aġlar-ıdı

[2606] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 261.
[2607] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 528-529.

Ağlar iken bu sözi söyler-idi

Çağırurdı Yā Yūsuf uyur mısın
Uyanık mı sözüm işidür misin

Şol ḳara gözler ‘acep uyur mı ola
Derdüm artduġın ‘aceb bilür mi ola

Sulṭān emri olmasa idi yine
Getüreydim seni yanıma yine

İllā nice ideyin emr eyledi
Ben ölünce anı çıḳarmaň didi

Her gice böyle iderdi zār u zār
Ṣabaḥ olur yiňe taḫtına iňer[2608]

Garîb’in anlatısında, bundan sonraki hususun Süle Fakîh’te olduğu gibi Züleyha’nın zindana giderek zindancıdan Hz. Yusuf’u dövmesini istediği ve bunu yaptırmaktan maksadının da Hz. Yusuf’un sesini duymak istemesi olduğu ifade edilir:

Yine bir gice ṭūruban atlanur
Ki kimse görmedin zindāna varur

Varuban zindāncıya emr eyledi
Ne ṭursın var Yūsuf’ı dög didi

Didi zindāncı niçün dögem anı
Zelḫa dir ḳulaġuma girsün üni

[2608] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 529-530.

Zīrā ben çıḳaramazam n'ideyin
Anuň ününi bārī işideyin[2609]

Hadisenin devamı da yine Süle Fakîh'te olduğu gibidir. Zindancı Hz. Yusuf yerine bir yastık bulur ve o yastığa vurur. Hz. Yusuf ağlar ve Züleyha da bu sayede onun sesini duyar.[2610]

Yine bu yüzyıl anlatılarından Şeyyâd Hamza'da bu hususta ele alınan bir hadise bulunmaz.

15. yüzyılda telif edilen Tebrizli Ahmedî'nin anlatısında da bu başlıktaki hadiseden bahsedilmediği görülür.

Aynı yüzyıldaki Çâkerî'nin anlatısında, Züleyha'nın Hz. Yusuf'tan ayrı kalmaya daha fazla dayanamadığı ve onun için kaygılandığı belirtilir.[2611]

Anlatıda, Süle Fakîh ve Garîb'in anlatılarının aksine Züleyha'nın zindana dayesi ile birlikte gittiği[2612] ve zindanda Hz. Yusuf'u gördüklerinde esnada onun namaz kıldığı ayrıntıları verilir:

İrişdi sicne çün ol yār-ı cānı
Ḳıġırdu mīr-i zindānı nihānī

İşāret ḳıldı tā kim açdı rāhı
Aňa gösterdi o tābende māhı

Görürdi seccāde üzre anı ol ḫūr
Çü ḫurşīd-i cihān müstaġraḳ-ı nūr

Gehī durur ayaġ üstine çü şem'

[2609] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 530-531.
[2610] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 531.
[2611] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 342-343.
[2612] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 343.

Münevver pertev-i ḥüsninde ol cem‘

Gehī ḳaddin ḫam itmiş çün meh-i nev
Bıraḳmış çehresi zindāna pertev

Gehī urur zemīne rūy-ı taḳṣīr
İderdi mācerā-yı eşk[i] taḥrīr

Gehī eyler tavāżu‘ hem-çü bende
Oturup çün benefşe ser-figende[2613]

Bu yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'de Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u zindana attırmaktan duyduğu pişmanlık müstakil bir başlık altında uzunca bir anlatımla altmış altı beyitle tahkiye edilir.[2614] Züleyha'nın pişmanlığının tahkiyesi içinde en orijinal ayrıntının, Hz. Yusuf'tan ayrı kalmaya daha fazla dayanamayan Züleyha'nın intihar etmek istemesi ve dayesi tarafından kurtarılması hadisesi olduğu görülür:

Âşıkın mevtidir firâk-ı nigâr
Hem-dem iken ale'l-husûs ana yâr

Bulmayıp çâre câna kasd etti
Assı yok çün ziyâna kasd etti

Der ü dîvâr ile döğüp serini
Cânına çekti hûnî hançerini

Diledi cânı gamdan ede halâs
Elini yetti tuttu dâye-i hâs[2615]

[2613] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 344.
[2614] Hamdî, *a.g.e.*, s. 351-354.
[2615] Hamdî, *a.g.e.*, s. 353.

Hamdî'nin anlatısında da Çâkerî'de belirtildiği gibi Züleyha'nın zindana dayesini yanına alarak gittiği ve zindanda Hz. Yusuf'u seccade üzerinde namaz kılarken gördüğü ifade edilir.[2616]

Aynı anlatıda, Züleyha'nın zindanda Hz. Yusuf'u görme eylemini birden çok gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır:

Geceler hîle ile rindâne
Dâyesi ile varırdı zindâna[2617]

15. yüzyılın bir diğer anlatısı Hatâyî-i Tebrîzî'de, Züleyha'nın zindana gidip doğrudan Hz. Yusuf'u görmesiyle ilgili bir husus yoksa da Hz. Yusuf'u görmek isteyen Züleyha'nın, sarayının üstüne iki yüz arşın yüksekliğinde bir köşk inşa ettirip Hz. Yusuf'u görmek ümidiyle köşkünden zindanı seyrettiği bilgisi verilir:

Köşki üste bir daḥı köşk düzdi ol
İki yüz arşın ucasın ḳıldı ol

Çıḳup ol köşke baḳardı ol yana
Tā ki ḥasret olmaya bir dem cāna[2618]

16. yüzyıl anlatılarından Gubârî'de diğer anlatılardan farklı olarak Züleyha'nın, Hz. Yusuf zindana atıldıktan üç gün sonra zindana dayesini göndererek Hz. Yusuf'a vuslat talebini yinelettiği şeklinde bir ayrıntıya yer verildiği görülür:

Üçgün üç gice çekdi bu derdi
Dāyesin ṣoňra yāre gönderdi

Didi kim Yūsuf emre rām olsun

[2616] Hamdî, *a.g.e.*, s. 357.
[2617] Hamdî, *a.g.e.*, s. 360.
[2618] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 198-199.

Emr ü fermānuma ġulām olsun

Gelsin anuňla ‘īş ü nūş idelüm
‘Īş ü nūş u ḫurūş u cūş idelüm

Bir daḫi etmesin muḫālefeti
Eylesin lutfile mülāyemeti

Eylemezse eger ḳalur ebedī
Eylemez aňa bir kişi mededi[2619]

Görüldüğü gibi, eğer Hz. Yusuf, Züleyha'nın teklifini kabul etmezse ömür boyu zindanda kalmakla tehdit edilmektedir.

Hadisenin devamında Hz. Yusuf'un, dayeye olumlu cevap vermemesi[2620] üzerine diğer eserlerden farklı olarak bir zaman sonra Züleyha'nın, Aziz'den Hz. Yusuf'u zindandan çıkarmasını istediği dile getirilir:

Geçdi bir nice gün bu derdile
Eşk-i germile āh-ı serdile

Ṣoňra bir gün ‘Azīze ‘arż itdi
Yūsufuň çıḳmasını farż itdi

Didi oldum zebān-ı ḫalḳdan emīn
Āb tedbīr idüb o dem teksīn

Ṭa‘nile levmden ḫalāṣ oldum
Ẕeheb-i pāk-i bī-raṣaṣ oldum

[2619] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 179.
[2620] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 180.

Yūsufı ḥabsden idüǹ āzād
Yine gelsin sarāya ol bī-dād

Uṣladub anı ḥabsile teşhīr
Şimdi olmışdur ol ‘ilāc-peẕīr

Ḫidmet etsün yine gelüb o ġulām
Varumız verdük aňa cümle tamām

Eyledi gūne gūne ibrāmı
Eyledi dürlü dürlü iḳdāmı

Çünki gördi ‘Azīz ol ibrāmı
Bildi yoḳ ḳılca anuǹ ārāmı

Didi min-ba‘d Yūsufı zinhār
Eyleme yād sehv idüp tekrār[2621]

Yukarıdaki anlatıda görüldüğü üzere, Züleyha'nın teklifi Aziz'in katında müspet karşılanmamıştır.

Hadisede bu hususta son olarak Aziz'den beklediği cevabı alamayan Züleyha'nın büyük bir nedamet içine düştüğü[2622] ve dayesini de alarak geceden seher vaktine değin zindanda Hz. Yusuf'u kesin bir zaman belirtilmeden uzun yıllar boyu izlediği bilgisinin verildiği görülür.[2623]

16. yüzyıldaki bir diğer anlatıda Kemâl Paşazâde'nin, *"Peşīmān şüden-i Zelīḫā ez-ḥabs-i Yūsuf (a.s)"* başlığı altında Hz. Yusuf'u zindana attıran Züleyha'nın büyük pişmanlığını diğer bütün varyantlardan uzun bir tahkiye ile toplam yüz otuz

[2621] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 181.
[2622] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 182-183.
[2623] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 183-184.

dokuz beyitte ele aldığı[2624] görülürken Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan ayrı kalmaya daha fazla dayanamayıp iradesini kaybederek kendi canına kastetmek istediği şeklindeki bir ayrıntının da Hamdullah Hamdî'nin anlatısına yakın bir anlatımla bu anlatıda dile getirildiği görülür:

Didi niçe çekem bu dehr ḳahrın
Niçe bir içe cānum hicr zehrin

Çü ben cān acısın her gün görürven
Ölüm yek olsa bu dirligümden

Fırāḳ odına yanmaḳdan ölüm yig
Bu derd ile boyanmaḳdan ölüm yig

Diyüp bu sözleri ider kendüye ḳaṣd
Ki ura neşteri cāna ide faṣd

Vücūdı naḳşını kevḥ-i beḳādan
Yuyup cānını ḳurtara belādan

Gehī sūsen gibi ol çeşm-i ḫūn-rīz
Dayardı sīnesine hançer-i tīz

Gehī sünbül gibi ol serv-i gül-reng
Kemend-i zülfin eyler boynına teng

Diler zülfin daḳup boynına ol māh
İde zülfi gibi ömrini kūtāh

Yaḳasın almaġa miḥnet elinden

[2624] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 637-639.

Uzadurdı ecel tīġına gerden

Çıḳar tamına ḳasruň pās-bān-vār
Ki pertāb ide kendüyi nigūn-sār

Bu ḥāl içinde-y-iken irdi dāye
Ayaġına yüzin sürdi çü sāye

Ayaḳlarına ḳolın ḳıldı ḫalḫāl
Yüzini yırtup ṣaçını yoldı fi'l-ḥāl

Fiġān u zāri-y-ile eyledi āh
Ḳomadı kim düşe burcından ol māh

Gehī zār-ıla geh dil-dāri-y-ile
Gehī zāriy-le geh bī-zāri-y-ile

Dürişdi her ne itdi ise itdi
Bu māhı yine burcına iletdi[2625]

Görüldüğü üzere Züleyha'yı kurtaran Hamdullah Hamdî'de olduğu gibi burada da Züleyha'nın dayesidir.

Hadisenin devamında Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a olan özleminin hiç eksilmeden devam ettiği ve yine Hz. Yusuf'un ayrılığına dayanamayıp büyük hüzünlere gark olduğu[2626] bilgisi uzunca bir tahkiye ile kırk beş beyitte anlatılırken çektiği bu özlemin acısına daha fazla dayanamayıp iradesi elinden giden Züleyha'nın

[2625] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 648-649.
[2626] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 654-658.

adını, unvanını bir kenara bırakarak Hz. Yusuf'u görmek için zindan yoluna düştüğü bilgisi verilir.[2627]

Yine aynı eserdeki ayrıntılarda Züleyha'nın zindan ziyaretlerinin her gece sabah olana kadar sürdüğü ve her gece zindana gelen Züleyha'nın kendine bir köşe bulup yalnızca Hz. Yusuf'u seyrettiği[2628] tafsilatlı bir anlatımla toplam yetmiş iki beyitte ele alınırken orijinal bir ayrıntıda Züleyha'nın Hz. Yusuf'un zindanını sürekli görmek için sarayına pencereler açtırdığı bilgisi verilir:

Sarāyına Zelīḫā zarı-y-ıla
Girüp oturdı ġam efkârı-y-ıla

Çün oldı dūr yarüñ gün yüzinden
Meh-i nev gibi geçdi kendüzinden

Sarāy-ı ḫāṣdan zindāna ḳarşu
Açar revzenler ol serv-i semen-bū

Görince ḳarşudan zindān yapusın
Yapar şevḳı eli zindān ḳapusın[2629]

Aynı eserde bu başlıkta son olarak dile getirilen ayrıntıda her gece zindana gidip Hz. Yusuf'u seyreden, gündüzleri de ondan ayrı kalmamak için sarayına pencereler açtıran Züleyha'nın, bütün bunlara rağmen Hz. Yusuf'tan ayrı kalmaktan dolayı yaşadığı üzüntü ve onunla yan yana olma arzusu öyle bir boyuta gelmiştir ki kolundan hacamatla kan aldırdığı bir gün kolundan akan kanlardan yerlere Yusuf adının yazıldığı şeklinde orijinal bir tasvire yer verildiği görülür:

Olur günlerde bir gün faṣda ḥācet
Gelüp cerrāh ider cismin cerāḥat

[2627] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 658.
[2628] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 658-664.
[2629] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 665.

Bitürür bir dem içre ḳolı bāġı
Nihāl-i ʻācdan mercān budaġı

Ne yire kim ḳolından ḳan ṣaçıldı
Ḳalemsüz Yūsuf'uň adı yazıldı[2630]

16. yüzyıldaki Bağdatlı Zihnî'nin eserinde, Hz. Yusuf'tan ayrı kalmaya daha fazla dayanamayan Züleyha'nın, bu duruma dayesinden bir çare bulmasını istediği ifade edilir.[2631]

Aynı eserde, bu kısımda ilginç bir ayrıntıya yer verilir ve Züleyha ile dayesinin zindanda Hz. Yusuf'u görebilmek için kendilerine bir pencere deldikleri belirtilir:

Ḫırāmān oldı serv-i nāz-perver
Yanınca dāyesine sāye-güster

Delüp zindāna bir yir revzen itdi
Ne revzen burc-ı māh-ı rūşen itdi

Baḳup gördi o māhı serv-ḳāmet
İder miḥrāb-ı ṭāʻatda ʻibādet[2632]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre Zihnî'nin anlatısında da Züleyha'nın Hz. Yusuf'u gördüğü ilk sahne, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'un namaz kıldığı sahnedir.[2633]

[2630] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 670.
[2631] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 462-463.
[2632] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 463.
[2633] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 463.

Anlatıda bu hususta son olarak diğer anlatılardan farklı bir ayrıntıya yer verildiği de görülür. Buna göre Züleyha'nın, Hz. Yusuf özlemini gidermek için cariyelerinden birini zindana gönderdiği sonrasında da cariyesinden Hz. Yusuf'un ahvali hakkında çeşitli sorular sorarak kederini azaltmaya çalıştığı ifade edilir.[2634]

Bu yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında bu hususta bir tahkiye bulunmaz.

Yine bu yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısında Taşlıcalı Yahya'nın diğer anlatılarla benzer bir şekilde Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u zindanda görmek istemesinin sebebi olarak onu zindana attırmasının pişmanlığı ve zindandaki ahvali hakkında bilgi almak istemesi gösterilir.[2635]

Eserde, Züleyha'nın yukarıdaki saikler sonucunda bir gece Hz. Yusuf'u görmek için zindana gittiği ise şöyle tahkiye edilir:

Zelîḫa bindi bir esb-i siyâha
Ḳaraňu gice içre döndi māha

Virüp zindâncıya mâl-ı firâvân
Ḳapusın açdı ḳıldı derde dermân

İdüp bir künc-i ẓulmânîde mesken
Temâşâ-yı cemâl itdi ıraḳdan

...

Ṣafâlar sürdi seyrinden Zelîḫâ
Dil-i şeydâsına geldi tesellâ

Ṭuyurmadın bu râzı nâzükâne
Çıḳup oldı sarâyına revâne[2636]

[2634] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 467-469.
[2635] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 147.
[2636] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 147.

Görüldüğü üzere, Züleyha kendisini Hz. Yusuf'a göstermeden gönlündeki ateşe biraz su serpip sarayına dönmüştür.

Anlatıda, Züleyha'nın yalnızca zindana gitmekle yetinmeyip kendisini teskin etmek maksadıyla evinin terasından, Hz. Yusuf'un zindanın çatısını seyrettiği bilgisi de yer alır:

Evi yanında var idi bir eyvân
Görinürdi oradan bâm-ı zindân

O eyvâna çıḳardı dûd gibi
Aḳardı gözi yaşı rûd gibi

Dir idi görmez oldum yâr-ı cânı
Göreyin bâri olduġı mekânı[2637]

Bu yüzyıldaki Şerîfî'de, Hz. Yusuf'un ayrılığına daha fazla dayanamayan ve onu hapse attırmaktan pişman olan Züleyha'nın, dayesini de yanına alarak karanlık bir köşeden sabahın ilk ışıklarına kadar Hz. Yusuf'u seyrettiği ve sonrasında sarayına döndüğü bilgisi verilir.[2638]

Tahkiyenin bu kısmında yer alan orijinal bir ayrıntıda, Hz. Yusuf'tan habersiz kalmaya dayanamayan Züleyha'nın, cariyelerinden yıldız ilmi bilen birine Hz. Yusuf'la ilgili haberler sorduğu ifade edilir

Civārīden birin idindi hem-rāz
Nücūm bilmekde oldı maḥrem-i rāz

[2637] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 148.
[2638] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 25.

Virürken cāriye Yūsuf'dan aḫbār
Enīn ü nāleler eylerdi her bār[2639]

Züleyha'nın, bütün bunlarla yetinmeyip köşkünün üstünden bir pencere açıp Hz. Yusuf'un bulunduğu zindanın çatısını izleyerek kendisini avutmaya çalıştığı görülür:

Var-ıdı ġurfe üstünde maḳāmı
Görinürdi aňa zindān bāmı

İdüp ol revzen üzre menzilini
Baḳup gözlerdi zindānuň yolını[2640]

Bu yüzyıldaki bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Ziyai Yusuf'un eserinde Hz. Yusuf'u zindana attırmaktan pişmanlık duyduğu[2641] belirtilen Züleyha'nın bir gece yarısı dayesiyle birlikte Hz. Yusuf'un bulunduğu zindana gittiği belirtilir.[2642]

Anlatıda; Çâkerî, Hamdullah Hamdî ve Bağdatlı Zihnî'nin anlatılarında olduğu gibi Züleyha'nın zindanda Hz. Yusuf'u gördüğü esnada Hz. Yusuf'un namaz kılmakta olduğu şeklindeki bir ayrıntıya yer verildği görülür:

Çün açdı mīr-i zindān ḳufl-ı bābı
Bu meh gördi 'ayān ol āfitābı

Ki dutmış Ḫālıḳ'a rūy-ı 'ibādet
Pür itmiş çevresin nūr-ı sa'ādet[2643]

[2639] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 25.
[2640] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 25.
[2641] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 407-408.
[2642] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 409.
[2643] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 410.

Hadisenin devamında, Züleyha'nın diğer birçok anlatıda olduğu gibi sabahın ilk ışıklarına kadar zindanda kalıp Hz. Yusuf'u seyrettiği bilgisi verilir.[2644]

Yine hadisenin bundan sonraki kısmında Bağdatlı Zihnî'de de tahkiye edilen Züleyha'nın bir cariyesini zindana gönderip Hz. Yusuf hakkında ondan bilgiler alması[2645], cariyesinden bilgi aldıktan sonra ise evinin üzerindeki bir cumbadan zindanı seyretmesi hadisesi ise Garîb'in, Hatâyî-i Tebrizî'nin ve Şerîfî'nin anlatılarıyla paralel bir şekilde tahkiye edilir.[2646]

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'nin eserinde bu hususta farklı bir hadiseye yer verilerek Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a duyduğu özlemi giderebilmek için zindana komşu olan bir bahçeyi sahibinden satın aldığı dile getirilir:

Zindānıň yanında bir baḳçe ṣatun
Ṣāḥibinden aldı ol Zelḫā ḫātūn

Her ṣabaḥ olsa varurdı ol bāġa
Ol dīvār-ı zindāna ṭurup baḳa[2647]

Tahkiyenin devamında, Hz. Yusuf'un zindanın içinden hiç çıkmadığını gören Züleyha'nın, Hz. Yusuf ile ilgili haber almak için zindancıdan yardım istediği bilgisi verilir.[2648]

Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u görmek için aldığı bağa uzun yıllar gidip geldiği; fakat Hz. Yusuf'u bir türlü göremediği ve göremediği için ayrılık hasretiyle gayet zayıflayıp takatsiz kaldığı, bu sebeple de köşkünün üstüne zindanı gören büyük bir bina yaptırıp intizarlı bekleyişini buradan devam ettirdiği, zindanda gönlünün

[2644] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 411.
[2645] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 412-413.
[2646] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 413.
[2647] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 217.
[2648] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 218.

istediğini alabilsin diye her gün Hz. Yusuf'a altın gönderdiği, eserde bu hususta dile getirilen son ayrıntılar olarak göze çarpar:

Gündüzi varur bāġa devrān éder
Yūsufuň zindānına seyrān éder

Geçdi bunuň üzerine nice yıl
Görmedi Yūsufunı oldı 'alīl

Ol firāḳıyla ża'īf oldı ḳati
Ḳalmadı varmaġa bāġa ṭāḳati

Köşkünüň üstünde bir 'ālī binā
Yapdurur tā ola zindāna nümā

Gözedür zindānı ol dā'im baḳar
Firḳatiyle yandurup göňlün yaḳar

Gönderür hem günde aňa altūn ol
Her ne ister göňlü alsun ṣatun ol[2649]

Aynı asırdaki Oflu Bilâl Efendi'de ve müellifi belli olmayan bir Yûsuf u Züleyhâ anlatısında bu başlıkta ele alınan bir hadiseye rastlanmaz.

Molla Câmî'nin mesnevisinde de diğer birçok mesnevide olduğu gibi Hz. Yusuf'un ayrılığına daha fazla takati kalmayan Züleyha'nın, yanına dadısını da alarak zindana Hz. Yusuf'u görmeye gittikleri ve zindanda Hz. Yusuf'u bir seccade üzerinde ibadet ederken gördükleri bilgisi verilir.[2650]

[2649] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 219.
[2650] Câmî, *a.g.e.,* s. 120.

Câmî'nin eserinde bu hususta dikkate değer bir diğer bilgi de Züleyha'nın, Hz. Yusuf zindanda kaldığı müddetçe her gece zindana gittiği bilgisidir.[2651]

Hadisenin devamında, Züleyha'nın diğer bazı anlatılarda yer verildiği gibi bir cariye vasıtasıyla Hz. Yusuf'tan haberler aldığı da ifade edilir.[2652]

Câmî'de bu hususta son olarak tüm bu yukarıda dile getirilenlerle yetinemeyen Züleyha'nın, sarayının damına çıkarak bir hücreden Hz. Yusuf'un bulunduğu zindana bakarak onun yolunu gözlediği belirtilir.[2653]

İlahi kaynaklardan Tevrat ve Kur'ân'da bu başlıktaki hadiselere yer verilmez.

Giritli Sırrı Paşa'nın ve Süyûtî'nin tefsirlerinde de bu başlıkla ilgili bilgi verilmez. Son olarak Tâberî tarihinde de bu başlıkla ilgili bir kayıt bulunmaz.

Yûsuf u Züleyhâ mesnevileri, genel çerçeve olarak her ne kadar bir peygamberin başından geçen zorlukların üstesinden gelişini ve doğru yoldan ayrılmayışını ön plana çıkarmaktaysa da bu mesnevilerin nihayetinde iki kahramanlı bir aşk hikâyesi hüviyetinde olması sebebiyle yukarıda ele aldığımız bu başlıkta yer alan hadiseler gibi başka bazı hadiselerin de edebî bir muhayyile etrafında tahkiyenin içine dâhil edilerek geliştiğini söylemek mümkündür.

2.24. Hz. Yusuf'un Bir Ulakla Babası Hz. Yakup'a Sağlıklı Olduğu Haberini Göndermesi

Ele aldığımız mesneviler içinde bir kısmında hiç değinilmeyen, bir kısmında ise ayrıntılı bir şekilde ele alınan bu hadise, genellikle şairler tarafından Hz. Yusuf zindandayken Kenanlı Arap bir tüccar ve devesi ile karşılaştığı ve bu Arap tüccarla hem babası Hz. Yakup'a selam gönderip sağlıklı olduğunu belirttiği hem de yine

[2651] Câmî, *a.g.e.*, s. 121.
[2652] Câmî, *a.g.e.*, s. 121.
[2653] Câmî, *a.g.e.*, s. 121-122.

tüccar vasıtasıyla babasından, zindandan kurtulmak maksadıyla dua istediği şeklinde tahkiye edilir.

Ali'nin varyantında *Faṣl-ı Ḳıṣṣa-i 'Arab* başlığında elli bir dörtlükle, Kenan'dan gelen bir Arap ve devesinin, Hz. Yusuf ile olan ilginç konuşmalarına yer verilir. Hikâyede, işlenen bu hadise sayesinde Hz. Yusuf'un, Kenan'dan ayrıldıktan sonraki süreçte baba ocağında yaşanan hadiselerden haberdar edilmiş olduğu görülür. Buna göre devenin ağzından Hz. Yakup'un hâli şöyle anlatılır:

Ḳaçan 'Arab zindāna yaḳın keldi
Yūsuf anda idügin deve bildi
Yūsuf diyü buzladı zārī ḳıldı
Ben Ken'āndan kelirven diyür imdi

Ataŋ̂ Ya'ḳūb Ken'andan körüp keldüm
Anıŋ̂ ḥāli 'ibretine irüp keldüm
Ḥasret zārī ḳılduġını körüp keldüm
Ol maḥzūnuŋ̂ her dem ḥüzni artar imdi

Müdām seniŋ̂ ḥasretiŋ̂ dartar Ya'ḳūb
'Âlem içre hīç bulmaz senden maḥbūb
Seni aŋ̂ġıb aġlar düşer yire uġunup
Bir neçe vaḳt bī-ḫod olup yatur imdi

Aġlamaḳdan iki közi körmez oldı
Ża'īflıḳdan siŋ̂irleri durmaz oldı
Hīç ḳança işe küçe barmaz oldı
Her dem ol Yūsuf diyü aġlar imdi

Her dem ol Yūsuf diyü aġladuḳdan
Aġlamaġa ḳaṣd töhmet baġladuḳdan

Viṣāl aŋ͡gıp firāḳ üçün çoġladuḳdan
Yaş yerine ḳan közinden aḳar imdi

Müdām maġmūm olup kün aġlar
Anıŋ͡g zārī ḳılduġını ʻālem daŋ͡glar
Raḥīm Mevlām raḥmetine belin baġlar
Viṣāl umar hergiz ümīd kismez imdi"[2654]

Hz. Yusuf, babasının ahvalini duyar duymaz ağlayıp zindan içinde yere düşer. Bu sırada devenin sahibi gelir ve devesinin yere çökmüş olduğunu görür. Bunun üzerine devesine elindeki odunla vurmak için yönelir; ama deveye doğru adım atmak isteyince ayaklarını hareket ettiremediğini fark eder ve bu işte olağanüstü bir hâl olduğunu düşünür:

Oloḳ sāʻat ʻArabī ḥāżır keldi
Deveni ḳapuda çökmiş kördi
Aġaç tartıp urmaġa ḥamle ḳıldı
ʻArabīnıŋ͡g aḍaḳın yer dutar imdi

Ol ʻArab ne ḳılasın bilümedi
Dutuluban ʻāciz olup ḥayrān ḳaldı
Yūsufa ʻArab aḥvālini ẓāhir ḳıldı
Aḍaḳımnı yer tuttı dip yalvarur imdi[2655]

Nihayet hadisenin; Hz. Yakup'un kederli, yemeden içmeden kesilmiş ve ağlamaktan gözlerinin kör olduğu şeklinde, Arap şahıs vasıtasıyla Hz. Yusuf'a anlatıldığı görülür. Hz. Yakup'un bu perişan hâli eserde,

Dārü'l-maḥzūn maḳamından hergiz çıḳmaz

[2654] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 204-206.
[2655] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 206.

Köŋ͡gli maġmūm aġzına ṭa‘ām almaz
Közin açıp hergiz cihāna baḳmaz
Aġlamaḳdan iki közi körmez imdi

Yūsuf ġamın ḫāṭırından hīç kidermez
Peyveste Yūsufı hīç unutmaz
Ögütlep kimseniŋ͡g ogütin almaz
Yūsuf diyüp taġ taş bile aġlar imdi[2656]

şeklinde tarif edilir.

Hz. Yusuf, Arap şahıstan babasının perişan hâlini öğrenince kederini biraz olsun hafifletmek için ve kendisine dua etmesi gayesiyle babasına kendi ahvaliyle ilgili haber iletmesini ister, bunun için de Arap şahsa bir bilezik hediye eder:

Yūsuf ol dem köndürdi ol ‘Arabı
Omuzından çıḳardı bilezügi
‘Araba bağışladı Yūsuf anı
Bu bilezük benden yādigār olsun imdi

Emānet yā ‘Arab unutmaġıl
Bu peygāmım becidd olġıl tiz tegürgil
Benim ḥālim Ya‘ḳūba ısmarlaġıl
Benim üçün bir du‘ā ḳılsun imdi[2657]

Eserin bu kısmında bir ayrıntı üzerinde durulur ve Hz. Yusuf'un Arap'a bağışladığı bileziğin, kızıl yakut olduğu ve ederinin de yirmi bin Mısır altını olduğu bilgisi verilir:

Yûsuf aydur saŋ͡ga sundum armaġanı

[2656] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 209.
[2657] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 209-210.

Ḳızıl yāḳūtdur sen bilgil anı
Emânet ṣaḳlaġıl ḳıymetini
Yegirmi biṅg Mıṣr ḳızılına tiger imdi[2658]

Tahkiyenin devamında, Arap namlı şahsın her ne kadar Hz. Yusuf'un kimliği hakkında ondan bilgi almaya çalışmışsa da bunda başarılı olamadığı görülür:

'Arab aydur kim idügiṅg bilsem diyür
Körüklü yüzüṅgi bir körsem diyür
Yüzüṅg körüp gümāndan çıḳsam diyür
Ya'ḳūba kimdür diyü ayıtam imdi

Yūsuf aydur saṅga ben ayıtmaḳlıḳa
Hem yüzümden niḳābı soymaḳlıḳa
Destūr yoḳdur mundaġ iş ḳılmaḳlıḳa
Destūrsız iş mübārek olmaz imdi[2659]

Nihayet hadise, Arap'ın Kenan'a ulaştığı, Hz. Yakup'a Mısır'da tanıştığı ve Hz. Yusuf olduğunu bilmediği kişinin selamını ilettiği ve zindandan kurtulması için duasını talep ettiği şeklinde son bulur:

'Arabı ündediler ḥāżır keldi
Ol 'Arab aḥvālin ẓāhir ḳıldı
Mısrda bir 'Arabī seni ṣordı
Zindān içre maḥbūs maḥcūr şimdi

Özüň aňa eṯer ḳılmış ṭāḳatı ṭāḳ
Seniň yüzin körmege yavlaḳ müştāḳ

[2658] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 210.
[2659] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 210.

Zindān içre senden du'ā umar yavlak
Du'ā ḳılsa͡ŋg͡aňa necāt olsa imdi[2660]

Eserde son olarak Hz. Yakup'un zindan içindeki mahkûm için hayır duası ettiği ve duasının kabul edildiği şeklinde bir bilgi verilir:

Andan 'Arab aydur İsrā'ile
Yalvarur ġurbet üçün ol Celîle
Bir du'ā ḳılsa͡ŋg͡ız ol zelîle
Yā İsrā'il sen tilese͡ŋg͡ olur imdi

Ya'ḳūb nebī el ḳaldurdı du'ā ḳıldı
Du'āsı ḥażrete ḳabūl oldı
Cebrā'il Yūsufa ẓāhir ḳıldı
Yūsufa ḫōş beşāret ketürür imdi[2661]

Haliloğlu Ali'nin anlatısında da Ali'de olduğu gibi Hz. Yusuf'un babasına bir ulakla haber göndermesi hadisesinin Arap bir bezirgân ve devesi üzerinden tahkiye edildiği görülür. Bu iki anlatı, aynı hadiseyi benzer ayrıntılarla işler. Bu hadise Haliloğlu'nun eserinde toplamda otuz sekiz dörtlükte ele alınır.[2662]

Haliloğlu'nun eserindeki tahkiyenin, Ali'ninkinden ayrıldığı tek hususun, Hz. Yusuf'un Arap'a armağan olarak verdiği bileziği tarif ederken,

Yûsuf ḳolını açdı
Bilezügin çıḳardı
'Araba bağışladı
Vaṣiyyet ışmarlayu

[2660] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 212.
[2661] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 214.
[2662] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 214-217.

Bu armaġan senündür
Bilgil ḳızıl yâḳutdur
On iki biň altundur
Bahâsı bunuň bellü"[2663]

şeklinde dile getirdiği bileziğin on iki bin altın değerinde olduğu bilgisidir.

14. yüzyıl anlatılarından Darîr'de, Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatısından farklı olarak Hz. Yusuf'un babasına zindancı aracılığıyla sağlıklı olduğu haberini gönderdiği belirtilir:

ben bu ḍarbdan öliserem iy kişi
nāme yazġıl ken'āna göndür bir kişi

didi zindān-bān ki olsun yā emīr
didigüň ḳılam eyā bedr-i münīr

yazġıl evvel taňrı adın iy kişi
ortaġı yok oġlı ḳızı beňdeşi

soňra yazġıl hem ḫalīlu'llāh adın
anda buldılar cihānda dīn dādın

soňra yaz ya'ḳūba derd (ü) zār (u) āh
benden aňa vir selām iy pādişāh

eydesin kim yavrucaġuňı senüň
mıṣr içinde aldılar cānın anuň

ibn-i yāmine daḫı benden selām
ol ḳalan ḳardaşlaruma hem kelām

[2663] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 215.

eydesin yūsufı yavı ḳılduňuz
babama siz ne cevāb virdiňüz

sizüň içün ḫoş giçüň ben öleyüm
sizüň içün bunda ḳurbān olayum

uş bugün ben zār (u) giryān olmışam
ḥasretüňüzden perīşān olmışam[2664]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığı üzere Hz. Yusuf, içinde bulunduğu zor şartları da mektubunda babasına iletmeyi istemiştir.

Aynı yüzyıldaki Süle Fakîh'in anlatısında Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatılarında tahkiye edildiği gibi Hz. Yusuf'un zindanda olduğu bir zamanda bir Arap tüccarın devesinden Kenan'daki babasının ahvali hakkında bilgi edindiği görülür:

Deve yordı zindān öňine yatur
Başını ḳaldurdı Yūsufı görür

Ḫoş selām itdi Yūsufı göricek
Çökdi Yūsuf ḳarşusına iricek

Boynın uzatdı Yūsufa söyledi
Yā Yūsuf Ken'ānīyem bilgil didi

Ken'ān ilinden gelürem ey yāra
Daḫı işitgil sözümi ey yārā

Ol sözüme bir ḳulaḳ urġıl benüm

[2664] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 371-372.

Göyinür ataň senüň çün ey cānum

Ya'ḳūb ataň cigerin biryān ider
Senüň içün gözlerin giryān ider

Yaş yirine gözlerinden ḳan aḳar
Yūsufum gele diyü yola baḳar

Seni aňar gice gündüz çaġırur
Hīç ara ḳalmaz ki ol yüzin sürür

Gözleri aġardı ḳayġudan anuň
Gül yüzi ṣaradı derdüňden senüň

Görmez oldı aġlamaḳdan gözleri
Tesbīḥi sensin dilinde sözleri

Ḥāli gey düşvār durur anda anuň
Cigeri yanar bī-çāre ataňuň[2665]

Anlatının devamında, Hz. Yusuf'un devenin sahibi olan tüccardan da babası hakkında sorular sorup cevaplar aldığı belirtilir.[2666]

Yine eserde Hz. Yusuf'un, Arap tacirden babasına selam götürmesini istediği ve kendisi için dua etmesini telep ettiği[2667], bunun için de tüccara kolundaki değerli bileziğini verdiği ifade edilir:

Böyle didi ṣıġadı Yūsuf ḳolın
Çıḳarur bilezügüňi tīzcegin

[2665] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 272.
[2666] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 274-275.
[2667] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 275-276.

La'liden ḳıymeti bilezügidi
Virdi ol 'araba Yūsuf söyledi

İtdi armaġan didi bunı saňa
Virdüm anuň-çün du'ā ḳılġıl baňa

Biň ḳızıla ṣatun almışam anı
Ṣatarısan ol ġanī eyler seni[2668]

Anlatıda Mısır'dan Kenan'a döndüğü belirtilen tüccarın, Hz. Yakup'un evine ulaştığında Hz. Yakup'un namaz kıldığı ve Allah'tan, oğlu Hz. Yusuf'un yüzünü bir kez daha görmeyi niyaz ettiği belirtilir:

Ya'ḳūb ol dem namāza ṭurmışıdı
Yüzini dergāha döndermişidi

Eydür ey Çalab Yūsufum yüzini
Baňa rūzī ḳıl işidem sözini

Ölmedin bir daḫı göstergil anı
Bu durur senden dilegim yā ġanī

Ya'ḳūb bu sözi söyleyeṭurur
Ḳızı geldi ḳatına ḫaber virür

Ya'ḳūb eydür kimdür ḳapuda ṭuran
Ne kişidür ṭaşrada hem çaġıran

Dünyā eydür bilmezem ḳıġır sen anı
Kim sevindüre ḫaber vire seni

[2668] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 276.

Ḫaberüm var didi Ya'ḳūba benüm
Destūr ister içeri gire cānum[2669]

Arap tüccar, Hz. Yakup'a Mısır zindanlarındaki bir gencin kendisinden dua istediği bilgisini iletir.[2670] Hz. Yakup'un, dua isteyen kişinin kim olduğu hakkında tüccardan bilgi almak istese de bu kişinin kim olduğunu öğrenemediği görülür:

İtdi benden Ya'ḳūba iyidesin
Bir du'ā diledi senden diyesin

Beni du'ādan unutmasın didi
Bu ġarīb zindānda yatmasun didi

İşbu durur ḫaberi saňa didüm
Ne kim didi it saňa söyledüm

Ya'ḳūb eydür yā 'arab adı nedür
Ṣūreti şekli anuň nicedür

Kimüň oġlıyam didi mi aṣlını
Ne kişidür söyledi mi vaṣfını

'Arab eydür ṣūretini görmedüm
Aṣlı kimdür ben hīç ṣormadum

Yüzüňi örtmişidi niḳābile
Görmeyicek kişi anı ne bile

[2669] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 278.
[2670] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 279-280.

Niḳāb altından bize söyleridi
Kim size benden selām eyleridi[2671]

Eserde bu hususta ki son tahkiyenin Hz. Yakup'un kim olduğundan tam olarak emin olamadığı Mısır zindanındaki bu kişinin kurtulması için ettiği dua olduğu görülür:

Ya'ḳūb daḫı fikre düşdi bir zamān
İtdi 'aceb ne kişidür ol cüvān

Ey 'aceb Yūsuf mıdur yoḳsa yad er
Zindān içre benden ol du'ā umar

Ger Yūsufdur yad er yā rab anı
Ḳurtar andan vir ḫalāṣın yā ġanī[2672]

Bu yüzyıldaki Garîb'in eserinde de Ali, Haliloğlu Ali ve Süle Fakîh'in eserindeki tahkiyeyle benzer şekilde bir Arap tüccar ile devesinin Hz. Yusuf'la başından geçen hadiseleri tahkiye edilir. Eserde, diğer eserlerdekinin aksine buradaki devenin Hz. Yusuf'u önceden tanıdığı anlaşılmaktadır:

Devesi baḳdı anuň Yūsuf görür
Ol devecük Yūsuf'a selām virür

Yā Yūsuf sen bunda n'işlersin didi
Ataňuň bükdi bilin ḥasret odı[2673]

[2671] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 280.
[2672] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 282.
[2673] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 552-553.

Anlatının, diğer eserlerde olduğu gibi Hz. Yusuf'un tüccara kolundaki bileziği vermesi ve kendisi için Hz. Yakup'tan dua istemesi şeklinde tahkiye edildiği görülür.[2674]

Yine burada da tüccarın, Hz. Yusuf'a kimliği ile ilgili sorular sorsa da Hz. Yusuf'tan cevap alamadığı ayrıntısına yer verilir:

'Arab eydür yā yigit anı digil
Nedür ismiň anı baňa söylegil

Yūsuf eydür dimezem anı saňa
Selāmum iletdügüň yiter aňa[2675]

Garîb'in anlatısında tüccar, Hz. Yakup'un yanına girince Hz. Yakup'un güzel bir koku aldığı şeklindeki bir ayrıntının dile getirildiği görülür:

Girdi içerü Ya'ḳūb'a virdi selām
Didi kim bir ḫaber vir yā ġulām

Bir güzel ḳoḫu bugün senden gelür
Anı işideli cān ḥayāt bulur[2676]

Eserde bu hususta son olarak diğer eserlerde olduğu gibi tüccarın Mısır zindanındaki kölenin selamını Hz. Yakup'a ilettiği ve Hz. Yakup'un da tüccara getirdiği haber için dua ettiği bilgisi verilir.[2677]

[2674] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 559-560.
[2675] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 560.
[2676] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 561-562.
[2677] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 562-563.

Bu yüzyıldaki Şeyyâd Hamza'nın anlatısında da bu başlıktaki hadisenin; Ali, Haliloğlu Ali ve Garîb'in anlatılarında olduğu gibi Arap bir tüccar ve devesi üzerinden benzer şekilde tahkiye edildiği görülür.[2678]

Eserde, Hz. Yusuf'un babasına selamını iletmesini istediği tüccara diğer anlatılarda olduğu gibi kolundaki değerli bileziği çıkarıp verdiği belirtilir:

yūsuf eydür ken'āna çün varasın
selāmum benden aňa degüresin

eydesin mışrda bir ġarīb ādem
selām ḳıldı dėyesin saňa dedem

bunı dėdi vėrdi bir demlūc aňa
ḳızıl ya'ḳutdan degerdi an biňe

ol demlūcı 'arab aldı eline
'azim ḳıldı gitdi kendü yolına[2679]

Anlatının devamında, yine diğer eserlerle benzer şekilde Arap tüccarın Hz. Yakup'a kim olduğunu bilmediği gencin selamını ilettiği ve onun adına duasını istediği ve Hz. Yakup'un da selamı alarak dua ettiği ayrıntısı dile getirilir.[2680]

15. yüzyıldaki Tebrizli Ahmedî'nin eserinde, Arap tüccarın isminin Ebu'l-Beşr olduğu ayrıntısı verilir:

Geldi zindân işigine bir 'Arab
Aňa virmişler Ebu'l-Beşr'i laḳab[2681]

[2678] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 171-173.
[2679] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 173.
[2680] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 175.
[2681] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 47b.

Aynı eserde orijinal bir başka ayrıntı ise yukarıda bahsi geçen Arap tüccarın, Hz. Yusuf'un dayısının oğlu olduğu bilgisidir:

Yûsuf oturmış niḳâb içre meger
Baḳdı ol şaḥṣuň yüzine şir ü ner

Gördü ki öz ḫālusı oġlıdur gelen
Bü'l-felâḳ bu 'āleme oldur ṣalan[2682]

Yine bu yüzyılın anlatılarından Çâkerî'nin eserinde bu hususta bir tahkiyeye rastlanmaz.

15. yüzyılda, Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'un, babasına haber göndermesini tüccar bir Arap vasıtasıyla gerçekleştirdiği görülür. Eserde Arap tüccarın işi her ne kadar bitmiş olup Kenan'a doğru gitmek istese de devesinin inat ederek bir türlü Mısır'dan çıkmadığı ifade edilir:

Ki bir A'râbî ol zamānda meger
Mısr'a Ken'ândan eylemişti sefer

Bitti gün mısr'a varıp işleri hep
Sürdü Ken'âna nâkasın o Arap

Gerçi iverdi gitmek için eve
İlle gerden-keş oldu durdu deve[2683]

[2682] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 48b.
[2683] Hamdî, *a.g.e.,* s. 270.

Hamdî'nin anlatısında, diğer anlatıların aksine Arap'ın sorduğu soru üzerine Hz. Yusuf'un kendi künyesini ve yaşadığı sıkıntılı hadiseleri açık bir şekilde dile getirdiği görülür:

Buldu A'râbî çün dem-i fursat
Hâlini sordu Yûsuf'a halvet

Dedi kimsin ne yerdedir vatanın
Kim idi atan anan anda senin

Neden oldu bu gurbete düştün
Rıkk olup bunca rikkate düştün

Didi ben Yûsuf ibn-i Ya'kûbem
Mübtelâ-yı cefâ-yı âşûbem

İhvetim bana çok cefâlar edip
Gurbete saldılar belâlar edip

Milk-i Ken'ân'dan oldum âvâre
Mısr'a düştüm garîb ü bî-çâre[2684]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un isteğiyle Arap'ın, babası Hz. Yakup'un evine yol alıp oğlunun yaşadığını haber verdiği dile getirilir.[2685]

Aynı yüzyılın bir diğer anlatısında Hatâyî-i Tebrizî'nin diğer birçok eserle paralel bir şekilde *Ḥikāyet-i 'arab* başlığı altında bu hadiseyi ele aldığı görülür.[2686]

[2684] Hamdî, *a.g.e.*, s. 272.
[2685] Hamdî, *a.g.e.*, s. 277.
[2686] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 200.

Eserde, ismi ve kim olduğu açık bir şekilde tarif edilmeyen Arap'ın, Hz. Yusuf'a babasının içinde bulunduğu sıkıntılı hâli tarif ettiği görülür:

Yūsuf eydür Ya'ḳūb aḥvāli nedür
Göñli şād mıdur melūl ḥāli nedür

Ol 'Arab dir iki bükülmiş beli
Ḳalmamış ḳuvvet hemīn söyler dili

İki gözü kör olupdur ey cevân
İki gözünden aḳar ḳan yaş revān[2687]

Anlatının devamında, Hz. Yusuf'un kimliğini açık etmeden kendisinden Hz. Yakup'a selam göndermek ve duasını almak istediği ifade edilir.[2688]

Bu hususta ki son bilgiler eserde, diğer birçok anlatıda cereyan ettiği şekliyle tahkiye edilir. Buna göre Arap, Hz. Yakup'un yanına Kenan'a varır. Mısır'dan kendisiyle gönderilen selamı ve aynı kişinin dua isteğini ona iletir. Sonrasında Hz. Yakup Mısır zindanındaki şahsa dua eder.[2689]

16. yüzyıl anlatılarından Gubârî, Kemâl Paşazâde, Bağdatlı Zihnî, Şerîfî ve Ziyai Yusuf'un anlatılarında bu başlıkta ele alınan bir hadise bulunmaz.

Yine aynı yüzyıldaki Taşlıcalı Yahya'da ise bu hadiseye *"Mâh-ı Ken'ân Şehr Ucında Seyrân İderken Bir Pîr-i Rûşen-Żamīri Ken'ândan Geldügini İż'ân İdüp Ḥażret-i Ya'ḳūbı İstifsâr Eyleyüp Diyârından Ḥaberdâr Oldugıdur"*[2690] başlığı altında tafsilatlıca yer verildiği görülür.

[2687] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 200.
[2688] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 201.
[2689] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 201-202.
[2690] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 88.

Yahya'nın anlatısında, Hz. Yusuf'la musahabe eden kişinin yaşlı bir kimse olduğu ayrıntısı verilir:

Görür nâgâh ol şâh-ı cihângîr
Yola düşüp gelür gün gibi bir pîr

Aġarmış saçları inmiş yaňaġa
Depesi beňzer idi ḳarlu ṭaġa

Yüzi farḳ olmaz idi aḳ ṣaḳaldan
Şu'â ile nitekim şem'-i rûşen[2691]

Eserdeki bir diğer ilginç ayrıntı da Arap'ın devesinin, Hz. Yusuf'u gördüğünde gidip onun eteğini öptüğü bilgisidir:

Devesi Yûsuf'uň öninde fi'l-ḥâl
Zemîne çökdi oldı aňa meyyâl

Tevāżu'la yire sürdi yüzini
Niyâz itdi göke dikdi gözini

Yirinden gözi yaşı gibi ḳopdı
Sürindi Yûsufuň dâmânın öpdi

Görenler oldılar giryân u nâlân
Bu işde ḳaldılar bî-ḫûş u ḥayrân

Meger bu üştürüň düşdükçe râhı
Görürmiş Yûsufı Ken'ânda gâhî[2692]

[2691] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 88.
[2692] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 89.

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığı üzere deve, Hz. Yusuf'u daha önceden tanımaktadır.

Hadisenin devamında, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Arap namlı şahısla Hz. Yusuf'un, Kenan ili ve Hz. Yakup hakkında hasbihâl ettikleri görülür.[2693]

Yukarıdaki hasbihâl esnasında Arap'ın, Hz. Yakup'un ahvâlini şöyle tarif ettiği görülür:

Ḳuvâsına irişdi ża'f-ı hicrân
Yetişdi cevher-i 'aḳlına noḳṣân

Anuň oġulları hep oldı bednâm
Delîl-i 'aḳlî ile itdi ilzâm

Yimez içmez uyumaz ḫurrem olmaz
İşi aġlamaġ oldı yüzi gülmez

Ziyâde aġlamakdan oldı a'mâ
Soġulmış 'ayna döndi çeşmi gûyâ

Bir ev yapdı ki anda ola giryân
Ḳodı adını anuň Beyt-i Aḥzân

Bir iḥrâma degişdi hep libâsın
Kefenlü meyyite döndi ṣanasın

Bu resme eyledi 'ahdini âḫir
Bu emr-i ġâyip olmayınca ḥâżır

[2693] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 89.

Ol evden çıḳmaya aġlaya tenhâ
O beytüň ola içinde mu'ammâ

Ġırîv ü nâlesi ḫalḳı uyutmaz
İşitmez kimsenüň sözini ṭutmaz[2694]

Tahkiyenin devamında, diğer anlatılardan farklı olarak Hz. Yusuf'un, Hz. Yakup'a selam göndermesi ve ondan dua istemesi hadisesi yer almaz. Anlatıda Mısır'dan Kenan'a dönen yaşlı bir tüccarın, Hz. Yakup'a Mısır'da zindanda karşılaştığı delikanlının hikâyesini anlattığına yer verilir.[2695]

Eserde, bu başlıkta dile getirilen son ayrıntının, yaşlı tüccarın Hz. Yakup'a, Mısır zindanında karşılaştığı bu kişiyi, *"Budur Yûsuflige rûşen delîli/Bilür aṣliyle sen žât-ı cemîli"*[2696] şeklindeki ifadelerle tarif etmesinden bahsi geçen kişinin Hz. Yusuf olduğunu bildiği anlaşılmaktadır.

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında bu başlıkta ilginç ayrıntılara yer verildiği görülür. Buna göre, Hz. Yusuf'un Kenan'da iken bir deve yavrusunu sahiplendiği ve bu deve yavrusunun Hz. Yusuf'un kaybolmasından sonra durmaksızın ağlayıp inlediği belirtilir:

Bir deve yavrusını Yūsuf civān
Almış anı ṣaḳlar idi ol zamān

Ol köşek Yūsuf gideli başını
Aňuban aġlar dökerdi yaşını

Ḥasret ile baġrını ḳan eylemiş
Yémez içmez teni vīrān eylemiş

[2694] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 90.
[2695] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 90-91.
[2696] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 91.

Bir ‘Araba vérdi ücret ol rasūl
Dér süvār ol bu deveye yüri yol

Şāma Mışra var ara ṣāḥibini
Kes ḳulaġımdan bunuň bu zārını

Şâyed anuň ṣāḥibini bulasın
Yā bilenlerden ḫaberin alasın

Bir daḫı işitmeyem bu zārını
Ḫāliḳı vérsün anuň merāmını[2697]

Yukarıdaki manzumede belirtilen hadiseye göre Hz. Yakup, oğlunu aramak için bir Arap şahsa bu deveyi vermiştir.

Anlatıda, Hz. Yakup'un oğlu Hz. Yusuf'un bulunmasını kolaylaştırması adına Arap şahsa bir kaside verdiği[2698] ve Arap'tan gittiği her şehirdeki şenlik alanlarında bu kasideyi okumasını istediği belirtilir. Hz. Yakup'un oğlu için söylediği manzume şöyledir:

Ey ırаḳ yola gidenim ey oġul
Pîr atasın unudanım ey oġul

Yol bulup gelmege yok mı ḳudretin
Tāzece érmiş fidānım ey oġul

Görmeseň bir laḥẓa ṭurmazdıň beni
Iżṭırārı terk édenim ey oġul

Firḳatiň nāryla vīrān olmışam

[2697] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 221.
[2698] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 222.

Ey ḳılan derdime dermānım oġul

Firḳat-i hecriyle mehcūram ériş
Em ḳılam derdime Loḳmānım oġul

Żāyi‘ olan yavrucaġım nerdesin
Gel baňa nev-civānım nerdesin

Her kime ṣordum seni bilmediler
Nerde olduġuň ḫaber vérmediler

Gel baňa sen yā ḫaber gönder baňa
Muntaẓır olmış oġul ata saňa[2699]

Eserde Hz. Yusuf'un, Arap'ın okuduğu bu manzumeden dolayı kendisini arayan bir kimsenin olduğunu anladığı dile getirilir.[2700]

Hadisenin devamında, diğer birçok anlatıda da ele alınan Hz. Yusuf'un kendi kimliğini ortaya çıkarmadan Arap şahsa kolundaki bir bileziği hediye etmesi ve yine onun vasıtasıyla özgürlüğe kavuşmak için Hz. Yakup'tan dua istemesi hadiselerine yer verilir.[2701]

Hadisede son olarak Arap şahsın, Hz. Yakup'un yanına döndüğü, ona oğlundan haber alamadığını belirttiği, Mısır zindanında yedi yıldır mahkûm tutulan bir gencin kendisinden dua isteğini Hz. Yakup'a ilettiği ve Hz. Yakup'un da bu gencin zindandan kurtulması için dua ettiği şeklindeki bilgilerin verildiği görülür.[2702]

Bu yüzyıl anlatılarından Oflu Bilâl'in eserinde bu hususla ilgili bir tahkiye bulunmaz.

[2699] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 222-223.
[2700] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 223.
[2701] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 224-225.
[2702] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 226.

Aynı yüzyılda müellifi bilinmeyen bir anlatıda, Hz. Yusuf'un deveyle ettiği sohbette devenin onu tanıdığı ve oraya Hz. Yakup'un isteğiyle geldiği bellidir:

bir faṣīḥ diliyle deve söyledi
yā yūsuf-ı ken'ānım bilgil dėdi

benden ataŋ ḫaberin alġıl dėdi
yūsufa yūsuf anda söyledi[2703]

Aynı eserde, diğer birçok eserde olduğu gibi Hz. Yusuf'un tüccar Arap'tan Hz. Yakup'a selamını iletmesini ve ondan duasını istediği bilgisi verilir.[2704]

Hz. Yusuf'un, Arap tüccara bütün bu işleri yapması için kolunda bulunan bin kızıl değerindeki bileziğini armağan olarak verdiği de eserdeki diğer ayrıntılardan biridir.[2705]

Anlatıda bu hususlaki son ayrıntıların, diğer birçok eserdeki ayrıntılarla benzer şekilde ele alındığı görülür. Buna göre, Arap tüccar Hz. Yakup'un yanına gider ve Mısır zindanında karşılaştığı gencin selamını iletir. Yine zindandaki gencin dua talebini Hz. Yakup'a iletir. Hz. Yakup zindandaki genç için dua eder.[2706]

Molla Câmî'nin anlatısında bu hususla ilgili bir anlatı bulunmaz.

Tevrat ve Kur'ân'da bu hadise ile ilgili ayrıntılara yer verilmez. Benzer şekilde Giritli Sırrı Paşa, Süyûtî tefsirlerinde ve Taberî tarihinde de bu ayrıntıların ele alınmadığı görülür.

Yukarıdaki tespitler ışığında, mesnevi şairleri tarafında ele alınan bu başlıktaki hadiselerin, şairler tarafından esasen ana omurgasını dinî anlatılar

[2703] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 162.
[2704] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 163
[2705] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 164.
[2706] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 165-166.

çerçevesinde oluşturdukları eserlerine, edebî bir kurgu olarak dâhil edildiğini söylemek mümkündür.

2.25. Hz. Yusuf'un Zindan Arkadaşlarının Rüyalarını Yorumlaması

İncelemeye tabi tuttuğumuz eserlerin hepsinde ayrıntılarıyla ele alınan bu hadisenin, eserlerde genellikle Hz. Yusuf'a, zindanda iken Allah'ın inayeti ile Cebrail tarafından tabir ilminin öğretilmesi sonrasında Hz. Yusuf'un, zindan arkadaşlarından olan ve zindana atılmadan evvel Mısır şahının yakın hizmetinde bulunan iki hizmetçinin bir gece rüya görmeleri üzerine bu iki arkadaşın rüyalarını, sakilik vazifesi yapanın eski görevine iade edileceği, ekmekçilik vazifesi yapanın ise asılacağı şeklinde yorumladığı görülür. Yine bu hadisenin devamında Hz. Yusuf'un, zindandan kurtulan sakiden kendisini Mısır şahının yanında hatırlamasını ve haksız yere zindana atıldığını dile getirmesini talep etmesinin akabinde Allah tarafından cezalandırıldığı, böylelikle zindanda fazladan kaldığı şeklindeki bir tahkiyeye yer verildiği görülür.

13. yüzyıldaki Ali'nin eserinde, Hz. Yusuf'un zindan arkadaşlarının rüyasını yorumlama hadisesine geçilmeden önce Hz. Yusuf'a Allah'ın, Cebrail vasıtasıyla tabir ilmini öğrettiğiyle ilgili ayrıntılar verilir. Buna göre Hz. Yusuf'a rüya tabir etme ilmi verilirken ona peygamberliğin müjdelendiğini de anlamaktayız. Bu hadise eserde şu şekilde dile getirilir:

Bir aḳ yinçü Cebrā'il tuta keldi
Ketürüp Yūsufuŋ͡ğ aġzına saldı
Ta'bīr 'ilmin ḥikmet cümle bildi
Risālet mu'cizāt buldı imdi[2707]

Yine Ali'nin eserinde, Hz. Yusuf'un zindandaki arkadaşlarının rüyasını yorumlama hadisesinden önce bu iki arkadaşın zindana atılma sebeplerinin hikâye edildiği görülür. Buna göre habbaz ve saki, Mısır Meliki Reyyân'ı zehirleyerek

[2707] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 200.

öldürmeye teşebbüs ettikleri için hapsedilmişlerdir. Melik Reyyân, kendisine yapılmak istenen bu suikastı haber alır. Bunun üzerine habbaz ve saki zindana atılır:

Yemenden Mıṣra ṭav aşılu eş keldi
Telim māl ketürüp rüşvet virdi
Ḫabbāz ile sāḳīni antlaşdurdı
Reyyāna aġu verüŋ̂ diyür imdi

Melikke bu aḥvālden ma'lūm oldı
Sāḳī bile ḫabbāznı maḥbūs ḳıldı
Telim müddet anlar zindān içre ḳaldı
Esir olup ḳayġulu olurlar imdi[2708]

İşte yukarıda dile getirilen hadise dolayısıyla hapsedilen habbaz ve saki, Hz. Yusuf'un zindan arkadaşları olurlar ve her ikisi de aynı gün bir düş görürler. Habbaz ve saki gördükleri düşleri yorumlatacak birini ararlar. Bunu haber alan Hz. Yusuf da onlara gördükleri düşleri yorumlayabileceğini belirtir:

Ol sāḳī zindān içre bir düş kördi
Ta'bīr 'ilmin kimse bilür bar mu didi
Yūsuf ol sāḳīye cevāb virdi
Düşiŋ̂ ayt ben yorayım diyür imdi[2709]

Eserde sakinin gördüğü düş, diğer birçok mesnevide olduğu gibidir. Buna göre saki düşünde üzüm sıktığını ve sıktığı üzümlerin suyunu altın bir kadehe doldurup Melik Reyyân'a sunduğunu, Melik Reyyân'ın da bu suyu içtiğini gördüğünü belirtir:

Sāḳī aydur ben düşi eyle kördüm

[2708] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 201.
[2709] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 201.

Üç salḳım ṣāf üzüm ṣıḳar idüm
Ḳızıl altun ḳadeḥ içre ḳoyar idüm
Reyyāna ṣundum anı içti imdi[2710]

Habbazın rüyası ise yine diğer eserlerdeki anlatılar ile farklılık göstermez. Buna göre habbaz başının üstünde ekmek taşımaktadır. Taşıdığı bu ekmekleri Melik Reyyân'a götürmektedir. Bu sırada bir kuş sürüsü onun başındaki ekmekleri yemeye başlar:

Ḫabbāz aydur ben daġı bir düş kördüm
Başım üzre çoḳ etmek köterür idüm
Ol etmegi Reyyāna elter idim
Alnumdan ḳuşlar kelip ḳapar imdi[2711]

Hikâyenin bundan sonraki kısmında Hz. Yusuf, hem habbazın hem de sakinin rüyasını sırasıyla,

Yūsuf ol ikisiniṉg̃ düşin yordı
Şarābdār eygü te'vīl aytur idi
Muştularvan bayıḳ saṉg̃a necāt irdi
Reyyān seni ulu ḳılur diyür imdi

Ḫabbāza aydur ḳorkulu seniṉg̃ düşüṉg̃
Āh dirīġa yavlak dişvār seniṉg̃ işiṉg̃
Ḫaḳīḳat bilgil yiter seniň başıṉg̃
Melik seni hīç gümānsız asar imdi[2712]

[2710] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 201.
[2711] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 201.
[2712] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 201.

şeklinde yorumlar ve kısa zaman sonra sakinin zindandan çıkıp yeniden eski mevkisine kavuşacağını, habbazın ise asılacağını söyler.

Anlatının devamında habbaz, Hz. Yusuf'un sözleri üzerine ağlayıp sızlamaya başlar ve aslında böyle bir düş görmediğini söyler. Hz. Yusuf'un ise Allah'ın takdirinin değişmeyeceğini ve habbazın gördüğü rüyanın gerçekleşeceğini ifade ettiği görülür.[2713] Hadisenin devamında saki ve zindandaki diğer kişilerin Hz. Yusuf'un sözlerine inandıkları ve habbaz dışındaki herkesin mümin olduğu belirtilir:

Şarābdār Yūsuf sözin bāver ḳıldı
Cümlesi ınandı mü'min oldı
Zindān ehli Yūsufı kertü bildi
Ol ḫabbāz ol-dem kāfir ḳaldı imdi[2714]

Hz. Yusuf'un, rüyaları yorumlamasının üstünden üç gün geçer ve onun dediği gibi Melik Reyyan, habbazı asar ve gözlerini kuşlara yedirir, sakiye de pahalı kaftanlar giydirir ve onu eski görevine iade eder.[2715]

Eserin bundan sonraki kısmında diğer mesnevilerde olduğu gibi Hz. Yusuf, sakiden Melik Reyyan'ın yanına gittiğinde kendisinin günahsız yere zindanda olduğunu dile getirmesini ister.[2716] Hz. Yusuf'un, Allah'tan umudunu kesmiş gibi görünmesine neden olan bu durum Allah tarafından da hoş karşılanmaz. Allah, Hz. Yusuf'a önceki bütün sıkıntılarından onu kimin kurtardığını hatırlatır. Bunun üzerine, Hz. Yusuf yaptığı hatanın farkına varıp pişman olup tövbe eder. Bu durum eserde,

Oloḳ sā'at 'arş İḍisi uluġ Sübḥān
Melikler meliki Ḳādir Deyyān
Cebrā'il varup aydı indi kökden
Selām tigürüp Yūsufı sorar imdi

[2713] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 202.
[2714] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 202.
[2715] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 202.
[2716] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 202.

Aydur seni Ya'ḳūba kim sewdürdi
Ḳardaşlarung cefāsından kim ḳurtardı
Şol daraçuḳ ḳuyudan kim çıḳardı
Rāḥat necāt kim rūzī ḳıldı imdi

Zelīḫa keydinden kim ḳurtardı
Ḳudret birle ṭıfl oġlan kim sözletdi
Yeti baġlu ḳapulardan kim çıḳardı
Müfsidden kim ḫalāṣ ḳıldı imdi

Yūsuf aydur bu ni'met bir ol Teñgrimden
Bu rāḥatlar ḳamusı ol Sübḥānımdan
Hemīşe bu iḥsān ol Ġufrānımdan
Miḥnetlerden ol ḳurtardı diyür imdi

Pes neçün sıġınmaduň ol Ḫālıḳġa
Ḫālıḳ ḥükmin ol Reyyān nite yıḳa
Her ne ḥükm idürse kimdür yıḳa
Uluġlıḳ aňa lāyıḳ olur imdi

Yūsuf kendü suçunı ma'lūm bildi
Ol ma'nīden yawlaḳ ḳatı maġbūn oldı
Didügine peşīmān olup tevbe ḳıldı
Sücūd ḳılıp Teñgriye yalvarur imdi[2717]

şeklinde anlatılır.

Hz. Yusuf'un bir anlık bile olsa Allah'tan istemek yerine Melik Reyyan'dan istemeyi düşünmesi onun zindanda zaman tahdidi belirtilmeksizin fazladan kalmasına sebep olmuştur:

[2717] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 203-204.

Bir neçe yıl zindān içre ḳaldaçı sen
ʻĀḳıbet rāḥat necāt buldaçı sen
Mıṣrnıñ melikligin ḳıldaçı sen
Bu miḥnete ṣabr ḳılġıl imdi[2718]

Yukarıdaki dörtlükten anlaşılacağı üzere Allah, Hz. Yusuf'a zindanda sabrederse sonunda Mısır'ın meliki olacağını da muştulamıştır.

Haliloğlu Ali'nin tahkiyesinde, bu hadiseye geçilmeden evvel Ali'de olduğu gibi Cebrail'in, Hz. Yusuf'a tabir ilmini öğretmesi hadisesi ele alınır.[2719]

Yine eserde, sırasıyla habbaz ve şarabdarın zindana atılma sebepleri Ali'nin anlatısıyla aynı sebeplere dayandırılarak tasvir edilir.[2720]

Haliloğlu'nun anlatısında bu kısımda bir ayrıntı üzerinde durulduğu ve Hz. Yusuf'un zindan arkadaşları olan habbaz ve şarabdarın zindanda üç gün kaldıkları belirtilir:

Pes bunları dutdılar
Zindâna iletdiler
Üç gün anda yatdılar
Yûsuf ile söyleşü[2721]

Hz. Yusuf'un, zindan arkadaşlarının rüyalarını yorumlama hadisesi bütün mesnevilerde basit anlatı farklılıkları dışında ortaktır. Haliloğlu'nun eserinde de şarabdar, üç salkım üzümü sıkarak sultana içirdiğini; habbaz da üç tandır ekmeği

[2718] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 204.
[2719] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 210.
[2720] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 210-211.
[2721] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 211.

başının üstünde sultana götürdüğünü ve bu sırada kuşların gelerek ekmeğini aldıklarını Hz. Yusuf'a anlatır.[2722]

Hz. Yusuf'un, bu rüyalardan şarabdarın rüyasını hayra yorduğu, ona üç gün içinde zindandan kurtulacağını ve sultana uzun yıllar hizmet edeceğini söylediği belirtilir. Yine Hz. Yusuf, habbaza da üç güne kadar asılacağı haberini verir. Habbaz, gördüğü düşü inkâr etse de hadise Hz. Yusuf'un tevil ettiği gibi neticelenir.[2723]

Hadisenin devamında Hz. Yusuf, diğer bütün eserlerde olduğu gibi şarabdardan kendisini sultanın yanında hatırlamasını ve sultana suçsuz olduğunu iletmesini ister. Bunun üzerine Cebrail gelir ve Hz. Yusuf'a neden bu dileğini Allah'tan istemediğini sorar.[2724]

Anlatının en dikkat çekici sahnelerinden birinin, yaptığı hatanın farkına varan Hz. Yusuf'un tövbe ettiği sahne olduğu söylenebilir. Nitekim bu hata, Hz. Yusuf'un yirmi yıl fazladan zindanda kalmasına sebep olur:

İşitdi Yûsuf çaġırdı
Yüzin secdeye urdı
Zinhâr diyü aġladı
Tevbe eyleyüp yalvaru

Cebrâil yine geldi
Başuñı ḳaldır didi
Tevbeñi ḳabûl ḳıldı
Subḥâna ṣıġın diyü

Bunda zindânda ḳalasın
Yigirmi yıl bunda olasın
Âḫir sulṭân olasın

[2722] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 211.
[2723] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 211-212.
[2724] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 212-213.

Mışr şehrinde bellü[2725]

14. yüzyılda kaleme alınan Darîr'in anlatısında da rüya hadisesine geçilmeden evvel Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatılarında olduğu gibi, Hz. Yusuf'un zindan arkadaşları olan saki ve habbazın zindana atılma sebepleri üzerinde durulur. Eserde, saki ve habbazın suçlarının, Melik Reyyân'ı zehirleyerek öldürmeye teşebbüs etmek olduğu ifade edilir:

şehriyāruň müddeʻīsi var şdş
şāhı öldürmekliğe iver idi

pādişāhuň sāḳī vü ḫabbāzını
bunlaruňla virdi meger rāzını

her birine bir aġu virdi bir dirhem
didi begler begligini size virem

eytdi kim bunı şāha siz içirüň
benüm ile vaḳtuňuz ḫoş giçürüň

aldılar bu zehri bunlar geldiler
tā ki bir gün furṣatını buldılar

aġusını ḳatdı ḫabbāz etmege
pādişāha yaʻnī kim ḳaṣd itmege

līk sāḳī aġusını ḳatmadı
sāḳī sulṭāna ḫıyānet itmedi

[2725] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 213.

çünki ḫôn ilerü geldi gördiler
sāḳī vü ḫabbāz ıraḳdan durdılar

şāh eline etmeg aldı yimege
sāḳī eydür kimse olsa dimege

‘āḳıbet döymedi şāha çaġırur
yime etmekden diyüben ḳayġurur

didi şāhā etmegün aġusı var
yimegil didi anı iy şehriyār

çaġırur ḫabbāz ki içmegil şarāb
aġuludur içüňi eyler ḫarāb

sāḳī vi ḫabbāzı ol dem ṭutdılar
ikisin daḫı giriftār itdiler[2726]

Anlatıda, Hz. Yusuf’un zindana saki ve habbazla aynı gün atıldıkları ayrıntısı dikkat çeker:

yūsuf ile sāḳī (vü) ḫabbāz üçi
Girdiler bir günde zindāna üçi[2727]

Aynı anlatıda, kesin bir zaman verilmese de hapse atıldıktan epey bir zaman sonra Hz. Yusuf’un, Cebrail vasıtasıyla tabir ilmini öğrendiği belirtilir:

bir nice gün giçdi sözden söze baḳ
uyḳu geldi yūsufa göňli uyaḳ

[2726] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 356-357.
[2727] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 358.

lālesi süzildi nergis oldı mest
gözi düşdi yuḳuya hem ḳıldı ḳaṣd

düşde anı gördi cibrīl-i emīn
deste-i reyḥān aňa ṣundı hemīn

aldı yūsuf ḳoḳuladı ol zamān
‘ilmeyn ta‘bīri geldi aňa hemān[2728]

Diğer anlatılarla paralel bir tahkiye ile Darîr’in anlatısında, sakinin Hz. Yusuf’a yorumlattığı düş, üç salkım üzümü sıkıp padişaha içmesi için verdiği şeklindedir.[2729]

Hz. Yusuf’un bu düşü,

uşbu zindāndan çıḳasın sen girü
pādişāh ḳatında olasın sen ulu

manṣıbuňu girü vire şāh saňa
ille sen ṭut göňlüňi benden yaňa”[2730]

şeklinde yorumladığı ve sakiye eski makamının yeniden tevdi edileceğini bildirdiği görülür.

Hz. Yusuf’un, düşü yorumladıktan sonra sakiden kendisini Mısır şahının yanında anmasını istediği bilgisine burada da yer verilirken hadisede bu talepten ötürü Hz. Yusuf’un zindanda fazladan kaldığıyla ilgili bilgi verilmez:

Bir gün ola ki aňasın sen beni

[2728] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 359-360.
[2729] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 362.
[2730] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 362.

Ben daḫı unıtmayam hergiz seni[2731]

Yine Hz. Yusuf'un, diğer anlatılarda da ele alındığı şekliyle sakiden, *"bir gün ola ki aňasın sen beni/ben daḫı unıtmayam hergiz seni"*[2732] şeklinde zindandan kurtuluşu için bir talepte bulunduğu ifade edilir.

Hz. Yusuf'un, yorumladığı ikinci rüyanın diğer anlatılarda olduğu gibi habbazın rüyası olduğu görülür:

didi gördüm bişmiş etmek bir sele
başum üstüne götürmişem bile

hem hevādan dürlü ḳuşlar indiler
etmegi ḳamu başumdan aldılar[2733]

Hz. Yusuf'un bu rüyayı habbaza, *"boġazuňdan aṣarlar yarın seni"*[2734] şeklinde yorumlaması üzerine habbazın gördüğünü söylediği rüyayı bu kez inkâr ettiği görülür:

görmedüm ben yalan düş dir
yusuf eydür düşüň yirini aldı dir

sen gerek gör gerek sen görme ayıḳ
ta'bīr oldı olısar bellü bayıḳ[2735]

[2731] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 362.
[2732] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 362.
[2733] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 363.
[2734] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 363.
[2735] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 363.

Görüldüğü üzere, Hz. Yusuf düş gerçekten görülse de görülmese de düşün tevilinin gerçekleşeceğini kesin bir dille ifade etmiştir.

Darîr'in anlatısında bu hususta son olarak Hz. Yusuf'un tevil ettiği rüyaların gerçekleştiği, ertesi sabah saki ve habbazın zindandan çıkarılıp sakinin eski makamına geri getirildiği, habbazın ise asıldığı tahkiye edilir:

ṭaňla ikisin çıḳardılar 'ıyān
eyle kim yūsuf buyurdı ol zamān

sāḳīye ḫil'at buyırdılar girü
sāḳīlıġına ṭoyurdılar girü

aṣdılar ḫabbāzı ol dem bī-gümān
ḫāyinidi bulmadı şāhdan amān[2736]

Bu yüzyıldaki Süle Fakîh'te, Hz. Yusuf'un rüya tevilini Cebrail tarafından yutturulan bir ak inci sayesinde öğrendiği bilgisi verilir:

İmdi ol nedür bir saňa gösterem
Aç didi aġzuň anı saňa virem

Açdı Yūsuf daḫı aġzını revān
Cebre'īl hem aġzına ḳoydı revān

Bir aḳ incü ḳoydı Yūsuf aġzına
Lezzeti çıḳdı Yūsufuň maġzına

Bal u şekerden daḫı ṭatluyıdı
Döňdi Cebre'īl aňa gör ne didi

[2736] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 364.

İtdi Yūsuf Ḥaḳ saňa virdi naṣīb
Tüş 'ilminde olasın sen gey raḳīb"[2737]

Anlatıda, Hz. Yusuf'un zindan arkadaşlarından şarabdar ve ekmekçinin zindana atılma sebebinin, Rûm tekfurunun onlardan Mısır sultanını öldürtmek istemesi olduğu anlaşılır.[2738]

Eserde, Rûm tekfurunun teklifini kabul ettikleri belirtilen ekmekçi ile şarapdarın, Mısır sultanının yiyeceğine zehir katmayı kararlaştırdıkları fakat ekmekçinin ekmeğe zehir koymasına rağmen şarabdarın son anda şaraba zehir koymaktan vazgeçtiği bilgisi verilir.[2739]

Tahkiyenin devamında, Mısır sultanının durumun farkına vardığı ve bu iki hizmetçisini hapse attırdığı ifade edilir.[2740]

Darîr'in eserinin aksine Süle Fakîh'in eserinde saki ve ekmekçinin zindana Hz. Yusuf ile aynı zamanda girmedikleri, Hz. Yusuf'un, onları zindanda karşılamasından anlaşılmaktadır

Çünki zindān içine bunlar girür
Yūsuf baḳar bunları anda görür

İkisi daḫı selām virdi aňa
Yüzüni gördi bular ḳaldı ṭaňa[2741]

[2737] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 245.
[2738] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 246-247.
[2739] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 248-249.
[2740] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 250-251.
[2741] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 251.

Yine aynı eserde, sakinin gördüğü düşte sıktığı üzümleri Mısır sultanına kadehle sunduğu ayrıntısının dile getirildiği görülür:

Şarāb-dār eydür kim üç ṣalḳum üzüm
Elüme girdi işit kim bu sözüm

Anı bir ḳadeḥ içine ṣıḳaram
İledüp sultān eline ṣunaram [2742]

Hz. Yusuf'un, yukarıdaki rüyayı diğer anlatılarda olduğu gibi sakiye eski görevine ve makamına geri döneceği şeklinde yorumladığı görülürken sakiden görevine iade edildiğinde kendisini sultanın yanında hatırlamasını istediği de dile getirilir.[2743]

Sakinin, Hz. Yusuf'a verdiği cevapla onun isteğini kabul ettiği belirtilirse de Hz. Yusuf'un, bu istek sebebiyle Allah tarafından cezalandırılarak zindanda bir müddet daha kaldığı hususunda bilgi verilmez:

Öyle olsun didi sāḳī nev-cüvān
Seni şāh ḳatında aňam ben hemān

Yine anda ḫoş göre şāh seni
Furṣat olsa dileyem şāhdan seni[2744]

Bu başlıktaki ikinci rüya ise ekmekçinin gördüğü rüyadır. Eserde, ekmekçinin rüyasında bir sele pişmiş ekmeği başında taşırken gökyüzünden çeşitli kuşların gelerek ekmeği başının üstünden yediği belirtilir.[2745]

[2742] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 252.
[2743] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 252-253.
[2744] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 253.
[2745] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 253.

Tahkiyenin devamında, Hz. Yusuf'un ekmekçinin rüyasını yarın seni boğazından asacaklar şeklinde yorumladığı görülür[2746] ve bunun üzerine ekmekçi böyle bir düş görmediğini belirtse de tabir edilmiş rüyanın gerçekleşeceği eserde Hz. Yusuf'un dilinden *"Sen gerek gör gerekse görme bayıḳ/Ta'bīr oldı eyleyiser anı ḫālıḳ"*[2747]şeklinde ifade edilir.

Eserde son olarak diğer bütün anlatılarda ortak olan Hz. Yusuf'un tevil ettiği rüyanın gerçekleştiği, sakinin eski görevine dönerken ekmekçinin ise asıldığı tahkiye edilir.[2748]

Yine aynı yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinde Garîb'in, Süle Fakîh'in aksine Cebrail'in, tabir ilmini öğrenmesi için Hz. Yusuf'un ağzına sarı bir inci koyduğu bilgisini verdiği görülür:

İndi Cebrā'īl aňa selām ider
Aġzuň aç didi aňa diňle n'ider

Aġzına bir ṣaru lü'lü' ḳoydı ol
Ḥaḳ te'ālā ḥikmetini ṭuydı ol

Yutduġı düş ta'bīri idi anuň
Her ne görmek ḫāṭırı idi anuň[2749]

Aynı şair, düşmanlarının kim olduğunu belirtmeden Melik Reyyan'ın ekmekçisi ve şerbetçisine düşmanları tarafından Reyyan'ın öldürülmesi teklifinin iletildiğini ve bu iki hizmetçinin de teklifi kabul ettiklerini belirtir.[2750]

[2746] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 253.
[2747] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 253.
[2748] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 254.
[2749] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, 533.
[2750] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, 536.

Diğer anlatılarda olduğu gibi burada da her ne kadar şerbetçinin, şerbetin içine zehir koymasa da ekmeğin içine zehir koyan ekmekçi ile birlikte cezalandırıldığı görülür.[2751]

Eserin bu kısmında bir ayrıntıya yer verilerek şerbetçi ve ekmekçinin zindanda kaldıkları sürenin bir yıllık bir süre olduğu belirtilir:

Bir yıl zindān içinde ṭurdılar
Yūsuf'uň ḫulḳ-ıla ḥālin gördiler[2752]

Garîb'in anlatısında, şerbetçinin gördüğü rüyada üç salkım üzümü sıktığı eşyanın, altın bir tas olduğu bilgisi verilir:

Bir altun ṭas ile üç salkım üzüm
Aluram ben elüme diňle sözüm

Ṣıḳup ol salḳımı şerbet iderem
İletüp sulṭāna içdi n'iderem[2753]

Hz. Yusuf'un, şerbetçinin rüyasını üç gün sonunda zindandan kurtulacağı ve eski vazifesine tekrar döneceği şeklinde yorumladığı görülür.[2754]

Hadisenin devamında ekmekçinin gördüğü rüyayı,

Ben de üç tennūr etmek bişürem
Tepsi-le başuma alup götürem

Sulṭāna alup giděrken ben anı
Geldi ḳuşlar yidi başımdan bunı[2755]

[2751] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, 533.
[2752] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, 539.
[2753] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, 540.
[2754] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, 541.
[2755] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, 541-542.

şeklinde Hz. Yusuf'a anlattığı, Hz. Yusuf'un da ekmekçiye, üç gün içinde asılacağını belirttiği ifade edilir.[2756]

Hadisenin, diğer eserlerde olduğu gibi ekmekçinin gördüğü rüyayı inkâr etmesi ve akabinde Hz. Yusuf'un, düş inkâr edilse bile onun tevilinin gerçekleşeceği şeklindeki tahkiye ile devam ettiği görülür.[2757]

Hz. Yusuf'un tevil ettiği rüyaların, onun teviline göre icra edildiği, şerbetçinin üç gün içinde eski görevine döndürüldüğü ve ekmekçinin ise asıldığı bilgilerine yer verilen[2758] eserde, Hz. Yusuf'un necatını Allah'tan değil de Mısır şahından istemesinin onun zindanda yedi yıl süreyle fazladan kalmasına sebebiyet verdiği görülür:

Döndi Cebrā'īl Yūsuf'a söyledi
Yā Yūsuf Rabb'üň saňa gör ne didi

Yūsuf'u bunca belādan ḳurtaran
Ṭaş içinde ḳurda rızḳını viren

Ya'ḳūb oġlı Yūsuf'ı unudur mıdı
Zindān içre ebedī ḳalur mıdı

Çünki maḫlūḳdan o ḫācet diledi
Zindān içre yidi yıl ṭura didi

Ḥācetin maḫlūḳdan istěyen kişi
Maḥrūm olmaḳdur bilüň anuň işi[2759]

[2756] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, 542.
[2757] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, 542.
[2758] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, 543-544.
[2759] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, 547.

Yine bu yüzyıldaki Şeyyâd Hamza'nın eserinde, Hz. Yusuf'a tabir ilminin, Cebrail'in cennetten getirdiği inciye benzeyen bir taşın Hz. Yusuf'un ağzına konularak öğretildiği ifade edilir.[2760]

Aynı şair, Süle Fakîh'in anlatısında yer aldığı gibi Hz. Yusuf'un zindan arkadaşları olan saki ve sofracı başına, Mısır melikini zehirletmek isteyenin Rûm hükümdarı olduğu bilgisini verir:

rūmuň issi ḳayṣer eytti bir ere
buyuruġum ṭut mıṣra varġıl ėy yāra

mıṣr ḳavminüň bāḳīsine ḳıl selām
söylegil benden aňa bir ḳaç kelām

aġu vėrsün melik reyyāna sāḳī
hem <it>tifāḳlaşsun ḫon-salar daḫı[2761]

Eserde, Mısır melikinin zehirleneceğini kendi kulaklarıyla duyduğu ve sonrasında saki ile sofracı başını zindana attırdığı belirtilir.[2762]

Hadisenin devamında, sakinin gördüğü düşte üç büyük üzüm salkımını sıkarak bir kadehin içine koyup hocasına sunduğu ifade edilir.[2763]

Yine aynı gece rüya gördüğü belirtilen sofracı başının, rüyasında üç fırın ekmek pişirip başının üstünde hocasına götürürken diğer anlatılardan farklı olarak kendisine dur diye bir ses geldiği ve o esnada da gökyüzünden kuşların gelerek ekmekleri kaptıklarını gördüğü tahkiye edilir:

ḫon-salar daḫı görür kim üç tenūr
etmek yapar başı üzre götürür

[2760] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 165.
[2761] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 165.
[2762] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 165.
[2763] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 165.

ḫocasına getürürken ün gelür
ṭur anda dėr gidemez şöyle ḳalur

havādan ḳuşlar gelür uça iner
ḫon-salaruň başınuň üzre ḳonar

etmegin ḳaparlar uçarlar yüce
uyanur düş ma'nisin bilmez nice[2764]

Hz. Yusuf'un, bu ikisinin rüyalarından sakininkini üç gün içinde hapisten çıkarılacağı, yeniden iyi bir devlet mertebesine erişeceği şeklinde; sofracı başınınkini ise üç gün içinde zindandan çıkarılıp asılacağı, teninin kokacağı ve kuşların da beynini alıp yiyeceği şeklinde yorumladığı görülür.[2765]

Sofracı başının, Hz. Yusuf'un yaptığı tevil üzerine rüyasını inkâr etmesi hadisesine burada da yer verildiği görülürken diğer eserlerde belirtilen Hz. Yusuf'un, tevil ettiği rüyanın her ne olursa olsun gerçekleşeceği şeklindeki itirazına burada yer verilmediği görülür:

çün ėşitdi anı ḳorḳdı cānı
eytdi görmedüm yalan dėdüm anı

ḫon-saları üçünci gün çıḳardılar
aġaç diküp anı berdār ḳıldılar

sāḳīye gėydürdiler gey hil'atı
hem daḫı bildürdiler çoḳ ni'meti

at daḫı getürdiler kim ol bine

[2764] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 165-167.
[2765] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 167.

gör ki ne gelür yūsufuň diline

yūsuf eydür hele yoruldı düşüň
taňrı bilür dükendi ‘ömrüň yaşuň

yūsuf eydür beni anġıl gey sözin
çün varasın göresin melik yüzin

uş ben eytdüm ḥālümi bu gün saňa
sen daḫı suçum yoġın bildür aňa[2766]

Yukarıdaki manzumede, Hz. Yusuf'un yaptığı tevilin eksiksiz gerçekleştiği ve akabinde Hz. Yusuf'un sakiye ricada bulunarak kendisini melikin yanında anmasını istediği ayrıntısının dile getirildiği görülür.

Eserde bu hususstaki önemli ayrıntılardan birinin de Hz. Yusuf'un sakiden, Mısır melikinin yanında kendisini hatırlamasını istemesinin Allah tarafından hoş karşılanmadığı[2767] ve bu sebeple Hz. Yusuf'un zindanda bir sene süreyle fazladan kaldığı bilgisi olduğu görülür:

geldi cebrā'il gėrü eytdi aňa
ḥaḳ çalap üküş selāmn eyler saňa

eytdi bir yıl yatısardur ol tamām
bir yıldan ṣoňra anı sulṭān ḳılam[2768]

15. yüzyıl anlatılarından Tebrizli Ahmedî'nin eserinde, saki ve ekmekçinin zindana atılma sebepleri belirtilmez. Eserde zindandaki saki ve ekmekçinin diğer eserlerle paralel bir şekilde rüyalar gördükleri, buna göre sakinin kendisini üzüm sıkıp

[2766] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 167-169.
[2767] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 169.
[2768] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 169.

suyunu şarap ettiği ve ekmekçinin başının üstünde bir tasta taşıdığı ekmeklerin üstüne kuşların üşüştüğünü gördüğü tahkiye edilir.[2769]

Aynı şair, ekmekçi ve sakinin gördükleri düşü Hz. Yusuf'a anlatmazdan evvel içine biraz yalan kattıklarını ve düşlerini bu şekliyle Hz. Yusuf'a yordurduklarını belirtir.[2770]

Diğer eserlerde olduğu gibi Hz. Yusuf'un burada da rüyaları, sakiye yeniden bolluğa erişeceği, ekmekçiye ise asılacağı, sonrasında kafasının kesileceği ve beynini de kargaların yiyeceği şeklinde tevil ettiği görülür.[2771]

Anlatıda, ekmekçinin rüyasına yalan kattığını söylemesinin, rüyanın tevil ettiği gibi gerçekleşmesini değiştirmeyeceğini Hz. Yusuf'un, *"Yûsuf eydür ṭoġrı didüñ ger yalan/Ben diyen kimi oliserdür hemân"*[2772]şeklindeki cevabından anlamak mümkündür.

Bu hususta eserdeki son ayrıntı olan Hz. Yusuf'un, sakiden kendisini Mısır hükümdarının yanında anması isteğinin, zindanda yedi yıl kalmasına sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır:

Sâḳîye Yûsuf didi ol-dem meger
Sen ḫod olduñ şâh ḳatında mu'teber

Şâh ḳatında zinhâr unutma bizi
Biz saña ṭapşurmışız kendümizi

Çün bu sözi söyledi bî-iḫtiyâr
Didi Cebrâyıl'a ol Perverdigâr

Yûsuf'ı gör nice sehv itdi yine
Var digil ki vâḳıf olsun ḥâline

[2769] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 43a.
[2770] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 43a.
[2771] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 44a.
[2772] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 44a.

Çünki benden ġayre ḳıldı i‘timâd
Ḳaldı ol zindân içinde nâ-murâd

‘İzzetüm ḥaḳḳı içün ey rûḥ-ı ḫâs
Geçmeyince yidi yıl yoḳdur ḫalâṣ[2773]

Bu yüzyılda telif edilen Çâkerî'nin mesnevisinde, Hz. Yusuf'un zindan arkadaşlarından ve Mısır sultanının yakın adamlarından oldukları belirtilen iki kişinin kim oldukları ve ne işle iştigal ettikleri gibi bilgiler verilmeden her ikisinin birden aynı gece birer rüya gördükleri belirtilir:

İki kimse şehüñ maḥremlerinden
Gice gündüz olan hem-demlerinden

Olur zindān içinde aña hem-rāz
Olurlar aña her demde dem-sāz

Görür bir gice her biri birer ḫᵛāb
Ki düşdi düşlerinden anlara tâb

Birinüñ düşi dāll oldı necāta
Delālet ḳıldı birini memāta”[2774]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere, Çâkerî bu başlıktaki hadiseyi gayet muhtasar bir şekilde tahkiye etmiştir.

[2773] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 44a-44b.
[2774] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 353.

Hadisenin devamında, bu iki kişinin rüyalarının içeriğinin verilmediği; lakin bu iki kişiden birinin rüyasının tabirinde ölüm diğerininkinde ise zindandan kurtuluş olduğu ifade edilir:

Didiler Yūsuf'a her biri ḫᵛābın
İşitdiler hemān ol dem cevābın

Birini ḳıldılar ol demde bir dād
Birine bāb-ı şehden virdiler bād

Şu ḳul kim āsitān-ı şāh[a] gitdi
Sa'ādet buldı ġarr ü çāha yitdi

Ḳaçan varmaġa şāha ḳıldı niyyet
Bu resme eyledi Yūsuf vaṣiyyet

Ne idem kim bu sen sulṭāna ḳurbet
Düşerse ḫiẕmetinde söze furṣat

Eyit zindānda gördüm bir 'azīzi
Ki anuň 'adl-i şehden yoḳ naṣībi

Bu resme bī-günāhı ḳılma maḳhūr
Ṭarīḳ-i ma'deletden eyleme dūr[2775]

Diğer anlatılarda olduğu gibi yukarıdaki manzumede de Hz. Yusuf'un, zindandan kurtulan kişiden kendisini sultanın yanında hatırlamasını istediği görülür.

Yine aynı yüzyılda, Hamdullah Hamdî'nin eserinde de bu hususun, Çâkerî'nin eserinde olduğu gibi fazlaca ayrıntıya girilmeden anlatıldığı görülür.

[2775] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 353.

Eserde Cebrail'in, Hz. Yusuf'a tabir ilmini öğretmesiyle ve Mısır şahının yakın çalışanlarından olup daha sonra zindana atılan iki gencin zindana atılma sebepleriyle ilgili bilgi verilmez.

Hamdî'nin anlatısında, Hz. Yusuf'un zindandaki bütün ahalinin rüyalarını zaman zaman tevil ettiği[2776] belirtilirken Mısır şahının yakınlarından olan iki gencin de bir gece rüya gördükleri ve rüyalarını Hz. Yusuf'a tevil ettirmek istedikleri ifade edilir:

Şeh mukarreblerinden iki cüvân
Anda mahbûs idi meger o zamân

Anlar olmuşlar idi Yûsuf'a yâr
Hem-dem ü hem-belâ vü hem-güftâr

Bir gece anda hâb gördüler
Uyanıp dilde tâb gördüler

Birinin gördüğü beşîr-i necât
Birinin muhbiri nefîr-i memât

Dediler Yûsuf eyledi ta'bîr
Gördüler her ne yazdı ise takdîr

Biri maktûl-i kahr-dâr oldu
Biri makbûl-i şehr-yâr oldu[2777]

Görüldüğü üzere, şahın yakınlarından kimseler olarak tarif edilen bu iki kişinin kimliği hakkında ve gördükleri rüyaların içeriği hakkında anlatıda herhangi bir

[2776] Hamdî, *a.g.e.*, s. 363.
[2777] Hamdî, *a.g.e.*, s. 363.

ayrıntıya rastlanmaz. Eserde, yalnızca bu iki kişiden birinin kurtulacağı diğerinin ise öldürüleceği bilgisi verilir.

Anlatının bundan sonraki kısmında diğer anlatılarla benzer bir şekilde Hz. Yusuf'un, bu iki gençten kurtulanına;

Ki kaçan şehr-yâra yâr olasın
Taht-ı baht üzre ber karâr olasın

Ericek güft ü gûy fursatına
Hâlimi arz eyle hidmetine

De ki zindânda bir esîr-i garîb
Ana etmişler anda zulmu garîb

Her gün âh eyler etmedin o günâh
N'ola yâd etse anı adl ile şâh[2778]

şeklinde hitap ederek zindandan çıkışına bir yol aradığı görülmektedir.

15. yüzyılın bir diğer anlatısında Hatâyî-i Tebrîzî'nin, bu hususta ilk olarak Cebrail'in, Hz. Yusuf'a tabir ilmini öğrettiği bilgisini verdiği görülür.[2779]

Aynı eserde, diğer birçok anlatıda ele alınan Rum padişahının, Mısır şahını öldürtmeleri için şahın şıracısı ve sofracısına bir teklif götürdüğü belirtilir:

Bir ḥikāyet yadıma geldi yine
Pādişāh-ı Rūm Mışruň şāhına

Bir ḳadeḥ aġu yine çoḳ māl ile
Gönderür ṭabaḳda şerbet-dār ile

[2778] Hamdî, *a.g.e.*, s. 363-364.
[2779] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 203.

Yidirün aġu şāha ölsün didi
Hem Mıṣr şehri sizüñ olsun didi

Şīreci anu ḳabūl itmedi dir
Almadı māl ol söze yetmedi dir

Aldı zehri sofracı ol māl ilen
Aġularım ben didi bir hāl ilen

Şāha virdiler ḫaber ol dem aña
Kim ol iki ḳaṣd idübdürler saña

Sofracını hem o şerbet-dārı şāh
Zindāna gönderdi ol dem pādişāh[2780]

Yukarıdaki manzumeden, suçu olmamasına rağmen sofracının yanında şıracının da zindana atıldığı anlaşılmaktadır.

Anlatıda bu hususta bir ayrıntıdan, padişahın bu iki hizmetkârının, Hz. Yusuf'tan sonra zindana atıldıkları görülür:

Saldılar anları Yūsuf yanına
Kim olar ḳaṣd eylemiş öz ḫānına[2781]

Hadisenin devamındaki bir başka orijinal ayrıntıda ise padişahın hizmetkârı olan bu iki kişinin aslında gördükleri bir rüyayı değil uydurdukları bir rüyayı Hz. Yusuf'a yorumlatmak istedikleri anlaşılır:

Soñra anlar iki düş düzetdiler

[2780] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 203-204.
[2781] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 204.

Görmeden hīç nesne bir fend itdiler

Geldiler Yūsufa yetdiler o dem
Eytdiler bu düşi gördük biz bu dem[2782]

Eserde, sofracının ve şerbetçinin Hz. Yusuf'a yorumlattığı rüyaların diğer anlatılarla benzerlik gösterdiği görülür:

Pes ki şerbet-dār didi gördüm ey māh
Ben yine ḳoydum şarābı içdi şāh

Sofracı eydür ki ben gördüm a cān
Bir ṭabaḳ etmek başımda ey cevān

Geldi ḳuşlar gök yüzünden yetdiler
Her biri etmek aluben gitdiler[2783]

Anlatının devamında, Hz. Yusuf'un tevilinin diğer anlatılarda olduğu gibi şerbetçinin görevine iade edileceği ve sofracının ise darağacına gönderileceği şeklinde olduğu ifade edilir.[2784]

Hz. Yusuf'un tevilini duyan bu iki hizmetkarın, *"Onlar eydür yā Yūsuf sen bil işi/Kim ṣınaduḳ görmemişdük biz düşi"*[2785] şeklindeki itirafına rağmen Hz. Yusuf'un, *"Yūsuf eydür ger gerek görme düşi/Çün yoruldı beyle oldı bu işi"*[2786] şeklindeki cevabından, bu tevilin her ne olursa olsun gerçekleşeceğini belirttiği görülür.

[2782] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 205.
[2783] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 205.
[2784] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 205.
[2785] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 205.
[2786] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 205.

Diğer birçok anlatıda yer verilen Hz. Yusuf'un şerbetçiden sultanın yanında kendisini hatırlaması isteğinin ise Hatâyî'nin anlatısında yer almadığı görülür.

16. yüzyıl anlatılarından Gubârî'de, padişahın hizmetçileri olan iki gencin ne sebeple hapse atıldıkları belirtilmez. Eserde, bu iki hizmetçinin gördüğü rüyaları Hz. Yusuf'un, sakinin zindandan kurtulacağı, diğerinin ise dara çekileceği yollu diğer eserlerdekiyle benzer bir şekilde tevil ettiği ifade edilir.[2787]

Yine aynı anlatıda Hz. Yusuf'un, zindandan kurtulan sakiye, kendisini padişahın yanında anmasını söylediğinin tahkiye edildiği görülse de Hz. Yusuf'un, bu talebi sebebiyle Allah tarafından cezalandırılarak zindanda fazladan yatırıldığı ile ilgili bir hadiseye yer verilmediği görülür.[2788]

Bu yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin anlatısında bu hususla ilgili verilen ilk bilgide orijinal bir ayrıntıya yer verilerek Hz. Yusuf'un zindan arkadaşları olan iki gencin isimlerinin Eşkem ve Ebkam olduğu bilgisi verilirken diğer bütün anlatılarda olduğu gibi bu iki şahsın, Mısır şahının yakın adamlarından olup birinin şahın sakiliğini, diğerinin ise yemek işlerini yaptığı belirtilir:

Şehün maḥremlerinden iki ādem
Birinüň adı Eşkem biri Ebḳam

Ṣafā bezminde bulmışlar-ıdı yir
Biri sāḳī vü biri çāşnī-gīr

Muḳarreb her biri sulṭan ḳatında
Gice gündüz olurlar ṣoḥbetinde[2789]

[2787] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 185-186.
[2788] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 186.
[2789] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 673.

Aynı eserde bu iki gencin zindana atılma sebeplerinin talihlerinin ters dönmesi sonucu nazar değmesi sebebiyle gerçekleştiği şeklinde bir bilgiye yer verilir:

İrişür çeşm-i bed bunlara nā-gāh
Ki az cismiy-le çoḳ hışm eyleyüp şāh

İder mey gibi ʻayşin bunlaruň telḫ
Meh-i bedr iken olur her biri selḫ

Bulamaz aġzı dadın çāşnī-gīr
Ṣafā vü ẕevḳ ḫᵛānından olur sīr

Dil-i sāḳī olur çün çeşm-i sāġar
İçi lāle gibi ḳan-ıla ṭolar

Sürer bunları gül-zārı ṣafādan
Virür zindān-ı miḥnet içre mesken[2790]

Hadisenin devamında, diğer bütün anlatılarda olduğu gibi bahsi geçen bu iki gencin aynı gece birer rüya gördükleri belirtilirken diğerlerinden farklı olarak ikisinin de gördükleri rüyanın etkisiyle korkulu bir şekilde uykularından uyandıkları belirtilir:

Çeküp ġaflet yaḳası içine baş
Yaturlar bir gice bu iki yoldaş

Girerler çün-ki iḳlīm-i miṣāle
Talar ġavvās-ı cān baḥr-i ḫayāle

Olur her birine bir ḥāl vāḳiʻ
Biri ʻayn-i żarār birisi nāfiʻ

[2790] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 674.

Ḫalāṣa var birisinde delalet
Ḥayātuň ḳat'ına biri 'alāmet

İkisi daḫı düşdi ḳorḫusından
Beliňleyü uyanur uyḫusundan[2791]

Aynı eserde, sakinin ve çeşnicinin gördüğü rüyaların ayrıntılarına yer verilmezse de diğer anlatılarda olduğu gibi Hz. Yusuf'un, gençlerin rüyalarını, birinin asılacağı, diğerinin ise zindandan kurtulacağı şeklinde yorumladığı belirtilir.[2792]

Yine diğer bütün eserlerde dile getirildiği gibi burada da Hz. Yusuf'un, gençlerden zindandan kutulacak olanına, haksız yere zindana atıldığı bilgisini Mısır şahına iletmesini istediği[2793], o gencin de bu durumu Mısır şahına söylemeyi unuttuğu ifade edilirken Hz. Yusuf'un, Allah yerine bir mahluktan medet ummasının, zindanda fazladan kalmasına sebep olduğu ifade edilir:

Çıḳup çün buldı zindandan ḫalāṣı
Yine sulṭānuň oldı 'abd-i ḫāṣı

Öginden gitdi ol itdügi peymān
'Aceb ġālib-durur insāna nisyan

...

Çü Yūsuf ḳıldı aġyāra tevessül
Cefa-yı yāre ḳılmadı taḥammül

Birez müddet daḫı maḥbūs ḳaldı

[2791] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 674-675.
[2792] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 675.
[2793] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 675.

Nihāl-i va‘deden me’yūs ḳaldı[2794]

Aynı yüzyıldaki Bağdatlı Zihnî’nin mesnevisinde, Hamdullah Hamdî ve Gubârî’nin mesnevilerinde olduğu gibi Hz. Yusuf’un zindan arkadaşları olan saki ve ekmekçinin zindana atılmalarına sebep olan hadisenin dile getirilmediği görülür.

Eserde hadise, padişahın seçkin hizmetkârlarından olduğu belirtilen iki kişinin gördüğü rüya ile başlatılır:

Şeh-i Mışr’uň ḫavāṣṣından meger kim
Giriftār idi anda iki mücrim

Görür her birisi bir dürlü rü’yā
O rü’yādan olur her biri şeydā[2795]

Anlatının devamında, rüyaların ayrıntılarına yer verilmediği görülse de Hz. Yusuf’un, bu rüyaları diğer anlatılarda olduğu gibi rüya görenlerden birinin kurtulacağı, diğerinin ise asılacağı şeklinde tabir ettiği görülür:

Ki ney ki bu perīşān ḫᵛāba ta‘bīr
Ne yüzden ola bu rü’yāya te’ṯīr

Olup ol vaḳı‘ā ma‘lūm-ı Yūsuf
Anı te’vīl ḳıldı bī-tekellüf

Ne vech-ile k’anı ta‘bīr ḳıldı
Bi‘-aynih vāḳı‘ā te’ṯīr ḳıldı

Hem ol gün itdiler birini ber-dār

[2794] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 676.
[2795] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 475.

Birin şeh iltifātından ḫaberdār[2796]

Yine eserde, diğer birçok eserde de yer verilen Hz. Yusuf'un, zindandan kurtulan kişiden kendisini Mısır şahının huzurunda anımsamasını istediği bilgisine yer verilir.[2797]

Aynı yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında, Hz. Yusuf'un zindan arkadaşları olan saki ve habbazın zindana atılma sebebi olarak diğer birçok anlatıyla benzer şekilde Mısır şahını zehirleyerek öldürmeye teşebbüs etmeleri gösterilir.[2798]

Eserde bu kısımda diğer eserlerden farklı olarak Mısır şahının, canına kastetmek isteyen habbazı, henüz zindana attırmadan öldürmek için emir verdiği görülür:

Şâh buyurdı ḫabbâzı asalar
Ya ḳılıç birle başın keseler

Anda ḫabbâz dir sâḳîye ḳavlümüz
Andlaşup bile durur fi'lümüz

İkisine birle berk bend itdiler
Aldılar ḫabse revān itdiler[2799]

Yine aynı şairin dile getirdiği bir başka önemli ayrıntıda ise saki, habbaz ve Hz. Yusuf'un birlikte aynı gün zindana girdikleri dile getirilir:

Yûsufa ḫabbâz sâḳîle üçi
Girdiler ol günde zindâna üçi[2800]

[2796] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 475.
[2797] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 475-476.
[2798] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 194-195.
[2799] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 195.
[2800] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 195.

Şerîf'in anlatısında, Hz. Yusuf'un tabir ilmini birçok anlatıda olduğu gibi Cebrail vasıtasıyla öğrendiği belirtilir. Anlatıda, Süle Fakîh'te olduğu gibi Cebrail'in, Hz. Yusuf'a tabir ilmini öğrenmesi için sarı bir inci yutturduğu görülür:

Bir ṣaru gevher getürdi ḳıymeti
Anda ḳomışdı Ḥaḳ Te'âlâ ḥikmeti

Cebraîl aydur Yûsufa yine ġam
'İlm-i ta'bîr virdi saňa ẕü'l-Kerem

Gevheri Yûsuf aġzına ḳodı
Aytdı yâ Yûsuf bunı tîz yut didi

'İlm-i ta'bîr virdi saňa ol Çalap
Seni ḳurtarmaġ-içün ḳıldı sebeb[2801]

Tahkiyenin devamında, yine orijinal bir ayrıntıya yer verilerek saki ile habbazın zindana atıldıktan beş ay sonra rüya gördükleri belirtilir:

Biş ay olur zindân içinde tamâm
Düş görür bir gice bu iki ġulâm[2802]

Sakinin, rüyasında üç salkım üzüm sıkıp Mısır şahına götürdüğünü gördüğü, habbazın ise rüyasında üç demir tandırda ekmek pişirip Mısır şahına götürürken kuşların başına üşüşüp ekmeği yediklerini gördüğü ifade edilir.[2803]

[2801] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 197.
[2802] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 197.
[2803] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 197-198.

Hz. Yusuf'un, yukarıdaki rüyaları tevilinin, diğer anlatılarda olduğu gibi sakinin yeniden şahın hizmetine gireceği, habbazınsa asılacağı şeklinde olduğu görülür.[2804]

Anlatıda, rüyasının tevilini duyan habbazın, rüyasını inkâr etmesine rağmen Hz. Yusuf'un, rüyanın tevil ettiği şekilde gerçekleşeceğini ifade ettiği dile getirilir:

Ḫabbâz aydur görmedüm düş ben yalan
Söyledüm bunda düşi saňa yalan

Yûsuf aydur görmedüm ger kişi
Başuňa yarun geliserdür kişi[2805]

Hadisede bu hususta son olarak diğer bütün eserlerle paralel bir şekilde, Hz. Yusuf'un tevil ettiği şekliyle rüyaların gerçekleştiği ve eski vazifesine dönen sakiden Hz. Yusuf'un, kendisini Mısır şahının yanında hatırlamasını istediği tahkiye edilir.[2806]

Bu yüzyılın önemli anlatılarından Taşlıcalı Yahya'nın eserinde Cebrail'in, Hz. Yusuf'a tabir ilmini öğretmesinin ve Hz. Yusuf'un zindan arkadaşlarının zindana atılma sebeplerinin belirtilmediği görülür. Eserde hadisenin, Hz. Yusuf'un zindan arkadaşlarından olan iki kişinin birer rüya görerek rüyalarını Hz. Yusuf'a tabir ettirdikleri şeklinde ele alındığı görülür:

İki sulṭân ḳulı var idi maḥbûs
Meh-i Ken'âna olmışlardı me'nûs

İkisi düş görüp taḳrîr itdi
İşitdi düşlerin ta'bîr itdi

Birinüň düşi âṣâr-ı selâmet

[2804] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 201.
[2805] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 202.
[2806] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 202.

Birinüň bâ'iṯ-i ḳahr u melâmet

Birini şâh-ı 'âlem ḳıldı serdâr
Biri dâr-ı fenâda oldı berdâr[2807]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere; Taşlıcalı'nın eserinde, Hz. Yusuf'un düşlerini yorumladığı bu iki kişinin, sultanın hizmetkârları olmalarının yanında herhangi ayrıntılı bir vasfı belirtilmemiştir. Yine yukarıdaki bilgiler ışığında, bu iki zindan ehlinin rüyalarının ne olduğu hususunda da açık bir tahkiye bulunmadığı görülür.

Eserin bundan sonraki kısmında diğer bütün eserlerde olduğu gibi Hz. Yusuf'un, zindandan kurtulan kişiye kendisini şahının yanında hatırlaması için tembihte bulunduğu görülür.[2808] Hz. Yusuf'un bu tembihinin üzerine, Allah tarafından cezalandırılarak zamanı tam belirtilmeden bir müddet daha zindanda kaldığı da eserde şöyle yer alır:

O serdâr-ı şeh olan merd-i bî-ḥûş
Cenâb-ı Yûsufı itdi ferâmûş

Enîs idindi şâh-ı nâmdârı
Unutdu žikr olan ḳavl ü ḳarârı

…

Ferâmûş oldı Yûsuf bir niçe yıl
Ḫalâṣı oldı her vech ile müşkil

Anuňçün Yûsufa geldi bu acı

[2807] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 149-150.
[2808] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 150.

Ki oldı ġayra ‘arż-ı iḥtiyâcı[2809]

Yine bu yüzyıl anlatılarından Şerîfî’de, şahın hizmetkârlarının ne sebeple zindana atıldıkları belirtilmese de bu iki hizmetçinin, şahın gazabına uğrayarak zindana atıldıkları bellidir:

Olup sulṭān iki ḳulına ġażbān
Muḳarreblerken itdi ḥabs-i zindān[2810]

Anlatıda, bu iki hizmetçinin gördüğü rüyalar ve Hz. Yusuf’un tevili ayrıntılı bir şekilde yer almaz. Eserde yalnızca, bu iki kulun birer rüya gördükleri ve Hz. Yusuf’un da bu rüyaları herhangi bir ayrıntı vermeden tabir ettiği görülür:

Görür ikisi de gice seyri
Nedür aňlamadılar şerr ü ḫayrı

İdince her birisi Yūsuf’a taḳrīr
Düşin ikisinüň de ḳıldı ta‘bīr

Birisi buldı miḥnetden ḫalāṣı
Birine eyledi sulṭān ḳışaṣı[2811]

Bu hususta ki son ayrıntı da yine diğer birçok anlatıyla benzer şekilde Hz. Yusuf’un, zindandan kurtulan kişiden kendisini Mısır şahının yanında anımsamasını istediği dile getirilir.[2812]

Bu yüzyılda kaleme alınan Ziyai Yusuf’un anlatısında, Şerîfî’de olduğu gibi Hz. Yusuf’un tabir ilmini öğrenmesi ve rüyalarını yorumladığı iki kişinin zindana

[2809] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 150.
[2810] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 26.
[2811] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 26.
[2812] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 26.

atılma sebeplerinin belirtilmediği görülür. Eserde yalnızca, Mısır sultanının yakın hizmetinde olan bu şahısların şahın hışmına uğradıkları ve zindana atıldıklarının bilgisi verilir:

Meger ḫışm idüp iki ʻabde sulṭān
Muḳarrebken idüpdi ḥabs-i zindān[2813]

Anlatıda, Şerîfî'nin anlatısında da olduğu gibi bu iki şahsın gördüğü rüyaların ne olduğu hakkında herhangi bir ayrıntının verilmediği de görülür:

Görür bir gice her birisi bir düş
Olur anlar o düş ḫavfıyla bī-hūş

Birinde vardı rūy-ı beşāret
Birinde vardı būy-ı ḫasāret

Bu düş taʻbīrin anlar bilmeyüp hīç
Boyunların idüpdi bār-ı ġam pīç[2814]

Hadisenin devamında Hz. Yusuf'un, bu rüyaları diğer anlatılarla benzer şekilde ama ayrıntıya girmeden rüya sahiplerinden birine zindandan kurtulacağı ve yeniden Mısır şahına yakın olacağı şeklinde, diğerine ise asılacağı şeklinde tevil ettiği tahkiye edilir:

Çü didi Yūsuf'a her biri ḫābın
İşitdi nidügin taʻbīr-i ḫābın

Biri āzād olup oldı muḳarreb
Biri berdār olup oldı muʻaẕẕeb[2815]

[2813] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 418.
[2814] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 418.
[2815] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 418.

Ziyai Yusuf'un eserinde de bu hususta son olarak diğer birçok eserde tahkiye edilen Hz. Yusuf'un, zindandan kurtulan kişiye kendisini Mısır şahının yanında anmasını söylemesi hadisesinin ele alındığı görülür.[2816]

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'de, Hz. Yusuf'un zindan arkadaşları olan saki ile çeşnicinin zindana atılma sebeplerinin *"Sāḳdār ile Çāşnigīr Zindāna Girmeleridir"*[2817] başlığı altında müstakil olarak tafsilatlı bir şekilde toplam altmış sekiz beyitle tahkiye edildiği görülür.

Diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde burada da Rum sultanının, Mısır sultanını sakisi ve çeşnicisi yoluyla zehirleterek öldürtmeye çalıştığı ve durumun farkına varan Mısır şahının, sakisi ile çeşnicisini zindana attırdığı bilgisinin verildiği görülür.[2818]

Eserde, Hz. Yusuf'un muabbirliğinin halk arasında meşhur olduğu böylece saki ve çeşnicinin bir hile tertip ederek Hz. Yusuf'a görmedikleri bir rüyayı görmüş gibi anlatıp yorumlatmaya çalıştıkları ifade edilir:

Ol mu'abbirliği Yūsufuň 'ayān
Söylenürdi ḫalḳ içinde rāygān

Kim görürse vāḳı'a gündüz géce
Ol ḳılur ta'bīr olurdı öylece

Çeşnigīr sāḳīye eytdi yā aḫī
Bir yalan rü'yā düzelüm biz daḫı

Yūsufa rü'yā diyü söyleyelüm
Ta'bīr étsün tecrübe eyleyelüm

[2816] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 419.
[2817] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 209.
[2818] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 209-214.

Sāḳī dédi düşde gördüm bu géce
Ṣıḳarım üzüm şarābını nice

Yūsuf aytdı ḫidmetiňe varasın
Yine şāhıň ḳurbetini bulasın

Çeşnigīr eytdi ki geldi düşüme
Bir ṭabaḳ etmek aluban başıma

Etmege ḳuşlar ḳonup anı yiyer
Böyle gördüm vāḳı'amda vér ḫaber

...

Pādişāha ḫāyın olduġın bile
'İbret içün ol seni ṣalb eyleye

Ḳuşlar inüp üstüňe başıň dide
Beyniňi yiyüp seni berbād éde[2819]

Görüldüğü üzere, diğer eserlerdeki yorumları gibi burada da Hz. Yusuf'un, sakiye eski vazifesine geri döneceğini belirttiği, çeşniciye ise asılıp öldürüleceği şeklinde bir tevil yaptığı anlaşılmaktadır.

Hadisenin devamında çeşnicinin, rüyasının uydurma olduğunu söylediği ama Hz. Yusuf'un ister yalan ister gerçek olsun hadisenin yorumladığı şekilde gerçekleşeceğini çeşniciye ilettiği ifade edilir.[2820]

[2819] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 215.
[2820] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 215.

Anlatıda, Hz. Yusuf'un tevil ettiği rüyaların harfiyen onun tevil ettiği şekilde gerçekleştiği ayrıntısının belirtildiği de görülür.[2821]

Bu hususta anlatıda dile getirilen son hadisenin; Hz. Yusuf'un, sakiden Mısır şahının yanında kendi suçsuzluğunu dile getirmesini istemesi olduğu görülür. Bu talebin, Hz. Yusuf'un hayrına olmadığı ve akabinde Allah'tan istemek yerine kuldan istediği için zindanda fazladan yedi yıl daha kaldığı belirtilir:

Sāḳī ıṭlāḳ oldı varmak diledi
Sāḳīye ol demde Yūsuf söyledi

Şāha varup ḥālimi söyleyesin
Cürmi yoḳ ıṭlāḳ édiñiz diyesin

…

Sāḳī varup 'işreti ẕevḳi bulur
Yūsufuñ ḥālin démez unudılur

Ol gerek yeddi sene maḥbūs ola
Taḳdīr-i Rabbānīdir yérin bula[2822]

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'nin anlatısında, saki ile habbazın, Hz. Yusuf zindana girdikten üç gün sonra zindana atıldıkları bilgisi verilir:

Çün Yūsuf zindāna girdi geçdi üç gün ey hümām
Geldi iki kişi daḫi buldılar bedr-i tamām

Biri ḫabbāz idi ḫūnlar bişirür virür 'aceb

[2821] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 215.
[2822] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 215-216.

Biri sāḳī kim sunar āb-ı zülāli bī-ḳıyām[2823]

Yine aynı anlatıda, diğer bazı anlatılarda da yer verilen saki ile habbazın zindana atılma sebeplerinin, Rum sultanının isteği doğrultusunda Mısır şahını zehirlemeye teşebbüs etmeleri olarak tahkiye edildiği görülür.[2824]

Eserde habbazın ve sakinin gördüğü rüyalar tarif edilirken diğer anlatılardan farklı biçimde habbazın, başının üstünde hususen ekmek değil yemek taşıdığı ifade edilir:

Görür rü'yāda ḫabbāz kim ṭabaḳlar

Ṭa'ām ṭolu dutar başda ṭabaḳlar[2825]

Aynı şekilde, sakinin gördüğü rüyada ise sıktığı üzümlerin kaç salkım olduğunun belirtilmediği görülür:

Görür sāḳī daḫi rü'yāda ey cān
Üzüm ṣıḳar bāġ içre der-bān[2826]

Hadisenin bu kısmında ilginç bir ayrıntıya yer verilerek habbazın sakiye, *"Didi ḫabbāz benüm gördügimi sen/Yūsufa di kim anı görmişem ben"*[2827] ve yine *"Senüñ gördügüni hem ben diyeyüm/Anı ben gördüm aña söyleyeyüm"*[2828] şeklinde bir teklifte bulunarak kendi gördüğü rüyayı saki, sakinin gördüğü rüyayı ise

[2823] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 125.
[2824] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 126-128.
[2825] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 128.
[2826] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 129.
[2827] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 129.
[2828] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 129.

kendisininmişçesine Hz. Yusuf'a anlatmayı ve böylelikle Hz. Yusuf'u sınamaya çalıştığı belirtilir.[2829]

Yukarıdaki ayrıntıların devamında eserde, sakinin kendi düşü yerine Hz. Yusuf'a habbazın rüyasını anlatmasına rağmen[2830] Hz. Yusuf'un, bu rüyanın sakiye ait olmadığını sakiye belirttiği ifade edilir.[2831]

Yine diğer eserlerde olduğu gibi Oflu Bilâl'in eserinde de Hz. Yusuf'un, düşleri habbazın asılacağı, beynini kuşların yiyeceği ve sakinin de zindandan kurtulacağı şeklinde tevil ettiği belirtilir.[2832]

Tahkiyede son olarak Hz. Yusuf'un zindandan kurtulan sakiden kendisini Mısır şahının yanında hatırlamasını istediği[2833] ayrıntısının ve Hz. Yusuf'un zindandan kurtulmak isterken Allah'tan değil de kulundan böyle bir talepte bulunmasının zindanda fazladan yedi yıl daha kalmasına sebep olduğu ayrıntısının dile getirildiği görülür.[2834]

18. yüzyılda kaleme alındığı düşünülen bir anlatıda, Darîr'in anlatısında olduğu gibi Hz. Yusuf'un, tabir ilmini Cebrail'in kendisine getirdiği ak bir inciyi yutarak öğrendiği ayrıntısının dile getirildiği görülür:

cebrā'īl şol dem gökden iner yere
ḥaḳ çalabdan yūsufa ögüt vėre

geldi ḳatına vėrdi selām
ėytdi ḳayġu yėme ey bedr-i tamām

ṣabr ėdüben işbu zindānda otur
neçe dürrler vardur ṣadefde yatur

[2829] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 129.
[2830] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 129.
[2831] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 130.
[2832] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 131.
[2833] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 132.
[2834] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 134.

bir aḳ incü ṣoḳdı yūsuf aġzına
lezzeti çıḳdı yūsufuŋ maġzına

saña düş ʻilminde kerāmet eyledi
başıŋa tāc-ı saʻādet eyledi

kim görürse dişin taʻbīr ėdesin
her birinüŋ maḳṣūdın söyleyesin[2835]

Anlatıda, şerbetçi ile ekmekçinin zindana atılma sebebi, bu ayrıntıyı ele alan diğer anlatılarda olduğu gibi Rum sultanının teşvik ve isteğiyle Mısır şahını zehirlemeye çalışmaları olarak gösterilir.[2836]

Hadisenin devamında, şerbetçi ile ekmekçinin gördüğü düşlerin diğer birçok anlatıyla paralel bir tahkiye ile ele alındığı görülür:

şerbetdār ėydür üç ṣalḳım üzüm
aluram işitgil sözüm

anı bir ḳadeḥ içine ṣıḳaram
aluban pādişāha iletürem

etmekçi eydür ben düş görürüem
ey yūsuf işit ne ḫaber vėrürem

üç tennūr etmek bişürürem
başum üstüne anı getürürem

ḳuşlar anda etmegi küllī yedi

[2835] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 154-155.
[2836] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 155-157.

düşüm budur ta‘bīri nedür dedi[2837]

Hz. Yusuf'un, bu düşleri diğer eserlerle benzer şekilde, şerbetçiye üç güne kadar zindandan halas olacağı, ekmekçiye ise asılacağı ve kuşlar tarafından beyninin yenileceği şeklinde tevil ettiği belirtilir:

yūsuf eydür şerbetdāra düşüŋ
beklegil ėyü ola senüŋ işüŋ

bu üç günde seni gelüp çıḳaralar
egnüŋe görklü ḫil‘at geyüreler

yordı böyle şerbetdār düşini
ma‘lūm ėtdi aŋa cümle işini

döndi ḫabbāzuŋ daḫı yordı dişiŋ
anuŋ daḫı giderdi teşvīşin

ėydür sulṭān seni aṣa ḳoyısar
ḳuşlar gelüp hep beynüŋi yėyiser

ḫabbāz ėydür ben yalan söyleridim
saŋa bu ḥikāyeti eyleridim

yūsuf ėydür dėdügim hep olısar
işbu vāḳı‘a ḥaḳīḳat geliser[2838]

[2837] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 158.
[2838] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 158.

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere Hz. Yusuf'un tevili sonrasında ekmekçinin, gördüğü düşü inkâr etme çabasının nafile olduğu ve Hz. Yusuf'un, ekmekçiye gördüğü düşün kesinlikle vuku bulacağını ifade ettiği anlaşılmaktadır.

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un tevil ettiği rüyaların gerçekleştiği ve akabinde sakiden kendisini Mısır şahının yanında hatırlamasını istediği ifade edilir.[2839]

Hz. Yusuf'un Allah'tan istemek yerine kuldan medet ummasının, zindanda yedi yıl müddetle kalmasına sebep olduğu eserde bu hususta dile getirilen son ayrıntıdır.[2840]

Molla Câmî'nin mesnevisinde, Hz. Yusuf'un rüyalarını tabir ettiği kişilerin kimlikleri net olarak belirtilmez. Bu kişilerin yalnızca Mısır padişahının yakınlarından olduğu ifade edilir.[2841]

Yine aynı eserde, padişaha yakın olan bu iki kişinin gördüğü rüyaların, *"Bir gece ikisi de birer rüya gördüler; canları sıkıldı."*[2842] şeklinde ifade edildiği ve rüyalarla ilgili bir ayrıntıya verilmediği görülür.

Diğer anlatılarda olduğu gibi Câmî'de de Hz. Yusuf'un, zindan arkadaşı da olan bu iki kişinin rüyalarını, birisinin zindandan kurtulacağı diğerinin ise darağacına çekileceği şeklinde tevil ettiği ve tevilinin aynı şekilde gerçekleştiği dile getirilirken rüyada tevil edilen hadislerin ne zaman gerçekleşeceği hakkında bilgi verilmez.[2843]

Eserde son olarak diğer anlatılarda olduğu gibi Hz. Yusuf'un, zindandan kurtulan arkadaşından, kendisini padişahın huzurunda anmasını istediği şeklindeki ayrıntıya yer verilir.[2844]

Semavi kitaplardan Tevrat'ta, Mısır kralının başsakisi ve başekmekçisi olarak görev yapan iki kişinin, Mısır kralına karşı suç işledikleri iddiasıyla Hz. Yusuf'un

---

[2839] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 160.
[2840] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 161.
[2841] Câmî, *a.g.e.,* s. 123-124.
[2842] Câmî, *a.g.e.,* s. 124.
[2843] Câmî, *a.g.e.,* s. 124.
[2844] Câmî, *a.g.e.,* s. 124.

zindana atılmasından daha sonra zindana atıldıkları belirtilirken[2845] Kur'ân'da kimlikleri belirtilmeyen bu iki delikanlının, Hz. Yusuf'la birlikte aynı zamanda zindana girdikleri ifade edilmektedir.[2846]

Yine Tevrat'taki bir ayrıntıya göre, başsaki ve başekmekçinin, zindanda Hz. Yusuf'a hizmet etmeleri için onun emrine verildikleri şeklinde bir bilgi verilir.[2847] Kur'ân'da bu şekildeki bir ayrıntıya rastlanmaz.

Bu iki gencin gördükleri rüyaların, Tevrat'taki tahkiyesinin Kur'ân'a göre biraz daha ayrıntılı olduğu görülür. Kur'ân'da bu iki gencin rüyaları sırasıyla *"Onlardan biri dedi ki: Ben (rüyamda) şarap sıktığımı gördüm. Diğeri de: Ben de başımın üstünde kuşların yemekte olduğu bir ekmek taşıdığımı gördüm."*[2848] şeklinde tahkiye edilirken Tevrat'ta, başsakinin rüyasının, *"Rüyamda, önümde bir asma vardı. Asmada üç körpe dal bulunuyordu. Dallar tomurcuklandı, çiçek açtılar, salkım salkım olgun üzüm verdiler. Firavunun kâsesi elimdeydi, üzümleri alıp Firavunun kâsesinin içine sıktım. Sonra kâseyi Firavunun eline verdim"*[2849] ve başekmekçinin rüyasının ise *"Ben de rüyamda başımın üzerinde üç sepet beyaz ekmek gördüm"dedi. "En üstteki sepette Firavun için fırında pişirilmiş yiyecekler vardı ve kuşlar başımın üzerindeki sepetten onları yiyordu."*[2850] şeklinde tahkiye edildiği görülür.

Bu iki gencin rüyalarının yorumlarının, her iki kitapta da benzer şekilde neticelendiği görülse de Kur'ân'da kısaca *"Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyalarınıza gelince), biriniz (daha önce olduğu gibi) efendisine şarap içirecek; diğeri ise asılacak ve kuşlar onun başından (beynini) yiyecekler."*[2851]şeklinde ifade edildiği, Tevrat'ta ise Hz. Yusuf'un, başsakinin rüyasını *"Üç dal, üç gün demektir. Firavun üç gün sonra sana lütfedecek ve seni görevine geri getirecek. Sakisi olduğun günlerde yaptığın gibi, yine Firavunun kâsesini eline vereceksin."*[2852] ve başekmekçinin rüyasını *"Üç sepet*

[2845] Tevrat/Başlangıç: 40: 1-3.
[2846] Kur'ân/12: 36.
[2847] Tevrat/Başlangıç: 40: 4.
[2848] Kur'ân/12: 36.
[2849] Tevrat/Başlangıç: 40: 10-11.
[2850] Tevrat/Başlangıç: 40: 16-17.
[2851] Kur'ân/12: 41.
[2852] Tevrat/Başlangıç: 40: 12-13.

üç gün demektir. Firavun üç gün sonra seni buradan çıkarıp başını uçuracak ve seni direğe asacak. Etini kuşlar yiyecek."[2853] şeklinde ayrıntılı bir şekilde ve üç günlük bir zaman tahdidi verilerek anlatıldığı görülür.

Yine her iki semavi kitapta Hz. Yusuf'un, zindandan kurtulan gence, kendisini hükümdarın yanında hatırlamasını istediğinin dile getirildiği görülür.[2854]

Bu hususta önemli ayrıntılardan birinde Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Yusuf'un sakiden kendisini efendisinin yanında anmasını istemesi sebebiyle kesin bir zaman belirtilmeden birkaç sene daha fazladan zindanda kaldığını[2855] dile getirirken Tevrat'ta ise iki yıl daha zindanda kaldığı bilgisi verilir.[2856]

Tefsirlerde, bu hususta ayrıntılı bilgiler verildiği göze çarpar. Buna göre, Süyûtî'nin tefsirinde bu hususta ilk ayrıntıda, hapse Hz. Yusuf'la birlikte atılan iki gencin kim olduklarının *"Kral, aşçısının kendisini evde zehirleyeceğini öğrenince, onu ve kendisine zehir verdiğini zannettiği sakisini hapsetti."*[2857] şeklindeki bilgiden Mısır kralının sakisi ve aşçısı olduğu anlaşılır.

Aynı eserde dile getirilen bir başka ayrıntıda ise kralın sakisi ve aşçısının aslında rüya görmedikleri hâlde Hz. Yusuf'u denemek için rüya görmedikleri hâlde görmüş gibi yalan söyleyerek sözde rüyalarını Hz. Yusuf'a anlattıkları şeklindeki bir bilgiye de rastlanılır.[2858]

Hz. Yusuf'un, bu iki gencin rüyasını birinin asılacağı diğerinin ise vazifesine geri döneceği şeklinde yorumlamasının akabinde saki ve aşçının *"Vallahi biz rüyamızda bir şey görmedik"* diyerek korkup rüyalarını inkâr ettikleri belirtilirse de Kur'ân'da da sabit olduğu üzere Hz. Yusuf'un bu iki köleye, *"Bu dediğim mutlaka gerçekleşecektir"*[2859] şeklinde bir karşılık verdiği ifade edilir.

[2853] Tevrat/Başlangıç: 40: 18-19.
[2854] Tevrat/Başlangıç: 40: 14; Kur'ân/12: 42.
[2855] Kur'ân/12: 42.
[2856] Tevrat/Başlangıç: 41: 1.
[2857] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 195.
[2858] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 195.
[2859] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 196.

Aynı tefsirde bu hususta İbn Abbas'tan nakledilen rivayette, Hz. Yusuf ile zindana giren iki gençten birinin kralın aşçısı, diğerinin de sakisi olduğu bilgisi verilir.[2860]

Aynı müfessirin, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim vasıtasıyla naklettiği rivayette, kralın sakisi olan gencin adının Nebû, kralın diğer işleriyle meşgul olduğunu söyledikleri gencin adının Mecles olduğunu dile getirdiği görülür.[2861]

Yine aynı eserde, İbn Cerîr'in, İkrime'den naklettiği bir rivayette gençlerden birinin gördüğü rüyayı Hz. Yusuf'a, *"Rüyamda bir üzüm çubuğu ektiğimi, bu üzümlerin yetişerek salkım salkım üzüm verdiğini ve benim de bu üzümleri sıkıp krala içirdiğimi gördüm"*[2862]şeklinde anlattığı ve Hz. Yusuf'un gence, *"Zindanda üç gün kalacaksın. Sonra çıkıp krala içki sunacaksın."*[2863] şeklinde yorumladığı görülür.

Süyûtî'nin tefsirinde bu hususstaki bir diğer rivayette, İbn Mes'ûd'dan nakledilen bu rüyaları, bu iki gencin esasen Hz. Yusuf'un ilmini denemek için uydurdukları; Hz. Yusuf, rüyaları yorumlayınca da biz sana şaka yaptık, böyle bir rüya görmedik şeklinde cevap verdikleri, Hz. Yusuf'un ise yorumlatmak istediğiniz iş bu şekilde kesinleşmiştir şeklinde bir cevapla onlara mukabelede bulunduğu ve hadisenin, Hz. Yusuf'un tevil ettiği şekilde gerçekleştiği belirtilir.[2864]

Eserde, İbrâhim et-Teymî'den nakledilen bilgiye göre, serbest bırakılacak kişinin kapının yanına getirildiği esnada Hz. Yusuf'a, kendisine istediği şeyi söyleyebileceğini belirttiği[2865], Hz. Yusuf'un da bunun üzerine, *"Senden isteğim, beni efendinin yanında anmandır"*[2866] şeklinde bir talepte bulunduğu ifade edilir.

Aynı müfessirin, İbn Abbas'tan naklettiği bir hadiste, Hz. Yusuf'un zindanda fazladan kalmasına sebep olarak peygamberin, *"Eğer Yûsuf o sözü (Beni efendinin yanında an) dememiş olsaydı zindanda bu kadar uzun süre kalmazdı. Zindandan*

[2860] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 246.
[2861] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 246.
[2862] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 252.
[2863] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 253.
[2864] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 253.
[2865] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 254.
[2866] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 254.

kurtuluşu Allah'tan başkasından beklediği için bu kadar uzun süre orada kaldı"[2867] şeklindeki açıklamasını dile getirdiği görülür.

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde tafsilatlıca ele alınan bu başlıktaki ayrıntılardan ilkinde; Hz. Yusuf'la birlikte zindana giren iki köleden birisinin Mısır hükümdarının şerbetçisi, diğerinin ise ekmekçisi olduğu şeklindeki bilgiye yer verilir.[2868]

Hadisenin devamında Giritli Sırrı Paşa'nın açıklamasına göre sakinin rüyasında üzüm sıktığını gördüğü bilgisi verilirken "sıkmak" fiilinden muradın da hamr olduğu ifade edilir ve yine ekmekçinin ise başının üstünde ekmek taşıdığını, sonrasında kuşların gelip o ekmekten yediğini gördüğü şeklinde bir bilgiye yer verilir.[2869]

Aynı eserde, Mısır hükümdarının şerbetçisi ve ekmekçisinin, bahsi geçen rüyaları gerçekten görüp görmedikleri hususunda ulema arasında ihtilaf olduğu ifade edilirken ulemanın bir kısmının, bu rüyaların gerçekten görüldüğü yönünde görüş bildirdikleri, bir kısmının ise bu ikisinin, Hz. Yusuf'u denemek için bahsi geçen rüyaları uydurdukları yönünde görüş bildirdikleri görülür.[2870]

Giritli'nin tefsirinde, bu hadise üzerine İbn Mesud'dan nakledilen rivayet şu şekildedir:

> *Yûsuf aleyhisselâm vaktâ ki zindâna girdi; orada mevcûd olan mevkūfuna 'ilm-i celîl-i ta'bîre âşnâ olduğunu bi'l-münâsebe söylemiş, o iki köleden biri diğerine "Gel, birer rü'yâ uyduralım da onunla şu 'abd-i İbrânî'yi tecrübe edelim." dediler; şu rü'yâları uydurup söylediler.*[2871]

[2867] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 254.
[2868] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2., s. 164.
[2869] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2, s. 165.
[2870] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2, s. 165-166.
[2871] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2, s. 167-168.

İbn Mesud'un yukarıdaki rivayetinden anlaşıldığına göre, Hz. Yusuf'un zindan arkadaşlarının, Hz. Yusuf'a tevil ettirmek istedikleri rüyaları aslında görmedikleri, amaçlarının birer rüya uydurarak Hz. Yusuf'u sınamak olduğu görülür.

Aynı eserde, saki ve ekmekçinin gördükleri rüyaların Mücahid'den nakledilen bir rivayette ise şöyle anlatıldığı görülür:

> *Mücâhid, dedi ki: "Bu köleler zindâna girdiklerinde birer rü'yâ gördüler. Nezd-i Hazret-i Yûsuf'a gidip ber-vech-i âtî rü'yâlarını naklettiler.'*
>
> *Sâkî: "Gördüm ki, güya bir bostânda imişim, gözüme bir güzel asma ilişti; asmanın üç dalı her dalında birer salkım üzüm var idi; bu üç salkım üzümü kopardım; Melikin zâtına mahsûs olan kadeh elimde idi; üzüm salkımlarını o kadehin içine sıktım; 'asîresini götürüp Melik'e içirdim.' dedi.*
>
> *Ekmekçi de: "Gördüm ki, güya başım üstünde üç tabla ekmek ve yemek var idi; yırtıcı kuşlar gelip o ekmek ve yemekten yerler idi." dedi.*[2872]

Mücahid'in yukarıdaki rivayetinden, Hz. Yusuf'un zindan arkadaşları olan saki ve ekmekçinin, tevil ettirmek istedikleri rüyaları gerçekten gördükleri anlaşılmaktadır.

Giritli'nin, eserinde belirttiğine göre Hz. Yusuf, saki ve ekmekçinin rüyalarını tabir etmezden evvel onları Allah'ın birliğine inanmaya davet etmiştir ki buna sebep olarak da o vakitlerde Mısır ahalisinin hem Allah'ın birliğine inanmamaları hem de ahireti inkâr etmeleri gösterilmiştir.[2873]

Hadisenin devamında; Hz. Yusuf'un, yukarıdaki rüyaları sakinin üç gün içinde yeniden eski vazifesine döneceği ve belki de evvelkinden daha fazla itibar göreceği, ekmekçinin ise üç güne kadar zindandan çıkarılıp asılarak idam edileceği şeklinde tevil ettiği görülür:

> *Yûsuf aleyhisselâm, emr-i tevhîd ü nübüvveti takrîr buyurduktan sonra o iki zindân arkadaşının sâlifü'z-zikr rü'yâlarını ta'bîre 'avdet eyledi. Sâkîye dedi ki: "Ne güzel rü'yâ görmüşsün! Gördüğün asma Melik'e, onun güzelliği de senin nezd-i mülûkânede hüsn-i hâline işârettir. Gördüğün üç dal, üç güne işârettir. Bu üç günün inkızâsında Melik seni zindândan ihrâc ile eski hidmetinde ibkā edecektir. Eskisi gibi ona sâkî olacaksın, belki de evvelkiden ziyâde i'tibâr bulacaksın."*
>
> *Habbâza dedi ki:*

[2872] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 168.
[2873] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 182-185.

> *"Ne kötü rüyâ görmüşsün! Gördüğün üç sepet, üç güne işârettir. Bu üç günün inkızâsında Melik seni zindândan ihrâc ile salben idâm edecektir! Bir müddet dâr ağacında kalıp başından kuşlar yiyecektir!"*[2874]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'tan işittikleri tevillerin üzerine her iki kölenin gördükleri rüyaları inkâr ettiği, Hz. Yusuf'un ise rüya görmüş olsanız da olmasanız da anlattığınız hadiselerin tevili budur ve tevil ettiğim şekilde gerçekleşecektir yollu bir cevapla onlara mukabelede bulunduğu ayrıntısı dile getirilir.[2875]

Giritli'nin ifade ettiğine göre Hz. Yusuf'un tabiri doğru çıkmış, üçüncü gün geldiğinde saki eski hizmetine iade edilerek öncekinden daha fazla itibar görmüş, ekmekçi ise asılarak idam olunmuştur:

> *Fi'l-hakîka Yûsuf aleyhisselâmın ta'bîri gibi oldu. Üçüncü günü ikisi de mahbesten ihrâc olunup sâkî, hidmet-i sâbıkasına 'avdetle evvelkiden ziyâde şeref ü i'tibar buldu. Habbâz, salb ile mazhar-ı kahr u dimâr oldu.*[2876]

Eserde, Hz. Yusuf'un zindandan kurtulacak olan kişiden kendisini padişahın yanında anmasını istemesi ile ilgili ise birbirinden ufak farklarla ayrılan birkaç izahat bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde Ebüssuûd Efendi'nin, *Uzkurnî inde rabbike*[2877] ayetine, *"Beni ne hâl ü sıfatta gördün ise o hâl ü sıfatımı efendinin nezdinde yâd et."*[2878] şeklinde mana verdiği, böylelikle Hz. Yusuf'un, hükümdara yalnızca içinde bulunduğu ahval ve şeraiti iletmek istediği ve zindandan kurtuluşu için hükümdara doğrudan bir taleple ulaşmadığı anlaşılmaktadır.

Kadı Beyzavi'nin aynı ayeti, '*Hâl ü şânımı huzûr-ı hazret-i mülûkâneye arz et ki beni bu tengnâ-yı zindândan halâs etsin.*'[2879] şeklinde tefsir ettiği ve bu tefsirden,

---

[2874] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2, s. 217.
[2875] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2, s. 217-218.
[2876] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2, s. 222.
[2877] Kur'ân/12: 42.
[2878] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2, s. 227.
[2879] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2, s. 227.

Hz. Yusuf'un zindandan kurtuluşunun hükümdar tarafından gerçekleştirilebileceği düşüncesi içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Yine yukarıda bahsi geçen bu ayete en tafsilatlı yorumun Fahr-ı Râzî tarafından,

> *Huzûr-ı hümâyûn-ı mülûkânede şeref-yâb-ı müsûl olduğunda hazret-i pâdişâha 'arz et ki, zindânda bir garîb mahbûs vardır. Kardeşleri onu pederinden ayırıp "köle" diye sattılar! Bu cihetle mazlûmdur. Sonra şu vaka-i mâhûdeden dolayı iftirâya uğrayıp hapsedildi bu cihetle de' adâletten mahrûmdur.*[2880]

şeklinde yapıldığı ve bu değerlendirmeden Hz. Yusuf'un, başından geçen bütün talihsizlikleri hükümdara ulaştırıp nihayetinde zindandan kurtulma ümidini de doğrudan hükümdara yönelttiği anlaşılır.

Taberî tarihinde, zindan arkadaşlarından olan saki ve ekmekçinin rüyalarını yorumlama hadisesine geçilmeden evvel Hz. Yusuf'un zindandaki hayatıyla ilgili çeşitli bilgiler verildiği görülür:

> *Yûsuf (a.s.) zindana atıldı. O da zindana girince kimi zaman namaz kılardı, kimi zamanda zindanda bulunan halka öğüt ve nasihat verirdi. Gönüllerini teselli ederdi. Hasta olanları ilaçlardı. Kimi de rüya görenlerin rüyasını yorumlardı. Yûsuf (a.s.)'ın tabir ettiği her rüya olduğu gibi meydana gelirdi. Çünkü Hak Teâlâ Yûsuf (a.s.)'a düş, rüya bilgisini bildirmişti. Hazret-i Yûsuf rüya yorumlamasında o kadar şöhrete erdi ki, geceleri rüya görenler sabah olunca ona gelirler, onun başına üşüşürler ve düşlerini tabir ettirirlerdi. Zindan da bir kişi hasta olsa Yûsuf (a.s.) ona hizmette bulunurdu. Zindandaki kişilerden biri yoksul olsa nafakası yoksa Yûsuf (a.s.) ona nafaka verirdi. Eğer kendisinde yoksa başka kişilerden toplar, o yoksula verirdi. Öyleki zindan halkı onun yüzünden rahata ermişti.*[2881]

Yukarıdaki tahkiyeden anlaşıldığına göre Hz. Yusuf, zindan hayatı boyunca zindan ahalisinin neredeyse bütün sorunlarına çare olmaya çalışmış ve onların her türlü sorununu çözmüştür.

Hadisenin devamında dile getirilen ayrıntılarda, aynı hapishanede Hz. Yusuf'la beraber Mısır sultanının şarap sunucusu ve yemek çeşnilerine bakan iki

---

[2880] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 227.
[2881] Taberî, *a.g.e.*, s. 265-266.

adamının da bulunduğu dile getirilirken bu iki kişinin zindana atılma sebeplerinin de ayrıntılı olarak tahkiye edildiği görülür:

> *Meğer o zindanın içinde sultanın adamlarından iki mahpus vardı. Birisi sultanın şarap vericisi, öteki de yemek çeşnilerine bakan iki erkekti. Sultanı kızdırmışlar, o da onları zindana attırmıştı. Sultanın kızmasının sebebi şuydu: Rum padişahı Mısır Sultanına elçi göndermişti. Dileği Sultanın has adamlarından birisi ile düşüp kalksın, gizli görüşmeler yapsın, yine gizli olarak gönderdiği zehiri Sultana yedirsin. Mısır Sultanı ölüp, Rum Sultanı da gelsin, Mısırı ele geçirsin. Bu elçi Mısır'a gelmişti. Bir kadının evinde konukladı. O kadının evinde hayli zaman kalındı. Fakat o zehiri yedirmeğe fırsat bulamadı. Sırrını da kimseye açamadı. Elçi, günler sonra, ev sahibi kadınla güzelce tanışıp, anlaştı. Her ne gerekiyorsa konuşmağa başladılar. Bir gün, tesadüfen, kadın Mısır Sultanından şikayetçi oldu. Ve:*
>
> *- Ben bir yüce mertebeli kişinin hatunu idim. Erkeğim ölünce Sultan bu evleri beylik etti. Benim elimden aldı. Beni de bu evin içinde hapsetti. Ne zaman halimi ona bildirsem, kızar, bana zulmeder! dedi. Kadın, bu sözleri söyleyince, elçi:*
>
> *- Ben de sana bir haber vereyim ki bu beladan kurtulasın! Evinde eline geçe! dedi. Ama sana sırrımı söylemeğe korkarım! dedi. Kadın da and içti. Elçiye inanç verdi:*
>
> *- Ben senin sırrını saklar, açığa vurmam! dedi. Sonra o kadar ant içti ki elçiyi bütün bütün inandırdı. O da zehir hikayesini kadına söyledi. O da:*
>
> *- Bu söylediğin şey iki kişinin elinden gelir! dedi. Onlardan başkası bu işi yapamaz. O iki kişiden biri Sultanın şarap sunucusudur. Biri de çeşnici başıdır. Bu zehri şarap sunucu şaraba katıp içirirse Sultan ölür. Eğer çeşnici başı yemeğine katarda Sultana yedirirse Sultan ölür. Bu işi işte bu iki kişiden başka hiç bir kişi beceremez. Çalış, bu iki kişiden birisini elde et!*
>
> *Elçi, Sultana şarap sunucuyu buldu. Ona çok şeyler adadı. Güzel vaadlerde bulundu. Fakat o kişi hiç razı olmadı. Ondan yüz bulamayınca, elçi, çeşnici başıya gitti. Onunla aşinalık kurdu. Ona çok (Altın) verdi. En sonunda adam razı oldu:*
>
> *- Ben bu zehiri Sultana yediririm! dedi. Rum elçisi de:*
>
> *- Eğer sen bu işi yaparsan kralımız gelecek bu ülkeyi ele geçirecek. Ben de seni o zaman Arabistan iline kral vekili yaptırırım! dedi. O zehiri çeşnici başıya verdi. Bundan sonra elçi ferahladı. Ev sahibi kadının yanına geldi. Kadın:*
>
> *- Nice ettin? diye sordu. Elçi de:*
>
> *- Maksadıma erdim! Ağuyı Sultana yedirmeye razı oldular. Sen de onun zulmünden kurtulursun! dedi. Ama zehiri hangisinin elinden verileceğini söylemedi. Elçiye de destur verildi, yine Rum ülkesine geri döndü. Ama kadın kalktı. Hemen Sultanın sarayına geldi. İzin diledi. İçeri girdi. Gizli meclis kurdurdu. Mısır Sultanına zehir olayını bildirdi. Ona:*
>
> *- Ey Sultanım! Gafil olma, işte bu iki kişinin birisinde zehir vardır, sana yedireceklerdir dedi. Bu kişilerden sakın! dedi. İşte bundan ötürü de Sultan, o iki kişiyi de tutturup zindana attırdı. Bunlar doğruyu söyleyinceye kadar ve zehirin kimde olduğu bilininceye kadar zindanda yatsınlar, dedi.*[2882]

Yukarıdaki ayrıntılı anlatından, Mısır sultanının şarapçısı ve yemeklerinden sorumlu olan kimselerin, Rum padişahının teşvikiyle Mısır sultanını zehirleyip öldürmeye çalışma iddiasıyla zindana atıldığı ve bu iki adamın, olayda kullandıkları

[2882] Taberî, *a.g.e.,* s. 266-267.

zehrin kim tarafından kullanıldığı hususu netleşinceye kadar zindanda tutulacağı şeklindeki bilgilerin verildiği görülür.

Yine aynı eserde yer alan bir bilgide, yukarıda bahsi geçen iki kişinin zindanda Hz. Yusuf'un yapıp ettiği güzel şeyleri ve riya yorumlayabildiğini görmelerinin akabinde birer rüya uydurup bu rüyalarının Hz. Yusuf tarafından düzmece birer rüya olup olmadığının anlaşılıp anlaşılamayacağını tespit etmek istedikleri[2883] ifade edilirken ilkin sakinin, kendini şarap yapmak için üzüm sıkarken gördüğü rüyasını, ardından da çeşnici başının üstünde bir sini ekmek gördüğü, ardından kuşların gelip o ekmeği başından yedikleri şeklindeki rüyasını anlattıkları dile getirilir.[2884]

Hadisenin devamında Hz. Yusuf'un, kendisinden bu rüyaların yorumunu isteyen bu iki kişiden birisinin rüyasının düzmece olduğunu anladığı ve bu düzmece rüyanın yorumunda ise o kişiye ölüm göründüğünü bildiği için bir müddet bu rüyayı yorumlamaktan kaçındığı şeklindeki ayrıntılara yer verilir.[2885]

Bir müddet sessiz kalıp rüyaları yorumlamadığı belirtilen Hz. Yusuf'un, bu iki kişinin taleplerine daha fazla dayanamayarak içlerinden Mısır sultanının sakiliğini yapan kişiye, bir müddet sonra yeniden sultanın yanına döneceği ve eski mertebesine erişeceği şeklinde bir yorumda bulunduğu, çeşnici başına ise Mısır sultanı tarafından asılacağı, sonrasında da başının kuşlar tarafından delinip beyninin yenileceği şeklinde bir yorumda bulunduğu bilgisi verilir.[2886]

Aynı eserde bu hususta dile getirilen ayrıntılarda, Hz. Yusuf'tan duydukları yorum karşısında gördükleri rüyaların düzmece olduğunu belirten iki kişiye Hz. Yusuf'un, ister hayır isterse şer olsun ağızlarından çıkan sözlerin yorumunun bu olduğu ve yorumladığı şekilde gerçekleşeceğini bildirdiği dile getirilir:

> *İki delikanlı:*
> *- Biz sana yalan söyledik, rüya görmemiştik. Maksadımız seni denemekti, anlamaktı! dediler.*

[2883] Taberî, *a.g.e.,* s. 267.
[2884] Taberî, *a.g.e.,* s. 267-268.
[2885] Taberî, *a.g.e.,* s. 268.
[2886] Taberî, *a.g.e.,* s. 269.

...
Yûsuf (a.s.) sözlerini şöyle bitirdi: - Eğer hayır olsun, eğer şer olsun ağzınızdan çıkan söz faldır (yorumdur), söylediğim gibi olacaktır! [2887]

Taberî'nin eserinde son olarak Kur'ân'da Yûsuf suresi kırk ikinci ayette sabit olduğu üzere Hz. Yusuf'un, sultanın hizmetçilerinden zindandan kurtulacak olana, kendisini efendisinin yanında anmasını istediği ve talebine, *"- Ona; "Zindan içinde bir genç vardı. Gariptir, günahı olmadığı halde onu hapsetmişlerdir!"...Beni huzuruna getirtsin ve halimi sorsun!"* şeklinde son verdiği görülür.

Bu başlıkta mesnevi şairleri tarafından ele alınan husus, öz olarak her ne kadar Tevrat ve Kur'ân'da benzer olsa da tefsirlerdeki ayrıntı niteliğindeki birçok bilginin hemen hemen hepsinin mesnevilere dâhil edilmiş olması ışığında bu başlıkta yer alan hadiselerin mesnevilerde ekseriyetle İslami anlatılar çerçevesinde tahkiye edildiği söylenebilir.

2.26. Sakinin Mısır Şahının Yanında Hz. Yusuf'u Hatırlaması ve Mısır Şahının Gördüğü Rüyayı Yorumlaması İçin Sakiyi Zindana Göndermesi

Ele aldığımız bütün mesnevilerde, bu başlığın başlatıcı unsurunun, Mısır şahının gördüğü rüya olduğu görülmektedir. Hadisenin devamında, Mısır şahının gördüğü rüyanın, huzurunda bulunan rüya yorumcuları tarafından tevil edilememesi üzerine sakinin aklına zindandaki Hz. Yusuf'un geldiği ve Mısır şahından izin alarak zindanda Mısır şahının gördüğü rüyayı Hz. Yusuf'a tevil ettirdiği şeklinde tahkiye edildiği görülür.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin eserinde, melik Reyyân'ın gördüğü rüya diğer eserlerde de olduğu gibi, Hz. Yusuf'un zindandan çıkmasına vesile olacaktır. Bu vesileyi, yani melik Reyyân'ın düş görmesini sağlayıp onu yorumlatması için Hz. Yusuf'un yanına kadar gitmesini takdir edenin ise Allah olduğu görülür:

[2887] Taberî, *a.g.e.,* s. 269.

Ḥükm birle taḳdīr ḳıldı Melik Deyyān
Bir düş kördi Mıṣr şāhı melik Reyyān
Mu'abbirler bu düş içre kaldı ḥayrān
Hīç kimse a͡nga te'vīl ḳılmaz imdi[2888]

Bu hususta kaleme alınan bütün mesnevilerin ortak noktalarından olan Mısır melikinin gördüğü rüyaya, Ali'de şu şekilde yer verilir:

Reyyān aydur yeti semiz ṣıġır kördim
Cümlesiniň arḳasına biner irdim
Birisinden birisine keçer irdim
Bu düş içre 'acāyibe ḳaldım imdi

Yana kördim yedi ṣıġır yavlaḳ ża'īf
Yedilesi yavlaḳ aruḳ olmış naḥīf
Açlıḳdan olmışlar yavlaḳ ża'īf
Ol semiz ṣıġırları yerler imdi

Yedi sünbül dağı buġday kördim
Yana yedi sünbül dağı ḳuruġ kördim
Ol buġdaylar kökke çıḳdı közin kördim
Üç baş buġday kirü yerde ḳalur imdi[2889]

Melik'in gördüğü bu rüyayı kimsenin tevil edememesinin, sakinin zindandaki Hz. Yusuf'u, melike tanıtma fırsatını doğurduğu anlaşılır:

Sāḳī aydur ben zindāna durdum idi
Zindān içre hem bir düş kördim idi
Te'vīlini ol oġlana ṣordım idi

[2888] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 215.
[2889] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 215.

Anıŋ͡g lafzı baŋ͡ga ḳutluġ keldi imdi[2890]

Aynı eserde, Hz. Yusuf'un zindana atılma sebebi sakinin ağzından, "*Sāḳi aydur İḍisi ḳażā virmiş/On iki yıl zindān içre yatmış imdi"*[2891] şeklindeki anlatımla Allah'ın takdiri olarak ifade edildiği görülürken yine aynı anlatımda Hz. Yusuf'un zindanda toplamda on iki sene yattığı anlaşılır.

Bu sahnenin devamında, sakinin melik tarafından zindana gönderilip Hz. Yusuf'a düşünü yorumlatma çabasına yer verilir:

Reyyān aydur sāḳīye yoru durġıl
Ben kördügüm düşni sen aňa ṣorġıl
Ḫiẕmetine ayaġıŋ͡g öre durġıl
Hem rāḥat hem beşāret tegür imdi[2892]

Hadisenin bu kısmında, Hz. Yusuf'un, zindan arkadaşlarının rüyasını yorumlamasından, melikin gördüğü rüyaya kadar geçen müddetin yedi sene olduğu ifade edilir:

Ṣāḳī aydur bu iş içre ḥayrān ḳaldım
Zīrā ben ol oġlandan uġutlu oldım
Anı saŋ͡ga aňdurmaġa va'de ḳıldım
Yedi yıldur oşbu kün aňdum imdi[2893]

[2890] Sinan Uygur, *a.g.t.* s. 217.
[2891] Sinan Uygur, *a.g.t.* s. 217.
[2892] Sinan Uygur, *a.g.t.* s. 217.
[2893] Sinan Uygur, *a.g.t.* s. 217.

Saki, zindana Hz. Yusuf'un yanına gider ve melikin gördüğü rüyayı ona anlatır. Hz. Yusuf, bu rüyayı yorumlayacağını sakiye bildirir. Saki bu haberi melike ulaştırır ve sonrasında birlikte yeniden zindana Hz. Yusuf'un huzuruna giderler.[2894]

Hikâyenin bundan sonraki kısmında, diğer bütün mesnevi şairlerinin ele aldığı gibi Hz. Yusuf'un, melikin gördüğü rüyayı Mısır'da önce yedi yıl bolluk ve akabinde gelen yedi yılda kıtlık olacağı şeklinde yorumladığı görülür:

Yūsuf aydur yedi yıl uçuzlıḳ ola
Elvān elvān ni'metle 'ālem tola
Andan ṣoṅg͡ra ḳuraḳlıḳ ola 'ālem buňala
Yedi yıl 'aẕīm darlıḳ ola imdi

Andan ṣoṅg͡ra Raḥīm raḥmet ḳıldaçıdur
Maḫlūk üzre rāḥat şādlık keldeçidür
Dürlü ni'met firāvān oldaçıdur
Mülevven ni'metler artar imdi[2895]

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin tahkiyesinde de uzunca yer alan Mısır şahının gördüğü rüya hadisesinde, Mısır sultanının iki ayrı düş gördüğü ifade edilir:

Ol gice işit ne oldı
Meger sulṭân düş gördi
Ta'bîrci diyüp ṣordı
Bu düşüm nedür diyü

Yedi ṣıġırı görürem
Üzerine hem binerem
Bundan aňa geçerem
Ḳamusı semüz güçlü

[2894] Sinan Uygur, *a.g.t.* s. 219.
[2895] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 219.

Yine bir düş gördüm dir
Yedi ġayrı ṣıġır dir
Semüzlerin yedi dir
Ḳamusını dükedü

Yedi baş yaş buġdayı
Yedi baş ḳuru buġdayı
Ḳurusı yaşa degdi
Hem ol yaşlar ḳuruyı

Hep bir araya geldi
On dört baş buġday oldı
İkisi göge uçdı
Gitdi hem görünmeyü[2896]

Haliloğlu'nun eserinde de diğer mesnevilerde olduğu gibi tabircilerin, sultanın gördüğü rüyayı tabir edememeleri üzerine Hz. Yusuf'un zindan arkadaşı olan şarabdarın, sultanın yanına gelerek Hz. Yusuf'tan bahsettiği görülür.[2897]

Tahkiyenin bu kısmında orijinal bir ayrıntı üzerinde durulur ve Hz. Yusuf'un, şarabdara kendisini sultanın yanında hatırlamasını söylemesinin üzerinden yirmi yıl gibi uzun bir zamanın geçtiği bilgisi verilir:

Ol baňa ışmarladı
Hergiz ṣuçum yoḳ didi
Uş yigirmi yıl oldı
Unutmışam aňmayu[2898]

[2896] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 217.
[2897] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 217-218.
[2898] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 218.

Hz. Yusuf'un yanına giden şarabdar, ona sultanın gördüğü düşü sorar. Hz. Yusuf'un teviline göre, Mısır halkını yedi yıl bolluk, ardından gelecek yedi yıl darlık ve nihayetinde yine bolluk yılları beklemektedir:

Yedi yıl geňlik ola
Eyü yaġmurlar yaġa
Dürlü taḫıllar bite
İller ucuzlıḳ olu

Andan ṣoňra yıl n'ola
Yedi yıl ḳıdlıḳ ola
Gökden yaġmur yaġmaya
Ekilmişler bitmeyü

Andan ṣoňra n'olası
Yaġmur öküş olası
Dürlü taḫıl olası
Cihān ucuzlıḳ olu"[2899]

14. yüzyıl anlatılarından Darîr'de, Mısır padişahının gördüğü rüya,

bir gice kim düşde gördi pādişāh
nīl ırmaġı ḳurumış ḳıldı āh

gördi yidi semüz öküz bir yaňa
yidi aruġ daḫı ne eydem saňa

geldi ol aruġ semizleri yidi
eyle gördüm diyü reyyān söyledi

[2899] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s.219.

yine gördüm yidi buġday yidi baş
ḫoş görilüb yitmiş olmış cümle baş[2900]

şeklinde ifade edilirken Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatılarından farklı olarak Mısır padişahının, rüyasında Nil nehrini kurumuş olarak gördüğü ayrıntısı dile getirilir.

Anlatıda, diğer anlatılarla benzer şekilde, gördüğü rüyanın akabinde Mısır'ın önde gelen kimselerini ve müneccimlerini saraya davet ettiren padişahın, rüyasını kimsenin yorumlayamadığı bilgisi verilir.[2901]

Anlatının bu kısmında bir ayrıntı üzerinde durulur ve sakinin, Hz. Yusuf'u padişahın huzurunda hatırlamasının, zindandan çıktıktan yedi sene sonra gerçekleştiği belirtilir:

sāḳīden yūsuf dilemişdi meded
yidi yıl zindān buyurdı ol aḥad

çün tamām oldı yidi yıl ol 'alīm
yūsufı aňdurdı yine ol ḥakīm

andakiler 'āciz oldı her biri
ḫıẕmet idüp sāḳī geldi ileri

bir zamān şāhum baňa sen ḳaḳıduň
bend uruban baňa zindān oḳıduň

var idi zindān içinde bir yigit
yüzi aya beňzer iy sulṭān işit

[2900] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 374-375.
[2901] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 375-376.

iy şehen-şāh benümile bir kişi
her birimüz gice gördük bir düşi

düşümüzi söyledük cümle aňa
eyle ta'bīr eyledi ḳalduḳ taňa

ne kim ol ola didi oldı ṭuş
iy şehen-şā ḥażretüňde direm uş

ille şāhum ol kişi 'ibrī olur
ben eyitdigüm düşi hem ol bilür

pādişāhumdan eger destūr ola
şehriyāruň düşini ol ki bile[2902]

Bu kısımdaki bir diğer ayrıntıda ise sakinin, Hz. Yusuf'tan düşün teviline geçilmeden önce Mısır padişahının gördüğü düşün ne olduğu hakkında bilgi almak istediği ve bu durumunun da Mısır padişahının, gördüğü düşü unutmasından kaynaklandığı belirtilir:

şāhumuz düş gördi iy sulṭān
düşini unıtdı iy şāh-ı cihān

müşkilümüz ḥall ḳıl iy nāzenīn
senden artuḳ kimse bilmez bil yaḳīn

şāhumuzuň düşin(i) söyle bize
maḳṣūdumuz dileyü geldük size[2903]

[2902] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 376-377.
[2903] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 377-378.

Hz. Yusuf'un, Mısır padişahının görüp unuttuğu düşü, sakiye ayrıntılarıyla tam da Mısır padişahın gördüğü şekliyle anlatması, tahkiyedeki orijinal ayrıntılardandır:

yūsuf eydür iy kerīm ü kār-sāz
baňa bildürdi anı ol bī-niyāz

pādişāh gördigi düşi eydeyin
taňrı emriyle ḥikāyet ideyin

pādişāh gördi yidi sıġır semiz
yidi daḫı aruġ idi iy 'azīz

ol aruġ geldi semizleri yidi
pādişāhuň gördigi budur didi

yine gördi yidi baş buġda ḳuru
yidi daḫı yaşıdı iy ulu

geldi sāḳī ḳıldı sulṭāna ḫaber
pādişāh eydür eyledür ḫayrü'l-beşer

öyledür bu gördügim düş bī-gümān
eyle kim ol şāh ḳılmışdur beyān[2904]

Anlatıda Hz. Yusuf'un, Mısır padişahının düşünü şu yollu yorumladığı belirtilir:

[2904] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 378.

yidi semiz sıġır uzuzlıḳ ola
ol yidi aruḳ sıġır ḳızlıḳ ola

ol yidi aruḳ semizleri yidi
yidi yıl ḳızlıḳ olısardur didi

ilk ola yidi yıl ucuzlıḳ tamām
soňra ola yidi yıl ḳızlıḳ tamām[2905]

Yukarıdaki manzumeden Hz. Yusuf'un, rüyayı Mısır'da ilk yedi yıl bolluk yaşanacağı, ardından gelen yedi yılda ise kıtlık yaşanacağı şeklinde izah ettiği anlaşılmaktadır.

Anlatıda son olarak Mısır padişahının, Hz. Yusuf'tan düşünde yorumladığı sıkıntıların çözümünü de öğrenmek istediği ve Hz. Yusuf'un bu isteğe bolluk yıllarında bütün zahirenin bir kısmının ambarlarda biriktirilmesini, arpa ve buğdayın bir kısmının da sapı ile birlikte saklanması gerektiğini belirten bir çözüm önerisi sunduğu ifade edilir:

şāh didi girçekdür ol kim böyledür
bir ṣoruň aňa ki dermānı nedür

yūsuf eydür evvel ucuzlıḳ olur
soňra yidi yıl tamām ḳızlıḳ olur

ol yidi yıl kim ucuzlıḳdur bilüň
her yıluň iki yarağını siz ḳıluň

her zaḫīreden olısardur tamām
ḳoyasın bir yıllıḳ anbārda müdām

[2905] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 379.

arpa buġda ṣapı birle gizleñüz
ol küllīsi ḳızlıḳ içün gözleñüz

ṣapı ile ne ḳadar durur ise
çürümez on yıl eger ḳalur ise[2906]

Bu yüzyılın bir diğer anlatısında Süle Fakîh'in, Darîr'de olduğu gibi Mısır şahının rüyasında Nil nehrinin kuruduğu şeklindeki ayrıntıya da yer verdiği görülür:

Sulṭān eydür yidi ṣıġır görürem
Bunlaruñ üstine binüp yürürem

Bu gice gördi düşinde pādişāh
Nīlüñ ırmaġı ḳurumış ḳıldı āh

Gey semüz ṣıġırlardı herbiri
Ṣu ṣıġırından büyükidi iri

Yidisi daḫı baña ḳarşu ṭurur
Yine baḳar gözlerüm anı görür

Yidi ṣıġır daḫı arıḳ irişür
Ol semüz ṣıġırlar içine girür

Ol semüz ṣıġırları anlar yidi
Şöyle kim yirinde zerre ḳomadı

Uçdı bunlar ḳuş gibi göğe çıḳar

[2906] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 379-380.

Mışr ḫalḳı dirilmiş aňa baḳar

Ben daḫı ṭaňa ḳaluram ṭururam
Yine düş içinde anı görürem

Yidi yaş buġday daḫı yidi ḳuru
Uçdı anlar daḫı göge yuḳaru[2907]

Yukarıdaki manzumede, Nil nehrinin kuruması ayrıntısının yanı sıra yedi sığırın ve yedi buğday başağının uçarak göğe yükseldiği ayrıntısının da eserdeki ilginç ayrıntılardan olduğu söylenebilir.

Anlatıda, Mısır şahının muabbirlerinin düşleri yorumlayamadığının belirtilmesinin yanı sıra, bu düşlerin Şeytani düşler olduğunu belirttikleri de ifade edilir.[2908]

Hadisenin devamında; şarabdarın, Hz. Yusuf'u hatırlamasının şarabdar zindandan çıktıktan bir sene sonra gerçekleştiği belirtilir:

Yūsufuň emānetin unutmış ol
Bir yıl oldı hem öginden gitmiş ol

Ol sā'at ögine geldi revān
Başını ırġadı ṭurdı bir zaman

...

Ḳulaḳ ur bir dem sözüm diňleyesin
'Işḳıla ben didigüm aňlayasın

[2907] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 286.
[2908] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 286.

Zindān içinde bir oġlan var durur
‘Ālemüň ‘ilmi anuňla yār durur

Hergiz anuň dili yalan söylemez
Kimseye yalan keleci eylemez

İşbu ta‘bīr ‘ilmini yavlaḳ bilür
Her ne kim ol dirise vāḳı‘ olur[2909]

Diğer anlatılarda olduğu gibi Süle Fakîh’te de Hz. Yusuf’un, sakinin anlattığı rüyayı, Mısır şehrinde yedi sene bolluk olacağı ve ardından gelen yedi senede ise kıtlık olacağı şeklinde yorumladığı görülür.[2910]

Aynı yüzyılda Garîb’in eserinde, Hz. Yusuf’un zindana atılmasının üzerinden yedi sene geçtiği, onun Allah’a yalvarıp kendisini zindandan çıkarmasını istemesinin akabinde Mısır şahının gördüğü rüyanın, Hz. Yusuf’un zindandan çıkması için bir vesile olduğu belirtilir

Diňle imdi Yūsuf’uň aḥvālini
Yidi yıl oldı tamām eşit anı

Yine Yūsuf secdeye ḳodı başın
Gözlerinden dökdi ol acı yaşın

Yalvarup aġlayuban eydür İlāh
Ben ḳulına luṭf ḳıl ey pādişāh

Ben ġarībem beni āzād eylegil
Vaḳtidür Yā Rabbenā şād eylegil

[2909] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 287-288.
[2910] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 292.

Yüzümüň ḳarasına baḳma benüm
Göňlümüň ḫarābıň ābād eylegil

Cebrā'īl geldi didi ol dem aňa
Muştılaram Yā Yūsuf şimdi saňa

Ḥaḳ seni bu evden āzād eyleye
Mıṣr'a sulṭān eyleyüp şād eyleye

Bunlaruň sözi hem olmadın tamām
Pādişāh düş gördi bilgil ey hümām[2911]

Yukarıdaki manzumede belirtildiği üzere, Hz. Yusuf hem zindandan kurtulacağını hem de sonrasında Mısır'a sultan olacağını Cebrail vasıtasıyla zindandayken öğrenmiştir.

Garîb'in anlatısında Mısır şahının gördüğü rüya diğer eserlerde olduğu gibi yedi semiz ineğin yedi zayıf inek tarafından yendiği, yedi yeşil buğday başağının yedi kuru buğday başağı tarafından emilerek kurutulduğu şeklinde tahkiye edilir.[2912]

Hadisenin devamında, Mısır şahının gördüğü bu düşü şahın huzurunda bulunan tabircilerinin yorumlayamadığı ve bu düşü Şeytani olarak nitelendirdikleri görülür.[2913]

Aynı şairin, şarabdarın zindanda Hz. Yusuf'a tevil ettirdiği rüyayı diğer anlatılarla paralel bir şekilde Mısır şehrinde yedi yıl bolluk, ardından gelen yedi yılda kıtlık ve bu kıtlık yıllarının sonunda da yeniden bolluk olacağı şeklinde tahkiye ettiği görülür.[2914]

[2911] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 563-564.
[2912] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 565-567.
[2913] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 567.
[2914] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 572-574.

Bu yüzyıldaki Şeyyâd Hamza'nın eserinde de Mısır melikinin gördüğü rüya, yedi semiz sığırın, yedi zayıf sığır tarafından yenildiğini şeklinde ele alınırken Hamza'nın, rüyanın içeriğinde Süle Fakîh'in anlatısında ele alındığı gibi yedi tane taze buğdayın, yedi tane kuru buğdayla beraber göğe yükseldiğini şeklinde bir ayrıntıya da yer verdiği görülür:

düşi içinde yėdi sıġır görür
ḳamu semiz şöyle kim nāzük yürür

yine görür yėdi daḫı arucaḳ
semizleri yėr tükedür dolıcaḳ

yėdi sünbül yaş buġday yėdi ḳuru
uçdılar gök yüzine görinmeyü[2915]

Eserde, Mısır melikinin gördüğü rüyanın muabbirler tarafından anlaşılıp yorumlanamadığı[2916] diğer eserlerle yakın bir tahkiyeyle ifade edilirken şarabdarın, Hz. Yusuf'a verdiği sözü hatırlamasının ve onu Mısır melikine tanıtmasının zindandan çıktıktan bir sene sonra gerçekleştiği ifade edilir:

suçum yoḳdur dėdi baňa aġlayu
unutmışam bir yıldur ben aňmayu[2917]

Şeyyâd Hamza'nın eserinde bu hususta son olarak Hz. Yusuf'un, Mısır melikinin rüyasını diğer eserlerle benzer şekilde Mısır şehrinde yedi yıl bolluk ve ardından gelecek yedi yılda ise büyük bir kuraklık ve kıtlık olacağı şeklinde tabir ettiği görülür.[2918]

[2915] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 177.
[2916] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 177.
[2917] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 179.
[2918] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 179.

15. yüzyıl anlatılarından Tebrizli Ahmedî'nin eserinde, Hz. Yusuf'un zindandan çıkmasını sağlayan hadisenin Allah tarafından Mısır sultanına gösterilen rüya olduğu ayrıntısı verilirken Hz. Yusuf'un zindanda yedi senedir yattığı ayrıntısı da dile getirilir.[2919]

Aynı anlatıda, Mısır sultanının gördüğü rüyanın diğer birçok anlatıyla benzer şekilde yedi semiz bakarın yedi zayıf bakar tarafından yenildiği ve yedi kuru buğday başağının yanında geriye kalanların taze buğday başakları olduğu şeklinde bir rüya gördüğü tahkiye edilir.[2920]

Hadisenin devamında, Mısır sultanının gördüğü bu rüyanın, yanında bulunanlar tarafından yorumlanamadığı ve ilaveten bu rüyaların karışık ve anlaşılmaz kabîlden rüyalar olduğunun dile getirildiği ifade edilir.[2921]

Bu hususta ilginç bir ayrıntıda sakinin, Hz. Yusuf'u zindanda unutmasının sebebini Şeytan'a bağladığı görülür:

Didi kim Şeytân unutdurdı baňa
Budurur taḳṣîrüm uş didüm saňa[2922]

Mısır sultanının gördüğü rüyayı Hz. Yusuf'un burada da diğer anlatılarla paralel bir şekilde tabir ettiği görülür. Buna göre Mısır'da ilk yedi yıl bolluk olacak, sonrasındaki yedi yıl da kıtlık olacaktır.[2923]

Aynı eserde, Hz. Yusuf'un bu hususta son olarak sakiye kıtlık yılları için neler yapmaları gerektiğine dair bilgiler verdiği görülür:

Yedi yıl toḫm peyâpey ṣaçalar
Ḥāṣılı bite temâmet biçeler

[2919] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e*, yk. 50a.
[2920] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e*, yk. 50a-50b.
[2921] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e*, yk. 50b.
[2922] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e*, yk. 51a.
[2923] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e*, yk. 51a-51b.

Sünbüli dögmedin yıġmaḳ gerek
Tâ fesâd irmeye aňa tîzrek[2924]

Bu yüzyılın bir diğer anlatısında Çâkerî'nin diğer anlatılarla benzer bir tahkiye ile Mısır sultanının gördüğü rüyayı, yedi semiz sığırı yedi zayıf sığırın yediği ve yedi yeşil başağa yedi kuru başağın dolandığı şeklinde tahkiye ettiği görülür.[2925]

Anlatıda, Mısır sultanının gördüğü rüyanın, etrafındakiler tarafından yorumlanamadığı ve bu rüyanın muteber bir rüya olarak görülmediğinin şöyle ele alındığı görülür:

Çü ṣubḥ irürdi sulṭān oldı bīdār
Olur ta'bīrin ol düşün ṭaleb-kār

Didiler kim bu düşüň aṣl[ı] yoḳdur
Bu resmle ḥāl līkin ḥāl çoḳdur

Bunuň ta'bīrine yoḳ 'aḳl ile yol
Gerek kim i'tibār olunmaya ol[2926]

Aynı anlatıda bu hususstaki son ayrıntının, diğer birçok eserde olduğu gibi Hz. Yusuf'un, Mısır şahının rüyasını Mısır'da ilk yedi yıl bolluk olacağı ve ardından gelen yedi yılda ise kıtlık olacağı şeklinde yorumlaması olduğu görülür.[2927]

Aynı yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'de Mısır şahının gördüğü rüyanın diğer anlatılarla benzer bir tahkiyeye sahip olduğu görülür:

[2924] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e,* yk. 51b.
[2925] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 355.
[2926] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 355-356.
[2927] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 356-357.

Bir gece şehr-yâr-ı Mısr meger
Gördü nâ-gâh düşünde yedi bakar

Semirmiş her bakar şu resme eger
Çeker olsan kılını yağı tamar

Gördü yedi aruk sığır dahi şâh
Ol yedi bu yediyi yedi çü gâh

Gördü hem yedi tâze her hûşe
Câna lezzet verir dile tûşe

Hem yedi huşk-ı huşeler bitti
Ol yediye dolaştı huşk etti[2928]

Hadise, diğer birçok anlatıda yer aldığı gibi Mısır şahının gördüğü rüyayı muabbirlerine yorumlatmaya çalışması ve sonrasında Mısır şahının rüyasını yoramayan muabbirlerin, Mısır şahının rüyasını karışık rüyalardan kabul ettikleri şeklinde ele alınır.[2929]

Aynı şairin, Mısır şahının gördüğü rüyayı diğer eserlerle benzer bir tahkiye ile *"Geliser evvelâ yedi yıllar/Nimete anda gark ola iller"* ve *"Yedi yıl gele sonra k'ey katı teng/Ekmek okundan ere câna hadeng"*[2930] şeklinde Hz. Yusuf'a yordurduğu görülür.

15. yüzyıldaki bir diğer anlatıda Hatâyî-i Tebrizî, Hz. Yusuf'un zindandan çıkmadan evvel Cebrail vasıtasıyla yakın zamanda zindandan kurtulacağı bilgisini aldığını belirtir:

[2928] Hamdî, *a.g.e.*, s. 365.
[2929] Hamdî, *a.g.e.*, s. 365.
[2930] Hamdî, *a.g.e.*, s. 366.

Uşbu söze yetdi geldi Cebre'īl
Didi yā Yūsuf buyurdı ol Ḫalīl

Didi vir Allah selām virdi saňa
Ḳorḳmasun vaḳt-i feraḥ yetdi aňa

Cümle müşkiller soňı āsān ola
Fetḥ ola soňı ögi ger bend ola

Pādişāh bir düş göresidür digil
Ol düşi Yūsuf yorasıdur digil[2931]

Mısır sultanının gördüğü düş, bu eserde de diğer eserlerle paralel bir tahkiyeyle ele alınır. Buna göre, yedi semiz sığır yedi zayıf sığır tarafından yenilir ve yedi kuru buğday da yedi yeşil buğdayı yer.[2932]

Anlatıda, Mısır sultanının gördüğü düşü yanında bulunan âlimlerden hiçbirinin yorumlayamadığı dile getirilir.[2933]

Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatısında sakinin, zindandaki Hz. Yusuf'u hatırlamasının ve Mısır sultanına onun ahvalini iletmesinin, yedi yıllık bir zaman diliminin sonunda gerçekleştiği bilgisi de önemli ayrıntılardandır:

Yeddi ilden yādına geldi bu dem
Geldi şāha söyledi cümle o dem

Eytdi sulṭānum Yūsuf ta'bīr ider
Ġam yime kim ġam seni hem pīr ider[2934]

[2931] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 211.
[2932] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 214-215.
[2933] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 215.
[2934] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 216.

Eserde diğer eserlerle paralel bir tahkiyeyle Mısır sultanının gördüğü düşü Hz. Yusuf'un, Mısır'da yedi yıl boyunca bolluk yaşanacağı ve ardından gelen yedi yılda ise kıtlık yaşanacağı şeklinde tabir ettiği ifade edilir.[2935]

Bu hususta son olarak Hz. Yusuf'un, kıtlık yılları için bir çözüm önerisi sunduğu ve buna göre Mısır sultanından ektiği buğdayları ambarlarda saklamasını istediği belirtilir:

Didi söyle yıġsun eksün yeddi il
Eyle yıġsun dökmesün buġdanı bil

Buġdanı anbāra sünbül yıġsun ol
Yoksa bit yir 'āleme bildürsin ol[2936]

16. yüzyıl anlatılarından Gubârî'de de diğer anlatılarla benzer şekilde Mısır sultanının; rüyasında yedi semiz sığırı, yedi zayıf sığırın yediğini ve yedi taze buğdaya, yedi kuru buğdayın dolandığını ve onları kuruttuğunu gördüğü dile getirilir:

Gördi sulṭān düşünde yedi baḳar
Yidisi daḫi ferbih ü bihter

Gördi yidi baḳar daḫi lāġar
Anı yidi bu yidi ser-tā-ser

Gördi hem yidi tāze sünbüleler
Muntaẓam hep çü naẓm-ı pür-gevher

Gördi hem yidi sünbüle yābis
Cāme-i ḫuşgi her biri lābis

[2935] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 218-219.
[2936] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 219.

Bu yidi ol yidiye ṭolaşdı
Yābis itdi nice ki ulaşdı[2937]

Mısır sultanının, gördüğü bu rüyayı tabir ettirmek istediği kişilerin, bu rüyaları karışık ve anlaşılması güç rüyalardan kabul edip tabir edemedikleri eserde şu şekilde belirtilir:

Seḥerī itdi cem'-i bīdārān
Didi ta'bīr idüň bu ḫ^{v}ābı 'ıyān

Didiler ḳavmi Mışrile Şāmuň
Ġāyet eżġāṣdur bu eḥlāmuň[2938]

Hadisenin devamında Hz. Yusuf'un bu rüyaların tabirini diğer eserlerle benzer şekilde, Mısır'da yedi yıl bolluk olacağı sonraki yedi yıl ise kıtlık olacağı şeklinde yorumladığı görülür.[2939]

Bu yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin varyantında da Mısır şahının gördüğü rüyanın, diğer varyantlarla benzer şekilde olduğu ve Nil Nehri'nin sularının kuruması akabinde içinden yedi zayıf öküzün çıktığı ve bu öküzlerin, orada bulunan yedi semiz öküzü yedikleri belirtilirken[2940] rüyanın devamında yedi kuru başaklı buğdayın, yedi yeşil başaklı buğdaya sarılarak onları da kuruttuğu şeklinde bir hadiseyi daha müşahede ettiği bilgisi verilir:

Bu ḥālet ḥayretindey-ken Şehen-şāh
Görinür yidi buġday başı nâ-gâh

[2937] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 187.
[2938] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 187.
[2939] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 188.
[2940] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 680-681.

Ne biçmiş dās-ı gerdūn gerdenini
Ne dihḳān-ı cihan dögmiş tenini

Daḫı gün yaḳmamış gül gibi tāze
Boyı beňzer nihāl-i ser-firāze

Başında vü elinde tuġ u nīze
Teni zaḫm ile olmış rīze rīze

Baḳarken bu yidi başa Şehen-şāh
Görür kim yidi daḫı bitdi nā-gāh

İçinde dānesi yoḳ ḳatı ṣolmış
Ṣusuzluḳdan ṣararmış ḫuşk olmış

Ayaġ üzre duramaz meste beňzer
Ṣararmış beňzi gāyet ḫaste beňzer

Bu yidi tāze başa ol yedi ḫuşk
Ṭolaşup kendü gibi eyledi ḫuşk[2941]

Gördüğü rüyanın akabinde uyanan Mısır şahının yaptığı ilk işin diğer anlatılarda olduğu gibi düşünü yordurmak olduğu, bu sebeple de Mısır'da ne kadar rüya tabircisi varsa sarayına çağırtıp rüyasını onlara anlattığı, tabircilerin de ağızbirliği yaparak böyle bir rüyanın tevilinin yapılamayacağını, bu çeşit bir rüyanın hayal ve vehim kabîlinden kabul edilmesi gerektiğini Mısır şahına ilettikleri ifade edilir.[2942]

Yine diğer bütün anlatılarda yer verildiği gibi burada da etrafındaki rüya tabircilerinin derdine derman olmaması üzerine bu işi halledebilecek bir kişiye gerek

[2941] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 681-682.
[2942] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 682-683.

duyulduğu esnada, sakinin aklına unutmuş olduğu Hz. Yusuf'un geldiği, Hz. Yusuf'a verdiği sözü unutmaktan dolayı üzülüp yazıklandığı ve nihayet Mısır şahına, zindan içinde bu rüyayı yorabilecek bir muabbirin var olduğunu ilettiği, sakinin bu vesileyle ve Mısır şahının icazetiyle zindana, Hz. Yusuf'un yanına bu rüyayı tabir ettirmeye gittiği şeklindeki bilgilere yer verilir.[2943]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda zidana girip Hz. Yusuf'un yanına giren sakinin öncelikle verdiği sözü unutmuş olmasından ötürü Hz. Yusuf'tan özür dilediği, şahın gördüğü rüyayı Hz. Yusuf'a anlattığı ifade edilirken[2944] Hz. Yusuf'un da bu rüyayı, *"Ucuzlıġa vü ḳızlıġa işaret/Bu düşden vardur ey pākize-sīret"*[2945] şeklinde başlayan bir cevapla bahsi geçen ucuzluk/bolluk senelerinin yedi yıl süreceği, ardından da yedi yıl sürecek kızlık/yokluk senelerinin geleceği şelinde tevil ettiği belirtilir.[2946]

Aynı yüzyıldaki Bağdatlı Zihnî'nin anlatısında, Hz. Yusuf'un zindandan çıkmasına vesile olacak olan rüyanın Mısır şahı tarafından görülmesinin Allah'ın takdiri ile gerçekleştiği ayrıntısına yer verildiği görülür:

Ḳażā-y-ıla görür bir gice nā-gāh
'Aceb rü'yā şeh-i Mıṣr ol dil-āgāh[2947]

Eserde, Mısır şahının gördüğü rüya diğer eserlerdeki tahkiyeyle benzer ayrıntılara sahiptir:

Ki mer'āda yidi dāne baḳardan
Ki seyr eylerdiler ḳuvvetle ferden

Gezerken her birisi ḫurrem ü şād
'Amelden her birinüñ boynı āzād

[2943] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 683-684.
[2944] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 684.
[2945] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 684.
[2946] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 685.
[2947] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 478.

Yidi lāġar baḳar hem nā-gehānī
İrişür anda ol mer'ā zamānı

Yidi ḳuvvetlüye idüp teheccüm
'Alefveş yirler anı bi-tevehhüm

Yidi ḫūşe hem ol nev' üzre nev-ber
Biter bir mezra' içre tāze vü ter

Yidi ḫūşe daḫı yanınca yābis
Ṣarılur anlara olup melābis

Ḳurudur her birin pejmürde eyler
Ḫazān bergi gibi efsürde eyler[2948]

Aynı anlatıda diğer bütün anlatılarda olduğu gibi Mısır şahının rüyasını muabbirlerinin yorumlayamadığı ve Hz. Yusuf'un daha önce zindan arkadaşı olan kişinin Mısır şahına bu rüyanın yorumlanması için Hz. Yusuf'u işaret ettiği ifade edilir.[2949]

Anlatıda son olarak Mısır şahının rüyasını, Hz. Yusuf'un diğer anlatılarla benzer bir şekilde tevil ettiği ve buna göre Mısır'da önce yedi yıl bolluk olacağını, ardından gelen yedi yılda ise kıtlık olacağını ifade ettiği dile getirilir.[2950]

Bu yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında, Mısır sultanının gördüğü düşün, ufak tahkiye farkıyla diğerlerine benzer şekilde ele alındığı görülür:

Sulṭân aydur yidi ṣıġır gördüm
Bunlaruñ üstüne binüp yürürem

[2948] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 478.
[2949] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 478-479.
[2950] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 479-480.

Key semüz öküzleridi her biri
Ṣu ṣığırından büyükidi her biri

Yidisi daḫı baňa ḳarşu durur
Baḳaram bunları görür gözlerüm

Yidi arıḳ ṣığır daḫı irişür
Ol semüz ṣığırlar içine girür

Ol semüz ṣığırları anlar yidi
Zerrece yirinde nesne ḳomadı

Uçdı ḳuş gibi bular göge çıḳar
Mıṣr ḫalḳı dirilmiş aňa baḳar

Ben daḫı ṭaňa ḳaluram ṭururam
Yine düş içinde ol dem görürem

Yidi baş buġday daḫı ḳupḳuru
Uçdu anlar daḫı göge yuḳaru[2951]

Eserde, sultanın düşünü yorumlaması için getirilen muabbirlerin, sultanın gördüğü düşü Şeytani olarak tarif edip diğer bütün eserlerde olduğu gibi yorumlayamadıkları bellidir:

Ol mu'abbirler bunı işitdiler
Baş urup sulṭân öňinde didiler

Didi iş bu düşüň şeyṭandur

[2951] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 208-209.

Ta'bîri yoḳdur bunuň hem fânîdür

Buňa ta'bîrnâmede yoḳdur ḫaber
Biz ne diyelüm iy şâh-ı mu'teber[2952]

Hadisenin devamında, sakinin zindandan çıkıp Hz. Yusuf'u sultanın yanında anmasına kadar geçen zamanın bir yıl sürdüğü ayrıntısı verilir:

Yûsuf ısmarlamışdı sâḳîye
Ḥaḳ Te'âlâ unutdur[dı] anı sâḳîye

Bir yıl anda ḫâṭırına gelmedi
'Aḳlına gelüp Yûsufi aňmadı[2953]

Sakinin teklifi ve telkini, Mısır sultanının aklına yatar ve sultan sakiyi rüyaları yorumlatması için zindana Hz. Yusuf'un yanına gönderir.[2954]

Aynı anlatıda Hz. Yusuf'un, Mısır sultanının rüyasını sakiye, önce yedi yıl bolluk ve bereket olacağı, ardından gelen yedi yılda ise çok şiddetli kuraklık olacağı şeklinde yorumladığı görülür.[2955]

Eserde, bu hususta son olarak Hz. Yusuf'un, sakiye alınması gereken bazı tedbirleri de anlattığı görülür:

Kim ucuzlulıḳda daḫılcuḳ eküň
Yir ḳomaňuz cümlesin anuň eküň

Ba'żı buġdayı ekin eyleyesiz

[2952] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 209.
[2953] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 210.
[2954] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 210-211.
[2955] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 212.

Ba'żısın şapı bir ḳoyasız

Ol yidi yıl şapı birle buġdayı
Ḳoyasız anbar içine buġdayı

Ol toḫumdan çer idüben aňa yiyesiz
Ḳalanın anuň pinhān idesüz

Gerek ola ḳızılıḳda sizlere
Dimişemdür ḥaḳ sözi ben sizlere[2956]

Aynı yüzyıl anlatılarından Taşlıcalı Yahya'da, Mısır meliki Reyyân'ın gördüğü rüyanın diğer anlatılarla paralel bir tahkiyeye sahip olduğu görülür:

Uyurken 'âlem-i ma'nâda ol şâh
Yedi gâv-ı semîni gördi nâgâh

Ol arada yedi baş gâv-ı lâġar
Şitâb ile gelüp ḳaldurdılar ser

Belerdüp gözini açdı femini
Yidi cümle yedi gâv-ı semîni

Baḳarken lu'bet-i zâl-i cihâna
Anuň ardınca bu devr-i zemâne

Yedi ḳıt'a bu ḳurı ḫûşe bitürdi
Yedi ter ḫûşeyi bir bir yitürdi[2957]

[2956] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 212-213.
[2957] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 150-151.

Yine birçok anlatıda olduğu gibi Taşlıcalı'nın anlatısında da Mısır melikinin gördüğü rüyanın karışık ve anlaşılması güç rüyalardan kabul edildiği bilgisi verilir.[2958]

Aynı anlatıda, sakinin zindandan çıkması ve Melik Reyyân'ın yanında Hz. Yusuf'u hatırlaması arasında ne kadar vakit geçtiği belirtilmeden sakinin, Melik Reyyân'dan izin alıp rüyayı yorumlatmak için zindana gittiği belirtilir.[2959]

Anlatıda bu hususta ki son ayrıntı olan Hz. Yusuf'un, Melik Reyyân'ın rüyasını yorumlaması hadisesinin diğer eserlerde olduğu gibi ele alındığı görülür. Buna göre Melik Reyya'nın rüyası, Hz. Yusuf tarafından, *"Yedi ter ḫûşedür ucuzluġa dâl/Ucuzluḳ ola ġāyetde yedi sâl"* ve *"Yedi yıl ola ḳıtlıḳlar ziyâde/Ḳalalar ḳıllet ü derd ü belâda"*[2960] şeklinde Mısır'da yedi yıl boyunca bolluk, ardından gelen yedi yılda ise şiddetli bir kıtlığın ve yokluğun yaşanacağı yollu tevil edilir.

Bu yüzyıldaki bir diğer anlatıda Şerîfî'nin, Hz. Yusuf'un zindandan çıkmasını sağlayanın, Allah'a ettiği duaların kabul olması neticesinde Mısır sultanının gördüğü rüya vesilesiyle olduğu ifade edilir:

İdüp Yūṣuf recā faẓl-ı Ḫudā'dan
Çıḳardı kendü tedbīrin aradan

Meger sulṭān düşinde oldı āgāh
Görindi yidi gāv uyḫuda nā-gāh

Semizdi biribirinden biterdi
Biribirine beňzer ḫūb-terdi

Yidi lāġar öküzler oldı peydā
Olur a'lālara ḳarşu hüveydā

[2958] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 151.
[2959] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 151.
[2960] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 151.

Teheccümle arıḳ olanlar yidiler
Semiz olan yidi gāvı yidiler

Görür ardınca yidi dāne ḫūşe
Ki bişmiş tāze virür cāna tūşe

Bitüp ardınca yidi ḫūşe yābis
Olur ol raṭba ol yābis mülābis

Bu yābis raṭb olanlarla bir oldı
Ṣolup ter ḫūşeler de yābis oldı[2961]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere, diğer anlatılarla ufak tahkiye farklılıkları dışında bu anlatıda da Mısır sultanının rüyasının; yedi zayıf öküzün, yedi semiz öküzü yediği ve yedi kuru başağın da yedi taze başağı soldurduğu şeklinde tahkiye edildiği görülür.

Yine bu anlatıda da diğer bütün anlatılarda ittifakla üzerinde durulan Mısır sultanının rüyasının kimse tarafından yorumlanamadığı bilgisine de yer verilir.[2962]

Aynı müellifin, zindan arkadaşının zindandan çıktıktan sonra Hz. Yusuf'u Mısır sultanının yanında anımsamasına kadar geçen süreyi kesin bir şekilde belirtmese de hadisenin üzerinden çokça vaktin geçtiği aşağıdaki tahkiyeden anlaşılmaktadır:

Aňa ki Yūsuf itmişdi emānet
Niçe gün andan ummuşdı i'ānet

Aňup orada ol ehl-i baṣīret
Didi var bir cüvān-ı pāk-sīret

[2961] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 26.
[2962] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 26.

Olupdur kūşe-yi zindān esīri
Ḥaḳ itmiş ʻilm-i taʻbīrüň ḫabīri[2963]

Anlatıda bu hususta ki son ayrıntı, diğer anlatılarla benzer bir şekilde tahkiye edilir ve sultanın gördüğü rüyanın, Hz. Yusuf tarafından Mısır'da önce yedi yıl boyunca bolluk yaşanacağı ve ardından gelecek yedi yılda ise kıtlık zamanlarının hüküm süreceği şeklinde yorumlandığı görülür.[2964]

Aynı yüzyıldaki Ziyai Yusuf'ta da Mısır şahının gördüğü rüyanın diğer anlatılarla benzer bir şekilde tahkiye edildiği görülür. Buna göre Mısır şahı; yedi zayıf sığırın, yedi semiz sığırı yediğini ve yedi kuru başağın da yedi taze başağı sarıp soldurduğu şeklinde bir rüya görmüştür.[2965]

Yine eserde, Mısır şahının gördüğü rüyanın kimse tarafından yorumlanamadığı ve bu rüyanın karışık rüyalar kabîlinden görüldüğü ifade edilir.[2966]

Hadisenin devamında, zindan arkadaşı olan gencin Hz. Yusuf'u hatırlayıp Mısır sultanına bildirmesi hadisesinde, Hz. Yusuf'un zindan arkadaşı olan gencin zindandan çıktıktan ne kadar zaman sonra Hz. Yusuf'u hatırladığı belirtilmese de Mısır sultanından izin alarak düşünü yorumlatmaya gittiği hadisesine bu anlatıda da yer verilir:

Meger şol kimse kim zindānda nāgāh
Olubdu Yūsuf'un ḥālinden āgāh

Didi kim bir civān-ı pāk-sīret
Hümāyūn manẓar ü ehl-i baṣīret

[2963] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 26.
[2964] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 26-27.
[2965] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 420-421.
[2966] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 421.

Esīr-i gūşe-i zindān olupdur
Dili künc-i rumūzegān olupdur

Öňünde her düşün ta'bīri ẓāhir
Bu deryāda dili ġavvāṣ-ı māhir

Olursa iẕn aňa eydem bu ḫābı
Ola ta'bīrinüň rūşen cevābı

Didi şeh bu işe bizden ne destūr
Dürüş kim keşf ola bu rāz-ı mestūr[2967]

Ziyai Yusuf'ta da Mısır şahının gördüğü rüyanın, Hz. Yusuf tarafından diğer eserlerle ufak anlatı farlılıkları dışında ortak olduğu görülür. Buna göre Hz. Yusuf, buradaki yorumunda da Mısır şehrinde yedi yıl boyunca yaşanacak bir bolluk zamanından sonra yedi yıl boyunca sürecek bir kıtlık zamanından bahsetmektedir.[2968]

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'de hadise Melik Reyyân'ın gördüğü rüya ile başlar. Buradaki rüyanın da diğer anlatılarla çok yakın bir tahkiyeye sahip olduğu görülür:

Ol Melik uyur meger rü'yā görür
Niliň ol ṣuyı kesilmiş yér ṭurur

Çıḳdı yérinden anuň yeddi öküz
Ṭavlu ḳuvvetlü be-ġāyet gey semūz

Yeddi daḫı çıḳdı ġāyetde ża'īf
Tenlerinde laḥmı yok ġāyet naḥīf

[2967] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 421.
[2968] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 422.

Yedi daḫı sünbülü buġday ṭolu
Çıḳdı andan dānesi olmış ḳuru

Yeddi sünbül daḫı çıḳdı yaş u ḫoş
İçlerinde dānesi yoḳ başı boş

Ol Melik yanına anlar geldiler
Ol ża'īfler ṭoluları yédiler

Ol ḳalanlar birbirine ṣarılur
Ḳalḳup ol yérden semāvāta varur[2969]

Anlatıda, diğer anlatılardan farklı olarak Mısır melikinin rüyasını duyduklarında hayretler içinde kalan muabbirlerin, Mısır melikinden izin alıp üç gün boyunca tabir kitaplarından bu rüyanın manasını anlamaya çalıştıkları ifade edilir:

Ol mu'abbirler taḥayyür oldılar
Üç güne mühlet Melikden aldılar

Varuban ta'bīr kitābın aldılar
Géce gündüz fikre anlar daldılar[2970]

Üç günün sonunda, muabbirlerin diğer anlatılarda olduğu gibi Mısır melikinin rüyasını yorumlayamadıkları dile getirilir.[2971]

[2969] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 227.
[2970] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 228.
[2971] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 228.

Aynı anlatıda sakinin, Hz. Yusuf'u Mısır melikinin yanında hatırladığı sahnede, zindandan çıktıktan ne kadar süre sonra Hz. Yusuf'u hatırına getirdiği ile ilgili bir kayıt bulunmaz.[2972]

Eserdeki bu hususdaki ilginç ve diğer eserlerden farklı olan bilginin; Hz. Yusuf'un, Mısır melikinin gördüğü rüyanın tevilinin ayrıntılarına girmezden evvel sakiye, *"Ol dédi on beş sene āḫir öte/Soňra yeddi yıl taḫıl gāyet bite"*[2973] şeklinde bir yorumda bulunup bolluk zamanları için henüz on beş senelik bir zamanın olduğunu belirtmesi olduğu söylenebilir.

Melik'in gördüğü rüyanın, Ahmedî-i Âmidî'de de diğer anlatılarda olduğu gibi Hz. Yusuf tarafından öncelikle yedi yıl sürecek bir bolluk dönemine, sonrasında ise yedi yıl sürecek bir kıtlık dönemine işaret ettiği şeklinde tevil edildiği görülür.[2974]

Bu yüzyılın bir diğer anlatısında Oflu Bilâl Efendi'nin, Mısır meliki Reyyân'ın Mısır ve Şam ahalisi tarafından anlaşılamayan ve yorumlanamayan[2975] rüyasının diğer eserlerle benzer ayrıntılara sahip olduğu görülür:

Bir ulu deryā kenārında görür ol şāh özin
Çıḳdı deryādan yedi ṣıġır semüz ġāyet ṭuru

Geldi ardınca yedi ṣıġır daḫi mehzūl ḳatı
Şöyle kim ṭāḳatları yok yürümege ey ulu

Yutdı şol mehzūl ṣıġırlar ḳaldı sīmān lā-nişān
Ġālib oldı mehzūl ancaḳ ḳalmadı hīç reng ü bū

Hem görür kim yedi dāne sünbül buġda yeşil
Kim henüz dānesi bellü oldı diňle ey 'amū

[2972] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 228.
[2973] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 228.
[2974] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 228-229.
[2975] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 135.

Daḫi bundan ġayrı yedi ḳurı sünbül gördi dir
Kim olup vaḳt-ı haṣādı dāneleri ḳubḳuru

Ġālib olmış ḳurı sünbül bellüsüz oldı yeşil
Ḳalmadı hīç ṣūret-i dāne çü maḥv oldı ḳamu[2976]

Anlatıda, yalnızca Mısır ve Şam ahalisinin değil Melik Reyyân'ın kahin ve müneccimlerinin de yukarıdaki rüyayı karışık ve anlaşılması güç rüyalardan sayarak yorumlayamadıkları ayrıntısına da yer verilir.[2977]

Bu hususta diğer bütün anlatıların aksine Oflu Bilal'in anlatısında, Mısır melikine rüyasını yorumlayabilecek kişinin, zindanda mahpus olarak bulunan bir kimse olduğu bilgisinin küçük bir çocuk tarafından haber verildiği ve sakiden bahsedilmediği görülür:

Bir ṣabī meclisde ḥāżır idi didi kim bilüň
Ben işitdüm vardurur zindānda bir er sevgülü

Ġayeti ta'bīr ider rü'yāyı te'vīli laṭīf
Bu sözi işitdi sāḳī durdı yirinden örü[2978]

Eserde, her ne kadar Mısır melikine zindandaki Hz. Yusuf'u haber veren küçük bir çocuksa da devamında zindana gidip Melik Reyyân'ın düşünü Hz. Yusuf'a yorumlatmak isteyenin saki olduğu anlaşılmaktadır:

Ġayeti ta'bīr ider rü'yāyı te'vīli laṭīf
Bu sözi işitdi sāḳī durdı yirinden örü

[2976] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 135-136.
[2977] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 136-137.
[2978] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 137.

Beni gönder didi ey şāhım o zindāna varam
Te'vīlini rü'yānuň getürem saňa mū-be-mū

Zīrā bundan aḳdem anı tecribe itdüm yaḳīn
Ḳulı re'yine muṭābıḳ miṯli yoḳ gökcek ḫulū

Hem baňa tenbīh idüp ẕikr it beni unutmaġıl
Yedi yıl oldı benüm ḫāṭırıma gelmedi u[2979]

Yukarıdaki manzumeden, sakinin zindandan kurtulduktan sonra Mısır melikinin yanında Hz. Yusuf'u hatırlamasına kadar geçen zamanın yedi yıl olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Yusuf'un, sakinin kendisine ilettiği rüyayı diğer anlatılarda olduğu gibi Mısır'da önce yedi yıl bolluk olacağı, akabinde gelen yedi yılda ise kıtlık olacağı şeklinde tabir ettiği belirtilir.[2980]

Bu yüzyılda müellifi belli olmayan bir anlatıda, Mısır padişahının rüya görmesinin, Hz. Yusuf'un zindandan çıkmak için Allah'a ettiği dualaların kabul olması vesilesiyle gerçekleştiği belirtilir.[2981]

Anlatıda, Mısır padişahının rüyasında; yedi zayıf sığırın, yedi semiz sığırı yediği ve yedi baş buğdaydan ikisinin uçarak göğe çıktığını gördüğü ifade edilir.[2982]

Diğer anlatılarda olduğu gibi burada da Mısır padişahının gördüğü düşün muabbirler tarafından yorumlanamadığı ve muabbirlerin bu düşü, Şeytan işi bir düş olarak tarif ettikleri görülür:

mu'abbirler dėdiler kim ey sulṭānımız

[2979] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 137.
[2980] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 138-139.
[2981] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 166-167.
[2982] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 167-168.

saŋa ḳurbān olsun bu cānımız

işbu gördügüŋ düş şeytāndur
ta'bīri yokdur bu fānidür

ta'bīrini bilmezüz biz bu düşüŋ
devletiŋ artsun uzun olsun[2983]

Aynı anlatıda şerbetdarın, padişaha düşünü yorumlatmak için Hz. Yusuf'u önerdiği görülürse de şerbetdarın zindandan çıktıktan ne kadar bir zaman sonra Hz. Yusuf'u padişahın huzurunda anımsadığı hususunda bir bilgi verilmez.[2984]

Eserde son olarak Hz. Yusuf'un, Mısır padişahının rüyasını diğer anlatılarda olduğu gibi Mısır şehrinde önce yedi yıl bolluk, sonrasındaki yedi yılda ise kıtlık yaşanacağı şeklinde tabir ettiği görülür.[2985]

Molla Câmî'nin meşhur anlatısında da bu hususta Mısır padişahının gördüğü rüyanın diğer anlatılarla paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Buna göre Câmî de Mısır padişahının; yedi semiz öküzü, yedi cılız öküzün yediğini ve suya kanmış yedi başağın, yedi kuru başak tarafından sarılıp kurutulduğunu gördüğünü tahkiye eder.[2986]

Anlatıda, yine diğer anlatılarla benzer bir şekilde Mısır padişahının gördüğü düşü muabbirlerin, *"Bu, tabir edilecek rüya değildir; vehm ü hayâlden ibarettir."* ve *"Akıl bu rüyayı tabire müsait değildir! Bunu tabir etmemek, en doğrusudur!"*[2987] şeklindeki ifadelerinden yorumlayamadıkları anlaşılmaktadır.

Bu hususta Câmî'de de diğer anlatılardakine benzer şekilde Hz. Yusuf'un zindan arkadaşının, Hz. Yusuf'u hatırlayıp Mısır padişahına rüyasını yorumlatmak için önerdiği[2988], ardından zindana gidip Hz. Yusuf'tan bu rüyanın, Mısır'da ilk yedi yıl

[2983] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 168.
[2984] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 169.
[2985] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 170.
[2986] Câmî, *a.g.e.,* s. 125.
[2987] Câmî, *a.g.e.,* s. 125.
[2988] Câmî, *a.g.e.,* s. 125.

bolluk, sonrasındaki yedi yılda ise şiddetli bir kıtlık ve kuraklık olacağı şeklindeki yorumunu öğrendiği ifade edilir.[2989]

Semavi kitaplardan Tevrat'ta başsakinin Hz. Yusuf'u hatırlamadığı ve Hz. Yusuf'un, bu sebeple iki yıl daha zindanda kaldığı[2990] ifade edilirken Kur'ân'da ise Hz. Yusuf'un zindandan kurtulacağını bildiği kimseye, efendisinin yanında kendisini anmasını istemesini zaman tahdidi belirtilmeden Şeytan'ın unutturduğu ifade edilir.[2991]

Mısır sultanının gördüğü rüyanın Tevrat'ta, Kur'an'ın aksine daha ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı görülür. Yine Tevrat'ta Mısır Firavun'u iki ayrı rüya görürken birinci rüyada, Firavun Nil nehri kenarında dururken nehirden yedi güzel ve besili ineğin çıkıp otlamaya başladığı, ardından Nil nehrinden yedi tane cılız ve çirkin ineğin çıkarak güzel ve besili inekleri yemeye başladığı anlatılır.[2992]

Tevrat'taki ikinci rüyada Firavun'un, tek saptan güzel ve dolgun yedi başak çıktığını, bunların ardından yedi cılız başağın çıkıp iri ve dolgun yedi başağı yuttuğunu gördüğü ifade edilir.[2993]

Kur'an'da ise Mısır kralının gördüğü rüya bir tanedir. Buna göre, Mısır kralının yedi semiz ineğin, yedi cılız inek tarafından yendiğini, ardından yedi yeşil başak ve kalanı kuru olan başaklar gördüğü ifade edilir.[2994]

Tevrat'ta, Firavun'un gördüğü rüyanın sabahında, Mısır'ın tüm büyücü rahiplerini ve bilge adamlarını çağırıp rüyalarını onlara anlattığı[2995] belirtilirken Kur'ân'da, Mısır kralının şehrin ileri gelenlerine eğer siz bu rüyayı yorumlayabiliyorsanız bana açıklayınız şeklinde bir talepte bulunduğu anlatılır.[2996]

[2989] Câmî, *a.g.e.,* s. 126.
[2990] Tevrat/Başlangıç: 40:14; 41:1.
[2991] Kur'ân/12: 42.
[2992] Tevrat/Başlangıç: 41: 2-4.
[2993] Tevrat/Başlangıç: 41: 5-7.
[2994] Kur'ân/12: 43.
[2995] Tevrat/Başlangıç: 41: 8.
[2996] Kur'ân/12: 43.

Tevrat'ta Mısır'ın tüm büyücü rahiplerinin ve bilge adamlarının Firavun'un rüyasını yorumlayamadığı[2997] tahkiye edilirken Kur'ân'da da Tevrat'takiyle benzer şekilde, tabircilerin Mısır kralının gördüğü rüyayı karmakarışık düşlerden diye tarif edip yorumlayamadıkları görülür.[2998]

Her iki semavi kitapta da sakinin, Hz. Yusuf'u hatırladığı sahne olarak Mısır kralının rüyalarına cevap alamadığı an gösterilir.[2999] Tevrat'ta başsakinin, kendisi ve başekmekçinin zindan serüvenini (gördüğü rüyalar ve İbranî bir gencin o rüyaları doğru bir şekilde yorumlaması) Firavun'a anlattığı[3000] ifade edilirken Kur'ân'da, zindandaki iki kişiden kurtulmuş olanının, Mısır kralına Hz. Yusuf'u ima ederek kendisini zindana göndermesi durumunda rüyasının yorumunu ondan öğrenebileceğini söylediği ifade edilir.[3001]

Tevrat'ta Hz. Yusuf'un, rüyaların yorumunu Firavun'un bizzat kendisine yaptığı belirtilirken Kur'ân'da ise rüyanın yorumunu Mısır kralından izin alarak zindana giden kişiye (saki) yaptığı belirtilir.[3002]

Hz. Yusuf'un, Tevrat'ta Firavun'un gördüğü rüyayı, yedi güzel inek ve yedi güzel başağın yedi yılı işaret ettiği ve bu iki rüyanın manasının aynı olduğu[3003] bu rüyaya göre Mısır diyarında yedi yıl boyunca büyük bir bolluk olacağı şeklinde yorumladığı görülür.[3004]

Kur'ân'daki yorumunda ise Hz. Yusuf'un sakiye, yedi sene boyunca âdetleri üzerine ekin ekmelerini, mahsulden yiyecekleri kadarını alıp kalanını başağında bırakarak stoklamalarını söylediği görülür.[3005]

Yine Tevrat'taki anlatıda Hz. Yusuf'un, yedi zayıf ve kuru başağı, yedi kıtlık yılının habercisi olarak yorumladığı görülürken Kur'an'da bu kurak yıllarda tohumluk

---

[2997] Tevrat/Başlangıç: 41: 8.
[2998] Kur'ân/12: 44.
[2999] Tevrat/Başlangıç: 41: 9; Kur'ân/12: 45.
[3000] Tevrat/Başlangıç: 41: 10-13.
[3001] Kur'ân/12: 45.
[3002] Tevrat/Başlangıç: 41: 14-32; Kur'ân/12: 46-49.
[3003] Tevrat/Başlangıç: 41: 26.
[3004] Tevrat/Başlangıç: 41: 29.
[3005] Kur'ân/12: 47.

olarak saklayacakları az miktar dışında kalanların ise bir zaman sonra tükeneceği ve ardından yedi kıtlık yılının geleceği şeklinde bir yorumda bulunduğu ifade edilir.[3006]

Kur'ân'da bu hususta son olarak Tevrat'ta bahsi geçmeyen yedi yıl süren kıtlık yıllarının ardından insanlara Allah tarafından yardım olunacağı ve meyvelerin sıkılacağı bir yılın geleceği bilgisi verilir.[3007]

Giritli'nin tefsirinde, Melik Reyyan'ın gördüğü rüya;

> *Melik (Reyyân) dedi ki: "Ben rü'yâmda gördüm ki, bir kuru dereden yedi semiz bakara çıktı. Ardınca yedi lâgar bakara çıkıp o semiz bakaraları yuttu. Ondan sonra dâne bağlamış yedi adet yeşil ve kemâle ermiş yedi adet kuru başak gördüm ki bu kuru başaklar, o yeşil başakları sarıp sıkıp eserleri belirmeyecek sûrette meydândan giderdiler. Ey eşrâf u 'ulemâ! Eğer 'ilm-i ta'bîre âşinâ iseniz, benim bu rü'yâmı ta'bîr ediniz. Bunun hükmünü beyân ü takrîr ediniz."*
>
> *Eşrâf u 'ulemâ cevâben dediler ki: Bu bir karışık düştür. Biz böyle aslı olmayan menâmât-ı bâtılanın te'vîlini bilmeyiz."*[3008]

şeklinde kuru bir dereden yedi semiz ineğin çıktığı, ardı sıra yedi zayıf ineğin ortaya çıkıp bu semiz inekleri yuttuğu; akabinde yedi yeşil başağın, yedi kuru başak tarafından sarılıp yok edildiği şeklinde tarif edilirken rüyasını tevil etmeleri için kâhinlerini bir araya toplayan Melik Reyyan'a kâhinlerin, gördüğü bu rüyanın manası olan ve tabir edilebilir rüyalardan olmadığı cevabını verdiği görülür.

Eserdeki bir başka ayrıntıda; kâhinlerin, Mısır melikinin rüyasını yorumlayamamasına sebep olarak Allah'ın, Hz. Yusuf'u zindandan çıkartmak için onların basiretlerini bağlayarak kendilerini cevap vermekten aciz bırakması gösterilir:

> *Mâmâfih o kâhinler, 'ilm-i ta'bîrde mâhir, mütebahhir imişseler bile şu rü'yânın ta'bîri Yûsuf aleyhisselâmın mihnet-i habsten halâsıyla zuhûr-ı kemâline sebep olmak için Cenâb-ı Kādir-i Mutlak onların basîretlerini bağlamış, kendilerini i'tâ-yı cevâbdan âciz bırakmıştır.*[3009]

Yine eserde; sakinin, Hz. Yusuf'u Mısır melikine tanıtırken zindanda Hz. Yakup'un ailesinden âlim bir kişi olduğu ve ekmekçi ile zindana atıldıkları zamanda

---

[3006] Tevrat/Başlangıç: 41: 30-31; Kur'ân/12: 48.
[3007] Kur'ân/12: 49.
[3008] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 242-243.
[3009] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 257.

gördükleri rüyaların, bu kişi tarafından doğru bir şekilde tabir edildiği şeklindeki tarifi ve bilgilendirmesi üzerine Mısır melikinden rüyasının yorumunu öğrenmek için izin aldığı anlaşılmaktadır:

> *"Pâdişâhım! Zindânda âl-i Ya'kûb'dan bir 'alîm, hakîm zât vardır. Rû-yı zemînde rü'yânızın te'vîlini bir bilen var ise o da bu zât-ı fazîlet-şi'ârdır. Onun gibi 'ilm-âşinâ, hikmet-şinâs bir zât görülmemiş olduğunu herkes tasdîk eyler. Ben ve arkadaşım habbâz, mahbeste iken, birer rü'yâ görmüş, ona ta'bîr ettirmiş idik. Ta'bîr ettiği gibi zuhûr etti. İzn-i hümâyûnunuz olursa varayım, o kerîm-i ibn-i kerîmi göreyim. Rü'yânızı ona ta'bîr ettireyim. Efendimizi şu merâktan kurtarayım."*
>
> *Melik, sâkîyi memnûnen me'zûn eyledi. İşte onu âti'z-zikr âyet-i celîle sâkînin bu 'arz u istîzânını müş'irdir.*[3010]

Aynı eserde sakinin, Hz. Yusuf'u Mısır melikinin yanında hatırlaması hadisesinin gerçekleşmesinin, zindandan kurtulduktan sonra ne vakit gerçekleştiğine dair verilen bilgiler ihtilaflıdır. Bu hususta Giritli'nin eserinde, Fahr-ı Râzî'nin yaptığı tasnif şu şekildedir:

> *1 – Sâkî, Yûsuf Aleyhisselâm, kendisine "Beni efendinin nezdinde yâd et." diye hâlini melike 'arz u beyân etmeyi tavsiye buyurduğu vakitten birçok zamânlar geçtikten sonra onu tahattur etmiş.*
>
> *2 – Sâkî, nezd-i mülûkâne de nimetyâb-ı tereffüh ü sa'âdet olduktan sonra Yûsuf Aleyhisselâm hâtırına gelmiş.*
>
> *3 – Sâkî, tavsiye-i Cenâb-ı Yûsuf'u unutmuş, sonra anmış.*[3011]

Yukarıdaki tasnifteki ilk yoruma göre saki, Hz. Yusuf'un kendisine ettiği tembihi unutmuş ve tembihin üzerinden epey bir vakit geçtikten sonra tembihi hatırlamış; yahut ikinci yoruma göre saki, melikin yanında çeşitli nimetlere ulaşıp rahatladıktan sonra Hz. Yusuf'u hatırlamış, üçüncü ve son yoruma göre de kesin bir zaman tahdidi verilmeden sakinin, Hz. Yusuf'un tembihini bir müddet unutmuş ve sonrasında hatırlamıştır.

[3010] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 259.
[3011] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 265.

Yine Giritli Sırrı Paşa'nın belirttiğine göre bu unutma hadisesi yalnızca saki tarafından vuku bulmamış, Hz. Yusuf'un da sakiye kendisini efendisinin yanında anmasını talep ederken inşallah demeyi unuttuğu ifade edilmiştir.[3012]

Kur'ân'da olduğu gibi Giritli'nin tefsirinde de Hz. Yusuf'un, Mısır melikinin gördüğü rüyadaki besili inekler ve taze yeşil başakları bolluk yılları; zayıf inekler ve kuru başakları da kıtlık yılları olarak yorumlamış olmasının yanında, bu rüyayı yalnızca yorumlamakla kalmayıp saki vasıtasıyla Mısır melikine, sonra yiyeceğiniz ekinin, yiyebileceğiniz az bir kısmının dışındaki geri kalan mahsulü böcekler yemesin diye başaklarından çıkarmamak ve samanından ayırmamak gerekir şeklinde bir tavsiyede bulunduğu bilgisi de verilir ki buna sebep olarak da Mısır ikliminde arpa ve buğday nevinden hububatın senesi geçince dayanamayıp böceklenmesi gösterilir.[3013]

Yine yukarıdaki yorumların devamında Hz. Yusuf'un,

> *Şiddetle mevsûf olan o kıtlık seneleri geçtikten sonra bir feyzli, bereketli, bol yıl gelecektir ki o yılda nâfi' yağmurlar yağacak, halk kahtın şiddetinden kurtulacak, envâ'-ı hubûbdan başka üzüm, şeker kamışı, zeytûn, sîsâm gibi sıkılıp suyu alınmak şânından olan fevâkihin kesretinden müntefi' olacak demektir.*[3014]

şeklinde melikin rüyasını yorumlamaya devam ederek bahsi geçen kıtlık yıllarının son bulmasıyla birlikte mübarek bir yılın geleceğini, o mübarek yılda bolca yağmur yağıp her çeşit mahsulde bereket olacağını; üzüm, şeker kamışı, zeytin ve susam gibi şeylerin sularının sıkılıp onlardan fazlasıyla faydalanılacağını dile getirdiği görülürken ayette ifade edilen "O yılda sıkacaklar"[3015] buyruğuyla kastedilen şeylerin ne olduğu da izah edilmiş olur.

Süyûtî'nin tefsirinde belirttiğine göre Mısır Kralı, gördüğü rüyanın tevil edilebilmesi için sihirbaz, kâhin ve rüya tabircilerinden oluşan bir topluluğu huzuruna getirtmiştir.[3016]

[3012] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2, s. 265-266.
[3013] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2, s. 277-278.
[3014] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2, s. 285-286.
[3015] Kur'ân/12: 49.
[3016] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 196.

Eserde, Mücâhid'e dayandırılan bir bilgide sakinin zindandan çıktıktan sonra Hz. Yusuf'u hatırlamayı unutmasının, Şeytan'ın bir işi olduğu belirtilir.[3017]

Katâde ve İbn Zeyd'den nakledilen rivayetlerde, Hz. Yusuf'un ekinlerin bir kısmının başağında bırakılmasını istemesinin, onların zayi olmasını engellemek maksadıyla olduğu belirtilmiştir.[3018]

Taberî tarihinde ifade edildiğine göre Hz. Yusuf'un kendisini Mısır sultanının yanında hatırlamasını istediği sultanın sakisinin, şeytanın unutturması sebebiyle Hz. Yusuf'a verdiği sözü yedi yıl boyunca hatırlayamadığı belirtilir.[3019]

Aynı eserdeki bir rivayete göre, Hz. Yusuf'un zindandan kurtulmak maksadıyla Allah'tan değil de kuldan bir talepte bulunmasının Allah nezdinde hoş karşılanmadığı ve Allah'ın, Cebrail'i göndererek Hz. Yusuf'a başından geçen musibetlerde kendisini koruyup kollayanın kim olduğunu sordurarak Hz. Yusuf'un, yaptığı hatanın farkına varmasını sağladığı dile getirilir.[3020]

Yine Taberî tarihinde Mısır sultanının gördüğü rüya Kur'ân-ı Kerîm'de Yûsuf suresi kırk üçüncü ayetten aynıyla iktibas edilmiş ve Mısır sultanın, gördüğü bu rüyayı yorumlatmak maksadıyla sabah olunca Mısır'daki bütün rüya yorumcularını, yıldız bilimcilerini huzuruna çağırtıp onlara rüyasını anlattığı, huzurdaki bilginlerin ne kadar uğraşsalar da sultanın rüyasını yorumlayamayıp ona, bu çeşit rüyaların karışık rüyalardan olduğunu ifade ettikleri belirtilir.[3021]

Hadisenin devamında Mısırdaki bilginlerden aldığı cevap sonrasında çok üzüldüğü ifade edilen sultanın yardımına Hz. Yusuf'un zindan arkadaşlarından olup zindandan kurtulup sultanın yanındaki eski görevine dönen gencin koştuğu ve sultana bu rüyayı zindanda bulunan bir arkadaşının yorumlayabileceğini bildirdiği ifade edilir.[3022]

[3017] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 259.
[3018] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 262.
[3019] Taberî, *a.g.e.,* s. 271.
[3020] Taberî, *a.g.e.,* s. 272-273.
[3021] Taberî, *a.g.e.,* s. 274.
[3022] Taberî, *a.g.e.,* s. 274-275.

Mısır sultanından aldığı izinle zindana, Hz. Yusuf'un yanına gittiği ifade edilen sakinin, sultanın gördüğü bütün rüyayı Hz. Yusuf'a anlattığı ve ayrıntılı bir şekilde rüyanın yorumunu öğrendiği belirtilen eserde, Hz. Yusuf'un rüya yorumlarının aynıyla Kur'ân-ı Kerîm'deki Yûsuf suresinden iktibas edildiği görülürken Hz. Yusuf'un, sakiye ellerindeki buğdayı başağında muhafaza etmelerini söylemesinin ardından sakinin, zindandan ayrılıp sultanının huzuruna gittiği ifade edilir.[3023]

Yukarıdaki bilgiler ışığında, bu başlıkta yer alan hadiselerin Tevrat ve Kur'ân'da her ne kadar öz olarak benzerlik gösterdiği görülse de mesnevi şairlerinin, eserlerinde ayrıntı olarak yer verdikleri hususların tefsirlerde dile getirilen ayrıntılarla benzer ve hatta birçoğunun aynı olmasından yola çıkarak bu başlıkta ele alınan hususların, ekseriyetle İslami anlatılar ışığında mesnevilere yansıtıldığını söylemek mümkündür.

2.27. Mısırlı Kadınların ve Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un Günahsız Olduğunu Kabul Etmeleri ve Hz. Yusuf'un Zindandan Kurtuluşu

İncelediğimiz mesnevilerin hepsinde yer alan bu hadiseyi; mesnevi şairlerinin, Mısır kralının Hz. Yusuf'a elçi gönderip huzuruna çağırttığı, Hz. Yusuf'un zindandan hemen çıkmayıp adına sürülen kara lekeyi bertaraf etmek maksadıyla zindana atılmasına sebep olan Mısırlı kadınlardan zindana atılma sebebinin sorulmasını istediği ve nihayetinde kadınların ve Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a attıkları bühtanı itiraf ettikleri şeklinde ele aldıkları görülür. Hadisenin devamında, Mısırlı kadınların ve Züleyha'nın itiraflarını ve adının temize çıkarıldığını öğrenen Hz. Yusuf, genellikle devlet ricalinin de içerisinde bulunduğu merasimler eşliğinde zindandan çıkartılır ve saraya getirilir.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin varyantında, Hz. Yusuf'un esasen babası Hz. Yakup tarafından kendisine edilen bir dua ve bu duanın kabul buyrulması üzerine

[3023] Taberî, *a.g.e.,* s. 275-276.

zindandan çıktığı bilgisi yer alır. Yine bu kısımda dikkat çekici bir taraf da Hz. Yusuf'un zindanda on iki yıl mahpus olarak kaldığı bilgisidir:

On iki yıl Yūsuf zindān içre idi
Pes Ya'ḳūbuŋ̑g du'āsı aňa irdi
Anda kim evvel yād ḳılduḳ idi
Ol ma'nīden ḳuzı necāt olur imdi

Hemān-dem Cebrā'il keldi ta'cīl
Yūsufa viripdi anı Celîl
Düşden idi saŋ̑ga zaḥmet renc bilgil
Hem rāḥat dag̈ı düşden olur imdi[3024]

Ali'nin eserinde Mısır meliki, rüyasını yorumlayan Hz. Yusuf'un derhal zindandan çıkartılması emrini verir. Saki, aldığı bu emri Hz. Yusuf'a iletir. Bu esnada Hz. Yusuf, adını temize çıkarmak ve zindana atılmasına sebebiyet veren hadisenin aslını ortaya çıkarmak için saki vasıtasıyla Mısır melikinden bir talepte bulunur. Bu talep eserde,

Yūsuf aydur sāḳīye kerü varg̈ıl
Elin kesen 'avratları cümle dergil
Bu işe sen yavlaḳ sen becidd olg̈ıl
Melik Reyyān niteligin bilsün imdi[3025]

şeklinde dile getirilir.

Mısır meliki, Hz. Yusuf'un bu isteğini yerine getirir, Mısırlı kadınlara ilaveten Zeliha'yı da bu toplantıda hazır eder:

Sāḳī kelip Reyyāna ḫaber virdi

[3024] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 214-215.
[3025] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 220.

Melik Reyyān bu ḫaberi ṣavāb kördi
Elin kesen ‘avratları cümle dirdi
Zelīḫa dağı anda ḥāżır olur imdi’’[3026]

Hadise, Mısırlı kadınlara melikin elinizi neden kestiniz sorusuyla devam eder. Bu soruya Mısırlı kadınlar cevap vermeden Zeliha sözü alır ve günahlarının bağışlanmasını talep eder. Böylelikle Hz. Yusuf'un masumiyeti tescil edilir.[3027]

Ali, bu hadiselerin devamında bir ayrıntı üzerinde durur ve Hz. Yusuf'un zindandan çıkarılışı esnasında ona bir devlet merasimi yapıldığını belirtir:

Reyyān leşkeri cümle aṭa bindiler
Kelip zindān öng̑ünde aṭdan indiler
Yūsufı çıḳardılar alıp keldiler
Ḫil‘at keyürüp cümle şād ḳılur imdi[3028]

Hz. Yusuf'un zindandan çıkarılışının, bütün bir zindan ahalisi tarafından büyük bir üzüntüye sebep olduğu belirtilen eserde, Hz. Yusuf'un, zindan ahalisinin necatı için Allah'a yakardığı ve böylelikle onların da zindandan çıkmalarına vesile olduğu ayrıntısı dile getirilir.[3029]

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin eserinde, Ali'nin eserindekinin aksine Hz. Yusuf'un zindandan kurtuluşunun, Hz. Yakup'un ettiği dua sonucunda değil tutsaklığının yedinci senesinde, Allah'a kendisi için ettiği duanın sonrasında gerçekleştiği görülür:

Pes Yusuf tutsaḳ oldı
Uş yedinci yıl oldı

[3026] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 221.
[3027] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 221.
[3028] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 221.
[3029] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 222.

Ol Ḥaḳdan meded irdi
Yusuf çıḳıser girü

Bir gün hem Yusuf durdı
Ḥâlıḳına yalvardı
Ol ḳadar kim aġladı
Beni ḳurtarġıl diyü[3030]

Eserde, Hz. Yusuf'un zindandan çıkarılma hadisesi, diğer eserlerde olduğu gibi Mısır sultanının gördüğü düşü yorumlaması üzerine gerçekleşir. Hz. Yusuf'tan sultanın düşünün yorumunu öğrenen şarabdar, yeniden sultanın huzuruna çıkar. Sonrasında sultanın emriyle zindandan çıkarılması istenen Hz. Yusuf, şart olarak ellerini kesen kadınlardan bu hadisenin aslının sorulmasını ister. Sultanın emriyle hem ellerini kesen kadınlar hem de Zeliha huzura çağrılır. Sultanın huzurunda Zeliha suçunu kabul eder ve Hz. Yusuf'un doğruluğu tescil edilir. Hz. Yusuf'u zindandan çıkarmaya devlet ricali gider ve merasim eşliğinde onu zindandan çıkarırlar.[3031]

14. yüzyıl anlatılarından Darîr'de, Hz. Yusuf'un zindandan çıkarılmak istendiğinde yedi senedir mahpus olduğu ayrıntısı verilir:

'ibrī oġlıdur velī bedr-i münīr
yidi yıl oldı çeker zindān esīr[3032]

Eserdeki bir diğer ayrıntıda, Hz. Yusuf'un zindana atılmasının müsebbibi olan Mısır Aziz'inin, Mısır Padişahı tarafından huzura çağrıldığı ve Hz. Yusuf'un, padişahın ricası üzerine Aziz tarafından affedildiği bilgisi verilir:

pādişāh eydür eyā sāḳī aňa
lāyık oldur kim vezīr ola baňa

[3030] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 217.
[3031] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 219-221.
[3032] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 381.

ne sebebden kim çeker zindān-bend
ol yüzi gül aġızı bal sözi ḳand

sāḳī eydür (kim) aňa iy şāh-süvār
anı zindāna ‘azīz eyledi var

pādişāh eydür oḳuň gelsün ‘azīz
nişe zindān çekdi bu nice ‘azīz

geldi ilerü ol ‘azīzi gördiler
yūsuf aḥvālini andan ṣordılar

didi ḳulumdur bu benüm ol nev-cüvān
ṣatun aldum eyā şāh-ı cihān

oġlım olġıl diyü aňa söyledüm
soňra baňa ḫāyin oldı bilmedüm

ḳıyamadum ben anı öldürmedim
ṣuçıyıla ana zindān eyledüm

şāh eytdi anı āzād eylegil
benüm içün sen aňa dād eylegil

şāhā ben ḳulun diyüben söyledi
şāh öňinde yūsufı āzād eyledi[3033]

[3033] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 381-382.

Darîr'in anlatısında, Hz. Yusuf'a zindandan çıkarılacağı müjdesini veren kişinin kimliği belli değildir:

şāh eytdi at ṭon iletüň aňa
aluň anı tīz gelüň benden yaňa

geldiler zindāna yūsuf ḳatına
kim anı iltmege sulṭān ḳatına[3034]

Diğer eserlerde olduğu gibi burada da Hz. Yusuf'un, kendisini zindandan çıkarıp padişahın yanına götürmek isteyen kişilere, öncelikle iffetinin yeniden temize çıkarılması ve bunun için de ellerini kesen Mısırlı kadınların padişahın huzurunda kendisinin zindana atılmasına sebep olan hadisenin doğrusunu anlatması şartını koştuğu görülür:

yūṣuf eydür ḥabs içinde ḥümmāyem
tā ki ben ṭoġruluġum bildürmeyem

ne sebebden çekmişem zindān-bend
ben yidi yıl ḥabs içinde yā gezend

pādişāha iletüň benden selām
sorsun aḥvālim benüm şāh-ı kirām

ellerini kesen ol ḫātunları
şāh ḳatına oḳısun anları

tā ki anlar söyleye sözin hemīn
ergiden ṭoġrıyı bile şāh yaḳīn[3035]

[3034] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 382.
[3035] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 382-383.

Hadisenin devamında, diğer eserlerle benzer şekilde burada da Mısırlı kadınların ve Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un suçsuzluğunu ikrar ettikleri belirtilir.[3036]

Anlatının bu kısmında orijinal bir ayrıntıya yer verilir ve Mısır Aziz'inin, Züleyha'nın anlattıklarını duyunca onu boşadığı dile getirilir:

çün 'azīz-i mıṣr işitdi boldı teng
baş aşaġa ṣaldı ḥayrān oldı eň

döndi eydür iy züleyḫā çün baňa
böyle didüň ben ṭalaḳ virdüm saňa

iy züleyḫā benden olġıl sen berī
ḳanda kim göňlün diler anda yöri[3037]

Eserde bu hususta son olarak padişahın, Hz. Yusuf'un zindandan çıkışında ona çeşitli kıymetli libaslar giydirdiği[3038] ve bir tören eşliğinde saraya getirilirken de hamamda yıkatıldığı bilgisi verilir:

ṭaşra geldi ata bindi ol emīr
yöridi ḥammāma ol bedr-i münīr

başına geydi muraṣṣa' tāc-ı şāh
eyle ṣankim urubıdı sırr-ı māh

ḫalḳ-ı 'ālem anı gördi boldı şād
ḳamulara rūzī ḳılsun ḥaḳ murād

[3036] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 383-385.
[3037] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 386.
[3038] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 387-388.

yine devlet degdi mışra ʻizz ü cāh
kim yūsuf geldi tuʻizzü men teşā

girdi ḥammām içine bedr-i münīr
ṭoldı ḥammāmuň içi müşg ü ʻabīr

yūsufı yudılar bā-müşg ü gül-āb
ṣanki ḥammām içre ṭıġdı āfitāb

yūsufı bindürdiler hem ʻizz ü nāz
bā-ʻālem bā-ṭabl bā-zurnā vü sāz

çün sarāya geldi ol gül-ʻizār
girdi yūsuf içerü ḫūrşīd-vār[3039]

Aynı yüzyıldaki Süle Fakîh'te, Mısır sultanının, Hz. Yusuf'u huzuruna çağırttığı kişinin şarabdar olduğu ifade edilir:

Ḳulaḳ urur sulṭān anuň sözine
Döndi şarāb-dāra söyledi yine

Sulṭān eydür var getür ol yigidi
Aňa Taňrıdan gelirimiş nidī

Var getür ḳatumda otursun müdām
Taḫt öňinde yaraşur ol nīk ü nām[3040]

[3039] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 388-389.
[3040] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 293.

Eserde, Mısır sultanının, Hz. Yusuf'a şarabdar vasıtasıyla zindana atılmasına sebep olan hadiseyi sordurduğu ve Hz. Yusuf'un Mısırlı kadınlardan hiç bahsetmeyerek doğrudan Züleyha'yı işaret ettiği görülür:

Didi sulṭān çoḳ selām itdi size
Hem daḫı ışmarladı anda size

Kim ṣuçı nedür didi kim n'eyledi
Yā aňa it ki kim güç eyledi

...

Ne sebebden girdüň işbu zindāna
İt baňa kim ḫaber iltem sulṭāna

Yūsuf eydür Zelḫā bühtān eyledi
Beni uş bunda perīşān eyledi

N'eyledüm n'itdüm ben aňa bilmedüm
Ṣuçum işbu gey sözine girmedüm

Çoḳ yalvardı rāżī olmadum aňa
Zindāna ḳoydı cefā ḳıldı baňa[3041]

Eserdeki bir diğer ayrıntıda ise Hz. Yusuf'un zindan hayatının yedi yıl sürdüğü belirtilir:

Yidi yıldur ḳaldum uş zindānda ben
İmdi var söyle beni sulṭāna sen[3042]

[3041] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 294-295.
[3042] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 295.

Hadisenin devamında, şarabdarın bilgilendirmesiyle Mısır sultanının Züleyha'yı huzuruna çağırttığı ve Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın itirafları sayesinde adının temize çıktığı belirtilirken bu sahnelerin hiçbirinde ellerini kesen Mısırlı kadınların hadiseye dâhil edilmedikleri görülür:

Varuban Zelḫāyı alup geldiler
Pādişāh öñinde ḥāżır ḳıldılar

Sulṭān eydür yā Zelīḫā söylegil
Ne ṣuç eyledi Yūsuf saña digil

Gizlemegil ṭoġrı söylegil sözüñ
N'eyledi ki aña ḳaḳıdı özüñ

Zelḫā daḫı aġzın açdı söyledi
Hīç utanmadı ḥālin şerḥ eyledi

...

Taňrı beni aňa 'āşıḳ eyledi
'Işḳı gör anuñ baňa kim n'eyledi

Derdile yaḳdı yüregümüñ ucın
Bir gün oturmadı benümle ucın

Niçe yalvardumısa hīç baḳmadı
Bencileyin kendü daḫı aḳmadı

Ḳaçdı benden söyledügümce sözi
Beni gördükçe çevürdi hem yüzi

Ḳaḳıdum ben daḫı aňa n'ideyüm
Didim imdi buňa bir iş ideyüm

Bühtānile zindāna ḳoydum anı
Kim gele kendüzine seve beni

Rāżī ola çün didüm zaḥmeti göre
Gel,cek bu kez ḳatuma el vire[3043]

Anlatının bu hususta ki son ayrıntılarının, diğer birçok eserde olduğu gibi Mısır sultanının, Hz. Yusuf'a değerli elbiseler gönderdiği ve onun zindandan çıkışı için büyük bir tören tertip ettiği şeklinde tahkiye edildiği görülür.[3044]

Bu yüzyılın bir diğer anlatısında Garîb'in de diğer anlatılarda olduğu gibi Mısır sultanının, kendi rüyasını yorumlaması üzerine şarabdara görev vererek Hz. Yusuf'u zindandan çıkarmasını istediği belirtilir.[3045]

Eserde, yine diğer birçok eserle benzer bir şekilde, kendisini zindandan çıkarmak isteyen şarabdara, Hz. Yusuf'un ellerini kesen Mısırlı kadınlardan kendisi üzerine atılan iftiranın sorulmasını ve aklandıktan sonra zindandan çıkmak istediği ifade edilir:

Yūsuf eydür ṣorsun ol ḫatunlara
Şol beni görüp elin kĕsenlere

Var mı ṣuçum yoḳ mıdur sulṭān bile
Bilmeyicek vaḳt ola töhmet ola[3046]

[3043] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 296-297.
[3044] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 300-302.
[3045] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 574.
[3046] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 575-576.

Hadisenin bu kısmında, Hz. Yusuf'un üzerine atılan iftiranın yalnızca ellerini kesen Mısırlı kadınlar tarafından izale edildiği belirtilirken Züleyha'nın bu esnada Mısırlı kadınların yanında olmadığı anlaşılır:

Vardı sulṭāna şarābdār söyledi
Sulṭān ol ḫatunları cem' eyledi

Didi söyleň bunı niçün itdiňüz
Yūsuf'ı ol zindāna iletdiňüz

Ṣuçı var mıdur anuň idüň baňa
Niçün itdiňüz bu işleri aňa

Didiler kim ḥāşā sulṭānum özi
Ṭoġrıdur ol egri söylĕmez sözi

Hīç birimüze bizüm meyl itmedi
Ṭoġrı yolu ḳoyup egri gitmedi

Biz aňa nice ḥileler itmişüz
Mekr idüben zindāna iletmişüz

Hep bilürler Zelḫa'dur bunı iden
Ḫāṭır-içün didiler bizüz iden[3047]

Yukarıdaki manzumede Mısırlı kadınların esas suçlu olarak Züleyha'yı işaret ettikleri görülür.

[3047] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 575-576.

Anlatıda son olarak diğer birçok eserde olduğu gibi Mısır sultanının Hz. Yusuf'u değerli giysilerle süslettiği, onun geçtiği yerleri bir merasim alanına çevirttiği ve Hz. Yusuf'un böylelikle saraya geldiği ifade edilir.[3048]

Aynı yüzyıldaki Şeyyâd Hamza'nın anlatısında da diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde Hz. Yusuf'un, Melik Reyyân tarafından zindandan çıkarılmak istenmesinin sebebi, Melik Reyyân'ın rüyasının Hz. Yusuf tarafından doğru tabir edilmesi olarak gösterilir.[3049]

Yine aynı şairin, diğer birçok anlatıda ele alındığı gibi Hz. Yusuf'un, zindandan çıkmak için ellerini kesen Mısırlı kadınların ve Züleyha'nın, Melik Reyyân'ın huzurunda kendi adını temize çıkarmalarını istemesini şart olarak koştuğunu dile getirdiği görülür.[3050]

Hadisenin devamında, Melik Rayyân'ın ellerini kesen Mısırlı kadınları ve Züleyha'yı huzurunda karşılayıp onlardan Hz. Yusuf'un masum olduğunu öğrendiği belirtilir.[3051]

Eserde son olarak Züleyha'dan ve ellerini kesen Mısırlı kadınlardan Hz. Yusuf'un suçsuz olduğu bilgisini alan Melik Reyyân'ın bütün bir Mısır ahalisini de yanına alarak Hz. Yusuf'u zindandan bizzat çıkarmaya gittiği ayrıntısı verilir.[3052]

15. yüzyılda Tebrizli Ahmedî'de de hadise Hz. Yusuf'un tabir ettiği rüyayı duyan Mısır padişahının, sakiden Hz. Yusuf'u huzuruna getirmesini ve dolayısıyla zindandan çıkarmasını istemesi ile başlar.[3053]

Anlatıda, sakinin Hz. Yusuf'u zindandan çıkarmak istemesi üzerine Hz. Yusuf'un verdiği cevap ilginç bir ayrıntıyı da haizdir. Buna göre, Hz. Yusuf'un sakinin teklifine verdiği *"Tâ 'Azîz ile Zelîḫâ gelmedin/Bu işüñ aṣlını sulṭân bilmedin"*[3054]

[3048] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 577-578.
[3049] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 179-181.
[3050] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 181.
[3051] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 181.
[3052] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 183.
[3053] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 51b.
[3054] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 52a.

şeklindeki cevaptan ve akabinde dile getirdiği *"Ben varıcaḳ tâ naẓar ḳıla baňa/Anuň-içün varmazam şimdi aňa"*[3055] şeklindeki ifadeden iffetini temize çıkarmak için ellerini kesen Mısırlı kadınlar yerine Mısır Aziz'ini ve Züleyha'yı sultanın huzuruna istediği görülür.

Hz. Yusuf'un açık isteğinin yanı sıra padişahın, ellerini kesen Mısırlı kadınları da huzuruna çağırttığı bilgisine eserde şöyle yer verilir:

Ḥükm ḳıldı ol 'Azîz-i der-zemân
Hem kişi ṣaldı Zelîḫâ'ya revân

Ol ḫâtûnlaruň diri olanların
Ḥâżır itdi sulṭân aňlaruň varın

Sâḳîye emr itdi sulṭân ol-zemân
Yüri var digil ki gelsün ol cüvân

Geldi sâḳî Yûsuf'a virdi ḫaber
Örü ṭurdı der-zemân ol şîr ü ner[3056]

Yukarıdaki manzumede, Hz. Yusuf'un da diğerleriyle birlikte yüzleşmek maksadıyla padişahın huzuruna getirildiği anlaşılmaktadır. Diğer eserlerin aksine burada Hz. Yusuf'un zindandan çıkarılması hadisesinde Hz. Yusuf'a giydirilen değerli kaftanlardan ve onu karşılamak için tertip edilen törenlerden bahsedilmediği görülmektedir.

[3055] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 52a.
[3056] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 52a.

Hadisenin devamında son olarak diğer bütün anlatılarda olduğu gibi Mısırlı kadınların da Züleyha'nın da Hz. Yusuf'un ismet sahibi bir kimse olduğunu ikrar edip suçlarını kabul ettikleri ifade edilir.[3057]

Bu yüzyıldaki bir diğer anlatıda Çâkerî'nin de diğer birçok anlatıda olduğu gibi Mısır şahının, saki vasıtasıyla Hz. Yusuf'un rüya yorumunu duyduğunda sakiden Hz. Yusuf'u zindandan çıkarıp huzuruna getirmesi talebinde bulunduğu görülür.[3058]

Aynı şair, sakinin Hz. Yusuf'a ilettiği davetin, Hz. Yusuf tarafından kabul edilmesinin, elini kesen Mısırlı kadınların iffetinin temize çıkarılması için şahın huzurunda hadiseyi yeniden anlatmaları şartına bağladığını belirtir:

Eger isterse zindāndan çıḳam şāh
Eyit kim emr ide ol an şehen-şāh

Beni şunlar görüp olurlar mest
Cemālüm pertevinden kesdiler dest

Geleler bir yere hem-çün s̱üreyyā
Ḳılalar gizlü aḥvālüm ifşā

Ki bende ne görüp ne aňladılar
Baňa zindānı mesken eylediler

Ola kim ola bu sır şāha rūşen
Ḥıyānetden ki benden pāk-dāmen[3059]

[3057] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 52a-52b.
[3058] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 357.
[3059] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 358.

Hz. Yusuf'un talep ettiği toplantıya hem ellerini kesen Mısırlı kadınların hem de Züleyha'nın katıldığı belirtilirken Hz. Yusuf'un masumiyetini her iki tarafın da ikrar ettiği ifade edilir.[3060]

Eserde hadise, şahın Züleyha'dan ve ellerini kesen Mısırlı kadınlardan Hz. Yusuf'un günahsız olduğunu öğrenmesi üzerine şahın talebi ile Hz. Yusuf'un zindandan çıkarılması şeklinde son bulur. Diğer birçok eserde olduğu gibi Çâkerî'de de Hz. Yusuf'un zindandan çıktığı sahnede bütün bir Mısır halkının nümayişle Hz. Yusuf'u karşıladığı ve Hz. Yusuf'un üzerinde şah tarafından hediye edilen değerli elbiselerin bulunduğu ifade edilir.[3061]

Yine bu yüz yılın bir diğer önemli anlatısında, Hamdullah Hamdî'nin de diğer birçok anlatının paralelinde, Hz. Yusuf'un zindandan Mısır şahı tarafından çıkarılmak istenmesinin sebebini Hz. Yusuf'un, şahın rüyalarını doğru yorumlaması olarak gösterdiği görülür:

Erdi çün ol cüvâna bu ta'bîr
Vardı Reyyân'a eyledi takrîr

Hâtır-ı şâh açıldı gonce misâl
Gül-i Ken'ânı istedi derhâl[3062]

Aynı şairin, diğer birçok anlatıda olduğu gibi zindanda yanına gelip kendisini oradan çıkarmak isteyen şahın hizmetçisine, şahtan ellerini kesen Mısırlı kadınlardan, kendisinin zindana atılmasına sebep olan hadisenin aslını sorup öğrenmesi ve böylelikle adının temize çıkması şeklinde bir istekte bulunduğu ifade edilir.[3063]

[3060] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 358-359.
[3061] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 360-361.
[3062] Hamdî, *a.g.e.*, s. 366.
[3063] Hamdî, *a.g.e.*, s. 367.

Hadisenin devamında, Mısır şahının daveti üzerine hem ellerini kesen Mısırlı kadınların hem de Züleyha'nın sarayda hazır olduğu ve sonrasında bunların hepsinin, Hz. Yusuf'un masumiyetini ikrar ettikleri dile getirilir.[3064]

Anlatıda son olarak Hz. Yusuf'un zindandan çıkış sahnesi tafsilatlıca tahkiye edilir. Buna göre, diğer birçok anlatıda olduğu gibi burada da Hz. Yusuf'un şah tarafından gönderilen değerli kaftanlar giydiği, yine kıymetli mücevherlerle süslendiği ve büyük küçük bütün bir Mısır halkının Hz. Yusuf'u karşıladığı ifade edilir.[3065]

15. yüzyıldaki son anlatıda Hatâyî-i Tebrizî'nin de diğer birçok anlatıda olduğu gibi Mısır sultanının Hz. Yusuf'u zindandan çıkarma teşebbüsünün rüyasının yorumlanması üzerine olduğu belirtilir.[3066]

Yine aynı şairin, diğer birçok eserde olduğu gibi Hz. Yusuf'un zindandan çıkmak için öne sürdüğü şartın, ellerini kesen Mısırlı kadınlarla Züleyha'nın yüzleştirilmesi ve kendi adının temize çıkarılması olduğunu dile getirdiği görülür:

Didi Yūsuf çıḳmazam ben gitmezem
Ol ḳadar zindānı ben terk etmezem

Tā ki sulṭān cem' ide ḫatunları
Zelḫāyla yüz-be-yüz ide anları

Ol ḫatunlar el kesende söylesün
Ḥaḳḳilen ol sözi taḥḳīḳ eylesün

...

Tā ki bilsün bunca il zindānı ben
Çekmişem nā-ḥaḳ bu ẓulm-ı dāmı ben[3067]

[3064] Hamdî, *a.g.e.*, s. 368.
[3065] Hamdî, *a.g.e.*, s. 370-371.
[3066] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 219-220.
[3067] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 220.

Eserin bu kısmında diğer eserlerden farklı bir ayrıntı verilir. Buna göre, Hz. Yusuf'un talebi üzerine ellerini kesen Mısırlı kadınlarla Züleyha'yı huzuruna toplayan Mısır sultanının Züleyha'ya *"Şāh ol dem Zelḫāya döndi söyledi/Yūsufa bühtān mı atmışduň didi"*[3068] şeklindeki suale Züleyha'nın, *"Zelḫā eydür itmedüm bühtānı ben/Şāh didi nā-ḥaḳ dirsen ḳamu sen"*[3069] şeklinde verdiği cevaptan Hz. Yusuf'un adını temize çıkarmama konusunda ısrar ettiği görülür.

Her ne kadar Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a bühtan etmeye devam ettiği görülse de ellerini kesen Mısırlı kadınların, Züleyha'nın sözlerinin hilafına tekellüm ettikleri ve Hz. Yusuf'un adını temize çıkarıp onun günahsız olduğunu dile getirmeleri üzerine Züleyha'nın da daha fazla karşı koyamayarak haklı olanın Hz. Yusuf olduğunu kabul ettiği eserde şöyle ifade edilir:

Ol ḫatunlara didi şāh söyleyüň
Siz güvāhlıḳ ḥaḳ virüň ḥaḳ eyleyüň

Onlar eydür Zelḫādandur bu günāh
Zelḫā iḳrār itdi özi hem ey şāh[3070]

Hadisenin devamında, Mısırlı beylerin Hz. Yusuf'u zindandan çıkarmaya gittikleri ve bir merasimle onu zindandan çıkardıkları belirtilirken bir ayrıntıya yer verilerek Hz. Yusuf'un talebi üzerine zindandaki diğer mahpusların da şah tarafından affedildiği ve zindandan çıkarıldığı görülür:

Buyruḳ oldı beglere atlandılar
Def nekkāre ḫıl'at alup geldiler

Geldiler Yūsufa virdiler selām

[3068] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 221.
[3069] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 221.
[3070] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 221.

‘Özr-i ma‘zūr dilediler çoḳ kelām

Zindān ehlin ḳamu Yūsuf diledi
Şāh daḫı anları hem bağışladı[3071]

16. yüzyılda kaleme alına Gubârî’nin anlatısında da diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde, Hz. Yusuf’un zindandan çıkarılma teşebbüsünün, Mısır sultanının rüyasını yorumlaması üzerine gerçekleştiği belirtilir:

Ol cüvān gūş idüp bu ta‘bīri
İtdi sulṭān yanında taḳrīri

Didi var Yūsufı ri‘āyetle
Da‘vet it gelsin ol beşāretle[3072]

Anlatıda, Hz. Yusuf’un zindandan çıkarılma teklifine olumsuz cevap vermesine sebep olan şeyin, üzerindeki töhmetin ellerini kesen Mısırlı kadınlar tarafından kaldırılması olduğu diğer eserlerle benzer şekilde tahkiye edilir:

Ol cüvān itdi Yūsufı da‘vet
Da‘vete Yūsuf etmedi raġbet

Didi çıḳmam bu künc-i miḥnetden
Tā olunca ḫalāṣ töhmetden

Ṣorsun iḥsān u lutf idüb sulṭān
Beni gördükde cümle ol nisvān

Ne içün kesdiler hep ellerini

[3071] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 221.
[3072] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 188.

Neye bir itdiler ya dillerini

Ne ṣuçum varidi benüm ki o zamān
İtdiler ben ġarībi der-zindān

Lutf idüp ol zenānı cem‘ etsin
Ol zenān-ı ziyānı cem‘ etsin[3073]

Hadisenin devamında, Mısır sultanının bir araya getirdiği ellerini kesen Mısırlı kadınların diğer bütün eserlerde olduğu gibi burada da Hz. Yusuf'un günahsız olduğunu ifade ettikleri belirtilir.[3074]

Diğer birçok anlatıda yer verilen Hz. Yusuf'un zindandan çıkarıldığı sahnedeki merasim ve debdebelere burada yer verilmese de yine de zindandan çıkan Hz. Yusuf'a büyük bir saygı gösterildiği bellidir:

Gün gibi bildi Yūsufı sulṭān
K'eylemişler aňa ḳuri bühtān

Didi varuň o pāk maẓlūma
Ġamı gitsün diyün o maġmūma

Zenlerin cümle i‘tirāfların
İ‘tirāf-ı bilā ḫilāfların

‘Arż idüň hem ṣübūt-ı ‘işmetini
Hem ṣübūt-ı ‘afāf u ‘iffetini

Daḫi ta‘ẓīmile idüň da‘vet

[3073] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 188.
[3074] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 189.

Ḥabsden çıḳsun ol melek sīret

Vardılar Yūṣufa ʻale't-taʻcīl
Didiler ḳıṣṣayı ʻale't-tafṣīl

İşidüp ḫayli şād-mān oldı
Ḳıṣṣası ḫalḳa dāstān oldı

Daʻvet-i pādişāhı itdi ḳabūl
Varup itdi sarāy-ı şāha duḫūl[3075]

16. yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin mesnevisinde de bu başlıktaki hususla ilgili olarak dile getirilen ilk bilginin, diğer eserlerle ortak bir bilgi olduğu, sakinin, Hz. Yusuf'un tabirini Mısır sultanına ilettiğinde sultanın, bu tabiri çok beğendiği ve aynı tabiri bir kez de Hz. Yusuf'tan dinlemek istemesi sonrasında sakiyi, Hz. Yusuf'u zindandan çıkarıp yanına getirmesi için görevlendirmesi olduğu görülür.[3076]

Hadisenin devamında, Mısır sultanında aldığı emir doğrultusunda zindana gidip sultanın davetini Hz. Yusuf'a ileten sakinin, yine diğer bütün anlatılarda belirtildiği üzere burada da Hz. Yusuf'tan olumsuz bir cevap aldığı, Hz. Yusuf'un zindandan çıkmak için zindana atılma sebebinin teftiş edilerek kendisine iftira atan Mısırlı kadınlar tarafından sultanın huzurunda ortaya çıkarılmasını şart olarak öne sürdüğü bilgisi verilir.[3077]

Eserde Mısır sultanının, Hz. Ysuuf'un başından geçen hadisenin aslını ortaya çıkarmak için yalnızca Mısırlı kadınların değil, Züleyha'nın da huzuruna getirilmesi şeklinde bir emir verdiği belirtilirken huzura getirilen Mısırlı kadınların ve onların ardınca da Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un masum olduğunu kabul ettikleri bilgisi[3078]

[3075] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 189-190.
[3076] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 686.
[3077] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 687-688.
[3078] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 688-690.

verilirken Mısır sultanının, duydukları karşısında sevindiği, Mısırlı kadınları ve Züleyha'yı rezil edip huzurundan çıkarttığı ve Hz. Yusuf'un zindandan çıkarılması için yeniden bir emir verdiği tahkiye edilir:

Sevindi Yūsuf'uň ṭoġrı olduġına
Bu ṭoġrılıḳla şöhret bulduġına

Melāmet eyleyip sürdi buları
Ḳatından ḫ^{v}ārlıḳla çıḳdı varı

İşāret eyledi pes şāh-ı devrān
Ki çıḳa çāhdan ol māh-ı tābān

Ṣafa gül-zārınuň tāze gülidür
Gül-istān-ı vefānuň bülbülidür

Yaraşmaz kim yata ḫār-ıla ḫasde
Geçen 'ömri güni bend ü ḳafesde[3079]

Bu başlıkta eserde son olarak dile getirilen ayrıntılarda Hz. Yusuf'un, zindandan büyük bir ihtiram ile çıkarılıp kendisine her türlü izzet ve ikramın yapılarak saraya getirildiği bilgisi diğer anlatılarla paralel bir şekilde dile getirilir.[3080]

Yine aynı yüzyıldaki Bağdatlı Zihnî'nin eserinde Mısır şahının Hz. Yusuf'u zindandan çıkarma talebinin, rüyasını Hz. Yusuf'un güzel bir şekilde yorumlamasının akabinde gerçekleştiği belirtilir:

Şehün göňline ḫoş geldi o taḳrīr
Ḳarīn oldı ḳabūle ḫüsn-i ta'bīr

[3079] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 691.
[3080] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 692.

Didi ol ḫūşmende k'ey nigū-nām
Var eyle Yūsuf'a zindānda i'lām

Ki olsun bezm-i şāhānemde ḥāżır
Daḫı cem' oldun eşrāf u ekābir

İşitsünler anı a'yān dilinden
Ki dirler ḥükmini loḳmān dilinden

Çü ta'bīrinden eyler göňlümüz şād
O servi idelüm zindāndan āzād [3081]

Aynı anlatıda, diğer bütün anlatılarda olduğu gibi Hz. Yusuf'un, şahın zindandan çıkarma teklifine, öncelikle üzerindeki töhmetin kalkması için elini kesen Mısırlı kadınlardan hadisenin aslını öğrenmesi şartını koştuğu görülür.[3082]

Hadisenin devamında, Mısır şahının ellerini kesen Mısırlı kadınları bir araya getirip Hz. Yusuf'un zindana atılma sebebini sorduğu ve kadınların da Hz. Yusuf'un günahsızlığını, şaha itiraf ettikleri belirtilirken Züleyha'nın da suçlu olanın kendisi olduğunu itiraf ettiği ifade edilir.[3083]

Bu hususta son olarak Mısır şahının, Hz. Yusuf'un zindandan çıkışı şerefine büyük bir karşılama merasimi tertip ettiği ve Hz. Yusuf'un bu merasim eşliğinde Mısır sarayına ulaştığı dile getirilir.[3084]

Bu yüzyılda kaleme alınan Şerîf'in anlatısında da hadisenin başlatıcı unsuru olarak rüyasının Hz. Yusuf tarafından yorumlandığını gören Mısır sultanının, sakiden Hz. Yusuf'un zindandan çıkarılıp huzuruna getirilmesini istemesi gösterilir.[3085]

[3081] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 480-181.
[3082] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 481-482.
[3083] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 483-484.
[3084] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 486-487.
[3085] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 213.

Sakinin, Mısır sultanının Hz. Yusuf'a ilettiği zindandan çıkarılacağı müjdesini Hz. Yusuf'un önce adının temize çıkarılması şartını öne sürerek reddettiği sahnede zindan hayatının yedi yıl sürdüğü anlaşılmaktadır:

Sâḳî geldi zindâna ḫavâṣ
Çıḳara Yûsufı sulṭân duta ḫâṣ

Yûsufa aydur eyâ görḳlü cemâl
Saña geldüm kim çıḳasın bi-kelâl

Atile ṭon virdi ol sulṭân saña
Aytdı aluň tīz gelüň bendin yaňa

Yûsuf aydur sâḳîye ben çıḳmazam
Atile ṭona daḫı aldanmazam

Yidi yıldur çekerem zindânı ben
Fürḳatile ḥasretile zâr ben

Ol 'Azīz-i Mıṣr beni zindân ider
Suçı yoḳ kişiyi ol zindân ider

Ne sebebden çekerem zindânı ben
Ḥâlümi söyle benüm sulṭâna sen

Elini kesen ol ḫâtûnları
Oḳısun sulṭân ḳatına bunları

Hem Zelîḫâya ḥâlüm Reyyân ṣora
Evvelinden âḫirine dek ṣora

Bile sulṭân egri-y-ile ṭoġrı

Şüphe gide bildüre Ḥaḳ ṭoġrı

Ol zamân çıḳsam olur zindândan
Sulṭâna ḳarşu ṭuram ben cândan[3086]

Anlatının devamında, Mısır sultanının elini kesen kadınlar ve Züleyha'yı sarayına getirtip Hz. Yusuf'un suçsuz olduğunu anladığı, bununla da kalmayıp bütün suçun Züleyha'da olduğunu öğrendiği diğer eserlerle benzer şekilde dile getirilir.[3087]

Eserin bu kısmında ilginç bir ayrıntıya yer verildiği görülür. Mısır sultanının huzurunda kendi suçunu kabul eden ve Hz. Yusuf'un masum olduğunu ikrar eden Züleyha'yı, huzurda bulunan kocası Mısır Aziz'inin talak vererek Darîr'in anlatısında da olduğu gibi boşadığı dile getirilir:

Düşde ben anuň cemâlin görmişem
Bu 'Azîzi anı ṣanup gelmişem

İşidür anda 'Azîz aňı ḳızarur
Geh ḳızarur bir zamân geh bozarur

Şöyle düşdi şâh ḳatına ittifâḳ
Tîz yazıvirdi Zelîḫâya ṭalâḳ[3088]

Hadisenin son ayrıntısında Hz. Yusuf'un Mısır ileri gelenleri ile birlikte zindandan çıkarıldığı, kendisine çokça tazim edildiği belirtilirken Darîr'in anlatısıyla paralel bir şekilde saraya varılmadan evvel Hz. Yusuf'un bir hamama götürülüp yıkanmasının sağlandığı bilgisi verilir:

[3086] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 213-214.
[3087] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 215.
[3088] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 215-216.

Sâḳî-y-ile bir nice begler gelür
Yûsufı zindân içinden çıḳarur

Bindi bir ata [ki] zerîn raḥtı var
İltdiler ḥammâma anı şâh-vâr

Girdi ol ḥammâma yüz biň nâzile
Dökdi ṣu başına saçı yazıla

Ṭaradılar saçlarını bâ-gül âb
Çıḳdı ḥammâmdan hemân dem başı tâb[3089]

Aynı asrın önemli anlatılarından Taşlıcalı Yahya'da, diğer anlatıların aksine Hz. Yusuf'un suçsuzluğunun ortaya çıkması için Mısır Meliki Reyyân'ın kendiliğinden bir çaba içine girdiği, Hz. Yusuf'tan bu yollu bir talep gelmemesine rağmen ellerini kesen Mısırlı kadınları ve Züleyha'yı sarayına davet edip Hz. Yusuf'un günahsızlığını ortaya çıkardığı görülür:

Varup Reyyâna bu merd-i ḫaber-ber
Didi ta'bîr-i rü'yâyı ser-â-ser

Begendi Yûsufuň iž'ânın ol ḥîn
Niçe iḥsânlar itdi ḳıldı taḥsîn

Tefaḥḥus itdi ḥâl-i mücmelini
O 'avretler ki kesmişdi elini

Getürdi cümle istifsâr ḳıldı
Kemâl-i ṣıdḳını fehm itdi bildi

[3089] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 216-217.

Ḫaṭâ vü cürmine pinhân u peydâ
Muḳırr u mu'terif oldı Zelîḫâ

Didi itdüm aňa ẓulm-i ṣarîḥi
Kelâmuň ṭogrısı sözüň ṣaḥîḥi

O mâha hâlesi gibi ṭolaşdum
Niçe gün sâye-veş uydum ulaşdum

Yolın pâk itdi Yûsuf hem-çü enhâr
Ḫacil düşdi kör oldı 'ayn-ı 'ayyâr

O serv-i bâġ-ı cennet ṭoġrı çıḳdı
Günâhı 'âşıḳı üstine yıḳdı[3090]

Taşlıcalı Yahya'nın anlatısında da diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'un zindandan çıkarılması hadisesinde Hz. Yusuf için zindandan saraya kadar büyük bir merasim tertip edildiğini, Mısır'ın ileri gelen kimselerinin ona zindandan saraya kadar refakat ettikleri bilgisi verilir.[3091]

Yine aynı yüzyılın bir diğer anlatısında Şerîf'in, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Mısır sultanının, kendi rüyasının yorumunu öğrenmesi üzerine Hz. Yusuf'u zindandan çıkartıp yanına getirtmek istediği ifade edilir.[3092]

Hz. Yusuf'un, zindanda kendisine teklif edilen kurtuluş reçetesini diğer bütün anlatılarda olduğu gibi yüzünü gördüklerinde ellerini kesen Mısırlı kadınların, adını ve iffetini temize çıkarmaları şartını öne sürerek reddetmesi eserde şöyle tahkiye edilir:

[3090] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 151.
[3091] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 152.
[3092] Zuhal Kültüral, *a.g.e,* s. 27.

Didi ol merd aňa iy serv-i cennet
Sarāyı şāh ḳılsa belge zīnet

Didi yoḳ şāha varmaġa sebīlüm
Niçe yıl bī-güneh bunda zelīlüm

Eger isterse ol sulṭān-ı ḫoş-rāy
Ki bu ġam-jāneden ṭaşra ḳoyam pāy

O ḫātunlar öňine gelsün evvel
Ki kesmişlerdi yüzümi görüp el

Şehüň ma'lūmı ola vaṣf-ı ḥālüm
İde onlara cürmümden su'ālüm

Bile sulṭān şi'ārumdan emānet
Ol evde ḳılmadum aṣlā ḫıyānet[3093]

Hadisenin devamında, Mısır sultanının huzuruna getirilen kadınların Hz. Yusuf'un masumiyetini dile getirdikleri ve Züleyha'nın da gerçek suçlunun kendisi olduğunu itiraf ettiği diğer birçok anlatıyla benzer şekilde dile getirilir.[3094]

Anlatıda son olarak Hz. Yusuf'un zindandan çıkarılıp saraya getirildiği bilgisi verilirken ayrıntıya girilmediği ve diğer birçok eserde dile getirilen merasim hadisesinden bahsedilmese de Hz. Yusuf'a değerli elbiseler giydirildiği, değerli bir at gönderildiği ve saraya bu hâl üzere götürüldüğü ifade edilir:

Buyurdı ol dem ol şāh-ı yigāne
O māha esb ü ḫil'at ḫusrevāne

[3093] Zuhal Kültüral, *a.g.e,* s. 27.
[3094] Zuhal Kültüral, *a.g.e,* s. 27.

Libāsın geydi ol ḫurşīd-ruḫsār
Felek-veş oldı raḫşı tīz-reftār[3095]

16. yüzyıldaki bir başka anlatıda, Ziyai Yusuf'un da diğer birçok anlatıyla paralel bir tahkiye ile Mısır sultanının, rüyasını yorumlamasının akabinde Hz. Yusuf'un zindandan çıkarılmasını sakiye emrettiği bilgisinin verildiği görülür.[3096]

Aynı anlatıda, diğer bütün anlatılarda dile getirildiği gibi Hz. Yusuf'un, zindan arkadaşına, zindandan çıkmasının ön şartı olarak ellerini kesen Mısırlı kadınların adını temize çıkarmasını ve böylelikle hainlik suçlamasından berî olarak zindandan çıkmak istediğini söylediği belirtilir.[3097]

Hadisenin devamında, ellerini kesen Mısırlı kadınların ve Züleyha'nın şahın huzuruna getirildiği dile getirilirken Mısırlı kadınların Hz. Yusuf'un hiçbir olumsuz ve yanlış tutumunu görmediklerini ve Züleyha'nın da bütün günahın kendinde olduğunu itiraf ettiği belirtilir. [3098]

Anlatıda son olarak Hz. Yusuf'un zindandan çıkarıldığı sahnede, Mısır şahı hariç, Mısır'ın diğer bütün önemli şahsiyetlerinin onu zindandan çıkarmaya gittikleri ve zindandan saraya kadar olan güzergâhta büyük kutlamaların yapıldığı bilgisi verilir.[3099]

18. yüzyıldaki Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında da Mısır şahının Hz. Yusuf'u zindandan çıkarmak istemesinin, rüyasının Hz. Yusuf tarafından yorumlanması üzerine gerçekleştiği belirtilir.[3100]

Diğer bütün anlatıların ortak tahkiyesi olan Mısır şahının zindandan çıkma teklifine burada da Hz. Yusuf'un kendi haklılığı ve doğruluğu ortaya çıkmadıkça

[3095] Zuhal Kültüral, *a.g.e,* s. 27.
[3096] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 422.
[3097] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 423.
[3098] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 424.
[3099] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 426.
[3100] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 229.

zindandan çıkmayacağını belirttiği ve yüzünü gördüklerinde ellerini kesen Mısırlı kadınların şah tarafından sorgulanıp adının temize çıkarılmasını istediği dile getirilir.[3101]

Hadisenin devamında orijinal bir ayrıntı ve farklılığa yer verildiği görülür. Buna göre Mısır şahının, ellerini kesen Mısırlı kadınlara, Hz. Yusuf'un Züleyha ile olan hadisesini sorduğu esnada Mısırlı kadınların, Züleyha'dan çekindikleri için önce iki arada bir derede kaldıkları sonrasında Züleyha'nın verdiği müsaade sayesinde Hz. Yusuf'un günahsız olduğunu ve bütün suçun Züleyha'da olduğunu dile getirdikleri belirtilir:

Ol Melik varur Züleyḫā yanına
Çaġırur ol zenleri dīvānına

Şāh o dem zenleri ibrām eyledi
Ḳatl éderim ṭoġru démezsez dédi

Söyleyin ol Yūsuf'un aḥvālini
Bu Züleyḫā ile olan ḥālini

Déseler ṭoġru Züleyḫāya ḫarāb
Démeseler ḳatl éder ḫāna aẕāb

Girdi zenler iki ṭaş arasına
Em nice olsun bu iş yarasına

Baḳdı zenler ol Züleyḫā yüzine
Ḫavf éderler ki görelüm sözine

Dér Züleyḫā söyleyiň sizlere rāy
Olmış esrārım bu 'ālem içre şāy

[3101] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 229-230.

Daḫı gizlenmez bu aḥvālim benüm
Diller düşdi bu esrārım benüm

Eyledim meydān-ı ʻaşḳ içinde ad
Söyleyiň aḥvāli herçi bād-e-bād

Eyledi zenler şehādet rāygān
Yūsufuň yoġ-idi cürmi ol zamān

Bu Züleyḫā ʻāşıḳ idi Yūsufa
Kendi ḳıldı töhmet étdi Yūsufa

Cürmi yoḳdur Yūsufuň ol işde bil
Ṣādıḳ-ı kāmil durur her işde bil[3102]

Ellerini kesen Mısırlı kadınların şehadetinin akabinde Züleyha'nın da bütün suçun kendisinde olduğunu ve Hz. Yusuf'un masum olduğunu ikrar ettiği görülür.[3103]

Anlatıdaki bir diğer orijinal ayrıntıda, Mısır sultanının, Hz. Yusuf'un zindandan çıkması için yazılı bir ruhsat tanzim ettiği bilgisi verilir:

Ol Melik andan gelüp dīvān éder
Yūsufuň ıṭlāḳına fermān éder

Yazdı aňa töhmet oldı ḫānıma
Ṣıdḳıň iẓhār oldı gel dīvānıma

Ḫaṭṭ-ı şāhı gördi ol Yūsuf kirām

[3102] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 230-231.
[3103] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 231.

Eyledi zindān içinde ol ḫirām[3104]

Anlatıda, Hz. Yusuf'un zindandan çıkarılması hadisesine ayrıntılı olarak değinilmese de Darîr'in ve Şerîf'in anlatılarında olduğu gibi zindandan çıkarıldıktan sonra saraya geçmeden evvel Hz. Yusuf'un hamama götürülüp yıkandığı bilgisi verilir:

Ol melik ḥammāma anı ṣoydurur
Ṣevb-i fāḫirinden aňa geydürür[3105]

Aynı yüzyılda Oflu Bilâl Efendi'nin de hadisenin başlatıcı unsuru olarak rüyasının yorumunu öğrenen Mısır melikinin, Hz. Yusuf'u zindandan çıkarmaya karar vermesini gösterdiği görülür.[3106]

Anlatıda, Hz. Yusuf'a zindandan azat edildiği haberini sakinin değil münadilerin ilettiği ayrıntısı verilir:

Münādīler gelüp itdi nidāyı
Ki yā Yūsuf bu dem bulduň 'aṭāyı

Melik Reyyān seni āzād idüpdür
Seni 'ālemlere hem-rāh idüpdür

Gel imdi çıḳ seni alup gidelüm
Saňa ta'ẓīm ki şāh-āne idelüm

İdelüm ṣohbet-i devrānı ey cān
Ki bilsün ḳadrüň ehl-i Mıṣrı yeksān[3107]

[3104] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 232.
[3105] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 232.
[3106] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 139.
[3107] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 140.

Diğer bütün anlatılarda ittifakla belirtilen Hz. Yusuf'un zindandan çıkmak için öncelikle yüzünü gördüklerinde ellerini kesen Mısırlı kadınlardan hadisenin aslının öğrenilmesi ve böylelikle adının temize çıkarılması şartını ileri sürmesi bu anlatıda da kendisine yer bulur.[3108]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un şartı mucibince Mısırlı kadınların ve Züleyha'nın saraya getirtildiği ve Mısır melikinin huzurunda Hz. Yusuf'un günahsız olduğunu ikrar ettikleri görülür.[3109]

Anlatının bu kısmında, Hz. Yusuf'un günahsız olduğunun anlaşılması üzerine, Mısır melikinin şehrin içine tellallar göndererek Hz. Yusuf'un masumiyetini Mısır halkına da duyurduğu ayrıntısına yer verilir:

Dellāller itdiler nidā Mıṣr içi oldı pür-ṣadā
Cem' oldı cümle derc derc ṣaḥrā giyindi alını

Ṭonandı heb al u yeşil ḳaldı taḥayyürde
A'lā ve ednā anda bil giydi pālās u şālını

Maḥşer miṣāli geldiler ālāy ālāy oturdılar
Diñlediler oḳudılar Yūsufuñ 'arż-ı ḥālini[3110]

Eserde son olarak bütün bir Mısır ahalisinin eşliğinde Hz. Yusuf'un zindandan çıkarıldığı ve saraya kadar kendisine refakat edildiği[3111] ifade edilirken orijinal bir ayrıntıya da yer verildiği görülür. Buna göre, Hz. Yusuf'un zindan kapısından çıktığında bir mektup yazdığı belirtilir:

Hem vidā' itdi o zindān ehli(y)ile cümle ḳamu

[3108] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 140-141.
[3109] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 142-143.
[3110] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 143.
[3111] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 144-145.

Daḫi zindān ḳapusına çıḳdı yazdı bir biti

Yazdı aḫyāda olanlaruň bu zindān ḳabridür
İmtiḥāndur aṣdıḳāya hem ‘adūya nekbeti[3112]

Bu yüzyılda müellifi bilinmeyen bir anlatıda da diğer birçok anlatının paralelinde Mısır sultanının, Hz. Yusuf'u zindandan çıkarmaya teşebbüsünün, Hz. Yusuf tarafından yorumlanan rüyasının kendisine anlatılması sonrasında olduğu görülür:

şerbetdār dėdi bir bir düş ta‘bīrin
sulṭān anı diŋledi birbirin

sulṭān ėydür var getür ol yigidi
aŋa taŋrıdan gelisermiş nedī

getür ḳatumda otursun benüm
taḫt öŋünde yaraşur cān benüm

görklü ḫil‘at alup varġıl aŋa
engine geyürüp getür aŋı baŋa

daḫı aŋa ṣor ki ne ṣuç eyledi
baŋa dė aŋa kim güç eyledi

ben daḫı anuŋ ḥaḳḳından geleyüm
tā ki aŋa kim güç etmiş bileyüm[3113]

[3112] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 145.
[3113] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 171.

Yukarıdaki manzumede dile getirilen ayrıntıda Mısır sultanının şerbetdarı zindana gönderdiğinde Hz. Yusuf'a, zindana atılma sebebini sordurmasından ve onu zindana attıran kişinin hakkından gelmekten bahsetmesinden Hz. Yusuf'un yok yere zindanda hapsedildiğini düşündüğü anlaşılmaktadır.

Anlatıda, şerbatdarın Hz. Yusuf'u zindandan çıkarmak için yanına gittiğinde Hz. Yusuf'un öncelikle şerbetdara, Züleyha'dan hapse atılmasının gerçek sebebinin öğrenilmesini istediği görülür:

ḳıġıra sulṭān benüm ṣuçum ṣora
ben mi ṣuçlı yāḫūd ol mıdur göre

yedi yıldur bunda zindān tartarum
kim bunda beyle kenānlu görürüm[3114]

Yukarıdaki manzumeden, Hz. Yusuf'un zindan hayatının yedi senelik bir zaman dilimini kapsadığı da anlaşılmaktadır.

Yine aynı anlatıda, Mısır sultanının tahkikat yapmak için yalnızca Züleyha'yı davet ettiği görülürken ellerini kesen Mısırlı kadınlardan bu hususta bahis bulunmadığı görülür:

varuban züleyḫāyı getürürler
gelüben sulṭāna ṭapu ḳılurlar[3115]

Diğer bütün anlatılarda olduğu gibi bu anlatıda da Züleyha'nın, Mısır sultanına Hz. Yusuf'un masum olduğunu ve gerçek suçlunun kendisi olduğunu itiraf ettiği belirtilir.[3116]

[3114] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 172.
[3115] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 172.
[3116] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 172-173.

Eserde son olarak Hz. Yusuf'un adının temize çıkması sonrası zindandan çıkarılması hadisesinde etrafındaki kulları zindana göndertip Hz. Yusuf'u saraya getirttiği, sarayda da Hz. Yusuf'un gelişi münasebetine eğlenceler tertip ettiği ifade edilir.[3117]

Türk edebiyatındaki birçok mesneviye örnek teşkil etmiş ve ilham kaynağı olmuş Molla Câmî'nin mesnevisinde de yukarıdaki birçok örnekte olduğu gibi Mısır padişahının, rüyasının yorumunu işittikten sonra Hz. Yusuf'u zindandan çıkarmak için haber gönderdiği belirtilir.[3118]

Aynı anlatıda Hz. Yusuf'un, kendisini zindandan çıkarmak için gelen kimseye, zindandan çıkma şartı olarak yüzünü gördüklerinde ellerini kesen kadınlardan kendisini zindana attırma sebeplerinin sorulmasını ve nihayetinde kendi iffetinin temize çıkarılmasını talep ettiği görülür.[3119]

Mısır padişahının huzuruna getirilenler arasında ellerini kesen Mısırlı kadınlarla birlikte Züleyha'nın da bulunduğu belirtilen anlatıda, Mısırlı kadınların Hz. Yusuf'un namuslu ve iffet sahibi biri olduğunu dile getirdikleri belirtilirken Züleyha'nın da gerçek suçlunun kendisi olduğu, Hz. Yusuf'un masum olduğunu dile getirdiği ifade edilir.[3120]

Diğer birçok anlatıda olduğu gibi Molla Câmî'de de Hz. Yusuf'un zindandan çıkarılıp saraya getirilmesi hadisesinde, büyük bir merasim tertip edildiği ve bütün bir Mısır halkının saraydan zindana kadar uzanan bir şekilde karşılıklı iki sıra hâlinde Hz. Yusuf'un geçeceği yollar üzerinde sıra sıra dizildikleri bilgisi verilir.[3121]

Kur'ân-ı Kerîm'de bu hususun ayrıntılı bir şekilde ele alındığı görülür. Buna göre, kralın Hz. Yusuf'u zindandan çıkartıp yanına getirtmek istemesinin, Hz. Yusuf'un zindan arkadaşının rüyaların yorumunu öğrenip krala anlatmasından sonra

[3117] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 173-174.
[3118] Câmî, *a.g.e.,* s. 126.
[3119] Câmî, *a.g.e.,* s. 126.
[3120] Câmî, *a.g.e.,* s. 127.
[3121] Câmî, *a.g.e.,* s. 128.

gerçekleştiği görülürken[3122] Tevrat'ta bu hadisenin ne zaman gerçekleştiğine dair bir kayıt bulunmaz.

Tevrat'ta, Hz. Yusuf'un kendisine elçi gönderilip çağrıldığında bu talebe hemen cevap verdiği ve derhâl zindandan çıkıp, tıraş olup, üzerindeki giysileri değiştirerek Firavun'un huzuruna çıktığı[3123] belirtilirken Kur'ân'da, Hz. Yusuf'un kendisine sunulan zindandan çıkma önerisini, ellerini kesen kadınlar tarafından adı temize çıkarılmadıkça kabul etmeyeceğini ifade ettiği belirtilir.[3124]

Kur'ân'daki bir diğer âyette, kralın Hz. Yusuf'un zindana atılmasına sebep olan kadınlara ve Aziz'in karısına, Hz. Yusuf ile aralarında geçen hadiseyi sorduğu, kadınların Hz. Yusuf'tan hiçbir fenalık görmediklerini dile getirdikleri, Aziz'in karısının da Hz. Yusuf'un suçsuz olduğunu, gerçek suçlunun kendisi olduğunu kabul ettiği ifade edilir.[3125] Tevrat'ta ise bu hususta bilgi verilmez.

Son olarak bu hususta Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Yusuf'un masumluğu ortaya çıkınca ayrıntıya girilmeden Hz. Yusuf'un zindandan çıkarılıp kralın huzuruna getirildiği dile getirilir.[3126]

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde Kur'ân'ın doğrultusunda sakinin, Hz. Yusuf'un rüya tabirini hükümdara ilettiğinde, hükümdarın tabiri beğenmesi üzerine, Hz. Yusuf'u yanına getirtmek için sakiye emir vererek onu yeniden zindana gönderdiği şeklindeki bilgiye rastlanılır.[3127]

Hz. Yusuf'un, zindanda haksız şekilde epey bir müddet kalmasına rağmen hükümdar tarafından kendisine yapılan davete icabet etmeyip de hapisten çıkmak istememesi ve hapisten çıkmak için Mısırlı kadınlarla başından geçen hadisenin hükümdar tarafından sorulup araştırılması şartını koşmasının, esasen haksız yere

---

[3122] Kur'ân/12: 50.
[3123] Tevrat/Başlangıç: 41: 14.
[3124] Kur'ân/12: 50.
[3125] Kur'ân/12: 51.
[3126] Kur'ân/12: 54.
[3127] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2, s. 294.

hapsolunduğunu ispat etme maksadına dayandığı bilgisi de aynı eserdeki önemli bilgilerdendir:

> *Yûsuf aleyhisselâmın zindânda bigayr-ı hakkın bu kadar müddet eğlenmişken da'vet-i vâkı'aya derhâl icâbet etmeyip de kendine gelen dâvetçiye "Dön git, efendine sor ki, ellerini cerîha-dâr eden o kadınların hâl ü şânları nedir?" demesi, kable't-tahkîk habsten çıkmak istememesi mücerred mazlûmen habsolunduğuna dâ'ir ikâme-i hüccet ü isbât-ı berâet-ı zimmet maksadına mebnî idi. İşte hadîs-i sâlifü'z-zikr bu sabr u tesebbütün şâyân-ı medh ü senâ olduğunu müş'irdir.*[3128]

Yine Giritli'nin; Mısırlı kadınların, Hz. Yusuf hakkında ayette belirtilen hilelerinden kastın ne olduğunu eserde iki şekilde yorumlandığı görülür:

> *Vech-i evvel – Bu kadınların her biri o mahbûb-ı kulûbun visâli tam'ına düşmüştü, hiçbiri nâ'il-i murâd olamayınca o gevher-i genc-i ismeti ta'n u teşnî'e, kendine isnâd-ı fi'l-i şenî'e başladılar.*
>
> *Vech-i sânî – İhtimâl ki o kadınların her biri ayrı ayrı Yûsuf aleyhisselâmı hanımı Züleyhâ'nın teklîf ü irâdesine muvâfakata derece-i nihâyede teşvîk ü tergîb etmiş olduğu hâlde sıddîk-i müşârünileyh ni'met ü ihsânı hakkında mebzûl ü râygân olan bir efendi hakkında bu meselli hıyânet, câiz olmadığını bildiğinden sözlerine aldanmamıştı. İşte bu "inne rabbî bi keydihinne alîm(alîmun)" kavl-i kerîmiyle onların o hıyâneti irtikâb için ettikleri mübâlağalı tergîbât u teşvîkâta işâret eyledi.*[3129]

Yukarıdaki ilk görüşe göre bahsi geçen kadınlardan her birinin, Hz. Yusuf'un visali sevdasına kapıldıkları, bu sevdadan sonuç alamayınca da ona kötü fiiller isnat ettikleri anlaşılırken ikinci görüşte yine Mısırlı kadınların, Züleyha'nın teklifini kabul etmesi için Hz. Yusuf'a tek tek telkinde bulundukları, onu teşvik ettikleri görülmektedir ki onların ısrarlı teşviklerinin, ihanete teşvik olduğu anlaşılmaktadır.

Hadisenin devamında Mısır melikinin, huzuruna çağırdığı kadınlara, Hz. Yusuf'un herhangi bir kötü fiilini görüp görmediklerini sorduğunda kadınların hep bir ağızdan *"Hâşâ! Biz onun hiçbir sû-i hâline hiçbir günâhına muttali' olmadık."*[3130] şeklinde bir cevap verdikleri ve bu şehadetleriyle de Hz. Yusuf'u temize çıkardıkları anlaşılmaktadır.

[3128] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 297.
[3129] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 304-305.
[3130] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 294.

Yukarıdaki pasajda ele alınan soruşturmada, Züleyha'nın da Mısırlı kadınlarla birlikte hazır bulunduğu ve esasen soruşturmanın kendisi için yapıldığını anladığı belirtilirken Mısırlı kadınlardan sonra onun da hadisedeki bütün sır perdesini kaldırıp Hz. Yusuf'tan visal talep edenin kendisi olduğunu dile getirdiği ve böylelikle Hz. Yusuf'un suçsuzluğunu kesin bir şekilde ortaya koyduğu ifade edilir:

> *... Züleyhâ, mecliste hâzır idi. Anladı ki bu münâzarât ü tefahhusât kendisi için oluyor. Binâ'enaleyh o vakte dek, rû-yı hakîkati örten perde-i reyb ü gümânı kaldırıp doğrusunu meydâna koydu.*[3131]

Züleyha'nın, şahitliği ile Hz. Yusuf'u zindandan kurtarma sebebinin, Hz. Yusuf'a olan sevgisinde son mertebeye varmasının önemli bir rol oynadığı bilgisi de eserdeki önemli ayrıntılardandır:

> *Denildi ki: Züleyhâ, hubb-ı Yûsuf aleyhisselâmda mertebe-i nihâyeye varmış olduğundan râz-ı nihânı fâş olur diye aslâ telâş etmeyerek, mahbûbunu bi-gayr-ı hakkın uğrattığı derd ü belâdan, zindân-ı ibtilâdan tahlîs için vukū'-ı hâli meydâna koydu.*[3132]

Aynı eserdeki Fahreddîn-i Râzî'den nakledilen bir rivayette, Hz. Yusuf'un melikin huzuruna çıktığında otuz yaşını bitirmiş olduğu belirtilirken Hz. Yusuf'un, melikle yapacağı bahsi geçen bu ilk buluşmadan evvel zindandan çıkar çıkmaz öncelikle yıkanıp temizlendiği, sonrasında ise yeni elbiseler giymiş bir şekilde Mısır melikinin huzuruna çıktığı şeklindeki bilgi dile getirilir:

> *İmâm Fahr-i Râzî'nin takrîrine göre de Yûsuf aleyhisselâm, birinci defa olarak melikin huzûruna girdiğinde henüz otuz yaşını tekmîl etmiş bir nev-civân-ı melâhat-nişân idi. Melik, karşısında böyle bir nev-civânı görünce evvelâ sâkîye tevcîh-i hitâb ile: "Bunca sehere vü kehenenin te'vîlinden 'âciz kaldıkları rü'yâmı te'vîl eden zât-ı irfân-simât bu mudur?" diye müte'accibâne su'âl eyledi. Sâkî "Evet!" cevâbını verdi.*
>
> *Bunun üzerine o vahîdü'd-dehr ma'rifete ikbâl edip "Eyyuhe's-sıddîk! rü'yâmın te'vîlini lisân-ı sıdk-ı beyânınızdan işitmeyi ârzû ederim" dedi. Yûsuf aleyhisselâm dahi tâbiri şifâhen takrîr buyurdu.*[3133]

[3131] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2., s. 308-309.
[3132] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 315.
[3133] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 348.

Yukarıdaki pasajdan anlaşıldığı üzere Hz. Yusuf'un, Mısır melikinin huzuruna çıktığında Mısır melikinin talebi üzerine rüyayı bir kez de onun huzurunda yorumladığı görülür.

Tefsirde, isim verilmeden dile getirilen bazı rivayetlerde; Hz. Yusuf'un beş yıl, bazı rivayetlerde yedi yıl müddetle zindanda kaldığı dile getirilirken Mukatil bin Selman'dan nakledilen bir rivayette ise on iki yıl müddetle zindanda kaldığı bilgisi verilirken Giritli Sırrı paşa'nın, tüm bu rivayetlerle ilgili görüşü ise bütününün tahminî olduğu yönündedir:

> *... Kimisi beş, kimisi yedi yıldır demiş, (Mukātil bin Selmân) dahi Yûsuf aleyhisselâm on iki sene hapsolundu diye ta'yîn-i müddet eylemiş ise de Kur'ân-ı Mecîd'de buna dâ'ir delâlet-i sarîha yoktur. Doğrusu aranırsa mekādîr-i mezkûrenin hepsi tahmînî şeylerdir.*[3134]

Aynı eserde Giritli Sırrı Paşa'nın; Hz. Yusuf'un, hacetini Allah'a değil de bir yaratılmışa (Mısır hükümdarına) arz etmesinin, onun zindanda yedi sene fazladan kalmasına neden olduğunu ifade ettiği görülür:

> *Yûsuf aleyhisselâm ise, vaktâ ki mahlûka rücu' etti; lâ-cerem Bârî-i Te'âlâ ve Takaddes Hazretleri de "Allâh'a tevfîz-i umûr etmeyi şeytân, ona unutturmuş, onu mahlûka 'arz-ı hâcet etmeye da'vet etmiş" diye Cenâb-ı Risâlet-me'âbını vasfeyledi. Ve bu vasftan sonra o sebepten nâşî yedi sene daha tengnâ-yı zindânda eğlendiğini de beyân buyurdu.*[3135]

Yine eserde nakledilen bir hadiste, Hz. Yusuf'un zindanda Allah yerine mahluktan necat talebinde bulunmasının beş senelik zindan hayatından sonra fazladan yedi sene daha zindanda kalmasına sebep olduğu ve böylelikle zindanda on iki yıl kaldığı bilgisi verilir:

> *Kardeşim Yûsuf aleyhisselâma Hak, rahmet etsin, sâkîye: 'Beni efendinin yanında yâd et!' demeseydi, zindânda beş seneden sonra yedi sene daha eğlenmezdi.*[3136]

[3134] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 163.
[3135] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 229.
[3136] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 230-231.

Süyûtî'nin tefsirinde, Ebû Hureyre'den nakledilen bir hadiste Hz. Peygamber'in, saki vasıtasıyla Hz. Yusuf'a iletilen zindandan kurtulma haberine karşın Hz. Yusuf'un adını temize çıkarmadan zindandan çıkmayacağını belirtmesini, *"Şayet zindana atılan ben olsaydım, hiç şüphesiz çıkmamı isteyen elçinin çağrısına hemen uyardım"*[3137] şeklinde yorumladığı ve Hz. Yusuf'a sabrından ötürü hayret ettiği dile getirilir.

Aynı müfessir, Hz. Yusuf'un *"Beni efendinin yanında an"* demesinin, Hasan-ı Basrî'den nakledilen bir rivayette; süre belirtilmeksizin Hz. Yusuf'un, Allah tarafından zindanda kalma müddetinin uzatılmasına, Mücâhid'den nakledilen bir rivayette zindanda birkaç yıl fazladan kalmasına, Katâde'den ve Vehb b. Münebbih'ten nakledilen rivayetlere göre zindanda yedi yıl kalmasına, İbn Abbâs'tan nakledilen rivayette zindanda on iki sene kalmasına ve Kelbî'den nakledilen rivayette zindanda yedi sene kalmasına sebep olduğu belirtilirken Ebû Bekr b. Ayyâş'tan nakledilen bir bilgiye göre de Hz. Yusuf'un, yukarıdaki sözü söylemeden önce zaten beş yıldır hapiste olduğu bilgisi verilir.[3138]

Eserde, Hz. Yusuf'un zindanda kaldığı süre hususunda son olarak İbn Ebî Hâtim kanalıyla nakledilen rivayette, ayette belirtilen birkaç yıldan kastın on dört yıl olduğu ifade edilir.[3139]

Süyûtî'nin tefsirindeki bir diğer önemli ayrıntıda, İbn Abbâs yoluyla nakledilen bir rivayette, Hz. Yusuf zindandan çıktığında otuz yaşında bir genç olarak tarif edilirken Hz. Yusuf'un, bu kadar genç yaşta olduğunu gören Mısır kralının, ona ipekli elbiseler giydirdiği, altın bir kolye ve kendi atının ayarında bir at hediye ettiği bilgisine yer verilir.[3140]

Taberî tarihinde de Giritli Sırrı Paşa'nın ve Süyûtî'nin tefsirlerindeki bilgiyle örtüşen bir şekilde sakiden duyduğu yorum karşısında gayetle memnun olan Mısır

---

[3137] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 266.
[3138] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 256.
[3139] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 257.
[3140] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 272.

melikinin, sakiye Hz. Yusuf'un derhal zindandan çıkarılması yönünde bir emir verdiği belirtilir.[3141]

Aynı eserde hadisenin devamında dile getirilen ayrıntılarda sakinin, zindana gidip Hz. Yusuf'a Mısır sultanının kendisini sarayına davet ettiği bilgisini ulaştırdığı belirtilirken diğer İslami anlatılarda olduğu gibi burada da acele etmeyerek zindandan hemen çıkmadığı[3142] söylenir ki zindanda olduğu için üzerindeki bühtanın kaldırılıp zindandan çıkmanın daha doğru olacağını düşünerek sakiye, Mısır sultanına iletmesi için zindanda atılmasına sebep olan hadisenin iç yüzünün anlaşılıp ortaya konulması için ellerini kesen kadınlara zindana atılmasına sebep olan hadisenin sorulması şartını koştuğu ifade edilir.[3143]

Yine eserdeki diğer ayrıntılarda; sakinin, Hz. Yusuf'tan aldığı haberi Mısır sultanına ulaştırdığında, Mısır sultanının duyduğu bu cevap karşısında şaşırdığı, Hz. Yusuf'un sabrını ve tedbirini takdir ettiği dile getirilirken ellerini kestikleri belirtilen Mısırlı beş kadınla Züleyha'yı sarayına çağırttığı görülür:

> *Sarayın adamı geri dönerek Sultana Yûsuf'un haberini bildirdi. Sultan şaşırdı. Onun sabrını ve tedbirini beğendi. Tezce adam gönderip o beş kadını ve Zeliha'yı birlikte çağırttı. Onlara dedi ki:*
>
> *Yûsuf'un nefsine yaklaşmak istediğiniz zaman ne haldeydiniz? Sultan bu sorusu ile beş kadına:*
>
> *- Yusuf'u kendinize davet ettiğiniz zaman siz mi ona kastettiniz yoksa o mu size kastetti? demek istemişti. Çünkü bu kadınlar da Yûsuf (a.s.)'ı görünce ona kendilerini vermek dilemişlerdi. Onlar da şu cevabı vermişlerdi:*
>
> *Allah esirgesin, biz hiç te Yûsuf'un fenalığını görmedik, bilmedik. Ve Aziz-i Mısır'ın bu hatunu Zeliha bize:*
>
> *- Ben Yûsuf'u sevdim. Kendisini diledim. O bana razı olmadı ve bana uymadı! dedi, diye cevap verdiler. Zeliha da Sultanın önünde ikrarda bulunarak şöyle dedi:*
>
> *Şimdi hak ortaya çıktı. Yûsuf'u ben diledim. O beni dilemedi. O gerçekten doğrulardandır.*[3144]

[3141] Taberî, *a.g.e.,* s. 276.
[3142] Taberî, *a.g.e.,* s. 276.
[3143] Taberî, *a.g.e.,* s. 277.
[3144] Taberî, *a.g.e.,* s. 278.

Yukarıdaki tahkiyeden sultanın huzuruna çıkan Mısırlı kadınların da Züleyha'nın da hadisenin iç yüzünü olduğu gibi anlatarak Hz. Yusuf'un günahsızlığını ikrar ettikleri görülmektedir.

Taberî tarihinde bu hususstaki son ayrıntılarda, Mısırlı kadınların ve Züleyha'nın şehadeti sonrasında hadisenin iç yüzünü anlayan Mısır sultanının, huzurunda gerçekleştirilen bu mahkemeyi Hz. Yusuf'a ulaştırdığı, Hz. Yusuf'un da bu habere sevindiği dile getirilir.[3145]

Yukarıdaki hadisenin devamında zindandan çıkarıldığı belirtilen Hz. Yusuf'un, zindan ahalisi ile vedalaştığı, bu veda sahnesinde zindan ahalisinin Hz. Yusuf'tan ayrı kalmaya dayanamayıp ağlaştığı ve Hz. Yusuf'un zindan ahalisi için hayır duası ettiği ifade edilirken akabinde Hz. Yusuf'un hamama götürülüp yıkandığı, giymesi için kendisine hilatler verildiği ve bu şekilde Mısır sultanının huzuruna çıktığı belirtilir:

> *Vaktaki Yûsuf (a.s)'ı zindandan çıkardılar. Zindan halkı ağlaştılar. Yûsuf, onlara veda etti. Onlar için dualar etti. Ve duasında şöyle dedi:*
>
> *Bu duanın anlamı şöyleydi:*
>
> *- Ya İlahi! Salihlerin günlünü bunlara şefkatli kıl. Bunlardan haber gizleme. Şundan ötürüdür ki, zindan halkı şehirlerde olan haber ve havadisleri başka halktan daha çok bilirler. Bundan sonra Yûsuf (a.s)'ı hamama götürdüler, yıkandı. Zindan kokusu ve gövdesinde olan kirler gitti. Daha sonra ona hilatlar giydirdiler. Yûsuf (a.s) Sultana selam verdi.*[3146]

Bütün bu tespitler ve bilgiler ışığında, bu başlıkta mesnevilerde yer alan ayrıntıların, esasen ilahi anlatılar ve ekseriyetle de İslami anlatılar çerçevesinde kaleme alındığı söylenebilir.

2.28. Hz. Yusuf'un Mısır Azizliği Makamına Yükselmesi

İncelediğimiz mesnevilerin hepsinde ele alınan bu hadise eserlerde çoğunlukla zindandan çıkan Hz. Yusuf'un, yapmış olduğu rüya tabirleri sayesinde Mısır hükümdarı tarafından güzel ve samimi karşılandığı ve akabinde yaklaşmakta

---

[3145] Taberî, *a.g.e.,* s. 278.
[3146] Taberî, *a.g.e.,* s. 279.

olan sıkıntılı zamanlarda Mısır hükümdarının kendisine bir kurtarıcı aradığı, bu kurtarıcılık görevine ise Hz. Yusuf'un talip olup görevi aldığı şeklinde tahkiye edildiği görülür.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin eserinde, henüz Hz. Yusuf zindandan çıkıp saraya gelmeden Mısır melikinin, memleketinin yönetimi için uygun gördüğü kişi olarak Hz. Yusuf'u işaret ettiği görülür:

Reyyān kördi Yūsufuŋ̂ cemālini
'Acībledi ḫulḳını kemālini
'Âşık oldı ol şerīf cemālini
Mülküm buyruġı sen olġıl diyür imdi

Mevlā berdi Yūsufa dewlet taḫt
Fażlı birle rūzī ḳıldı bu melik baḫt
Melik Reyyān Yūsufı begendi saḫt
Memleket saŋ̂a lāyık diyür imdi [3147]

Eserde, Hz. Yusuf'a teklif edilen makamın, Mısır padişahlığı olduğu belirtilirken Hz. Yusuf'un tahta çıkmasını sağlayanın da Allah'ın inayeti olduğu ifade edilir:

Bildim seniŋ̂ dīniŋ̂ taḥḳīḳ bayıḳ durur
Saŋ̂a anı rūzī ḳılġan Ḫālıḳ durur
Pādişāhlıḳ benden saŋ̂a lāyıḳ durur
Anıň emrine mekīn ü emīn oluŋ̂ diyür imdi

Hemān-dem Cebrā'il ḥāżır keldi
Ḫālıḳdan Yūsufa selām ḳıldı
Yūsufa ḫoş beşāret muştuladı

[3147] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 223.

Reyyān sa͡ŋga sebeb ḳılur diyür imdi[3148]

Hadisenin devamında, şairin bir ayrıntı üzerinde durduğu ve Hz. Yusuf'un tahta geçtiğinde otuz yaşında olduğu bilgisini verdiği görülür:

Tāc urundı taḫtġa aġdı Yūsuf nebī
Otuz yaşar yigit oldı Ḥaḳḳ ḥabībi
Be͡ŋgzi nūrı rūşen oldı küneş kibi
Baḳan hergiz cemāline doymaz imdi[3149]

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin varyantında, Hz. Yusuf'un Mısır azizliği makamına getirilmesi hadisesi, Ali'nin varyantında işlendiği gibidir; fakat Haliloğlu'nun anlatısında Reyyan ile Hz. Yusuf'un karşılaştıkları sahne Ali'dekinden daha samimi tarif edilir:

Sulṭânı Reyyân geldi
Yûsufı ḳarvayup ḳuçdı
İki gözüni öpdi
İltüp taḫta oturu[3150]

Eserde, Azizlik makamını talebin Hz. Yusuf'tan geldiği ve isteğinin yalnızca Mısır hazinelerinin başına geçmek olduğu ifade edilirse de Mısır sultanının buna karşı çıkarak Hz. Yusuf'a Mısır tahtını vermek istediği görülür:

Yûsuf eydür işitgil
Şehir içine çaġırtġıl
Beni ḫaẕnedâr ḳılġıl
İş ḳılayım ḳolaylu

[3148] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s.224.
[3149] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 223.
[3150] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 221.

…

Reyyân eydür Yûsufa
Sen otur sulṭânlıġa
Kişiler ḳo ḫazneye
Sen otur sulṭân olu

Ben ḳarşuňa durayın
Saňa ḳullıḳ ḳılayın
Hem şehre çaġırdayın
Cümle ḫalḳa bildürü

Reyyân sulṭân buyurdı
Yûsuf kürsiye bindi
Reyyân şehri çaġırtdı
Yûsufdur sulṭân diyü

Teňgri sulṭânlıḳ virdi
Reyyân bir sebeb oldı
Pes Yûsuf sulṭân oldı
Mışır içinde bellü

Reyyân taḫtından indi
Yûsufa ḫizmet ḳıldı
Taḫtı Yûsufa ḳaldı
Görelüm iş ne olu[3151]

[3151] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 221.

Hz. Yusuf'un Mısır'a sultan, Reyyân'ın ise Hz. Yusuf'a kul oluşunu sağlayanın Ali'nin anlatısında olduğu gibi burada da yine Allah olduğu görülmektedir.

14. yüzyıl anlatılarından Darîr'de, Hz. Yusuf'a Mısır idaresinde bir vazife vermeyi teklif edenin Mısır sultanı olduğu ifade edilir:

ne dilersin didi benden iy ulu
her nice manṣıb gerek iy baḫtlu

eytdi şāha manṣıbı ben niderem
şāh ḳapusında ḳanā'at iderem

şāh didi vezīr olġıl baňa
yūsuf eydür ben muṭi' oldum saňa

eytdi begler begligin vireyüm
ol 'azīzüňdür anı ben nideyim

şāh eytdi sen dilegil yā emīr
ben vireyüm saňa tāc (u) taḫt (u) yir

yūsuf eydür baňa virgil yā emīr
ḫalḳ üzre ketḫüdālıḳ yā neẕīr

şāh eytdi virdüm iy cān-ı cihān
mülk üzre ketḫudā olġıl 'ıyān[3152]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığı üzere Hz. Yusuf'un, Azizlik makamını reddedip Mısır halkı üzerinde yetki sahibi olarak kethüdalığı seçtiği görülür.

[3152] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 391.

Bu yüzyıldaki Süle Fakîh'in anlatısında, Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatısında olduğu gibi Mısır sultanının Hz. Yusuf'a kendi makamını teklif ettiği görülür:

Sulṭān anda Yūsufı gey ḫoş görür
Taḫtuma geç diyü aňa yalvarır

Yūsuf ol taḫta geçüp oturmadı
Aňa yaḳın varup elin urmadı

İllā sulṭān yalvarurıdı becid
Kim benüm taḫtuma geçgil ey yigit

Yūsuf aňa evme didi yā emīr
Bir göreyim dir Çalab baňa ne dir

Ol ne kim buyursa anı işleyem
Anuň emri ile işe başlayam

Bunı dirken geldi anda Cebre'īl
Didi selām eyledi saňa celīl

İtdi Yūsuf Tangrınuň emri budur
Taḫta geçsün diyü Allāh buyurur

Sulṭān itdüm dir anı Mıṣr iline
Baġlasun altun ḳuşaġın beline

Tangrı buyrugı budur geçgil didi
Anı işitdi Yūsuf gör n'eyledi[3153]

[3153] Kâzım Köktekin *a.g.t.,* s. 303-304.

Görüldüğü gibi Hz. Yusuf, her ne kadar Mısır sultanı kendi makamını teklif etmiş olsa da Allah'tan gelecek buyruğu bekler ve Allah'ın, ona Mısır padişahlığını vermesinin akabinde ise tahta çıkar.

Bu yüzyıldaki anlatılardan Garîb'de Mısır padişahının, huzuruna getirttiği Hz. Yusuf'tan, öncelikle düşünün yorumu ile ilgili bir çözüm önerisi istediği ifade edilmektedir:

Didi yā Yūsuf ögüt virgil baňa
Ḥaḳ teʻālā çün kemāl virdi saňa

İşde düşüm böyledür n'itmek gerek
Söyle nicesi yaraġ itmek gerek

Yūsuf eydür çoḳ ekin ekdüresin
Evleri anbarları ṭoldurasın

Hem ʻalef ot hem zaḫīre ne-ki var
Cemʻ oluna yoḳlanıla il i şār

Bir ḳuluňa emr idesin cemʻ ide
Dürüşe hem gice gündüz saʻy ide[3154]

Hz. Yusuf'un tarif ettiği şekliyle bu işleri yapacak kimsenin olmadığını belirten Mısır padişahına, bu işlerin mesuliyetini almak için talepte bulunanın Hz. Yusuf olduğu görülür:

Sulṭān eydür kimse anı bilmeye
Cümle şehrüň ḫalḳı ḳādir olmaya

[3154] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 581.

Yūsuf eydür ger iz̲(i)n ola baňa
İşbu yolda ḫiz̲met idem ben saňa

Zīrā ben anuň ḳolayın bilürem
Nice olur hem ʻilācın ḳıluram

Sulṭān eydür z̲ī-kerem luṭf idesin
Nice gerekse sen öyle idesin

Ḫazneyi çün Yūṣuf'a ısmarladı
İşit şimdi sulṭānı gör neyledi[3155]

Görüldüğü üzere, Hz. Yusuf'un bu işlere talip olmasının, Mısır sultanını çok memnun ettiği ve Mısır hazinesinin başına Hz. Yusuf'u getirdiği anlaşılmaktadır.

Anlatıda, yukarıdaki hadisenin devamında Mısır sultanının hükümdarlık nişaneleri olan tacını ve yüzüğünü de Hz Yusuf'a teslim ettiği belirtilir.[3156]

Eserin bu kısmında Mısır sultanının, Hz. Yusuf'u bir yıl boyunca takip ettiği ve her davranışından memnuniyet duyduğu için de Hz. Yusuf'a bu kez Mısır padişahlığını teslim etmek istediği ayrıntısına yer verilir:

Çünki Yūsuf tācı urdı başına
Meşġūl oldı ḫaznenüň işine

Bir yıla dek ḫiz̲met üzre oldı ol
Yıl olıcaḳ diňle imdi n'oldı ol

Çün yıl olur ḫazneye sulṭān varur

[3155] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 582.
[3156] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 583.

Yūsuf'ı alubanı köşke gelür

Dürlü dürlü aňa libās geydürür
Hem ḳılıcını daḫı ḳulandurur

Bir muraṣṣa' taḫtı tezyīn eyledi
Yā Yūsuf bu taḫta çıḳ otur didi

Yūsuf eydür taḫt senüňdür sulṭānum
Ben ḳuluňam sulṭānımsın sen benüm

Sulṭān eydür her ḥālüňden ḫoşnūdam
Dilerem-ki taḫtumı saňa virem[3157]

Hz. Yusuf'un, Mısır padişahının teklifini Allah'tan gelecek icazete kadar beklettiği ve Allah'ın Cebrail vasıtasıyla gönderdiği buyruğun akabinde de Mısır tahtına çıktığı dile getirilir:

Yūsuf eydür ṣabr ḳıl ey sulṭānum
Gör ki nice emri der Rabb'üm benüm

Cebrā'īl geldi Yūsuf'a söyledi
Taḫta çıḳ Rabb'üň saňa emr eyledi

Sulṭān eydür işbu benüm yirime
Sen maḥalsin gel-berü çıḳ taḫtıma

Yūsuf anda taḫta çıḳar oturur
Geldi sulṭān Yūsuf'a ḳarşu ṭurur

[3157] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 583-584.

Çünki Yūsuf Mıṣr iline ḫan olur
Hem otuz yaşında ol sulṭān olur[3158]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere, Hz. Yusuf Mısır tahtına çıktığında otuz yaşındadır.

Bu yüzyıldaki bir diğer anlatıda Şeyyâd Hamza, ne Mısır şahının Hz. Yusuf'a bir teklifi olduğundan bahseder ne de Hz. Yusuf'un Mısır şahından bir talebi olduğundan. Eserde yalnızca Hz. Yusuf'un, Allah'ın Cebrail aracılığıyla gönderdiği emre uyarak Mısır tahtına çıktığı dile getirilir:

cebrā'il şol dem gelür eydür aňa
gör sebebin sulṭānlık geldi saňa

bindi altun kürsīyi götürdiler
şehre taḫt üzre anı yėtürdiler

taḫta bindi sulṭān oldı ḳamuya
ulu kiçi ḳamu ṭurdı ṭapuya

reyyān daḫı yūsufı öper kuçar
sulṭān olduň dėr aňa saçu saçar[3159]

15. yüzyılda Tebrili Ahmedî, Hz. Yusuf'a vezirlik yapması teklifinin Mısır sultanından geldiğini belirtir:

Gel bugün benden vizâret ḳıl ḳabûl
Nice ḥükm iderseň it ey pür-uṣûl[3160]

[3158] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 584-585.
[3159] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 183.
[3160] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 53a.

Eserde Mısır sultanının, Hz. Yusuf'un vezirlik teklifini kabul etmeme ihtimaline karşılık Hz. Yusuf'a Mısır hazinesinin başına geçmesini teklif ettiği de görülür:

Yâ ḫazînedârum olgil çün 'Azîz
Tâ ki bu işi ḳılasın sen temîz[3161]

Hz. Yusuf'un, bu iki teklifi de kabul etmediği[3162] anlaşılmaktaysa da hadisenin devamında, Mısır Aziz'inin ölümü sonrasında Azizlik makamına Hz. Yusuf'un geçtiği ifade edilir:

Geldük imdi yine Yûsuf ḥâline
Memleketde ol geçen aḥvâline

Mülki ṭapşırmışıdı Reyyân aňa
Mâlik idi Mıṣr'a ol öňden ṣoňa

Çün 'Azîz irdi fermân-ı İlâh
Aňa ḳaldı maḫzeni tâc ü külâh[3163]

Aynı yüzyılın bir diğer anlatısında Çâkerî'nin, Mısır şahının, Hz. Yusuf'tan düşü ile ilgili ne gibi bir tedbir almaları gerektiği hususunda çözüm önerisi istediğini dile getirdiği görülür:

Didiş ol düş kim görmiş idüm ben
Ki rūşen söyledüň ta'bīrini sen

[3161] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 53a.
[3162] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 53a.
[3163] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 56b.

Ne vech ile ḳılalım aňa tedbīr
Muḳarrerdür gelüp elbetde taḳdīr[3164]

Mısır padişahının çözüm önerisi istediği Hz. Yusuf'un yapılması gerekenleri dile getirdiği esnada, bu iş için kendisini Mısır padişahına önerdiği ve Mısır padişahının da bu teklifi olumlu karşılayarak Hz. Yusuf'u Mısır Azizliği makamına getirdiği ifade edilir.[3165]

Bu yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'nin anlatısında da Tebrizli Ahmedî'de olduğu gibi Mısır şahının öncelikle Hz. Yusuf'a tabir ettiği rüya ile ilgili ne gibi tedbirler alması gerektiğini sorduğu belirtilir.[3166]

Hadisenin devamında, rüya ile ilgili alınması gereken tedbirleri[3167] Mısır şahına anlatan Hz. Yusuf'un, *"Bu iş için aransa rûy-ı zemîn/Ne bilir var benim gibi ne emîn"*[3168] ve *"Bana tevfîz edin bu tedbîri/Görelim her ne ise takdîri"*[3169] yollu ifadelerinden bu göreve talip olduğu ve sonrasında da Mısır şahının onu ülkesinin Azizlik makamına getirdiği dile getirilir.[3170]

Aynı yüzyılda Hatâyî-i Tebrizî'nin de Şeyyâd Hamza ve Garîb'in eserlerinde olduğu gibi Mısır şahının, Hz. Yusuf'a tahtını teklif ettiğini belirtirken Hz. Yusuf'un bu teklife cevabını Cebrail vasıtasıyla Allah'tan gelen icazeti bekledikten sonra kabul ettiği ifade edilir:

Şāh Yūsufı taḫta teklīf eyledi
Cebrā'īl hem Yūsufa çıḳgıl didi

Geldi Yūsuf taḫta hem çıḳdı o dem

[3164] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 362.
[3165] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 362-363.
[3166] Hamdî, *a.g.e.*, s. 371.
[3167] Hamdî, *a.g.e.*, s. 372.
[3168] Hamdî, *a.g.e.*, s. 372.
[3169] Hamdî, *a.g.e.*, s. 372.
[3170] Hamdî, *a.g.e.*, s. 372.

Ḳul iken ol pādişāh oldı o dem[3171]

16. yüzyılda Gubârî'nin de Tebrizli Ahmedî ve Hamdullah Hamdî'de olduğu gibi Hz. Yusuf'u zindandan çıkartıp saraya getirten Mısır padişahının, Hz. Yusuf'tan ilkin tabir ettiği rüyanı tedbiri için neler yapılması gerektiğini sorduğu dile getirilir.[3172]

Eserde, padişahın istediği tedbirleri tafsilatlı bir şekilde dile getirdiği[3173] görülen Hz. Yusuf'un,

Gerek ammā bu kār u bāra emīn
K'ola destinde bu umūr-ı zemīn

Cümle bu kişt ü kāra nāẓır ola
Hem suāl ü cevāba ḳādir ola

Her işüň şāhum ehli var ehli
Ṣanma her şaḫṣı kār u bār ehli

Sözümi gūş iderse şāh-ı ḥalīm
Pes bu kāra benüm ḥafīẓ u 'alīm

Beni naṣb it ḫazāyin-i 'arża
Ḫidmet içün defāyin-i arża[3174]

şeklindeki ifadelerle Mısır hazinelerinin başına geçme teklifinde bulunduğu ve Mısır padişahının da Mısır Azizliği makamına Hz. Yusuf'u getirdiği ifade edilir.[3175]

[3171] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 222.
[3172] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 190.
[3173] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 191.
[3174] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 191.
[3175] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 191.

Yine bu yüzyılda Kemâl Paşazâde'nin eserinde Mısır şahının, Hz. Yusuf'u zindandan çıkartıp sarayına getirttğinde ona kendi tahtının yanında bir yer açtığı ve çokça hürmet ettiği ifade edilirken diğer eserlerde olduğu gibi burada da Hz. Yusuf'tan rüyasının teviline göre almaları gereken tedbirleri sorup öğrendiği bilgisi verilir.[3176]

Mısır şahının, Hz. Yusuf'un tedbirlerini duymaktan çok memnun olduğu belirtilirken akabinde alınacak tedbirleri yönetmesi için Hz. Yusuf'a unvanı belirtilmeden bütün devlet ricalinin üstünde olan bir görevi teklif ettiği ve Hz. Yusuf'un da bu teklifi kabul ettiği eserde şöyle tahkiye edilir:

Didi şeh çün bu ḫoş tedbīri itdüñ
Müvecceh fikr idüp taḳrīrin itdün

Girü taḥṣīline sen ol mübāşir
Senüñ emrüñle olsun evvel āḫir

Ne dirseñ sen sözinden çıḳmayalar
Senüñ yapduġuñ işi yıḳmayalar

Tekellüf itdi Yūsuf didi ey şāh
Benüm boynuma bu iş in-şā-Allāh

Ümīdüm var ki Ḥaḳḳ ide 'ināyet
Belādan ḳurtaram ḫalḳı temāmet

Çü Yūsuf iltizām itdi bu kāre
Be-ġāyet ḫūb geldi şehr-yār'e

Sevindi sulṭān ḳatı şād oldı
Gidüp ġuṣṣa feraḥla içi ṭoldı

[3176] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 692-693.

Pes andan Yūsuf'ı ḳıldı ser-efrāz
Ḳamu erkāndan anı ḳıldı mümtāz

Buyurdı kim ḳamu erkān-ı devlet
İdeler emrini anuň itā'at

Ol iḳlīmüň şerifi vü vāżī'ı
Ne emr iderse olalar muṭī'i

Diyar-ı Mışr'a ḥākim ola muṭlaḳ
Ne fermān itse vācib ola ṭutmaḳ[3177]

Aynı yüzyıldaki Bağdatlı Zihnî'nin anlatısında da Mısır şahının öncelikle Hz. Yusuf'tan, tevil ettiği rüyaların tedbirinin ne olacağını öğrenmek istediği belirtilir:

Nedür bu vāḳı'a tedbīri āyā
Ne tedbīriüň olur te'ṣīri āyā

Nedür ḳaḥt u ġalā def'ine dermān
Müfevveżdür saňa bu işde fermān[3178]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un hem tedbirlerini tek tek sıraladığı[3179] hem de bu göreve talip olduğu ayrıntısının verildiği görülür:

Baňa tevfīż olınsa ger bu tedbīr
Tedārükde ideydüm şanma taḳṣīr

Eger kim yiryüzü ṭolsa ḫazāyin

[3177] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 693-694.
[3178] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 488.
[3179] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 488-489.

Benüm rāyumla olur żabṭı mümkin[3180]

Eserde son olarak Hz. Yusuf'un yaptığı teklifin Mısır şahı tarafından hoş karşılandığı ve nihayetinde Hz. Yusuf'u Mısır Azizliği makamına getirdiği ifade edilir:

Didi ey ṣadr-ı 'izzet kām-rānı
Cihānda pīr olan baḫt-ı cüvānī

Çü zātuňdur senüň aḳrāna fāyiḳ
'Azīz-i Mıṣr olmak saňa lāyıḳ

Bugünden böyle sen ṣāḥib-temīz ol
Hemīşe Mıṣr taḫtında 'Azīz ol

Sen ol mülkümde emr ü nehye vālī
Sözüň ṭutsuň e'ālī vü ehālī[3181]

Yine bu yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında Mısır padişahı ile sohbet eden Hz. Yusuf'un zindandan çıkıp saraya geldiğinde otuz yaşında olduğu ayrıntısının verildiği görülür:

Yûsufa ṣordı ki şeh çent sâlesin
Söyleyem şâha ḫaberden alasın

Didi otuz yaşum iy pür-hüner
Sözüme inan benüm iy mu'teber[3182]

[3180] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 489.
[3181] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 489.
[3182] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 219.

Anlatıda, öncelikle padişahın, Hz. Yusuf'a vezirlik vermek istediği belirtilse de Hz. Yusuf'un bu görevin Aziz'de olduğunu söyleyerek kendisine kethüdalık verilmesini istediği ifade edilir:

Başladı Yûsufa ḳıldı terbiyet
Ne ki olur aňa ṭanur maṣlaḥat

Ḫayli manṣıb virdi Yûsuf almadı
Manṣıba hergiz göňlin aḳmadı

Döndi aydur aňa ol şâh-ı cihân
Kim vezîr ol şimdi sen baňa hemân

Yûsuf aydur ol 'Azîzüňdür şehâ
Genc ü mâl ṣayıp-durur deňe bahâ

Döndi şâh aydur Yûsufa sen dile
Her ne kim göňlüň diler anı dile

Ḫalḳ üzre ketḫüdâlıḳ vir baňa
Ḫalḳı ıṣlâḥ eyleyem öňdin ṣoňa

Eyle olsun her ne kim dileriseň
Anı işle kim ola saňa eseň

Ṣad hezerân cân fidâ olsun saňa
Ḥamdü'lillâh kim seni ṣaldı baňa

Yûsuf oldı cümle ḫalḳa iḫtiyâr
Şad oldı şehr ḫalḳı il diyâr[3183]

[3183] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 219-220.

Yine aynı yüzyılın önemli anlatılarından Taşlıcalı Yahya'da, Mısır melikinin öncelikle Hz. Yusuf'tan tabir ettiği rüyalarla ilgili bir tedbir bulmasını istediği dile getirilir.[3184]

Anlatıda Hz. Yusuf'un Mısır Azizliği makamına gelmesinin ne Hz. Yusuf'un talebi ile ne de Mısır melikinin teklifi ile olduğu görülür. Eserde, Hz. Yusuf'un Mısır Azizi olmasının, Aziz'in ölümü sonrasında gerçekleştiği ifade edilir:

'Azizüň ḳaṣr-ı ḳadri oldı vîrân
Esâsın yıḳdı düşnâm-ı 'azîzan

Ecel 'ayn-ı 'Azîzi yumdı nâgâh
Meh-i Ken'âna degdi 'izzet ü câh

O dem Yûsuf 'azîz-i 'âlem oldı
Sevindi güldi 'âlem ḫurrem oldı[3185]

Bir diğer 16. yüzyıl anlatısı olan Şerîfî'de de diğer birçok anlatıda olduğu gibi Mısır şahının öncelikle Hz. Yusuf'tan tabir ettiği rüyalardaki sıkıntılara dair bir çözüm önerisi istediği ifade edilir.[3186]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un çözüm önerisi sunmasının yanında, bu çözüm önerisini hayata geçirebilecek yegâne kişi olduğunu da Mısır şahına ilettiği ve Mısır şahının da memnuniyetle Hz. Yusuf'u ülkesine Aziz olarak tayin ettiği bilgisi verilir:

Bu kāra emr iderseň iy cihān-gīr
Bulunmaz baňa beňzer ehl-i tedbīr

[3184] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 153.
[3185] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 153.
[3186] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 27.

Görüp Yūsuf'da böyle 'izz ü şānı
'Azīz-i milket-i Mışr itdi anı[3187]

Bu yüzyılda incelememize konu olan son eserde Ziyai Yusuf'un, diğer pek çok eserde ele alındığı gibi Hz. Yusuf'a rüya tabirindeki hadiselere nasıl bir tedbir alınması gerektiğini sorduğu görülür.[3188]

Anlatının devamında, Hz. Yusuf'un alınması gereken tedbirleri sıraladığı[3189] ve çözüm önerilerinin sonunda da bu işi yapmak için Mısır padişahından izin istediği ifade edilir:

Benüm gibi bu kāra iy cihān-gīr
Bulunmaz bir kefīl-i ḫūb-tedbīr

Benüm boynuma ışmarla bu kārı
Māili ḫayr ola 'avn ide Bāri[3190]

Hz. Yusuf'un yukarıdaki teklifini memnuniyetle karşılayan padişahın, ona kendi makamı olan Mısır Azizliğini verdiği ise eserde şöyle tahkiye edilir:

Çü gördi Şeh kim anuň yüce şānı
Ser efrāz itdi mülk-i Mışr'a anı

İdüp fermānına bende sipāhun
Eline virdi raḫt ü bār-ı kāmun

Görüp kendü yerine anı lāyıḳ

[3187] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 28.
[3188] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 427.
[3189] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 427-428.
[3190] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 428.

‘Azīz oldı diyār-ı Mıṣr’a fāīḳ[3191]

18. yüzyıl anlatısı olan Ahmedî-i Âmidî’de Mısır melikinden görev talebinde bulunanın Hz. Yusuf olduğu ifade edilir:

Yūsuf eytdi ḳoy beni ol ḫidmete
Nef‘ ola ḫalḳ érişe rāḥata

Pādişāhım ḳaḥtın aḥvālini siz
Re‘y-i tedbīrini anuň bilmesiz

Ḳoy beni taḫıla anbār üstine
Ben dürüşem tedbīriniň ḳaṣdına

Bildigim gibi anı derc édeyim
Müsteḥaḳ olanlara ḫarc édeyim

Herkesiň ḥaddine göre ‘adl ola
İntifā‘ın çoḳ édüp ḫazne ṭola[3192]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf’un teklifinin Mısır meliki tarafından da memnuniyetle karşılandığı ve Hz. Yusuf’u Mısır hazinelerinin veziri olarak tayin ettiği belirtilir:

Ol Melik gördi ki ġāyet ‘aḳlı var
Ḫil‘ati geydürüp étdi ḫazne-dār

Her umūrı aňa teslīm eyledi
Sen benüm ulu vezīrimsin dédi[3193]

[3191] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 428.
[3192] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 233.
[3193] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 233.

Aynı yüzyılda Oflu Bilâl Efendi'nin anlatısında da birçok anlatıda olduğu dibi Mısır melikinin, Hz. Yusuf'a rüyasının tabirinin çözümünü sorduğu ifade edilir.[3194]

Hz. Yusuf'un tedbir önerilerinin akabinde bu işleri yönetecek kişi olarak Mısır melikinin Hz. Yusuf'a teklif götürmesi eserde şöyle yer bulur:

Melik didi gerekdür buňa tedbīr
İdiçi er ki böyle cümle bir bir

Beüm şuġlum baňa kāfīdür ancaḳ
Bu işler heb saňa şāfīdür ancaḳ[3195]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un kendi hünerlerini tek tek sayarak Mısır melikinin kendisine yaptığı teklifin oldukça yerinde bir teklif olduğunu ifade eder:

Yūsuf didi beni sen ḳıl ḫalīfe
Ḫazā'in yirler üzre sen ḫalīfe

Ḥāfıżam kātibem hem daḫi ḥāsib
Bilürem her işi ḥāle münāsib

Nevāḥidden gelenlerüň dilini
Bilürem cümlenüň ḳāl ü ḳīlini

Daḥi her biri yılda her ne ḫarcar
Benüm 'aḳlum anı bir anda ṭartar

Melik Reyyān bunı çünkim işitdi

[3194] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 149.
[3195] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 149.

Aňa tācıla taḫtın teslīm itdi[3196]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığı üzere Melik Reyyân, Hz. Yusuf'un vasıflarını öğrenir öğrenmez Mısır ülkesinin mührünü Hz. Yusuf'a verir.

Aynı yüzyılda müellifi belli olmayan bir anlatıda Mısır sultanının Hz. Yusuf'a kendi makamını vermeyi teklif ettiği fakat Hz. Yusuf'un bu teklifi başlangıçta kabul etmediği dile getirilir:

yūsufı görür sulṭān ṭurı gelür
ḳarşu varur yūsufuŋ elin alur

kendünüŋ kürsīsi altun idi
çaḳ-ı yan dürrile mercān idi

kürsīyi yūsufuŋ eline ḳodı
saŋa yaraşur yūsuf bu kürsī didi

yūsuf eydür ḥāşā benden kim varam
pādişāh kürsīsine elim vuram

…

yūsuf ėydür göreyüm çalap nėder
andan ṣoŋra baŋa kürsī var[3197]

[3196] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 149.
[3197] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 174.

Anlatının devamında, Garîb, Şeyyâd Hamza ve Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatılarıyla benzer şekilde Hz. Yusuf'un, Allah'ın Cebrail vasıtasıyla gönderdiği icazet üzerine Mısır tahtına oturduğu belirtilir:

böyle dėrken gökden indi cebrā'īl
dėdi selām etdi rabb-ı celīl

anı sulṭān ḳıldım mıṣr iline
baġlaŋuz altun ḳuşaḳ bėline

yūsuf anda taḫta geçüp oturur
taḫt öŋünde sulṭān el baġlar durur[3198]

Molla Câmî'nin anlatısında da diğer birçok anlatıda olduğu gibi Mısır padişahının, Hz. Yusuf'un tabir ettiği rüyanın tedbiri konusunda Hz. Yusuf'tan yardım istediği ifade edilir.[3199]

Anlatıda, Hz. Yusuf'un tedbir önerilerinin sonunda bu işleri yönetmeye kendisinin talip olduğu, *"Bu işe beni memur et; ben, lâzım gelen tedbiri alayım! Çünkü benim gibi bir tane daha bulamazsın!"*[3200] şeklindeki ifadesinden açıkça görülmektedir.

Eserde son olarak Hz. Yusuf'un teklifinin, padişah tarafından memnuniyetle karşılandığı ve Hz. Yusuf'a Mısır Aziz'i unvanının verildiği dile getirilir.[3201]

Tevrat'ta bu hadise Hz. Yusuf'un, Firavun'dan, basiretli ve akıllı birisini bulup onu Mısır'a yönetici olarak tayin etmesini istediği şeklinde ifade edilirken

[3198] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 174-175.
[3199] Câmî, *a.g.e.*, s. 128.
[3200] Câmî, *a.g.e.*, s. 129.
[3201] Câmî, *a.g.e.*, s. 129.

Kur'ân'da, Hz. Yusuf'un Mısır hazinelerinden sorumlu olmayı kendisinin istediği ifade edilir.[3202]

Tevrat'ta, Firavun'un Hz. Yusuf'taki basireti ve kutsiyeti anlayınca tahtı hariç evinin ve halkının idaresini Hz. Yusuf'a bıraktığı belirtilirken Kur'an'da, ülke içerisinde özgürce hareket edebilmesine olanak sağlayan bir yetkinin, Allah'ın rahmeti olarak Hz. Yusuf'a verildiği belirtilir.[3203]

Tevrat'ta, Hz. Yusuf'un Firavun'un karşısına çıktığında otuz yaşında olduğu belirtilirken Kur'ân'da bu hususta bir kayıt bulunmaz.[3204]

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde, Fahr-ı Râzî'den nakledilen bir bilgiye göre de Hz. Yusuf'un, Mısır melikinin huzuruna ilk gelişinde otuz yaşını bitirmiş yakışıklı bir genç olarak tarif edildiği görülür.[3205]

Aynı eserde, Fahreddîn-i Râzî yoluyla nakledilen bir bilgide; Hz. Yusuf'u kendisine müsteşar yapmak için çağırtanın Mısır Aziz'i değil Melik Reyyân olduğu belirtilir ki Hz. Yusuf'un, Mısır hazinelerinin yöneticiliğini, o makamı işgal eden Mısır Aziz'inden istemesinin mantık dışı olduğu, bir kimsenin kendisinden kendi makamı istenmeyeceği bilgisi verilir:

> *Yûsuf aleyhisselâmı kendine müsteşâr-ı hâs etmek için talep eden melikten murâd Azîz midir? Mısır'ın hükümdâr-ı ekberi (Reyyân) mıdır? Bunda ihtilâf vâki' olduğunu, fakat Yûsuf aleyhisselâmın "İcalnî alâ hazâinil ard(ardı)" buyurması melikin de "estahlishu li nefsî" demesi, melikten murâd, Mısır'ın hükümdâr-ı ekberi (Reyyân) olduğuna delâlet eylediğini İmâm Fahr-i Râzî beyân buyurmuştur.*
>
> *Vâkıâ "hazâ'in-i Mısriyye nezâreti" Aziz'in kendi mansıbı idi. Bir kimsenin mansıbı ise kendisinden istenilmez. Bâ-husûs o mansıb-ı celîl tevcîhi hükümdârın hukūkundan olan menâsıbdan idi."*[3206]

Yine Mısır melikinin, Hz. Yusuf'a rüyasının tevilini şifahen de kendisinden işitmek istediğini bildirdiği ve Hz. Yusuf'un da melikin rüyasını bir kez de huzurunda

---

[3202] Tevrat/Başlangıç: 41: 33; Kur'ân/12: 55.
[3203] Tevrat/Başlangıç: 41: 39-41; Kur'ân/12: 56.
[3204] Tevrat/Başlangıç: 41: 46.
[3205] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 348.
[3206] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 342-343.

tevil ettiği[3207], akabinde gelişen hadisede ise melikin, Hz. Yusuf'tan rüyasında gördüğü kıtlığın ve sıkıntıların azaltılması hususundaki fikrini sorduğu ifade edilir.[3208]

Hz. Yusuf'un, bahsi geçen bolluk yıllarında çokça ekin ekilmesi gerektiği, her yerde lazım olduğu ölçüde ambarlar yapılması gerektiği, elde ettikleri zahirenin yemek için kullanacaklarından artakalanını başaklarında olacak şekilde ambarlarda muhafaza edilip saklamaları gerektiği; kıtlık senelerinin gelişinde ise ambarların açılıp içindeki zahirenin satılıp bu yolla ihtiyaçlarını karşılayabileceklerini ve böylece devlet hazinesinin de zenginleşeceği şeklindeki etraflıca bir çözüm önerisini Mısır melikine sunduğu görülür:

> *Bu bolluk yıllarda ziyâde ekin ekmeli, her yerde lüzûmu kadar ambarlar yaptırmalı, zahîre-i hâsılanın yenilecekten mâadâsını –sünbülelerinde olduğu hâlde– ambarlara koyup saklamalı, kıtlık seneleri gelince ambarları açar, gallât-ı müddehireyi satarsınız. Bu tarîk ile hem def'-i ihtiyâc edilir, hem hazîne-i devlet, emvâli-i 'azîme ile dolar!*[3209]

Eserde Giritli Sırrı Paşa'nın ifade ettiğine göre; Hz. Yusuf'tan duyduğu çözüm önerilerinin akabinde Mısır melikinin, *"Bu emr-i mühimi deruhde edecek kim vardır?"*[3210] şeklindeki sorusuna Hz. Yusuf'un, Kur'ân'da ayetle sabit olduğu şekliyle Mısır hazinelerini hakkıyla koruyabilecek en ehliyetli kişinin kendisi olduğunu dile getirdiği şeklindeki bilgiye yer verilir:

> *Hazâ'in-i Mısriyyenin emr-i idâresini bana tefvîz et ki ben onları istihkākı olmayanlardan hıfz u sıyânete muktedirim ve vücûh-ı tasarrufu bilirim. Hâsılı bu hatb-ı cesîmin ben 'uhdesinden gelirim.*[3211]

Kur'ân-ı Kerîm'de olduğu gibi Giritli'nin tefsirinde de Hz. Yusuf'un, maliye nazırlığını Mısır melikinden istemesinin akabinde melikin bu teklifi kabul ettiğine dair bir beyan yer almazsa da âlimlerin beyanına göre melik, Hz. Yusuf'un isteğini kabul etmiştir fakat bu hususta ayetle de Hz. Yusuf'un Mısır ülkesine vekil olarak yetkili

---

[3207] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 348.
[3208] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 350.
[3209] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 350.
[3210] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 351.
[3211] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 351.

kılındığının açık bir şekilde belirtildiği için melikin kabulünün ayrıca ifade edilmediği dile getirilir.[3212]

Süyûtî'nin tefsirinde de Giritli Sırrı Paşa'da ve Tevrat'ta olduğu gibi Hz. Yusuf'un zindandan çıkarılıp Mısır kralının yanına getirildiğinde otuz yaşında bir genç olduğu ifade edilir.[3213]

Aynı tefsirde, Hz. Yusuf'un vazifesi tarif edilirken onun, Mısır'ın mali işlerinden ve alışverişinden sorumlu olduğu bilgisi verilir.[3214]

Eserde, İbn Zeyd'den nakledilen bir bilgide, Firavun'un bütün yetkisini Hz. Yusuf'a teslim ettiği, Hz. Yusuf'un verdiği her hükmü ve emri geçerli saydığı belirtilmiştir.[3215]

Taberî tarihinde Mısır sultanının, gördüğü rüyaların Hz. Yusuf tarafından yorumlanmasının akabinde Hz. Yusuf'tan çözüm önerisi istediği, Hz. Yusuf'un da bu isteğe, bolluk yılları içerisinde bol bol buğday ektirip ektirdiği bu buğdayın, damlara ve ambarlara sapıyla birlikte doldurulması gerektiği; yine Mısır ahalisinin ektiği buğdayın beşte birinin sultanlık tarafından satın alınması ve satın alınan buğdayın da ambarlarda kıtlık yılları için saklanması gerektiği böylelikle buğdayın sapının davarlara sap, saman olarak verilebileceği tanelerin ise kıtlık yıllarında Mısır ahalisine satılabileceği şeklinde etraflıca bir öneride bulunduğu belirtilir.[3216]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un önerisinden memnun kaldığı görülen Mısır sultanının, bahsi geçen şekilde bir taksimatı kimin yapabileceği şeklindeki soruya Kur'ân'da da sabit olduğu şekliyle Hz. Yusuf'un kendisini önerdiği belirtilirken Mısır sultanının, Hz. Yusuf'u bütün ambar ve hazinesinin başına getirdiği bilgisi verilir.[3217]

[3212] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 2, s. 359.
[3213] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 272.
[3214] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 197.
[3215] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 274.
[3216] Taberî, *a.g.e.,* s. 280.
[3217] Taberî, *a.g.e.,* s. 280.

Taberî tarihinde bu hususta ki son ayrıntıda Mısır Azizi'nin, Hz. Yusuf'un zindandan çıktığı bir zamanda vefat ettiği bilgisinden hareketle yukarıdaki pasajda Hz. Yusuf'un Mısır hazinelerinin başına geçmesindeki mantık silsilesinin anlaşılmasını sağladığı ifade edilebilir.[3218]

Aynı eserde son olarak Mısır sultanının, Hz. Yusuf'a Mısır hazinesinden sorumlu olma vazifesinin yanında vezirlik de verdiği, sultanın, Hz. Yusuf'un haberi olmadan hiçbir işe girişmediği ve böylelikle Hz. Yusuf'un Mısır'da özgür bir şekilde istediği her şeyi icraata dökebildiği şeklinde önemli bir ayrıntıya yer verilir:

> *Yûsuf (a.s.) Sultanın hazinebaşı oldu. Bütün malını ve hazinelerini avucu içine aldı. Sultan, sonra, ona Hazinebaşılık ödevinden başka Vezirlikte verdi. Bütün Mısır ülkesini Hazret-i Yûsuf'a emanet etti, ısmarladı. Ve sultan o halde idi ki Yûsuf (a.s.)'ın buyruğu olmadan hiç bir iş yapmazdı. Gönlü Mısır ülkesine yapılacak her neyi dilese, Yûsuf (a.s.)'a kimse engel olamazdı.*[3219]

Bütün bu bilgiler çerçevesinde, mesnevi şairlerinin bu hususta tahkiye ettikleri hadiselerdeki ayrıntıların, bütünüyle İslami kaynaklarda da dile getirilmiş olması ve benzer bir şekilde Tevrat'ta da yer almasından bu başlıkta ele alınan hadiselerin kurmaca bir niteliğinin olmayıp ilahi anlatılar çerçevesinde mesnevilere dâhil edildiklerini söylemek mümkündür.

2.29. Hz. Yusuf'un Yorumladığı Rüyaların Gerçekleşmesi; Mısır'da Yedi Yıl Bolluk, Yedi Yıl Kıtlık Yaşanması Hadisesi

İncelediğimiz mesnevilerin hemen hepsinde olay örgüsü içinde önemli bir yer tutan bu hadise, mesnevi şairleri tarafından çoğunlukla Hz. Yusuf'un Mısırdaki yedi bolluk yılında ülkenin her yerine zahire ektirdiği, elde ettiği mahsulün bir kısmını, bu iş için özel olarak yaptırdığı ambarlarda kıtlık yılları için depoladığı ve yedi yıllık kıtlık zamanlarında da elindeki bu zahireyi hem Mısır ahalisine hem de civar ahaliye

[3218] Taberî, *a.g.e.,* s. 279.
[3219] Taberî, *a.g.e.,* s. 282.

belli bir bedel karşılığında satarak ahalinin açlıktan ölmesinin önüne geçtiği şeklinde tahkiye edilir.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin varyantında orijinal ayrıntılarla süslenmiştir. Buna göre, Mısır'da adaletli bir yönetim oluşturan Hz. Yusuf'un, yedi bolluk yılında bütün buğdayları ektirdiği, kıtlık yıllarında ise hiç buğday ektirmediği belirtilir:

Ādil dād ḫalāyiḳ üzre ḳılu kördi
Buyurdu aşlıḳı çoḳ ekiŋ didi
Becidd verdi ekini köp ekdürdi
Beş yılġaça telim aşlıḳ ekdürür imdi

Mıṣr içre yeti yıl keŋlik oldı
Elvān elvān ni'metle 'ālem doldı
O ḥāl keçdi yedi yıl darlıḳ oldı
Ḳıġuruban ekin ekmeŋ diyür imdi[3220]

Bu yedi kıtlık yılı öylesine şiddetli geçmiştir ki ne gökten bir damla yağmur düşmüştür, ne topraktan bir tutam bitki yetişmiştir, ne de bitkilerin büyüyüp olgunlaşmasını sağlayacak az da olsa bir rüzgâr esmiştir:

Yeti yıl kökden yaġmur hīç yaġmadı
Hem daġı yerden nebāt hīç üsmedi
Yana hem aṣṣılı yel bir esmedi
Yavlaḳ maḥzūn darlıḳ ḳarşu kelür imdi[3221]

Bahsi geçen kıtlık yılları boyunca Mısır halkı buğday satın almak için elinde avucunda ne varsa sarf eder. İş o raddeye varır ki Mısır halkı buğday alabilmek için oğlunu kızını bile bedel olarak kullanır. En sonunda da kendilerini buğday karşılığında

[3220] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 224-225.
[3221] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 225.

bedel olarak kullanırlar. Nihayetinde bütün bir şehir halkı Hz. Yusuf'un kulu olurlar.[3222]

Yukarıda anlattığımız bütün bu hadise kıtlık yıllarının ilk altı yılında cereyan eder. Eserde, tam bu kısımda orijinal bir ayrıntıya yer verilir. Buna göre, kıtlık zamanının yedinci ve son senesinde artık Mısır ambarlarında yani Hz. Yusuf'un elinde hiç buğday kalmaz. Bu noktada Hz. Yusuf'un yardımına Allah yetişir. Hz. Yusuf, Allah'ın emriyle bu kıtlık senelerinin yedincisinde Mısır halkına ayda bir kez kendi cemalini gösterir ve Mısır halkı bu sayede hiç açlık çekmez:

Darlıḳ içre altı yıl tamām oldı
Anbārlarda aşlıḳ hīç ḳalmadı
Yūsuf nebī bu ḥāl içre fikr ḳıldı
İlāhenā meded senden diyür imdi

Hemān-dem Cebrā'il keldi ḥāżır
Verip idi Yūsufa Melik Ḳādir
Aydur bir ṣūretiŋ̑ ḳılġıl ẓahir
Benüm sen ḳudretim körgil imdi

Yūsuf nebī şehre ḫaber virdi
İrte ḳamuġ meydāna çıḳıŋ̑ didi
Benim körklü cemālime baḳıŋ̑ didi
Açlıġından her kim baḳsa toyar imdi

Uluġ kiçik ḫāṣṣ ü 'ām ḥāżır keldi
Yūsufuŋ̑ cemāline naẓar ḳıldı
Yemek içmek ḳaygusı cümle ḳaldı
Baḳan hergiz cemāline doymaz imdi

[3222] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 226.

Ayda bir kez Yūsuf nebī çıḳar idi
Körüklü yüzden niḳāb soyar idi
Uluġ kiçik bay yoḳsul baḳar idi
Bir ayġaça kimse ṭa'ām yimez imdi[3223]

Yukarıdaki manzumeden, Hz. Yusuf'un güzelliği ile manevi olarak tatmin olan Mısır halkının, kıtlık senelerinin sonuncusunda da hiçbir sıkıntı çekmemiş olduğu anlaşılır.

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin anlatısında da benzer şekilde ele alınan yedi yıl bolluk ve yedi yıl kıtlık hadisesi içinde orijinal bilgiler yer alır:

Ekinciler hep vardılar
Delim yirler sürdiler
Ekini çoḳ ekdiler
Yûsufa hem 'öşür virü[3224]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre, Mısır halkı Hz. Yusuf'a yetiştirdikleri buğdayın bir kısmını vergi olarak vermiştir.

Hadisedeki diğer bir ayrıntıda Hz. Yusuf'un yedi yıl boyunca ektirdiği ve ambarlarında biriktirdiği buğdayın miktarının altmış bin ambar yer kapladığı belirtilir:

Yûsuf ekin ekdürdi
Vaḳti oldı biçdürdi
Anbârına getürtdi
Başı birle gizleyü

Yedi yıl temâm oldı
Altmış biñ anbâr doldı

[3223] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 226-227.
[3224] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 222.

Bunlar hep ḫazne oldı
Sulṭâniçün ṣaḳlanu[3225]

Eserde, ambarların boyutunun eni ve boyunun üç yüz arşın büyüklüğünde olduğu ifade edilir:

İşit anbâr vaṣfını
Üç yüz arşun uzunı
Yüksekligi hem eni
Fikr eyle ol ḳadarlayu[3226]

Kıtlık yılları boyunca Hz. Yusuf'tan bedeli karşılığında buğday alan Mısır halkı, yedinci senenin sonunda artık Hz. Yusuf'a kul olmuştur. Mısırdaki kıtlık o dereceye varmıştır ki Hz. Yusuf'u, Mısır sultanına satıp onun bütün hazinesine sahip olan bezirgân Mâlik bile sonunda parasız kalıp Hz. Yusuf'a kul olmuştur:

Pes yedinci yıl oldı
Şehirlü cem' olup geldi
Er ü 'avrat iḳrâr ḳıldı
Hep ḳuluň olduḳ diyü

Mâlik Yûsufu ṣatan
Er ü 'avrat ḳız oġlan
Hep ḳul oldılar 'ayan
Yûsufa ḫizmet ḳılu[3227]

[3225] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 222.
[3226] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 222.
[3227] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 223.

14. yüzyıl anlatılarından Darîr'de, Hz. Yusuf'un yedi yıl süren bolluk yılları boyunca Mısır halkına bolca ekin ektirip elde ettiği mahsulün yarısını depolarda stokladığı, diğer yarısını ise yeniden ektirdiği bilgisi verilir:

başladı oldı ucuzlıḳ yidi yıl
ḫalḳa yūsuf çoḳ ekin ekdürdi bil

her ne kim ekerleridi yarusını
alub anbār eyledi yūsuf anı

kimi ṣapıyla buġdayı kimini
alub anbār eyledi yūsuf anı[3228]

Anlatıda, Hz. Yusuf'un yedi yıl süren kıtlık yıllarında yüz bin civarındaki öksüzlere ve dul kadınlara her gün yiyeceklerini temin ettiği bilgisi orijinal ayrıntılardandır:

öksüz oġlan dul 'avrat varıdı
şöyle kim dünyelikde eli ṭarıdı

bunlaruňçün ḳıldı ri'āyet ol hümām
günde yüz biňine virirdi ta'ām[3229]

Kıtlık yıllarının ilkinde, Mısır halkının yiyecek zahiresi kalmayınca Hz. Yusuf'un, Mısır ahalisine zahire sattığı bilgisi eserdeki bir diğer ayrıntıdır:

ḫalḳ içinde her zaḫīre kim olur
bir yıla degin dükenür ḫalḳ ḳalur

[3228] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 393.
[3229] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 396.

kimsede ḳalmadı ayruḳ bir ġıda
ṣatar idi ḫalḳa ol ṣāḥib-vefā[3230]

Kıtlık yıllarının ikinci senesinde Mısır ahalisinin, Hz. Yusuf'tan buğday satın alabilmek için ellerindeki altın, gümüş, lal ve inci gibi değerli mücevheratını verdiği belirtilirken kıtlık yılları beşinci senesine vardığında, evlerini hatta saraylarını bile buğday alabilmek için Hz. Yusuf'a verdikleri ifade edilir:

altun (u) incü gümiş hem la'l bil
virdiler buġdaya hem ikinci yıl

evlerini hem sarāylarını bile
virdiler buġdaya bişinci yıla[3231]

Anlatıda, kıtlık zamanlarının öyle bir raddeye vardığı ayrıntısına yer verilir ki Mısır halkının önce evlatlarını, sonra da kendilerini buğday alabilmek amacıyla bedel olarak verdikleri görülür:

virdiler oġlanlarını aldılar
buġday alub evlerine geldiler

yitmedi ol bu gezin kendülerin
virdiler oġul aldılar buġday hemīn[3232]

Hadisenin devamında Mısır ahalisinin, Hz. Yusuf'un kölesi durumuna düştüklerini ama nihayetinde Hz. Yusuf'un bütün ahaliyi azat ettiğini eserdeki şu ifadelerle görmek mümkündür:

[3230] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 397.
[3231] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 397.
[3232] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 398.

eytdi iḳrār eyleñüz iy ḫāṣ (u) ʻām
kim ḳamuñuz baña olduñuz ġulām

ḳamu bir gezden saña olduḳ esīr
gerek ise ṣat gerek ḳo yā emīr

iy ḫalāyıḳ taňrı ʻılḳına ḳamu
āzād oluň ḳamuñuz benden ʻamū

ḳamu bir gezden aňa ḳıldı duʻā
uş ḳapuňda ḳuluň olduḳ dirīġā

didi varuň taňrı ḳulısız nişe
pes ḳul idinmek sizi benden ḫaşā[3233]

Bolluk yıllarında ambarları bolca buğdayla stoklamasına rağmen Hz. Yusuf'un ambarlarında da buğday kalmadığı[3234] ve bunun üzerine Hz. Yusuf'un, Allah'tan yardım istediği, Allah'ın da Cebrail vasıtasıyla Hz. Yusuf'a günde bir kez Mısır ahalisine yüzünü göstermesini ve böylelikle Mısır ahalisini rızıklandırmasını salık verdiği ifade edilir:

geldi cebrā'īl hemān sāʻat aňa
eytdi yā yūsuf ḫaḳ emr itdi saňa

eyle emr oldı saňa iy baḫtlu
yüzini göster bunlara iy ulu

kim senüň yüzini görmek bunlara
rızḳ olubdur iy şehen-şāh anlara

[3233] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 399.
[3234] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 400.

günde bir gez yüzini görmek bunlara
ol ġıda olur bay yoḫsul anlara[3235]

Anlatıda son olarak bu kıtlık yıllarının son günlerinde Hz. Yusuf'un ahaliye günde bir kez yüzünü gösterdiği ve ahalinin onun suretine bakmakla doyduğu bilgisi verilir.[3236]

Bu yüzyıldaki Süle Fakîh'in anlatısında da hadise; Ali, Haliloğlu Ali ve Darîr'de cereyan ettiği şekilde başlatılır. Buna göre Süle Fakîh'in eserinde de Hz. Yusuf'un yedi yıllık bolluk döneminde Mısır ahalisine bolca tahıl ektirttiği, elde ettiği mahsulleri de evlere ve saraylara depolattığı ifade edilir.[3237]

Aynı anlatıda, Mısır ilindeki kıtlık ve kuraklık zamanların çok çetin geçtiği belirtilirken kuraklık yıllarının ilk zamanlarında ahalinin ilkin Hz. Yusuf'tan para ile buğday aldığı, sonrasında ellerindeki altınları Hz. Yusuf'a vererek buğday aldığı ve nihayetinde satın alacak hiçbir şeyleri kalmayınca hepsinin Hz. Yusuf'a köle olduğu dile getirilir.[3238]

Anlatının bu kısmında ilginç bir ayrıntıya yer verilir ve Hz. Yusuf'u Mısır'da satan bezirgânın bile kıtlık sebebiyle oğullarını Hz. Yusuf'a kul olarak verdiği belirtilir:

Ol bāzirgān Yūsufî aldı-ıdı
Ken'ān ilinden Mışıra geldidi

Ṣatmışıdı Mışrıda ol Yūsufı
Bahāsına almışdı māl u pūlı

[3235] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 401.
[3236] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 401.
[3237] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 307-308.
[3238] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 309-310.

Mışr ḫaznesin evine iletdiler
Ḳızlıḳ iricek ḳamusı gitdiler

Ḳırḳ oġul virmişdi perverdigār
İllā ḳalmamış elinde bir dīnār

Ḳatıyoḫsul olmış ol ḫoca ahī
Yūsufuň ḳatina geldi ol daḫı

Ḳırḳ oġlı daḫı yaşınca bile
Ḳul oldılar Yūsufa biti ile

Yazdılar anlar daḫı ḳulluġa
Rāżī oldı ḳamusı ol buyruġa[3239]

Aynı yüzyılda Garîb, Hz. Yusuf'un bolluk yıllarında bütün Mısır topraklarına hiç boş yer kalmayacak şekilde ekin ektirdiği bilgisini verir:

Çün ucuzluḳ yılınuň ṭoġdı ayı
Yūsuf āgāh itdi yoḫsulı bayı

Cümlesine ekin ekiň didi ol
Hem ucuzluḳ vaḳtini bildürdi ol

Cümle yir yüzine ekin ekdiler
Yir ḳomadılar ḳamu düketdiler[3240]

[3239] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 312.
[3240] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 587-588.

Eserde, Hz. Yusuf'un ektirdiği buğdaylardan aldığı mahsul için şehrin içindeki evlerde ve bu iş için özel olarak yaptırdığı depolarda stoklama yaptığı ayrıntısı da diğer anlatılarla benzer bir şekilde burada da yer alır.[3241]

Hz. Yusuf'un diğer eserlerde belirtildiği gibi burada da kıtlık yılları gelince Mısır ahalisine artık buğday ekmeyi yasaklattığı ifade edilir.[3242]

Hadisenin devamında, Mısır ahalisinin elindeki tahılın bitmesi üzerine, Hz. Yusuf'un ambarları açtırıp onlara altın karşılığında tahıl sattığı ve bir yıl boyunca Mısır halkının bu satın aldığı tahılları tükettiği bilgisinin verildiği görülür.[3243]

Kıtlık yıllarının ikincisinde, evlerindeki mücevher nevinden eşyalarıyla tahıl satın alan Mısır ahalisinin, üçüncü kıtlık yılında geriye kalan bütün davarlarını tahıl karşılığında kullandıkları, dördüncü kıtlık yılında ellerindeki köleleri tahıl karşılığında sattıkları, beşinci kıtlık yılında evlerini sattıkları, altıncı kıtlık yılında evlatlarını tahıl karşılığı olarak verdikleri ve yedinci kıtlık yılında ise kendilerini kul olarak tahıl karşılığında Hz. Yusuf'a sattıkları belirtilir.[3244]

Anlatıda bu hususta son ayrıntıda, kıtlık yıllarının başlaması ile birlikte Hz. Yusuf'un kazanlar dolusu yemekler pişirttiği ve Mısır'ın bütün fakirlerinin karınlarını doyurduğu dile getirilir:

Ḳıtlıḳ olıcak Yūsuf gör n'eyledi
Şol ḳadar büyük ḳazanlar eyledi

Günde ṭolu ṭolu aşlar bişürür
Cümle faḳīrleri aňa üşürür

İşbu ḫalḳı şol ḳadar direrdi ol
Aç ḳomazdı cümle ṭoyururdı ol[3245]

[3241] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 588-589.
[3242] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 591.
[3243] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 592-593.
[3244] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 593-594.
[3245] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 595-596.

Yine bu yüzyılın önemli anlatılarından Şeyyâd Hamza'da, Mısır ahalisinin yedi bolluk yılında, Hz. Yusuf'un emriyle çokça ekin ekip ekinler olgunlaştığında onları başakları ile birlikte topladıkları ve zengin yahut fakir bütün bir Mısır ahalisinin ambarlarının tahıl ile dolduğu bilgisinin verildiği görülür.[3246]

Aynı eserde, Hz. Yusuf'un yedi kıtlık yılı boyunca ise Mısır ahalisine ekin ekmeyi yasakladığı belirtilir.[3247]

Kıtlık yıllarında Mısır halkının Hz. Yusuf'tan, ilk yıl altınlarını vererek buğday satın aldığı, ikinci yıl gümüşlerini vererek buğday satın aldığı, üçüncü yıl at, katır vererek buğday aldığı, dördüncü yıl ellerindeki bağ bostan ne varsa satıp buğday aldıkları, beşinci yıl buğday almak için mallarının kalmadığı, altıncı yıl çocuklarını Hz. Yusuf'a kul olarak verdikleri ve yedinci yıl kendilerini de kul olarak Hz. Yusuf'a sattıkları ifade edilir.[3248]

Eserde, kıtlık yıllarının yedincisinin bitmesine üç ay kala tahılların tamamen tükenmesi üzerine Allah'ın, Cebrail vasıtasıyla Hz. Yusuf'a şehirden çıkması ve ayda bir kez Mısır halkına suretini göstermesi buyruğunu verdiği görülür:

yėdi yıldan üç ay ḳalmış-ıdı
kim tāḫıl taḫrīsi tükenmiş-idi

geldi cebrā'il yūsufa eytdi ki ḥaḳ
buyuruḳ ėtdi kim bu şehrden daşra çıḳ

ayda bir kez bu ḫalāyıḳ göre seni
ṭoyup anuň diňlene cānı teni

yėmegi vü içmegi unudalar {dalar}

[3246] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 193.
[3247] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 193.
[3248] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 193.

çü senüñ yüzüñi baḳup göreler[3249]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un ayda bir kez Mısır ahalisine suretini gösterdiği ve ahalinin ona bakarak benzersiz bir şekilde doydukları bilgisi verilir.[3250]

Anlatının, bu hususta ki son ayrıntısı ise Haliloğlu Ali ve Süle Fakîh'in anlatılarında da yer verilen Hz. Yusuf'u Mısır'da satan bezirgânın Mısırdaki bu kıtlık yıllarında kırk oğlu ile birlikte buğday almak için kendilerini kul olarak Hz. Yusuf'a sattıkları bilgisidir.[3251]

15. yüzyılda Tebrizli Ahmedî'de, Garîb'in anlatısında olduğu gibi Hz. Yusuf'un Mısırdaki bütün topraklara hiç boş kalmayacak şekilde ekin ektirdiği bilgisi verilir:

Ḳalmamışdı Mışr ilinde bir zemîn
Ekmemişdi ya'nî anı ol emîn[3252]

Anlatıda, diğer birçok anlatıda dile getirildiği gibi Hz. Yusuf'un kıtlık yıllarında ektirdiği tahılları ambarlarda depoladığı ayrıntısının dile getirildiği görülür.[3253]

Diğer eserlerdekine benzer şekilde burada da Mısır ahalisinin tahılının bitmesi üzerine yedi kıtlık yılı boyunca ellerinde sahip oldukları değerli ne kadar eşya ve mülk varsa onun karşılığında buğday aldıkları bilgisi verilir.[3254]

[3249] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 195.
[3250] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 195.
[3251] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 195.
[3252] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 57a.
[3253] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 57a.
[3254] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 59a-59b.

Yedinci kıtlık yılının son dört ayında, Mısırda hiç zahire kalmaması üzerine Mısır ahalisinin bütünüyle kendilerini Hz. Yusuf'a satıp zahire aldıkları bilgisi diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde burada da belirtilir.[3255]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un kendisine kul ettiği Mısır ahalisini azat ettiği ifade edilir:

Didi-kim Ḥaḳ içün âzâd eyledüm
Bendelikden göñlüñüz şâd eyledüm[3256]

Aynı yüzyıldaki Çâkerî'nin anlatısında bu hususta ele alınan bir hadise bulunmaz.

Yine bu yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'de ise Mısırdaki yedi bolluk yılında Hz. Yusuf'un bütün Mısır ahalisini çiftçiliğe yönlendirip herkese zahire ektirdiği ve bu çabanın sonucunda da ambarların ağzına kadar tahılla dolduğu ifade edilir.[3257]

Aynı anlatıda, yedi kıtlık yılının ilk senesinde ise Mısır ahalisinin elindeki bütün zahiresini tükettiği belirtilir:

Geçti çûn kızlığ ile bir nice yıl
Yedi cümle yemek zahîresin il[3258]

Yine bu kıtlık yıllarında Mısır ahalisinin, Hz. Yusuf'tan zahire almak için sırasıyla paralarını, mücevherlerini, davarlarını, kölelerini, emlaklarını, evlatlarını ve nihayetinde kendilerini zahire karşılığında Hz. Yusuf'a sattıkları diğer birçok anlatıdaki gibi tahkiye edilir.[3259]

[3255] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 99a-99b.
[3256] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 99b.
[3257] Hamdî, *a.g.e.*, s. 397-398.
[3258] Hamdî, *a.g.e.*, s. 399.
[3259] Hamdî, *a.g.e.*, s. 400.

Aynı yüzyılın bir diğer anlatısı olan Hatâyî-i Tebrizî'de, kısa bir anlatımla Mısır'daki yedi bolluk yıllarında Hz. Yusuf'un Mısır ahalisine devamlı şekilde tahıl ektirdiği bilgisi verilir:

Eyle geçdi yeddi il dünyā be-kām
Yūsuf ekdürdi taḫıl buġda müdām[3260]

Diğer anlatılarla paralel bir şekilde Hatâyî-i Tebrizî'de de çok sıkıntılı geçen yedi yıllık kıtlık zamanlarında Mısır ahalisinin, Hz. Yusuf'tan zahire alabilmek için kendilerini bir belge ile Hz. Yusuf'a kul olarak verdikleri belirtilirken Hz. Yusuf'u Mısır'da satan bezirgânın da diğer Mısır ahalisi gibi kendi ve oğullarının bile HZ. Yusuf'a kul oldukları ifade edilir:

Mülk-i Mıṣruň ehli cümle geldiler
Ġalle içün Yūsuf'a cem' oldılar

Dirdiler hem ḳul ḳaravaş olduġun
Hem yine ehl ü 'ıyālin olduġun

Özleri hem Yūsufa ḳul oldılar
Ḫat virüben bende maḳbūl oldılar

Yūsufı satan mālik ḳırḳ oġlı hem
Yūsufa cümle ḳul oldılar tamām[3261]

Hatâyî-i Tebrizî'nin eserinde bu hususta son olarak diğer bazı eserlerde dile getirilen, kıtlık yıllarının son zamanlarında Mısır ahalisinin karnını doyurmak için Hz.

[3260] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 235.
[3261] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 236-237.

Yusuf'un suretine bakarak karınlarının doyurulduğu ayrıntısına da yer verildiği görülür:

Yidügi siňmezdi anuň cānına
Pes gelürdi cümle Yūsuf yanına

Yüzine anuň baḳarlardı o dem
Ḳudret ile cümle doyarlardı hem[3262]

16. yüzyılda Gubârî'nin anlatısında, diğer birçok anlatının paralelinde Hz. Yusuf'un yedi bolluk yılı boyunca Mısır ahalisinden durup dinlenmeksizin dağa, ovaya buldukları her yere zahire ekmelerini istediği dile getirilir:

Ṣaldı dehre neşāt ü şādīler
Ṣaldı Mıṣr içre çoḳ münādīler

Ki eke cümle toḫmuni fellāḥ
Dimeye rūz u şeb mesā vü ṣabāḥ

Ḳalmaya bir ẕirā' yir bī-zer'
Seng-i ḫārālar ola hem mezra'

Kūh u hāmūn heme zirā'at ola
Ḫalḳa tūşe-i ḳanā'at ola[3263]

Yukarıda belirtilen yedi yılın sonunda, Mısır'ın bütün ambarlarının buğday ile dolup taştığı bilgisi verilir.[3264]

[3262] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 237.
[3263] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 193-194.
[3264] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 194.

Hadisen devamında, yedi yıllık kıtlık boyunca Mısır ahalisinin durumunun her geçen yıl biraz daha kötüleştiği ve hatta kıtlık dolayısıyla çok sayıda hayvanın ve insanın açlıktan öldüğü ifade edilir:

Yidi yıl arż-ı Mışrı başmadı Nīl
Daḫi bārān yaġmadı yedi yıl

Ḳalmadı yir yüzinde ḫuşg ü ter
Oldı yıldan yıla daḫi bedter

Cū'dan cān virdi ḥayvānāt
Oldı ḳadr-ı nebāt çü ḳadr-i benāt

Sebzeye aşirürdü 'avratlar
Ḳurudi sebzeler zirā'atlar

Mekke ehline döndi Mışr ehli
Cū'dan öldi çoḳ o 'aşr ehli[3265]

Eserde son olarak yedi yıllık kıtlık zamanlarında Mısır ahalisinin hepsinin Hz. Yusuf'a köle olduğu bilgisi verilir:

Yidi yıl Mışr ḳaḥṭ-ı 'ām oldı
Ḫalḳ hep Yūṣufa ġulām oldı[3266]

16. yüzyıl anlatılarından Gubârî, Bağdatlı Zihnî ve Kemâl Paşazâde'nin varyantlarında bu hususta dile getirilen bir hadise bulunmaz.

Aynı yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında, Mısırdaki yedi yıllık bolluk zamanlarında diğer eserlerde de ifade edilen Hz. Yusuf'un bütün bir Mısır ahalisine

[3265] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 194.
[3266] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 195.

buğday ekmelerini emrettiği ve elde edilen mahsulü sapıl ile birlikte ambarlarda stokladığı belirtilir:

Yûsuf anda emri der ḫalḳa tamâm
Ekdürür ol ile buġday tamâm

Yidi yıl buġdayı ol anbar ider
Ṣapı birle cümlesin anbar ider[3267]

Anlatıda, diğer birçok anlatıda belirtildiği gibi yedi yıllık kıtlık zamanlarının ilk senesinde Mısır halkının yiyeceğinin tükendiği bilgisine yer verilir:

Geldi ḳızlıḳ gitdi ucuzlıḳ tamâm
Bir yıl ancaḳ yitişir Mışra ṭa'âm

Ḫalḳ arasında olunca zâḫire
Yidiler bir yılda irdi âḫire[3268]

Halkın elinde yiyecek bir şey kalmaması üzerine diğer anlatılarda da ele alındığı gibi Hz. Yusuf'a önce altın, gümüş vererek buğday aldıkları, sonra mülklerini vererek buğday aldıkları, nihayetinde karılarını, çocuklarını ve kendilerini buğday karşılığında kul olarak Hz. Yusuf'a sattıkları ifade edilir.[3269]

Mısır ahalisinin bu kulluk döneminin fazla sürmediği ve hepsinin Hz. Yusuf'un sayesinde tekrar azat edildikleri de eserdeki bir diğer ayrıntıdır:

Dutdı Yûsuf ol ḳamunuň sözlerin
Ṣatun aldı buġdaya kendüzlerin

[3267] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 220.
[3268] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 224.
[3269] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 224-225.

Ḳamusını girü âzâd eyledi
Anları ol demde şâdân eyledi[3270]

Eserde, yedi yıllık kıtlık zamanlarının bitimine üç ay kala Hz. Yusuf'un elinde de buğday kalmayınca Allah'ın kudretinin devreye girdiği ve Mısır ahalisinin aç kalmasını önlemek için Hz. Yusuf'a bir mucize bahşettiği dile getirilir. Buna göre Hz. Yusuf, Mısır ahalisine yüzünü gösterecek ve ahalinin de bu sayede karınları doymuş olacaktır.[3271]

Bu yüzyılın bir diğer anlatısında Taşlıcalı Yahya'nın, Mısırdaki yedi yıllık bolluk yıllarında çokça zahire yetiştirildiğini anlatırken dile getirdiği *"Ġalâle bir ḥişârı ḳıldı anbâr/Yıġıldı anda ḥâṣıldan ne kim var"*[3272] ifadeden bolluk yıllarındaki hazırlığın boyutu açıkça görülmektedir.

Anlatıda, yedi yıllık kıtlık zamanlarında halkın elinde buğday kalmadığı ve bu sebepten Hz. Yusuf'tan buğday satın almak istediği dile getirilirken Mısır ahalisinin bütün malını, parasını Hz. Yusuf'a vermekle kalmadığı aç kalmamak için aile efradını ve kendilerini dahi Hz. Yusuf'a köle olarak sattıkları ifade edilir:

Yidi buġdayını ḫalḳ ittifâḳî
Hemân Yûsuf ġalâli ḳaldı bâḳî

İdüp Mıṣr ehli ḥırṣın şâha i'lâm
Ġalâli ṣat diyü itdiler iḳdâm

Cihân ḫalḳı biri birine girdi
Olanca mâlını buġdaya virdi

Nüḳûdı ḳalmadı anuň ki hergiz

[3270] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 225.
[3271] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 226-228.
[3272] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 162.

‘Ayâlin ṣatdı âḫir ḳaldı ‘âciz

Bu oldı ba‘żısına aḥsen-i rây
Ṣatardı nefsini alurdı buġday

‘Arab ḫalḳını itdi şer‘ ile ḳul
Velî ṣoňında âzâd eyledi ol[3273]

Görüldüğü gibi her ne kadar eserde Mısır ahalisi Hz. Yusuf'a kul olmuşsa da Hz. Yusuf'un çok geçmeden onları azat ettiği belirtilir.

Eserdeki bu hususun son ayrıntısının, yine bazı eserlerde dile getirilen Mısır ahalisinin açlığını Hz. Yusuf'un yüzünü göstererek ortadan kaldırması olduğu görülür:

Çü Yûsuf gördi bu açlıḳ ‘ażâbın
Cemâlin ‘arż idüp açdı niḳâbın

Cemâlini görenler ṭoḳ olurdı
Belâ-yı cû‘ına dermân bulurdı[3274]

Bu yüzyılda kaleme alınan eserlerden Şerîfî'de, Mısırdaki yedi bolluk yılında Mısır ahalisinin, memleketin ekilebilecek her yerine ekin ektikleri dile getirilir:

Yidi yıl bu ucuzlıḳda o hādī
Ṣalar eṭrāfa lā-yuḫṭī münādī

Yitişsün diyü herkes geşt-gāra
Nidā ḳıldılar eṭrāf-ı diyāra

[3273] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 162-163.
[3274] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 163.

Nidāyı işidüp yoḫsul u bāyı
Ḳomadılar ekinden ḫāli cāyı[3275]

Mısır ahalisinin, bu çabasının sürdüğü bolluk yıllarında elde ettikleri ürünleri, Hz. Yusuf'un bu iş için yaptırdığı ambarda biriktirdikleri ve kıtlık yıllarına hazırlık için muhafaza ettikleri belirtilir.[3276]

Hadisenin devamında, kıtlık yıllarında ellerinde bir şey kalmayan Mısır ahalisinin diğer anlatılarda belirtildiği gibi burada da Hz. Yusuf'tan çeşitli yollarla buğday satın aldıkları ifade edilir:

Virür evvelki yıl her kişi mālın
Zevāduň buldı māl-ıla viṣālin

İkinci yılda ḳūt almaġa her ev
Cevāhir virdi aldı gendüm ü cev

Üçünci yılda dehrüň ehl-i dārı
Alur ġalle virür olan ṭavarı

Olur döördünci yıl ḫalḳuň esīri
Nevāle ḥāṣıl olmanuň ẓahīri

Alup zād olmaġ-içün ġamdan āzād
İren altıncı sāle virdi evlād

Budur aḥvāli ḫalḳuň sābi'inde
Olurla nān-içün ol şāha bende[3277]

[3275] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 30.
[3276] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 30.
[3277] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 31

Anlatıda son olarak diğer bazı anlatılarla paralel bir şekilde Hz. Yusuf'un açlıktan sıkıntı çeken Mısır halkına yüzünü göstererek açlıklarını unutmalarını sağladığı dile getirilir.[3278]

Aynı yüzyıldaki Ziyai Yusuf'un eserinde, Hz. Yusuf'un yedi yıl süren bolluk zamanlarında Mısır halkının ziraatla uğraşmasının gerekliliğini tellallar vasıtasıyla Mısır ülkesine haber verdiği ifade edilir:

Yidi yıl oldı devrinde ucuzlıḳ
Cihānda görmedi bir kimse ḳızlıḳ

Bu yıllarda didi ol nūr-ı Hādī
Gerekdür kim varup nice münādī

Nidā iderler eṭrāf-ı diyāra
Ki her kişi yapışa kişt ü kāre

İşidüp bu nidāyı bāy ü yoḫsul
Hep oldılar ekin ekmege meşġūl

Zirā'atle olup her yer kadri 'āli
Ekinden ḳalmadı bir cāy ḫālī[3279]

Yukarıdaki manzumeden, Mısır ahalisinin münadilerin çağrılarına uydukları ve böylelikle Mısır'da ekilmedik yer bırakmadıkları anlaşılmaktadır.

Yine birçok eserde konu edilen, Mısır ahalisinin yetiştirdikleri zahireyi ambarlarda kıtlık yılları için depolama hadisesine burada da yer verildiği görülür:

Bu resme çün yidi yıl ol yoḫsul ü bāy

[3278] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 31.
[3279] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 459.

Çeküp cem‘itdiler arpa vü buġdāy

Buyurdı yıydılar ol nīk-girdār
Bir ulu ḳal‘a içi ṭolu anbār[3280]

Hadisenin devamında, diğer birçok anlatıda da yer verilen Mısır ahalisinin yedi kıtlık yılının her bir senesinde buğday almak için sırasıyla ilk yıl malını, ikinci yıl mücevherlerini, üçüncü yıl hayvanlarını, dördüncü yıl esirlerini, beşinci yıl mülklerini buğday karşılığında Hz. Yusuf'a vermeleri ve altıncı yıl çocuklarını, yedinci yıl ise kendilerini buğday karşılığı Hz. Yusuf'a kul olarak vermeleri hadisesine burada da yer verildiği görülür.[3281]

Eserde son olarak yine diğer birçok eserde yer verilen rızıkları kendilerine yetmeyen Mısır ahalisine Hz. Yusuf'un yüzünü göstererek ahalinin doymalarını sağladığı ayrıntısının da tahkiye edildiği görülür.[3282]

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında orijinal bir ayrıntıya yer verilerek Hz. Yusuf'un, Mısır'a Aziz olmasının üzerinden on beş yıl geçtikten sonra yedi yıllık bolluk döneminin başladığı dile getirilir:

Ol Melik gördi ki ġāyet ‘aḳlı var
Ḫil‘ati geydürüp étdi ḫazne-dār

Her umūrı aňa teslīm eyledi
Sen benüm ulu vezīrimsin dédi

Hem aňa vérdi mükemmel bir sarāy
Ḳul ḳaravaş vérdi vāfir hūy-ı hāy

Hīç gidermezdi yanından bir sā‘at

[3280] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 459.
[3281] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 460-461.
[3282] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 461.

‘Aḳlına fikrine eylerdi pesend

Oldı on beş yıl bu ḥāl-ile yürür
Başladı yeddi ucuzlıḳ yıl gelür[3283]

Anlatıda, yedi yıllık bolluk döneminde Hz. Yusuf'un Mısır ahalisine ekecekleri kadar buğday verip kalanını sapıyla birlikte ambarlarda depoladığı bilgisi verilir.[3284]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un kıtlık yılları geldiğinde Mısır halkına uyarıda bulunarak ekin ekmemelerini söylediği, onu dinlemeyip ekenlerin de ekinlerinin bitmediği ifade edilir:

Ḳıldı fermān ol sene Yūsuf ‘ayān
Ekmeyin taḫıl ekin ḳılur ziyān

Ekmediler ba‘żı ekdi anlarıň
Bitmedi ekinleri ekenlerin

Gördiler bitmez ferāġat ḳıldılar
Mıṣr ili terk-i zirā‘at ḳıldılar[3285]

Eserdeki bir başka ayrıntıda, Hz. Yusuf'un kıtlık yıllarının ilk üç senesi boyunca Mısırdaki hiçbir fakiri aç bırakmadığı ve onlardan buğday için bir bedel talep etmediği belirtilir:

Ḳıymet almazdı faḳīrden ol ‘azīz
Buġday[ı] vérürdi ġıdāsın leẕīẕ

[3283] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 233-234.
[3284] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 234.
[3285] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 258-259.

Açları unutmayam dér ol imām
Ḳarnı ṭoyınca yémezdi ol ta'ām

Aç yaturmadı faḳīr olanları
Üç sene böyle yürütdi ḥālleri[3286]

Yine aynı anlatıda, Hz. Yusuf'un Mısırdaki zengin ahaliye ise buğdayı bir bedel karşılığında sattığı ifade edilirken Hz. Yusuf'tan buğday satın almaya gelenlerin arasında onu Mısır'da satan bezirgânın da bulunduğu bilgisi yer alır:

Aḳçe aldı aġniyādan ol emīr
Anlara vérirdi buġday hem ṣa'īr

...

Ḳalmadı aḳçe vérürlerdi metā'
Aldı taḫıl vérüp étdi intifā'

Yūsuf'uň bāyi'i geldi ileri
Zü'ra oġlı Mālik dédikleri

Vérdi ol ṭavḳ-ile müşg ü 'anber,
Vérdi taḫıl Yūsuf aldı anları[3287]

Diğer birçok anlatıda belirtilen Mısır halkının malını, mülkünü verip buğday alması ve ellerinde bir şey kalmayınca aile efratlarını ve kendilerini Hz. Yusuf'a buğday karşılığında kul olarak vermeleri hadisesine burada da yer verildiği ve Hz.

[3286] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 259.
[3287] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 259.

Yusuf'a kul olanlar arasında Mısır'da kendisini satan bezirgân Mâlik'in de ailesiyle birlikte yer aldığı dile getirilir.[3288]

Anlatının bu son kısmında ilginç bir ayrıntıya yer verildiği görülür. Buna göre diğer birçok anlatıda ellerinde satacakları bir şey kalmayınca Hz. Yusuf'a kendilerini köle olarak veren Mısır ahalisini Hz. Yusuf'un sonrasında azat ettiği görülürken burada yalnızca bezirgân Mâlik'in kervanında yer alan ve Hz. Yusuf'u kuyudan çıkaran Beşîr ve Büşrâ adlı iki kişinin azat edildiği belirtilir:

Ol iki ḳulları ki Büşrā Beşīr
Ḳıldı āzād anları Yūsuf emīr

Çoḳ kerem anlara ḳıldı ol kibār
Bende dédi sizleriň iylügi var[3289]

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'nin anlatısında Mısırdaki yedi yıl bolluk zamanında kısa bir anlatımla Hz. Yusuf'un ülkenin her yerine dağına, ovasına, bağına ekin ektirdiği ve bolca mahsul aldığı ifade edilir:

Ekin ekdürdi ḥabbe dāne ḳoymaz
Ne kim var ṭaġ u bāġ ṣaḥrāyı ḳo(y)maz

Bütün ekdürdi ni'metler yıġıldı
Ṭaġ ṭaş cümle ni'metlerle ṭoldı[3290]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü gibi Oflu Bilâl'in eserinde Hz. Yusuf'un ektirdiği ekinleri depolaması gibi bir hadiseye yer verilmez.

[3288] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 260.
[3289] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 260.
[3290] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 150.

Aynı eserde, Mısır ahalisinin kıtlık yıllarının ilkinde ellerinde olanla kanaat ederek o seneyi çıkardıkları, ardından gelen senelerde ise sırasıyla altın, gümüş; kaftan, ipek; at, katır, deve; mücevherat vererek buğday aldıkları nihayetinde çoluk çocuklarını ve kendilerini de köle olarak Hz. Yusuf'a verip bu kıtlık yıllarını atlattıkları ifade edilir.[3291]

Yine birçok anlatıda yer verilen kıtlık yıllarının yedinci senesinin son üç ayında Hz. Yusuf'un da elinde zahire kalmaması üzerine Allah'ın inayeti ile Mısır ahalisine yüzünü gösterip onların karınlarının doymasını sağlamasına burada da yer verildiği görülür.[3292]

Bu yüzyıldaki müellifi belli olmayan bir anlatıda, diğer birçok anlatıda dile getirilen Hz. Yusuf'un, yedi yıllık bolluk zamanlarında ülkenin her tarafına ekinler ektirdiği ve ektirdiği ekinlerden çokça mahsul elde ettiği bilgisinin verildiği görülür.[3293]

Eserde, Hz. Yusuf'un yedi yıllık kıtlık dönemi gelince Mısır ahalisini *"yūsuf ėydür ayruḳ ekin ekmeŋüz/emegiŋiz cümle ṣuya dökmeŋüz"*[3294] şeklinde uyardığı ve onlardan ekin ekmemelerini istediği belirtilir.

Anlatıda, Mısır ahalisinin ellerinde bir şey kalmayınca Hz. Yusuf'a başvurduğu, Hz. Yusuf'un da onlara para ve mal karşılığında buğday satma teklifinde bulunduğu görülür:

mıṣr ḳavmi ḳamusı buŋaldılar
cem' olup yūsuf ḳatına geldiler

didiler ki yā yūsuf biz nėdelüm
ḫānümān döküp nėreye gidelüm

yūsuf eydür getürüŋ māl dirhem

[3291] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 165-166.
[3292] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 166-167.
[3293] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 176-177.
[3294] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 177.

şatun aluŋ ben size buġday vėrem[3295]

Yine aynı müellifin diğer anlatılarda olduğu gibi Mısır ahalisinin yedi yıllık kıtlık zamanlarındaki her bir yıl için buğday almak maksadıyla ellerindeki mal, mülk, eşyayı Hz. Yusuf'a verdikleri ve nihayet çocuklarını ve kendilerini de ona köle olarak verdikleri dile getirilir.[3296]

Bu hususta yine diğer bazı anlatılarda yer verilen Hz. Yusuf'u Mısır'da satan bezirgânın ve çocuklarının buğday alabilmek için Hz. Yusuf'un kölesi oldukları hadisesine yer verildiği görülür.[3297]

Semavi kitaplardan Tevrat'ta bu başlıktaki hususun gayet tafsilatlı bir şekilde ele alındığı görülürken Kur'ân-ı Kerîm'de bu hususta herhangi bir bilginin bulunmadığı görülür. Kur'ân'da yalnızca kralın rüyalarını tabir eden Hz. Yusuf'un, tabir ettiği rüyalarda tedbir olarak yapılması gerekenleri anlatmış olmasına rastlanır. Bunun dışında Hz. Yusuf'un fiili olarak bolluk ve kıtlık yıllarında neler yaptığıyla ilgili bir anlatı bulunmaz.[3298]

Tevrat'a göre Mısırdaki yedi bolluk senesinde toprak bolca ürün verir ve Hz. Yusuf, bu yedi bolluk senesi boyunca elde edilen ürünleri toplayıp her ürünü, yetiştiği bölgenin şehrinde depolar.[3299]

Aynı kitapta, Hz. Yusuf'un muazzam miktarda tahıl topladığı ve topladığı bu tahılın bir zaman sonra tartılamayacak kadar çok olması üzerine, ahalinin mahsulü tartma işini bıraktığı belirtilir.[3300]

Yine Tevrat'ta ifade edildiğine göre, kıtlık yıllarının başlangıcında, bütün bir Mısır ülkesinin ahalisinin kendilerine yetecek kadar tahılları olduğu[3301] dile

[3295] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 177.
[3296] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 177-178.
[3297] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 178.
[3298] Tevrat/Başlangıç: 41: 47-49, 53-57; Kur'ân/12: 47-49.
[3299] Tevrat/Başlangıç: 41: 47-48.
[3300] Tevrat/Başlangıç: 41: 50.
[3301] Tevrat/Başlangıç: 41: 54.

getirilirken ilerleyen zamanlarda kıtlığın daha fazla hissedildiği, bunun üzerine Mısır ahalisinin, Hz. Yusuf'a giderek tahıl satın aldıkları ifade edilir.[3302]

Tevrat'taki anlatının devamında, Mısır ahalisinin parasının da tükenmesi üzerine, Hz. Yusuf'un teklifiyle hayvanlarını Hz. Yusuf'a satarak yiyecek sağladığı, ertesi yıl ahalinin elinde parası ve hayvanlarının da kalmaması üzerine, Hz. Yusuf'a topraklarını ve canlarını sunduğu ve bu sayede ondan yiyecek temin edebildikleri bilgisi verilir.[3303]

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde bu hususta dile getirilen ilk rivayette; Hz. Yusuf'un, Mısır melikinin rüyasını tabir ettikten sonra melikin sorusu üzerine, bolluk yıllarında çok ekin ekilmesi, her yere ambarlar yapılması, elde edilen zahirenin yenilecek miktarından geri kalanının başaklarıyla birlikte ambarlarda saklanılması gerektiğini söylediği ve kıtlık yıllarında ambarları açarak biriktirdikleri zahireyi ahaliye satması, böylelikle hem ihtiyaçlarının karşılanabileceği hem de devlet hazinesinin zenginleşeceği şeklinde bir tedbir önerisinde bulunduğu görülür.[3304]

Eserdeki bir başka ayrıntıda, Mısır'da ortaya çıkan kıtlığın Kenan diyarını da içine alacak şekilde geniş bir bölgeye yayıldığı bilgisi verilir.[3305]

Yine aynı eserde, Tevrat'taki bilgilerle örtüşen bir şekilde kimden nakledildiği belirtilmeyen bir rivayette dile getirildiğine göre, kıtlığın Mısır'da şiddetle devam ettiği zamanda halkın elinde ne kadar mal varsa hepsini zahire satın alabilmek için sattığı, bunun yanı sıra kendilerini boğaz tokluğuna Mısır Aziz'ine esir ettikleri ifade edilirken yine bu yokluk hâlinden ötürü neredeyse Mısır halkının birçoğunun Hz. Yusuf'a köle oldukları, nihayetinde Hz. Yusuf'un, kendisine köle olan bütün bu ahaliyi azat ettiği belirtilir:

> *Naklolunur ki: Kaht ü galâ, şiddetle hükm-fermâ olup halk, sâmit ü nâtık ellerinde ne kadar mâl var ise, kâffesini remk-i hayât için zahîre mübâya'asına harc u sarf ettikten sonra, boğaz tokluğuna kendilerini 'Azîz-i Mısr'a esîr ederlerdi. Bu hâl-i zarûret, ekser-i ehl-i Mısr'ın taht-ı ribka-i rıkkıyyet-i cenâb-ı Yûsuf'a*

[3302] Tevrat/Başlangıç: 41: 55-56.
[3303] Tevrat/Başlangıç: 47: 15-20.
[3304] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 2, s. 350.
[3305] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 4.

aleyhisselâm girmesine sebep ve 'illet oldu. Sonra nebiyy-i müşârünileyh cümlesini âzâd eyledi.[3306]

Süyûtî'nin tefsirinde, Kur'an'da olduğu gibi, Hz. Yusuf'un yedi yıllık bolluk ve yedi yıllık kıtlık zamanlarında fiili olarak yapıp ettikleri ile ilgili bilgi verilmediği görülürken eserde yalnızca Kur'ân'da dile getirildiği ölçülerde, kralın rüyasının tabiri sonrası Hz. Yusuf'un sakiye, yedi bolluk senelerinde ekin ekmeye devam etmeleri, yiyecekleri buğdaydan geri kalanının ise zayi olmaması için başağında stok edilmesi gerektiğini dile getirdiği ile ilgili bilgi verilir.[3307]

Taberî tarihinde bu hususta ilk ayrıntıda, ilk yedi yıldaki bolluk senelerinde Mısır'da ne kadar hububat elde edildiyse Hz. Yusuf'un dediği gibi ambarlarda saklandığı ve her ambara Hz. Yusuf'un kendi mührünü vurduğu şeklinde bir bilgiye yer verilir.[3308]

Eserde, hadisenin devamında kıtlık yıllarıyla ilgili her bir yıl için ayrıntılı şekilde bir tahkiyeye yer verildiği görülür:

O yedi yıl, bolluk ve kolaylık geçip tamamlanınca, bundan sonra kıtlık olmaya başladı. Birinci yıl hiç yağmur yağmadı. Halk ektiğini biçemedi. Ellerinde olan tohumlukları yediler. İkinci yıl öyle bir kıtlık oldu ki yeryüzüne gökten bir damla yağmur yağmadı. Üçüncü yıl da böylece geçti. Bütün illerde buğday kalmadı. Yalnız Mısır ülkesinde buğday vardı. Mısır'dan başka yerlerde bulunmadığı öğrenilince her ülkenin halkı Mısır yolunu tuttular. Ne kadar mal, değeri çok giyecekleri varsa, verip buğday aldılar. Dördüncü yıl ne kadar mal, davar ve kumaşları varsa Yûsuf'a götürüp, buğdaya karşılık sattılar. Yûsuf ta o malları alarak hazineye koydu. Beşinci yıl ise, ne kadar mülkleri, bağları varsa sundular (verdiler). Buğday aldılar. Altıncı yıl da öyle oldu ki her kişi nesi varsa buğdaya verdi. Adam vardı ki buğdayı birden alıp götürürdü. Yusuf, bu yolda buğday alındığını görünce buğdayın yetişmiyeceğini gördü, bir yasa (emir) çıkardı:

- Her kişi, kendisine yetecek kadar buğday alacak, fazlasını almayacak! dedi. Öyle ki bir kişi yüz yük kumaş getirse, bir yükten fazla buğday vermezdi.

Yedinci yıl olmuştu. Buğday sona erdi. Mısır halkı ağlayarak dışarı çıktılar. Kırk gün yetecek kadar buğday kalmıştı. Halk zayıfladı. Yûsuf'a koştular. Hazret-i Yûsuf ta Hak Teâlâ'ya yakardı. Niyazda bulundu. Cebrâil (a.s.) hemen gelip:

- Hak Teâlâ; "Ben onun Cemalini görmelerini bunlara 40 gün için nimet kıldım! diye buyuruyor" dedi.

Hazret-i Yûsuf'a böyle ilâhî buyruk gelince o da sahraya çıktı. Yüksek bir tahta oturdu. Bütün halkı çağırdı. Onlarda toplandılar. Hazret-i Yûsuf yüzündeki örtüyü kaldırdı. Onlara:

- Yüzüme bakın! dedi. Bütün halk o yüzü görünce:

[3306] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 149-150.
[3307] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 262.
[3308] Taberî, *a.g.e.,* s. 281.

"Ne yücedir şekil verenlerin en güzeli olan Allah'ın şanı!" dediler. Alkışladılar. Karınları doydu. Kırk gün olunca bir gözsüz çocuk getirdiler.

- Ya Aziz, dediler, sen dua et. Bu çocuğun gözü açılsın.

Yûsuf (a.s.) el kaldırıp dua etti, çocuğun o anda gözleri açıldı. Onun yüzünü gördü, karnı doydu.[3309]

Yukarıdaki tahkiyede, kıtlık senelerinin altıncısı da dâhil olmak üzere buğday almak için Hz. Yusuf'a ellerinde ne var ne yok verdikleri belirtilen Mısır ahalisinin, yedinci sene itibariyle hiçbir şeyleri kalmadığı, ellerinde kendilerine yalnızca kırk gün yetecek buğday kaldığı, Allah'ın ihsanı sayesinde Hz. Yusuf'un Mısır ahalisine yüzünü açıp göstermesiyle de ahalinin karınlarının doyduğu dile getirilir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Kur'ân'da bu hususa doğrudan değinilmediği görülmekteyse de mesnevilerde ele alınan ayrıntıların, Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirindeki ve Taberî tarihindeki ayrıntıların yanı sıra Tevrat'taki ayrıntılarla da örtüştüğü görülmektedir.

2.30. Mısır Aziz'inin Ölümü ve Züleyhâ'nın Yalnız Kalışı

İncelediğimiz eserlerin hepsinde yer verilen bu başlıktaki hadiseler, bazı şairler tarafından Mısır Azizi'nin ölümü sonrası Züleyha'nın eski güçlü günlerinden ve o günlerin şatafatından uzaklaştığı; yoksullaştığı ve kimsesiz kaldığı şeklinde tahkiye edilirken bazı eserlerde Mısır Azizi'nin ölümü hadisesi yerine Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a karşı işlediği suçu kabul etmesinin akabinde Mısır Azizi tarafından boşandığı ve akabinde saraydan uzaklaştırılması sonucunda yalnızlaşıp yoksullaştığı şeklinde tahkiye edilir.

13. yüzyıldaki Ali'nin eserinde, Mısır melikinin ölümü hadisesine kısa bir anlatımla tek dörtlükte yer verildiği görülür:

Andan ṣongra öküş dükel bir ḳaç künden

[3309] Taberî, *a.g.e.,* s. 285-286.

Melik nitek cānın aldı Ḳādir Deyyān
Ḳardaşı irdi anı͡ŋg melik Reyyân
Sulṭānlıḳ melik Reyyâna ḳalur imdi[3310]

Aynı eserde, Züleyha'nın saraydan ne zaman ayrıldığı ile ilgili bir bilgi bulunmasa da saraydan ayrıldıktan sonra yalnız başına, parasız pulsuz bir şekilde yaşadığı bellidir:

Zelīḥa ża'īf oldı közi körmez
Ṭa'ām libās bulmaġa eli irmez
Ḳarı oldı Yūsuf anı körüp bilmez
Yūsufi hīç unutmaz bayıḳ imdi''[3311]

Yine bu yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin varyantında da bu hususa kısaca değinilir ve Mısır sultanının ölümü ile Zeliha'nın dul kalması bir dörtlükle dile getirilir:

Ḳutayfer eve geldi
Pes egel ḥâżır oldı
Hemân ol gice öldi
Mışır sulṭânsız ḳalu

Mışır sulṭânı öldi
Zelîḫâ hem dul oldı
Yûsuf zindânda ḳaldı
Görelüm iş ne olu[3312]

[3310] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 200.
[3311] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 231.
[3312] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 209.

14. yüzyıldaki Garîb'in anlatısında, Aziz'in ölümü hadisesine değinilmese de Züleyha'nın, sarayda herkesin huzurunda Hz. Yusuf'un suçsuzluğundan ve kendi arzularından bahsetmesi üzerine Aziz'in bu hadiseye göz yumamayıp Züleyha'yı boşadığı bilgisi verilir:

çün züleyḫā söyledi bu dāsitān
aġladılar ḳamu ez-pīr ü cüvān

ḳamu ḥayrān oldı anuň derdine
kimse irişmedi 'ışḳı girdine

çün 'azīz-i mıṣr işitdi boldı teng
baş aşaġa ṣaldı ḥayrān oldı eň

döndi eydür iy züleyḫā zün baňa
böyle didüň ben ṭalaḳ virdüm saňa

iy züleyḫā benden olġıl sen berī
ḳanda kim göňlün diler anda yöri[3313]

Anlatıda, Züleyha'nın Aziz tarafından boşandıktan sonra evini terk ederek on sekiz yıl boyunca aşk derdiyle yaşadığı ve bu esnada hem maddi olarak hem de manevi olarak çok zor durumlara düştüğü belirtilir:

çün züleyḫā döndi gitdi işine
işit imdi ne geldi başına

on sekiz yıl nevḥa ḳıldı ol tamām
gice gündüz 'ışḳıla aġlar müdām

[3313] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 386.

yūsufı aňmaḳdan hānumānını
virdi varın terk ḳıldı cānını

her ki yūṣuf'dan ḫaber virir idi
aňa ol genc ü güher virir idi

on sekiz yıl gice gündüz ol faḳīr
aġladı kim gözsüz oldı ol ḥaḳīr[3314]

Aynı yüzyıldaki Süle Fakîh'in anlatısında, Züleyha'nın eşinin ölümünün, Hz. Yusuf'un zindana atılmasından sonra olduğu dile getirilir. Buna göre Mısır sultanı, Züleyha'nın haksız yere Hz. Yusuf'u zindana atmasına kızar[3315] ve Hz. Yusuf'un yanına giderek ona sabretmesini, onu zindandan çıkartacağını söyledikten sonra sarayına döner, o gece hastalanan sultan vefat eder:

Sürdi sulṭān ṭoġru zindāna varur
Yūṣufı ṣanduḳ içinden çıḳarur

Bir sā'at ḳatında oturdı bile
Diler Yūṣuf göňlüni ala ele

Bir iki aňa naṣīḥat söyledi
Yūsufuň göňlicügini egledi

İtdi şimdi seni alup giderem
Yine anda sarāya ileterem

İllā Zelḫānuň baňa göňli ḳala
Bugün daḫı bunda olġıl hele

[3314] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 387.
[3315] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 239-240.

Saňa yarın kişi ṣalup çıḳaram
Dürlü dürlü egnüňe ḫil'at virem

Yine ḫoş dutam seni ḳayġu yime
Beni bu yirde unutasın dime

Öpdi ḳoçdı Yūsufı ögütledi
Hīç ḳayırma didi aňa söyledi

Çıḳdı andan yine evine gelür
Ḳudretile ol gice ṣayru olur

…

Ölüm aġrısıdur aňa yoḳ çāre
Ancılayın rence kim ḳılur çāre

El ucıla her biri tīmār ider
Ecel irdi sulṭān dünyādan gider

Oldı Ḳuṭayfer daḫı dünyāda māt
Her ki gelür dünyāya olur memāt[3316]

Eserde, Züleyha'nın yalnız kalışının diğer anlatılarla paralel bir şekilde, Hz. Yusuf'un zindandan çıkması hadisesi esnasında Hz. Yusuf'un günahsız ve esas günahkârın kendisi[3317] olduğunu belirtmesinin üzerine Mısır sultanı Reyyân tarafından saraydan kovulduğu şeklinde tahkiye edildiği görülür:

[3316] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 240-241.
[3317] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 297.

Çünki sulṭān işbu sözi diňledi
Ḳaḳıdı Zelḫāya gey ḫışm eyledi

İtdi utanma mısın ey bī-edeb
Bu ne sözlerdür ki söyledüň ‘aceb

Yoḳ mı sende ‘ār u nāmūs u ḥayā
Kim utanmaduň didüň ey bī-ḥayā

Baňa ḳarşu işbu sözi diyesin
N’eyledügüm şimdi saňa göresin

Buyurur ḳullarına ṣoyuň bunı
Ne ki vardur aluň enginden ṭonı

Daḫı sürüň didi ḳatumdan gide
Ḳomaň ayruḳ didi kim bu söz ide

Zelḫāyı sulṭān sözile sürdiler
Ḳul u ḳıymet git diyüben urdılar

Yine ṭaşra ṣaldılar anda anı
Didiler git sulṭān öldürür seni[3318]

Hadisenin devamında, saraydan kovulan Züleyha’nın evinin yağmalandığı ve elinde her ne varsa alınıp beş parasız bir şekilde yaşamaya mecbur kaldığı şeklindeki orijinal bir ayrıntıya yer verildiği görülür:

Gitdi Zelḫā aġlarıdı zār zār
Yaġmaladılar evinde ne ki var

[3318] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 298.

Mālını vü mülkini hep aldılar
Mışr içinde anı yoḫsul ḳıldılar

Ḳalmadı bir pūl daḫı kendü ile
Rüsvāy itdi kendüyi ile şāra[3319]

Aynı yüzyıldaki Garîb'in anlatısında, Mısır Aziz'inin ölümü ve Züleyha'nın yalnız kalması hadisesine geçmeden evvel Mısır sultanının bir gece ansızın rahatsızlanarak öldüğü akabinde Mısır tahtına kardeşi Reyyân'ın geçtiği ile ilgili bir ayrıntıya yer verilir:

Ḫaste oldı bir gice sulṭān i cān
İñiler zārī ḳılur āh u fiġān

Ṭaňla oldı aňa ṭabībler gelür
Bildügince her biri 'ilāc ḳılur

Ṭaňrıdan em(i)r gelince dönmez ol
Ne-ḳadar 'ilāc iderseň oňmaz ol

Çün ecel geldi Ḳuẕayfer öldi bil
Mışr ḫalḳı cümle zārī ḳıldı bil

...

Üç güne dek cümle yas eylediler
Cem' oluban ṣoňra gör n'eylediler

[3319] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 298.

Ḳardaşı Reyyān'ı sulṭān itdiler
Taḫta çıḳarup anı ḫan itdiler[3320]

Aynı anlatıda, Züleyha'nın saraydan ne zaman ve ne şekilde ayrıldığı şeklinde bir bilgi bulunmazsa da onun fakruzaruret içinde, kimsesiz bir şekilde yaşadığı tahkiyesine rastlanır:

Aġlamaḳdan mübtelā olmış idi
Gözsüz olup bī-çāre ḳalmış idi

Yūsuf'uň yoluna bir ev yapdurur
Gele Yūsuf uġraya diyü ṭurur

Şöyle kim ḳarıdı büküldi bili
Bir pūla ir[e]mez oldı anuň eli

Bir 'abā geyerdi yüňden nā-çāre
Biline örme ḳuşanurdı bī-çāre

Başına bir ḳara çul ṣarar idi
Her gün çıḳar yollara baḳar idi

Döşegi ot üstüne örter idi
İllā 'aşḳı düni gün artar idi

Şöyle faḳīr idi ol ġāyet ḳarır
Kimse yüzine baḳamaz yigrenür[3321]

[3320] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 534-535.
[3321] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 604-605.

Bu yüzyıldaki bir diğer anlatıda Şeyyâd Hamza'nın Mısır sultanı Kutayfer'in ölüp Züleyha'nın dul kalmasının Hz. Yusuf'un, Züleyha tarafından hapse attırılmasının hemen akabinde gerçekleştiği görülür:

reyyān eydür ṭut elin ilet zindāna
ḳul senüñdür nice dilerseñ ḳına

zelīḫā zindāna urur yūsufı ḳor gider
taňrınuň taḳdīrini gör kim n'eder

şayru olur ḳutayfer sultān ölür
ḳutayferden ol zelīḫā ṭul ḳalur

yerine ḳardaşı reyyān oturur
sulṭānlıḳ ḥükmin yerine getürür[3322]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere Garîb'in anlatısında olduğu gibi burada da Mısır sultanının ölümü üzerine tahta kardeşi Reyyân'ın geçtiği belirtilir.

Aynı anlatıda, Züleyha'nın zaman içinde kimsesizleştiği ve yoksullaştığı bilgisi ise şöyle tahkiye edilir:

yoḳsul oldı muḥtāc oldı bir pūla
ne bir etmek kim anı günde yemek bula

kilim gėydi ḳuşaḳ eyledi otı
yoḫsul oldı bī-nevā oldı ḳatı[3323]

[3322] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 163.
[3323] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 199.

15. yüzyıl anlatılarından Tebrizli Ahmedî'de, Züleyha'nın Hz. Yusuf'a karşı işlediği suçu kabul etmesinin akabinde Mısır Aziz'inin Züleyha'yı boşadığı bilgisi verilir.[3324]

Hadisenin devamında, Mısır Aziz'i tarafından boşanan Züleyha'nın, kendi hâlinde bir yaşam sürdüğü, fakirleştiği ve intizar içinde Hz. Yusuf'u beklediği dile getirilir.[3325]

Aynı yüzyılın bir diğer anlatısında Çâkerî'nin, Mısır Aziz'inin ölümünün, Mısır şahının Azizlik makamını Hz. Yusuf'a vermesinden sonra vuku bulduğunu dile getirdiği görülür:

Ḳaçan Yūsuf Ḫüdā'dan buldı devlet
Ki ḳıldı ḫalḳ-ı 'ālem aňa ġāyet

'Azīzüň devletine irdi pāyān
Livā-yı çeşmini yıḳdı devrān

[Dili] bī-ṭāḳat oldı bu ḫalelden
İrişdi zaḫm aňa tīr-i ecelden[3326]

Yine aynı tahkiyede Züleyha'nın, Mısır Aziz'inin ölümü sonrasında diğer eserlerde de zikredildiği gibi fakirleşip yalnızlaştığı ve Hz. Yusuf'un aşkından başka bir şey düşünemediği belirtilir:

Züleyḫā-idi murġ-ı miḥnet āheng
Cihān çün ḫāne-i mürġān aňa teng

Cüvānken çerḫ eyledi pīre-zen
Ḳılupdur ḫalḳa-i özüňi bīrūn

[3324] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 56a.
[3325] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 56a-56b.
[3326] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 363-364.

Bu ṭoprakḍa içüpdür ḫūn mesrūr kim
Çü ḳıldı gözlerinüñ nūrını kem

Anuñçün pāyına egmiş serini
Ki arardı kem olmış gevherini

Bu resm ile geçürürdi meh ü sāl
Ne başda tāc ü ne ayaḳda ḫālḫāl

Olup dībāc ü aṭlasdan tehī dūş
Dür ü gevherden olmışdı seng-güş

Gidüp boynından ol ṭavḳ-ı murassa'
Yüzinde ḳalmadı zer-beft bürḳa'

Tenine ḫāk olmışdı nihālīn
'İẕār-ı nāzenīne ḫışt[ı] bālīn

Hevā-yı Yūsuf ile ḫāk bister
Yig ol mehdden ki ola ḥūr-güster[3327]

Bu yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'nin eserinde bu hususun, *"Züleyhâ'nın Vefât-ı Kıtfîr'den Sonra Mâcerâsı ve Envâ-ı Belâsıdır"*[3328] şeklindeki müstakil bir başlık altında tafsilatlı bir şekilde tahkiye edildiği görülür.

Eserde, Mısır Aziz'inin ölümünün, Züleyha'nın geçmişteki debdebeli zamanlarının sonu olduğu bilgisi verilir:

Ol zamân kim Azîz etti vefât

[3327] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 365.
[3328] Hamdî, *a.g.e.,* s. 373.

Erdi bânû-yı Mağribe âfât

Teng oldu demi Züleyhâ'nın
Oldu bî-had gamı Züleyhâ'nın

Ne Azîz ile hânesi âbâd
Ne ruh-ı Yûsuf ile hâtırı şâd

Geçti ol dem ki bahtı yâr idi
İzzet ile Azîz'e hem-ser idi[3329]

Diğer eserlerde de belirtildiği gibi Aziz'in ölümü sonrasında Züleyha'nın yıllarca maddi ve manevi bir çöküntü içinde hayatını yalnız başına idame ettirdiği bilgisine burada da yer verildiği görülür:

Çünkü geçti bu hâl ile nice sâl
Gitti mâl ü menâl hemçü cemâl

Eski peşmine oldu hulle vü tâc
Kaldı bir pâre etmege muhtâc

Gitti kalmadı bunca mâl ü kenîz
Katına gelmez oldu ehl-i temîz

Dâyesi yok ki ana arz ede hâl
Mâyesi yok ki andan artıra mâl

N'ola kalmasa gûşunun güheri
Bes idi ana dilberi haberi

[3329] Hamdî, *a.g.e.*, s. 374.

Kaldı andan da âkibet mahrûm
Neler eyler kişiye tâli'-i şûm[3330]

Bu yüzyılda kaleme alınan Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatısında bu hususta bir kayıt bulunmaz.

16. yüzyıldaki Gubârî'nin varyantında Kıtfir'in ölümünün, Hz. Yusuf'un Mısır Aziz'i olmasının ardından gerçekleştiği belirtilir:

Çünki Yūsuf 'azīz-i Mışr oldı
'İzzetile ferīd-i 'aṣr oldı

İtdi Ḳıtfīr terk-i dünyāyı
Ḳodı ġam-ḫānede Züleyḫāyı[3331]

Yine aynı varyantta, Aziz Kıtfîr'in ölümünden sonra Züleyha'nın, Aziz'in ölümü üzerine yalnızlaştığı ve fakirleştiği dile getirilir:

Ġam Züleyḫāyı ki zebūn itdi
Baġrını döne döne ḫūn itdi

Bir yaňa ġuṣṣa vü ġam-ı Ḳıtfīr
Bir yaňa 'aşḳ-ı Yūṣuf-ı taṣvīr

Ḳaldı ḳaṣrında pür-ġam-ı bī-kes
Der ü dārında uçmaz oldı mekes

Gitdi emvāli tār u mār oldı

[3330] Hamdî, *a.g.e.*, s. 378.
[3331] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 192.

Ṭās-ı çarḫ içre ḥāli zār oldı[3332]

16. yüzyıldaki anlatılardan Kemâl Paşazâde'nin varyantında, Hz. Yusuf'un yükselişiyle mütenasip bir şekilde aynı dönemde Mısır Aziz'inin gözden düştüğü ve akabinde de görevinden azlelildiği şeklinde bir hadiseye değinildiği görülür:

Çü Yūsuf çıḳdı sulṭānuň ḳatından
Cihāna nūr ṭoldı ṭal'atından

Öňine düşdiler erkān-ı dīvān
Yanunca kimi atlu kimi yayan

İletdiler anı bir ḫoş saraya
Ki ferşi ta'n urur saḳf-ı semāya

Bu şāhı ol sarāya ḳondururlar
Firāvān beẕl ü ni'met gönderürler

Ki Yūsuf itdi gün günden teraḳḳī
Sözine ḫaṣṣ u 'āmm itdi telaḳḳī

Dem-ā-dem rağbeti şāhuň ziyāde
Olup ḳadrin ider māhuň ziyāde

Bu māhuň çün-kim ider ḳadrin efzūn
'Azīz-i Mıṣr'uň oldı ṭāli'i dūn

Anuň çarḫı bozıldı devri döndi
Berat-ı 'azli aňa dehr ṣundı[3333]

[3332] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 192.
[3333] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 694-695.

Kemal Paşazâde'nin yine bu başlıktaki hadiseye,*"Der şerḥ-i ḥāl-i Zelīḫā ba'd ez-vefāt-ı 'Azīz-i Mıṣr"* şeklindeki müstakil bir başlıkta Aziz'in ölümü sonrası Züleyha'nın, hem Aziz'den ötürü kudret sahibi olduğu hem de yâri ile birlikte aynı çatı altında geçirdiği eski günleri sürekli hatırlayarak kederlere gark olduğunu uzunca bir tahkiye ile yüz yedi beyitle dile getirdiği görülür.[3334]

Aynı eserde, Aziz'in ölümü sonrasında Züleyha'nın perişan hâlinin tasvirinin, *"Ṣıfat- ḫazān ü pejmürde şüden-i gül-istān-ı ḥüsn-i Zelīḫā"* başlığında ayrıntılı bir tahkiye ile doksan üç beyitle dile getirildiği, bu uzun tahkiyede de Züleyha'nın; yaşlandığı, fakirleştiği, güzelliğini yitirdiği, kanburlaştığı ve gözlerinin görmez olduğu şeklindeki bilgiler verilir.[3335]

Aynı yüzyılda Bağdatlı Zihnî'nin, Aziz'in ölüm sebebini, azizlik makamını kaybetmesinin yarattığı kıskanlığın bir sonucu olarak gösterdiği görülür:

Çü gün tek ḳadr-i Yūsuf oldi 'ālī
'Azīz'üñ key perīşān oldı ḥālī

Ṣalup çīn-i ḥased ġayret yüzine
Anuñ Yūsuf sinān oldı gözine

İdüp cānına te'ṯīr ol cerāḥat
Cerāḥat ḳıldı ṭayy-ı ferş-i rāḥat

Bulup mülk-i vücūdına fenā-rāh
Ecel bāline baş ḳoydı nā-gāh

Ḳuru bir taḫta oldı taḫt-ı cāhı

[3334] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 696-706.
[3335] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 706-714.

Vedā‘ itdi bu fānī taḫtgāhı[3336]

Hadisenin devamında, diğer anlatılarla benzer şekilde Züleyha'nın, Aziz'in ölümü sonrası giderek yalnızlaştığı, fakirleştiği ve bir köşede kaldığı belirtilir.[3337]

Bu yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında, Garîb ve Tebrizli Ahmedî'de ifade edildiği gibi Mısır padişahının huzurunda, Hz. Yusuf'a olan aşkını ikrar edip asıl suçlunun kendisi olduğunu dile getiren Züleyha'nın, kocası Aziz tarafından boşandığı bilgisi verilir:

Bühtân itdüm aňa ben ẓulm eyledüm
İşde ṭoġrı şâha sözi söyledüm

Düşde ben anuň cemâlini görmişem
Bu ‘Azīzi anı ṣanup gelmişem

İşidür anda ‘Azîz anı ḳızarur
Geh ḳızarur bir zamân geh bozarur

Şöyle düşdi şâh ḳatında ittifâḳ
Tîz yazı virdi Zelîḫâya ṭalâḳ[3338]

Züleyha'nın, Mısır Aziz'i ile boşanmasının ardından bütün hayatı alt üst olur; yalnızlaşır, fakirleşir, yaşlanır:

Hem Zelîḫâ mâlı gitdi ḳalmadı
Hem firâḳından mecâli ḳalmadı

[3336] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 490-491.
[3337] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 491-498.
[3338] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 215-216.

Ağlamaḳdan nerkes oldı nâ-tüvân
Servi boyı ḳayġudan oldı kemân

Gitdi ‘ömri gitdi ḥüsni gitdi mâl
Ḫalḳ içinde oldı uş pâyi-mâl[3339]

Aynı yüzyılda Taşlıcalı Yahya'nın anlatısında ilginç bir ayrıntıya yer verilerek Mısır Aziz'inin ölümüne sebep olan şeyin mazlumlardan aldığı ah olduğu dile getirilir:

Kimüñ başına yaġsa seng-i düşnâm
Dürer ṭomar-ı ‘ömrin devr-i eyyâm

Kişi kim virse bir maẓlûma žillet
Gözetmez olur anı ‘ayn-ı rif‘at

Olunca beddu‘â tîri revâne
Külâh-ı ‘izzati eyler nişâne

Cihânda ẓâlim olana be-her ḥâl
Olur maẓlûmuñ âhı tîġ-i ḳattâl

Ġarîbüñ dûd-ı âhınuñ seḥâbı
Şâḳiye yaġdurur berf-i ‘ažâbı

‘Azîz’üñ ẓulm ile cevr ü tebâhı
Çü maḫbûs itdi yâr-ı bî-günâhı

Görenler işidenler itdi nefrîn
Żarûrî lâzım oldı buġz ile kîn

[3339] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 229.

‘Azîz’üñ ḳaṣr-ı ḳadri oldı vîrân
Esâsın yıḳdı düşnâm-ı ‘azîzan

Ecel ‘ayn-ı ‘Azîz’i yumdı nâgâh
Meh-i Ken‘âna degdi ‘izzet ü câh[3340]

Hadisenin devamının, diğer eserlerle paralel bir anlatıma sahip olduğu görülür. Buna göre, bu eserde de Züleyha’nın, kocasının ölümü ile birlikte ömrünün bela ve sıkıntılara müstağrak olarak geçtiği, kimsesiz kaldığı, fakirleştiği ve yaşlandığı şeklinde bir tahkiyeye yer verilir.[3341]

Bu yüzyıldaki bir diğer anlatı olan Şerîfî’de, Mısır azizliği makamına Hz. Yusuf’un getirilmesinin hemen ardından Aziz Kıtfîr’in öldüğü bilgisi verilir:

Ṭoġup devlet güni Yūsuf serine
‘Azīz ol oldı Ḳıṭfīr’üñ yirine

Dükendi dāne-yi Ḳıṭfīr emelden
Yire düşdi teni tīr-i ecelden[3342]

Eserde, kocasının ölümü üzerine Züleyha’nın elindeki kudretin kaybolduğu, kendisini bir köşeye çektiği, fakirleştiği ve Hz. Yusuf’un aşkının hasretiyle yalnız bir yaşam sürdüğü dile getirilir.[3343]

[3340] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 153.
[3341] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 153-155.
[3342] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 28.
[3343] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 28.

Yine bu yüzyıldaki Ziyai Yusuf'un anlatısında, Mısır Aziz'inin ölümünden önce rahat bir ömür geçirdiği belirtilen Züleyha'nın, Aziz'in ölümü sonrası eğlenceyle, güç ve iktidarla dolu hayatının son bulduğu ifade edilir.[3344]

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'de ne sebeple olduğu belirtilmeden Mısır şahının Züleyha'yı boşadığı belirtilir:

Çün Züleyḫāya ṭalāḳın vérdi şāh
Var baňa lāyıḳ değilsin didi şāh[3345]

Hadisenin devamında, Züleyha'nın saraydan ayrıldığı ve bir eve yerleştiği ve orada Hz. Yusuf'un aşkının derdiyle günlerini geçirdiği ifade edilir.[3346]

Eserde, diğer eserlerden farklı olarak Melik Reyyân'ın, Züleyha'yı boşadıktan ve Züleyha saraydan ayrıldıktan sonra vefat ettiği bilgisi verilir:

Ol Melik Reyyān vefāt étdi meger
Vérdiler Zelḫāya mevtinden ḫaber

Dédi varsın ol baňa nāfı' degil
Yūsufum ṣaġ olsun ol māni' degil[3347]

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'nin anlatısında Mısır Aziz'inin Züleyha'yı boşama hadisesi yahut ölümü hadisesi ayrıntısına yer verilmez.

[3344] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 430-433.
[3345] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 236.
[3346] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 236.
[3347] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 237.

Anlatıda, diğer eserlerde olduğu gibi Züleyha'nın saraydan uzaklaşıp bir evde yaşaması, fakirleşmesi, yalnızlaşması gibi hususlardan bahsedilse de Züleyha'nın saraydan ayrılması hususunda bir anlatı bulunmaz.[3348]

Bu yüzyıla ait müellifi belli olmayan bir anlatıda Mısır Aziz'inin ölümü yahut Züleyha'yı boşaması hadisesine yer verilmese de Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un suçsuzluğunu dile getirdikten ve ona olan aşkını Mısır şahının ve saraydakilerin huzurunda itiraf etmesinin üzerine saraydan Mısır şahı tarafından kovulduğu bilgisi verilir:

ṣuçı yoḳdur bu yigidin yā emīr
'aşḳına bu yigidüŋ oldum esīr

tā ölince severem bu yigidi ben
nėderiseŋ ėt baŋa şimdi sen

çünki sulṭān bu aḥvāli bilür
züleyḫāyı ḳovuŋ dėyiben buyurur

züleyḫāyı sulṭān söziyle sürdiler
mıṣr içinde anı yoḫsul ḳıldılar[3349]

Züleyha'nın saraydan sürülmesinin bu eserde de diğer eserlerle benzer sonuçlar doğurduğu görülür. Buna göre, saraydan kovulan Züleyha fakirleşir ve bir bahçede yaşamaya başlar; onun güzelliğinden ve gençliğinden eser kalmaz. Gözleri görmez olur ve dilencilik yapar:

züleyḫā vardı bir baḳcada oturur
gör çalabım aŋa neler getürür

[3348] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 151-152.
[3349] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 172-173.

neçe yıllar züleyḫā üstünde geçer
züleyḫānuŋ görki ḥüsni hep uçar

yūsufuŋ ‘aşḳına dil biryān ėder
dün gün ulayup giryān ėder

şol ḳadar aġlar gözleri görmez olur
key ḳarır kim dizleri dėrmez olur

bir aġaç eline alur hem dayanur
ḫalḳ arasında yürüyüp dilenür[3350]

Molla Câmî'nin varyantında Mısır Aziz'inin ölüm sebebi, makamının elinden alınıp Hz. Yusuf'a verilmesi üzerine bu duruma katlanamaması olarak gösterilir.[3351]

Aynı müellifin, Züleyha'nın hâlini, *"Artık evinde, Aziz'in rütbe ve saltanatı zamanındaki zenginlikten, şenlikten eser kalmadı; gönlü de, Yûsuf'un derdi ile keder içinde idi."*[3352] şeklindeki tarifinden Mısır Aziz'inin ölümü sonrası Züleyha'nın artık yoksulluk ve keder içinde zor bir hayat yaşadığı şeklinde dile getirdiği görülür.

Eserde son olarak diğer eserlerin paralelinde bir tahkiye ile Züleyha'nın bir viranede yaşadığı, gençliğinin elinden gittiği, fakirleştiği ve yalnızlaştığı dile getirilir.[3353]

Tevrat'ta ve Kur'ân'da bu başlıktaki hadise ile ilgili bir bahis bulunmaz.

Giritli Sırı Paşa'nın ve Süyûtî'nin tefsirinde bu hadiseden bahsedilmez.

[3350] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 173.
[3351] Câmî, *a.g.e.*, s. 129.
[3352] Câmî, *a.g.e.*, s. 129.
[3353] Câmî, *a.g.e.*, s. 130-132.

Taberî tarihinde bu başlıkta ayrıntılı bilgilerin yer aldığı görülür. Buna göre eserdeki ilk rivayette, Hz. Yusuf'un zindandan halas olmasından iki sene sonra Züleyha'nın kocası olan Mısır Aziz'in vefat ettiği[3354] şeklindeki bir bilgiye yer verilirken eserdeki bir diğer rivayette ise Züleyha'nın, Hz. Yusuf'la ilgili günahını ikrar ettikten sonra Mısır Azizi tarafından boşandığı, akabinde birçok kişinin kendisi ile evlenmek istemesine karşın bu tekliflere olumlu yanıt vermediği, Hz. Yusuf'un aşkıyla on sekiz sene boyunca ızdıraplar çektiği dile getirilir:

> *Bir rivayete göre, Zeliha günahını itiraf edip Aziz-i Mısır kendisini boşamıştı. Çok kişiler onunla evlenmek istemişti. Fakat o kabul etmedi, varmadı, onlarla evlenmedi. O, Hazret-i Yûsuf'un aşkından mest olmuştu. Tamam on sekiz yıl ağladı. Her kim Yûsuf'tan haber verse, onun adını ansa o kişiye çok mal dağıtırdı. Ve Hazret-i Yûsuf'un resmini duvara çizdirmişti. Daima ona bakar:*
>
> *- Ey Yûsuf! diye ağlardı. O hale geldi ki gözleri görmez oldu. Beli de büküldü. Malı da kalmayarak yoksullaştı, fakir oldu. Bütün dostları ondan yüz çevirdiler.*[3355]

Görüldüğü üzere Züleyha'nın Mısır Azizi olan kocası tarafından boşandıktan sonra bütün varını Hz. Yusuf'tan haber getirenlere harcadığı, sonunda maddi olarak zayıfladığını gören dostlarının da ona teveccüh göstermedikleri ve dolayısıyla uzun bir müddet yalnızca Hz. Yusuf'un aşkı ile ayakta kalabildiği anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki bilgiler ve tespitler ışığında, mesnevi şairleri tarafından bu başlıkta ele alınan hadiselerin, Tevrat, Kur'ân gibi semavi kitaplarda; Giritli Sırrı Paşa ve Süyûtî'nin tefsirlerinde yer almamasına rağmen Taberî tarihinde ufak anlatı farklılıkları olmakla birlikte mesnevilerde ele alındığı şekle benzer bir tahkiyeyle ele alınmasından dolayı bu başlıktaki hususun esasen İslami rivayetler çerçevesinde mesnevilerde yer aldığını söylemek mümkündür.

[3354] Taberî, *a.g.e.,* s. 281.
[3355] Taberî, *a.g.e.,* s. 283.

2.31. Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Zahire Almak İçin Mısır'a Gitmesi

İncelediğimiz eserlerin hepsinde ele alınan bu hadise, mesnevi şairleri tarafından çoğunlukla Mısır ilinde başlayan kıtlığın çevre illere de sirayet etmesi üzerine Hz. Yakup'un, Bünyamin hariç diğer oğullarından Mısır'a gidip tahıl almalarını istediği ve Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'a gidip Hz. Yusuf'tan tahıl satın alıp yeniden Kenan'a döndükleri şeklindeki bir tahkiye ile ele alınır.

13. yüzyılda Ali'nin varyantında hadisenin, Kenan ilinde de ciddi bir şekilde hissedilen kuraklık sebebiyle Hz. Yakup'un, oğullarından Mısır'a gidip buğday almalarını istemesi üzerine şekillendiği görülür. Buna göre, Bünyamin hariç Hz. Yakup'un diğer oğulları, babalarının yönlendirmesiyle ücreti mukabilinde buğday almak için Mısır'a gitmeye karar verirler:

Ken'ān ili yavlaḳ ḳatı ḳızlıḳ oldı
Ya'ḳūb sawçı oġlanlara hem buyurdı
Aydur bize darlıḳ yavlaḳ eser ḳıldı
Aşlıḳ alu Mıṣra barıng͡ diyür imdi[3356]

Hz. Yakup'un oğullarının Mısır yolculuğu esnasında, Hz. Yusuf'a, Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla kardeşlerinin Mısır'a gelmekte olduğu bilgisinin ulaştırıldığı belirtilir ve kardeşlerin, Kenan'dan Mısır'a yaptıkları yolculuğun on güç sürdüğü ayrıntısına yer verildiği görülür:

Mevlā Celīl Cebrā'ile hem buyurdı
Yūsufa ḳardaşların hem muştuladı
Pes anlar ol-dem Mıṣra 'azm ḳıldı
On üç künde Mıṣra tigerler imdi[3357]

[3356] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 239.
[3357] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 241.

Aynı anlatıda, Hz. Yusuf'un kardeşleriyle karşılaşmasının ise kardeşlerinin Mısır'a gelişinden beş gün sonra gerçekleştiği belirtilir:

Yūsuf nebī vezīre aḥvāl ṣordı
Bilür mü sen ḳandan kelür şular didi
Vezīr aydur beş kündür anlar keldi
Ġarīblerdür işleri var diyür imdi[3358]

Eserde, kardeşlerin Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıklarında, Hz. Yusuf'un üzüntüden ağlayıp tahtından düştüğü şeklinde ilginç bir ayrıntıya yer verildiği görülür:

Ḳaçan yetip ḳardaşları keldiyise
Cebrā'il kelip ḫaber virdiyise
Ḳardaşlarını Yūsuf kördiyise
Uġunuban taḫtdan yere tüşer imdi[3359]

Hikâyenin devamında Hz. Yusuf'un, hizmetçilerinden kardeşleriyle tenha kalabileceği ve içinde her türlü yiyeceğin hazır olacağı bir saray tertip etmelerini istediği dile getirilirken Hz. Yakup'un oğullarının, karşılaştıkları bu izzet ikram manzarası karşısında çok şaşırdıkları ve bu duruma anlam veremedikleri için her birinin bu ikramların sebebini başka başka yorumladıkları ifade edilir. Evvela Hz. Yusuf'un kendilerinden çokça altın talep edeceğini düşünürler. Kardeşlerden Şemûn, Hz. Yakup'un peygamberliği dolayısıyla kendilerine hürmet edildiğini düşünür. Yehûdâ, kendilerinin yoksulluğunun Hz. Yusuf tarafından anlaşıldığını ve bu sebepten kendilerine ihtimam gösterildiğini iddia eder. Râvîl ise Hz. Yusuf'un âdil bir hükümdar olduğu için garip kimselere yardım ettiğini öne sürer.[3360]

[3358] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 242.
[3359] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 241.
[3360] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 242-243.

Hikâyede, kardeşlerin Hz. Yusuf'tan almak için geldikleri buğdayın, bir buçuk ölçeğinin iki yüz altın değerinde olduğu şeklinde bir ayrıntıya yer verildiği görülür:

Bu melik ne yawlaḳ cevmerd didişdiler
Ni'meti çoḳ diyüben sözleşdiler
Aşlıḳ bezeçi ne diyü soraşdılar
Bir puçuḳı aşlıḳını͡ŋ iki yüz altun imdi[3361]

Hz. Yusuf tarafından sarayda birkaç gün ağırlandıkları görülen kardeşler, yeniden Hz. Yusuf'un huzuruna çıkarıldıklarında, Hz. Yusuf'un onları tanımazlığa vurup hangi amaçla Mısır'a geldiklerini sorduğu, kardeşlerin ise bu suale Hz. İshak torunu, Hz. Yakup oğlu on iki kardeş oldukları ve kardeşlerinden birinin evde babalarının yanında kaldığı, bir diğerini ise bir kurdun yediği şeklindeki cevapla mukabelede bulundukları ifade edilir.[3362] Yine aynı sahnede, kardeşlerin Mısır'a gelme sebeplerinin Kenan'da baş gösteren kıtlık olduğu ise şöyle tahkiye edilir:

Yā 'azīz ḥālimizi bilgil taḥḳīḳ
Atamız sa͡ŋga selām ḳıldı taṣdīḳ
Yünçü duttı bizleri oşbu darlıḳ
Sizden ta'ām isteyü geldik imdi[3363]

Eserde, Hz. Yusuf'un kardeşlerine ölçüsü belirtilmese de çokça buğday verdiği ve bu buğdaylar için para talep etmediği görülür:

Yūsuf buyurdı anbārlarda yük ḥāżır ḳıldı
Bıżā'atsız telim aşlıḳ yükler imdi[3364]

[3361] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 246.
[3362] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 247.
[3363] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 249.
[3364] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 250.

Hikâyede son olarak Hz. Yusuf'un, kardeşlerinden bir dahaki gelişlerinde yanlarında küçük kardeşlerini de getirmelerini istediği, eğer küçük kardeşlerini getirebilirlerse onlara çeşitli hediyeler ve bedelsiz tahıl vereceği belirtilirken rehin olarak da Şemûn'u Mısır'da bıraktırdığı ifade edilir.[3365]

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin anlatısında, bu hususta tahkiyeye ilginç bir ayrıntı verilerek başlanılır. Buna göre, Kenan ilindeki kıtlığın, Hz. Yusuf'un ettiği dua üzerine vuku bulduğu belirtilir:

Bir ṣabaḥ Yûsuf durdı
Ḫâlıḳına yalvardı
Ḥasretden içüm yandı
Atamı görsem diyü

Eydür yâ Çalap bilgil
Ken'âni ḳıtlıḳ ḳılġıl
Ucuzluġın götürgil
Mıṣıra muḥtâç olu

Du'âsı ḳabûl oldı
Ol ile ḳıdlıḳ geldi
Mıṣır ucuzluḳ oldı
Ken'ânda ḳıtlıḳ olu

Ol ilin ḫalḳı bildi
Mıṣır ucuzluḳ oldı
İle ḫaber yayıldı
Mıṣıra varalum diyü

[3365] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 250

Ya'ḳûb miskîn buyurdı
Oġlanların ḳıġırdı
Açlıḳ bize kâr ḳıldı
Mıṣra varsaňuz diyü

Şol Mıṣruň 'Azîzi
İşidin ṭoġru sözi
Varıň bildürüň bizi
Buġdayımız yoḳ diyü[3366]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere, Hz. Yusuf'un ettiği dua kabul olmuş ve Kenan ilinde kıtlık hadisesi baş göstermiştir.

Hz. Yusuf'un ettiği duanın kabulü sonrası Kenan'da daha fazla dayanacak gücü kalmayan Hz. Yakup'un, oğullarını Mısır'a gönderdiği belirtilirken oğullarının bu ilk Mısır yolculuğu esnasında yanlarında Bünyamin'in olmadığı görülür:

On oġlı ḥāżır oldı
Yâmini evde ḳaldı
Cümlesi yaraḳlandı
Yola girdi yüriyü[3367]

Ali'nin eserinde, kardeşlerinin Kenan'a ilk gelişlerini Cebrail vasıtasıyla öğrendiği belirtilen Hz. Yusuf'un, Haliloğlu'nun eserinde ise Cebrail'den haber alma hadisesine yer verilmez. Eserde Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin Mısır'da olduklarını köşkünden kendi gözleriyle gördüğü ifade edilir:

Çün bunlar Mıṣra girdi
Sarây öňine vardı
Yûsuf köşkünden gördi

[3366] Rasim Deniz, *a.g.t.* s. 231.
[3367] Rasim Deniz, *a.g.t.* s. 231.

Biraz yatdı uġunu[3368]

Ali'nin varyantında olduğu gibi, Haliloğlu'nun varyantında da Hz. Yusuf'un kardeşlerini ilk defa görmesinin, kardeşlerinin Mısır'a gelişinden beş gün sonra vuku bulduğu ifade edilir:

Ol erler bunda geldi
Varup tekkeye ḳondı
Geleli beş gün oldı
Yürürler taḫıl alu"[3369]

Haliloğlu Ali'nin varyantında, Ali'nin varyantındaki gibi Hz. Yusuf'un kardeşlerini saraya yerleştirdiği ve ağırlattığı belirtilirken, kardeşlerin kendilerine gösterilen bu ihtimamın sebebini Ali'de olduğu gibi çeşitli sebeplerle anlamlandırmaya çalıştıkları şöyle tahkiye edilir:

Andan dönüp vezir eydür
Bunlar Ken'ândan gelür
Ḳamusı eski geyer
Ġarîplere benzeyü

Yûsuf eydür getürgil
Ḫâṣ sarâya ḳondurġıl
Ḳamusın aġırlaġıl
Dürlü ni'met yedirü

Vezir duruben vardı
Bunları alup geldi
Ḫâṣ sarâya getürdi

[3368] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 232.
[3369] Rasim Deniz, *a.g.t.* s. 232.

Ni'met dökdi yidürü

Bunlar danışup eydür
Bu sulṭân eyle ṣanur
Bizde altûn var ṣanur
Alayım dir aldayu

Dönüben Şem'ûn eydür
Atamuzı işidür
Anınçün ḥürmet ḳılur
Aşlımuz bilür bellü

Yine Yehuda eydür
Sulṭân bizi gözedür
Za'îfliġimiz bilür
Ḥaḳḳıçün aġırlayu[3370]

Eserin bu kısmında, Hz. Yusuf'un on kardeşten ikisini tanıyamaması ve o iki kardeşin kim olduğu bilgisini Cebrail'den alması, orijinal bir ayrıntı olarak karşımıza çıkar:

Yûsuf bunı işitdi
Ṣıġınumadı aġladı
Ḳardaşlarını gördi
İkisin bilümeyü

Cebrâîl inüp keldi
Adların eydivirdi
Şol Yehudadur didi

[3370] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 232.

Biri Şem'ûndur diyü[3371]

Yukarıdaki manzumede belirtildiği üzere, Hz. Yusuf'un tanıyamadığı kardeşleri, Yehuda ve Şemun'dur.

Haliloğlu'nun anlatısında da Ali'nin anlatısındaki gibi Hz. Yusuf'un, sarayında ağırladığı kardeşleriyle uzun uzun hasbihâl ettikten sonra kardeşlerinin develerine -ölçüsü belirtilmeksizin- tahıllarını yüklettiği ve bunlar için para almadığı ayrıntısı verilir:

Bu kez Yûsuf buyurdı
Develerin yükletdi
Virdüklerin almadı
Bunları aġırlayu

Yine Yûsuf eyitdi
Biriñüz evde ḳaldı
Anı da getürüñ didi
Taḫıl virem arturu[3372]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere Hz. Yusuf'un amacı, kardeşi Yâmin'e kavuşmaktır ve bu yüzden bir dahaki gelişlerinde yanlarında Yâmin de olursa daha fazla tahıl vereceğini kardeşlerine bildirmiştir.

Anlatının devamında, ilginç bir ayrıntıya yer verilerek Hz. Yakup'un oğullarının, Hz. Yusuf'tan aldıkları tahılla Kenan'a doğru yola çıktıklarında kendilerine şeytanın musallat olduğu ve böylelikle üzerlerindeki Hz. Yusuf'un kokusunu aldığı belirtilir:

[3371] Rasim Deniz, *a.g.t.* s. 233.
[3372] Rasim Deniz, *a.g.t.* s. 234-235.

Hem bunlar yola girdi
İblîs arḳuru geldi
Durun diyü ḳıġırdı
Size sözüm var diyü

Bunlar ol yirde ṭurdı
İblîs bunlara geldi
Yûsuf ḳoḫusın aldı
Bunlara göstermeyü[3373]

Yukarıdaki manzumede belirtilen şeytanın, Hz. Yakup'un oğullarının üstündeki kokuyu alması bilgisine rağmen hadisenin devamında Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'un kokusunu yine de aldığı bilgisi yer alır:

Bunlar çün yola girdi
Ya'ḳûb yanına geldi
Ya'ḳûn azacuḳ güldi
Yine düşdi aġlayu

Oġlanları görüşdi
Bunlar Ya'ḳûba sordı
Sen neden güldüň didi
Yine döňdün aġlayu

Ya'ḳûb der ḳoḫu duydum
Yûsufum geldi ṣandum
Bir çirkin ḳoḳu gördüm
Yine döndüm aġlayu[3374]

[3373] Rasim Deniz, *a.g.t.* s. 235.
[3374] Rasim Deniz, *a.g.t.* s. 235.

14. yüzyıl anlatılarından Darîr'de, Hz. Yakup'un oğullarının, babalarına Mısır'da buğday satan bir kişinin varlığından bahsedip Mısır'a gidip buğday almak istedikleri dile getirilir. Aynı sahnede, kardeşlerin Mısır'a gitme taleplerinin, kıtlık yıllarının beşinci senesinde olduğu ayrıntısının verildiği görülür:

geldük imdi yūsufuň ḳardaşları
babası vü ḳavmları yoldaşları

ḳızlıġıla ḳamusı zār oldılar
buġdaya ḳamu hevād-dār oldılar

ḳızlıġa bişinci yıldı meger
ḳamu ʻālem ḫalḳına oldı ḫaber

kim mıṣırda bir ulu beg nām-dār
varana buġday ṣatardı ol nigār

ol ḫaber kenʻāna geldi bildiler
geldiler yaʻḳūba maʻlūm ḳıldılar

...

geldiler oġlanları eydür aňa
atamuzsın pes iy şāh-ı enbiyā

didiler baba mıṣırda bir kişi
ḫalḳa buġday satmaḳ olur işi

ger bize iẕn olursa varalum
yimek içün çoḳ buġda alalum

söyledi anlara ol yaʻḳūb-ı pīr

yaraḳ eyleň kim varasız ey nezīr

eydür oġlum mıṣra dek yükledüň
aluň atı mıṣra dek siz gidüň

yükile yaġ (u) kāş (u) biz aldılar
her birini deveye yüklediler

göndürür ya'ḳūb on oġlı bile
ibn-i yāmin ḳaldı girdiler yola[3375]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere Hz. Yakup, Mısır'a zahire almaya oğlu Bünyamin'i göndermemiştir.

Hz. Yakup'un, oğulları yola çıkmadan evvel Mısır'da Hz. Yusuf hakkında bir araştırma yaptırmak istediği de görülür:

eydür iy oġlanlarum kiçi ulu
yūsufumdan bir ḫaber iy baḫtlu

ḳanda kim varasız anı bir ṣoruň
bir ḫaber andan baňa bili virüň[3376]

Eserde, Hz. Yusuf'a Kenan ilinden bir grup kimsenin geldiği haberinin verilmesi üzerine, Hz. Yusuf'un tarifler üzerinden bu gelenlerin kendi kardeşleri olduğunu anladığı görülmektedir:

geldiler yūsufa ḳıldılar ḫaber
uş bu ṣūretlü kişiler geldiler

[3375] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 402-403.
[3376] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 404.

her birinüň boyı uzun çün manār
ḳullarınun şahı manend-i ḫıyar

ṭonların(ı) ṭurfā geymişler bunlar
ken'ān ilinüň yolından geldiler

bunlaruň ṣuretleri ḫūb (u) laṭīf
beňzemez bunlar meger hem-çü şerif

yūsufa ḳıldı bunlar şerḥ-i maḳāl
bildi yūsuf nicedür vaṣf-ı ḥāl

bildi ol ḳardaşlarıdur kim gelür
āh idüp 'aḳlı gidüp ḥayrān olur[3377]

Hadisenin devamındaki bir başka önemli ayrıntıda, Hz. Yusuf'un babasından ayrı düüşmesinden kardeşlerinin Mısır'a geldikleri zamana kadar yirmi altı yıllık bir sürenin geçtiği anlaşılmaktadır:

eyle yazmışdı aňa taḳdīr-i ezel
elinüň altında tedbīr-i ezel

kim yigirmi altı yıl ola tamām
bulmaya yūsuf(ı) ya'ḳūb-ı imām[3378]

[3377] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 404.
[3378] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 405.

Aynı anlatıda, Hz. Yusuf'un yanına kalabalık bir asker topluluğu alıp kardeşlerini karşılamak için Kenan yoluna yöneldiği ve kardeşleriyle ilk kez yüz yüze gelmesinin burada gerçekleştiği belirtilir:

bildi yūsuf çünki vaṣf-ı dōstān
bindi seyrān atına oldı revān

yidi biň ḳul ileyinde pür-hüner
bunlaruň mecmū'ısı zerīn-kemer

ḳırḳ biň er binmişler idi hem bile
ulu ta'zīm birle girdiler yola

çünki ken'ān yolına gönildiler
ḳarşudan ḳardaşları görindiler

gördi yūsuf kim gelür ḳardaşları
bilesinde bir nice yoldaşları

…

yūsufuň kardaşları bildi ḫaber
kim 'azīz mıṣra irişdi mu'teber

çevre aldı anları leşker ḳamu
ilerü yöridiler anda iy 'amū

geldiler şāh çü ḫıẕmet ḳıldılar
kim 'azīz-i mıṣr budur bildiler

ibn-i yāmin o arada bulmadı
bunlara göňli tesellā olmadı

geldi şem'ūn iler(ü) ḳıldı du'ā
yūsufa 'ibrī dilince iy safā

hem getürdi babasından selām
dir du'ā ḳıldı size ya'ḳūb imām[3379]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un kardeşlerini sarayda güzel bir şekilde ağırladığı, onlara sofralar kurdurduğu ve onlara değerli elbiseler giydirdiği ifade edilir.

Eserde, kardeşlerinin tahıl almak için getirdikleri yükün değersiz olmasına rağmen Hz. Yusuf tarafından kabul edildiği gibi onların yüklerine biner altın gizlendiği ve her bir kardeşine yükü ile birlikte bir de deve hediye edildiği belirtilir:

anlaruň yüklerini getürdiler
şāh öňinde ḳamu 'arża ḳıldılar

dü kilesi bir kile degmez idi
aldı yūsuf anı ḳabūl eyledi

degme her bir deve yükinde ḳor biň ḳızıl
bile virdiler bunlara bellü bil

yükde altun var idi bilmediler
eve varmayınca hem bulmadılar

develerini bunlaruň aldılar
yükledüben girü bunlar virdiler

yük birle her birine bir deve

[3379] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 405-406.

bağşiş itdi bunlara bil ey dede[3380]

Anlatıda son olarak Hz. Yusuf'un, kardeşlerinden onları bir kez daha görmek istediği ve onların geri gelmeleri için içlerinden birinin yanında kalmasını istediği ifade edilir. Hz. Yusuf'un bu şekildeki isteği üzerine Haliloğlu Ali'nin anlatısında olduğu gibi kardeşlerden Şemûn'un, sarayda Hz. Yusuf'un yanında kaldığı görülür:

iy yārenler ben sizi görsem gerek
ol yirüňüze daḫı irsem gerek

dilegüm oldur ki ben sizi görem
aňa daḫı māl (u) ni'met hem virem

kim mıṣrda sizcileyin ādemi
kimise görmüş degüldür her demi

eytdi biriňüz gerek bunda ḳala
ḳalanıňuz girü bunda tīz gele

ille ṭokuz geldiler bunlar hemīn
şem'ūn arada yoḳıdı bil yaḳīn[3381]

Diğer birçok anlatıda, bu hususta dile getirilen Hz. Yusuf'un, kardeşlerinden bir dahaki gelişlerinde küçük kardeşleri Bünyamin'i de yanlarında getirmelerini istemesine ise Darîr'in anlatısında yer verilmediği görülür.

Aynı yüzyıldaki Süle Fakîh'in anlatısında, Kenan'daki kıtlık üzerine oğullarına çözüm önerisi olarak Mısır'a gitmelerini söyleyenin Hz. Yakup olduğu ifade edilir:

[3380] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 412-413.
[3381] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 414-415.

Ḳatı ṭarlıḳ oldı Ken'ān ol zamān
Ulu giçi bir yire geldi hemān

Ya'ḳūbuň ḳatına geldiler varı
Aġladı bunlar ḳamu ḳıldı zārī

Didiler kim bize çāre eylegil
Yoḳsa açlıḳdan ḳırılduḳ bellü bil

Ya'ḳūb oġlanlarını cem' eyledi
Bunlara birḳaç keleci söyledi

Didi kim bunda yiyecek yoḳ durur
Mışra varuň anda buġday çoḳdurur

Varuň anda bize buġday getürüň
Hem daḫı sulṭānını anuň görüň

Yaraġuňuz eyleyüp gidüň yola
Altun aḳça daḫı götürüň bile[3382]

Diğer bütün anlatılarda olduğu gibi Süle Fakîh'in anlatısında da Hz. Yakup'un, Mısır'a gönderdiği oğulları arasında Bünyamin'in olmadığı görülür:

On oġlını ḳodı yaraġ itmege
İbn-i Yāmini ḳomadı gitmege[3383]

[3382] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 339.
[3383] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 340.

Anlatıda, Hz. Yakup'un oğullarının Mısır şehrine girdiklerinde Hz. Yusuf'un sarayına kadar gittikleri ve bu esnada tahtta oturur şekilde Hz. Yusuf'u gördükleri belirtilir.[3384]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un emriyle kardeşlerinin saraya getirilip ağırlandığı belirtilirken Ali ve Haliloğlu Ali'de olduğu gibi kardeşlerin bu izzet ve ikramın sebebini anlayamayarak bu hususta çeşitli fikirler yürüttüğü ifade edilir:

Didiler küm işbu pādişāh bizi
Ḳatı ẖoş ṭutdı 'aceb nedür sözi

Ni'metile uş bizi ḳıldı ġanī
Dilegi ne ola bilsevüz anı

Bu bizi bir ulu bāzirgān ṣanur
Yükümüzi dürrile mercān ṣanur

Yükümüz ḳara ḳara keçe küçe
Geydügümüz ẖor 'abā uçdan uça

Daẖı bizde nesne yoḳ lāyıḳ buňa
Bunı söyleyü bunlar ḳaldı ṭaňa

Yine Şem'ūn ara yirde söyledi
Döndi ḳardaşlarına diňleň didi

Ben diyeyüm sebebini bu işüň
Ḳalmasın sizde e̱seri teşvīşüň

Bu kişi dir atamuzı işidür
İbrāhīm oġlı durur ẖoş kişidür

[3384] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 341.

Ya‘ḳūb atamuz kerāmetine bu
Anuň içün size eyledi ṭapu

Yoḳsa bizüm gibileri bu n’ider
Sebebi budur size didüm ḫaber

Dutdı Yehūdā ulu ḳardaşları
İtdi sulṭān bize bu işleri

Dökdi ni‘met çünki yidürdi bizi
İdeyim ma‘nīsini nedür sözi

Göricek esirgedi yavlaḳ bizi
Gördügüm yoḳsul faḳīr ḳamumuzı

Özge ṭonumuz daḫı gördi ḥaḳīr
Gey ża‘īf ü gey ḥaḳīr ü gey faḳīr

Anuň içün bizi eve oḳudı
Dürlü aşlar dökdi ḥelvā doḳudı

‘İzzet ile bu bizi aġırladı
Geldi vezīri bizümle aş yidi

Esirgedi çün naẓar itdi bize
Uş sebebi budur eyidem size[3385]

[3385] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 343-345.

Anlatıdaki bir başka ayrıntıda, Hz. Yusuf'un kardeşlerinden iki tanesini tanıyamadığı ve Cebrail'in gelip onlardan birinin Yehuda, bir diğerinin Şemun olduğunu Hz. Yusuf'a bildirdiği ifade edilir.[3386]

Diğer bütün anlatılarda olduğu gibi Süle Fakîh'in anlatısında da Hz. Yusuf'un sorusu üzerine Hz. Yakup'un oğullarının kendilerini Kenan'dan geldikleri, Hz. İbrahim torunu, Hz. Yakup oğlu on iki kardeş olarak tanıttıkları görülür.[3387]

Aynı anlatıda Hz. Yusuf'un, kardeşlerine bolca buğday verdiği ve kardeşlerinden aldığı akçeleri de gizlice onların yüküne koyduğu ayrıntısının dile getirildiği görülür:

Vardı bunlar aḳçaların getürür
Buġday almaḳıla Yūsufa virür

Yūsuf eydür getürüň çuvalıňuz
İşde anbār var buġdayı alıňuz

Vardı bunlar getürür ḳaplarını
Açdı ḳullar buġdayuň anbārını

Virdi Yūsuf bunlara buġday arı
Ṭoldı bunlaruň ne ki var ḳapları

Işmarladı bunlaruň ellerine
Anda Yūsuf bir ḥīle ḳıldı yine

Uġurlayın aḳçaların gizledi
Çuval içinde gey bunlar görmedi

Buġdayıla çuvala ḳoydı yine

[3386] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 345-346.
[3387] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 348-349.

Ol bilürdi anı daḫı kim bile[3388]

Eserde Hz. Yusuf'un, kardeşlerinden bir dahaki gelişlerinde Bünyamin'i de getirmeleri talebinde bulunduğu görülürse de rehin olarak kardeşlerinden birini yanında tutması hadisesine rastlanmaz:

Girü dönüben baňa gelürseňüz
Yine benden siz taḫıl alursaňuz

İbn-i Yāmeni bile getüresiz
Anı daḫı göreyim ben ey 'azīz

Her ne kim dilerseňüz virem size
Taḳṣīr eylemeň didi işbu söze

Yüzüňüz göreliden sevdüm sizi
Anda varup z,nhār unutmaň bizi

Getürüň ol biriňüz kim görem
Yine benden size buġday virem

Böyle didi bunları esenledi
Destūr virdi bunlara gidüň didi[3389]

Hz. Yusuf'un kardeşlerinin, Mısır'dan Kenan'a dönüş yolculuğunda uğradıkları yerlerdeki insanların çok yakın ilgisine mazhar oldukları[3390] belirtilirken bu çekiciliğin esasen Hz. Yusuf'un kokusunun üzerlerine sinmiş olmasından vuku bulduğu belirtilir:

[3388] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 351.
[3389] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 352-353.
[3390] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 353.

İllā bunlarda varıdı bir nişān
İdeyim ki neyidi anı ‘ayān

Yūsufuň göňlü ḳoḳusı bunlara
Ġāyet ile e̱ser itdi anlara

Bunlarda Yūsuf ḳoḳusı varıdı
Andan ötrü ḥalḳ ḳamu severidi

İblīs anı bildi ḥīle eyledi
Geldi bunlara gör imdi n’eyledi

Bir ḳoca şekline girdi ol la‘īn
Gideriken bunlaruň aldı ögin

Geldi bunlaruň ḳatına söyledi
Ṭurdı bunları sözile egledi

İtdi ḳandadur gelişüňüz berü
Nereye gidersüz idüň ḳancaru

Bunlar eydür biz Mışırdan gelürüz
Yirümüz Ken‘āndur anda varuruz

Yükümüz ḳamu buġday durur
Geldi şeyṭān bunlara elin urur

Eli ile ṣıġadı ḳamusını
Kim giderdi Yūsufuň ḳokusını

Bunlaruň ẕātında ol ḳuḳuları

Mavḥ ḳıldı yudı ḳamu anları

Tā ki Ya'ḳūb ol ḳoḳuyı bilmeye
Yūsufı isteyü Mışra varmaya

Maḳṣudı oldı çün bitdi işi
Gitdi şeyṭān ḳaldı anda teşvīşi[3391]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre Hz. Yakup'un oğullarının üzerindeki Hz. Yusuf'un kokusunun Şeytan'ın müdahalesi ile Hz. Yakup'a ulaşması engellenmiştir.

Bu yüzyılın bir diğer anlatısı Garîb'de, çocuklarına kıtlıkla boğuşan Kenan'dan Mısır'a gidip buğday almalarını teklif edenin diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yakup olduğu ifade edilir.[3392]

Yine diğer bütün anlatılarda belirtilen Kenan'dan Mısır'a buğday almak için giden Hz. Yakup'un oğulları arasında Bünyamin'in olmadığı bilgisi burada da aynıyla dile getirilir:

Rāżī olup gitdiler oġlanları
İbni Yāmin ḳaldı Yūsuf'uň biri[3393]

Anlatıda, Hz. Yusuf'un Mısır'a dışarıdan gelenlerin kimliklerini öğrenmek için Mısır'ın girişine bekçiler koyduğu ve bu sayede kardeşlerinin geldiğini bu bekçilerden öğrendiği belirtilir.[3394]

[3391] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 354-355.
[3392] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 629.
[3393] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 630.
[3394] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 630-631.

Diğer anlatılarda ittifakla tahkiye edilen Hz. Yusuf'un kardeşlerini sarayda ağırlaması, onlara sofralar kurması hadisesine Garîb'de de benzer şekilde yer verildiği görülür:

Getürüň dir getürüp indirdiler
Yūsuf'uň sarāyına ḳondurdılar

Öňlerine tīz ṭa'ām getürdiler
Dürlü ḫūnlar anlara yetürdiler

Hem döşediler eyü döşekleri
Şöyle zīnet eylediler köşkleri

Daḫı şerbetler getürdiler i cān
İçdiler anlar ḳamu pīr ü cüvāň[3395]

Anlatının bu kısmında, kendilerinin çok güzel ağırlanmasına mana vermeye çalışan Hz. Yakup'un oğullarının Ali, Haliloğlu Ali ve Süle Fakîh'te olduğu gibi bu durumu kendilerince izah etmeye çalıştıkları görülür:

Yūsuf anda bunları diňler-idi
Biribiriyle olar söylĕr-idi

Ne ḫoş aġırladı bu sulṭān bizi
Māl ṣanur mı yā 'aceb yükümüzi

Şem'ūn eydür babamuz aġırladı
Anuň içün bize ḥürmet eyledi

Birisi eydür bize raḥm eyledi

[3395] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 632-633.

Gördi faḳīrüz bizi esirgedi

Her biri bir dürlü söz söyler-idi
Yūsuf anlaruň sözin diňler-idi[3396]

Hz. Yusuf'un, kardeşlerine elindeki en iyi buğdaydan verdiği ve yüklerinin içine yine diğer birçok anlatıda olduğu gibi akçelerini de yerleştirdiği ifade edildikten sonra kardeşlerinden bir kez daha Mısır'a gelmelerini fakat bu kez yanlarında Bünyamin'in de olmasını istediği ayrıntısı dile getirilir.[3397]

Eserde son olarak Hz. Yakup'un oğullarının, Hz. Yusuf'un kokusu üzerlerine sinmiş olduğundan uğradıkları yerleşim yerlerinde halk tarafından ağırlandıkları ve bu koku ile birlikte babalarının yanına döndükleri ifade edilir:

Yolda bunlar her köye uġrar-ıdı
Ḫalḳ çıḳup bunları aġırlar-ıdı

Zīrā Yūsuf'uň ḳoḳusı anlara
Siňdi bile gider-idi yollara

Gitdi bunlar geldiler evlerine
Geldiler hep cümle babalarına[3398]

Yine bu yüzyılın önemli anlatılarından Şeyyâd Hamza'da, Hz. Yusuf'un tahta çıktığında ilk olarak Mısır'a girişi tek bir noktada toplatıp o noktaya bir kapı yaptırdığı ve bundaki amacının da bir gün kardeşleri şehre gelirse bundan haberdar olmak istemesi olarak gösterilir:

mışırlu içün müşebbek eyledi

[3396] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 633-634.
[3397] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 638-639.
[3398] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 639-640.

ḳamu yolları buyuruban baġladı

bir ḳapuya dėrdi şehrī ey ʻamū
ol ḳapudan işler-idi ḫalḳ ḳamu

buyurdı bekçi ḳodı gelenleri
şorar-ıdı ol şehre girenleri

kimdügin eydürler-idi ṭuyuru
yoḫsa sürerler ḳapudan döndürü

maḳṣūdı ol yūsufuň ḳardaşları
ḳaçan gele görem dėrdi anları[3399]

Eserde, Hz. Yusuf'un yukarıda dile getirilen kapıyı, kardeşleri Mısır'a gelince yıktırdığı ayrıntısı dile getirilir.[3400]

Diğer anlatılarda belirtildiği gibi burada da oğullarını kıtlık dolayısıyla Mısır'a göndermek isteyenin Hz. Yakup olduğu ifade edilir.[3401]

Anlatıda, Hz. Yusuf'un sarayından bakarken kardeşlerini gördüğü ve görür görmez de kendinden geçerek bayıldığı bilgisinin verildiği görülür:

yūsuf baḳar köşkden anlaru görür
yėre düşer bir uġurda oġınur[3402]

[3399] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 205-207.
[3400] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 207.
[3401] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 209.
[3402] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 211.

Hz. Yusuf'un, kardeşlerini gördüğünde kardeşlerinin beş günden beri Mısır'da olduğu eserdeki bir başka ayrıntı olarak karşımıza çıkar.[3403]

Diğer bütün eserlerdeki gibi burada da Hz. Yusuf'un kardeşlerini saraya davet ettirdiği ve onlara mükellef sofralar hazırlatıp çok iyi bir şekilde ağırladığı belirtilir.[3404]

Hadisenin devamında, kendilerinin çok iyi ağırlanmalarının sebebini anlamaya çalışan kardeşlerin bu duruma kendilerince bazı açıklamalar getirdiği görülür:

birbirine ḫaber vėrürler bunlar
eyle ṣanur 'azīz bizde altun var

anuň-ıçun tīmār ėder bu bize
yoḫsa baḳmaya-y-ıdı yüzümüze

yehūdā eydür atamuzı ėşidür
tīmār ėder bunlar ki ne kişidür[3405]

Eserde Hz. Yusuf'un, kardeşlerine kim olduklarını sorduğu, bunun üzerine kardeşlerin de Hz. Yakup'un oğulları oldukları ve on iki kardeş oldukları, kardeşlerinden birisini bir kurdun yediği bir diğerinin de babalarının yanında kaldığı şeklinde cevap verdikleri ifade edilir.[3406]

Yine eserdeki bir başka ayrıntıda, Hz. Yusuf'un kardeşlerine ölçüsü belirtilmese de buğday verdiği, yüklerini bağlatırken de buğday için yanlarında getirdikleri şeyleri yüklerinin içine gizlettiği belirtilir. Aynı sahnede Hz. Yusuf'un, kardeşlerinden bir dahaki gelişlerinde yanlarında Bünyamin'i de getirmelerini eğer böyle yaparlarsa onlara fazlaca buğday vereceğini ifade ettiği belirtilir.[3407] Eserde,

[3403] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 211.
[3404] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 211.
[3405] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 211.
[3406] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 213.
[3407] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 215.

kardeşlerden birinin Hz. Yusuf'un yanında rehin olarak kalması ile ilgili bir bilgi bulunmaz.

Son olarak bu hususta bazı eserlerde de yer verilen Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'dan yükleri ile birlikte Kenan iline dönerken Şeytan'ın onların yoluna çıktığı ve üzerlerine sinmiş olan Hz. Yusuf'un kokusunu izale etmeye çalıştığı bilgisinin burada da tahkiye edildiği görülür:

işi bitdi bunlaruň vardı gider
gelür iblīs bunlara gör kim n'ėder

yol sıra gider-iken bunlar ḳamu
geldi iblīs bunlaruň yolın uru

maḳṣūdı nėdür anuň eydem size
var-ısa cānuň ṭut ḳulaḳ uşbu söze

kendi çirkīn iyisin diler ḳoya
yūsufuň iyisin bunlardan yuya

tā ya'ḳūb bilmeye yūsuf varı
dün gün aġlayuban ḳıla zārī

ger inanduňsa ḥaḳuň birligine
vėr ṣalavāt iblīsüň körligine[3408]

15. yüzyıl varyantlarından Tebrizli Ahmedî'de, Şeyyâd Hamza'da olduğu gibi Mısır'a gelenlerden haberdar olmak için Hz. Yusuf'un bir kapı yaptırdığı ve gelenleri bu kapıdaki bekçi vesilesiyle haber aldığı ayrıntısı dile getirilir.[3409]

[3408] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 215.
[3409] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 59b.

Eserde, Hz. Yusuf'un kardeşlerinin saraya getirilip Hz. Yusuf'un huzuruna çıkarıldıkları ve böylelikle Hz. Yusuf ve kardeşlerinin ilk kez yüz yüze geldikleri bilgisi verilir.[3410]

Kardeşlerinin, Hz. Yusuf'a babalarının ahvalini anlattıkları sahnede Hz. Yusuf'un, babasından ayrı kaldığı zamanın yirmi altı sene olduğu ayrıntısı dile getirilir.[3411]

Anlatının devamında Hz. Yusuf'un kardeşlerini üç gün boyunca sarayında ağırladığı ifade edilir:

Anları ağırladı üç gün tamâm
Yûsuf-ı ṣıddîḳ ol şâh-ı hümâm[3412]

Hz. Yusuf'un, kardeşlerine toplam yirmi deve yükü zahire verdiği[3413] ve onlardan bir dahaki gelişlerinde kardeşleri Bünyamin'i de yanlarında getirmelerini, eğer Bünyamin'i getirmezlerse bir dahaki sefere kesinlikle zahire vermeyeceğini ifade ettiği görülür:

Gönderi çıḳdı buları bir zamân
Böyle didi anlara şâh-ı cihân

Benden ol peyġâmbere virüň selâm
Eydüňüz kim eyledi mâlik peyâm

Ġalle içün yimesün ġam ol 'azîz
Sizi göndersün yine hem tîz tîz

İbn-i Yâmin'i bile aluň gelüň
Ol gelicek ġalle'i ḥâṣıl bilüň

[3410] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 61b.
[3411] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 63b.
[3412] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 65b.
[3413] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 67a.

Gelmez olsa ol bize bilüň ‘ayân
Virmezem ġalle size budur beyân

Dilerem ki anı daḫi ben görem
Ḫiẕmet idem aňa da göňliň ṣoram

İltimâsum budurur sizden hemân
Getüresiz görem anı bir zamân[3414]

Aynı yüzyıldaki Çâkerî’nin anlatısında bu hususta ele alınan bir hadise bulunmaktadır.

Yine bu yüzyıldaki Hamdullah Hamdî’de Kenan’daki kıtlıktan sıkıntıya düşen çocuklarına Hz. Yakup’un Mısır’a gidip buğday almalarını önerdiği görülür.[3415]

Aynı eserde, Şeyyâd Hamza ve Tebrizli Ahmedî’de olduğu gibi Mısır’a dışarıdan gelenlerin şehrin kapısında karşılanıp teftiş edildiği ve bu teftişin sonucunun da Hz. Yusuf’a iletildiği belirtilir:

Her ki Mısr’ın geleydi kapısına
Yûsuf’un arz olurdu tapusuna

Hâli olunmayınca ki teftîş
Şehre girmezdi bây eger dervîş

Geldiler Mısr’a ihvet-i Yûsuf
Bilip anları Hazret-i Yûsuf[3416]

[3414] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 67a.
[3415] Hamdî, *a.g.e.*, s. 403.
[3416] Hamdî, *a.g.e.*, s. 404.

Anlatının devamında, kardeşleriyle Hz. Yusuf'un karşılaşmalarının Hz. Yusuf'un sarayı olduğu, burada kardeşlerinin kendi neseplerini ve Mısır'a gelme sebeplerini Hz. Yusuf'a izah ettikleri ifade edilir.[3417]

Hz. Yusuf'un, yukarıdaki sahnede kardeşlerinin söylediklerine inanmamış görünerek kardeşlerini casuslukla suçladığı ve onları hapse attırmak için emir verdiği ayrıntısı şöyle tahkiye edilir:

Sizde yok nesl-i enbiyâ eseri
Görünür hilye vü riyâ eseri

Benzer ammâ ki olasız câsûs
Edesiz şehr-i Mısr'a mekr ü füsûs

Tan mı şâh-ı Acem ya Kayser-i Rûm
Galle kasdına Mısr'a etse hücûm

Siz yâ câsûs yâhud uğrusuz
Sezemen ben sizi ki doğrusuz

Böyle deyip buyurdu ser-henge
İlte bunları meclis-i tenge[3418]

Hapis tehlikesi ile karşı karşıya kalan Hz. Yakup'un oğullarının, babalarının ahvali hakkında Hz. Yusuf'a bilgiler verip onun acımasını sağlayarak hapisten kurtulmaya çalıştıkları belirtilirken Hz. Yusuf'un, onların doğru olup olmadığına

[3417] Hamdî, *a.g.e.*, s. 404-405.
[3418] Hamdî, *a.g.e.*, s. 405.

inanmak için içlerinden birini rehin olarak yanında bıraktırdığı eserdeki bir diğer ayrıntı olarak göze çarpar.[3419]

Eserde son olarak Hz. Yusuf'un, kardeşlerine kâfi miktarda buğday verdiği ve bir dahaki gelişlerinde yanlarında Bünyamin'i de getirmelerini aksi hâlde onlara zahire vermeyeceğini ifade ettiği şöyle tahkiye edilir:

Evde kalan bürâderinizi hem
Getirin tâ verem ana da ni'âm

Sıddıkınız-çin bula katımda subût
Size lâyık verem zahîre vü kût

Eger anı bile getirmeyesiz
Ni'met ü kurbetimi görmeyesiz

Yükletip yetdigince buğdayı
Kodılar gittiler Yehûdâ'yı

Yûsuf anlardan aldığını hemân
Yüklerinde kodurmuş idi nihân[3420]

Görüldüğü üzere, diğer bütün eserlerde dile getirilen Hz. Yusuf'un, kardeşlerine zahire vermesi esnasında buğdaya bedel olarak getirdikleri eşyaları yüklerinin içine saklaması hadisesine burada da rastlanılır.

Aynı yüzyılda Hatâyî-i Tebrizî'nin de diğer anlatılarda olduğu gibi Kenan ilinde de kıtlık başlaması üzerine Bünyamin hariç diğer oğullarına Mısır'a gidip tahıl almalarını salık verdiği görülür:

[3419] Hamdî, *a.g.e.*, s. 405-406.
[3420] Hamdî, *a.g.e.*, s. 406.

Çün ḳahtılıḳ yetdi Ken'an iline
Ya'ḳūb oldem didi oġlanlarına

Ulaḳ alup cümle varuň Mışra siz
Tā ki taḫıl aluben ḳayıdasız

İbn-i Yāmin ḳaldı özge durdılar
Ulaḳ alup ḳamu Mışra geldiler[3421]

Anlatıda, babalarından izin alan kardeşlerin Mısır'a ulaştıklarında doğrudan saraya, Hz. Yusuf'un yanına gittikleri ve Hz. Yusuf'un, kardeşlerini saraydan gördüğü ve gözyaşlarına boğulduğu ayrıntısı şöyle tahkiye edilir:

Eyle ki ol şehre onlar yetdiler
Doġrı varup köşg-i şāha gitdiler

Baḳdı köşkden gördi Yūsuf anları
Görgeçin hem tanıdı oġlanları

Tanıdı ḳardaşlarını ol zamān
Seyl tek oldı gözlerinden yaş revān[3422]

Eserdeki bir diğer ayrıntıda, Hz. Yusuf'un kardeşlerini gördüğünde onların yanına oğlunu gönderip hizmet ettirdiği belirtilir:

Yūsuf eydür oġlına var anları
Sen döşür ḫūb ṭoylagıl oġlanları

Vardı oġlan onları döşürdi hem

[3421] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 237-238.
[3422] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 238.

Dürlü ni'met onlara bişürdi hem[3423]

Hz. Yusuf'un, kardeşleriyle yüz yüze geldiği sahnede onlara, kim olduklarını ve nereden geldiklerini sorduğu, kardeşlerin de kendilerini Kenanlı Hz. Yakup'un oğulları olarak tanıttıkları ifade edilir.[3424]

Hadisenin devamında Hz. Yakup'un oğullarının buğday almak için Hz. Yusuf'a on iki bin altın verdiği bilgisi yer alır:

On iki miň altun ol demde olar
Yūsuf'a buġda bahāsın virdiler

Buġda alup yüklediler ol zamān
Düşdi yola şād oluben kārvān

Yine Yūsuf gönderüp ol aḳçanı
Yüklerine ḳoydı gizletdi anı

Ṣonradan Yūsuf çaġırdı söyledi
Ya'ḳūba benden selām virüň didi

Siz deyüň sulṭān selām virdi saňa
İbn-i Yāmīni o göndersün baňa

Hem yine sizler gelüň buġda aluň
Saġ selāmet dönüben eve varuň[3425]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere, Hatâyî-i Tebrizî'nin varyantında Hz. Yusuf'un, kardeşlerden birini rehin olarak yanında bırakması ve eğer kardeşler bir

[3423] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 238.
[3424] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 238-239.
[3425] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 239-240.

dahaki gelişlerinde Bünyamin'i getirmezlerse onlara buğday vermeyeceği ikazı hadiseleri bulunmaz.

16. yüzyılda Gubârî'nin varyantında, diğer birçok anlatının aksine Kenan'da başlayan kıtlık üzerine Mısır'a gitme fikrini babalarının aklına sokanların Hz. Yakup'un oğulları olduğu görülür:

Cem' olub bir gün iḫvet-i Yūsuf
Ẕikr olundı saḥāvet-i Yūsuf

Vardılar hep ḥużūr-ı Ya'ḳūba
İtdiler sözi sevḳ-ı maṭlūba

Didiler ḳaḥṭdan zebūn olduḳ
Ġam-ı nānile hep çü nūn olduḳ

Ḥāṣṣa bilmez ḳanā'ati evlād
Her biri nān deyüb ḳılur feryād

Yūsufuň ẕikr idüb saḥāvetini
Kerem-i ṭab'ile kerāmetini

Pīrden hep icāzet aldılar
Daḫi naḳd ü biżā'at aldılar[3426]

Aynı anlatıda, diğer birçok anlatının aksine Mısır'a ulaşan Hz. Yakup'un oğullarının hiç vakit kaybetmeden saraya gidip Mısır Aziz'ini gördükleri bilgisi verilir.[3427]

[3426] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 195.
[3427] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 196.

Hz. Yakup'un oğullarının, Hz. Yusuf ile karşılaştıklarında birbirlerinden ayrı düşmelerinin üzerinden çok vakit geçmesi dolayısıyla onu tanıyamadıkları fakat Hz. Yusuf'un ise bütün kardeşlerini tanımış olsa da tanımazdan geldiği ifade edilir:

Geçmegile zamān u 'ahd-ı ba'īd
Yūsufı bilmedi bu ḳavm-i reşīd

Hem hücūm-ı mehābet-i 'izzet
Ġālib oldı ve virdi ṣad dehşet

Līk Yūsuf olari hep bildi
Sırr u iḫfā ile du'ā ḳıldı

İtdi ol dem tecāhülü'l-'ārif
Olmışiken olara ol vāḳıf[3428]

Hamdullah Hamdî'nin varyantında olduğu gibi Gubârî'de de Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin kendilerini tanıtmasına rağmen onları casuslukla suçladığı bilgisi verilir:

Yirlerin ṣordı hem neseblerini
Daḫi ṣordı nedür ṭaleblerini

Didiler enbiyādur aṣl u neseb
Lutfuňuzdur bu 'azm-ı Mıṣra sebeb

Pederüň 'arż idüb biżā'atını
Çoḳ selām ile daḫi da'vetini

Lutfile 'arż-ı ḥāl eylediler
Ya'nī çendān suāl eylediler

[3428] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 196-197.

Didi Yūsuf ʻuyūna beňzersiz
Yaʻnī cāsūs-ı dūna beňzersiz

Didiler ḥāşe ey ʻazīz-i zamān
Cümlemizdür bir atadan iḫvān

Pederüň ism-i pākidür Yaʻḳūb
Hem nebīdür duʻāsıdur maṭlūb[3429]

Hadisenin devamında, Hz. Yakup'un oğullarına bir dahaki gelişlerinde kardeşleri Bünyamin'i de yanlarında getirmeleri ve kardeşlerden Şemûn'un kendi yanında rehin kalması şartıyla zahire verdiği diğer birçok anlatıdakiyle benzer şekilde ele alınır.[3430]

Bu yüzyıldaki Kemâl Paşazâde ve Bağdatlı Zihnî'nin varyantlarında bu başlıkta ele alınan bir hadiseye yer vermediği görülür.

Yine aynı yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında, Kenan'da meydana gelen kıtlık sebebiyle Mısır'a gitmek istediklerini babaları Hz. Yakup'a bildirenlerin oğulları olduğu ifade edilir.[3431]

Anlatıda, Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'da zahire almak için yanlarında götürdükleri sermayenin birkaç rivayetle tahkiye edildiği görülür. Bu rivayetlerden ilkinde Hz. Yakup'un oğullarının yanlarına yün kumaştan yapılma pabuçlar aldıkları belirtilirken diğer rivayette yanlarına peynir ve yağ aldıkları belirtilir:

Vaṣf-ı ḥâlin hep anuň söylediler
Mışra gitmege yaraḳ eylediler

[3429] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 197.
[3430] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 197-198.
[3431] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 237.

Bir rivâyet budur nâ'lin idi
Bularuň ḳumaşı hem yüň idi

Bir rivâyetde daḫı peynir adı
Keşkile aḳça ḳatıḳla yaġıdı[3432]

Hadisenin devamında, Ali'nin anlatısında olduğu gibi Mısır'a doğru yola çıkan Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'a yaklaştığı haberini Cebrail'in verdiği dile getirilir:

Çünki anlar Mışra key yaḳın gelür
Ḥaḳ viribidi Cebraîl ḫaber virür[3433]

Aynı anlatıda, Cebrail'den kardeşlerinin geldiği bilgisini alan Hz. Yusuf'un yanına oğlu Mişa ile birlikte binlerce asker alıp kervanın geldiği yöne gittikleri ve Hz. Yusuf'un kardeşlerini gördüğünde oradan ayrıldığı ve oğlu Mişa'dan amcalarına hizmet etmesini istediği belirtilir.[3434]

Yine Şerîf'in anlatısında, Hamdullah Hamdî ve Gubârî'de de belirtilen Hz. Yusuf'un kardeşlerini casuslukla suçlaması hadisesine yer verildiği görülür:

Yûsuf aydur siz ḳamu bu on kişi
Buġday almaḳ mı murâd ancaḳ işi

Buġday ise ikiňüz yiter eger
Baḳıňuz casuzlıġa geldi meger

Geldüňüz kim tâ ḫazîne dalasız
Mışr içinde siz uġurlıḳ ḳılasız[3435]

[3432] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 237.
[3433] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 237.
[3434] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 238-239.
[3435] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 240.

Eserde son olarak diğer eserlerde dile getirilen Hz. Yakup'un, kardeşlerine güvenmediği için kardeşlerden Şemûn'u yanında rehin olarak bıraktırdığı ve onlara bir dahaki gelişlerinde yanlarında Bünyamin'i de getirmelerini zorunlu tuttuğu belirtilirken yanlarında götürmeleri için yeterince buğday verdiği, getirdikleri sermayelerini de yüklerinin içine koydurttuğu bilgisi verilir.[3436]

Aynı yüzyılda Taşlıcalı Yahya'nın da diğer birçok eserde olduğu gibi Kenan'da başlayan kıtlık üzerine oğullarından Mısır'a gidip sultandan zahire almalarını istediği ifade edilir:

Ziyâde ḳaḥṭ idi iḳlîm-i Ken'ân
Çaġırdı cümle evlâdını ol ân

Didi varuň o sulṭân-ı kerîme
Sizi ġarḳ eyler elṭâf-ı 'amîme

Ġalâl almaġ içün cem' eyleňüz mâl
Bu işde eylemeň bir žerre ihmâl[3437]

Hz. Yakup'un oğullarının, Mısır'a gelir gelmez sarayın yolunu tutup Hz. Yusuf'a, Mısır'a gelme sebeplerini ve kendilerinin kim olduklarını izah ettikleri bilgisi verilir.[3438]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un kardeşlerinin anlattıklarına sureta inanmamış göründüğü ve bazı eserlerde de belirtildiği gibi kardeşlerini casuslukla suçladığı görülür:

Didi siz ya'lemu'llâh eşḳıyâsız

[3436] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 241-242.
[3437] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 163.
[3438] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 163-164.

Size kim dir ki nesl-i enbiyâsız

Bu gün her vech şle oldum ḫaberdâr
Yüzüňüzde ḍalâletden e̱ser var

Gözüňüz dîde-i câsûsa beňzer
Ṣadâḳat sizden aňlanmaz muḳarrer

Sizi ben sezmezem kim ṭoġrılarsız
Sözüň ṭoġrısı bu kim uġrılarsız

Sizi ḥabs eylesünler ehl-i dîvân
Olınca ḥâlüňüz i'lâm ü i'lân[3439]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre Hz. Yusuf, kardeşlerini casuslukla suçlamakla kalmayıp zindana atmakla da tehdit etmiştir.

Kardeşlerinin ağlayıp sızlanması üzerine Hz. Yusuf'un, kardeşlerden birini teminat niyetine yanında rehin koymak istediği hangi kardeş olduğu belirtilmeksizin dile getirilir.[3440]

Eserde son olarak diğer birçok eserde dile getirilen Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin az olan sermayesine karşılık bolca zahire verdiği, zahire almak için yanlarında getirdikleri az akçeyi çuvallarına yüklettiği ve bir dahaki gelişlerinde yanlarında Bünyamin'in de olmasını istediği ifade edilir:

Bile aluň gelüň anda ḳalanı
Göňülden ref' idüň ẓann u gümânı

Az aḳça virdiler vâfir ġalâle

[3439] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 164.
[3440] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 164.

Ṭoyurdı gözlerin zâd u nevâle

Bahâ-yı ġalleyi bir ehl-i ʻirfân
Çuvaluň birisinde ḳıldı pinhân

Ġalâle ġarḳ idüp Kenʻân-ı zemîni
Duʻâ-gûy eylediler her ḥazîni[3441]

Yine bu asırdaki anlatılardan Şerîfî'de diğer birçok anlatının paralelinde bir anlatımla Kenan'da da ortaya çıkan kuraklık üzerine oğullarından Mısır'a gidip zahire almalarını isteyenin Hz. Yakup olduğu ifade edilir.[3442]

Aynı anlatıda, Şeyyâd Hamza, Tebrizli Ahmedî ve Hamdullah Hamdi'nin anlatısındaki Hz. Yusuf tarafından Mısır'ın giriş kapısına bir bekçi konularak gelen geçen kimselerin kimliğinin sorgulandığı ve nihayetinde haberlerinin Hz. Yusuf'a iletildiği ayrıntısına yer verilir:

ʻAzīz ebvāb-ı Mıṣr'a ḳoyup ādem
Gelenler ʻarż olınurdı dem-ā-dem

Eň evvel ṣorılup mā-fi'l fu'ādı
Vicāhen şāha dinürdi murādı

Gelüp Yaʻḳūb'un oġulları Mıṣr'a
Dinür geldükleri ol şāh-ı ʻaṣra[3443]

[3441] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 165.
[3442] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 31.
[3443] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 31.

Görüldüğü gibi Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin Mısır'a gelişini yine bu kapıya koydurduğu bekçi vasıtasıyla haber aldığı belirtilir.

Eserde, Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'a geldikten sonra Hz. Yusuf'un huzuruna çıkarılmadan üç gün boyunca Mısır'da ağırlandıkları ifade edilir.[3444]

Kardeşlerin, Hz. Yusuf'un huzuruna geldiklerinde Mısır'a geliş amaçlarını Hz. Yusuf'a anlattıkları fakat Hz. Yusuf'un, onların bu amacına inanmayarak onları casusluk ve hırsızlıkla suçladığı diğer birçok anlatı ile paralel bir tahkiyeye sahiptir:

Pes andan Ḥażret-i Yūsuf ḳatına
Selām-ıla varurlar ḫidmetine

Dinür aḥvāl-i ḳaḥṭ u faṣl-ı esbāb
Umarlar-ıdı k'ola feṭḥ-i ebvāb

Didi yoḳ enbiyā āṯārı sizde
'Ayān ḥīle riyā āṯārı sizde

Didi Yūsuf geçinmeň böyle sālūs
Bu aňlandı olasız şehre cāsūs

Diyemem ben size kim ṭoġrılarsız
Meger şeklin degişmiş uġrılarsız

Bilinsün ḥālüňüz diyü o fāḫir
Ḥabis emr itdi mecmū'ına āḫir[3445]

[3444] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 31.
[3445] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 31-32.

Yukarıdaki tahkiyede görüldüğü üzere Hz. Yusuf'un, kardeşlerini yalnızca casuslukla suçlamakla yetinmeyip onları hapse attırmak istediği belirtilir.

Hadisenin devamında, kendilerini savunan kardeşlerin Bünyamin ve babalarından bahsetmeleri üzerine Hz. Yusuf'un, bütün anlatılarla benzer bir şekilde kardeşlerine, içlerinden birini rehin olarak yanında bırakmalarını ve bir dahaki seferde beraberlerinde Bünyamin'i de getirmelerini istediği dile getirilir.[3446]

Eserde son olarak kardeşlerden birinin, kim olduğu belirtilmeden Hz. Yusuf'un yanında rehin olarak kaldığı, Hz. Yusuf'un miktarı belirtilmeden kardeşlerine zahire verdiği ve bu esnada da sermayelerini çuvallarına gizlettiği ayrıntılarının tahkiye edildiği görülür:

Alı-ḳoyup birin şāh-ı yigāne
Ḳalanı oldı zād-ıla revāne

İdüp zāduñ bahāsın yine iḥsān
Çuval içre ḳoyup ḳıldurdı pinhān[3447]

Ele aldığımız eserlerden bu yüzyıldaki son eser olan Ziyai Yusuf'ta da diğer birçok anlatıda olduğu gibi bu başlıktaki hadiselerin başlatıcı unsurunun, Kenan'daki kıtlığın dayanılmaz bir hâle gelmesi sonrası Hz. Yakup'un, oğullarından Mısır'a gidip zahire almalarını istemesi olarak belirtildiği görülür.[3448]

Anlatının devamında, Mısır'ın bütün girişlerine kapılar yaptıran Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin geldiğini bu kapılardaki bekçiler sayesinde öğrendiği ifade edilirken kardeşleri için üç gün süren bir eğlence tertip ettirdiği belirtilir:

Yarāg idüp çün oldılar müsāfir
İrişdiler diyār-ı Mıṣr'a āḫir

[3446] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 32.
[3447] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 32.
[3448] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 462.

Ḳomuşdı her ḳapuda Yūsuf adam
Aňa dirlerdi kim gelse demādem

Yanında ẓāhir olmayınca ḥāli
Anuň ḳurbına bulmazdı mecāli

Çü geldi ḳapusına Mışr'uň iḫvān
Gelüp didi meh-i Ken'ān'e derbān

Oḳıyup üç gün ütdi anlara ṭoy
Aňa mihmān gelicek bu idi ḫūy

Bes andan girdiler Yūsuf ḳatına
Oḳıdılar du'ālar devletine

Beyān eylediler ensāb ü aḥvāl
Ki tā feṭḥ ola ḳufl-ı bāb-ı āmāl[3449]

Yukarıdaki manzumede anlaşıldığı üzere, Hz. Yusuf'un kardeşleri ile yüz yüze gelmesi hadisesi, kardeşler Mısır'a geldikten üç gün sonra gerçekleşir ve bu yüz yüze gelme hadisesi gerçekleştiğinde kardeşlerin, Hz. Yusuf'a Mısır'a gelme amaçlarını yiyecek almak olarak dile getirdikleri görülür.

Diğer birçok anlatıda dile getirilen, Hz. Yusuf'un sureta kardeşlerine inanmayıp onları casuslukla suçlaması ve ardından kardeşlerini hapse atma cezasıyla korkutması ayrıntısının Ziyai Yusuf'ta da işlenildiği görülür.[3450]

[3449] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 463.
[3450] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 463.

Ziyai Yusuf'un varyantında, Hz. Yusuf'un töhmetten kurtulmaları için kardeşlerinden birisinin yanında rehin olarak kalmasını, diğer kardeşlerin ise bir dahaki gelişlerinde yanlarında Bünyamin'i de getirmelerini istediği dile getirilir.[3451]

Eserde son olarak kim olduğu belirtilmeden kardeşlerden birinin Hz. Yusuf'un yanında kaldığı, diğerlerine miktarı belirtilmeden zahire verildiği ve bu esnada kardeşlerin yanlarında sermaye olarak getirdikleri şeylerin de Hz. Yusuf tarafından yüklerine gizlice dâhil edildiği ifade edilir:

Alıḳodı birini ol yegāne
Ḳalanı zād alup oldı revāne

Bahāsın zāduň ol şāh ḫuceste
Çuval içre ḳoyup ḳılmışdı beste[3452]

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'de de diğer birçok anlatıyla paralel bir tahkiye ile kıtlık sebebiyle oğullarını Mısır'a zahire almaya gönderenin Hz. Yakup olduğu ifade edilir.[3453]

Yine bazı anlatılarda dile getirilen, Hz. Yusuf'un Mısır'ın bütün giriş kapılarına birer bekçi yerleştirmesi ve onlardan Mısır'a gelen kimselerin kim olduklarını öğrenmek istediği ayrıntısına Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında da yer verildiği görülür.[3454]

Anlatıda, diğer bütün anlatılardan farklı olarak Hz. Yakup'un, oğullarına Mısır'a girişlerinde ikişerli gruplar hâlinde ayrı kapılardan girmesini tembih ettiği şeklinde ayrıntı bir bilgiye rastlanılır:

Mışra yaḳın varıcaḳ dağılasız
Her ikiniz bir ḳapudan giresiz

[3451] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 464.
[3452] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 464-465.
[3453] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 261.
[3454] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 261.

Sizlere tā kim naẓar uġramaya
Bu ḥüzünlü baġrımı ṭağlamaya[3455]

Yukarıdaki manzumede, Hz. Yakup'un oğullarını farklı kapılardan Mısır'a sokma isteğinin, onları nazardan saklama amacıyla olduğu anlaşılmaktadır.

Hadisenin bu kısmındaki orijinal bir ayrıntıda, Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'da zahire almak için yanlarına dört yüz flori aldıkları ayrıntısı dile getirilir:

Aldılar dört yüz filori gitdiler
Dār-ı Mıṣra her dü-ḳardeş yetdiler[3456]

Aynı anlatıda, Hz. Yakup'un oğullarının Hz. Yusuf'un huzuruna getirildiklerinde Hz. Yusuf'un onları tanıdığı fakat kardeşlerinin Hz. Yusuf'u tanıyamadığı belirtilir.[3457]

Diğer birçok anlatıda dile getirilen Hz. Yusuf'un, kardeşlerini casuslukla suçlayıp onların üzerindeki bu töhmeti kaldırmak için içlerinden birisini yanında rehin olarak bırakmak istemesi hadisesine burada yer verilmese de bir dahaki gelişlerinde yanlarında Bünyamin'i de getirmelerini istediği, eğer getirmezlerse de kendilerine bir daha buğday vermeyeceğini dile getirdiği görülür.[3458]

Eserde son olarak Hz. Yusuf'un, kardeşlerine miktarı belirtilmese de çokça buğday verdiği ve bu esnada yanlarında getirdikleri altınları da yüklerinin içine gizlettiği ifade edilir.[3459]

[3455] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 261.
[3456] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 262.
[3457] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 262.
[3458] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 263-264.
[3459] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 264.

Aynı yüzyılda Oflu Bilâl Efendi'nin varyantında bu hususstaki tahkiyeye ilginç bir ayrıntıyla başlanıldığı görülür. Buna göre, Azrail'den Hz. Yusuf'un ölmediği ve sultan olduğu haberini alan Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'un Mısır sultanı olduğunu düşündüğü belirtilir:

Selām virdi didi kimsin didi 'Azrāyilem ben uş
Didi and virürem saňa diyesin emr-i Yezdānı

Saňa oldı mı fermān ḳabżına rūḥına Yūsufuň
Tesellī vir bu ednāya kim oldur cānımuň cānı

Didi el urmadum ḥāşā Yūsufuň cānına billāh
Ḳaçan va'de gele bil ki hemān ḳabż iderem anı

Su'āl itdi ne yirdedür ḫaber vir ḳıl kerem baňa
Didi olmaz ḫaber virmem degildür emr-i Yezdānı

Velākin ben işitdüm gök içinde çoḳ meleklerden
Dir idiler kim olsun mücde Yūsuf oldı sulṭānı

Sürūr kesb eyledi Ya'ḳūb çü bildi ölmedi Yūsuf
Hemān sırrında ṣaḳlardı Yūsufdur Mışruň sulṭānı[3460]

Anlatıda, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Kenan ilinde kıtlığın baş göstermesi üzerine oğullarından Mısır'a gitmelerini isteyenin Hz. Yakup olduğu belirtilir.[3461]

[3460] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 169.
[3461] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 169.

Hadisenin devamında, Hz. Yakup'un oğlu Bünyamin'i diğer çocuklarla Mısır'a göndermediği[3462] belirtilirken Cebrail'in, Hz. Yusuf'a kardeşlerinin Mısır'a doğru yola çıktığını ve on üç gün sonra Mısır'da olacaklarını haber verdiği belirtilir:

Bular çün girdiler rāha yönildiler ulu māha
İnüp Cebrā'īl ol şāha ḫaber virdi bu kervānı

Didi çıḳdı senüň ḳardaşlaruň bu demde yā Yūsuf
Ataň Ya'ḳūb döker göz yaşın ider āh u ifġānı

On üç gün ki tamām ola senüň ḳardaşlaruň gele
Görüp anları raḥm eyle ki oldur ḥükm-i Sübḥānı[3463]

Yine aynı eserde İbn-i Abbâs'tan nakledilen bir rivayette Hz. Yakup'un oğullarının Mısır sultanına armağan olarak götürdükleri şeylerin pabuç ve peynir olduğu dile getirilir:

Bularuň armaġanı beyż idi biri daḫi na'līn
Bunı böyle rivāyet İbn-i Abbās itdi bil anı[3464]

Hz. Yusuf'un, kardeşlerini karşılamak için gün saydığı belirtilen eserde, kardeşlerinin geleceği gün yanına sekiz yüz bin süvari ile iki oğlu Mîşâ ve Efrâyim'i alarak kardeşlerinin geldiği yöne doğru gittiği şeklindeki orijinal bir ayrıntının dile getirildiği görülür:

Yūsuf ṣaydı on iki gün çün oldı
Didi ḥāżır oluň siz yarın imdi

Çıḳalum ava hem seyrān idelim

[3462] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 170.
[3463] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 170.
[3464] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 170.

Gūn-ā-gūn ẕevḳı der-hümāyān idelüm

Çıḳar yarındası gün heb süvārān
Sekiz yüz biň kişi heb nā-müdārān

Zelīḫādan iki oġlı var idi
Biri Mīşā biri Efrāyim idi

Buları bile aldı gitdi Yūsuf
Çeker Ya'ḳūb içün ḥüzn ü te'essüf

Çıḳup Ken'ān ḳapusından bular heb
Göňüllere esüp bād-ı ṣabā heb[3465]

Yine Hz. Yusuf'un, kardeşleriyle karşılaştığı sahnede, oğlu Mîşâ'ya kendisine benzettikleri bu kişilerin amcaları olduğunu açıklasa da bundan kimseye bahsetmemesini istediği belirtilir:

Yūsuf oġulları dir ey babamuz
Bu on kişi saňa beňzer atamuz

Hemān Yūsuf idüben āhı aġlar
İşidenler yüregin cümle ṭaġlar

Dönüp Mīşāya sırrın didi Yūsuf
Bular ḳardaşlarımdur didi Yūsuf

Bu sırrı açmaġıl nādāna ey cān
Bunı ṭuymasın aṣlā cinn ü insān[3466]

[3465] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 170-171.
[3466] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 171-172.

Bütün anlatılarda dile getirilen Hz. Yusuf'un, kardeşlerine ziyafetler hazırlatması, bolca izzet ve ikramda bulunması hadisesine burada da yer verildiği[3467] görülürken bazı eserlerde dile getirilen Hz. Yakup'un oğullarının kendilerine gösterilen bu ihtimamın sebebini kendilerince yorumlamaya çalışmalarının da burada şu şekilde tahkiye edildiği görülür:

Didiler bu kerem bize nedendür
Bu a'lā rütbeye düşdük nedendür

Kimi dir Ya'ḳūbadur ri'āyet
Kimi İbrāhīme itdi ri'āyet

Kimisi dir şeci' bizi görüpdür
Bu ta'ẓīm bu şecā'atden gelüpdür[3468]

Hadisenin devamında, diğer birçok eserde olduğu gibi Hz. Yusuf'un, kardeşlerini divanına getirttiğinde onları casuslukla suçladığı, onların casus olmadıklarına, doğru söyleyip söylemediklerine inanmak için hem içlerinden birinin rehin olarak yanında kalmasını hem de bir dahaki gelişlerinde küçük kardeşleri Bünyamin'i de yanında getirmelerini şart koştuğu ifade edilir.[3469]

Eserde son olarak Hz. Yakup'un oğullarının, içlerinden hangisinin Hz. Yusuf'un yanında kalacağını belirlemek için kura çektikleri, kuranın Şemûn'a çıktığı belirtilirken devamında Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin yüklerini doldurduğu ve içine de yanlarında getirdikleri akçeleri koyduğu bilgisi verilir:

Ḳur'a atdılar gelüp Şem'ūna ḳur'a diñlegil
Ḳaldı Şem'ūn ṭutdı ḳalanlar yükin bir bir hemān

[3467] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 173.
[3468] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 173-174.
[3469] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 177.

Yüklerine ḳoydı Yūsuf aḳcelerin anlaruň
Her biri mesrūr yönüldi oldılar yola revān[3470]

Bu yüzyılda müellifi bilinmeyen bir anlatıda da diğer anlatılarda olduğu gibi Kenan ilinin kıtlıktan sıkıntıya düşmesi üzerine Hz. Yakup'un, oğullarından Mısır'a gidip buğday almalarını istediği bilgisinin verildiği görülür.[3471]

Hadisenin devamındaki *"on bir oğlandan birin evde ḳodı/mışra getmege onunı oḳudı"*[3472] şeklindeki anlatımdan diğer eserlerde olduğu gibi Hz. Yakup'un, oğlu Bünyamin'i Mısır'a buğday almaya göndermediği anlaşılır.

Hz. Yakup'un oğullarının, Mısır'a geldiklerinde yollarının doğrudan Hz. Yusuf'un bulunduğu saraya çıktığı ve Hz. Yusuf ve kardeşlerinin birbirlerini ilk defa burada gördükleri bilgisi eserdeki bir başka ayrıntı bilgi olarak dikkat çeker.[3473]

Yine aynı anlatıda, diğer anlatılarla paralel bir şekilde Hz. Yusuf'un, kardeşlerini görür görmez büyük bir üzüntüye gark olup ağlayıp inlediği ifade edilir:

yūsuf anda baḳup anları görür
āh ėdüben çaġırur na'ra urur

'aḳlı geldi başına gör nėder
ol arada düşüben 'aḳlı gider[3474]

Diğer eserlerde de ele alınan Hz. Yusuf'un, kardeşleri için izzet ve ikram da bulunması, onları sarayında ağırlatma hadisesine bu eserde de yer verildiği görülür.[3475]

[3470] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 177.
[3471] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 188.
[3472] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 188.
[3473] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 188.
[3474] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 189.
[3475] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 189.

Yine diğer birçok anlatıda dile getirilen, Hz. Yakup'un oğullarının kendilerine yapılan bu izzet ve ikramın sebebini anlamaya çalışmaları ve bu konuda fikir yürütmelerinin bu anlatıda kendine şöyle yer bulduğu görülür:

didiler ki işbu pādişāh bizi
ḳatı ḫoş ṭutdı ʻaceb nedür sözi

yoksa bizi key bezirgān mı ṣanur
yükimizi dürr-i mercān mı ṣanur

yükimiz ḳara ḳura geçe göçe
geydügimiz çuḳa ʻabā uçdan uça

şemʻūn arada duruban söyledi
ol daḫı birḳaç keleci eyledi

işbu kişi atamuzı işidür
ibrāhīm oġlı dėyü ḫoş kişidür

bize andan ötüri ikrām ėder
yoḳsa bizüm gibi yoḫsulı nėder

döndi yehūzā ulu ḳardaşları
işbu sulṭān bize dürlü aşları

bişürüben yedürdi bunda bize
dėyelüm maʻnāsını nedür size

gördi ṭonımuz bizüm key ḫaḳīr
key żaʻīf key ḫafīf key faḳīr

şefḳat ėtdi bizi bunda oḳudı

dürlü aşlar döḳdi ḥelvā ḳodı

anuŋçün bizi bu aġırladı
geldi bizümile aşlardan yedi[3476]

Aynı müellifin eserinde, Haliloğlu Ali ve Süle Fakîh'te ifade edildiği gibi Hz. Yusuf'un, on kardeşinden ikisini tanıyamadığı ve Cebrail vasıtasıyla onların Şemûn ve Yehûzâ olduğunu öğrendiği bilgisine yer verdiği görülür:

yūsuf ol ḳardaşların sekizin
bilmişdi illā anuŋ ikisin

bilmedi ol iki ḳardaşını
ol iki 'azīz yoldaşını

dėdi yā sübḥān 'aceb ne kişidür
kim benüm ḳardaşlarımıŋ işidür

bunı dėrken cebrā'īl indi yere
kim ol iki kişiden ḫaber vėre

didi ey yūsuf yehūzā ḳardaşıŋ
budur ol oġlaniken yoldaşıŋ

ol birisi ḳardaş duru saŋa
adı şem'ūn aŋasın sen yaŋa[3477]

[3476] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 189-190.
[3477] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 190-191.

Eserdeki önemli bir ayrıntıda, Mısır'daki buğday fiyatının bin iki yüz akçe olduğu dile getirilir:

dėdiler kim bunda aşlıḳ bahāsı
biŋ iki yüz aḳca durur vėresi"[3478]

Eserde son olarak Hz. Yusuf'un, kardeşlerine paraları mukabilinde buğday verdiği fakat sonrasında aldığı iki yüz bin dirhemi gizlice yüklerine geri koyduğu belirtilirken bir dahaki gelişlerinde yanlarında Bünyamin'i getirmelerini ve içlerinden birini yanında rehin olarak bıraktırmak istemesi hadisesine yer verilmediği görülür:

yūsuf ėydür ey yigitler dėrilüŋ
mālıŋuz getürüp buġday alıŋuz

iki yüz biŋ dirhem hem çıḳardılar
yūṣufa buġday bahāsı vėrdiler

yūsuf ėydür getürüŋ çuvalıŋuz
aḳçaŋuza göre buġday vėrevüz

yūsufa çuvalların getürdiler
du'ā ḳılup ḳarşusına vardılar

buġday ṭoldırdı çuvallarına
bunları yolladı illerine[3479]

Molla Câmî'nin anlatısında bu başlıkta ele alınan bir hadiseye yer verilmediği görülür.

[3478] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 191.
[3479] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 193.

Semavi kitaplardan Tevrat'ta, bu başlıkta yer alan hadiselere tafsilatlı bir şekilde yer verildiği görülür. Buna göre, Tevrat'ta ilkin Mısır ilini kasıp kavuran kıtlığın civar memleketlerde de görüldüğü belirtilirken Hz. Yakup'un, Mısır'da tahıl olduğunu duyması üzerine oğullarını yanına çağırıp onlardan, Mısır'a gidip tahıl almalarını istediği ifade edilir.[3480]

Kur'ân'da, Kenan diyarı ve civar memleketlerde görülen kıtlıktan bahsedilmezse de Hz. Yakup'un oğullarının, tahıl ihtiyacını karşılamak maksadıyla Mısır'a gelip ve Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıkları bilgisinden, kıtlığın Kenan ilini de etkilediği çıkarımını yapmak mümkündür.[3481]

Tevrat'ta, Hz. Yusuf'un on ağabeyinin tahıl almak için Mısır'a geldiği ve Hz. Yakup'un, başına bir şey gelmesinden korktuğu için oğlu Bünyamin'i ağabeyleri ile göndermediği ifade edilirken[3482] Kur'ân'da Hz. Yusuf'un, ağabeylerine *"Sizin bababir kardeşinizi de bana getirin."*[3483] şeklindeki hitabından Bünyamin'in, ağabeyleri ile birlikte Mısır'a gelmediği anlaşılmaktadır.

Hz. Yakup'un oğullarının, Hz. Yusuf'un huzuruna çıktığında Hz. Yusuf'un onları görünce tanıdığı, kardeşlerin ise onu tanıyamadığı bilgisine her iki ilahi kaynakta da benzer şekilde yer verildiği görülür.[3484]

Tevrat'ta, Hz. Yusuf'un kardeşleriyle karşılaştığı sahnede onlara sert bir üslupla yaklaştığı ve nereden geldiklerini sorduğu, bunun üzerine kardeşlerin cevaben Kenan'dan, zahire almak için Mısır'a geldiklerini belirttikleri ifade edilirken Kur'ân'da, bu çeşit bir bilginin yer almadığı görülür. [3485]

Yine Tevrat'ta, Kur'ân'da yer verilmeyen bir ayrıntıda, Hz. Yusuf'un, gördüğü bir rüyaya dayanarak kardeşlerini casuslukla suçladığı, kardeşlerin de buna

---

[3480] Tevrat/Başlangıç: 41: 57-42: 2.
[3481] Kur'ân/12: 58.
[3482] Tevrat/Başlangıç: 42: 3-4.
[3483] Kur'ân/12: 59.
[3484] Tevrat/Başlangıç: 42: 8; Kur'ân/12: 58.
[3485] Tevrat/Başlangıç: 42: 7

karşılık bu suçlamayı kabul etmeyip Mısır'a erzak almaya gelen aynı babanın oğulları olduklarını dile getirdikleri bilgisine yer verilir.[3486]

Tevrat'ta, casusluk suçlamasından kurtulmak isteyen kardeşlerin, Hz. Yusuf'a esasen on iki kardeş olduklarını, Kenan'da yaşayan bir babanın oğulları olduklarını ve en küçük kardeşlerinin babalarının yanında olduğunu ifade ettikleri bilgisi verilirken Kur'ân'da, böyle bir ayrıntıya rastlanmaz.[3487]

Tevrat'taki bir başka ayrıntıda, Hz. Yusuf'un casus olup olmadıklarını anlamak maksadıyla Hz. Yakup'un oğullarından birinin, küçük kardeşlerini Mısır'a getirmesini ve içlerinden birinin de kendi yanında rehin olarak kalmasını istediği zikredilirken Kur'ân'da bu hususta yalnızca Hz. Yusuf'un kardeşlere, bir dahaki gelişlerinde baba bir kardeşlerini de getirmezlerse onlara erzak vermeyeceğini ve onları yanına yaklaştırmayacağını ifade ettiği şeklinde bir anlatımın bulunduğu görülür.[3488]

Tevrat'ta, Hz. Yusuf'un yanında rehin olarak kalan kardeşin adının Şimeon olduğu ve Hz. Yusuf'un onu hepsinin gözleri önünde bağladığı belirtilirken Kur'ân'da böyle bir bilgi bulunmaz.[3489]

Bu hususta son olarak hem Tevrat'ta hem de Kur'ân'da Hz. Yusuf'un, kardeşlerine erzak verdiği ve sonrasında yanındaki hizmetçilerden kardeşlerin erzak almak için yanlarında getirip ödeme yaptıkları bedelin de yüklerine konmasını istediği ayrıntısının dile getirildiği görülür.[3490]

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde bu hususta ilk olarak Mısır'da patlak veren kıtlığın Kenan diyarına varıncaya kadar bütün memleketlere yayıldığı ve bunun üzerine Hz. Yakup'un, Bünyamin haricindeki bütün oğullarını zahire getirmeleri için Mısır'a gönderdiği şeklinde bir bilgiye yer verilir:

[3486] Tevrat/Başlangıç: 42: 9-11.
[3487] Tevrat/Başlangıç: 42: 13.
[3488] Tevrat/Başlangıç: 42: 15-16, 19-20; Kur'ân/12: 59-60.
[3489] Tevrat/Başlangıç: 42: 24.
[3490] Tevrat/Başlangıç: 42: 25; Kur'ân/12: 62.

Vaktâ ki Mısır'da zuhûr eden kaht u galâ, 'arz-ı Kenân'a varıncaya kadar bütün bilâd-ı Şâmiyyeyi istîlâ eyledi; Hazret-i Ya'kûb, aleyhisselâm zahîre celbi için –Bünyâmîn'den mâadâ– mehâdim-i kirâmını Mısır'a gönderdi." [3491]

Eserdeki bir diğer önemli ayrıntıda, Hz. Yakup'un oğullarının, Mısır'a gelir gelmez Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıkları belirtilirken Hz. Yusuf'un, huzuruna çıkan kardeşlerini görür görmez tanıdığı, Hz. Yusuf kardeşlerinden ayrıldığında onların yaşlı başlı adamlar olduğu, bu sebeple de aradan çok uzun bir zaman geçmesine rağmen kardeşlerinin şekil ve şemaillerinde hiçbir değişiklik olmadığı için Hz. Yusuf'un, kardeşlerini tanıyabildiği bilgisi verilir.[3492]

Yukarıdaki pasajda, Hz. Yusuf ile kardeşlerinin ayrılmalarından sonra yeniden karşılaşmalarına kadar geçen sürenin çok uzun olduğu belirtilirken eserin başka bir kısmında çok uzun olarak tarif edilen bu sürenin yirmi bir yıl olduğu şeklinde orijinal bir bilgi verildiği görülür:

Mervîdir ki: Kaht senelerinde zâhire talebi için Ya'kûb aleyhisselâmın mahâdîm-i kirâmı Mısır'a varıp huzûr-ı Cenâb-ı Yûsuf'ta aleyhisselâm hâ'iz-i şeref-i müsûl olduklarında Yûsuf aleyhisselâm onları derhâl tanıdı, fakat Hazret-i Yûsuf aleyhisselâm kaybolalı rivâyet-i sahîhaya göre yirmi bir yıl olmuştu. O vakitten beri kendisinden bir haber alınamamış olmasıyla kardeşleri onun sağlığından bile ümidi kesmişlerdi. O sebeple bunlar huzûrunda şeref-yâb-ı müsûl-i zât-ı 'âlî-kadrin Yûsuf aleyhisselâm olduğunu asla hâtırlarına bile getirmediler.[3493]

Yine Giritli'nin ifade ettiğine göre, Hz. Yusuf'un çocukluğunda gördüğü rüyaya binaen ağabeylerinin bir gün kendi huzurunda boyun eğeceklerini bildiği için uzak yerlerden zahire almak için kendisine gelen kafileleri, içlerinde kardeşlerinin olup olmadığını öğrenmek maksadıyla şahsen tetkik ettiği belirtilir:

Hâl-i sabâvetinde gördüğü rü'yâ, biraderlerinin bi'l-âhire huzûruna gelip 'arz-ı inkıyâd edeceklerine delâlet ediyordu. Binâ'enaleyh dâ'imâ, bâ-husûs zamân-ı kaht u galâda onları tarassuddan ḫâlî değil idi. İçlerinde biraderleri de bulunmak ihtimâline mebnî bilâd-ı baîdeden Mısır'a gelen gurebâyı arar sorardı.[3494]

[3491] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 4.
[3492] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 6.
[3493] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 1, s. 153.
[3494] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 7.

Aynı eserde dile getirilen başka bir orijinal ayrıntıda, Hz. Yusuf'un kıtlık dolayısıyla kendisine gelip zahire isteyen kimselere, bir deve yükü zahireden ne eksik ne fazla zahire verdiği belirtilirken huzuruna gelen on kardeşin, evde bıraktıkları babaları Hz. Yakup ve kardeşleri Bünyamin namına da birer deve yükü zahire daha talep ettikleri, bu talebin Hz. Yusuf tarafından kabul edilerek kardeşlere toplamda on iki deve yükü zahire verildiği ifade edilir:

> *Mervîdir ki Yûsuf aleyhisselâm kahttan musâb olanlara birer deve yükü zahîre verirdi; ondan eksik, ziyâde vermezdi! Mısır'a huzûruna giren biraderleri ise on nefer idiler; binâ'enaleyh bunlara da on deve yükü zahîre verdi. Onlar, [Bizim bir ihtiyâr, muhterem pederimiz ve onun hidmetinde kalmış bir biraderimiz de vardır] dediler ve pederlerinin de zahîre almaya gelmemesi ihtiyârlığından, kederinden olduğunu, biraderlerinin de bu sebeple hidmet-i pederlerinde kaldığını anlatarak onlar için de birer deve yükü zahîre istediler. Yûsuf aleyhisselâm onlar için de birer deve yükü zahîre verdi.*[3495]

Yukarıdaki pasajda ifade edilen Bünyamin'in, Hz. Yakup'un yanında kalmasının, Hz. Yusuf tarafından şaşkınlıkla karşılandığı ve bunun üzerine Hz. Yusuf'un, bu durum hakkında kardeşlerine;

> *Sizin bu ifâdeniz, pederinizin öteki biraderinizi sizden ziyâde sevdiğine delâlet ediyor; bu ise şâyân-ı ta'accübdür; çünkü sizde gördüğüm bu cemâl ü kemâl ile beraber pederinizin mâdemki o kardeşinize muhabbeti ziyâdedir; 'akl u fazl u edebde o bir 'ucûbe-i rûzgârdır demek oluyor; öyle ise onu da getiriniz göreyim*[3496]

şeklinde bir hitapla küçük kardeşleri Bünyamin'i bir dahaki gelişlerinde yanlarında getirmelerini talep etmesine olanak sağladığı ifade edilir ki bu yorumun Fahreddîn-i Râzî'ye ait olduğu belirtilir.

Aynı hususta müfessirlerin ekserinin, Hz. Yakup'un oğulları Mısır'a gelip de Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıklarında Hz. Yusuf tarafından casuslukla itham edildiklerini ve sonrasında yine Hz. Yusuf'un, içlerinden birinin kendi yanında rehin kalmasını şart koştuğu, bir dahaki gelişlerinde babalarından alacakları bir mektupla öteki kardeşi Bünyamin'i yanlarında getirmelerini isteyerek ancak bu şekilde onlara inanabileceğini söylediği şeklindeki yorumu kabul ettikleri belirtilir:

> *Ekser-i müfessirînin beyân ettikleri vech-i sânî de şudur:*

[3495] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 9-10.
[3496] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 10.

Ebnâ-i Ya'kûb aleyhisselâm vaktâ ki Mısır'a gelip Yûsuf aleyhisselâmın huzûruna girdiler; Yûsuf aleyhisselâm, onlara: "Siz kimsiniz? Ben sizi tanımıyorum" dedi.

Biz Şâm ahâlisindeniz, ru'âtız, diyârımızda kaht u galâ zuhûr etmekle buraya zahîre almaya geldik. Biz kardeşleriz, bir babanın evlâdıyız, pederimiz bir pîr-i muhteremdir, nebiyy-i zî-şândır, adı Ya'kûb'dur" dediler.

Kaç kardeşsiniz? Diye sordu.

"On iki kardeş idik, birimiz kırda telef oldu; on bir kaldık" diye cevap verdiler.

Şimdi burada kaçınız mevcûddur? Dedi.

Burada on neferiz dediler.

Biriniz nerede? Dedi.

Pederimizin yanındadır, telef olan kardeşimizin yerine onunla mütesellî olur dediler.

Sizin câsûs olmadığınıza, kelâmınızın doğru olduğuna şehâdet eden var mıdır? Diye sordu.

Bizi burada tanıyan yoktur ki hakkımızda şehâdet eylesin dediler.

"Öyle ise birinizi burada rehin bırakınız! Pederinizin mektubuyla öteki kardeşinizi bana getiriniz ki sizi tasdîk edeyim" dedi.

Bunun üzerine kur'a attılar; kur'a [Şem'ûn]a isâbet eyledi; onu Yûsuf aleyhisselâmın yanında bıraktılar.[3497]

Yukarıdaki tahkiyeden anlaşıldığına göre Hz. Yusuf'un kardeşlerinin, içlerinden rehin kalacak kardeşi belirlemek maksadıyla kura çektikleri, kuranın sonucunda kardeşlerden Şem'ûn'un Hz. Yusuf'un yanında rehin olarak bırakıldığı görülür.

Yine aynı eserde dile getirilen Giritli Sırrı Paşa'nın surede geçen, *"Ve ene ḫayru'l-munzilîn"*[3498] ifadesindeki munzil kelimesini, *"(İnzâl) indirmek mânâsına ise de burada mihmân için tehyi'e edilen ta'âm olan (nezl)den me'hûz olmakla ziyâfet etmek demektir."*[3499] şeklinde yorumladığı ve bu yorumla da Hz. Yusuf'un, kardeşleri yanına geldiğinde onlara bolca ikramlarda bulunduğu, yine onların ziyafetlerine özen gösterdiği şeklinde bir çıkarımda bulunduğu görülmektedir.[3500]

Yine Giritli Sırrı'nın tefsirindeki bir başka ayrıntıda, farklı rivayetlerden nakledilen bilgilere göre, Hz. Yusuf'un biraderlerinin buğday almak için sermaye olarak yanlarında götürdükleri şeylerin, bir kısım müfessire göre ayakkabı yahut tabaklanmış deri olduğu, bir kısmına göre ise dirhem olduğunu belirttikleri görülür.[3501]

[3497] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 10-11.
[3498] Kur'ân/12: 59.
[3499] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 13.
[3500] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 13.
[3501] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 23.

Giritli'nin eserinde bu başlıkta son olarak dile getirilen ayrıntıda, Kur'ân'da da ayetle sabit olduğu üzere Hz. Yusuf'un her ne şart ve şekilde olursa olsun Hz. Yakup'un oğullarından bir dahaki gelişlerinde kardeşleri Bünyamin'i yanlarında getirmeleri gerektiğini, şayet onu getirmezlerse onlara bir daha zahire almak, ikram göstermek şöyle dursun, Mısır ülkesine ayak basmalarının bile bir daha mümkün olamayacağını ifade ettiği belirtilirken Hz. Yakup'un oğullarının da Hz. Yusuf'a, onu getirmek bizim elimizde değildir, babasının izin vermesine bağlıdır fakat onu getirmek için elimizden gelen her şeyi yapacağız şeklinde bir cevapla mukabelede bulundukları belirtilir:

> *Muhakkak biz mutâlebede tekâsül ü tevânî etmeyeceğiz. Yahut, muhakkak biz bu bâbda vüs'ümüzün yettiğini yapacağız.*
>
> *Hulâsa: Biraderimizi alıp getirmek müstakilen bizim yed-i iktidârımızda değildir; babasının izn ü ruhsatına muhtâcdır. Fakat muhakkak biz onu babasından isteyeceğiz; bu bâbda elimizden gelen sa'y ü gayrette asla tecvîz-i tekâsül ü kusûr etmeyeceğiz.*
>
> *...*
>
> *Mûmâileyhim bu cevaplarıyla şu dakîkaya işâret buyurmuş oldular ki: Vâkı'â biz onu alıp getirmeye çalışacağız; bu bâbda asla kusûr etmeyeceğiz fakat "Mutlaka getiririz" diye katiyen söz de veremeyiz; zira babasının izn ü ruhsatı olmaksızın alıp getirmeye muktedir değiliz. İmdi biz elden gelen sa'y ü gayrette kusûr etmediğimiz hâlde şayet babası izin vermezse yine bizden zahîreyi men' edecek misiniz?*
>
> *Lâkin Yûsuf aleyhisselâm, her ne vech ile olursa olsun, Bünyâmîn'in behemehâl getirilmesi matlûb idügini ve şâyed onu getirmeyecek olursa bir daha zahîre almak, mazhar-ı ikrâm olmak şöyle dursun, kalem-rev-i hükûmetine basmaktan bile memnû olduklarını kendilerine sûret-i katiyyede beyân buyurmuşlardır.*[3502]

Süyûtî'nin tefsirinde de Giritli Sırrı Paşa'da olduğu gibi yeryüzünde bütünüyle açlık baş gösterince Hz. Yakup'un, Bünyamin hariç diğer oğullarını Mısır'a gönderdiği şeklindeki bilgiye yer verildiği görülür.[3503]

Aynı eserde yine Giritli Sırrı Paşa'da olduğu gibi, kardeşlerinin, Mısır'a yiyecek almak için geldikleri şeklindeki ifadelerine Hz. Yusuf'un inanmadığı ve onları casuslukla suçladığı görülür.[3504]

[3502] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 17-18.
[3503] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 197.
[3504] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 197.

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un biraderlerinden bir dahaki gelişlerinde küçük kardeşleri Bünyamin'i de yanlarında getirmelerini istediği, eğer getirmeyecek olurlarsa da onlara bir daha bir ölçek bile zahire vermeyip yanına da yanaştırmayacağını söylediği belirtilir.[3505]

Hz. Yusuf'un, biraderlerinin bir dahaki seferde beraberlerinde Bünyamin'i getirmeme ihtimaline ve korkusuna karşılık içlerinden birinin kendi yanında rehin olarak kalmasını istediği bilgisi de Süyûtî'deki bir başka ayrıntıdır.[3506]

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde zikredildiği gibi Süyûtî'de de rehin olarak Hz. Yusuf'un yanında kalan kardeşin Şemûn olduğu bilgisi verilir.[3507]

Taberî tarihinde bu hususta dile getirilen ilk ayrıntıların, yedi yıl boyunca Mısır'da sürdüğü belirtilen kıtlığın hem Şam ilinde hem de Filistin diyarında etkili olduğu, bu sebeple de Hz. Yakup'un kavminin de kıtlıktan ve açlıktan büyük sıkıntı çektiği, Mısır'dan başka hiçbir yerde yiyecek bulunmadığı şeklindeki bilgiler olduğu görülür.[3508]

Hadisenin devamında Hz. Yakup'un, Mısır sultanının hazinelerinin yetkisinin, yoksullara müşfik davranan Müslüman bir kimsenin elinde olduğunu öğrenmesi üzerine oğullarını Mısır'a yiyecek almaları için gönderdiği bilgisi şöyle tahkiye edilir:

> *Yâkub (a.s.)'a şöyle bir haber geldi:*
>
> *- Mısır Sultanının bir hazinedarı varmış. Anbarların çoğu onun elindeymiş. Hem de müslümanmış. Pek çok hayır ehli ve ihsan sahibiymiş. Yoksullara ve zayıflara şefkat gösterirmiş.*
>
> *Bu sırada Yakub (a.s.)'ın gözleri Yûsuf'un hasretinden ağlaya ağlaya görmez olmuştu. Oğlan çocuklarına:*
>
> *- Mısır'a varın! dedi. Biraz yiyecek getirin. İşittim ki Mısır Sultanının bir hazinedarı varmış. Hububat anbarları bütün onun elindeymiş. Hem de İbrahim dini yolundaymış. Görün ne kişidir O! (Biz de İbrahim çocuklarıyız!) diye ona kimliğinizi*

[3505] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 197.
[3506] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 198.
[3507] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 198.
[3508] Taberî, *a.g.e.,* s. 286.

bildirin. Eğer aslınızın İbrahim peygamber olduğunu bilirse, sizi esirger, korur. Size, halka sattığından daha ucuza satar! dedi.[3509]

Aynı eserde hadisenin devamındaki ayrıntılarda, Hz. Yakup'un Mısır'a yiyecek almak için gönderdiği oğullarının bir rivayete göre Bünyamin hariç olmak üzere diğer oğulları olduğu, başka bir rivayete göre ise yalnızca üç oğlu olduğu bilgisi verilirken bu üç oğlun kim olduğu hususunda ise bilgi verilmediği görülür.[3510]

Yine Taberî tarihinde de Giritli Sırrı Paşa ve Süyûtî'nin tefsirlerinde olduğu gibi Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'a varıp Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıklarında Hz. Yusuf'u tanımadıkları, Hz. Yusuf'un ise kardeşlerini tanıdığı ifade edilirken devamındaki hadisede Mısır'a buğday almaya geldiklerini söyleyen Hz. Yakup'un oğullarının Hz. Yusuf tarafından yalancılıkla suçlanıp casuslukla itham edildikleri belirtilir:

Yâkub (a.s.)'ın çocukları Mısır'a gelince, Yûsuf (a.s.)'ın huzuruna çıktılar. Hazret-i Yûsuf onları gürünce kim olduklarını bildi, ama onlar Hazret-i Yûsuf'u bilmediler.

...

Yûsuf (a.s.) onlara şöyle sordu:

-Siz ne kişilersiniz? Buraya ne iş için geldiniz? Onlar da:

-Buğday almaya geldik! dediler. Yûsuf (a.s.) kardeşlerine kendisini bildirmeyi diledi. Onlara:

-Siz buğday alıcıya benzemiyorsunuz. Siz casuslara benziyorsunuz! Bir başka sultana bu memleketin haberini iletmek için casusluk yapmağa geldiniz! dedi. Çocuklar da:

-Biz Bey ve Padişah nedir bilen bir kavimden değiliz. Biz çöllerde yaşamaktayız. Kenan illerindeniz. On bir kardeşiz. İhtiyar bir babamız vardır. Peygamberdir. Adına Yâkub derler. Lakabı da İSRAİL'dir. Beldemizde kıtlık belirdi. Mısır'dan başka bir yerde buğdayın bulunmadığını ve senin de iyi adını işittik. Babamız bizi sana gönderdi. Bize buğday vermeni diliyor! dediler.[3511]

Yukarıdaki hadisenin devamındaki sahnede, Hz. Yusuf'un, kardeşi Bünyamin'in hayatta olup olmadığını öğrenmek maksadıyla kardeşlerine neden on bir kardeş oldukları hâlde on kardeş olarak huzurunda bulunduklarını sorduğu belirtilirken kardeşlerin bu durumu, babaları Hz. Yakup'un, diğer bir oğlu olan Hz. Yusuf'u

[3509] Taberî, *a.g.e.,* s. 286.
[3510] Taberî, *a.g.e.,* s. 286-287.
[3511] Taberî, *a.g.e.,* s. 287.

kaybettikten sonra Bünyamin'le avunduğu ve bu yüzden de diğer kardeşleri olan Bünyamin'i yanlarında getiremediklerini ifade ettikleri görülür:

> *Yûsuf (a.s.) kardeşi Bünyamin'in halini sormak, onun sağ olup olmadığını, ölüp ölmediğini bilmeyi murat etti onlara:*
> *Madem ki siz on bir kardeşsiniz, niçin öbür kardeşiniz sizinle birlikte gelmedi? diye sordu. Neden on kardeş geldiniz? Yâkub'un on oğlu şu cevabı verdi:*
> *- Öbür kardeşimiz bizden küçüktür. Babamız onu çok sever. Nitekim büyük oğlunu da çok severdi. Gönlü onunla avunması için onu yanında alıkoydu. Bizimle birlikte size göndermedi. Yûsuf (a.s.):*
> *- Madem ki sizin babanız Peygamberdir, niçin küçük oğlunu büyük oğlundan daha çok seviyor? Oysa büyük oğlunu daha çok sevmesi gerekti. Ya da eş sevgi duyması gerekirdi, dedi. Onlar da:*
> *- O küçük kardeşimizin anasından babamızın bir oğlu vardı. Adı Yûsuf'tu. Babamız onu çok severdi. Onu, bir rastlantı eseri olarak kurt yedi. Onun derdinden babamız o küçük oğlunu yanından ayırmaz oldu. Onu, her zaman, ötekinin yerinde bilir, sayar, yanından bir saat olsun ayırmaz! dediler.*[3512]

Yukarıdaki bütün bu hasbıhâlin devamında Hz. Yusuf'un, kardeşlerine buğday vermek için bir dahaki gelişlerinde yanlarında küçük kardeşleri Bünyamin'i getirmeleri şartını koştuğu belirtilirken akabinde adamlarına emir vererek kardeşlerin her birine birer yük buğday verdirdiği, kardeşlerin bu durum karşısında uzak bir bölgeden geldiklerini belirtip daha fazla buğday istemeleri üzerine de bir dahaki gelişlerinde Bünyamin'i getirirlerse kendilerine daha fazla buğday vereceği teminatını verdiği dile getirilir. [3513]

Eserde bu hususta bir başka rivayete göre ise Hz. Yusuf'un, bu on kardeşten Şem'un'u, kardeşlerinin bir dahaki gelişlerinde yanlarında Bünyamin'i getirmeme ihtimaline karşılık rehin olarak Mısır'da alıkoyduğu şeklinde bir bilgiye yer verilirken eserin müellifi Taberî'nin bu çeşit bir uygulamayı mantıklı bulmadığı ve Hz. Yusuf'un, sarayda kardeşlerden hiçbirini alıkoymadığı şeklindeki görüşüyle bu rivayete muhalefet şerhi düştüğü görülür:

> *Kimileri şöyle demiştir:*
> *- Hazret-i Yûsuf bu on kardeşin birisini yanında alıkoydu. Adı Şem 'un idi. Ta ki dokuz kardeş ülkelerine varınca getirilmiyen kardeşlerini de alıp getirsinler. Lakin bu söz doğru değildir. Çünkü eğer Hazret-i Yûsuf böyle bir harekette bulunsaydı, kardeşleri belki de onun Yûsuf olduğunu anlarlardı. Doğrusu şudur ki;*
> *O hiçbir kimseyi kardeşlerinden ayırıp sarayda bırakmadı.*

[3512] Taberî, *a.g.e.,* s. 287-288.
[3513] Taberî, *a.g.e.,* s. 288-289.

- Eğer onu getirirseniz size bir yük buğday fazla veririm! diye vaatte bulundu, onlara söz verdi…[3514]

Taberî tarihinde bu başlıkta ele alınan son hadisenin; Hz. Yusuf'un, adamlarından kardeşlerinin erzak almak için yanlarında getirdikleri akçeleri de satın aldıkları buğdayların içine koymalarını buyurduğu ve bunu yapmaktaki temel gayesinin, kardeşlerinin bir kez daha yanına gelebilmelerini sağlamak olduğu şeklinde tahkiye edildiği görülür.[3515]

Sonuç olarak bu hususta ele aldığımız başlığın her ne kadar Kur'ân'da, Tevrat'a göre daha muhtasar bir şekilde ele alındığı görülürse de tefsirlerde ve Taberî tarihinde dile getirilen ayrıntıların, Tevrat'ta zikredilen ayrıntılarla büyük benzerlik gösterdiği görülmektedir ki bu sebeple şairlerin bu başlıkta tahkiye ettikleri ayrıntıları kurmaca olarak oluşturmadıkları dile getirilebilir.

2.32. Kardeşlerin, Mısır'dan Aldıkları Zahire ile Babalarına Dönüşleri

İncelediğimiz eserlerin istisnasız hepsinde yer alan bu hadise, mesnevi şairleri tarafından genellikle Hz. Yusuf'un biraderlerinin, Mısır'dan zahirelerini alıp Kenan diyarına döndüklerinde, Mısır'da başlarından geçen hadiseleri Hz. Yakup'a anlatıp Mısır Azizi'nin bir dahaki gelişlerinde beraberlerinde küçük kardeşleri Bünyamin'i de getirmeleri talebini babalarına iletmeleri, babalarının da başlangıçta Bünyamin'in gidişine şiddetle karşı çıksa da nihayetinde Bünyamin'i, kardeşleri ile beraber Mısır'a göndermeye izin vermesi şeklinde tahkiye edilir.

13. yüzyıldaki Ali'nin varyantında, kardeşlerin babalarına döndüklerinde, Mısır Aziz'inin kendilerini güzel bir şekilde ağırladığını belirttikten sonra Şemûn'u

[3514] Taberî, *a.g.e.,* s. 289.
[3515] Taberî, *a.g.e.,* s. 289-290.

yanında rehin bırakıp bir dahaki gelişlerinde yanlarında Bünyamin'in de olmasını şart koştuğu bilgisini Hz. Yakup'a ilettikleri ifade edilir:

Anlar aydı anıng dīni pāk müselmān
Ol bizi aġırladı ḳıldı iḥsān
İbn-i Yemen tiledi ol bizlerden
Şem'ūn anda ḳaldı dirler imdi[3516]

Hadisenin devamında, kardeşlerin İbn-i Yemen'i Mısır'a götürebilmek için babalarından zor da olsa müsaade aldıkları ve böylelikle Mısır'a doğru yola koyuldukları bilgisi verilir:

Ya'ḳūb nebī anlara destūr virdi
İbn-i Yemenni daḫı bile virdi
On ḳarındaş 'azm ḳıldı yola kirdi
Bu kez 'azīz ḫizmetine varurlar imdi[3517]

Eserde, diğer birçok eserde olduğu gibi Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'dan getirdikleri yüklerini boşaltmak için çuvallarını açtıklarında, içlerinde sermayelerini buldukları ayrıntısı da dile getirilir.[3518]

Hz. Yakup'un, oğullarına Bünyamin için izin verdiğinde, bir şart öne sürdüğü ve oğullarını Mısır'a girerken ikişerli gruplar hâlinde ve farklı kapılardan girmelerini tembihlediği görülür:

Ya'ḳūb aydur ḳaçan anda varsanġız
Kendü özüńġiz dilden közden saḳlanġız
Cümleńġiz bir ḳapudan kirmeńġiz

[3516] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 252.
[3517] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 253.
[3518] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 253.

Ekin ekin bir ḳapudan kiriŋ̂ imdi[3519]

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin eserinde de ayrıntılı bir şekilde ele alınan bu hadisenin, Ali'nin eseriyle benzer şekilde cereyan ederek Hz. Yakup'un oğullarının, küçük kardeşleri Yâmin'i Mısır'a götürmek için babalarından izin istemesi, Hz. Yakup'un zor da olsa buna müsaade etmesi ve yine Hz. Yakup'un, çocuklarına Mısır'a ayrı kapılardan girmelerini tembih etmesi şeklinde ele alındığı görülür.[3520]

Hadisede, Ali'nin eserinden farklı olarak ilk seferde götürdükleri sermayelerinin kumaş olduğu belirtilirken bununla birlikte Hz. Yakup'un, oğullarından zahire almak için sermayeleri olan kumaşları bu seferki gidişlerinde yeniden Hz. Yusuf'a götürmelerini istediği şeklindeki ayrıntı bir bilgiye de yer verilir:

Bu kerre yine varuň
Bu ḳumaşı iledüň
İbn-i Yāmin ile varuň
Girü baňa getürü[3521]

14. yüzyıldaki Darîr'in anlatısında, Mısır'dan dönen biraderlerin diğer anlatılarda olduğu gibi babalarına Mısır Aziz'inin kendilerine gösterdiği izzet ve ikramı anlattıkları belirtilir.[3522]

Hadisenin devamında, Mısır Aziz'i tarafından bir dahaki gelişlerinde yanlarında Bünyamin'i getirmelerinin istendiğini ve bu sebeple de Şemûn'un Mısır Aziz'i tarafından rehin olarak tutulduğu bilgisini babalarına ilettikleri belirtilir:

[3519] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 254.
[3520] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 235.
[3521]
[3522] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 415-416.

ibn-i yāminden daḫı bildi ḫaber
didi kim görsem anı daḥı nider

sizcileyin ṭā'ife ben görmedüm
biz eyitdük ol ḳaldı babamuz

eydür ol daḫı baňa gelmek gerek
anuňıla daḫı bölişmek gerek

ḳomadı şem'ūnı bile gelmege
ibn-i yāmini diledi görmege[3523]

Aynı anlatıda, diğer eserlerde olduğu gibi zor da olsa oğlu Bünyamin için diğer oğullarına icazet verdiği[3524] belirtilen Hz. Yakup'un, oğullarından Mısır'a ulaştıklarında daha önce kaybolan oğlu Hz. Yusuf'la ilgili de bir araştırma yapmalarını istediği, oğullarının da bu durum karşısında babalarının hâlâ Hz. Yusuf'u sormasını şaşkınlıkla karşıladıkları görülür:

yūsufuň derdi beni niderdi bilüň
ṣoruň ol şāha ḫaber bize ḳıluň

ille taňrı içün emānetdür size
yūsufumdan bir ḫaber isteň bize

bunlar eydür iy ḳoca nedür 'aceb
yūsufı daḫı henüz ḳılur ṭaleb[3525]

[3523] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 416.
[3524] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 417.
[3525] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 418.

Eserin bu kısmında ilginç bir ayrıntıya yer verilerek Hz. Yakup'un, atalarından kalma ve peygamberlere mahsus bir sarığı, Mısır şahına hediye olarak takdim etmesi için Bünyamin'e emanet ettiği bilgisi verilir:

ya'ḳūb(uň) ḳatında bir destār olur
yādigār hem ol dedesinden ḳalur

ol durur destār ḫayr-ı peyġamberān
kime degse nebī olur bil 'ıyān

anı bir ḥoḳḳanuň içine ḳodı
ibn-i yāmini ilerü oḳudı

eytdi oġlum pādişāhı göresin
bunı aňa sen teberrük viresin

eydesin ḳıldı du'ā babam saňa
luṭfuňa iḥsānuna ḳaldı ṭaňa

bilesin kim ol du'ācıdur size
viri(b)idi biz ḳuluňı hem size[3526]

Hadisenin devamında, Ali ve Haliloğlu Ali'nin eserlerinde de dile getirildiği gibi Hz. Yakup'un, oğullarından Mısır'a girerken ikişerli gruplar hâlinde ve farklı kapılardan girmelerini tembihlediği ve buna sebep olarak da oğullarına nazar değmesinden korktuğu şeklindeki ayrıntı bir bilgiye rastlanılır:

uş ben size bir vaṣiyyet eylerem
sözümi ṭutuň benüm kim söylerem

[3526] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 418.

bir ḳapudan ḳapudan girmeñüz ḳamu bile
degmesün size yavuz naẓar kim bile

degme ḳapudan ikişer girüñ
dirilüp bir yirde ol şāha varuñ[3527]

Aynı yüzyıldaki Süle Fakîh'te de durum, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Mısır'dan dönen biraderlerin, babalarına Mısır'da kendilerine gösterilen ihtimamdan bahsetmelerinin akabinde Mısır Aziz'inin bir dahaki gelişlerinde, yanlarında Bünyamin'i de getirmelerini istediği şeklindeki tahkiyeyle başlar.[3528]

Diğer bütün anlatılarda olduğu gibi burada da Bünyamin'in kendisinden istenmesine başlangıçta şiddetle karşı çıktığı[3529] görülen Hz. Yakup'un, oğullarının yalvarışlarına kayıtsız kalamayarak *"Gördi Ya'ḳūb bunları esirgedi/Siz bilürsüz diye ol dem söyledi"*[3530] ve *"İtdi İbn-i Yāmini aluñ varuñ/Yine ṣaġ anı ḳatuma getürüñ"*[3531] şeklindeki ifadelerle oğullarına izin verdiği görülür.

Aynı müellifin dile getirdiği bir diğer ayrıntının, Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'dan getirdikleri çuvalları açtıklarında, çuvalların içinde buğday satın almak için Mısır'a götürdükleri para keselerini bulmaları ve akabinde Hz. Yakup'un bu durumdan şüphelenerek oğullarından bu para keselerini yeniden Mısır'a götürüp Aziz'e teslim etmelerini istemesi olduğu görülür:

Ya'ḳūb eydür ḳanı o buġdayıñuz
Döküñ anı kīle ile ṣayıñuz

Dirilüp çuvallarını açdılar
Herbirinüñ aġzı bağın şişdiler

[3527] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 423.
[3528] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 356-357.
[3529] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 358-359.
[3530] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 359.
[3531] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 359.

Dökdiler ol buġdayı el dem yire
Buġdayıla kīseler çıḳdı bile

Aḳçaları girü çuvaldan çıḳar
Anı göricek bular sevindiler

Ya'ḳūbuň oġlanları oldıyıdı
İllā Ya'ḳūb ḳayġu ile ṭoldıdı

Ḳatı melūl oldı ol pīr ü 'azīz
Didi oġlanlarım gördüňüz mi siz

Ol bizüm aḳçamuzı begenmemiş
Anuň içüň buġdayıla gizlemiş

Aluň ol aḳçayı yine iletüň
İbn-i Yāmini bile aluň gidüň[3532]

Eserde son olarak diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde Hz. Yakup'un, oğullarını kem gözlerden saklamak için oğullarından Mısır'a girişlerinde ikişerli bir şekilde farklı kapıları kullanmalarını istediği ayrıntısının dile getirildiği görülür.[3533]

Bu yüzyıldaki Garîb'de de diğer anlatılarda olduğu gibi Hz. Yakup'un oğullarının, başlarından geçen hadiseleri, Mısır Aziz'inin kendilerine takındığı güzel tutumu anlattıktan sonra kendilerinden bir dahaki gelişlerinde Bünyamin'i de beraberlerinde getirmelerini istediği şeklindeki bir tahkiyeyle başladığı görülür.[3534]

[3532] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 359-360.
[3533] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 360-361.
[3534] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 641-643.

Hadisenin devamında, çocuklarının yukarıdaki talebine Hz. Yakup'un itiraz ederken onlara daha önce Hz. Yusuf ile tecrübe ettikleri hadiseyi hatırlattığı ifade edilir:

Ya'ḳūb anı işidüp āh eyledi
Gözi yaşı ṭolageldi aġladı

Didi oġullar 'aceb söylĕdiňüz
Bilme misiz bundan öň n'eylĕdiňüz

Yūsuf'umı alubanı gitdiňüz
Ḳurt yidi diyü yabāna atdıňuz

Bunı da mı alubanı gidesiz
Baňa yine bir yiňi dert idesiz

Ḳuzılarum bunı söylemeň baňa
Yūsuf'um derdi yiter öňden ṣoňa[3535]

Diğer birçok anlatıda olduğu gibi burada da Hz. Yakup'un oğullarının, çuvallarını açtıklarında içlerinde yanlarında götürdükleri akçelerin de olduğunu gördükleri ve bu duruma sevindikleri belirtilirken bu durumu, Bünyamin'i Mısır'a götürebilmek için bir fırsat gibi değerlendirdikleri, Hz. Yakup'un da gördüğü bu manzara karşısında kayıtsız kalamayarak Bünyamin'in gitmesine izin verdiği ifade edilir:

Çünki döküp açdılar çüvālları
Çüvāl içinde çıḳar aḳçĕleri

Aḳçeyi görübeni sevindiler

[3535] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 643-644.

Baba gör e bu keremi didiler

Gör anuň cömerdligin[i] n'eylemiş
Aḳçemüzi yine çüvāl eylemiş

Dürlü dürlü bize eylük itdi ol
İbni Yāmin gele diyü itdi ol

Çünki bu eylüklerini göresin
İbni Yāmin'i bile göndüresin

Gördi Ya'ḳūb bu işi sākin olur
Dınmadı oġlunı bile göndürür

Didi çünki ṣaġlıġ-ıla varasız
Sulṭāna selāmumı irgüresiz[3536]

Oğullarına, Mısır'a Bünyamin'le birlikte gitme izni veren Hz. Yakup'un diğer birçok anlatıda olduğu gibi oğullarını burada da Mısır ahalisinin kem gözünden saklamak maksadıyla Mısır'a girişte ikişerli gruplar hâlinde hareket ederek farklı kapıları kullanmaları hususunda uyardığı belirtilir.[3537]

14. yüzyıldaki bir diğer anlatıda Şeyyâd Hamza, oğullarının Mısır'dan dönüşünde Hz. Yakup'un, onlardan gelen güzel koku sayesinde önce güldüğü, sonrasında gelen kötü koku sebebiyle de ağladığı şeklindeki bir ayrıntıya yer verir:

ėrdiler bunlar evine tīz ėti
gördi ya'ḳūb bunları güldi ḳatı

[3536] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 645-646.
[3537] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 646.

yine döndi aġladı zārī ḳılu
gülmiş-iken ilerü öňdin ulu

eytdiler gülmek nedür ėt belgilü
yine n'içün aġladuň zārī ḳılu

ya'ḳūb eydür çünki baḳdum ben size
ṭatlu iyi geldi hem sizden bize

anı ṭuydum güldüm ilkin sevinü
şādī ḳıldum cānum anda avınu

soňra çirkīn iyi tuydum ben yene
anuň-ıçun aġladım döne döne[3538]

Hadisenin devamında, diğer anlatılarda olduğu gibi Hz. Yakup'un oğullarının babalarının sorusu üzerine Mısır'da tecrübe ettikleri zamanları ayrıntılarıyla anlattıkları görülür:

döndi ya'ḳūb oġlanlarına söyledi
mıṣruň issi sizüň-ile n'eyledi

dīni nedür eydüňüz bize
eytdiler üküş selām ḳıldı size

bizi ḫoş aġırladı gey ṭoyladı
vėrdi buġday bize görklü söyledi

dīni islām kendüsi cömerd ādem

[3538] Ümit Özgür Demirci- Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 215-217.

yoḫsula etmek vėrür her dem-be-dem

sulṭān dėd, çümki eve varasız
ḳardaşuňuz alubanı gelesiz

çünki ben anuň daḫı yüzin görem
maḳṣūduňuz ne-durur sizüň vėrem[3539]

Yukarıdaki manzumede oğullarının, babalarına Hz. Yusuf'un, Bünyamin'le ilgili taleplerini de ilettikleri anlaşılmaktadır.

Yine diğer bütün anlatılarda dile getirildiği gibi Şeyyâd Hamza'da da, oğullarının kendisinden Bünyamin'i talep etmeleri üzerine Hz. Yakup'un, oğullarına daha önce Hz. Yusuf'un başına gelen hadiseyi hatırlatıp karşı çıktığı bilgisi yer alır.[3540]

Oğullarının, kardeşleri Bünyamin'i koruyacaklarına dair hep bir ağızdan yeminler etmelerinin ardından çuvallarını açıp yüklerinin içerisinde Mısır'a götürdükleri kumaşları bulmalarının diğer bütün anlatılarda olduğu gibi burada da yer aldığı görülür. [3541]

Eserde son olarak diğer birçok eserdeki gibi Hz. Yakup'un, oğullarından Bünyamin'i koruyup kollamalarını ve Mısır'a ikişerli gruplar hâlinde farklı kapılardan girmelerini tembih ettiği görülür.[3542]

15. yüzyıl anlatılarından Tebrizli Ahmedî'de de hadise diğer birçok anlatıda olduğu gibi kardeşlerin, babalarının yanına döndüklerinde Mısır'da kendilerine gösterilen ilgiden, ihtimamdan ve Mısır Aziz'inden bahsettikleri görülürken[3543] diğer bütün anlatılardan farklı ve orijinal bir bilgi verilerek Hz. Yakup'un, oğullarından

[3539] Ümit Özgür Demirci- Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 217.
[3540] Ümit Özgür Demirci- Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 217.
[3541] Ümit Özgür Demirci- Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 217.
[3542] Ümit Özgür Demirci- Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 219.
[3543] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 67b.

işittikleri neticesinde bahsettikleri kişinin oğlu Hz. Yusuf olduğunu anladığı şeklinde bir bilgi verilir:

Didiler kim adı Yûsuf'dur anuň
Cân ü dilden ḫoş muḥibbüňdür senüň

Bildi Ya'ḳûb nebî Yûsuf'dur ol
Gizledi lîkin bulardan ol resûl[3544]

Yine diğer bütün anlatılarda görülen Hz. Yusuf'un, kardeşlerinden bir dahaki gelişlerinde Bünyamin'i de yanlarında getirmelerini şart koştuğu bilgisine burada da yer verilir.[3545]

Hadisenin devamında, Hz. Yakup'un diğer anlatılarla paralel bir tahkiye ile oğullarına, Hz. Yusuf'la tecrübe ettikleri hadiseden dolayı güvenmediği ve Bünyamin'i vermek istemediği ifade edilirken oğullarının da babalarına çeşitli yeminler ederek babalarından Bünyamin'i almaya çalıştıkları belirtilir.[3546]

Anlatıda Hz. Yakup'un, Bünyamin'i götürmeleri için oğullarına izin vermesine sebep olan şeyin Hz. Yusuf'un, *"İllâ İbn-i Yâmin'i aluň gelüň/Ne-ḳadar ġalle gerek benden aluň"*[3547] şeklindeki şartı olduğu anlaşılmaktadır.

Eserdeki orijinal ve diğer eserlerden faklı olan bir tahkiyede de diğer eserlerde kardeşlerinin sermayelerini çuvallarına ayrı ayrı koyup geri gönderdiği belirtilen Hz. Yusuf'un, burada kardeşlerinin sermayesi olan iki yüz altınının hepsini yalnızca Yehuda'nın çuvalına koyduğu bilgisidir:

Ol zamân kim Yûsuf-ı cân ü güher
Yük dutanda bunlara ol dem meger

[3544] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 67b.
[3545] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 68a.
[3546] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 68a.
[3547] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 68a.

Anlara aparan metâ'uň ḳıymetin
Ḥâżır itdirmişdi ol-dem şâh-ı zemīn

İki yüz altun-ıdı ḳıymet tamâm
Ḫâdime ṭapşurmışıdı ol hümâm

Ḫizmet iderken Yehûdâ'nuň meger
Ṣal çuvâlı içine sen bî-ḫaber

Öyle kim dimişdi ol kân-ı şeker
Ḳılmış idi ḫādim ol işi meger

Çün bular 'azm-i sefer ḳıldı tamâm
Didi evlâdına Ya'ḳûb hümâm

Ġalleden bu ḳavm ü ḳardaşa virüň
Bî-nevâdırlar ḳamu köňlün görüň

Ḳudret-ile ol Yehûdâ'nuň yükin
Dökdiler ancaḳ evvel işid ey şâh-ı dîn

Çıḳdı ol iki yüz altun nâgehân
Gördiler anı ḳamu pîr ü cüvân[3548]

Bu hadisenin akabinde dile getirilen bir başka ilginç ayrıntıda, Yehuda'nın, Hz. Yusuf'un kim olduğunu anlamasının Mısır'a ilk gidişlerinde gerçekleştiği görülür:

Bundan öňdin ol Yehûdâ hem meger
Tanımışdı Yûsuf'ı ol şîr ü ner

[3548] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 68b.

Dimiş idi bu kişi Yûsuf-durur
Sözi özi cümle oldur oturur[3549]

Anlatıda, Hz. Yakup'un da Hz. Yusuf'un yaşadığına kanaat getirdiği ve böylelikle Bünyamin'in kardeşleriyle Mısır'a gitmesine rıza gösterdiği ifade edilir:

Çünki Ya'ḳûb ol metâ'ı aňladı
Bildi Yûsuf andadur elbet didi

Pes rıżâ virmişdi bulara cân-ile
Ḳoşdı İbn-i Yâmin'i erkân-ile[3550]

Aynı müellifin son olarak diğer birçok anlatıda da dile getirilen Hz. Yakup'un, nazar değmesin diye oğullarından Mısır'a girişlerinde farklı kapıları kullanmaları tembihi hadisesine yer verdiği görülürse de diğer eserlerde ikişerli gruplar hâlinde girmelerini istediği ayrıntısına karşılık Tebrizli Ahmedî'nin anlatısında, her birinin tek tek ayrı kapılardan girmelerini istediği ifade edilir.[3551]

Bu yüzyıldaki Çâkerî'nin eserinde bu hususta ele alınan bir hadise bulunmamaktadır.

Yine aynı yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'nin anlatısında, Mısır'dan dönen biraderlerin, babalarına başka hiçbir ayrıntıya girmeden Mısır Aziz'inin bir dahaki gelişlerinde kendilerinden Bünyamin'i istediği ve eğer getirmezlerse bir daha yiyecek vermeyeceği haberini ilettikleri görülür.[3552]

[3549] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 68b.
[3550] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 69a.
[3551] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 69b.
[3552] Hamdî, *a.g.e.,* s. 406.

Hadisenin devamında, diğer anlatılarda olduğu gibi biraderlerin çuvallarından satın aldıkları yükle beraber sermayelerinin çıktığı bilgisi verilir.[3553]

Hz. Yakup'un, diğer eserlerin aksine oğullarının Bünyamin'i istemelerine yalnızca oğullarından yemin isteyerek izin vermesi eserdeki ilginç ayrıntılardandır:

Dedi gitmez sizinle Bünyâmîn
Eyleyesiz meger ki ahd ü yemîn

Ki getiresiz anı bana yine
Etmeyesiz ziyânı bana yine

Çün şimâl ü yemînden oldu yemîn
Dedi bu ahde Hak vekîl ü emîn[3554]

Eserde son olarak Hz. Yakup'un, oğullarını nazardan saklamak gayesiyle Mısır'a ayrı kapılardan girmeleri hususunda ikaz ettiği belirtilirken Tebrizli Ahmedî'nin eserinde olduğu gibi, onlardan ikişerli gruplara ayrılmaları gibi bir talebinin olmadığı görülür:

Dedi bâb-ı Mısr'a çün eresiz
Olmasın şehre cümleten giresiz

Müteferrık girin nice derden
Tâ emîn olasız nazarlardan[3555]

[3553] Hamdî, *a.g.e.*, s. 407.
[3554] Hamdî, *a.g.e.*, s. 407.
[3555] Hamdî, *a.g.e.*, s. 407.

Aynı yüzyılda Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatısında, Mısır'dan dönen kardeşlerin, babalarından Bünyamin'i bir dahaki sefere yanlarında götürmek için Mısır Aziz'inin kendilerine şart koştuğu bilgisini verdikleri görülür.[3556]

Hz. Yakup'un yukarıda dile getirilen bu isteğe, diğer birçok eserde olduğu gibi burada da oğullarına geçmişte Hz. Yusuf'la yaşadıkları hadiseyi örnek göstererek karşı çıktığı ifade edilir.[3557]

Hatâyî-i Tebrizî'de de Hz. Yakup'un oğullarının, çuvallarını açtıklarında yüklerinin yanında sermayelerini bulmaları hadisesinden bahsedildiği görülür. Denilebilir ki Hz. Yakup, çuvalların içinden sermayelerin sermayelerin de çıktığını görünce Bünyamin'in, kardeşleri ile birlikte gitmesine izin vermiştir:

Ṣoňra andan yüklerini açdılar
Aḳça çuvaldan çıḳup söyleşdiler

Ya'ḳūb eydür bu ne 'aceb pādişāh
Buġdanı hem aġçanı virmiş o şāh

İbn-i Yāmīni o virdi aldılar
Hem ulaḳ alup bu Mıṣr'a geldiler[3558]

Eserde son olarak diğer birçok anlatıdaki gibi Hz. Yakup'un, oğullarına nazar değmemesi için Mısır'a girerken ikişerli şekilde farklı kapılardan girmelerini tembih ettiği görülür.[3559]

16. yüzyıldaki Gubârî'de de bu başlıktaki hadisenin, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'dan döndüklerinde, babalarına

[3556] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 240.
[3557] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 240.
[3558] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 240-241.
[3559] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 241.

başlarından geçenleri anlattıkları ve bir dahaki sefere yanlarında Bünyamin de olmazsa Mısır Aziz'inden zahire alamayacaklarını belirttikleri şeklinde tahkiye edilir:

Vardılar pīre bunca ni'metle
Ni'metile daḫi selāmetle

Ḳıṣṣayı hep ḥikāyet eylediler
Ḥiṣṣeyi hem rivāyet eylediler

Didiler bizümile Bünyāmīn
Gitmezise budur naṣīb hemīn

Daḫi vermez 'Azīz bir dāne
Olmazız daḫi lāyıḳ iḥsāna

Bize vir anı idelüm īṣāl
Ḫaṣṣa Şem'ūndur aňa rehn-i viṣāl[3560]

Yukarıdaki manzumede kardeşlerin, babalarına Şemûn'un da Bünyamin'in Mısır'a gelip gelmeme ihtimali üzerinden Mısır'da rehin olarak tutulduğu ifade edilmektedir.

Yine eserde, diğer birçok eserdeki gibi kardeşlerin, Bünyamin'i kendisinden istemelerine Hz. Yakup'un kardeşler ve Hz. Yusuf arasında geçen hadiseyi hatırlatıp karşı çıktığı belirtilir.[3561]

[3560] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 199.
[3561] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 199.

Hadisenin devamında, hem çocuklarından Bünyamin konusunda aldığı söz ve yeminlerle hem de zahire çuvallarında yüklerle beraber sermayelerin de çıkmasıyla Hz. Yakup'un, Bünyamin için çocuklarına icazet verdiği görülür.[3562]

Gubârî'de bu hususstaki hadisenin, diğer birçok anlatı gibi Hz. Yakup'un, oğullarına Mısır'a vardıklarında göz değmesinden sakınmaları için tek bir kapıdan girmemelerini tembih etmesiyle son bulduğu görülür:

Didi kim şehr-i Mıṣra çün varasız
Bāb-ı naṣr içre nuṣrete iresiz

Girmeňiz cümle bāb-ı vāḥidden
Ḥaẕer eyleň 'uyūn-ı ḥāsidden

İrmeye tā ki size şerr-i 'uyūn
K'oldı a'yān 'aynile medfūn[3563]

Bu yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin ve Bağdatlı Zihnî'nin anlatılarında bu hususla ilgili bir kayıt bulunmaz.

16. yüzyılın bir diğer anlatısı olan Şerîf'in anlatısında da Mısır'dan, zahireleriyle birlikte dönen biraderlerin, babalarının huzuruna geldiklerinde ona Mısır'da başlarından geçen hadiseleri anlattıkları ve dolayısıyla Mısır Aziz'inin onlardan bir dahaki gelişlerinde zahire alabilmeleri için ne gibi taleplerde bulunduğunu da dile getirdikleri görülür:

Ol ṭoḳuzu Ken'âna gitdiler
Ya'ḳûba ol ḥâli i'lâm ḳıldılar

Aytdılar ki ata bizi ol 'Azîz
Virdü bize dürlü ṭon ṭon 'Azîz

[3562] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 199-200.
[3563] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 200.

Seni ṣordı nice oldı ḥâlüňi
Ḥasretüňi derdüňi aḥvâlüňi

Aytdı ḳoň Şem'unı ḳatumda didi
İbn-i Yâmin'i duta gelüň didi[3564]

Şerîf'in eserdinde de diğer anlatılarda dile getirilen, biraderlerin çuvallarından aldıkları buğday ile birlikte sermayelerinin de çıkması hadisesine yer verildiği görülür.[3565]

Hadisenin devamında Hz. Yakup'un, oğullarından Bünyamin'i koruyacaklarına dair bir senet/belge aldığı ve böylelikle Bünyamin'in onlarla Mısır 'a gitmesine izin verdiği belirtilir:

Ya'ḳûb aydur getürüň ḥuccetiňiz
İbn-i Yâmini bile getüre siz

Yazdılar Ya'ḳûba ḥuccet virdiler
Ḳumaşı girü deveye vurdılar[3566]

Eserdeki son ayrıntıda, biraderlerin Mısır'dan Kenan'a döndükten sonra babalarının yanında bir iki gün kaldıkları ve sonrasında yeniden Mısır'a gittikleri belirtilir:

Söz öküşdür Mıṣra gitdiler
Bir iki gün otururdılar

[3564] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 242.
[3565] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 243.
[3566] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 243.

Durdılar girü Mışra gitdiler
İbn-i Yâmini bile iledeler[3567]

Yine bu yüzyıldaki Taşlıcalı Yahyâ'nın eserinde, diğer anlatılarda olduğu gibi biraderlerin, babalarına Mısır'da başlarından geçenleri anlattıkları, Şemûn'un rehin olarak kaldığı ve Mısır Aziz'i tarafından bir dahaki gelişlerinde kardeşleri Bünyamin'in beraberlerinde istendiği dile getirilmişse de Hz. Yakup'un, Bünyamin'i göndermek ya da göndermemekle ilgili herhangi bir görüş serdetmediği görülür:

Sevindi ḫaylî Ya'ḳûb oldı ḫandân
Bu zâd u ni'mete gösterdi şükrân

'Aṭâ vü luṭf-ı sulṭânı didiler
'İtâbını daḫi hep söylediler

Boşalurken çuvaldan zâd-ı iḫvân
Çıḳa geldi bulındı mâl-ı pinhân

Girü tekrâr oldı ževḳ u şâdî
Du'Âdan aňdılar ḫayrü'l-'ibâdı

Didiler 'izzet ise ancaġ olur
'Atâ vü şefḳat ise ancaġ olur

Birimüz ḳaldı rehn adına zîrâ
İnanmadı bize şâh-ı dilârâ

Eger kim Mışra varmayan birâder
Bu def'a varur ise def' olur şer

[3567] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 243.

Gider bizden yaramaz i'tiḳâdı
Bize vâfir virür varınca zâdı[3568]

Yukarıdaki manzumede, diğer anlatılarda olduğu gibi biraderlerin yük çuvallarından, yanlarında götürdükleri sermayelerinin de çıktığı belirtilir.

Yine Taşlıcalı'nın anlatısında, Hz. Yakup'un Mısır'a vardıklarında oğullarının farklı kapılardan şehre girmeleriyle ilgili bir tavsiyesinin olmadığı da görülür.

Bu yüzyıl anlatılarından Şerîfî'de de hadisenin başlatıcı unsurunun, Mısır'dan dönen biraderlerin, babalarına Mısır'da başlarından geçen hadiseleri anlatmaları olduğu görülür.[3569]

Yine eserde, diğer eserlerde yer verilen Mısır Aziz'inin, kardeşleri Bünyamin'i bir dahaki gelişlerinde yanlarında getirmeleri isteğine Hz. Yakup'un, oğullarından aldığı yemin sayesinde müsaade ettiği belirtilir:

Kerem ḳıl mā-meżā olsun ferāmūş
'Aziz'e gönder İbni Yâmin'i ḳoş

...

Meger kim idesiz Ḥaḳḳ'a yemīni
Ola ḳalbüm bu eymānuň emīni

Olup eymāna rāżī ol yigāne
Ḳılur iḫvān-ıla Mıṣr'a revāne[3570]

[3568] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 165.
[3569] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 32.
[3570] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 32.

Aynı müellifin, diğer birçok anlatıda da dile getirilen, Hz. Yakup'un oğullarının çuvallarından zahire ile beraber sermayelerinin de çıkması ve Mısır'a farklı kapılardan girmelerini istemesi hadisesine de eserinde yer verdiği görülür.[3571]

Ele aldığımız anlatılar içinde bu yüzyıldaki son örnek olan Ziyai Yusuf'ta da hadisenin, biraderlerin Mısır'da başlarından geçen maceraları babalarına anlatmalarıyla başlatıldığı görülür.[3572]

Aynı anlatıda, babalarından Bünyamin'i isteyen biraderlerden Hz. Yakup'un yemin istediği ve biraderlerin yemin etmesi üzerine Bünyamin'in onlarla beraber Mısır'a gidişine izin verdiği ifade edilir.[3573]

Hadisenin devamında, diğer eserlerle paralel bir şekilde biraderlerin çuvallarını açtıklarında yüklerin arasında kendi sermayelerini buldukları dile getirilir.[3574]

Eserde son olarak yine diğer birçok eserde dile getirilen Hz. Yakup'un, kem gözlerden sakınmaları için oğullarından Mısır'a ayrı ayrı kapılardan girmelerini istediği bilgisinin de yer aldığı görülür.[3575]

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'de, biraderlerin Mısır'dan döndüklerinde ilk olarak yüklerini boşalttıkları ve bu esnada yanlarında götürdükleri sermayelerini de yüklerle birlikte buldukları görülür:

Yūsufuň ḳardaşları çün gitdiler
Varuban Ya'ḳūb ataya yetdiler

Yüklerini boşadırlar ol zamān

[3571] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 32.
[3572] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 465.
[3573] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 465.
[3574] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 465.
[3575] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 465-466.

Altunı yükde bulurlar nā-gehān[3576]

Oğullarının çuvallarından yükle birlikte sermayelerinin de çıktığını gören Hz. Yakup'un, oğullarına bu hadisenin kendilerini sınamak için yapıldığı düşüncesini belirttiği ve onlardan bir dahaki sefer bu sermayeyi yeniden götürmelerini istediği ifade edilir:

Ya'ḳūb eytdi n'eyleyem böyle sözi
İmtiḥān étmiş ola şāyed sizi

Bir daḫı aňa varınca götürüň
Yāhūd unudulmış anı yetürüň[3577]

Hadisenin devamında, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yakup'un oğullarının, Mısır Aziz'i tarafından kendilerine gösterilen yakınlığı ve saygıyı dile getirdikleri belirtilir.[3578]

Anlatıda, babalarından Bünyamin'i Mısır'a götürmek için izin isteyen biraderlerin, babalarını ikna etmek için eğer Bünyamin'e müsaade ederse daha fazla buğday getirebileceklerini belirttikleri görülür:

Anlar eytdi yā ebī diler misin
Şāh bize taḫış vére ister misin

Vérür ādem başına bir yük taḫıl
Vérmez artuḳ nāẓırı eyler baḫīl

İbn-i Yāmīni eger vérseň bize
İki yük buğday getürelüm size[3579]

[3576] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 266.
[3577] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 266.
[3578] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 266.
[3579] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 267.

Hz. Yakup'un, oğullarının talebine diğer birçok eserde olduğu gibi başlangıçta, Hz. Yusuf'la başlarından geçen hadiseyi hatırlatıp izin vermediği ve onlara güvenmediği ifade edilir.[3580]

Bu kısımda ilginç bir ayrıntının yer verildiği eserde, babalarından Bünyamin için izin alamayan biraderlerin ve doğal olarak Hz. Yakup'un ailesinin açlıktan perişan duruma düştükleri dile getirilir:

Gitmediler anlar ansız bir zamān
Açlıḳ-ile ḥālleri oldı yamān

Gördi Ya'ḳūb gitmez anlar söyledi
İbn-i Yāmini olup varıň didi

Leykin anı véreyim şimdi size
Va'de ėdiň getürüň anı bize

Anlar eytdi vér götürelim bile
'Ahdimiz olsun getürelim bile[3581]

Görüldüğü üzere, oğullarına Bünyamin için izin verdiği görülen Hz. Yakup, onlardan yine de Bünyamin'i koruyup kollayacaklarına dair söz vermelerini istemiştir.

Anlatıda, diğer birçok anlatıda dile getirilen Hz. Yakup'un, oğullarından Mısır'a girişlerinde farklı kapıları kullanma talebinin yer almadığı görülürse de bu kısımda orijinal bir ayrıntı verilerek oğullarından, atalarından bir kalma imameyi Mısır

[3580] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 267-268.
[3581] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 268.

Aziz'ine armağan olarak ulaştırmalarını istediği ve yine bu seferki alış veriş için yanlarına keçe, kilim nevinden eşyalar almalarını istediği ifade edilir:

Ya'ḳūb eytdi ceddimiň 'imāmesin
Vérem anı şāha benden véresin

Ol gelen altunı aňa yetürüň
Taḫıl-içün kepçe kilim getürüň[3582]

Yine aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'nin varyantında, Kenan'a dönen oğullarından Hz. Yakup'un ilk olarak içlerinde olmayan Şemûn'u sorduğu belirtilir:

Geldiler Ken'ān iline evlerine ḳondılar
Ṣordı Ya'ḳūb ḳanı Şem'ūn n'oldı bu gün cāvidān

Didiler kim şāhı Mıṣruň çün bizi gördi ġarīb
İltifāt itdi be-ġāyet itdi iḥsān bī-gümān

Ṣoňra yüz çevirdi didi siz baňa cāsūssız
Kim sizi bu şehr içinde görmemişem hīç bir ān

Biz tażarru' eyleyüp bildürdük aḥvāli ḳamu
Diňlemedi birimüzi gözimizden aḳdı ḳan

Ṣoňucı aldı rehin Şem'ūnı gönderdi bizi
İbn-i Yāmin ḳardaşımuzı diler bizden o cān[3583]

Yukarıdaki manzumede Mısır Aziz'inin, kardeşleri Bünyamin'i istediği bilgisinin de oğulları tarafından babalarına iletildiği bilgisinin verildiği görülür.

[3582] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 268.
[3583] Muhammed Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 177-178.

Hadisenin devamında, Hz. Yakup'un kendisinden talep edilen Bünyamin'i vermemek maksadıyla oğullarına hem Hz. Yusuf'um hem de Şemûn'un hadisesini hatırlattığı belirtilir.[3584]

Diğer birçok anlatıda belirtildiği gibi burada da Hz. Yakup'un oğullarının çuvallarından, hem yüklerinin hem de sermayelerinin çıktığı belirtildiği görülürken[3585] bu hadisenin hikmetinin ne olduğuyla ilgili birtakım rivayetlerin de nakledildiği görülür:

Didiler bunda rāvīler çoḳ aḳvāl
Neden redd itdi Yūsuf girüye māl

Kimi didi Yūsufuň ḳalbi maḥzūn
Çün itdi almadı ol dürr-i meknūn

Kimi didi tefekkür itdi Yūsuf
Babam ḳardaşlarum aç daḫi melhūz

Nice alam bularuň aḳcelerin
Yıḳam göňüllerinüň baḳcaların

Didiler ba'żılar bu idi ḥikmet
Kim ala Ya'ḳūb andan remz-i lezzet[3586]

Hz. Yakup'un, oğullarının Bünyamin'le ilgili teklifine bazı anlatılarda olduğu gibi onlardan söz alarak izin verdiği şeklindeki tahkiyenin burada da dile getirildiği görülür.[3587]

[3584] Muhammed Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 178-179.
[3585] Muhammed Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 180.
[3586] Muhammed Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 180.
[3587] Muhammed Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 181.

Bu yüzyılda müellifi belli olmayan bir anlatıda Hz. Yakup'un, oğullarının Mısır'dan dönüşlerinde üzerlerinden Hz. Yusuf'un kokusunu aldığı, ardından duyduğu kötü bir kokudan dolayı da ağladığı bilgisinin verildiği görülür.[3588]

Hadisenin devamında, babalarının sorusu üzerine oğullarının Mısır'da başlarından geçen hadiseleri babalarına anlattıkları ve son olarak Mısır Aziz'inin, kendilerinden bir dahaki gelişlerinde küçük kardeşleri Bünyamin'i de yanlarında getirmelerini istediği, böylelikle de kendilerine fazladan buğday vermeyi teklif ettiği bilgisini verdikleri belirtilir.[3589]

Hz. Yakup'un, bütün eserlerde olduğu gibi oğullarından gelen Bünyamin talebiyle ilgili oğullarına, Hz. Yusuf ile yaşadıkları hadiseyi örnek vererek başlangıçta reddettiği, eserde şöyle dile getirilir:

ya'ḳūb ėydür ol bir oġlum aldıŋuz
ḳurda yedürüp yabana ṣaldıŋuz

geldüŋüz ki bunı daḫı alasıŋuz
ikiledin bizi maḥzūn ḳoyasız

ol birinüŋ derdi daḫı getmedi
yüregimüň zaḫmı henüz getmedi

gėne bunı daḫı alup gidesiz
daḫı bėter beni dertlü ėdesiz

ey oġullar bunı baŋa söylemeŋ
vėrmezem bunı size ayruḳ dilemeŋ[3590]

[3588] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 195.
[3589] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 195-196.
[3590] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 196.

Yine diğer birçok anlatıda olduğu gibi burada da oğullarının verdiği söz üzerine Hz. Yakup'un Bünyamin'in Mısır'a gidişine cevaz verdiği dile getirilir.[3591]

Anlatıdaki son ayrıntının, diğer birçok anlatıyla paralel şekilde Hz. Yakup'un oğullarının çuvallarını açtıklarında, içlerinde sermayelerinin de olduğunu görmeleri olduğu ifade edilirken Hz. Yakup'un bu durumu sıkıntıyla karşıladığı bilgisi verilir:

dėrilüp çuvallarını aşdılar
her birinüŋ aġız bāġın şeşdiler

aḳçaları gerü çuvaldan çıḳar
sevnüşüben birbirlerine baḳar

ya'ḳūb anı işidüben neyledi
başına elin uruban söyledi

çün bizüm vėrdügimiz begenmedi
gizledi aḳcayı size dėmedi

emdi aluŋ ibn-i yā'mīni varuŋ
gerü ne dėrse ol mālik siz görüŋ[3592]

Molla Câmî'nin anlatısında bu hususta ele alına bir hadise bulunmaz.

Semavi kitaplardan Tevrat'ta, Hz. Yakup'un oğullarının yükleriyle birlikte döndüklerinde, babalarına Mısır'ın efendisi tarafından kendilerine kötü davranılıp casus muamelesi gördükleri, kendilerinin buna karşı çıkarak dürüst insanlar olduklarını ve biri kayıp diğeri de babalarının yanında toplam on iki kardeş olduklarını belirtmelerine rağmen Mısır'ın efendisinin kendilerini umursamadığı, bizim dürüst olup olmadığımızı anlamak için kardeşlerden birini yanında rehin bıraktırıp en küçük

[3591] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 196.
[3592] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 196.

kardeşinizi getirinceye kadar yanında bıraktırdığı kardeşimizi vermeyeceği, eğer en küçük kardeşimizi getirirsek bizim dürüst insanlar olduğumuzu anlayacağını belirttiği şeklinde başlarından geçenleri anlattıkları tahkiye edilir.[3593]

Kur'ân-ı Kerîm'de, kardeşlerin babalarına döndüklerinde Mısır'da başlarından geçen hadiselerden, casuslukla suçlanmalarından, kardeşlerinden birinin Mısır Aziz'inin yanında rehin olarak bırakılması gibi hadiselerden bahsedilmediği görülür. Ayetlerde, kardeşlerin babalarının yanına geldiklerinde bir dahaki seferde Bünyamin'i yanlarında götürmezlerse kendilerine erzak yasağı konulduğu bilgisini babalarına ilettikleri ve bu sebeple Hz. Yakup'tan müsaade istedikleri ifade edilir.[3594]

Tevrat'ta, Mısır'dan Kenan'a dönüş yolunda, kardeşlerden birinin, dinlenme yerinde eşeğine yem vermek maksadıyla torbasını açtığında kendi parasını torbasının ağzında bulduğu ve diğer kardeşlerine bu durumu duyurduğu[3595] görülmekteyse de ilginç bir ihtilafla aynı hadisenin bir kez de kardeşlerin, babalarının huzurundayken *"Sonra torbalarını boşaltırken baktılar ki, her birinin para çıkını torbasının içindeydi. Babaları da çıkınları gördü; hepsi korktu."*[3596] şeklinde ifade edildiği görülür. Kur'ân'da ise kardeşlerin eşyalarının içinde sermayelerini bulmalarının, babalarının yanına geldiklerinde meydana geldiği ifade edilir.[3597]

Tevrat'ta, kardeşlerin Bünyamin'i Mısır'a götürmek istemelerinin üzerine babalarının hem Hz. Yusuf'un kayboluşundan hem de Şimeon'un rehin bırakılmasından üzüntü duyduğu belirtilirken Kur'ân'da, Hz. Yakup'un daha önce Hz. Yusuf'la başlarından geçen hadiseyi çocuklarına misal vererek onlara güvenmediği ve Bünyamin'i onlarla göndermeye sıcak bakmadığı ifade edilir.[3598]

Yine Tevrat'ta, yukarıdaki hadisenin devamında kardeşlerden Ruben'in, babasına yeminler vererek ve hatta daha da ileri gidip iki oğlunun canını da Bünyamin uğruna babasına feda etmeye hazır olduğunu belirterek Hz. Yakup'tan izin almaya

[3593] Tevrat/Başlangıç: 42: 29-34.
[3594] Kur'ân/12: 63.
[3595] Tevrat/Başlangıç: 42: 27-28.
[3596] Tevrat/Başlangıç: 42: 35.
[3597] Kur'ân/12: 65.
[3598] Tevrat/Başlangıç: 42: 36; Kur'ân/12: 64.

çalıştığı fakat babalarının bu talebe olumsuz yanıt verdiği[3599] ifade edilirken bir müddet sonra Yehuda'nın, memleketlerinde yaşanan kıtlıktan ölmemek için Bünyamin için babasından bir kez daha izin istemesi ve onun başına bir şey gelmeyeceği hususunda kefil olması üzerine Hz. Yakup'un iznini alabildiği belirtilir.[3600]

Kur'ân'da, bütün kardeşlerin Bünyamin'i koruyacaklarına dair babalarına ant içtikleri ifade edilirken Hz. Yakup'un oğullarından aldığı bu teminata Allah'ı şahit tutmasının ardından izin verdiği belirtilir.[3601]

Tevrat'ta, oğullarına verdiği izin sonrasında onlardan yanlarına hediye olarak memleketin en güzel ürünlerinden pelesenk, bal, laden reçinesi, reçineli ağaç kabuğu, fıstık, badem almalarını isteyen Hz. Yakup'un, bir yanlışlık olma ihtimaline karşılık oğullarından torbalarına bırakılan para ile birlikte yanlarına fazladan iki misli daha para alarak Mısır'a gitmelerini salık verdiği görülür.[3602]

Kur'ân'da ise Mısır'a gitmeleri için oğullarına izin veren Hz. Yakup'un, onlara menfi bir durumla karşılaşmalarını önlemek maksadıyla şehre ayrı ayrı kapılardan girmelerini tembih ettiği görülür.[3603]

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde, kardeşlerin zahire almak için Mısır'a ilk gidişlerinde yanlarında sermaye olarak götürdükleri şeylerin, ulemanın kimisine göre ayakkabı ile tabaklanmış deri olduğu, kimisine göre ise dirhem olduğu bilgisinin verildiği görülür.[3604]

Aynı müfessirin, Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'dan döner dönmez henüz yüklerini bile açmadan babalarına, Mısır Aziz'i tarafından gördükleri güzel muameleyi anlattıkları görülürken bunun yanında bir dahaki gelişlerinde yanlarında

[3599] Tevrat/Başlangıç: 42: 37-38.
[3600] Tevrat/Başlangıç: 43: 8-11.
[3601] Kur'ân/12: 66.
[3602] Tevrat/Başlangıç: 43: 11-12.
[3603] Kur'ân/12: 67.
[3604] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 23.

küçük kardeşleri Bünyamin'i de görmek istediğini belirtip babalarından izin almaya çalıştıkları bilgisi verilir:

> *İhve-i mûmâileyhim "Bünyâmîn'i babasından isteriz, alıp getirmeye çalışırız" diye Yûsuf aleyhisselâma verdikleri sözde sebât ile hânelerine 'avdet eder etmez yüklerini bile açmaksızın "Ey babamız! Bizden zahîre men' olundu; biraderimiz Bünyâmîn'i bizimle gönder ki daha biraz zahîre alıp getirelim" diye nakl-i mâcerâ ve Bünyâmîn'in kendileriyle birlikte Mısır'a i'zâmını istidâ eylediler.* [3605]

Yine eserde, oğullarının Hz. Yakup'a Bünyamin'i her türlü kötülükten koruyacaklarına dair söz vermelerine rağmen Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'un hadisesinde başına gelenlerden ötürü Bünyamin'i oğullarıyla göndermeye gönlünün ilkin razı olmadığı[3606] belirtilirken onun,

> *Ya'kûb aleyhisselâm mukaddemâ, Yûsuf Aleyhisselâm'ın hıfzı husûsunda da sizin bu meselli te'minâtınıza i'timâd etmiştim; bu i'timâdım sebebiyledir ki olan oldu. Binâ'enaleyh şimdi hıfz-ı Bünyâmîn, husûsunda size i'timâd edeceğime hâfız-ı hakîkî olan Allâh'a tevekkül eder, onu size ısmarlayacağıma Allâh'a ısmarlarım, deyip Cenâb-ı Hakk'a mütevekkilen Bünyâmîn'i kardeşlerine teslîmen Mısır'a gönderdi.*[3607]

şeklindeki ifadelerinden, oğullarına karşı bir güvensizlik içinde olduğu görülürse de Bünyamin'i Allah'a ısmarlayarak, Allah'ı vekil tayin ederek kardeşlerine teslim edip Mısır'a gönderdiği anlaşılır.

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda Hz. Yakup'un, Bünyamin'i diğer oğullarıyla birlikte göndermeme hususunda, Hz. Yusuf'un hadisesindeki kadar ısrarcı davranmadığı şeklindeki bir ayrıntı dile getirilirken bunun göstergesi olarak Hz. Yusuf'u kendisinden istediklerinde, *"Yanımdan ayrılmasının tasavvuru bile muhakkak beni mahzûn eder"*[3608] demiş olmasına rağmen Bünyamin'i istediklerinde ise buna benzer bir söz söylememiş olmasının delil olarak gösterildiği anlaşılır.[3609]

Yine aynı eserde, kardeşlerin yüklerini açıp sermayelerinin yükleriyle birlikte olduğunu görünce bunun bir yanlışlık sonucu değil, bir lütuf olarak yapıldığına kanaat

---

[3605] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 28.
[3606] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 19.
[3607] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 36.
[3608] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 37.
[3609] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 36-37.

getirdikleri ve böylelikle Mısır melikinin kerimliğini öne sürüp babalarından, Bünyamin'i Mısır'a götürmek için izin almaya çalıştıkları bilgisine yer verildiği görülür.[3610]

Eserde bu hususta ki son ayrıntıda Hz. Yakup'un, oğullarından ayette de belirtildiği üzere Mısır şehrine girerken farklı kapılardan girmelerini tembih ettiği görülürken oğullarına böyle bir tavsiyede bulunmasının hem Bünyamin hakkında endişe etmesinden hem de oğullarının asil tavırlarının ve güzelliklerinden dolayı şehre topluca girip dikkat çekip nazar değmesine uğramalarının önüne geçmek için olduğu belirtilir.[3611]

Süyûtî'nin tefsirinde, kardeşlerin Mısır'dan babalarının yanına döndüklerinde orada kendilerine gösterilen iyi muameleden bahsederken Mısır kralının bir dahaki sefere Bünyamin'i de yanlarında getirmelerini istediği için kardeşlerden Şemûn'u yanında rehin olarak bıraktığını eğer Bünyamin'i getirmezlerse de onları bir daha memleketine yaklaştırmayacağını babalarına ilettikleri ifade edilir.[3612]

Aynı tefsirde, İbn Abbas, Muhammed b. Ka'b, Mücahid'den nakledilen rivayetlerde, oğullarının Mısır'a ayrı kapılardan girmesini isteyen Hz. Yakup'un amacının, onlara nazar değmesini önlemek olduğu belirtilir.[3613]

Yine aynı müellifin, İbrahim en-Nehaî'den naklettiği bir başka rivayette ise oğullarının Mısır'a ayrı kapılardan girmesini isteyen Hz. Yakup'un, bu isteğinin esasen Bünyamin ile Hz. Yusuf'u yalnız başlarına buluşturmak olduğu ifade edilir.[3614]

Taberî tarihinde bu hususta ki ayrıntılarda; kardeşlerin Mısır'dan babalarının yanına döndüklerinde ilkin Kur'ân'da Yûsuf suresi altmış üçüncü ve altmış dördüncü ayetlerde sabit olduğu şekliyle kendilerine buğday verilmesinin, bir dahaki sefere kardeşleri Bünyamin'in kendileri ile Mısır'a gelmesine izin verip vermeme şartına bağlandığını belirterek babalarından izin alma çabalarının oluşturduğu ifade edilirken

[3610] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 38-39.
[3611] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 54-55.
[3612] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 198.
[3613] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 283.
[3614] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 283-284.

Hz. Yakup'un, oğullarının bu teklifine daha önce Hz. Yusuf'un hadisesini örnek göstererek olumlu yaklaşmadığı ifade edilir.[3615]

Hadisenin devamında; Hz. Yakup'un, oğulları tarafından ısrarlı bir şekilde Bünyamin'in talep edilmesi üzerine Bünyamin'i Allah'a emanet ettiği belirtilirken oğullarının, Hz. Yakup'u etkilemek ve zihnindeki korkuyu gidermek için getirdikleri buğdayların içinde buldukları akçeden babalarını haberdar ettikleri, bunun üzerine de Hz. Yakup'un, o paraları yine sahibine götürmelerini oğullarına salık verdiği ifade edilir.[3616]

Eserde son olarak dile getirilen ayrıntılarda Hz. Yakup'un, oğullarına Bünyamin'i geri getireceklerine dair ant verdirdiği ve bu anda da Allah'ı şahit tutup müsaade ettiği belirtilirken oğullarına nazar değmesinden sakınmak için Mısır'a girişlerinde onlardan farklı kapıları kullanmalarını istediği bilgisi verilir.[3617]

Tevrat'taki birçok ayrıntının, Giritli Sırrı Paşa ile Süyûtî'nin tefsirlerindeki ve Taberî tarihindeki ayrıntılarla paralellik gösterdiği görülmektedir. Bu başlıktaki hadiselerin içerisinde Tevrat'ta yer verilmeyen, ayırt edici bir başlık addedilebilecek Hz. Yakup'un, oğullarına Mısır'a girişlerinde farklı kapıları kullanmaları tavsiyesinde bulunması hadisesinin, hem mesnevilerde hem de Kur'ân'da ve doğal olarak tefsirlerde yer almasından bu başlıktaki mesnevi şairleri tarafından ele alınan ayrıntıların kurmaca olmadığı ifade edilebilir.

2.33. Kardeşlerin, Zahire Almak İçin İkinci Kez Mısır'a Gidişleri ve Bünyamin'in, Hırsızlık Suçlamasıyla Mısır'da Alıkonulması

Mesnevilerde, bu hususun çoğunlukla babaları Hz. Yakup'tan Bünyamin için izin alan kardeşlerin, Mısır'a geldiklerinde babalarına verdikleri sözü tutarak farklı

[3615] Taberî, *a.g.e.,* s. 290.
[3616] Taberî, *a.g.e.,* s. 290-291.
[3617] Taberî, *a.g.e.,* s. 291.

kapılardan şehre girmeleri ve sonrasında Hz. Yusuf tarafından ağırlanmaları, Hz. Yusuf'un kendisini Bünyamin'e tanıtması, kardeşlerinin yüküne gizlice bir kile yerleştirtip onları hırsızlıkla suçlamasının akabinde Bünyamin'i yanında alıkoyması şeklinde bir tahkiye ile dile getirildiği görülür.

13. yüzyıldaki Ali'nin varyantında, bu başlıktaki hadiselerin Cebrail'in, Hz. Yusuf'a kardeşlerinin Mısır'a girdiklerini haber vermesi ayrıntısıyla başladığı görülür:

Hemān-dem ḥāżır keldi Rūḥü'l-Emīn
Ketürdi Yūsufa Ḥaḳḳ selāmın
Aydur keldi ḳardaşıŋ͡g İbn-i Yemen
Muştularvan anıň-üçün keldüm imdi

Yā Yūsuf ṭurġıl ẓarīf ṭonlar keygil
Ṭonlaruŋ͡g üstünden bir palās keygil
Pinhān bir deveye becidd bingil
Ḳardaşıŋ͡g körmege varġıl imdi[3618]

Eserde Hz. Yakup'un, oğullarına Mısır'a girişlerinde farklı kapıları kullanmaları hususunda yaptığı ikazın, Hz. Yusuf'la İbn-i Yemen'in yollarının Mısır girişindeki Şam kapısında kesişmesine de vesile olduğu anlaşılır:

Şāmdan yaŋ͡ga ḳapudan kelip durur
Kimi körse ḫaber ṣorur hem yalvarur
Kimse bilmez 'Arabça ḫaber virür
'Āciz olup ḥayrān ḳalup aġlar imdi

Yūsuf nebī bu ṣıfatlu ḥāżır keldi
Şāmdan yaŋ͡ga ḳapuda anı buldı

[3618] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 254.

İbn-i Yemen ol idügin bilümedi
Yüzi örtülü andan ḫaber ṣorur imdi[3619]

Hz. Yusuf'un, Bünyamin ile Şam kapısından saraya yaptığı yolculuk esnasında Bünyamin'e kırk bin Mısır altını ederinde olan bir bileziği armağan olarak verdiği şeklindeki orijinal ayrıntı eserde şöyle ifade edilir:

Andan Yūsuf aňa bāzū-bendü virdi
Kendüńg omzında bilezük irdi
Ol bilezük ṣāf ḳızıl altun irdi
Ḳırıḳ bińg Mıṣır ḳızılına diger imdi[3620]

Hadisenin devamında Bünyamin'e, Hz. Yusuf tarafından hediye edilen bileziğin diğer kardeşler tarafından Bünyamin'den alınarak tek tek denendiği belirtilirse de bileziğin hiçbir kardeşe uygun gelmemesi üzerine yeniden Bünyamin'e verildiği bilgisi şöyle tahkiye edilmiştir:

Yehūdā aydur anı biz körelim
Ol bilezük ne imiş biz bilelim
Ḳadrin bilip senińg üçün saklayalım
Bilezükni Yehūdāya berür imdi

Yehūdā aldı bakdı sırça didi
Kendüziińg ḳolına öre ḳoydı
Rāvīl tilep Yehūdādan alumadı
İbn-i Yemen ḳoluna kirür imdi

İbn-i Yemen Rāvīle ṣunu virdi
Rāvīl aldı ḳoluna öre ḳoydı

[3619] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 255.
[3620] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 257.

Bu ʻacībdür anda dağı eglenmedi
Kirü İbn-i Yemen ḳoluna kelür imdi

Ḳıṣṣada ḳardaşları cümle aldı
Ḳamuları ḳoluna keydi baḳdı
Hīç kimseniñg ḳoluna eglenmedi
İbn-i Yemen ḳoluna kirür imdi[3621]

Ali'nin varyantında, bu kısımdaki bir diğer önemli ayrıntının ise Hz. Yusuf'un, Kenan'dan gelen kardeşlerini ağırlamak için eni ve boyu kırkar arşın büyüklüğünde bir saray hazırlattığı şeklindeki bilgi olduğu görülür. [3622]

Eserde sarayın vasıflarıyla ilgili ayrıntılarda, sarayın duvarına Hz. Yakup'un resminin yapıldığı, bu resmin yanına, bütün oğullarının isimlerinin yazıldığı belirtilir. Yine aynı duvarda, kardeşlerinin Hz. Yusuf'a ne gibi zulümler yaptıklarının da kayıtlı olduğu bilgisi verilir:

Anda bezediler Yaʻḳūb ṣuretini
Bile yazdılar cümle oġlanlarını
Hem anlar Yūsufa ne ḳılduġını
Cümlesin anda mektūb ḳıldılar imdi

Aldayuban atasından alduḳların
Donın soyup ḳuyuya saldıḳların
Öldürmege ḥaḳīḳat kaṣd ḳılduḳların
Cümlesin ol dīvārda yazdılar imdi

Ḳuyudan çıḳarmaġa keldüklerin
Ḳulumız tip yalġan satu ḳılduḳların
Satuban az bahā alduḳların

[3621] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 259-260.
[3622] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 260-261.

Üç ʻaybı vardur digenin yazmış idi

…

Ḳardaşları ol sarāya kelip kirdi
Rāvīl baḳdı ol yazuwnı oḳudı bildi
Ḥafiyye birle birbirin maʻlūm ḳıldı
Bizüm bāṭıl ʻamelimiz derler imdi[3623]

Yukarıdaki manzumede, Hz. Yusuf'un kardeşlerinin, Hz. Yusuf'un hazırlattığı bu saraya girdiklerinde duvardaki yazıyı okuyunca yıllar önce Hz. Yusuf'a yaptıkları fenalıkları hatırladıklarının ifade edildiği de görülmektedir.

Yine aynı anlatıda, Hz. Yusuf'un kendi kimliğini kardeşi Bünyamin'e oğlu Mesâlim vasıtasıyla açıklattığı bilgisine yer verilir:

Meş̲ālim aḥvālin aydur bellü bayıḳ
Yā ʻamū işid benden bilgil taḥḳīḳ
Benim atam Mıṣr şāhı Yūsuf ṣıddīḳ
Mıṣr ehli cümle anıŋ͡g ḳulı imdi

Atası Yaʻḳūb imiş hem İsrā'il
Müdām kelür imiş aňa hem Cebrā'il
Mükerrem nebī ḳılmış anı Celīl
Risālet kerāmet ḳılmış imdi

…

Meş̲ālim aydur yā ʻamū key aňlaġıl
Bu sırrumı benim sen key dıŋ͡glaġıl

[3623] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 261.

Ben ḳardaşın͡g Yūsufun͡g oġlıvan bil
Kim ol senin͡g ḳardaşın͡g olur imdi[3624]

Hz. Yusuf ile Bünyamin'in birbirlerine kavuşmalarının ise Mesalim'in babasına ilettiği bilgi sonrasında gerçekleştiği görülür:

Meş̄ālim terkileyü kirü keldi
Bu aḥvāli atasına ḫaber virdi
Yūsuf anın͡g kelāmın şerīf kördi
Ḥasretime bu gün ḳawuşdı diyür imdi

Yūsuf nebī bir ḥalvet eve kirdi
Yaḫtu yüzinden niḳāb soydı saldı
Hemān-dem İbn-i Yemen anı kördi
Oşal sā'at bī-ḫōd olup düşer imdi

Ḳaçan kim 'aḳlı kirü keldi ise
İkisi durup körünüş ḳıldı ise
İki ḥasret bir birin buldı ise
Ferişteler zārī ḳılup ağlar imdi[3625]

Tahkiyenin bu kısmında, orijinal bir ayrıntı üzerinde durulur ve Hz. Yusuf ile kardeşi İbn-i Yemen'in yetmiş yıldır birbirlerinden ayrı oldukları bilgisi verilir:

Aydur seni ingezde yava ḳıldım
Yetmiş yıl ḥasret çekerim bu kün buldım
Munça müddet senden maḥrūm ḳaldım

[3624] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 264-265.
[3625] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 266.

Firāḳ odın baġrıma ḳoyduŋ imdi[3626]

Hz. Yusuf ve kardeşi Bünyamin'in hasbıhâli esnasında, Bünyamin'in verdiği bilgilerden babaları Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'un hasretiyle ağlamaktan iki gözünün de görmez olduğu ve günlerini hüzünler evinde geçirdiği şeklindeki bilgiye rastlanılır:

Atası aḥvālinden ḫaber ṣordı
İbn-i Ymen niteligin aňa aydı
Aġlamaḳdan iki közi körmez oldı
Dārü'l-maḥzūn maḳāmından çıḳmaz imdi

Yūsuf dise közlerinden ḳanlar aḳar
Firḳat otı ḥasret anıŋ baġrın yaḳar
Visāl umar ümīd tuta kirü baḳar
Ḳavuşmaḳdan hīç ümīdin kismez imdi[3627]

Ali'nin varyantında, bu kısımdaki dikkat çekici bir ayrıntı ise İbn-i Yemen'in evlenip on iki oğul sahibi olduğu bilgisidir:

İbn-i Yemen aydur buyruḳ eyle oldı
On iki oġul baŋa rūzī ḳıldı
Her birine birer dürlü at atandı
Seniŋ ḳayġuŋ üzre neseb ḳıldum imdi[3628]

İbn-i Yemen'in, çocuklarına verdiği isimlerin her birisinin, Hz. Yusuf'un başından geçen maceralarla/sıkıntılarla ilgili olması bakımından mühim olduğu

[3626] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 267.
[3627] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 266-267.
[3628] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 268.

anlaşılmaktadır. Buna göre çocuklarına verdiği bütün bu isimler ve neden bu isimleri verdiğinin izahatı eserde şöyle dile getirilir:

Evvel oġlumnıŋ͡ adın Deŋ͡giz dedüm
İkinçisiniŋ͡ adın Ḳurut ḳoydum
Üçünçisiniŋ͡ adın Ḳuyu didüm
Törtünçisine Ḳan didüm imdi

Deŋ͡gizler ḳıraġında köp aġladım
Taġlarda ḳurt tutup antalar virdim
Ḳanlı köŋ͡legiŋ͡i tutup aġladım
Çoḳ ḳuyular içine baḳdım imdi

Beşinçisiniŋ͡ adın Gūr didüm
Altınçısınıŋ͡ adına Dār didüm
Yetinçisiniŋ͡ adın Ġār didüm
Sekizinçisine Arslan didüm imdi

Gūristānlara köp zārī ḳıldum
Dārlardan dārlara çoḳ yügürdüm
Maġāralarda seni çoḳ aradım
Arslanlardan tutuban sordım imdi

Toḳuzunçısınıŋ͡ adın Ferd Didim
Onunçısınıŋ͡ adın Ġarīb Didim
On birinçisiniŋ͡ adın Ḳayġu Didim
Ol ikinçisine Ḳul Didim imdi

Ḳulları körçek ḫōş dutar idim
Ġarībleri körçek aġlar idim

Ḳaygʉluları körçek aġlar idim
Hem ḳullara mihribān oldım imdi[3629]

Yine aynı müellifin, İbn-i Yemen'in Mısır'da kalması için Hz. Yusuf'un biraderlerine oynayacağı oyunu önceden İbn-i Yemen'e açıkladığı ve onunla gizlice anlaştığını ifade ettiği görülür:

Yūsuf aydur sen hergiz ḳaygʉrmaġıl
Barġıl ḳardaşlarıŋdan sen ayrulmaġıl
Seniŋ ile va'de ḳılam bayıḳ bilgil
Seniŋ üçün bir tedbīr ḳılam imdi

Ben seniŋ yükünde ṣaġ kizleyim
Ṣaġ buluban ben seni oġrı ayıdayım
Aḥvālingden ben seni alıp ḳalalım
Benimile bile olġıl tiyür imdi[3630]

Hz. Yusuf'un, İbn-i Yemen'le anlaştığı gibi İbn-i Yemen'in yükünün içine kızıl altından yapılmış bir kileyi gizlediği eserde şöyle tahkiye edilir:

Ṭa'ām yedürdi ḳızıl altun ṣaġ ketürdi
Cümlesiniŋ devesine yük ketürdi
İbn-i Yemen yüküne ṣaġ kizledi
Ol ekiden ayruḳ kimse bilmez imdi[3631]

[3629] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 268-269.
[3630] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 270.
[3631] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 271.

Yine hadisenin bu kısmındaki başka bir ayrıntıda Hz. Yusuf'un, kardeşinin yükünün içine sakladığı kilenin, dört yüz bin altın değerinde olduğu bilgisinin verildiği görülür:

Ol ṣaġ ḳızıl altun olmış idi
Gevher yāḳūt yazıġ ḳılmış idi
Tört yüz bing altundan olmış idi
Bu ḳadarlu bahā ḳıymet tutar imdi[3632]

Eserde, kardeşlerine yüklerini veren Hz. Yusuf'un, bir müddet sonra kardeşlerinin kervanının arkasından kendisinin yola çıkarak kardeşlerine hırsızlık suçlamasında bulunduğu[3633] ifade edilirken hırsızlık tahkikatını, kardeşlerini Mısır'a tekrar getirerek yaptığı ve nihayetinde çalınan kilenin Bünyamin'in yükünde bulunduğunun ortaya çıktığı görülür:

Döndürüben kirü Mıṣra ketürdiler
Çuvālların yüklerin aradılar
Yüklerini cümlesin düşürdiler
İbn-i Yemen yükünde ṣaġ bulur imdi[3634]

Kilenin, Bünyamin'in yükünde çıkmasının üzerine Hz. Yusuf'un, kardeşlerine kızdığı ve bunun üzerine kardeşlerin de Bünyamin'in hırsızlık yapmasını sanki bir soyaçekim gibi görüp daha önce onun öz kardeşinin de hırsızlık yaptığını belirten ifadelerinden bu duruma şaşırmadıkları anlaşılmaktadır:

Andan anlar Yūsufa cevāb virdi
Bu oġlannuň birisi hem yawuz idi

[3632] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 272.
[3633] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 272.
[3634] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 272.

Bunuŋ bir ḳardaşı hem oġrı idi
Ol ikiniŋ anası Rāḫīl derler imdi[3635]

Anlatıda, o dönemin şeriatında, bir malı sahibinden çalmanın cezasının iki yıl müddetle zindana atılmak olduğu belirtilir:

Oloḳ sā'at emr ḳıldı Yūsuf ṣıddīḳ
Aydur tutuŋ ol ṣaġ oġrısın bayıḳ
Şerī'at ḥükmini ḳılınglar taḥḳīḳ
İki yıl zindān içre ḳalsun imdi[3636]

Yine hadisenin devamında; kardeşlerin, Bünyamin yerine içlerinden başka birisini cezalandırması yollu teklifinin, zulüm ve adaletsizlik olacağı düşüncesiyle Hz. Yusuf tarafından kabul edilmediği belirtilir:

Andan bular Yūsufa cevāb virdü
Atamız bu oġlanı sever didi
Hem bunı bizlere emānet virdi
Bunı ḳoyġıl bizlerden dutgıl imdi

Yūsuf aydı o işi öyle ḳılmayavan
'Ādil iken ben ẓulm ḳılmayavan
Suçlu üçün suçsızı almayavan
Ḫaṭā iyesini dutuŋ diyür imdi[3637]

Ali'nin varyantında, bu kısımda orijinal bir ayrıntı da yer almaktadır. Buna göre Hz. Yusuf, hırsızlık suçlaması ile İbn-i Yemen'i alıkoyup zindana atmak isteyince

[3635] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 273.
[3636] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 275
[3637] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 275.

biraderlerin, aralarında bir çözüm düşünerek Hz. Yusuf'un zabıtlarına saldırıp kardeşleri İbn-i Yemen'i kurtarmak istedikleri ifade edilirken bu göreve talip olan kardeşin Yehûdâ olduğu görülür:

Dermān bolmadılar bular maḥrūm ḳaldı
Ol on ḳardaş cümlesi bir yere keldi
Bir ḫalvet maḳāmında tedbīr ḳıldı
Keli‿ng bir iş ḳılalum diyür imdi

Yehūdā aydur ḳaṣd ile ben varayın
Serhenglere ayıt bir ḥayḳırayın
İbn-i Yemenni ben ḳurtarayın
Sizler ḳılıç tartuban turu‿ng imdi

Ḳaçan ünüm işitse‿ngiz ḥāżır keli‿ng
Bu şehr ehlini siz cümle ḳırı‿ng
Yehūdānıň ḳuvvetin ẓāhir körü‿ng
Ol ḥayḳırsa işiden ḥelāk olur imdi[3638]

Kardeşlerinin kendisine saldırıp İbn-i Yemen'i kurtarmaya çalışacağını anlayan Hz. Yusuf'un hemen tedbir alarak küçük oğlu Mâmile'yi görevlendirip bu tehdidi savdığı bilgisi ise anlatıda şöyle ifade edilir:

Yūsuf anlar buşduġın ẓāhir bildi
Kiçi oġlı Māmileye emr ḳıldı
Yedūdānı kösterdi varġıl tidi
Arḳasın sıġaġıl anı‿ng diyür imdi

Māmile turuban terkin anda vardı

[3638] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 275-276.

Pinhān anıng ḳatında bir az turdı
Nāgāh anıng͡ arḳasından el keçürdi
Yehūdā hergiz anı duymaz imdi

Yehūdā tigme kez ḳatı buşsa
Buşuban ḥayḳırmaġa niyet ḳılsa
Māmile ger arḳasını sıġar olsa
Hemān-dem öfkesi solar imdi[3639]

Yukarıdaki manzumede Mâmile'nin, amcası Yehûdâ'nın sırtını sıvazlayarak ondaki kızgınlığı izale ettiği anlaşılmaktadır.

Eserde son olarak Yehûdâ'nın da Mısır'da kardeşi İbn-i Yemen ile kalmayı tercih ettiği ve böylelikle Kenan'a hareket eden kafilede Bünyamin ile Yehûdâ'nın yer almadığı görülür:

Andan anlar Yūsufa çoḳ yalvardı
'Āḳıbet anlara destūr virdi
Yehūdā ayruḳı yola kirdi
Ol İbn-i Yemen ile ḳalur imdi

Ta'cīl birle ḳatarlaşu anlar keldi
Bu aḥvāli Ya'ḳūba ẓāhir ḳıldı
İbn-i Yemen aḥvāli düşvār oldı
Yehūdā anıng ile ḳaldı şimdi[3640]

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin eserinde de Ali'nin eserindekine benzer şekilde kardeşlerin yola çıkışının Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla Hz. Yusuf'a

[3639] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 276.
[3640] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 278.

iletildiği ve Cebrail'in, Bünyamin'i karşılaması için Hz. Yusuf'a tembihte bulunduğu bilgisi verilir:

Cebrâil inüp geldi
Ḥaḳuǹ selâmını ḳıldı
Yâ Yûsuf durġıl didi
Yâmini ḳarşulayu

Bu ṭonların çıḳarġıl
Ġarîpler ṭonın geygıl
Deve üstüne bingıl
Var Yâmini getürü[3641]

Tahkiyenin devamında, Ali'nin anlatısında olduğu gibi Hz. Yusuf'un, Bünyamin'i Mısır'a giriş kapılarından biri olan Şam kapısında karşıladığı ifade edilir.[3642]

Hz. Yusuf'un, kardeşiyle beraber Şam kapısından saraya doğru gittikleri esnada kolundaki elli bin Mısır altını değerindeki bileziği çıkarıp Bünyamin'e hediye ettiği şeklindeki ayrıntı, eserdeki önemli ayrıntılardandır:

Yûsuf ḳoluından çıḳardı
Bilezügin darturdı
Elli biǹe degerdi
Mışır altûn ḳıymetlü

Ḳızıl yaḳûtdan idi
İbn-i Yâmin'e virdi
Nidesin bilümedi
Ṣırça bilezük diyü

[3641] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 236-237.
[3642] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 237.

Andan Yûsuf eyitdi
Ḳoluňa geçür didi
Gel benümile didi
Ḳardaşlarıňa varu[3643]

Yukarıda bahsi geçen bileziğin, Bünyamin'in kardeşleri tarafından fark edilmesi sonrası her biri tarafından teker teker denense de hiçbirine uygun gelmediği ve nihayetinde bileziğin kardeşler tarafından yeniden Bünyamin'e verildiği ifade edilmektedir.[3644]

Eserde, Ali'nin varyantının aksine Hz. Yusuf ve Yâmin'in saraya ayrı ayrı değil birlikte girdikleri görülür:

Pes ikisi vardılar
Ḫaṣ sarâya girdiler
Ḳardaşların gördiler
Yûsuf eydür var yürü[3645]

Yine Haliloğlu Ali'nin varyantında, Hz. Yusuf'un kardeşlerini ağırlamak için hususi olarak yaptırttığı bir saraydan bahsedilir ki bu sarayın ölçülerinin Ali'nin varyantıyla benzer özellikler taşıdığı görülür:

Sulṭân Yûsuf buyurdı
Yeňi sarây yapdurdı
Uzunı ḳırḳ arşûn idi
Hem eni de ol denlü[3646]

[3643] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 237.
[3644] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 237.
[3645] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 237.
[3646] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 239.

Tahkiyenin bu kısmında, Hz. Yusuf'un kardeşleri için hazırlattığı sarayın duvarlarına aynı yüzyıldaki Ali'nin anlatısında dile getirildiği şekliyle Hz. Yakup'un resmini çizdirdiği ve başından geçen maceraların anlatıldığı yazıları duvara kaydettirdiği bilgisi verilir.[3647]

Yine aynı müellifin, Ali'nin anlatısında olduğu gibi Hz. Yusuf'un kimliğini, kardeşi Yâmin'e oğlu Mesâlim aracılığıyla açıklattığı görülür:

Bu kez Yûsuf buyurdı
Misâlümi ḳıġırdı
Yür içerü gir didi
Ammûň ile oturu

Eger saňa baḳarsa
Kimsin diyü ṣorarsa
Kimün oġlısın dirse
Eydivirgil ṭosṭoġru

…

Miṣâlüm durdı vardı
Ammûsi ḳatına girdi
Yâmin baḳuben gördi
Ṣordı aňa kimsin diyü

…

Eydür ben Miṣâlümem
Yûsuf nebi oġlıyam

[3647] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 239.

Mışırda sulṭân budem
Benüm atamdur bellü[3648]

Haliloğlu'nun varyantında, bundan sonraki hadiselerin Ali'nin varyantında olduğu gibi sırasıyla Hz. Yusuf'un, kardeşi Yâmin vasıtasıyla babasının perişan hâlinden ve gözlerinin görmemesinden haberdar olması, Hz. Yusuf'un kardeşlerine oynayacağı oyunu Yâmin ile paylaşıp ondan icazet alması şeklinde tahkiye edildiği görülür.[3649]

Hadisenin devamında, Yâmin'in dilinden söylenen bir manzumede, Hz. Yusuf'un kuyuya atılmasından, kardeşleriyle yeniden bir araya gelmesine kadar geçen zamanın kırk yıl olduğu bilgisi verilir:

İbn-i Yāmin aġladı
Ḳırḳ yıl aġladum didi
Bu sa'at buldum didi
İmdi yine ayrılu[3650]

Ali'nin anlatısında, Yamin'in sahip olduğu çocuk sayısı on iki olarak belirtilirken Haliloğlu Ali'de ise Yâmin'in üç çocuk sahibi olduğu bilgisine rastlanılır:

Yâmin eydür evlendüm
Üç dâne oġul buldum
Ḳamusına ad virdüm
Efâlüňe beňzeyü

Biri adın Ḳurd virdüm
Hem birine Ḳan didüm

[3648] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 240-241.
[3649] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 242-243.
[3650] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 242.

Birine Yûsuf didüm
Adları budur diyü

…

İbn-i Yâmin eyitdi
Ol ḳardaşlarum geldi
Seni ḳurd yedi didi
Ḳanlu gönlek gösterü

Bir oğluma Ḳurd didüm
İkinciye Ḳan didüm
Üçünci Yûsuf didüm
Derdüni unutmayu[3651]

Yukarıdaki dörtlüklerden anlaşıldığı üzere, Yâmin'in çocuklarına verdiği isimlerin her biri, Hz. Yusuf'un başından geçen macerasını hatırlatıcı birer işarettir.

Hadisenin bundan sonraki kısmında, Ali'nin anlatısına çok yakın bir tahkiye ile Hz. Yusuf'un, kardeşi Yâmin'in çuvalına bir altın kile yerleştirdiği belirtilirken Ali'nin eserinin aksine Hz. Yusuf'un, hırsızlık suçlamasıyla biraderlerinin arkasından kendisinin gitmediği, onları muhafızlarını gönderip gözaltına aldırdığı ifade edilir:

Yûsuf bir ḳaç ḳola dir
Ol ḳafleye yitüŋ dir
Dutup tiz getürüŋ dir
Uġrılıḳ oldı diyü

Çün kişiler atlandı
Ḳâfileye yetişdi

[3651] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 242-243.

Bunlaruň biri çaġırdı
Yâ ḳafle durġıl diyü[3652]

Tahkiyenin devamında, kardeşlerin yüklerinin aranması işinin kafilenin yeniden saraya, Hz. Yusuf'un huzuruna getirildikten sonra gerçekleştiği ve çalındığı iddia edilen altın kilenin diğer eserlerde olduğu gibi Bünyamin'in yükünden çıktığı bilgisi verilir.[3653]

Bünyamin'in yükünden çıkan kilenin, kızıl yakuttan ve yüz bin altın ederinde olduğu belirtilir:

Andan bu ḳullar eydür
Ol ṣa' ḳızıl yaḳutdur
Yüz biň altun ḳıymetdür
Tiz virün bize girü[3654]

Haliloğlu Ali'nin anlatısında da Ali'nin anlatısında belirtilen hırsızlık yapan bir kimsenin, Mısır'daki âdetlere göre iki yıl boyunca çaldığı malın sahibine kulluk etmesi ayrıntısına yer verildiği görülür:

Ol vaḳt uġrı olanı
Bir yavuz iş ideni
Sulṭân dutardı anı
İki yıl ḳulluḳ ḳılu[3655]

[3652] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 244.
[3653] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 244-245.
[3654] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 245.
[3655] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 245.

Yine Haliloğlu Ali'nin eserinde, Ali'nin eserinde bahsi geçen Hz. Yusuf'un kilesinin, Bünyamin'in yükünden çıkmasının neticesinde diğer kardeşlerin, Bünyamin'in aslı için hırsızlık suçlamasında bulunmaları hadisesine benzer şekilde yer verildiği görülmektedir:

Bunlar eydür n'olduňuz
Bu oġlan aṣlı yavuz
Sulṭân bizden işit söz
Yâmin aṣlıdur uġru

Ḳarındaşı varıdı
Hem adı Yûsuf idi
Ol daḫı uġru idi
Buncılayın bedḫûlu

Ol Yûsuf uġru idi
Dâyesinde dururdı
Dört yaşına çün irdi
Ya'ḳûb girü dileyü

Ol dâye severidi
Bir boncuġı varıdı
Ḳızıl yaḳutdan idi
Delim altun ḳıymetlü

Ol boncuġı getürdi
Yûsuf ḳolına baġladı
Yûsufı ışmarladı
Atasına degirü

Temâm birḳaç gün geçdi
Dâye ardınca geldi

Ol boncuġı gizledi
Dâyeye göstermeyü

Ya'ḳûb anı aradı
Boncuġı anda buldı
Girü dâyeye vardı
Uġrulıḳ ḳılduň diyü[3656]

Yukarıdaki dörtlüklerden, Hz. Yusuf'un çocukken hırsızlıkla itham edilmesine sebep olan nesnenin bir boncuk ya da boncuk biçimindeki bir yakut olduğu anlaşılmaktadır.

Hadisenin bundan sonraki sekansları; kardeşlerin bir saldırıyla İbn-i Yâmin'i kurtarma düşünceleri, Hz. Yusuf'un bu hadiseyi sezip onları engellemesi, kardeşlerden Yehuda'nın da İbn-i Yâmin'le birlikte Mısır'da kalması Ali'nin varyantında olduğu gibidir.[3657] Bu kısımda, Ali'nin anlatısından farklı olarak Hz. Yusuf'un küçük oğlunun isminin Efrâyim olduğu ifade edilir:

Didi Efrâyim vargıl
Şol arḳalarında durġıl
Arḳasını ṣıġaġıl
Elüňle duydurmayu[3658]

14. yüzyıl anlatılarından Darîr'de, Haliloğlu Ali ve Ali'nin eserlerinden farklı olarak Hz. Yusuf'a kardeşlerinin Mısır'a geldiğini iletenin Cebrail değil, Mısır'a giriş kapılarında kolluk vazifesi yapan bekçiler olduğu ifade edilir:

bekçiler yūsufa geldiler girü

[3656] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 245-246.
[3657] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 247.
[3658] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 247.

ol yigitler girü geldiler diyü[3659]

Diğer anlatıların aksine Darîr'in anlatısında, kardeşlerinin Mısır'a ayrı kapılardan girmeleri isteğinin Hz. Yusuf'tan geldiği bilgisi yer alır:

ḥükm ḳıldı yūsuf ol dem anlara
ikişer girsün ḳapudan şehre

geldi maḥbūblar bunlar gördiler
degme ḳapudan ikişer girdiler

yine evvelki sarāya anları
ḳondurub(an) ḫoş görürler bunları[3660]

Yukarıdaki manzumeden, Haliloğlu Ali ve Ali'nin eserlerinde dile getirilen Hz. Yusuf'un, kardeşi Bünyamin'i Mısır'a giriş kapılarından aldığı ve saray yolculuğu esnasında kolundaki bileziği Bünyamin'e verdiği şeklinde bir tahkiyenin Darîr'in eserinde yer almadığı anlaşılmaktadır.

Eserde, kardeşlerin ilk seferde Hz. Yusuf tarafından yüklerinin içine konulan sermayelerini ikinci gelişlerinde babaları Hz. Yakup'un mektubuyla birlikte Hz. Yusuf'a teslim etmek istedikleri belirtilir:

didiler şāha uş bu altunları
yükümüz içinde bulduḳ biz bunı

altunları yūsuf öñünde ḳodılar

[3659] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 423.
[3660] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 423.

nāmeyi hem şāh eline virdiler[3661]

Hz. Yusuf'un, babasından gelen mektubu aldıktan sonra kardeşleri için sofra kurdurduğu ve kardeşlerini ikişerli şekilde sofraya oturttuğu belirtilirken sofrada yalnız kalan Bünyamin'in yanına da kendisinin oturduğu görülür.[3662]

Yukarıdaki hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un halk içinde yemek yemediğini belirterek Bünyamin'i de yanına alıp tenha bir odaya çekildiği ve bu esnada yüzündeki nikabı açarak kimliğini Bünyamin'e bildirdiği bilgisi verilir.[3663]

Diğer bütün anlatılarda dile getirilen Hz. Yusuf'un, kardeşlerine oynayacağı oyunu Bünyamin ile paylaşıp ondan icazet aldığı ayrıntısına Darîr'in anlatısında da yer verildiği görülür.[3664]

Eserdeki önemli ayrıntılardan birinde Hz. Yusuf'un, kardeşlerini üç gün boyunca sarayında misafir ettiği ve sonrasında onlardan, talep ettikleri zahire için bu kez de para almadığı ifade edilir:

geldi yūsuf oldı taḫt üzre revān
her birine ḳıldı baḫşişler 'ıyān

ol getürdükleri biň biň altunı
anlara bağışladı girü anı

iki onca ibn-i yāmine virir
ḳamusından yigrek anı ḫoş görür

üç gün anları ḳondurdı tamām
yükleri girü buyurdı ve's-selām

[3661] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 425.
[3662] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 426-428.
[3663] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 428-430.
[3664] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 431.

anlaruňla kārbān kim geldiler
pādişāhdan ḳamu buġday aldılar

yūsufuň bir ḳızıl altun ṣa‘ var
anuňıla ya‘nī buġday ölçülür

ibn-i yāmin(üň) yükinde ḳodılar
ṣaḳladılar kim anı görmediler

baġladılar yüklerin bunlar hemān
yükleriyle yola girdiler hemān[3665]

Yukarıdaki manzumede, Haliloğlu Ali ve Ali'nin anlatılarında olduğu gibi Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin yüküne sakladığı nesnesin altından mamul bir kile olduğu bilgisi yer alır.

Eserde Haliloğlu Ali'nin eserinde olduğu gibi kardeşlerin kervanını durdurmak ve tahkikat yapmak üzere Hz. Yusuf'un kendisinin içinde olmadığı bir grubu kervanın arkasından gönderdiği ve kervandaki araştırmanın, kervanın durdurulduğu bölgede yapıldığı, nihayetinde diğer bütün eserlerde olduğu gibi Hz. Yusuf'un çalınan kilesinin Bünyamin'in yükünden çıktığı bilgisi verilir.[3666]

Darîr'in anlatısında, o dönemdeki âdetlere göre hırsızlık yapan kişinin, herhangi bir süre tahdidi olmaksızın malın sahibine kulluk etmesi gerektiği şeklinde bir bilginin yer aldığı görülür:

eytdiler kim ol timini kim çala
ḳavl ola kim anuň işi ḳul ola[3667]

[3665] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 432-433.
[3666] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 433-434.
[3667] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 434.

Hz. Yusuf'un adamlarınca çalınan altın kilenin Bünyamin'in yükünden çıkması üzerine Bünyamin'in derdest edilerek Mısır'a götürüldüğü ve diğer kardeşlerin bir müddet daha o bölgede kalarak Bünyamin'i kurtarmak için fikirler ürettikten sonra Mısır'a dönüp Hz. Yusuf'tan Bünyamin'in bağışlanmasını rica ettikleri ifade edilir.[3668]

Hz. Yusuf tarafından, kardeşlerin çabalarına olumlu yaklaşılmaması üzerine kardeşlerin, içlerinden birini Bünyamin yerine Hz. Yusuf'a kulluk etmesi şeklindeki taleplerine de Hz. Yusuf'un, bu şekildeki bir teklifi âdil bulmayarak bir önceki teklif gibi reddettiği bilgisi eserde şöyle dile getirilir:

gel anı vir al bizüm birimüzi
ḳılma maḥrūm anda ol pīrümizi

birimüz bunda saňa ḳul olmaġa
ḫıẕmete ḳullıġa maḳbūl olmaġa

yūsuf eydür ben size güç itmezem
suçı yoḳ kişilere suç itmezem

oġrım oldur ṭutam anı ben size
anuň içün ḳılmayam ben güç size

nice kim cehd eylediler olmadı
yūsuf anlara maḥābe ḳılmadı[3669]

Hz. Yusuf'un, iki ayrı tekliflerine de olumsuz cevap vermesi sonrasında kardeşlerin fikir birliği ederek Bünyamin'i kurtarmak maksadıyla Hz. Yusuf'a karşı

[3668] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 434-435.
[3669] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 436.

güç kullanmak istedikleri, kardeşlerin bu yollu düşüncelerini Hz. Yusuf'un, kardeşleri arasına yerleştirdiği bir casus yoluyla haber aldığı eserdeki önemli ayrıntılardandır.[3670]

Hadisenin devamında, kardeşler ile Hz. Yusuf'un on bin tutarındaki askerlerinin ciddi mücadelelere giriştiği ve vuruştuğu bilgisi verilirken Hz. Yusuf'un bu cenk hadisesine son vermek için elindeki mucizevi bir mendili kardeşlerine doğru sallayıp silkerek onların gücünü elinden aldığı belirtilir.[3671]

Eserde, hadisenin bundan sonraki kısmında, Mısır şahının Hz. Yusuf'un kardeşlerini üç gün süreyle zindana attırdığı ayrıntısı dile getirilir:

eyle ḳıldı yūsuf anları ḫarāb
tā sarāy öñine geldi bā-şitāb

ḳamu anları getürdiler girü
anlara zindān buyurdı şāh ulu

anları zindān içine ṣaldılar
üç gün anlar ḥabs içinde ḳaldılar[3672]

Kardeşlerin zindandan çıkarılmasını sağlayanın Hz. Yusuf olduğu[3673] bilgisinin verildiği eserde, son olarak Yehûdâ'nın, kardeşlerinden izin alarak Mısır'da kaldığı ifade edilir.[3674]

Aynı yüzyıldaki Süle Fakîh'in anlatısında da babalarından aldıkları tembih doğrultusunda Mısır'a ikişerli gruplar hâlinde farklı kapılardan girdikleri belirtilen kardeşlerden Bünyamin'in tek başına olduğu hâlde Kenan kapısından şehre girdiği ifade edilir.[3675]

[3670] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 437.
[3671] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 438-440.
[3672] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 440.
[3673] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 441.
[3674] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 442.
[3675] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 361-362.

13. yüzyıl anlatılarından Ali ve Haliloğlu Ali'de belirtilen Cebrail'in haber vermesi üzerine Hz. Yusuf'un, Bünyamin'i kapıda karşılaması hadisesinin Süle Fakîh'te ufak bir farklılıkla Bünyamin'in, Kenan kapısından şehre girdiği, sonrasında yolunu kaybettiği ve Cebrail'in hadisenin bu esnasındayken Hz. Yusuf'a haber verip kardeşini buldurttuğu şeklinde ele alındığı görülür.[3676]

Eserde, Cebrail'in diğer eserlerle benzer şekilde Hz. Yusuf'tan, Bünyamin'in yanına tebdilikıyafet olarak gitmesini salık verdiği belirtilir:

Fülān yirde oturur ḥayrān u zār
Donuňı degşür ṭurı gel anda var

Deveye bin yüzüňe niḳābuň ur
Ḥasretüňdür al sarāyuňa getür[3677]

Yine Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatılarında saraya dönüş yolculuğu esnasında Hz. Yusuf'un, Bünyamin'e kolundaki bileziği hediye olarak vermesi ayrıntısına Süle Fakîh'te de yer verildiği görülürken bileziğin kıymetli taşlarla tezyin edilmiş on iki bin altın değerinde olduğu bilgisi verilir:

Bir bilezük varıdı ḳolında hem
Ḳıymeti ṭaşlar ile olmış behem

On iki biň altun anuň ḳıymeti
İki başı la'lidi hem ḳıymeti

Hem anı Yūsuf ḳolından çıḳarur
İbn-i Yāmin eline ṣunıvirür[3678]

[3676] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 362-363.
[3677] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 363.
[3678] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 365.

Süle Fakîh'te, Haliloğlu Ali ve Ali'nin anlatılarında görüldüğü gibi Bünyamin'in kolundaki bileziğin kardeşleri tarafından tek tek denendiği ve fakat bileziğin, hiçbirinin koluna uygun düşmediği bilgisine yer verilir.[3679]

Eserde, daha önce Ali ve Haliloğlu Ali'nin eserlerinde dile getirilen Hz. Yusuf'un, kardeşleri için hususi olarak saray yaptırdığı bilgisinin verildiği görülürse de burada diğer iki eserin aksine Hz. Yusuf'un, kardeşleri için net bir sayı belirtilmeden muğlak bir tanımla birden çok saray yaptırdığı bilgisi verilir:

Yūsuf anda bir iki sarāy yapar
Atasıla kendüyi bile yazar

Atasından nice ayrulduġunı
Ḳuyuya girip daḫı n'olduġını

Daḫı kervān ḳuyuya geldüklerin
Yūsufı ol ḳuyuda bulduḳların

Ḳardaşlaru varuban ṣatduḳların
Çevre yanın aluban ṭurduḳların

Aňa üç dürlü 'ayıb urduḳların
Aġlayıcak silleler urduḳların

Ḳamusını ol sarāya yazdurur
Naḳş-ı muṣavver buları ḳazdurur[3680]

Yukarıdaki manzumede, Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatılarında da yer verilen sarayın duvarlarında Hz. Yakup'un resminin olması ve kardeşlerinin Hz. Yusuf'a

[3679] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 370-371.
[3680] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 374-375.

yaptıkları bütün eziyetlerin sarayın duvarlarına kaydedilmiş olması gibi ayrıntıların yer aldığı görülür.

Hz. Yusuf'un, kardeşleri için yaptırdığı sarayda ziyafet vermesi üzerine saraya davet edilen kardeşlerin, duvarda gördükleri şeyler hakkında üzüldükleri, korkuya kapıldıkları ve nedamet duydukları belirtilir.[3681]

Anlatıda, Hz. Yusuf'un kimliğini kardeşi Bünyamin'e bildirmesini isteyenin Cebrail olduğu belirtilirken Hz. Yusuf'un bu işi, oğlu Mîselüm vasıtasıyla icra ettirdiği belirtilir:

Yūṣufuň bir oġlı varıdı laṭīf
Adı Mīṣelüm-idi yavlaḳ ẓarīf

Oḳudı Yūsuf ol oġlın ḳatına
Söyledi işbu sözi ḫiẕmetine

Didi ey oġlum sözüm işidesin
Ben ne kim dirsem sen anı idesin

Şol yiňi sarāya varġıl tīz didi
Bir yigit var yaluňuz görgil didi

Ḳardaşımdur ol yigit var gör anı
Bir dem otur bile göňlin şor anı

Gör saňa ne kim dirise diňlegil
Tīz yine gel anı baňa söylegil

Zīrā Cebre'īl gelüben söyledi
İbn-i Yāmine özüň bildir didi

[3681] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 375-377.

Ayruġundan gizle didi özüñi
İbn-i Yāmin'den çevürme yüzüñi

Çünkü Taňrı buyruġı budur baňa
Sen daḫı oturma ṭur varġıl aňa[3682]

Hadisenin devamında, Mîselüm'ün amcası Bünyamin'e kendisinin ve babasının kim olduğunu bildirdiği[3683] sonrasında Hz. Yusuf ile Bünyamin'in kimsenin bulunmadığı bir yerde yan yana geldikleri belirtilir.[3684]

Hz. Yusuf'un, Bünyamin ile hasbıhâlinde babasının gözlerinin görmediğini ve büyük bir üzüntüye gark olduğunu öğrendiği[3685] sonra kardeşine diğer anlatılarda olduğu gibi burada da kendisiyle ilgili yaptığı plandan bahsederek Bünyamin'den icazet aldığı bilgisi verilir.[3686]

Eserdeki bir başka ayrıntıda, Bünyamin'in evlenip üç oğul sahibi olduğu ve bunların her birine Hz. Yusuf'un başından geçen hadiselerden ilham alarak isimler verdiğinden bahsedilir:

Üç er oġlancuḳ ṭoġurdı o ḫatun
Anlaruñla eglenürem düni gün

Virdüm anuň üçine üç dürlü ad
Anlar ile ḳılaram göñlümi şād

Birine Ḳurd ad virdüm birine Ḳan
Hem birisi adı Yūsufdur 'ayān

[3682] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 382.
[3683] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 384.
[3684] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 386-387.
[3685] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 388-389.
[3686] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 394-395.

…

İbn-i Yāmin eydür ey kān-ı kerem
İdeyüm maḳṣūd bunda ne-idi bunda hem

Seni ataňdan dileyüp aldılar
Ḳardaşlaruň teferrüce vardular

Vardılar anda seni yitürdiler
Göňlegi babama getürdiler

Ḳıpḳızıl ḳana bulaşdurmışlar anı
Ya'nī kim ḳurda yidürmişler anı

Ḳurda bühtān eyleyüp ḳavladılar
Atam öňünde gelüp aġladılar

Biz anı girçek ṣanurduḳ hemān
Yaḳdı firāḳuň odı bunca zamān

Ben daḫı oġlanlarumuň resmini
Ḳurd u Ḳan u Yūsuf urdum simini

Tā ki derdüň bu cānumdan gitmeye
Bu ḳarındaş ismüňi unutmaya[3687]

Süle Fakîh'in anlatısında, kardeşlerin Mısır'a bu ikinci gelişlerinde ne kadar ve ne karşılığında buğday aldıkları belli olmasa da Hz. Yusuf'un, altından kilesini Bünyamin'in yüküne kendi elleriyle gizlediği ifade edilir:

[3687] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 391-392.

Vardı bunlar getürür çuvalını
İşid imdi sen Yūsufuň alını

Buġdayı çuvallarına ṭoldurur
Ḳızıl altun kile ile ölçdürür

Onına daḫı virür buġday iyü
Ṣoňı İbn-i Yāmini ḳor ol ulu

Aňa daḫı virdiler buġdayını
Görgil imdi sen Yūsuf rāyını

İbn-i Yāmin çuvalından kīleyi
Gizledi Yūsuf ki ḳıla ḥīleyi

Buġday ile çuvala ḳoydı bile
Ḳardaşları ġāfil andan ne bile

'Āḳibet çuvalları yükletdiler
Yüriyüp tā illerine gitdiler[3688]

Kervanın peşinden adamlarını gönderten Hz. Yusuf'un, kervanı Mısır'a getirip kileyi arama işini sarayda yaptığı belirtilirken diğer eserlerde olduğu gibi burada da Hz. Yusuf'un kilesinin, Bünyamin'in yükünden çıktığı ifade edilir.[3689]

Aynı müellifin, Ali ve Haliloğlu Ali'de yer verilen hırsızlık yapan kimsenin, çaldığı malın sahibine iki yıl boyunca hizmet etmesi gerektiği âdetine eserinde şöyle yer verdiği görülür:

[3688] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 399.
[3689] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 400-403.

Her ne kim anuň uġurlanurısa
İssine gelüp anı dilerise

Māluň issi uġruyı alurıdı
Mālı ile evine gelüridi

İki yıl ḳullanurıdı ol kişi
Nesi olsa aňa işledür işi

İki yıldan ṣoňra ḳılurdı āzād
Gideridi ol kişi olurdı şād[3690]

Eserde kardeşlerin, babaları Hz. Yakup'a verdikleri sözden ötürü Hz. Yusuf'a, Bünyamin yerine kendilerini alıkoyabileceğini belirttikleri bir teklifte bulundukları bilgisi verilirse de Hz. Yusuf'un bu şekildeki bir uygulamanın günah olacağını belirterek kardeşlerinden gelen teklifi kabul etmediği ifade edilir.[3691]

Hz. Yusuf'un, Bünyamin'e izin vermeyeceğini anlayan kardeşlerin, fikir birliğiyle güç kullanıp Bünyamin'i kurtarmaya karar verdikleri belirtilirken[3692] Hz. Yusuf'un durumu anladığı ve küçük oğlu Mâmil'den yardım istediği şöyle ifade edilir:

Bildi Yūsuf kim bular savaş ḳılur
Varuban zindāna ḳardaşın alur

Küçük oġlı Yūsufuň Māmilidi
Yūsuf ol oġlanı anda oḳudı

Didi ey Māmil varasın şunlara
Bir ḫaber diyem ḳılasın anlara

[3690] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 402-403.
[3691] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 411.
[3692] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 412.

Daḫı bunlar varuban çağırmadın
Na'ra urup zindān ehlin ḳırmadın

Tīz iriş anlaruň arḳasın ṣıġa
Kim Çalabum bunlaruň ḫışmın ṣava

Elüňile ṣıġa bir bir bunları
Kim bularuň kesile ḳuvvetleri

Ġāfil olma tīz vargıl iriş
Didügüm eyle bulara var ṭuruş

Vardı Māmil gördi ol onı bile
Ḳılıç ḳaftan silāḥ u oḳ yayıla

Vardı Māmil hem ol yirde ṭurur
Ḳarşu baḳdı bunları gördi gelür

Vardı Māmil bunlara elin urur
Taňrınuň ḳudretini gör ne ḳılur

Güçleri ḳuvvetleri hīç ḳalmadı
Ne ḳadar çağırdılarsa olmadı

Çıḳmadı boğazlarından ünleri
Ṣanasın kim oda yandı cānları

Ol ḳuvvet kim bunlarda varıdı hem
Ẕerre ḳalmadı kesildi ne diyem

Ḳuşluġa degin bular anda ḳalur

Birbirine baḳuban zārī ḳılur[3693]

Görüldüğü gibi Hz. Yusuf'un, oğlu Mâmil'in amcalarının arkasını sıvazlayarak onlardaki gazabı aldığı yukarıdaki manzumede ifade edilmiştir.

Eserde son olarak birçok eserde olduğu gibi kardeşlerden Yehûdâ'nın Mısır'dan gitmeyip Bünyamin'in yanında kaldığı bilgisi verilir.

14. yüzyıldaki bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısında Garîb'in, Süle Fakîhte olduğu gibi kardeşlerin Mısır'a ikişerli biçimde girdiğini belirttikten sonra tek kalan Bünyamin'in yolunu kaybettiği, bu esnada Allah tarafından Cebrail'e verilen emirle Cebrail'in Hz. Yusuf'a, kardeşi Bünyamin'in geldiğini haber verdiği ve onu alıp saraya getirmesini istediği bilgisinin verildiği görülür.[3694]

Hadisenin devamında, Süle Fakîh'te de belirtildiği gibi Hz. Yusuf'un, Bünyamin'i Kenan kapısı girişinde bulduğu ifade edilir:

Arayu Ken'ān ḳapusına varur
Ḳardaşını gördi bir yirde ṭurur

Ḳarşudan Yūsuf varur selām virür
İbni Yāmin ṭurdı selāmın alur[3695]

Yine Garîb'in eserinde; Ali, Haliloğlu Ali ve Süle Fakîh'in eserlerinde yer alan Hz. Yusuf'un, kolundaki bileziği Bünyamin'e hediye etmesi hadisesine yer verilirken bileziğin değerinin ne olduğunun belirtilmediği görülür:

Yūsuf ol-dem bilezügin çıḳarur
İbni Yāmin'e anı ṣunıvirür

[3693] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 413-414.
[3694] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 647-650.
[3695] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 651.

İbni Yāmin n'eylerem dir ben bunı
Güldi Yūsuf işidicegez anı

İbni yāmin zīrā anı bilmez-idi
Yūsuf anı ḳoluňa daḳġıl didi

Armaġanım ola saňa yā yigit
İbni Yāmin ḳolına ṭaḳdı becid[3696]

Garîb'in eserinde de Ali, Haliloğlu Ali ve Süle Fakîh'in eserlerinde tahkiye edildiği gibi Hz. Yusuf tarafından Bünyamin'e hediye edilen bileziğin diğer kardeşler tarafından Bünyamin'den alınıp denendiği belirtilse de nihayetinde bileziğin Bünyamin haricindekilere uymadığı ve onun yeniden Bünyamin'e verildiği ifade edilir.[3697]

Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatılarında olduğu gibi Hz. Yusuf'un, kardeşlerini ağırlamak maksadıyla yaptırdığı belirtilen bir saraydan bu anlatıda da bahsedildiği görülür. Buna göre bahsi geçen bu sarayın iç tasarımının diğer iki anlatıyla paralel bir şekilde tarif edildiği anlaşılmaktadır:

Bir sarāy yapdurdı ol ṣan'at-ıla
Ṭoldurur anuň için zīnet-ile

Yazdı aňa cümle kendi ḥālini
Atasıyla kendünüň aḥvālini

Atasından anı ayırdıḳların
Söyledükçe silleleri urduḳların

[3696] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 653.
[3697] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 656-657.

Şem'ūn eline bıçaġın aldugın
Öldüreyin diyübeni geldügin

Bir eliyle şaçına yapışdugın
Keseyin başıñı diyü ṭutdugın

Ruvīl'e hem yalvarup şıġındugın
Ol da ḳarşudan yüzine urdugın

Boġazına ip ṭaḳup yitdüklerin
Azugını yābana atduḳların

Bir ḳuyuya anı şarḳıtdıḳların
İpini kesüp aşaġı bıraḳdıḳların

Gelüben ḳuyuda bumaduḳların
Yā bezirgāna anı ṣatdıḳların

Bezirgān ḳul diyü inanmadugın
Yūsuf da ben ḳulın diyü söylědügin

Yazdı bunı dīvāra naḳş eyledi
Başına ne geldi ise söyledi[3698]

Hadisenin devamında, duvarda kayıtlı olan bu yazıları kardeşlerden ilk olarak görüp okuyanın Ruvîl olduğu belirtilirken duvardaki yazıların içeriklerini diğer

[3698] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 658-659.

kardeşlerine anlatınca hepsinin büyük bir kaygı ve korkuya gark oldukları, önlerine konan yemekleri yiyemedikleri bilgisi verilir.[3699]

Kardeşlerinin korkudan dolayı yemekleri yiyememeleri üzerine Hz. Yusuf'un, onları bir diğer saraya naklettirdiği ve bu yeni sarayda kurulan sofrada ikişerli biçimde oturduklarından Bünyamin'in yalnız kaldığı, bu yüzden de Hz. Yusuf'un Bünyamin'i alıp başka bir haneye geçerek orada birlikte yemek yedikleri belirtilir.[3700]

Yine anlatıdaki bir ayrıntıda, Hz. Yusuf'un kim olduğunu kardeşi Bünyamin'e iletenin Ali, Haliloğlu Ali ve Süle Fakîh'in anlatılarında dile getirildiği gibi oğlu Mīşām olduğu ifade edilir.[3701]

Diğer anlatılarda olduğu gibi Garîb'in anlatısında da Hz. Yusuf ile Bünyamin'in birbirlerine kavuştuklarında uzun uzun hasbihâl ettikleri görülür:

İbni Yāmin didi ey ḳardaş baňa
Ne ṣorarsın anı diyem ben saňa

Sen gidelden berü aġlar gülmedi
Kimse anuň ḥālini hīç bilmedi

İki gözler görmez oldı oturur
Ḥasretiňden düni gün zārī ḳılur

Uyur-iken iňiler Yūsuf diyü
Uyanıcaḳ hem aġlar Yūsuf diyü

Gözleri aġrıdı bükūldi bili
Key ża'īf olmış-durur anuň ḥāli[3702]

[3699] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 660-661.
[3700] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 662-664.
[3701] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 665-667.
[3702] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 670.

Yukarıdaki manzumede, diğer bütün anlatılarda dile getirilen Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'tan ayrı kalması sonrası içine düştüğü perişan ahval ve nihayetinde gözlerini kaybetmesinden bahsedilir.

Hz. Yusuf ile Bünyamin'in hasbihâli sırasında, Hz. Yusuf'un sorusu üzerine Bünyamin'in verdiği cevaptan evlenip üç oğul sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Bu çocukların isimleri de eserde şöyle dile getirilmektedir:

Hem üç oġlum ṭoġdı andan ey cüvān
Biri Yūsuf biri ḳurtdur biri ḳan[3703]

Yine aynı hasbihâldeki bir ayrıntıdan Hz. Yusuf'un babasından ve Bünyamin'den ayrı olarak geçirdiği zamanın kırk yıl olduğu bilgisine ulaşılır:

İbni Yāmin didi nice ayrılam
Ḳırḳ yıl ayrıyam güc-ile bulmışam[3704]

Diğer bütün anlatılarda olduğu gibi Garîb'in anlatısında da Hz. Yusuf'un, Bünyamin'i yanında alıkoymak için kardeşlerine oynayacağı oyunu Bünyamin'e anlattığı ve ondan icazet aldığı görülür.[3705]

Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin çuvallarını buğdayla doldurduğu ve bu esnada gizlice kilenin Bünyamin'in çuvalına konulduğu belirtilen eserde, kardeşlerin buğday için yaptıkları herhangi bir ödemeden bahsedilmez:

Gine Yūsuf bunlara buġday virür
Cümlesinüñ çüvālını ṭoldurur

[3703] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 679.
[3704] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 681.
[3705] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 681-682.

Ṭuymadan anlar çü Yūsuf buyurur
Kīleyi çüvāl içine ḳoydurur

İbni Yāmin çüvālın ṣoňra ölçdiler
Kīleyi buġday ile hem ḳoydılar

Her kişi ġāfil çüvālını diker
Ḳullar ol kīleyi çüvāla ṣoḳar

Çün tamām oldı bular yükletdiler
Yūsuf'a çoḳ çoḳ du'ālar itdiler

Yūsuf-ıla cümlesi vidā'laşur
İbni Yāmin de bile esenleşür[3706]

Hadisenin bu kısmında, Garîb'in orijinal bir ayrıntıya yer verdiği ve kardeşlerin kervanının, Mısır'dan ayrıldıktan sonra bir gün bir gecelik mesafe kat ederek Basra adında bir yerleşim yerine vardıklarını belirttiği görülür:

Göçdiler bir gice bir gün gitdiler
Baṣra dirler bir köye çün yetdiler

Biş yüz atlu ardlarından irdiler
Ḫışm idüben bunları döndürdiler[3707]

Yine eserdeki bir başka ilginç ayrıntıda, Hz. Yusuf'un adamları tarafından hırsızlıkla itham edilen kardeşlerin[3708], Hz. Yusuf'un adamlarına verdikleri cevaptan,

[3706] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 685-686.
[3707] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 686.
[3708] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 686.

dönemin şeriatında hırsızlık yapan bir kişinin malın sahibine bir yıl boyunca köle olduğu şeklindeki bilgiye ulaşılır:

Uġrı māl issine bir yıl ḳul ola
Bulunursa biz onumuz ḳul ola

Zīrā Ṣuḥf'uň ḥükmi ol vaḳt buyıdı
Uġrı māl issine bir yıl ḳul-ıdı[3709]

Diğer eserlerde olduğu gibi burada da sözde çalınan kilenin Bünyamin'in çuvalından çıktığı belirtilir.[3710]

Hikâyenin devamında, kilenin Bünyamin'in çuvalından çıkmasının ardından diğer kardeşlerin bu işe şaşırmadığı çünkü onun kardeşinin de hırsız olduğu yollu bir suçlamayla[3711] Hz. Yusuf'un başından geçen bir hadiseyi şöyle tahkiye ettikleri görülür:

Diňle imdi Yūsufuň uġurluġın
İdivirem saňa anuň n'eydügin

Ṭa'ām yirken birezin alur-ıdı
Çıḳarur faḳīrlere virür-idi

Yanımuzda bir put evi var-ıdı
Putı ḳırup yabāna atar-ıdı

Bir dilenci geldi bir gün ḳapuya
Kimse ṭuymadan yımurta virdi aňa

[3709] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 687.
[3710] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 688.
[3711] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 689.

Yūsuf'un uġruluġı işbu idi
Yūsuf'a bunlar bunı bir bir didi[3712]

Birçok anlatıda dile getirilen kardeşlerin, Bünyamin yerine içlerinden birinin Hz. Yusuf'un yanında tutsak olarak kalması teklifini, Garîb'in anlatısında da Hz. Yusuf'un şeriata uygun olmadığı gerekçesiyle kabul etmediği belirtilir.[3713]

Aynı anlatıda, bazı anlatılarla paralel bir tahkiyeyle Bünyamin'i, Hz. Yusuf'un elinden rica ederek alamayan kardeşlerin, bu işi zor kullanarak çözmeye çalıştıkları görülür.[3714]

Hadise; Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin bu durumunu fark ederek küçük oğlu Efrām'ı gönderip amcalarının arkalarını sıvazlatarak üzerlerindeki gazabı yok etmesi ile son bulur:

Yūsuf anlaruň ġażabını görür
Kiçi oġlu Efrām'a tīz buyurur

Didi oġul şunlara tīz varasın
Arḳalarını sıġayıp göresin

Ṭurdı Efrām anları ḳarşuladı
Her birine 'izzat ikrām eyledi

Her birinüň elin alur görişür
Arḳaların ṣıġayuban görişür

Geldi bunlar Yūsuf'uň ḳarşusına
Şöyle sütlük irişür ḳamusına

[3712] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 690-691.
[3713] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 692.
[3714] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 694.

Söyleseler ünleri çıḳmaz-ıdı
Kimse hīç yüzlerine baḳmaz-ıdı

Dirler-idi şol bize n'oldı meger
Şol oġlandan irişdi bize żarar

Bilmedük ol bizi geldi ṣıġadı
Tekin degil peyġamber aṣlıyıdı

'Ādet-idi çünki bunlar ḳaḳısa
Süt olurdı Ya'ḳūb aṣlı ṣıġasa

Ya'ḳūb aṣlı bunda vardur bildiler
Bī-mecāl olup ḳuruyup ḳaldılar[3715]

Eserde son olarak diğer eserlerde olduğu gibi Bünyamin ile ilgili çabalarından sonuç alamayan kardeşlerden Yehûdâ'nın, Mısır'da Bünyamin'in yanında kaldığı ve diğer dokuz kardeşin Kenan'a döndükleri bilgisi verilir.[3716]

14. yüzyılın bir diğer anlatısında Şeyyâd Hamza'nın, diğer birçok anlatıda tahkiye edildiği gibi bu başlıktaki hususların başlatıcı unsurlarını, kardeşlerin Mısır'a ikişerli gruplar hâlinde girmeleri, Bünyamin'in yalnız kalıp yolunu kaybetmesi üzerine Cebrail'den gelen emir ile Hz. Yusuf'un tebdilikıyafet Bünyamin'i karşılamaya gitmesi şeklinde tahkiye ettiği görülür.[3717]

Hadisenin devamında, yine birçok anlatıda yer verilen Hz. Yusuf'un, kolundaki bileziği Bünyamin'e armağan olarak vermesi hadisesine burada da diğerlerine benzer bir tahkiyeyle yer verilir. Buna göre Hz. Yusuf'un, Bünyamin'e

[3715] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 695-697.
[3716] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 700-701.
[3717] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 219.

armağan ettiği kızıl yakuttan bileziğin on iki bin Mısır altını değerinde olduğu şöyle ifade edilir:

böyle dėdi gösterdi şehrüñ yolın
aña ḳarşu sıġadı yūsuf ḳolın

çıḳardı bir demlūc vėrdi aña
ḳızıl yāḳutdan idi n'ėdem saña

bir demlūcdı kim dilese anı ṣatun
deger-idi on iki biñ mıṣrī altun[3718]

Hz. Yusuf'un refikliği ile saraya gelebilen Bünyamin'in kolundaki bileziğe diğer kardeşlerin el koymaya çalıştıkları, fakat bileziğin hiçbir kardeşe uygun gelmemesi üzerine Bünyamin'de kaldığı bilgisi diğer anlatılarla benzer şekilde Şeyyâd Hamza'nın anlatısında da yer bulur.[3719]

Aynı eserde, diğer bazı anlatılarda olduğu gibi Hz. Yusuf'un, kardeşleri için özel olarak yaptırdığı ve içindeki duvarlarında Hz. Yakup'un suretinin yanı sıra kardeşlerinin kendisine yaptıkları eziyetlerin de kayıtlı bulunduğu, eni ve boyu kırk arşın olan bir saraydan bahsedilir.[3720]

Hz. Yusuf'un, kardeşi Bünyamin'e kimliğini açıklama hadisesinin yine diğer birçok anlatıda olduğu gibi burada da oğlu Mişelüm vasıtasıyla gerçekleştirildiği belirtilir.[3721]

[3718] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 221.
[3719] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 223.
[3720] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 223-225.
[3721] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 229.

Mişelüm'ün, babasına haber vermesi sonrasında Hz. Yusuf'un, oğlu Mişelüm'den amcası Bünyamin'i kendi katına getirmesini istediği ve böylelikle iki kardeşin kavuşmasının gerçekleştiği bilgisi eserde şöyle tahkiye edilir:

gelür anı atasına bildürür
ṭurdı yūsuf ḫalvet-ḫāneye oturur

mīşelüme var oḳı dėr buyurur
mīşelüm varur oḳır ṭurur gelür

çünki girer bünyāmīn ol ḫalvete
ḳardaşın görür teginür devlete

bir zamān bunlar görişür aġlaşur
ferişteler görür anı ṭaňlaşur[3722]

Bünyamin ile Hz. Yusuf'un hasbihâli sırasında dile getirilen ayrıntılardan Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'tan ayrı kalmaktan dolayı büyük ızdıraplar çektiği, gözlerinin görmez olduğu anlaşılırken Hz. Yusuf'un kız kardeşi Dünyâ Hatun'un, üzerine kırk yıldır eski elbiselerden başka bir şey giymediği bilgisinden Hz. Yusuf'un ailesinden ayrı kaldığı zamanın kırk yıl olduğu anlaşılmaktadır:

yūsuf eydür nitedür babam ḥāli
nice oldı ol benden ayrılalı

döndi eydür kim ne ṣorarsın anı
sen gideli yėre ḳoymadı teni

eti teni zārīlıḳla eridi
gözi yaşı ırmaḳ oldı yüridi

[3722] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 231.

ol nāzenī gözleri görmez anuň
gitdi ḥāli süňügi dėrmez anuň

kendi daḫı ḳavzanup ṭuramaz örü
dün-gün ol senüň-içün ḳıġıru

yāhūd ol ḳız ḳardaşuň dünyā ḫātūn
ḳırḳ yıldır ki gėymedi bir ṭon bütün[3723]

Diğer birçok eserde dile getirilen Bünyamin'in evlenip çocuk sahibi olması hadisesine burada da rastlanılır:

döndi eydür üç oġlum var her biri
ef'ālüňe beňzer aduň vėrdüm adları

birine ḳurd ad vėrdüm birine ḳanı
birine daḫı yūsuf dėdüm anı[3724]

Yukarıdaki manzumede Bünyamin'in, isimleri Kurt, Kan ve Yusuf olan üç oğlan sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Anlatının devamında, bu üç oğlanın isimlerinin, Bünyamin tarafından Hz. Yusuf'un hatıralarına hürmeten konulduğu bilgisi verilir.[3725]

[3723] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 231.
[3724] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 231.
[3725] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 231-233.

Diğer bütün anlatılarda yer aldığı gibi Şeyyâd Hamza'da da Hz. Yusuf'un, Bünyamin'i yanında alıkoymak maksadıyla kardeşlerine yapacağı oyunu, Bünyamin'e anlattığı bilgisine yer verildiği görülür.[3726]

Aynı anlatıda, Hz. Yusuf'un içeriği belirtilmeyen yükleri kardeşlerine verdiği ifade edilirken bu esnada Bünyamin'in yüküne kileyi kendisinin gizlediği belirtilir.[3727]

Kilesinin çalındığı iddiasıyla kardeşlerinin kervanının ardından adamlarını gönderdiği ve kendisi sarayda kaldığı belirtilen Hz. Yusuf'un, hırsızlık iddiasıyla gözaltına alınan kardeşlerinin yükünü, Mısır'daki sarayında incelettiği ve nihayetinde çalınan kilenin Bünyamin'in yükünden çıktığı eserde dile getirilen ayrıntılardandır:

yūsuf eydür ṣā' uġrılandı bilüň
ol ḳāfileyi bir uġurda döndürüň

leşker ḥaşem ḳamusı atlandılar
aldılar ol ḳāfileyi döndiler

eytdiler tīz uġrısın ṭutuň dėyü
döndiler onlar ḳamu ġuṣṣa yėyü

eytdiler ki biz sā' uġrılamaduḳ
'ömrimüzde biz yavuzluḳ ḳılmaduḳ

hīç ergilik ḳılmaduḳ bunda size
and içerüz and vėrürseňüz bize

ol zamānda uġrılıḳ ḳılan ḳanı
ḳulluḳ ḳılur iki yıl düni güni

çün buları getürdiler sarāya

[3726] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 233.
[3727] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 235.

develerin çökerdi bir araya

yūsuf bindi kürsīye ḥükm eyledi
yüklerini aratdı gör n'eyledi

bünyāmīn yükinde ol ṣā' bulunur
ḳamu titrer ḳorḳusından oġınur[3728]

Yukarıdaki manzumede, kardeşlerin hırsızlık suçlamasına şiddetle karşı çıktıkları ve diğer birçok anlatıyla benzer şekilde hırsızlık yapan bir kişinin cezasının iki yıl sürecek bir kölelik olduğu ayrıntılarının verildiği görülür.

Kilenin Bünyamin'in yükünden çıkması üzerine diğer kardeşlerin Hz. Yusuf'un başından geçen iki hadiseyi örnek vererek Bünyamin'in hırsızlık yapma olasılığının genetik olarak mümkün olduğunu belirttikleri ve böylece bu hadiselerin, kendilerini temize çıkarma çabalarına destek olduğu anlaşılır:

eyitdiler bizden èşit sen gėrü söz
uşbu oġlanuň südi ḳanı yavuz

bir ḳardaşı var-ıdı bunuň daḫı
uġrı-y-ıdı bundan beter daḫı

imdi diňle ḫoş ḥikāyet ḫoş ḫaber
yūsufuň bir dāyesi vardı meger

ol dāye yūsufı severdi ḳatı
bir boncuġı var-ıdı ḳıymetī

anı taḳdı dāye yūsuf ḳolına

[3728] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 235.

getürdi ısmarladı atasına

ol dāye döymedi ansuz olmaġa
dāye diler imdi ḥīle ḳılmaġa

geldi eydür yā ya'ḳūb oġluň ḳanı
ḳanı ḳandadur bize vėrgil anı

boncuġum uġrılamış ḳıymetine
deger-idi on iki biň altuna

ḳızıl yāḳūtdur n'ėdeyim ben anı
hele bulı vėr baňa ol oġlanı

ya'ḳūb vardı istedi buldı anı
eytdi yūsuf bulduġuň bobcuḳ ḳanı

yūsuf eydür almadum boncuġın ben
ne ḫo[d] gördüm ben anı baňa inan

ya'ḳūb anı buldı boncuġı ḳolu
var gėrü dėr iki yıl ḳulluḳ ḳılu[3729]

Görüldüğü gibi, Hz. Yusuf haksız yere ve bir iftira ile iki yıl boyunca dayesinin yanında kalmaya mecbur edilmiştir.

Kardeşlerin, Hz. Yusuf'un hırsız olduğu iddiası ile ilgili anlattıkları ikinci hikâye ise şöyledir:

bir ḳavulda daḫı gelmişdür ḫaber

[3729] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 235-237.

ta'ām yėrken yūsuf alurdı meger

gizler-idi vėrür-idi yoḫsula
yėdürürdi yoḳluya hem varlıya

bu sebebden olur eyitdükleri
südi yavuz uġrıdur dėdükleri[3730]

Yine ikinci hikâyede de görüldüğü gibi Hz. Yusuf'un, hırsızlık olarak addedilebilecek bir davranışı olmamasına rağmen kardeşleri tarafından hırsızlıkla itham edildikleri anlaşılmaktadır.

Diğer anlatılarla paralel bir şekilde, kardeşlerin Hz. Yusuf'tan, Bünyamin yerine kendilerinden birini alıkoyması ve hapse atmasını istemelerine rağmen Hz. Yusuf'un bu teklifi zalimlik sayarak reddetmesi bu eserde de bahse konu olan ayrıntılardandır.[3731]

Bünyamin'i rica yoluyla alamayacaklarını anlayan kardeşlerin bir araya gelip savaşmaya karar verdikleri belirtilen eserde, diğer birçok eserde olduğu gibi bu hadiseden haberi olan Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin üzerine oğlunu gönderip onların sırtlarını sıvazlatarak bütün güçlerini bertaraf ettiği bilgisine de yer verilir.[3732]

Eserde bu hususta ki son ayrıntının, yine diğer eserlerde dile getirilen Yehûdâ'nın, kardeşleriyle birlikte Kenan'a dönmemesi ve Mısır'da Bünyamin'in yanında kaldığı bilgisi olduğu görülür.[3733]

15. yüzyıl mesnevilerinden Tebrizli Ahmedî'de, kardeşlerin farklı kapılardan Mısır'a girdikleri belirtilirse de Hz. Yusuf'un, Bünyamin'i yalnız kaldığı ve Cebrail'in

[3730] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 237.
[3731] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 239.
[3732] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 239.
[3733] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 243.

isteğiyle Mısır'a giriş kapısından alıp saraya kadar ona eşlik etme hadisesine yer verilmediği görülür:

Girdiler çün Mışr'a yine ṭaġıldılar
Her birisi bir işikden girdiler

Bir araya çün yine cem' oldılar
Oturub sulṭâna ilçi ṣaldılar[3734]

Eserde, Hz. Yusuf'un huzuruna hep birlikte çıktıkları belirtilen kardeşlerin[3735], babaları tarafından armağan olarak Hz. Yusuf'a gönderilen ve İbrahim peygamberden kaldığı belirtilen bir imameyi Hz. Yusuf'a verdikleri dile getirilir:

Ol nebîler serveri Ya'ḳûb cân
Yûsuf'a göndermişidi armaġan

Bir imâme kim Ḫalîlullâh anı
Başına ṣarmışdı ol cânlar cânı

Oda atanda bileydi ol meger
Hem nübüvvet tâcıyıla ol kemer

Ol Yehûdâ durdı ḫoş ikrâmile
Atası gönderdügin in'âmile

Vardı sulṭânuň öňine ol hümâm
Virdi Ya'ḳûb-ı nebîden çoḳ selâm

Armaġanını anuň 'arż itdiler

[3734] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 69b.
[3735] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 70a.

Vaṣfını başdan ayaġa eytdiler

Didi ma'lûm olsun ey şâh-ı cihân
Atamuzdandur saña bu armaġân[3736]

Anlatıda, babasının gönderdiği hediyeyi alan Hz. Yusuf'un, bu hediyeyle kendisine peygamberlik müjdesinin verildiğini anladığı ifade edilir:

Gördi Yûsuf anı ol-dem şâdımân
Ṣanasın ḳalbine girdi yiñi cân

Bilür idi kim bu ḫil'at n'olısar
Her kime irise peyġâmber olısar

Bildi-kim tâc-ı nübüvvetdir tamâm
Ḥaḳ te'âlâdan irişdi ve's-selâm[3737]

Diğer anlatılarda olduğu gibi Hz. Yusuf'un burada da kardeşleri için sofralar hazırlattığı, hazırlattığı bu sofralarda tek başına kaldığını gördüğü Bünyamin'e ise sofrada kendisinin eşlik ettiği belirtilir.[3738]

Anlatının devamında, Hz. Yusuf'un kimliğini Bünyamin'e doğrudan kendisinin açıkladığı ifade edilir.[3739]

Eserin bu kısmında orijinal bir ayrıntıya yer verilerek Bünyamin ile Hz. Yusuf'un hasbihâli esnasında Bünyamin'in, Hz. Yusuf'a kırk iki kere mektup gönderdiği ama bunlardan hiçbirinin Hz. Yusuf'un eline geçmediği dile getirilir:

[3736] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 70a.
[3737] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 70b.
[3738] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 70b-71b.
[3739] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.*, yk. 71b-72a.

Ḳırḳ iki kez nâme gönderdüm size
Didi şâhâ nâme gelmedi bize[3740]

Tebrizli Ahmedî'nin eserinde de diğer bütün eserlerde olduğu gibi Hz. Yusuf'un, Bünyamin'e yanında kalması için ağabeylerine oynayacağı oyundan bahsettiği ifade edilir.[3741]

Aynı müellifin dile getirdiği ayrıntılardan bir diğerinde Hz. Yusuf'un, kardeşlerini üç gün boyunca misafir ettikten sonra onların yüklerini zahireyle doldurduğu belirtirken kardeşi Bünyamin'in yüküne sakladığı şeyin ise murassa taşlarla süslenmiş bir maşrapa/su kabı olduğu belirtilir:

Bunları üç gün pey-â-pey ṭoyladı
Her ne şarṭ hiẕmet ise eyledi

Yüklerin ṭutdı ḳamusınuň tamâm
Kendi ḫâṣṣa ġallesinden ey hümâm

Pâdişâhuň var-ıdı bir maşrâbe
Mâlik Reyyân ḳılmış-ıdı hibe

Başdan ayaġa muraṣṣa' cevheri
Ziynet itmişler aňa çoḳ gevheri[3742]

Hadisenin devamında, kardeşlerin kervanının Mısır'dan üç ağaç uzaklıkta bir mevkide Hz. Yusuf'un adamları tarafından durdurulduğu, hırsızlıkla suçlandığı ve

[3740] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 72b.
[3741] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 72b.
[3742] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 72b-73a.

nihayetinde orada yapılan aramada maşrapanın, Bünyamin'in yükünden çıktığı ifade edilir.[3743]

Eserde, 14. yüzyıl anlatılarından Garîb'in anlatısında olduğu gibi o dönemin şeriatınca hırsızlık yapan kimsenin, çaldığı malın sahibine bir yıl boyunca köle olarak hizmet edeceği bilgisinin verildiği görülür.[3744]

Diğer anlatılarda yer verildiği gibi burada da kardeşlerin, Hz. Yusuf'tan Bünyamin'in yerine içlerinden birini köle olarak yanında alıkoymasını istemelerinin, Hz. Yusuf tarafından uygun görülmediği ifade edilir.[3745]

Hadisenin devamında, diğer birçok anlatıda dile getirildiği gibi Tebrizli Ahmedî'nin anlatısında da kardeşlerin ricasının kabul edilmemesinin onları zor kullanmaya teşvik ettiği belirtilirken Hz. Yusuf'un, kardeşleri arasında bulunan bir casus vasıtasıyla bu durumu haber aldığı ifade edilir.[3746]

Anlatının bu kısmında, Hz. Yusuf'un hazırlattığı kırk bin kişiden oluşan bir orduyu beraberinde getirip kardeşleriyle savaştığı, kardeşlerini alt edemeyeceğini anlayınca Allah'tan yardım istediği ve nihayetinde Allah'ın yönlendirmesiyle kardeşlerine üstünlük sağlayıp muharebeyi kazandığı bilgisi verilir.[3747]

Kardeşleriyle yaptığı savaşı kazanan Hz. Yusuf'un, ilkin kardeşlerine verdiği yükleri geri alıp[3748], onları hapse attırdığı[3749], üç gün boyunca hapiste tuttuktan sonra serbest bırakıp memleketlerine dönmelerine izin verdiği belirtilirken Yehûdâ'nın, kardeşleriyle dönmeyip Mısır'da Bünyamin'in yanında kaldığı ifade edilir.[3750]

15. yüzyılın bir diğer anlatısı Çâkerî'de, bu başlıkta ele alınan bir hadise bulunmaz.

[3743] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 73a-74a.
[3744] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 74b.
[3745] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 74b.
[3746] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 75a.
[3747] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 76a-77a.
[3748] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 77a.
[3749] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 77b.
[3750] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 78a-78b.

Bu yüzyıldaki Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatısında da bu başlıktaki hadiselerin başlatıcı unsuru olarak birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'a girişlerinde ikişerli gruplar hâlinde farklı kapıları kullanmalarının tahkiye edildiği görülür. Buna göre kardeşler, ikişerli gruplar hâlinde kapılardan girince Bünyamin'in yalnız kaldığı, Allah'ın emriyle Cebrail'in, Bünyamin'e yardım etmesi için Hz. Yusuf'a haber ulaştırdığı ifade edilir.[3751]

Yine diğer birçok anlatıda olduğu gibi burada da Hz. Yusuf'un, kardeşi Bünyamin'e refakat edip onu saraya getirdiği esnada kolundaki kıymetli taşlardan mürekkep bir bileziği armağan olarak verdiği ayrıntısına rastlanır:

Pes bilerzügin çıḳardı ol zamān
İbn-i Yāmīn ḳolına urdı revān

Ol bilezürge ḳıymetlü daşları
Ḳılmış idi la'l ü yāḳūt ḳaşları[3752]

Bünyamin'e Hz. Yusuf tarafından hediye edilen bileziğin, Bünyamin saraya dönüp kardeşlerinin yanına geldiğinde diğer birçok anlatıda olduğu gibi kardeşler tarafından tek tek denendiği fakat bileziğin hiçbirinin koluna uygun gelmemesi üzerine yeniden Bünyamin'e teslim edildiği ifade edilir.[3753]

Yine aynı anlatıdaki bir başka ayrıntıda, diğer birçok anlatıyla benzer şekilde Hz. Yusuf'un, kardeşlerini ağırlamak için duvarlarında babası Hz. Yakup'un resimleriyle, kardeşlerinin kendisine yaptıkları zulümlerin kayıtlı olduğu bir saray yaptırdığı bilgisinin verildiği görülür.[3754]

[3751] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 241.
[3752] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 242.
[3753] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 242.
[3754] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 243.

Yukarıda bahsi geçen sarayda, kardeşleri için ziyafet verdiği belirtilen Hz. Yusuf'un, sofrada yalnız kalan Bünyamin'e eşlik ederek onu yalnız bırakmadığı ifade edilir.[3755]

Aynı eserde, Hz. Yusuf'un kimliğinin Bünyamin'e açıklanması işini Hz. Yusuf'un oğlunun gerçekleştirdiği ve akabinde babası Hz. Yusuf'u da alarak amcası Bünyamin'in yanına götürdüğü ifade edilir.[3756]

Hadisenin devamında, birbirleriyle hasret giderip hasbihâl ettikleri belirtilen iki kardeşin musahabesi esnasında, Hz. Yakup'un gözlerinin kör olduğu bilgisine rastlanılır.[3757]

Diğer bütün eserlerde dile getirilen Hz. Yusuf'un, kardeşlerine yapacağı oyunu Bünyamin'e açıklayıp onunla kavilleşmesi hadisesine burada da yer verildiği görülür:

Yūsuf eydür var ḳızıldan bir kīlem
Bu sözi sen bilgilen bir ben bilem

Anı senüñ çuvaluñda gizlerem
Kim apardu deyü sorup izlerem

Tā seni alup dutup ḳalaḳ hemān
Ṣoñra n'eyler gör ki Allah ol zamān

Çünki geldi ol legen yük dutdılar
Çuval aġzın tiküben berkitdiler

Kim ki 'ārifdür aña bir söz yiter
Ol ki nā-dāndur dimekden ne biter

[3755] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 245.
[3756] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 246-247.
[3757] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 248.

İbn-i Yāmīn çuvalında kīleni
Ḳoydılar ḳıldılar ol dem ḥīleni[3758]

Diğer bütün anlatıların aksine yukarıdaki manzumede Bünyamin'in yüküne Hz. Yusuf'un kilesini iki kardeşin birlikte yerleştirdikleri anlaşılmaktadır.

Eserde, Hz. Yakup'un oğullarının yüklerini aldıktan sonra kervanlarının hareket edip etmediği belirtilmeden Hz. Yusuf'un ambarcısı vasıtasıyla kileyi çalmakla suçlandıkları dile getirilir:

Geldi anbār-dār ki legen yoḳdurur
Ey yigitler sizde ḥīyle çoḳdurur

Onlar eydür bizde çıḳsa didiler
Ḳul olalı sulṭāna ḫaṭ virdiler

Pes olaruň yüklerin aḫdardılar
İbn-i Yāmīn çuvalında tapdılar[3759]

Diğer bütün anlatılarda da ittifakla dile getirilen Hz. Yusuf'un kilesinin, Bünyamin'in yükünden çıktığı bilgisinin yukarıdaki manzumede de aynıyla ifade edildiği anlaşılmaktadır.

Eserde bu hususta dile getirilen hadiselerin diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Buna göre, Bünyamin'in Hz. Yusuf tarafından tutuklanması sonrası kardeşlerin, Bünyamin yerine içlerinden birinin alıkonulmasını Hz. Yusuf'a teklif etmesi ve Hz. Yusuf'un bu teklifi kabul etmemesi, tekliflerinin kabul edilmemesi üzerine kardeşlerin zindanı basıp Bünyamin'i kurtarma düşüncelerinin Hz. Yusuf tarafından anlaşılması ve Hz. Yusuf'un, oğlu Me'mûl'ü

[3758] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 249-250.
[3759] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 242.

gönderip amcalarının arkalarını sıvazlatarak güçlerini kaybetmelerini sağlaması gibi ayrıntılara Hatâyî-i Tebrizî'nin eserinde de yer verildiği görülürken kardeşlerden Yehuda'nın, Mısır'da Bünyamin'in yanında kalması ayrıntısına ise yer verilmediği görülür.[3760]

15. yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'nin anlatısında HZ. Yakup'un oğullarının Kenan'dan Mısır'a kardeşleri Bünyamin de yanlarında olduğu hâlde gelmesi hadisesinin fazla bir ayrıntıya yer verilmeden kısa bir tahkiye ile ele alındığı görülür. Buna göre Hz. Yakup'un oğulları Mısır'a girdikten sonra topluca Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıkları belirtilir:

Çün bular yine Mısr'a erdiler
Emr-i Ya'kûb üzere girdiler

Vardılar yine Yûsuf'un katına
Yine gark oldular ziyâfetine

Geldi şeh katına çü Bünyâmîn
Meylin ana ziyâde etti hemîn

Da'vet etti anı serîr üzre
Komadı kim otura yer üzre[3761]

Yukarıdaki manzumede, diğer anlatılarda da ele alınan Hz. Yusuf'un, Bünyamin'e diğer kardeşlerinden daha sıcak bir yaklaşım sergilediği anlaşılmaktadır.

Diğer bütün anlatılarda yer verilen Hz. Yusuf'un, kardeşlerine kurdurduğu sofrada her kardeşin ikişerli şekilde yan yana oturması sonucunda yalnız kalan Bünyamin'i kendi yanına alıp ona sofrada eşlik ettiği bilgisine burada da yer verilir:

[3760] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 250-251.
[3761] Hamdî, *a.g.e.,* s. 408.

İhvet-i Yûsuf'a verildi çûn aş
Sundu bir çiniye iki kardaş

Yalnız kaldı çünkü Bünyâmîn
Eyledi ka'r-ı dilden âh u enîn

Ki benim dahi olsa kardaşım
Tek mi kalırdı bı kuru başım

...

Ana key şefkat eyledi Yûsuf
Hânına da'vet eyledi Yûsuf

Dedi ben olayın karındaşın
Yeme göz yaşı ile tek aşın[3762]

Diğer birçok eserde Hz. Yusuf'un, kimliğini oğlu vasıtasıyla Bünyamin'e bildirdiği bilgisinin aksine Hamdî'nin eserinde bu bilginin, Hz. Yusuf tarafından doğrudan Bünyamin'e belirtildiği görülür:

Eser eyledi kalb-i şâha bu tâb
Açtı nâziklik ile tarf-ı nikâb

Dedi tab dök gam-ı firâk ile yaş
Ki benem ol yitirdiğin kardaş

Göricek bildi anı Bünyâmîn
Dedi Yûsuf ana ki sırrı sakın

[3762] Hamdî, *a.g.e.*, s. 409.

Âgâh eyleme gayrı ihvânı
Böyle buyruldu emr-i sübhânı[3763]

Yukarıdaki tahkiyede, Hz. Yusuf'un kimliğini diğer kardeşlerine bildirmeme sebebinin Allah'ın buyruğu dolayısıyla olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer bütün anlatılarda olduğu gibi Hamdullah Hamdî'de de Hz. Yusuf'un, Bünyamin'i yanında alıkoyabilmek için kardeşlerine kuracağı tuzağı, öncesinde Bünyamin'le paylaştığı bilgisine yer verilir.[3764]

Tahkiyenin devamında, kardeşlerine zahirelerini verdiği belirtilen Hz. Yusuf'un, zahireleri yükleme esnasında Bünyamin'in yükünün içine melikin kilesini de yerleştirdiği belirtilir.[3765]

Eserde, kardeşlerinin kervanının Mısır'dan çıktıktan sonra ne kadar mesafe aldığı belirtilmeden Hz. Yusuf'un, bazı adamlarını kardeşlerinin kervanının ardından hırsızlık suçlamasında bulunması için gönderdiği dile getirilir:

Yük tutup çün bular yöneldi yola
Yûsuf emr etti bir ki cüst kula

Ki binip bâd-pâya sürdüler
Erip anlara nağra urdular

Ki bizi adınızla aldadınız
Şimdi sâ'-ı melik uğurladınız

Hayr ederken müd ile hazret-i şâh
Sâ'ın almaz anun meger gümrâh

[3763] Hamdî, *a.g.e.*, s. 410.
[3764] Hamdî, *a.g.e.*, s. 410.
[3765] Hamdî, *a.g.e.*, s. 410.

Dediler cümleten ma'âza'llâh
Ki ola bizde sâ'-ı hazret-i şâh

Biz anun cümle sâ'ı doğrusuyuz
Sanmasın bizi sa uğrusuyuz[3766]

Bütün anlatılarda olduğu gibi bu anlatıda da yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre, Hz. Yakup'un oğulları, kendilerine yöneltilen hırsızlık suçlamasını kabul etmemiştir.

Eserde, herhangi bir zaman tahdidi verilmeden o dönemin şeriatında hırsızlık yapan kişinin, mal sahibine kul olduğu bilgisinin verildiği görülür:

Dedi kullar yalan ise sözünüz
Ne cezâya mutî olur özünüz

Dediler her ne yükte buluna ol
Sahibine cezâ budur ola kul

Ol zamânda bu idi şer-i resûl
Uğru olurdu mâl ıssına kul[3767]

Hadisenin devamında, tahkikatın Hz. Yusuf tarafından kervanın peşinden gönderilen adamlarınca yapılıp kilenin Bünyamin'in yükünde çıktığı bilgisi verilir:

Girip araya bir nice serheng
Yük aramağa ettiler âheng

Açtılar örtmek için allarını

[3766] Hamdî, *a.g.e.*, s. 410-411.
[3767] Hamdî, *a.g.e.*, s. 411.

Evvelâ gayriler çü ellerini

Aranıp sonra bâr-ı Bünyâmîn
Sâ'ı anun yükünde buldu emîn[3768]

Hz. Yakup'un oğullarının, Bünyamin'in yükünde çıkan kileden sonra Hz. Yusuf'un huzuruna çıkarıldıklarında birçok anlatıda dile getirildiği gibi Bünyamin'in ana bir kardeşinin de hırsız olduğu ithamında bulunarak kendilerini bu hadiseden kurtarmak istedikleri ifade edilir:

Dediler uğru ise Bünyâmîn
Kardeşi dahi uğru idi hemîn

Bize uğru-çin etme egri nigâh
Kanıma Zeydi Amr için ey şâh[3769]

Tahkiyenin devamında dile getirilen orijinal bir ayrıntıda Hz. Yusuf'un, Bünyamin'in yükünden çıkan kilesinin mucizevî bir özelliğine değinilir ve bu kilenin geçmişte vuku bulan hadiseleri çınlayarak anlattığı bilgisi verilir:

Dedi bir hâs emîne derhâl
Sâ'dan bunların haberlerin al

Bir ulu tâs idi meger ki o sâ'
Ölçüp anunla satılırdı metâ

Urup ol tâsı tâs çınlar idi
Kulak urup o hâs dinler idi[3770]

[3768] Hamdî, *a.g.e.*, s. 411.
[3769] Hamdî, *a.g.e.*, s. 412.
[3770] Hamdî, *a.g.e.*, s. 412.

Yukarıda bahsi geçen bu kilenin, Hz. Yusuf'un kurt tarafından öldürüldüğü yalanını anlatması üzerine Hz. Yakup'un oğullarının, Hz. Yusuf'tan merhamet dileyerek bu hadiseyi kimseye duyurmamasını istedikleri belirtilir.[3771]

Anlatının bundan sonraki safahatındaki ayrıntıların diğer anlatılarda ele alınan tahkiyeye paralel bir tahkiyeyle dile getirildiği görülür. Buna göre Hz. Yusuf'tan, Bünyamin'i alamayacaklarını anlayan kardeşlerin, Bünyamin yerine içlerinden birini rehin olarak bırakmak istedikleri, Hz. Yusuf'un bu teklifi kabul etmemesi üzerine kardeşlerden Yehuda'nın, bu durumu çözmek için zor kullanacağı esnada Hz. Yusuf'un küçük oğlunu Yehuda'ya gönderip sırtını sıvazlatınca ondaki hiddeti aldırdığı ve son olarak da kardeşlerden Şemun'un, Mısır'da Bünyamin'in yanında kalmayı tercih ettiği bilgileri verilir.[3772]

16. yüzyıl anlatılarından Gubârî'de de diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde Hz. Yakup'un oğullarının ikinci defa Mısır'a geldiklerinde farklı kapılardan Mısır'a girdikleri belirtilirken Bünyamin'in yolunu kaybetmesi ve Hz. Yusuf'un Cebrail'in haber vermesiyle Bünyamin'i karşılamaya gitmesi hadisesine yer verilmediği görülür:

Yine çün Mıṣra itdiler sefer
Dutdiler hep naṣīḥat-ı peder

Her biri bir ḳapudan itdi duḫūl
Bāb-ı Yūsufda oldı cem'-i vuṣūl

Tā ki bāb-ı 'azīze irdi bular
Yine iẕnile ḳaṣra girdi bular[3773]

[3771] Hamdî, *a.g.e.*, s. 413.
[3772] Hamdî, *a.g.e.*, s. 414-415.
[3773] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 200.

Diğer anlatılarda olduğu gibi burada da Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin her ikisi için bir sofra kurdurduğu, kurulan bu sofrada yalnız kalan Bünyamin'i ise Hz. Yusuf'un kendi sofrasına davet ettiği bilgisi verilir.[3774]

Hamdullah Hamdî'nin anlatısında olduğu gibi Gubârî'nin anlatısında da Hz. Yusuf'un, kim olduğu bilgisini Bünyamin'e doğrudan kendisinin belirttiği ifade edilir.[3775]

Anlatının devamında, diğer anlatılarda olduğu gibi Hz. Yusuf'un, kardeşlerine oynayacağı oyundan Bünyamin'i haberdar ettiği bilgisi yer alır.[3776]

Hz. Yusuf'un, diğer anlatılarda görüldüğü gibi burada da kileyi kendi elleriyle Bünyamin'in çuvalına yerleştirdiği belirtilir:

Yūsuf itdi yine żiyāfetler
Cümleye yine çekdi ni'metler

Ḳodi ṣā'ı anuñ çuvalına
Āgah itdi bu ḥīle ḥāline[3777]

Hz. Yusuf'un adamları tarafından kileyi çaldıkları için durdurulan kervan ahalisinin diğer eserlerde olduğu gibi burada da hırsızlık suçlamasını kabul etmediği belirtilirken yine yapılan araştırma sonucunda kilenin Bünyamin'in yükünden çıktığı ifade edilir.[3778]

Eserde, Hamdullah Hamdî'nin eserindeki gibi zaman tahdidi konulmadan o dönemin şeriatına göre hırsızlık yapan kimsenin, malın sahibine kul olduğu bilgisi verilir.[3779]

[3774] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 201.
[3775] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 201.
[3776] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 202.
[3777] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 202.
[3778] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 203.
[3779] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 203.

Kafilenin, Mısır'da yeniden Hz. Yusuf'un huzuruna çıkartıldığında diğer eserlerde olduğu gibi Bünyamin'in hırsızlık yapmasının kendilerini şaşırtmadığını çünkü onun ana bir kardeşi olan Hz. Yusuf'un da hırsız olduğu şeklinde bir ithamda bulundukları ifade edilir.[3780]

Hadisenin devamında, babalarına verdikleri sözden ötürü Bünyamin'in kendilerine bağışlanmasını isteyen kardeşlerin, Hz. Yusuf'a Bünyamin yerine içlerinden başka birini kul olarak yanında alıkoyabileceği teklifini getirdikleri belirtilse de Hz. Yusuf'un, böyle bir işin günah olacağı şeklindeki bir cevapla bu teklifi kabul etmediği görülür.[3781]

Eserde, bu hususta son ayrıntılarda, diğer eserlerde yer verilen kardeşlerin zor kullanıp Bünyamin'i kurtarma çabalarına yer verilmediği görülürken diğer eserlerde de yer verilen kardeşlerden birinin Kenan'a dönmeyip Bünyamin ile birlikte Mısır'da kaldığı bilgisine ise yer verildiği görülür:

Çünki oldı fikirleri ma'kūs
Luṭf-ı Yūsufdan oldılar me'yūs

Didi Şem'ūn o demde iḫvāna
Buyurun siz diyār-ı Ken'āna

...

Bende oldı 'Azīze Bünyāmīn
Ḳaldı Şem'ūn anuň yanında hemīn[3782]

16. yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin ve Bağdatlı Zihnî'nin anlatısında, bu başlıkla ilgili herhangi bir kaydın bulunmadığı görülür.

[3780] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 204.
[3781] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 204-205.
[3782] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 205.

Aynı yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında da diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'a farklı kapılardan ve ikişerli şekilde girdikleri belirtilirken Bünyamin'in Mısır'a tek başına bir hâlde Kenan kapısından girdiği bilgisi verilir:

Çünki Mışr'a geldiler ol gün yigit
Nice girürler ne dir bir işit

İkişer her bir ḳapudan girdiler
Evvel ol ḳonduḳlarına vardılar

Gördi Ken'ân ḳapusın İbn-i Yâmin
Tenha andan içerü girdi hemin[3783]

Eserde, Hz. Yusuf'un Kenan kapısına bakan bir saraydan Bünyamin'i gördüğü ve sonrasında yanına çağırttığı ifade edilir:

Yûsuf'uň Ken'ân ḳapu iy yâr
Yola baḳar bir laṭîf ḫûb köşki var

Gördi Yûsuf pencereden bir cüvân
Gelür ille gözi döker yaş revân

Bildi Yûsuf İbn-i Yâmini hemen
Oḳıdur viribir anı ol zaman[3784]

Hadisenin devamında, bir kısım Yûsuf u Züleyhâ anlatılarında da yer verilen Hz. Yusuf'un, Bünyamin'e bir kol bağı/bilezik hediye ettiği bilgisine burada da yer

[3783] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 246.
[3784] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 246.

verildiği görülürken bahsi geçen bu kol bağının kızıl yakutlarla süslenmiş dört bin altın değerinde olduğu da belirtilir:

Yûsuf aňa çün virür bir ḳol baġı
Ḫizmet ider tizcek alur ol dağı

Her muraṣṣa‘ virdügi yâkut ḳızıl
Ḳıymet itdiler aňa dört biň ḳızıl[3785]

Bu bilezik ayrıntısını ele alan diğer anlatılarda olduğu gibi Şerîf'in anlatısında da Hz. Yusuf'un, Bünyamin'e hediye ettiği bu kol bağının diğer kardeşler tarafından Bünyamin'den alınarak tek tek denendiği ve kendilerine uygun gelmeyince de onu yeniden Bünyamin'e verdikleri ifade edilir.[3786]

Şerîf'in eserinde, diğer eserlerden farklı olarak Hz. Yusuf'un, Bünyamin hariç diğer kardeşlerini ikinci gelişlerinde de tanımazlıktan geldiği belirtilir:

Secde ḳıldılar öňünde girdiler
Taḫta ḳarşu hep ayaġın durdılar

Yûsuf anda bir zamân söylemedi
Hiç bulara iltifât eylemedi

Bir zamândan ṣoňra azdırı niḳâb
Virür anlaruň su'âline cevâb

Aytdı siz kimsiz ne yirden geldiňüz
Buraya ‘azmi nireden ḳıldıňuz

Aytdılar ferzandı Ya‘ḳûbuň hema

[3785] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 247.
[3786] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 247-248.

Geldük uş biz size kim buġday uma

İstedüň sen bizden İbn-i Yâmini
Yûsuf'uň ḳardaşı İbn-i Yâmini[3787]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un, kardeşleri adına bir sofra tertip ettiği ve bu sofrada diğer kardeşlerin ikişerli oturması sonucunda yalnız kalan İbn-i Yâmin'i ise Hz. Yusuf'un başka bir odaya davet ettiği belirtilir. Hz. Yusuf'un bu odada İbn-i Yâmin'e yüzünü gösterip kendisini tanıttığı ifade edilir.[3788]

Anlatıdaki orijinal bir ayrıntıda, birbirlerinden ayrı kalmak istemeyen Bünyamin ile Hz. Yusuf'un, diğer kardeşlerine bir oyun tertip etmeyi birlikte kararlaştırdıkları belirtilirken üzerinde ittifak ettikleri oyunun, Hz. Yusuf'tan sadır olduğu görülür:

Açdı Yûsuf İbn-i Yâmine çü-râz
İder ol ḳardaşlarından i'tirâz

Göňli var İbn-i Yâminüň ḳalmaġa
Göňli yoḳ ol Yûsufdan ayrılmaġa

İkisi birbirine söyleşdiler
Bir 'acâyip tedbîr itdiler

Aydur saňa bir el iderem
El ile seni bunlardan aluram

Bunda ḳal sen bile ṣoḥbet idelüm
Gice gündüz 'îş u 'ışret idelüm

[3787] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 248-249.
[3788] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 249-250.

Ṣaḳla râzı hiçbir adam bilmesün
Ḳardaş olanlar saňa anı bilmesün

Bir muraṣṣa‘ sâ‘ı senüň yüküňe
Bile ḳoyalum o sâ‘ı yüküňe

İlle ḳardaşlaruň anı bilmesün
Bu ḫaberden kimse vâḳıf olmasun

Yüki isteyüp anı bulalar
Seni anlardan aluban geleler[3789]

Eserde, diğer eserlerden farklı olarak Bünyamin'in yüküne kileyi yerleştirenin Hz. Yusuf'un kölesi Beşir olduğu bilgisi verilir:

Virdi buġday çün Beşîr anda tamâm
Ṣaḳladı ṣâ‘ı yükünde ol ġulâm

İbn-i Yâmin fikr ide ḳılmışdı
Ol ṣâ‘ı buġdayuň içinde ḳodı[3790]

Eserdeki bir başka ayrıntıda, bahsi geçen kilenin dört bin altın değerinde olduğu ifade edilir:

Ol ṣâ‘ıla ölçdiler sen de bil
Ḳıymet idi ol ṣâ‘uň dört biň ḳızıl[3791]

[3789] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 250-251.
[3790] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 252.
[3791] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 251.

Yine yukarıda bahsi geçen kilenin, melik Reyyân tarafından Hz. Yusuf'a armağan edildiği bilgisi ise şöyle tahkiye edilir:

Ol ṣâ'ı dirler ki Reyyânuň idi
Yûsufa Reyyân anı virmiş idi[3792]

Hz. Yakup'un oğullarının, yükleriyle birlikte Mısır'dan çıkıp bir iki fersahlık yol gittiklerinde Hz. Yusuf'un, kölesi Beşîr'i ve yanında bin kişilik bir orduyu kervanın peşinden gönderdiği görülür:

Çün tamâm yüklerini berk itdiler
Mıṣr içinden çıḳuban gitdiler

Bir iki fersaḫ bular oldı ıraḳ
Yûsuf aydur Beşîre eyledi yaraḳ

Biň kişi al atlarınca tîz varuň
Ṣâ' gitdi anlara anı ṣoruň

Yüklerini cümlenüň anda araň
Ḳanḳı yükde bulınur anı araň

Yükü birle ıssını aluň gelüň
Hiç aman virmeyüp aluban gelüň[3793]

Beşir'in, arkalarından yetişip durdurduğu kervanı hırsızlıkla itham etmesi üzerine kervandakilerin buna karşı çıktıkları ve Beşir'e eğer onun iddia ettiği gibi Hz.

[3792] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 252.
[3793] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 252.

Yusuf'un kilesi içlerinden birinden çıkacak olursa da o kişiyi köle olarak alabileceğini ifade ederler.[3794]

Diğer eserlerde olduğu gibi burada da Hz. Yusuf'un kilesinin Bünyamin'in yükünden çıktığı bilgisinin verildiği görülür.[3795]

Hadisenin devamında, Mısır sarayına Hz. Yusuf'un huzuruna getirilen kardeşlerin, diğer birçok anlatıdaki gibi kilenin Bünyamin'in yükünden çıkmasına çok şaşırmadıkları çünkü onun ana bir kardeşi olan Hz. Yusuf'un da eskiden hırsızlık yaptığı şeklinde bir ithamda bulundukları dile getirilir.[3796]

Bütün bu ithamlarına rağmen kardeşlerin, Bünyamin'i Hz. Yusuf'tan alıp babalarına götürebilmek için çokça dil döktükleri ve sonuç alamayınca da diğer birçok anlatıda olduğu gibi savaşarak Bünyamin'i Hz. Yusuf'un elinden almaya karar verdikleri anlatıda şöyle tahkiye edilir:

Aydılar imdi suçundan iy şâh
Luṭf-ile geç gerçi ol ḳıldı günâh

Ol birinden ötürü bunca 'aẕâb
Çekdi ol yir bunca miḥnet bî-ḥişâb

Key ża'îf olmış pîrdür çekdi renç
Olmasun kim ḳıla arduňca ilenç

Birini sever idi oldı tebâh
Şimdi anuň yirine budur iy şâh

Nice ki ḳardaşları söylediler
Ḳomadı Yûsuf anı cehd eylediler

[3794] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 253.
[3795] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 252
[3796] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 254.

Gördiler ḳardaşları ḳıldı firâḳ
Dirilüben eylediler ittifâḳ

Aytdılar virmedi bu mihr ile
İllâ gelüň alalum biz ḳahr ile

Dört yaňadan yüriyelüm tond-i tîz
Mıṣr içinde ḳoparalum deste ḫîz[3797]

Eserde, kardeşlerin saldıracakları mahalleleri taksim etmelerinden, Mısır'da on iki bin mahalle olduğu bilgisine ulaşılır:

Ẕîr Yehûdâ Mıṣruň üç biň maḥlesin
Bana ḳon siz çarşı-y-ıla ḳamusın

Ṭoḳuzunuz ol ṭoḳuz biň maḥlesin
Ortaya aluň depinüň cümlesin[3798]

Yine bu hususu ele alan diğer anlatılarda olduğu gibi burada da Hz. Yusuf'un, kardeşleriyle mücadele etmeden oğlu Mişa'yı onların üzerine gönderip sırtlarını sıvazlattığı ve böylelikle kardeşlerinin güçlerini ellerinden aldığı bilgisi verilir.[3799]

Bu hadisenin devamında, Bünyamin'i kurtaramayacaklarını anlayan kardeşlerin Kenan'a dönüp kardeşlerinin başından geçen olayları babalarına anlatmak istedikleri bilgisi verilirken içlerinden birinin Bünyamin'in yanında Mısır'da kalmak istemesi hadisesine ise değinilmediği görülür.[3800]

[3797] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 255.
[3798] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 255.
[3799] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 257.
[3800] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 259.

Aynı yüzyıldaki Taşlıcalı Yahya'nın eserinde, diğer birçok anlatının aksine kardeşlerin Mısır'a girerken farklı kapıları kullandıkları şeklindeki bir ayrıntıya yer verilmediği görülürken onların, Mısır'a girdikleri gibi Hz. Yusuf'un sarayına geçtikleri ve bu esnada Bünyamin'in diğer dokuz kardeşten bir vakit sonra Hz. Yusuf'un huzuruna çıktığı bilgisi verilir:

Bu on ḳardeş uyup bir kârbâna
Diyâr-ı Mışra dek oldı revâne

İrişdi Yûsufa bunlar ke-mâ-kân
Du'âlar itdiler bî-ḥadd ü pâyân

Ana bir ḳardaşı kim ṣoňra geldi
Anı Yûsuf çeküp yanına aldı[3801]

Anlatının bu kısmında, Bünyamin'in Hz. Yusuf'la birlikte otururken onun kaftanında Yusuf isminin yazılı olduğu şeklinde orijinal bir ayrıntıya yer verilmektedir:

Ana bir ḳardaşı kim ṣoňra geldi
Anı Yûsuf çeküp yanına aldı

Ẓarûrî Yûsuf itdi aňa meyli
Muṣâḥib düşdi kendü ile ḫayli

Ḳabâ-yı Yûsufa baḳdı orada
Yazılmış Yûsuf adı ol ḳabâda[3802]

[3801] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 165.
[3802] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 165.

Yine aynı anlatıda, diğer birçok anlatıda ifade edilen Hz. Yusuf'un, kardeşleri için kurdurduğu sofrada ikişerli biçimdeki oturma planından ötürü yalnız kalan Bünyamin'i kendi sofrasına ortak edip onunla birlikte yemek yediği dile getirilir.[3803]

Hz. Yusuf'un, kendi kimliğini Bünyamin'e doğrudan yüzündeki örtünün ucunu açarak sofrada gösterdiği ve diğerlerine bu durumdan bahsetmemesini istediği bilgisi eserde şöyle dile getirilir

Meh-i Ken'ân idüp şevḳın ziyâde
Niḳâbı ucını ḳıldı güşâde

Gözine şâhid-i ġayb oldı ẓâhir
Ḫudâya şükr ü minnet itdi vâfir

Sevindüginden oldı yaşı enhâr
Didi Yûsuf bu râzı ṣaḳla zinhâr[3804]

Hadisenin devamında, diğer birçok anlatıda dile getirilen Hz. Yusuf'un, kardeşlerine oynayacağı oyunu Bünyamin'e anlatması ve ikisinin bu hususta sözleşmesi hadisesine yer verilmeyen eserde, Hz. Yûsuf'un, Bünyamin'in yüküne koydurduğu kilenin, gümüşten yapılma ve çok kıymetli olduğu bilgisinin verildiği görülür:

Seḥerden niçe yük buġdayı tekrâr
Alup yükletdi iḫvân-ı cefâkâr

Ḳoşuldılar bir ulu kârbâna
Meh-i Ken'âne oldılar revâne

İdüp iḫvânınuň emrinde ḥîle

[3803] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 166.
[3804] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 166.

Viṣâle ḥîlesi oldı vesîle

Uġurlayınca ṣâ'ını ġalâlüň
Ḳomışlardı içine bir çuvaluň

Gümiş bir ṭâs idi ol ṣâ'-ı ra'nâ
Bahâ vü ḳıymeti a'lâdan a'lâ[3805]

Yine eserde, kardeşlerin kervanını durdurup onları hırsızlıkla itham eden/lerin Hz. Yusuf'un adamları olduğu ifade edilir:

Biri feryâd u efġân itdi ol ḥîn
Uġurlandı didi ol ṣâ'-ı sîmîn

Aradılar orayı tâ ser-ü-pâ
Nişân-ı ṣâ' olmadı hüveydâ

Yola düşdi yetişdi bir niçe nâs
Bulındı bir çuval içinde ol ṭâs

Ḫacâlet bunları itdi melâmet
Ana bir ḳardaşa çıḳdı bu töhmet[3806]

Diğer eserlerde olduğu gibi burada da çalınan kilenin, Bünyamin'in yükünden çıktığı bilgisi, yukarıdaki manzumede açıkça ifade edilmektedir.

[3805] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 166.
[3806] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 166.

Hadisenin devamında, Mısır'a getirilen kardeşlerden Bünyamin'i, Hz. Yusuf'un belli bir süre sınırı konulmadan o dönemin şeriatı gereğince köle olarak yanında alıkoyduğu bilgisi verilir.[3807]

Kardeşlerin, Bünyamin'in sözde hırsızlık hadisesine şaşırmamalarının nedeni olarak diğer eserlerde olduğu gibi burada da ana bir kardeşi olan Hz. Yusuf'un da hırsız olduğu ithamında bulundukları şöyle tahkiye edilir:

Girü efġân ü feryâd eylediler
Meh-i Ken'ân'a aġlaşup didiler

Degül idi ölen ḳardaşı ṭoġrı
Budur ol uġrınuň ḳardaşı uġrı[3808]

Yukarıdaki ithamın sonucunda, Hz. Yusuf tarafından Bünyamin'in yükünden çıkan gümüş tasa vurulmasıyla tasın mucizevî bir şekilde ses çıkararak mazideki hadiseleri dile getirdiği ve böylelikle kardeşlerin yalanlarını ortaya çıkardığı şeklindeki ayrıntı eserde şu şekilde belirtilir

Gümüş ṭâsı ḳodılar orta yirde
Sebeb oldı açılmaġa bu perde

Toḳundı biri tâsa çıňradı ṭâs
Ḳulaḳ tutdı o ṭâsa andaki nâs

Maḳâm-ı râstdan âvâz virdi
Bu iḫvânuň yüzine ḳarşu dirdi

Yalandur bunlaruň sözi inanmaň
Ḳamusı uġrılardur ṭoġrı şanmaň

[3807] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 166.
[3808] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 166.

Ṭutup bir ḳardaşın bu ehl-i ʻiṣyân
Ḳuyıya atdılar maḥzûn u giryân

Eẕâlar idüp ol maẓlûma vâfir
Ḳulumuzdur diyü ṣatdılar âhir

Yalan ile babasın aldadılar
Senüñ oğluñı ḳurd aldı didiler

Ḳamusın ḳıldı her vech ile ilzâm
O yirde oldılar rüsvây ü bednâm[3809]

Taşlıcalı Yahya'nın anlatısında, diğer birçok anlatıda ele alınan kardeşlerin, Bünyamin'i zor kullanarak Hz. Yusuf'un elinden alma çabaları ve kardeşlerin içlerinden birinin Mısır'da Bünyamin'in yanında kalarak Kenan'a dönmemesi şeklindeki ayrıntılara yer verilmez.

Eserde, bu hususta ki son ayrıntı, Bünyamin hariç diğer kardeşlerin Mısır'dan ayrılıp Kenan'a gittikleri şeklindedir.[3810]

16. yüzyıldaki Şerîfî'nin eserinde, kardeşlerin Mısır şehrine ikinci gelişleri ile ilgili fazlaca tafsilata yer verilmediği görülürken onların Mısır'a geldiklerinde doğrudan Mısır Aziz'inin huzuruna çıktıkları ifade edilir.[3811]

Anlatıda diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'un, kardeşleri için hazırlattığı bir sofradan ve kardeşlerin bu sofraya ikişerli şekilde oturmalarından bahsedildiği, Bünyamin'in tek başına kalması üzerine Hz. Yusuf'un, Bünyamin'i kendi sofrasına davet ettiği bilgisi verilir:

[3809] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 167.
[3810] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 167.
[3811] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 32.

Bu esnāda (ki) geldi ḫân-ı dīvān
İkişer ikişer oturdı iḫvān

Görür kim ḳaldı tenhā İbni Yāmīn
Buyurdı şāh bile yiye ṭa'āmın[3812]

Aynı anlatıda, Hz. Yusuf'un Bünyamin'e yüzünü gösterip kendini tanıttığı yerin birlikte oturdukları sofra olduğu bilgisine rastlanılır ve Hz. Yusuf'un, kimliğini Bünyamin'e bildirdikten sonra Bünyamin'den bu durumu saklamasını istediği belirtilir:

Yimekde Yūsuf'uň gördi elini
Yğrekden āh ile ḳıldı enīni

Didi Yūsuf nedür bā'iṣ enīne
Didi beňzer elüň Yūsuf eline

Aňa iḫfā' yüzini idüp iş'ār
Hemān ber-vech-ile gösterdi ruḫsār

Feraḥla oldılar gerçi giryān
Velīkin ḳıldılar bu rāzı pinhān[3813]

Diğer birçok eserde dile getirilen Hz. Yusuf'un, Bünyamin'i yanında alıkoymak için kardeşlerine yapacağı oyundan Bünyamin'e bahsetmesi hadisesine burada yer verilmediği görülürse de altından mamul bir kilenin Bünyamin'in yüküne gizlendiği bilgisi şöyle tahkiye edilir:

[3812] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 33.
[3813] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 33.

Şehüň altunlu bir ṣā'ı var-ıdı
Ki keyyāli anuňla ölçer-idi

Olınca ṣā'a saḳlanmaġa fermān
Ḳoyarlar İbni Yāmīn dengin'ol an[3814]

Aynı anlatıda, kardeşlerinin zahirelerini yükleten Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin kervanının Kenan'a doğru hareket etmesinden sonra kilesinin çalındığı iddiasıyla adamlarını kervanın peşinden göndermesi, Hz. Yusuf'un adamlarının kervana yetişip kervandakileri hırsızlıkla suçlaması ve kervan ahalisinin bu çeşit bir ithamı kabul etmemesi gibi hadiselerin diğer birçok anlatıyla paralel ayrıntılarla tahkiye edildiği görülür.[3815]

Hadisenin devamında yine diğer birçok anlatıda olduğu gibi çalınan kilenin Bünyamin'in yükünden çıktığı belirtilirken o dönemde şeriatına hâlâ ittiba edildiği görülen İbrahim peygamberin şeriatınca hırsızlık yapan bir kimsenin, yakalanması durumunda malın sahibine herhangi bir zaman tahdidi olmadan kul olarak verildiği ayrıntısı dile getirilir.[3816]

Kardeşlerin, yeniden saraya getirilip Hz. Yusuf'un huzuruna çıkartıldıklarında Bünyamin'in ana bir kardeşi olan Hz. Yusuf gibi hırsızlık yapmasına şaşırılmaması gerektiğini belirtmeleri üzerine Hz. Yusuf'un kilesinin, Hamdullah Hamdî ve Taşlıcalı Yahya'nın anlatılarında olduğu gibi Hz. Yusuf'un kileye vurmasıyla çınlayarak geçmişteki hadiseleri tek tek ortaya koyduğu görülür.[3817]

Kilenin dile gelip maziyi dile getirmesi esnasında Hz. Yusuf'un da henüz hayatta olduğu bilgisini vermesinin ise eserdeki en önemli ayrıntılardan olduğu söylenebilir:

Çalup ṭası dir iy şāh-ı kerāmet

[3814] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 33.
[3815] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 33.
[3816] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 33.
[3817] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 33-34.

Olupdur kiẕb-ile bunlar melālet

Ḳamusı Yūsuf içün söylemişdi
Anı ṣaḥrāda ḳurd aldı dimişdi

Ḫuṣūṣā pādişāhum ṣaġ esendür
Babasınuň yiri beytü'l-ḫazendür

İdüp iḫvānı çün bu sözleri gūş
Ḳamusı oldı bu ḫayretle ḫāmūş

İrişdi ṭasdan anlara tasa
Düşerler iştibāh u iltibāsa[3818]

Anlatıda bu hususta ki son ayrıntıların, yine diğer birçok anlatıda da dile getirilen kardeşlerin, Bünyamin yerine içlerinden birini Hz. Yusuf'a teklif etmeleri, Hz. Yusuf'un bu teklife olumlu yaklaşmaması üzerine kardeşlerden Yehuda'nın zor kullanarak Bünyamin'i alma ihtimalinin Hz. Yusuf'un oğlu vasıtasıyla izale edilmesi şeklinde kısa bir tahkiyeyle ele alındığı görülür:

Al İbni Yāmīn içün birümüz hem
Pederden çekmeyelüm yine verhem

'Azīz oğlına dir ṭut eyle def'i
K'olur ḫışm-ı Yehūdā zehr-i ef'ī

Aňa ferzend-i Yūsuf degdürüp dest
Dilinden nār-ı ḫışmın eyledi pest

[3818] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 34.

Gümāna düşdi bu işden Yehūdā
Olup bu ḥāline ḥayrān u şeydā

‘Azīze İbni Yāmīn oldı bende
Ḳalanı ‘izn-ile oldı revende[3819]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre, diğer birçok anlatıda yer verilen bir kardeşin Bünyamin’in yanında Mısır’da kalması hadisesine burada yer verilmemiştir.

Aynı yüzyıldaki Ziyai Yusuf’un anlatısında diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yakup’un oğullarının Mısır’a ikinci gelişlerinde babalarının uyarısına uyarak Mısır’a girişlerinde farklı kapıları kullandıkları bilgisi verilir:

Vedā‘ idüp atalarına ol dem
Yöneldiler ṭarīḳ-i Mıṣr’a ḫurrem

İrüp girdiler anlar Mıṣr’a bir bir
Nite k’ışmarlamışdı anı ol pīr[3820]

Diğer birçok anlatıda olduğu gibi Ziyai’nin anlatısında da Hz. Yusuf’un, kardeşleri için bir sofra hazırlattığı ve bu sofrada kardeşlerin ikişerli şekilde oturdukları ve bu sebeple yalnız kalan Bünyamin’i sofrasına çağırarak eşlik edenin Hz. Yusuf olduğu ifade edilir.[3821]

Ziyai’nin eserinde, Hz. Yusuf’un, Bünyamin’e kimliğini açıklamasının sofrada yemek yedikleri sahnede olduğu görülür:

[3819] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 34.
[3820] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 466.
[3821] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 466-467.

İderken ni'meti Yūsuf'la ifṭār
Görüp anuň elini aġladı zār

Ṣorup Yūsuf didi bu zār ü girye
Nedür ki eyledüň tekrar-ı girye

Eyitdi İbn-i Yāmin eyleyüp āh
Elüň Yūsuf eline beňzer iy Şāh

Görelden anı ḳalmadı ḳarārum
Yaňılmaz yaşum artar āh ü zārum

Budur ḥālüm ne görsem aňa beňzer
Çü şem' olur yaşum sīm ü yüzüm zer

Çü gördi Yūsuf anuň şevḳi bīḥadd
Niḳāb ucın çeküp 'arż eyledi ḫad

Didi dilden gider ḫırmen ü gümānı
Ki ben şol Yūsuf'um k'itdüň güm anı

Feraḥdan ībn-i Yāmin oldı giryān
Didi Yūsuf bu rāzı eyle pinhān[3822]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere Hz. Yusuf, Bünyamin'den kendi kimliği ile ilgili sırrı saklamasını istemiştir.

[3822] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 468.

Aynı anlatıda, Hz. Yusuf'un, kardeşlerine oynayacağı oyundan Bünyamin'e bahsetmediği görülürken Bünyamin'in yüküne kilesinin de yerleştirilmesi için adamlarına emir verdiği ise şöyle tahkiye edilir:

Şeh'üñ bir ṣā'ı var idi müẕehheb
Anuñla ölçülürdi bürr ü cū hep

Buyurdı kim o ṣā'i māh-ı Ken'an
İdeler ḳardaşı yükünde pinhān[3823]

Hadisenin devamında, kardeşlerinin yük dolu kervanının ne kadar mesafe kat ettiği belirtilmeksizin Hz. Yusuf'un, adamlarından kervanı hırsızlık suçuyla durdurmalarını emrettiği belirtilir:

Ṭutup gendümle bārı her biri bār
Çü 'azm eylediler Ken'an'a yekbār

Buyurdı Şeh niçe serheng idüp ḫīz
Getüreler öñüne anları tīz

Varup anlara didiler revā mı
K'alasız mekr ü āl ile ḥarāmı

Şeh'üñ ṣā'i arañuzda nihāndur
Siz uġruladuñuz anı 'ayāndur[3824]

[3823] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 469.
[3824] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 469.

Kardeşlerin, hırsızlık suçlamasını kabul etmedikleri ve çalınan kilenin kendilerinde çıkması durumunda o dönemin âdeti gereğince hırsızlık yapan kişinin, malın sahibine kul olması gerekeceğini dile getirdikleri görülür.[3825]

Diğer bütün anlatıların üzerinde ittifak ettikleri gibi Ziyai'nin anlatısında da yapılan aramalar sonucunda, çalınan kilenin Bünyamin'in yükünden çıktığı bilgisi verilir.[3826]

Yine diğer birçok anlatıda olduğu gibi kilenin Bünyamin'in yükünden çıkması üzerine diğer kardeşlerin bu duruma şaşırmadıkları ve Bünyamin'i, abisi Hz. Yusuf gibi hırsız olmakla itham ettikleri bu anlatıda da dile getirilen ayrıntılardandır.[3827]

Tahkiyenin devamında, çaldıkları iddia edilen kile de yanlarında oldukları hâlde Mısır'da Hz. Yusuf'un huzuruna çıkarılan kardeşlerin, Bünyamin'in yerine içlerinden başka birisinin alıkonulması isteğini Hz. Yusuf'a ilettikleri ama Hz. Yusuf'un bu teklife olumsuz bir cevap verdiği; Bünyamin'i rica ile kurtaramayacaklarını anlayan Yehuda'nın zor kullanarak Bünyamin'i elinden alacağını anlayan Hz. Yusuf'un, oğlunu Yehuda'ya göndertip eliyle ona dokundurttuğu ve Yehuda'nın heybetinin bir anda yok olduğu bilgisi diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde burada da kendine yer bulmuştur.[3828]

Son çabalarının da karşılık bulmadığını gören kardeşlerin, Hz. Yusuf'tan izin alarak Kenan'a doğru yola çıktıkları belirtilen eserde, kim olduğu belirtilmeksizin kardeşlerden birinin Mısır'da Bünyamin'in yanında kaldığı bu hususta son ayrıntı olarak göze çarpar:

Çü Şāh'a İbn-i Yāmin oldı bende
Bular iẕn alup oldılar revāne

Demādem dirler idi birbirine

[3825] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 469.
[3826] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 470.
[3827] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 470.
[3828] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 470-471.

K bize atamuz ne diye gine

Ne yüz ile baḳup anuň yüzine
Cevābı niçe virevüz sözine

Birisi didi ben bunda kalayın
Varup Ken'an'e anda ne ḳılayın

Atamuza varup diger vaṣf-ı ḥāli
Bu işüň görelün nolur māili[3829]

18. yüzyılda kaleme alınan Ahmedî-i Âmidî'nin eserinde, Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'a ikinci gelişlerinde şehre nasıl dâhil oldukları ile ilgili bir ayrıntıya yer verilmediği görülmekteyse de Hz. Yakup'un oğullarının şehre girdikleri bilgisi adamları tarafından Hz. Yusuf'a iletilince Hz. Yusuf'un, kardeşlerini ağırlamak için her ikisinin bir arada kalacağı odalar hazırlattığı bilgisi orijinal ayrıntılardandır:

Aluban onları yola düşdiler
Şehr-i Mışra varuban érişdiler

Vardı ḳullar Yūsufa vérdi ḫaber
Yine Ken'ānī yigitler geldiler

Ol dédi varıň getürüp indiriň
Her ikisin bir odaya ḳonduruň[3830]

Eserdeki bir başka önemli bilgi de kardeşlerin, saraya varıp Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıklarında babaları Hz. Yakup'un gönderdiği imameyi Hz. Yusuf'a

[3829] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 471-472.
[3830] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 268.

verdikleri ve Hz. Yusuf'un da bu hediyeyi peygamberliğini müjdeleyen bir işaret olarak gördüğü bilgisi verilir:

Vardı ḳullar anları getürdiler
Yūsufuň dīvānına yetürdiler

Érişüben Yūsufa görişdiler
Vérdiler 'imāmeyi buluşdılar

Aldı 'imāmeyi dér ki buluram
Bu bişāretdir peyām-ber oluram[3831]

Yine aynı anlatıda, Hz. Yusuf'un ilk gelişlerinde kardeşlerinin yükünün içine geri koyduğu sermayelerinin, kardeşleri tarafından Hz. Yusuf'a tekrar verilmek istendiği fakat Hz. Yusuf'un bu teklifi kabul etmediği görülür:

Vérdiler ol altunı söylediler
Şol yaňış gelmiş bizimle dédiler

Yūsuf eytdi çünki yaňlış olmış ol
Ol siziň olsun yérini bulmış ol

Anlar eytdi ḥāk-i pāye érmişüz
Kem hedāye ile saňa gelmişüz

Ṭaḫıla lāyıḳ degildür vérelim
Altunı taḫıl içün al görelim

Ol dédi olmaz revā bu sözi yéri

[3831] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 268-269.

Şāh olan vérdigini almaz geri[3832]

Kardeşleri için ikişer kişilik oda hazırlatan Hz. Yusuf'un, Bünyamin'in yalnız başına bir odada kalması ve ağlamasını duyması üzerine onu yanına alarak başka bir odaya geçtiği[3833], odadaki hasbihâlin akabinde de yalnızlık çekmemesi için Bünyamin'i oğlu Efrayim'in odasına gönderdiği ifade edilir:

Biz seni bundan elem-nāk étmeyüz
Yalıňuz bir ḫānede yaturmayuz

Ḳardaşıň yerine sana bir aḫī
Gösterelim var anuňla ol aḫī

Var seni vérdim misāfir oğluma
İletiň bunı dédi Efrā'ime

İbn-i Yāmin hażretin götürdiler
Meclis-i şehzādeye yetürdiler[3834]

Anlatının devamında, Hz. Yusuf'un oğlunun odasında kendi kimliğini Bünyamin'e açıkladığı bilgisi verilir.[3835]

Diğer birçok eserde dile getirilen, Hz. Yusuf'un, kardeşlerine oynayacağı oyundan Bünyamin'i haberdar etmesi hadisesinin Ahmedî-i Âmidî'nin eserinde tafsilatlı bir şekilde ifade edildiği görülür:

Yūsuf eytdi sen beni ḳardaşlara
Söyleme bu sırrı cānım anlara

[3832] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 269.
[3833] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 269-270.
[3834] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 271.
[3835] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 272.

Görelim Ḥaḳdan nice fermān olur
Bizlere ne yol ile dermān olur

Bir iş étdirüz saňa gitmeyesin
Bildiren anı ki ḫavf étmeyesin

Yarın ol buġday vérilecek yére
Sen daḫı ḳardaşlar-ile var bile

Anda bir ḥīle éderler anı bil
Tā ki yanımda ṭurasın iki yıl

Anlar étdi ḥīle ile ḳardaşı
Ḥīle édenler bulur ḥīle işi

Bir ḫacālet gösterelim anlara
Sen bil ammā söyleme iḫvānlara[3836]

Eserdeki bir başka önemli bilgi ise Hz. Yusuf'un, kardeşlerine buğday almaları için ambara gönderdiğinde babası Hz. Yakup için de fazladan bir yük buğday verdiği bilgisidir:

Yūsuf iḫvānına dér anbāra siz
Cümleňiz var ne ki buġday alasız

Bir yük artuḳ buġda vérsinler size
İletiň maḫṣūṣ anı ataňıza[3837]

[3836] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 272.
[3837] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 275.

Yine aynı anlatıda, Hz. Yusuf'un buğday ölçtürdüğü ölçeğin, kızıl altından yapılma olduğu ve kendisine Melik Reyyân'dan tevarüs ettiği ayrıntısının verildiği görülür:

Varuban anbāra anlar girdiler
Bir ḳızıl altundan ölçek gördiler

Ol Melik Reyyān anı ḳılmış-idi
Yūsufuň żabṭına ol girmiş-idi[3838]

Yukarıda zikri geçen ölçeğin, Hz. Yusuf'un isteğiyle bir adamı tarafından Bünyamin'in yüküne saklandığı bilgisine diğer birçok anlatıda olduğu gibi burada da yer verilir.[3839]

Kardeşlerin kervanının, henüz kapıdan dışarı çıktığı esnada Hz. Yusuf'un adamları tarafından durdurulduğu ve kardeşlerin ölçek hırsızlığı yaptıkları iddiasıyla itham edildikleri eserde şöyle tahkiye edilir:

Yüklenildi oldılar yola revān
Ḳapudan ṭaşra varınca bir yaban

Gördiler ḳulları şāhıň segrişür
Eňseden anlara gelüp érişür[3840]

Diğer bütün anlatılarda olduğu gibi burada da hırsızlık suçlamasıyla karşı karşıya kalan Hz. Yakup'un oğullarının, hırsızlık ithamına şiddetle karşı çıktıkları, bu

[3838] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 275.
[3839] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 275.
[3840] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 275.

esnada Hz. Yakup'un oğullarının yüklerini araştıran Hz. Yusuf'un adamlarından birinin, çalındığı iddia edilen ölçeği Bünyamin'in yükünden çıkarttığı ifade edilir.[3841]

Yine birçok anlatıda dile getirilen, Hz. Yakup'un oğullarının, kendilerini temize çıkarmak için Bünyamin'in ana bir kardeşine benzediği ve onun gibi hırsız olduğu iddiasında bulunmalarına burada yer verildiği görülür:

Anlar eytdi ol bize ey şāhımız
Ana ayrı ata bir ḳardaşımız

Żāyi' olan ḳardaşından aldı yol
'Ammetesiniň ḳuşaġın çaldı ol

Bu da anuň ḳardaşı bir anadan
Ḳılsa bu uġrulıġı 'ayıb neden[3842]

Aynı müellifin, yine diğer birçok anlatıda dile getirildiği gibi o dönemin âdetleri gereğince hırsızlık yapan kişinin, malın sahibine iki yıl boyunca kulluk yapacağı ayrıntısını dile getirdiği görülür.[3843]

Bünyamin'i almadan Kenan'a dönemeyeceklerini belirten kardeşlerin, türlü çaba ve ricalarına rağmen Hz. Yusuf'tan Bünyamin'i alamayacaklarını anlayınca zor kullanarak Bünyamin'i, Hz. Yusuf'un elinden almaya çalıştıkları, Hz. Yusuf'un bu durumun farkına varıp oğlu Efraim'i amcalarının yanına gönderip onların sırtlarını sağ eliyle ovalatarak hiddetlerini izale ettiği bilgisi diğer birçok eserdekine benzer şekilde bu eserde de dile getirilmiştir.[3844]

Eserde bu hususta son ayrıntının, yine diğer birçok eserde yer verildiği şekliyle Bünyamin'i, Hz. Yusuf'tan alamayacaklarını anlayan kardeşlerin Kenan'a

[3841] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 275-276.
[3842] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 277.
[3843] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 278.
[3844] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 279-281.

doğru yola çıktıkları ve içlerinden Yehuda'nın, Bünyamin'i Mısır'da yalnız bırakmamak için yanında kaldığı bilgisi olduğu görülür.[3845]

18. yüzyıldaki bir diğer anlatıda Oflu Bilâl Efendi'nin, diğer birçok eserden farklı olarak Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'a girişlerinde tek bir kapıyı kullandıkları şeklinde bir ayrıntı verdiği görülür:

Ḥāṣılı geldi bular bir ḳapudan şehre girüp
Ṣundılar ol 'arż-ı ḥāli geldi Ken'ānī şāh[3846]

Eserde, kardeşlerinin geldiğini öğrenen Hz. Yusuf'un, kardeşleri için ikişerli şekilde dinlenebilecekleri birer oda hazırlattığı, Bünyamin'in odada yalnız kalınca ağlamaya başladığı ve sonrasında Bünyamin'in ağlamasına dayanamayan Hz. Yusuf'un, Bünyamin'i kendi hususi odasına getirtip ağırladığı bilgisi verilir.[3847]

Diğer birçok anlatıda da dile getirilen ayrıntılardan, Hz. Yusuf'un hediye olarak Bünyamin'e kıymetli taşlardan oluşan çok değerli bir bilezik verdiği şeklindeki ayrıntı da anlatıda şöyle tahkiye edilir:

Baḫş idüp bir la'l aňa ḳıymetde ancaḳ lā-naẓīr
Ṣubḥ olınca geldi anlara ki ṣanki yüzi māh[3848]

Yine diğer bazı anlatılarda yer verildiği görülen Bünyamin'in evlenip çocuk sahibi olduğu bilgisine, Oflu Bilâl'in anlatısında da yer verildiği görülürken anlatıda, Bünyamin'in sahip olduğu on iki çocuğun isimlerinin, Hz. Yusuf'un başından geçen hadiselerle ilgili olduğu şöyle ifade edilir:

Hīç oġlun ḳızuň oldı mı dil-ārā
Didi var on iki oġlum dil-ārā

[3845] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 281-282.
[3846] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 184.
[3847] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 184-185.
[3848] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 185.

Birinüň adına Ẕībā didüm hem
Birinüň adına Baḥrā dimişem

Didi Yūsuf ki Baḥrā ad olur mı
Benī Ādemde Ẕībā ad olur mı

Didi budur buňa sebeb ey şāhım
Yūsuf çünki ıraġa düşdi māhum

Varup sāḥil-i baḥra bir gün indüm
Hemīn aġladum hem baḥra ki didüm

Yūsuf ḳardaşumı gördüň mi yā baḥr
Faṣīḥ lisān ile lā didi ol baḥr

‘Aceblendüm o baḥra ‘āşıḳ oldum
Baňa şāfī cevāb virdi ki gördüm

Anuň adını oġluma hem didüm
Anuň ‘ışḳına aňa Baḥrā didüm

Birine hem daḥi Ẕībā didüm ben
Budur vech-i müsemmāsı işit sen

Gelüp Ken‘ān ilinüň ḳurdı yeksān
Babamuň öňine and içdi ol ān

Bularuň şefḳatin gördüm o demde
Adın oġlıma virdüm ġayrı demde

Üçinci oġlımuň ‘Abd oldı adı

Didi buňa neden virdün bu adı

Didi göňlümde dirdüm kim Yūsufı
Benüm ḳardaşlarum ṣatdı Yūsufı

Eger ʻabd oldı(y)sa Yūsuf cihānda
Gerek ʻabd ola oġlum her zamānda

Bu resme on iki oġlınuň adın
Ḫaber virdi o demde İbn-i Yāmen

Ki her bir ad Yūsufa ḳıṣṣa oldı
Bu ḳıṣṣadan cihāna ḥiṣṣe oldı[3849]

Hadisenin devamında, diğer birçok anlatıda olduğu gibi burada da Hz. Yusuf'un, kardeşi Bünyamin'e kim olduğunu açıkladığı sahnede kardeşlerine oynayacağı oyundan Bünyamin'e de bahsettiği bilgisinin yer aldığı görülür.[3850]

Anlatıda, diğer anlatılardan farklı olarak Hz. Yusuf'un, Bünyamin'in yüküne saklattığı eşyanın altın yahut gümüşten mamul bir kâse olduğu ifade edilirken yine de bahsi geçen bu tasın zahire ölçmek için kullanıldığı bilgisi de verilir:

Beşīr adlu varıdı Yūsufuň keyyāli bir oġlan
Getürüp gizledi Binyāminüň yükinde bir kāse

Ki evel kāse idi ṣoňra anı tutdılar ölçek
Kimi altun idi didi kimi fıḍḍa idi ḫāsa[3851]

[3849] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 192-193.
[3850] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 194.
[3851] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 195.

Yukarıdaki manzumeden, Bünyamin'in yüküne kâseyi koyan kimsenin, Hz. Yusuf'un adamlarından olan Beşir olduğu anlaşılır.

Yine aynı anlatıda, Kenan'a götürecekleri yüklerini aldıkları belirtilen kardeşlerin, Beşir ve yanındaki bin kişi tarafından Mısır'a dört saatlik bir uzaklıkta durdurulduklarını ifade edilir:

Develerin bular yükletdi girdiler ulu rāha
Beşīr bindi biň atlu ile ardından gelür kāse

Çü dört sā'at yire geldi hemān āşikāre görindi
Münādīler nidā itdi ki kim aldı bugün kāse[3852]

Diğer anlatılarda belirtildiği gibi burada da Hz. Yusuf'un adamları tarafından kâse hırsızlığı ile suçlanan kardeşlerin, bu ithama şiddetle karşı çıktıkları belirtilirken hırsızlık yapan bir kimsenin, malın sahibine kul olacağı şeklindeki ayrıntının da diğer birçok anlatıda olduğu gibi yine bu anlatıda da dile getirildiği görülür.[3853]

Hadisenin bu kısmında orijinal bir bilgiye yer verilerek kardeşlerin yüklerini tek tek aramaya başlayan Hz. Yusuf'un adamlarının Bünyamin'e gelinceye kadar hiçbir yükte kâsenin olmadığını gördüklerinde kâsenin kardeşler tarafından çalınmadığı kanaatine varıp Bünyamin'i aramaktan vazgeçtikleri, bu esnada Yehuza'nın ikazıyla Bünyamin'in yüküne de bakmaya karar verdikleri ifade edilir:

Sözi bir eyleyüp endürdiler yüklerini bir bir
Yehūẕā ibtidā ider açar yükin 'ayānānı

Anuň ardınca Şem'ūn tā onı çünkim tamām oldı

[3852] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 195.
[3853] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 195-196.

Didiler size yoḳdur terk idüben İbn-i Yāmeni

Bular dönmek diler didi Yehūẕā ne sebebdür bu
Ki Binyāmīne baḳmazsız ne işdür bilmezem anı

Bular didi çü sizde yoḳ ebed bunda bulunmaz ol
Görinür sizden eṣdaḳ ṣadāḳat ma'deni kānı

Didiler mutma'in oldun sizüñ ḳalbiñüz ey cānā
Taḥarrī eyleyüp bunuñ metā'ın bile siz anı

Hemān geldi Beşīr açdı metā'ın İbn-i Yāmīnüñ
Buluban ṣaġı fi'l-ḥāl gel gör imdi seyr-i devrānı[3854]

Diğer eserlerde olduğu gibi burada da kilenin Bünyamin'in yükünden çıktığı görülmektedir.

Kardeşlerin, Hz. Yusuf'tan babaları hatırına Bünyamin'i bağışlamasını istemelerine olumsuz cevap almaları sonrası diğer birçok anlatıda olduğu gibi zor kullanarak Bünyamin'i, Hz. Yusuf'un elinden almaya çalıştıkları belirtilir.[3855]

Yine aynı anlatıda Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin zor kullanarak Bünyamin'i kendisinden alma çabalarını oğlu Mîşâ'yı görevlendirip engellediği bilgisi verilir.[3856]

Bünyamin'i bir türlü Hz. Yusuf'un elinden alamayan kardeşlerin son çare olarak Bünyamin'in yerine kendilerini kul olarak sundukları; fakat Hz. Yusuf'un bu teklifi de şeriata uygun olmadığı gerekçesiyle reddettiği görülür:

Didiler bizi cümle ey şāhım

[3854] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 196.
[3855] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 200-201.
[3856] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 201.

Ki Binyāmīni āzād eyle şāhım

Didi ḥāşā şerī'atden çıḳam ben
Ki sirḳat idenüň ġayrın ṭutam ben

Ne deňlü itseňüz baňa recāyı
Söziňüz ṭutmazam itmem 'aṭāyı[3857]

Son taleplerinin de reddedilmesi üzerine kardeşlerin Kenan'a doğru yola çıktığı belirtilen eserde, bu hususu ele alan diğer eserlerden farklı olarak Bünyamin'i yalnız bırakmamak için Şemun ve Yehuza'nın Mısır'da kaldıkları ve kardeşlerin, babalarının yanına sekiz kişi olarak döndükleri ayrıntısı verilir:

Yehūẕā didi diňleň bu sözümi
Benem 'ahd altında ḳoyan özümi

Ḳalayım bunda siz varuň atama
Selām eyleň diyüň bir bir babama

Bizüm başumuza geldüklerini
Hem İbn-i Yāminüň itdüklerini

Didi Şem'ūn ki lā vallāhi senden
Ben ayrılmam hemān bir laḥẓa senden

Ḳalanı daḫi cümle aġladılar
Biz ayrı olmazuz senden didiler

Yehūẕā dir ḳalurusaň bunda yek-pār

[3857] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 203.

Babam ḳalur yalaňuz anda nā-çār

Sözin ṭutdı Yehūẕānuň bular çün
Sekizi girdi yola ḳaldı Şem'ūn

İkisi İbn-i Yāmenle çü ḳaldı
Sekizi geldi Ya'ḳūb elin aldı[3858]

18. yüzyılda müellifi belli olmayan bir Yûsuf u Züleyhâ anlatısında da diğer birçok anlatının paralelinde bir tahkiye ile Hz. Yakup'un oğullarının, babalarına verdikleri sözü tutup Mısır'a ikişerli şekilde ayrılarak farklı kapılardan girdikleri ve yalnız başına kalan Bünyamin'in şehre Kenan kapısından girdiği bilgisinin verildiği görülür.[3859]

Yine bazı eserlerde yer verilen, Bünyamin'in bir başına Kenan kapısından şehre girmesi ve sonrasında yolunu kaybetmesi üzerine Allah'ın, Cebrail vasıtasıyla Hz. Yusuf'a haber ulaştırıp onu Bünyamin'in yanına göndermesi ayrıntısının diğer eserlerle paralel bir şekilde burada da tahkiye edildiği görülür.[3860]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un kendine ait bir bileziği Bünyamin'e hediye ettiği[3861] belirtilirken Bünyamin saraya geldikten sonra diğer kardeşlerin, Bünyamin'den bileziği alıp teker teker denedikleri; fakat bileziğin kendilerine uygun gelmemesi üzerine yeniden Bünyamin'e bileziği verdikleri şeklindeki ayrıntılar dile getirilir.[3862]

[3858] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 204.
[3859] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 197.
[3860] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 198.
[3861] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 198.
[3862] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 200-201.

Diğer birçok anlatıda yer verilen ayrıntılardan, Hz. Yusuf'un içinde başından geçen maceraların ve babasının hikâyesinin duvarlarına nakşedildiği bir saray yaptırdığı şeklindeki ayrıntıya burada da yer verildiği görülür:

yūsuf anda bir sarāy yapup düzer
kendü ile atayı bile yazar

atasından nece ayrılduġunı
ḳuyuya girp nolduġunı

ḳardaşları varuban ṣatdūġını
aŋa üç dürlü 'ayb daḳduġunı

ol sarāy içinde bir bir düzdürür
naḳş ėdüp pıŋarlara yazdurur

tā kim ol ḳardaşları aŋa gideler
her biri ol yazuları göreler[3863]

Yukarıdaki hadisenin devamında, Hz. Yakup'un oğullarının duvardaki yazıları okuyup sırlarının ortaya çıktığını gördüklerinde büyük bir korkuya kapılıp önlerinde bulunan yemekleri yiyemedikleri bilgisine anlatıda şöyle yer verilir:

rūmīl ol sarāya girüben baḳar
dönüben ḳardaşlarına göz ḳaḳar

kim baḳuŋ görüŋ bizüm aḥvālimüz
fāş olmış bunda kelli ḥālimüz

cümlesi baḳuban naḳşı görür

[3863] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 203.

her birinüŋ ensi endip oturur

yüzleri ṣararuban ditreşdiler
ṣanasın kim bu uġurdan geçdiler

sümüklerin bendleri hep şeşilür
ağızları içre barları ḳurur

yėyesi geldi bunlar yemediler
iltifāt ėdüp bu nedür dėmedüler[3864]

Aynı anlatıda, Hz. Yusuf'un, kimliğini Bünyamin'e açıklaması için ismi verilmeden oğlunu görevlendirdiği[3865] onun da bu görevi yerine getirerek babası Hz. Yusuf'un kimliğini, amcası Bünyamin'e açıkladığı belirtilir:

yūsufuŋ oġlı dönüp söyler aŋa
işid imdi bir ḫaber vėrem saŋa

ya'ḳūb oġlı yūsufuŋ oġlı benüm
ya'ḳūb peyġamber dedem durur benüm

ben yūsuf oġlıyım bilgil yā 'ammu
sözi yalan dėyenüŋ yeri ṭamu

mıṣra gelicek saŋa ḳarşu varan
bizlerzüġin çıḳarup saŋa vėren

hem aluban seni ḳardaşlarıŋa

[3864] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 203-204.
[3865] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 206.

götürüp ėrdürdi yoldaşlarıŋa[3866]

Eserde, Hz. Yusuf ile Bünyamin'in yan yana geldiklerinde uzun uzun hasbihâl ettikleri[3867] bu esnada Bünyamin'in, babası Hz. Yakup'un ayrılık acısıyla ağlamaktan gözlerinin görmez olduğu bilgisini verdiği belirtilir.[3868]

Yine diğer birçok anlatıda bilgisi verilen Bünyamin'in evlenip çocuk sahibi olduğu bilgisinin bu anlatıda da yer aldığı görülürken Bünyamin'in bahsi geçen evliliğinden üç oğlu olduğu ayrıntısı da şöyle dile getirilir:

ṣordı yūsuf ḥelāliŋ var mıdur
ol helāliŋ saňa mūnis yār mıdur

ibn-i yāmin ėydür vardur 'avratım
dün gündüz ėder baŋa 'izzetim

ataŋa dā'im ṭa'ām eyleyen ol
anuŋla oturup söyleyen ol

üç oġlım var durur andan fütūn
aŋınla eglenürem dün ü gün

vėrdim anuŋ üçine üç dürlü ad
ol adıyla ḳıluram göŋlimi şād

bir adı ḳurd ikinci adı ḳanı
hem üçünci adı yūsuf 'aynı

çün işitdi yūsuf bu adları

[3866] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 207.
[3867] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 208.
[3868] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 209.

ṣordı nedür bu adlarıŋ maḳṣūdları

bunlara bu adları vėrmek neden
ḳanı ḳurd yūsuf dėmek neden

ibn-i yāmin ėydür ey ḫūb-ı cihān
görḳlü zātıŋdur baŋa genc-i nihān

seni ataŋdan dileyüp aldılar
ne dėyelüm saŋa neler ḳıldılar

gömlegüŋi hem ḳana buladılar
ḳurda bühtān ėdüben ḳolladılar

gelüben ḳapuda efġān etdiler
gözlerini anda giryān etdiler

ben daḫı oġlanlarımıŋ resmini
ḳanı ḳurd yūsuf vėrdim ismini

tā ki derdüŋ bu cānımdan getmeye
bu ḳarındaş ismiŋi unutmaya[3869]

Yukarıdaki manzumede dile getirilen Bünyamin'in, oğullarının isimlerini Hz. Yusuf'un başından geçen talihsiz olayları hatırlatması için o hadiselerle müsemma olarak seçmesi, bu hususu ele alan diğer birçok anlatıyla paraleldir.

[3869] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 210.

Yine aynı anlatıda diğer birçok anlatıda belirtildiği gibi Hz. Yusuf'un, Bünyamin'i yanında alıkoyabilmek için kardeşlerine oynayacağı oyundan Bünyamin'e bahsettiği dile getirilir.[3870]

Hz. Yusuf'un, kardeşlerine zahireleri taksim ettiği esnada zahire ölçmeye yarayan kızıl altından mamul kileyi Bünyamin'in yüküne kendi eliyle sakladığı ayrıntısı eserde şöyle dile getirilir:

yūsuf ėydür getürüŋ çuvalıŋuz
şimden gerü ḫoş olısar ḥāliŋüz

buġdayı çuvallarına ṭoldurur
ḳızıl altun kīle ölçdürür

ibn-i yāmin çuvalına ḳīleyi
gizledi yūsuf ki ḳıla ḥīleyi

'āḳıbet çuvalların yükletdiler
yüz ṭutup atalarına gitdiler[3871]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un gönderdiği adamların, kardeşlerin kervanına yetiştiği ve kervanın yükünü indirerek onları kileyi çalmakla itham ettikleri belirtilir.[3872]

Eserin bu kısmında, yine diğer birçok eserde de dile getirilen o dönemin hukukunda, hırsızlık yapan kimsenin, malın sahibine iki yıl müddetle kul olduğu ayrıntısına yer verilir.[3873]

[3870] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 211.
[3871] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 213.
[3872] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 213.
[3873] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 214.

Tahkikatın sonunda, çalınan kilenin diğer bütün eserlerdeki gibi burada da Bünyamin'in yükünden çıktığı ve bunun üzerine kardeşlerin yeniden Mısır'a getirilip Hz. Yusuf'un huzuruna çıkartıldıkları görülür.[3874]

Hz. Yakup'un oğullarının, Hz. Yusuf'un huzurunda iken kendilerinin temiz kimseler olduklarını ve bu hırsızlık hadisesi ile bir ilgilerinin bulunmadıklarını göstermek için diğer birçok anlatıda olduğu gibi burada da Bünyamin'in ana bir kardeşi gibi hırsızlık yaptığı iddiasını öne sürdükleri ifade edilir.[3875]

Aynı müellifin, Hz. Yakup'un oğulları tarafından Hz. Yusuf'a bühtan ettikleri sözde iki farklı hırsızlık hadisesinin ilkinin ayrıntılarını eserinde şöyle tahkiye ettiği görülür:

yūsufuŋ bir ḥūb ṭayāsı vardı
yūsufa göŋli düşüp sever idi

çün yūsufı esirgedi egmedi
göŋlini yaŋa hīç vėrmedi

gėrü durdı bir ḥīle ėdiser
görgil emdi yūsufa neyleyiser

ol ṭaya yūsuf ardınca ulur
görgil emdi yūsufa neler ḳılur

ṭayā bir gün yūsufı varur görür
ḳarnı terleyü yatmış uyur

ṭayā altun bilerzügin çıḳarur
yūsufuŋ bilegine anı urur

[3874] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 214-215.
[3875] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 215.

dürtüben yūsufı anda uyarur
aluban atası ḳatına varur

yūsuf anda bilerzügi görmedi
işbu kimüŋdür dėyüben ṣormadı

anda ol ṭayā duruban söyledi
işid imdi ṭayā ne fitne eyledi

durdı vardı ya'ḳūba gör nė ėdem
bilerzügim yoḳ ḳolımda ben nedem

bilerzügimi yūsuf uġurladı
bu sözi yūsuf işitdi ditredi

yūsuf eydür ḥāşā benden ey baba
kim ḳara ėdem yüzim senden yā baba

ṭayā ėydür yalan durur andadur
işde bilerzük yūsuf ḳolındadur

yūsuf anda ḳolın ṣıġar görür
ṭayānuŋ bilerzügi anda ṭurur

yūsufuŋ beŋzi ṣarardı ḳorḳudan
dėdi baŋa işbu gülmek neden

ya'ḳūb anı göricek durdı öri
dėdi kim ṭayā yūsufı alġıl get gėrü

ṭayā yūsufuŋ elin aldı gider

iki yıl yūsuf aŋa ḳulluḳ ėder[3876]

Yukarıdaki manzumeden Hz. Yusuf'un haksız yere hırsızlıkla suçlanıp iki yıl müddetle tayasının yanında kalmaya mecbur edildiği anlaşılmaktadır.

Eserde bu hususstaki ikinci rivayet ise şöyledir:

yūsufa yalancıdur dėdükleri
uġrı dėyüp iftirā etdükleri

yūṣuf evlerinde ṭa'ām yeriken
bir iki etmek alurdı yeriken

uġrılayın yekine ṣoḳaridi
anı anuŋ ṭayāsı ṭuyar idi

getürürdi yūsuf ol etmekleri
yoḫsullara vėrürdi anları

yūsufa uġrı dėdükleri budur
her zuhrīn yedükleri budur[3877]

Yukarıdaki rivayetten, kardeşlerinin Hz. Yusuf'a yine bühtan ettikleri anlaşılmaktadır.

Tahkiyenin devamında, yine de babalarına verdikleri sözden ötürü Bünyamin'i Mısır'da bırakmak istemedikleri anlaşılan kardeşlerin, Hz. Yusuf'a çokça

[3876] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 215-216.
[3877] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 216-217.

yalvardıkları; fakat Hz. Yusuf'un, onların yalvarışlarını dikkate almayıp Bünyamin'i diğer mahpusların yanına, zindana gönderdiği bilgisi verilir:

iki yıl zindānda yatsun bu dėdi
ḫūn tamām oldı çıḳup getsün dėdi

yūsuf anda ibn-i yāmini ṭutar
iletüben zindān ehline ḳatar[3878]

Bünyamin'in zindana atılmasının ardından Hz. Yakup'un oğullarının, Hz. Yusuf'a Bünyamin'in yerine kendilerini alıkoyup zindana atması teklifinde bulunsalar da bunu kabul ettiremedikleri ve bunun üzerine aralarında düşünüp kararlaştırıp zor kullanarak Bünyamin'i kurtarmaya çalıştıkları bilgisi verilir.[3879]

Kardeşlerinin çıkaracağı sıkıntının farkına varan Hz. Yusuf'un, yine diğer birçok anlatıda olduğu gibi burada da küçük oğlu Mâmîl'i amcalarını engellemesi için görevlendirildiği ifade edilir:

bunlaruŋ tedbīrini yūsuf bilür
küçi oġlı māmīli yūsuf alur

dėdi ey māmīl varasın bunlara
bir ḫaber diyelüm ḳılasın anlara

bunlar anda varuban çaġırmadın
na'ra urup zindān ehlin ḳırmadın

tīz yeri bunlaruŋ arḳasını ṣıġa
kim çalabım bunlaruŋ ḫışmın yıġa[3880]

[3878] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 217.
[3879] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 217-218.
[3880] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 218.

Hz. Yusuf'un tarif ettiği gibi amcalarının sırtını sıvazlayan Mâmîl'in, amcalarının güçlerini izale ettiği ve böylelikle Bünyamin'i almalarının engellendiği ifade edilir.[3881]

Eserde son olarak Hz. Yakup'un oğullarının, Bünyamin'i alamayacaklarını anladıkları ve bunun üzerine Kenan'a dönmeye karar verdikleri belirtilirken diğer birçok anlatıda da dile getirildiği gibi kardeşlerden Yehuza'nın Mısır'dan ayrılmayarak Bünyamin'in yanında kaldığı dile getirilir.[3882]

Molla Cami'nin anlatısında bu başlıkta ele alınan herhangi bir ayrıntı bulunmamaktadır.

Semavi kitaplardan Tevrat'ta bu başlıkta ele alınan hadiselerin, Hz. Yakup'un oğullarının ikinci kez Mısır'a gidişlerinde yanlarına iki misli para ve çeşitli hediyelerle birlikte Bünyamin'i de aldıkları, Mısır'a girdiklerinde doğrudan Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıkları şeklindeki ayrıntılarla başlatıldığı görülürken Kur'ân-ı Kerîm'de ise Hz. Yakup'un oğullarının, babalarının kendilerine tembih ettiği şekilde Mısır'a farklı kapılardan girdikleri ve akabinde Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıkları şeklindeki bir tahkiyeyle ele alındığı görülür.[3883]

Bu kısımda Tevrat'ta tafsilatlı bilgilerin verildiği ve bu bağlamda Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin güzel ağırlanması için kâhyasına çeşitli emirler verdiği, kardeşlerin bu izzet ve ikram karşısında ilk gelişlerinde torbalarına geri konulan paralarından ötürü kendilerine fena bir şey yapılacağı zannına kapılarak kâhyaya, önceki gelişlerinde torbalarına konan paraları da yanlarında getirdiklerini ifade ettikleri, nihayetinde kâhyanın kardeşlere korkmalarını gerektiren bir durum olmadığını belirttiği şeklindeki bilgiler yer alır.[3884]

[3881] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 218.
[3882] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 219-220.
[3883] Tevrat/Başlangıç: 43: 15; Kur'ân/12: 68.
[3884] Tevrat/Başlangıç: 43: 16-23.

Yine Tevrat'ta, Hz. Yakup'un oğullarının, Hz. Yusuf'la öğlen vaktinde yemek yiyecekleri bilgisini alınca yanlarında getirdikleri hediyeleri hazırladıkları ve huzuruna çıktıklarında Hz. Yusuf'a sundukları belirtilir.[3885]

Tevrat'ta, kardeşlerini öğle yemeğinde ağırladığı belirtilen Hz. Yusuf'un, onlara babalarının sağ olup olmadığı hakkında sorular sorup sağ olduğu cevabını aldığı, ardından kardeşleri arasında Bünyamin'i görüp ona hayır dua ettikten sonra daha fazla dayanamayıp arka odaya geçerek ağladığı; yüzünü yıkayıp tekrar sofraya döndüğünde yemekleri taksim ederken Bünyamin'in önüne koyduğu payın diğer kardeşlerinin önüne koyduğu paylardan beş kat fazla olduğu şeklinde oldukça ayrıntılı sekansların yer aldığı görülür.[3886]

Kur'ân-ı Kerîm'de ise kardeşleri, Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıklarında onun, doğrudan kardeşi Bünyamin'i yanına aldığı ve kimliğini ona açıkladığı bilgisi yer alır.[3887]

Hz. Yusuf'un, Tevrat'ta kâhyası aracılığıyla kardeşlerinin torbalarına taşıyabilecekleri miktarda erzak koydurduğu, paralarını torbalarının ağzına yerleştirttiği ve kendi gümüş kâsesini de en küçük kardeşinin torbasına saklattığı belirtilirken Kur'ân-ı Kerîm'de ise kardeşlerinin yükünü hazırladığı esnada saraya ait bir su kabını kardeşinin yükünün içine kendisinin koydurduğu ifade edilir.[3888]

Tevrat'ta, Hz. Yusuf'tan yüklerini alan kardeşlerin, gün ışıdığında yola çıktıkları, şehirden çıkmış olsalar da Hz. Yusuf'un, kafile şehirden pek fazla uzaklaşamadan kâhyasını peşlerinden gönderip neden yapılan iyiliğe kötülükle cevap verdiklerini sormasını istediği şeklindeki ifadeden, kardeşlerin dolaylı bir üslupla hırsızlıkla itham edildiği anlaşılırken Kur'ân'da ise Hz. Yusuf'un, kafilenin peşinden birini göndermesi ve kafilenin kat ettiği mesafenin ne kadar olduğu şeklindeki bilgilere

[3885] Tevrat/Başlangıç: 43: 25-26.
[3886] Tevrat/Başlangıç: 43: 27-34.
[3887] Kur'ân/12: 69.
[3888] Tevrat/Başlangıç: 44: 1-2; Kur'ân/12: 70.

yer verilmediği, yalnızca bir tellalın kafileyi doğrudan hırsızlıkla itham ettiği dile getirilir.[3889]

Tevrat'ta, Hz. Yusuf'un kâhyasının, kafileye yetiştikten sonra onlara efendisinin çalınan kâsesi hakkında sorular sorması üzerine kardeşlerin, kâsenin çalınması ile bir ilgileri olmadıklarını beyan ettikleri belirtilirken Kur'ân'da da kardeşlerin, Hz. Yusuf'un adamlarına ne aradıklarını sordukları, aldıkları cevaptan kralın su kabını aradıklarını ve su kabını getirene bir deve yükü bahşiş verileceğini öğrenmelerinin akabinde hırsızlık suçlamasını kabul etmedikleri belirtilir.[3890]

Tevrat'ta, Hz. Yusuf'un kardeşlerinin, kâse kimin yükünde çıkarsa öldürülsün, diğerlerimiz de efendimize köle olalım şeklinde bir teklifi kâhyaya sundukları ve kâhyanın da bu teklife kâse kimde çıkarsa benim kölem olacaktır diğerleri ise aklanmış olacaktır şeklinde bir cevap verdiği görülürken Kur'ân'da, hırsızlık yapmanın cezasının ne olduğu şeklindeki bir sorunun Hz. Yusuf'un adamları tarafından kardeşlere sorulduğu ve kardeşlerin de onlara çalınan mal kimde çıkarsa o şahsa el konulması gerektiği şeklindeki cevapla mukabelede bulundukları görülür.[3891]

Tevrat'ta, kardeşlerin yükünün aranmasının, Hz. Yusuf'un kâhyası tarafından büyük kardeşin yükünden başlayıp küçük kardeşin yüküne doğru bir şekilde yapıldığı belirtilirken Kur'ân'da arama işini yapanın bizzat Hz. Yusuf olduğu ve önce –büyüklük küçüklük belirtilmeden- diğer kardeşlerin yüklerini arayıp son olarak Bünyamin'in yükünü aradığı şeklinde tarif edildiği görülür.[3892]

Tevrat'ta da Kur'ân'da da benzer bir anlatımla çalınan kâse/maşrapanın Bünyamin'in yükünden çıkarıldığı[3893] belirtilirken Tevrat'ta, kâsenin Bünyamin'in yükünden çıktığını gören kardeşlerin, üzüntülerinden üstelerini yırttıkları ve akabinde yükleriyle birlikte Mısır'a döndükleri ifade edilir. Kur'ân'da kardeşlerin, *"Eğer o*

[3889] Tevrat/Başlangıç: 44: 3-4; Kur'ân/12: 70.
[3890] Tevrat/Başlangıç: 44: 6-8; Kur'ân/12: 71-73.
[3891] Tevrat/Başlangıç: 44: 9-10; Kur'ân/12: 74-75.
[3892] Tevrat/Başlangıç: 44: 12; Kur'ân/12: 76.
[3893] Tevrat/Başlangıç: 44: 12; Kur'ân/12: 76.

çaldıysa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı."[3894] şeklindeki ifadelerinden, maşrapanın Bünyamin'in yükünden çıkmasına çok şaşırmadıkları anlaşılır.

Yine Kur'ân'da, Hz. Yusuf'un, kardeşinin yüküne maşrapayı koymasının ve sonrasında onun bulunması şeklinde gelişen hadisenin ona Allah tarafından öğretilen bir tedbir olduğu ifade edilirken Tevrat'ta ise Hz. Yusuf'un, fala bakarak kâseyi buldurduğu şeklinde bir bilgi verilir.[3895]

Kur'ân'da kardeşlerin Hz. Yusuf'a, Bünyamin'in yerine kendilerini alıkoyması şeklinde bir teklifte bulundukları görülürken Tevrat'ta, kardeşlerden Yahuda'nın, Hz. Yusuf'a ısrarlı bir şekilde dil döktüğü ve Kur'an'dakine benzer bir teklif yaparak Bünyamin'i kurtarmaya çalıştığı belirtilir.[3896]

Kur'ân'da, kardeşlerin Bünyamin yerine kendilerinin alıkonulması şeklinde Hz. Yusuf'a yaptıkları teklifin, Hz. Yusuf tarafından zalimlik olarak addedildiği ve bu sebeple reddedildiği ifade edilirken Tevrat'ta Yahuda'nın yaptığı benzer şekildeki teklifi, Hz. Yusuf'un herhangi bir sebep belirtmeden yalnızca reddettiği bilgisine yer verilir.[3897]

Her iki kitapta da yer verilen, kardeşlerin Hz. Yusuf'tan ümitlerini kesip aralarında konuşmak üzere kenara çekilmesi hadisesinin, Tevrat'taki anlatımda kardeşlerin Mısır'a ilk gelişlerinden sonra gerçekleştiği görülürken Kur'ân'da, kardeşlerin kendilerini hesaba çekmelerinin ise Mısır'a ikinci gelişlerinde olduğu ifade edilir.[3898]

Yine Tevrat'ın bildirdiğine göre, kardeşlerin Mısır'a ilk gelişlerinde, Bünyamin'i bir dahaki gelişlerinde yanlarında getirmeleri için kardeşlerden Şimeon'un, Hz. Yusuf tarafından rehin alındığı belirtilirken Kur'ân'daki anlatımda ise kardeşlerden büyük olanının, Bünyamin'in meselesi hallolmadan Mısır'dan

[3894] Kur'ân/12: 77.
[3895] Tevrat/Başlangıç: 44: 15; Kur'ân/12: 76.
[3896] Tevrat/Başlangıç: 44: 16-34; Kur'ân/12: 78.
[3897] Kur'ân/12: 79; Tevrat/Başlangıç: 44: 17.
[3898] Tevrat/Başlangıç: 42: 21-22; Kur'ân/12: 80.

ayrılmayacağını dile getirmesinin, kardeşlerin Mısır'a ikinci gelişlerinde vuku bulduğu görülür.[3899]

Yukarıdaki bilgi ışığında, Tevrat'a göre ilk gelişlerinde kardeşlerden Şimeon'un, Hz. Yusuf tarafından rehin alınması söz konusu iken Kur'ân'da ikinci kez Mısır'a geldikleri belirtilen kardeşlerden büyüğünün Mısır'da kaldığı ve bunun da kendi isteği olduğu anlaşılmaktadır.

Giritli Sırrı Paşa'nın eserindeki bir rivayete göre, Hz. Yakup'un oğulları Mısır'a girdikten sonra Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıklarında Hz. Yusuf'un, kardeşlerini bu ikinci gelişlerinde de tanımazdan geldiği ve onlara yine kim olduklarını sorduğu bilgisi verilir:

> *Rivâyet olunur ki Ya'kûb Aleyhisselâm'ın mahâdîm-i kirâmı [Bünyâmîn] ile beraber def'a-i sâniye olarak Mısr'a vardıklarında 'alel'âde Yûsuf Aleyhisselâm'ın huzûruna girdiler. Yûsuf Aleyhisselâm onlara siz kimsiniz? diye sordu.* [3900]

Kardeşlerin yukarıdaki suale, *"Ken'ânîleriz, 'Kardeşinizi getiriniz.' diye emir buyurmuştunuz; onu pederimizden 'ahd ü peymân ile alıp getirdik dediler."*[3901] şeklinde cevap vermelerinin üzerine Hz. Yusuf'un, kardeşlerini hatırlamış gibi davranıp onlardan, hazırlattığı sofraya oturmalarını istediği ifade edilir.[3902]

Aynı rivayette, ilginç bir ayrıntının üzerinde durularak kardeşlerin sofradaki oturuş düzenlerinin Hz. Yusuf tarafından ana baba bir kardeşlerin yan yana ve ikişerli olacak şekilde tanzim edildiği belirtilirken Bünyamin'in sofrada yalnız kalması üzerine bu durumu gören Hz. Yusuf'un, Bünyamin'i kendi sofrasına davet ettiği bilgisi verilir.[3903]

Yine hadisenin devamındaki ayrıntılarda belirtildiğine göre yemeğin sonrasında Hz. Yusuf'un, ana baba bir kardeş olanları ikişerli biçimde olacak şekilde

---

[3899] Tevrat/Başlangıç: 42: 24; Kur'ân/12: 80.
[3900] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 88.
[3901] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 88.
[3902] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 88.
[3903] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 88.

odalarına gönderdiği ve akabinde yalnız kalan Bünyamin'i de kendisinin yanına alarak misafir ettiği ifade edilir:

> *Ta'âmdan dest-keş-i ferâg olduktan sonra yine ana baba bir kardeş olanları ikişer ikişer birer mahalle müsâfir verdi; [Bünyâmîn], yine tek kaldı; "Bunu da ben müsâfir edeyim!" dedi. Bu vesîle ile öz kardeşini nezd-i hümâyûnunda alıkoydu.*[3904]

Eserde, Hz. Yusuf'un kendi kimliğini kardeşi Bünyamin'e açıkladığı sahnenin hemen öncesinde yalnız kaldığı için çok mahzun olduğunu gördüğü Bünyamin'e kardeş olmayı teklif ettiği, Bünyamin'in bu tekliften onur duymakla beraber kaybolan kardeşinin yerine kimseyi koyamayacağını Hz. Yusuf'a bildirdiği dile getirilirken bu hadisenin üzerine Hz. Yusuf'un, kimliğini daha fazla saklayamayıp ağladığı ve kendisini Bünyamin'e tanıttığı bilgisi şöyle tahkiye edilir:

> *Yûsuf aleyhisselâm, Bünyâmîn'in telef olmuş zannettiği kardeşi için, ziyâde mahzûn olduğunu görünce ona: "O telef olan kardeşin yerine ben sana kardeş olayım! İster misin?" dedi.*
>
> *Bünyâmîn: "Senin gibi bir kardeşi kim bulabilir? Lakin çi-fâ'ide ki seni Ya'kûb aleyhisselâm ile Râhîl doğurmadı." dedi.*
>
> *Yûsuf aleyhisselâm, artık dayanamayıp ağlayarak kalktı; Bünyâmîn'in boynuna sarıldı ve "Muhakkak bil ki ben senin öz kardeşin Yûsuf'um! öteki kardeşlerimizin bize yaptıkları işten mahzûn olma." dedi.*[3905]

Eserde, bu hususta diğer bir rivayette, Bünyamin ile Hz. Yusuf sofrada birlikte yemek yerlerken Bünyamin'in sık sık Hz. Yusuf'un yüzüne baktığı, bunun sebebini soran Hz. Yusuf'a, onu telef olan kardeşine benzettiği şeklinde bir cevap verdiği belirtilirken Bünyamin'in bu sözünün akabinde Hz. Yusuf'un, kimliğini Bünyamin'e açıkladığı ve ondan diğer kardeşlerinin kendilerine yaptıkları eziyetlerden ötürü üzülmemesini istediği şeklindeki ayrıntılara yer verildiği görülür.[3906]

[3904] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 88.
[3905] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 88-89.
[3906] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 90-91.

Aynı müellifin, naklettiği başka bir rivayette, Hz. Yusuf'un kendisini Bünyamin'e tanıtması üzerine Bünyamin'in bir süre için büyük bir şaşkınlık yaşadığı belirtilir.[3907]

Yukarıdaki rivayetin devamında Bünyamin'in, Hz. Yusuf'a ondan ayrılmak istemediğini belirttiği, Hz. Yusuf'un da babaları Hz. Yakup'un eğer Bünyamin Mısır'da kalırsa kederinin çoğalacağını belirterek ona başka bir yol bulmaları gerektiğini belirttiği ve böylelikle de aklındaki oyunu Bünyamin'e anlatıp onun da bu oyunla ilgili rızasını aldığı dile getirilir:

> *Sonra birâder-i şefkat-güsterine: "Ben artık senden ayrılmam!" dedi. Yûsuf aleyhisselâm: "Benim fıkdânımdan pederimizin ne kadar mükedder olduğunu bilirsin, sen de bilâ-sebeb burada kalırsan, kederi müzdâd olur; gel buna başka bir yol bulalım." dedi.*
>
> *Bünyâmîn: "Vazîfem değil, ne yaparsan yap!" cevâbını verdi.*
>
> *Yûsuf aleyhisselâm: Ben altın tasımı gizlice senin hurcun içine koydururum! Kāfileniz yola düzüldükten sonra, arkanızdan bir me'mûr gönderirim; "Hükümdârın tasını çaldınız!" diye nidâ ettiririm! Bu vesîle ile seni geri çeviririm." dedi. Bünyâmîn de buna râzı oldu.*[3908]

Giritli'nin tefsirinde de *"İmdi Yûsuf aleyhisselâm vaktâ ki biraderlerinin esbâb-ı seferiyyelerini tehyi'e vü tanzîm eyledi; meşrebeyi kardeşi Bünyâmîn'in yüküne koydurdu."* [3909] şeklindeki ifadeden Kur'ân'da olduğu gibi Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin yükünü hazırladığı esnada, maşrapayı Bünyamin'in yüküne koydurduğu dile getirilir.

Yine Giritli'nin, ayette dile getirilen "*sikaye"* kelimesinin, Zemahşerî tarafından su içilecek kaba denildiği şeklindeki bir tarifi naklettiği görülürken bazı ravilere göre ise bu kabın zahire ölçümünde kullanıldığı şeklindeki bir rivayeti ve bu açıklamayı uygun bulmayan İmam Fahr-ı Râzî'nin, hükümdarın su içtiği tasın, zahire ölçmek için kullanılamayacağı şeklindeki karşıt görüşünü de naklettiği görülür.[3910]

[3907] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 93.
[3908] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 93-94.
[3909] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 94.
[3910] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 94.

Bahsi geçen kap ile ilgili bir diğer rivayette, kabın hem hayvanlara su verilirken kullanıldığı hem de zahire ölçümünde kullanıldığı şeklinde bir bilgi dile getirilir ki bu rivayetin Giritli Sırrı Paşa tarafından da akla daha yatkın olarak değerlendirdiği görülür.[3911]

Aynı eserde, Kadı Beyzâvî'den nakledilen bir bilgide, *"sikaye"* ile kastedilenin maşrapa olduğu ve sonrasında bu maşrapanın ölçek yapılarak zahire ölçümünde kullanıldığı ve bu maşrapayla hayvanlara su verildiği şeklindeki bir izahata da yer verilir.[3912]

Hz. Yusuf'un, Bünyamin'in yüküne sakladığı belirtilen kabın değeri hakkında da eserde çeşitli görüşlere yer verilir:

> *Bu kap, gümüşten ma'mûl olup üzeri altın işlemeli idi; yok, altından ma'mûl idi. Üçüncü bir kavle göre de cevâhir ile murassa' idi.*[3913]

İmam Fahr-ı Râzî'nin yukarıdaki üç farklı görüşü naklettikten sonra esasen bu kabın değerli bir şey olduğunu belirttiği, altından mı gümüşten mi yapıldığının ise net olmadığını dile getirdiği görülür.[3914]

Eserde, bahsi geçen kabın neyden imal edilmiş olduğu konusundaki son görüş, Kadı Beyzâvî'den nakledilmiş ve onun da İmam Fahr-ı Râzî gibi bu kabın altından yahut gümüşten imal edildiği şeklinde iki farklı görüşü savunanların var olduğunu dile getirmekle yetindiği görülmektedir.[3915]

Eserdeki bir diğer ayrıntıda, kardeşlerin hırsızlıkla suçlanmalarına şaşırdıkları belirtilirken bu şaşkınlığın sebebi olarak Mısır'a ilk gelişlerinde yüklerinin arasına konulan sermayelerine hiç dokunmayıp onları ikinci gelişlerinde teslim etmek için yanlarında getirmelerine rağmen hırsızlıkla itham edilmeleri olduğu bilgisi verilir.[3916]

[3911] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 94.
[3912] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 95.
[3913] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 95.
[3914] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 95.
[3915] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 95.
[3916] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 114-115.

Hırsızlık yapanın cezasını tayin etmek için Hz. Yusuf'un memurlarının kervan ahalisine sormaları neticesinde, kervan ahalisinin Hz. Yakup'un şeriatına göre hırsızlık yapanların, malın sahibine bir yıl müddet ile esir olması gerektiğini belirttikleri görülür.[3917]

Yine Giritli Sırrı Paşa'nın bildirdiğine göre Mısır melikinin dininde, Hz. Yakup'un şeriatından farklı olarak hırsızlık yapan kimseye dayak atıldığı ve ilaveten çaldığı malın bir mislini ödemeye mecbur edildiği belirtilir.[3918]

Mısır melikinin dininde, bir kimseyi hırsızlık sebebiyle alıkoyup köle yapmak gibi bir hükmün bulunmadığı ve bu çeşit bir tedbirin bu vesile ile Hz. Yusuf'a vahiy yoluyla öğretildiği şeklindeki bilgi de tefsirdeki önemli ayrıntılardandır.[3919]

Aynı eserde Hz. Yusuf'un kardeşlerinin, babalarının şeriatına göre fetva vermelerinin akabinde tellal ve arkadaşlarının, kervan ahalisini doğruca Mısır'a, Hz. Yusuf'un huzuruna getirdikleri belirtilirken kervan ahalisinin aranması işinin bazı rivayetlerde Hz. Yusuf tarafından bazılarında ise tellal tarafından yapıldığı görüşü makbul bulunmuşsa da bu hususta Giritli Sırrı Paşa'nın kendisinin de arama işini yapanın Hz. Yusuf olma ihtimalinin zayıf olduğunu ifade ettiği görülür:

> *Yûsuf aleyhisselâmın biraderleri vaktâ ki: "Mâl-i mesrûk kimin yükünde bulunursa, cezâsı onu ahz u esîr etmektir." diye pederlerinin şerî'atine tevfîkan fetvâ verdiler; münâdî vü refîkleri: "Öyle ise yüklerinizi teftîş ü taharrî etmek lâzım gelir." dediler. Kendilerini yoldan çevirip Yûsuf aleyhisselâmın huzûruna getirdiler.*
>
> *...*
>
> *"Kardeşi Bünyâmîn'in hûrcundan mukaddem dîgerlerin hûrclarını açıp teftîş etmeye başladı."*
>
> *Teftîşe başlayan kim idi?*
>
> *Münâdî yâhûd Yûsuf aleyhisselâm idi dediler.*
>
> *Ancak Yûsuf aleyhisselâmın bizzât teftîşe mübâşeret buyurmuş olması müsteb'addır; zîrâ evvelâ: Zamâ'ir-i sâbıkanın merci'leri, münâdî ile refîkleri idi. Sâniyen: Beda' vü mübâşeretin Yûsuf aleyhisselama isnâdı mecâzîdir.*[3920]

Eserdeki bir başka değerlendirmede, ayetle sabit olduğu üzere arama işlemi esnasında Bünyamin'in yükünün arama işinin sona bırakıldığı belirtilirken bu

---

[3917] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 114-115.
[3918] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 107.
[3919] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 119.
[3920] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 119-120.

şekildeki bir yaklaşımla yapılan işteki töhmetin kaldırılmak istendiği, eğer önce Bünyamin'in yükü aranmış ve tas ondan çıkmış olsa Bünyamin ve Hz. Yusuf'un danışıklı dövüş yaptıklarının anlaşılacağının belirtildiği görülür:

> *Bünyâmîn'in yükünü sonraya bırakması, nefy-i töhmet içindir; çünkü en evvel onun yükünü açıp baksalardı derhâl tas meydâna çıkacaktı; işteki muvâza'a anlaşılacaktı; nizâ'ı mûcib, maksadın husûlüne mâni' olacaktı.* [3921]

Yine eserdeki bir başka rivayette, arama işleminde sıranın Bünyamin'e gelmesi üzerine Hz. Yusuf yahut tellalın, Bünyamin'in hırsızlık yapmayacağı hususundaki görüşlerini dile getirip tereddüt eder gibi davrandıkları belirtilirken diğer kardeşlerin, Bünyamin'in yüküne de bakılmadan buradan gitmeyeceklerini çünkü bu şekilde vicdanlarının rahat etmeyeceğini dile getirdikleri belirtilir:

> *Rivâyet olunur ki: Nevbet-i taharrî, Bünyâmîn'in hûrcuna gelince, Yûsuf aleyhisselâm yâhûd münâdî, "Zannetmem ki bu bir şey ahz etmiş olsun!" deyip taharrîde sûret-i tereddüd gösterdi ise de kardeşleri: "Vallâh, onun yükünü de açıp bakmaksızın buradan gitmeyiz; bu sûret hem sizin hem bizim râhat-ı vicdânımızı mûcibdir." diye mukābele ettiler.* [3922]

Çalınan tasın, beklenmedik bir şekilde Bünyamin'in yükünden çıkması üzerine diğer kardeşlerin telaşlandıkları ve bir müddet donup kaldıkları belirtilirken hemen akabinde, *"[Râhîl] iki hırsız çocuk doğurdu!"*[3923] şeklinde bir yorumda bulundukları, Bünyamin'in bu olaylar esnasında az kalsın kendisini tutamayarak işin aslını açıklayacak olduğu; ama Hz. Yusuf'un tembihini hatırlayınca bundan vazgeçtiği belirtilir.[3924]

Giritli'nin tefsirinde, Hz. Yusuf'a isnat edilen hırsızlıkla ilgili birkaç rivayet olduğu belirtilirse de içlerinden akla en yakın geldiği belirtilenin nakledildiği görülür. Buna göre, Hz. Yakup'un, atası Hz. İbrahim'in miras yoluyla en büyük evladına geçtiği belirtilen bir kemeri vardır. Bu kemer, önce Hz. İshak'a sonrasında da Hz. Yusuf'un halasına intikal etmiştir. Hz. Yusuf'un annesinin ölümünden sonra halasının

---

[3921] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 120.
[3922] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 121.
[3923] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 132.
[3924] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 132.

bakımına girdiği ve halasının da onu çok sevdiği, bu sebeple de kardeşi Hz. Yakup, Hz. Yusuf'u isteyince bir plan yaparak Hz. Yusuf'un beline gizlice bahsi geçen kemeri bağladığı, sonrasında kemerin kaybolduğu iddiasıyla yaygara kopardığı ifade edilir. Nihayetinde bahsi geçen kemer Hz. Yusuf'un belinde çıkınca da dönemin şeriatınca hırsızlık yaptığı iddiasıyla Hz. Yusuf'un bir yıl müddetle daha halasının yanında yaşamak zorunda kaldığı bilgisi verilir:

> *Bu bâbda birkaç muhtelif rivâyet var ise de akla akreb olan şudur: Nebiyy-i müşârünileyhin cedd-i emcedi Hazret-i İbrâhîm aleyhisselâmın bir kemeri var idi ki tevârüs tarîkıyla ekber-i evlâdına intikāl ederdi ve ailece onunla teberrük ederlerdi. Bu mu'teber kemer irsen İshâk aleyhisselâma, ondan da ekber-i evlâdı olan Yûsuf aleyhisselâmın ḫâlesine intikāl etmişti. Yûsuf aleyhisselâmı ise vâlide-i mâcidesinin irtihâlinden sonra ḫâlesi yanına alıp beslerdi ve onu çok severdi. Vaktâ ki Hazret-i Yûsuf büyüdü; peder-i muhteremi onu kendi yanına almak istedi. Ḫâlesi ise Hazret-i Yûsuf'un o kadar meftûnu idi ki bir dakîka bile firâkına dayanamazdı. Bir aralık kimse görmeksizin o müteberrik kemeri Yûsuf aleyhisselâmın elbisesi altından miyân-ı sa'âdetine bağladı; sonra "Kemer zâyi' oldu! Bakınız kim aldı?" dedi. Kemeri aradılar, Yûsuf aleyhisselâmın miyân-ı sa'âdetlerinde buldular. Bu vesîle ile müşârünileyhi yanında alıkoymağa şerî'atlerince hak kazandı; çünkü bâlâda beyan olunduğu üzere hırsızı bir sene müddet ahz u esîr etmek şer'-i Ya'kûb aleyhisselâm ahkâmından idi.*[3925]

Hz. Yusuf'un hazırladığı plandan haberi olmayan Hz. Yakup'un oğullarının, Bünyamin'i kurtarmak için Hz. Yusuf'a, babalarının içinde bulunduğu kederli hâli ayrıntılı bir şekilde anlattıkları ve babalarının Bünyamin'den ayrı kalmaya dayanamayacağını belirterek onun affını diledikleri görülürken bu çeşit bir bağışlama talebinde bulunmalarına sebep olarak o dönemde bir suçu affetmenin yahut suçtan ötürü suçu işleyen kişiden fidye almanın da mümkün olduğu şeklindeki bir bilginin verildiği görülür:

> *Binâenaleyh onun yerine birimizi al! Yâhûd fidye-i necât getirinceye kadar onun yerine birimizi rehin olarak alıkoy!*
>
> *Zîrâ pederi musibet-zededir, mükedderdir; telef olan kardeşinin yerine bununla mütesellî oluyor. Peder-i muhteremimizi tesliyet bâbında birimiz bunun yerini tutamayız! Bunu hepimizden ziyâde seviyor; bunun firâkına dayanamıyor.*[3926]

[3925] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 134-135.
[3926] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 147-148.

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'tan bekledikleri cevabı alamadıkları görülen kardeşlerin, Bünyamin'in kurtulması hususunda ümitlerinin kesildiği ve bir kenara çekilerek nasıl davranacaklarına karar vermeye çalıştıkları yaptıkları istişare sonucunda hep birlikte Kenan'a dönmeye karar veren kardeşlere içlerinden büyük olanının, babalarına verdikleri sözü ve Hz. Yusuf'a yaptıklarını hatırlatarak Bünyamin'le birlikte Mısır'da kalmaya karar verdiği belirtilir:

> *İmdi vaktâ ki Yûsuf aleyhisselâmdan ve niyâzlarının kabûlünden bi'l-külliyye nevmîd oldular; yek-dîgere fısıldayarak, yek-dîgere keşf-i râz ederek sâ'ir nâstan ayrıldılar. Tenhâ kaldılar. Sinnen büyükleri [Rûbîl], aklen büyükleri [Şem'ûn], yâhûd [Yehûdâ] dedi ki: Bilmez misiniz? Yâni muhakkak olarak bilirsiniz ki şüphesiz pederiniz sizden yemîn ile mü'eyyed, 'ahd-i vesîk almıştır. Bundan mukaddem Yûsuf aleyhisselâm hakkında ettiğiniz taksîri de bilirsiniz. Binâenaleyh ben, 'arz-ı Mısr'dan ayrılmam! Tâ ki pederim bana izin vere. Yâhûd nakz-ı 'ahdi mûcib olmayacak bir sûrette Mısr'dan hurûcuma – yâ – her ne sûret ü sebeble olursa olsun kardeşimin halâsına Allâh Te'âlâ hükmeyleye.*[3927]

Giritli Sırrı Paşa'nın eserinde bu hususta dile getirilen son ayrıntılarda, Kadı Beyzâvî'ye göre ayetteki büyük kardeşten kastın, yaşça büyük olan Rubil yahut reyde büyük olan Şemun olduğu, zayıf bir görüşe göre de Yehuza olduğu ifade edilirken Ebüssuûd Efendi'ye göre yaşça büyük olan Rubil yahut akılca büyükleri olan Yehuza yahut reisleri olan Şemun olarak belirtildiği, Fahr-ı Râzî'nin görüşüne göre ise bu kişinin yaşça büyük olan Yehuza olduğu ifade edilir.[3928]

Süyûtî'nin tefsirinde, kardeşlerin babalarının tembihine göre Mısır'a farklı kapılardan girdikleri belirtildikten sonra Hz. Yusuf'un, Bünyamin'i tanıdığı ve onları bir yerde konaklatıp onlara bol bol yiyecek içecek gönderttiği bilgisi verilir.[3929]

Eserde, babaları Hz. Yakup'un, oğullarını Mısır'a farklı kapılardan girmeleri hususunda uyarmasına sebep olarak İbn Abbâs, İbn Ebî Şeybe, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Dahhâk, Mücâhid ve Katâde'den nakledilen rivayetlerde Hz. Yakup'un, oğullarına nazar değmesinden çekindiği için onları şehre farklı kapılardan girmeye yönlendirdiği ifade edilirken İbrahim en-Nehaî'den nakledilen rivayette ise Hz.

[3927] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 152.
[3928] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 158.
[3929] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 198.

Yakup'un, oğullarını farklı kapılara yönlendirerek Bünyamin tek başınayken onu Hz. Yusuf ile buluşturmayı amaçladığı ifade edilir.[3930]

Aynı müellifin, akşam olunca Hz. Yusuf'un, kardeşlerine yatak gönderttiği ve her iki kardeşin bir yatağa yatmasını emrettiğini belirttiği eserde, Bünjyamin'in tek başına kalması sonrası Hz. Yusuf'un, Bünyamin'i kendi yatağına alarak yatırdığı ve sabaha kadar kardeşi Bünyamin'i bağrına bastığı şeklinde orijinal bir rivayete de yer verdiği görülür.[3931]

Eserde Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin yüklerini başkalarına yüklettiği ve yine Bünyamin'in yükünün içine de bir su kabını koydurduğu, *"Yusuf onların yüklerini yükletirken, bir su kabını kardeşinin yüküne koydurdu."*[3932] şeklindeki cümleden anlaşılmaktadır.

Süyûtî'de, bahsi geçen su kabının, İkrime ve İbn Abbâs'tan nakledilen bilgilere göre gümüşten olduğu, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in, İbn Zeyd'den naklettikleri bilgiye göre ise altından olduğu şeklindeki bilgilere yer verildiği görülür.[3933]

Eserdeki bir başka bilgide, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in Yahya b. Ya'mer'den naklettiklerine göre, bahsi geçen kabın altın yahut gümüşten olduğu ve kralın bu kapla su içtiği dile getirilmiştir.[3934]

Yine aynı tefsirde kardeşlerin, yüklerini aldıktan sonra henüz yola çıkmadan bir tellal tarafından hırsızlıkla itham edildikleri bilgisi verilirken hırsızlıkla itham edilen kardeşlerin, bu ithamı kati surette reddettikleri görülür.[3935]

Eserde, tellalın sorduğu soruya binaen kardeşlerin verdiği cevaptan, o dönemin şeriatında bir malın çalınması durumunda, hırsızlık yapan kişiye malın sahibi

[3930] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 283-284.
[3931] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 198-199.
[3932] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 199.
[3933] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 286.
[3934] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 287.
[3935] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 199.

tarafından el konulduğu belirtilirken bu el koyma hadisesine herhangi bir zaman tahdidi koyulmadığı görülür.[3936]

Yine eserdeki diğer rivayetlerde, İbn Zeyd ve Kelbî'den nakledildiğine göre çalınan mal kimin yükündeyse o kişinin malın sahibine köle olacağının bilgisinin verildiği görülür.[3937]

Aynı tefsirde, kardeşlerin yüklerinin aramasını büyükten küçüğe olacak bir sırlamayla yapanın Hz. Yusuf olduğu bilgisi verilirken Hz. Yusuf'un son olarak Bünyamin'i aramaya geldiği ve Bünyamin için *"Bu çocuk çalmış olamaz"*[3938] demesi üzerine kardeşlerin itiraz ederek Bünyamin'in de yükünü araması gerektiğini belirttikleri çünkü bu sayede Hz. Yusuf'un gönlünün tam anlamıyla müsterih olmasını istedikleri belirtilir.[3939]

Aranan su kabının Bünyamin'in yükünden çıkması üzerine, kardeşlerde takat kalmadığı ve onların Bünyamin'e dönerek *"Ey Râhîl'in oğulları! Sizden çektiğimiz nedir! Bu kabı ne zaman aldın?"* şeklinde ithamlarda bulunduğu belirtilir.[3940]

Yukarıdaki paragrafta, Râhîl'in oğulları diyerek Hz. Yusuf'un da hırsızlık yapmış olduğu imasında bulunan kardeşlerin kastettikleri hadiselerin ilkinin, Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde de dile getirilen halasının, atalarından kalan bir kemeri, Hz. Yusuf'u yanında daha fazla tutabilmek için beline gizlice sarıp sonrasında kemerin Hz. Yusuf'tan çıkması üzerine onu hırsızlıkla suçlayıp Hz. Yakup'tan oğlunu aldığı ve ölünceye kadar da Hz. Yusuf'u bırakmadığı şeklindeki hadise olduğu ifade edilir.[3941]

Hz. Yusuf'un yaptığı iddia edilen sözde hırsızlıklardan bir diğeri de İbnu'l-Münzir'in, İbn Abbâs'tan naklettiği rivayete göre Hz. Yusuf'un, teyzesinin sürmedanlığını çaldığı şeklindeki rivayettir.[3942]

[3936] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 199.
[3937] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 289.
[3938] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 199.
[3939] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 199.
[3940] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 199.
[3941] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 294.
[3942] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 294.

Eserde bu hususta üçüncü rivayet ise Ebu'ş-Şeyh'in Atiyye'den naklettiği Hz. Yusuf'un, çocukken altından yapılmış sürme çekmekte kullanılan iki mili çaldığı bilgisidir.[3943]

Bu hususta dördüncü rivayetin İbn Merdûye'nin, İbn Abbâs'tan naklettiği Hz. Yusuf'un, annesinin babası olan dedesinin sahip olduğu altın ve gümüşten imal edilmiş bir putu çalıp kırarak yola atması şeklindeki rivayet olduğu görülür.[3944]

Eserde, bu hususta beşinci rivayet İbn Cerîr ve Ebu'ş-Şeyh'in, Atiyye'den naklettikleri Hz. Yusuf'un, kardeşleri ile birlikte sofrada bulunduğu bir esnada sofradaki yemekten alarak sadaka olarak dağıttığı şeklindeki rivayet olduğu görülür.[3945]

Eserde, ilginç bir rivayete yer verilerek Hz. Yusuf'un bahsi geçen su kabına vurup gaipten bilgiler aldığı belirtilir. Su kabının verdiği bilgiler; Hz. Yakup'un çocuklarının on iki kardeş oldukları, kardeşlerin Hz. Yusuf'u sattıkları ve Hz. Yusuf'un hâlâ hayatta olduğu şeklindeki bilgilerdir.[3946]

Eserde bahsi geçen önemli rivayetlerden biri de Hz. Yakup'un oğullarının zor kullanarak Bünyamin'i, Hz. Yusuf'tan alma çabalarıdır. Buna göre kardeşlerden Rûbîl'in tüyleri diken diken olmuş ve elbisesinden çıkmış bir hâlde Hz. Yusuf'a, *"Ey kral! Ya bize kardeşimizi verirsin ya da öyle bir bağırırım ki, Mısır'da çocuğunu düşürmeyen hamile bir kadın kalmaz"*[3947] şeklinde tehditler savurduğu, Hz. Yusuf'un da bu tehlikeyi oğluna, *"Git ve Rûbil'e dokun"* şeklinde bir emir vererek bertaraf ettiği ve çocuğun Rûbîl'e dokunmasıyla ondaki bütün kızgınlığı izale ettiği şeklinde bir anlatıma rastlanılır.[3948]

Aynı eserde, yukarıdaki rivayete benzer bir rivayeti de Ebu'ş-Şeyh'in, Vehb b. Münebbih'ten naklettiği görülür. Bu rivayete göre Şemûn, Hz. Yakup'un en

[3943] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 294.
[3944] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 294.
[3945] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 295.
[3946] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 199-200.
[3947] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 200.
[3948] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 200.

kuvvetli oğludur ve kızdığı zaman saçları dimdik olur; o, bu hâldeyken onu sakinleştirmek ancak Hz. Yakup'un oğullarından birinin ona dokunması ile mümkün olabilmektedir. Hz. Yakup'un oğulları su kabını çaldıkları ithamıyla alıkonulunca Şemûn buna çok kızmış ve onun kızdığını fark eden Hz. Yusuf, oğlunu Şemûn'a dokunması için göndermiş, böylelikle de Şemûn'un sakinleşmesini sağlamıştır. Bu hadisenin üzerine Şemûn'un, yanındakilere kendisine Hz. Yakup'un oğullarından birinin elinin değdiğini söylediği bilgisi verilmiştir.[3949]

Taberî tarihinde bu başlıkta dile getirilen ilk ayrıntının, Hz. Yakup'un oğullarının babalarından aldıkları izin sonrasında ikinci kez Mısır yolculuğuna çıkmadan evvel Hz. Yusuf tarafından torbalarına konulan paraları da yanlarına almaları ve bunun yanı sıra Hz. Yakup'a Hz. İbrahim'den tevarüs eden bir sarığın Hz. Yakup'un talebiyle oğulları tarafından Mısır'da Hz. Yusuf'a verilmek üzere yanlarına alınması olduğu görülür:

> *İbrahim (a.s.)'ın amamesi (sarığı) Yâkub (a.s.)'a kalmıştı, onu armağan olarak yolladı. Böylece Yâkub (a.s.)'ın çocukları onun yanından ayrılıp gittiler. Hazret-i Yûsuf'un çuvallarına koyduğu akçeyi de yine ona götürdüler.*[3950]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda diğer tefsirlerde dile getiren Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'a farklı kapılardan girdiklerine dair rivayetin burada da benzer bir şekilde dile getirildiği görülürken sonrasında Kur'ân'da olduğu gibi Hz. Yakup'un oğullarının doğrudan Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıkları ve istediği gibi kardeşleri Bünyamin'i yanlarında getirdiklerini belirtip babalarının selamıyla birlikte gönderdiği sarığı da Hz. Yusuf'a ilettikleri dile getirilir.[3951]

Yine yukarıdaki sahnede kendisine gönderilen sarığı eline alıp yüzüne sürdüğü ve bu sarığın kendisine peygamberliği müjdelediği şeklinde bşir çıkarım yaptığı belirtilen Hz. Yusuf'un, bir an evvel kardeşi Bünyamin ile yalnız kalmak

---

[3949] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 297.
[3950] Taberî, *a.g.e.,* s. 291.
[3951] Taberî, *a.g.e.,* s. 291-292.

istediği için daha önceden adamlarına hazırlattığı odalara kardeşlerini ikişerli şekilde tasnif edip gönderttiği görülür:

> *Yûsuf (a.s.) şimdi kardeşi Bünyamin'in halini ve hatırını sormayı diledi. Ama öteki kardeşlerinin bundan haberleri olmamasını istedi. Bir tedbir ile onları biri birinden ayırdı. O da şu yolda olmuştu. Yûsuf (a.s.) konuk evleri yaptırmıştı. Hizmetçilere:*
>
> *- Bunları o konuk evlerine kondurun. Lakin ırak yoldan gelmişlerdir. Bir arada kalmasınlar. Çünkü yerleri dar olur, rahat edemezler! dedi. Her odaya ikişer ikişer konuk edildiler. Onlar onbir kardeşti. Bünyamin'den başkalarını ikişer ikişer yatırdılar. Bünyamin yalnız başına kaldı. Ona arkadaş bulunmayınca, Yûsuf (a.s.) Bünyamin'e:*
>
> *- Gel, sen benim odamda konuk ol. Bütün kardeşlerin ikişer ikişer yattılar. Biz de seninle arkadaş olalım! dedi. Bünyamin, Yûsuf (a.s.)'ı bilemedi. Kardeşlerinden ayrı konulduğundan gönlü üzüldü, hatırcığı perişan oldu. Yûsuf (a.s.) Bünyamin'in kendisinden ürktüğünü anlayınca, odayı tenhalaştırdı. Bünyamin'e kendisinin kim olduğunu bildirdi. Ve ona şöyle dedi:*
>
> *"Ben senin kardeşin Yûsuf'um, üzülme, onların bana ettiklerinden kaygılanma."*
>
> *Sonra da:*
>
> *-Allah'a şükür ki ben yaşıyorum. Hayattayım. Bana hiç bir ziyan gelmedi! dedi. Bünyamin, onun, Hazret-i Yûsuf olduğunu anlayıp bildi. Yüreği sevinçle doldu. Babası Yâkub (a.s.)'ın halinden ve kendisinin ondan ayrılığından ötürü çektiği mihnet ve acılardan haber verdi. Hazret-i Yûsuf ta:*
>
> *- Sakın beni onlara bildirme. Ben onları geri göndereyim. Seni bir tedbir ile burada alıkoyayım! dedi. Oysa İbrâhim peygamber şeriatinde şöyle hükmedilmişti ki; bir kişinin bir şeyi çalınsa mal sahibi hırsız elinde malını bulsa iki yıl o malın sahibine kulluk eder, hizmette bulunurdu. Bu yasa, tâ Musa (a.s.)'ın zamanına kadar da sürmüştü. Sonra Mûsa peygamber zamanında ve onun şeriatinde bu hüküm ortadan kalkmıştı:*[3952]

Görüldüğü gibi yukarıdaki pasajda kardeşi Bünyamin ile yalnız kalan Hz. Yusuf'un, ona kimliğini açıkladığı, sonrasında ise onu yanında alıkoyabilmek için bir tedbir düşündüğü belirtilirken o dönemin şeriatının hırsızlık yapan bir kimsenin, malın sahibine iki yıl boyunca kulluk edeceği şeklinde olduğu da ifade edilmiştir.

Aynı eserde dile getirilen diğer bir ayrıntıda; Hz. Yusuf'un, tedbir olarak düşündüğü şeyin, kardeşlerinin çuvallarına kendi su bakracını koydurmak ve kardeşi Bünyamin'i bu yolla yanında alıkoyabilmek olduğu belirtilirken Hz. Yusuf'un

[3952] Taberî, *a.g.e.,* s. 292-293.

adamlarının, kafile ahalisine hırsızlık isnadında bulunmaları üzerine kafilede yer alan kardeşlerin, aradıkları şeyin ne olduğunu Hz. Yusuf'un adamlarına sordukları bilgisi verilir.[3953]

Yukarıdaki hadisenin devamında kendilerine hırsızlık isnat edilen Hz. Yakup'un oğullarının, Hz. Yusuf'un adamlarına, *"Eğer hırsız olsaydık, sizin yüklerimizin içine koyduğunuz akçeleri geri getirmezdik!"*[3954] şeklinde bir mukabelede bulundukları dile getirilir.

Yine aynı eserde Taberî'nin belirttiğine göre Hz. Yusuf'un adamları tarafından yalancı çıkmaları durumunda hırsızlık yapan kişiye ne çeşit bir ceza verilmesi gerektiği şeklinde bir soruya muhatap oldukları görülen Hz. Yakup'un oğullarının bu soruya babaları Hz. Yakup'un şeriatına göre bir muameleye tabi tutulmak istedikleri şeklinde bir cevapla mukabelede bulundukları görülür:

> *Hazret-i Yâkub'un oğulları o zamanda kendi şeriatlerinde hüküm ne ise hemen o hükmü kendi Üzerlerine hükmeyliyerek:*
>
> *- Melik'in bu gümüş su bakracı her kimin yükünde bulunursa, o kişiyi o kabın karşılığı olarak tutuklayınız. Köleniz olsun ve kulluk etsin. Bu, bizim dinimizde böyledir! dediler.*
>
> *Mısır Melikinin de yasası öyle idi ki, kim bir akçe çalsa iki akçe verirdi. Yâkub (a.s.)'ın şeriatindeyse hırsız, mal sahibinin kölesi olurdu.*
>
> *Yûsuf (a.s.)'ın kardeşleri de hükmü kendi şeriatlerinin yolunda verdiler.*[3955]

Yukarıdaki tahkiyeden anlaşıldığına göre, Hz. Yusuf tarafından kardeşi Bünyamin'in yüküne koydurulduğu belirtilen su bakracı gümüşten imal edilmiştir.

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda; Kur'ân'da beyan edildiği gibi Taberî'nin eserinde de Hz. Yusuf'un adamlarının öncelikle diğer kardeşlerin çuvallarını aradığı son olarak Bünyamin'in çuvalını aradıkları esnada su bakracının Bünyamin'den çıkması üzerine kardeşleri ve Bünyamin arasında bir münakaşa yaşandığı belirtilirken yine devamındaki sahnelerde Kur'ân'daki bilgilerin dile

---

[3953] Taberî, *a.g.e.,* s. 293.
[3954] Taberî, *a.g.e.,* s. 294.
[3955] Taberî, *a.g.e.,* s. 294.

getirilerek kardeşlerin, Bünyamin'i affetmesi, hatta daha da ileri giderek içlerinden birisini Bünyamin'in yerine alıkoyması için babalarının durumunu Hz. Yusuf'a aktardıkları fakat Hz. Yusuf'un bu teklife olumlu cevap vermediği şeklindeki bilgilerin verildiği görülür.[3956]

Yine Taberî'nin eserinde, Süyûtî'nin tefsirinde de yer alan, Hz. Yusuf'un, kardeşleri huzuruna getirildikten sonra tasa vurup onu kulağına yaklaştırıp ondan geçmişe dair bilgiler aldığı, tastan aldığı bu bilgilerin ilkinin Hz. Yakup'un oğullarının, kardeşleri Hz. Yusuf'u satması, ikincisinin ise Hz. Yusuf'un hâlâ yaşadığını bildirmesi hususunda olduğu görülür:

> *- Yûsuf (a.s.) o gümüş tası Bünyamin'in yükünden çıkardığı zaman, tası eline alınıştı. Elinin avucu içine koydu. Parmağı ile ona vurdu. Tas çınladı. Ses verdi. Yûsuf (a.s.):*
>
> *- Bu tas ne söylüyor'? diye kulağını onun üstüne koydu. Yâkub (a.s.)'ın oğullarına:*
>
> *- Hiç bilir misiniz ki bu tas ne söylüyor? Bu tas şunu söylüyor ki: Bunlar on iki kardeştiler! Kardeşlerinin birisini sattılar. Bu sözü işitince Bünyamin ileri fırladı. Hazret-i Yûsuf'un önünde yeri öptü ve:*
>
> *- Ey Melik! Kereminden bu tasa sor ki. O satılan kardeşim ölmüş müdür? Yoksa sağ mıdır? Yûsuf (a.s.) da tasa dokundu. Tastan yine bir ses geldi. Hazret-i Yûsuf ta yine kulağını ona dayadı. Tas şöyle konuştu:*
>
> *- Kardeşin sağdır! Bünyamin yine:*
>
> *- Benim onu görüp görmeyeceğimi sor! dedi. Yûsuf (a.s.) tası yine çınlattı. Sonra ona kulağını koydu. Tas:*
>
> *- Görürsün! diye cevap verdi. Bünyamin yine Hazret-i Yûsuf'a:*
>
> *- Yine sor ki bu tası benim çuvalıma kim koydu? Yûsuf (a.s.) yine tası çınlattı. Sonra güldü:*
>
> *- Tas kızdı, nasıl soru bu diyerek cevap vermiyor! dedi.*[3957]

Hz. Yakup'un oğullarının, yukarıda belirtildiği üzere Hz. Yusuf'tan bekledikleri cevabı alamamalarının üzerine bu işi sulh ile çözmelerinin mümkün olmadığını anlayarak Bünyamin'i cebir kullanarak kurtarmak istedikleri ayrıntısına eserde şöyle yer verilir:

> *Hazret-i Yûsuf, su kabının kimin çuvalında bulunursa onu tutukluyacağını söyleyince, kardeşleri dileme ve yalvarma ile bu işin olmayacağını anladılar. Bünyamin'i zorla almak istediler. Ama bunların yaşta büyük bir kardeşleri vardı. Adı Rubil idi. Ne zaman kızsa gövdesinin kılları kabarır, elbisesinden dışarı çıkardı. Ne zaman bağırsa ve her kim onun sesini işitse, o sesin sertliğinden can verirdi. Onun*

[3956] Taberî, *a.g.e.*, s. 295.
[3957] Taberî, *a.g.e.*, s. 297-298.

kızgınlığı yine de dinmezdi. Ancak Yâkub oğullarından bir kişi elini onun üstüne koymalıydı. Rubil Yusuf (a.s.)'ın huzuruna çıktı:

- Ey Mısırın azizi! dedi. Kızgınlığım depreşti. Eğer haykıracak olsam her kim benim sesimi işitirse can verir. Eğer kardeşim Bünyamin'i bize vermiyecek olursan haykırırım, sen de, bütün Mısır halkı da helak olur. Yûsuf (a.s.) bu sözün gerçeğini biliyordu. Rubil doğru söylemekteydi. Hem de gövdesinin kıllarının kaftanından dışarı fışkırdığını gördü. Oğlu Efrayim'i yanına çağırdı. Ona yavaşça:

- Git, elini Rubil'in arkasına koy! dedi. Ama sakın o elini arkasına koyduğunu duymasın! dedi. Efrayim de onun dediğini yaptı. Rubil'in kızgınlığı geçti. Yûsuf (a.s.) onun gazabının geçtiğini ve gücü kar etmiyeceğini anlayınca, ona:

- Ben kardeşini salıvermiyorum. Elinden ne gelirse yap, ardına koyma! dedi. Rubil, bütün gücünü toplayıp bağırmak istedi ise de, haykıramadı (Bağıramadı). Bu işe şaştı kaldı. Kendi kendine:

- Bu evde Yâkub soyundan bir kimse var. İbrâhim oğullarından biri benim üstüme elini koymuş olmalı ki, benim kızgınlığım geçti! dedi. Sonra Hazret-i Yûsuf'un yanından dışarı çıktı. Olanı biteni kardeşlerine anlattı. Kardeşleri Bünyamin'den umutsuzluğa düştüler.[3958]

Görüldüğü gibi Hz. Yusuf'un kardeşlerinin, Bünyamin'i cebir kullanarak kurtarmaya çalışmaları Hz. Yusuf'un, oğlu Efrayim'i görevlendirip amcası Rubil'in sırtına dokundurması sayesinde bertaraf edilmiştir.

Taberî tarihinde yukarıdaki hadisenin başka bir versiyonunun da rivayet edildiği görülür ki bu rivayete göre Bünyamin'i Mısır'da bırakmak istemeyen Hz. Yakup'un oğullarının hepsinin Mısır'daki farklı kapılara yönelerek cenge başladıkları belirtilirken Hz. Yusuf'un bu saldırıyı, Hz. İbrahim'den kendisine babası tarafından gönderilen sarığı çıkarak kardeşlerine karşı sallayıp ardından da dua ederek önlediği ifade edilir:

Bir rivayete göre Yâkuboğulları baş başa verip konuştular:

- Babamıza ne yüzle varalım? Olmazsa güç gösterip kardeşimizi geri alalım! dediler. Yahuda:

- Ben yalnız başıma Amalak'ı öldürdüm. Mısır halkı benim katımda nedir? dedi. Böylece herbiri bir kapıya yürüdü. Saldırdılar. Hemen bu hal Yûsuf (a.s.)'a haber verildi. Kırk kişi ile ata bindi. Bu haber Mısır Melikine erişti:

- O Ken'an ilinden gelen kişiler hırsızlık etti. Bundan ötürü savaşa giriştiler! dediler. Melik:

- Yardımcı göndereyim! dedi. Yûsuf (a.s.):

- Ben onlara yeterim! dedi. O, onlara erişmişti ki, Rubil bir kez bağırdı. Mısır halkından iki bin kişinin aklını aldı. Arkadan Şem'un da haykırdı. O kavim, korkularından, herbiri bir yere gizlendi. Sonra Yahuda eline, bir kaya alıp kapıya

[3958] Taberî, *a.g.e.,* s. 295-296.

vurdu. Onu parçaladı. Küçük, ufak parçalara ayırdı. Yûsuf (a.s.) onlara Mısır halkının karşı çıkamayacağını anladı. O anda İbrâhim (a.s.)'ın sarığını çıkardı ve onlara karşı salladı. Dua kıldı. Hemen onların güçleri kesildi. Kaçmağa başladılar. Sonra, Yûsuf (a.s.) onlara saldırıp, hepsini birer birer tuttu. Rubil, önce haykırdığı vakit Mısır meliki kaçınış sarayına girmişti. Melik'e haber verildi ve:

- Yusuf'o gençleri yakaladı! denildi. Melik sevindi. Şad oldu. Yûsuf (a.s.) da :

- Siz sanıyordunuz ki, burada er kişi yoktur. İşte görün, nasıl düştünüz! dedi. Onlar da:

- Bize, hiç kimse karşı duramazdı! Bize bu kaza Allah'tandır! dediler. O zaman Yûsuf (a.s.) buyruk verdi. Yâkuboğullarının yüklerini yeniden geri verdi.[3959]

Taberî'nin eserinde bu başlıkta yer verilen son ayrıntıların; kardeşlerin, Hz. Yusuf'un Bünyamin'i bırakmayacağını anlamaları ve bundan ümitlerini kesmeleri üzerine, bir araya toplanıp kendileriyle ilgili bir özeleştiride bulunarak hem daha önce Hz. Yusuf konusundaki kabahatlerini hem de Bünyamin için babalarına verdikleri sözü tutamamalarını dile getirdikleri ve nihayetinde kardeşlerin Kenan'a dönmeye karar verdiklerinde, içlerinden büyük kardeş Yehuda'nın Kenan'a dönmeyerek Mısır'da Bünyamin'in yanında kalmayı tercih ettiği şeklindeki ayrıntılar olduğu görülür.[3960]

Yukarıda tafsilatlıca tespit ve tevsik ettiğimiz bilgiler ışığında, bu hikâyeye temel teşkil eden esas kaynaklardan Kur'ân'da, bu başlık altında dile getirilen hadiseler her ne kadar muhtasar bir şekilde yer alsa da tefsirlerin ve Taberî tarihinin ışığında dile getirilen mufassal ayrıntıların hemen hemen hepsinin mesnevi şairleri tarafından eserlerine dâhil edildiğini söylemek ve yine bu başlıkta Tevrat'ta yer alan ayrıntıların İslami anlatılarla benzer bir nitelikte olmasından mesnevi şairlerinin bu başlıktaki tahkiyeyi ilahi anlatılar çerçevesinde şekillendirdikleri söylenebilir.

2. 34. Hz. Yusuf İle Kardeşlerinin Tanışması ve Hz. Yusuf'un, Kardeşlerini Affetmesi

İncelediğimiz mesnevilerde şairlerin, bu hususu genellikle ikinci kez tahıl almaları için babaları tarafından Mısır'a gönderilen kardeşlerin, Bünyamin'in hırsızlık suçlamasıyla Mısır'da alıkonması hadisesini Kenan'a dönüp babalarına iletmeleri, Hz.

[3959] Taberî, *a.g.e.,* s. 296-297.
[3960] Taberî, *a.g.e.,* s. 298-299.

Yakup'un bu ıstırap verici hadiseyi çözmek ve oğlu Bünyamin'i affetmesi için Mısır Azizi'ne muradını belirten bir mektup yazması, sonrasında oğullarını bu mektupla birlikte yeniden Mısır'a göndermesi, onlardan kardeşleri Bünyamin'in yanı sıra Hz. Yusuf'u da araştırmalarını istemesi, bahsi geçen araştırmalar için yeniden Hz. Yusuf'un huzuruna çıkan kardeşlere, nihayetinde Hz. Yusuf'un kendi kimliğini açıklaması, kardeşlerin Hz. Yusuf'tan özür dilemesi ve son olarak Hz. Yusuf'un, kardeşlerini affetmesi şeklinde yer verdikleri görülür.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin varyantında, Hz. Yusuf'un kardeşlerine kimliğini açıklayıp onları affetmesi hadisesine geçilmeden önce Hz. Yakup'un, Azrail'le yaptığı bir görüşme sekansına yer verildiği görülür:

Keldi bir gün İsrā'ile hem 'Azrā'il
Ziyārete virüpdi anı Mevlā Celîl
'Azrā'ile ḫaber sordı ol İsrā'il
Yūsufum isen müdür diyür imdi

'Azrā'il aydur Yūsufuň isen durur
Hem anıńg̑ ḳandalığı beyān durur
Melik dewlet iyesi sulṭān durur
Bir ṭarāfda pādişāhlıḳ ḳılur imdi[3961]

Hz. Yakup, oğlunun yaşadığını ve padişah olduğunu öğrenince Azrail'e onun nerede padişah olduğunu sorarsa da ondan, Allah'ın böyle bir cevap için kendisine icazet vermediği cevabını alır:

Ya'ḳūb aydur yā 'Azrā'il bilü virgil
Ben maḥzūna Yūsufı bulu virgil
Bańg̑a meded 'ināyet ḳılu virgil
'Azrā'il aytur destūr yoḳdur diyür imdi[3962]

[3961] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 280.
[3962] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 280.

Eserde Hz. Yakup'un, oğullarından ayrı kalmanın verdiği üzüntüyle ve yine onların salıverilme ümidiyle Hz. Yusuf'a bir mektup yazdığı belirtilirken mektubu yazmak için gereken divitin kızı Dîne tarafından getirildiği ve mektubu da kaleme alanın oğullarından Şemûn olduğu ayrıntısına yer verilir:

İsrā'il ḳızı Dīneye emr ḳıldı
Dīne aňa divit kāġıt ḥāżır ḳıldı
Şem'ūna buyurdı ḥāżır keldi
Yā Şem'ūn beyle biti yazġıl[3963]

Hz. Yakup, besmeleyle başlattığı mektubunda, uzunca bir anlatımla Mısır azizinden, yani Hz. Yusuf'tan çocuklarının kurtuluşu için yardım talebinde bulunur. Bu mektuptaki talepler, eserde toplam on bir dörtlükle dile getirilir:

Aydur ilkin yazġıl bismillāh
Andan kiḍin yazġıl Ya'ḳūb İsrā'il[-i] ilāh
Ol 'azīz[-i] Mıṣr[-ı] İslām[i] ilāh
Ḥālim ża'īf vaḳtim düşvār bilgil imdi

Yā 'azīz ḳabūl ḳılġıl meded ṣenā
Naẓar ḳılġıl bu mektūb aḥvāline
Bize öküş tegmişdür renc 'anā
Biz oşbundan telim miḥnet tartduḳ imdi

Benim dedem İbrāhīm ma'rūf Ḫalīl
Oda attı anı ol Nemrūd[i] cāhil
Od içinde saḳladı anı Celīl
Ḫalīl üçün odı būstān ḳıldı imdi

[3963] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 282.

Andan Celīl emr ḳıldı ol Ḫalīle
Yā Ḫalīlim muṭī‘ olġıl ben Celīle
Ḥaḳīḳat ḳılġıl oġluň İsmā‘ile
Benim üçün anı ḳurbān ḳılġıl imdi

Ol Ḫalīli͡ŋg oġlı ben ben Ya‘ḳūb
Benim bir oġlum var idi yavlaḳ maḥbūb
Maḥrūm ḳaldım ben anı yava ḳılıp
Ḥasretimden yavlaḳ ża‘īf oldum imdi

‘Ale’d-devām anıng ḥüznü baġrum yaḳar
Közüm yaşı ḳana dönüp suw dig aḳar
Āh disem nefesimden dütün çıḳar
Peyveste yüregimi daġlar imdi

Yetmiş yıldur kim Yūsuf dip aġlayurvan
Firḳat birle yüregim daġlayurvan
Mevlā raḥmetine belim baġlayurvan
Yūsufumı sen ḳavuşurġıl dirven imdi

Aġlamaḳdan iki közüm nūrı ketdi
Ṣadrım yandı baġrım köydi yüregim yandı
İbn-i Yemen ḳatını͡ŋgızda ne suç ḳıldı
Ne ma‘nīden anı maḥbūs ḳılduň imdi

Peyġamberler kimse mālın almaz olur
Meşhūr olur bāṭıl işe irmez olur
Oġlanları hīç oġrılıḳ ḳılmaz olur
Ol aňa töhmetdür bilgil imdi

Bundan öňden bize ḳılduň telim iḥsān

İḥsānıňız arta tursun olmasun noḳṣān
Ol oġlana hīç gümān ḳılmaġıl sen
Anı kirü müteḫalliṣ ḳılġıl imdi

İncitmegil beni bu şiddert içre
Yoḳsa ben du'ā ḳılam ḥasret içre
Nesliñg bile ḳalur sen miḥnet içre
Maẓlūmlar du'āsından ḳorḳuň imdi[3964]

Hadisenin devamında Hz. Yakup'un oğullarının, hiç vakit kaybetmeden mektubu Mısır'a götürdükleri ve Hz. Yusuf'a teslim ettikleri görülür:

Oġlanları ol bitini ketürdiler
'Ale'l-ḥāl Mıṣr içre yetürdiler
Ol 'azīz ḫiẕmetine ḳavuşurdılar
Yer öpüben bitini sunarlar imdi

Bitini oḳudı Yūsuf ṣıddīḳ
Aḥvālin niteligin bildi taḥḳīḳ
Firḳat odı baġrunı yaḳdı bayıḳ
Yaşarun ol niḳāb içre aġlar imdi[3965]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere, babasından gelen mektubu alan Hz. Yusuf'un büyük bir üzüntüye gark olduğu anlaşılmaktadır.

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un da babasından gelen mektuba mukabelede bulunduğu belirtilirken babasının mektubuna cevap yazmasının, Allah'ın talebi olarak ifade edilir:

[3964] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 282-285
[3965] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 285.

Hemān-dem Cebrā'il keldi ḥāżır
İrsāl ḳıldı Yūsufa Melik Ḳādir
Yā Yūsuf cevābnāme yazġıl dir
Terkin kirü Ya'ḳūba köndür imdi

Andan Yūsuf cevāb yazdı İsrā'ile
Yā İsrā'il bu iş nite cā'iz ola
Ḳula dāyim şükr kerek ol Celīle
Mevlā ḥükmine ḳul bütmek kerek imdi

Yā İsrā'il bu iş içre sen kelmiş sen
Mevlā şiddet verdügin yād ḳılmış sen
Āḫirine rāḥat virdügin terḳ ḳılmış sen
Ḳul Çalap fermānına boy virmek kerek imdi

Ḫalīle odı būstān ḳılduġını
İsmā'ile ḳoç ḳurbān keldügini
Seniñg kirü on oġluñg ḳalduġını
Anı nişe yazmaduň diyür imdi[3966]

Aynı eserde, oğulları vasıtasıyla Hz. Yusuf'tan gelen cevap mektubunu alan Hz. Yakup'un, İbn-i Yemen ve Hz. Yusuf'a kavuşma ümidinin iyiden iyiye arttığı ve oğullarını bu sebeple bir kez daha Mısır'a gönderdiği ifade edilir:

Oġulları bitini alup keldiler
İsrā'ile ketürüben eline şundılar
Cevāb işitip cümle taḥsīn ḳıldılar
Oşbu sözi peygamberler sözler imdi

[3966] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 286.

Pes Ya'ḳūb aydur yana oġlanlarına
Ta'cīl kirü varuŋ͡ġ diyür siz Mıṣra
Ümīd eyle tutarvan ol Ġaffāra
İbn-i Yemen Yūsuf ile kele imdi[3967]

Babaları Hz. Yakup tarafından tekrar Mısır'a gönderildikleri belirtilen kardeşlerin, Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıklarında kendilerine Hz. Yusuf tarafından bir mektup verildiği görülür:

Taḫtdan indi Yūsuf ol-dem yere
Ḳardaşları bile ḳıldı münāẓara
Bir biti ṣunu virdi hem anlara
Bu bitini oḳuŋ͡ġlar diyür imdi[3968]

Kardeşlerin, mektubu alıp içindeki satırları okuyunca geçmişte Hz. Yusuf'a yaptıkları kötü muamelelerden ötürü duydukları nedamet eserde şöyle tahkiye edilir:

Anlar Yūsufun elinden anı aldı
Her ḳanḳısı baḳdıysa oḳudı bildi
Ḥafiyye birle birbirine a'lem ḳıldı
Bizüm bāṭıl 'amelimiz dirler imdi[3969]

Hz. Yusuf'un, kardeşlerine okumaları için verdiği mektup, aslında Bünyamin hariç diğer kardeşlerin, Hz. Yusuf'u kervana satarken kervancıya verdikleri ve içinde Hz. Yusuf'un sözde üç kötü vasfını anlatan vesika niteliğindeki mektuptur:

Ol bitini bayıḳ anlar yazmış idi
Yūsufı ḳul diyüben satmış idi

[3967] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 286.
[3968] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 287.
[3969] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 287.

Ḳulumızung üç ʻaybı var dimiş idi
Müşterīye ol ḥaṭṭnı vermişler imdi[3970]

Mektubu okumalarına rağmen kardeşlerin sessiz kalmasına tahammül edemeyen Hz. Yusuf'un, mektubun içinde kendisi ile ilgili olan iftiraları bir kez de kardeşlerine şifahen sorduğu ayrıntısı eserdeki bir diğer ayrıntıdır:

Yūsuf aydur bir ḳul oġlan satdunġız mu
Ḳulumızuň üç ʻaybı var dedünġiz mü
Ol şarṭ ile bu bitini yazdunġız mu
Anlar aydur biz yazmaduḳ dirler imdi[3971]

Anlatıda kardeşlerin, bahsi geçen mektubu yazdıklarını inkâr etmeleri üzerine Hz. Yusuf'un bir kile getirttiği ve mazideki hadiseleri bu kilenin çıkardığı çınlama sesinin yardımıyla ortaya serdiği ifade edilir:

Yūsuf aydı ṣaġ ketürelim bir uralım
Ṣaġ çıngırasın ne der imiş körelim
Ne dir ise ınanıp boyun verelim
Anlar aydur beyle teslīm olduḳ imdi

Hemān Yūsuf buyurdı ṣaġ ketürdiler
Ḳızıl altun mīl birle ṣaġ urdılar
Ḳudret birle sözledügin hem bildiler
Anlarunġ ne ḳılduġın aytur imdi

Yūsuf aydur imdi bāver ḳılduńgız mu
Ṣaġ çıngırap ne didügin bildińgiz mü

[3970] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 288.
[3971] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 288.

Yūsufa ne ḳılduŋ͡gız kördiŋ͡gız mü
Bu kez nā-çār olup ḳarār ḳılurlar imdi

Sizler ol kim Yūsufı aldamış siz
Bizimile temāşāya kel dimiş siz
Ḥaḳīḳat öldürmege ḳaṣd ḳılmış siz
Eliŋ͡gizden Yahūdā almış imdi

Sewdügi oġlın Ya'ḳūbdan ayırmış siz
Firḳat odın bağrına ḳoyurmış siz
Kelüp benim ḳatımda ögünür siz
Biz ḫāṣṣlar biz şerīfler biz dir imdi[3972]

Bu hadiselerin üzerine Hz. Yusuf'un, kardeşlerine ceza vermek istediği ve kardeşlerin ağlayarak Hz. Yusuf'tan mağfiret dilediği belirtilirken Hz. Yusuf'un gazabının dinmesini sağlayanın ise kardeşlerin, babalarının içinde bulunduğu perişan hâli Hz. Yusuf'a anlatmaları olduğu görülür:

Aydurlar bizleri azād ḳılġıl
Atamız İsrā'ile ḥürmet ḳılġıl
Ya'ḳūb yawlaḳ maḥzūndur 'ināyet ḳılġıl
Aġlamaḳdan iki közi körmez imdi

Ol maḥzūn birimizi yava ḳıldı
Aġlamaḳdan iki közi körmez oldı
Anı işitdi Yūsuf nebī özi köydi
Cümlesiniŋ͡ge elin şeşip ḳoyar imdi[3973]

[3972] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 289.
[3973] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 290.

Eserde, babasının gözlerinin görmediği bilgisiyle kendini kaybeden Hz. Yusuf'un, deveye binmek isterken yüzünün örtüsünün açıldığı ve böylelikle kardeşlerin Hz. Yusuf'u tanıdıkları ifade edilir.[3974]

Yukarıdaki hadisenin akabinde Hz. Yusuf'un, kardeşlerine kendisinin, kuyuya attıkları ve sonrasında bir kervana sattıkları kardeşleri Hz. Yusuf olduğunu söyleyerek kardeşlerini affettiği ve bütün kardeşleriyle kucaklaştığı bilgisi verilir:

Anı işidüp cümlesi yüzün düşdi
Utanmaḳdan cümlesiniñg ʻaḳlı şaşdı
Mışr ehli cümlesi degre düşdi
Aḥvāline ʻacāyibe ḳalurlar imdi

Yūsuf aydur ḳalduruñg başıñgızı
Bağışladım ben ol bāṭıl işiñgizi
Hīç ḳayġurmañg muʻāf ḳılam ben hem sizi
Suçuñızı keçürdüm ben diyür imdi

Başların anda ḳaldurup körüşdiler
Her birisi Yūsuf birle yalaşdılar
Yavlaḳ ḳatı ḥasret birle aġlaşdılar
Anı köre ferişteler aġlar imdi[3975]

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin varyantında, Mısır'dan yanlarında Bünyamin olmadan dönen kardeşlerin, Mısır'da başlarından geçen hadiseleri ve Bünyamin'in bir kile çaldığı suçlamasıyla Mısır Aziz'i tarafından alıkonulduğu bilgisini babalarına ayrıntılı bir şekilde anlattıkları görülürken Hz. Yakup'un, diğer

[3974] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 290.
[3975] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 291.

eserlerde olduğu gibi Bünyamin'le ilgili anlatılan hadiseye inanmayarak Hz. Yusuf, Bünyamin ve Yahuda adına ümidini kaybetmediği bilgisinin verildiği görülür.[3976]

Hadisenin bu kısmında, orijinal bir ayrıntıya yer verilerek Hz. Yakup ve Hz. Yusuf'un kırk yıldır birbirlerinden ayrı oldukları belirtilir:

Ben de ümîd kesmeyem
Ḥaḳ emrini başmayam
Ṭamu içre ḳalmayam
Ümîd duṭam umınu

Ya'ḳûb bu sözi didi
Oġlanları 'acebledi
Ḳırḳ yıldur Yûsuf adı
Dilüňden gitmez diyü[3977]

Eserde, aynı yüzyıldaki Ali'nin eserinde olduğu gibi Allah'ın, Azrail vasıtasıyla[3978] hüzünlerini sonlandırmak için oğlu Hz. Yusuf'un sağ olduğu şeklindeki bilgiyi Hz. Yakup'a ulaştırdığı ifade edilir:

Birgün 'Azrâil geldi
Ya'ḳûba selâm verdi
Ya'ḳûb aġlayu şordı
Yûsufum n'itdüň diyü

Yûsuf cânın alduň mı
Yoḳsa daḫı diri mi
Ḳandeliġin bildüň mi
Di gıl baňa bildürü

[3976] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 249.
[3977] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 249.
[3978] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 250.

‘Azrâîl dir almadum
Ṣaġlıġı ola ma’lûm
Ḳandeliġin ben bildüm
Anuň maḳâmı bellü

Yûsuf pâdişâh oldı
Allahı yâri ḳıldı
Ulu devlete irdi
Ni’met içre oturu

Ya’ḳûb ikinci ṣordı
Yûsuf ḳandedür didi
Baňa eyitgil didi
Ben daḫı bilem bellü

Andan ‘Azrâîl eyitdi
Dimeklik buyrulmadı
Baňa ḥaḳ ışmarladı
Sen yaḳında ḳavışu[3979]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre, Azrail’in Hz. Yakup’a verdiği bilgiler arasında yalnızca Hz. Yusuf’un sağ olduğu bilgisinin olmadığı, bununla birlikte yakın bir zamanda oğluna kavuşacağı bilgisinin de olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı yüzyıldaki Ali’nin anlatısında olduğu gibi Haliloğlu Ali’de de Hz. Yakup’un, Azrail vasıtasıyla aldığı bilgilerin akabinde bir mektup kaleme alarak yıllardır içinde bulunduğu sıkıntılı hâlini dile getirip oğlu Bünyamin’in serbest bırakılmasını istediği[3980] ifade edilirken mektupta, beklediği şekilde bir gelişme

[3979] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 251.
[3980] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 252-253.

olmazsa Mısır Aziz'ini beddua etmekle tehdit ettiği şeklinde bir ayrıntının yer aldığı da görülür:

Yine beni aġırlaġıl
Bize bir kerem ḳılġıl
Oġlum baňa virgıl
Göňlümi incitmeyü

Yoḳsa ben du'â ḳılam
Subḥânuma yalvaram
Saňa belâ irgörem
Du'âmdan ṣaḳın diyü[3981]

Hadisenin devamında, kardeşlerin Mısır'a tekrar gittikleri, babaları Hz. Yakup'un kendilerine verdiği mektubu Hz. Yusuf'a teslim ettikleri, Hz. Yusuf'un mektubu okuduğu[3982] şeklindeki bilgilerin verildiği görülürken Hz. Yusuf'un da bu esnada kardeşlerinin, kendisini sattıkları Mısır'lı tüccara verdikleri ve içinde Hz. Yusuf'un sözde üç ayıbının bulunduğu bir mektubu kardeşlerine verdiği ifade edilir:

Yûsuf mektûbı çıḳardı
Bunlara ṣunı virdi
Bunı bir oḳuň didi
Kimseňüz hiç bilür mü

Biti ḥâli olidi
Yûsufı ṣatdılardı
Pes bunlar yazdılardı
Üç aybı vardur diyü[3983]

[3981] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 253.
[3982] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 254.
[3983] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 254.

Kardeşlerin, Hz. Yusuf tarafından kendilerine uzatılan mektubu anlamazdan gelmeleri üzerine burada da aynı yüzyıldaki Ali'nin eserinde olduğu gibi altın bir kile getirtip ona vurup çınlatarak geçmiş hadiselerden haberler aldığı belirtilirken kilenin verdiği bilgilerin, kardeşlerinin geçmişte kendisine yaptıkları eziyetlerle ilgili olduğu görülür.[3984]

Anlatıda, kilenin dile getirdiği belirtilen hadiselerin akabinde kardeşlerin hatalarını kabul etmek zorunda kalmaları üzerine Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin gözlerini bağlatarak ağaca asılmalarını emrettiği, kardeşlerin, Hz. Yusuf'tan aman diledikleri ve Hz. Yusuf'un da bu sahneye daha fazla dayanamayıp ağlayarak kimliğini kardeşlerine açıkladığı bilgisi verilir.[3985]

Yine bu sahnenin devamında son olarak diğer bütün anlatılarda yer aldığı gibi Hz. Yusuf'un, kardeşlerini affettiği ve onlarla sarılıp kucaklaştığı ifade edilir.[3986]

14. yüzyıldaki Darîr'in anlatısında da Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatılarında olduğu gibi bu başlıkta yer alan hadiselerin başlatıcı unsurunun, Mısır'dan dönen kardeşlerin, Mısır'da başlarına gelen hadiseleri ve Bünyamin'in hırsızlık suçlamasıyla alıkonulduğu şeklindeki haberi babalarına iletmeleri olduğu görülür.[3987]

Yine Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatılarında olduğu gibi Darîr'de de oğullarından aldığı bilgiler üzerine Hz. Yakup'un, eline kâğıt ve kalem alarak Mısır Aziz'ine oğullarının affı için bir mektup yazdığı ayrıntısına yer verilir.[3988]

Eserdeki bir ayrıntıda Hz. Yakup'un, yazdığı mektubu oğullarından Rûbîl'e teslim ettiği ve kardeşler yeniden Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıklarında mektubun Rûbîl vasıtasıyla Hz. Yusuf'a takdim edildiği bilgisi yer alır:

virdi rūbil eline göndürdi tīz

[3984] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 255.
[3985] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 256.
[3986] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 256-257.
[3987] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 442.
[3988] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 443.

kim irişdi mışra bunlar bā-sitīz

geldiler ḳardaşlarını buldılar
aldılar yūsuf ḳatına geldiler

ḫōş du'ā ḳıldılar anlar bā-edeb
şundı rūbil şāh(a) nāme bü'l-'aceb[3989]

Darîr'in eserinde Hz. Yusuf'un, babasının gönderdiği mektuba, uzunca bir mektupla mukabelede bulunduğu belirtilirken mektupta Hz. Yusuf'un, babasına sabır telkin ettiği ve muradının yakın zamanda gerçekleşeceğini bildirdiği görülür.[3990]

Oğulları tarafından, Hz. Yusuf'un yazdığı mektup eline ulaştırılan Hz. Yakup'un, mektubu okuyunca mektubun müellifinin sıradan bir insan olamayacağını anlayarak bunu yazanın üslubundan, onun bir peygamber olduğu çıkarımını yaptığı belirtilir.[3991]

Aynı anlatıda, karşılıklı mektuplaşmaların akabinde Hz. Yakup'un, oğullarına Mısır'da hem Hz. Yusuf'u aramalarını hem de Mısır Aziz'inden buğday istemelerini salık verdiği görülür.[3992]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un huzuruna yeniden gelen kardeşlerin, babalarının muradı olan hem kardeşinin bağışlanması hem de buğday vermesi taleplerini Hz. Yusuf'a ilettikleri esnada, küçük kardeşleri Bünyamin'in, Mısır Aziz'inin tahtında gezindiğini gördükleri ve içlerinden Yehûdâ'nın, bu görüntüden yola çıkarak tahtın sahibinin Hz. Yusuf olduğu çıkarımını yaptığı görülür:

didiler kim ey saḫāvet-kān şāh
sen kerem ḳıl biz eyledük günāh

[3989] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 445.
[3990] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 446-447.
[3991] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 447-448.
[3992] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 449.

ol babamuz bizüm anda zār olur
‘ışḳı göňli dā’imā āzār olur

gel esirge bizleri ḫalḳ eylegil
ḳıl şefā‘at sen bize ḫoş söylegil

ḳamu ‘ālem ḳuluň oldılar tamām
bizi daḫı ḳul bil iy şāh-ı kerem

yavlaḳ açıḳdı yaḳīn ken‘ān ili
ḫalḳ ḳırılmaġa ṭurdı iy velī

raḥmet eyle bunlara buġday ile
ḳıl şefā‘at yoḫsula hem bay ile

vaḳtıdur kim bir muḥabbet ḳılasın
ḥażretinde bizleri ḳul bilesin

ol bizüm ḳardaşcuġumuzı bile
buyurasın virdigüň buġday ile

nāgehān taḫtına ḳıldılar naẓar
ibn-i yāmin gördiler anda gezer

ibn-i yāmini bunlar anda görür
ḳızıl altun ṣandal üzre oturur

tāc başına vü libāc engine
alub oturmışıdı taḫt üstine

geydügi cümle muraṣṣa‘ ṭonları

cümle ḫalḳ görüridi hem anları

anlara eydür yehūdā ben size
eydür idüm size inanmazsız bize

ḫırsızı böyle mi ṭutar iy kişi
yūsuf imiş bellü bilüň bu kişi

anlar anda ʻāciz ü ḥayrān olur
ne ḳılalum diyü ser-gerdān olur

ġavġāya düşdi bunlar birbirile
nice ola ḥālümüz dir kim bile

…

gördi yūsuf anları ḥayrān u zār
didi kim vaḳtıdur olam āşikār

nāgāh bürḳuʻın götürdi gördiler
ol şehen-şāh yūsuf imiş bildiler[3993]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığı üzere, Hz. Yusuf'un kardeşlerine kendi kimliğini açıklamasının, kardeşlerinin onun kimliğini anlamalarının sonrasında gerçekleşmiştir.

Anlatıda son olarak diğer bütün anlatılarda yer verildiği gibi Hz. Yusuf'un kardeşlerinin, yaptıkları fena işlerden ötürü Hz. Yusuf'tan kendilerinin bağışlanmasını

[3993] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 450-451.

istediği, Hz. Yusuf'un da kardeşlerini affederek onlarla sarmaş dolaş olduğu ayrıntısına yer verilir.[3994]

Aynı yüzyılın bir diğer anlatısı olan Süle Fakîh'in eserinde, Mısır'dan dönen oğullarını karşılamaya çıkan Hz. Yakup'un, oğullarına tek tek sarıldıktan sonra Bünyamin'in eksik olduğunu anladığı ve oğullarına Bünyamin'i sormasının üzerine, Mısır'da başlarından geçen hırsızlık hadisesini oğullarının diğer anlatılarla benzer bir tahkiyeyle babalarına anlattıkları görülür.[3995]

Hz. Yakup'un, oğullarının anlattığı hadisenin gerçek olduğuna inanmadığı belirtilen eserde, babalarının üzüntüden perişan olmuş hâlini gören oğullarının, anlattıkları hadisenin doğru olduğuna inandırmak için birlikte yolculuk yaptıkları kervan ahalisini şahit göstermesinin üzerine Hz. Yakup'un kadere rıza göstererek kendisine düşenin bundan sonra sabır olduğunu dile getirdiği belirtilir:

Çünki Ya'ḳūb işbu sözi diñledi
Âh idüben zārī ḳılup iñledi

Açdı başın feryād idüp çaġırur
İki eliyle gögsüni urur

Çekdi ol dem yaḳasını ḳıldı çāk
Eliyile başına ṣavurdı ḫāk

Ol gün anda feryād idüp aġladı
Ḥasretile hem ṣaġular ṣaġladı

Didi kim gör beni mecrūḥ itdüñüz
Cigerüm anda ḳoyuban gitdüñüz

Sizden irişdi aña daḫı ḫaṭar

[3994] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 454-455.
[3995] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 417-418.

Oda yaḳduňuz beni daḫı biter

Anı daḫı varuban yitürdüňüz
Baňa yalan ḫaberi getürdüňüz

Ṭogrı söylen İbn-i Yāminim ḳanı
Ne sebebden ḳoyduňuz anda anı

Yine oġlanları aňa söyledi
İtdi baba sözümüz diňle didi

Sen eger ınanmaz olursaň bize
Ḳıġırup ṣor anda yoldaşumuza

Kim bular daḫı bilür anı ḳamu
İbn-i Yāmenüň ḥālinden ey ulu

Ṣor bulara kim işi bilesin
Ṭoġrı mıdur egri midür bilesin

Bunlar ide bildügin saňa ʻayān
Yaʻḳūb eydür daḫı söylemez hemān

Taňrıdandur her ne gelürse ḳula
İşbu işüň çāresidür ṣabr ola

Ṣabr ideyüm didi anuň derdine
Ṣabrıla dir işbu iş ḫayra döne

Ṣabrıla maḳṣūdumı baňa vire
Hem anlaruň yüzin baňa göstere

Yūsufıla İbn-i Yāmini görem
Ol cömeerddür yine andan umaram[3996]

Eserde, Ali ve Haliloğlu Ali'nin eserlerinde dile getirilen, Allah'ın emriyle Azrail'in Hz. Yakup'un yanına gelmesi ve oğlu Hz. Yusuf'un yaşadığını haber vermesi şeklindeki ayrıntıya da yer verildiği görülür.[3997]

Hadisenin devamındaki bir başka ayrıntıda, Azrail'in Hz. Yakup'a, oğlu Hz. Yusuf'un padişah olduğu bilgisini vererek onun kaygılarını azalttığı ifade edilir:

Gökler içinde işidürem ḫaber
Ferişteler söyleşürler ser-te-ser

Birbirine muştıladılar olar
Kim Yūsuf sulṭān durur ey nām-dār

Pādişāh olmış delim leşker sürer
Ḫazīnesi hem ṭoludur sīm ü zer

Başına giymiş muraṣṣa'dan külāh
Salṭanat virmiş aňa ḳādir ilāh

Şimdi ḳamu 'āleme oldur ṭolu
İmdi şād ol daḫı olma ḳayġulu

Ya'ḳūb anı işidicek şükr ider
Ne ki ġuṣṣa ḳaygusı vardur gider[3998]

[3996] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 419-420.
[3997] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 422-423.
[3998] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 424.

13. yüzyıl anlatılarından Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatılarında da yer verilen Hz. Yakup'un, Azrail'den aldığı yukarıdaki bilgilerle yetinmeyip ondan Hz. Yusuf'un yaşadığı yerin bilgisini istemesi ve akabinde Azrail'in, bu soruya cevap vermek için icazeti olmadığını belirtmesi ayrıntısına Süle Fakîh'in eserinde de yer verildiği görülür.[3999]

Süle Fakîh'in eserinde, oğlu Bünyamin'in kurtulması için mektup yazan Hz. Yakup'a, mektup yazma fikrini verenlerin oğulları olduğu görülürken aynı eserde Ali'nin eserinde olduğu gibi Hz. Yakup'un katipliğini kardeşlerden Şemûn'un yaptığı bilgisi verilir.[4000]

Hz. Yakup'un kaleme aldırdığı mektupta, bu mektup ayrıntısını ele alan diğer anlatılarda olduğu gibi kendisinin yıllardır Hz. Yusuf adlı oğlunu kaybetmenin verdiği sıkıntılara gark olduğunu, yine kendi ailesinin şeceresinde hırsızlık gibi fena bir işin bulunmadığını ve dolayısıyla Bünyamin'in de böyle fena bir işi yapmış olamayacağını belirtip hem Bünyamin'in hem de Yehûdâ'nın bağışlanmasını talep ettiği görülür. [4001]

Yine aynı anlatıda, yazdığı mektubu oğullarıyla Mısır Aziz'ine gönderdiği belirtilen Hz. Yakup'un, Bünyamin ve Yehûdâ'nın haricinde oğlu Hz. Yusuf'un bulunmasıyla ilgili bir beklentiye yer verilmez:

Aldı ol bitiyi Ya'ḳūb n'eyledi
Durdı oġlanlarına ışmarladı

Didi bunı alubanı gidesiz
Mışra girü sulṭāna iletesiz

Şāllah ki bu derdüme dermān ola
İbn-i Yāmin Yehūdā baňa gele

Böyle didi gönderür oġlanların

[3999] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 424.
[4000] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 427.
[4001] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 429-430.

Gitdiler ṭoḳuzı daḫı birbirin[4002]

Kardeşlerin, Mısır'a varıp Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıkları belirtilen eserde, Hz. Yakup'un gönderdiği mektubu alan Hz. Yusuf'un, mektuba tazim ettiği görülürken bu tazimin sebebi olarak da Hz. Yakup'un peygamber olduğunu ifade ettiği görülür :

Ataları bitisin çıḳardılar
Öpüben sulṭān öñine ḳodılar

Aldı Yūsuf öpdi sürdi yüzine
Başına ḳoydı sürdi gözine

Ol bitiye ulu 'izzet eyledi
Luṭfıla ḳardaşlarına söyledi

İtdi yigitler sözüm işidesiz
Bitiyi öpdüm nedendür bilesiz

Ataňuzuň bitisidür virdüňüz
Aňa bunca 'izzet itdüm gördüňüz

Ataňuz Ya'ḳūb peyġāmber durur
İbrāhīm oġlı ulu server durur

Pes anuň bitisine 'izzet gerek
Hem ulu kişilere ḥürmet gerek[4003]

[4002] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 430.
[4003] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 431.

Süle Fakîh'in anlatısında da yine Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatısında olduğu gibi Hz. Yusuf'un, kardeşlerine kendilerinin yazıp Mısırlı tüccara verdikleri satış belgesini/mektubunu verdiği, kardeşlerin bu durum karşısında büyük şaşkınlık ve utanç duydukları şeklindeki ayrıntının dile getirildiği görülür.[4004]

Hadisenin devamında, kardeşlerinin mektubu okuyamadıklarını belirtmesi üzerine Hz. Yusuf'un, mektubu onlara okuduğu belirtilirken mektubu kaleme alıp Hz. Yusuf'a çeşitli iftiralar atan kardeşin de Şemûn olduğu bilgisi verilir:

Didiler Yūsufa ey şāh-ı cihān
Biz dili oḳıyamazuz 'ayān

Yazusını bilmedük hergiz bunuň
Ne diyelüm devletüň artsun senüň

Yine ol bitiyi virdiler hem aňa
Baḳdı Yūsuf bunları ḳaldı ṭaňa

Kendüler yazdı bitiyi ol zamān
Yūsufa iftirā itdiler hemān

Şem'ūnidi bitiyi anda yazan
Yūsuf'a 'acāyib bühtānlar düzen

Kendü yazduġını kendü oḳımaz
İşid imdi Yūsufı ol ser-firāz[4005]

Mektupta, Ali ve Haliloğlu Ali'de belirtildiği gibi Hz. Yusuf'un sözde üç kusuru bulunduğu şeklinde bir kaydın bulunduğu belirtilir.[4006]

[4004] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 432-433.
[4005] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 433.
[4006] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 434.

Hadisenin devamında, kardeşlerin bahsi geçen bu mektubu kendilerinin yazmadıklarını iddia etmeleri üzerine yine Ali'nin ve Haliloğlu Ali'nin eserlerindekine benzer bir tahkiyeyle Hz. Yusuf'un Şam işi bir tas getirttiği, eline aldığı altın bir çubukla tasa vurarak kardeşlerinin geçmişte kendisine yaptıkları haksızlıkları tasın çınlama sesinden öğrendiği bilgisi verilirken[4007] atıldığı kuyunun başında kendisini ölümden kurtaranın Yehûdâ olduğu dile getirilir:

Ṭoḳuzu ḳaṣd itdi Yūsuf cānına
Kim anı bulaşduralar ḳanına

Birisinüñ Yūsufa göyner özi
Ḳōmadı ḳurtardı anda kendüzi

Yehūdā-imiş adı ol ḳomayan
Şöyle midür işbu söz bellü beyān[4008]

Anlatının devamındaki orijinal bir ayrıntıda tasın dile getirdiği hadiselerin gerçek olduğunu kabul etmek zorunda kalan kardeşlerin, asılması için Hz. Yusuf tarafından on ayrı ağaç hazırlatıldığı ve bu esnada asılacaklarını anlayan kardeşlerin birbirlerinden helallik istediği şeklindeki tahkiyeye rastlanılır:

Ben sizi aġırladum gey mu'teber
Siz ḫod yalancı imişsiz ser-te-ser

Sizi diri yürümek oldı ḥarām
Vaḳtidür kim ben sizi ḳamu ḳıram

Böyle didi ḫışm ḳıldı pādişāh
Didi iltüñ bunları eyleñ tebāh

[4007] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 435-439.
[4008] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 438.

Geldi cellādlar buları ṭutdılar
Herbirinüñ boynına ip ṭaḳdılar

Yūsuf eydür bunları iltüñ aṣuñ
On aġaç dikün onın daḫı aṣuñ

Bunlaruñ şimdi helāl oldı ḳanı
Çün Yūsuf ḳardaşları gördi anı

Ḳamusı çaġırup feryād itdiler
Ne diyeyim bunlar anda n'itdiler

Birbirini ṭutuban bilişdiler
Birbirinden ḥelāllıḳ dileşdiler

Didiler kim ḳamumuz uş ölürüz
Bize bizden oldı anı bilürüz[4009]

Eserdeki son ayrıntıda Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin ölüm korkusu yüzünden içine düştükleri hâlden müteessir olarak bağlı olan gözlerini çözdürüp kimliğini onlara açıkladığı, onların suçlarını bağışladığı ve sonrasında kardeşleriyle kucaklaştığı bilgisi verilir.[4010]

14. yüzyılın bir diğer anlatısı olan Garîb'te de bu başlıkta ele alınan hadiselerin, diğer birçok anlatıda işlendiği gibi, Mısır'dan ikinci kez dönen kardeşlerin, Mısır'da başlarından geçen hadiseleri ve Bünyamin'in hırsızlık

[4009] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 440.
[4010] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 441-444.

suçlamasıyla orada alıkonulduğunu babaları Hz. Yakup'a anlatmaları üzerine başlatıldığı görülür.[4011]

Kardeşlerin, Bünyamin'in kile çaldığı ithamıyla suçlanmasını ve kilenin onun yükünden çıkması hadisesini babalarına anlatırken ayrıntı bir bilgiye yer verdikleri ve bu hadiselerin Basra'da gerçekleştiğini ifade ettikleri, eserde şöyle belirtilir:

Didiler biz Mıṣr'dan göçmiş idük
Gelüben Baṣra'ya irişmiş idük

Biş yüz atlı ardımuzdan irdiler
Kīleyi anuň yükünde buldılar

Anda bizi cümle ṣuçlu itdiler
Sürüben sulṭān öňine iletdiler[4012]

Aynı eserde, kardeşlerinin kurtulacağı ümidiyle babaları Hz. Yakup'tan Mısır Aziz'ine bir mektup yazmasını isteyenlerin oğulları olduğu bilgisi verilir:

Baba saňa ḳatı ḥürmet eyler ol
Adıňı aňduḳça ḳatı iňler ol

Aňa bir mektūb yazup gönderesin
Mektūb içre çoḳ selāmlar gönderesin

Neyise hep ḥālüňi söyleyesin
Ayruluḳdan hem şikāyet idesin

Seni esirgeye ola ki vire
İbni Yāmin'i saňa hem göndüre

[4011] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 701-702.
[4012] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 703.

İşde bize virmedi alıḳodı
Yahūda anuň ile ḳaldı didi[4013]

Çocuklarından aldığı kötü haberle iyiden iyiye üzüntüye gark olan Hz. Yakup'un, beytülhazân adı verilen kulübesinde Allah'a, oğullarına kavuşmak için tazarruda bulunduğu belirtilirken[4014] Allah'ın da Hz. Yakup'un dertlerini hafifletmek için Azrail'i onun yanına gönderdiği ve böylelikle Hz. Yusuf'un yaşadığı bilgisini Hz. Yakup'a verdiği ifade edilir:

Didi aňa 'Azrā'īl'em bil beni
Yā nebī görmege geldüm ben seni

Ḥaḳ te'ālā bil baňa emr eyledi
Ya'ḳūb'uň in ḥāṭırını ṣor didi

Yūsuf'uň derdi ile nedür ḥālüň
Düni gün Yūsuf'ı söyler mi diliň

Ya'ḳūb eydür çoḳ zamāndur ben seni
İster idüm Ḥaḳ sevindürdi beni

Maḳṣūdum Yūsuf'umı gördüň mi hīç
Cānın alduň mı elüň urduň mı hīç

'Azrā'īl dir ben Yūsuf'u görmedüm
Cānın almadum elüm degirmedüm[4015]

[4013] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 704.-705.
[4014] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 705-708.
[4015] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 709-710.

Hadisenin devamında, diğer bazı anlatılarda olduğu gibi Azrail'in, Hz. Yakup'a oğlunun ulu bir padişah olduğu bilgisini verse de Hz. Yakup'tan gelen oğlunun nerede olduğu şeklindeki soruya Allah'ın, kendisine bu bilgiyi vermesi için icazet vermediğini belirttiği görülür.[4016]

Garîb'in eserinin bu kısmında orijinal bir ayrıntıya yer verilerek Azrail'in; Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'tan ayrı kalmasının ve gözlerinin görmemesinin sebeplerini açıkça ifade ettiği bilgisi verilir:

'Azrā'īl dir diňle yā nebī beni
Neye böyle eyledi Taňrı seni

Bir cāriye sen ṣatun alduň idi
Oġlunı ayıruban ṣatduň idi

Daḫı bir oġlagı biryān eyledüň
Bir yetīm ṭuydı ḳokusın virmedün

Daḫı bir buzaġu[yı] boġazladuň
Anası melĕdi esirgemedüň

Görmeyüp gözüň biliň büküldügin
*Diyivirem anı da nedendüg*in

Sen Yūsuf ile yimek çün yir-idüň
Bir sā'il geldi sen aňa virmedüň

'Azrā'īl'den bunı Ya'ḳūb işidür
Ḳoyunuň nışfını faḳīre virür

Tevbe ḳıldı iňledi efġān ider

[4016] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 711-712.

Ḥaḳ te'ālā derdine dermān ider[4017]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre, Hz. Yakup'un hem oğlunu hem de sonrasında gözlerini kaybetmesinin kendi hataları olduğu, bunu öğrenmesi üzerine de malının yarısını fakir kimselere dağıttığı, akabinde Allah'a tövbe ederek bağışlandığı ifade edilir.

Hadisenin devamında, Azrail'den aldığı cevapla oğullarını Mısır'a tekrar gitmeleri konusunda yönlendiren Hz. Yakup'un, oğullarından Mısır'da hem Bünyamin için hem de Hz. Yusuf için araştırma yapmalarını istemesinin, oğulları tarafından şaşkınlıkla karşılandığı belirtilir:

Ṭurmayuban yine Mıṣr'a varasız
Benüm oġlanlarımı yoḳlayasız

İbni Yāmin nice oldı göresiz
Daḫı Yūsuf'uň ḫaberin ṣorasız

Didi oġulları baba ne didüň
Yūsuf öldi sen anı unutmaduň

Ya'ḳūb eydür Taňrı'dan ben dilerem
Yūsuf'umı gine vire umaram[4018]

Hz. Yakup'un, oğlu Ruvîl'e yazdırdığı ifade edilen mektupta, diğer anlatılarla paralel bir tahkiye ile oğlu Bünyamin'in bağışlanmasını talep ettiği[4019] görülürken

[4017] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 712-714.
[4018] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 716.
[4019] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 716-719.

mektuptaki bilgilerden Hz. Yakup ile oğlu Hz. Yusuf'un kırk yıldır birbirlerinden ayrı oldukları bilgisinin verildiği görülür:

Ḳırḳ yıl oldı aġlar-ıdı gözlerüm
Gice gündüz Yūsuf idi sözlerim[4020]

Yine diğer anlatılarda tahkiye edildiği gibi Garîb'de de babalarından mektubu alan oğulların doğruca Mısır'a gidip Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıkları, mektubu Hz. Yusuf'a verdikleri ve Hz. Yusuf'un aldığı mektuba tazim gösterdiği bilgileri verilir.[4021]

Hadisenin bu kısmında Garîb'in anlatısında yine orijinal bir ayrıntıya yer verildiği görülür. Buna göre, kardeşlerinin getirdiği mektubu alan Hz. Yusuf, kendi oğullarını çağırarak dedelerinden gelen bu mektubu oğullarına gösterir:

Aldı mektūbı Yūsuf döndi gider
Vardı oġlanlarına işit n'ider

Cem' idüp oġlanlarına söyledi
Dedeḫüzüň mektūbın görüň didi

Bunı didi ṭurmadı hem aġladı
Cümle oġlanları bile aġladı[4022]

Diğer bazı anlatılarda da dile getirilen kardeşlerinin, Hz. Yusuf'u tüccar Malik'e satarken verdikleri İbranice yazılmış mektubun Hz. Yusuf tarafından kardeşlerine verilip okutulmaya çalışılması ve kardeşlerin sözde bu mektuptaki yazıyı okuyamadıklarını belirttikleri hadiseye burada da yer verildiği görülür.[4023]

[4020] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 717.
[4021] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 719-720.
[4022] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 720-721.
[4023] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 721-722.

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un kendisine yaptıkları eziyetlerin, attıkları iftiraların yazılı olduğu mektubu kardeşlerine okuduğu ve kardeşlerinin yine de bu hadisleri inkâr ettikleri belirtilir.[4024]

Yine diğer birçok anlatıda olduğu gibi Garîb'in anlatısında da kardeşlerinin suçlarını kabul etmediklerini gören Hz. Yusuf'un, mazideki hadiseleri çınlayarak ortaya koyan bir tası getirttiği ve bu tasa bir demir çubukla vurup kardeşlerinin, kendisine yaptıkları zulümleri birer birer bu tas vasıtasıyla anlattığı ayrıntısı da yer alır.[4025]

Bütün bu hadiselerin sonunda Hz. Yusuf'un, cellatlarına emir verip kardeşlerinin ellerinin, ayaklarının ve başlarının kesilmesini istediği ayrıntısı eserde şöyle dile getirilir:

Yūsuf eydür böyle iş idersiňüz
Biz nebī oġlanlarıyuz dirsiňüz

Ḳul diyüben ṣatasız ḳardaşıňuz
Döküben ḳanı keseyin başıňuz

Emr idüp cellādları getürdiler
Bunları anlaruň eline virdiler

Elleri ayaḳların bağladılar
Ḳorḳdı bunlar āh idüp ağladılar[4026]

Hadisenin son ayrıntılarında kardeşlerin, Hz. Yusuf'tan mağfiret diledikleri, Hz. Yusuf'un bu talebe olumlu cevap vererek kardeşlerini affettiği, bu esnada Hz. Yusuf'un gülümserken dişlerinin görünmesi üzerine kardeşlerinin onu tanıdığı ve ona yitirdikleri kardeşi Hz. Yusuf olup olmadıklarını sordukları, nihayetinde de Hz.

[4024] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 722-723.
[4025] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 723-727.
[4026] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 728.

Yusuf'un da bu duruma daha fazla dayanamayarak yüzündeki peçeyi sıyırıp kendisini kardeşlerine tanıttığı bilgisi verilir.[4027]

Bu yüzyıldaki bir diğer anlatıda Şeyyâd Hamza'nın da diğer anlatılarda olduğu gibi bu hususta ki hadiseleri, kardeşlerin Mısır'dan Kenan'a dönüp babaları Hz. Yakup'a Mısır'da başlarına gelen hadiseleri ve Bünyamin'in hırsızlık suçlamasıyla Mısır'da alıkonulduğunu anlattıkları şeklinde tahkiye ettiği görülür.[4028]

Eserde, diğer birçok anlatıda dile getirildiği gibi Azrail'in, Hz. Yakup'a oğlu Hz. Yusuf'un yaşadığına, güçlü bir makama eriştiğine dair bilgiler verdiği görülürken Hz. Yusuf'un nerede yaşadığıyla ilgili bilgiyi izni olmadığı için Hz. Yakup'a söylemediği bilgileri verilir.[4029]

Yine diğer birçok anlatıda olduğu gibi Şeyyâd Hamza'da da Hz. Yakup'un, oğlu Bünyamin'in salıverilmesi için Mısır Aziz'ine oğlu Şemun vasıtasıyla bir mektup yazdırdığı bilgisine rastlanılır.[4030]

Hadisenin devamında, babalarının isteğiyle yeniden Mısır'a gidip Hz. Yusuf'un huzuruna çıkan kardeşlerin, babalarının mektubunu Hz. Yusuf'a iletince Hz. Yusuf'un bu mektuba büyük bir saygı gösterdiği şeklindeki ayrıntıya diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde burada da yer verilir.[4031]

Babası Hz. Yakup'tan gelen mektubu okuyup hüzünlenen Hz. Yusuf'un, bir sandık içerisinde bulunan, kardeşlerinin kendisini Mısırlı bir tüccara satarken verdikleri ve içinde Hz. Yusuf'un sözde üç ayıbının yazılı bulunduğu satış sözleşmesini/mektubunu getirtip kardeşlerine okutmaya çalışması, kardeşlerin bu yazıyı okuyamadıklarını ifade etmeleri şeklindeki bilgilere diğer birçok anlatıyla benzer bir şekilde burada da yer verildiği görülür.[4032]

[4027] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 730-732.
[4028] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 243.
[4029] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 243-245.
[4030] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 247-249.
[4031] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 251.
[4032] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 253.

Hz. Yusuf'un, *"yūsuf eydür ṣatmışsız bir oġlanı/üç 'aybı var dėyü yazmışsız anı"*[4033] şeklindeki iddialarına diğer eserlerle benzer bir şekilde kardeşlerin, *"eytdiler bunuň gibi ḳul ṣatmaduḳ/biz bunuň gibi biti ḫod yazmaduḳ"*[4034] şeklinde bir cevapla mukabelede bulundukları ve yaptıkları fenalığı inkâr ettikleri bilgisinin Şeyyâd Hamza'da da yer aldığı görülür.

Kardeşlerinin kendisine yaptıkları zulmü inkâr ettiğini gören Hz. Yusuf'un, yine diğer birçok eserde yer verildiği şekilde burada da bir kilenin yardımıyla mazisindeki ayrıntıları bir kez de kileden çıkan çınlama sesleriyle kardeşlerine anlattığı ve kardeşlerin de kilenin anlattığı hadiselerin doğruluğunu kabul ettikleri ifade edilir.[4035]

Yine aynı eserde diğer birçok anlatıyla paralel bir tahkiyeyle Hz. Yusuf'un, kardeşlerine ölüm cezası verdiği belirtilirse de kardeşlerinin yalvarıp yakarmalarını görünce daha fazla dayanamayıp yüzünü açarak kendini onlara tanıttığı ve onları affettiği bilgisi verilir.[4036]

15. asırda kaleme alınan Tebrizli Ahmedî'nin anlatısında da bu başlıktaki hadiselerin diğer birçok anlatıyla paralel bir tahkiyeyle kardeşlerin, babaları Hz. Yakup'un yanına vardıklarında Mısır'da başlarından geçen hadiseleri ve Bünyamin'in hırsızlık suçlamasıyla Mısır'da alıkonulduğunu babalarına anlatmalarıyla başlatıldığı görülür.[4037]

Kardeşlerin, Bünyamin ile ilgili verdiği haberden sonra orijinal bir ayrıntıya yer verilerek Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'un üzüntüsü ile görmez olan gözlerinin yine de açılıp kapandığı belirtilirken Bünyamin'in hadisesini işittikten sonra göz kapaklarının da artık açılmadığı belirtilir:

Gerçi Yûsuf derdi ḳılmış-ıdı 'amâ
Gözün açup yumar-ıdı dâîmâ

[4033] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 253.
[4034] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 253.
[4035] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 253-257.
[4036] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 257-259.
[4037] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 80a-81a.

İbn-i Yâmîn derdi uġratdı gözin
Yumdı daḫi açmadı şâh-ı güzîn[4038]

Eserdeki bir başka ayrıntıda, Hz. Yakup'un yirmi beş senedir oğlu Hz. Yusuf'tan ayrı bir şekilde kederler evinde yaşadığı ifade edilir:

Bu yigirmi beş yıl içinde tamâm
İltifât itmedi ḥaḳḳa ol hümâm

Çıḳmadı ġam-ḫâneden aġlar-ıdı
Yûsuf'uň ismini der-ġûş eyledi[4039]

Eserde, diğer eserlerden farklı olarak Hz. Yusuf'un sağ olduğu bilgisini Hz. Yakup'a verenin, Azrail değil Cebrail olduğu belirtilir:

Cebrâ'îl indi biemr-i Müste'ân
Virdi Ya'ḳûb'a beşâret ol-zemân

Didi kim ġam yime ey pejmürdî-ḥâl
Çünki fikrüň Ḥaḳḳ'adur ol ẕü'l-celâl

Tîz ola kim ayrulanları tamâm
Saňa ḳavuşdura cümle ve's-selâm[4040]

[4038] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 81b.
[4039] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 82a.
[4040] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 82b.

Tebrizli Ahmedî'nin anlatısında Hz. Yakup'un, Cebrail'den aldığı Hz. Yusuf'un sağ olduğu bilgisi üzerine oğullarını Mısır'a gitmeleri ve kardeşleri Hz. Yusuf'u aramaları hususunda yönlendirdiği dile getirilir.[4041]

Hadisenin devamında oğullarının, Hz. Yakup'tan Bünyamin'in affedilmesi için bir mektup yazmasını talep ettikleri ve böylelikle Hz. Yakup'un, Bünyamin'in affedilmesi için bir yazıcı vasıtasıyla mektubu kaleme aldırdığı ifade edilir.[4042]

Yine diğer birçok eserde ele alınan, Hz. Yusuf'un babasından gelen mektubu alıp tazim ve tebcil etmesi hadisesine burada da yer verildiği görülürken Hz. Yusuf'un da babasının mektubuna mukabelede bulunduğu görülür.[4043]

Hz. Yusuf'un, babasına yazdığı cevabın sonunda ondan oğluna kavuşması için biraz daha sabretmesini istediği bilgisi eserde şöyle ifade edilir:

Sen-daḫı ṣabr eyle oġluň derdine
Bu belâ yitmez olaruň gerdine[4044]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'tan aldıkları mektubu babaları Hz. Yakup'a götürdükleri belirtilen kardeşlerin, mektubu babalarına okumalarının ardından Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'a kavuşacağına olan inancının arttığı ve bu saikle oğullarından yeniden Mısır'a dönmelerini, orada Hz. Yusuf'u arayıp bulmalarını istediği belirtilir.[4045]

Anlatıda, babalarının talebi üzerine yeniden Mısır'a dönen Hz. Yakup'un oğullarının, saraya varıp Aziz'in kapısına yüz sürdükten sonra ondan ağlayıp sızlayarak kardeşleri Bünyamin'i talep ettikleri belirtilirken[4046] Hz. Yusuf'un da daha

[4041] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 82b.
[4042] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 83a-83b.
[4043] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 83b.-84b.
[4044] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 84b.
[4045] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 84b.
[4046] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 85b-86a.

fazla dayanamayıp Bünyamin'i bir merasim eşliğinde sarayına getirttiği ve yanına oturttuğu ifade edilir.[4047]

Kardeşlerin, Bünyamin'in hâlini gördüklerinde hadiseyi anladıkları ve büyük bir korku ve pişmanlık içinde düştükleri ifade edilirken[4048] Bünyamin'in, Hz. Yusuf'tan kardeşlerini affetmesi talebine Hz. Yusuf'un, Cebrail'den icazet gelene kadar beklediği ve Cebrail'in izniyle de kardeşlerine kimliğini açıkladığı belirtilir:

İbn-i Yâmîn anlara ḳıldı naẓar
Gördi olmışlar ḳamu zîr ü zeber

Didi kim şâhâ 'inâyet vaḳtidür
Yoḫsa oldılar helâk ey sözidür

Yûsuf eydür ivme ey şâh-ı cihân
Va'de-i Raḥman irişe bu zemân

Gelmeyince baňa ol Rûḥu'l-Emîn
Virmezüm ben âşnâlıḳ bil-yaḳîn

Söyleşirken bu sözi bunlar hemân
Geldi Cebrâ'îl Çalab'dan ol-zemân

Ne ṭurursın didi ey şâh-ı cihân
Ḳıl 'inâyet va'de olmışdur tamâm

Al niḳâbuň tâ ki görsünler bular
Kim ḫacâletden olalar şerm-sâr

Aldı şehzâde yüzinden çün niḳâb

[4047] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 86a-86b.
[4048] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 86b-87a.

Ṣanasın ṭoġdı felekden âfitâb[4049]

Hadisenin devamında kardeşlerin, pişmanlıklarını belirterek Hz. Yusuf'tan mağfiret diledikleri, Hz. Yusuf'un da bu talebi kabul edip onları affettiği ifade edilir.[4050]

15. yüzyıl anlatılarından Çâkerî'de, bu başlıkta ele alınan bir hadise bulunmaz.

Aynı yüzyıldaki Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatısında, diğer birçok anlatıda olduğu gibi bu hususta ki hadiselerin, Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'dan Kenan'a geldiklerinde babalarına Mısır'da başlarından geçen hadiseleri anlatmaları ve nihayetinde Bünyamin'in hırsızlık suçlamasıyla Mısır'da alıkonulduğu bilgisini vermeleriyle başlatıldığı görülür.[4051]

Yine aynı eserde, diğer bazı eserlerde de yer verilen Azrail ile Hz. Yakup'un musahabesine yer verildiği, musahabe neticesinde Hz. Yakup'un, Azrail'den oğlu Hz. Yusuf'un henüz hayatta olduğu ve onun büyük bir şehrin padişahı olduğu bilgisini aldığı ifade edilir.[4052]

Hadisenin devamında, yine diğer birçok eserde de dile getirilen Hz. Yakup'un, oğlu Bünyamin'in affedilmesini sağlamak maksadıyla Mısır şahına mektup yazdığı bilgisi verilir.[4053]

Mektubun içeriğinden, Hz. Yakup ile oğlu Hz. Yusuf'un birbirlerinden kırk yıldır ayrı oldukları anlaşılmaktadır:

Yūsuf adlu bir şāh oġlum var idi
Ünin işitmekde 'ālem zār idi

[4049] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 87a.
[4050] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 87b.
[4051] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 252.
[4052] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 252-253.
[4053] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 254-255.

Ḫūb ṣūreti ḫoş āvāzı var idi
Ol baňa dildār-ı mūnis-vār idi

İmdi ḳırḳ ildür anı itürmişem
Anca aňup aġlaram kör olmışam[4054]

Hz. Yakup'un yazdığı mektubu alıp doğruca Mısır'ın yolunu tutan kardeşlerin, mektubu Hz. Yusuf'a verdiklerinde Hz. Yusuf'un mektuba büyük bir saygı gösterdiği belirtilirken akabinde Hz. Yusuf'un da kardeşlerine, kendisini Mısır'lı bir tüccara satarken verdikleri bir nevi satış sözleşmesi olan bir mektup verip kardeşlerin bu mektubu okumasını istediği bilgisi verilir.[4055]

Mektupta yazan; Hz. Yusuf'un kuyuya atılması, bir tüccara satılması gibi hadislerle ilgilerinin olmadığını belirten kardeşlerin yalanını ortaya çıkarmak için Hz. Yusuf'un, diğer birçok anlatıda da dile getirildiği gibi bir tas getirterek ona demir bir çubukla vurup mazideki hadiseleri onun çınlaması vasıtasıyla dinlediği ve kardeşlerine anlattığı ifade edilir.[4056]

Hadisenin devamında, tasın anlattıkları neticesinde Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin ellerini bağlattığı ve onları astırmak için emir verdiği görülürse de kardeşlerinin ağlayıp sızlamasına dayanamayan Hz. Yusuf'un emrini geri alıp onları astırmaktan vazgeçtiği belirtilir.[4057]

Hz. Yusuf'un, kendilerini astırmaktan vazgeçtiği emrini duyan kardeşlerin, onun sesini kaybettikleri kardeşlerinin sesine benzetince ona Hz. Yusuf olup olmadığını sordukları ve bu duruma daha fazla dayanmayan Hz. Yusuf'un da yüzündeki peçeyi kaldırarak gerçek kimliğini kardeşlerine açıkladığı şöyle tahkiye edilir:

[4054] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 255.
[4055] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 256.
[4056] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 257.
[4057] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 257-258.

Bunlar eydür Yūsufa ki ey ḫanum
Yoḳsa sen Yūsuf mısın ey sulṭānum

Sen çü bizden gizler isen yüzüni
Biz tamām oḫşatduḳ imdi sözüni

Yūsufuň hem göňli zār oldı o dem
Çeşmi yaşı bī-ḳarār oldı o dem

Yüzin açdı gördiler gül yüzini
Bī-ḫod oldı bilmez onlar özini

Çünki Yūsuf uşbu lafẓı işitdi
Ol günāhıň onlaruň baġışladı[4058]

Bu yüzyılın bir diğer varyantında Hamdullah Hamdî'nin de diğer birçok varyanta olduğu gibi bu başlıktaki hadiseleri, Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'dan dönüp babalarına, Mısır'da başlarından geçen olayları ve Bünyamin'in hırsızlık yaptığı iddiasıyla alıkonulduğu bilgisini anlatmalarıyla başlatıldığı görülür.[4059]

Hadisenin devamında, yine diğer birçok anlatıda olduğu gibi büyük bir üzüntüye gark olan Hz. Yakup'un yardımına Azrail'in geldiği ve Hz. Yakup'u biraz da olsun rahatlatacak olan Hz. Yusuf'un hayatta olduğu bilgisini verdiği belirtilir.[4060]

Azrail'den aldığı haber üzerine Hz. Yakup'un, oğullarından Mısır'a gidip Bünyamin ve Hz. Yusuf'la ilgili araştırmalar yapmalarını istediği ifade edilir:

Dedi oğlanlarına Mısr'a gidin
Anda sa'y eyleyip tecessüs edin

[4058] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 258.
[4059] Hamdî, *a.g.e.,* s. 415-416.
[4060] Hamdî, *a.g.e.,* s. 417-418.

Yûsuf'u kardeşiyle hâsıl edin
Ben za'îfi murâda vâsıl edin[4061]

Yine diğer birçok antlıda dile getirilen Hz. Yakup'un, Mısır Aziz'ine oğlu Bünyamin'in affedilmesi için yazdığı mektuba, Hamdî'nin anlatısında da yer verildiği görülür.[4062]

Babalarından aldıkları mektupla birlikte Mısır'a yeniden giden kardeşlerin, mektubu Hz. Yusuf'a teslim etmeleri üzerine Hz. Yusuf'un daha fazla sabrı kalmayarak kardeşlerine kimliğini açıkladığı belirtilir.[4063]

16. yüzyılda kaleme alınan Gubârî'nin anlatısında da bu başlıkta yer alan hadislerin başlatıcı unsurunun, kardeşlerin Mısır'dan Kenan'a döndüklerinde başlarından geçen olayları ve Bünyamin'in hırsızlık suçlamasıyla Mısır'da alıkonulduğunu babaları Hz. Yakup'a anlatmaları olduğu görülür.[4064]

Hadisenin devamında, çocuklarının anlattığı hikâyeye inanmadığı anlaşılan Hz. Yakup'un henüz hem Bünyamin'den hem de Hz. Yusuf'tan ümidini kesmediği anlaşılmaktadır:

Didi belki itdi nefsiñüz tesvīl
Şimdi anı idersiñüz te'vīl

Didi hem çün budur rıżā-yı Celīl
Vācib oldur ki ola ṣabr-ı cemīl

Hem didi umarın telaṭṭufla
Getüre Ḥaḳ buları Yūsufla[4065]

[4061] Hamdî, *a.g.e.*, s. 419.
[4062] Hamdî, *a.g.e.*, s. 420-421.
[4063] Hamdî, *a.g.e.*, s. 422-423.
[4064] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 205.
[4065] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 206.

Diğer birçok eserde olduğu gibi Gubârî'nin eserinde de Hz. Yakup'un, oğlu Bünyamin'in affedilmesi maksadıyla Mısır Aziz'ine yazdığı bir mektuptan bahsedilir:

Nāme yazdı 'Azīze riḳḳatle
Ḥasret ü derdile ḥarāretle

Ḥaseb ü nisbetin beyān itdi
Yūṣufa ḥasretin 'ıyān itdi

Ba'd-ı Yūsuf vücūd-ı Bünyāmīn
Rāḥat-ı rūḥi olduġuni hemīn

Şiddet-i ḥüznile beḳāsını
Ol beḳādan olan 'amāsını

Yazdı evlādı ile gönderdi
Ḫatm idüp adı ile gönderdi[4066]

Eserde, babalarından aldıkları mektupla birlikte tekrardan Mısır'a gidip Hz. Yusuf'un huzuruna çıkan kardeşlere Hz. Yusuf'un, mektubu okuduktan sonra küçük kardeşleri Hz. Yusuf'a yaptıkları zulümlerden bahsettiği ve bu esnada kardeşlerin, karşılarındaki kişinin Hz. Yusuf olduğunu anladıkları belirtilir.[4067]

Aynı eserde son olarak kardeşlerinin sorduğu, *"Didiler yoḫsa sen misin Yūsuf/Bize doġri ḫaber vir eyle luṭuf"*[4068] şeklindeki soruya Hz. Yusuf'un, *"Didi ben Yūsufum bu ḳardaşum/Hem-serüm hem-sırum u sır-daşum"*[4069] şeklinde bir mukabele

[4066] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 206.
[4067] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 207.
[4068] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 207.
[4069] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 207.

ile cevap verip akabinde kardeşlerinin nedamet göstermeleri üzerine onları affettiği ifade edilir.[4070]

16. yüzyılın diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatılarından Kemâl Paşazâde'nin ve Bağdatlı Zihnî'nin varyantlarında bu başlıkta ele alınan herhangi bir hadise bulunmamaktadır.

Aynı yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında, bu başlığın başlatıcı unsurunun, kardeşlerin Mısır'dan Kenan'a dönüp babalarına başlarından geçen hadiseleri ve Bünyamin'in hırsızlık yaptığı gerekçesiyle Mısır'da alıkonulduğunu anlatmalarıyla başladığı görülür.[4071]

Hadisenin devamında, Bünyamin'in yanı sıra diğer oğlu Şemûn'un da Mısır'da kaldığı haberini alan Hz. Yakup'un büyük bir üzüntüye gark olduğu belirtilirken bu üzüntünün neticesinde Mısır Aziz'ine bir mektup yazarak oğullarını bağışlaması talebinde bulunduğu belirtilir.[4072]

Hz. Yakup tarafından gönderilen mektubu alan Hz. Yusuf'un, bu mektuba cevap mahiyetinde bir mektupla Hz. Yakup'a mukabelede bulunduğu belirtilirken mektupta babası Hz. Yakup'a, oğullarına kavuşabilmesi için sabretmesi ve ümitsiz olmaması telkininde bulunduğu bilgisi verilir.[4073]

Aynı anlatıda, Hz. Yusuf'un mektubunu alıp okuyan Hz. Yakup'un, mektubun alelade bir kimse tarafından ele alınmadığını anlayıp mektubu yazanın oğlu Hz. Yusuf olduğu çıkarımını yaptığı şöyle tahkiye edilir:

Bitiyi oḳudı sözin aňladı
Key 'aceb ḳıldı Ya'ḳûb ṭaġladı

Aytdı bu sözler nebîler sözidür
Bu sözi ṣanmaň Mıṣırlı sözidür

[4070] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 207-208.
[4071] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 259.
[4072] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 259-261.
[4073] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 261.

Bu kelâm Reyyânîler sözi degül
Bu nebîler sözidür cümle uṣûl

Ne ‘aceb kim bu cüvân Yûsuf ola
Gördügi düşi aňa burhân ola[4074]

Hz. Yakup’un, Hz. Yusuf’tan aldığı mektup üzerine oğullarını tekrar Mısır’a gönderdiği ve Mısır Aziz’inden Hz. Yusuf’u istemelerini salık verdiği söyle dile getirilir:

Ya‘ḳûb aydur Yûsuf isteň varuň
Bâşed anı olısar isteň varuň

Ben ża‘îfe gelür ol cândan eser
Yûsufı isteň buluň andan ḫaber[4075]

Hz. Yakup’un oğullarının tekraren Mısır’a gelip Hz. Yusuf’un huzuruna çıktıklarında Hz. Yusuf, onlara kendisini Mısırlı bir tüccara satarken verdikleri mektubu getirip okutmak istediği, Hz. Yakup’un oğullarının ise bu mektubu okuyamadıklarını belirttiği ayrıntısının diğer eserlerle paralel bir tahkiyede Şerîf’in eserinde de yer aldığı görülür.[4076]

Eserde, kardeşlerinin mektubu okumayıp içindeki hadiseleri inkar etme çabaları üzerine diğer birçok eserde de dile getirildiği gibi Hz. Yusuf’un, eline bir kile alıp kilenin çıkardığı seslerden mazideki hadiseleri kardeşlerine anlattığı ve

[4074] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 262.
[4075] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 262.
[4076] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 263.

kardeşlerin, duydukları karşısında büyük bir şaşkınlık yaşadıkları bilgisi Şerîf'in eserinde de dile getirilen ayrıntılardandır.[4077]

Tahkiyenin bu kısmında, orijinal bir ayrıntıya yer verilerek kilenin anlattıklarının akabinde Hz. Yusuf'un, kardeşlerini zindana attırdığı ve Allah'ın emri, Cebrail vasıtasıyla kendisine gelene kadar da kardeşlerini zindanda tuttuğu ifade edilir:

Girü Yûsuf ol onına söyledi
Bunları zindâna iledüñ didi

Ol zamân baġladılar ol özini
Aldılar zindâna geldiler anı

Ḳoydılar zindâna çoḳ aġlaşdılar
Çoḳ gülerken aġlamaġa düşdiler

Anlara ḫalḳuñ özi göyindi hep
Yalvarurlardı Ḫüẕâya iy Çalap

Sen ḳoyuvir buları eyle âzâd
Sevnüben gide ġayġu ola şâd

Cebraîle ol Çalap emr eyledi
İndi ol dem Yûsufa ol söyledi

Aytdı ḳo bularuñ suçını kaç
Âzâd eyle ol onuñ bendini aç

Baġların götürdi âzâd eyledi
Girü Yûsufa anları şâd eyledi

[4077] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 264.

Aytdı sizi öldüreydim veli
Ḥaḳḳ Çalap emr eyledi dir veli[4078]

Yukarıdaki manzumeden, eğer Allah'tan bir emir gelmemiş olsa Hz. Yusuf'un, kardeşlerini öldürmeyi kesinlikle kafasına koyduğu anlaşılmaktadır.

Aynı anlatıda Hz. Yusuf'un, kardeşlerine kendi kimliğini bildirmesi hadisesinin, kardeşlerin zindandan çıkarıldıktan sonra gerçekleştiği görülür ve Hz. Yusuf'un, yeniden huzuruna getirilen kardeşlerine yüzündeki nikabını açarak kimliğini belli ettiği, akabinde de onları bağışladığı belirtilir.[4079]

16. yüzyıldaki bir diğer önemli Yûsuf u Züleyhâ anlatısında Taşlıcalı Yahya'nın da diğer birçok anlatıyla paralel bir tahkiye ile bu başlıkta yer alan hadiselerin başlatıcı unsuru olarak Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'dan Kenan'a dönüp *Külbe-i Aḥzân*'da babalarına Mısır'da başlarına gelen hadiseleri ve Bünyamin'in hırsızlık suçlaması ile alıkonulması hadisesini anlattıkları şeklinde tahkiye ettiği görülür.[4080]

Anlatıda, oğullarının dile getirdiği hırsızlık hadisesine inanmayan Hz. Yakup'un, büyük bir üzüntüye gark olduğu ve akabinde Allah'a yalvararak artık çocuklarına kavuşmak istediğini dile getirdiği ifade edilir.[4081]

Hz. Yakup'un niyazının kabul olduğu mesajı Cebrail vasıtasıyla kendisine bildirilirken bu mesajda gam günlerinin geride kaldığı, bundan sonra mutlu günlerin yaklaştığı ve son olarak gözlerinin yeniden açılacağı şeklindeki bilgiler ise şöyle tahkiye edilir:

Elin yüzine sürince hemânâ
İrişdi ḥażretine peyk-i Mevlâ

[4078] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 264-265.
[4079] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 265-267.
[4080] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 167-168.
[4081] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 168.

Didi Ḥaḳdan saňa oldı beşāret
Fenā buldı bu fürḳat geldi vuṣlat

Selām itdi saňa ol Ḥayy u Hâdî
Şeb-i ġam gitdi geldi rûz-ı şâdî

Olursın ḳurretü'l-'aynuňla mesrûr
Aňa şâd ol ki geldi dîdeňe nûr

Ḫudâya secde-i şükr itdi fi'l-ḥâl
Ġam-ı Yûsufdan oldı fâriġu'l-bâl[4082]

Diğer birçok anlatıda da yer verilen Hz. Yakup'un, oğullarının bağışlanması için Mısır Aziz'ine mektup yazması hadisesine Taşlıcalı Yahya'da da yer verildiği görülürken mektubu çocuklarına teslim eden Hz. Yakup'un, Bünyamin'in yanı sıra Hz. Yusuf'tan da hâlâ ümidini kesmediği görülür.[4083]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un huzuruna çıkıp babalarının gönderdiği mektubu ona teslim ettikleri belirtilirken mektubu alan Hz. Yusuf'un büyük bir kederle ah ettiği ve bu sebeple de yüzünün örtüsünün açıldığı ifade edilir:

Virürler Yûsufa mektûb-ı pîri
Oḳur ma'lûm ider mâ-fi'ż-żamîri

Açılur bâd-ı âhından niḳâbı
Götürür aradan ebr-i ḥicâbı

Yüzin görüp gelürler anda vecde
İder on bir ḳarındaş aňa secde

[4082] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 168.
[4083] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 169.

Düşi gerçekligini itdi iṣbât
Meh-i Ken'âna geldi ḫayli ḥâlât

Vücûdı gizlü gencin ḳıldı ẓâhir
Der-âġuş itdi iḫvânını bir bir

Bir araya gelüp on iki ḳardaş
Zemîne gözlerinden dökdiler yaş

Ġırîv ü nâle ṭoldurdı cihânı
Semâya irdi 'âşıḳlar fiġânı[4084]

Yukarıdaki manzumede belirtildiği üzere diğer birçok anlatının aksine Taşlıcalı'nın eserinde Hz. Yusuf'un, geçmişte kendisine yaptıkları eziyetlerden ötürü kardeşlerini öldürmekle tehdit etmek ya da onları zindana attırmak gibi bir çabasının olmadığı anlaşılmaktadır.

Yine bu yüzyıldaki Şerîfî'nin anlatısında da bu başlıktaki hadiselerin başlatıcı unsurunun diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde Hz. Yakup'un oğullarının, Mısır'dan Kenan'a döndüklerinde babalarına Mısır'da başlarına gelen hadiseleri anlatmaları olduğu görülmektedir.[4085]

Aynı anlatıda diğer bütün anlatılarla benzer şekilde Hz. Yakup'un, oğullarının anlattığı hadiselere tereddütle yaklaştığı ifade edilirken yine Hz. Yakup'un Mısır Aziz'ine Bünyamin'in salıverilmesi için bir mektup kaleme aldığı da belirtilir.[4086]

[4084] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 170.
[4085] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 34.
[4086] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 34.

Hz. Yakup'un, yazdığı mektubu oğullarına teslim edip onları henüz Mısır'a göndermeden onlardan, diğer kardeşleri Hz. Yusuf'la ilgili de araştırmalar yapmalarını istediği ifade edilir:

Virince ḳāġıdını pīr-i ḫoş-kār
Soruň dir Yūsuf'umdan daḫı aḫbār

Kesilmez çıḳmaduḳ cānuň ümīdi
Murāda irgürür çü Ḥaḳ mürīdi[4087]

Şerîfî'nin anlatısında da Taşlıcalı Yahya'nın anlatısına benzer şekilde kardeşlerin kendisine ilettikleri mektubu alan Hz. Yusuf'un bu esnada kendinden geçip yüzündeki örtünün sıyrıldığı ve böylelikle kimliğinin kardeşlerince anlaşıldığı görülür:

Öňinde ḳodılar mektūb-ı pīri
Velī bilmediler maḥbūb-ı pīri

Gidüp ṣabr oldı cānı çünki dem-sāz
Bu ḥāletle açıldı perde-yi rāz

Didiler iy şeh-i milk-i itā'at
Ṭapuň Yūsuf mudur eyle ḫikāyet

Ḳılup taṣdīḳ anlaruň kelāmın
Ehemdür didi işbu İbni Yāmin[4088]

[4087] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 34.
[4088] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 35.

Hadisenin devamında, diğer birçok anlatıda olduğu gibi kardeşlerin, Hz. Yusuf'tan af diledikleri ve Hz. Yusuf'un da kardeşlerini bağışladığı bilgisi verilir.[4089]

Aynı yüzyıldaki Ziyai Yusuf'un eserinde de *"Ameden kārvān-ı Mıṣr be Ken'ān ve ḫaber dāden Ya'ḳūbrā ez keremhā-yı 'Azīz-i Mıṣr ve reften iḫvān be Mıṣr"*[4090] başlığı altında diğer birçok eserde olduğu gibi bu başlıkta yer alan hadiselerin, Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'dan dönüp babalarına orada başlarından geçen hadiseleri anlatmaları üzerine şekillendiği görülür.

Eserde, oğullarının Bünyamin'in hırsızlık suçlaması ile Mısır'da alıkonulduğu şeklindeki habere itimat etmediği belirtilen Hz. Yakup'un oğullarını Hz. Yusuf'un hadisesinde olduğu gibi nefislerine uymak ve yalan söylemekle itham ettiği belirtilir:

Çü gine geldiler Ken'ān'a iḫvān
İşitdi mācerāyı pīr-i Ken'ān

Didi Yūsuf gibi ḫışm idüp anı
Ḫüdā bilür ne ḳıldıňuz nihānī

Yitürdiňüz anı da hemçū Yūsuf
Dilimde ḳodıňuz dāġ-ı te'essüf

Uyup nefse eden şer ü fesādı
Yire depse 'aceb mi eyü adı[4091]

Anlatının bu kısmında diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yakup'un, oğlu Bünyamin'in bağışlanması için bir mektup kaleme aldığı[4092] ifade edilirken oğullarına,

[4089] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 35.
[4090] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s.472.
[4091] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s.472.
[4092] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s.473-474.

"Gine Mışr'a varup oluň ṭalebkār/Ṣoruň Yūsuf'la ḳarındaşından āṯār"[4093] şeklindeki hitabından oğlu Hz. Yusuf'tan da henüz ümidini kesmediği anlaşılır.

Hadisenin devamında, babalarından aldıkları mektupla birlikte Mısır'da yeniden Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıkları belirtilen kardeşlerin, mektubu Hz. Yusuf'a teslim etmelerinin akabinde Hz. Yusuf'un büyük bir kedere gark olduğu ve kardeşlerine, kendisine mazide yaptıkları eziyetleri anlattığı görülür.[4094]

Duydukları karşısında büyük bir şaşkınlık içine düşen kardeşlerin Mısır Aziz'ine, *"Didiler yoġsa ey şāh-ı cihāngīr/ Ṭapuň Yūsuf mıdur bize ḫaber vir"*[4095] şeklinde bir soru sordukları ve bunun üzerine de Mısır Aziz'inin, Hz. Yusuf olduğunu kabul ettiği belirtilir.[4096]

Eserde son olarak pişmanlıklarını, özürlerini Hz. Yusuf'a sundukları belirtilen kardeşlere Hz. Yusuf'un bir kızgınlığının olmadığı ve kardeşlerini affettiği ifade edilir.[4097]

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında da hadisenin, Mısır'dan dönen oğullarının, Hz. Yakup'a başlarından geçen maceraları ve Bünyamin'in hırsızlık ithamıyla Mısır'da tutulduğunu tahkiye etmeleriyle başladığı görülür.[4098]

Yine diğer bütün anlatılarda olduğu gibi burada da oğullarından gelen haberlere inanmadığı belirtilen Hz. Yakup'un, oğullarını hilekârlıkla suçladığı ve bu esnada onlara, *"Siz benüm rāz-ı nihānım bilmezsiz/Ḥālime aṣlā ḫaber-dār olmazsız"* ve *"Żāyi' oġlum vāḳı'asın dilerem/Ta'bīrini Ḫāliḳımdan umaram"*[4099] şeklinde hitap ederek yalnızca Bünyamin'den değil Hz. Yusuf'tan da ümidini kesmediğini belirttiği, oğullarının da *"Anlar eytdi bilmeyüz n'étseň gerek/Āḫiri Yūsuf diyü gitseň gerek"*[4100]

[4093] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s.474.
[4094] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s.475.
[4095] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s.475.
[4096] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s.475.
[4097] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s.476.
[4098] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 281.
[4099] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 283.
[4100] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 283.

şeklinde bir cevapla mukabelede bulunup babalarının içinde bulunduğu duruma şaşırdıkları ifade edilir.

Aynı anlatıda, diğer bütün anlatılardan farklı bir ayrıntıya yer verilerek Hz. Yakup'un oğullarının, Mısır Aziz'inden kardeşleri Bünyamin'i talep etmeleri için Kenan'dan ayrılmalarının, zahirelerinin bitmesi ve çok zor bir durumda kalmalarının neticesinde babalarının talebi üzerine gerçekleştiği görülürken o zamana kadar Hz. Yakup'tan bir talep gelmediği görülür:

Yédiler çün ol gelen taḫılları
Yoḳ ġıdā dér Ya'ḳūba oġulları

Ya'ḳūb eydür yā oġullar varıňız
Şāh-ı Mıṣr'a yine buġday alıňız

Yaġ-ile bal aňa vāfir götürüň
Taḫıl alup bize tīzce yetürüň

Benden aňa nāme iletin göre
İbn-i Yāmin oġlumı şāyed vére

Aňa varınca hem mülāyim söyleyiň
Hem du'āmı aňa teblīġ eyleyiň[4101]
,

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığı üzere bu anlatıda da diğer birçok anlatıda olduğu gibi oğlu Bünyamin'in affedilmesi için Hz. Yakup'un yazdığı mektuptan bahsedilir.

[4101] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 284.

Bahsi geçen mektubun Hz. Yakup'un oğulları tarafından Hz. Yusuf'a teslim edilince Hz. Yusuf'un üzüntüsünü göstermemek için mektubu tenha bir yere götürdüğü ve orada okuduğu belirtilir.[4102]

Eserde, Hz. Yusuf'un da babasına bir mektupla cevap verdiği ve bu mektupta ise babasına sabır telkin ettiği ifade edilir:

Bildi Yūsuf nāmeniň mefhūmunı
Yazdı aňa ol daḫı ma'lūmunı

Eyledi ḫavf inkisārından anuň
Gözleri ṭoldı firāḳından anuň

Yazdı oġlun istemişsin yā rasūl
Ḥüznüň encāmı feraḥdır bilmiş ol

Ceddiň İbrāhīmi Nemrūd odına
Atdılar érişdi Rabbiň dādına

Āteşi aňa gülistān eyledi
Ṣabrı içün aňa iḥsān eyledi

Sen de ṣabr eyle ecirler alasın
Āḫir encām-ı merāmın bulasın

Ḥaḳ seniň oġullarıň dūr eylemiş
Raḥmetiyle seni ma'mūr eylemiş

Ol merāmıň vaḳtini sen aragör
Vuṣlatını Ḫāliḳa yalvaragör[4103]

[4102] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 284-286.
[4103] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 286.

Eserde, Hz. Yusuf'un yazdığı cevap mektubunu kardeşlerden birisinin alıp Kenan'a götürdüğü belirtilirken bu kardeşin kimliği konusunda bilgi verilmez.[4104]

Hadisenin devamında, Mısır Aziz'inden gelen mektubu okuyan Hz. Yakup'un, mektuptaki üsluptan, mektubun sahibinin Hz. Yusuf olduğu şeklinde bir çıkarımda bulunduğu bilgisi şöyle ifade edilir:

Oḳudı mefhūmunı bildi anuň
Göňlü andan şübheye vardı anuň

Yūsufum bu olmaya étdi gümān
Bu anuň aḳvāline beňzer hemān

Ne iyü sözler baňa yazmış bu er
Derdimiň dermānını bulmış meger

Ḫoş tesellīler vérüp dād eylemiş
Ḳalb-i maḥzūnumı ābād eylemiş

Rabbim anı ḥaḳḳa mā'il eylesin
Anı maḳṣūdına nā'il eylesin

Ol baňa vérdi bunuňla teşvīşi
Bunda vardır ḥikmet-i Yezdān işi

Ṣabr édelim görem encāmı n'ola
Belki oġlumdan baňa yol buluna[4105]

[4104] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 286.
[4105] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 286-287.

Anlatıda dile getirilen önemli bir ayrıntıda, kardeşlerini huzuruna kabul etmeden önce Hz. Yusuf'un, Bünyamin'i tahtının yanına oturttuğu ve huzura gelen kardeşlerin bu manzarayı şaşkınlıkla karşılayıp bu manzaranın nedenini anlamaya çalıştıkları belirtilir.[4106]

Kardeşlerin şaşkınlığını fark eden Hz. Yusuf'un onlara, mazide Hz. Yusuf'a yaptıkları eziyetleri anlattıktan sonra kardeşlerden utanmamalarını istediği ve bu esnada da kimliğini kardeşlere açıkladığı ifade edilir.[4107]

Son olarak eserde, diğer birçok eserde olduğu gibi kardeşlerin, Hz. Yusuf'tan af dilediği, pişmanlıklarını dile getirdiği ve Hz. Yusuf'un da kardeşlerini affettiği bilgisi verilir.[4108]

18. yüzyıldaki Oflu Bilal'de, yine diğer birçok anlatıda yer aldığı gibi bu başlıktaki hadiselerin, Hz. Yakup'un oğullarının Mısır'dan Kenan'a döndüklerinde babalarına Mısır'da başlarından geçen hadiseleri ve Bünyamin'in Mısır Aziz'inin ölçeğini çaldığı suçlamasıyla orada alıkonulduğunu anlattıkları şeklindeki ayrıntılarla başlatıldığı görülür.[4109]

Hz. Yakup'un, çocuklarından aldığı haber üzerine üzüldüğü ve sonrasında onlara Mısır'a gidip hem Bünyamin'i hem de Hz. Yusuf'u aramalarını salık verdiği belirtilen eserde, çocukların bu durumu şaşkınlıkla karşıladıkları belirtilir.[4110]

Yine birçok eserde dile getirilen, Hz. Yakup'un yazdığı bir mektupla oğlu Bünyamin'in affedilmesini istemesi hadisesinin burada da yer aldığı görülür.[4111]

Hadisenin devamında, kardeşlerin mektubu da yanlarına alıp Hz. Yusuf'a götürdükleri, Hz. Yusuf'un mektubu alınca gözlerinden yaşlar geldiği ifade edilir.[4112]

[4106] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 290-291.
[4107] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 291.
[4108] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 292.
[4109] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 204-205.
[4110] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 205-206.
[4111] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 206.
[4112] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 207.

Diğer bazı anlatılarda da dile getirildiği görülen Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin kendisini Mısırlı tüccara satarken verdikleri satış belgesini kardeşlerine verip okumalarını istediği belirtilen eserde, mektubu ilk olarak eline alan Yehûzâ'nın mektupta yazanları yalanlamayıp kabul ettiği görülür:

Ṣundı virdi kāġıdı aldı Yehūzā destine
Açduġı(y)la bildi ḫaṭṭın ṭuydı ḥālin ol dilā

Bir naẓar ḳıldı Yūsufa ḳapladı ḫaşyet anı
Didi Yūsuf ṭoġrı söyle dimegil hem çün cezā

Dir Yehūẕā var idi bir ḳulumuz ṣatduḳ anı
Anuň evṣāfıdurur bu kāġıd olmaz iftirā

Didi Yūsuf ne sebebden anı siz bey' itdiňüz
Ne idi anuň adı idüň baňa bir bir edā

Didiler Yūsuf idi anuň adı sevmez idük
Ṣatduḳ anı cümle bulduḳ dürlü rencden şifā[4113]

Yine diğer bazı anlatılarda dile getirilen ayrıntılardan Hz. Yusuf'un bir kileye vurup çıkardığı sesten mazide kardeşlerinin kendisine yaptıkları zulümleri anlatması ayrıntısına bu anlatıda da yer verildiği görülür.[4114]

Kilenin dile getirdiği ayrıntılarda kardeşlerin, Hz. Yusuf'u satmalarından bu yana geçen zamanın yetmiş sene olduğu anlaşılır:

Kim bular yetmiş yıl oldı bir yalan üzre ḳamu
İttiḥād itdiler vazgelmediler ez-belā[4115]

[4113] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 209.
[4114] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 209-210.
[4115] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 210.

Kilenin anlattıklarına rağmen yaptıkları fena işleri inkâr eden kardeşleri, Hz. Yusuf'un hapse attırdığı, ellerinin kesilmesini emrettiği ve sonrasında astırmak içi üç gün süreyle hapiste tuttuğu şeklindeki ayrıntı eserde şöyle dile getirilir:

Didi Yūsuf bunları ḥabs eyleyün üç gün tamām
Ṣoňra ellerin ayaḳların kesüp 'ibret-nümā

Ba'de ber-dār ideyim ben bunları 'ibret ile
İtmeye kimse ki bulmaya belā-ender-belā

Getürüp bunları der-zindān idüben cümleten
Birbirine ṣarılup seyl oldı gözler āşinā

Bekleyüp zindānı üç gün aġladılar ḳanlu yaş
Yimediler içmediler Ḫāliḳa idüp du'ā

Yā İlāhī ger bizi bunda iderisen helāk
Babamuz ḥāli n'olısar yoḳ mecāli yā Ḫudā

Ol Raḥīm ü Pādişāh ḳıldı du'āların ḳabul
Der-sā'at Cebrā'īl indi Yūsufa ider ṣalā

Yā Yūsuf saňa selām itdi Celīl ü Pādişāh
'Afv idüp ḳardaşların bağışlasın bu dem baňa

Çekdügin senüň firāḳı üç gün içre çekdiler
Anlara oldı kefāret bu ḳadar yiter cezā

Aġladı Yūsuf didi kim ne gedāyım 'afv ider
Mālikü'l-Mülk oldur ancaḳ biz ḳulıyuz ol Ḫudā

Gönderüp fi'l-ḥāl buları itdi zindāndan ḫalāṣ
Ẕevḳ-ı ṣoḥbetle bular itdi ṣadā-yı merḥabā

Geldiler yek-pāre bunlar taḫt öñinde ṭurdılar
Zārı zārı aġlayuban cānların ḳılup fidā

Didi Yūsuf sizi 'afv itdi Ḫudā-yı Lemyezel
Yoḳsa size ider idüm dürlü 'ibretle cezā[4116]

Yukarıdaki manzumede, Hz. Yusuf'un kendisine Allah tarafından kardeşlerini affetme emri gelmese kardeşlerine kestiği bütün cezaları ifa ettireceği görülmektedir.

Eserde bu hususstaki son ayrıntıların diğer birçok eserle paralel bir şekilde ele alındığı görülür. Buna göre, kardeşlerinin suçlarını ikrar etmeleri üzerine Hz. Yusuf'un, yüzündeki örtüyü kaldırarak kimliğini kardeşlerine açıkladığı, akabinde kardeşlerin bu durumdan büyük bir utanç duydukları ve Hz. Yusuf'un kardeşlerini affettiği belirtilir.[4117]

18. yüzyılda yazarı belli olmayan bir anlatıda da diğer birçok anlatıda olduğu gibi bu başlıkta yer alan hadiselerin Mısır'dan dönen kardeşlerin, Mısır'da başlarından geçenleri ve Bünyamin'in hırsızlık suçlaması ile Mısır'da alıkonulduğunu babaları Hz. Yakup'a anlatmalarının akabinde şekillendiği görülür.[4118]

Aynı eserde, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yakup'un yalnızca Bünyamin için değil Hz. Yusuf için de henüz ümidini kesmediği bilgisine yer verilir.[4119]

[4116] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 211-212.
[4117] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 212-213.
[4118] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 220-221.
[4119] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 221.

Bazı eserlerde ele alınan Hz. Yakup'un Azrail'le karşılaşıp ondan Hz. Yusuf'un sağ olup olmadığı ile ilgili bilgi alma hadisesinin bu eserde de gerçekleştiği ve Hz. Yakup'un, Azrail'le yaptığı musahabe neticesinde oğlu Hz. Yusuf'un hâlâ hayatta olduğu, sultan olduğu bilgisini aldığı belirtilir.[4120]

Hadisenin devamında, Hz. Yakup'un sorduğu, *"ḳanḳı ildedür bir anı dėseŋ nola/göŋlümiŋ ġamın bir yusaŋ nola"*[4121] şeklindeki soruya verdiği, *"emr gelmedi çalapdan kim dėyem/gide ḳayġuŋ göŋliŋi şād eyleyem"*[4122] yollu cevaptan Hz. Yakup'un, oğlunun nerede yaşadığı bilgisini öğrenemediği anlaşılır.

Eserde Hz. Yakup'un, oğullarının isteğiyle Mısır Aziz'ine bir mektup yazarak oğlu Bünyamin'i affetmesini istediği şeklindeki ayrıntıya da yer verildiği görülür.[4123]

Hz. Yakup'un getirdiği mektubu alan Hz. Yusuf'un, mektubu alır almaz ona tazim ettiği görülürken Hz. Yusuf'un da kardeşlerine bir mektup verip okumalarını istediği belirtilir. Hz. Yusuf'un verdiği bu mektubun, kardeşlerinin onu Mısırlı bir tüccara satarken içinde sözde üç kusurunun yazılı olduğu bir nevi satış sözleşmesi olan mektup olduğu belirtilir.[4124]

Diğer birçok eserde olduğu gibi burada da kardeşlerin, bahsi geçen mektubu yazdıklarını inkâr etmesi üzerine Hz. Yusuf'un eline bir tas alıp o tastan duyduklarını kardeşlerine anlattığı şeklindeki ayrıntının yer aldığı görülür.[4125]

Eserde, kardeşlerine kimliğini açıkladığı sahnede Hz. Yusuf'un, Bünyamin'i kendi tahtının yanına oturttuğu ve böylelikle kardeşlerin, huzurunda oldukları kişinin Hz. Yusuf olduğunu anladıkları, sonrasında da ondan af diledikleri belirtilir.[4126]

Bu hususta ele alınan son ayrıntıların, Hz. Yusuf'un Cebrail'den izin alana kadar yüzünü açıp kardeşlerine kimliğini bildirmediği, Cebrail'in izninin akabinde

[4120] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 222-223.
[4121] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 223.
[4122] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 223.
[4123] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 224-225.
[4124] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 226-227.
[4125] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 227-228.
[4126] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 229.

yüzündeki örtüyü kaldırarak kimliğini onlara açıkladığı, kardeşlerin duydukları nedameti Hz. Yusuf'a ifade etmeleri üzerine Hz. Yusuf'un onları affettiğini ifade ettiği şeklinde tahkiye edildiği görülür.[4127]

Molla Câmi'nin anlatısında bu başlıkta ele alınan bir hadise bulunmamaktadır.

Tevrat'ın bildirdiğine göre; Hz. Yusuf'un, kardeşlerine kimliğini açıklaması, Bünyamin'in hırsızlık suçlaması ile alıkonulması sonrasında kardeşlerin, Bünyamin'i bağışlaması için Hz. Yusuf'a yalvarmaları, Hz. Yusuf'un Bünyamin'in bağışlanması talebini geri çevirmesi ve akabinde daha fazla dayanamayıp huzurunda bulunanları dışarı çıkartıp kardeşlerine kim olduğunu açıkladığı şeklinde tarif edilir.[4128]

Kur'ân'da ise Tevrat'takinin aksine Hz. Yusuf'un, kardeşlerinden gelen tüm istek ve yalvarışlara rağmen Bünyamin'in affedilmesi isteğini geri çevirdiği, bunun üzerine kardeşlerin, babalarına dönüp başlarından geçen hadiseleri anlattıkları belirtilir.[4129]

Kur'ân'da, kardeşlerden büyük olanının, diğer kardeşlerinden başlarından geçen hadiseleri Hz. Yakup'a anlatmalarını istediği, bunun üzerine Mısır'dan ayrılıp Kenan'a gelen kardeşlerin, Hz. Yakup'a Bünyamin'in yaptığı hırsızlıktan ve bu hadiseye şahit olduklarından bahsettikleri belirtilirken bununla birlikte eğer anlattıkları hadiseye inanmayacak olursa da bu hadiseyi Mısır ahalisinden yahut Mısır'dan beraber geldikleri kervan ahalisinden sorabileceğini ifade ettikleri belirtilir.[4130]

Yine Tevrat'ta yer almayan ve yalnızca Kur'ân'da dile getirilen önemli bir ayrıntıda; Hz. Yakup'un, oğullarından Bünyamin'le ilgili aldığı habere inanmasa da

[4127] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 230-231.
[4128] Tevrat/Başlangıç: 44: 18-45: 1-4.
[4129] Kur'ân/12: 78-82.
[4130] Kur'ân/12: 80-82.

kendisine düşenin artık yalnızca sabretmek olduğu ve yalnızca Bünyamin için değil Hz. Yusuf için de Allah'tan ümidini kesmediği bilgisinin verildiği görülür.[4131]

Bu kısımda, Kur'ân'da belirtilen bir diğer önemli hadisenin de oğullarını yitirmenin verdiği üzüntüyle Hz. Yakup'un gözlerine boz gelmesi olduğu görülür.[4132]

Yine Kur'ân'da ifade edildiğine göre, Hz. Yakup'un oğullarının, babalarının Hz. Yusuf'tan hâlâ ümidini kesmediğini anlayınca babalarına, *"Allah'a andolsun ki sen hâla Yusuf'u anıyorsun. Sonunda ya hasta olacaksın ya da büsbütün helâk olacaksın!"*[4133] şeklinde söylendikleri ve Hz. Yakup'un da onlara *"Ben gam ve kederimi sadece Allah'a arzediyorum. Ve ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri Allah tarafından (vahiy ile) biliyorum"*[4134] şeklinde bir mukabelede bulunduğu ifade edilir.

Kur'ân'da bu hususta verilen son bilginin; Hz. Yakup'un, oğullarından Bünyamin ve Hz. Yusuf'u araştırmalarını ve Allah'ın rahmetinden asla ümitlerini kesmemeleri şeklindeki bir talep olduğu ifade edilir.[4135]

Tevrat'ta yer almayan ve Kur'ân'da tafsilatlı bir şekilde belirtilen bir diğer husus da Hz. Yakup'un talebi üzerine oğullarının, üçüncü defa Mısır'a, Hz. Yusuf'un yanına gitmeleri hadisesidir. Buna göre, üçüncü defa Hz. Yusuf'un huzuruna çıkan kardeşlerin, Hz. Yusuf'tan kendilerine memleketlerinde yaşadıkları darlık sebebiyle sadaka niyetine zahire vermesini talep ettikleri belirtilir.[4136]

Kur'ân'da Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin yukarıda belirtilen taleplerine, *"Siz, cahilliğiniz yüzünden Yusuf ve kardeşine yaptıklarınızı biliyor musunuz?"*[4137] şeklinde verdiği cevaptan kardeşlerin, karşılarında duran kişinin Hz. Yusuf olduğu endişesiyle ona, *"Yoksa sen, gerçekten Yusuf musun?"*[4138] şeklinde bir soru sordukları ve Hz. Yusuf'un da nihayetinde, *"Ben Yusuf'um, bu da kardeşim. (Birbirimize kavuşmayı)*

[4131] Kur'ân/12: 83.
[4132] Kur'ân/12: 84.
[4133] Kur'ân/12: 85.
[4134] Kur'ân/12: 86.
[4135] Kur'ân/12: 87.
[4136] Kur'ân/12: 88.
[4137] Kur'ân/12: 89.
[4138] Kur'ân/12: 90.

Allah bize lütfetti."[4139] şeklinde bir mukabeleyle kendi kimliğini kardeşlerine bildirdiği belirtilir.

Tevrat'ta kardeşlerine kim olduğunu açıklayan Hz. Yusuf'un şiddetli bir şekilde ağladığı ve bunu bütün Mısırlıların duyduğu belirtilirken[4140] Kur'ân'da kardeşlerine kimliğini açıklayan Hz. Yusuf'un ağlamasından bahsedilmez ve onun kardeşlerine, *"Bugün sizi kınamak yok, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir."*[4141] şeklinde sakin bir şekilde cevap verip kardeşlerini affettiği belirtilir.

Tevrat'ta Hz. Yusuf'un kardeşlerini affetmesinin, Hz. Yakup'un ölümünden sonra gerçekleştiği belirtilmektedir.[4142]

Kur'ân-ı Kerîm'de; kardeşlerin, Hz. Yusuf'un kendilerinden üstün olduğunu kabul etmeleri hadisesinin, Hz. Yusuf'un kimliğini kardeşlerine açıklamasının hemen akabinde cereyan ettiği görülürken Tevrat'ta ise kardeşlerinin, Hz. Yusuf'un kendilerinden üstün kılındığını kabul etmelerinin, yine Hz. Yakup'un ölümünde sonra gerçekleştiği görülür.[4143]

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde belirtildiğine göre, kardeşlerin Bünyamin'i kurtarmaktan ümitleri kesilince içlerinden büyük olanın, babalarına verdikleri sözleri hatırlatarak diğerlerine, *"Babamın izni olmadıkça yahut Allah bu işe bir suret vermedikçe ben Mısır'dan ayrılmam."*[4144] dediği ve onları Bünyamin'in başına gelenleri gördükleri gibi babalarına anlatmaları hususunda tembihlediği, eğer Hz. Yakup bu anlatılanlara inanmayacak olursa da ona isterse hadiseyi Mısır'a adam gönderip sordurabileceği isterse de Mısır'dan dönüşlerinde içlerinde bulundukları kafile halkından sorup öğrenebileceğini belirtmelerini istediği ifade edilir.[4145]

[4139] Kur'ân/12: 90.
[4140] Tevrat/Başlangıç: 45: 2.
[4141] Kur'ân/12: 92.
[4142] Tevrat/Başlangıç: 50: 19-21.
[4143] Kur'ân/12: 91; Tevrat/Başlangıç: 50: 18.
[4144] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 164.
[4145] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 164-165.

Yukarıda bahsi geçen kafile halkının kim olduğu ile ilgili ise Giritli Sırrı Paşa'nın iki farklı bilgiyi aktardığı görülür. Bunlardan ilkinde, kafile halkının esasen Hz. Yakup'un Kenan'da yaşayan komşuları olduğu dile getirilirken zayıf olduğu belirtilen diğer görüşe göre ise San'â ahalisinden oldukları bilgisi verilir:

> *Kāfile halkı ehl-i Ken'ân'dan Ya'kûb aleyhisselâmın komşularından idi. Bir rivâyet-i za'îfeye göre de ehl-i San'â'dan idi. İhve-i mûmâileyhim Mısr'dan Ken'ân'a kadar onlarla hem-râh olup geldiler.*[4146]

Yine Hz. Yakup'un oğullarının, kafile halkı ile yaptıkları yolculukta toplam dokuz kardeş oldukları bilgisi de eserde dile getirilen önemli ayrıntılardandır.[4147]

Eserde, Bünyamin'le birlikte Mısır'da kalan kardeşin Rubîl olduğu ve Hz. Yusuf'un, diğer kardeşlerle birlikte kendisini de göndermek istemesine şiddetle karşı çıkıp kendisini Mısır'dan göndermeye çalışırlarsa bir nara atarak Mısır'daki bütün hamile kadınların çocuklarını düşürmelerine sebep olacağı şeklinde bir tehdidin sonucunda Hz. Yusuf tarafından Mısır'da kalmasına izin verildiği belirtilir.[4148]

Görüldüğü gibi kardeşlerden Rubil'in tehdidi Mısır'da Bünyamin'le kalmasını sağlamıştır.

Yine eserde dile getirildiğine göre Mısır'dan tekraren Kenan'a dönen Hz. Yakup'un oğullarının, büyük kardeşlerinden almış oldukları talimatı yerine getirip Kenan'a döner dönmez öncelikle Mısır'da başlarından geçen macerayı babalarına naklettikleri görülür:

> *Bu dokuz kardeş vaktâ ki Ken'ân'a varıp –büyüklerinden almış oldukları ta'lîmâta tevfîkan– nakl-i mâcerâ ile pederlerini dil-hırâş eylediler;…*[4149]

[4146] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 175.
[4147] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 177.
[4148] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* s. 274.
[4149] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 178.

Aynı eserde, oğullarının Bünyamin'in hırsızlık yaptığı ve bu sebeple Mısır'da alıkonulduğu şeklinde anlattıkları hadiseye Hz. Yakup'un inanmamasının sebebi olarak oğullarına yönelttiği, *"(Yoksa melik-i Mısr, ne bilirdi ki bizim şerî'atimizde sârik, sirkati sebebiyle ahz u tevkîf olunur.)"*[4150] şeklindeki sualin gösterildiği görülür.

Yine aynı eserde dile getirilen ayrıntılarda oğullarının Mısır'da başlarına gelen hadiseyi Hz. Yakup'a anlatmalarının akabinde Hz. Yakup'un çok üzülüp ağladığı ve oğullarının yanından her ayrılışında birer birer eksildiğini dile getirdiği belirtilir:

> *Vaktâ ki dokuz kardeş utanarak, sıkılarak Ken'ân'a varıp keyfiyeti pederlerine 'arz ettiler; Ya'kûb aleyhisselâm gāyetle mahzûn oldu; ağladı. "Oğullarım! Yanımdan her çıkıp gittikçe birer neferiniz eksiliyor, evvelkîsinde Yûsuf aleyhisselâm, ikincisinde Şem'ûn bu üçüncü seferinizde de Rûbîl, Bünyâmîn eksildi."*[4151]

Hadisenin devamında, Kur'an'da belirtildiği gibi Hz. Yakup'un, üç oğlunun da Allah tarafından kendisine getirileceğini umduğunu ifade ederek kendisine gerekenin ise bundan sonra güzelce sabretmek olduğunu dile getirdiği belirtilir.[4152]

Aldığı bu acı haber üzerine oğullarından yüzünü çevirdiği belirtilen Hz. Yakup'un, *"Ey Yûsuf'un firâkıyla bana müstevlî olan şiddetli hüzn ü hasret! İşte şu ân, senin avân-ı mihnet-nişânındır, gel!"*[4153] şeklinde bir söz söylediği ve bu sözün de onun nasıl bir keder içinde olduğuna en büyük delil olduğu ifade edilir.

Oğullarından aldığı Bünyamin'in haberiyle iyiden iyiye üzüntüye gark olan Hz. Yakup'un, gözlerine aklar düştüğü belirtilen eserde, Giritli Sırrı'nın ifade ettiğine göre, Hz. Yakup'un gözlerine düşen aktan kastın; devamlı akan gözyaşlarının, gözlerinin karasını bulanık bir beyaza döndürmesi olarak izah edildiği görülür.[4154]

Giritli Sırrı Paşa'nın yukarıdaki yorumuna Kadı Beyzavi, İmam Vâhidî ve Fahr-ı Râzî'nin de katıldığı belirtilen eserde, Hz. Yakup'un gözlerinin görmesinin

---

[4150] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 177.
[4151] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 184-185.
[4152] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 177.
[4153] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 186.
[4154] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 186.

zayıflamadığı ve ayette geçen *"görmesi geri geldi"*nin anlamının da kederin ve ayrılığın son bulmasıyla artık gözünden yaş dökülmediği için gözlerinin eskisi gibi gördüğü şeklinde anlaşılması gerektiği ifade edilip gözlerinden mütemadiyen yaşlar gelmesinin onun görmesini engellediği belirtilir.[4155]

Aynı eserde Şehâb-ı Hafâcî, Hz. Yakup'un oğullarına söylediği *"Bilmediğiniz bir şey var ki, bana Allah tarafından bildirilmiştir."*[4156] şeklindeki ayetten Allah'ın, Hz. Yusuf'un hayatta olduğu bilgisini Hz. Yakup'a sonradan bildirmiş olabileceği çıkarımını yaptığı ifade edilir.[4157]

Yine eserde, Şehâb'ın yukarıdaki çıkarımını destekler mahiyette kimden nakledildiği belirtilmese de sahih olduğu ifade edilen bir rivayette; Azrail'in bir gün Hz. Yakup'u ziyarete geldiği, Hz. Yakup'un Azrail'i görünce ona, *"Sevgilimi görmeden rûhumu kabz etmeğe mi geldin?"*[4158] şeklinde bir soru sorması üzerine, Azrail'in de *"Hayır onun için gelmedim; senin hüzn ü kederine iştirâk etmeğe geldim."* şeklinde cevap verdiği belirtilirken bu cevaptan Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'un henüz hayatta olduğunun bir nevi haberini aldığı anlaşılır.

Kadı Beyzâvî'den nakledilen başka bir rivayette de Hz. Yakup'un rüyasında Azrail'i gördüğü ve ondan Hz. Yusuf'un sağ olduğu bilgisini aldığı belirtilir.[4159] Hatta eserde, İbn Ebû Hâtim'den nakledilen başka bir rivayette; Hz. Yakup'un, oğullarını Bünyamin ve Hz. Yusuf'u aramaları için Mısır'a göndermesinin, rüyasında Azrail'den Hz. Yusuf'un henüz sağ olduğu bilgisi almasının üzerine gerçekleştiği ifade edilir.[4160]

Eserdeki bir diğer rivayette Fahr-ı Râzî'nin; Hz. Yakup'un, oğullarına *"Ben sizin bilmediklerinizi biliyorum"* demesini ve böylelikle Hz. Yusuf'tan ümidini kesmemesini birkaç farklı şekilde açıkladığı görülür. Buna göre, Hz. Yakup'un bu sözü söylemesinin ilk sebebi olarak Azrail'in, Hz. Yakup'u ziyaretinde ona, Hz. Yusuf'u öldürmediğini söylemesi ve Mısır tarafını işaret etmesi, ikinci sebebin Hz.

[4155] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 200-201.
[4156] Kur'ân/12: 86.
[4157] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 194.
[4158] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 194.
[4159] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 217.
[4160] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 217-218

Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'un önceden gördüğü rüyaların sadık olduğunu bilmesi ve üçüncü sebebin Allah'ın vahiy yoluyla Hz. Yakup'a oğluna kavuşacağı bilgisini vermesi, dördüncü sebebin oğullarından Mısır melikinin güzel vasıflarını duyduğunda iman ehli olmayan kimsede bu çeşit vasıfların olmayacağını bildiğinden oğullarının bahsettiği melikin kendi kayıp oğlu olabileceğini ümit etmesi, son olarak da Mısır melikinin, Bünyamin'e kötü davranmadığını işitmesi ve o melikin, oğlu Hz. Yusuf olduğuna dair zannının kuvvetlenmesi olarak gösterildiği görülür:

> *1 – Melekü'l-mevt, ziyâretine gelmişti. Ona "Ey Melekü'l-mevt! Oğlum Yûsuf aleyhisselâmın rûhunu kabzettin mi?" diye sordu. Hayır. Yâ nebiyyullâh! Deyip cânib-i Mısr'a işâret eyledi. Yâni "Onu şuralarda ara!" demek istedi.*
>
> *2 – Yûsuf aleyhisselâmın mukaddemâ görmüş olduğu rü'yânın bir rü'yâ-yı sâdıka olduğunu bilirdi: Zîrâ Yûsuf aleyhisselâm'da emârât-ı rüşd ü kemâl, zâhir idi. Öyle bir zât-ı kâmilin ise rü'yası yanılmaz.*
>
> *3 – Me'mûldür ki Yûsuf aleyhisselâmı kendine îsâl buyuracağını Cenâb-ı Hakk ona vahy ile bildirmiş; lakin vaktini ta'yîn buyurmamıştı. Bu sebepten nâşî ıztırâb-ı 'azîm içinde kalmamıştı.*
>
> *4 – Süddî, demiş ki: Mahâdîm-i kirâmı vakta ki melikin hüsn-i hısâlini, akvâl ü ef'âlindeki kemâl-i hâlini kendine haber verdiler; ehl-i îmân olmayan kimse de bu kemâlâtın zuhûru ba'îddir diyerek melik-i müşârünileyh kendi ferzend-i mefkūdu olmak ümîdine düştü.*
>
> *5 – Bünyâmîn'in hırsızlık etmediğini ve etmeyeceğini katiyyen bilirdi melikin şu 'azv edilen sirkat sebebiyle, ona darb u te'dîb gibi bir gûne ezâ, cefâ etmediğini de işitti. Binâenaleyh o melik, mahdûm-ı necâbet-mevsûmu Yûsuf aleyhisselâm olduğuna zann-ı kavî hâsıl eyledi.*[4161]

Yine aynı eserde Giritli Sırrı Paşa'nın ifade ettiğine göre, babalarının Bünyamin'i ve Hz. Yusuf'u aramaları için yeniden Mısır'a gönderdiği[4162] oğullarının, Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıklarında yalvarışlarının tesirinden Hz. Yusuf'un daha fazla kendisini tutamadığı, gözlerinin yaşlarla dolduğu ve bir an önce kardeşlerine kimliğini açıklamak istemesine rağmen onlara nasihat kabîlinden ayette sabit olduğu şekilde, *"Fiilinizin çirkinliğini yahut akıbeti neye varacağını bilmeyerek Yusuf'a ve Bünyamin'e yaptığınız işin çirkinliğini bilip ondan tövbe ettiniz mi?"* şeklinde bir soru

[4161] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 219.
[4162] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 230.

sorduğu ve böylelikle biraderlerini işledikleri günahı ikrara, sonrasında ise o günahtan istiğfara mecbur etmek istediği ifade edilir.[4163]

Eserdeki bir diğer rivayete göre de Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin karşısında eline bir su kadehi aldığı ve bu su kadehini tıngırdatıp onlara kendine yaptıkları kötülükleri su kadehinin ağzından şöyle aktardığı görülür:

> *Yûsuf aleyhisselâm bir su kadehini mübârek eline alıp tıngırdattı, ve onlara "Bu kadeh ne söylüyor bilir misiniz?" diye sordu. Hayır, bilmeyiz dediler.*
>
> *Dedi ki: "Bu kadeh bir garip vakadan haber veriyor! Diyor ki: Sizin Yûsuf nâmında liebin bir kardeşiniz daha var idi. Sizden ziyâde babanızın mukarreb ü mahbûbu idi. Siz o kardeşinizi bir hîle ile Babanızdan ayırıp kıra götürdünüz, bir kuyunun dibine bıraktınız, sonra dönüp babanıza 'Yûsuf'u kurt yedi!' diye yalan söylediniz.*[4164]

Giritli Sırrı'nın eserindeki bir diğer önemli rivayetin de Hz. Yakup'un, Bünyamin'in salıverilmesi için yazıp Hz. Yusuf'a gönderdiği bir mektuptan bahsedilmesidir. Bu mektupta Hz. Yakup'un, Mısır Aziz'ine kendi temiz soyundan, bir oğlunun daha önce kaybolduğundan, Bünyamin'de kaybolan oğlunun tesellisini bulduğundan, ailesinin kesinlikle hırsızlık gibi bir âdeti bulunmadığından, bu sebeplerle oğlunu kendisine geri vermesini istemesinden ve son olarak da eğer oğlunu salıvermezse Mısır Aziz'ine beddua edeceğinden bahsettiği görülür:

> *Halîlullâh İbrâhîm'in oğlu, Zebîhullâh İshâk'ın oğlu, İsrâ'îlullâh Ya'kûb'dan "aleyhimesselâm" Azîz-i Mısr'a.*
>
> *Emmâ ba'du, biz bir hânedânız ki bize belâ mü'ekkeldir! Cedd-i emcedim, yansın diye eli ayağı bağlanıp ateşe atıldı. Hudâ-yı 'Allâm da onu kurtarıp, nârı kendine bir berd ü selâm etti. Peder-i şefkat-perverimi katl için kafasına bıçak konulmuşken Allâh Te'âlâ (fedâ) ile kurtarıp mazhar-ı en'âm etti. Benim de bir sevgili oğlum var idi; kardaşları alıp kıra götürdüler; sonra onu kurt yedi! Diye kanlı gömleğini bana getirdiler. O ma'sûm-ı mazlûmun derd-i firâkıyla ağlamaktan gözlerimin nûru gitti. Diğer bir oğlum daha var idi ki ötekinin anadan kardeşi idi; onunla mütesellî olurdum. Kardeşleri onu da alıp Mısır'a götürdüler; sonra dönüp "Hırsızlık etti! Sen de onu hapsetmişsin" dediler. Biz ise öyle bir ehl-i beytiz ki ne hırsızlık ederiz, ne hırsız doğururuz. İmdi ya oğlumu geri gönder, yahut sana öyle bir beddua ederim ki yedi batına kadar evladına sürer gider!*[4165]

[4163] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 245
[4164] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 1, s. 153-154.
[4165] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 251-252.

Eserdeki başka bir ayrıntı bilgide; Hz. Yusuf'un, kardeşleriyle bütün görüşmeleri esnasında perde arkasından konuştuğu belirtilirken bu ikinci gelişlerinde Hz. Yusuf'un perdeyi kaldırdığı ve bu suretle kardeşlerin, onun yüzündeki nurdan, İbrani dilini belagatli bir şekilde konuşmasından yahut inci gibi dizilmiş dişlerinden tanımış oldukları belirtilir.[4166]

Yine Hz. Yakup'un oğullarının, Eserde İbn Abbâs'tan nakledilen bir rivayete göre Hz. Yusuf, başındaki tacı çıkarınca kardeşlerinin onu, bene benzer bir nişaneden tanıdıkları belirtilirken benzer bir nişanenin ve babası Hz. Yakup'ta ve dedesi Hz. İshâk'ta da bulunduğu bilgisi verilir.[4167]:

> *İbn 'Abbâs hazretleri dedi ki: Mübârek başından tâcı çıkarmadıkça ihve, Yûsuf Aleyhisselâm'ı tanımadılar. Müşârünileyhin fark-ı sa'âdetlerinde ḫâle şebîh bir alâmet var idi ki bunun birer aynı Ya'kûb ve İshâk Aleyhimesselâm'da da mevcûd idi. Vaktâ ki tâcı ser-i sa'âdetlerinden çıkardı; meydana çıkan o alâmet ile kendinin Yûsuf Aleyhisselâm olduğunu tanıdılar. Ol vakit cezmen ona [İnneke le ente yûsufu] dediler.*[4168]

Yukarıdaki hadisenin devamında Hz. Yusuf'un, Kur'ân'da da ayetle belirtildiği üzere kardeşlerine, *"Ben Yûsuf'um, bu da ana baba bir kardeşimdir"* şeklinde bir cevap verdiği ifade edilirken Hz. Yusuf'un, bu sözüyle kastettiği şeyleri Giritli Sırrı Paşa eserinde şöyle özetlemektedir:

> *Ben Yûsuf'um bu da anadan babadan kardeşimdir bu kelâm-ı hikmet-ittisâm ile güya Yûsuf aleyhisselâm biraderlerine karşı: "Ben o kimseyim ki vücûh-ı zulmün en büyüğüyle bana zulüm eylediniz! Allâh Zülcelâl hazretleri de beni menâsıbın en bâlâsına is'âd buyurdu.*
>
> *"İşte ben, o âcizim ki katlimi, ifnâmı, kuyuya ilkâmı kasdeylediniz; sonra gördüğünüz vechile bu derece-i 'uzmâya Rabb'imin lutf u 'inâyetiyle vâsıl oldum.*
>
> *"Bu da kardeşimdir. Bu da benim gibi mazlum idi; şimdi nâ'il-i ni'met ü râhat, hâ'iz-i fevz ü nusret oldu" demek ister.*[4169]

[4166] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 253.
[4167] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, s. 291-292.
[4168] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 254.
[4169] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 255.

Görüldüğü üzere, Hz. Yusuf'un kendi kimliğini açıklamasının, kardeşleri yüzünden uğradığı katlanılmaz belaların ve tüm bunlara mukabil Allah tarafından mazhar olduğu yardımın büyüklüğünü göstermek için olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı müellif, kardeşlerinin Hz. Yusuf'tan özür dilemeleri ve Hz. Yusuf'un da kardeşlerini affetmesi hususunda dile getirdiği ayrıntılarda kardeşlerin Hz. Yusuf'a;

> *"Vallâhi, Hudâ-yı Müteâl, nu'ût-ı celîle ve evsâf-ı cemîle ile, -yahut- hüsn-i sûret ve kemâl-i sîret ile –yahut- ilm ile, hilm ile, fazl ile, hüsn ile, saltanatla seni bizim üzerimize ihtiyâr ve tafdîl eyledi. Biz senin hakkında revâ gördüğümüz muâmeleden dolayı hakîkaten günâhkâr olduk."*[4170]

şeklinde hitap ederek hem onun kendilerinden üstünlüğünü kabul ettikleri hem de işledikleri günahlardan ötürü Hz. Yusuf'tan af dilediklerini belirtir.

Eserde bu hususta son olarak kardeşlerin, Hz. Yusuf'un faziletini, irfanını, takva ve üstünlüğünü tasdik etmelerinin üzerine Kur'ân'da belirtildiği şekliyle Hz. Yusuf'un, kardeşlerine *Bugün size kınama ve ayıplama yoktur. Allah Teâlâ sizi af ve merhamet eylesin. O merhamet edenlerin en merhametlisidir."*[4171] diyerek onlara teselli verdiği ifade edilir.

Süyûtî'nin tefsirinde Katâde'den nakledilen bir rivayette Hz. Yakup'un, oğullarından Mısır'da başlarından geçen hadiseleri ve Bünyamin'in alıkonulduğunu öğrendikten sonra onlara söylediği *"Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir"*[4172] şeklindeki sözünden kastının Hz. Yusuf, Bünyamin ve Rubil olduğu belirtilir.[4173]

Aynı tefsirde Hasan-ı Basrî'den nakledilen bir rivayette Hz. Yusuf'un, babasının yanından çıkıp geri dönmesi arasında geçen zamanın seksen yıl olduğu ifade edilirken Hz. Yakup'un, bu seksen yıl boyunca devamlı olarak hüzün içinde olduğu ve ağladığı, bu sebeple de gözlerini kaybettiği bilgisi verilir.[4174]

Süyûtî'nin eserinde, Nadr b. Arabî'den nakledilen bir rivayette, Hz. Yakup'un yirmi dört yıl boyunca oğlu Hz. Yusuf'un yaşayıp yaşamadığı hususunda

---

[4170] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 261.
[4171] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 268-269.
[4172] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 299.
[4173] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 299.
[4174] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 301.

bir bilgiye sahip olmadığı ancak bu yirmi dört yılın sonunda Azrail'in, Hz. Yusuf'a görünerek oğlu Hz. Yusuf'un canını almadığını söylediği ve böylelikle Hz. Yakup'un, oğullarından Bünyamin'le birlikte Hz. Yusuf için araştırma yapmalarını istediği ifade edilir.[4175]

Aynı eserde Vehb b. Münebbih'ten bildirilen bir rivayette Hz. Yakup'un, Mısır vezirine oğlu Bünyamin'in affedilmesi için içerisinde kendi soyunun temizliğinden, yine kendi atalarının uğradıkları musibetlere gösterdikleri sabırdan, oğlu Hz. Yusuf'un kaybolmasından sonra oğlu Bünyamin'le teselli bulduğundan ve ailesinin hırsızlıktan münezzeh olduğundan bahseden bir mektup yazdığı belirtilir.[4176]

Süyûtî'nin eserinde İbn Abbas'tan nakledilen bir rivayette, Hz. Yusuf'un bir su kabına vurup ondan çıkan seslerden kardeşlerinin kendisine yaptıkları zulümleri duyduğu ve bunu kardeşlerine söylediği şeklinde bir bilgiye yer verildiği görülür.[4177]

Taberî tarihinde bu başlıkta dile getirilen ilk ayrıntıda, kardeşlerden Yehuda'nın Bünyamin'in yanında Mısır'da kaldığı ve geri kalan kardeşlerin ise Kenan'a Hz. Yakup'a döndüğü, Hz. Yakup'un da oğullarına kızarak Kur'ân'da ayetle belirtildiği üzere ne zaman Mısır'a yahut başka bir yere gitseniz benim yanımdan bir kardeşiniz eksiliyor; bu kez de Bünyamin ile Yehuda'dan ayrı kaldım şeklinde bir hitapla kızgınlığını ve üzüntüsünü dile getirdiği görülür.[4178]

Hadisenin devamında yine Kur'ân'daki gibi Hz. Yakup'un, artık kendisine düşenin güzelce sabretmek olduğu ve Allah'ın, bütün oğullarını kendisine getireceğini beklemek[4179] olduğu ifade edilirken Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'a kavuşacağı beklentisi içerisinde olmasının bir gün rüyasında Azrail'i görüp ondan oğlu Hz. Yusuf'un hâlâ hayatta olduğu bilgisini almasının sonucu olduğu belirtilir:

> *Çünkü Hazret-i Yâkub, en sonunda Yûsuf (a.s.)'ı göreceğini biliyordu. Çünkü Melek'ül-Mevt'i (ölüm meleğini) düşünde görmüştü. Ona:*

[4175] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 311.
[4176] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 318.
[4177] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 208.
[4178] Taberî, *a.g.e.,* s. 299.
[4179] Taberî, *a.g.e.,* s. 299.

- "Yûsuf'un canını aldın mı?" diye sormuştu. O da:

- "Almadım!.. " diye cevap vermişti. Hazret-i Yâkub, bundan Hazret-i Yûsuf'un sağ ve diri olduğunu bilmişti. Yûsuf oğlunu göreceğine umut bağlardı.[4180]

Yine diğer İslami anlatılarla paralel bir şekilde Taberî'nin, oğullarından Mısır'a gidip Hz. Yusuf ve kardeşi Bünyamin'den haber araştırmalarını isteyen Hz. Yakup'un bu talebi üzerine oğullarının Mısır'a gitmek için hazırlık yaptıkları, yanlarına biraz para, biraz yapağı ve biraz da yağ aldıktan sonra Mısır'a gidip üçüncü kez Hz. Yusuf'un huzuruna çıktıkları şeklindeki ayrıntılara yer verdiği görülür.[4181]

Hz. Yakup'un oğullarının, Mısır'a üçüncü kez gidişleri hem yiyecek darlığı çekmeleri hem de kardeşlerinden haber almak maksadıyla gerçekleştirdikleri görülürken Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin harap hâlini gördüğünde daha fazla dayanamayarak onlara kendi kimliğini açıkladığı bilgisi eserdeki bir diğer önemli ayrıntı olarak göz çarpar.[4182]

Eserde bu başlıkta dile getirilen son ayrıntılarda karşılarındaki kişinin kardeşleri Hz. Yusuf olduğunu öğrendiklerinde ondan korktukları ve ona yaptıkları için ondan özür diledikleri belirtilirken Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin korktuğunu anlayınca Kur'ân'da Yûsuf suresi doksan ikinci ayette sabit olduğu üzere onlara geçmişteki hadiseleri unuttuğu ve kendilerinden öç almak gibi bir isteği olmadığını ifade ettiği bilgisi verilir.[4183]

Yukarıdaki bilgilerin ışığında, bu başlıkta ele alınan ayrıntıların bir kısmından Tevrat'ta bahis bulunmadığı; Kur'ân, tefsirler ve Taberî tarihinde dile getirilen ayrıntıların ise neredeyse istisnasız bir şekilde mesnevilerde yer bulmasından ötürü bu başlığın mesnevi şairleri tarafından ekseriyetle İslami kaynaklar referans alınarak oluşturulduğunu söylemek mümkündür.

[4180] Taberî, *a.g.e.,* s. 300.
[4181] Taberî, *a.g.e.,* s. 300.
[4182] Taberî, *a.g.e.,* s. 300.
[4183] Taberî, *a.g.e.,* s. 301.

2.35. Hz. Yusuf'un, babasına Gömleğini Gönderip Gözlerinin Açılmasını Sağlaması

İncelediğimiz mesnevilerin hepsinde yer verilen bu hadiseyi mesnevi şairleri çoğunlukla Hz. Yusuf'un, kardeşlerini affetmesinin akabinde onlardan aldığı babasının gözlerinin görmediği şeklindeki haber üzerine atalarından kendisine tevarüs eden yahut Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla cennetten kendisine gönderilen bir gömleği babasına gönderip onun gözlerinin açılmasını sağladığı şeklinde tahkiye etmişlerdir.

13. yüzyıl'daki Ali'nin varyantında bu hadiseye ayrıntılı bir şekilde temas edildiği görülür. Buna göre Hz. Yusuf'un, babası Hz. Yakup'a gözlerinin açılması amacıyla gönderdiği gömleği kuyudayken kendisine getiren Cebrail'dir. Bu gömlek cennetten gönderilen ve her türlü hastalığa şifa olduğu belirtilen bir gömlektir:

Ḳuyuġ içre Yūsufı yalıñg ḳalmışıdı
Cebrā'ila Ḫālıḳ emr ḳılmışıdı
Ol köngleki uçmaḫdan almışıdı
Ketürüben Yūsufa keyürür imdi

Anı keydi ḳurtuldı yalıñglıḳdan
Ol köñgleki 'atāyıdı ol Ḫālıḳdan
Dermān oldı tükel sayrulıḳdan
Ol ma'nīden Ya'ḳūba yıparur imdi[4184]

Yine Ali'nin varyantında dile getirilen orijinal bir ayrıntıda, Hz. Yusuf'un gömleğini götürmesi için Beşîr'e verdiği ifade edilirken Hz. Yusuf'un gömlekle birlikte babasına bir de mektup gönderdiği dile getirilir:

Ol köñgleki Yūsuf Beşīre virdi

[4184] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 292.

Daḫı bir biti yazıp bile verdi
Beşīr kö͡ngleki aluban aňa döndi
Yūsufdan Ya'ḳūba kelür imdi[4185]

Hadisenin devamında, Beşîr'in gömleği Kenan'a ulaştırmak için henüz yola çıktığı esnada Allah'ın inayetiyle bir mucizenin gerçekleştiği ve Beşîr'in Kenan'a ulaşmasından on gün önce Hz. Yusuf'un kokusunun sabah yeli vasıtasıyla Hz. Yakup'a ulaştığı bilgisi verilir:

Ṣubḥ birle bir yel rūzī ḳıldı
Faż̈l birle Ḫālıḳ aňa destūr virdi
Beşīrden yel bir on kün burun keldi
Yūsuf yısın Ya'ḳuba ketürür imdi

Anı bildi Ya'ḳūb nebī şükr ḳıldı
Maḥzūnluḳdan ayruldı hem şādī oldu
Aydur benüm Yūsufum yıḍı keldi
Ṣubḥ yeli ketürdi bayıḳ imdi[4186]

Eserde, Hz. Yakup'un gömleğin gelmesinden önce Hz. Yusuf'un kokusunu aldığını söylemesinin etrafında bulunan kimseler tarafından şaşkınlıkla karşılandığı[4187] belirtilirken bu şaşkınlığın Beşîr'in on beş günlük yolculuktan sonra Kenan'a ulaşmasıyla son bulduğu görülür.[4188]

Ali'nin anlatısında, Hz. Yusuf ile Hz. Yakup'un kavuşmasından önce Allah'ın takdiri mucebince Hz. Yakup'un, çocukken sattığı Beşîr ile annesinin Hz.

[4185] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 293.
[4186] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 293-294.
[4187] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 294.
[4188] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 296.

Yakup'la Hz. Yusuf'un kavuşmasından öncesinde birbirlerine kavuştuğu ayrıntısı dile getirilir:

Andan ṣonḡra on beş künden Beşīr irdi
Körer suwda bir 'avrat ṭon yuvar idi
Ḳudret birle Beşīr keldi aňa ṣordı
Ya'ḳūb ewi ḳandadur diyür imdi

'Avrat aydur āh Ya'ḳūbı ne ṣorar sen
Tiz yorur sen ne diler sen ne kişi sen
Yoḫsa Yūsuf üçün mü muştular sen
Meger sen muştuçı sen diyür imdi

Ya'ḳūb nebī beni satun almışıdı
Yūsufa beni daya ḳılmış idi
Beşīr atlu kiçik oġlum samışıdı
Yetmiş yıldur ḥasretim oldur imdi

Ḫālıḳ baňa eyle va'de ḳılmış idi
Sen öňden sewündürem dimiş idi
Yūsuf üçün muştuçı sen aňa keldi
Ḳanı benim Beşīrim dip aġlar imdi

Beşīr aydur yā anam dip aġlamaġıl
Ḥasretile yüregiṅḡ dip daġlamaġıl
Ḥaḳḳ va'desi dükel imiş tip ġam yimegil
Ḥaḳīḳat oġluṅḡ Beşīr benven imdi

Anı işitip başdaġı 'aḳlı şaşdı
Yarlı 'avrat uġunup yere düşdi
'Aḳlı keldi oġluna ol körüşti

Her kim körse ʻacāyibe ḳalur imdi[4189]

Hadisenin devamında, annesiyle birlikte Hz. Yakup'un huzuruna çıkan Beşîr'in, gömleği Hz. Yakup'a verdiği, sonrasında Hz. Yakup'un gömleği yüzüne sürmesiyle iki gözünün açıldığı ifade edilir:

İkilesi ḳatarlaşu ewe kirdi
Sewünmekdin ol ʻavratın͡g uṣṣı ketdi
Selām virüp Beşīr kön͡gleki ṣunı virdi
Yüzine sürdi iki közi açılur imdi[4190]

Eserde bu hususta son olarak dile getirilen tahkiyede Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'un yaşadığı ve Mısır'a sultan olduğu bilgisini Beşîr'in getirdiği mektubu okuduğunda öğrendiği ifade edilir:

Andan Yaʻḳūb oḳudı ol bitini
Ḳandalığın beyān bildi ḥasretini
Yūsuf Mıṣr içre pādişāh olduġını
Şükr ḳılıp Ḥaḳḳa sücūd ḳılar imdi[4191]

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin anlatısında da Ali'nin anlatısında olduğu gibi Hz. Yusuf'un, gözlerinin açılması için babasına gönderdiği gömleğin, kardeşleri onu kuyuya attıklarında Allah tarafından cennetten gönderilen gömlek olduğu bilgisi verilir:

Bu kez ol Yûsuf durdı
Gönlegini çıḳardı
İşidüñ neler ḳıldı
Atasın sevindürü

[4189] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 294-295.
[4190] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 294-296.
[4191] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 296.

Ol vaḳt ḳuyuya girdi
Yûsuf yalıncaḳ idi
Cebrâîl göňlek virdi
Yâ Yûsuf geygıl diyü

Anı Allah viripdi
Göňlek uçmaḳdan geldi
Hem Yûsuf alup geydi
Yalıncaḳdan ḳurtaru[4192]

Haliloğlu Ali'nin anlatısında yine Ali'nin anlatısında da yer verildiği görülen Hz. Yusuf'un gömlekle birlikte babasına bir de mektup göndermesi şeklindeki ayrıntıya burada da yer verildiği görülür.[4193]

Hadisenin devamında sırasıyla Ali'nin anlatısıyla benzer bir şekilde Hz. Yusuf'un gömleği henüz Mısır'dan çıkarıldığında on gün önceden kokusunun Hz. Yakup'a ulaştığı, Hz. Yakup'un gömleğin kokusunun alınca sevindiği, etrafında bulunanların Hz. Yakup'a şaşırdığı belirtilirken Ali'nin anlatısından farklı olarak Beşîr'in Mısır'dan Kenan'a yolculuğunun on beş gün değil on gün sürdüğü bilgisi verilir.[4194]

Yine aynı eserde, Ali'nin anlatısında tahkiye edildiği gibi Beşîr ve annesinin, Hz. Yakup'un Hz. Yusuf'a kavuşmasından önce birbirlerine kavuştukları belirtilirken anne ile oğlu Beşîr'in Hz. Yakup'un huzuruna birlikte girdikleri ve Beşîr'in, gömleği Hz. Yakup'a verdiği belirtilir.[4195]

[4192] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 258.
[4193] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 259.
[4194] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 259.
[4195] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 259-260.

Hadisenin devamında son olarak oğlundan gelen gömleği alıp yüzüne sürdüğü belirtilen Hz. Yakup'un gözlerinin açıldığı ve yine oğlundan gelen mektubu okuyunca da oğlunun Mısır'da sultan olduğu bilgisini aldığı ifade edilir.[4196]

14. yüzyıl anlatılarından Darîr'de, Ali ve Haliloğlu Ali'den farklı olarak Hz. Yusuf'un, babasına göndereceği gömlekten evvel ismi verilmeyen bir rehber vasıtasıyla babası Hz. Yakup'un çok önceleri kendisine hediye ettiği değerli bir bileziği kendisinin hayatta olduğuna dair bir nişane olarak babasına gönderttiği görülür:

anlaruň ḳatında bir er varıdı
yil gibi yile ḳatı rehber idi

didiler kim bir kişi ḳanda ola
kim bu yolı bir gün içinde ala

ṭurdı yirinden didi kim ben gidem
bir nişān virün kim anda ben virem

yūsufuň ḳolında var idi meger
dāne incü ḫōş şāhāne mu'teber

babası anı ḳolına baġlamış
bunca yıldan yūsuf anı ṣaḳlamış

çizdi ḳolından eyitdi iy cüvān
al bunı babama virgil hem nişān[4197]

[4196] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 261.
[4197] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 458-459.

Anlatının devamındaki bir başka ayrıntıda, Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatılarından farklı olarak Hz. Yusuf'un gömleğini babasına götürmesi için uygun gördüğü kişinin kardeşlerden Yehûdâ olduğu ifade edilirken Yehûdâ'nın da Hz. Yusuf'tan gelen bu teklifi memnuniyetle karşıladığı belirtilir:

ol revān oldı eydür bu gömlegi
kim iletür babama bu gömlegi

bir bedevī at yehūdāya virir
gömlegi yehūdā yūsufdan alur

yūsuf eydür revādur sen varasın
gömlegi babama sen viresin

ṭurdı yirinden yehūdā didi ben
gömlegi babaň iltem cān-ı men[4198]

Hz. Yusuf'un, Yehûdâ'dan gömlekle birlikte yola çıktığında Kenan iline dönüp gömleği silkmesini ve böylelikle Kenan'daki babasının rüzgâr vasıtasıyla kendi kokusunu almasını arzuladığı şeklindeki orijinal ayrıntı eserde şöyle tahkiye edilir:

yūsuf eydür çünkü yola çıḳasın
dönesin ken'ān yolına baḳasın

gömlegümi açasın bir gez revān
silkesin ken'ān yolına mihribān

tā ki anuň ḳoḳusın bād-ı ṣabā
irgüre babama kim bula ṣafā

[4198] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 459.

didi cānum ile ḳılam ögidüň
cānum üstine ṭutam ben ögidüň[4199]

Hadisenin devamında Yehûdâ'nın, Hz. Yusuf'un tembihi üzerine gömleği silktiği ve böylelikle sabah yelinin gömlekteki kokuyu Hz. Yakup'a ulaştırdığı ifade edilirken Hz. Yakup'un, gömlekten gelen kokuyu aldığında etrafında bulunan kızlarına, eğer kendisine bunamış demezlerse oğlu Hz. Yusuf'un kokusunu duyduğunu söylediği ifade edilir.[4200]

Eserdeki bir diğer önemli ve orijinal ayrıntıda, Ali ve Haliloğlu Ali'nin eserlerinden farklı olarak henüz Yehûdâ gömleği Kenan'a ulaştırmadan Hz. Yusuf'un önden gönderdiği rehberin Kenan'a ulaştığı ve bir tellal edasıyla bütün şehre Hz. Yusuf'un hayatta olduğu bilgisini duyurduğu bilgisi verilir:

ḳızlarıyla ya'ḳūb oturmuşıdı
ḳāṣid ol dem şehre irişmişdi

çaġırurdı iy ḫalāyıḳ ḫāṣ (u) 'ām
yūsufı bulduň sevinüň dir tamām

ḫalḳ işitdi ḳamusı pes ḳaldı ḫōş
ulu kiçi cümle geldiler be-ḫōş

ol üni ya'ḳūb işitdi ḳıldı āh
bu ne ġavġā ḳopdı diri y pādişāh

didiler baba beşāretdür meger
yūsufı buldıḳ diyü geldi ḫaber

[4199] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 459-460.
[4200] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 461.

ḥāl ki ya'ḳūb(a) irişdi bu nişān
āh idüben 'aḳlı gitdi ol zamān[4201]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere Hz. Yakup, henüz Hz. Yusuf'un gömleği kendisine ulaşmadan oğlunun hayatta olduğu bilgisini almıştır.

Eserde, Hz. Yusuf'un sağ olduğu haberini Kenan'a ulaştıran tellalın Hz. Yakup'un yanına gittiği ve Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'un gönderdiği inci bilekliği görünce oğlunun hayatta olduğu haberine böylelikle kesin bir surette inandığı ifade edilir:

geldi ḳāṣid ya'ḳūbuň öpdi elin
ṣundı incü söyledi ya'ḳūb ḥālin

ya'ḳūb incüyi görüben ṭaňladı
yūsufuň taḥḳīḳin andan aňladı[4202]

Yine hadisenin devamındaki bir başka ayrıntıda Yehûdâ'nın Kenan yolculuğu esnasında kendisine Beşîr'in refakat ettiği ve Yehûdâ'nın, babasının huzuruna Beşîr'le birlikte çıktığı, Hz. Yusuf'un gömleğini Hz. Yakup'a verenin de Beşîr olduğu belirtilir.[4203]

Hadisede son olarak Beşîr'in elinden aldığı gömleği yüzüne süren Hz. Yakup'un gözlerinin açıldığı ifade edilirken yine Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatılarında olduğu gibi burada da Allah'ın takdirinin gerçekleşerek Beşîr ile annesinin, Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'tan önce birbirlerine kavuştukları dile getirilir.[4204]

14. yüzyılın bir diğer anlatısında Süle Fakîh'in, 13. yüzyıl anlatıları Ali ve Haliloğlu Ali'de olduğu gibi Hz. Yusuf'un, babası Hz. Yakup'a gönderdiği gömleğin,

[4201] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 462.
[4202] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 462.
[4203] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 463.
[4204] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 463-464.

kardeşleri tarafından kuyuya atıldığında Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla kendisine gönderilen gömlek olduğu bilgisini vererek hadiseye başladığı görülür.[4205]

Eserin bu kısmında ifade edilen orijinal bir ayrıntıda Hz. Yusuf'un henüz kuyudan çıktığında kendisine gönderilen bu gömleğin mucizesine şahit olarak kuyunun başında bekleyen gözleri görmeyen bir kimsenin gömleğin ucuna dokunur dokunmaz gözlerinin açıldığını gördüğü ve böylelikle de gömleği babasının gözlerinin açılması için gönderdiği belirtilir:

Yūsuf ol vaḳit ḳuyudan çıḳar
Arḳasında-ıdı ol göňlek ey yār

Bir gözsüz daḫı ḳuyu aġzında hem
Ṭurmışıdı ḫalḳıla anda behem

Yūsufuň göňlegi etegi yine
Yil ṭoḳundurdı gözsüzüň yüzine

Ḳudretile açılur iki gözi
Hem daḫı nūrlandı ol kişi yüzi

Görmüşidi Yūsuf anda bu işi
Göňlegin kerāmetini ey kişi

Andan ötrü göňlegi virmişidi
Kim atamuň gözleri göre didi[4206]

Hadisenin devamındaki bir diğer önemli ayrıntıda, Hz. Yusuf'un gömleği Kenan'a götürmeleri için öncelikle kardeşlerinden birine verdiği fakat Allah'ın bu

[4205] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 446.
[4206] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 447.

duruma rıza göstermeyip Cebrail vasıtasıyla Hz. Yusuf'a haber gönderip gömleği Beşîr ile göndermesini emrettiği ifade edilir:

Yūsuf ol dem göňlegini çıḳarur
Ḳardaşlarınuň birisine virür

Kim bular ilte anı atasına
Sen Çalabuň ḳudretini gör yine

Cebre'īli viribidi ol celīl
İtdi varġıl Yūsufa bunı digil

Göňlegi ḳardaşlarına virmesün
Atasına anları göndermesün

Maḳṣūdum vardur bu işde ol ġanī
Gerek ayrı kişi ilede anı

Beşīr iletmek gerek göňlegi
Zīrā kim oldur Çalabuň dilegi

Cebre'īl çünkim Yūsufa söyledi
Taňrı buyruġın aňa bir bir didi

Ḳomadı Yūsuf daḫı ḳardaşların
Böyle gitmege buları ol emīn

Aldı göňlegi bulardan gizledi
Tangrı buyruġını anda gözledi[4207]

[4207] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 447-448.

Eserde, Allah'ın talebiyle gömleği kardeşlerinden saklayan Hz. Yusuf'a, Allah'ın yeni bir emir vererek gömleği Kenan iline Beşîr'in götürmesini istediği belirtilir:

Bir Çalabdan Yūsufa geldi nidā
Ya'ḳūb ataňa gerek Beşīr gide

Tangrı eydür Beşīri viribigil
Ne ki söz varısa aňa digil

İşbu işde ḥikmetimüz var bayıḳ
Ya'ḳūba varmaġa Beşīrdür lāyıḳ

Emrimüz var yirine gelse gerek
Ne ki taḳdīr eyledi olsa gerek

Çünkü bu söz Yūsufa ilhām olur
Ḳayġu gitdi göňli şād-kām olur

Şükr ḳıldı Tangrıya ol pāk-cān
Oḳudı Beşīri ḳatına revān

Göňlegini ol Çalab emri ile
Virdi Beşīre alup gide yola

Biti yazdı daḫı bitiyi düzer
Göňlegile bitiyi daḫı ṣarar

Virdi Beşīr eline ışmarladı

İtdi bunı atama ilet didi[4208]

Yukarıdaki manzumede belirtildiği üzere Hz. Yusuf'un, diğer bazı anlatılarda olduğu gibi burada da babasına gömlekle birlikte bir de mektup gönderdiği görülür.

Ali, Haliloğlu Ali ve Darîr'in anlatılarında Beşîr'in, Mısır'dan henüz çıktığında gömleğin kokusunun rüzgâr vasıtasıyla Hz. Yakup'a ulaşması bilgisinin aksine Süle Fakîh'in eserinde Beşîr'in Kenan'a yaklaştığı esnada gömleğin kokusunun Hz. Yakup'a ulaştığı belirtilir:

Çıḳdı Mışırdan Beşīr yola gider
Yaḳın geldi Ken'āna gör kim n'ider

Yūsufuň göňlegi hem bile yine
Sen Çalabuň ḥikmetin diňle yine

Göňlegün ḳoḳusını ol pādişāh
Ya'ḳūbuň burnına irürdi nāgāh

Yel iledür Ya'ḳūba öňdin anı
Çün ḳoḳunuḳdı feraḥladı cānı[4209]

Eserde, rüzgâr vasıtasıyla oğlu Hz. Yusuf'un kokusunu alan Hz. Yakup'un, oğlunun yaşadığına dair sözler söylemesinin, oğullarından olan torunları tarafından bir nevi delilik emaresi gibi görüldüğü; fakat Hz. Yakup'un, onların sözünü dikkate almayıp Hz. Yusuf'tan ümidini kesmediği belirtilir.[4210]

[4208] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 452-453.
[4209] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 453.
[4210] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 453-454.

Diğer bazı eserlerde belirtildiği gibi, Kenan'a ulaşan Beşîr'in öncelikle annesiyle karşılaştığı ve Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un kavuşmalarından önce onların kavuştuğu bilgisi uzunca bir anlatımla ifade edilir.[4211]

Hadisenin devamında, Beşîr ve annesinin Hz. Yakup'un huzuruna birlikte girdikleri belirtilirken Hz. Yakup'a Hz. Yusuf'la ilgili ilk müjdenin, Beşîr'in annesi olan karavaş tarafından verildiği görülür:

Beşīrüñ anası yavlaḳ şād olur
Aldı Beşīr elini eve varur

Vardı Ya'ḳub evine girdi revān
Oġlı Beşīri daḫı bile ol cüvān

Ya'ḳūb evde ḫalvet otururiken
Gözinüñ yaşıla yüzin yuriken

Girdi eve ol ḳaravaş aňsuzın
Ṭutdı Ya'ḳūbuñ ḳulaġın deňsüzin

Didi ey Ya'ḳūb maḥzūn u bī-baṣar
Muştuluḳ virgil ki Yūsufdan ḫaber

İşde geldi Yūsufuñ muştucısı
Çün anı işitdi ol Tangrı ḫāṣı[4212]

Diğer eserlerde olduğu gibi burada da Beşîr'in getirdiği gömleği alıp yüzüne gözüne süren Hz. Yakup'un gözlerinin açıldığı ve sonrasında yine Beşîr tarafından

[4211] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 454-460.
[4212] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 460.

kendisine verilen mektubu okuyunca oğlunun sağ salim hayatta ve Mısır'a sultan olduğu bilgisini aldığı belirtilir.[4213]

14. yüzyıldaki bir diğer anlatıda Garîb'in, aynı yüzyıldaki Darîr'de olduğu gibi Hz. Yusuf'un, babasına göndermek istediği gömleğin, Hz. Yusuf'a kuyudayken cennetten geldiğini belirtir ve Hz. Yusuf'un, kuyudan çıkarıldıktan sonra o gömleğin kör bir kimseye değmesiyle gözlerinin açıldığına şahit olduğunu belirterek gömleği babasına göndermesinin sebebini izah ettiği görülür:

Didi imdi ṭurmayuban gidesiz
Babama gömlĕgümi iledesiz

Gömlegümi süre babam yüzine
Umaram-ki nūrı gele gözine

Zīrā gömlek uçmaḳdan gelmiş-idi
Yūsuf anuň ḥālini bilmiş-idi

Cebrā'īl getürdi Yūsuf'a anı
Ḳuyuda oyudı Yūsuf'uň ṭonı

Yūsuf'ı çün ḳuyudan çıḳardılar
Anı bir gözsüz gözine sürdiler

Gözleri görüben açıldı idi
Yūsuf orada ani bildi idi

Çıḳarup gömlegi anlara virür
Babama iletüň diyüben buyurur"[4214]

[4213] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 461-462.
[4214] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 734-735.

Aynı eserde, Süle Fakîh'in eserinde tahkiye edildiği gibi Allah'ın, Hz. Yusuf'un gömleğini kardeşleriyle babasına göndermesi fikrini uygun görmediği ve Cebrail aracılığıyla Hz. Yusuf'tan gömleği Beşîr vasıtasıyla göndermesini buyurduğu belirtilir:

Çıḳarup gömlegi anlara virür
Babama iletüñ diyüben buyurur

Ḥaḳ te'ālā Cebrā'īl'e emr eyledi
İn Yūsuf'a bu sözi söyle didi

Gömlegi Yūsuf girü alsun didi
Kim Beşīr'le anı göndersün didi

Ki Yūsuf gömlegi anlardan alur
Beşīr-ile babasına göndürür[4215]

Garîb'in anlatısında, diğer bazı anlatılarla paralel bir şekilde Hz. Yusuf'un, Beşîr'e babasına götürmesi için gömleğiyle birlikte bir de mektup verdiği ayrıntısının yer aldığı görülür.[4216]

Anlatıdaki bir başka ayrıntıda, Beşîr'in Kenan'a üç günlük uzaklıkta olduğu esnada Hz. Yakup'a gömleğin kokusunun geldiği belirtilir:

Ken'ān'a üç gün ḳalıcaḳ hem Beşīr
Gömlegüñ ḳoḫusı Ya'ḳūb'a varur

Otururken ḥayḳırup örü ṭurur
Güldi ol-dem göñli feraḥlar bulur

[4215] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 736.
[4216] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 740.

Yūsuf'um diri imiş didi cānım
Ḳoḫusı burnuma uş gitdi benüm

Oġlunuň oġlanları söylediler
Ey dede sen buňa ne diň didiler

Yūsuf ölelden olupdur çoḳ zamān
Unut anı şimden girü sen i cān

Ya'ḳūb eydür ben umıdum kesmezem
Tā ölünce Yūsuf'umı gözlerem[4217]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü gibi Garîb'in anlatısında da Hz. Yusuf'un kokusunu alan ve sevinen Hz. Yakup'un, bu durumunun torunları tarafından şaşkınlıkla karşılandığı belirtilmesine rağmen onun, Hz. Yusuf'tan ümidini kesmediği anlaşılır.

Diğer birçok anlatıda olduğu gibi burada da Beşîr'in Kenan iline vardığında bir kuyu başında karşılaştığı ilk kişinin annesi olduğu ve Allah'ın takdir ettiği üzere Beşîr ile annesinin, Hz. Yakup ile oğlu Hz. Yusuf'un kavuşmasından önce birbirlerine kavuştukları bilgisi verilir.[4218]

Yine Garîb'in eserinde de diğer anlatılarla benzer bir tahkiyeyle Beşîr ve annesinin, Hz. Yakup'un huzuruna birlikte girdikleri belirtilirken Hz. Yakup'u oğlu Hz. Yusuf'tan haber geldiği hususunda ilk müjdeleyenin cariye kadın olduğu ifade edilir.[4219]

Hadisenin devamında, Beşîr'in getirdiği gömleği alıp yüzüne sürdüğü belirtilen Hz. Yakup'un iki gözünün açıldığı ve Hz. Yusuf'tan gelen mektubu

[4217] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 741-742.
[4218] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 742-750.
[4219] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 752.

kendisinin okuduğu belirtilirken mektupta yazanlardan, oğlunun sağ ve Mısır'da sultan olduğu bilgisini aldığı belirtilir.[4220]

Aynı yüzyılda kaleme alınan Şeyyâd Hamza'nın anlatısında da diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'un babasına gönderip gözlerinin açılmasını sağlamak istediği gömleğin, kuyuya atıldığında Cebrail tarafından kendisine getirilen gömlek olduğu belirtilirken bu gömleğin hastalara şifa, dertlilere deva veren bir gömlek olduğu ifade edilir.[4221]

Yine aynı eserde, diğer birçok eserde dile getirildiği gibi Hz. Yusuf'un, gömleğini babasına göndermek için seçtiği kişinin Beşîr olduğu bilgisi verilirken gömlekle birlikte bir mektubu da babasına iletmesi için Beşîr'e verdiği dile getirilir.[4222]

Beşîr'in, gömlek ve mektupa birlikte Kenan yolculuğuna çıktığında şehre varmasına on gün kala gömleğin kokusunun rüzgâr vasıtasıyla Hz. Yakup'a ulaştığı ifade edilirken Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'un kokusunu duyduğunu dile getirmesinin üzerine oğullarından olan erkek torunlarının bu duruma inanmadıkları belirtilir:

çün beşīr ol ken'āna on gün ḳala
destūr gelür şol dem yėle

yūsuf ḳoḫusın iledür ya'ḳūba
ḳāṣid bir kez güler ya'ḳūb baba

eytdi uş geldi yūsufdan bir ḳoḫu
dirmiş ḫaberin bildirem aḫu

oġlınuň oġlanları eydür dede
yūsuf iysi burnuňdan ḳaçan gide[4223]

[4220] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 752-753.
[4221] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 259-260.
[4222] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 263.
[4223] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 263.

Hadisenin devamında, yine diğer birçok anlatıda olduğu gibi Beşîr'in Kenan şehrine girdikten sonra rastladığı ilk kişinin annesi olduğu, Allah'ın takdirinin burada da yerine geldiği ve vaat edildiği gibi Beşîr'le annesinin, Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'tan önce birbirlerine kavuştukları belirtilir.[4224]

Eserde son olarak diğer eserlerle benzer şekilde Beşîr'in, gömleği Hz. Yakup'a verdiği, Hz. Yakup'un gömleği gözüne sürünce gözlerinin açıldığı ve oğlundan gelen mektubu okuduğunda onun Mısır'da sultan olduğu haberini aldığı ifade edilir.[4225]

15. yüzyıldaki Tebrizli Ahmedî'nin anlatısında, Hz. Yusuf'un gömleğinin vasıfları belirtilmezse de babasının gözlerinin açılması için gömleği Beşîr vasıtasıyla babasına göndermesi diğer anlatılarda olduğu gibidir.[4226]

Aynı eserde Hz. Yusuf'un, Beşîr'den Mısır'dan çıkınca gömleği yele doğru silkmesini ve böylelikle kokusunun Hz. Yakup'a ulaşmasını istediği ifade edilir.[4227]

Hadisenin devamında, Beşîr'in Mısır'dan çıkınca gömleği rüzgara tuttuğu ayrıntısına yer verilir:

Mışır işigine irdi ol beşer
Gönlegi virdi yile şâhı diler[4228]

Eserde, Hz. Yakup'un rüzgâr aracılığıyla Hz. Yusuf'un kokusunu aldığında hüzünler kulübesinde kızları ile oturduğu ve Hz. Yusuf'un kokusunu aldığını kızlarına söyleyince kızları tarafından hayalperestlikle itham edildiği görülür.[4229]

[4224] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 263-265.
[4225] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 265-267.
[4226] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 89b.
[4227] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 90b.
[4228] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 90b.
[4229] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 91a.

Yine diğer birçok anlatıda dile getirildiği gibi burada da Kenan şehrine ulaşan Beşîr'in karşılaştığı ilk kişinin annesi olduğu ve Allah'ın dilediği gibi annesi ile Beşîr'in, Hz. Yusuf ile Hz. Yakup'un kavuşmalarından önce birbirlerine kavuştukları dile getirilir.[4230]

Eserde son olarak Beşîr'in verdiği gömleği, hem yüzüne hem gözüne sürdüğü ifade edilen Hz. Yakup'un yalnızca gözlerin açılmakla kalmadığı, dizlerinin de düzelip iyileştiği belirtilir:

Yüzine gözine sürtdi çün anı
Ḥaḳ Çalab virdi gözine rûşeni

Öri ṭurdı dizleri açıldı hem
Gitdi göñülden belâ vü derd-i ġam[4231]

Aynı yüzyıldaki Çâkerî'nin anlatısında bu hususta ele alınan bir hadise bulunmaz.

Yine bu yüzyıldaki Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatısında da bir kısım anlatıda ele alındığı gibi Hz. Yusuf'un, babasına gömleğini ilkin kardeşleri ile göndermek istediği belirtilirse de Allah'ın bu işe rıza göstermediği, Cebrail vasıtasıyla Hz. Yusuf'a gömleği taşıması için Beşîr'i görevlendirmesi vazifesini verdiği görülür.[4232]

Anlatıda, Hz. Yusuf tarafından gömleği babası Hz. Yakup'a götürmekle görevlendirilen Beşîr'in Mısır'dan Kenan'a yaptığı yolculuğun on gün sürdüğü ayrıntısı şöyle tahkiye edilir:

Ol Beşīre Yūsuf ol dem söyledi
Atama sen gömlegüm al git didi

[4230] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 91a.-91b.
[4231] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 91b.
[4232] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 258-259.

Ṣoňra on günden Beşīr yetdi o dem
Geldi bir su başına evvel bu dem[4233]

Diğer eserlerde belirtildiği gibi burada da Beşîr'in Kenan'a ulaştıktan sonra bir su başında karşılaştığı ilk kişinin annesi olduğu belirtilirken bununla birlikte Allah'ın takdirinin gerçekleşerek Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'a kavuşmasından evvel Beşîr ile annesinin kavuştuğu dile getirilir.[4234]

Eserde, diğer eserlerde olduğu gibi Beşîr'in, Hz. Yakup'a gömleği vermesinin ardından gömleği yüzüne sürdüğü belirtilen Hz. Yakup'un gözlerinin açıldığı görülürken yine Hz. Yakup'un, oğlunun Mısır'da sultan olduğu bilgisini doğrudan Beşîr'in ağzından duyduğu ifade edilir:

Ol Beşīr dir ben Mışırdan gelmişem
Ben Yūsufuň gömlegin getürmişem

Ol Mışır sulṭānı oldı söyledi
Bu nişānı babama virgil didi

Gömlegi aldı o sürtdi yüzine
Ḥaḳ şifā virdi o demde gözine

İki gözleri açıldı ol zamān
Ol belādan Ḥaḳ aňa virdi amān[4235]

15. yüzyıldaki anlatılardan bir diğeri olan Hamdullah Hamdi'nin eserinde Hz. Yusuf'un, gömleğini babasına götürmesi için kardeşlerinden Yehuda'yı

[4233] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 260.
[4234] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 260-261.
[4235] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 262.

görevlendirdiği belirtilirken gömlekle ne yapması gerektiğini Yehuda'ya tarif ettiği de görülür:

Ba'dezân dedi Yûsuf ihvetine
Doyurup cümlesini ni'metine

Pîre pîrâhenimi vâsıl edin
Cânınıza sevâb hâsıl edin

İledip anı örtesiz yüzüne
Tâ yine nûru fer gel gözüne[4236]

Anlatıda, diğer anlatılarla benzer bir tahkiyeyle Hz. Yusuf'un gömleğinin henüz Hz. Yakup'a ulaşmadan sabah yeli vasıtasıyla kokusunun ulaştığı belirtilir.[4237]

Hadisenin devamında, oğlu Yehuda'nın verdiği gömlekle gözlerinin açıldığı belirtilen Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'un Mısır'da sultan olduğu bilgisini de Yehuda'dan aldığı ifade edilir.[4238]

16. yüzyıldaki Gubârî'nin eserinde Hz. Yusuf'un, babasının gözlerinin açılması için gömleğini kardeşlerinden babasına ulaştırmasını istediği belirtilirken Bünyamin'in kardeşleriyle birlikte Kenan'a dönmediği ayrıntısına yer verilir.[4239]

Kardeşlerin Mısır'dan çıkmasıyla Hz. Yakup'un Kenan'da gömleğin kokusunu duyduğu, etrafındakilerin ise Hz. Yakup'u bu düşünceden uzaklaştırmak istedikleri görülür.[4240]

[4236] Hamdî, *a.g.e.*, s. 424.
[4237] Hamdî, *a.g.e.*, s. 425-426.
[4238] Hamdî, *a.g.e.*, s. 426.
[4239] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 208.
[4240] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 208-209.

Hadisenin devamında, kardeşlerin kervanı henüz yolda iken Beşîr'in kervandan evvelce geldiği ve Hz. Yusuf'un gönderdiği gömleği Hz. Yakup'a teslim ettiği, Hz. Yakup'un da bu gömlek sayesinde gözlerinin açıldığı ifade edilir:

Kār-vān yolda iken irdi beşīr
Ṣad beşāretle pīre girdi beşīr

Vechi üzre itdi göňlegi ilḳā
Oldı göňlek devā-yı dilde-küşā

Pīrin ol dem açıldı iki gözi
Ağlariken ġamile güldi yüzi[4241]

Bu yüzyıldaki Kemâl Paşazâde ve Bağdatlı Zihnî'nin anlatılarında bu hususta dile getirilen bir ayrıntıya yer verilmez.

16. yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında, diğer bazı anlatılarda olduğu gibi Hz. Yusuf'un, gömleğini ilkin kardeşleri ile babasına göndermek istediği belirtilirse de Allah'ın bu duruma rıza göstermediği ve Cebrail vasıtasıyla Hz. Yusuf'a gömleği Beşîr'le göndermesi haberini ilettiği görülür.[4242]

Tahkiyenin devamında Yehuda'nın, Beşîr'in gömlekle birlikte Kenan'a yaptığı yolculukta Beşîr'e refakat ettiği ayrıntısı eserde şöyle dile getirilir:

Virdi göňlegi Beşîre ol emîr
Yoldaş oldılar Yehûdâ vü Beşîr

Çünki Mışruň ṭaşrasına vardılar
Göňlegi anda hemān çıḳardılar

Silkdi göňlegi vir Beşîre didi Celîl

[4241] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 209.
[4242] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 268-269.

Ya‘ḳûba ilet ḳoḳısın iy yil

Yûsuf aňa eyle buyurmuşıdı
Göňlegümi yolda silk dimişdi

Buyruġ ile Allâhuň bâd-ı seḥer
Bir saatde Ya‘ḳûba iltdi ḫaber

Aňa seksen fersaḫ ola-y-ıdı yol
Ḳoḳusın bir laḥẓada iletdi ol[4243]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre Hz. Yusuf'un isteğiyle Mısır'dan çıkar çıkmaz gömleğin Beşîr tarafından silkildiği ve gömleğin kokusunun seksen fersah uzaklıktaki Kenan'a bir saat içinde ulaştığı belirtilir.

Diğer anlatıların hepsinde olduğu gibi Şerîf'in anlatısında da Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'un kokusunu aldığını etrafındakilere söylediğinde kimsenin ona inanmadığı ve onu etrafındakilerin onu hayal görmekle itham ettiği görülür.[4244]

Aynı anlatıda, Beşîr ile Yehuda'nın kervanının kaç günlük bir yolculuk yaptığı belirtilmeden Mısır'dan Kenan'a vardıkları ifade edilirken diğer birçok anlatıda olduğu gibi Beşîr'in, Kenan'da ilkin annesiyle karşılaştığı tahkiye edilir:

Bir zamân geçdi Mışırdan geldiler
Yüz dutuban ‘aẓm-i Ken‘ân ḳıldılar

Geçeriken şehr-i Ken‘ândan Beşîr
Gördi bir gözsüz ḳarıcuḳ key faḳîr

İçi yandı anı gördi ol ġulâm

[4243] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 269-270.
[4244] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 270.

Oḳudu anuň ile ḳılur kelâm

Ol ḳarı ḥâlin ḫikâyet eyledi
Ya'ḳûb elinden şikâyet eyledi

Aytdı iki yaşar oğlum varıdı
Mûnisidi benüm ile yârıdı

Ṣatdı Ya'ḳûb benden ayırdı anı
Mecrûḥ itdi hicrân ile uş beni

Döne döne çün bular ṣoruşdılar
Bir birini bilü beni sarmaşdılar

Çün Beşîre anasını bildürür
Anasını oğlı-y-ıla güldürür[4245]

Eserde son olarak Beşîr'in, Hz. Yakup'a gömleği teslim ettiği, Hz. Yakup'un, gömleği yüzüne sürünce gözlerinin açıldığı ve akabinde oğlu Yehuda'dan, Hz. Yusuf'un Mısır'da sultan olduğu bilgisini aldığı bilgisi verilir.[4246]

Yine 16. yüzyıldaki Taşlıcalı Yahyâ'nın eserinde; Hz. Yusuf'un, üzerinden çıkardığı gömleğini babası Hz. Yakup'a ulaştırmaları için kardeşlerine verdiği belirtilirken gömleğin kokusunun, gömlekten önce Hz. Yakup'a ulaştığı şöyle tahkiye edilir:

Çü Yûsuf itdi iẓhâr-ı maḥabbet
Bu mihr ile açıldı verd-i vuṣlat

[4245] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 270-271.
[4246] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 271-272.

Çıḳardı göñlegini Mâh-ı Ken'ân
Birine virdi iḫvânınuñ ol ân

Didi sa'y eyleñ itmeñ hergiz ihmâl
Resûle bu ḳamîṣi eyleñ irsâl

Bunuñla gözleri yaşını silsün
Biraz târîk-i hicrânı ṭağılsun

Ezel pîrâhen oldı bâ'iṯ-i ġam
Girü anuñla olsun cânı ḫurrem

Ḳamîṣ-i Yûsuf ile yola girdi
Hemân Ya'ḳûba bûy-ı Yûsuf irdi[4247]

Eserde, Hz. Yusuf'un gömleğinin kardeşlerin bir arada olduğu bir şekilde babaları Hz. Yakup'a verildiği belirtilirken gömleğin Mısır'dan Kenan'a ne kadar zamanda getirildiği ile ilgili bir ayrıntıya rastlanmaz:

Ḳamîṣi ḳan ile itlen ezelde
İletdi bu ḳamîṣi ol maḥalde

O cumhûra bu ḳaṣd-ı şâ'irâne
Semend-i cevrine oldı bahâne

Görince Yûsufuñ pîrâhenini
Sevündi diñdi Ya'ḳûbuñ enîni

Dönüp pîrâheni murġ-ı sefîde

[4247] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 171.

Gelüp Ya'ḳûba oldı nûr-ı dîde

Gözine sürdi çün bu yâsemîni
Ṣabâ-veş açdı çeşmi nergisini

Başup bağrına ol pîrâheni Pîr
Dil-i vîrânesini ḳıldı ta'mîr[4248]

Anlatıda son olarak Hz. Yakup'un oğullarının, babalarına Hz. Yusuf'un Mısır'da sulatan olduğu haberini ilettikleri ayrıntısına yer verilir.[4249]

Aynı yüzyıldaki Şerîfî'nin anlatısında Hz. Yusuf'un, gömleğini Yehuda aracılığıyla babasına gönderdiği belirtilir:

Yehūdā'ya virüp pīrāhenini
Hemān Ken'ān'a yönetdi yönini[4250]

Diğer eserlerde dile getirilen Hz. Yusuf'un gömleğinin kokusunun, gömleğin kendisinden daha önce Hz. Yakup'a ulaştığı bilgisine burada da yer verildiği görülür:

Seḥerden gitmege iḫvān-ı Yūsuf
Reh-i Ken'ān'a gitdi bī-tevaḳḳuf

Alup gül bergi gibi göňlegi şād
Yöneldiler beşāretlerle çün bād

Recāsın kesmiş-idi pīr-i Ekrem
İrişdi būy-u Yūsuf aňa ol dem[4251]

[4248] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 171.
[4249] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 171.
[4250] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 35.
[4251] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 35.

Anlatının devamında kardeşlerin kaç günlük bir yolculukla Mısır'dan Kenan'a gittikleri belirtilmezse de gömleği Hz. Yakup'a verdiklerinde diğer eserlerde olduğu gibi Hz. Yakup'un gözlerinin açıldığı ayrıntısı dile getirilir.[4252]

Bu yüzyıldaki son anlatıda Ziyai Yusuf'un, diğer bazı anlatılarda belirtildiği şekliyle Hz. Yusuf'un, gömleğini babalarına kardeşleri aracılığıyla gönderdiğini belirttiği görülür.[4253]

Eserde Hz. Yusuf'un, gömleği taşıma vazifesini kardeşlerinden Yehuda'ya vermesinin, daha önce Hz. Yusuf'un kanlı gömleğini de Hz. Yakup'a verenin Yehuda olmasından, özür kabîlinden bu kez de Yehuda'nın götürmesini istemesi olarak gösterilir:

Yehūdā'ya virüp pīrāheni ol
Atasına ilet didi anı ol

Anuňçün kim buňa anlar idüp kīn
İdicek göňlegin ḳan ile zengīn

Yehūdā virmiş idi anı pīre
Anuňla ḫāṭırın ḳılmışdı tīre

O cürme itmek içün i'tiẕārı
Aňa ışmarladı Yūsuf bu kārı[4254]

Ziyai'nin eserinde, Hz. Yusuf'un gömleğinin kokusunun, kardeşlerin kervanı Mısır'dan çıkınca Hz. Yakup'a ulaştığı belirtilirken bu esnada Kenan'da oğlunun

[4252] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 35.
[4253] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 476-477.
[4254] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 477.

kokusunu aldığını dile getiren Hz. Yakup'a etrafındakilerin inanmadıkları ve onu kınadıkları görülür.[4255]

Bütün anlatılarda yer aldığı gibi oğlunun gömleği kendisine ulaşan Hz. Yakup'un, gömleği yüzüne sürdüğünde iki gözünün de açıldığı ifade edilirken Hz. Yusuf'un sağ ve Mısır'da şah olduğu bilgisinin de Yehuda tarafından babasına iletildiği belirtilir.[4256]

18. yüzyıl anlatısı olan Ahmedî-i Âmidî'nin eserinde Hz. Yusuf'un gömleğini göndermeden önce Allah'a yakarıp kendisinden bir işaretle babasına hayatta olduğu bilgisini iletmek istediği ve Allah'ın da bu talebi uygun görüp Cebrail vasıtasıyla Hz. Yusuf'tan gömleğini babasına göndermesini işaret ettiği ayrıntısı dile getirilir:

Eytdi yā Rabbī dilerim vér iẕin
Kendümi keşf édeyim yeter ḥazīn

Bunca yıllar atamı benden ıraḳ
Eyleyüp vérdiň bize bunca firāḳ

Atamı sen bunca maḥzūn eylediň
Baġrımı hecri ile ḫūn eyledin

Ḥüzn evinden sen anı āzād ḳıl
Ḳalb-i maḥzūnunı yā Rab şād ḳıl

Ḳıldı maḳbūl ol du'āyı Kirdgār
Bir ṣadā ḳıldı seni ḳıl āşikār

Yāḫū Cebrā'il dédi bildir seni
Böyle fermān eyledi Rabbü'l-Ġanī

[4255] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 477-478.
[4256] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 478.

Arḳa gömlegiň Beşīr-ile öte
Gönder anı gözüne sürsiň ata

Ḳanlu gömlek-ile yumdı ʻaynını
Bu şifā gömlegidür açar anı[4257]

Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında orijinal bir ayrıntıya yer verilerek Beşîr'in annesinin de oğlundan ayrıldıktan sonra gözlerini kaybettiği ve bu yüzden Allah'ın, Hz. Yusuf'a ilkin Beşîr'in annesine gidip gömleği verip gözlerinin açılmasını sağlamasını istediği görülür:

Ol Beşīri gönderince yā emīr
Evvelā varsın anasına Beşīr

Gömlegin sürsin anası gözine
Nūrı gelüp ṭāḳat érsin dizine

Anasından soňra varsın ataňa
Böyle fermān eyledi Rabbiň saňa[4258]

Hadisenin devamında, Yehuda'nın gömleği götürmek için izin istemesine rağmen Hz. Yusuf'tan icazet alamadığı belirtilirken Hz. Yusuf'un, Yehuda'yı Beşîr'e refik olarak Kenan'a gönderdiği görülür:

Ataya gömlegim irsāl eylerem
Biriňiz varıň bilece dilerem

Sürsün anı gözlerine açıla
Göňlü pası vara ḥüznü ṣaçıla

[4257] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 287-288.
[4258] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 290.

Ol Yehūdā dér baňa vér götürem
İşbu ḫidmet işini ben bitürem

Ḳanlu gömlegi ben iletdim aňa
Bu şifā gömlegi iḥsān ét baňa

Ol dédi anı gerek Beşīr göre
İntiẓārı var gerek evvel ére

Sen daḫı anuňla bile varagör
Müjdemi vér ataya yalvaragör[4259]

Eserde, Hz. Yusuf'un gömleğinin kokusunun Beşîr ile Yehûdâ Mısır'ın dışına çıkar çıkmaz Kenan'daki Hz. Yakup'a rüzgâr aracılığıyla ulaştığı ifade edilirken Hz. Yakup'un bu esnada kızlarıyla birlikte oturduğu ve Hz. Yusuf'un kokusunu aldığını onlara söyleyince de kızları tarafından eleştirildiği görülür.[4260]

Aynı anlatıda Beşîr'in, Kenan'a girdiğinde ilkin annesinin yanına gittiği[4261] diğer eserlerde olduğu gibi tahkiye edilirken diğerlerinden farklı olarak Beşîr'in, annesinin yüzüne gömleği sürdüğü ve böylelikle de annesinin gözlerinin açıldığı ayrıntısına yer verilir:

Ol Beşīr sürer ḳamīṣi yüzine
Nūr érer ol anasınıň gözine

Eytdi ey ana Beşīr oġluň benüm
Görme bundan soňra sen hüzn ü elem[4262]

[4259] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 292-293.
[4260] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 293.
[4261] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 293-294.
[4262] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 294.

Eserdeki son ayrıntılarda, Hz. Yusuf'un sağ olduğu müjdesini kardeşi Yehuda'nın Hz. Yakup'a ilettiği belirtilirken Hz. Yusuf'un gömleğini Beşîr ve annesinin Hz. Yakup'a birlikte verdikleri belirtilir:

Hem Beşīr-ile anası geldiler
Meclis-i Ya'ḳūba ḥāżır oldılar

Gömlegi Ya'ḳūba vérdiler hemān
Gözlerine sürüp açıldı 'ayān[4263]

18. yüzyılın bir diğer anlatısında Oflu Bilâl Efendi'nin; Hz. Yusuf'un, babası Hz. Yakup'un gözlerinin açılması için Allah'a dua ettiği ve böylelikle Allah'ın, Hz. Yusuf'a Cebrail'i gönderip gömleğini babasına göndermesini istediği bilgisini verdiği görülür:

Bir du'ā itdi Yūsuf dir yā Ḫudā-yı Müste'ān
Luṭf (u) iḥsānuňla vir babama gözlerin eyü

Tā ki göre virdügin ni'metleri şükr eyleye
Hem kemāl-i ḳudretüňle ola 'ālem ṭopṭolu

Der-sā'at Cebrā'īl indi hem beşāret eyledi
Didi getür yā Yūsuf şol gömlegini sendedür u

Sile gözlerine baban gözleri rūşen ola
Ol Beşīr adlu ḳuluňla gönder anı ey māh-rū

Zīrā ol Beşīr ḳuluň süd ḳardaşundur ey 'Azīz

[4263] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 295.

Senden evvel buluşa anası(y)la buyurdı Ḫū[4264]

Yukarıdaki manzumede dile getirilen ayrıntılardan Allah'ın, Hz. Yusuf'a gömleğini babasına göndermesi için Beşîr'in uygun olduğu şeklinde bir ikazda bulunduğu görülür.

Anlatının devamında, Hz. Yusuf'un Allah'tan gelen ikaza uyarak gömleğini Beşîr ile babasına gönderdiği belirtilirken kardeşlerden Yehûzâ'nın, gömleği kendisinin götürme isteğinin, Hz. Yusuf tarafından Allah'ın buyruğuna aykırı olacağı için reddedildiği ifade edilir.[4265]

Bu kısımdaki bir başka ayrıntıda Hz. Yusuf'un, Beşîr'le birlikte kardeşlerini de Kenan'a gönderdiği bilgisine yer verildiği görülür:

Virür gömlegini Yūsuf Beşīre
Didi babama vir bunı beşīre

Daḫi sen göresin anaňı ey cān
Babama cāriyedür diňle ey cān

Bulasın sen daḫi dürlü ṣafāyı
İdesin hem anaňa merḥabāyı

Bile gönderdi hem ḳardaşlarını
Sürüp Ken'āna hem yoldaşlarını[4266]

Aynı eserde, Hz. Yusuf'un babasına götürmesi için Beşîr'e teslim ettiği gömleğin, Hz. İbrahim'e ateşlere atılırken Cebrail tarafından Cennet'ten getirilen ve

[4264] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 215.
[4265] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 216.
[4266] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 216.

Hz. İbrahim'den oğlu Hz. İshâk'a, ondan da oğlu Hz. Yakup'a ve son olarak Hz. Yusuf'a tevarüs eden gömlek olduğu ayrıntısı şöyle tahkiye edilir:

Velī diňle bu gömlek ḳıṣṣasını
Nitedür aňla anuň ḳıṣṣasını

Ḫalīlullāh çün odlara atıldı
Hemān 'uryān olup oda atıldı

Getürdi aňa Cebrā'īl o sā'at
Libās-ı cenneti getürdi ḫil'at

Anuňçün yanmadı teni Ḫalīlüň
Ḳamu 'ālemde nām oldı Ḫalīlüň

Ḥamāyil eyleyüp İbrāhīm anı
Virüp İsḥāḳa ṣaḳla didi anı

Hem İsḥākdan daḫi Ya'ḳūba degdi
Ḥamāyil-veş ṣonı Yūsufa degdi[4267]

Hadisenin devamında Beşîr'in, Mısır ile Kenan yolunun tam ortasında gömleği çıkarıp silktiği ve rüzgârın yardımıyla gömleğin kokusunun Kenan'daki Hz. Yakup'a ulaştığı belirtilirken Hz. Yakup'un, gömleğin kokusunu alınca bu durumu yanındakilere bildirdiği, yanında bulunanların ise Hz. Yakup'a inanmadıkları ifade edilir.[4268]

[4267] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 217.
[4268] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 218.

Kenan'a iki menzillik bir mesafe kalmışken Beşîr'in, Hz. Yakup'un oğullarından ayrılarak annesinin yanına gittiği, anne ile oğlun yetmiş senelik bir ayrılıktan sonra yeniden kavuştukları belirtilir.[4269]

Anlatıda son olarak hüzünler evinde oturan Hz. Yakup'un yanına Yehûzâ, Beşîr ve annesinin girdikleri, Beşîr'in getirdiği gömleği yüzüne süren Hz. Yakup'un gözlerinin açıldığı ve son olarak da Beşîr'in, Hz. Yakup'a oğlu Hz. Yusuf'un Mısır'da padişah olduğu bilgisini verdiği diğer eserlerle benzer şekilde tahkiye edilir.[4270]

Yine bu yüzyılda yazarı belli olmayan bir anlatıda Hz. Yusuf'un, babasının gözüne şifa olması için göndermek istediği gömleği ilkin kardeşlerine verip göndermek istese de diğer bazı anlatılarda olduğu gibi Allah'ın, bu durumu uygun görmediği ve Cebrail'i Hz. Yusuf'a göndererek gömleğin Beşîr tarafından Kenan'a götürülmesini emrettiği görülür.[4271]

Aynı anlatıda, yine diğer birçok anlatıda ifade edildiği gibi Hz. Yusuf'un, Beşîr'e Mısır'dan çıktığında gömleği yele karşı açmasını istediği belirtilir:

yūsuf ėydür berü gelgil aġı şīr
gömlegi babama iletgil ey naẕīr

çünkü mıṣrdan çıḳasın ey cüvān
gömlegi açġıl yele ḳarşu revān

yele ḳarşu ṭutġıl anı bir zamān
tā ki ol bād-ı ṣabā ese revān

yetüre anuŋ dermānına meger
müşte cism yerişe bāri e‿ser[4272]

[4269] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 219-220.
[4270] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 221.
[4271] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 232-233.
[4272] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 233-234.

Hz. Yusuf'un, Beşîr'den ikinci talebi ise Hz. Yakup'un yanına vardığında gönderdiği gömleği onun yüzüne sürmesi ve kendisinin durumunu dile getirmesi olduğu görülür:

ḥażretine yerişcek sen revān
yüzüne sür gömlegi tīz hemān

söyle andan vaṣf-ı ḥāli ser-te-ser
kārbān geldi uş dėgil ey püser[4273]

Hadisenin devamında, Beşîr'in gömlekle birlikte henüz Mısır'dan çıktığında Hz. Yusuf'un kendisine tembih ettiği şekilde gömleği rüzgâra karşı açtığı ve akabinde gömleğin kokusunun Kenan'da kızlarıyla birlikte bulunan Hz. Yakup'a eriştiği bilgisi verilir.[4274]

Diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde Hz. Yakup'un, yanında bulunan kızlarına kayıp oğlu Hz. Yusuf'un kokusunu aldığını duyurması üzerine kızlarının, babalarını hayalperestlikle itham ettikleri şeklindeki bilgiye burada da yer verilir.[4275]

Anlatının devamında, Beşîr'in Mısır'dan Kenan'a yaptığı yolculuğun kaç gün sürdüğü belirtilmezse de bu yolculuğun hızlı bir şekilde tamamlanmaya çalışıldığı ifade edilir:

bu yaŋa geldi beşīr-i nām-dār
yel gibi esüp gider leyl ü nehār

[4273] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 234.
[4274] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 234.
[4275] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 234-235.

girdi ken'āna çün ol cüvān
girdi ken'āna hemān dem ol zamān[4276]

Yine diğer birçok anlatıda dile getirilen, Beşîr'in Kenan'a girdiğinde ilk olarak bir su başında gelene gidene su dağıtan bir yaşlı kadınla karşılaştığı ve yaşlı kadınla yaptıkları musahabe neticesinde kadının, annesi olduğunu anladığı, böylelikle Allah'ın takdir ettiği gibi Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'a kavuşmasından önce Beşîr ve annesinin birbirlerine kavuştuğu şeklindeki ayrıntıya burada da yer verildiği görülür.[4277]

Eserdeki son ayrıntılarda, Hz. Yakup'a oğluyla ilgili müjdeli haberin Beşîr'in annesi tarafından verildiği, ardından Beşîr'in, elindeki gömleği Hz. Yakup'un yüzüne sürerek gözlerinin açılmasını sağladığı ve oğulları Bünyamin ile Hz. Yusuf'un durumları hakkında bilgiler verdiği ifade edilir.[4278]

Aynı anlatıda, Hz. Yusuf'un gömleğinin, kardeşlerden Yehuza tarafından babası Hz. Yakup'a götürüldüğü ile ilgili de bir rivayete yer verildiği görülür. Buna göre babası Hz. Yakup'a daha önce Hz. Yusuf'un kanlı gömleğini getirip babasını hüzünlere gark eden Yehuza'nın, bu kez de Hz. Yusuf'un gömleğini götürerek onun sağ olduğu bilgisini babasına ulaştırıp bir nevi özür dilemek istediği dile getirilir:

ba'żıları dėmiş yehūzā bī-cüvān
atasına bu beşāretler ḳılan

daḫı ol yūsufuŋ gömlegini hem
bu getürmişdi anuŋçün bārī hem

dėdi şāha bildürmege ol resūl
ibtidā benden olmışdur melūl

[4276] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 235.
[4277] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 235-237.
[4278] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 237.

anuŋçün geldi beşāret eyledi
atasına bunca sözler söyledi[4279]

Molla Câmî'nin anlatısında bu başlıkta yer alan hadiselere yer verilmez.

Tevrat'ta yer verilmeyen yalnızca Kur'ân'da bahsi geçen bu hususta Kur'ân'ın, kardeşlerinden babaları Hz. Yakup'un gözlerinin görmediği bilgisini alan Hz. Yusuf'un, gömleğini kardeşlerine verip babaları Hz. Yakup'a götürmelerini ve gömleği onun yüzüne sürerek gözlerinin açılmasını sağlamak istediği bilgisini verdiği görülür.[4280]

Yine Kur'ân'da, gömleği getiren kafile Mısır'dan ayrılınca Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'un kokusunu aldığını yanındakilere söylemişse de yanındakilerin onu şaşkınlıkla itham ettikleri belirtilmiştir.[4281]

Bu hususta Kur'ân'da son olarak Mısır'dan kafileyle birlikte gelen müjdecinin, –ki kim olduğu açıkça belirtilmez- gömleği Hz. Yakup'un yüzüne koyunca gözlerinin görür olduğu[4282] ve akabinde Hz. Yakup'un, yanındakilere *"Ben size: 'Allah tarafından (vahiy ile) sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim' demedim mi!"*[4283] şeklinde bir hitapta bulunduğu belirtilir.

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde belirttiğine göre, Hz. Yusuf'un kendini kardeşlerine tanıttıktan sonra babalarının durumunu sorduğu ve kardeşlerinden aldığı babalarının çok ağlamaktan gözlerinde başka bir hâlin peyda olduğu şeklindeki cevap üzerine gömleğini çıkarıp kardeşlerinden bu gömleği babalarına götürüp onun yüzüne sürmelerini istediği, bu sayede de babalarının gözlerinin açılacağını söylediği görülür:

> *Yûsuf aleyhisselâm, vaktâ ki kendini biraderlerine tanıttırdı; peder-i büzürg-vârının hâlinden su'âle müsâra'at buyurdu. Seyelân-ı dümû'dan dîde-i hak-bînlerine hâlet-i uhrâ 'ârız olduğunu söylediler. Derhâl gömleğini çıkarıp onlara verdi, ve dedi ki:*

[4279] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 239.
[4280] Kur'ân/12: 93.
[4281] Kur'ân/12: 94-95.
[4282] Kur'ân/12: 96.
[4283] Kur'ân/12: 96.

İzhebû bikamîsî hâzâ
bu gömleği istishâben Kenân'a gidiniz.
fe elkûhu 'alâ vechi ebî
derhâl pederimin mübârek yüzüne sürünüz.
ye'ti basîrân
Bînâ olur. [4284]

Yukarıdaki tahkiyede Hz. Yakup'un gözlerine başka bir hâl geldi şeklinde dile getirilen hâlin Hz. Yusuf'un, kardeşlerine verdiği *"bînâ olur"* şeklindeki cevaptan babası Hz. Yakup'un gözlerinin görme hassası ile ilgili bir sıkıntısı olduğu ve gömleği yüzüne sürmesi ile de bu sıkıntının düzeleceğini anlamamızı sağladığı söylenebilir.

Aynı eserde nakledilen bir rivayete göre Hz. Yusuf'un, kardeşlerine verdiği gömleğin o onda üzerinde bulunan gömlek olduğu, bu gömleğin dedelerinden kendine tevarüs ettiği, cennet ipeğinden mamul olduğu, Hz. İbrahim'in Nemrut tarafından ateşe atıldığında Cebrail tarafından Hz. İbrahim'e giydirildiği, sonrasında Hz. İshâk'a, ondan da Hz. Yakup'a intikal ettiği belirtilirken Hz. Yusuf'un, bu gömleği bir çeşit muska gibi ya gerdanında yahut da kolunda taşıdığı bilgisi verilir:

> *Bir kavle göre, Yûsuf aleyhisselâmın o vakit lâbis olduğu pîrâhen idi. Diğer kavle göre, ta'vîzinde olan pîrâhen-i mütevâris idi, ki harîr-i cennetten ma'mûl olup Hazret-i İbrâhîm aleyhisselâm, Nemrûd tarafından bi't-tecrîd nâra ilkā olundukta, onu Cibrîl-i Emîn getirip kendine giydirmiş ve ondan Hazret-i İshâk'a, Hazret-i İshâk'tan Ya'kûb'a intikāl edip Hazret-i Ya'kûb da onu temîmevârî Hazret-i Yûsuf'un gerdenine, yahut bâzûsuna ta'lîk buyurmuştu.*[4285]

Yine bu hususta eserde müfessirlerin büyük çoğunluğunun, bahsi geçen gömleğin Hz. Yusuf'un o an üzerinde bulunan gömleği olduğu şeklinde görüş bildirdikleri görülür.[4286]

Eserdeki bir başka rivayette, Hz. Yusuf'tan gömleği alıp babasına götürmek isteyenin Yehuda olduğu ifade edilirken Yehuda'nın bu isteği daha önce babasına Hz. Yusuf'un kanlı gömleğini götürüp onun derin bir kedere düşmesine sebep olmasını affettirmek maksadıyla dile getirdiği belirtilir:

[4284] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 286-287.
[4285] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 287-288.
[4286] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 288.

> *Yehûdâ, "Babama pîrâhen-i cefâyı götürüp onu dil-hûn ü mahzûn eden ben idim! Bâri pîrâhen-i şifâyı da ben götüreyim, mesrûr ü memnûn edeyim" deyip yalın ayak, baş açık Mısır'dan yola revân ve müteveccih-i semt-i Kenân oldu.* [4287]

Yine yukarıdaki bilginin paralelinde, ayette *beşîr* ile kastedilenin çoğu müfessir tarafından kardeşlerden Yehuda olarak anlaşıldığı eserde yer alan *"Cumhûr-ı müfessirînin beyânına göre beşîr ile murâd, (Yehûdâ)dır."*[4288] şeklindeki ifadeden açıkça beyan edildiği görülmektedir.

Giritli Sırrı Paşa'nın belirttiğine göre Hz. Yusuf, kardeşlerine babalarına götürmeleri için yalnızca gömleğini değil bir de müjde mektubu verdiği dile getirilir ki bu müjde mektubunda Hz. Yusuf'un, babası Hz. Yakup'tan bütün aile efradı ile birlikte Mısır'a teşrif etmelerini istediği ifade edilir:

> *Yûsuf aleyhisselâm bi'l-cümle hânedân-ı zî-şânı a'zâ-yı kirâmıyla beraber Mısır'ı teşrîfleri ricâsını hâvî bir nâme-i beşâret-allâme yazıp peder-i 'azîzi Ya'kûb aleyhisselâma takdîm, ve kâffe-i levâzım-ı seferiyyelerini tanzîm ve tetmîm buyurdular. Biraderleri o nâme-i beşâret-fermâ-yı ferah-fezâ ile pîrâhen-i dîde-küşâ-yı şifâ-bahşâyı zîver-i fark-ı ta'zîm edip mesrûren rû-be-râh-ı semt-i Ken'ân oldular.*[4289]

Eserde, Hz. Yakup'un oğlunun kokusunu alması hususunda verilen ayrıntılarda, kafile Mısır'dan çıktığında Hz. Yakup'un, yanında bulunanlara oğlu Hz. Yusuf'un kokusunu aldığını ifade ettiği belirtilirken bu Mısır'dan çıkma ifadesini Kadı Beyzâvî'nin, *"Kafile Mısır çardağından ayrılıp şehirden dışarı çıktığında"*, Ebüssuûd Efendi'nin, *"Kafile Mısır gölgeliğinden çıktığında"* ve Fahr-ı Râzî'nin, *"Kafile Kenan'a doğru Mısır'dan hareket etmesinin ardından"* şeklinde izah ettiği görülür. [4290]

Aynı müfessirin dile getirdiği bir başka ayrıntıda Hz. Yusuf'un kokusunu aldığını belirttiğinde yanında olup ona taaccüp edenlerin Hz. Yakup'un çocukları olmadığını, bu kimselerin Hz. Yakup'u seven kimseler olduğunu belirttiği görülür:

[4287] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 292.
[4288] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 313.
[4289] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 293-294.
[4290] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 299-300.

Ya'kûb aleyhisselâmın nezd-i sa'âdetlerinde bulunan muhhibânı Hazret-i Yûsuf aleyhisselâm çoktan beri vefât etmiş zannında bulunduklarından nebiyy-i müşârünileyhin: "Muhakkak ben Yûsuf aleyhisselâmın kokusunu buluyorum!" dediğine taaccüp ederek

kâlu

dediler ki:

Vallâh sen eski muhabbetinde dâ'îmsin! Yûsuf aleyhisselâmı unutamıyorsun; ondan zühûl etmiyorsun.

Bu kavlin kā'illeri müşârünileyhin ahfâd-ı kirâmı olmayıp ber-vech-i muharrer muhibbânından nezd-i sa'âdetlerinde hâzır bulunanlar idügini…[4291]

Eserdeki diğer rivayetlerde Hz. Yakup'un, oğlunun kokusunu almasıyla ilgili Kadı Beyzâvî'nin, Hz. Yusuf'un bedeninden gömleğine geçen kokusunun, Hz. Yakup tarafından bir mucize gösterilerek hissedildiği ifade edilirken aynı görüşün Ebüssuûd Efendi, Şeyhzâde ve Fahr-i Râzî tarafından da kabul edildiği belirtilmiştir.[4292]

Giritli Sırrı Paşa'nın, *Ruḥü'l-Beyân*'dan naklettiği bir rivayette de yukarıdaki görüşlerin paralelinde bir yaklaşımla Hz. Yakup'un, oğlunun gömleğinin kokusunu bu kadar uzak bir mesafeden almasının, şeriat lisanına göre mucize olarak adlandırıldığı ifade edilir:

Yakup aleyhisselâmın bu kadar mesâfe-i ba'îdeden Yûsuf aleyhisselamın kokusunu alması hakikat, hârikulâde bir keyfiyyettir ki ona lisân-ı şer'de [mûcize] denilir.[4293]

Yine gömleğin kokusu ile ilgili dile getirilen ayrıntılarda Giritli Sırrı'nın şöyle bir hadiseyi aktardığı görülür:

Beşîr-i berk-i şitâb, pîrâhen-i dîde-küşâ-yı Yûsuf'u aleyhisselâm Kenân'a îsâl ile Hazret-i Yakup'u aleyhisselâm kâm-yâb etmezden mukaddem, bâd-ı sabâ-yı hoş te'sîr, bûy-ı dil-âvîz-i Cenâb-ı Yûsuf aleyhisselâm ile meşâm-ı cân-ı Yâkūb'u aleyhisselâm ta'tîr etmek üzere bârgâh-ı akdes-i ilâhî'den ruhsat-hâh oldu. Müsâade buyruldu. O sebeple kafile Mısır'dan ayrılır ayrılmaz, râ'iha-i rûh-efzâ-yı Cenâb-ı Yûsuf vâsıl-ı meşâm-ı Hazret-i Yakup oldu.[4294]

[4291] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 308-309.
[4292] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 299-300.
[4293] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 303.
[4294] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 303.

Yukarıdaki pasaja göre saba yelinin, henüz Hz. Yusuf göz açıcı gömleğini Kenan'a gönderip Hz. Yakup'u sevindirmeden evvel gömleğin kokusu ile Hz. Yakup'un ruhunu canlandırmak için Allah'tan izin istediği ve bu izni aldığı görülür ki işte bu sebeple de kafile Mısır'dan ayrılır ayrılmaz Hz. Yusuf'un kokusunun, Hz. Yakup'a ulaştığı ifade edilir.

Eserde, Fahr-ı Râzî'den nakledilen bir bilgide, müfessirlerin Mısır ile Kenan arasındaki mesafe konusunda ihtilaf içinde oldukları belirtilerek bir kısım müfessirin bu iki şehir arasındaki mesafeyi sekiz günlük, bir kısmının on günlük ve diğer bir kısmının da seksen fersah uzaklıkta olacak şekilde tarif ettikleri görülür:

> *Müfessirîn-i 'izâm mesafenin miktarında ihtilâf etmişlerdir. Kimisi: sekiz, kimisi: on günlük kimisi seksen fersah mesafe idi dedi.*[4295]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda, Mısır ve Kenan illerinin birbirlerine bu kadar yakınlıkta olmasına rağmen Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'un kayboluşundan seksen yıl sonra onun sağ olduğu bilgisini aldığı ifade edilir.[4296]

Aynı eserde, Hz. Yakup'un gözlerinin görmemesi ve akabinde müjdecinin getirdiği gömleği yüzüne sürünce gözlerinin açıldığı şeklindeki ayete, ulemanın farklı anlamlar verdiği belirtilerek bir kısmının; Hz. Yakup'un gözlerinin görmez olduğu, gömleği yüzüne sürdüğünde ise Allah'ın, onu evvelki gibi görür kıldığı şeklinde mana verdiği, bir kısmının ise Hz. Yakup'a çok ağlamaktan ve üzüntüden görme zayıflığı geldiği, Hz. Yusuf'un şifalı gömleği yüzüne sürdüğünde Hz. Yakup'un çok sevinip ferahlayarak gözlerinin görüşünün eskisi gibi kuvvetlendiği şeklinde mana verdiği belirtilirken Giritli Sırrı Paşa'nın yukarıdaki görüşlerden ikincisini daha sağlam bulduğunu dile getirdiği görülür:

> *Kimisi dedi ki: Mübârek gözlerine bi'l-külliye 'amâ târî olmuştu; sonra pîrâhenini yüzüne sürdüğünde Allâh Te'âlâ onu evvelki gibi bînâ kıldı.*
>
> *Başkaları dediler ki: Kesret-i bükâdan, vefret-i ahzân-ı tahammül-fersâdan kendine yalnız za'f-ı basar, ârız olmuştu. İmdi vaktâ ki pîrâhen-i şifâ-bahşâ-yı Cenâb-ı Yûsuf'u aleyhisselâm mübarek yüzüne sürdüler; vaktâ ki Yûsuf aleyhisselâmın el-yevm ber-hayât olduğunu kendine tebşir eylediler; fevkalâde ferahlanıp münşerihü's-*

[4295] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 300.
[4296] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 302.

sadr oldu, hüzn ü endûhu gitdi. O dem-i hurremde noksân-ı bînişi kemâle mübeddel oldu.

Kavl-i sânî indü'l-muhakkikîn, nisab-ı kabûl olmakla evvelkiden metîndir.[4297]

Yine aynı eserde Hz. Yusuf'un gömleğinin hassası ile ilgili verilen bir bilgide, bahsi geçen gömleğin cennet kokusu ile kokulu olduğu, hangi hastanın ve dertlinin üzerine konulursa Allah'ın izniyle o hastanın şifa bulduğu şeklinde bir ayrıntıya yer verildiği görülür:

O pîrâhen-i i'câznümâ, bûy-ı dilcû-yı behişt ile muattar idi. Herhangi müptelâ, herhangi esîr-i derd ü belâ üzerine konsa biizn-i Hudâ ifâkatyâb olurdu.[4298]

Bu başlıktaki hadiselerle ilgili olarak Giritli Sırrı Paşa'nın eserinde dile getirilen son rivayette; Hz. Yakup'un, kendisine gelen müjdeciden Hz. Yusuf'un hâlini sorup onu hakkında bilgi almak istediği, müjdecinin de Hz. Yusuf'un Mısır'da hükümdar olduğu şeklinde bir cevap vermesi üzerine müjdeciye çıkıştığı ve ondan esasen Hz. Yusuf'un hangi dine mensup olduğunu öğrenmek istediğini belirttiği görülür:

Ya'kûb aleyhisselâm gelen müjdeciden Yûsuf aleyhisselâmın hâl ü şânını su'âl edip: "Mısır, hükümdârıdır!" cevabını almakla "Mülk ü saltanat, benim neme gerek! Ben hangi dîn ü mezhebde olduğunu soruyorum" dedi. Müjdeci: Lehü'l-hamd, dîn-i İslâm üzeredir" cevabını verdi. İşte şimdi nîmet, tamâm oldu" buyurdular.[4299]

Yukarıdaki tahkiyeden Hz. Yusuf'un İslâm dini üzerine yaşadığını öğrenen Hz. Yakup'un, bu durumdan çok memnun olduğu anlaşılır.

Süyûtî'nin tefsirinde Hz. Yusuf'un, kardeşlerinden babasıyla ilgili kör olduğu bilgisini alması üzerine onlara gömleğini verip babalarına götürmelerini istediği belirtilirken gömleği teslim ettiği kişinin Yehuda olduğu bilgisi verilir.[4300]

[4297] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 316.
[4298] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 305.
[4299] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 318.
[4300] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 202.

Eserde, müjdecinin kim olduğu ile ilgili dile getirilen farklı rivayetlerde İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Dahhâk ve Ebu'ş-Şeyh'in, Yehuda olduğu konusunda ittifak ettikleri bilgisine yer verilir.[4301]

Eserde belirtildiğine göre, kardeşler Mısır'dan ayrıldıklarında Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'un kokusunu aldığı ve bu durumu da yanında bulunan torunlarına ilettiği, dolayısıyla bu hadiseye şaşırıp Hz. Yakup'a inanmayarak yaklaşanların torunları olduğunun ifade edildiği görülür.[4302]

İbn Abbas'ın Hz. Peygamber'den naklettiği bir rivayette, Hz. Yusuf'un kardeşlerine verdiği gömleğin, ataları Hz. İbrahim ateşe atılacağı esnada Allah tarafından ona giydirilen ve sırasıyla Hz. İbrahim'den Hz. İshâk'a, Hz. İshâk'tan Hz. Yakup'a, Hz. Yakup'tan da Hz. Yusuf'a tevarüs eden gömlek olduğu; Hz. Yakup'un, bu gömleği demir bir muskanın içine koyarak Hz. Yusuf'un boynuna taktığı bilgisi verilir.[4303]

Yukarıdaki rivayetin devamında Hz. Yusuf'un, babasına müjdeyi götüren kişiye, müjdeyi sekiz mesken uzaktan vermesini emrettiği ifade edilirken Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'un gömleğinin kokusunu müjdecinin kendinden sekiz mesken uzaktayken aldığı belirtilir.[4304]

Süyûtî'nin eserinde İbn Ebî Hâtim'den nakledilen bir rivayette, Hz. Yusuf'un gömleğini muskanın içerisinden çıkarıp kardeşlerine vermek istediğinde Hz. Yakup'un Kenan diyarında olmasına rağmen gömleğin üzerindeki cennet kokusunu aldığı ifade edilir.[4305]

Aynı eserde, İbn Ebî Hâtim'in farklı kanallar üzerinden İbn Abbas'tan naklettiği rivayetlerin ilkinde Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'un kokusunu on günlük

[4301] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 322.
[4302] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 202.
[4303] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 318-319.
[4304] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 319.
[4305] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 319.

mesafeden aldığını, ikinci rivayette dokuz fersah mesafeden aldığını ve sonuncu rivayette altı günlük mesafeden aldığını belirttiği görülür.[4306]

Eserde bu hususta son rivayette Ebu'ş-Şeyh, Muhammed b. Kab kanalıyla Hz. Yakup'un, oğlunun kokusunu Kenan'a yedi günlük mesafeden aldığı şeklinde bir bilgi verilir.[4307]

Taberî tarihinde bu başlıkta dile getirilen ilk ayrıntıda, kardeşlerine kimliğini açıkladıktan sonra onlardan babası Hz. Yakup'un ahvalini sorduğu belirtilen Hz. Yusuf'a kardeşlerinin, *"Bu sefer biz ona vardığımız zaman Bünyamin'i de götüremeyince, o, o kadar ağladı ki gözleri görmez oldu."*[4308] şeklindeki cevabını işittikten sonra onlara Kur'ân'da Yûsuf suresi doksan üçüncü ayette belirtildiği gibi kendi gömleğini Kenan'a götürüp babalarının yüzüne sürmelerini, böylelikle de babalarının gözlerinin açılacağını ifade ettiği belirtilir.[4309]

Hadisenin devamında dile getirilen ayrıntılarda, Hz. Yusuf'un gömleği Mısır'dan Kenan'a gönderilmeden evvel Hz. Yusuf'un sağ olduğu bilgisini bir ulak vasıtasıyla babası Hz. Yakup'a ulaştırmak istediği ve bu vesileyle Beşîr adlı bir kimseyi bu vazifeyle görevlendirdiği dile getirilir:

> *- Önden bir adam yollayalım ki, bunu müjdelesin! dedi. Sarayda beşir adında bir genç vardı. Yûsuf onu çok severdi. Onu Kenan diyarına yolladı. Beşir yollara düştü. Gece gündüz gitti. Kenan'a gelince doğru Hazret-i Yâkub'un evinin kapısına geldi. Bir kadının kapıya çıkıp yolları gözlediğini gördü. Ona selam verdi:*
>
> *- Beni Yâkub'la buluştur! dedi. Ona bir müjdem var! Oğlu Yûsuf'tan getiriyorum! dedi. Kadıncağız:*
>
> *- Ya sen kimsin? Ne güzel, gökçek bir yüzün ve mübarek sözün var! Adın ne? dedi. Genç haberci de:*
>
> *- Adım Beşir (Yani müjdeci)! dedi. Beni küçükken satmışlar! Kadın onun oğlu olduğunu anladı. Ona sarıldı, ağladı. Hak Teâlâ'ya şükreyledi, varıp Yâkub (a.s.)'a haber verdi. O da müjdeci gencin geldiğine ve oğlunun haberine sonsuz şükürde bulundu.*[4310]

[4306] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 320-321.
[4307] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 321.
[4308] Taberî, *a.g.e.,* s. 301.
[4309] Taberî, *a.g.e.,* s. 301.
[4310] Taberî, *a.g.e.,* s. 301-302.

Eserdeki diğer bir rivayette Hz. Yusuf'un, sağ olduğu bilgisini babası Hz. Yakup'a ulaştırmak için Beşîr adlı genci gönderdikten sonra kardeşlerine bolca buğday verdiği belirtilirken Allah'ın ihsanı ile Hz. Yusuf'un kokusunun Mısır'dan Kenan'a ulaştırıldığı ve bu iki yer arasındaki mesafenin yüz seksen fersah olduğu şeklindeki bilgilere yer verilir:

> *Bu yanda Yûsuf (a.s.) kardeşlerine bol bol buğday verdi. Onlar da hayvanlarına yüklediler. Hak Teâlâ'nın emriyle ta... Mısır'dan Yûsuf (a.s.)'ın kokusu Ken'an ilindeki Yâkub (a.s.)'ın beynine, dimağına erişti. Mısır'la Ken'an diyarının arası yüz seksen fersahlık yerdi.*[4311]

Taberî'nin eserinde de diğer İslami kaynaklarda olduğu gibi Yûsuf suresi doksan dört ve doksan beşinci ayetlerde belirtildiği biçimde Hz. Yakup'un, oğlunun kokusunu aldığı şeklindeki ifadesine inanmayan kimselerin kimliği hakkında bir ayrıntıya yer verilmediği görülürken yanındakilerin, *"Yusuf senden ayrılalı 40-45 yıl oldu. Sen ise Yûsuf'u hâlâ unutamıyorsun. Dilinden onun adını düşürmüyorsun!"*[4312] şeklinde bir yorumda bulunmalarından Hz. Yusuf ile Hz. Yakup'un birbirlerinden ayrı düşmesi üzerinden takriben kırk-kırk beş senelik bir zaman geçtiği bilgisine ulaşılır.

Aynı eserde bu başlıkta dile getirilen son ayrıntılarda Hz. Yusuf'un gömleğinin babası Hz. Yakup'a getirilmesinin kardeşlerin bütünü tarafından gerçekleştirilmesine karşın kardeşlerin Kenan'a gelmesinden sonra Yehuda'nın kardeşlerinden ayrılıp gömleği babası Hz. Yakup'a götürdüğü ve Hz. Yakup'un, gömleği yüzüne sürünce de gözlerinin açıldığı ifade edilir.[4313]

Tevrat'ta yer almayan, yalnızca Kur'ân-ı Kerîm ve diğer İslami anlatılarda yer verilen bu başlıktaki hadiselerin, doğrudan İslami kaynaklar çerçevesinde kaleme alındığını kesin bir dille söylemek mümkündür.

[4311] Taberî, *a.g.e.,* s. 301.
[4312] Taberî, *a.g.e.,* s. 302.
[4313] Taberî, *a.g.e.,* s. 302.

2.36. Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Babalarıyla Birlikte Mısır'a Gelmeleri ve Hz. Yusuf'un Onları Karşılamaları

İncelediğimiz bütün eserlerde yer verilen bu hadise, mesnevi şairleri tarafından çoğunlukla Hz. Yusuf'un, babasına gömleğini göndermekle kalmayıp onu bütün aile efradıyla birlikte Mısır'da yaşamaya davet ettiği, Hz. Yakup'un da bütün aile bireylerini alarak Kenan'dan Mısır'a geçtiği; Hz. Yusuf'un, babası ve ailesini Mısır'ın girişinde büyük bir merasimle karşıladığı, sonrasında onları alıp saraya götürdüğü, saraydayken de babası, annesi (teyzesi) ve kardeşlerinin, onun önünde secde ettiği şeklinde tahkiye edilmiştir.

13. yüzyıldaki Ali'nin eserinde, Hz. Yusuf'un hayatta olduğu bilgisini alan Hz. Yakup'un, bütün ailesiyle birlikte Hz. Yusuf'u görmek için Mısır'a gitmeye karar verdiği ifade edilirken bu kısımda orijinal bir ayrıntıya yer verilerek Allah'ın, Mısır'a daha hızlı gidebilsin diye Hz. Yakup'a Cebrail vasıtasıyla bir deve gönderdiği ifade edilir:

Aňa bir deweni ketürdi Cebrā'il
Ol deweni viripdi Ḳādir Celīl
Yā Cebrā'il bu iş içre becidd olġıl
Tīz Yūsufa ḳawuşsun aygıl imdi[4314]

Eserde, Hz. Yakup'un Mısır'a yolculuğu esnasında kafilesinin büyük küçük toplam yetmiş üç kişiden oluştuğu ayrıntısı verilir:

Minnet ḳılup ol deveye Ya'ḳūb bindi
Ulu kiçi Ken'ān ehli yırağ keldi
Tamām yetmiş üç kişi yola kirdi
Yaḳın kele oġlanları ağlar imdi[4315]

[4314] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 297.
[4315] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 297.

Anlatının devamında, babası Hz. Yakup'un ve ailesinin, Hz. Yusuf'un tertip ettiği büyük bir törenle karşılandığı görülür:

'Azīz Yūsuf bārū leşker diriliben
Atasına ḳarşu çıḳıp hem keliben
Borġu tapul kürsī nakkāre uruluban
Tāzī aṭlar körklü ünin kişner imdi

Yūsuf nebī anı körüp hem sewündi
Yūsuf aṭından iniben yayan oldı
Ya'ḳūb sawçı deveden inip keldi
Ata oġul körüşüben aġlar imdi[4316]

Aynı eserde, Hz. Yusuf'un çocukken gördüğü secde rüyasının gerçekleştiği bilgisine de bu kısımda yer verilir:

Keldi ḫaşm ḳavmi ol ḳardaşları
Dükel işe ḳādir durur İḍim yarı
Yerine nite keldi tüş ta'bīri
Cümlesi Yūsufa secde ḳılurlar imdi[4317]

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin varyantında, Ali'nin eserinde olduğu gibi Hz. Yusuf'un, kardeşleri vasıtasıyla babasına haber gönderip onu ve ailesini Mısır'a davet ettiği belirtilir:

Sulṭân Yûsuf buyurdı
Ḳardaşların getürdi

[4316] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 298.
[4317] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 298.

Aġır ṭonlar geydürdi
At ḳatır mâl yükledi

Eydür imdi siz varuň
Atamı alup gelüň
Kimse ḳalmasun bilüň
Benüm ehlimden ḳamu[4318]

Haliloğlu Ali'nin eserinde de Ali'nin eserine benzer şekilde oğlundan gelen davet üzerine ailesiyle birlikte yola çıktığı belirtilen Hz. Yakup'un, yanındakilerle beraber toplam yetmiş üç kişi ile olduğu dile getirilir:

Ya'ḳûb deveye bindi
Oġlanları derildi
Ḫayl ü ḥaşem ḳalmadı
Yetmiş üç baş ṭopṭolu[4319]

Yine aynı eserde Ali'nin eserindeki gibi Hz. Yusuf'un, babası ve ailesini karşılamak üzere büyük bir hazırlık yaptığı ifade edilir:

Sulṭân Yûsuf işitdi
Atası yaḳın geldi
Atlanup ḳarşu geldi
Cümle çeri bezeyü

Tâze atlar kişneşür
Borı ṭavul çalınur
Beşâretler ḳılınur

[4318] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 261.
[4319] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 262.

Ya‘ḳûb içün sevinü[4320]

Hadisenin devamında, Hz. Yakup ve Hz. Yusuf'un kavuştukları sahnede, Hz. Yusuf'un Hz. Yakup'tan önce atından indiği ve babasına tazim ettiği görülür:

Temâm kim yaḳın geldi
Yûsuf atından indi
Atasın aġırladı
Ḥaḳ yirine getürü

Ya'ḳûb deveden indi
Hem daḫı yaḳın geldi
İkisi secde ḳıldı
Bu devlete güvenü"[4321]

Eserde, bu hususta dile getirilen son ayrıntılarda Hz. Yakup'un oğlunu yitirmesiyle ona tekrar kavuşması arasında bir rivayete göre kırk yıl, başka bir rivayete göre yetmiş yıl geçtiği ifade edilir:

Ḳamu cümle dirneşdi
Geçen yılı söyleşdi
Didiler ḳırḳ yıl geçdi
Ba'żılar yetmiş diyü[4322]

[4320] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 263.
[4321] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 263.
[4322] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 263.

14. yüzyıl anlatılarından Darîr'de, Hz. Yusuf'un kardeşlerini babalarının yanına gönderip onu Mısır'a ailesiyle birlikte davet ettiğinde kardeşleriyle birlikte çokça yiyecek, binlerce cariye, mücevher ve deve gönderdiği dile getirilir.[4323]

Eserin bu kısmındaki bir ayrıntıda, Mısır padişahının yaşlandığı için Mısır'daki saltanın başına Hz. Yusuf'u getirdiği bilgisi verilir:

pādişāh ol demde pīr olmışıdı
'ömri anuň āḫırı gelmişidi

yūsufa ışmarlamışdı salṭanat
'adl ü ār u māl mülk (ü) memleket[4324]

Diğer birçok anlatıda olduğu gibi Darîr'in anlatısında da Hz. Yusuf'un, babası ve ailesini karşılamak için çok ciddi hazırlıklar içerisine girdiği görülür.[4325]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un kardeşlerinin, babalarının yanına döndükten ve Hz. Yusuf'un davetini babalarına iletmelerinden sonra kesin olarak bir zaman belirtilmese de Kenan'da epeyce bir gün dinlendikten sonra Mısır yolculuğuna çıktıkları görülür:

bir nice gün durdılar diňlendiler
yaraġ idüb mışr(a) çün gönildiler[4326]

Aynı anlatıda, Hz. Yusuf'un ailesini karşılamak için tertip ettiği törende, elbiseleri mücevherlerle donanmış kırk bin adet kölesinin hazır olduğu bilgisi verilir.[4327]

[4323] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 468-469.
[4324] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 470.
[4325] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 472-473.
[4326] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 474.
[4327] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 476.

Eserde, Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un kavuştukları sahnede, Hz. Yakup'un oğlunu görünce devesinden indiği, bütün ailesini de yanına alarak oğlu Hz. Yusuf'un yanına gidip onunla kucaklaştığı ve ardından da uzun bir süre gözyaşı döktükleri dile getirilir:

deve üstünde 'amārı berkilü
oturup ya'ḳūb içinde baḫtlu

ḥāl kim yūsuf cemālin gördi pīr
didi budur ol benüm bedr-i münīr

ṣıçradı bī-vāsıṭa indi yire
kendü maḥbūbuň kişi ḳaçan göre

yūsufuň ḳarındaşları indi bile
ol ḫalāyıḳ geldi anda cem' ile

geldi ya'ḳūb oġlını ḳuçdı revān
yūsufı barġına başdı ol zamān

ol ikisi bir zamān aġlaşdılar
bir zamān fürḳat şarābın içdiler[4328]

Hz. Yusuf'un hadisenin devamında, babası ve ailesini de alıp Mısır'a götürdüğü dile getirilirken Hz. Yakup'un, teyzesinin ve kardeşlerinin Mısır sarayında Hz. Yusuf'a secde ettikleri, dolayısıyla Hz. Yusuf'un küçükken gördüğü rüyasının gerçekleştiği görülür:

babası vü ḫālası ḳardaşları
secde ḳıldı taňrıya iy dīn eri

[4328] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 477.

yūsufa daḫı taḥiyyāt itdiler
yüz yire ḳoyup elini öpdiler

yūsuf ol ḳardaşlarına söyledi
gördigi düşi ḥikāyet eyledi

eydür ol düş budur iy ḳardaşlarum
kim yalansın didiňüz yoldaşlarum

ay (u) gün on bir daḫı yılduzları
secde ḳıldı baňa bunlar cümle iy aḫı[4329]

14. yüzyılın bir diğer anlatısında Süle Fakîh'in, Hz. Yakup'un ve diğer aile bireylerinin Mısır'a gelmeleri teklifinin Hz. Yusuf tarafından kardeşlerine iletildiği bilgisini verdiği görülür:

Yūsuf bir gün taḫta oturmışıdı
Ḳardaşları yine cem' olmışıdı

Yūsuf bunlara dönüben söyledi
Yine anda atama varuň didi

Atamı ḳız kardaşum alup gelüň
Tevbe idüň girü du'āsın aluň didi

Ola kim suçumuzı 'afv eyleye
Du'ā ḳıla size eyü söyleye

Böyle didi ḫaznedārı getürür

[4329] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 481-482.

Bunlara çoḳ māl çoḳ ni‘met virür

Herbirini ḳıldı ġanī mālile
Gönderür Ken‘āna ḫoş aḥvālile

Kendü daḫı bile varur gönderür
Bunlaruňla bir iki menzil varur

Kendü döndi bunları esenledi
Ḳoçdı bunları esen ḳaluň didi”[4330]

Yukarıdaki tahkiyede, Hz. Yusuf'un Kenan'a gönderdiği kardeşlerine bolca lütufta bulunduğu ve kardeşlerine bir iki konaklık mesafede yoldaşlık ettiği bilgisi verilmiştir.

Hadisedeki bir başka ayrıntıda, Kenan'a giden kardeşler arasında İbn-i Yâmin ile Yehûdâ'nın da bulunduğu ifade edilir:

Ya‘ḳūbuň oġlanları girdi yola
İbn-i Yāmin Yehūdā daḫı bile[4331]

Aynı anlatıda, Kenan'a babalarının yanına ulaştıkları belirtilen kardeşlerin, mazide babalarına yaptıkları kötülükleri tek tek dile getirerek ondan af diledikleri Hz. Yakup'un da kendi hakkını oğullarına helal ettiği ifade edilir.[4332]

Hadisenin devamında, oğullarının günahları için dua edip Allah'tan onların mağfiretlerini istediği[4333] ifade edilen Hz. Yakup'un, duasının Allah tarafından kabul edildiği bilgisini, Cebrail'in Hz. Yakup'a bildirdiği şöyle tahkiye edilir:

[4330] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 465.
[4331] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 466.
[4332] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 466-468.
[4333] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 468.

Böyle didi yüzini sildi Ya'ḳūb
Geldi gökden ol Cebre'īl-i ḫūb

Tangrı selāmını getürdi aňa
İtdi Ya'ḳūb muştulıḳ olsun saňa

Ḥaḳ te'ālā baňa böyle söyledi
Yarlıġadum yine anları didi

Çünki sen bağışladuň suçlarını
Ben daḫı bağışladum dir ol ġanī

Ḳalmadı bunlarda zerrece günāh
Hem saňa daḫı buyurdı pādişāh

Didi kim Ya'ḳūb yaraġın eylesün
Daḫı Ken'ān ilinde eglenmesün

Mıṣr'a varup ḥasretüňe iresin
Ölmedin Yūsuf yüzini göresin

Taňrı buyruġı budur saňa becīd
İmdi Mıṣra gitmege tīz yaraġ it[4334]

Görüldüğü üzere, Hz. Yakup'un bir an evvel Mısır'a gidip oğlu Hz. Yusuf'la olan hasretini bitirmesini isteyen Allah'tır.

[4334] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 468-469.

Eserde, Allah'tan aldığı icazetle Mısır yolculuğuna çıktığı belirtilen Hz. Yakup'un, ailesinin yetmiş iki kişi olduğu ve Mısır'a bu yetmiş iki kişi ile girdiği ifade edilir:

Ya'ḳūb anda ehl-i beyt devşirür
Yitmiş iki kişile Mıṣra varur

Çünki 'azm idüp Mıṣıra vardılar
Mıṣr görindügi yirde durdılar

Ya'ḳūb oġlanları bir araya
Gelüp anı aldılar hep araya

Yūsufa bir muştucı gönderdiler
Uş ataň Ya'ḳūb iriş didiler[4335]

Yukarıdaki manzumeden, Hz. Yusuf'un babası ve ailesinin gelişinden Mısır'a giren kardeşlerinin gönderdiği bir haberci vasıtasıyla haberdar olduğu anlaşılmaktadır.

Hadisenin devamında, Hz. Yakup ve ailesini karşılamaya bütün bir Mısır ahalisinin eşlik ettiği belirtilirken Hz. Yusuf ve Hz. Yakup'un karşılaştıkları sahnede bineğinden ilk olarak inenin Hz. Yakup olduğu görülür:

Mıṣr ḫalḳı ḳamu bile çıḳdılar
Yūsufıla hem bilece gitdiler

Kimse ḳalmadı Mıṣrda ḫāṣ u 'ām
Ya'ḳūba ḳarşu varur şārlu tamām

[4335] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 469.

Gördi Ya'ḳūb Mıṣr ḫalḳını gelür
Zūrnā ve kūs naḳāre çalınur

Ya'ḳūbuň oġlanları cümle biner
Yūsufı göricegez atdan iner

Ya'ḳūb daḫı deveye bindi yine
İrdi Yūsufa yaḳın gör ne ḳıla

Yūsuf daḫı atasın ol dem görür
Depdi tāzīsın aňa ḳarşu varur

Ya'ḳūb daḫı Yūsufı gördi yārā
Sıçradı devesinden indi yire

Yūsuf hem atasından ṣoňra yindi
Ḥaḳ Çalab Cebre'īli viribidi

Geldi Yūsufa didi kim bilesin
Niçün ataňdan ṣoňra inesin

Taňrıyı 'izzetlemedüň bil bunı
Saňa 'itāb eyledi hem ol ġanī

İtdi Yūsufuň ṣuvında dünyāya
Nebī aṣlı daḫı hergiz gelmeye

Peyġamberler gelmeye senden daḫı
Ataňı aġırlamaduň ey aḫī"[4336]

[4336] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 470-471.

Yukarıdaki manzumede, Hz. Yusuf'un, babasından sonra devesinden inmesinin, Allah katında hoş karşılanmadığı ve Allah'ın, Hz. Yusuf'u cezalandırarak soyundan peygamber gelmeyeceğini Cebrail vasıtasıyla kendisine bildirdiği ifade edilir.

Hadisenin devamında, birbirleriyle kucaklaşıp hasret giderdikleri belirtilen Hz. Yusuf ve Hz. Yakup'un musahabesi esnasında Hz. Yusuf'un, babasına küçükken gördüğü düşün gerçekleştiğini ifade ettiği görülür.

Süle Fakîh'in eserinde bu hususta son olarak Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un birbirlerinden ayrı kaldıkları zaman konusunda müfessirlerin farklı rivayetler naklettikleri belirtilir. Buna göre, kimi müfessirin baba ve oğlunun yetmiş yıl ayrı kaldığını, kimi müfessirin ise bu ayrılığın kırk yıl sürdüğünü dile getirdiği şöyle tahkiye edilir:

Ehl-i tefsīr iḫtilāf eylediler
Her biri bir keleci söylediler

Ya'ḳūb ḳaç yıl Yūsufı görmedi
Bunda her birisi bir söz söyledi

Bir ḳavil oldur ki yitmiş yıl olur
Yitmiş yıldan ṣoňra Yūsufın bulur

Yine bir ḳavil idür bunı ḫūb
Ḳırḳ yıldan ṣoňra bulur Yūsufı Ya'ḳūb[4337]

14. yüzyıl anlatılarından Garîb'in anlatısında da diğer birçok anlatıda olduğu gibi Mısır'dan Kenan'a dönen kardeşlerin, babaları Hz. Yakup'tan Hz. Yusuf'u

[4337] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 473-474.

kendisinden ayırdıkları için af diledikleri, Hz. Yakup'un da oğullarını affettiğini belirtip onlar adına Allah'tan mağfiret dilediği görülür.[4338]

Eserde, Hz. Yakup'un Mısır'a gitmesini ve oğlu Hz. Yusuf'a kavuşmasını isteyenin Allah olduğu ayrıntısı dile getirilir:

Cebrā'īl Ya'ḳūb'a ol-dem söyledi
Didi Rabb'üň bil saňa emr eyledi

Mışr'a gitmege yaraġın idesin
Durmayuban ḥasretine gidesin

Çün bunı işitdi Ya'ḳūb tīz ṭurur
Ehlini cem' eyleyüp yola girür

Yetmiş iki kişi ile gitdiler
Şehr-i Mışr'a gelübeni yitdiler[4339]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığı üzere, Hz. Yakup Mısır'a yanında yetmiş iki kişiden oluşan aile bireyleri ile gitmiştir.

Diğer birçok anlatıda olduğu gibi Garîb'in anlatısında da babasının geldiğini haber alan Hz. Yusuf'un, bütün bir Mısır ahalisi ile birlikte babasını karşılamaya gittiği görülür.[4340]

Garîb'in eserinde de Süle Fakîh'te olduğu gibi Hz. Yusuf ile Hz. Yakup'un karşılaştıkları sahnede bineğinden ilk inenin Hz. Yakup olduğu belirtilir.[4341]

Hadisenin devamında, babası ve yanındakilerle birlikte Mısır'a geldiği belirtilen Hz. Yusuf'un, kardeşleri ve babasının, kendisini Mısır'da sultan olarak

[4338] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 757-759.
[4339] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 760-761.
[4340] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 761-762.
[4341] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 762.

görmelerinin küçükken gördüğü rüyanın gerçekleşmesi anlamına geldiğini belirttiği görülürken anlatıda babasının ve kardeşlerinin Hz. Yusuf'un huzurunda ona secde ettiklerine dair bir bilgi verilmez:

Ya'ḳūb üzre çoḳ ṣaçular ṣaçdılar
Geldügine cümle ḫalḳ sevnişdiler

Gine atlarına binüp gitdiler
Söyleşürler ikisi gör ne itdiler

Yūsuf eydür düşi ta'bīr itdiňüz
Cümle oldı her ne-kim buyurdıňuz

Çoḳ şük(ü)rler Taňrı'ya ol kim bizi
Getürdi bir araya cümlemüzi[4342]

Anlatıda son olarak dile getirilen ayrıntılarda, Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un birbirlerinden ayrılıp yeniden bir araya gelmelerinin üzerinden geçen zamanın bazı rivayetlerde kırk yıl, bazılarında ise yetmiş yıl olduğu belirtilir:

Çünkü Yūsuf Ya'ḳūb-ıla vaṣl olur
Diňle imdi iḫtilāf nice olur

Ba'żılar ḳırḳ yılda buldı didiler
Ba'żılar yitmişde buldı didiler[4343]

14. yüzyıldaki Şeyyâd Hamza'nın anlatısında da diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yakup ve ailesini Mısır'a davet edenin doğrudan Hz. Yusuf olduğu görülürken yine bu anlatıda da Hz. Yusuf'un, babası Hz. Yakup ile diğer aile

[4342] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 764.
[4343] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 766.

bireylerinin Kenan'dan Mısır'a gelebilmelerini kolaylaştırmak için kardeşlerine çokça at, deve ve katır verdiği görülür.[4344]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un talebini iletmek için Mısır'dan Kenan'a geldikleri belirtilen kardeşlerin, Hz. Yusuf'a yaptıkları kötülükler için Hz. Yakup'tan af diledikleri; Hz. Yakup'un, çocuklarını affettiği ve yine çocuklarının günahlarının affedilmesi için Allah'a niyaz ettiği belirtilir.[4345]

Hz. Yakup'un, Cebrail vasıtasıyla Allah'tan kendisine gelen buyruk doğrultusunda Kenan'dan Mısır'a gitmek için aldığı icazet sonrasında toplam yetmiş üç gün süren bir yolculuğun akabinde Mısır'a ulaştığı bilgisi eserde şöyle tahkiye edilir:

ol sā'at içinde geldi cebrā'il
eytti ya'ḳūb saňa buyurdı celīl

ṭur örü var ḳavışġıl ḥasretüňe
şükr olsun düni güni dėr taňrıya

oġlanlaruň dėvşürür ḳul u ḥaşem
yetmiş üç günde mıṣra vardılar paşam[4346]

Anlatıda, babası ve ailesinin Mısır'a geldiği bilgisini alan Hz. Yusuf'un da onları karşılamak için yola çıktığı ve babasıyla karşılaştıkları sahnede ilk olarak atından inenin Hz. Yusuf olduğu dile getirilir:

yūsuf daḫı ḳarşu çıḳdı menzile
leşker ü ḥaşem bindi ṣaġ u ṣola

[4344] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 269.
[4345] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 269.
[4346] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 269.

atdan indi görişdi atasına
yürüdi yayan anuň bilesine[4347]

Aynı anlatıda, babası Hz. Yakup ve ailesi ile birlikte Mısır'da sarayına geldiği belirtilen Hz. Yusuf'un, babasına kavuşmasının neticesinde Mısır'daki bütün kullarını azat ettiği şeklinde bir ayrıntıya da yer verilir:

yūṣuf buyurdı mıṣırlu geldiler
bay ‹u› yoḫsul ḳamu ḥāżır oldılar

ḳamusına yūsuf eytdi gel berü
ḳul kimüňsiz söyleňüz iḳrār vėrü

eytdiler ḳul senüňüz ėşit bizi
yūsuf eydür āzād ėtdüm ben sizi

çün ėrişdüm ben atama ėy 'amū
şükrine ḳıldum āzād sizi ḳamu[4348]

Şeyyâd Hazma'nın eserinde bu hususta dile getirilen son ayrıntılarda Garîb'in anlatısıyla benzer şekilde Hz. Yusuf ve Hz. Yakup'un birbirlerinden ayrı kaldıkları zamanın bazı rivayetlerde kırk yıl bazılarında ise yetmiş yıl olduğu ifade edilir.[4349]

15. yüzyıldaki Tebrizli Ahmedî'nin anlatısında da diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde babası Hz. Yakup'un ailesiyle birlikte Mısır'a gelmesini isteyen ve kardeşleriyle babasına davet gönderdiği belirtilen Hz. Yusuf'un, yapacakları yolculuğun rahat geçmesi için kardeşlerine develerle birlikte çeşitli eşyalar verdiği,

[4347] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 269.
[4348] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 271.
[4349] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 271.

yine bunların yanı sıra yolculukları esnasında kendilerine yardımcı olsunlar diye de bin kişi tahsis ettiği ifade edilir.[4350]

Eserde, babalarına ilettikleri davetten sonra kardeşlerin on iki gün boyunca Kenan'da kaldıkları ve sonrasında aileleriyle birlikte Mısır'a gittikleri belirtilir.[4351]

Hadisenin devamında, müjdeciler tarafından babası Hz. Yakup'un ve ailesinin Mısır'a yaklaştıkları haberini alan Hz. Yusuf'un, ailesini karşılamak için diğer birçok anlatıda olduğu gibi burada da bir merasim hazırlığına giriştiği ve bütün bir Mısır halkı ile birlikte ailesini karşılamaya gittiği dile getirilir.[4352]

Tebrizli Ahmedî'nin anlatısında Hz. Yusuf ve Hz. Yakup'un karşılaştıkları sahnede öncelikle devesinden inenin Hz. Yakup olduğu ayrıntısı dile getirilirken diğer eserlerde olduğu gibi baba ve oğlun birbirlerine sarılıp hasret giderdikleri ifade edilir.[4353]

Anlatıda bu hususta son ayrıntıda, Hz. Yusuf'un teyzesi ve kardeşlerinin kendisi önünde secde ettikleri, böylelikle de Hz. Yusuf'un çocukken gördüğü düşün gerçekleştiği görülürken secde edenler arasında Hz. Yakup yer almamaktadır:

Ḥâlesiyle ḳamu ḳardaşlar tamâm
Secdeye vardılar ol-dem ey hümâm

Secdeden baş ḳalduruban durdılar
Şükr ḳıldılar Ḥaḳ'a oturdılar

Yûsuf-ı ṣıddîḳ didi-kim ey ata
Ṣabr iden âḫîr murâdına yite

Ol düş kim görmüş idüm söyledüñ

[4350] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 92b.
[4351] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 93b.
[4352] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 93b-94a.
[4353] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 95a-96a.

Budur ol te'vîl rivâyet eyledüǩ[4354]

Aynı yüzyıldaki Çâkerî'nin anlatısında bu başlıkta ele alınan bir hadise bulunmamaktadır.

Yine bu yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'nin eserinde de diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'un, babası ve ailesini Mısır'a davet etmesinin, babasına gömleğini kardeşleriyle gönderdiği zaman gerçekleştiği belirtilir.[4355]

Eserin bu kısmında verilen bir ayrıntıda; Hz. Yusuf'un, babasını Mısır'a davet ettiğinde, Hz. Yakup'un aile efradının toplam yetmiş kişi olduğu ifade edilir:

Pîr-i Ken'ân hazretine o sâl
Yetmişe yetmiş idi ehl u ayâl"[4356]

Yine diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'un Mısır'a davetini babalarına ileten oğulların, babalarından geçmişte yaptıkları fena işler için Allah'a dua edip kendilerini affettirmesini istedikleri görülür.[4357]

Hamdî'nin anlatısında, Hz. Yakup ve ailesinin Mısır'a yaklaştığı haberini alan Hz. Yusuf ve Melik Reyyân'ın üç yüz bin atlı eşliğinde onları karşılamaya çıktıkları ayrıntısı şöyle dile getirilir:

Dikşirip kâr u bârı Ken'ân'dan
Cânib-i Mıṣr'a göçtüler andan

Geldiler çünkü şehr-i Mıṣr'a yakin
Haber olundu pâdişâha hemîn

[4354] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 98a.
[4355] Hamdî, *a.g.e.*,s. 424.
[4356] Hamdî, *a.g.e.*,s. 424.
[4357] Hamdî, *a.g.e.*,s. 426.

Etti Reyyân u Yûsuf istikbâl
Ceyş deryâsı cûş edip derhâl

Bile üç yüz bin atlı çıktı revân
Doldu âvâz ile zemîn ü zemân[4358]

Aynı eserde Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'u görüp atından inmesi üzerine Cebrail'in de Hz. Yusuf'tan, babası Hz. Yakup'u karşılaması için atından inmesini istediği belirtilir.[4359]

Anlatıda son olarak tahkiye edilen ayrıntıda, Hz. Yakup'un ve kız kardeşinin saraya geldiklerinde Hz. Yusuf'un önünde o dönemin adeti olan bir selamlama şekliyle secde ettikleri, böylelikle Hz. Yusuf'un, küçükken gördüğü rüyanın gerçekleştiği görülür:

Hazret-i pîri hâlesiyle emîr
Şâh önünde sücûd eylediler

Meger ol secde-i tehiyyat idi
Şehler önünde halka âdet idi

Dedi Ya'kûb Hazretine emîr
Ol geçen hâbıma budur ta'bîr[4360]

15. yüzyılın bir diğer anlatısında Hatâyî-i Tebrizî'nin, bu başlıktaki hadiseyi çok kısa bir tahkiyeyle ele aldığı görülür. Buna göre oğlu Hz. Yusuf'un, Mısır davetini

[4358] Hamdî, *a.g.e.*,s. 427.
[4359] Hamdî, *a.g.e.*,s. 427.
[4360] Hamdî, *a.g.e.*,s. 428-429.

alan Hz. Yakup'un, ailesini de yanına alarak Mısır'a gittiği belirtilirken Hz. Yakup'un bu yolculuğu kaç kişi ile yaptığı belirtilmez:

Şāh Yūsuf ḳardaşlarına söyledi
Ya'ḳūba varup alup gelüň didi

Şoňra Ya'ḳūb ehl-i beytin aldı dir
Ken'anı terk itdi Mışra geldi dir

Çün ol iki birbirine yetdiler
İkisi daḫı özünden gitdiler

Ol ḳadar aġlaşdı ol iki o dem
Yir yüzine gözlerinden geçdi nem

Yūsuf eydür ey baba ben düşümüň
Gördüm uş ḳırḳ ildür ta'bīrin anuň

Gördügüm ılduzlar öz ḳardaşlarum
Geldi oldı cümlesi yoldaşlarum[4361]

Yukarıdaki manzumeden anlaşıldığına göre Hz. Yusuf'un, babasını karşılamak için hazırladığı özel bir merasimden bahsedilmez. Eserde, diğer anlatılarda olduğu gibi Hz. Yusuf'un küçükken gördüğü rüyanın gerçekleştiği belirtilir.

16. yüzyıl anlatılarından Kemâl Paşazâde ve Bağdatlı Zihnî'nin eserlerinde bu başlıkta ele alınan bir hadise bulunmaz.

[4361] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 263.

Bu yüzyıldaki Gubârî'de, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yakup'un, ailesiyle birlikte Mısır'a gelmesi için kardeşleriyle Hz. Yakup'a davet gönderenin Hz. Yusuf olduğu görülür.[4362]

Hadisenin devamında, yine diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'un Mısır davetini babaları Hz. Yakup'a götüren kardeşlerin, geçmişte işledikleri suçlarından Allah katında bağışlanmak için Hz. Yakup'tan, kendileri adına dua etmesini istedikleri ve Hz. Yakup'un duası üzerine kardeşlerin günahlarının Allah tarafından affedildiği ifade edilir.[4363]

Anlatıda, Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatısında olduğu gibi babasının Mısır'a yaklaştığı haberini alan Hz. Yusuf'un, Melik Reyyân'ı da yanına alarak babasını karşılamaya gittiği belirtilirken Melik Reyyân ve Hz. Yusuf'a bu karşılama esnasında bütün bir Mısır ahalisinin yanı sıra binlerce kişilik bir asker kafilesinin eşlik ettiği belirtilir:

Bunları çünki Yūsuf itdi ṭaleb
İtdiler Mışra 'azmi bunlar hep

Terk idüp her birisi Ken'ānı
Mışra 'azm eyledi dil ü cānı

Ḥażret-i Yūsufa ḫaber vardı
Ne ḫaber müjde-i peder vardı

İtdi Reyyān u Yūsuf istiḳbāl
Pederi tā ki ideler iclāl

Ehl-i Mışr ile niçe biñ 'asker
Ḥażret-i pīre ḳarşı vardılar[4364]

[4362] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 208.
[4363] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 210.
[4364] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 210.

Anlatıda, diğer birçok anlatının aksine Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un karşılaştıkları esnada, bineklerinden aynı anda indikleri ve birbirleriyle kucaklaşıp hasret giderdikleri görülür:

Çünki göründi Yūsuf-ı maḥbūb
İndi taẖt-ı revāndan Ya'ḳūb

İndi hem Yūsuf ol dem atından
Ḥażret-i pīre iltifātından

İki cānibden ol iki ṭālib
İkisi daḫi ṭālib ü rāġib

Yügrüşüp ṣarmaşub ḳoçuşdılar
Aġlaşub öpüşüp görüşdiler[4365]

Hadisenin devamında son olarak Hz. Yusuf'un, ailesiyle birlikte saraya girdiklerinde ebeveynlerini tahta çıkardığı ve kardeşlerinin kendisine secde ettikleri, böylelikle çocukken gördüğü düşün gerçekleştiği bilgisi verilir:

Tā ki ḳaṣr-ı 'Azīza irdiler
Taẖt-gāh-ı 'Azīza girdiler

Ebeveyni çıḳardı 'arş üzre
İẖveti ḳaldı ya'nī ferş üzre

Yūsufa hep sücūd eylediler
'İzzet-i baẖt u cūd eylediler

[4365] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 211.

Yūsuf ol dem didi ‘ale’t-ta‘cīl
Yā ebī ḫ^{v}ābuma budur te’vīl

Ḥamdülillāh ki ḫ^{v}ābum oldı ḫūb
Gerçi çekdüm belā-yı ṣad āşūb[4366]

16. yüzyıldaki Şerîf'in tahkiyesinde, babası Hz. Yakup'a, Hz. Yusuf'un Mısır'da padişah olduğu bilgisini vererek ondan Mısır'a gitmelerini isteyenin kardeşlerden Yehûdâ olduğu görülür:

Beşîr ardınca Yehûdâ egildi bil
Geldi atası elini öpdi bil

Aytdı baba Yûsuf olmış pâdişâh
Ol ‘Azîz-i Mışr didükleri şâh

Bir ulu şâhdur cihânda mislü yoḳ
Anuň ayını gibi bir daḫi yoḳ

Cümlemüzi anda iltseler gerek
Ehl-i Ken‘ân bile iltse gerek[4367]

Eserde Hz. Yusuf'un, babasını ve ailesini getirmeleri için Mısır'dan Kenan'a üç bin adam gönderdiği ifade edilirken Hz. Yusuf'un adamlarının Kenan'a vardıktan sonra üç gün Kenan'da kaldıkları ve akabinde Hz. Yakup'u ailesiyle birlikte Mısır'a getirdikleri belirtilir.[4368]

[4366] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 212.
[4367] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 272.
[4368] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 273-274.

Hadisenin devamında, babasının Mısır'a yaklaştığı haberini alan Hz. Yusuf'un, diğer birçok anlatıda olduğu gibi yanında binlerce kişi ile birlikte babasını karşılamaya gittiği ifade edilir.[4369]

Hz. Yakup'u karşılamaya giden Hz. Yusuf'un, yanında götürdüğü yedi yüz bin askerin Hz. Yakup'u gördüklerinde bölük bölük hepsinin onu selamlamak için önünden geçtiği belirtilen anlatıda Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un birbirleriyle karşılaştıklarında aynı anda yere inerek birbirlerini kucakladıkları dile getirilir.[4370]

Eserde son olarak ailesiyle birlikte Mısır'a geldiği belirtilen Hz. Yusuf'un, babasını kendi tahtına oturttuğu ifade edilirken teyzesine ve diğer kardeşlerine de bir saray hediye ettiği ayrıntısı dile getirilir:

Yûsuf atasını kendü taḫtına
Ḳondurur ol anı kendü taḫtına

Ḳondurur ḫalasına virür serây
Kim otura anda ol ḥüsnine bây

Ḳız ḳardaşını daḫı ḳon-durur
Bi serâya kim naẓîrı yoḳ-durur

Ne ḳadar ḳardaşına virdi her birine
Bir serây virür ki cânı sevine

Ol ḳavüm ḳabla kim anda kaldılar
Her birine başḳa evler virdiler[4371]

Aynı yüzyılda, Taşlıcalı Yahya'nın eserinde de bu başlıktaki hadiselerin diğer birçok eserde olduğu gibi Hz. Yusuf'un gömleğini babalarına getiren kardeşlerin, Hz.

[4369] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 274-275.
[4370] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 276-277.
[4371] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 279-280.

Yakup'un gözlerinin açılmasından sonra ona Hz. Yusuf'un kendilerini Mısır'a davet ettiği bilgisini ulaştırmalarıyla başladığı görülür.[4372]

Yine diğer birçok eserde olduğu gibi Hz. Yakup'un oğullarının, geçmişte Hz. Yusuf'a ve babalarına yaptıkları kötülük için babalarından kendileri adına Allah'a dua etmesini istemeleri, Allah'ın da bu duayı kabul edip Hz. Yakup'un oğullarını bağışlaması ayrıntısına bu eserde de yer verilir.[4373]

Anlatıdaki bir başka ayrıntıda, diğer birçok anlatıda da belirtildiği gibi Hz. Yusuf'un, ailesi ve babasının Mısır'a yapacakları yolculuklarını kolaylaştırmak için kardeşleriyle birlikte Kenan'a birçok mal gönderdiği belirtilir:

Saňa gönderdi hem mâl-ı firâvân
Oraya tâ ki rıḥlet ola âsân[4374]

Aynı eserde, Hz. Yakup'un Kenan'dan ayrılmak için yaptığı hazırlıkların nihayetinde, bütün bir Kenan ahalisinin, Hz. Yakup'un kervanını uğurlamak için hazır bulunduğu, bu veda hadisesi esnasında da ahalinin büyük bir üzüntüye gark olduğu tahkiye edilir:

Ṣu gibi Mıṣra aḳdı ḳalb-i meyyâl
Ṣafâ-yı irtiḥâli virdi bir ḥâl

Develer cem' olup yüklendi esbâb
Öňine düşdiler ensâb u aḥbâb

Yüridi üştürân-ı rıḥlet-i yâr
Ḳımıldandı yirinden ṣanki kühsâr

Bulutlar gibidir üştür ḳaṭârı

[4372] Yahyâ, *a.g.e.,* s. 171.
[4373] Yahyâ, *a.g.e.,* s. 171.
[4374] Yahyâ, *a.g.e.,* s. 171.

Sürerdi ṣanki âhı rûzgârı

Çıḳup şehr ucına dek ehl-i Ken‘ân
Anı gönderdiler giryân u nâlân

Fiġân u nâle ḳopdı her yaňadan
Didiler bizi unutma du‘âdan

Bizi sensüz ġarîb-i bî-kes itdüň
Aramuzdan çıḳup cân gibi gitdüň

Sen idüň cümlenüň müşkil-güşâsı
Sen idüň sâlikânuň rehnümâsı

Sen idüň iḫtiyârı bu diyâruň
Sen idüň kâmgârı rûzgâruň

Vedâ‘ itdi anuňla ehl-i Ken‘ân
Derildi Külbe-i aḥzâna giryân

Görüp bülbülsüz ol ḫûb âşiyânı
Aňup Ya‘ḳûbı ḳıldılar fiġânı

Ḳodı vîrânesini genc-i ḥikmet
Seḥerden eyledi gün gibi rıḥlet

‘İbâdethânesi tenhâ vü ḫâlî
Görünmez žât-ı ferḫûnde-ḫıṣâli

Ḳabîle mürşid-i kâmilsüz oldı
Gözi her birinüň ḳan ile ṭoldı

Girîv ü nâleler ṭutdı cihânı
Semâya irdi aṣḥâbı fiġânı

Niçesi ḫânumânını ṭaġıtdı
Firâḳa döymedi ardınca gitdi[4375]

Yukarıdaki manzumede dile getirilen orijinal bir ayrıntıda Hz. Yakup'un ayrılığına daha fazla dayanamayan Kenan ahalisinden bazı kimselerin, Hz. Yakup'un peşi sıra Mısır'a göç ettikleri anlaşılmaktadır.

Diğer birçok anlatıda dile getirildiği gibi Taşlıvalı Yahya'nın anlatısında da Hz. Yakup'un Mısır'a yaklaştığı haberini aldığı belirtilen Hz. Yusuf'un, babasını ve ailesini karşılamak için yola çıktığı görülürken Hz Yusuf ile Hz. Yakup'un karşılaştıkları sahnede ilk olarak atından inenin Hz. Yakup, ardından da Hz. Yusuf olduğu ayrıntısına yer verilir:

Dem-i vuṣlatda ṣankim nûr-ı Raḥmân
Yire indi atından Pîr-i Ken'ân

Kemâl-i 'izzetinden şefḳatinden
Hemân Yûsuf daḫi indi atından

Birbirine ṣarmaşdı görüşdi
Belâ-yı fürḳat aḥvâlin ṣoruşdı[4376]

16. yüzyıldaki Şerîfî'nin anlatısında da diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yakup'un Mısır yolculuğuna çıkmasının; Hz. Yusuf'un, kardeşi Yehûdâ vasıtasıyla babasına ulaştırdığı davet neticesinde olduğu görülür:

[4375] Yahyâ, *a.g.e.,* s. 172.
[4376] Yahyâ, *a.g.e.,* s. 173.

Yehūdā didi kim olsun beşāret
Ḫudā baḫtuň evin ḳıldı imāret

Didi pīre ider ol yire da'vet
Ḳadem rencīd'idüp eyle mürüvvet

Ḳamu evlādınuň cem' oldı varı
İderler göz yaşı-la i'tiẕārı

Didi pīr oldı bunlar ġarḳ-ı 'iṣyān
İlāhī ṭāhir itsün baḥr-ı ġufrān[4377]

Yukarıdaki tahkiyeden anlaşıldığına göre, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yakup'un burada da oğullarının günahlarının bağışlanması için Tanrı'ya yakarması söz konusudur.

Anlatıda, Hz. Yakup ve Hz. Yusuf'un karşılaştıkları sahne ayrıntılı bir şekilde dile getirilmese de Hz. Yusuf'un, ailesine ve babasına kavuşmasının ardından onlar için büyük bir ziyafet tanzim ettiği ifade edilir.[4378]

16. yüzyılda ele adlımız mesneviler içinde son anlatı olan Ziyai Yusuf'ta da diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde Hz. Yakup'u, Mısır'a davet edenin Hz. Yusuf olduğu görülür:

Anı alup gelüň hem itmeň ihmāl
Ne kim varsa bile etbā' ü ensāl

Bile gönderdi ḫayli esb ü ester
Ki tā āsān ola rıḥlet müyesser[4379]

[4377] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 35.
[4378] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 35.
[4379] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 477.

Görüldüğü üzere, diğer eserlerde olduğu gibi Hz. Yusuf, babası ve ailesinin yolculuğunu kolaylaştırmak için onlara çokça binek hayvanı göndermiştir.

Hadisenin devamında, yine diğer birçok anlatıda olduğu gibi babalarının yanına gelen kardeşlerin, ondan kendileri için Allah'a dua edip günahlarının affedilmesine yardımcı olmalarını istediği, babalarının da oğulları için Allah'a dua ettiği görülür.[4380]

Aynı anlatıda Hz. Yakup'un, Mısır'a çocuklarıyla birlikte ulaştığı belirtilirken kafilesinin kaç kişiden oluştuğu ile ilgili ayrıntı verilmez:

Bes andan göçdiler Ya'ḳūb ü evlād
Ki varup mülk-i Mıṣr'a olalar şād

Yaḳīn geldi çü Mıṣr'a ol peyġāmber
Binüp ḳarşuladı şeh bile 'asker

Olupdı bī-ḳıyās anda sipāhi
Ṭolupdı ol diyāruň deşt ü rāhı

Zemīn ü āsmān ins ü melekden
Olup pür yer görünmezdi melekden

İrüp birbirine ol iki müştāk
Pür oldı ġulġul-i şādiden āfāḳ

Görüşdi bir biriyle ol dem anlar
Ş̱enālar ḳıldılar Ḥaḳḳa hem anlar

Atından pīr-i Ken'ān indi ol dem

[4380] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 479.

Görüp indi anı Yūsuf daḫi hem[4381]

Yukarıdaki manzumede, diğer birçok anlatıda da dile getirildiği gibi Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un karşılaştıkları sahnede atından ilk inenin Hz. Yakup olduğu ifade edilir.

Yine aynı eserde; Hz. Yusuf'un, babası ve kardeşleriyle karşılaştıkları yerde bir müddet dinlenip yiyip içtikten sonra Mısır'daki saraya geçtikleri belirtilirken kardeşlerinin, Hz. Yusuf'un önünde o dönemin âdetleri mucebince secde ettikleri ifade edilir:

Çün irdiler serāy-ı Şāh'a anlar
Teveccüh itdiler ol māha anlar

Hezār i'zāzla Ya'ḳūb'a Yūsuf
Serāy ṣadrını ḳıldı tekellüf

Çü bunlar gördi andan bunca cūdı
Hemān öňünde itdiler sücūdı

Bu idi ol zemānda 'ādet-i nās
Sücūd olurdı Şāh'a ḥürmet-i nās

Didi Ya'ḳūb'a Yūsuf iy peder bil
Budur ol gördüġüm rü'yāya te'vīl[4382]

Yukarıdaki tahkiyede, Hz. Yusuf'un çocukken gördüğü rüyasının gerçekleştiği de ifade edilmiştir.

[4381] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 479-480.
[4382] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 480.

18. yüzyıl anlatılarından Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında Hz. Yusuf'un, Hz. Yakup'a ulaştırmaları için kardeşlerine ilettiği Mısır davetiyle birlikte epeyce bir mal ve eşya verdiği dile getirilir:

Ḥażret-i Yūsuf dédi iḫvānına
Cümleñiz varıň atanıň yanına

Ḳırḳ yük aḳçe vérem aňa götürüň
Daḫı biň yük taḫıl aňa yetürüň

Anları cümle taṣadduḳ eylesin
Müsteḥaḳ olanlara beẕl eylesin

Aḳrabā olanları söyleň aňa
Cümlesini aluban gelsin baňa

Taḫılı altunı alup gitdiler
Ḥażret-i Ya'ḳūba varup yitdiler[4383]

Hadisenin devamında, babalarının yanına vardıkları belirtilen kardeşlerin, babalarından af dilerken kardeşleri Hz. Yusuf'un, kendilerini affettiğini belirtmeleri ilginç ayrıntılardandır:

Dédiler ḳıldıḳ ḫıyānet yā ebī
Ẓāhir oldı şerm-sār oldıḳ hepī

Yā ebā kiẕb oldı cümle sözümüz
Ḳalmadı baḳmaġa saňa yüzümüz

Bizleri 'afv étdi Yūsuf yā ebā

[4383] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 296-297.

Sen de ‘afv ét ḳılma şeḳvā ḥażretā

Ḥaḳ ta‘ālā ḥażretinden dile sen
Bizleriñ ‘afvını ircā eyle sen[4384]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere Hz. Yakup'un oğulları yalnızca babalarından af dilemekle kalmayıp babalarından kendileri için Allah'a dua etmesini istedikleri ve Allah katında da bağışlanmayı umdukları belirtilir.

Aynı eserde, Hz. Yakup'un Mısır'a giderken bütün akraba ve yakınlarını yanına aldığı belirtilse de bunların kaç kişiden olduğu ile ilgili bilgi verilmez:

Ol nebī evlād u ehl-i beytini
Aḳrabā cümle ta‘allüḳātını

Yüklediler cümlesi oldı revān
Rāh-ı Mıṣra girdi ulu kārbān[4385]

Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un karşılaştıkları sahnede ilkin hangisinin atından yere indiği belirtilmezse de Hz. Yusuf'un, babasının bulunduğu yere daha önce ulaştığı görülür:

Ḥażret-i Yūsuf atası yolına
Yürüyüben vardı istiḳbāline

Birbirine érişüp ṣarıldılar
Ol feraḥ bükāsını aġladılar[4386]

[4384] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 297.
[4385] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 297.
[4386] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 298.

Hadisenin devamında, Mısır'daki saraya vardıklarında Hz. Yusuf'un, babası ve teyzesini kendi yanına alarak tahtına oturttuğu belirtilirken kardeşlerin de yer öperek Hz. Yusuf'a saygılarını gösterdikleri, böylelikle de Hz. Yusuf'un çocukken gördüğü rüyasının gerçekleştiği ifade edilir:

Atasıyla ḫālasın Yūsuf alur
Anlar-ile taḫta varup oturur

Geldiler taḫta ḳarındaşlar yaḳīn
'İzzeten būs étdiler anlar zemīn

Yūsuf eytdi yā ebā evde iken
Gördigim rü'yā ṣabī ḥālde iken

Söyledim ta'bīrini ḳıldıň o gün
Vāki' oldı ta'bīri anuň bugün[4387]

Eserde, bu kısımdaki önemli bir ayrıntıda, tarih âlimlerine dayandırılan bir rivayette, Hz. Yusuf ile Hz. Yakup'un birbirlerinden ayrılıp yeniden bir araya gelmeleri arasında kırk yıllık bir zamanın geçtiği ifade edilir:

Ehl-i tārīh Yūsufuň vāḳı'āsı
Dédiler ḳırḳ yıl olundı arası[4388]

[4387] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 298.
[4388] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 298.

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'nin anlatısında da bu başlıktaki hadiselerin, Hz. Yusuf'un, babası ve ailesini Mısır'da yanında istediğini kardeşlerine iletmesiyle başladığı görülür.[4389]

Hz. Yusuf'un, babası ve ailesini Mısır'a davet etmekle kalmadığı, bununla birlikte yolculukları rahat geçsin diye bolca değerli eşya, deve ile sekiz bin kişilik bir topluluğu da Kenan'a gönderdiği eserdeki ayrıntılardan biridir.[4390]

Aynı eserdeki orijinal bir ayrıntıda, Hz. Yusuf'un Kenan'a gitmeyip babasını Mısır'a davet etmesinin sebebinin, Hz. Yusuf'un hem Mısır'da sultan olması ve çok meşguliyeti olması hem de bu konuda Allah'ın buyruğunun, Hz. Yakup'un Mısır'a gitmesi şeklinde olması gösterilir:

İ(y)der Beşīr kim yā ebī ḳıldı Yūsuf saňa selām
Mışırda oldur pādişāh ḳıldı emīr anı Ḫudā

Senüň elin ayaġını būs idüp ider i'tiẕār
Şuġlum ḳatıdır varamam gelsün babam bizden yaňa

Hem emīr-i fermān böyledür kim gele Ya'ḳūb Mışıra
Fermān-ı Yezdāna ḳılaruz inḳıyādı pür-şafā[4391]

Hadisenin devamında, oğlundan aldığı daveti memnuniyetle karşıladığı belirtilen Hz. Yakup'un, Mısır yolculuğunun davetten iki gün sonra Allah'ın, Cebrail vasıtasıyla Hz. Yakup'a ilettiği icazetin akabinde gerçekleştiği görülür.[4392]

Anlatıdaki bir başka ayrıntıda Hz. Yakup'un Mısır yolculuğu esnasında oğulları ile torunlarının sayısının bazı müfessirlere göre yetmiş üç, bazılarına göre ise

[4389] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 215.
[4390] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 218.
[4391] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 221.
[4392] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 222.

dört yüz olduğu belirtilirken Hz. Yakup'la birlikte dört bin kişilik bir Kenan ahalisinin de Hz. Yakup'un kafilesine dâhil olarak Mısır yolculuğuna katıldıkları ifade edilir:

İtdi müfessirler bu vech üzre ḫilāf-ı iḫtilāf
A'dādına ehl-i 'ayāli Ya'ḳūbuň ḳaçdur eyā

Ba'żı didi kim yetmiş üç idi ḳamu oġul torun
Bazı didi dört yüz idi bedrile nice ehl-i semā

Ḳavmi daḫi cem' oldılar ḥāṣılı Ken'ān ehli heb
Dört biň ḳadar cem' oldılar günleri 'ıyd oldı żiyā[4393]

Hadisenin devamında, Hz. Yakup ve ailesinin Mısır'a yaklaştığı bilgisinin, Hz. Yusuf'a Cebrail vasıtasıyla iletildiği ve Hz. Yusuf'un, babasını karşılamak için Melik Reyyân ile bütün Mısır halkının da hazır olduğu bir toplulukla yola çıktığı görülür.[4394]

Aynı anlatıda Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un karşılaştıkları sahnede atından ilk inenin Hz. Yakup olmasının, Allah katında hoş karşılanmadığı ve bu kusurunun cezası olarak Allah'ın Cebrail'i gönderip Hz. Yusuf'un soyundan bir daha peygamber gelmeyeceğini Hz. Yusuf'a ilettiği bilgisi verilir:

Ya'ḳūb çü gördi Yūsufı aġlar iner atdan yire
Düşer sürūrından daḫi ḳalḳar gelür yaya

Herkes yirinde ṭurdılar 'asker bir adım eylemez
Diler ki göre her biri niçe ider oġul baba

Atın deper Yūsuf daḫi ḳarşu varur Ya'ḳūba ol
Bunca 'asākir baḳışur inmez Yūsuf olmaz yaya

[4393] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 222.
[4394] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 222.

Yūsuf öñine geldi Cebrā'īl didi dur yā Yūsuf
Ṭopla senüñ saġ elinüñ barmaḳların yā Murtażā

Ṭopladı Yūsuf çü girdi çıḳdı bir nūr āşikār
Barmaḳların ucından idi ġam ḳaṣāvet ol dilā

Ṣordı bu dem Cebrā'īle nedür bunuñ ḥikmetin
Didi kim gelmeye senüñ neslinden aṣlā enbiyā

Ataň iner atından yire saňa ḳarşu yaya
Sen varasın aňa süvār oldı ḳuṣūr-ı mācerā

El-ḥükmü lillāh dir Yūsuf her muḳadder olıcaḳ
Rü'yām benüm böyle idi secde ide ana baba

Böyle olıcaḳ indi Yūsuf sür'atle varur hem
Ḳucaḳladı Ya'ḳūb anı itdi melekler merḥabā[4395]

18. yüzyılda müellifi belli olmayan bir anlatıda, yine diğer birçok anlatıda olduğu gibi babasının Mısır'a gelmesini isteyen ve bu iş için Kenan'a değerli birçok eşya ile birlikte çeşitli binekler gönderenin Hz. Yusuf olduğu görülür.[4396]

Anlatıda, oğlu Hz. Yusuf'tan gelen daveti aldıktan sonra on iki gün daha Kenan'da kaldığı belirtilen Hz. Yakup'un, on iki günden sonra bütün akrabalarını yanına alarak Mısır'a doğru hiç dinlenmeden bir yolculuk yaptığı ifade edilirken bu yolculukta kaç kişinin bulunduğu hakkında bilgi verilmez.[4397]

[4395] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 224-225.
[4396] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 239-240.
[4397] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 241.

Diğer birçok anlatıda yer verildiği gibi burada da Hz. Yakup'un kafilesinin Mısır'a yaklaşması üzerine bir müjdeci tarafından Hz. Yusuf'a haber ulaştırıldığı ve Hz. Yusuf'un, babasını karşılamak için büyük bir hazırlık içine girdiği bilgisine ayrıntılı bir şekilde yer verildiği görülür.[4398]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf ile Hz. Yakup'un karşılaştıkları sahnede bineğinden ilk inenin Hz. Yakup olduğu belirtilirken diğer eserlerde olduğu gibi birbirlerine kavuşan baba ile oğlun kucaklaştıkları ve çokça gözyaşı döktükleri ifade edilir.[4399]

Eserde dile getirilen son ayrıntılarda, Hz. Yusuf'la birlikte sarayına giren Hz. Yakup'un kız kardeşi, oğulları ve Hz. Yakup'un secdeye vardıkları, böylelikle Hz. Yusuf'un çocukken gördüğü düşün gerçekleştiği bilgisi verilir:

geldi devlet ḫāneye ḳondı revān
ehl-i evlādıyla ol şāh-ı cihān

köşke çıḳdı atasıyla kendüzi
kendi ol ṣadef dürr-dānesi

ṣaf ṭutup durdı oġlanları ḳamu
işid emdi ḥikmeti sen ey 'amū

ayaġ üstine selāṭinler durur
ortada altun ḳadeḥler mevc urur

bādeler geldi şerbetler ṭolu
içdi şerbetden ḳamu küçi ulu

düzdiler esbāb dīvān tamām
geldi ḫizmet içün ḫāṣ u 'ām

[4398] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 241-242.
[4399] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 244.

baḳdı ya'ḳūb nebī ol heybete
şükr eyledi anda rabbü'l-'izzete

dėdi minnet saŋa ey perverdigār
güci çekdim derdi cevri rūzigār

yūsufı āḫir vėrdüň sen baŋa
ṣad hezārān şükr minnetler saŋa

bu celā-yı ḥaşmeti fikr eyledi
ḫālıḳa sücūd ėdüp şükr eyledi

ḫālasıyla ḳamu ḳardaşları tamām
secdeye vardılar ol dem ey hümām

secdeden başlar ḳalduruban durdılar
ḥaḳḳa şükr ėdüben oturdılar

yūsuf-ı ṣıddıḳ dėdi kim ey ata
ṣabr ėden āḫir murādına yete

ol düş kim görmişdim söyledim
budur rü'yā te'vīl eylediŋ[4400]

Molla Câmî'nin eserinde, bu başlıkta yer alan hadiselere yer verilmemiştir.

İlahi kaynaklardan Tevrat'ta ve Kur'ân'da, babası Hz. Yakup'un ailesiyle ve yakınlarıyla birlikte Mısır'a gelmesini isteyenin ve bunu kardeşlerine iletenin Hz. Yusuf olduğu görülür.[4401]

[4400] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 246.
[4401] Tevrat/Başlangıç: 45: 9-11; Kur'ân/12: 93.

Tevrat'ta; Hz. Yusuf'un, kardeşleri vasıtasıyla babasına değerli mallarla yüklü on eşek ve yolculuğu için de arabalar, tahıl, azık ve ekmekle yüklü on dişi eşek gönderdiği dile getirilirken Kur'ân'da ise bu çeşit bir ayrıntıya yer verilmez.[4402]

Kur'ân'da Hz. Yusuf'tan gelen daveti ve onun sağ olduğu bilgisini Hz. Yakup'a ulaştırdıkları ifade edilen kardeşlerin, babalarının huzuruna geldiklerinde işlemiş oldukları günahlar için Hz. Yakup aracılığıyla Allah'tan mağfiret talebinde bulundukları, Hz. Yakup'un da çocukları adına Allah'tan af dileyeceğini ifade ettiği ve Allah'ın çok bağışlayıcı olduğunu dile getirdiği şeklindeki ifadelere yer verildiği görülür.[4403]

Tevrat'ta, oğulları tarafından kendisine iletilen Hz. Yusuf'un hâlâ yaşadığı ve Mısır'da hükümdar olduğu şeklindeki bilgiyi alan Hz. Yakup'un, bu haber karşısında başlangıçta donup kaldığı ve oğullarına inanmadığı belirtilirken oğlu Hz. Yusuf'un gönderdiği arabaları görünce ve oğullarının, Hz. Yusuf'un söylediklerini babalarını iletmesi üzerine Hz. Yakup'un kendine geldiği ve oğlunun yaşadığına inanıp ölmeden önce Mısır'a giderek oğlunu görmek istediğini dile getirdiği belirtilir.[4404]

Hz. Yakup'un, ailesiyle birlikte Mısır'a gidiş hadisesine Kur'ân'da, *"(Hep beraber Mısır'a gidip) Yusuf'un yanına girdikleri zaman, ana babasını kucakladı"*[4405] şeklindeki bir anlatımla kısaca yer verildiği görülürken bu kısım Tevrat'ta; Hz. Yakup'un, bütün aile bireyleri yanında olacak şekilde Hz. Yusuf'un gönderdiği arabalara binerek, yanlarına sürülerini ve mallarını da alarak Beer-şeba'dan ayrıldığı şeklinde uzunca bir anlatımla dile getirilir.[4406]

Yine Tevrat'ta, Hz. Yakup ve onunla birlikte Mısır'a gelen ev halkının toplam yetmiş kişi olduğu belirtilirken Kur'ân'da böyle bir ayrıntıya yer verilmez.[4407]

[4402] Tevrat/Başlangıç: 45: 21-23.
[4403] Kur'ân/12: 97-98.
[4404] Tevrat/Başlangıç: 45: 26-28.
[4405] Kur'ân/12: 99.
[4406] Tevrat/Başlangıç: 46: 1-25.
[4407] Tevrat/Başlangıç: 46: 27.

Kur'ân'da, *"(Hep beraber Mısır'a gidip) Yusuf'un yanına girdikleri zaman, ana babasını kucakladı"*[4408] şeklinde kısa bir anlatımla yer verilen Hz. Yusuf'un, babası ile ailesini karşılama hadisesine, Tevrat'ta tafsilatlıca yer verilerek Hz. Yusuf'un, babasıyla karşılaşıp görüştüğü yerin, Mısır'daki Goşen bölgesi olduğu belirtilir ve Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un karşılaşmalarında birbirlerine sarılarak ağladıkları ayrıntısı dile getirilir.[4409]

Bundan sonraki kısım Kur'ân'da; Hz. Yusuf'un, anne ve babasını tahtına çıkartıp oturttuğu ve babası, annesi, kardeşleri de dâhil olmak üzere hepsinin, Hz. Yusuf'a kavuştukları için secdeye kapandıkları, Hz. Yusuf'un da Hz. Yakup'a dönerek daha önce gördüğü rüyanın gerçekleştiğini söylediği[4410] şeklinde bir tahkiyeyle ele alınırken Tevrat'ta bu kısmın; Hz. Yakup ve oğullarının Mısır'a yerleşmeleri,[4411] Mısır'da yeniden kıtlık zamanlarının ortaya çıkması,[4412] Hz. Yusuf'un basiretiyle kıtlık yıllarının sıkıntısız bir şekilde geçmesi,[4413] şeklinde ifade edildiği görülür.

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde bu hususta ilk rivayette, Hz. Yusuf'un, babasına çokça zahire ve yiyecekle beraber iki yüz adet binek deveyi de hediye olarak gönderdiği ve onu bütün aile efradıyla birlikte Mısır'a davet ettiği şeklindeki bir ayrıntıya yer verilir:

> *Rivâyet olunur ki Yûsuf aleyhisselâm, peder-i büzürg-vârına hayli zâd ü zahîre ile beraber iki yüz binek deve göndermiş ve bi'l-cümle hânedân-ı zî-şânı halkıyla birlikte Mısır'ı teşrîf buyurmalarını ricâ etmişti.*[4414]

Aynı eserde hadisenin devamında verilen bilgilerde Hz. Yakup'un, ailesi ile beraber Kenan'dan ayrılıp Mısır'a doğru yaklaşınca Hz. Yusuf'un, sevinçle babasının kafilesini karşılamaya gittiği belirtilirken bu karşılama merasiminde Mısır'ın asıl

---

[4408] Kur'ân/12: 99.
[4409] Tevrat/Başlangıç: 46: 28-29.
[4410] Kur'ân/12: 100.
[4411] Tevrat/Başlangıç: 46: 31-34; 47: 1-12.
[4412] Tevrat/Başlangıç: 47: 13-14.
[4413] Tevrat/Başlangıç: 47: 15-26.
[4414] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 327.

hükümdarı, ülkenin ileri gelen kimseleri ve saray alayının da yer alarak Hz. Yakup'un kafilesini Mısır şehri dışındaki bir yerde karşıladıkları dile getirilir:

> *Ya'kûb aleyhisselâm memnûnen ve mesrûren sefer tedârikini görüp ailece Kenân'dan hareketle cânib-i Mısr'a müteveccih-i 'azîmet oldular.*
>
> *...*
>
> *Yûsuf aleyhisselâm şâdân ü handân, istikbâllerine şitâbân oldu. Asl-ı Mısr'ın büyük hükümdârı, memleketin sâ'ir ehl-i şeref ü i'tibârı ile beraber mevkib-i hümâyûn Cenâb-ı Ya'kûb'u hâric-i şehrden karşıladı.*[4415]

Yine, Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un karşılaştığı sahnede, oğlu Hz. Yusuf'u görünce bineğinden ilk inenin ve oğlu Yehuda'nın omzuna dayanarak Hz. Yusuf'a doğru yürüyenin Hz. Yakup olduğu ifade edilirken babası Hz. Yakup'un kendisine doğru geldiğini gören Hz. Yusuf'un da saygıyla atından inerek babasına doğru yürüdüğü ifade edilir:

> *Ya'kûb aleyhisselâm nûr-ı dîdesi, ferzend-i pesendîdesi Hazret-i Yûsuf'un debdebeli alayını görüp mahdûm-ı ekberi (Yehûdâ)ya: "Şu gelen Mısır Firavun'u mudur?" diye sordu. Yehûdâ: "Hayır, sevgili oğlun Yûsuf aleyhisselâmdır" dedi.*
>
> *Envâ-ı zîb ü zîvere müstağrak olan süvârân-ı ser-firâzânı birer birer gözden geçirip: "Benim oğlum hangisidir?" diye sordu.*
> *İşte şu başı üstünde şemsiye tuttukları zât-ı mehâbet-simâttır dediler.*
>
> *Dikkatle bakıp Hazret-i Yûsuf-ı sıddîki tanıdı. Derd-i hasret ü iştiyâk, tâkatini tak etti. Hemân râhilesinden inip; Yehûdâ'nın omzuna dayanarak sûy-ı semâsây-ı Cenâb-ı Yûsuf'a doğru yürüdü.* [4416]

Eserde bu kısımda dile getirilen önemli bir ayrıntıda, baba ve oğlun birbirlerine doğru yürüyüp selamlaşacakları esnada Cebrail'in Hz. Yusuf'u uyararak babasının üstünlüğü sebebiyle önce selam verme hakkının Hz. Yakup'ta olduğunu hatırlattığı, böylelikle de Hz. Yusuf'un, babasının selam vermesini beklediği belirtilir.

> *Yûsuf aleyhisselâm da peder-i muhteremine imtisâlen ve tâzimen atından indi. Pederine selâm vermek istedi. Fakat Cibrîl aleyhisselâm, pederinin efdaliyyeti cihetiyle ibtidâ selâm vermek onun hakkı olduğunu ihtâr, o da peder-i büzürgvârının selâmına intizâr eyledi.*[4417]

[4415] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 327.
[4416] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 328.
[4417] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 328.

Aynı eserde, Hz. Yakup'un dilinden dökülen selam sözcüklerinin *"Esselâmü aleyke ey hüzünleri gideren!"* şeklinde olduğu ve bu cümlenin ardından iki hasretin, göz yaşları içinde birbirlerine sarılıp öpüştükleri dile getirilir.[4418]

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde yer alan başka bir ayrıntıda, önceden belirtildiği üzere Mısır'ın asıl hükümdarının Reyyân olduğu, Hz. Yusuf'un onun tarafından maliye nezaretine getirildiği ifade edilirken Reyyân'ın, sonradan Mısır saltanatını Hz. Yusuf'a bırakıp bırakmadığı konusunun ise kesin olmadığı ve bu konuda çeşitli görüşlerin ileri sürüldüğü görülür:

> *Bâlâda hâme-güzâr-ı beyân olunduğu üzere Mısır'ın asıl hükümdâr-ı ekberi (Reyyân) idi. Yûsuf aleyhisselâm, onun cânibinden umûr-ı mâliyye nezâretine me'mûr bir vezîr-i zî-şân idi. Muahhiren hükümdâr-ı mumâileyh, saltanat-ı Mısr'dan dest-keş-i ferâğ olup da Hazret-i Yûsuf aleyhisselâm bi'l-istiklâl câlis-i evreng-ı Mısr oldu mu, olmadı mı burası muhetlif fîhtir.*
>
> *İmâm Fahr-i Râzî, Beyzâvî gibi muhakkikîn-i müfessirîn: "Ya'kûb aleyhisselâmı Yûsuf aleyhisselâm ile melik-i Mısr, hâric-i şehrden istikbâl etmişler" demelerine bakılırsa Yûsuf aleyhisselâmın hükümdâr-ı müstakil olmadığı anlaşılır. Şu kadar ki nebiyy-i müşârünileyhin Mısır'da saltanat ettiği de mervî olup meşhûru da budur.*
>
> *Şeyhülislâm sâbık devletlu, fazîletlu Ömer Lutfî Efendi hazretleri buyururlar ki: [Câ'izdir ki Ya'kûb aleyhisselâmın Mısır'a duhûl ettikten sonra hükümdâr-ı müstakil ola, fakat sûre-i celîlede buna delâlet yoktur]*[4419]

Görüldüğü üzere Hz. Yusuf'un Mısır'da müstakil bir hükümdar olup olmadığı hususu her ne kadar ihtilaflı ise de bu hususta meşhur olan görüşe göre Hz. Yusuf'un, Mısır'da bir müddet müstakil olarak hükümdarlık yaptığı kabul edilmektedir.

Eserde, Hz. Yakup ve ailesinin Mısır'a girdiklerinde toplam yetmiş iki kişi oldukları belirtilirken yine *Tefsîr-i Teysîr*'den ve diğer tefsirlerden nakledilen rivayetlerde, Hz. Yakup'un Mısır'a geldiği tarih olarak Muharrem ayının onuncu gününün işaret edildiği belirtilmektedir.[4420]

[4418] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 329.
[4419] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 331-332.
[4420] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 332.

Aynı eserde, Kelbî'den nakledilen bir rivayette, Hz. Yakup'un yetmişten fazla kişiyle Mısır'a geldiği belirtilirken Mesrûk'tan nakledilen başka bir rivayette bu sayının doksan üç kişi olduğu ifade edilir:

> *Kelbî demiştir ki: Yûsuf aleyhisselâmın hânedânı halkı yetmiş insandan ziyâdece idi.*
> *Mesrûk demiştir ki:Yûsuf aleyhisselâmın kavmi, erkek, kadın doksan üç nefere bâliğ oldukları hâlde Mısır'a dâhil oldular.* [4421]

Yine Hz. Yakup'un Kenan'dan Mısır'a aile efradıyla yaptığı belirtilen bu göç hadisesinde, Hz. Yakup'un aile efradının toplam yetmiş iki kişi olduğu şeklindeki bir görüşün de eserde Giritli Sırrı Paşa tarafından, *"Hazret-i Ya'kûb aleyhisselâmın evlâd ü emcâdıyla sâ'ir 'âile-i celîlesi halkı Mısır'a duhûllerinde yetmiş iki nefer idiler…"*[4422] şeklindeki bir ifadeyle ortaya konulduğu görülür.

Ayette geçen Hz. Yusuf'un ebeveyninden maksadın babasıyla teyzesi olduğu, Hz. Yusuf ve Bünyamin'in anneleri Rahil vefat edince Hz. Yakup'un, teyzeleri ile evlendiği bilgisi verilirken *"rabba"* kelimesinin Arapça'da üvey anne demek olduğu ve anne yerine geçmesi sebebiyle Allah'ın, onları ebeveyn olarak zikrettiği şeklinde ayrıntı bir bilgiye yer verilir.[4423]

Hz. Yusuf'un, babası ve ailesini şehrin dışında bir ev yahut çadırda karşıladığı ve orada ağırladığı belirtilirken bu davranışın o dönemin âdetleri mucebince gerçekleştirildiği ifade edilir:

> *Mısır'a girmezden evvel, Yûsuf aleyhisselâmın huzûruna duhûllerinin mânâsı nedir? Denilirse, cevap verilir ki: Birinci duhûl, Yûsuf aleyhisselâm onları istikbâl ettiği vakit, hâric-i şehrde bir yerde vâki' olmuştur; çünkü ale'l-ekser müstakbeller, gelenleri evvelen: hâric-i şehirde bir hâne, yahut bir haymede kabûl ile ba'de oradan alıp şehre getirmek âdettir. İşte Yûsuf aleyhisselâm dahi ebeveynini hâric-i şehirde karşılayıp birinci kabûl ve duhûl orada vukū bulmuştur.*[4424]

[4421] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 291.
[4422] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 332.
[4423] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 333-334.
[4424] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 336.

Eserde, Hz. Yusuf'un aile bireylerinin kendisine secde etmeleri hususunda muhtelif rivayetler nakledilmektedir. Buna görüşlerden ilkinde Giritli Sırrı Paşa'nın, o dönemin âdetlerinde büyüklerin huzurunda secdeye varmanın doğal bir davranış olduğu ifade edilir:

> *Yûsuf aleyhisselâma tahiyyeten ve tekerrümeten secdeye vardılar demektir. Zira o vakit büyüklerin huzûrunda secdeye varmak, tahiyyât-ı mu'tâde-i mülûk ü ekâbirden idi.*[4425]

İbn Abbâs'tan nakledilen bir rivayette ise Hz. Yakup'un, eşinin ve çocuklarının, kardeşlerini buldukları için Allah'a şükür secdesi ettikleri ve secde edilenin hakikatte Allah olmasına rağmen yapılan secdelerin Hz. Yusuf için olduğu belirtilir:

> *Ebeveyni, kardeşleri kendini buldukları için Allâh Te'âlâ hazretlerine secde-i şükr ettiler. İşte şu âyât-ı celîle ile murâd budur. Hâsıl-ı kelâm: Onların o sücûdları sücûd-ı şükr olup mescûdun leh hakîkatte Bârî-i Te'âlâ ve Tekaddes hazretleridir. Şu kadar ki o sücûd Yûsuf aleyhisselâm için idi.*[4426]

Yukarıdaki tevili yerinde bulduğunu belirten Fahr-i Râzî'nin serdettiği başka bir görüşte de ailesi tarafından Hz. Yusuf'un kıble yerine konulup verdiği nimet için esasen Allah'a secde edildiği belirtilir ve maksatlarının ibadet değil, Hz. Yusuf'a saygı göstermek olduğu ifade edilir.[4427]

Kadı Beyzâvî'den nakledilen bir rivayette, o günün âdetlerinde secde; ayağa kalkmak, tokalaşmak, el etek öpmek gibi saygı göstergeleri aralarında yer alan bir davranış olarak ifade edilmiştir.[4428]

Konevî'den nakledilen bir rivayette de secdenin yalnızca ibadet kastıyla olursa haram olduğu, yoksa saygı belirtmek için yapılırsa o dönemin şeriatına göre bunun caiz olduğu ve sonradan bunun nesholunduğu belirtilir.[4429]

[4425] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 342.
[4426] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 343-344.
[4427] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 345.
[4428] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 352.
[4429] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 352.

Yine İbn Abbâs'tan nakledilen bir rivayette; Hz. Yusuf'un, ebeveyninin ve kardeşlerinin huzurunda yere kapanıp secde ettiğini görünce ürpererek titrediği, tüylerinin diken diken olduğu ve babasına dönüp Kur'ân'da ayetle sabit olduğu gibi benim önceden gördüğüm rüyanın tabiri budur dediği belirtilir.[4430]

Eserde bu başlıkta dile getirilen son ayrıntının, Hz. Yusuf'un kendisine secde edilmesi ile çocukken gördüğü rüya arasında geçen zamanın ne kadar olduğu yönündeki farklı görüşler olduğu ve buna göre ihtilaflı olan bu zamanı kimisinin seksen, kimisinin yetmiş, kimisinin kırk yıl, kimisinin de on sekiz yıl olduğu şeklinde açıkladıkları görülürken Giritli Sırrı Paşa'nın, bu görüşlerden akla en yakın olanın on sekiz sene olduğu yönünde görüş beyan ettiği görülür:

> *Şu sücûd ile rü'yâ beynindeki müddetin mikdârını tâyinde ihtilâf olundu. Kimisi: Seksen! Kimisi: Yetmiş! Kimisi: Kırk yıldır demiş. Kırk yıl, ekserin kavlidir. Bu cihetledir ki rü'yânın tâbiri kırk yıla kadar sürer dediler. On sekiz sene diyen de vardır ki muharrir-i âcizâne akla en karîbi budur.*[4431]

Süyûtî'nin tefsirinde, İbn Ebî Hâtim'in naklettiği bir rivayette, Hz. Yakup ve oğullarının evinin; Filistin topraklarında, Şam'ın engin yerlerinde Arabat adı verilen bir yerde olduğu ifade edilirken bir kısım ilim ehlinin ise bu yerin Hisme yakınlarında Evlâc denilen yerde olduğunu öne sürdükleri, Hz. Yakup ve oğullarının ise koyun ve develeri olan Bedevîler olduğunu dile getirdikleri belirtilir.[4432]

Aynı eserde, İbn Mes'ûd'dan nakledilen bilgiye göre Hz. Yusuf, ailesini Mısır'a davet ettiğinde, ailesinin üç yüz doksan kişiden oluştuğu belirtilir.[4433]

Yine İbn Mes'ûd'a dayandırılan başka bir rivayette; Hz. Yusuf'un, ailesini daveti sonrasında toplam doksan üç kişinin Mısır'a geldiği bilgisi verilirken bu hususta bir başka rivayette Rabî b. Enes'in; Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'un yanına yetmiş iki çocuk ve torunla gittiği bilgisini verdiği görülür.[4434]

[4430] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 354.
[4431] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 356.
[4432] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 280-281.
[4433] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 215.
[4434] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 319-320.

Süyûtî'nin eserinde dile getirilen bilgilere göre, Hz. Yusuf'un ailesini karşılamak için önce Mısır kralı ile konuştuğu ve onu da yanına alarak ailesini karşılamaya gittiği ifade edilir.[4435]

İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh kanalıyla nakledilen bir rivayette; Hz. Yusuf'un, babasını karşılamak için yanına gittiğinde babasından önce davranıp ona selam vermek isteyince ilahi bir ikazla böyle yapmaması hususunda uyarıldığı ve akabinde Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'a *"Ey benden hüzünleri giderici, selam sana"*[4436] şeklinde bir hitapla selam verdiği bilgisi verilir.

Yine eserde; Ebu'ş-Şeyh'in, Ebû Hureyre'den naklettiği bir bilgide, Hz. Yakup'un Mısır'a girdiğinde yüz otuz yaşında olduğu ayrıntısına yer verildiği görülür.[4437]

Eserdeki bir başka ayrıntıda, Hz. Yusuf'un babası ve teyzesini bağrına basıp onları tahta çıkardığı bilgisinin verildiği görülür.[4438]

Aynı eserde belirtildiğine göre, *"Ana ve babasını tahtın üstüne çıkartıp oturttu"* şeklindeki ayette geçen anneden kastın teyze olduğu bilgisi verilirken bu görüşün, Vehb b. Münebbih ve Süfyân b. Uyeyne'nin rivayetlerine dayandırıldığı görülür.[4439]

Hasan-ı Basrî'den nakledilen bir rivayette, Hz. Yusuf'un evinden ayrı düşmesi ile babasına kavuşması arasında seksen senelik bir zaman olduğu bilgisi verilir.[4440]

Aynı eserde; anne, baba ve kardeşlerinin Hz. Yusuf'u selamlarken yaptıkları secdenin, İbn Zeyd'e dayandırılan izahatında, meleklerin Hz. Âdem'e ettikleri saygı secdesiyle bu secdenin aynı olduğunu belirttiği görülürken İbn Cüreyc'den nakledilen

---

[4435] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 202.
[4436] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 323.
[4437] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 330.
[4438] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 203.
[4439] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 330.
[4440] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 301.

bir bilgide, aile bireylerinin Hz. Yusuf'u selamlarken Acemlerin yaptıkları gibi başlarını eğerek işaretle selam verdikleri ifade edilir.[4441]

Eserde, Selmân-ı Fârisî'ye ve Abdullah b. Şeddâd'a dayandırılan rivayetlerde; Hz. Yusuf'un, çocukken gördüğü rüya ile bu rüyanın gerçekleşmesi arasında kırk yıllık bir zamanın olduğu dile getirilirken Katâde'den nakledilen rivayette bu sürenin otuz yıl, İbn Cüreyc'den nakledilen rivayette yetmiş yıl, Abdullah b. Ahmed ve Fudayl b. İyâd'ın rivayetlerinde seksen yıl olduğu ifade edilir.[4442]

Taberî tarihinde bu hususta dile getirilen rivayetlerden ilkinin, Hz. Yakup'un Mısır'a yanında kadınları, oğulları ve torunları olmak üzere yetmiş kişiyle geldiği şeklindeki bilgi olduğu görülür.[4443]

Hadisenin devamında Hz. Yusuf'un, huzuruna gelen annesi ile babasının ellerini öptüğü ve onlara tazimde bulunarak tahtına çıkardığı bilgisi verilir.[4444]

Yine Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde de ifade edildiği gibi burada da Taberî'nin, Hz. Yusuf'un annesinden kastın teyzesi olduğu şeklindeki bir izahatı eserine dâhil ettiği görülür:

> *Her ne kadar Yûsuf (a.s.)'ın anası ölmüş bulunuyorsa da, onun kız kardeşi bu topluluktaydı. Allahü Teâlâ teyzeye (ana) dedi. Çünkü teyze hemen hemen ana gibidir. Nitekim amca da baba gibidir.*[4445]

Aynı eserde dile getirilen bir diğer bilgide, Hz. Yusuf'un anne(teyze) ve babasını tahta çıkarmasının akabinde geriye kalan on bir kardeşin Hz. Yusuf'un önünde yer öptükleri belirtilirken bu âdetin yeryüzünde bu hadiseyle son bulduğu şeklindeki bir ayrıntıya da yer verildiği görülür.[4446]

[4441] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 331.
[4442] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 332.
[4443] Taberî, *a.g.e.,* s. 303.
[4444] Taberî, *a.g.e.,* s. 303.
[4445] Taberî, *a.g.e.,* s. 303.
[4446] Taberi, *a.g.e.,* s. 303.

Eserde Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin kendisi önünde yer öpmelerinden hareketle babasına gördüğü rüyanın gerçekleştiğini ifade ettiği bilgisi verilir.[4447]

Taberî'nin eserinde bu başlıkta son olarak Hz. Yusuf'un çocukken gördüğü rüyalar ile babasının bu rüyada yorumladığı şeylerin gerçekleşmesine kadar geçen sürenin ihtilaflı olduğu belirtilirken bu sürenin kimilerine göre kırk yıl, kimilerine göre de yetmiş yıl olduğu şeklindeki ayrıntılara yer verilir.[4448]

Yukarıdaki bilgi ve tespitler ışığında, mesnevi şairleri tarafından bu başlıkta tahkiye edilen ayrıntıların bir kısmının hem Tevrat'ta hem İslami anlatılarda benzer olduğu görülürken mesnevilerde yer verilen Hz. Yusuf'un kardeşlerinin kendisine secde etme hadisesi ve sonrasındaki hadiselerin yalnızca İslami kaynaklarda yer alıp Tevrat'ta yer almamasından hareketle bu başlıkta mesnevi şairlerince dile getirilen ayrıntıların tahkiye bütünlüğünün sağlanabilmesi açısından ekseriyetle İslami anlatılar esas alınarak tanzim edildiğini söylemek mümkündür.

2.37. Hz.Yakup'un Ölümü

Mesnevi şairleri tarafından genellikle Mısır'a gelip oğluna kavuştuktan sonra bir müddet Mısır'da oğluyla birlikte yaşadığı belirtilen Hz. Yakup'un, ölüm zamanın geldiğini anlayınca oğullarına, atalarının da yattığı mezarlığa gömülmek istediği vasiyetini söylediği ve bunun için de yeniden Kenan'a döndüğü, sonrasında da burada vefat ettiği yahut ölümünün ardından Hz. Yusuf tarafından Kenan'a götürülüp atalarının kabirlerinin yanına defnedildiği şeklinde ele alınır.

13. yüzyıldaki Ali'nin varyantında, Hz. Yakup'un ölümünün tahkiyesine geçilmeden evvel, onun Mısır'a geldiğinde yüz yirmi yaşında olduğu bilgisinin verildiği görülür:

Ya'ḳūb aydur yüz yegirmi yaşım durur

[4447] Taberî, *a.g.e.,* s. 303.
[4448] Taberî, *a.g.e.,* s. 304-305.

Peyveste tā‘at ḳılmak işim durur
Müdām arpa etmegi aşım durur
Peyġamberler mundaġ tā‘am yimez imdi[4449]

Hz. Yakup'un ölümü hadisesine "*Faṣl-ı Vefāt[i] Ya‘ḳūb Nebī ‘a.m.**" şeklindeki müstakil bir başlık altında en geniş yer verenlerden biri Ali'dir. Bu başlıkta yer alan ayrıntılara göre Hz. Yakup, Mısır'a oğlu Hz. Yusuf'un yanına geleli kırk yıl olmuştur. Bu kırkıncı yılın sonunda, bir gün Cebrail gelerek Hz. Yakup'a Mısır'dan çıkması gerektiği emrini ulaştırır. Hadise eserde,

Ya‘ḳūb nebī Mıṣr içre ḳırıḳ yıl turdı
Bir kün kelip Cebrā'il ḫaber virdi
İsrā'ile Ḥaḳḳdan selām ol tigürdi
Emr eyledür bu Mıṣırdan çıḳġıl imdi[4450]

şeklinde anlatılır.

Hz. Yakup'un, Cebrail vasıtasıyla kendisine gönderilen emrin, manasını anladığı ve emri yerine getirerek ata toprağına döndüğü eserde şöyle tahkiye edilir:

Ya‘ḳūba bu aḥvāl ma‘lūm oldı
Yūsufı oḳudı a‘lem ḳıldı
Yūsuf nebī işidüp maġbūn oldı
Ya‘ḳūb nebī vedā‘ ḳılıp çıḳar imdi

...

Ya‘ḳūb nebī Mıṣrdan Ken‘āna naḳlı ḳıldı
‘Azīz Yūsuf aġlayu kirü döndi
Vezīr ḥācib ḳamusı ögüt virdi

[4449] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 300.
[4450] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 302.

Ya'ḳūb sawçı kavmi dirüp kiter imdi[4451]

Eserin bu kısmında yer verilen orijinal bir ayrıntıda, Hz. Yakup'un mezarının, Allah'ın emriyle melekler tarafından kazıldığı görülür:

Atası yerine Ya'ḳūb kirü keldi
Öküş dükel bir ḳaç kün muḳim oldı
Ḳādir Ḫālıḳ ferişţelere emr ḳıldı
Ferişţeler kelüp bir gūr ḳazurlar imdi[4452]

Kazılan bu mezarı gören Hz. Yakup'un, durumun farkına vardığı ve meleklere mezarın kime ait olduğunu sorduğu ifade edilirken meleklerin bu suale üstü kapalı bir şekilde "*Teŋgrinüŋ bir dōstına ecel irdi/Anıŋ üçün ḳazur miz dirler imdi*"[4453] yollu cevap verdikleri belirtilir.

Eserde, Hz. Yakup'un canını teslim eylediği sahneye geçilmeden evvel meleklerin, Hz. Yakup için kazdıkları mezarı çeşitli süslerle donattığı ve hazır hâle getirdiği ayrıntısı verilirken hadisenin devamında meleklerin, Hz. Yakup'a ona rahata kavuşmak isteyip istemediği şeklinde bir soru sordukları akabinde de Hz. Yakup'un, meleklerin verdiği ecel şerbetini besmele çekip içerek canını teslim ettiği belirtilir:

Ferişţeler gūrı tamām eylediler
Ḥarīr zībā 'ūd [u] 'anber döşediler
Gūr için 'acīb zībā bezediler
Ya'ḳūb aňa kirmege diler imdi

Ferişţeler aydur eger gūr körer iseŋ
Ḥaḳīḳat bu maḳāmı sorar iseŋ

[4451] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 302-303.
[4452] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 303.
[4453] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 303.

Bu rāḥata ḳawuşmaġa ister irseŋ͡g
Yā İsrā'il bu şarābnı içgil imdi

Ya'ḳūb nebī elin sunup aldı anı
Bismillāh dip içti yana ol ḳadehi
Ayruldı tenünden 'azīz cānı
Ḳuş kibi uçmaḳ tapa uçar imdi[4454]

Aynı eserde, Hz. Yakup'un cenazesi ile ilgili dile getirilen ayrıntılarda, onun melekler tarafından yıkandığı ve meleklerin cennetten getirdikleri bir bezle kefenlendiği belirtilirken yine meleklerin, Hz. Yakup'un cenaze namazında Hz. Yakup'un oğullarıyla birlikte saf tuttukları ifade edilir:

Ferişteler ol sā'at anı yudı
Uçmaḫdan böz ketürüp kefen ṣardı
Andan ṣoŋ͡gra ḳavmine ḫaber virdi
Ehl-i beyt kelip zārī ḳılur imdi

Oġlanları namāzına ḥāżır keldi
Ferişteler aňa cümle namāz ḳıldı
Ol maḳāmda dörtünçi gūr anıň boldı
Ḫalīl Sāre İsḥāḳ Ya'ḳūb anda imdi[4455]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere Hz. Yakup, ataları olan Hz. Halil, Hz. Sâre ve Hz. İshak'ın mezarlarının yanına gömülmüştür.

Eserdeki bir başka önemli ayrıntıda Hz. Yûsuf'un babasının cenaze namazında bulunamadığı belirtilirken Hz. Yakup'un ölümünün üzerinden ne kadar

[4454] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 304.
[4455] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 304.

vakit geçtiği belirtilmeden "*Yūsufa iletdiler bu ḫaberi/Yūsuf anı işitip ḳıldı zārı"*[4456] mısralarıyla kardeşlerinin Hz. Yusuf'a babalarının vefatını sonradan haber verdikleri ifade edilir.

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin varyantında da bu ölüm hadisesine geçilmeden evvel Ali'de olduğu gibi, Hz. Yakup'un Mısır'a vardığında yüz yirmi yaşında olduğu şeklindeki ayrıntının dile getirildiği görülür.[4457]

Aynı eserde, Hz. Yakup'un Mısır'a geldikten sonra kırk yıl süreyle burada yaşadığı ve bu kırkıncı yılda Cebrail'den gelen haberle ölümünün yaklaştığı ve Mısır'dan ayrılarak atasının olduğu yere dönmesi şeklindeki bilgileri aldığı belirtilir:

Ya'ḳûb Mışırda durdı
Oġlın bulup sevindi
Ḳırḳ yıl temâm yürüdi
Âhir va'de yaḳlaşu

Birgün geldi Cebrâîl
Dir selâm ḳıldı Celîl
Eydür yâ Ya'ḳûb bilgıl
Va'de yaḳlaşdı diyü

Yirüñ degül bu Mışır
Bundan sen eyle sefer
Atan ḳâtına dur var
Âḫiri anda ḳalu[4458]

[4456] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 305.
[4457] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 265.
[4458] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 267.

Hadisenin devamında, Hz. Yakup'un oğlu Hz. Yusuf'u yanına çağırtarak ona artık Mısır'da yaşamaması gerektiği şeklindeki ikazını yaptığı ve akabinde diğer oğullarıyla birlikte Kenan'a doğru yola çıktığı ifade edilir:

Ya'ḳûb anı işitdi
Yûsufını oḳutdı
Bu ḫaberi hem eyitdi
Sözümi işit diyü

Ya'ḳûb eydür Yûsufa
Ḳarâr itme Mışırda
Bu yir degil mü'mine
Âḫiri gitgıl diyü

Yûsufı esenledi
Oġlanları aldı
Mışırdan çıḳup gitdi
Ken'ânı arzulayu[4459]

Hadisenin bundan sonraki kısmında, Ali'nin anlatısında tahkiye edildiği gibi Kenan'a ulaşan Hz. Yakup'un, birkaç gün zaman geçirdikten sonra babası Hz. İshâk'ın mezarını ziyarete gittiği ve bu esnada bazı meleklerin mezar kazdığını gördüğü ifade edilir.[4460]

Yine Haliloğlu Ali'nin eserinde Ali'nin eserinde olduğu gibi Hz. Yakup'un, meleklere bu mezarın kimin için kazıldığını sorup meleklerden Allah'ın bir dostu için kazıldığı cevabını aldığı, meleklerin mezarı kokularla ve süslerle bezedikten sonra tamamladığı belirtilirken Hz. Yakup'un, gördüğü bu mezara imrendiği ve mezara girmek istediği ifade edilir.[4461]

[4459] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 267.
[4460] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 267.
[4461] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 267-268.

Hz. Yakup'un, imrendiği mezara girmek için yaklaştığı, fakat melekler tarafından zamanı gelmediği için o anda izin verilmediği ifade edilirken ardından Hz. Yakup'un, meleklerin sunduğu ecel şerbetini içerek Hakk'a yürüdüğü belirtilir:

Ya'ḳûb ilerü vardı
Ol sine girem didi
Ferişteler ḳomadı
Bir sa'at ivme diyü

Eger sen gelüriseň
Bu sine girüriseň
Bu şarâbı içerseň
Andan gelesin berü

Ya'ḳûb ṣunuben aldı
Bismi'llâh diyü içdi
Uguben yire düşdi
Cânını ḥaḳḳa virü[4462]

Anlatının devamında, melekler tarafından yıkanan Hz. Yakup'un naaşının yine onlar tarafından cennetten getirilen bir kefene sarıldığı belirtilirken cenaze namazında Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf haricindeki bütün oğullarının bulunduğu ve babasının ölümünün, Hz. Yusuf'a gömülme işleminden sonra iletildiği şeklindeki ayrıntılar dile getirilir:

Yudı ol ferişteler
Uçmaḳ tonın sardılar
Temâm ḥazır ḳıldılar
Oġlanları hep gelü

[4462] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 268.

Oğlanları geldiler
Atasını gördiler
Zârî zârî aġladılar
Ataların ḳayıru

Biri ilerü geldi
Ayruġı aňa uydı
Ya'ḳûb nemâzın ḳıldı
İsḥâḳ yanında ḳoyu

Bilüň anda dört sin var
İbrâhim İsḥâḳ Mûḫtâr
Sıra Ya'ḳûb yaturlar
Bunlar hep anda ḳamu

Oġlanları vardılar
Hem Yûsufı buldılar
Bu ḫaberi virdiler
Atamız öldi diyü[4463]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere, Hz. Yakup'un mezarı, vasiyet ettiği üzere atalarının kabirlerinin yanına yapılmıştır.

14. yüzyılda Darîr'in anlatısında Hz. Yakup'un ölümüyle ilgili bilgi verilmez.

Aynı yüzyıldaki Süle Fakîh'in eserinde, oğulları ve ailesi ile birlikte Mısır'a göçtüğü belirtilen Hz. Yakup'un, kırk yıl boyunca Mısır'da Hz. Yusuf'la yaşadığı belirtilirken bu kırk yılın sonunda oğlu Hz. Yusuf'a ölüm vaktinin geldiğini söyleyip

[4463] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 268.

artık Kenan iline göçmek ve atalarının toprağında can vermek istediğini dile getirdiği görülür.[4464]

Hz. Yakup'un, yukarıda belirtilen haberi oğlu Hz. Yusuf'a verdikten sonra ona bir de vasiyette bulunarak kendisinin de Mısır şehrinden bir an evvel çıkması gerektiği ikazını yaptığı görülür:

Sen daḫı bu şārda becid ṭurmaġıl
Baňa geleydüň beni unutmaġıl[4465]

Babasından aldığı ayrılık haberine çok üzüldüğü belirtilen Hz. Yusuf'un, babasının Kenan'a dönüş yolculuğunda iki günlük mesafede ona eşlik ettiği ayrıntısına eserde şöyle yer verilir:

Bunı didi Yūsufı esenledi
Biriki gün gel beni göndür didi

Anı işitdi Yūsuf zārī ider
Gördi çāresüzdür atası gider

Atlanur Yūsuf atasın gönderür
İki gün yola anuňıla varur

Aġlayu aġlayu Yūsuf atasın
Gönderügiderdi rūḥ-ı mūnīsin

Vaḳti oldı kim Yūsuf yine döne
Zārīḳıldı aġladı döne döne[4466]

[4464] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 480.
[4465] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 481.
[4466] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 481.

Eserdeki bir diğer ayrıntıda, Hz. Yusuf'un Mısır'dan ayrılıp Kenan'a döndükten sonra burada bir iki yıl daha yaşadığı ifade edilir:

Sürdi Ya'ḳūb yine yurdına varur
Biriki yıl yine evinde durur[4467]

Hz. Yakup'un, Kenan'daki bu iki yılın sonunda oğullarını da alarak atalarının mezarlarını ziyaret ettiği ifade edilirken ziyaret esnasında, Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatılarıyla benzer şekilde mezarlıkta yeni bir mezar kazan iki melek gördüğü ve bu mezarın ipeklerle süslü, cennet kokularıyla dolu bir mezar olduğu ayrıntısı verilir.[4468]

Yine hadisenin devamında Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatılarında olduğu gibi mezar kazan meleklerden mezarın Allah'ın bir dostu için hazırlandığı haberini alan Hz. Yakup'un, bu mezara girmek için imrendiği ve akabinde mezara yaklaşıp kendisini mezara atmak istediği sırada meleklerden bu mezara girmesi için bir saat beklemesi gerektiği şeklinde ikaz edildiği ifade edilir.[4469]

Eserde, Hz. Yakup'un ölüm sahnesinde, yine Ali ve Haliloğlu Ali'nin eserlerinde olduğu gibi mezar kazan melekler tarafından Hz. Yakup'a ecel kadehinin verildiği ve Hz. Yakup'un kadehi yudumlayıp canını teslim ettiği bilgisi verilir:

Ger içerseň didiler şimdi bunı
Saňa bağışlayavuz işbu sini

Ya'ḳūb eydür ḫoş ola aluň berü
Bunı didi vardı ol dem ilerü

Aldı Ya'ḳūb ol ḳadeḥi ḳıldı nūş

[4467] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 482.
[4468] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 483.
[4469] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 484-485.

Gitdi cānı ḳaldı gövde şöyle boş

Cānını ışmarladı Allāhına
Vardı irdi ol ḳadīm hem-rāhına[4470]

Anlatının devamındaki ayrıntılarda, yine Ali ve Haliloğlu Ali'nin eserlerinde dile getirildiği gibi Hz. Yakup'un, melekler tarafından yıkandığı, cennetten getirtilen bir bezle kefenlendiği ifade edilirken cenaze namazının ve gömülme işlerinin ise oğulları tarafından icra edildiği belirtilir.[4471]

Hz. Yakup'un kabrinin; ataları Hz. İshak, Hz. İbrahim ve Hz. Sare'nin kabirlerinin yanında, bir mescit içerisinde olduğu bilgisi eserde şöyle tahkiye edilir:

Ya'ḳūb u İsḥāḳ u İbrāhīm serā
Bir yirdedür dördi daḫı ey yārā

Mescid içinde yatur dördi daḫı
Vir ṣalavāt bunlaruň adın oḳı[4472]

Süle Fakîh'in anlatısında bu hususta son ayrıntıların yine Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatılarında olduğu gibi tahkiye edildiği görülür. Buna göre burada da Hz. Yakup'un ölüm haberinin, Hz. Yusuf'a kardeşleri tarafından cenaze işleri bittikten sonra Mısır'a gidilerek iletildiği belirtilirken Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatılarından farklı olarak babası Hz. Yakup'un ölüm haberini alan Hz. Yusuf'un kırk gün boyunca yas tuttuğu, bu süre zarfında tahtına oturmadığı ve ağzından bir kelimenin çıkmadığı da belirtilir:

Çünki Ya'ḳūb dünyādan ḳıldı güẕer
Ya'ḳūbuň oġlanları ḳıldı sefer

[4470] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 485.
[4471] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 485-486.
[4472] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 486-487.

Yine Mıṣra gitdiler bunlar ḳamu
İrdiler Mıṣra ḳamusı ḳayġulu

Yūsufa bu sözü i'lām itdiler
Atamuz dünyādan gitdi didiler

Yūsuf anı işidicek āh ider
Şöyle kim āhı göge hem-rāh ider

Dökdi nergis gözlerinden yaşını
Tāze ḳıldı yine baġrı başını

Gey ulu yas itdi atası içün
Ḳırḳ gün oturdı tamām yası içün

Taḫtına binmedi ḥükm eylemedi
Kimseye hīç keleci söylemedi[4473]

14. yüzyıldaki Garîb'in eserinde Hz. Yakup'un, gelini Züleyha tarafından Kenan'daki evine benzer bir ev yaptırılarak kırk yıl boyunca Mısır'da yaşadığı ifade edilir:

Zelḫa anda tīz bir ev yapdurur
Ya'ḳūb'uň evi gibi bünyād urur

Hem faḳīrler döşegin döşediler
Daḫı arpa etmegin bişürdüler

Da'vet itdi Ya'ḳūb anda varur

[4473] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 487.

Gördi faḳīrler evidür oturur

Arpa etmegin öñüne getürür
Faḳīrler ta'āmın aña yidürür

Ṣunuban Ya'ḳūb ol aşdan yidiler
Ehl-i Ḥaḳ[ḳ]'uñ yimegidür didiler

Ya'ḳūb ol evde oturdı nece yıl
Ḳırḳ yıl oturdı ol evde öyle bil[4474]

Anlatıda bu kırk yılın sonunda diğer birçok anlatıyla benzer şekilde Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'u çağırıp ona, rüyasında dedesinin kendisini Kenan'a çağırdığını, bu yüzden Mısır'dan ayrılmak istediğini ilettiği ifade edilir:

Yūsuf'a [hem] geldi bir gün söyledi
Destūruñla eve gideyin didi

Hem daḫı düşümde gördüm dĕdemi
Ol da da'vet itdi yanına beni

Yūsuf anı işidicek aġladı
Nice ayrılam baba senden didi

Destūr aldı Ya'ḳū atlandı gider
Yūsuf anı göndürüp bile gider[4475]

[4474] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 767-768.
[4475] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 769-770.

Yukarıdaki manzumede görüldüğü gibi, oğlu Hz. Yusuf'tan müsaade alan Hz. Yakup Kenan'a gider.

Diğer birçok anlatıda olduğu gibi Garîb'in anlatısında da Kenan'a döndüğü belirtilen Hz. Yakup'un ilk işinin, çocuklarını da beraberine alarak dedelerinin kabrini ziyarete etmek olduğu bilgisi verilir.[4476]

Dedelerinin kabir ziyareti esnasında yine diğer birçok anlatıyla paralel bir tahkiyeyle Hz. Yakup'un, kabir kazan iki kişi gördüğü ve bu iki kişinin kazdıkları kabrin; misk ve amber kokan, tezyinatıyla da cennetten bir köşeyi andıran bir yer olduğu tarif edilir.[4477]

Hadisenin devamında, Hz. Yakup'un bu iki kişiye selam verip mezarın kime ait olduğunu sorduğu, mezar kazanların da mezarın kime ait olduğunu bilmediklerini Hz. Yakup'a ilettikleri ifade edilirken ellerinde kadeh tuttuklarını gören Hz. Yakup'un, kadehin kimin için olduğunu sorduğu ve mezar kazanların da Hz. Yakup'a isterse bu kadehi içebileceğini söyledikleri belirtilir:

Gördi bir ḳadeḥ ṭutar anuň biri
Ya'ḳūb anı görmege vardı ilerü

Didi bu ḳadeḥ kimüň söyleň baňa
Didiler içer-iseň virdük saňa

Ya'ḳūb anı aluban içdi hemān
Ḥaḳḳ'a teslīm olubanı virdi cān[4478]

[4476] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 770-771.
[4477] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 771.
[4478] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 772.

Yukarıdaki manzumede görüldüğü gibi diğer birçok anlatıyla benzer şekilde burada da Hz. Yakup'un vefatının ecel kadehinden içmesi sonrası gerçekleştiği dile getirilir.

Yine aynı eserde, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yakup'un, mezar kazan melekler tarafından yıkanıp kefenlendiği şeklindeki ayrıntıya yer verildiği görülür.[4479]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda; Hz. Yakup'u yıkayıp kefenleyen meleklerin yanından ayrıldığı, sonrasında oğullarının gelip onun ölüsünü bulduğu ve babalarının cenaze namazını kılarak onun naaşını dedeleri Hz. İbrahim ile Hz. İshak'ın yanına gömdükleri belirtilir.[4480]

Bu anlatıda da Ali, Haliloğlu Ali ve Süle Fakîh'in eserlerindekine benzer bir tahkiyeyle Hz. Yusuf'un, babasının ölüm haberini Hz. Yakup gömüldükten sonra Mısır'a gelen kardeşleri tarafından öğrendiği ve aldığı haberin ardından büyük bir üzüntüye gark olduğu ifade edilir.[4481]

Bu yüzyılın bir diğer önemli Yûsuf u Züleyhâ anlatısında Şeyyâd Hamza'nın, Garîb'de olduğu gibi gelini Züleyha tarafından Hz. Yakup'un Mısır'da yaşaması için onun Kenan'daki evine benzeyen mütevazı bir ev yaptırdığı ayrıntısına yer verdiği görülürken yine anlatının devamında, Garîb'de olduğu gibi Hz. Yakup'un kırk yıl boyunca Mısır'da yaşadığı ayrıntısına da yer verdiği görülür.[4482]

Anlatıda, kırk yılın sonunda Cebrail'in gelip Hz. Yakup'a ölüm vaktinin yaklaştığı haberini vermesi üzerine Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'a Mısır'dan ayrılmak ve babasının memleketine gitmek istediği haberini verdiği ifade edilir.[4483]

Hadisenin devamında dile getirilen bir ayrıntıda, Hz. Yakup'un Mısır'dan Kenan'a dönüşünde yanına Hz. Yusuf haricindeki oğullarını da aldığı belirtilir:

[4479] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 772.
[4480] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 773.
[4481] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 773-774.
[4482] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 275.
[4483] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 275-277.

ken ʻān dapa çıḳar yaʻḳūb gönilür
on oġlın kendü-y-ile bile alur[4484]

Kenan'a göçen Hz. Yakup'un, birkaç günlük istirahattan sonra tek başına babasının mezarına gittiği ve diğer birçok anlatıda olduğu gibi mezar kazan melekler gördüğü, Hz. Yakup'un onların yanına giderek kazdıkları mezarın kime ait olduğunu sorduğu, onlardan da bir Allah dostunun mezarı olduğu bilgisini aldığı dile getirilir.[4485]

Yine diğer anlatılarla paralel bir şekilde burada da Hz. Yakup'un kazılan bu mezara bir an önce kendisinin girmesini istediği ifade edilirken bu durumu gören meleklerin bile Hz. Yakup'un bu arzusunu acele etmemesini söyleyerek teskin etmeye çalıştıkları görülür:

sini tamām ḳazdılar şöyle ki var
yaʻḳūbuň ol cānı çıḳmaġa iver

girmek diler imrenür yaʻḳūb sīne
bāġ botsān görinür ol gözine

şöyle imrenür ne dėyem ben saňa
ferişteler eydürler ivme aňa

bir ferişte ṭutmış bir ḳadeḥ ulu
ḳadeḥüň içi şarāb-ıla ṭolu

ṣundı anı yaʻḳūba içsün dėyü
cānı gövdeden çıḳup uçsun dėyü

ṣundı aldı bismillāh dėyü arı

[4484] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 277.
[4485] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 277.

içdi anı düşdi yėre cān vėri[4486]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü gibi diğer birçok anlatıyla paralel olarak burada da Hz. Yakup'un ecel kadehini yudumladıktan sonra canını teslim ettiği görülür.

Hadisenin devamında, yine diğer birçok anlatıyla benzer şekilde Hz. Yakup'un melekler tarafından yıkanıp kefenlendiği ve babası Hz. İshak'ın mezarının yanına defnedildiği dile getirilir.[4487]

Hz. Yakup'un defnedildiği yerde kendisinden başka ataları Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Sare'nin kabirlerinin bulunduğu bilgisi de diğer birçok anlatıda olduğu gibi burada da dile getirilen ayrıntılardandır.[4488]

Eserde son olarak dile getirilen ayrıntıda, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'un, babasının ölüm haberini gömüldükten sonra Mısır'a gelen kardeşleri vasıtasıyla öğrendiği ifade edilir.[4489]

15. yüzyıl anlatılarından Tebrizli Ahmedî'de, Hz. Yakup'un ölüm hadisesine yer verilmez.

Aynı yüzyıldaki Çâkerî'nin eserinde, doğrudan Hz. Yakup'un ölümüyle ilgili bir bilgi verilmezse de Hz. Yusuf'un ölüm vaktinin yaklaştığını rüyasına giren anne ve babasından aldığı davet vasıtasıyla öğrendiği belirtilir ve böylece Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'tan daha önce öldüğü anlaşılır:

Yaturken bir gice ol ḳaşı miḥrāb
Yolını urdı nā-gah rehden ḫᵛāb

Atasıyla anasın gördi ol cān

[4486] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 277.
[4487] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 277-279.
[4488] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 279.
[4489] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 279.

Behişt içre oturmış şād u ḫandān

Çaġurdılar [ki] iy ferzend-i ʻāḳıl
Demidür kim olasın bize vāṣıl

Güẕer ḳıl āb ü gülden ol revāne
İrür cānı bu mülk-i cāvidāna[4490]

Aynı yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'nin anlatısında, kesin bir zaman dilimi belirtilmeksizin oğlu Hz. Yusuf'la Mısır'da epeyce bir vakit yaşadığı belirtilen Hz. Yakup'un, ölüm vaktinin yaklaştığı bilgisinin kendisine ilham yoluyla bildirildiği ve Hz. Yakup'un da bu haberi Hz. Yusuf'a ileterek ona Müslüman olarak ölmesi gerektiği vasiyetini iletir. Eserde, Hz. Yakup'un nerede, nasıl öldüğü ve kimler tarafından defnedildiği şeklindeki ayrıntılara ise yer verilmediği görülür.[4491]

Aynı yüzyıldaki Hatâyî-i Tebrizî'nin eserinde oğlu Hz. Yusuf'a kavuşan Hz. Yakup'un, Mısır'da hiç vakit geçirmeden oğlu Hz. Yusuf'a, Allah'ın elçisi vasıtasıyla vadesinin dolduğu haberinin geldiğini ileterek Kenan'a döneceğini haber verdiği belirtilir:

Yaʻḳūb eydür Yūsufa bir baḳ baňa
Bir ḫaber var söyleyem şimdi saňa

Ol dem ilçi baňa virdi bir ḫaber
Vaʻde yetdi ḳıluram ben hem sefer

Gidürem gūr-ḫāneme dutma beni
Varuram Kenʻān'a unutma beni[4492]

[4490] Muhammet Nalbat, *a.g.t,* s. 396.
[4491] Hamdî, *a.g.e.*, s. 429-430.
[4492] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 263.

Anlatının devamında, Hz. Yakup'un vefat ettiği sahne ayrıntılı bir şekilde tarif edilmez ve Mısır'dan Kenan'a dönüp evine gelen Hz. Yakup'un iki melekle karşılaştığı ve ölüm saatinin geldiğini anladığı ifade edilir:

Çünki öz ġūr-ḫānesine geldi ol
Bir iki ferişte anda gördi ol

Ya'ḳūb anı gördi ol söyledi
Evine gelcek vefātın anladı[4493]

16. yüzyıldaki Bağdatlı Zihnî'nin anlatısında, 15. Yüzyıl anlatılarından Çâkerî'de olduğu gibi doğrudan Hz. Yakup'un ölümü hadisesine yer verilmezse de Hz. Yusuf'un, rüyasında anne ve babasının, kendisini yanlarına, ebedî âleme davet ettiğini gördüğü şeklindeki ayrıntıdan Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'tan önce vefat ettiği anlaşılır:

Meger bir gice Yūsuf ḥasb-ı 'ādet
Muṣallāsında eylerken 'ibādet

Ḳaşı tek itmiş iken meyl-i miḥrāb
Olur nergisleri ġarḳ-ı şeker-ḫ^{v}āb

O ḥāletde görür rü'yāda nā-gāh
Pederle māderin ol mihrbān māh

Ki gülzār-ı cinānda şād u ḫandān
Gezerler ol iki serv-i ḫırāmān

Görürler ol gül-i bāġ-ı cinānı

[4493] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 264.

Anuň tek kim şikeste mū-miyānı

Baṣarlar baġrına ol nāzenīni
Birez eglendürüp cān-ı ḥazīni

Kemāl-i iştiyāḳ iẓhārı ile
Aňa dirler fiġān u zārı ile

Ki ey nev-bāve-i bāġ-ı nübüvvet
Firāḳuň ḥadden aşdı ḳıl mürüvvet

Bize gel ey yüzi gül mīhmān ol
Feżā-yı ḫuldı seyr it kām-rān ol

Çoḳ itme āşiyān dārü'l-fenāda
Hümāveş ṭā'ir ol evc-i beḳāda[4494]

Bu yüzyıldaki Kemâl Paşazâde ve Gubârî'nin eserlerinde, Hz. Yakup'un ölümü hadisesine yer verilmez.

Yine aynı yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında diğer birçok anlatıdakinin aksine Hz. Yakup'un Mısır'a yerleştikten sonra oğlu Hz. Yusuf ile geçirdiği zamanın yirmi yıl olduğu bilgisinin verildiği görülür:

Mıṣr içinde Yûsufile atası
Bil yigirmi yıl ṣaġ oldı atası

Çün yigirmi yıl kim oldı tamâm
Geldi Ḥaḳdan Cebraîl verdi selâm

[4494] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 533-534.

Dünyâdan imden girü elin yusun
Âḫiret yarağını fikr eylesün[4495]

Görüldüğü üzere, Şerîf'in anlatısında da diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yakup'a ölüm vaktinin geldiğini Allah'ın elçisi iletmiştir.

Anlatının devamında dile getirilen bir ayrıntıda; Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'a babası Hz. İshak'ın yanına gömülmek istediği şeklinde bir vasiyette bulunmasının akabinde ruhunu teslim ettiği belirtilir:

Oḳudı Yûsufı Ya'ḳûb ḳatına
Bir vaṣiyyet söyledi ḥażretine

Aytdı oġlum va'de olmışdur tamâm
Ḥaḳ Çalapdan emr gelmişdür tamâm

Bir naṣîḥat söyledüm dutġıl anı
Çün ala benden rûḥı ol Ġani

Atam İsḥâḳuň yanına ḳoyasız
Olmayasuz beni bunda ḳoyasız

Çünki bu sözi tamâm itdi imâm
Rûḥı ismarladı Ḥaḳḳa ol hümâm

Rûḥı ışmarladuġı gün ol Resûl
Yüz yigirmi yaşa girdi ol Resûl[4496]

[4495] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 286.
[4496] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 286.

Yukarıdaki manzumede dile getirildiğine göre Hz. Yakup öldüğünde yüz yirmi yaşındadır.

Aynı eserde, yine diğer birçok eserin aksine Hz. Yakup'un Mısır'da vefat ettiği ve vefatı sırasında Hz. Yusuf'un da yanında olduğu ifade edilirken sonrasında Hz. Yakup'un naaşının çocukları tarafından Kenan'a götürüldüğü, orada atası Hz. İshak'ın mezarının yanına defnedildiği bilgisinin verildiği görülür:

Cümle oġlanları Yûsuf il ü şâr
Mâtemin ṭutdı leşkeri bî-şümâr

Aldılar Ken'âna gitdiler anı
Atası İsḥâḳ ḳatına anı

Anda ḳoyup girü Mıṣra geldiler
Anuň-içün dürlü ni'met verdiler[4497]

Eserde, bu hususta verilen son bilgilerde çocuklarının, Hz. Yakup'un ölümünün ardından helva dağıttıkları, fakir fukarayı doyurdukları ve zamanı kesin olarak belirtilmeden epeyce bir gün yas tuttukları ifade edilir:

Anda ḳoyup girü Mıṣra geldiler
Anuň-içün dürlü ni'met verdiler

İl vilâyet içre olan hep faḳîr
Ṭoydılar ḥelvāya anda iy emîr

Bir nice gün lezzeti terk itdiler
Girü yaṣdan anları çıḳardılar[4498]

[4497] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 286-287.
[4498] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 287.

16. yüzyılın bir diğer anlatısında Taşlıcalı Yahyâ'nın, Hz. Yakup'un Mısır'da oğlu Hz. Yusuf'la kesin bir zaman belirtilmeden epey bir müddet yaşadığı bilgisini verdikten sonra bir gece emr-i İlahî'nin kendisine bildirildiği ve ecelinin geldiğini anladığı ifade edilir:

Meger bir gice emr-i ḥikmetu'llâh
Ecelden eyledi Ya'ḳûbı âgâh[4499]

Hadisenin devamında, oğullarını yanına çağırıp onları; günah işlememeleri, bolca ibadet etmeleri, garip gurebaya yardım etmeleri ve birbirleriyle düşmanlık etmemeleri hususunda uyararak vasiyet ettiği ifade edilen Hz. Yakup'un, nasihat işi biter bitmez ölümünün gerçekleştiği belirtilir.[4500]

Bu yüzyılın bir diğer anlatısında Şerîfî'nin, Hz. Yakup'un ölümünü kısa bir anlatımla ele aldığı görülür. Buna göre, Mısır'a gidip oğlu Hz. Yusuf'a kavuştuğu belirtilen Hz. Yakup'un, oğluyla birlikte mutlu mesut epeyce bir zaman Mısır'da yaşadığı ve bu mutlu zamanların nihayetinde de canını teslim ettiği eserde şöyle tahkiye edilir:

Babası Yūsuf'a kim vāṣıl oldı
Dil ü cānuň murādı ḥāṣıl oldı

Müyesser olup 'īş-i kām-rānī
Niçe yıl oldı zevḳ-i zindegānī

Niçe eyyām idince haẓẓ-ı vāfir
Beḳā gül-zārına oldı müsāfir[4501]

[4499] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 174.
[4500] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 174-175.
[4501] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 35.

16. yüzyılın bir diğer anlatısında Ziyai Yusuf'un, zaman tahdidi vermeden Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un uzun bir zaman Mısır'da birlikte yaşadıklarını ifade ettiği belirtilirken yine kesin bir zaman vermeden Hz. Yakup'un Mısır'da vefat ettiği bilgisini verdiği görülür:

Çün oldı Yūsuf'a Ya'ḳūb vāṣıl
Murādı luṭf-ı Ḥaḳḳ'dan oldı ḥāṣıl

İdüp anuñ ile 'ıyş-i kāmrāni
Nice yıl itdi ẕevḳ-i zinde-gāni

Olup eyyām-ı 'ömri bir gün āḫir
Beḳā gülzārına oldı misāfir[4502]

18. yüzyıldaki Ahmedî-i Âmidî'nin eserinde, oğlu Hz. Yusuf ile yedi yıl boyunca Mısır'da yaşadığı belirtilen Hz. Yakup'un, bu yedi yılın sonunda Mısır'da vefat ettiği, babasının ecdadının yanına gömülmek istediğini belirten vasiyeti üzerine de Hz. Yusuf'un, Hz. Yakup'u tabut ile Kenan'a götürüp atasının kabrinin yanında defnettiği bilgisi verilir:

Yūsuf-ile yeddi yıl buldı ḥayāt
Atası Ya'ḳūb éder āḫir vefāt

Yūsufı ḳıldı vasī dédi édin
Beni ecdādımın yanına defn édin

Tābūt-ile anı Ken'ān iline
Götürüp ḳorlar atası yanına[4503]

[4502] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 481.
[4503] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 307.

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'nin anlatısında, müfessirlerin rivayetlerinden nakledilen bilgilere göre, Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un birlikte Mısır'da geçirdikleri zamanın yirmi dört sene olduğu ifade edilirken Hz. Yakup'un bu yirmi dört senenin sonunda Kenan'a dönmek istediği ve Kenan'a dönmeden de Hz. Yusuf'a, öldüğünde kendisini Şam toprağında bulunan atalarının kabirlerinin yanına gömmesini vasiyet ettiği belirtilir:

Müfessirler didi Mışr içre Ya'ḳūb ile hem Yūsuf
Yigirmi dört yıl eglendi sürüp ẕevḳı selāmātı

Pes andan göçdi Ya'ḳūb āhıla Ken'āna 'azm itdi
Vaṣiyyetle vidā' itdi Yūsuf aġlar gözi ḳanı

Didi Ya'ḳūb benüm mevtüm irişürse muḳaddem sen
Beni defn eyle yā Yūsuf ara ṭoprağı şāmātı

Babam İsḥāḳ yanında defn idesin lā-ihmāl
Şu Şāmdur evvel āḫir babam ceddim maḳāmātı[4504]

Oflu Bilâl'in anlatısında, Hz. Yakup'un Kenan'a yaptığı yolculuk esnasında bir kervanla karşılaşıp onlardan kardeşi 'Îs'in bir mağarada üç günlük itikâfa çekildiği bilgisini aldığı ifade edilir.[4505]

Hadisenin devamında, aldığı haber üzerine kardeşi 'Îs'in bulunduğu mağaraya gittiği belirtilen Hz. Yakup'un, mağaranın içine girdiğinde kardeşi 'Îs'in secde eder hâlde ruhunu teslim ettiğini gördüğü ve akabinde ağlamaya başladığı esnada da kendi ruhunu teslim ettiği şeklindeki orijinal ayrıntıya yer verilir:

[4504] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 228.
[4505] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 228.

İşitdi çünki Ya'ḳūb işbu sözi
Ḳodı ol daḫi ḳavmin gitdi ṭoġrı

Hemān ṭaġuň başına çıḳdı vardı
Menārādan içerü vardı girdi

Görür 'Îṣ secdeye başın ḳomışdı
Ḫudāya rūḥını ışmarlamışdı

İder Ya'ḳūb fiġān aġlar çü zārī
Dil ile yād ider Perverdigārı

Rūḥın teslīm ider Ya'ḳūb o demde
Varup secdeye rūḥ virüp o demde[4506]

Hadisenin devamında, Hz. Yakup ile kardeşi 'Îs'in naaşlarının kim tarafından bulunduğu ve babasının ölüm haberinin Hz. Yusuf'a kimin tarafından iletildiği belirtilmezse de Hz. Yusuf'un, babasıyla amcasının ölümü haberini alınca kalabalık bir asker topluluğuyla yola çıktığı, babası ve amcasının naaşlarına ulaşınca da ikisini bir tabuta koyarak Şam'a götürdüğü, yine her ikisini bir kabre defnettiği ifade edilir:

Görürler ikisi itmiş vefātı
İçerler şerbeti 'aynu memātı

Virürler Yūsufa ol-dem ḫaberler
Hemān ḳan ile doldı cümle gözler

Yūsuf işitdi çün ṭurdı yirinden
Ḳuşadur 'askeri ṣaġ u ṣolından

[4506] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 229.

Gelür bular babasın ‘emmüsi(y)le
Cihānı terk iderler zümresi(y)le

İkisin ḳoydı bir tabut içinde
Açar sancaḳ yeşil ‘asker içinde

Firāvān ‘askeri(y)le geldi Yūsuf
Firāḳ odı(y)la āh ider te’essüf

Gelüp Şāmda muḳaddesde kemā kān
İder bunları defn ol ‘ālī sulṭān

İkisin ḳoydı bir ḳabr içre ol dem
Ḳamu ‘ālem gözinden aḳdı çü dem[4507]

18. yüzyılda müellifi belli olmayan bir Yûsuf u Züleyhâ anlatısında, Hz. Yakup’un Mısır’da bir müddet yaşadıktan sonra ömrünün sonuna geldiğini anlayarak memleketine dönüp atasının mezarını ziyaret etmek için Allah’a yalvardığı ve Allah’ın da Cebrail vasıtasıyla Hz. Yakup’a icazetini ilettiği belirtilir.[4508]

Eserde, Hz. Yakup’un yapacağı Kenan yolculuğu için oğlu Hz. Yusuf’un bin kişilik bir hizmetçi ve bin adet deveyle birlikte çeşitli yiyeceklerle altın, gümüş hazırlattığı, ayrıca Hz. Yakup’a yoldaşlık etsin diye kardeşi Bünyamin’i de onunla birlikte gönderdiği bilgisi şöyle tahkiye edilir:

biŋ deve yüklendi ni‘met sīm ü zer
hem mücāvirlere çoḳ tāc kemer

[4507] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 230.
[4508] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 255-256.

biŋ kişi daḫı vėrdi ḫidmet-kār aŋa
pehlüvānlar her biri öŋden ṣoŋa

ibn-i yāmini daḫı bile ḳoşdı meger
atasıyla bile ol kān-ı şeker[4509]

Hadisenin devamında dile getirilen bir ayrıntıda, Hz. Yakup'un Mısır'da oğullarıyla beraber geçirdiği zamanın yirmi yedi yıl olduğu ayrıntısına yer verilir:

mıṣra gelenden berü ol şehr-yār
kim yigirmi yeddi yıl oldı ey yār[4510]

Yine eserdeki bir başka ayrıntıda, Hz. Yakup'un kervanının Mısır'dan çıktığında yedi duraklık mesafe boyunca Mısır'ın ileri gelenleri tarafından büyük bir merasimle uğurlandığı dile getirilir:

kim nebīler şāhı bindi merkebe
leşkeriyle hem yürüdi kevkebe

bindi mıṣr ehli mīr-i vezīr
söyledi kösiyle naġır

yeddi menzīl ol serveri getürdiler
leşker andan gėrü dönüp geldiler[4511]

[4509] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 257.
[4510] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 257.
[4511] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 257.

Aynı eserde, Oflu Bilâl Efendi'nin eseriyle benzer bir şekilde Hz. Yakup'un kardeşi 'Îs'in da Rûm ilinden Hz. Yakup'la eş zamanlı olarak memleketine döndüğü ve Hz. Yakup'un da memleketine döndüğü haberini aldığı belirtilir.[4512]

Eserde, kardeşi Hz. Yakup'un bir mağarada olduğu haberini alan 'Îs'in, kardeşini görmek için mağaraya geldiği,[4513] kardeşinin geldiği haberini alan Hz. Yakup'un her ne kadar onu görme iştiyakı olsa da çocukluğunda onu sıkıntıya soktuğu için utanarak Tanrı'ya, kardeşinin kendisini görmemesinden çekinip canını alması için yalvardığı Tanrı'nın da bu duayı kabul ederek Hz. Yakup'un canını aldığı dile getirilir:

vardı hādimler buna vėrdiler ḫaber
bu ḫaberden oldı ol zīr ü zeber

nitekim 'isā anda olmışdı melūl
kendünüŋ ṣuç ėtdügin bildi resūl

dėdi şimdi nice baḳam yüzine
munṭaẕıram gerçü ṭatlu sözine

ol ḥayāsından ḳatı oldı ḥacīl
bir münācāt etdi anda ol ḫalīl

el ḳaldurup dėdi ey settār-ı hū
'ālemin sırrı saŋa ẓāhir ḳamu

dilerim ki ol ḳarındaşım beni
görmeye ger utanuram ey ġanī

sen benüm rūḥımı ḳabż ėt bu zamān
görmeyem yā ben anı hey bu zamān

[4512] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 258-259.
[4513] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 259.

bunlara dėdi kim dėŋ gelsün revān
secdeye vardı kendi hemān

secdede ḳabż oldı ol şehr-yār
gör ne ḥikmet ḳılur ol perverdigār

girdi ʻisā içerü ḫoş şād-mān
gördi secdededür bir zamān

fikre vardı ki ne sırr oldı ʻaceb
eyledi ḳardaşı görmek ṭaleb

ḫoş yudurdı edeb bir yele şehr-yār
bir neçe yer ġār-ı lāle-zār

gördi kim sırr eylemiş ol rūḥ-ı pāk
āh feryād etdi ol dem derd-nāk

dėdi kim ey pādişāh lā-yezāl
bāḳī sensin kim saŋa yoḳdur zevāl

niçe yıldur ḥasretidüm ḳardaşa
ulu buldum ey ḳadīr-i ḫudā

dilerim ki ben daḫı maḳbūż olam
bunuŋla bu aralıḳda ḳalam

yüzin urdı anuŋ ol dem yüzine
doldurup ḥasret firāḳın gözine

anda teslīm oldı ol daḥı dar zamān

dehr-i ḫānedür ki vėrmez amān[4514]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere, Hz. Yakup'un öldüğünü gören kardeşinin de Tanrı'dan ölümü dilediği ve bu arzusunun gerçekleştiği belirtilir.

Yine eserdeki orijinal başka bir ayrıntıda, babasının öldüğü haberini mektup göndererek Hz. Yusuf'a haber verenin Bünyamin olduğu belirtilir.[4515]

Eserde son olarak Hz. Yusuf'un Bünyamin'den aldığı mektup sonrası Kenan iline gittiği ve babasının tabutunu gördüğü[4516] ifade edilirken Hz. Yakup'un cenaze töreni ve gömüldüğü yer hakkında bilgi verilmez.

Molla Câmî'nin anlatısında bu başlıkta ele alınan bir hadise yer almaz.

İlahî kaynaklardan Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Yakup'un ölümüyle ilgili dile getirilen ayrıntılar Yûsuf sûresinde değil, Bakara sûresinde yer almaktadır. Buna göre Hz. Yakup'un, ölmeden önce oğullarına, *"Oğullarım! Allah sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti. O halde sadece Müslümanlar olarak ölünüz"*[4517] şeklinde bir öğüt vererek onların Müslüman olarak ölmelerini vasiyet ettiği belirtilir.

Yine yukarıdaki ayetin devamındaki ayette de Hz. Yakup'un, oğullarına, *"Benden sonra kime kulluk edeceksiniz?"* şeklindeki sualine oğullarının, *"Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz ancak O'na teslim olmuşuzdur"* şeklinde cevap verdikleri görülür.[4518]

Tevrat'taki ayrıntılarda, Hz. Yakup'un Mısır'a geldikten sonra on yedi yıl burada yaşadığı ve ölümünün yaklaştığı zaman ise yüz kırk yedi yaşında olduğu bilgisi verilir.[4519]

[4514] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 259-260.
[4515] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 261.
[4516] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 261.
[4517] Kur'ân/2: 132.
[4518] Kur'ân/2: 133.
[4519] Tevrat/Başlangıç: 47: 28.

Yine Tevrat'ın bildirdiğine göre Hz. Yakup, ölümünün yaklaştığını anlayınca oğlu Hz. Yusuf'u yanına çağırarak ona, Mısır'da gömülmek istemediğini, kendisini Mısır'dan götürüp atalarının yanında gömmesini istediğini ilettiği belirtilir.[4520]

Tevrat'taki bilgilere göre, babasının hasta olduğu bilgisini alan Hz. Yusuf'un, oğulları Manasse ve Efraim'i yanına alarak babasının yanına gittiği ve burada babasının, kendisine ailesiyle ilgili çeşitli vasiyetlerde bulunduğu belirtilirken yine babasının, Hz. Yusuf'un iki oğlunu kutsayarak Tanrı'ya şükür duası ettiği ifade edilir.[4521]

Tevrat'ta, Hz. Yakup'un ölüm sahnesinde, bütün oğullarının yanı başında olduğu ve Hz. Yakup'un, oğullarından kendisini Hititli Efron'un tarlasındaki mağaraya -ki bu mağarada ataları Hz. İbrahim ve karısı Sara, Hz. İshak ve karısı Rebeka ve Hz. Yakup'un karısı Lea'nın kabirleri vardır- gömmelerini istediği belirtilir ve akabinde Hz. Yakup'un son nefesini verdiği görülür.[4522]

Hadisenin devamındaki Hz. Yusuf'un, babasının cenazesini mumyalatması ve bu mumyalatma işleminin kırk gün sürmesi şeklinde tahkiye edilen bilgilerin yalnızca Tevrat'ta yer aldığı ve mesnevilere aksetmediği görülür.[4523]

Hz. Yakup'un defnedilmesi hususunda Tevrat'ta verilen bilgilerde, Hz. Yusuf'la birlikte Firavun'un bütün hizmetkârlarının, Mısır'ın bütün önde gelen kimselerinin ve Hz. Yakup'un tüm ev halkının onun cenaze törenine katıldığı[4524] belirtilirken oğullarının, Hz. Yakup'un vasiyetine uyarak onu Kenan diyarındaki Hz. İbrahim'in, Hititli Efron'dan mezar yeri olarak satın aldığı Mamre önünde bulunan Makpela tarlasındaki mağaraya gömdükleri ifade edilir.[4525]

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde bu başlıkla ilgili nakledilen ilk rivayete göre Hz. Yakup'un, Mısır'da Hz. Yusuf'la yirmi dört yıl güzel bir ömür geçirdikten sonra

[4520] Tevrat/Başlangıç: 47: 29-30.
[4521] Tevrat/Başlangıç: 48: 1-16.
[4522] Tevrat/Başlangıç: 49: 29-31.
[4523] Tevrat/Başlangıç: 50: 2-3.
[4524] Tevrat/Başlangıç: 50: 7-9.
[4525] Tevrat/Başlangıç: 50: 12-13.

vefat ettiği, naaşının da vasiyeti üzerine Şam'a götürülüp babası Hz. İshak'ın kabrinin yanına defnedildiği ifade edilirken Hz. Yusuf'un, babasının defin işlemlerinde bizzat yer aldığı ve defin sonrasında yeniden Mısır'a döndüğü bilgisi verilir:

> *... Ya'kûb aleyhisselâm, Mısır'da Yûsuf aleyhisselâm ile birlikte yirmi dört yıl bir tatlı ömür geçirdikten sonra, vâsıl-ı Rahmân oldu. Vasiyyeti üzere nâş-ı sa'âdetleri Şâm'a nakil ile peder-i büzürgvârı İshâk aleyhisselâmın kabr-i şerîfleri yanında vedî'a-i hâk-i gufrân oldu. Yûsuf aleyhisselâm, bu hidmet-i mukaddesede bizzât bulunup peder-i azîzine son borcunu da îfâ buyurduktan sonra, yine Mısır'a avdetle...*[4526]

Eserde bu hususta ki son ayrıntının, Hz. Yakup'un vefatı esnasında Bakara suresi 133. ayette de yer aldığı şekliyle çocuklarına vasiyet kabilinden, kendisinin ölümünden sonra kime ibadet edecekleri hakkında bir soru sorduğu çocuklarının da yine aynı ayetin devamında yer aldığı şekliyle senin ve ataların olan Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. İshâk'ın ilahı olan tek Tanrı'ya ibadet edeceğiz şeklinde bir cevap verdikleri ifade edilir:

> *Nitekim Ya'kûb aleyhisselâm ahirete irtihâli sırada [Mâ ta'budûne min ba'dî] benim irtihâlimden sonra kime ibâdet edeceksiniz diye îrâd buyurdukları su'âle, evlâd-ı kirâmı: [Na'budu ilâheke ve ilâhe âbâ'ike ibrâhîme ve ismâîle ve ishâke] yolunda cevap verip...*[4527]

Süyûtî'nin tefsirinde, Hz. Yakup'un vefat edeceği zaman Hz. Yusuf'a, kendisini ataları Hz. İbrahim ve Hz. İshak'ın yanına defnetmesini vasiyet ettiği ifade edilirken Hz. Yusuf'un, Hz. Yakup'un vefatı üzerine naaşını haşerelerin ısırması ihtimaline karşı bir ilaç sürerek muhafaza ettiği ve böylelikle onu Şam'a götürdüğü belirtilir.[4528]

Aynı eserde, Ebu'ş-Şeyh'in Ebû Hureyre kanalıyla naklettiği bir rivayette, Hz. Yakup'un Mısır'a geldiğinde yüz otuz yaşında olduğu ve Mısır'da oğlu Hz. Yusuf'la otuz yıl yaşadığı bilgisi verilir.[4529]

[4526] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 373.
[4527] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 335-336.
[4528] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 203.
[4529] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 330.

Ebu'ş-Şeyh'in, Sâbit el-Bünânî'den naklettiği bir başka rivayette; Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'tan iki şey istediği belirtilirken bunlardan ilkinin, öldüğünde kardeşlerine kötü davranmaması, ikincisinin ise ataları Hz. İbrahim ve Hz. İshak'ın yanına gömülmek olduğu ifade edilir.[4530] Yine aynı rivayetin devamında, Hz. Yakup'un öldüğünde gözlerini kapatma görevini Hz. Yusuf'a verdiği ve Hz. Yusuf'un iki oğlunu takdis ettiği belirtilir.[4531]

Eserde Ebu'ş-Şeyh vasıtasıyla Ebû Bekr b. Ayyâş'tan nakledilen diğer bir rivayette ise Hz. Yakup vefat edince arkasından kırk ay boyunca ağıtçıların ağladığı belirtilir.[4532]

Eserde, bu husutaki son rivayet ise Mâlik b. Dînâr'dan nakledilen;

> *Elini omurga kemiğimin altına sok ve beni atalarımın yanına defnedeceğine dair Yakup'un rabbine yemin et. Ben amelde onlara ortak oldum, sen de beni onların kabirlerine ortak yap.*[4533]

şeklindeki rivayettir ve devamında Hz. Yusuf'un, babasının vasiyetine uyarak onu Kenan'a götürüp atalarının yanına defnettiği dile getirilir.[4534]

Taberî tarihinde bu başlıkta dile getirilen ilk ayrıntının, Hz. Yakup'un aile efradıyla birlikte Mısır'a geldikten sonra yedi yıl boyunca ailesi ile birlikte yaşadığı ve Mısır'daki sekizinci senesinde vefat ettiği şeklindeki bilgi olduğu görülür.[4535]

Aynı eserde, yine diğer İslami anlatılarla benzer bir şekilde Hz. Yakup'un ölmeden önce kendisine vasi olarak belirlediği ismin Hz. Yusuf olduğu ifade edilirken Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'tan vasiyet olarak ilkin ölümünün ardından kendisini atalarının yanına gömmesini istediği şeklindeki bilgiye yer verilir.[4536]

Hadisenin devamındaki bilgilere göre Hz. Yusuf'un, babası Hz. Yakup'un ölümü üzerine onu bir tabuta koyup atalarının toprağı olan Kenan diyarında gömdüğü

[4530] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 334.
[4531] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 334.
[4532] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 334.
[4533] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 334.
[4534] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 334.
[4535] Taberî, *a.g.e.,* s. 305.
[4536] Taberî, *a.g.e.,* s. 305.

belirtilirken Kenan'dan Mısır'a kardeşleri ile döndüğü şeklindeki bilgiden ise Hz. Yakup'un diğer oğullarının da cenaze merasiminde bulunduğu anlaşılır.[4537]

Tevrat'ta dile getirilen ayrıntıların bir kısmının mesnevilerdeki ayrıntılarla örtüştüğü görülürken tefsirlerde ve Taberî tarihinde dile getirilen ayrıntıların mesnevilerde bu başlıkta ele alınan ayrıntılarla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Dolayısıyla, mesnevilerde bu başlıkta yer verilen hadiselerin ilahi anlatıların esas alınarak oluşturulduğunu söylemek mümkündür.

2. 38. Züleyha'nın Hz. Yusuf'a İntizarı ve Hz. Yusuf'un Bu Hâli Görüp Züleyha'ya Acıması

Mesnevi şairleri tarafından ekseriyetle Züleyha'nın saraydan ayrıldıktan sonra uzun yıllar Hz. Yusuf'u kendi yaptırdığı sıradan bir evde dertle, kederle beklediği, bu bekleyiş zamanlarında kendisine Hz. Yusuf hakkında bilgi getirenlere bütün malını sarf ettiği, uzun yıllardır ibadet etmesine rağmen muradını kendisine veremediği belirtilen putlarına yüz çevirip onları kırması/satması ve sonrasında tek gerçek ilah olan Allah'a iman etmesi sayesinde yolunun Hz. Yusuf'la kesişmesi, Hz. Yusuf'un gördüğü manzara karşısında üzülüp Züleyha'ya yardım etmek istemesi şeklinde ele alındığı görülür.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin varyantında, bu hadiseye tafsilatlı bir şekilde yer verilir. Buna göre Hz. Yusuf, Mısır'a Aziz olduktan sonra ayda bir kez olmak üzere askerlerini de yanına alarak şehri dolaşmaya çıkar. Bu vakitlerin çoğunda da artık yaşlanmış, makam ve itibarını kaybetmiş olan Zeliha'nın oturduğu mahallin önünden geçer. Zeliha, her seferinde Hz. Yusuf'a seslenir ve kendisini ona göstermeye çabalar:

Zelīḫa żaʿīf oldı közi körmez
Ṭaʿām libās bulmaġa eli irmez
Ḳarı oldı Yūsuf anı körüp bilmez

[4537] Taberî, *a.g.e.,* s. 305.

Yūsufı hīç unutmaz bayık imdi

Yūsufuŋ͡g yolı üzre muḳīm oldı
‘Ömrin anda keçürem dip niyet ḳıldı
Bī-çāre Zelīḫaya ol ḫōş keldi
Şol yol üzre ‘ışḳı her dem artar imdi

Müdām ey yeŋ͡gi olduġunça
Tāzī kişnep leşker derlep keldüginçe
‘Azīz Yūsuf binip seyrān ḳılduġunça
Zelīḫa körüp yolda feryād ḳılur imdi

Zelīḫanıŋ͡g bu ḥālin Yūsuf bilmez
Zīrā ki Yūsuf aňa yaḳın kelmez
Anıŋ͡g üni ḳulaġına eşidülmez
Żarb naḳḳāre boru öküş çalınur imdi[4538]

Zeliha’nın kederli âşık olarak Hz. Yusuf’un yolunu intizarla beklediği zamanın, eserde kesin bir şekilde belirtilmediği görülse de Zeliha’nın bekleyişinin uzun sürdüğü açıktır:

Zelīḫa müdām maġbūn kirü döner
Köyündürür ḥasret otı baġrın yaḳar
Aġlayu Yūsuf sarı dāyim baḳar
‘Ale’d-devām ümîdin kismez imdi

Zelīḫa telim yıllar böyle ḳıldı
Bu ḥāl içre ser-gerdān ‘āciz oldı
Dapunduġı ṣanemden yüz döndürdü

[4538] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 231-232.

Benim ḥālim beyleyimiş bildim imdi[4539]

Ali'nin varyantında bu hususta ilginç diğer bir ayrıntı da Zeliha'nın tapındığı puttan yüzünü çevirmesi, yani ona tapınmayı bırakması hadisesidir. Buna göre puta tapınmayı bırakan Zeliha hidayete erer ve mümine olur. Eserde bu hadise Zeliha'nın ağzından söylenmiş beş kıtada dile getirilir:

Zelīḥa telim yıllar böyle ḳıldı
Bu ḥāl içre ser-gerdān 'āciz oldı
Dapunduġı ṣanemden yüz döndürdü
Benim ḥālim beyleyimiş bildim imdi

'Azīz idim ṭolġırıp 'āciz oldım
Yūsuf 'ışḳı sebebinden ẕelīl oldım
Aḥvālin saŋga keldüm ẓāhir ḳıldum
Senden meded yoġımış bildim imdi

Mıṣr içre ulu ḫatun olur idüm
'Ālemniŋg serverligin ḳılur idüm
Andan berü ma'būd seni bilür idüm
Hīç yerden rāḥatıň tegmez imdi

Bayıḳ Yūsuf benim ḳulum olur idi
'Ubūdiyyet Ṣamede ḳılur idi
Müdām Ṣamed ḫiẕmetine kelür idi
Ṣamed aňa mülket berdi imdi

Zelīḥa ṣaneme gümān ḳıldı
Ṣanemden kirü döndi mü'min oldı

[4539] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 232.

Ṣanemi ṣoydı uşatıp pāre ḳıldı
Ḥaḳīr ḳılıp bāzārda satar imdi[4540]

Puta tapmayı bırakıp mümine olan Zeliha, bu hâlden tam bir ay sonra yine Hz. Yusuf'un yolu üstünde ona, "*Yā Yūsuf benden yaŋ͡ga baḳġıl imdi*"[4541] diyerek seslenir. Allah'ın inayetiyle bu ses Hz. Yusuf'un kulaklarına ulaşır. Hz. Yusuf, Zeliha'nın yanına gider ve ona hacetinin ne olduğunu sorar. Zeliha da Hz. Yusuf'a bütün maruzatını anlatır:

Evvel ben seni satun aldım idi
Cümle mālım saŋ͡ga fedā ḳıldım idi
Seniŋ͡g 'ışḳıŋ͡gdan ḥayrān oldım idi
Bu künki kün bu ḥāle tüşdüm imdi

Cümle ketdi elimden ol öküş ni'met
Hīç ḳalmadı suw aldı māl mülket
Velīkin hīç suw almaz 'ışḳ ḥasret
'Ale'd-devām ġālib olur artar imdi

İḳrār ḳıldım ınandım bir Cebbāra
Hem ınandım sen Yūsuf peyġambere
Hīç gümānım ḳalmadı mü'minlere
Bi-ḥamdi-li'lah mü'min muḫliṣ oldum imdi[4542]

Eserin bundan sonraki kısmında Zeliha, Hz. Yusuf'a olan aşkını ve onun yüzünden çektiği ıztırapları anlatır. Hz. Yusuf bunun üzerine bu aşka bir delil istediği ve Zeliha'nın da delil olarak Hz. Yusuf'tan kamçısını istediği görülür:

[4540] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 232-233.
[4541] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 233.
[4542] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 234-235.

Zelīḫa aydur imdi yaḳın kilgil
Kerem ḳılıp ḳamçın͡gı banga virgil
ʻĀşıḳ irsem sen beni bellü bilgil
Degül irsem bu daʻvām bāṭıl imdi

Yūsuf aňa ḳamçısın sunu virdi
Bir āh ḳıldı ḳamçını kirü virdi
Ḳamçı oda tutaşmış yanar idi
Çü yandı Yūsuf elin köydürür imdi[4543]

Yukarıdaki manzumede Hz. Yusuf'a duyduğu aşkın hâlen aynı şiddetiyle devam ettiğini Zeliha, tek bir ahıyla kamçıyı alevler içinde bırakarak göstermektedir.

Hadisenin bu kısmında bir ayrıntı üzerinde durularak Zeliha'nın aşk ateşinin tam kırk yıldır devam ettiği belirtilir:

Zelīḫa aydur yā Yūsuf ınanduñ͡g mu
Ḳamçıñ͡ga od tutaşmış dañ͡gladuñ͡g mu
Kendü eliñ͡g yanduġın duymadung mu
Ḳırıḳ yıldır ol od beni yaḳar imdi[4544]

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'ye ait mesnevide bu başlıkta ele alınan; Zeliha'nın saraydan uzaklaştırılması, fakirleşmesi, yaşlanması, gözlerinin görmemesi, yıllarca Hz. Yusuf'un yolunu beklemesi, Hz. Yusuf'a sesini duyurma çabası, putundan yüz çevirip doğru yola girmesi, nihayetinde sesini Hz. Yusuf'a ulaştırması, Hz. Yusuf'a olan aşkını ispatlaması hadiseleri, Ali'nin eserinde olduğu gibidir. [4545]

[4543] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 236.
[4544] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 236.
[4545] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 225-228.

Haliloğlu Ali'nin varyantında bu başlıkta, Ali'ninkinden farklı olan iki hadise yer almaktadır. Bunlardan ilki, Zeliha'nın saraydan kovulunca otuz yıl boyunca Hz. Yusuf'un yolunu gözlediği şeklindeki bilgidir:

Pes otuz yıl aġladı
Âḫiri gözsüz oldı
Mâl gitdi derviş ḳaldı
Yürür şehirde dilenü[4546]

Bu hususdaki ikinci ve son farklılık ise, yıllardır taptığı ve Hz. Yusuf'a kavuştursun diye dualar ettiği putunu satıp sonrasında Müslüman olma hadisesidir ki Zeliha'nın, bahsi geçen bu putu üç bin altına sattığı ifade edilir:

Durup ḥâçını depdi
Üç biň altuna ṣatdı
Müslümân dinin dutdı
Bir Teňgriye inanu[4547]

14. yüzyıldaki Darîr'in varyantında Züleyha'nın saraydan uzaklaştırıldıktan sonra on sekiz yıl boyunca Hz. Yusuf'un aşkıyla ağıtlar yaktığı bilgisi verilir:

on sekiz yıl nevḥa ḳıldı ol tamām
gice gündüz 'ışḳıla aġlar müdām

yūsufı aňmaḳdan hānumānını
virdi varın terk ḳıldı cānını

her ki yūsufdan ḫaber virir idi
aňa ol genc ü güher virir idi

[4546] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 210.
[4547] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 226.

on sekiz yıl gice gündüz ol faḳīr
aġladı kim gözsüz oldı ḥaḳīr[4548]

Yukarıdaki manzumede, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'un yıllarca yolunu gözlediği ifade edilen Züleyha'nın, malını ve mülkünü ondan gelecek haberler uğruna harcadığı ve gözyaşı dökmekten gözlerinin görmez olduğu bilgilerinin verildiği görülür.

Aynı eserde, Züleyha'nın yıllar süren bekleyişi sırasında gayet yaşlandığı ve halk içindeki itibarını da kaybettiği bilgisi şöyle tahkiye edilir:

gitdi 'ömri gitdi ḥüsni gitdi māl
ḫalḳ içinde 'ışḳı ḳaldı pāy-māl[4549]

Yine diğer birçok anlatıda ortak tahkiyelerden olan Hz. Yusuf'un şehir içinde gezintiye çıkması ve yolunun Züleyha'nın bulunduğu evin yakınına uğraması, akabinde bir kocakarının, Züleyha'ya Hz. Yusuf'un geldiğini bildirmesi ve bunun üzerine Züleyha'nın, kocakarı yardımıyla Hz. Yusuf'un yanına götürülmesi şeklindeki ayrıntılara burada da benzer şekilde yer verildiği görülür.[4550]

Hadisenin devamında, yine ortak anlatılardan olan Züleyha'nın ağlayıp ah etmesi ve Hz. Yusuf'un bunu duyunca ağlayanın kim ve derdinin ne olduğunun sorulmasını istemesi hadisesi yer alır.[4551]

Eserde, adamlarından aldığı; ağlayanın kişinin Züleyha olduğu şeklindeki bilgiden hareketle Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın yanına giderek ona ahvalini sorduğu, içinde bulunduğu aşk hâlini tarif eden Züleyha'nın da Hz. Yusuf'tan aşkını talep ettiği

[4548] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 387.
[4549] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 486.
[4550] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 489-490.
[4551] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 490-491.

görülürken Züleyha'nın Hz. Yusuf'a olan aşkının şiddetini göstermek için Hz. Yusuf'tan kamçısını istediği ve tek bir ah ile kamçıyı tutuşturduğu bilgisi verilir.[4552]

Aynı yüzyılın bir diğer anlatısında Süle Fakîh'in de diğer birçok anlatıyla paralel bir şekilde, saraydan kovulan ve şehrin bir köşesinde yaşamaya başlayan Züleyha'nın, halk içinde itibardan düştüğünü, zenginliğinin kalmadığını, uzun yıllar boyunca Hz. Yusuf'tan haber bekleyerek bu yerde yaşadığını, bu zaman zarfında hem yaşlandığını hem de kör olduğunu tahkiye ettiği görülür.[4553]

Eserde, kesin bir zaman belirtilmeden Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un mutat olarak ayda bir kez geçtiği yol üzerinde uzun müddet onu beklediği ve bu bekleyiş esnasında da yanında yaşlı bir kocakarının ona refakat ettiği ifade edilir.[4554]

Süle Fakîh'in anlatısında da Darîr'de olduğu gibi, bir gün Hz. Yusuf'un geldiğini gören kocakarının, Züleyha'ya haber verdiği ve onu Hz. Yusuf'un önüne getirdiği ifade edilirken bu sayede Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a seslenip kendisini fark etmesini sağladığı dile getirilir:

Bir gün oldı Yūsuf atlandı gelür
Ol ḳarıcuḳ anı ıraḳdan görür

Yügürdi geldi Zelīḫāyı girü
İtdi uş Yūsuf geldi ṭur örü

Ṭurdı Zelḫā ol ḳarı elin alur
Yide yide Yūsuf öñine varur

İtdi uş geldük Yūsufuñ öñine
Ne çāreñ varısa eylegil yine

Zelḫā daḫı iki elin ḳaldurur

[4552] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 492-493.
[4553] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 298-299.
[4554] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 321.

Yā Yūsuf dir gör ḥālümi çağırur

Miskīn oldum didi āḫir gör beni
İrdi Yūsufuň ḳulaġına üni[4555]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un duyduğu bu ses karşısında, sesin sahibine acıyarak dileğinin verilmesini buyurduğu belirtilirken askerlerin aramasına rağmen Züleyha'yı bulamadığı ve Züleyha'nın da kederli bir şekilde eve döndüğü ifade edilir.[4556]

Ali ve Haliloğlu Ali'nin eserlerinde olduğu gibi Süle Fakîh'in eserinde de yıllardır taptığı putun kendisine hiçbir konuda yardımının dokunmadığını gören Züleyha'nın, putunu ayaklar altına aldığı[4557] tahkiye edilirken devamında Züleyha'nın Hz. Yusuf'un Rabb'ine inanmayı seçtiği ve geçmiş günahlarından tövbe edip putunu sattığı dile getirilir:

Ma'būd oldur ki ḳula rızḳın virür
Herbirini ḥāllü ḥālince bilür

Yiri gögi yaradan oldur ebed
Andan artuḳ ne ebed var ne aḥad

Aňa ṭapan maḳṣūdına irişür
Anı seven anuňıla bilüşür

Yūsuf aňa ṭapduġı-çün ol 'azīz
Ḳulumiken eyledi Mışra 'azīz

Ben daḫı ṭapsına aňa yüz urup

[4555] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 322-323.
[4556] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 323.
[4557] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 324.

Dilese ne ḥācet andan yalvarup

Ol ḳapuya varan olmaz bī-ümīd
Ben daḫı uş bağladum aňa ümīd

Bunı didi çökdi dizi üstine
Didi uş geldüm saňa yā rabbenā

Şimdiye degin seni bilmezidüm
Anuň içün bunca günāh işledüm

Şimdi geldüm uş seni ḳıldum ṭaleb
Baňa daḫı dilegüm vir ey Çalab

Bunı dir Zelḫā şehādet getürür
Putınuň boynına ip ṭaḳdı sürür

Girü ḳalan putını ilter ṣatar
'Işḳı islām dīni yolını dutar[4558]

Hadisenin devamında, kendisine Hz. Yusuf'un Rabb'ini Rabb belleyen Züleyha'nın, yine bir gün Hz. Yusuf'un geldiğini işitince onun yoluna çıktığı ve ona seslendiği belirtilirken bu seferki seslenişte, sesinin Hz. Yusuf'a ulaştığı görülür.[4559]

Eserde, Züleyha'yı gören Hz. Yusuf'un, onu tanıyamadığı ve hâline acıdığı bu yaşlı kadına nasıl yardımcı olabileceği yollu bir soru sorduğu şeklindeki ayrıntı ise şöyle dile getirilir:

Baḳdı Yūsuf Zelḫāyı anda görür
Gördi bir gözsüz ḳarı yolda ṭurur

[4558] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 325-326.
[4559] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 326.

Yūsuf eydür niye çaġırduň baňa
Yā ḳarıcuḳ sözüňi söyle baňa

Yoḳsulısaň saňa altun vireyim
Yalınısan saňa ṭon geydüreyim

Yoḳsa gile mi idersin kimseden
Söyle sözüňi işidem didi ben[4560]

14. yüzyıldaki Garîb'in varyantında, diğer birçok varyanta benzer şekilde bir tahkiyeyle saraydan ayrıldığı belirtilen Züleyha'nın, Hz. Yusuf'la karşılaşma umuduyla Hz. Yusuf'un geçtiği yol üzerine bir ev yaptırdığı ve geçen zaman içinde ise hem yaşlandığı hem de fakirleştiği bilgisi verilir.[4561]

Diğer birçok anlatıda da değişik zaman aralıklarıyla Mısır şehrini atıyla dolaşmaya çıktığı ifade edilen Hz. Yusuf'un, Garîb'in anlatısında da Mısır ahalisinin hâlini görmek için yılda bir kez şehrin sokaklarına çıktığı ifade edilir:

Yılda bir kez Yūsuf da çıḳar-ıdı
Ẓālimi maẓlūmı hep yoḳlar-ıdı

Ṣorar-ıdı kimse hīç ẓulm itdi mi
Ḥaḳḳ'ı ḳoyup bāṭıl işe gitdi mi[4562]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un askerlerinin gürültüsünü duyan Züleyha'nın bastonuna dayanıp güç bela Hz. Yusuf'a, *"Yā Yūsuf dir e benüm*

[4560] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 326-327.
[4561] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 604-605.
[4562] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 606.

ḥālümi/Ḳaldım ayaḳlarda alġıl elümi”[4563] şeklinde seslense de bu ilk seslenişinde sesini Hz. Yusuf’a duyuramadığı görülür. [4564]

Züleyha’nın, sesini Hz. Yusuf’a ulaştıramaması üzerine, diğer birçok anlatıda olduğu gibi, evine dönüp putunu yerlere fırlattığı ve tekmelediği ifade edilirken putuna tapmaktan vazgeçip Hz. Yusuf’un Tanrı’sına tapmaya karar verdiği ve geçmiş günahları için Tanrı’dan mağfiret dilediği belirtilir.[4565]

Aynı eserde, artık iman sahibi olan Züleyha’nın Tanrı’dan ilk isteğinin Hz. Yusuf’a kavuşmak olduğu dile getirilirken Tanrı’nın, Züleyha’nın bu talebini kabul ettiği ise şöyle tahkiye edilir:

Şimdi ki īmān getürdüm ben saňa
Dilerem maḳṣūdumı virgil baňa

Bunı didi Zelḫa īmān getürür
Ḥaḳ te‘ālā maḳṣūdın aňa virür[4566]

Garîb’in varyantında da Darîr ve Süle Fakîh’in varyantlarında olduğu gibi artık çokça yaşlanmış ve güçten düşmüş Zeliha’nın, Hz. Yusuf’un geçtiği yola çıkabilmek için bir kocakarıdan yardım aldığı ayrıntısına yer verildiği görülür:

Yine bir gün Yūsuf atlandı gelür
Zelḫa bir ḳarıcığı ister bulur

Ol ḳarıya luṭf kerem eyle didi
Beni Yūsuf yolına ilet didi

[4563] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 607.
[4564] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 607.
[4565] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 606-609.
[4566] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 609.

Zelḫa'nuň ḳarı yapışdı eline
İledür anı Yūsuf'uň yanına[4567]

Anlatıda Zeliha'nın, Hz. Yusuf'a seslendiği sahnede, diğer anlatılarla benzer şekilde Hz. Yusuf'un, Zeliha'yı tanıyamadığı ve ona acıyarak kendisinden isteğinin ne olduğu şeklinde bir soru sorduğu, Zeliha'nın da bunun üzerine kendisini tanıttığı, içinde bulunduğu perişan ahvali tarif ettiği uzunca bir anlatımla ifade edilir.[4568]

Eserde son olarak diğer birçok eserde de yer verilen Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a olan aşkını ispat için Hz. Yusuf'un kamçısını eline alıp bir kerecik ah ederek kamçıyı yakması ayrıntısına da yer verildiği görülür.[4569]

14. yüzyılın bir diğer anlatısında Şeyyâd Hamza'nın da diğer anlatılarda olduğu gibi Zeliha'nın hâlini anlatırken onun; yoksullaştığı, ağlamaktan gözlerinin görmediği gibi ayrıntılarla Zeliha'yı tarif ettiği görülür.[4570]

Aynı eserde, yine diğer birçok eserde de yer verilen Zeliha'nın, Hz. Yusuf'un geçtiği yol üzerine bir ev yaptırdığı ve orada bulunan bir kadından Hz. Yusuf'un geçmesi hâlinde kendisine haber vermesini istediği şeklindeki ayrıntılara yer verilir.[4571]

Hadisenin devamında, bahsi geçen kadının Zeliha'ya, Hz. Yusuf'un geldiği bilgisini verdiği, onu elinden tutarak Hz. Yusuf'un yanına kadar götürdüğü bilgisi verilirken bu ilk seslenişte Hz. Yusuf'a sesini ulaştıramadığı ifade edilen Zeliha'nın, evine dönüp muradını gerçekleştirmesine fayda sağlamayan putunu kırarak bir olan Allah'a iman ettiği dile getirilir.[4572]

[4567] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 610.
[4568] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 610-615.
[4569] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 617.
[4570] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 199.
[4571] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 199.
[4572] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 201.

Şeyyâd Hamza'nın anlatısında da Zeliha'nın, sesini Hz. Yusuf'a ulaştırabilmesi ve fark edilmesi, Allah'a iman etmesinden sonra gerçekleşir. Buna göre, sesinin Hz. Yusuf'a duyuran Zeliha, ona *"eytdi yūsuf gitme ṭur sözüm ėşit/ḥālümi gör esirgeyesin bir ėşit"*[4573] şeklinde hitap ederek ondan, durumuna acımasını bekler.

Yine diğer eserlerde yer verilen; Hz. Yusuf'un, Zeliha'yı tanıyamadığı şeklindeki ayrıntıya burada da yer verildiği görülürken Zeliha'nın kendini tanıtması ve akabinde Hz. Yusuf'a olan aşkınının mertebesini göstermek için ondan kamçısını alıp tek bir ahıyla kamçıyı tutuşturması şeklindeki ayrıntılara da diğer eserlerdeki tahkiyeyle benzer şekilde yer verilir.[4574]

15. yüzyıl anlatılarından Tebrizli Ahmedî'de de diğer anlatılarda olduğu gibi saraydan kovulan Zeliha'nın bütün zamanını, Hz. Yusuf'a ve ondan gelecek haberlere ayırdığı, bu uğurda fakirleştiği[4575] ifade edilirken saraydan ayrılmasının üzerinden ise on sekiz yıl geçtiği ayrıntısı dile getirilir:

On sekiz yıl geçdi devr-i rûzgâr
Ḳan yaş dökerdi gözünden lâle-zâr[4576]

Aynı eserdeki başka bir ayrıntıda, diğer eserlerle paralel bir şekilde Zeliha'nın, geçen zaman içinde yaşlandığı ve ağlamaktan gözlerinin görmediği bilgisi verilir.[4577] Yine eserde, Hz. Yusuf'un, Zeliha ile karşılaşması ve onun hâline acıması şeklindeki ayrıntılara ise yer verilmediği görülür.

Aynı yüzyıldaki Çâkerî'nin varyantında, Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un özlemiyle onun geçtiği güzergâha bir ev yaptırdığı ve yaptırdığı bu evin ise kamıştan olduğu bilgisi verilir:

Züleyḫā'nuň çü hicri irdi cāna

[4573] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 201.
[4574] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 203.
[4575] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 56a-56b.
[4576] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 56b.
[4577] Tebrizli Ahmedî, *a.g.e.,* yk. 56b.

Reh-i Yūsuf'da neyden yapdı ḫāne[4578]

Çâkerî'nin anlatısında Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un geldiğini onun kişneyen atının sesi sayesinde anladığı ve Hz. Yusuf'un yanına kimsenin yardımı olmadan yalnız başına gittiği ayrıntısına şöyle yer verilir:

İşidildi ṣahīl-i esb-i Yūsuf
Züleyḫā ṭaşra çıḳdı bī-tevaḳḳuf

Cigerden ney gibi eyledi feryād
Didi ey şāh-ı 'ādil ḳıl baňa dād

Süvār olup giderken ol yegāne
İrürdi bāng-i leşker āsumāna

Mübārizler yürürdi dūş-ber-dūş
Ṣahīl-i esb ile ṭolmışdı her gūş

O ġavġādan işitmezlerdi sözin
Ne kimse gösterürdi raḥm yüzin

Dili nevmīd olup ṣad-pāre oldı
Ararken çāre ol bī-çāre oldı

Göňül derdinden itdi āh [ü] feryād
Didi derdā ki bir dem olamadum şād

Dönüp geldi çü miḥnet-ḫānesine
Ol urdı cān u dil keşānesine[4579]

[4578] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 367.
[4579] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 377-378.

Yukarıdaki manzumede, diğer eserlerde de dile getirilen, ilk seferde Züleyha'nın sesinin Hz. Yusuf'a ulaşmaması hadisesine yer verildiği görülür.

Hadisenin devamında, yine diğer birçok anlatının da ortak tahkiyesi olan, Züleyha'nın evine dönüp muradına erememesinin ve başına gelen bütün kötü hadiselerin müsebbibi olarak putunu göstermesi, sonrasında putunu kırıp, geçmişteki günahları için tek olan Tanrı'dan mağfiret dilediği ve ona iman getirdiği ayrıntılarına yer verildiği görülür.[4580]

Eserde; Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a ikinci seferde sesini ulaştırabilmesinin, tek ve gerçek olan Tanrı'ya iman etmesi sonrasında gerçekleştiği belirtilir:

Ḫüdāvendā du'āmı sen revā ḳıl
Göricek nūrumı yine 'aṭā ḳıl

Dilümde ḳalmaya dāġ-ı te'essüf
Temāşā-gāhum ola bāġ-ı Yūsuf

Geçerken yoldan ol Mıṣr-ı dile şāh
Fiġān idüp yine dutdı ser-efgende

K'iden ol baňadur sulṭān-ı bende
Dola yol üzre şimdi ser-figende

Bulupdur bende vü miskīn ü muḥtāc
Ḫüdā'dan 'izz ü cāh ü Ḫüsrevî tāc

Bu sözden çün pür oldı gūş-ı Yūsuf
Hemān gitdi başından hūş-ı Yūsuf[4581]

[4580] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 378-379.
[4581] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 380.

Hadisenin devamında, Züleyha'nın Hz. Yusuf'la yüz yüze geldiği sahnede, karşısındaki fakir, kambur, gözleri görmeyen ve yaşlanmış kişinin Züleyha olduğunu anlayan Hz. Yusuf'un gözlerinden yaşlar akıttığı, bu esnada ismini Hz. Yusuf'un ağzından duyduğu belirtilen Züleyha'nın da düşüp bayıldığı şeklindeki ayrıntılar dile getirilir.[4582]

15. yüzyıldaki bir diğer anlatıda Hamdullah Hamdî'nin diğer birçok anlatıda olduğu gibi bu başlığın başlatıcı unsurları olarak Züleyha'nın saraydan uzaklaştırılması sonrasında bütün bir ömrünü ve çabasını Hz. Yusuf'tan gelecek haberlere vakfettiğini, bu uğurda fakirleştiğini; geçen zaman içerisinde yaşlandığını, gözlerini kaybettiğini ve etrafında hiç kimsenin kalmadığını dile getirdiği görülür.[4583]

Yine Hamdî'nin anlatısında, Çâkerî'nin anlatısında olduğu gibi Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan haber almak için onun geçtiği yol üzerine yaptığı evin kamıştan olduğu ayrıntısı dile getiririlir:

Haber-i yārı bilmege geh gâh
Yaptı neyden yolunda menzil-gāh

Perde-i neyde tâ nevâlar ede
Yâra ol perdeden nidâlar ede

Kûy-ı dilberden erse bâd-ı sabâ
Nây içinde bulurdu zevk ü safâ

Hem-dem olurdu ol sabâ ile
Karşı varırdı merhabâ ile

Yârdan ayrı âh ile vâhı

[4582] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 382-383.
[4583] Hamdî, *a.g.e.*, s. 376-378.

Ayrı ayrı yakardı her nâyı

Kılsa pîrâne nâle niteki çeng
Her taraftan ederdi ney-âheng[4584]

Aynı eserde, Hz. Yusuf'un zaman zaman Züleyha'nın bulunduğu mahalden geçtiği, bu geçişlerin bazısında Hz. Yusuf'un bulunmayıp yalnızca askerlerinin bulunduğu ve Hz. Yusuf'un bulunmadığı böylesi zamanlarda ahalinin, Züleyha'yı Hz. Yusuf geldi yalanıyla kandırmaya çalıştıkları, Züleyha'nın ise bu yalana Hz. Yusuf'un kokusunun kendisine gelmediği için inanmadığı ayrıntısı verilir.[4585]

Yine diğer birçok eserde dile getirilen, Züleyha'nın, putuna secde edip muradı olan Hz. Yusuf'u ondan talep etmesi, akabinde Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın bulunduğu mahalden geçmesi fakat Züleyha'nın, sesinin Hz. Yusuf'a ulaşmamasının ardından evindeki putunu kırıp ve Hz. Yusuf'un Tanrı'sına iman etmesi hadiselerine burada da benzer şekilde yer verildiği görülür.[4586]

Hadisenin devamında, tek Tanrı'ya iman ettiği belirtilen Züleyha'nın, Tanrıdan Hz. Yusuf'un yüzüne görmek istemesinin Tanrı tarafından kabul edildiği ve Züleyha'nın sesinin, bu sefer Hz. Yusuf'a ulaştığı bilgisi verilirken yine diğer eserlerde de dile getirildiği gibi Hz. Yusuf'un ilkin Züleyha'yı tanımadığı ifade edilir.[4587]

Eserde son olarak içine düştüğü hâli ve çektiği sıkıntıların safahatını Hz. Yusuf'a anlattığı belirtilen Züleyha'yı tanıyan Hz. Yusuf'un çok üzüldüğü bilgisi verilir.[4588]

[4584] Hamdî, *a.g.e.*, s. 379.
[4585] Hamdî, *a.g.e.*, s. 380.
[4586] Hamdî, *a.g.e.*, s. 381-383.
[4587] Hamdî, *a.g.e.*, s. 384-386.
[4588] Hamdî, *a.g.e.*, s. 386-387.

Bu yüzyılın bir diğer anlatısında Hatâyî-i Tebrizî'nin de diğer eserlerde olduğu gibi; Zeliha'nın saraydan ayrıldıktan sonra yaşlandığı, kör olduğu, fakirleştiği ve halk içinde itibarını kaybettiği bilgisini verdiği görülür:

Zelḫā ol dem ḳarımıldı kör idi
Kimse baḳmazdı yüzine ḫor idi

Bir kilim geymiş oturmış ol ḫatun
Āh idende 'arşa yeterdi tütün[4589]

Aynı anlatıda, Hz. Yusuf'un Mısır'a padişah olduğu bilgisini alan Zeliha'nın, şimdiki hâlini ve önceki kudretli hâlini, Hz. Yusuf'un padişahlığı üzerinden mukayese ederek felekten şikâyet ettiği şeklindeki ayrıntıya şöyle yer verilir:

Ṣoňra bir gün ṣordı Yūsuf ḥālini
Didi bir eydüň anuň aḥvālini

Didiler kim Yūsuf oldı pādişāh
Gitdi ḥüsnüň oldı ol taḫtında şāh

Zelḫā ol dem çekdi bir āh aġladı
Āb-ı çeşmin yüzi üste baġladı

Didi nā-merd dünyā bir dem var idi
Ol ulu devlet benümle yār idi

Ol 'azīz baḫtım başımda tāc idi
Eşigümde niceler muḥtāc idi

Rūzgār devrinde devrānım idi

[4589] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 222.

Cümle ʻālem ḫalḳı ḫayrānım idi

Bāġ-ı ḥüsnüm baġçesi gül-zār idi
Gül yüzümi görmege gün zār idi

Gül-i maḳṣūdum cihānda rām idi
Her murādım var idi ber-kām idi

Rūzgār almış elimden baḫtımı
Özgeler almış oturmuş taḫtımı

Ayruḳ olmış şehrimize pādişāh
Bir şikeste göňlümi sormaz o şāh

Bu cihān-ı bī-vefā gör neyledi
Devleti hem baḫtı benden eyledi

Dād elinden ey zamāne dād dād
Olmadum devrinde ben bir laḥẓa şād[4590]

Hadisenin devamında, yukarıdaki mukayeseden yaptığı çıkarımla kendi putunun hiçbir işe yaramadığına kanaat getiren, Hz. Yusuf'un Tanrı'sının ise onu kulluktan padişahlığa yükselttiğini anlayan Zeliha'nın, kendi putunu yerlerde sürüdüğü, sonrasında sattığı belirtilirken bütün bunların nihayetinde Allah'a iman edip Müslüman olduğu, diğer birçok anlatıya benzer şekilde Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatısında dile getirilen ayrıntılardandır.[4591]

Hatâyî-i Tebrizî'nin eserinde, diğer anlatılardan farklı olarak Zeliha'nın saraydan ayrılırken yanına üç halayığını aldığı ve bunlardan Hz. Yusuf ile ilgili hadiseleri sorup öğrendiği belirtilir:

[4590] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 223.
[4591] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 224.

Taḫt u tāc mülk ü māl gitmiş yele
Üç kenīzek saḳlamışdı ol bile

Ḫıdmet içün anları saḳlar idi
Hem olar ḥaḳdaş ḥaḳḳın ḥaḳlar idi

Onlara eydür Yūsuf hīç yana dir
Geşte çıḳmaz mı o hīç seyrāna dir

Onlar eydür hem anı sevdā dutar
Bir nice günden fîlān yirden öter

Zelḫā eydür aparuň anda beni
Bir kere baş ed görem ben tā anı[4592]

Zeliha'nın, diğer birçok anlatıda Hz. Yusuf'un geldiği zamanı kendisine bildirmesi için bir kocakarıdan yardım aldığı belirtilmekteyken yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere bu anlatıda, yanında bulunan halayıklarından yardım istediği görülür.

Diğer anlatılarda yer verildiği gibi burada da Zeliha'yla Hz. Yusuf'un karşılaştıkları sahnede Hz. Yusuf'un, Zeliha'yı tanımadığı belirtilir.[4593]

Eserde son olarak yine diğer birçok anlatıda dile getirilen Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un kamçısına dokunup ah etmesiyle kamçının tutuşup yanması hadisesine yer verildiği görülürken Züleyha'nın Hz. Yusuf'a duyduğu aşkın ise kırk bir senedir devam ettiği şeklindeki önemli bir ayrıntıya da yer verildiği görülür:

Dutdı Yūsuf ḳamçını ol ḳarıya
Zelḫā ḳûh itdi o ḳamçı saruya

[4592] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 224-225.
[4593] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 226-227.

Nefesi yandurdı ḳamçısın o dem
Kim oda dönmüşdi anuň göňli hem

Sapına dek ḳamçı yandı ol zamān
Saldı elinden sapın Yūsuf revān

Zelḫā eydür ben bu odı ḳırḳ bir il
Beyle saḳladım göňülde bellü bil[4594]

16. yüzyılda Bağdatlı Zihnî'nin anlatısında da diğer anlatılarla paralel bir tahkiyeyle bu hususta ilk olarak saraydan uzaklaştırılan Züleyha'nın fakirleştiği, çok yaşlandığı, kamburlaştığı, gözlerinin görmediği şeklindeki bilgilerin verildiği görülür.[4595]

Aynı eserdeki bir başka ayrıntıda, Çâkerî ve Hamdullah Hamdî'nin anlatılarında olduğu gibi Züleyha'nın kamıştan bir ev yaparak o evde kederler içinde yaşadığı ifade edilir.[4596]

Bağdatlı Zihnî'nin eserinde, yine diğer birçok eserde de dile getirilen şekilde Züleyha'nın, putuna ibadet ederek Hz. Yusuf'a kavuşmak istediğini bildirmesi ve akabinde Hz. Yusuf'un yoluna çıkıp çokça uğraşmasına rağmen sesini ona ulaştıramaması üzerine evine dönüp putunu kırdığı, sonrasında kendisine Rab olarak Hz. Yusuf'un Tanrı'sını seçip O'ndan geçmiş günahları için mağfiret talep ettiği şeklindeki ayrıntılar tahkiye edilir. [4597]

Yine bu anlatıda da diğer birçok anlatıda olduğu gibi Züleyha'nın, sesini Hz. Yusuf'a duyurmasının, Allah'a ettiği münacat sonrasında gerçekleştiği görülür:

İlāhī eyledüm çoḳ terk-i 'ādet

[4594] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 229.
[4595] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 495-498.
[4596] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 499.
[4597] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 504-509.

Büte siz var-iken ḳıldum ʻibādet

Göñülden şükr kim aġyārı kesdüm
Büti ṣındurdum u zünnārı kesdüm

Ne kim itdümse ʻiṣyān u ḫaṭādan
Anı ʻafv eyle iḥsān u ʻaṭādan

Eger ṣarf-ı naẓar ḳıldumsa senden
Baṣar nūrını alduň sen de benden

Yine ol nūr çeşmüm rūşen itsün
Dil-i ġamnākümi açsun şen itsün

Açılsın tāze bāġ olsun derūnum
Yiter cūy oldı eşk-i lāle-gūnum

Cemāl-i yār ḳılsun çeşmi gülzār
Niçe bir yārsuz bu nāle-i zār

Bu resme ʻarż idüp Ḥaḳḳ'a münācāt
Cenāb-ı Ḳāżiyü'l-Ḥācāt'a ḥācāt

Viṣāl-i yārı istidʻā ḳılurdı
Geçen ʻiṣyānı istiġfār ḳılurdı

Çü kerr ü ferle Yūsuf ḳıldı ʻavdet
Gedāsına ṣalup ẓıll-ı ʻināyet

Niyāzın diňleyüp ol nev-niyāzuň
Görüp te'ṣīrini sūz u güdāzuň

Ḥayādan terledi ġāyet utandı
Acıdı ol faḳīre bağrı yandı

Birine ḳullarından itdi fermān
Ki olur münteşir çün ehl-i dīvān

O miskīni ki düşmen görse acır
Getür ḳıl ḫalvet-i ḫāṣumda ḥāżır

Ki ḥālinden idüp bir şemme taḳrīr
Nedür kim fehm idem āhında te'ṯīr[4598]

Züleyha'nın hâline acıyıp sarayına davet eden Hz. Yusuf'un, Züleyha ile karşılaştığı sahnede Züleyha'nın serencamını[4599] dinledikten sonra onun hâline acıyıp gözyaşı döktüğü bilgisi de eserdeki önemli ayrıntılardandır:

Teraḥḥum ḳıldı aḥvāline anuň
Sözinden ağladı ol nā-tüvānuň

Ḫitāb idüp didi kim ey Züleyḫā
'Aceb günlerde ḳalmışsın dirīġā

Hilāl itmiş felek bedr-i tamāmuň
İki bükmiş nihāl-i ḫoş-ḫırāmuň

Ruḫuň berg-i gül-i efsürde olmış
Dehānuň ġonce-i pejmürde olmış[4600]

[4598] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 508-509.
[4599] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 512.
[4600] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 413.

Bu yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin mesnevisinde, uzun yıllar boyunca Hz. Yusuf'un yolunu gözlediği ifade edilen Züleyha'nın, bu zaman zarfında kamburlaştığı, gözlerinin görmez olduğu; malını mülkünü Hz. Yusuf'tan haber verenlere dağıtarak fakirleştiği belirtilirken Hz. Yusuf'un geçtiği yol üzerine kamıştan, küçük bir ev yaptırdığı ifade edilir.[4601]

Aynı tahkiyede, Hz. Yusuf'un zaman zaman askerlerini de yanına alarak şehri dolaştığı şeklinde bir bilginin verdiği görülürken Züleuha'nın da her ne zaman Hz. Yusuf böyle bir gezintiye çıksa ve onun atının sesini duysa yoluna çıkıp gözyaşı döktüğü dile getirilir.[4602]

Züleyha'nın yine bir gün Hz. Yusuf'un atının kişnemesini duyup Hz. Yusuf'un güzergahı üzerine çıktığı ve sesini Hz. Yusuf'a duyurmaya çalıştığı, atların koşturmasından ve insan kalabalığından sesini duyuramaması üzerine kulübesine döndüğü, kendisini emeline ulaştıramayan putuna ibadet etmenin anlamsızlığını iyice anladığı, bütün sıkıntılarının sorumlusu addederek putunu parçalara ayırdığı ve gözyaşlarıyla abdest alıp, Hakk'a yönelip münacatta bulunduğu bilgileri verilir.[4603]

Hadisenin devamında, münacatında Allah'tan hem gözlerinin yeniden görmesini hem de Hz. Yusuf ile vuslatı talep ettiği anlaşılan Züleyha'nın, bir müddet sonra Hz. Yusuf'un geldiğini duyarak yola çıktığı ve Allah'a şükür duası ederken sesinin Hz. Yusuf'un kulağına kadar ulaştığı[4604] ifade edilirken Hz. Yusuf'un, duyduğu sözlerden çok etkilenerek bu zakire kişiyi sarayına getirmeleri için kullarına emir verdiği bilgisi eserde şöyle tahkiye edilir:

Ne söz kim söyledi Yūsuf işitdi
O sözler sūzı key te's̲īr itdi

[4601] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 712-714.
[4602] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 714-717.
[4603] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 718-721.
[4604] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 720-721.

Didi bir ḳula bu tesbīḥ-ḫᵛānı
Ki bende ḳomadı tāb ü tüvānı

Alup ḥürmetle ḫalvet-ḫāneme gel
Ṣorup ḥālin ḳıldum müşkilin ḥal

Anuň emrini ol ḳul tutdı ʻālī
Aluban gitdi ol āşüfte-ḥāli[4605]

Aynı anlatıda, huzuruna getirilen Züleyha'yı ilkin tanıyamadığı ifade edilen Hz. Yusuf'un ona kim olduğunu sorduğu, aldığı cevaptan karşısındaki kadının Züleyha olduğunu anlayayınca da gözyaşlarına boğulduğu bilgisi verilir.[4606]

16. yüzyıldaki Gubârî'nin varyantında, bu başlıkta ele alınan hadiselere yer verilmez.

Aynı yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında, diğer eserlerle benzer şekildeki bir tahkiyeyle Züleyha'nın saraydan uzaklaştırılması sonrası elindeki bütün varlığını, Hz. Yusuf'tan haber getirenlere dağıttığı, böylelikle fakirleştiği; çektiği aşk acısından kamburlaştığı, ağlamaktan gözlerini kaybettiği, güzelliğini yitirdiği ve halk içinde itibarının kalmadığı şeklindeki ayrıntıların dile getirildiği görülür.[4607]

Yine Şerîf'in anlatısında, Züleyha'nın saraydan ayrıldıktan sonra bir köşede on sekiz yıl boyunca Hz. Yusuf'u beklediği ayrıntısı şöyle tahkiye edilir:

ʻIşḳ-ıla derdinden aġlar zâr zâr
Bir bucaḳda on sekiz yıl bî-ḳarâr[4608]

[4605] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 721-722.
[4606] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 722-723.
[4607] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 229.
[4608] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 231.

Hadisenin devamında dile getirilen diğer ayrıntılarda, Hz. Yusuf'un Mısır'da haftanın iki günü gezmeye çıktığı belirtilirken böyle gezintilerin birinde yolunun, Züleyha'nın bulunduğu bölgeye uğradığı, Züleyha'nın da eski zamanlarından kalma bir hizmetçisinin yardımıyla Hz. Yusuf'un yanına iletildiği ve böylelikle sesini Hz. Yusuf'a ulaştırabildiği ifade edilir.[4609]

Eserde Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın sesini işittikten sonra yanına gönderdiği askerlerinden, ağlayan kadının Züleyha olduğu bilgisini aldığı ve Züleyha ile yüz yüze geldiğinde ona adıyla seslenmesi üzerine Züleyha'nın bayıldığı şeklindeki ayrıntıya yer verilirken Züleyha'nın ayılmasının üzerine Hz. Yusuf'un, Züleyha'ya kendisinden bir isteği olup olmadığını sorduğu tahkiye edilir.[4610]

Şerîf'in eserinde de çoğu eserdeki gibi son olarak Hz. Yusuf'a olan aşkının ne ölçüde olduğunu göstermek isteyen Zeliha'nın, Hz. Yusuf'un kamçısının ucuna dokunup bir kerecik ah ederek kamçıyı tutuşturduğu ve Hz. Yusuf'un, kamçısını yere atmak zorunda kaldığı bilgisi verilir.[4611]

16. yüzyılın bir diğer anlatısında, Taşlıcalı Yahya'nın da diğer birçok anlatıda olduğu gibi bu başlıktaki hadiseyi anlatmaya Zeliha'nın, Aziz'in ölümü üzerine saraydan uzaklaşması, elindeki bütün malını Hz. Yusuf'tan haber getirenlere dağıtarak fakirleşmesi ayrıntılarıyla başladığı görülürken Çâkerî, Hamdullah Hamdî ve Bağdatlı Zihnî'nin anlatılarında da dile getirilen kamıştan yapılma bir evde oturduğu şeklindeki ayrıntı bir bilgiyi de verdiği görülür.[4612]

Aynı anlatıda, diğer anlatıların aksine Zeliha'nın, eski gençliği ve güzelliğini kendi putlarından talep ettiği ve onlara münacat ettiği ayrıntısı şöyle tahkiye edilir:

Zelîḫâ bir gice aṣnâmın aldı
Münâcât itmege tenhâya geldi

Didi ey ḳıblegâh-ı secdegâhum

[4609] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 231-232.
[4610] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 233.
[4611] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 234.
[4612] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 154-155.

‘Azîzüm mesnedüm püşt ü penâhum

Saňa bunca zamân itdüm niyâzı
Ele gelmez murâdum şâhbâzı

‘İnâyet ‘aynı ile ḥâlüme baḳ
Beni bu nâr-ı hicrâna yeter yaḳ

Uçur cân gülşeninden ġuṣṣa zâġın
Münevver ḳıl uyar çeşmüm çerâġın

Baňa a‘mâlıġı görme sezâvâr
Gözüm câmını kıl mir’ât-ı dîdâr

Gözüme nûr vir kim yâra baḳsun
Zülâl-i raḥmetüň ben ḫâke aḳsun

Çıḳar luṭf eyle girdâb-ı elemden
Ḫalâṣ eyle beni zindânı ġamdan

Ṣabâ gibi ḳoyardı başına ḫâk
İderdi seyl-i eşki yirleri çâk

Bu resme ḳıldı aşnâma niyâzı
Velî olmazdı hergiz çâresâzı[4613]

Hadisenin devamında, putlarına münacatının akabinde Hz. Yusuf’un, geldiğini duyan Zeliha’nın, kalabalığın arasından sıyrılıp Hz. Yusuf’a ulaşamaması

[4613] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 157.

üzerine evine dönerek putlarını bir bir önüne alıp onlara sövdüğü, hepsini parçaladığı ve nihayetinde Hz. İbrahim'in şeriatına uyarak Allah'a iman ettiği ifade edilir.[4614]

Diğer birçok anlatıda olduğu gibi burada da Hz. Yusuf'un inandığı Tanrı'ya iman ettiği belirtilen Zeliha'nın, bu sefer de Allah'a münacat ederek ondan Hz. Yusuf'u görmeyi talep ettiği ve talebinin Allah tarafından kabul edildiği görülür.[4615]

Eserde bu hususta son ayrıntılar, diğer birçok eserle paralel bir şekilde tahkiye edilir. Buna göre, Zeliha'yı fark eden Hz. Yusuf'un onu tanımadığı fakat Zeliha'nın acıklı inleyişlerini fark etmesi üzerine onun daha sonra sarayına getirilmesini istediği, saraya gelen Zeliha'yı, Hz. Yusuf'un güç bela tanıdığı ve onun perişan hâline üzülerek kendisine yardım etmeyi teklif ettiği belirtilir.[4616]

Bu yüzyıldaki Şerîfî'nin anlatısında, kesin bir zaman belirtilmese de saraydan ayrıldıktan sonra uzun yıllar Hz. Yusuf'un özlemiyle yaşadığı belirtilen Zeliha'nın, yaşlandığı, kamburlaştığı; bütün malını Hz. Yusuf'tan haber getirenlere dağıttığı için fakirleştiği ve Hz. Yusuf'u görme ümidiyle onun geçeceği yol üzerine kamıştan bir ev yaptırdığı bilgilerinin verildiği görülür:

Şu dem ki eyledi Ḳıṭfîr rıḥlet
Zelīḫā'dan gidüp esbāb-ı devlet

Dökerdi göz yaşı gögsin dögerdi
Ḳara baḫtına durmayup sögerdi

Ḫayāl-i yāra göñlin ḫâne ḳıldı
Maḳāmın kūşe-yi vīrāne ḳıldı

Dögerdi ḫasret-i Yūsuf'la sīne
Ururdı gāh müşt-i kef dizine

[4614] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 157.
[4615] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 158.
[4616] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 158.

Niçe yıllar bu reme ḳıldı nāle
Ḫam olup ḳāmeti döndi ḫayāle

Düşüp ḫār-ı ġama ser-pā-bürehne
Gül-iken nev-cüvān pīr oldı köhne

Kim aňsa Yūsuf'uň nām u nişānın
Bezedürdi anuň zerle dehānın

Şu resme eyler-idi bezl ü isrāf
Gidüp dīnār u dirhem irdi iflās

Çü mālı gitdi ḳalmadı zevādı
Aňılmaz oldı iller içre adı

Reh-i 'aşḳında olam diyü mümtāz
Bir ev yapdı yolında Yūsuf'uň sāz[4617]

Hadisenin bundan sonraki kısmında diğer anlatılarda olduğu gibi putundan Hz. Yusuf hususunda yardım isteyen Zeliha'nın, putunun kendisine yardım edememesi üzerine putunu kırması ve akabinde Hz. Yusuf'un Tanrı'sına iman etmesi üzerine Zeliha'nın inlemelerinin Hz. Yusuf'a ulaştığı şeklindeki ayrıntılar dile getirilir.[4618]

Eserde son olarak, Zeliha'yı sarayına davet edip ondan derdini öğrenmeye çalışan Hz. Yusuf'un, Zeliha'dan işittikleri üzerine ona üzüldüğü ve gözlerinden yaşlar döktüğü ifade edilir.[4619]

[4617] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 28.
[4618] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 28-29.
[4619] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 29.

16 yüzyıl varyantlarından Ziyai Yusuf'ta da bu başlıktaki başlatıcı unsurun, Aziz'in ölümü üzerine Züleyha'nın yavaş yavaş iktidarını kaybetmesi, güzelliğinin kaybolması, yaşlanması; Hz. Yusuf'tan haber getirenlere malını sarf edip nihayetinde fakirleşmesi ve Hz. Yusuf'u görebilme ümidiyle onun geçtiği yol üzerine kamıştan bir ev yaptırması şeklindeki bir sıralamayla ele alındığı görülür.[4620]

Aynı eserde, Hz. Yusuf'un zaman zaman kalabalık bir asker topluluğuyla Mısır caddelerini atıyla dolaştığı dile getirilirken bu asker topluluğuna Hz. Yusuf'un dâhil olmadığı bazı seferlerde askerlerin, Züleyha'yla sanki Hz. Yusuf başlarındaymış gibi dalga geçtikleri ifade edilir.[4621]

Hadisenin devamında, aynı asker topluluğunun, Züleyha'yı bazen de Hz. Yusuf başlarındayken Hz. Yusuf'un başlarında olmadığı şeklindeki haberlerle kandırıp onunla alay ettikleri dile getirilir.[4622]

Diğer birçok anlatıda olduğu gibi burada da Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a kavuşabilmek maksadıyla putundan yardım istediği belirtilirken putunun kendisine bir faydasının olmadığını görmesi üzerine putunu kırıp tek gerçek ilah olan Allah'a iman edip geçmiş günahları için O'ndan mağfiret dilediği bilgisine yer verilir.[4623]

Yine diğer anlatılarda dile getirildiği gibi Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a sesini duyurabilmesinin Allah'a iman etmesinin akabinde gerçekleştiği görülürken Hz. Yusuf'un, işittiği ses karşısında irkildiği ve bu sesin sahibinin sarayına getirilmesini buyurduğu görülür:

Çü gine döndi Mıṣr'a māh-ı Ken'ān
Gelüp ḳıldı Züleyḫā girü efġān

Didi zī-ḳādir-i bī-miṯl ü işbāh
Ki şāhı bende ḳılur bendeyi şāh

[4620] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 432-435.
[4621] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 438.
[4622] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 439.
[4623]

Çü Yūsuf ṭutdı bir dem bu söze gūş
Düşüp göňline heybet oldı pür cūş

Didi bevvāba bu tesbīḥ-ḥānuň
Ki sūzı yaḳdı raḫtın cism ü cānuň

Getğr anı benüm yanuma pinhān
Görem tā kimden ider āh ü efġān

K'anun tesbīḥinün te'ṯīr ü ḥāli
Ḳomadı bende ārām ü mecāli

Ger olmasaydı bir derd anda mergūz
Sözinden olmaz idi bu ḳadar sūz[4624]

Eserin bu kısmında dile getirilen ayrıntılarda; Hz. Yusuf'un, sarayda huzuruna çıkarılan Züleyha'yı tanıyamadığı ve ondan kim olduğunu sorduğu belirtilirken karşısındaki kişinin Züleyha olduğunu öğrenince gözlerinden yaşlar döktüğü ifade edilir.[4625]

18. yüzyıl varyantlarından Ahmedî-i Âmidî'de de bu başlıktaki hadiselerin başlatıcı unsurunun, Aziz tarafından boşandığı belirtilen Züleyha'nın kendisine bir ev yaptırarak Hz. Yusuf'un aşkıyla gece gündüz dert ve ızdırap çektiği bilgisi olduğu görülürken diğer varyantlardan farklı olarak burada Züleyha'nın, evinin duvarlarına Hz. Yusuf'un suretini nakşettirdiği şeklindeki bir ayrıntının verildiği de görülür:

Çün Züleyḫāya ṭalāḳın vérdi şāh
Var baňa lāyıḳ değilsin dédi şāh

[4624] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 443.
[4625] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 444-445.

Vardı ol bir ḫānede ʻaks eyledi
Yūsufuň ṣūretini naḳş eyledi

Baḳa ṭururdı aňa leyl ü nehār
Gözlerinüň yaşı olurdı puňar[4626]

Aynı eserde dile getirilen bir başka ayrıntıda Züleyha'nın, saraydan ayrıldıktan sonra elinde kalan şeylerin yalnızca iki cariye ve putu olduğu belirtilirken Züleyha'nın diğer eserlerde de dile getirilen putundan bir fayda görmemesi üzerine putunu kırdığı ve hidayete erdiği ifade edilir.[4627]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un kafilesinin geçtiğini fark eden Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a seslendiği, Hz. Yusuf'un sesi duyduğu fakat sesin sahibini tanıyamadığı ifade edilirken askerlerinden sesin sahibini bulmalarını istediği belirtilir.[4628]

Züleyha'nın askerler tarafından bulunup Hz. Yusuf'un yanına getirildiği sahnede Hz. Yusuf'un atının gemini eline aldığı, Hz. Yusuf'un ise Züleyha'ya ne istediğini sorduğu belirtilirken Züleyha'yı hâlâ tanıyamadığı görülür.[4629]

Eserde son olarak Hz. Yusuf'a kendisini tanıtan Züleyha'ya, Hz. Yusuf'un *"Yūsuf eytdi cümle ḫarcıň göreyim/Her ne deňlü māl dilerseň véreyim"*[4630] şeklinde bir yaklaşım sergilediği belirtilir.

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'nin anlatısında Hz. Yusuf'un, Mısır içinde çıktığı bir yolculukta üzerinde çul eskisi bir giysi bulunan ve durmadan ağlayan Züleyha'yı fark ettiği belirtilirken gözleri kör ve sırtı kambur bu kadını görünce yanına doğru atıyla geldiği bilgisi verilir.[4631]

[4626] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 236.
[4627] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 238-239.
[4628] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 239.
[4629] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 239-240.
[4630] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 241.
[4631] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 151-152.

Aynı eserde, diğer eserlerde yer almayan ilginç bir ayrıya yer verilerek Züleyha'nın yaşadığı evin, Hz. Yusuf'un fakirler için yaptırdığı bir yapı olduğu belirtilir:

Aç u muḥtāclar içün yapmışdı Yūsuf çoḳ yapu
Getürüp ḳoydı Zelīhāyı birine ber-ḳarār

Besler idi anı her gün dürlü ni'metlerile
Yılda bir görmezdi anı çoḳ geçüp leyl ü nehār[4632]

Diğer eserlerde de istisnasız bir şekilde yer verilen Züleyha'nın putundan ümidini kesip onu kırması ve akabinde Allah'a iman etmesi ayrıntısına burada da yer verildiği görülür.[4633]

Yine diğer eserlerde olduğu gibi Allah'a iman edip bu sefer Hz. Yusuf'la ilgili talebini ona ileten Züleyha'nın, talebinin ardından Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın bulunduğu yer geldiği, Züleyha'nın sesini işitip onun yanına geldiği belirtilirken bu karşılaşmada da Hz. Yusuf'un, Züleyha'yı tanıyamadığı ayrıntısına yer verilir.[4634]

Hadisenin devamında, Züleyha'nın kendisini Hz. Yusuf'a tanıttığı sahnede, Hz. Yusuf için malını ve gençliğini nasıl tükettiğini anlatırken orijinal ayrıntılar dile getirilir:

Dört ḫazīne heb ṭaġıtdım yoluňa
Lezzet-i dünyā ṣıġınmaz göňlime

Kim ki dise Yūsufı gördüm bugün
Aňa on altun virürdüm müjde içün

[4632] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 152.
[4633] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 152-153.
[4634] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 153-155.

Kim ki anuňıla dirse itdüm kelām
Otuz altun virür idüm ve's-selām

Göňlümi yaġma idüp ḳılduň esīr
Āhuma ḳarşı ṭuramaz nere-şīr

Gitdi genclük heb hebā oldı tenüm
Yoluňa ḳıldum fidā cānım benüm[4635]

Diğer birçok anlatıda yer verilen Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın aşkına delil istemesi ve akabinde Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un kamçısına elinin değmesiyle kamçının tutuşması şeklindeki ayrıntıya burada da yer verildiği görülürken anlatıda diğerlerinden farklı olarak kamçının yanmasından sonra Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın sözlerini dikkate almayarak oradan ayrıldığı bilgisi dile getirilir:

Didi Yūsuf bir 'alāmet var mı hīç
'Işḳuňa ider delālet var mı hīç

Dir Zelīḫā yā Yūsuf dinle sözüm
Baňa vir ḳamçıňı hem diňle sözüm

Ḳamçıyı uzatdı Yūsuf ol zamān
Kim Zelīḫāya vire anı hemān

Destini ṣundı Zelīḫādan yaňa
Yandı ḳamçı ḳaçdı Yūsuf bir yaňa

Dir Zelīḫā yā Yūsuf inṣāf mıdur
Bunca dem firḳatdeyim inṣāf mıdur

[4635] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 155-156.

Sen olursın ẕevḳ ile ṣoḥbet ile
Ben yanaram her rūz-ı şeb ḥasret ile

Ḳarşuma ṭurmaġa yoḳ ṣabruň senüň
Ben nice ʻışḳuňa ṣabr idem senüň

Depdi atın gitdi Yūsuf baḳmadı
Hīç sözine bir kere ip ṭaḳmadı[4636]

18. yüzyılda müellifi belli olamayan bir anlatıda Züleyha'nın içine düştüğü perişan hâlin tarifi diğer birçok anlatıla benzer şekilde tahkiye edilir. Buna göre Züleyha; artık gözleri görmeyen, yiyecek ekmeğe muhtaç olan, giyecek doğru düzgün bir şeyi olmayan yaşlı bir kadındır:

ol zamānda kim yūsuf sulṭānidi
gözsüz idi züleyḫā bī-dermānidi

bir etmek bulamaz kim ol yėye
ḳarnı ṭoya rāḥat ola uyuya

bir kilīmi cübbe ėdinmişdi
ḳarıp bir ügüye dönmişdi[4637]

Diğer birçok anlatıda olduğu gibi burada da Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u görebilme ümidiyle, onun geçeceği yol güzergâhına bir ev yaptırdığı belirtilirken bahsi geçen bu güzergâhtan Hz. Yusuf'un ayda bir kez geçtiği ayrıntısı da dile getirilir.[4638]

[4636] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 156-157.
[4637] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 181.
[4638] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 182.

Eserde, diğer birçok eserde de dile getirildiği gibi bir kocakarının Züleyha'ya, Hz. Yusuf'un kafilesinin geldiğini haber verdiği ve Züleyha'ya yardım ederek güç bela onu Hz. Yusuf'un bulunduğu yere iletebildiği belirtilir.[4639]

Hadisenin devamında, Züleyha'nın sesinin her ne kadar Hz. Yusuf tarafından işitildiği belirtilse de Hz. Yusuf'un emriyle sesin sahibini arayan askerlerinin bu ilk seferde Züleyha'yı bulamadıkları ifade edilir.[4640]

Yukarıdaki hadisenin sonrasında, diğer birçok anlatıyla paralel bir tahkiyeyle Züleyha'nın evine dönüp ömrü boyunca taptığı putunun boynuna ip takıp sürüyerek pazara götürdüğü ve onu sattığı belirtilirken artık Hz. Yusuf'un Tanrı'sına iman ettiği dile getirilir.[4641]

Eserde, Züleyha'nın Hz. Yusuf ile karşılaşmasının üzerinden bir ay geçtikten sonra Hz. Yusuf ile bir kez daha karşılaştığı ve bu kez Hz. Yusuf'a sesini duyurabildiği bilgisi verilir:

bunuŋ üzerine bir ay geçer
gėne yūsufuŋ yolı andan geçer

züleyḫā evden çıḳuban çaġırur
işidür yūsuf atın çeker ṭurur

bir baḳışdan züleyḫāyı yūsuf görür
atınuŋ başına çeker anda ṭurur

yūsuf ėydür ne çaġırduň sen baŋa
yā ḳarıçıḳ ne dilersin dė baŋa

yoḫsul iseŋ saŋa altun vėrem

[4639] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 182.
[4640] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 182.
[4641] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 183.

yalın iseŋ saŋa ṭonlar geyürem[4642]

Yukarıdaki manzumedeki ayrıntılardan, Hz. Yusuf'un bu eserde de Züleyha ile karşılaştığı sahnede Züleyha'yı tanıyamadığı ve onun hâline acıyarak ona yardım teklifinde bulunduğuna yer verilmiştir.

Molla Câmî'nin eserinde de diğer eserlerle benzer şekilde, Aziz'in ölümü sonrası yalnız kalan Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a duyduğu aşk acısıyla yıllar içinde giderek yaşlandığı, gözlerinin görmez olduğu ve bütün malını Hz. Yusuf'tan bahsedenlere sarf ederek fakirleştiği bilgisi verilir.[4643]

Malı mülkü kalmayan Züleyha'nın artık Hz. Yusuf'tan haber alabilmek için yapabileceği tek şeyin, onun yolunun üzerindeki bir kulübeye sığınmak olduğu eserde şöyle dile getirilir:

> *Altın, gümüş hazinelerine, inci, mücevher dolu hokkalara malik olduğu zaman,/Herkes ona Yûsuf'tan bahseder; o da, bu kimselere altın ve gümüş hazineler verirdi./Ağızlarını, inci dolu kutu gibi, ağız ağıza inci ve mücevherle doldururdu. Böyle bahşişler vere vere, artık elinde bir şey kalmamıştı./Yünden bir elbise, hurma lifinden bir kemere razı oluyordu./Artık sevgilisinden haber getiren kalmamıştı; hepsi susmuştular./Artık Yûsuf'tan gelen haberle gıdalandığı zamanlar geçip gitmişti./Bundan kurtulmak için, Yûsuf'un geçtiği yol üzerinde bir kulübeye sığınacaktı./Eğer oradan geçerse, askerini görmekle ruhu gıdalanacaktı.*[4644]

Yukarıda bahsi geçen kulübenin, Züleyha tarafından yaptırılan kamıştan bir ev olduğu eserdeki, *"Yûsuf'un yolu üzerinde kamıştan bir ev istedi. Bu arzusu üzerine, ona, musikar gibi nale ve feryat dolu bir kamış ev yaptılar."*[4645] şeklindeki tahkiyeden anlaşılmaktadır.

Eserde dile getirilen ayrıntılardan bir diğerinde Hz. Yusuf'un, kişnediği zaman sesi fersahlarca uzaklara ulaşan bir atından bahsedilirken her ne zaman Hz.

[4642] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 183.
[4643] Câmî, *a.g.e.*, s. 131-132.
[4644] Câmî, *a.g.e.*, s. 132.
[4645] Câmî, *a.g.e.*, s. 133.

Yusuf, maiyeti yanında olduğu hâlde yola çıkacak olsa bu atın kişneme sesinden herkesin bu durumun farkına vardığı ve Züleyha'nın da bu atın kişnemesini duyduğu her seferde kamıştan yapılma evinden çıkarak Hz. Yusuf'un geçeceği yol üzerinde beklediği bilgisi verilir.[4646]

Hadisenin devamında, diğer eserlerde olduğu gibi Züleyha'nın, Hz. Yusuf'u görmek için putuna münacat ettiği ve ondan, bu dileğini yerine getirmesini istediği belirtilirken bu ibadetin ertesinde, Hz. Yusuf'un yine aynı yollardan geçmesine rağmen Züleyha'nın sesinin, Hz. Yusuf'a ulaşmadığı ve akabinde Züleyha'nın kulübesine dönerek putunu kırdığı ve Allah'a iman ettiği ayrıntıları verilir.[4647]

Molla Câmî'nin eserinde de diğer birçok eserde ele alındığı gibi Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a sesini duyurabilmesi ancak Allah'a ettiği münacatın akabinde gerçekleşir. Bu kez Züleyha'nın sesini işiten Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın söylediklerinden çok etkilendiği ve hizmetçisinden sesini duyduğu bu kadını kendi ibadethanesine getirmesini istediği belirtilir.[4648]

Eserde bu hususta son olarak diğer birçok eserde olduğu gibi Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un huzuruna alındığı sahnede Züleyha'yı tanıyamadığı ve Züleyha'nın kendisini tanıtması üzerine de onun bu hâline çok üzülüp ağladığı bilgisi verilir.[4649]

Tevrat ve Kur'an'da yer verilmeyen bu başlıktaki ayrıntılara, yine Giritli Sırrı Paşa ile Süyûtî'nin tefsirlerinde de yer verilmediği görülür.

Taberî tarihinde gayet tafsilatlı şekilde ele alındığı görülen bu başlıktaki ayrıntıların ilkinde Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a karşı yaptığı fenalığı kabul etmesi sonrasında kocası Mısır Azizi tarafından boşandığı, bu boşanma hadisesinden sonra da kendisini isteyen hiç kimseye müspet bir cevap vermeyip on sekiz yıl boyunca aklı başından gitmiş bir şekilde Hz. Yusuf'un yolunu gözlediği, bu yıllar boyu süren

[4646] Câmî, *a.g.e.*, s. 133-134.
[4647] Câmî, *a.g.e.*, s. 135.
[4648] Câmî, *a.g.e.*, s. 136.
[4649] Câmî, *a.g.e.*, s. 137.

bekleyiş döneminde de fakirleşip yalnızlaştığı, nihayet yaşlandığı ve gözlerinin görme hassasını yitirdiği şeklindeki ayrıntılara yer verildiği görülür:

> *Bir rivayete göre, Zeliha günahını itiraf edip Aziz-i Mısır kendisini boşamıştı. Çok kişiler onunla evlenmek istemişti. Fakat o kabul etmedi, varmadı, onlarla evlenmedi. O, Hazret-i Yûsuf'un aşkından mest olmuştu. Tamam on sekiz yıl ağladı. Her kim Yûsuf'tan haber verse, onun adını ansa o kişiye çok mal dağıtırdı. Ve Hazret-i Yûsuf'un resmini duvara çizdirmişti. Daima ona bakar:*
>
> *- Ey Yûsuf! diye ağlardı. O hale geldi ki gözleri görmez oldu. Beli de büküldü. Malı da kalmayarak yoksullaştı, fakir oldu. Bütün dostları ondan yüz çevirdiler.*[4650]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda, bu hususu ele alan mesnevilerdeki tahkiyeye benzer bir şekilde Hz. Yusuf'un Mısır diyarını gezmeye çıktığı bir günde Züleyha'ya Hz. Yusuf'un geldiğinin iletildiği, bunun üzerine Züleyha'nın isteği doğrultusunda kendisinin, Hz. Yusuf'un geçeceği yol üzerine götürüldüğü şeklindeki bilgilere yer verilir:

> *Bir gündü Hazret-i Yûsuf gezintiye çıkmıştı. Geri dönüp gelirken Zeliha'ya:*
> *- İşte Yûsuf geliyor! dediler. Oda:*
> *- Beni onun yoluna götürün! dedi. Onlar da Zeliha'yı alıp Hazret-i Yûsuf'un yolu üstüne ilettiler. Yûsuf ona yaklaşınca Zeliha ona seslenip:*
> *- Ey nefsine sabreden kişi kul iken sultan olurmuş, sultan iken de kul olurmuş! dedi. Hazret-i Yûsuf bu sözleri işitti:*
> *- Şu söz söyleyeni sorun, kimdir? dedi ona:*
> *- O, Zeliha'dır! dediler. Hazret-i Yûsuf ta atının başını çekti:*
> *- Ey Zeliha! dedi. İyi misin? Hoş musun? Zeliha da bunu işitip aklı başından gitti. Yere düştü. Az sonra da aklı başına geldi. Yûsuf (a.s.) da:*
> *- Sana ne oldu ki böyle oldun? diye sordu. Zeliha da:*
> *- Senin aşkından ötürü, işte böyle yoksul oldum! dedi. Hazret-i Yûsuf ta:*
> *- Ya gözlerine ne oldu? diye sordu. O da:*
> *- Senin için ağladığımdan kör oldum! dedi.*
> *Yûsuf:*
> *- Ya belin neden büküldü? dedi. Ve şu cevabı aldı:*
> *- Senin derdinden büküldü?*
> *- Ya malını neyledin?*
> *- Senin aşkının yolunda üleştirip dağıttım! O zaman Hazret-i Yûsuf:*
> *- Senin hakkın bende çoktur! dedi. Dile benden ne dilersin? Zeliha da:*
> *- Gözlerimi dilerim! Ta ki senin güzelliğine bakayım! dedi. Hazret-i Yûsuf:*
> *- Bunca zahmet içinde de aşkı unutmadın mı? diye sordu. O da:*
> *- Kamçını bana ver! dedi. Yûsuf ta kamçısını Zeliha'ya verdi. Kadın bir kez:*
> *- Ahhh! çekti. Kamçı bu ahtan ateş gibi oldu. Onu yine Yûsuf'a geri verdi. O da elim yanmasın diye kamçıyı elinden attı. Zeliha:*

[4650] Taberî, *a.g.e.*, s. 283.

- Ey Yûsuf! dedi. Bunca yıldan beri ben kocamla bu ateşi, yüreğimde sakladım. Sen erliğin erkekliğinle niçin bir saat için olsun tutamadın? Yûsuf (a.s.) bu halleri görünce içi yandı, özü tutuştu. Buyruk vererek Zeliha'yı saraya götürdüler.[4651]

Görüldüğü gibi Hz. Yusuf'un, Züleyha ile karşılaştığı sahnede ilkin Züleyha'yı tanımadığı, akabindeki musahabe esnasında ondan perişan hâline sebep olan hususları sorduğu ve aldığı cevaplar karşısında bütün bu hâllerin sebebinin aşk olduğunu anladığı ifade edilen pasajda Züleyha'nın hâlâ kendisine duyduğu aşkı kavramakta zorluk çektiği görülen Hz. Yusuf'un, kamçısını bir ah ederek tutuşturan Züleyha'nın kendisine geri verdiği kamçısını elinde tutamaması sonucunda işittiği sözlerden dolayı büyük bir üzüntüye gark olduğu anlaşılmaktadır.

Mesnevi şairleri tarafından ele alınan bu başlıktaki ayrıntıların, esasen ilahi kitaplardan Tevrat ve Kur'ân'da, yine Giritli Sırrı Paşa ve Süyûtî gibi müfessirlerin tefsirlerinde yer almamasına rağmen Taberî tarihinde yer almasından, bunun yanı sıra Taberî tarihinde bu hususta dile getirilen ayrıntıların doğrudan mesnevilerdeki ayrıntılarla örtüşmesinden ötürü bu başlıkta şairler tarafından dile getirilen hadiselerin İslami rivayetlerin nazarıdikkate alınarak mesnevilere dâhil edildiğini söylemek mümkündür.

2.39. Hz. Yusuf'un Züleyha İle Evlenmesi

İncelediğimiz eserlerde mesnevi şairleri tarafından, kocası Aziz'in ölümü üzerine saraydan ve eski şatafatlı günlerinden uzaklaştığı belirtilen Züleyha'nın, uzunca yıllar Hz. Yusuf'u beklediği, bu bekleyişi sırasında gençliğini, güzelliğini, gözlerini kaybettiği; malını ve mülkünü Hz. Yusuf'tan haber getirenlere sarf ederek fakirleştiği, nihayetinde Hz. Yusuf'un, belli dönemlerde dolaşmaya çıktığı güzergâhta Hz. Yusuf'la karşılaşmak ümidiyle bir ev yaptırıp onunla karşılaşabildiği, yine bu süreçte tapmakta olduğu putundan vazgeçip hak olan Tanrı'ya iman ettiği ve

[4651] Taberî, *a.g.e.,* s. 283-284.

nihayetinde Tanrı'nın icazetiyle muradına ererek Hz. Yusuf'la evlendiği şeklinde bir tahkiyeyle ele alındığı görülmektedir.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'nin varyantında, Zeliha'nın kırk yıldır çektiği belirtilen aşk derdinin Allah'ın emriyle vuslatla son bulduğu belirtilir. Buna göre gençliği ve güzelliği elinden giden, gözleri görmez olan ve doğurganlığı kesilen Zeliha'ya, bütün bu vasıfları yeniden bahşedilir. Yusuf, Allah'ın buyruğu ile Zeliha'yla evlenir:

Hemān-dem Cebrā'il ḥāżır keldi
Ḥaḳḳ selāmın Yūsufa ol tigürdi
Ol ḫatun oġul ḳızdan üzmişidi
Ḥaḳḳġa yıġlap tażarru' ḳılur imdi

Cebrā'il aydur Mevlā sa͡nga selām didi
Ḥaḳīḳat beni sa͡nga virüp idi
Zelīḥaġa 'aḳd nikāḥ ḳılsun didi
Zelīḥa ḫatun sen pādişāh olġıl imdi

Cebrā'ilden Yūsuf nebī bunı bildi
Zelīḥa maḳāmına kirü döndi
Bu aḥvāli muştuladı ma'lūm ḳıldı
Yā Zelīḥa rāḥat sewinç irdi imdi

Anı işidüp Zelīḥa oldı maġbūn
Ḫudevendā benim sırrum sanga ma'lūm
Cemālimden mālımdan ḳaldım maḥrūm
Özüm ḳarı iki közi körmez imdi

Ḳādirden emr taḳdīr eyle olsa
Közlerim nūrı kendiye yana kelse
Ṣūretim Yūsufa lāyıḳ olsa

Mevlādan bu ‘ināyet umar imdi

Oloḳ sā‘at Cebrā’il ḥāżır keldi
Ḳanatıla sıwadı yarı ḳıldı
Zelīḥanıng közi kördi yigit oldı
Beŋ͡gzi nūrı bayaġı dik balkır imdi

Yūsuf nebī ol-dem ulu da‘vet ḳıldı
Zelīḥaya emr ile nikāḥ ḳıldı
Begleri ündedi ḥāżır keldi
Yavlaḳ ulu beşāret olur imdi[4652]

Tahkiyenin devamında yer verilen bir ayrıntıda, Zeliha ile halvet olan Hz. Yusuf'un, Zeliha'nın bakire olduğunu görmesi üzerine Zeliha'nın, bu durumu Hz. Yusuf'a, Aziz'le evli olduğu dönemde kendisini Allah'ın muhafaza ederek Aziz'in yatağına kendisine benzeyen cin taifesinden bir kızı soktuğu şeklinde izah ettiği görülür:

Andan anlar ikilesi ḥalvet oldı
Yūsuf nebī Zelīḥanı bikr buldı
Zelīḥanı tutdı Yūsufa ṣordı
Ḫālıḳ benim üçün saḳlar imdi

Zelīḥa Yūsufa cevāb virdi
Ḫālıḳ beni seniň için saḳlar idi
Baŋ͡ga bengzeş bir cin ḳızı kelür idi
Ḳanzafar anı ben dip sever imdi[4653]

[4652] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 237-238.
[4653] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 238.

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin varyantında da Ali'de olduğu gibi Hz. Yusuf'a kırk yıldır âşık olduğu belirtilen Zeliha'nın, Hz. Yusuf'a evlenme teklifinde bulunduğu belirtilir:

Zelîḫâ eydür n'olduň sen
Ḳamçuňı niçün atarsın
Uş ḳırḳ yıldır yaḳarsın
Beni bu oda diyü

...

Gel beni ḳabul ḳılġıl
Diniňe girdim bilgıl
Gel beni ṭap ağlatmaġıl
Dir Yûsuf'a yalvaru[4654]

Hadisenin devamında, Zeliha'nın teklifine sessiz kalan Hz. Yusuf'a, Cebrail vasıtasıyla Allah'tan Zeliha ile evlenmesi için bir buyruk geldiği belirtilir:

Zelîḫâ âh idüp döndi
Bu kez Cebrâil geldi
Ḥaḳdan selâm getürdi
Yâ Yûsuf evlen diyü

Eydür Allah buyurdı
Zelîḫâyı alsun didi
Anı yiter yaḳdun didi
'Işḳ odına dükenü

[4654] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 228.

Yûsuf bu sözi dinledi
Bu bir ḳarı gözsüz didi
Ben bunı n'iderem didi
'Acebe ḳaldı ṭaňlayu

Cebrâil yine geldi
Yâ Yûsuf evlen didi
Ol pâdişâh buyurdı
Zelîḫâyı alsun diyü

Hem ṣabır ḳıl sen bu kez
Teňgriye işler gegez
Zelîḫâyı Allah bu kez
Yigit ḳılıser gözlü

Yûsuf Zelîḫâyı oḳudı
Teňgri ḥükmini bildürdi
Zelîḫâ yavlaḳ sevindi
Teňgriye şükür ḳılu[4655]

Hadisenin devamında yer verilen orijinal bir ayrıntıda, Allah'ın Zeliha'ya gençliğini, güzelliğini ve gözlerini yeniden bahşettiği belirtilir:

Cebrâil gökden indi
Ḳanadı birle ṣıġadı
On dört yaş ḳız oldı
İki gözleri görü[4656]

[4655] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 228.
[4656] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 229.

Haliloğlu Ali'nin eserinde bu hususta ki son ayrıntılarda, Ali'nin eserinde olduğu gibi Zeliha'nın gerdek gecesinde hâlâ bakire olduğu, bunu sağlayanın da Aziz'in yatağına evlilikleri süresince Zeliha'ya benzeyen bir peri kızını sokan Allah olduğu şeklindeki ayrıntılar yer alır.[4657]

14. yüzyıldaki Darîr'in varyantında diğer birçok eserde olduğu gibi Hz. Yusuf'un, Züleyha adına Tanrı'ya dua ettiği ve bu esnada Cebrail'in gelerek Hz. Yusuf'tan taleplerini sorduğu belirtilirken Hz. Yusuf'un da Züleyha'yı çağırarak Allah'a hacetini bildirmesi istediği ve hadisenin sonunda Allah'ın, Züleyha'nın taleplerini yerine getirdiği görülür:

ṭurdı yūsuf sırr ile ḳıldı namāz
taňrı dergāhına getürdi niyāz

ḥażretinde geldi ol dem cebre'īl
dir selām ḳıldı saňa rabbü'l-celīl

eyle buyurdı züleyḫāya du'ā
ḳılasın kim ḥācetüň ola revā

yūsuf eydür iy züleyḫā sen dile
ḥācetüň ne varısa gelsün dile

geldi yūsuf ol züleyḫā ḳatına
kim du'ā ḳılısar anuň yatına

taňrı senüň ḥācetüň ḳıla revā
sen dile kim ben saňa ḳılam du'ā

didiler kim bu durur dilegüm yā emīr
olam evvel(ki) gibi bedr-i münīr

[4657] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 229.

nev-cüvān olam yine ḫūb-ı zamān
senüňile çift olam iy mihribān

el götürdi du'ā ḳıldı emīr
ḥāceti ḳıldı revā rabbü'l-mu'īn

taňrı anuň ḥācetin ḳıldı revā
hem züleyḫā buldı ḥüsn-i bā-ṣafā[4658]

Aynı eserde, Züleyha'ya Tanrı tarafından eski güzelliği ve gençliği yeniden verilince Hz. Yusuf'un da Züleyha'ya âşık olduğu şeklinde bir ayrıntıya yer verilir:

ḥāliyā yūsuf naẓar ḳıldı aňa
'āşıḳ oldı cānıla nidem saňa[4659]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un çeyizlerini hazırladıktan sonra büyük bir düğün tertip edildiği, eğlence düzenlendiği; bütün bir Mısır ahalisinin ve çevre şehirlerin padişahlarının düğüne katıldığı şeklindeki ayrıntılar şöyle tahkiye edilir:

ḳıldı dün gün yaraġını yatını
alısardur yūsuf züleyḫā ḫatunı

düzdiler gerdek içün köşk (ü) sarāy
raḳṣa geldiler ḳamu yoḫsul (u) bay

mıṣr ḫalḳı yūsufuň āzādıdur
şād olanlar līk bugün şād olur

[4658] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 493-494.
[4659] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 495.

her yaňadın düzdiler raḳṣ (u) semā
hem züleyḫā yūsuf ide ictimā‘

yimek içmek şādılıġı ṭoy dügün
gice gündüz şād oldılar dün (ü) gün

şehr ḫalḳı il vilāyet geldiler
ol dügün içinde bile oldılar

pādişāhuň ḳızları ḫatunları
geydi ḳamu bezenüb altunları

ḳamu geldiler züleyḫā ḳatına
cümle ḫayrān oldılar ṣoḥbetine[4660]

Eserdeki düğün sahnesinde dile getirilen orijinal bir ayrıntıda, Züleyha'ya çeşitli takılar takıldığı ve ellerine kına yakıldığı bilgisi verilir:

ḳıldılar aňa yüzük la‘l (ü) güher
ḳına yaḳuban arūṯ eylediler[4661]

Eserde, Hz. Yusuf ile Züleyha'nın gerdek odasına götürülüp yalnız bırakıldıkları belirtilirken gerdek odasındaki ayrıntılar ve sonrasındaki ayrıntılarda kültürel âdetlerin yansıtıldığı görülür:

ayıla gün çün götürdiler niḳāb
bir yire irişdi māh (u) āfitāb

[4660] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 497-498.
[4661] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 498.

göňlini ṣabr eyledi ol pāk bāz
ḳanadı altına aldı anı bāz

çün gögercin geldi kendü burcına
şāh-bāz irişdi anuň ucına

dürr (ü) mercān ile ḳıldılar ḳarīn
hem ṣadefden düzdiler dürr-i ṯemīn

ol ikisi birbirinden buldı dād
rūzī ḳılsun ḳamuya taňrı murād

ṭurdılar ol ikisi ġusl itdiler
eyle ṣankim ḥūr (u) ġılmān oldılar

girü yatdı (pl) iki ḥūrī behişt
eyle ṣankim ol iki buldı behişt

ṭaňla olıcak ṭurub ābdest aldılar
ol ikisi ṭaň namāzın ḳıldılar

ṭaňla geldi ḳamu begler ḳapuya
yūsuf içün cümle ṭurdı ṭapuya

geldi ḥammāma çün ol māh-ı münīr
ṭoldı ḥammāmuň içi müşg ü ‘abīr

aldılar girü sarāya geldiler
bir nice gün ‘ayşa meşġūl oldılar[4662]

[4662] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 500-501.

Bu hususta ki son ayrıntıda, kesin bir zaman dilimi belirtilmeden Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın gömleğine yapıştığı ve onu yırttığı belirtilirken Züleyha'nın, bu durumu mazideki gömlek yırtma hadisesini işaret ederek aşkın karşısında ikisinin de artık bir olduğu şeklinde yorumladığı ifade edilir:

yapışup meger ol dem yūsuf aňa
kendüzin çeker züleyḫā bir yaňa

tā ki yarılur züleyḫā gömlegi
döndi eydür yūsuf(a) iy dīn begi

gömlegüm yarıldı uş benüm daḫı
ikimüz olduḳ berāber iy saḫī[4663]

Aynı yüzyıldaki Süle Fakîh'in anlatısında Züleyha'nın, Allah'a yakarışının ve Hz. Yusuf'la evlenmek isteğini iletişinin ardından Allah'ın, Cebrail'i Hz. Yusuf'a gönderdiği ve ona Züleyha ile evlenmesini emrettiği belirtilirken Hz. Yusuf'un, bu ilk emri aldığında Züleyha'nın yaşlılığını ve gözlerinin görmemesini öne sürerek evlilik işine yanaşmak istemediği, sonrasında da Cebrail'den bir kez daha Allah'ın huzuruna gitmesini ve bu işe bir çözüm bulmasını istediği ifade edilir.[4664]

Eserde, Hz. Yusuf'un ricasıyla durumu Allah'a arz etmeye giden Cebrail'in, Allah'ın huzurunda hadiseyi anlatırken Hz. Yusuf'un ağzından naklettiği, *"Anı almaġa didi yoḳdur yönüm/Ne buyurursın bu söze sulṭānum"*[4665] şeklindeki cümleden Hz. Yusuf'un, Züleyha'yı istemediği açıkça dile getirilir.

Hadisenin devamında Allah'ın, Cebrail'le gönderdiği haberde, Hz. Yusuf'tan Züleyha'yı alıp evine götürmesini ve sonrasında kendisine dua etmesini, böylelikle

[4663] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 501-502.
[4664] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 331.
[4665] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 332.

sıkıntılarını çözeceğini dile getirdiği belirtilirken Cebrail'in, yukarıdaki bilgiyi Hz. Yusuf'a ulaştırmasının akabinde Züleyha'nın saraya çağrıldığı ve Cebrail'in mucizevi bir şekilde gençliğini, güzelliğini yeniden Züleyha'ya bahşettiği ifade edilir.[4666]

Cebrail'in mucizesinden sonra Züleyha'nın bu yeni hâlinin tarifinin eserde şöyle dile getirildiği görülür:

Baḳdı Zelḫā kendiyi gördi 'ayān
Yüzi daḫı ṣanasın māh-ı tābān

Gitdi ol ḳarılıġı daḫı anuň
Sen işitgil ḳudretini Taňrınuň

On iki yaşında ḳız oġlan olur
Yüzine baḳan kişi ḥayrān olur

Gül yaňaḳlar kim ṣafrıya dönmişdi
Şol teni kim ḳaraya boyanmışdı

Gitdi anlar geldi ḥüsni yirine
Virdi Çalab yine nūr herbirine

Yine açıldı yaňaġı gülleri
Ḳaşları daḫı hilāle beňzedi

Görklü boyı servi dala beňzer
Ḳaşları daḫı hem hilāle beňzer

Ne diyem ḫūbluġını anuň saňa
Yūsuf anı göricek ḳaldı ṭaňa[4667]

[4666] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 333.
[4667] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 333-334.

Hadisenin devamında, gördüğü bu güzellik karşısında kendini kaybettiği belirtilen Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın peşine düşerek arka tarafından onun gömleğini yırttığı ayrıntısı verilirken Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a yakınlık göstermediği anlaşılır.[4668]

Aynı eserde, Hz. Yusuf'un, Züleyha ile nikâhının Mâlik tarafından kıyıldığı dile getirilirken nikâhın ardından yapılan düğün sonrasında Züleyha ile Hz. Yusuf'un gerdek hadisesi tahkiye edilir:

Yūsuf eydür mālike idüň aňa
Gele nikāḥ ide Zelḫāyı baňa

Geldi mālik daḫı hem nikāḥ olur
Yūsuf içün ḫoş dügünler ḳılur

Ol gice geldi Yūsuf çün gerdege
Zelḫāyıla kim murādına dege

Birbiri boynuna el bıraḳdılar
Bal u yaġ gibi ikisi aḳdılar

Zelḫā bāġvān oldı Yūsuf bāġına
Yüz yüze urdı yaňaḳ yaňaġa

Gāh gülüň destesine ṣunar elin
Gāh benefşeler ki sünbüllerin

Gāh Yūsuf öperiken ısırur
Gāh yapışır döşek içinde sürür

[4668] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 334.

Gāh düşer üstine sarmaşur bile
Eydür āḫir gücile düşdüň ele

Ben daḫı bu gice kīnüm alayım
Bunca ḥālidür saňa ne ḳılayım

Böyle dir Zelḫā yapışur Yūsufa
Oynadılar ol bile cān-ı ṣafā

Ol gice birbiriyle şād olur
Zelḫādan Yūsuf murādını alur[4669]

Süle Fakîh'in eserinde bu hususta ki son ayrıntının, diğer birçok eserde tahkiye edildiği gibi zifaf gecesinde Züleyha'nın bakire olduğunu gören ve bunun sebebini soran Hz. Yusuf'a; Züleyha'nın, kendisinin Allah tarafından muhafaza edildiği ve Aziz'in koynuna kendisine benzeyen bir peri kızının sokulduğu bilgisinin verilerek bitirildiği görülür.[4670]

14. yüzyıldaki Garîb'in varyantında Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un kamçısını tutuşturmasının akabinde Allah'ın, Hz. Yusuf'un gönlüne Züleyha'nın aşkını nakşettiği[4671] belirtilirken hadisenin devamında Hz. Yusuf'un, Züleyha ile evlenmek istediğini bir kişi vasıtasıyla ona ilettiği, Züleyha'nın bu teklife inanamayıp kendisiyle eğlenildiğini zannettiği görülür:

Vardı Yūsuf Zelḫa'ya ādem gönderür
Baňa geldün alayın dir buyurur

Zelḫā ol gelen ādeme söyledi

[4669] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 335-336.
[4670] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 336-337.
[4671] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, 618.

Beni masḫaraya alma didi

Didi yigitken beni almadı ol
Yigit iken beni iderdi ḳabūl

Şimdi bir gözsüz ḳarıyın n'eyleye
Gel beni masḫaraya alma diye[4672]

Hadisenin devamında, teklifinin Züleyha tarafından kabul edilmediğini öğrenen Hz. Yusuf'un, bu sefer Züleyha'nın evine kendisinin giderek evlilik teklifini yinelediği ifade edilirken ilkin Züleyha'nın, bu teklife yine inanamadığı, Hz. Yusuf'un kendisi ile eğlendiğini düşünen Züleyha'nın, sonrasında Hz. Yusuf'un teklifini kabul ederek onunla nikâhlandığı belirtilir.[4673]

Eserde, Züleyha'nın gençliğine ve güzelliğine kavuşması için dua edenin Hz. Yusuf olduğu belirtilirken bu duayı Hz. Yusuf'un, Züleyha ile nikâhlandıktan sonra ettiği görülür:

İsm-i ā'ẓam oḳuyup ḳıldı du'ā
İstedi Zelḫa yine ḥüsnin bula

Ḥaḳ te'ālā virdi ḥüsnüni aňa
Şol ḳadar kim nice vaṣf idem saňa

Evvelinden daḫı artuḳ eyledi
On iki yaşında maḥbūb eyledi[4674]

[4672] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, 619.
[4673] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, 620-621.
[4674] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, 622.

Aynı eserde bu başlıktaki son ayrıntıların, diğer birçok anlatıyla benzer şekilde tahkiye edildiğine tesadüf edilir. Buna göre saraya geldiğinde Züleyha'nın gençleşip güzelleştiğini gören Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın peşinden gittiği, ilkin Züleyha'nın Hz. Yusuf'a uzak davransa da sonrasında onunla halvet olduğu, bu esnada Züleyha'nın hâlâ bakire olduğunu fark eden Hz. Yusuf'a, Züleyha tarafından Allah'ın kendisini ona sakladığı şeklinde bir cevap verildiği şeklindeki tahkiyeye yer verilir:

Yūsuf anda çünki girdi sarāya
Gördi Zelḫa'nuň yüzi beňzer aya

Ḥayrān oldı çün Yūsuf anı görür
Ḳatlanamaz Zelḫa'dan yaňa durur

Elin uzatdı anı ṭutmak diler
Zelḫa çekindü girü ḳaçmaḳ diler

Ṭutdı Yūsuf eydür ey cānım cānı
Neye ḳaçarsın sevĕrem ben seni

Geldi çünki ikisi bir araya
Biri güneş birisi beňzer aya

Zelḫa'yıla çün Yūsuf gerdek olur
Yūsuf anda Zelḫa'yı bik(i)r bulur

Yā Zelḫa didi eriň var-ıdı
Degmedi mi kim saňa ol er-idi

Zelḫa eydür ḳādir olmadı baňa
Zīrā Allāh ṣaḳladı beni saňa[4675]

[4675] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, 622-623.

14. yüzyıldaki Şeyyâd Hamza'nın anlatısında da bu başlıktaki hadisenin başlatıcı unsurunun, Züleyha'nın eline aldığı kamçının tutuşup yanması olduğu ve akabinde Cebrail'in yanlarına gelerek Hz. Yusuf'a, Allah'ın, ondan Zeliha'yla evlenmesini istediği şeklindeki emrini ilettiği ifade edilirken ayrıca Cebrail'in, Züleyha'ya yeniden gençliğinin ve güzelliğinin bahşedileceği bilgisini de Hz. Yusuf'a ilettiği görülür:

ṣundı yūsuf ḳamçı zelīḫā alup
āh ḳıldı düşdi ḳamçı oda yanup

anı gördi ol yūsuf batdı taňa
zī gey 'ışḳ vėrmişdi taňrı aňa

zelīḫā yūsuf ṭurmışdı mā-cerāya
cebrā'il inüp geldi ol araya

çalabdan selām getürdi eytdi bil
zelīḫāyı al kendüziňe yār ḳıl

çüftlen anı taňrınuň ṭut buyruġın
ḳudreti var gidere ḳarılıġın

yigitlik vėre aňa görklü ola
gözleri görmez-iken görür ola[4676]

[4676] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 203.

Hadisenin devamında, Cebrail'in Züleyha'yı sıvazlayarak ona yeniden gençliğini ve güzelliğini verdiği ifade edilirken akabinde Melik Reyyân'ın gelip Züleyha ile Hz. Yusuf'un nikâhını kıydığı belirtilir.[4677]

Eserde son olarak Hz. Yusuf ile Züleyha'nın gerdek sahnesinde diğer birçok eserde olduğu gibi Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın bakire olduğunu fark ettiği, Züleyha'nın Allah'ın bir peri kızını kendisi yerine Aziz'in yatağına sokarak kendisini muhafaza ettiği şeklinde bir açıklama ile bekaretinin sebebini açıkladığı bilgisi verilir.[4678]

15. yüzyıldaki Tebrizli Ahmedî'nin anlatısında bu başlıkta herhangi bir ayrıntıya yer verilmez.

Aynı yüzyıldaki Çâkerî'nin anlatısında, Züleyha ile Hz. Yusuf'un nikâh faslına geçilmeden önce diğer eserlerle benzer şekilde Züleyha'nın talebi üzerine Hz. Yusuf'un Allah'a dua ederek Züleyha'nın gençliğinin, güzelliğinin ve gözlerinin eskisi gibi olmasını istediği ve Allah'ın, bu talebi kabul edip Züleyha'yı eski hâlinden bile daha güzel bir şekle döndürdüğü bilgisinin verildiği görülür.[4679]

Anlatıda Hz. Yusuf'un, Züleyha'ya başka bir isteğinin olup olmadığını sorması üzerine Züleyha'nın bu sefer de Hz. Yusuf'tan vuslat talebinde bulunduğu belirtilirken Hz. Yusuf'un, bu talebin karşısında bir müddet sessiz kalmasının üzerine Cebrail'in, Hz. Yusuf'a Züleyha ile kendisini Allah katında nikâhladıkları bilgisini ilettiği ifade edilir.[4680]

Hadisenin devamında, gerdek gecesinde Züleyha'nın hâlâ el değmemiş bir hâlde olduğunu fark eden Hz. Yusuf'un kafasındaki karışıklığı Züleyha'nın, Aziz'in iktidarsız olduğu şeklindeki bilgilendirmesiyle giderdiği görülür:

Didi bu dür nice nā-süfte ḳaldı
Sebeb böyle gül-i şüküfte ḳaldı

[4677] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 203.
[4678] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 205.
[4679] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 383-384.
[4680] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 384-385.

Didi çeşm-i gülistānını erden
‘Azīz’üň ġayrı görmedi beşerden

Velīkin ġonce-i bāġumdan iy şāh
El urup dirmemiş bilür Allāh

Ḥükūmetde egerçi ḫaste-idi ol
[Ki] her vaḳtinde ġāyet sebt-idi ol[4681]

15. yüzyıl varyantlarından Hamdullah Hamdî’de de diğer birçok varyantta olduğu gibi nihayetinde Hz. Yusuf ile karşılaşan Züleyha’nın, Hz. Yusuf’tan gençliğinin, güzelliğinin ve gözlerinin yeniden kendisine bahşedilmesi için Allah’a dua etmesini istediği dile getirilirken Hz. Yusuf’un bu isteği yerine getirmesi sonucunda, *“Oldı kırkında pîr iken bî-fer/On sekiz yaşda tâze duhter”*[4682] şeklindeki tahkiyeden Züleyha’nın on sekiz yaşındaki genç bir kıza döndüğü bilgisi verilir.[4683]

Eserde, gençliği, güzelliği ve gözleri kendisine yeniden bahşedilen Züleyha’nın, Hz. Yusuf’tan talep ettiği ikinci hususun da vuslat olduğu görülürken Hz. Yusuf’un, bu talebi duyduğunda bir zaman sessiz kaldığı, bu talebe cevap vermek için Allah’tan haber beklemeye başladığı görülür:

Lutf ile dedi Yûsuf ey server
De dahi var ise murâdın eğer

Dedi kalmadı bundan özge murâd
Kılasın valsın ile gönlümü şâd

…

[4681] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 388-389.
[4682] Hamdî, *a.g.e.,* s. 388.
[4683] Hamdî, *a.g.e.,* s. 387-388.

Bu murâdın çü Yûsuf eyledi gûş
Oldu bir dem murâkıb ü hâmûş

Cânib-i gabya tuttu dîde-i cân
Geldi tâ peyk-i Hazret-i Rahmân

Dedi ey saff-ı asfiyâya imâm
Der selâm eyleyip tapuna selâm

Ki Züleyhâ olup sana hem-râz
Eyledi çünkü arz-ı acz ü niyâz

Cûş-ı lutfum niyâzın eyledi gûş
Oldu deryâ-yı rahmetim pür-cûş

Verdim ol âcize visâlini nakd
Arşım üzre okundu hutbe-i akd

Sen dahi eyle ana akd-i nikâh
Meclis-i sohbetinde kıl mısbâh

Tâ güherler doğa bu akdinden
Mâyeler hâsıl ola bu nakdinden[4684]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere, burada da Çâkerî'nin anlatısında olduğu gibi Hz. Yusuf ile Züleyha'nın öncelikle Allah katında nikâhlandıkları bilgisi verilir ve Allah'ın, Hz. Yusuf'tan Züleyha ile evlenmesine icazet verdiği belirtilir.

Hamdî'nin eserinde, Hz. Yusuf ile Züleyha'nın düğünü bahsinde, bütün bir Mısır ahalisinin hazır olduğu, Züleyha'nın en ince ayrıntılara dikkat edilerek süslenip

[4684] Hamdî, *a.g.e.,* s. 388-389.

hazırlandığı ve ikisinin nikâhının, Hz. İbrahim'in şeriatına göre kıyıldığı ayrıntılarına yer verildiği görülür.[4685]

Bu bahiste eserde dile getirilen son ayrıntıda, gerdek sahnesinde Züleyha'nın hâlâ bekâretini muhafaza ettiği bilgisi verilirken Çâkerî'nin eserinde olduğu gibi burada da bunun sebebinin Züleyha'nın eski eşinin iktidarsızlığı olduğu görülür:

Yûsuf açıp bu genc kuflunu cüst
Dedi ey mihri gibi mihri dürüst

Ne için sufte olmamış bu güher
Açmamış gonceni nesîm-i seher

Dedi Kıtfîr eğerçi tâmi idi
İlle innet inânı mâni idi

Gerçi mihri bana dürüst idi
İlle mühr açmaz idi süst idi[4686]

Aynı yüzyılın bir başka anlatısında Hatâyî-i Tebrizî'nin de diğer birçok anlatıyla benzer şekilde bu başlıktaki ayrıntıların başlatıcı unsuru olarak Züleyha'nın, sesini Hz. Yusuf'a duyurduğu sahnede, Hz. Yusuf'a kendisinden vuslat talep ettiğini belirtmesiyle başladığı görülürken Hz. Yusuf'un bu teklifi kabul etmeyerek Züleyha'nın yanından ayrıldığı ifade edilir.[4687]

Diğer birçok anlatıda dile getirildiği gibi burada da Hz. Yusuf'un, Züleyha ile evlenmesinin Allah'ın isteği sonrasında şekillendiği belirtilirken Hz. Yusuf'un, Cebrail'den gelen ikaz sonrasında yolundan dönerek yeniden Züleyha'nın yanına gittiği ifade edilir.[4688]

[4685] Hamdî, *a.g.e.*, s. 388-389.
[4686] Hamdî, *a.g.e.*, s. 391.
[4687] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 227-229.
[4688] Recep Demir, *a.g.t.*, s. 230.

Eserin bu kısmında orijinal bir ayrıntıya yer verilerek Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın yanına tekrar döndüğü sahnede, elini Züleyha'nın omzuna koyduğu ve Tanrı'nın buyruğunu ona da ilettiği belirtilir:

Didiler Zelḫā Yūsuf döndi gerü
Leşker ilen ol gelür bizden saru

Ol inanmaz eydür ol devlet ḳanı
Tā ki bir daḫı göreydüm ben anı

Ardınca deyince geldi Yūsuf Zelḫānuň
Elini çegninde ḳoydı ol anuň

Zelḫā eydür sen ne kimseň kim benüm
Bī-tekellüf çegnime ḳoyduň elün

Yūsuf eydür Yūsufum bilgil beni
Ḥaḳ buyurdı almaġa geldüm seni[4689]

Hadisenin devamında, yine birçok anlatıyla benzer şekilde Cebrail'in, Züleyha'ya gençliğini yeniden verdiği belirtilirken onun, on dört yaşında, güzel genç bir kız hâline döndüğü belirtilir.[4690]

Eserdeki bir başka ayrıntıda Allah'ın, Züleyha'daki aşkı alıp Hz. Yusuf'a verdiği ve Hz. Yusuf'un o andan itibaren bir an evvel Züleyha ile evlenmek için Züleyha'dan mehir bedelini belirlemesini istediği görülür:

Ḳudret ilen Zelḫā 'ışḳın ol ganī
Aldı andan Yūsufa virdi anı

[4689] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 230.
[4690] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 231.

…

Yūsuf eydür gel kābīn ‘aḳd ideli
Zelḫā eydür hele eve gideli[4691]

Hz. Yusuf'un ısrarlı bir şekilde Züleyha'dan mehir bedelini belirlemesini istemesine rağmen Züleyha'nın bu teklifi olumlu karşılamadığı ve Züleyha'nın kırk bir yıldır çektiği aşk acısının Hz. Yusuf'a kırk günde tattırıldığı şeklindeki orijinal ayrıntı eserde şöyle tahkiye edilir:

Od düşer her demde Yūsuf cānına
Gönderürdi ilçi Zelḫā yanına

Zelḫāya eydüň kābīn baġlayalı
Ḥaḳ buyurdı Ḥaḳ sözin saġlayalı

Zelḫā eydür ben hele mihr itmezem
Bu yavuḳlarda ben aňa gitmezem

Yok didükçe Yūsufuň cānı yanar
İmdi ‘āşıḳ isteyüp ma‘şūḳ daňar

Her ‘azab ki Zelḫā çekdi ḳırḳ bir il
Yūsuf anı çekdi hem ḳırḳ günde bil[4692]

Aynı eserde, Hz. Yusuf ile Züleyha'nın evlilikleri gerçekleşmeden önce Hz. Yusuf'un Züleyha ile nişan yaptığı şeklindeki ayrıntı verilir:

İl ulus yıġıldı kābīn ḳıldılar

[4691] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 232.
[4692] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 232-233.

Mışr içinde ba‘d’ez-ān ṭoy ḳurdılar

Kām-ı dil vaṣl-ı murāda irdiler
Siz yetüň hem çünki onlar irdiler[4693]

Eserdeki son ayrıntılarda Allah’ın, Hz. Yusuf’un gönlüne düşürdüğü aşkın büyüklüğünün ne ölçüde olduğu Züleyha’nın peşinden bir an bile ayrılmadığı şeklindeki bilgiden anlaşılırken Hz. Yusuf’un gerdek gecesinde Züleyha ile vuslata ermek için onun abdest almasına bile izin vermediği görülürken diğer birçok eserde dile getirilen bekâret hadisesine ise burada yer verilmediği görülür:

Eyle sevmişdi o Yūsuf Zelḫānı
Bir zamān ḳoymazdı yanından anı

Yetdi ol demde nā-gāh vaḳt-i namāz
Almaġa durdı o Zelḫā destimāz

Bir dem otur deyüben Yūsuf anuň
Hem çeküp yırtdı etegin Zelḫānuň

Döndi Zelḫā didi Yūsuf daňlagıl
Ol etegüň yıtduġumı aňlagıl

Ol ‘avażdur uşta imdi fikr ḳıl
Oldı berāber etekler bellü bil[4694]

16. yüzyılda kaleme alınan Bağdatlı Zihnî’nin anlatısında da diğer birçok anlatıda olduğu gibi bu başlıkta yer alan hadiselerin başlangıcının Hz. Yusuf’un,

[4693] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 233.
[4694] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 233-234.

Züleyha'nın hâline acıyarak ona yardım etmek istemesi ve ona dileğinin ne olduğunu sorması olduğu belirtilirken Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan ilkin kendisine gençliğinin ve gözlerinin geri verilmesi için dua etmesini istediği görülür.[4695]

Aynı eserde, yine diğer birçok eserle benzer bir tahkiyeyle Hz. Yusuf'un duası üzerine kendisine gençliği ve gözleri geri verilen Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan ikinci talebinin ise vuslat olduğu belirtilirken Hz. Yusuf'un bu ikinci talep karşısında şaşırıp cevap vermeye gecikmesi üzerine Cebrail'in gelerek Hz. Yusuf'a, Züleyha'nın evlenme teklifini kabul etmesi gerektiğini bildirdiği ifade edilir.[4696]

Hadisenin devamında, Allah tarafından Züleyha ile evlenmesi hususunda Cebrail vasıtasıyla mükellef kılındığı dile getirilen Hz. Yusuf'un, düğün hazırlıklarına başladığı ve akabinde kusursuz bir düğün tertip ettiği tahkiye edilir.[4697]

İncelediğimiz eserler içerisinde Hz. Yusuf ile Züleyha'nın gerdek gecesinin en açık tarif edildiği eserlerden biri olan Bağdatlı Zihnî'nin eserinde bu hadise tafsilatlıca şöyle tahkiye edilmiştir:

Gözine Yūsuf'uň ṣabr oldı tīre
Yitürdi ol gül-endāmı serīre

Miyānından ḳuşaġın eyleyip süst
İki ḳolın kemer ḳıldı aňa çüst

Çü açdı mühri̇n ol gencüň nigehbān
Ṭılısmın buldı üstinde kemā-kān

Görüp maḥfūẓ anı ḳaṣd itdi Yūsuf
O gencüň gevherin ḳılmaḳ taṣarruf

Bulup ḥakkāk sundı ol semen-ber

[4695] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 514-515.
[4696] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 517-518.
[4697] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 519-520.

Ṣadef içinde bir nā-süfte gevher

O şevḳ-ile özin ḥakkāk unıtdı
O dürri miṣḳab-ı elmāsa ṭutdı

‘Aceb bu çün güher encāma yitdi
Güherden miṣḳab-ile la‘l aḳıtdı

Temāşā bunda kim bir gevher aldı
Ṣadef içre niçe dür-dāne ṣaldı

İki gül-berge bir ġonçe olup żam
Dökildi ġonçeden gül içre şebnem[4698]

Diğer birçok eserde olduğu gibi burada da Züleyha’nın bekâretini muhafaza ettiği belirtilirken diğer eserlerden farklı olarak burada Züleyha’nın, Hz. Yusuf’a rüyasında verdiği sözü yerine getirmek için kendisini eski kocası Mısır Aziz’inden sakındığı ve iffetini koruduğunu belirttiği şeklindeki ilginç ayrıntı şöyle dile getirilir:

‘Azīz itdi benümle gerçi peyvend
Kilīdi açmadı bu ḳufl-den bend

Bu genc üstinde olan ḳufl-ı pür-pīç
Kilīdi mūm-ıla açılmadı hīç

Ne deňlü kim oḳurlardı ‘azīmet
Perīvār eyler-idüm ben hezīmet

Ne deňlü ḳurdılarsa dām-ı tezvīr
Bu ṣayd olmadı ol ṣayyāda naḫçīr

[4698] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 523-524.

Çekildi ger ‘Azīz’üñ çoḳ belāsı
Velī bu gencüñ oldum ejdehāsı

Yanumda mühr-ile olan ḫazīne
Bi-ḥamdi’llāh ki degdi ṣaḥibine[4699]

Bu yüzyıldaki Kemâl Paşazâde’nin anlatısında, sarayda huzuruna getirtiği kadının Züleyha olduğu cevabını almasının akabinde Hz. Yusuf’un, Züleyha’ya hâlini sorduğu, Züleyha’nın bu soruyu duyar duymaz bayıldığı, bir müddet sonra ayıldığı[4700] belirtilen Züleyha’ya bu kez de kendisinden muradının ne olduğunu sorduğu ve Züleyha’nın da bu soruya eğer talebi yerine getirilecekse cevap verebileceğini beyan ettiği görülür.[4701]

Züleyha’dan aldığı şartlı evet cevabına Hz. Yusuf’un yemin ederek karşılık vermesi üzerine Züleyha’nın, Hz. Yusuf’tan sırasıyla gençliğinin, güzelliğinin, görmeyen gözlerinin yeniden kendisine verilmesi için talepte bulunduğu, akabinde Hz. Yusuf’un ettiği dua ile Züleyha’nın isteklerinin Allah’ın izniyle gerçekleştiği tahkiyedeki diğer ayrıntılardır.[4702]

Yine aynı anlatıda Hz. Yusuf’un, Züleyha’ya bir kez daha başka bir isteğinin olup olmadığını sorması üzerine Züleyha’nın bu kez de kendisi ile evlenmek istediği şeklindeki talebi duyan Hz. Yusuf’un, Züleyha’nın bu talebine bir müddet cevap vermediği ve gayptan gelecek icazeti beklediği dile getirilir.[4703]

[4699] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 525.
[4700] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 723-724.
[4701] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 724-725.
[4702] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 725-726.
[4703] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 726-727.

Bir müddet sonra Cebrail'in gelip Züleyha'nın talebinin kabul edildiğini ve Züleyha ile arşta nikâhlandıklarını belirtip dünyada da onu nikâhlaması gerektiği şeklindeki bilgiyi Hz. Yusuf'a ilettiği görülür:

He vü yoḳ dimeyüp dururken ol māh
Ṣadā-yı perr-i Cibrīl urdı nā-gāh

Peyāmı buna iy şāh-ı şeref-nāk
Selām eyler saňa ol Īzid-i pāk

Daḫı eydür ki ʻacziy-le Zelīḫā
Saňa çün eyledi ʻarż-ı temennā

Hevā-yı ṣıdḳ irdi fevc-ber fevc
Teraḥḥum baḥri urdı cūş idüp mevc

Eṯer itdi anuň sūz-ı nihānı
Nikâh itdüm saňa ʻArş üzre anı

Gerek kim sen de şerʻ-ile idüp ʻaḳd
Açasın bāb-ı iḥsānuň dem-i naḳd[4704]

Hadisenin devamında Hz. Yusuf'un, Allah'ın emri üzerine Züleyha ile evlenmeye karar verdiği, düğün hazırlıklarına başladığı, nikâhını Hz. İbrahim'in şeriatine göre tertip ettiği ve Züleyha'nın da gerdek için hazırlandığı ayrıntılarına yer verilir.[4705]

Eserde, Züleyha ile Hz. Yusuf'un gerdek sahnesinde Züleyha'nın bekareti hususunda diğer bazı eserlerde yer verilmediği görülür. Gerdek hadisesi, Hz. Yusuf'un gerdek odasına girdiğini gören Züleyha'nın oracıkta bayıldığı, Hz. Yusuf'un bu

[4704] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 727.
[4705] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 728.

durumu görünce Züleyha'nın elinden ve belinden kavradığı şeklindeki muhtasar bir anlatımla tahkiye edilir.[4706]

İncelediğimiz diğer eserler içinde Züleyha ile Hz. Yusuf'un evlenmesi hususunu hepsinden farklı olarak ele alan 16. yüzyılda kaleme alınan Gubârî'nin anlatısıdır. Buna göre Gubârî'nin anlatısında Züleyha'nın kocası Aziz Kıtfîr ölünce Melik Reyyân, Mısır Azizliği görevine Hz. Yusuf'u getirir ve ardından da Züleyha ile Hz. Yusuf'u evlendirir:

Çünki Yūsuf 'azīz-i Mışr oldı
'İzeetile ferīd-i 'aṣr oldı

İtdi Ḳıtfīr terk-i dünyāyı
Ḳodı ġam-ḫānede Züleyḫāyı

Ġam Züleyḫāyı ki zebūn itdi
Baġrım döne döne ḫūn itdi

Bir yaňa ġuṣṣa vü ġam-ı Ḳıtfīr
Bir yaňa 'aşḳ-ı Yūsuf-ı taṣvīr

Ḳaldı ḳaṣrında pür-ġam bī-kes
Der ü dārında uçmaz oldı mekes

Gitdi emvāli tār u mār oldı
Ṭās-ı çarḫ içre ḫāli zār oldı

Ḥāl-i zārına raḥm idüp Reyyān
Yūsufa 'aḳd itdi anı hemān

Ber-murād eyledi Züleyḫāyı

[4706] Mustafa Demirel, *a.g.t.*, s. 729.

Ṣanasın aňa virdi dünyāyı[4707]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda, Hz. Yusuf ile Züleyha'nın düğününün on gün boyunca devam ettiği ve gerdek gecesinde yine diğer eserlerde dile getirildiği gibi Hz. Yusuf'un, Züleyha'yı bekâretine halel gelmemiş bir şekilde bulduğu bilgileri verilir:

On gün on gice oldı sūr-ı sürūr
Ġuṣṣa vü ġam cihāndan oldı dūr

Çünki cem' oldı 'āşıḳ u ma'şūḳ
Şād-mān oldı cümle-i maḫlūḳ

Buldı Yūsuf anı bekāretle
Ṣāni'i ṣaḳlamış siyānetle[4708]

Yukarıdaki manzumede, Züleyha'nın Allah tarafından muhafaza edilerek bekâretini Hz. Yusuf'a saklayabildiği ayrıntısı verilirken diğer eserlerde olduğu gibi bunun ne şekilde bir muhafaza olduğu ayrıntısına ise yer verilmediği görülür.

16. yüzyıldaki bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatıda Şerîf'in de diğer birçok anlatıda olduğu gibi bu başlıktaki hadiseleri ele alırken başlatıcı unsur olarak Züleyha'nın Hz. Yusuf ile yıllar sonraki karşılaşmasında Hz. Yusuf'tan vuslat talep etmesini gösterdiği görülür:

Yûsuf aydur ne diler göňlüň ayıt
Saňa anı vireyim anı işit

[4707] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 192.
[4708] Hasan Aktaş, *a.g.t.,* s. 192-193.

Aytdı cânum seni gerekdür baña
Uş dilegüm ol durur didüm saña[4709]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un duası sonrası genliği kendisine geri verilen Züleyha'ya, Hz. Yusuf'un âşık olduğu ve sonrasında kırk gün süren bir düğünle evlendikleri bilgisi verilir.[4710]

Aynı yüzyıldaki Taşlıcalı Yahya'nın eserinde yine diğer birçok eserde olduğu gibi Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan kendisine dua edip eski hâline geri dönmesini sağlamasını istediği ifade edilirken Hz. Yusuf'un duasını kabul edildiği ve Züleyha'nın eskisinden bile daha iyi bir hâle geldiği belirtilir.[4711]

Hadisenin devamında, diğer birçok anlatıda olduğu gibi Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan ikinci isteğinin onunla evlenmek olduğu belirtilirken Hz. Yusuf'un, bu isteğe olumlu cevap vermesi gerektiğini Allah'ın, Cebrail vasıtasıyla Hz. Yusuf'a ilettiği ve yine Allah'ın, Cebrail aracılığıyla onlara kendi huzurunda nikâhlandıkları bilgisini ulaştırdığı görülür.[4712]

Eserde son olarak Hz. Yusuf ile Züleyha'nın düğünü bahsinde, bütün Mısır ahalisinin düğünde yer aldığı, zindandaki mahpusların düğünün şerefine azat edildiği belirtilirken gerdek sahnesindeki ayrıntılarda Züleyha'nın bekâreti bahsine yer verilmez.[4713]

16. yüzyıldaki Şerîfî'nin varyantında, diğer birçok varyantta tahkiye edildiği gibi Züleyha'nın, Hz. Yusuf'la karşılaşmasında Hz. Yusuf'tan gözlerinin açılması ve eskisi gibi güzel olması için dua etmesini istediği ifade edilirken Hz. Yusuf'un duası

[4709] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 233.
[4710] Halil Ay, *a.g.t.,* s. 235-236.
[4711] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 158-159.
[4712] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 159.
[4713] Yahyâ Bey, *a.g.e.,* s. 160.

üzerine kendisine gençliğinin, güzelliğinin ve gözlerinin yeniden verildiği şeklindeki ayrıntıların verildiği görülür.[4714]

Yine diğer birçok anlatıda olduğu gibi gençliği ve güzelliği kendisine yeniden bahşedilen Züleyha'nın bu hâlini gören Hz. Yusuf'un, Züleyha'ya âşık olduğu ve akabinde muratlarına erdikleri belirtilirken düğün hadisesine yer verilmediği görülür:

Ta'accüble Ḥaḳ'uň ṣun'ına baḳdı
Ṣu gibi göňli mā'il oldı aḳdı

Muḥaṣṣal çünki irdiler murāda
İki cānibden oldılar ṣafāda[4715]

Aynı eserdeki son ayrıntılarda bekâret hadisesine yer verilmediği görülürken Hz. Yusuf'un bir gece Züleyha'yı yakalamaya çalışırken Züleyha'nın gömleğini yırttığı ve Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a duyduğu mahcubiyetin sona erdiği şeklindeki bir ayrıntıya yer verilir:

Meger bir gice Yūsuf'dan o cānān
Murād itdi ola bir dem girīzān

Çeküp pīrāhenini bī-te'essüf
O dem çāk eyledi gül gibi Yūsuf

Zelīḫā didi olmışdı bu ḥālet
Bunuňla zāyil oldı ol ḫacālet[4716]

[4714] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 29.
[4715] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 29.
[4716] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 30.

16. yüzyılın bir diğer anlatısı Ziyai Yusuf'ta da diğer birçok anlatıda olduğu gibi Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan kendisine gençliğinin ve güzelliğinin verilmesi için dua etmesini istediği, yine aynı sahnede bir diğer talebinin de vuslat olduğunu dile getirdiği görülür.[4717]

Aynı eserde; Hz. Yusuf'un, ettiği duanın kabul olması üzerine Züleyha'ya bir kez daha kendisinden ne istediğini sorduğu, Züleyha'nın vuslat talebini bir kez daha tekrarladığı belirtilirken diğer birçok eserde olduğu gibi Hz. Yusuf'un, bu talep karşısında bir anlık sessiz kaldığı ve Allah'tan gelecek işareti beklediği belirtilir.[4718]

Hadisenin devamında; Allah'ın, Cebrail vasıtasıyla Hz. Yusuf'a ilettiği haberde kendilerini Arş'ta nikâhladığını bildirip Hz. Yusuf'tan dünyada da Züleyha ile nikâhlanmasını emrettiği şöyle ifade edilir:

Bu ḥāletden daḫi ḳaldurmadan ser
İrişdi peyk-i Ḥaḳḳ nāmūs-ı Ekber

Ḫaber virüp didi āgāh ol ey şāh
Selām idüp saňa vaḥy itdi Allah

Ki biz gördük Züleyḫā'nun niyāzın
İşitdük saňa 'arż itdügi rāzın

Anuň āṣār-ı 'acz ü sūz-ḫayli
Kerem baḥrine virdi cūş-ı meyli

Nice büryāne hicr odına cānı
Nikāḥ itdük saňa 'arş üzre anı

Anı sen dāḫi kendüňe nikāḥ it

[4717] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 447-448.
[4718] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 448-449.

Ṣafā bezminde gel ‘ayş-ı mübāḥ it[4719]

Eserde, düğün sahnesinde dile getirilen ayrıntılarda, Mısır ahalisinin seçkinlerinin bütünüyle düğünde yer aldıkları belirtilirken hadisenin devamında, “*Bes itdi ‘aḳd özine ol nigū-kār/Anı dīn-i Ḫalīl üzre güher vār’’*[4720] şeklindeki bilgiden nikâhın Hz. İbrahim’in şeriatına göre kıyıldığı dile getirilir.

Diğer birçok anlatıda dile getirildiği gibi bu anlatıda da gerdek gecesindeki ayrıntılar içinde Züleyha’nın, bekâretini Hz. Yusuf’a saklayabilmesinin, eski kocasının iktidarsızlığı sayesinde mümkün olduğu anlaşılmaktadır:

Çü Yūsuf gördi kim ol gevher pāk
Dürine degmemiş elmās-ı ḥakkāk

Didi aňa ‘aceb iy serv-i āzād
Nite açmadı bu ter ġonceyi bād

Bu düre degmemiş midir daḫi el
Bu sīmīn ḥoḳḳa niçündür muḳaffel

Didi ancaḳ ‘Azīz oldı baňa yār
O da ḳılmadı vaṣlum ḫānın ifṭār

Her işde gerçi kim ol cüst olurdı
Benüm yanımda ammā süst olurdı[4721]

18. yüzyıldaki Ahmedî-i Âmidî’nin eserinde de diğer birçok anlatıyla benzer şekilde Züleyha’nın, Hz. Yusuf’tan vuslat talep ettiği ifade edilirken Hz. Yusuf’un,

[4719] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 449.
[4720] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 450.
[4721] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 453-454.

Züleyha'ya verdiği cevaptan açıkça bu teklifi reddettiğini ve reddetmesinin sebebinin ne olduğunu görmek mümkündür:

Şāh-süvārim sen beni gönderme boş
Vér murādum ḳıl benüm göñlümi ḫoş

Al beni bir zevcelik ad-yla sen
Cism-i vīrānımı ābād eyle sen

Yūsuf eytdi olmışsın ḳocaḳarı
Daḫı bundan ṣoñra n'eylersin eri

Bu söze incindi Zelḫā dér aña
Eylediñ ḳocalığı ḳaḳınç baña

Bār-ı 'aşḳıñ tenimi ḳıldı ḳoca
Cān-ile ḳalbim tüvānedir nice[4722]

Eserde, Züleyha'nın teklifine Hz. Yusuf'un, *"Yūsuf eytdi yoḳ iẕn olmaz n'édem/Âyinin âyinime uymaz n'édem"*[4723] şeklinde verdiği cevaptan Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un Tanrı'sına inanmadığı için olumlu bir karşılık vermediği görülürken hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un oradan ayrılırken Züleyha'ya çokça altın bıraktığı şeklindeki bir bilgiye yer verilir.[4724]

Diğer anlatılarda, Züleyha'nın İslam'la müşerref olup hidayete ermesi hadisesine putundan vuslat talebine karşılık bulamadığı için onu sattığı/kırdığı ve sonrasında hak olan Tanrı'ya yöneldiği şeklinde bir tahkiyeyle yer verildiği görülürken Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a kavuşabilmek maksadıyla dinini değiştirdiği şeklinde orijinal bir ayrıntıya yer verildiği görülür:

[4722] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 242.
[4723] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 244.
[4724] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 244.

Zelḫā anda ḳaldı gitdi ol emīr
Zelḫānıň ḳalbi olundı münkesir

Māsivādan ḳat‘-ı ümīd eyledi
Kendi aḥvālini tefekkür eyledi

Fikr éder oldı Züleyḫā bu işi
Atamıň evinde gördügüm düşi

Ne ‘aceb oldı ki nā’il olmadım
‘Ömrüm āḫir oldı aňa érmedim

Ol ümīd-ile bugün geldim aňa
Ki ‘aceb rām ola mı Yūsuf baňa

Çıḳmadı ol vāḳı‘am oldı yalan
Gitdi ‘ömrüm boşuna bunca zamān

İḫtiyār(-ı) İslām érişdi göňline
Ḥiṣṣe-dār oldı hidāyet ḫūnına

Geldi ol vaḳtde aňa bir infi‘āl
Söyledi Yūsuf baňa nükte maḳāl

Ol baňa ‘arż eyledi ṭoġrı dīni
Bende göňli olmasa démez bunı

Āyiniň āyinime uymaz dédi
Ol baňa bu ḳavli nükte söyledi

Kendiniň dīninde olaydım eger
Belki pīrligime etmezdi naẓar

Yūsufuň Tengrisine yār olayım
Ḥālimi aňa diyüp yalvarayım

Kim Yūsuf andan iẕinsiz bir işi
Étmez imiş indirem aňa başı

Māsivādan ḳaṭ'-ı ümīd eyledim
Yūsufuň Tengrisine meyl eyledim

Pūtı atdım bāṭıl imiş ḳamusı
Saňa döndüm Yūsufuň ey Tengrisi

Ṣıdḳ-ile ma'būdum illallāh dédi
Ḥaḳ ta'ālā anı maḳbūl eyledi

Ḥaḳḳa meyl étdi hidāyet buldı ol
Hiṣṣe-i īmāna nā'il oldı ol[4725]

Yukarıdaki manzumede dile getirilen ayrıntılardan Züleyha'nın, bu eserde de putlarını kırdığı bilgisine ulaşılmaktadır.

Aynı eserde, hidayete erdikten sonra gençliğinin ve güzelliğinin yeniden kendisine verilmesi ve Hz. Yusuf'la evlenebilmesi için Allah'a, "*Eytdi yā Rabbī benüm vér ḥüsnümi/Hem tüvāňā ḳuvvetim hem Yūsufī*"[4726] şeklinde dua ettiği görülen Züleyha'nın, dualarının kabul olunduğunun şöyle tahkiye edildiği görülür:

Ḫāliḳi Yūsufa fermān eyledi
Zelḫānıň derdine dermān eyledi

[4725] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 245-246.
[4726] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 246.

Gönderiň ive Züleyḫāyı dédi
Biz saňa vérdik nikāh eyle dédi

Biz seniň vérdik maḥabbetiň aňa
Āşinādır seni görmeden saňa

Biz aňa rü'yāda senden söyledik
Şehr-i Mışra gel seni alam dédik

Ol seniň-çün Mışra geldi yā emīr
Bunca zaḥmetler görüp oldı faḳīr

Bunca yıllar çekdi 'aşḳıň bārını
Ġayrīden isterdi ol dil-dārını

Şimdiye dek ol bizi bilmez idi
Ol sebebden yārine érmez idi

Ol henüz bildi bizi olındı yār
Görmeyüz lāyıḳ aňa biz intiẓār

Érdi vaḳti var sen anı alasın
İntiẓārından anı ḳurtarasın

Ol Züleyḫāyu Yūsuf éve éve
Bindürür ḳoçuya gönderür eve

Ḫāliḳı Cebrā'īle emr eyledi
Var Züleyḫāmı ṣıġa tīz söyledi

Vardı messetdi gözine érdi nūr

Bir ḳız oġlan oldı güyā miṯl-i ḥūr

Yüzünüň nūrı żiyāsı ṭal'ati
Baḳmaġa kimse götürmez ṭāḳati[4727]

Hadisenin devamında, gençliği ve güzelliği kendisine verilen Züleyha'nın kalbine Allah aşkının nakşettiği ve kalbinde Allah aşkından başka bir şeyin kalmadığı şeklindeki ayrıntıya eserde şöyle yer verilir:

'Aşḳ-ı Yūsuf ṭaşra-ḳāra buldı yol
'Aşḳ-ı Bārī eyledi ḳalbe nüzūl

'Aşk-ı Yūsuf eyledi andan firār
Hīç eder mi şāh öňünde kūl ḳarār

Taḫt-ı ḳalbe 'aşk-ı Ḥaḳ étdi cülūs
Eyledi ḳalb anı kendine 'arūs[4728]

Aynı anlatıda, Züleyha'yı gençleşmiş ve eski hâline dönmüş olarak gören Hz. Yusuf'un, Züleyha'ya âşık olduğu ifade edilirken bu sefer de Züleyha'nın kendisini naz makamına çektiği ve Hz. Yusuf ile evlenmek için onun kırk gün boyunca sıkıntı çekmesini istediği ayrıntısı dile getirilir.[4729]

Züleyha'nın kırk yıl boyunca çektiği belirtilen zahmetleri, Hz. Yusuf'un kırk günde çektiği ve Züleyha'nın böylelikle Hz. Yusuf'tan intikamını aldığı şeklindeki ayrıntılar eserde şöyle tahkiye edilir:

Zelḫānıň ḳırḳ yıldaki zaḥmetleri
Gördi ḳırḳ gün içre Yūsuf anları

[4727] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 246-247.
[4728] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 248.
[4729] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 250-251.

Şol Züleyḫā ḥayfını ol ẕū-intiḳām
Aldı ḳırḳ günde Yūsufdan bi't-tamām[4730]

Yine yalnızca Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında yer verilen bir ayrıntıda; Hz. Yusuf'un, Züleyha'yı kendisine ram edemeyeceğini anlaması üzerine Allah'a yalvarıp Züleyha'nın kendisine ram olmasını talep ettiği belirtilirken Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a izin vermesinin Allah'ın Züleyha'ya emir vermesinden sonra olduğu dile getirilir:

Gördi Zelḫā rām olunmaz n'eyledi
Yūsuf andan Ḥaḳḳa rāzin söyledi

Rabbenā sensin muḳallibü'l-ḳulūb
Ḳalb-i Zelḫāya beni sen eyle ḫūb

Ol Züleyḫāyı baňa rām eyle sen
Anuň ile vuṣlatı kām eyle sen

Çün tamām oldı Yūsufun ḳırḳ güni
Érdi ol vaḳt-i nikāḥıň dügüni

Nāz-ı 'aşḳı gördi Zelḫā ḳırḳ sene
Oldı bu ḳırḳ Yūsufa ḳırḳ sene

Bir nidā érdi Züleyḫāya o gün
Vér nikāḥıňa iẕin olsun dügün[4731]

[4730] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 251.
[4731] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 251-252.

Hadisenin devamında, diğer eserlerden farklı olarak Züleyha'nın, Allah'a, kendisini Hz. Yusuf'a sakladığını ve ondan başkasına meyletmediğini bildirmesini istediği şeklindeki ayrıntı şöyle tahkiye edilir:

Līki vardır bir murādım yā Ġanī
İsterim ol Yūsufa bildir anı

Ṣıdḳını bildirmeyince ol emīn
Çıḳmadı zindān içinden ol hemīn

Tā benüm de ṣıdḳımı ol bilmeye
Öyle bilsin kāmı benden almaya

Şimdi öyle ẓannéder ki kendine
Étdigim meyli éderim ġayrine

Tā şehādet ḳılmayınca sen baňa
Vérmezem iẕni nikāḥ içün aňa

Yūsufa érdi Ḥudāsından ḫiṭāb
Ol Züleyḫā ḥaḳḳına geldi cevāb

Pākizedir pāk-i dāmen ol ḫātūn
Ṣādıḳadır kāile 'ırżı bütün

Olmadı ġayrileremeyli anuň
Ḥālā mühri üzeredir 'ırżı anuň

Degmedi ġayrileriň desti aňa
Ṣaḳlamışuz mühr-ile anı saňa[4732]

[4732] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 252-253.

Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısındaki bir başka orijinal ayrıntıda, Züleyha'nın hakiki aşkı Allah'ta tatması üzerine mecazi olandan yüz çevirdiği lakin Allah'ın, ondan Hz. Yusuf ile evlenmesini istediği için bu nikâh hadisesine olur verdiği ifade edilir:

Sende idi ol zamān göňlüm benüm
Bir mecāz-ı ʻaşḳ imiş meylim benüm

Bilmez idim ol zamān maʻbūdumu
Gitdi ʻömrüm görmedüm mescūdumu

Ḫāliḳı buldum seni ben n'eylerem
ʻAşḳ-ı Ḥaḳḳı buldum ülfet eylerem

Şerbet-i ʻaşḳ-ı Ḥaḳḳı nūş eyledim
Yūsufum ʻaşḳıň ferāmūş eyledim

Mā-sivāya ḳalmadı meylim şāhā
Līki n'édem Ḥaḳ beni vérdi saňa

Lāyıḳ oldı ki beni rām bulasın
Vaṣlım ile tā ki bir kām bulasın

Var nikāḥ eyle beni sen kāma ér
İẕn-i Ḥaḳḳ ile bugün merāma ér

Yūsuf ol dem içre fermān eyledi
Ḥaḳ yolına nice ḳurbān eyledi

ʻAḳd olunup ḳıldılar anlar zifāf

Oldılar géce anlar sīne ṣāf[4733]

Eserde, bu hususta ki son ayrıntıda, nikâhlandıktan bir müddet sonra bir gün sohbet ederlerken ibadethaneye gitmek isteyen Züleyha'ya Hz. Yusuf'un, onu gömleğinden yakalayarak izin vermediği ve bu esnada geçmişte Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un gömleğini yırttığı gibi bu kez de Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın gömleğini yırttığı bilgisi verilir.[4734]

Bu yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'nin eserinde, Züleyha'nın, Allah'a ettiği münacat sonrasında gözlerinin ve gençliğinin kendisine yeniden bahşedildiği diğer birçok eserle benzer şekilde tahkiye edilir.[4735]

Aynı eserde, Cebrail'in haber vermesi sonrası Züleyha'nın, Allah'a iman ettiği bilgisini alan Hz. Yusuf'un, Züleyha'ya evlenme isteğini ilettiği, Züleyha'nın müstağni bir tavırla bu isteği reddedip Hz. Yusuf'un yanından kaçtığı belirtilirken Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın peşinden gidip gömleğini yırttığı bilgisi verilir.[4736]

Hadisenin devamında, diğer eserlerden farklı olarak Allah aşkıyla kalbi dolu olan ve gözü O'ndan başkasını görmediği belirtilen Züleyha'nın, Hz. Yusuf'a açık bir şekilde peşini bırakmasını söylemesi de eserdeki orijinal ayrıntılardandır:

Sen 'aceb Yūsuf mısın yāḫūd cemādāt u ḥacer
Görmeyor gözim şems ü ḳamer ḳubbe ḫıyām

Maḥbūbum bir Ḫāliḳumdur şükr iderem aňa ben
Yolına ḳıldum fidā biň cān ile başım tamām

Başuňa bir çāre bul benden saňa yoḳ fā'ide
Bundan artuḳ aramuzda olmaz aṣlā bir kelām[4737]

[4733] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 254-255.
[4734] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 255.
[4735] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 157-158.
[4736] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 159.
[4737] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 159-160.

Hz. Yusuf'un, Züleyha'dan aldığı cevap üzerine büyük bir kedere gark olduğu belirtilen eserde, Züleyha'yı ikna etmesi için Melik Reyyân'ın kırk gün boyunca uğraştığı fakat sonuç alamadığı[4738] görülürken Züleyha'yı evlenme konusunda ikna edenin ise Allah'ın bu yoldaki emri olduğu ifade edilir.[4739]

Eserde, son olarak verilen ayrıntılarda, Hz. Yusuf ile Züleyha'nın düğününe bütün Mısır ahalisinin katıldığı belirtilirken gerdek gecesi ve bekâret hadisesi hakkında bilgi verilmez.[4740]

Bu yüzyıldaki müellifi belli olmayan bir anlatıda da diğer birçok anlatıya paralel bir tahkiye ile Züleyha'nın, aşkının nişanesi olarak Hz. Yusuf'un kamçısını yakması sonrasında, Hz. Yusuf'un oradan ayrıldığı ve Züleyha'ya malını, mülkünü yeniden vereceğini belirttiği görülürken Züleyha'nın vuslata erebilmek için Tanrı'ya yakardığı ve bu yakarışın Tanrı tarafından kabul edildiği ve Cebrail'in, Hz. Yusuf'a gönderildiği görülür.[4741]

Cebrail'in, Hz. Yusuf'a Tanrı'nın buyruğunu ilettiği ilk sahnede Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın görünüşünü öne sürerek evlenmeye yanaşmadığı ve akabinde Hz. Yusuf'tan bu yollu bir cevap alan Cebrail'in, Hz. Yusuf'un cevabını Allah'a ilettiği görülür:

gėne indi cebrā'īl bir gün yere
kim yūsufa ḥaḳḳıŋ emrin göstüre

ėydür ey yūsuf selām eyler çalab
züleyḫāyı esirgesün ḳılsun ṭaleb

ol bī-çāre ateşe yaḳdı özin
diŋlesin imden gėrü züleyḫā sözin

[4738] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 160.
[4739] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 161-162.
[4740] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 162-163.
[4741] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 184-185.

yūsuf ėydür ey cebrā'īl-i ḥaḳ
kim dā'imā oḳursın ḥaḳdan sebaḳ

gözsüz olmış ḳarımış olmış ḥaḳīr
ḥüsni mālı ḳalmamış olmış faḳīr

nicesi andan temennī ėdeyüm
simdiden gerü anı ben nėdeyüm

gėrü vardı cebrā'īl ol ḥażrete
kim züleyḫānuŋ işi andan bite

dėdi ey çalap cümle nihān
āşikāredür ḳatuŋda bir bir 'ayān

ne ola kim sen anı bilmeyesin
derde lāyıḳ devāsın ḳılmayasın

yūsuf ėydür züleyḫāyı nece alam
ḳarımış gözsüz olmış ne ḳılam[4742]

Hadisenin devamında, Tanrı'nın Cebrail vasıtasıyla Hz. Yusuf'tan Züleyha için dua etmesini istediği belirtilirken Züleyha'nın diğer birçok anlatıda olduğu gibi Cebrail vasıtasıyla gözlerinin görür olduğu, on iki yaşında bir kıza döndürüldüğü ve eski güzelliğinin kendisine verildiği belirtilir.[4743]

[4742] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 185.
[4743] Didem Akyıldız, *a.g.t.*, s. 186.

Aynı eserde, Züleyha'nın eski hâline dönmesinin akabinde Hz. Yusuf'un ona âşık olduğu, nikâhlarının Melik Reyyân tarafından kıyıldığı ve düğünlerinin yapıldığı ayrıntıları dile getirilir.[4744]

Eserde son olarak diğer birçok eserdekine benzer şekilde gerdek gecesinde Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın hâlâ bakire olduğunu anladığı Züleyha'nın da bu durumu; Tanrı'nın, kendisini koruyarak eski kocasının yatağına kendisine benzeyen bir peri kızının sokulduğu şeklinde açıkladığı ifade edilir.[4745]

Molla Câmî'nin anlatısında da bu hadisenin başlatıcı unsurunun, Hz. Yusuf'a sesini duyurmayı başaran Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan ilk olarak gençliğine ve güzelliğine yeniden kavuşmak istediği şeklinde talepte bulunması, ikinci talebininse görmeyen gözlerinin açılması olduğu ifade edilirken Hz. Yusuf'un duası üzerine Züleyha'nın eski hâline kavuştuğu ifade edilir.[4746]

Eserdeki *"İhtiyarlığın yerini gençlik aldı; kırk sene yaşadıktan sonra, onsekiz yaşında bir civan oldu."*[4747] şeklindeki tahkiyeden, Züleyha'nın bedeninin on sekiz yaşındaki bir kimsenin bedenine döndürüldüğü anlaşılır.

Hadisenin devamında, yine diğer birçok anlatıyla benzer şekilde Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan yeni bir istekle vuslat talebinde bulunduğu, Hz. Yusuf'un da bir müddet düşünüp gaipten gelecek bir işaret beklediği ifade edilirken o esnada Hz. Yusuf'un içinde bulunduğu hâlin, istemekle istememek arasında bir hâl olduğu ayrıntısı verilir.[4748]

Cebrail'in, Hz. Yusuf'a verdiği birinci haber kendisi ile Züleyha'nın arşta birbirlerine nikâhlandıkları şeklindeki bilgi olduğu görülürken ardından verdiği ikinci haberde ise Hz. Yusuf'un da Züleyha'yı bu dünyada nikâhına alması şeklindeki Allah'ın buyruğu olduğu ifade edilir.[4749]

[4744] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 186.
[4745] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 186-187.
[4746] Câmî, *a.g.e.,* s. 138.
[4747] Câmî, *a.g.e.,* s. 138.
[4748] Câmî, *a.g.e.,* s. 138-139.
[4749] Câmî, *a.g.e.,* s. 139.

Aynı eserde, Hz. Yusuf ile Züleyha'nın, bütün bir Mısır ahalisinin dâhil olduğu bir düğünle Hz. İbrahim'in kanunu ve Hz. Yakup'un dini üzere nikâhlandıkları belirtilirken gerdek gecesinde diğer birçok anlatıda olduğu gibi Hz. Yusuf'un, Züleyha'yı el değmemiş olarak bulduğu belirtilir.[4750]

Eserde bu hususstaki son ayrıntılarda, Züleyha'nın hâlâ bakire oluşunun sebebinin, eski kocası Mısır Aziz'inin iktidarsızlığına bağlandığı Züleyha'nın ağzından, *"Onu, Aziz'imden başka kimse görmemiştir; fakat o, benim bahçemin goncasını dermemiştir. Mevki ve rütbe elde etmek için çok mahir ve hızlı olan Aziz, muradına ermek istediği zaman gevşek damarlı idi!"*[4751] şeklinde tahkiye edilir.

Semavi kitaplardan Tevrat'ta, Züleyha adı geçmese de Firavun'un, Hz. Yusuf'u On şehrinin rahibi Poti-fera'nın kızı Asenatla evlendirdiği[4752] şeklinde bir bilginin verildiği görülürken Kur'ân'da bu başlıkta dile getirilen bir bilgiye rastlanmaz.

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde, bu hususta dile getirilen tek ayrıntıda her ne kadar Hz. Yusuf'un, Züleyha ile evliliği hususuna değinilmese de Züleyha'dan Efrâîm ve Mîşâ adında iki oğlu ve Rahme adında bir kızı olduğu şeklinde dile getirilen ayrıntıdan Hz. Yusuf'un, Züleyha ile evlendiği çıkarımını yapöak mümkündür:

> *Yûsuf aleyhisselâmın Züleyhâ'dan (Efrâ'îm), (Mîşâ) nâmında iki oğlu (Rahme) nâmında bir kızı oldu. (Efrâ'îm) Yûş'a bin Nûn aleyhisselâmın ceddidir. (Rahme) Eyyûb aleyhisselâmın zevcesidir.*[4753]

Süyûtî'nin tefsirinde, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in, İbn İshâk'tan naklettikleri bir rivayette, İtfîr'in ölümünü müteakip Sultan Reyyân'ın, İtfîr'in karısıyla Hz. Yusuf'u evlendirdiği bilgisine yer verilirken hadisenin devamında İtfîr'in karısının, gerdek gecesinde hâlâ bakire olduğu ve bunun sebebinin de İtfîr'in kadınlara yaklaşmaması olduğu ifade edilir.[4754]

[4750] Câmî, *a.g.e.,* s. 140.
[4751] Câmî, *a.g.e.,* s. 141.
[4752] Tevrat/Başlangıç: 41: 45.
[4753] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 382-383.
[4754] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 275-276.

Eserde, Ebu'ş-Şeyh'in, Abdullah b. Münebbih'ten naklettiği bir rivayette, Hz. Yusuf'un yoldan geçerken Aziz'in eski karısıyla karşılaştığı ve Hz. Yusuf'a *"Kendisine isyan etmekle kralları köle yapan, kendisine itaat etmekle de köleleri kral Allah'a hamd olsun"*[4755] şeklinde seslendiği, Hz. Yusuf'un, kadını tanıyınca onunla evlendiği ve evlendiklerinde kadının bakire olduğunu gördüğü şeklindeki bilgilere yer verildiği görülür.[4756]

Aynı eserdeki bir başka ayrıntıda, Ebu'ş-Şeyh'in, Zeyd b. Eslem'den naklettiği rivayette; Aziz'in karısının Hz. Yusuf'la evlendiğinde bakire olduğu belirtilirken Aziz'in de iktidarsız olduğu bilgisi verilir.[4757]

Taberî tarihinde Züleyha ile Hz. Yusuf'un evlenmesi hadisesinin birkaç farklı şekilde ele alındığı görülürken bunlardan ilkinde Hz. Yusuf'un zindandan çıkmasının akabinde Mısır sultanının, Mısır Azizi'nden Hz. Yusuf'u satın alıp azat ettiği, Züleyha'nın Mısır Azizi ile evli olduğu esnada ise Mısır Azizi'nin vefat ettiği yahut bir rivayete göre de Mısır Azizi'nin Züleyha'yı boşadığı ve akabinde Hz. Yusuf'un, Züleyha'yı zevcesi olarak aldığı şeklinde ayrıntıların dile getirildiği görülür.[4758]

Aynı eserdeki bir diğer rivayette Hz. Yusuf'un zindandan çıkmasından iki yıl sonra Züleyha'nın kocası Mısır Azizi'nin öldüğü ve Mısır Azizi'nin ölümü üzerinden birkaç gün geçtikten sonra da Mısır Sultan'ının teklifiyle Hz. Yusuf'un Züleyha ile evlendiği bilgisi verilir:

> *Haberde şöyle gelmiştir: Hazret-i Yûsuf, zindandan çıktıktan sonra iki yıl geçince, Zeliha'nın kocası ve Hazret-i Yûsuf'un Efendisi olan Aziz-i Mısır öldü. Sultanın bütün malının defteri ve hesabı Hazreti Yûsufça bilinmekteydi. Aslını da tamamiyle kaydetmişti. Bundan ötürü Sultan bütün hazinesini ona ısmarlamış, emanet etmişti. Yûsuf (a.s.) Mısır Sultanının Hazinedarı olmuştu. Bu hal üzerine bir kaç gün geçti. Birgün Sultan ona:*
>
> *- Ey Yûsuf! dedi. Şu doğruluğunu ki sen efendin hakkında göstermiştin. Onun tuz ve ekmeğini gözettin. Evine hiyanet etmedin. Şimdi benim gönlüm şunu diliyor ki sen o hatunu helallık yolunda kabul edesin. Hazret-i Yûsuf'ta Sultanın bu sözünü kabul etti. Sultan, adı Zeliha olan O kadını Hazret-i Yûsuf'a verdi.*[4759]

[4755] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 276.
[4756] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 276.
[4757] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 276.
[4758] Taberî, *a.g.e.*, s. 279.
[4759] Taberî, *a.g.e.*, s. 281.

Yine aynı eserde, yukarıdaki hadisenin devamındaki ayrıntılarda Züleyha'nın henüz Hz. Yusuf ile gerdeğe girmeden önce mazideki hatasından ötürü Hz. Yusuf tarafından iffetsiz bir kadın olarak algılanmamak adına kendisinin hâlâ bakire olduğunu, kocası olan Mısır Azizi'nin de iktidarsız olduğunu ifade ettiği ve Hz. Yusuf'un da bunun üzerine Züleyha'ya yaklaştığında onu kızoğlankız olarak bulduğu ayrıntısına yer verilir:

> *Yûsuf'la Zeliha biraraya geldikleri zaman Zeliha'nın gönlüne şöyle bir kaygı düştü:*
>
> *- Ben Yûsuf'u, sevdiğimden ve ona gönül verip döşeğime çağırdığımdan ötürü Yûsuf öyle sanır ki ben başka kimseye de öyle yaparım. Ve beni hain ve kahpe bir kadın sanır:*
>
> *- Benimle böyle iş eden, başka bir kişiyle etmez mi? der! dedi. Zeliha, bu düşüncede iken Yûsuf ona el uzattı. Zeliha, kendisini Yusuf'tan geri çekti, teslim olmadı. Ona:*
>
> *- Ey Yûsuf! dedi. Bana izin ver. Önce sana bir haberim var. Onu söylüyeyim. Hazret-i Yûsuf ta:*
>
> *- Söyle ya Zeliha! dedi. Zeliha da:*
>
> *- Ey Yûsuf! dedi. Ben seni sevdiğimden ve sana bu yolda bağlandığımdan ötürü benim kötü ve hain bir kadın olduğumu sanma! Senden başkasına da böyle edeceğimi de zannetme. Erkek ki senin gibi olursa ve dünya içinde senden güzel olmazsa ve kadın ki benim gibi olur ve gençliğin, güzelliğin çağında bulunursa, kocam eksik güçte olur ve karısına erkekliğini göstermeye gücü olmazsa bu haller ile kadın senin gibi bir yiğite gönül verse onu mazur görmek gerek olduğu gibi, yaptığını ayıplamamak ta gerektir. Sen bil ki, ey Yûsuf, ben hiç bir zaman erkek istemedim. Ve senden başka bir kişiye gönül vermedim ve kimse bana el uzatmış değildir. Ben de Allahü Teâlâ'nın mührü ileyim. Anamdan nasıl doğdu isem, öyle kızoğlu kızım! Yûsuf (a.s.) bu sözleri işitince sevindi. Zeliha'ya el uzattı. Onu, gerçekten kız buldu.*[4760]

Taberî'nin tarihinde bu başlıktaki son rivayetin; fakir, yaşlanmış ve gözleri görmez bir hâle gelmiş olan Züleyha'ya Hz. Yusuf'un acıdığı, akabinde onu alıp sarayına götürdüğü, sonrasında Züleyha'nın, Hz. Yusuf vasıtasıyla Allah'tan gençliğini, güzelliğini ve Hz. Yusuf'un zevcesi olmayı talep ettiği, Hz. Yusuf'un duası sonrası bu dileklerinin kabul olduğu şeklinde tahkiye edildiği görülürken gençliği ve güzelliği yeniden kendisine verilen Züleyha'ya Hz. Yusuf'un yanaşmak için çaba gösterdiği esnada Züleyha'nın gömleğinin yırtıldığı, bu duruma utandığı görülen Hz. Yusuf'a, Züleyha'nın *"ödeştik"* diyerek cevap verdiği, son olarak da bütün bu

[4760] Teberi, *a.g.e.*, s. 281-282.

hadiselerin ardından Hz. Yusuf'un, Züleyha'yı nikahına aldığı şeklinde dile getirdiği bilgisi verilir:

> *Yûsuf (a.s.) bu halleri görünce içi yandı, özü tutuştu. Buyruk vererek Zeliha'yı saraya götürdüler. Cebrâil (a.s.) geldi.*
>
> *- Ey Yûsuf! dedi. Zeliha'ya sor ki Cenab-ı Hak'tan dileği nedir? Hazret-i Yûsuf ta sordu. O da:*
>
> *- Gençliğim, gözlerim ve güzelliğim, hem de senin helalin, eşin olmak! İşte dileğim bu! dedi. Yûsuf (a.s.) dua etti. Hak Teâlâ da duasını kabul etti. Yüce Yaradan Zeliha ne dilemiş ise ona verdi. Zeliha'ya el atmak isteğine düştü. Zeliha kaçtı. Yusuf (a.s.) ona yetişti. Gömleğinden yakaladı. Gömlek yırtıldı. Zeliha:*
>
> *- Ey Yûsuf! dedi. Dost, dostun perdesini yırtar mı?*
>
> *Yûsuf (a.s.) işlediği bu işten utandı. Zeliha da:*
>
> *- Ey Yusuf! Utanma! Beraber olduk! Ödeştik! dedi. Yûsuf (a.s.) sonra Zeliha'yı nikahlayıp aldı. Daha önceden Müslüman olmuştu. Yûsuf (a.s.) din ve diyanet ve şeriat öğretti. Böylece Zeliha muradına erişti, çok sevindi. İbadetle vaktini geçirdi! Ama Yûsuf (a.s.) her ne zaman Zeliha ile aşk oyunları oynamak istese Zeliha razı olmazdı.*[4761]

Yukarıdaki bilgiler ışığında, mesnevi şairlerinin, Hz. Yusuf'un Züleyha ile evlenme hadisesi başlığı altında dile getirdikleri ayrıntıların büyük bir kısmının, tefsirler ve Taberî tarihinde dile getirilen ayrıntılarla benzer olmasından hareketle bu başlıktaki hadiselerin İslami gelenekteki anlatılar çerçevesinde mesnevilerde kendilerine yer bulduklarını söyleyebilmemiz mümkündür.

2.40. Hz. Yusuf ile Züleyha'nın Çocuklarının Dünyaya Gelmesi

İncelediğimiz eserlerin birçoğunda ele alınan bu hadisede, mesnevi şairlerinin genellikle Hz. Yusuf ile Züleyha'nın, evliliklerinin akabinde çocuk sahibi olduklarını belirttikleri görülürken bu çocukların sayısı, isimleri ve cinsiyetleri hakkında üzerinde ittifak ettikleri bir görüş bulunmamaktadır.

13. yüzyıl metinlerinden Ali'nin varyantında, bu hadisenin kısa bir anlatımla iki dörtlükte işlendiği görülürken buna göre Allah'ın izniyle on iki oğlan sahibi olduğu belirtilen Hz. Yusuf ve Züleyha'nın çocuklarının ne zaman dünyaya geldiğiyle ilgili

[4761] Taberî, *a.g.e.,* s. 284-285.

bilgi verilmezse de söz konusu çocuklarından ilkinin adının, Mesâlim olduğu bilgisi verilir:

Andan ṣonḡra Ḥaḳḳdan tevfīḳ eyle oldı
Ol ikisi bāḳī ʻömr anda ḳaldı
On iki oġul aňa Mevlā rūzī ḳıldı
Ulusına Meṣālim dirler imdi[4762]

Eserdeki bir diğer ayrıntıda, Hz. Yusuf ile Züleyha'nın çocuklarından küçük olanın adının ise Mâmile olduğu görülür:

Yūsuf anlar buşduġın ẓāhir bildi
Kiçi oġlı Māmileye emr ḳıldı
Yehūdānı kösterdi varġıl tidi
Arḳasın sıġaġıl anıng diyür imdi[4763]

Bu yüzyıldaki Haliloğlu Ali'nin varyantında da Ali'nin varyantındakiyle aynı bilginin verilerek Hz. Yusuf ve Züleyha'nın, on iki oğul sahibi olduğu belirtilirken büyük çocuğunun adının Misâlim olduğu ifade edilir:

Yûsuf Zelîḫâyı aldı
Ġufrânı yarluġadı
On iki oġlu oldı
Ulusı Misâlim adlu[4764]

14. yüzyılda kaleme alınan Darîr'in anlatısında, bu hadisenin tek beyitle kısaca, *"biş oġlan ṭoġdı bunlar iki ḳız/uş tamām oldı bu ḳıṣṣa iy ʻazīz"*[4765] şeklinde dile

[4762] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 239.
[4763] Sinan Uygur, *a.g.t.,* s. 276.
[4764] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 230.
[4765] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 502.

getirildiği ve Züleyha ile Hz. Yusuf'un, beş oğlan, iki kız olmak üzere toplam yedi çocuk sahibi oldukları belirtilir.

Aynı yüzyıldaki Süle Fakîh'te de Ali ve Haliloğlu Ali'nin varyantlarında olduğu gibi Hz. Yusuf ile Züleyha'nın sahip oldukları çocukların sayısının on iki ve hepsinin erkek olduğu ifade edilirken bu çocuklardan hiçbirinin adının zikredilmediği görülür:

Çünki Zelḫā Yūsufa oldi ḥelāl
Virdi Ḥaḳ Taňrı bunlara çoḳ 'ayāl

Zelīḫādan on iki oġlı olur
Kim benī İsrā'īl erkānı ḳılur

Benī İsrā'īl ḳavmidi olar
Yūsufuň oġlanlarıdı ululaŕ[4766]

Yukarıdaki manzumede, görüldüğü üzere İsrailoğulları'nın köklerinin, Hz. Yusuf'un çocuklarına kadar uzandığı ayrıntısına da yer verilmiştir.

Yine 14. yüzyılın bir başka anlatısında Garîb'in, Hz. Yusuf ile Züleyha'nın, Mîşâm ve Efrâm adında iki oğul sahibi olduklarını belirttiği görülür:

İkisi çün birbirine buluşur
Zelḫa'dan anuň oġulları olur

İki oġlı ṭoġdı Mīşām bin Yūsuf
Hem birisi daḫı Efrām bin Yūsuf[4767]

[4766] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 338.
[4767] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 624.

14. yüzyıldaki Şeyyâd Hamzâ'nın anlatısında Züleyha ile Hz. Yusuf'un on dört oğul sahibi olduğu belirtilirken bunlardan üçünün isimlerinin Mîşelüm, Şemdîn ve Mâmîl olduğu bilgisi verilir:

yūsufa ol zelīḫādan on dört oġul
taňrı vėrdi ṣaḥ-durur uşbu ḳavul

mīşelüm ulu-y-ıdı eň ulusı
artuġ-ıdı ḳamudan 'aḳl u uṣṣı

biri şemdīn birisi māmīl adı
ḳaṣ'an-durur ol ḳalanınuň adı[4768]

15. yüzyıl anlatılarından Tebrizli Ahmedî'de, bu hususta bir kayıt yer almamaktadır.

Aynı yüzyıldaki Çâkerî'nin anlatısında net bir sayı belirtilmeden ve isimleri verilmeden Züleyha ile Hz. Yusuf'un oğul ve torun sahibi oldukları belirtilir:

Peyā-pey virdi ol naḫl-i berūmend
Bir ferzend bil ferzend-i ferzend[4769]

15. yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'de doğrudan Züleyha ile Hz. Yusuf'un çocuklarından bahseden bir başlık bulunmasa da Hz. Yusuf'un, Bünyamin'i vermemek için kardeşleriyle niza ettiği sahnede oğullarından birini Yehûdâ'nın gazabını ona eliyle dokunarak hafifletmesi için gönderdiği bilgisinden en az iki oğul sahibi olduğu çıkarımı yapılabilir:

Çün Yehûdâ bu reddi gûş etti
Hışmı deryâsı eyle cûş etti

[4768] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 205.
[4769] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 396.

Hışmı kılları neştere döndü
Hışmı yâkût-ı ahmere döndü

Bildi Yûsuf ki çok fesâd olıser
Mısr'a âvâzı na'rası dolıser

Dedi bir oğluna oğul zinhâr
Şol kişiye elin degür yürü var

Yohsa Mısr ehline zarâr erişir
Câna ol na'radan seher erişir

Degdi çün ana ol ciger kûşe
Erdi teskîn cigerdeki cûşa[4770]

Bu yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısında, Hatâyî-i Tebrizî'nin kısa bir anlatımla tek beyitte Ali, Haliloğlu Ali ve Süle Fakîh'te olduğu gibi Züleyha ile Hz. Yusuf'un on iki oğul sahibi olduğunu belirttiği görülür:

Zelḫādan ol Yūsufuň bil ey aḫı
Doġdı andan on iki oğlan daḫı[4771]

16. yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin varyantında bu hususta bir bilgi verilmez.

Aynı yüzyıldaki Bağdatlı Zihnî'nin varyantında, Hz. Yusuf ile Züleyha'nın birden fazla çocuğu olduğu bilgisi verilmekteyse de toplam kaç çocukları olduğu ve bu çocukların cinsiyetlerin ne olduğu hakkında bilgi verilmez:

[4770] Hamdî, *a.g.e.,* s. 414.
[4771] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 234.

Ol nesl-i pâk-ile ol ṣulb-ı tāhir
Olup żamm itdiler çoḳ nuṭfe ẓāhir

Ne nutfe cümlesi fıtrātda kāmil
Velī-ʻahd olmaġa her biri ḳābil[4772]

Aynı yüzyıldaki Gubârî'nin varyantında Hz. Yusuf ile Züleyha'nın iki oğul sahibi oldukları belirtilirken bunlardan birinin isminin Mîşâ diğerinin ise Efrâhîm olduğu ayrıntısı verilir:

Ol ṣadef virdi iki dürr-i yetīm
Biri Mīşā birisi Efrāhīm[4773]

Yine bu yüzyılda kaleme alınan Şerîf'in anlatısında, müstakil bir anlatımla Hz. Yusuf ile Züleyha'nın çocuklarından bahsedilmediği görülürse de Hz. Yusuf'un Mişa adlı bir oğlu olduğu bilgisine, oğluna amcalarını tanıtırken yer verildiği sahnede yer verildiği görülür:

Yûsuf oġlı Mişa aydur iy ata
Zihî beňzer saňa bunlar ṣûretâ

Yûusf aydur Mişaya bu on ḳamu
Ḳardaşumdur saňa olurla ʻamu[4774]

Aynı yüzyıl anlatılarından Taşlıcalı Yahya'da, bu başlıkta ele alınan bir bahis bulunmaz.

[4772] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 533.
[4773] Hasan Aktaş, *a.g.t.*, s. 193.
[4774] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 238.

16. yüzyılın bir diğer eserinde Hz. Yusuf ile Züleyha'nın, kaç çocukları olduğu, isimlerinin ne olduğu belirtilmese de çocuklarından ve torunlarından kısaca bahsedilir:

Olup evlād-ıla mesrūr dil-şād
Daḫı görmişdi evlādından evlād[4775]

Yine bu yüzyıldaki Ziyai Yusuf'un eserinde kaç çocuk sahibi oldukları belirtilmeden Züleyha ile Hz. Yusuf'un çokça kız ve oğlu olduğu belirtilirken torun sahibi oldukları da ifade edilir:

Nice oġlı ḳızı oldı mükerrem
Ne oġul ḳız oġul oġlanları hem[4776]

18. yüzyıldaki Ahmedî-i Âmidî'nin anlatısında, Hz. Yusuf ile Züleyha'nın Efrâim adında bir oğul sahibi oldukları belirtilir:

Gitdi bir yıl geldi bir oġlı anuň
Adını vérdiler Efrā'im anuň[4777]

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'nin eserinde belirtildiğine göre Hz. Yusuf ve Züleyha'nın, Mîşâ ile Efrâyim adında iki oğlu olduğu görülür:

Zelīḫādan iki oġlı var idi
Biri Mīşā biri Efrāyim idi[4778]

[4775] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 36.
[4776] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 482.
[4777] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 256.
[4778] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 171.

Aynı eserde müfessirlerin rivayetlerine dayandırılan bir başka bilgiye göre Hz. Yusuf'un, Efrâyim ile Mîşâ adlı iki oğlu ve Reçme adlı bir kızı olduğu rivayeti de şöyle aktarılır:

Yūsufdan oldı üç evlād iki oġlan birisi ḳız
Adı Efrāyim Mīşā Reçme biri canānı[4779]

Yine 18. yüzyılda, kim tarafından kaleme alındığı bilinmeyen bir anlatıda Hz. Yusuf'un, Züleyha'dan on iki oğlu olduğu ve bu oğulların, İsrailoğulları'nın ataları olarak gösterildiği şöyle ifade edilir:

züleyḫādan on iki oġlı olur
kim benī isrā'īle erkān olur[4780]

Molla Câmî'nin anlatısında, Hz. Yusuf'la huzur içinde kırk yıl boyunca evli kaldığı belirtilen Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan çocukları ve torunları olduğu bilgisi verilse de bunların kaç kişi oldukları, cinsiyetleri hakkında bir ayrıntı yer almaz.[4781]

Semavi kitaplardan Tevrat'ta, On şehrinin rahibi Poti-fera'nın kızıyla evlendirildiği[4782] belirtilen Hz. Yusuf'un, bu evliliğinden iki oğlu olduğu ve bunlardan ilkinin adının Manasse, ikincisinin adının Efraim olduğu şeklinde bir ayrıntıya yer verildiği görülürken Kur'ân'da bu hususta bir ayrıntıya yer verilmez.[4783]

Tevrat'ta bu hususta verilen bir diğer bilgiye göre Hz. Yusuf'un, oğlu Efraim'in üç göbek oğullarını ve Manasse'nin oğlu Makir'in oğullarını da gördüğü belirtilir.[4784]

[4779] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 232.
[4780] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 187.
[4781] Câmî, *a.g.e.,* s. 144.
[4782] Tevrat/Başlangıç: 41: 45.
[4783] Tevrat/Başlangıç: 41: 50-52.
[4784] Tevrat/Başlangıç: 50: 23.

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde bu hususta dile getirilen tek ayrıntıda Hz. Yusuf'un, Züleyha'dan Efrâîm ve Mîşâ adlı iki oğlu ve Rahme adında bir kızı olduğu bilgisi verilir:

> *Yûsuf aleyhisselâmın Züleyhâ'dan (Efrâ'îm), (Mîşâ) nâmında iki oğlu (Rahme) nâmında bir kızı oldu. (Efrâ'îm) Yûş'a bin Nûn aleyhisselâmın ceddidir. (Rahme) Eyyûb aleyhisselâmın zevcesidir.*[4785]

Süyûtî'de; İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in, İkrime ve Saîd b. Cübeyr'den naklettikleri rivayette, Hz. Yakup'un bütün oğullarının on iki çocuğu olduğu belirtilirken Hz. Yusuf'un diğer kardeşlerden farklı olarak on bir çocuğu olduğunu dile getirirlerse de bu çocukların ismi hususunda ise bilgi verilmediği görülür.[4786]

Aynı eserde İbn Cerîr ve İbn Hâtim'in, Mücâhid'den naklettikleri bir diğer rivayette; Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf dışındaki çocuklarının on ikişer oğlu olduğu belirtilirken Hz. Yusuf'un iki oğul sahibi olduğu belirtilir ve bu rivayette de bahsi geçen çocuklarının ismi zikredilmez.[4787]

Taberî tarihinde belirtildiğine göre; Hz. Yusuf'un, Züleyha ile evliliğinden Efrâyim ve Menşa adlarında iki oğlu bulunmaktadır.[4788]

Yukarıdaki bilgiler ışığında denilebilir ki mesnevilerde sözü edilen Hz. Yusuf ile Züleyha'nın çocuklarının sayısı ve cinsiyeti hususunda şairlerce bir ittifak bulunmasa da Taberî tarihinde, Süyûtî'nin tefsirinde ve Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirindeki ayrıntıların, hemen hemen tamamının mesnevi şairleri tarafından mesnevilere dâhil edilmesinden ve yine Tevrat'ta dile getirilen ayrıntıların da tefsirlerdeki ve Taberî tarihindeki bilgilerle paralellik göstermesinden bu başlıktaki ayrıntıların kurmaca nitelikte olmayıp ilahi anlatılar çerçevesinde kaleme alındığını söylemek mümkündür.

[4785] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 382-383.
[4786] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 225.
[4787] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 225.
[4788] Taberî, *a.g.e.,* s. 282.

2.41. Züleyha'nın Ölümü

Yûsuf u Züleyhâ anlatılarının ana temasının, her ne kadar dinî bir temeli olsa da aşk hikâyesi hüviyeti de bulunan bir yönünün olması sebebiyle mesnevi şairlerinin hikâyeyi sonlandırırken Züleyha'nın ölümü şeklindeki bir ayrıntıyı da eserlerine dâhil ettikleri görülmektedir. Bu ölüm hadisesini, bazı mesnevilerin; Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan önce vefat ettiği, bazılarının ise Züleyha'nın Hz. Yusuf'tan sonra vefat ettiği şeklinde ele aldıkları ve böylelikle bu iki âşığın, sevgilisinin ölümü karşısında içine düştükleri büyük üzüntünün yansıtılması şeklinde tahkiye edildiği görülmektedir.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'de, zaman tahdidi verilmeden kısa bir anlatımla Zeliha'nın, Hz. Yusuf'tan önce öldüğü bilgisi verilir:

Andan ṣoñg͡ra Zelīḥa vefāt oldı
Yûsuf nebī ḥasretile maġbūn oldı
Ol dağı ıraḳ ḳalınmadı
Oğlanları baş uruban yorurlar imdi[4789]

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'de ise Zeliha'nın ölümü'nün, Ali'nin anlatısının aksine Hz. Yusuf'tan sonra olduğu ifade edilirken Hz. Yusuf'un ölüm acısına daha fazla dayanamadığı belirtilen Zeliha'nın, Hz. Yusuf'un mezarı başında Allah'a kendi canını da alması için niyaz ettiği ve Hz. Yusuf'un ölümünden kırk gün sonra onun da vefat ettiği bilgisi verilir:

Yûsuf dünyadan gitdi
Âḫiret evin dutdı
Mışırlu fiġân etdi
Âh u vâh Yûsuf diyü

[4789] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 308.

Zelîḫâ duruben geldi
Ya'ḳûb sinine vardı
Yalvarup zârî ḳıldı
Ben daḫı ölsem diyü

Ḥâceti ḳabûl oldı
Ḳırḳ gün dirice oldı
Âḫir vaḳt ol da öldi
Yûsufdan ayrılmayu[4790]

Hadisenin devamındaki orijinal bir ayrıntıda, Zeliha ile Hz. Yusuf'un kabirlerinin yan yana olduğu ifade edilir:

Yûsufa ḳırḳgün oldı
Zelîḫâya ecel geldi
Hem ol daḫı düşüp öldi
Cânın Ḥaḳḳa ısmarlayu

Bu kez anı yudılar
Kefenine ṣardılar
İltüp gûra ḳodılar
Yûsuf yanında ḳoyu[4791]

14. yüzyıldaki Darîr'in mesnevisinde, Züleyha'nın ölümü hususunda müstakil bir kayıt bulunmazsa da eserin hatime kısmında dünya'nın hiç kimse için baki bir yer olmadığının ifade edildiği bir manzumede, Züleyha'nın da Hz. Yusuf'un da bu dünyadan göçtükleri hatırlatılır:

ḳanı ol yūsuf züleyḫā ḳalmadı

[4790] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 269.
[4791] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 270.

anlara bu ḥüsn bāḳī ḳalmadı[4792]

14. yüzyılın bir diğer anlatısında Garîb'in, Ali'nin eserinde olduğu gibi Züleyha'nın ölümünün, Hz. Yusuf'tan önce gerçekleştiği bilgisini verdiği görülürken Züleyha'nın ölüm sebebinin, yakalandığı bir hastalığa bağlandığı görülür:

Zelḫa ḫaste oldı bir gün iy hemān
Ḥaḳḳ'a teslīm oldı anda virdi cān

Birki gün Yūsuf anuň yasın ḳılur
Taňrı taḳdīriyle aňa da gelür[4793]

Bu yüzyıldaki Süle Fakih'in anlatısında Züleyha'nın ölümünün, Ali ve Garîb'in anlatılarında olduğu gibi Hz. Yusuf'tan önce gerçekleştiği ifade edilir:

Bunuň üstine sehel müddet geçer
Zelḫāya irdi ecel ḳıldı güẕer

Gitdi ol ḫatun daḫı dünyādan
Dünyānuň işi budur ki diňle sen

Zelḫāyı daḫı yuyup götürdiler
Âḫiret menzīline yitürdiler[4794]

Aynı yüzyıldaki Şeyyâd Hamza'nın varyantında da Züleyha'nın ölümünün Hz. Yusuf'tan önce gerçekleştiği dile getirilirken bu ölümün ardından Hz. Yusuf'un büyük bir üzüntüye gark olduğu görülür:

[4792] Leyla Karahan, *a.g.t.*, s. 504.
[4793] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 781.
[4794] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 498.

kendüden öňdin ol zelīḫā ḫatun ölür
yūsuf aňa iňiler zārī ḳılur[4795]

15. yüzyıl anlatılarından Tebrizli Ahmedî'de bu başlıkta ele alınan bir husus bulunmaz.

15. yüzyıldaki Çâkerî'nin varyantında, Züleyha'nın ölümünün, Haliloğlu Ali'nin varyantında olduğu gibi Hz. Yusuf'tan sonra gerçekleştiği belirtilirken burada da Haliloğlu'nda olduğu gibi Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un ölümü üzerine bir an önce ölmeyi arzuladığı tahkiye edilir:

Hemān yigden budur kim açuben per
Uçam senden yaňa iy māh-peyker[4796]

Hadisenin devamındaki Züleyha'nın üzüntüsünün tarifinde, Züleyha'nın üzüntüsünün öyle bir raddeye ulaştığı belirtilir ki Hz. Yusuf'un olmadığı bir dünyayı görmenin gereksiz olduğunu düşünerek iki gözünü çıkarıp Hz. Yusuf'un mezarına bıraktığı şeklindeki orijinal bir ayrıntıya yer verilir:

Sürerken ḫāke pākīze yüzini
Çıḳardı ol iki şehlā gözin[i]

Bıraḳdı Yūsuf'un ḫākine ol pāk
Ki dāyim nergisüň pīri olur ḫāk

Çün ola bāġ-ı ḥüsninden Ḫüdā çeşm
Gerekmez bu cihān içre baňa çeşm[4797]

[4795] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 283.
[4796] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 404.
[4797] Muhammet Nalbat, *a.g.t.*, s. 405.

Eserde son olarak yine Haliloğlu Ali'de dile getirildiği gibi Züleyha'nın kabriyle Hz. Yusuf'un kabrinin yan yana olduğu ayrıntısı verilir:

Ruḥını gerd-i firḳatden yudılar
Ḳatında Yūsuf'uň anı ḳodılar[4798]

15. yüzyıl anlatılarından Hamdullah Hamdî'nin eserinde Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un ölümünün sonra vuku bulduğu belirtilirken Hz. Yusuf'un vefat haberini alan Züleyha'nın üzüntüsünden bayılıp üç gün boyunca kendine gelemediği ifade edilir:

Dedi hâzırlara nedir bu figân
Doldu gavgâ ile zemîn ü zamân

Dediler gitti rahmete Yûsuf
Göçtü sahrâ-yı cennete Yûsuf

Âlem-i fâniden yumuldu gözü
Tahttan tahtaya yöneldi yüzü

Cânı terk-i gam-ı cihân etti
Azm-i iklîm-i lâ-mekân etti

Çün Züleyhâ bu derdi eyledi gûş
Üç gün üç gece düştü bî-dil ü hûş[4799]

Hadisenin devamında, bütün telkin ve teskin çabalarına rağmen üzüntüsü azalmayan Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un vefatının dördüncü gününde onun mezarı başında ruhunu teslim ettiği bilgisi verilir:

[4798] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 406.
[4799] Hamdî, *a.g.e.,* s. 434.

Gitti gülzârına o bülbül-i râz
Edeyin ben dahi ana pervâz

Eyle deyip emâreye girdi
Şevk ile kabr-i Yûsuf'a erdi

...

Soktu çeşmi devât içre kalem
Çekti levh-i vücûda hatt-ı adem

Cânına eyleyip bu âsîbi
Dedi âşıkların budur sîbi

Gör gönül âşıkların bu cûdunu
Aşka bağışladı vücûdunu[4800]

Yine aynı yüzyıldaki Hatâyî-i Tebrizî'de, kısa bir anlatımla Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan sonra vefat ettiği ifade edilir:

Zelḫānuň hem 'ömri geldi başına
Fānī dünyādan o naḳl itdi yine

Bir niçe günden Yûsuf yatdı o dem
Dünyādan ol daḫı naḳl itdi o dem[4801]

Kemalpaşazâde, Züleyhâ'nın ölümünün Hz. Yusuf'un ölümünden sonra gerçekleştiği belirtilir. Eserde, Züleyhâ Hz. Yûsuf'un ölümünü haber alınca kendinden geçer ve bayılır. Bu bayılma hadisesi üçer gün arayla üç kez tekrar eder. Üçüncü kez

[4800] Hamdî, *a.g.e.,* s. 437.
[4801] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 264.

bayılışından sonra kendine gelen Züleyhâ doğrudan Hz. Yûsuf'un mezarının yolunu tutar. Mezar başında biraz daha feryat eden Züleyhâ, Hz. Yusuf'un mezarının üstüne düşer ve canını orada teslim eder.[4802]

Yine bu yüzyıldaki Bağdatlı Zihnî'nin eserinde de durum Kemalpaşazâde'deki gibi Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan sonra vefat ettiği şeklinde ele alınırken Hz. Yusuf'un ölüm haberini alan Züleyha'nın, içine düştüğü büyük keder şöyle tahkiye edilir:

Züleyḫā ol siyeh-rūz-ı dil-efgār
Çü oldı bu muṣībetden ḫaberdār

Yaḳasın çāk idüp feryād ḳıldı
Taḥammül raḫtını ber-bād ḳıldı"[4803]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un ölümü sonrası kendisinin hayatta olmasını kabul edemeyen Züleyha'nın, bu dünyada yaşamayı gereksiz gördüğü ve kendini penceresiz ve içerisine ışık girmeyen bir hücreye kapattığı şeklindeki orijinal bir ayrıntıya yer verildiği görülür:

Girüp bir hücre-i tārīke tenhā
Dilinde nār-ı ġam başında sevdā

Ḫavālīsin ḳapatdı ihtimāmen
Ḳapusın revzenin yapdı tamāmen

Gil-endūd itdi eṭrāfın ser-ā-pāy
Ḳomadı igne yurdusu ḳadar cāy

Didi ḳabr oldı çün menzilgeh-i yār

[4802] Mustafa Demirel, *a.g.e.,* s. 736-737.
[4803] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 543.

Benüm rūy-ı zemīnde daḫı nem var

Baňa bu hücre ḳabr olsun muḥaṣṣal
Helāk idüp özüm ölmezden evvel[4804]

Eserde, kendini kapattığı hücreden günlerce çıkmadığı görülen Züleyha'nın, parçalanmış hâldeki cesedinin dostları tarafından aynı hücrede bulunduğu belirtilir:

İşidüp mihrbān müşfiḳler anı
O şem'a her birinüň yandı [cānı]

Açup ol ḥücrenüň bağlu ḳapusın
Ḳapanmış revzen ü saḳfuň ḳamusın

Ne gördiler düşüp ḫāke o gül-çehr
Aḳıtmış gözyaşından pāyına nehr

Yatur ol ḫāk u ḫūn içinde bī-cān
Beden yüz çāk ü ṣad-pāre girībān

Muḳarrer bildiler Yūsuf ġamından
Helāk olmış o serv-i pāk-dāmen[4805]

Eserde son olarak Züleyhâ'nın ölüm sebebinin, Hz. Yusuf'a duyduğu aşırı muhabbet ve özlem olduğunu bilen dostlarının, Züleyha'nın kabrini, Hz. Yusuf'un kabrine koydukları belirtilirken bu sayede iki aşığın bir nevi hem cismani hem de ruhani kavuşmaları sağlanmış olduğu görülür:

Didiler kim bu zār u nā-tüvānı

[4804] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 544.
[4805] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 545.

Ki çıḳdı hecr-i Yūsuf birle cānı

Ten-i zār u dil-i efgārı birle
Gerekdür defn olınmaḳ yārı birle

Olur bu ḥaşre dek bā'is visāle
Sebebdür cāvidānī ittisāle

Ḳoyup ol iki dürri [bir] ṣadefde
Niçük kim iki kevkeb bir şerefde

[Ki] oldı vaṣl-ı cismānī müyesser
İki rūḥ oldı bir tende muṣavver[4806]

16. yüzyıl anlatılarından Gubârî'de bu hususta bir kayıt bulunmaz.

Aynı yüzyıldaki Şerîf'in eserinde de Züleyhâ'nın ölümü hadisesi yer almaz; ancak eserde, Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un vefat haberini alır almaz büyük bir üzüntüye gark olduğu ve üstünü başını yırttığı kaydı bulunmaktadır. Metinde kayıt altına alınmasa da aşağıdaki bilgilerden hareketle Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan sonra öldüğü çıkarımı yapılabilir:

Tabuta ḳoydılar ol Peyġamberi
Ol yüzi gül rengi yüzi 'anberi

Ṣoňra varur ol Zelîḫâya ḫaber
İşidir ol yāra vü dîdâr n'ider

Geldi gördi baṭṭal olmış tâc u taḫt
Rıḥlet itmiş dünyâdan ol nîk-baḫt

[4806] Ahmet Doğan, *a.g.e.*, s. 546.

Yırtdı ṭonın üstüne çâk eyledi
Gözlerin ḳan ile ġamnâk eyledi

Ḳırk bölük ṣaçını kesdi müşk-ṣıfat
Görince gitdi ‘aḳlı ‘âḳibet[4807]

16. yüzyıldaki Taşlıcalı Yahya'nın anlatısında da Züleyha'nın ölümü hadisesindeki ayrıntıların, Hamdullah Hamdî ve Molla Câmî'nin anlatılarında tesadüf edildiği şekliyle tahkiye edildiği görülür. Buna göre Hz. Yusuf'un ölüm haberini alan Züleyha'nın, haberi alır almaz kendisinden geçerek bayıldığı ve bu baygınlık hâlinin üç gün boyunca sürdüğü belirtilirken dördüncü gün ayılıp Hz. Yusuf'un kabri başına giden Züleyha'nın, ruhunu Hz. Yusuf'un kabri başında teslim ettiği ifade edilir:

Aňa söylendi bu göynükli aḫbâr
Mecâli ḳalmadı kim ide reftâr

Bıraḳdı sâye-veş kendüyi nâgâh
‘Aḳılsuz yatdı yirde üç gün ol mâh

Çü dördünci gün oldı ṭurdı yirden
Yakasın yırtup âh itdi cigerden

Baḳındı Yûsufın yanında ṣandı
Çerâġ-ı bezm-i cânın zinde ṣandı

Ne gördi gördi ḳalmış ferd ü tenhâ
Ne ‘aḳlı var ne ol yâr-ı dil-ârâ

Baḳâya âḫiret sulṭānı gitmiş
Ḳomış dünyâ-yı dûnı rıḫlet itmiş

[4807] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 290.

…

Mezâr-ı Yûsufı ḳıldı ziyâret
Teni bî-ʻaḳl u cânı bî-firâset

Görür cânanı gelmez yola gitmiş
Elin çekmiş cihândan ʻuzlet itmiş

Zemîn-i ḳabrine itdi sücûdı
Fenâ-ender-fenâ oldı vücûdı

Gelüp ʻâşıḳlıḳ erkânı yirine
Yaḳın oldı girü biri birine

Bıraḳdı yârsuz ḳalan cihânı
Ḳodı dildârsuz olan mekânı

Ḥabîbi olduġı iḳlîme vardı
Feżâ-yı Kevs̱er ü tesnîme vardı[4808]

Bu yüzyıldaki Şerîfî'nin anlatısında da Züleyha'nın, Hz. Yusuf'tan sonra öldüğü belirtilirken Çâkerî'de olduğu gibi ölüm haberini alan Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un kabri başında gözlerini çıkardıktan sonra vefat ettiği bilgisi verilir:

Zelīḫā derd-mende irdi bu āh
Su'āl itdi didiler gitdi ol şāh

Ṣabāḥ gibi yaḳasın eyledi çāk
Didi baňa gerekmez cān-ı ġam-nāk

[4808] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 178.

Zelīḫā'dan gidüp ṣabr-ıla ārām
Mezār-ı yāra gitdi ol dil-ārām

İderken derd-ile feryād u zārī
Sürerken rūyına ḫāk-i mezārı

Bu fürḳatle irüp pāyāna derdi
Gözin kendü eli-y-ile çıḳardı

Virüp dil-dārınuň üstinde cānı
Bu derd-ile revān oldı revānı

Sa'ādet aňa naḳd-i cānı virdi
Civār-ı menzil-i cānāna irdi[4809]

Ziyai Yusuf'un eserinde de Züleyha'nın Hz. Yûsuf'tan sonra öldüğü belirtilirken Hz. Yusuf'un ölümünden sonra kendisini bu dünyada gereksiz gördüğü dile getirilen Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un mezarına giderek bir an önce ona kavuşmak istediği ifade edilir:

Gerek kim ben daḫi itmeyüp ihmâl
Hemīn senden yaňa açam per ü bāl

Bunı diyüp daḫi itmedi ārām
Ḳodı Yūsuf mezārından yaňa kām

Görüp ḫāk-i mezārın hemçü sāye
Yüz urdı aňa ol ḫurşīd-i māye

[4809] Zuhal Kültüral, *a.g.e.*, s. 36.

Yüzinden ḫākin itdi pür zer anuň
Yaşından sengin itdi gevher anuň[4810]

Ahmedî-i Âmidî'ye göre Züleyha'nın ölümü, Hz. Yûsuf'un ölümünden öncedir. Eserde, Hz. Yusuf'a peygamberlik verildikten hemen sonra Züleyhâ'nın ölümünün gerçekleştiği belirtilir:

Yūsufa geldi pey-amberlik 'ayān
Dīne da'vet étdi ḫalḳı ol zamān

Ol Züleyḫā ḫanımıň 'ömrü tamām
Oluban uḫrāya étdiler ḫirām[4811]

18. yüzyıldaki Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinden Oflu Bilâl Efendi'nin eserinde, bu başlıkla ilgili ayrıntılara yer verilmez.

Câmî'nin anlatısında Züleyha'nın ölümünün, Hz. Yusuf'un vefatının ardından gerçekleştiği belirtilir. Hz. Yusuf'un vefatı haberini alan Züleyha'nın, *"Bu perişanlık, bu feryat nedir? Yer gök yerinden oynuyor!"* diye sorduğu ve *"O tâlihli padişah, tahttan tahtaya (tabuta) yöneldi!"*[4812] şeklinde aldığı cevabı duyunca kendini kaybedip bayıldığı ve üç gün boyunca bu hâlde kaldığı belirtilirken dördüncü gün ayılıp Hz. Yusuf'un ölüm haberini bir kez daha duyduğunda yeniden bayıldığı ifade edilir. Son olarak kendine geldiği belirtilen Züleyha'nın, vakit kaybetmeden Hz. Yusuf'un kabrine gittiği ve sevgilisinin toprağına yüzünü sürerken kabrin üstünde canını teslim ettiği dile getirilir.[4813]

Kur'ân-ı Kerîm ve Tevrat'ta Züleyhâ'nın ölümü hadisesi yer almaz.

[4810] Melike Gökcan, *a.g.t.,* s. 489.
[4811] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 307.
[4812] Câmî, *a.g.e.,* s. 146.
[4813] Câmî, *a.g.e.,* s. 146-149.

Taberî'nin eserinde Züleyhâ'nın ölümü hadisesine değinilmez. Yine Giritli Sırrı Paşa ve Süyûtî'nin tefsirlerinde de bu hususta dile getirilen bir ayrıntıya yer verilmediği görülür.

Sonuç olarak Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinin temel rükünleri olan dinî kaynaklar incelendiğinde, mesnevilerde yer alan bazı ayrıntıların, edebî-tezyinî bir unsur olduğu ve kurmaca olarak mesnevilere dâhil edildiği görülmektedir. Dolayısıyla dinî kaynaklara dayanmayan bu başlıktaki ayrıntıların da bu kabîlden değerlendirilerek mesnevilere bu bağlamda dâhil edildikleri söylenebilir.

2.42. Hz. Yusuf'un Ölümü ve Sonrasında Tabutunun Yeri İle İlgili Karşılaşılan Problemler

İncelediğimiz anlatılarda, bu başlıkta yer verilen ayrıntıların, mesnevi şairleri tarafından genellikle babasının ölümünden sonra üzerinde ittifak edilmemiş bir zaman diliminde uzun yıllar boyunca yaşadığı belirtilen Hz. Yusuf'un, vefatından önce yaşadıkları, vefatı esnasında gerçekleşen hadiseler, vefatı sonrasında kabrinin yeri hususunda yaşanan problemler şeklinde bir sıralamayla tahkiye edildiği görülmektedir.

13. yüzyıldaki Ali'nin eserinde, babasının vefatının akabinde Cebrail'in, Hz. Yusuf'un yanına geldiği ve ona altmış yıllık bir ömrünün kaldığını bilgisini verdiği görülürken kalan bu süreyi Allah'ın emirlerine yaraşır bir şekilde yaşaması gerektiğini belirtir:

Yūsufa Cebrā'il yetip ḥāżır keldi
Aydur Ḫālıḳ sa͡ŋga Yūsuf selām ḳıldı
Ḥaḳīḳat altmış yıl 'ömrüň ḳaldı
Aňa lāyıḳ yarag̱ı͡ŋg̱ ḳılg̱ıl imdi[4814]

[4814] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 305.

Ömrünün geri kalanında Allah'ın hükümleri üzerine bir hayat yaşaması emrini alan Hz. Yusuf'a, bu hususta yapacağı ilk işi yine Cebrail'in bildirdiği belirtilirken buna göre Hz. Yusuf'un ilk vazifesinin Mısır ahalisini İslam'a davet etmek olduğu eserde şöyle tahkiye edilir:

Bu Mıṣr ilini sen ḳılġıl da'vet
İslāma oḳuġıl kisgil bid'at
Özünde peyġamber sen sen ḥaḳīḳat
Küfr ehlin İslāma oḳuġıl imdi

Yūsuf Mıṣr ehlini da'vet ḳıldı
Bu keleçi anlara şiddet keldi
Melik Reyyān Yūsufdan keyd ḳıldı
Bizi İslāma oḳur dirler imdi[4815]

Hz. Yusuf'un Mısır ahalisini İslam'a davetini kendince pek mantıklı görmeyen Melik Reyyân'ın, Hz. Yusuf'tan bu daveti geri almasını ve bu çağrısından vazgeçmesini istediği görülürken Hz. Yusuf'un bunun üzerine Melik Reyyân'a, Mısır halkı çağrısına kulak vermeyip İslam'a geçmezse kendisinin Mısır'da daha fazla yaşayamayacağını bildirdiği ifade edilir:

Melik Reyyān Yūsufı ögütledi
Mıṣr ehli seni yavlaḳ sever didi
Bular İslāma rāzī olmaz didi
Bunları ündemegil ḳoyġıl

Yūsuf aydur bilgil eyā melik Reyyān
Bayıḳ ba͡ŋga emr ḳıldı Ḳādir Deyyān
Ben Ḳādir emrini ḳıldım beyān
Anı͡ŋg emrin yürütmeklik kerek imdi

[4815] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 305-306.

Ba‘dezān anı ḳılmaya olmayavan
Yoksa men Mıṣrda ḳalmayavan
Ḳāfirler ḳongşısı olmayavan
Küfr ehlinden ‘uzlet ḳılmaḳ kerek imdi[4816]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda, Hz. Yusuf'un, Mısır ahalisinden kendisine inananlarla birlikte Mısır'a komşu, Nehrüluyûn adı verilen bir şehir kurduğu ve kurduğu bu güçlü şehre müminlerin haricinde kimsenin alınmadığı bilgisi verilir:

Yūsuf nebī mü'minleri cümle dirdi
Bir ḫōş yere Nehrü'l-‘uyūn at virdi
Mıṣrdan naḳl ḳıldı anda vardı
Bir şehristān anda binā ḳıldı

‘Azīz Yūsuf anda buldı telim dewlet
Ol şehrde firāvān oldı dürlü ni‘met
Aňa hergiz yawumadı küfr bid‘at
Ol şehr içre emīn dirler imdi[4817]

Yine eserde, Melik Reyyân'ın bu güçlü ve zengin şehre girebilmek için kâfirliği bırakıp iman etmesine rağmen Allah'ın takdiriyle bu yeni şehre giremeden öldüğü şeklindeki orijinal ayrıntıya şöyle yer verildiği görülür:

Reyyān işitip ol şehri ‘acībledi
Ol şehre kirmege ārzūladı
Yā Yūsuf destūr virseńg bir kirsem didi
Yūsuf aydı munda kāfir kirmez imdi

[4816] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 306.
[4817] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 306-307.

Reyyān anı işitip mü'min oldı
Velīkin Ḳādir taḳdīr eyle ḳıldı
Ol şehre körmeden Reyyān öldi
Bir neçeler şeyle rivāyet ḳılur imdi[4818]

Uzun bir müddet yeni kurduğu Nehrüluyûn adlı şehirde hüküm sürdüğü belirtilen Hz. Yusuf'a vadesinin yettiği haberinin Allah tarafından bildirildiği görülürken Hz. Yusuf'un vefatından hemen önce Zeliha'nın vefat ettiği ve ardından da Hz. Yusuf'un vefat ettiği dile getirilir:

Yūsuf nebī ol şehr içre telim oldı
Bir kün Ḫālıḳ aňa ecel ma'lūm ḳıldı
Yūsuf ündep oġlanların ögütledi
Īmānıŋ͡gnı ṣaḳlaġıl diyür imdi

Andan ṣongra Zelīḫa vefāt oldı
Yūsuf nebī ḥasretile maġbūn oldı
Ol daġı andan ıraḳ kalınmadı
Oġlanları baş uruban yorurlar imdi

Andan ṣoŋ͡gra Yūsufa keldi nevbet
Evlādından iḫvānında oldı firḳat
Naḳlı ḳıldı Ḫālıḳġa ḳıldı vuṣlat
Erḥam aňa rahmet niṣār ḳıldı imdi[4819]

Hz. Yusuf'un vefatının ardından kendi kurduğu şehirde oğulları tarafından defnedildiği belirtilen eserde, Hz. Yusuf'un kabrinin gömüldüğü şehre büyük bir

[4818] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 307.
[4819] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 308.

bolluk ve bereket getirdiği, tam aksine Mısır'da ise büyük bir kıtlığın baş göstermesine neden olduğu şeklindeki ayrıntılar şöyle tahkiye edilir:

Ewlād iḫvān dirilüp nevḥa ḳıldı
Techīzin tamām idüp namāz ḳıldı
Ol ṣıddīḳı͡ng tābūtın ḥāżır ḳıldı
Bir ḫōş yerde anı defn ḳılurlar imdi

Ol ṭarafda firāvān oldı ni'met
Elvān elvān öküş oldı dürlü ni'met
Velīkin Mıṣr içre oldı şiddet
Ḫalāyiḳlar darlıḳ telim dartar imdi[4820]

Hadisenin bundan sonraki kısmında, Nehrüluyûn ve Mısır şehirlerinin ahalisi arasında Hz. Yusuf'un kabrinin yeri konusunda büyük bir münazaa yaşandığı, nihayetinde Mısır melikinin, Hz. Yusuf'un tabutunu iki şehrin ortasında yer alan Nil Nehri'ne taşıyıp yerleştirmesinden sonra iki şehrin ahalisinin de huzura kavuştuğu şeklindeki ayrıntılara yer verilir.[4821]

Aynı yüzyıldaki Haliloğlu Ali'de de Ali'nin eserinde olduğu gibi babası Hz. Yakup'un vefatı haberini aldığı ifade edilen Hz. Yusuf'a, Cebrail tarafından altmış yıllık bir ömrünün kaldığı haberinin verildiği görülür:

Oġlanları vardılar
Hem Yûsufı buldılar
Bu ḫaberi virdiler
Atamuz öldi diyü

Yûsuf anı hem işitdi
Aġlayuben âh itdi

[4820] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 308.
[4821] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 309.

Babam âḫirete gitdi
Ben yetim ḳaldım diyü

Cebrâil girüp geldi
Allahdan selâm ḳıldı
Altmış yıl daḫı ḳaldı
Dünyede sen dirilü

Altmış yıl temâm gele
Hem ʻömrüň temâm ola
Ecel seni hem bula
Ataňa irişdirü[4822]

Aynı eserde, Hz. Yusuf'a Mısır'dan çıkması ikazında bulunulduğu belirtilirken Ali'nin eserinin aksine Haliloğlu Ali'nin eserinde ikazı yapanın Allah olmadığı ifade edilirken bu eserdeki ikazın mezardaki Hz. Yakup tarafından yapıldığı dile getirilir:

Pes Yûsuf örüṭurdı
Oġlanları hep derdi
Atası üzre vardı
Andan durdı aġlayu

Anca niʻmet yidürdi
Cümle ḫalḳı ṭoyurdı
Hem atası söyledi
Yûsuf Mıṣra var diyü

Var bir zemân oturġıl
Cümle işüň bitürgil

[4822] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 268.

Âhiri bunda gelgil
Mışır içre ḳalmayu[4823]

Cebrail'in, Hz. Yusuf'a bildirdiği bu altmış sene boyunca sultanlığına devam ettiği belirtilen Hz. Yusuf'a, vefatından bir hafta önce Azrail'in gelerek yedi günlük ömrünün kaldığı şeklindeki bilgiyi ulaştırdığı görülür:

Birgün 'Azrâîl geldi
Yûsufa selâm ḳıldı
Pes Yûsuf aňa ṣordı
Ecelüm ḳaçan diyü

'Azrâil cevâb virdi
Yâ Yûsuf bilgıl didi
Uş hem yedi gün ḳaldı
Ḥaḳa varursın diyü[4824]

Anlatının devamında, Hz. Yusuf'un vefatının, Azrail'in belirttiği gibi yedi günün sonunda gerçekleştiği görülürken Hz. Yusuf'un vefatının ardından Mısır tahtına küçük oğlu Efrâyim'in geçtiği şeklindeki bir ayrıntıya da yer verilir:

'Azrâîl varup gitdi
Yûsuf yaraġın itdi
Temâm yedi gün yitdi
Çün Yûsuf ḥasta olu

Bu kez 'Azrâîl geldi
Yûsufun cânın aldı
Yirine sulṭân oldı

[4823] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 269.
[4824] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 269.

Oġlı Efrâyim adlu[4825]

Hz. Yusuf'un tabutunun yeri problemi ile ilgili ayrıntılarda, Haliloğlu Ali'nin varyantındaki tahkiyenin, Ali'ninkinde benzer şekilde ele alındığı görülürken Ali'nin varyantından farklı olarak burada sıkıntının Mısır şehrinin iki yakasında yaşayan ahali arasında ortaya çıktığı ifade edilir:

Bu kez bunda bir söz var
İşidenler 'acebler
Yûsufı kim ḳodılar
Tabutını gizleyü

Bu kez Mıṣruň bir yanı
Ucuzlıḳ olubeni
Ḳıdlıḳ oldı bir yanı
Anuň ḫalḳı buňalu

Durup şâha vardılar
Tabutı çıḳardılar
Bir yanına ḳodılar
Bir yanı ḳıdlıḳ olu

Bunı böyle ḳıldılar
Şehri hep gezdürdiler
Her yaňa kim ḳodılar
Ol yir ucuzluḳ olu

Âḫiri ṭanışdılar
Tabutı çıḳardılar

[4825] Rasim Deniz, *a.g.t.*, s. 269.

Nil ṣuyına virdiler
Ol ṣu aldı sevinü

Tabutı ṣu götürdi
Ya'ḳûb yanında ḳodı
Bu kez Mıṣır dolandı
Ḳamu ucuzlıḳ olu[4826]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere, Hz. Yusuf'un tabutu hangi yakaya konulsa o tarafta bir rahatlık ve ucuzluk oluştuğu, diğer yakanın ise sıkıntılara gark olduğu belirtilirken Mısır ahalisinin, nihayetinde Hz. Yusuf'un tabutunu Nil nehrine bıraktıkları ve nehir suyunun da tabutu Hz. Yakup'un kabrinin yanına iletmesi sayesinde her iki yakanın ahalisinin huzura kavuştuğu dile getirilir.

14. yüzyıl anlatılarından Darîr'de Hz. Yusuf'un ölümü ve sonrasında ortaya çıkan problemlerle ilgili bir anlatıya yer verilmezse de dünyanın faniliğinin ve kimseye kalmayacağının belirtildiği bir beyitte, dünyanın Hz. Yusuf'a da kalmadığı şeklindeki bir tahkiyeye yer verilir:

ḳanı anlar kim cihāna geldiler
ḳalmadılar ḳamu bunlar öldiler

ḳanı ol yūsuf züleyḫā ḳalmadı
anlara bu ḥüsn bāḳī ḳalmadı[4827]

Aynı yüzyıldaki, Süle Fakîh'in anlatısında, babası Hz. Yakup'un ölümü üzerine yaşadığı üzüntünün akabinde Hz. Yusuf'un Allah'a yakarıp kendisini de salih kulları arasına almasını ve atasına kavuşturmasını istediği belirtilirken Cebrail'in

[4826] Rasim Deniz, *a.g.t.,* s. 270-271.
[4827] Leyla Karahan, *a.g.t.,* s. 504.

verdiği cevapla Hz. Yusuf'un daha altmış yıllık bir ömrünün olduğu bilgisinin Ali ve Haliloğlu Ali'nin eserleriyle benzer şekilde dile getirildiği görülür.[4828]

Hadisenin devamında, Ali'nin eserinde olduğu gibi Allah'ın, Hz. Yusuf'a kalan altmış yıllık ömründe peygamberlik vazifesini yerine getirmesi ve Mısır ahalisini doğru yola sevk etmesi gerektiği şeklindeki emrini Cebrail vasıtasıyla ilettiği ayrıntısına yer verilir:

Dünyāda vardur daḫı 'ömrüň senüň
İllā ṭutġıl emrini daḫı anuň

Ḥaḳ te'ālā saňa böyle buyurur
Baġla bilüňi daḫı hem örü dur

Peyġambersin ḫalḳa bildür özüňi
Da'vet eyle bunlara söyle sözüňi

Mıṣr ḫalḳını oḳı ṭoġru yola
Uymayanuň cānına eyle belā

Mıṣr ḫalḳını müsülmān eylegil
Kilseleri yıḳup vīrān eylegil

Bunları sen ṭoġrı yola da'vet it
Taňrı böyle buyurur saňa işit[4829]

Aynı eserde, Ali'nin eserinde tahkiye edildiği gibi Allah'tan aldığı emri yerine getirmeye çalıştığı belirtilen Hz. Yusuf'un, bir zaman sonra kendisine inananlarla birlikte Mısır şehrinden ayrılıp yeni bir şehir kurmak için Nil nehrinin

[4828] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 488-489.
[4829] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 490.

etrafında uygun bir yer bulduğu ve oraya yerleştiği belirtilirken Hz. Yusuf'un kurduğu o şehrin adının Şehrülkayyûm olduğu ifade edilir.[4830]

Hz. Yusuf'un kurduğu şehrin bir zaman sonra büyüyüp geliştiği haberini alan Melik Reyyân'ın, bu şehri görmek istediğini belirten bir mektubu Hz. Yusuf'a gönderdiği belirtilirken Hz. Yusuf'un, bu teklifi mümin olmayan hiç kimsenin bu şehre giremeyeceği şeklinde bir cevapla reddederek Melik Reyyân'a şehre girmeye isteği varsa mümin olması gerektiğini belirten bir mektupla mukabelede bulunduğu görülür.[4831]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un yaptığı teklifi kabul ederek Şehrüluyûn'a gittiği ifade edilen Melik Reyyân'ın, Hz. Yusuf'un huzurunda iman ettiği şeklindeki ayrıntı eserde şöyle tahkiye edilir:

Oḳudı Reyyān anı bildi meger
Taňrı anuň göňline ḳıldı naẓar

Çün uyandı ġaflet uyḫusından ol
Tevbe ḳıldı ṣuçına oldı ḳabūl

İlçi vardı Reyyāna virdi ḫaber
Reyyān daḫı durdı yirinden meger

Devşürüben beglerin cem' eyledi
Geldi Yūsuf ḳatına gör n'eyledi

Çökdi Yūsuf öňine öpdi yiri
Didi kim Tangrınuň peyġamberi

Beni daḫı 'ışḳıla eyle ḳabūl
Dīnüňe girdüm seni bildüm resūl

[4830] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 492-494.
[4831] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 494-495.

Tangrı birdür deyü barmaḳ götürür
Yūsufuň öňinde īmān götürür[4832]

Bütün bu yukarıdaki hadiselerin devamında, Hz. Yusuf'un yaşlılık zamanlarında bir gece rüyasında ecel vaktinin geldiği bilgisinin, Tanrı tarafından kendisine iletildiği bilgisi verilir:

Yūsufa daḫı ḳocalıḳ irüşür
Bir gice yaturiken düşde görür

Ḥaḳ Çalabdab Yūsufa geldi nidī
Vaḳti oldı bize gelesin didi

Ataňı dedeňi gelüp bulasın
İrdi va'de saňa daḫı bilesin[4833]

Aynı eserde dile getirilen diğer ayrıntılarda, ecelinin geldiği haberini alan Hz. Yusuf'un, çocuklarını yanına çağırdığı, onlardan helallik istediği ve büyük oğluna sultanlığı kendisinden sonra onun yapmasını vasiyet ettiği dile getirilir:

Ṭaňla Yūsuf cem' ider oġlanların
Devşürür ḳatına hep yārānların

Bunlara gördügi düşi söyledi
Herbirisinden ḥelāllıḳ diledi

İtdi ḥelāl eyleňüz ben giderem
Daḫı hem size vaṣiyyet iderem

[4832] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 495-496.
[4833] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 494

Yūsuf ol dem ulu oġlın ḳıġırur
Māl u mülk ü taḫtın aňa bildürür

Anı sulṭān itdi kendü yirine
Birḳaç ögütler daḫı virdi yine[4834]

Çocuklarına ettiği vasiyet üzerine kendisini tamamıyla ibadet etmeye veren Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın vefatını takip eden birkaç gün içinde hastalanarak vefat ettiği ayrıntısı eserde şöyle tahkiye edilir:

Çoḳ naṣīḥat virdi ol dem bunlara
Gitdi ḫalvet eve girdi yārā

Düni güni Taňgrıya ṭā'at ḳılur
Taňrınuň taḳdīrine muṭi' olur

Bunuň üstine sehel müddet geçer
Zelḫāya irdi ecel ḳıldı güẕer

Gitdi ol ḫatun daḫı dünyādan
Dünyānuň işi budur ki diňle

Zelḫāyı daḫı yuyup götürdiler
Āḫiret menzīline yitürdiler

Zelḫānuň yasın ṭutar Yūsuf resūl
Bir iki gün geçmedi arada ol

[4834] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 497.

Ḫasta oldı düşdi Yūsuf döşege
İrdi ecel gözini dikdi göge

Ḳabż-ı ervāḥ ‘Azrā’īl gelür
Ḳabż-ı ervāḥ Yūsufuň cānın alır

Yūsufı daḫı yuyup götürdiler
Tābūta ḳoyup deveye urdılar

İletdiler yazıya ol serveri
Ḳodılar anda Yūsuf peyġamberi

Ol arada namāzını ḳıldılar
Gice oldı Yūsufa sin ḳazdılar

Bellü sin itdiler sinlesini
Naḳl içinde böyledür işit bunı[4835]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere, ölümünün ardından Hz. Yusuf'un kim tarafından yıkanıp, kim tarafından gömüldüğü net bir şekilde belirtilmez.

Hadisenin bundan sonraki kısmındaki ayrıntıların büyük ölçüde Ali ve Haliloğlu Ali'nin anlatılarıyla paralel bir şekilde işlendiği ve Hz. Yusuf'un gömüldüğü şehir olan Şehrülkayyûm'da, o yıl büyük bir rahatlık ve bolluk olduğu ayrıntısı verilirken Mısır şehrinde ise büyük bir kıtlığın ortaya çıktığı ifade edilir.[4836]

Ortaya çıkan bu durum karşısında Melik Reyyân'ın, Hz. Yusuf'u oğluna haber göndererek Hz. Yusuf'un tabutunu kendilerine vermesini istediği ve eğer karşı

[4835] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 498-499.
[4836] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 499.

çıkarsa da bunu ordusu vasıtasıyla gerçekleştireceği şeklinde bir tehditle Hz. Yusuf'un oğluna bildirdiği görülür:

Çün meik Reyyān işitdi bu sözi
İlçi ṣaldı Yūsuf oġlına özi

Sisi sizden bir dilek var bilesiz
Hem gerekdür anı eyle ḳılasız

Lutf idüp siz Yūsufuň tābūtını
Çıḳarup viresiz bize anı

Kim benüm de bu şārum ni'met ṭola
Yūsufuň bereketleri bunda gele

Ger benüm didügümi ṭutmayasız
Ben didügüm sözi işitmeyesiz

Ben daḫı leşker çeküp anda varam
Ulu genci ḳomayam ḳamu ḳıram

'Âṣī olmaňuz baňa gey işidüň
Maṣlaḥat niceyise anı idüň[4837]

Eserde, nihayetinde Hz. Yusuf'un oğullarının, fikir birliği ederek babalarının tabutunu Melik Reyyân'a ilettikleri ve akabinde Hz. Yusuf'un tabutunun gelişiyle bu sefer de Mısır şehrinde bolluk yaşanıp Şehrüluyûn'da kıtlık yaşandığı dile getirilirken Melik Reyyân'ın, bu durumu Hz. Yusuf'un oğullarıyla istişare ettiği, Hz. Yusuf'un oğullarının teklifiyle de tabutu iki şehrin tam ortasına bulunan Nil Nehri'nin

[4837] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 499-500.

ortasındaki bir adaya yerleştirdiği ve böylelikle iki şehrin ahalisinin bolluk içinde yaşamasını sağladığı bilgisi verilir.[4838]

14. yüzyılın bir diğer anlatısı olan Garîb'te de diğer birçok anlatıda olduğu gibi babasının ölümü üzerine kendisinin de ölümü arzulayıp Allah'tan ölümünü talep ettiği ifade edilen Hz. Yusuf'a, Allah'ın Cebrail vasıtasıyla haber gönderip daha altmış yıl boyunca Mısır'da sultanlık yapacağını bildirdiği ve bu sürede peygamberlik vazifesini yerine getirerek Mısır ahalisini dine davet etmesi gerektiği şeklinde bir ikazda bulunduğu belirtilir.[4839]

Tahkiyenin devamında, Allah'ın emirlerine uyarak Mısır ahalisini dine davet ettiği belirtilen Hz. Yusuf'un davetine ahalinin bir kısmının icabet ederek Müslüman olduğu belirtilirken diğer bir kısım Mısır ahalisinin ise Hz. Yusuf'un yaptığı bu davete icabet etmeyip kendilerince sıkıntılı gördükleri bu durumu Melik Reyyân'a ilettikleri ifade edilir.[4840]

Melik Reyyân'ın, yaptığı irşat çalışmalarını bitirmesi hususundaki isteğine uymayan Hz. Yusuf'un, kendisine inananları da yanına alarak Mısır şehrinden ayrılıp Nil Nehri'nin kenarında Kayyûm adlı bir şehir inşa edip orada yaşadıkları ve bu şehrin vasıflarının, bütün bir cihanda şaşkınlık yaratacak kadar güzel olduğu belirtilir:

Didi Yūṣuf bunları üşendürmegil
Her kişi yirinde ṭursın ırmaġıl

Yūsuf eydür Taňrı emri n'eyleyem
Baňa buyurdı-ki ḫalḳa söyleyem

Sen ḳabūl eylemez iseň giderem
Kāfir içinde işim yoḳ ne duram

Yūsuf andan yaraḳ idüp çıḳdılar

[4838] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 500-502.
[4839] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 774-775.
[4840] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 775-776.

Mü'min ola cümle bile gitdiler

Nil ḳıraňında gelüp yurt ṭutdılar
Ḳayyūm adlu şehr bünyād itdiler

Şol ḳadar zīnetler itdiler aňa
Anı kim gördi ise ḳaldı ṭaňa

Vaṣfı ol şehrüň cihāna yayılur
Mālik anı görmege ārzū ḳılur[4841]

Yukarıdaki manzumede belirtildiği gibi herkes tarafından çok beğenildiği belirtilen Kayyûm şehrini Mâlik'in de görmek istediği ifade edilirken Hz. Yusuf'un, Mâlik'in teklifine Kayyûm şehrine mümin olmayanın giremeyeceği şeklinde bir cevap verdiği ve nihayetinde Mâlik'in, Mısır ahalisi ile birlikte Hz. Yusuf'un huzuruna gelip Müslüman oldukları bilgisi eserde şöyle tahkiye edilir:

Reyyān elçiyle Yūsuf'a söyledi
Şehriňi ben de varam görem didi

Yūsuf anı işidicek söyledi
Kāfir olan şehrime girmez didi

Mü'min olsun gele bu şehri göre
Bizim-ile bile cennete gire

Geldi Reyyân'a irişdi bu ḫaber
Ḥaḳ te'ālā göňline eyler naẓar

Cümle ḫalḳı devşirüben geldiler

[4841] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 777-778.

Yūsuf öñinde Müsilmān oldılar[4842]

Hadisenin devamında, bir müddet Kayyûm şehrinde ağırlandığı belirtilen Mâlik'in yeniden Mısır şehrine döndüğü ve aynı günün gecesinde Hz. Yusuf'un düşünde ecelinin yaklaştığı bilgisini aldığı görülürken diğer birçok anlatıda olduğu gibi düşünün sabahında oğullarını yanına çağırarak onlara vasiyetini ilettiği ve büyük oğlunu da yerine sultan olarak tayin ettiği bilgisi verilir.[4843]

Aynı eserde, oğullarına ettiği vasiyetin akabinde, son bir iki gün kendisini tenha bir yere kapatıp ibadetle meşgul olduğu dile getirilen Hz. Yusuf'un vefatının, Zeliha'nın vefatını takip eden bir iki gün içerisinde gerçekleştiği görülür:

Bil-ki ışmarladı kendi el çeker
Girdi bir ḫalvet yire dizin çöker

Birki gün anda 'ibādet eyledi
Taňrı'nuň taḳdīrini gör n'eyledi

Zelḫa ḫaste oldı bir gün iy hemān
Ḥaḳḳ'a teslīm oldı anda virdi cān

Birki gün Yūsuf anuň yasın ḳılur
Taňrı taḳdīriyle aňa da gelür

Geldi 'Azrā'il anı ḳabż eyledi
İşit imdi oğlı ḳızı n'eyledi[4844]

[4842] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 778.
[4843] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 779-780.
[4844] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 781.

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un çocuklarının büyük bir üzüntü yaşadıkları belirtilirken babalarının cenazesini yıkayıp, kefenledikten sonra namazını kılanların da yine onlar olduğu belirtilir:

Anuň içün aġlayup yas itdiler
Hep vaṣiyyet ne didiyse ṭutdılar

Anı yuyuban kefene ṣardılar
Tābūta ḳoyup namāzın ḳıldılar

Çıḳaup bir yazıda defn itdiler
Düpdüz idüp ṭopraġın baṣt itdiler[4845]

Diğer birçok anlatıda olduğu gibi Garîb'in anlatısında da bu kısımdan sonra Hz. Yusuf'un gömüldüğü şehir olan Kayyûm ahalisinin, Hz. Yusuf'un kabrinin bereketi ile bolluk içerinde yaşadıkları ifade edilirken Mısır ahalisinin ise kıtlığa düçar oldukları bilgisine rastlanılır.[4846]

Kendi şehirlerinde yaşadıkları kıtlığın sebebinin, Hz. Yusuf'un tabutunun Mısır'da olmaması olduğunu anlayan Mısır ahalisi ve Mâlik'in, Hz. Yusuf'un oğullarına elçi gönderip onun tabutunu Mısır'a götürmek istedikleri belirtilirken Hz. Yusuf'un oğullarının, bu teklife olumlu cevap vererek babalarının tabutunu Mısır'a gönderdikleri bilgisi de eserdeki önemli ayrıntılardandır.[4847]

Eserde bu hususdaki son ayrıntıların, diğer birçok eserle paralel bir şekilde, Mısır şehrine iletilen Hz. Yusuf'un tabutundan sonra Mısır'da bolluk başlayıp bu kez de Kayyûm şehrinde kıtlık olması üzerine Mâlik Reyyân'ın, Hz. Yusuf'un oğullarıyla

[4845] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 781-782.
[4846] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 782.
[4847] Burcu Karakaya, *a.g.t.*, s. 782-783.

görüşüp kararlaştırarak Hz. Yusuf'un tabutunu iki şehir arasında defnettikleri, böylelikle her iki şehrin ahalisinin rahat ettiği şeklinde olduğu görülür:

Çün ucuzlıḳ oldı bu kez ey yāre
Ḳıtlıḳ anda şehr-i Yūsuf'a vara

Geldi anlar daḫı çıḳdı dīvāna
Bizi ḳırdıň tābūtı virgil yine

Yūsuf oġlıyla danışıḳ itdiler
İki şehr arasına defn itdiler

İkisi daḫı ucuzlıḳ oldılar
Cümle ulu ni'met-ile ṭoldılar[4848]

Yine 14. yüzyılın bir diğer anlatısında Şeyyâd Hamza'nın, Hz. Yakup'un ölümü sonrası büyük bir üzüntü yaşadığını ifade ettiği Hz. Yusuf'un, bu yas zamanında Allah'a yalvararak kendisinin canını almasını istediği şeklindeki ayrıntıyı dile getirerek bu hususa başladığı görülür:

imdi diňle ya'ḳūb oġlanları
ne ḳılurlar eydeyim ben bunları

ḳamusı ol yūsufa vardı gėrü
atamız öldi dėyüben ḳıġıru

ėşitdi yūsuf nebī çoḳ aġladı
zārī ḳıldı içinde āh eyledi

teveffeni müslimen ve elḥıḳnī bis-salihīn

[4848] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 783-784.

gökden indi ol sā‘at rūhü’l-emīn

rabdan selām getürdi eydür aňa
daḫı altmış ay ḳalup durur saňa

kim yėrişe senüň ‘ömrüň va‘desi
ecel geldükde lā-büdd gidesi

peyġāmberlik geldi saňa tur örü
da‘vet eyle ḫalḳı saňa bildürü[4849]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere Hz. Yusuf'un ölüm talebinin Allah tarafından uygun görülmediği belirtilirken Hz. Yusuf'un ölümünün altmış ay sonra gerçekleşeceği, kendisine peygamberlik verildiği ve bu zaman zarfında da peygamberlik vazifesini yerine getirerek ahaliyi dine davet etmesi gerektiği gibi bilgilerin Cebrail tarafından Hz. Yusuf'a iletildiği anlaşılır.

Diğer birçok anlatıda olduğu gibi burada da ahaliyi dine davet ettiği belirtilen Hz. Yusuf'a, Mâlik Reyyân'ın karşı çıkması üzerine Hz. Yusuf'un, kendisine inananlarla birlikte şehrin dışına çıkarak evler yaptırdığı ifade edilirken yapılan bu evlerin diğer birçok anlatıda olduğu gibi Nil Nehri'nin kenarıdır ve şehrin adı da Şehrü'l-Ġayyûm'dur.[4850]

Bir zaman sonra herkes tarafından kıskanılan ve merak edilen bir şehir hâline geldiği ifade edilen Şehrü'l-Gayyûm'ı Mâlik Reyyân'ın da görmek istediği belirtilirken Hz. Yusuf'un, şehri görebilmesi için Mâlik Reyyân'a iman getirmesi şartını sunarak onun iman etmesini sağladığı dile getirilir.[4851]

[4849] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 279.
[4850] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 279-281.
[4851] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 281.

Aynı eserde, yine diğer birçok anlatıyla paralel bir tahkiyede; Hz. Yusuf'un, Şehrü'l-Gayyûm'da gittikçe yaşlandığı ve ölüm vaktinin yaklaştığı belirtilirken kendisine veliaht olarak büyük oğlunu tayin ettiği belirtilir.[4852]

Hadisenin devamında, Hz. Yusuf'un ölümünün, Züleyha'nın ölümünden az bir zaman sonra gerçekleştiği şöyle tahkiye edilir:

kendüden öňdin ol zelīḫā ḫatun ölür
yūsuf aňa iňiler zārī ḳılur

az zamān gėçmez yūsuf daḫı gider
cān ḫaḳa vėrür dünyāyı terk ėder[4853]

Eserdeki takip eden ayrıntılarda, bütün evlatları ile dostlarının birlikte Hz. Yusuf'a tabut yaptıkları, cenazesini yıkadıkları, cenaze namazını kıldıkları ve nihayet ıssız bir yere gömdükleri belirtilir.[4854]

Yine diğer birçok anlatıda tahkiye edildiği gibi Şeyyâd Hamza'nın anlatısında da Hz. Yusuf'un tabutunun, Şehrü'l-Gayyûm'da olmasının Mısır ilinde büyük bir kuraklığa yol açtığı, bu hadise üzerine Melik Rayyân'ın, Hz. Yusuf'un oğluna haber gönderip Hz. Yusuf'un tabutunu istetip Mısır'a getirttiği ifade edilirken tabutun Mısır'a gelmesi sonrasında ise bu sefer de Şehrü'l-Gayyûm'da kuraklık olduğu, nihayetinde Hz. Yusuf'un oğulları ve Melik Reyyân'ın yaptıkları istişare sonrası tabutu Nil Nehri'nin ortasına koyarak iki şehirdeki bu sorunun çözüldüğü bilgisi verilir.[4855]

Bu yüzyılın bir diğer anlatısında Tebrizli Ahmedî'de, bu başlıkta yer alan hadiselerle ilgili bir kayıt bulunmaz.

[4852] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 283.
[4853] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 283.
[4854] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 283.
[4855] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.,* s. 283.

15. yüzyıldaki Çâkerî'nin varyantında, bu yüzyıla kadar incelediğimiz diğer varyantların hepsinden farklı olarak Hz. Yusuf'un ölüm hadisesinin; Hz. Yusuf'un, anne ve babasının bir gece rüyasına girdikleri ve Hz. Yusuf'a vadesinin dolduğunu haber verdikleri, nihayet Hz. Yusuf'un, bu rüyayı ölümünün yaklaştığı şeklinde tevil ederek Züleyha'ya ilettiği şeklindeki bir tahkiyeyle ele alındığı görülür:

Yaturken bir gice ol ḳaşı miḥrāb
Yolını urdı nā-gah rehden ḫ^vāb

Atasıyla anasın gördi ol cān
Behişt içre oturmış şād u ḫandān

Çaġurdılar [ki] iy ferzend-i 'āḳıl
Demidür kim olasın bize vāṣıl

Güẕer ḳıl āb ü gülden ol revāne
İrür cānı bu mülk-i cāvidāna

Düşinden çünki Yūsuf oldı bīdār
Züleyḫā'ya didi kim iy vefādār

Ḥadīṯ-i ḫ^vābın aňa itdi taḳrīr
Nedür maḳṣūd andan ḳıldı ta'bīr"[4856]

Aynı eserde dile getirilen bir diğer ayrıntıda, Hz. Yusuf'un ölmeden hemen önce Cebrail tarafından canının alınacağı kendisine bildirilince varislerini çağırarak onlara vasiyetini bildirdiği ve adı belirtilmeden çocuklarından birisini kendi yerine şah olarak tayin ettiği ifade edilirken Züleyha'yı da yanına çağırıp onunla da vedalaşmak istediği, fakat Züleyha'nın, üzüntüden dolayı yanına gelemediği belirtilir:

[4856] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 396-397.

Meger bir rūz Yūsuf bāmdādān
Ki feyż-i ṣubḥ ḳıldı ḫalḳ[ı] şādān

Giyüp dürlü libāsın Ḫüsrevāne
Süvār olmaḳ diledi ol bigāne

Rikāba ḳoyıcaḳ pā geldi Cibrīl
Aňa didi ki itme daḫı ta'cīl

Ki bāḳī ḳalmadı kimseye bu cānı
Demidür bir rikāba daḫı ḳo bāli

Rikāb-ı zinde-gānını çeküp pā
Gel eyle bāġ-ı Firdevs'i temāşā

Bu vaḫyi çünki Yūsuf eyledi gūş
Ṭarabdan 'ālemi ḳıldı ferāmūş

Feraḫdan oldı ġarḳ-ı nūr-ı Allāh
Ḳıġurdı vāriṣān-ı mülk ol şāh

Birin kendü yerine şāh ḳıldı
Güneş burcın mekān-ı māh ḳıldı

Daḫı n'itdi aňa dürlü vaṣiyyet
Ki ola 'ādil ü hem nīk-ḫil'at

Vaṣiyyet eyledi ol rast-güftār
Ki ola 'adlile şāh-ı nigū-kār

Buyurdı kim oḳıduň gelsün Züleyḫā

Vedā‘ idüp beni itsün temāşā

Di[di]ler yārı ġamdan ol zebūndur
Ġubār ü ḫāk içinde ġarḳ-ı ḫūndur

Bu yāre yoḳdur anda ṣabe ü ṭāḳat
Anı ḥālinde ḳo iy nīk-sīret

Didi şāyed ki bu dāġ-ı ġarāmet
Ḳala göňlinde anuň tā ḳıyāmet

Didiler ide bu rāżī vü ḫoşnūd
Rıżā-yı Ḥaḳ-durur aňa iden sūd

Dutar biň ḥażret[ile] elde bir sīb
Ki bāġ-ı ḫulde ol virmiş-idi zīb

Eline Yūsuf’uň çün virdi anı
Hemān-dem ḳoḳulayup virdi cānı

Belī ol nühet-i bāg-ı beḳādur
K’anuňla cān ezelden āşināsdur

Çü Yūsuf aldı andan būy-ı cānı
Ṭaleb ḳıldı yine ol bostānı

Beḳā bāġından aldı nigeh ol būy
Hemān-dem ṭutdı anda varmaġa rūy

Çü Yūsuf virdi ol būyile cānı

Oturanlar hemān ḳıldı fiġānı[4857]

Yukarıdaki manzumede görüldüğü üzere Hz. Yusuf'un canını teslim ettiği sahnede, Cebrail tarafından kendisine verilen elmayı koklayarak dâr-ı bekâya göç ettiği anlaşılmaktadır.

Çâkerî'nin anlatısında, yukarıdaki ayrıntıların akabinde Hz. Yusuf'un bir lahit içine konulduğu ayrıntısına yer verilirken tabutunun yeri konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıklar ile ilgili ayrıntılara yer verilmediği görülür:

Lāḥid içre oldı cāy mekānı
Dirīġā ṣaçdılar üstine ḫākī[4858]

15. yüzyıldaki Hamdullah Hamdî'de de Çâkerî'nin anlatısında dile getirildiği gibi Hz. Yusuf'un, bir gece rüyasında anne ve babasının, kendisini yanlarına, cennete çağırdıkları ayrıntısına yer verilirken uyanmasının akabinde rüyasında gördüklerini Züleyha'ya anlattığı ve ölümü arzuladığı bilgilerinin verildiği görülür:

Girdi mihrâba bir gece halvet
Ede Mevâ'ya tâ ubûdiyyet

Çeşmini geldi hâbı bî-gaflet
Etti seyrân âlem-i gaybet

Pederi oldu mâderi ile ayân
Yüzleri gûyiyâ meh-i tâbân

Dediler Yûsuf'a ki ey ferzend
Cân hümâsına ten nice ola bend

[4857] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 399-401.
[4858] Muhammet Nalbat, *a.g.t.,* s. 403.

Tab giriftâr et anı âbı gile
Uçur anı cihân-ı cân u dile

Hasretiz valsına mekânına gel
Murg-ı cennetsin âşiyânına gel

Çünkü Yûsuf uyandı hâbından
Sînesi doldu şevk-i tâbından

Çıktı mihrâbdan o serv-i revân
Ki Züleyhâ katına geldi hemân

Ana ol gördüğün beyân etti
Sînesi şevkını ayân etti

Pür-gam oldu dili Züleyhâ'nın
Bu kelâmın işitti çün anın

Şevk-ı Yûsuf velî füzûn oldu
Bu cihândan dili bürân oldu

Nazarın kesti dâr-ı mihnetten
Doldu şevk-i sarây-ı kurbetten[4859]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda, Çâkerî'deki tahkiyeye benzer şekilde Hz. Yusuf'un, Cebrail'le karşılaştığı, ölmeden önce kendi neslinden birine Azizlik makamını bıraktığı, Züleyha ile vedalaşmak istese de Züleyha'nın dert ve kederden

[4859] Hamdî, *a.g.e.,* s. 430-431.

Hz. Yusuf'un yanına gelecek mecalinin kalmadığı, nihayetinde Cebrail'in verdiği elmayı kokladıktan sonra canını teslim ettiği dile getirilir.[4860]

Hamdî'nin anlatısında, yukarıdaki ayrıntıların dışında Hz. Yusuf'un tabutunun yeriyle ilgili ayrıntılara yer verilmediği görülür.

Aynı yüzyıldaki Hatâyî-i Tebrizî'nin anlatısında, Hz. Yusuf'un ölümü hakkında çok kısa bir tahkiyenin bulunduğu ve Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın ölümünden birkaç gün sonra Hz. Yusuf'un vefat ettiği görülür:

Zelḫānuň hem 'ömri geldi başına
Fānī dünyādan o naḳl itdi yine

Bir niçe günden Yūsuf yatdı o dem
Dünyādan ol daḫı naḳl itdi o dem[4861]

16. yüzyıl anlatılarından Bağdatlı Zihnî'de bu hususta dile getirilen ilk ayrıntının, Çâkerî ve Hamdullah Hamdî'nin eserlerinde olduğu gibi Hz. Yusuf'un, bir gece rüyasında anne ve babasının kendisini yanlarına, cennete çağırdıklarını görmesi üzerine geliştiği görülür.[4862]

Yine hadisenin devamında, gördüğü rüyanın akabinde Hz. Yusuf'un, Allah'a münacat ederek büyük bir iştiyakla kendisinin canını almasını talep ettiği ifade edilir.[4863]

Hz. Yusuf'un ölüm sahnesinde, sarayından çıktıktan sonra Cebrail'le karşılaşan Hz. Yusuf'un, evladına vasiyetini bildirdiği içlerinden birini de yerine halife bıraktığı belirtilirken sonrasında Cebrail'in getirdiği cennet elmasını koklayan Hz. Yusuf'un canını teslim ettiği ifade edilir.[4864]

[4860] Hamdî, *a.g.e.,* s. 433-434.
[4861] Recep Demir, *a.g.t.,* s. 264.
[4862] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 533-534.
[4863] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 534-537.
[4864] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 538-541.

Eserde bu hususta ki son ayrıntılarda, Hz. Yusuf'un tabutunun her nereye konarsa diğer bölgelerin kıtlık ve yokluk yaşadığı belirtilirken nihayetinde Hz. Yusuf için taştan bir tabut yapılarak naaşının Nil Nehri içine konulduğu ve böylelikle onun tabutunun bereketi sayesinde bölgedeki kıtlığın, yokluğun son bulduğu şöyle tahkiye edilir:

Ki Yūsuf cismi çünkim oldı medfūn
Naṣīb-i ḫāk olup ol dürr-i meknūn

Ḳarārı olmadı bir medfen içre
Bulundı bir zamān bir mesken içre

Çün [anuň] defn olurdı cism-i pâki
Ne menzilde ki ta'yīn olsa ḫāki

Ġalā vü ḳaḥt olurdı anda peydā
Niçe dürlü 'alāmetler hüveydā

Bunı fikr eylediler āḫir-i kār
Olup bir yir[e] cem' a'yān u aḫyār

K, ṭaşdan yonalar na'şına tābūt
Ḳoyup anda niçük kim kānda yāḳūt

Ṭura Nīl içre ol tābūt-ı sengīn
Bula ḳaḥt u ġalā anuňla teskīn

Bu resme Nīl içinde oldı pinhān
O sengīn dürc içinde dürr-i ġalṭān[4865]

[4865] Ahmet Doğan, *a.g.e.,* s. 546-547.

16. yüzyılın bir diğer anlatısında Gubârî'nin bu başlıkta ele aldığı bir hadise bulunmamaktadır.

Aynı yüzyıldaki Kemâl Paşazâde'nin varyantında, Züleyha ile evlendikten sonra -kesin bir zaman belirtilmeden- epeyce müddet mutlu mesrur bir hayat sürdüğü belirtilen Hz. Yusuf'un, bir gün atıyla gezintiye çıkmak için taö atına bindiği sırada Cebrail tarafından ikaz edilerek acele etmemesi yönünde uyarıldığı belirtilirken Cebrail'in yaklaşımından ölüm vaktinin geldiğini anlayan Hz. Yusuf'un bu duruma çok sevindiği bilgisi verilir.[4866]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda, ölümünün yaklaştığını anlayan Hz. Yusuf'un, ölümünden sonra kendi yerine -kimliği belirtilmeden- varislerinden birini oturtmak maksadıyla çağırıp ona bu durumu izah ettiği görülür:

Yaḳīn bildi ki irdi emr-i Yezdān
Çeke el mülk-i tenden ḥākim-i cān

Çağırdı vāris-i mülküň birini
Aňa teslīm idüp kendü yirini

Vaṣıyyet itdi didi dād eyle
Cihanı dād ile ābād eyle[4867]

Eserde son olarak dile getirilen ayrıntılarda Hz. Yusuf'un, Cebrail'in kendisine getirdiği cennet elmasını kokladıktan sonra ruhunu teslim ettiği dile getirilirken ölümü sonrasında tabutunun yeri ile ilgili bir ayrıntıya ise yer verilmez.[4868]

[4866] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 733.
[4867] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 734.
[4868] Mustafa Demirel, *a.g.t.,* s. 734.

Bu yüzyıldaki Şerîf'in anlatısında, babası Hz. Yakup'un ölümünden[4869] kesin bir zaman dilimi verilmeden epeyce bir yıl sonra Cebrail'in, Hz. Yusuf'un yanına geldiği ve ondan ölümü için hazırlık yapmasını istediği ayrıntısına yer verilir:

Bir nice yıl geçde geldi Yûsufa
Cebraîl Ḥaḳ emri[y]ile Yûsufa

Yûsufa aydur yaraġuň eylegil
Kim saňa müştâḳdur ceddüň Ḥalîl

Vaḳtidür kim 'azm idesin ḥażrete
Salṭanat bâḳî degüldür geçe öte

Var ataňla dedeňe anda ḳavuş
Dünyā sözin terk idüben ol ḫâmûş[4870]

Aynı eserde, Cebrail'den aldığı ölümünün yaklaştığı haberinin üç gün sonrasında Hz. Yusuf'un hastalandığı belirtilirken yanına kardeşlerini çağırtan Hz. Yusuf'un, Züleyha üzülmesin diye son anlarında onu yanına davet etmediği ve akabinde Cebrail'in gelip ruhunu kabzettiği bilgisi verilir:

Ḫasta oldı üç gün ol şâh-ı cihân
Ehl-i beyti zârîlıḳ ḳılur hemân

Viri bir oḳur on ḳardaşların
Yiňemezler anda gözi yaşların

Bunı ḳardaşları böyle gördiler
Cevresine üşüben ağlaşdılar

[4869] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 288.
[4870] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 289.

Yûsufa ḳardaşları dir yâ emîr
Kim Zelîḫâyı ḳıġıralum mu dir

Yûsuf aydur dimeňüz kim ol nigâr
Dürlü dürlü yüreginde derdi var

Benüm ile başını ḫoş eyledi
Benden ötri çoḳ cefā-nûş eyledi

Bunlara bir ḳaç kelāmı söyledi
Cânını tîz ʻAzrâil ḳabż eyledi[4871]

Hadisenin devamında dile getirilen orijinal bir ayrıntıda, Allah'ın emriyle Cebrail'in Hz. Yusuf'a üç adet cennet giysisi getirdiği, akabinde cenazesinin yıkandığı ifade edilen Hz. Yusuf'un tabuta konulduğu bilgisi verilir:

Cebrâile emri der Ḥaḳ uçmaġa
Tîz var üç ḥülle getür Yûsufa

Çün aňa ḥülle iletdi Cebraîl
Yudılar geydürdiler Yûsufı bil

Tabuta ḳoydılar ol Peyġamberi
Ol yüzi gül rengi yüzi ʻanberi[4872]

Diğer eserlerde dile getirilmeyen orijinal bir ayrıntının, Hz. Yusuf'un tabutunun yeri meselesi hakkında Şerîf'in eserinde dile getirildiği görülürken Hz. Yusuf'un ölümü sonrasında tabutunun konulacağı yerin Allah tarafından Mısır ahalisine ilham edilerek Nil Nehri'ne konmasının istendiği ve ahalinin, tabutu Nil

[4871] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 289-290.
[4872] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 290.

Nehri'ne götürürken nehrin Allah tarafından suyunun çekildiği, tabutun nehre bırakılmasından sonra ise nehrin akmaya devam ederek Hz. Yusuf'un tabutunun, suyun altında kaldığı belirtilir:

İlham ider ol ḳavme Ḥaḳ Çalab
Yûsufuň defn itmesin ḳıluň ṭaleb

Nil ṣyunda ḳomaḳ gerek anı
Öyle düşürdi göňüle ol Ġanî

Ḳurıdı Ḥaḳ emr ile Nil Irmaġı
Yûsufı anlar anda defn ider

Buyurur Ḥaḳ Nîle çün gine çıḳar
Yûsufuň tabutı üstinden aḳar[4873]

16. yüzyıldaki Taşlıcalı Yahyâ'da da Hz. Yusuf'un ölümü hadisesindeki ayrıntıların başlangıcının; Çâkerî, Hamdullah Hamdî ve Bağdatlı Zihnî'nin anlatılarında olduğu gibi bir gece rüyasında ebeveynlerini gördüğü belirtilen Hz. Yusuf'un, onlardan gelen davet üzerine ölümünü arzuladığını belirtmesi ve uyanır uyanmaz Züleyha'ya gece gördüğü düşü haber vermesi şeklinde tahkiye edildiği görülür.[4874]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda, uzun bir tahkiye ile tabiatın, Hz. Yusuf'un vefatına hazırlandığı ve etrafı bir matem havasının kapladığı ifade edilirken Hz. Yusuf'un vefatının, yine Çâkerî, Hamdullah Hamdî ve Bağdatlı Zihnî'nin anlatılarıyla benzer şekilde Cebrail'in cennetten getirdiği bir elmayı Hz. Yusuf'a vermesi, Hz. Yusuf'un bu elmayı koklamasıyla da ruhunu teslim etmesi şeklinde gerçekleştiği ifade edilir.[4875]

[4873] Halil Ay, *a.g.t.*, s. 291.
[4874] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 175.
[4875] Yahyâ Bey, *a.g.e.*, s. 176-177.

Taşlıcalı Yahya'nın anlatısında, yukarıdaki ayrıntıların akabinde Hz. Yusuf'un tabutunun yeri ile ilgili problemlere yer verilmediği görülür.

Yine 16. yüzyılın bir diğer anlatısı olan Şerîfî'de de Hz. Yusuf'un ölümü bahsindeki ayrıntıların; Çâkerî, Hamdullah Hamdî, Bağdatlı Zihnî ve Taşlıcalı Yahya'nın anlatılarındakiyle paralel olduğu görülürken HZ. Yusuf'un, bir gece rüyasında ebeveynlerinin kendisini cennete davet ettiklerini görüp sabahında bu rüyasını Züleyha'ya anlattığı şeklinde bir tahkiyeye rastlanılır.[4876]

Yine yukarıdaki paragrafta bahsi geçen eserlerde olduğu gibi Şerîfî'nin de Hz. Yusuf'un, gördüğü rüyanın akabinde ölümü arzuladığını dile getirdiği görülürken diğerlerinde olduğu gibi Yusuf'un, Cebrail'in cennetten getirip kendisine verdiği elmayı kokladıktan sonra ruhunu teslim ettiğini belirttiği görülür.[4877]

Aynı yüzyıldaki Ziyai Yusuf'un eserinde de bu hususta başlatıcı unsurun; Çâkerî, Hamdullah Hamdî, Bağdatlı Zihnî ve Taşlıcalı Yahya'nın anlatılarındaki tahkiyeyle benzer şekilde, Hz. Yusuf'un bir gece rüyasında ebeveynlerinin kendisini yanlarına davet ettiğini gördüğünü, akabinde uyanınca bu rüyasını Züleyha'ya anlattığı şeklindeki tahkiye olduğu anlaşılmaktadır.[4878]

Hadisenin devamında, yine yukarıda bahsi geçen anlatılarda olduğu gibi Hz. Yusuf'un, Allah'a yakararak kendisinin canını almasını istediği belirtilir.[4879]

Aynı eserdeki ölüm sahnesinde Hz. Yusuf'un, acele ettiğini gören Cebrail'in, Hz. Yusuf'a acele etmemesi ikazında bulunduğu ifade edilirken Hz. Yusuf'un, çocuklarından birini kendisinin yerine şah olarak tayin ettiği, akabinde Züleyha ile vedalaşmak istediği fakat Züleyha'nın, üzüntüsünden vedalaşmaya takatinin olmadığı haberini aldığı şeklindeki ayrıntılara yer verilir.[4880]

[4876] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 36.
[4877] Zuhal Kültüral, *a.g.e.,* s. 36.
[4878] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 482-483.
[4879] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 483-484.
[4880] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 486-487.

Eserde, bu hususta ki son ayrıntının, Cebrail'in verdiği elmayı koklayan Hz. Yusuf'un, o esnada vefat etmesi olduğu ifade edilirken Hz. Yusuf'un tabutu ile ilgili problemlere yer verilmediği görülmektedir.[4881]

18. yüzyıl mesnevilerinden Ahmedî-i Âmidî'nin varyantında orijinal bir bilgiye yer verilerek Hz. Yusuf'un, babası Hz. Yakup'un vefatından yirmi üç sene sonra vefat ettiği belirtilirken hadisenin devamındaki bir diğer orijinal ayrıntıda Hz. Yusuf'un henüz yaşarken kendi tabutunun Nil Nehri'ne konulmasını vasiyet ettiği ifade edilir:

Ya'ḳūbuň fevti yigirmi üç sene
Oldı Yūsuf daḫı gitdi ol sene

Ṣıḥḥatinde ol vaṣiyyet eyledi
Nīle ḳoyuň tābūtum yüce dédi[4882]

Hadisenin devamında belirtildiğine göre, Hz. Yusuf'un defin töreninde bütün bir Mısır ahalisinin bulunduğu fakat ahalinin, Hz. Yusuf'un vasiyetine uymayıp onu Mısır şehrinin içine defnettikleri görülür:

Defnine geldi ḳamu bāy u gedā
Étmediler ol vaṣiyyeti edā

Ol şehir içre anı defn étdiler
Ḳaḥṭ érişdi şehre anı gördiler

Böyle olmaz diyü tedbīr étdiler
Ol vaṣiyyeti ḳılalum dédiler

Tābūtı mermere anı baṣdılar

[4881] Melike Gökcan, *a.g.e.,* s. 487.
[4882] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 307.

Zincir-ile Nil içine aşdılar

Yérden uca şuyuň içinde nihān
Eylediler görmeye kimse ʻayān

Refʻ olundı ḳaḥt u ḳıtlıḳ gördiler
Niʻmet érdi ḫalḳa rāḥat oldılar[4883]

Yukarıdaki manzumede ifade edilen ayrıntılarda, başlangıçta Hz. Yusuf'un vasiyetine uymayan Mısır ahalisinin, kuraklıkla yüz yüze kalmalarının akabinde Hz. Yusuf'un vasiyetini yerine getirip onun tabutunu, Nil Nehri'ne bir zincir yardımıyla suyun içinde ve askıda kalacak şekilde yerleştirdikleri, böylelikle şehirdeki kuraklığa son verebildikleri ifade edilir.

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'nin anlatısında, Hz. Yusuf'un ölümü hadisesinin iki farklı rivayette, iki farklı şekilde tahkiye edildiği görülür. Bu rivayetlerin ilkinde Hz. Yusuf'un, babası Hz. Yakup'un vefatından sonra yirmi üç sene daha yaşadığı belirtilirken diğer bütün anlatılarda olduğu gibi burada da bir an önce ölüp imanlı bir kimse olarak salih kimselere yoldaş olmak istediğini Allah'a ilettiği ve bir hafta sonra vefat ettiği bilgisi verilir:

Yūsuf bildi cihānı bī-vefādur bī-beḳādur hem
O devletden ziyāde salṭanat olmaz kemā kānı

Zevāli her kemālüň olacaḳdur bildi ol cānā
Yüzin dergāha ṭutdı itdi cennātı cānānı

Didi ey ḥattā Ḳayyūm rūḥumı īmānıla ḳabż it
Çü virdüň dār-ı dünyāda baňa niʻmet ferāvānı

[4883] Ramadan Doğan, *a.g.t.,* s. 308.

Cihānda ber-murād itdüň beni ey Ḫāliḳ u Rezzāḳ
Bu dem ṣāliḥlere yār itdi beni ey Ferd (ü) Yezdānī

Du'āsı müstecāb oldı hemān ol heftede ḳıldı
Bu dünyā terkini ol şāh işit ey cānımuň cānı[4884]

Oflu Bilâl Efendi'nin eserindeki diğer rivayette bazı eserlerde de dile getirilen; Hz. Yusuf'un, Mısır ahalisini dine çağırması hadisesine yer verildiği ve bir müddet sonra Melik Reyyân'ın, Hz. Yusuf'un Mısır ahalisini dine davet etme işine karşı çıktığı belirtilirken bu ihtilaf sonrasında Hz. Yusuf'un, kendisine inananlarla birlikte Mısır şehrini terk edip Nil Nehri kenarında Şehr-i Kayyûm adında yeni bir şehir inşa ettiği belirtilir.[4885]

Hadisenin devamında, Melik Reyyân'ın, Şehr-i Kayyûm'a girebilmek için gerekli olan Müslüman olma şartını yerine getirdiği ve İslam'la müşerref olduğu belirtilirken bir zaman sonra vefat ettiği belirtilen Melik Reyyân'ın, Mısır'ın yönetimini de Hz. Yusuf'a bıraktığı görülür:

Melik Reyyān çıḳar etbā'ı bile
Gelür ḳonar ḳamu kenār-ı Nīle

Diler şehre gire bu kez dil-āver
Yūsuf virmez aňa iẕin ser-ā-ser

Didi girmez bu şehre dīn-i ġayrı
Bize a'dā olan görmez bu şehri

İşitdi çün Melik İslāma geldi
Ḳamu ecdādı(y)la İslāma geldi

[4884] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 232-233.
[4885] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 233-234.

Girüp şehre ider seyr-i tamāmet
Girer ḳalbine dīn ḥubbı tamāmet

Yūsufdan aňa olmaz sevgü ġayrı
İder teslīm Yūsufa eski şehri

Ḳamu Mışr senüňdür didi ey cān
Saňa biz bendeyüz sensin ulu ḫān

Zamān geçdi 'ömür devr oldı gitdi
Melik Reyyān daḫi terk itdi gitdi[4886]

Hz. Yusuf'un vefatı ile ilgili bu ikinci rivayette Hz. Yusuf'un, Mısır şehrini yeniden ihya ettiği belirtilirken bir zaman sonra Hz. Yusuf'un da yaşlandığı ve meleklerin hepsinin hazır bulunduğu bir hâlde Azrail'e canını teslim ettiği şöyle tahkiye edilir:

Yūsuf iḥyā ḳıluban Mışr ilini
Ecel daḫi büker anuň belini

Cihān anı müsāfirlige aşlā
Ḳabūl itmedi bir sā'atde aṣla

Melā'ik zümresi geldi irişdi
Mışır içine bir velvele düşdi

Ecel ṣayyādınuň düşer eline
Girer 'Azrā'ilüň hem pençesine

Melā'ik cem' olup geldi tamāmet

[4886] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 234-235.

Ziyāret ider ol māhı tamāmet

Ḳılur rūḥını teslīm ulu sulṭān
Ḳamu Mışr ehli oldı ḫāke yeksān[4887]

Eserdeki son ayrıntılarda, Hz. Yusuf'un öncelikle Nil Nehri kenarına defnedildiği ifade edilirken bu defin hadisesinden akabinde Nil Nehri'nin karşı yakasının kıtlıkla karşı karşıya kaldığı, bunun üzerine Hz. Yusuf'un tabutunun karşı kıyıya taşındığı, bu sefer de diğer yakanın kıtlık yaşadığının görülmesi üzerine nihayet Hz. Yusuf'un tabutunun Nil Nehri'nin ortasına konulmasıyla bu sıkıntıların son bulduğu bilgilerinin verildiği görülür.[4888]

18. yüzyılda müellifi bilinmeyen bir Yûsuf u Züleyhâ anlatısında; Hz. Yusuf'un, babasının ölümünün akabinde on bir yıl boyunca peygamberlik yapıp ahaliyi dinine davet etme işiyle meşgul olduğu belirtilirken bu on birinci yılın sonunda Allah'a yalvararak Müslüman olarak ölmek istediği şeklindeki talebini ilettiği ve bu talebin kabulünün ardından canını teslim ettiği şeklinde bir ayrıntı dile getirilir:

oldı peyġamber on bir yıl tamāmı
ki da'vet ḳıldı ḥaḳḳa ḫaṣ 'āmı

kendü içün eyledi bir münācāt
münācāt içre aŋdı dürlü ḥācet

dėdi ey ḳadīr-i ḥayy tüvān
ki sensin evvel āḫir şāh-dān

cihānı yoḳ iken var eyleyen sen
yer üstine bu çarhı eyleyen sen

[4887] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 235.
[4888] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.,* s. 236.

kevākib ziynetin çarḫa tamāmı
düzen sensin bu dürlü niẓāmı

veli sensin baŋa hem nāṣıram sen
ki dünyā āḫiretde nāṣıram sen

budur senden murādım eyle ḥāṣıl
vafātımda ki ḳıl islāmla vāṣıl

geldi cebrā'īl çün getürdi haber
şād-mān oldı ḫaberden şīr ü ner

çünki buldı derdiniŋ dermānını
vėrdi bu şādile ṭatlu cānını[4889]

Molla Câmî'nin anlatısında, diğer birçok anlatıda tahkiye edilen, Hz. Yusuf'un bir gece rüyasında ebeveynlerinin kendisini yanlarına çağırdıklarını gördüğü belirtilirken uykusundan uyandığında rüyasını Züleyha'ya anlattığı ve onun yüreğini hicran ateşi ile yaktığı ifade edilir.[4890]

Hadisenin devamında, Allah'a münacat edip ölümü arzuladığı belirtilen Hz. Yusuf'un, bir sabah atına bineceği esnada yanına Cebrail'in geldiği ve ölüm saatinin geldiğini haber vermesi üzerine Hz. Yusuf'un büyük bir sevinç yaşadığı dile getirilirken mirasçılarından birini yanına çağırarak onu, kendisinin halefi olarak tayin ettiği, sonra Züleyha ile vedalaşmak için onu çağırttığı, Züleyha'nın kederlere gark olduğu ve bu acıya katlanamayacağı için yanına gelemediği, nihayetinde Cebrail'in

[4889] Didem Akyıldız, *a.g.t.,* s. 263.
[4890] Câmî, *a.g.e.,* s. 144.

cennetten getirdiği elmayı koklayıp ruhunu teslim ettiği şeklindeki ayrıntılar tahkiye edilir.[4891]

Câmî'nin anlatısında son olarak Hz. Yusuf'un tabutunun, Nil Nehri'nin hangi yakasına nakledildiyse nehrin diğer yakasında kıtlık ve veba çıktığı şeklinde bir tahkiyenin yer aldığı görülürken nihayetinde Hz. Yusuf'un cesedinin taş bir tabuta konularak taşın açık yerlerinin zift ile kapatılarak Nil Nehri'nin ortasına bırakıldığı belirtilir.[4892]

Semavi kitaplardan Tevrat'ta, Hz. Yusuf'un yüz on yıl ömür sürdüğü[4893] belirtilirken ölmeden önce kardeşlerine ölümünün yaklaştığını bildirdiği[4894] ölümünün ardından mumyalanıp Mısır'da bir tabuta konulduğu, şeklinde bilgilere yer verilirken Kur'ân'da ise Hz. Yusuf'un sayısız sıkıntıların akabinde Allah'ın, kendisine bahşetmiş olduğu nimetlere, *'Ey Rabbim! Mülkten bana (nasibimi) verdin ve bana (rüyada görülen) olayların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahrette de benim sahibimsin. Beni Müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!'*[4895] şeklinde şükrettiği ve kendisini Müslüman olarak öldürmesini istediği ifade edilirse de Hz. Yusuf'un kaç yaşında öldüğü şeklindeki bir bilgiye yer verilmediği görülür.

Bu hususu ele alan tefsirlerden Giritli Sırrı Paşa'nın eserinde, Hz. Yusuf'un, babasının ölümünden sonra yirmi üç yıl daha yaşadığı, sonrasında ebedi yaşam ülkesini arzu edip ölmeyi istediği şeklinde bir bilginin verildiği görülür:

> *... Yûsuf aleyhisselâm, peder-i büzürgvârının a'lâ-yı illiyyînne rıhletinden sonra, yirmi üç yıl daha ömür sürüp bâdehu dârü'l-huldü arzulayıp –ahad-i kavleyne göre– mevti temennî eyledi. Cenâb-ı Hayy-i Lâyemût da onu tayyibi, zâhir olduğu hâlde teveffî edip nâ'il-i maksûd buyurdu.*[4896]

[4891] Câmî, *a.g.e.,* s. 145-146.
[4892] Câmî, *a.g.e.,* s. 148.
[4893] Tevrat/Başlangıç: 50: 22.
[4894] Tevrat/Başlangıç: 50: 23.
[4895] Kur'ân/12: 101.
[4896] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 382.

Yine aynı eserdeki bir başka rivayette yukarıdaki bilgiden farklı olarak Hz. Yusuf'un, babası Hz. Yakup'un vefatından sonra Mısır'da yirmi yıl daha hükümdarlık yaptığı bilgisine yer verilir:

> *Yine rivayet olunur ki: Ya'kûb aleyhisselâm, Mısır'da Yûsuf aleyhisselâm ile birlikte yirmi dört yıl bir tatlı ömür geçirdikten sonra, vâsıl-ı Rahmân oldu. Vasiyyeti üzere nâş-ı sa'âdetleri Şâm'a nakil ile peder-i büzürg-vârı İshâk aleyhisselâmın kabr-i şerîfleri yanında vedî'a-i hâk-i gufrân oldu. Yûsuf aleyhisselâm, bu hidmet-i mukaddesede bizzât bulunup peder-i 'azîzine son borcunu da îfâ buyurduktan sonra, yine Mısır'a 'avdetle o iklîm-i cesîmde daha yirmi sene hükümrân oldu.*[4897]

Giritli'nin tefsirinde, Hasan-ı Basrî'den naklettiği bir diğer rivayette; Hz. Yusuf'un kuyuya atıldığında on yedi yaşında olduğu, esirlik ve zindan hayatının seksen sene sürdüğü, akabinde babasına ve ailesine kavuştuktan sonra da yirmi üç sene daha yaşayarak yüz yirmi yaşındayken vefat ettiği bilgisi verilir:

> *Hasan-ı Basrî'den menkūldür ki: Yûsuf aleyhisselâm kuyuya bırakıldığı vakit on yedi yaşında idi. Esârette, zindânda da seksen sene kadar kaldıktan sonra sevgili babasına, akrabasına kavuştu. Mülâkāttan sonra da yirmi üç yıl daha yaşadı. 'Ömr-i girân-mâyeleri yüz yirmiye resîde oldu.*[4898]

Hz. Yusuf'un vefatı sonrasında dile getirilen ayrıntılarda ise Hz. Yusuf'a duydukları minnetten dolayı Mısırlıların hepsinin, Hz. Yusuf'un kendi mahallelerine gömülmesini istediği, bu istek doğrultusunda giriştikleri çekişme ve mücadelenin az kalsın kan dökülmesiyle sonuçlanacağı nihayetinde aralarında anlaşıp Hz. Yusuf'un naaşını mermerden bir sandukaya koyup Nil Nehri'nin ortasına gömdükleri bilgisi eserde şöyle tahkiye edilir:

> *Ehl-i Mısr ise Yûsuf aleyhisselâmın bi'l-vücûh minnet-dâr-ı lutf u 'âtıfeti, şîrîn-kâm-ı lezzet-i 'adl ü re'feti olduğundan herkes teberrük için nâş-ı sa'âdetinin kendi mahallesinde defnedilmesini isterdi. Binâ'enaleyh medfeni husûsunda ettikleri nizâ vü cidâl, az kaldı ki müntec-i kıtâl ola nihâyetü'l-emr cesed-i sa'âdetini mermerden bir sanduka koyup cümlesi teberrükte müsâvî olmak üzere vast-ı mecrâ-yı Nîl'de defneylediler.*[4899]

[4897] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 373.
[4898] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 356.
[4899] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 382.

Süyûtî'nin tefsirinde; Ebu'ş-Şeyh'in, Ebû Hureyre'den naklettiği bir rivayette, Hz. Yusuf'un yüz yirmi yaşında vefat ettiği bilgisi verilir.[4900]

Aynı eserde, Hasan-ı Basrî'den nakledilen başka bir rivayette, Hz. Yusuf'un, babası ile buluşmasından sonra babasıyla yirmi üç yıl birlikte yaşadığı ve yüz yirmi yaşında vefat ettiği dile getirilir.[4901]

Yine bu hususta başka bir ayrıntıda, Ebu'l-A'yes'ten nakledilen rivayete göre Hz. Yusuf, Allah'a şükredip O'ndan kendisinin canını alması ve kendisini salih kullarının arasına katmasını isteyince Allah'ın, onu mükâfatlandırarak ömrünü seksen yıl daha uzattığı şeklindeki orijinal bir ayrıntıya yer verilir.[4902]

Süyûtî'nin bu hususta aktardığı son rivayette Saîd b. Abdulazîz'in, Hz. Yusuf'un ölüm döşeğinde kardeşlerinden, *'Kardeşlerim! Amellerimde atalarıma ortak oldum. Sizler de beni onların mezarının yanına defnediniz'*[4903] şeklinde bir talepte bulunduğu fakat Allah'ın, Hz. Musa'yı gönderinceye kadar Hz. Yusuf'un bu talebinin gerçekleşmediği dile getirilir.[4904]

Taberî tarihinde belirtildiğine göre Hz. Yusuf, babası Hz. Yakup'un vefatından sonra yirmi üç yıl daha yaşamış ve yüz yirmi yaşına geldiğinde vefat etmiştir.[4905]

Aynı eserde, Hz. Yusuf'un ölmeden önce kardeşlerin büyüğü olan Yehuda'yı vasi tayin ettiği ve ona öldükten sonra kendisinin Mısır'da defnedilmesini vasiyet ettiği bilgisi verilir:

> *Kardeşlerinden Yahuda bilgisi ile tanınan bir kişiydi. Öteki kardeşlerinin büyüğüydü. Yûsuf (a.s.) ona vasiyyette bulunup dedi ki:*
>
> *- Ben ölünce beni Mısırda göm. Bizim atamızın oğullarından bir kişi gelecektir. Gönderilen Peygamber olacaktır. Adı İmran oğlu Musâ'dır. O,*

[4900] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 330.
[4901] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 330-332.
[4902] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 335.
[4903] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 336.
[4904] Süyûtî, *a.g.e.*, s. 336.
[4905] Taberî, *a.g.e.*, s. 306.

> *İsrailoğullarını Mısır'dan alıp çıkaracaktır. Siz oğuldan oğula vasiyet edin ki bu vasiyet Musâ'ya erişmiş olsun. Onlar, Mısır'dan çıktıkları gün benim de tabutumu birlikte alsınlar. Atalarım olan İbrahim, İshak ve Yâkub'un yanına iletsinler ve orada gömsünler.*[4906]

Yukarıdaki tahkiyeden anlaşıldığına göre Hz. Yusuf, oğuldan oğula silsile hâlinde vasiyeti Hz. Musa'ya ulaşıncaya kadar kendisinin tabutunun ilk gömüldüğü yer olan Mısır'dan alınıp ataları Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakup'un bulunduğu hazireye nakledilip gömülmesini vasiyet etmiştir.

Hadisenin devamındaki bilgilerde, Yehuda'nın vasiyeti kabul ederek Hz. Yusuf'un naaşını mermerden bir tabuta koyarak Nil Nehri'nin ortasında bulanan bir adaya gömdüğü belirtilirken bunun yanı sıra Yehuda'nın, Hz. Yusuf'un kendisinden istediği gibi vasiyetini oğullarına iletmiş, onun oğulları da oğullarına iletmiş ve nihayetinde Hz. Yusuf'un vasiyeti Hz. Musa'ya kadar ulaşmış, Hz. Musa'da Mısır'dan çıkarken Hz. Yusuf'un tabutunu da yanına alarak onu atalarının yanına gömmüştür:

> *Yahûda, bu vasiyeti kabul etti. Hazret-i Yûsuf'un ölüsünü mermerden bir tabuta koydu. Mısır'da Nil ırmağının ortasında bir adanın içine gömdü. O da vasiyyette bulundu. Oğulları da oğullarına öğütte bulundular. Bu öğüt tâ Mûsâ (a.s.)'a kadar erişti ve o da Mısır'dan çıktı. İsrailoğullarını alıp gitti. Ve o vasiyeti yerine getirmiş oldu. Ken'an iline iletti. Orada babasının, dedesinin yanında gömdü.*[4907]

Tüm bu bilgiler ışığında, Hz. Yusuf'un ölümü ve sonrasında yaşanan hadiselerle ilgili tahkiyelerde, mesnevi şairlerinin ilahi kaynaklar ışığında bu başlıktaki hadiseleri eserleri dâhil ettikleri söylenebilir.

2.43. Hz. Musa'nın Hz. Yusuf'un Tabutunu Bulması ve Yerine Ulaştırması

İncelediğimiz mesneviler içerisinde az da olsa tahkiyenin son anlatısı olarak Hz. Yusuf'un tabutunun, Hz. Musa tarafından bulunup babası Hz. Yakup'un

[4906] Taberî, *a.g.e.,* s. 306.
[4907] Taberî, *a.g.e.,* s. 306.

mezarının yanına defnedildiği şeklindeki bir anlatıyla mesnevilerin tamamlandığı görülür.

13. yüzyıl anlatılarından Ali'de, kırk yıldır Nil Nehri içinde ve sular altında kaldığı belirtilen Hz. Yusuf'un tabutunun, bu kırk yılın sonunda Hz. Musa tarafından Allah'ın emirleri doğrultusunda arandığı ifade edilir:

Yūsuf nebī suw içre ḳırk yıl durdu
Ol vaḳt kim Mūsā kelīm anda keldi
Mūsā kelīm tābūtnı ṭaleb ḳıldı
Kerīm Ḫālıḳ eyle emr ḳılmış imdi

Ṣıddīḳımnı suw içinden çıḳar didi
İsteriken bir 'avrat ḥāżır keldi
Mūsā aňa menāmın virdi rāżi oldı
Ol 'avratıng adı bellü Merḥā idi

Yūsuf nebī tābūtın ol ketürdi
Mūsā kelīm suw içinden hem çıḳardı
Ḫālıḳdan Mūsāya destūr oldı
Mūsā Yūsuf tābūtın alıp kelür imdi[4908]

Yukarıdaki manzumede dile getirilen ayrıntılarda, Hz. Musa'nın tabutu arayışında, Merha adlı bir kadının kendisine yardım ettiği ve böylelikle Hz. Yusuf'un tabutunun su içinden çıkarılarak Hz. Musa'ya teslim edildiği bilgisi verilir.

Aynı eserde bu hususta ki son ayrıntıda; Hz. Musa'nın, Hz. Yusuf'un tabutunu alıp Hz. Yakup'un kabrinin yanına yerleştirdiği bilgisi verilir.[4909]

[4908] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 310.
[4909] Sinan Uygur, *a.g.t.*, s. 310-311.

Bu yüzyılın bir diğer Yûsuf u Züleyhâ anlatısı olan Haliloğlu Ali'nin varyantında bu hususta bir tahkiye bulunmaz.

14. yüzyıl varyantlarından Darîr'de de bu hususla ilgili ayrıntılar yer verilmez.

Aynı yüzyıldaki Sile Fakîh'in anlatısında, uzun yıllar Nil Nehri içindeki bir adada kaldığı belirtilen Hz. Yusuf'un tabutunun, bir zaman sonra yerinin taşkınlardan ötürü belirsizleştiği ayrıntısına yer verilir:

İki yanıda hem ucuzlıḳ ola
Nice yıllar Yūsuf ol yirde ḳala

Nīl ḳatı yıldan yıla daşġun olur
Yūsufuň türbesi belürsüz ḳalur

Geldi ḳum örtdi anı ḳıldı nihān
Geçdi üstünden anuň bunca zamān[4910]

Yine Ali'nin anlatısında olduğu gibi Süle Fakîh'te de Hz. Musa'nın devrinde Allah'ın, ona emir vererek Hz. Yusuf'un sular altında kalmış tabutunu bulup, çıkarıp atasının yanına getirmesi vazifesini verdiği görülür:

Soňra oldı 'aṣr-ı Mūsā çün ey yār
Emr ḳıldı Mūsāya ol kird-gār

İtdi vargıl Mıṣra sen Yūsufı bul
Kim ṣu altında nihān olmışdur ol

Çıḳar getür anı andan yirine

[4910] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 501-502.

Ḳoġıl atası dedesi yanına[4911]

Tahkiyenin devamında, Allah'tan aldığı vazifeyi yerine getirmek için uğraşan Hz. Musa'nın, mezarın yerini bulamadığı ve bir gün yanına bir kadının gelip eğer kendisine dua ederse Hz. Yusuf'un tabutunun yerini gösterebileceğini söylediği şeklindeki ayrıntıya yer verilir:

Nice kim istedi anı bulmadı
Türbesinüň ḳandalıġın bilmedi

Mūsā işbu işlere ḥayrān olur
Mūsānuň ḳatına bir ḳarı gelür

İtdi yā Mūsā Yūsufı ben saňa
Göstereyüm bir du'ā eyle baňa

Kim Çalab yarlıġaya ben miskīni
Senüň sözüň maḳbūl eyler yā ġanī

Ḫoş du'ā Mūsā ḳarıya eyledi
Ḳarı sevindi işit n'eyledi

Aldı Mūsā anı ol araya varur
Yūsufuň türbesin aňa gösterür[4912]

Yukarıdaki manzumede Hz. Musa'nın ettiği dua sonrası kadının, Hz. Yusuf'un tabutunun yerini Hz. Musa'ya gösterdiği ifade edilir.

[4911] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 502.
[4912] Kâzım Köktekin, *a.g.t.*, s. 502.

Eserde bu hususta dile getirilen son ayrıntıda, Hz. Musa'nın, Hz. Yusuf'un tabutunu Nil Nehri'nden çıkarıp babası Hz. Yakup ve dedesi Hz. İshak'ın yattığı yer olan Kudüs'teki bir mescide ilettiği bilgisi verilir:

Yūṣufı çıḳardı Taňrı emrile
Getürür atasına gör ne ḳıla

İledür ṭaşra ḳapuda gör anı
Taḳdīr eyle ḳılmışdı ol ġanī

İçerü mescidde atasıyla
Nūra batmış dedesi yatur bile

Yūsuf peyġamber ḳapudan ṭaşradur
Her kim anda varsa ziyāret ḳılur

Ḳuds-i Ḫalbīdür anlaruň meskeni
İlāhī sen rūzī ḳıl bize anı[4913]

Yine 14. yüzyıldaki bir diğer anlatı olan Garîb'in varyantında da Süle Fakîh'in varyantında olduğu gibi zaman içerisinde Nil Nehri'ndeki taşkınlar nedeniyle Hz. Yusuf'un tabutunun yerinin belirsizleştiği[4914] ve Hz. Musa'nın devri geldiğinde Allah'ın, *"Yūsuf'ı var bul çıḳar gětür didi/Dedesinüň ḳatına yetür didi"*[4915] şeklinde bir emir vererek Hz. Musa'dan, Hz. Yusuf'un tabutunun yerini bulup, çıkarıp getirip atalarının yanına gömmesini istediği görülür.

Garîb'in anlatısında Ali ve Süle Fakîh'in anlatısından farklı bir tahkiye ile Allah'tan aldığı vazifeyi yerine getirmek için Nil Nehri'ne gittiği bilgisi verilen Hz.

[4913] Kâzım Köktekin, *a.g.t.,* s. 502-503.
[4914] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 784.
[4915] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 784.

Musa'nın, Hz. Yusuf'un tabutunu kimseden yardım almadan kendisinin bulduğu şeklinde bir tahkiyeye yer verilir:

Mūsā andan gitdi çün Mıṣr'a varur
Yūsuf'ı Nīl ırmaġından çıḳarur[4916]

Aynı anlatıda dile getirilen bir başka ayrıntıda; Hz. Musa'nın, Hz. Yusuf'un tabutunu, dedesi Hz. İbrahim ile babası Hz. Yakup'un Kudüs'te bulunan kabirlerinin bulunduğu türbenin kapısına koyduğu dile getirilir:

Ḳuds'e iletdi dedĕsi ḳatına
İbrāhīm peyġamberüň ḥażretine

Anı türbe ḳapusında ḳodılar
Taňrı böyle buyurupdur didiler

İbrāhīm Ya'ḳūb içerüde yatur
Yūsuf anlaruň ḳapusında yatur[4917]

14. yüzyıldaki Şeyyâd Hamza'nın varyantında da diğerleriyle benzer şekilde bir anlatımla Hz. Yusuf'un tabutunun Nil Nehri'ne konulmasının üstünden çokça zaman geçtikten sonra Allah'ın, Hz. Musa'dan Hz. Yusuf'un tabutunu bularak babası Hz. Yakup'un yanına iletmesini istediği ifade edilirken tabutu aramak için çalışmalara başlayan Hz. Musa'nın, tabutu bulamadığı ifade edilir:

delim zamān anda ṭuru gizlenü
oġlanları yūsufdan öksüzlenü

imdi diňle bundan ṣoňra ḫaberi

[4916] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 784.
[4917] Burcu Karakaya, *a.g.t.,* s. 784-785.

eydeyim imdi mūsā peyġamberi

çalap aňa buyurdı eytdi var
yūsufı ol ṣu içinden bul çıḳar

ya'ḳūb dapa yūsufı iletseň gerek
tīzrek sen bu işi ėtseň gerek

geldi mūsā istedi bulamadı
ḳandalıġın yūsufuň bilemedi[4918]

Hadisenin devamında dile getirilen ayrıntıda, Ali ve Süle Fakîh'in anlatılarında tahkiye edildiği gibi Hz. Yusuf'un tabutunu bulmasında Hz. Musa'ya, kendisine şefaat etmesi karşılığında bir kadının yardım ettiği ve böylelikle Hz. Musa'nın; Hz. Yusuf'un tabutunu, babası Hz. Yakup'un naaşının bulunduğu yerin kapısının dışına koyduğu dile getirilir:

bir ḳarı eydür yā mūsā eydem saňa
ger şefā'at eyler-iseň sen baňa

şol gün içindeki ḫalḳ ḳamu aġlaya
taňrı beni ṭamu odından ṣaḳlaya

mūsā eydür imdi göster kim bulam
ḳıyāmetde saňa şefā'at ḳılam

ḳarı gösterdi yūsufuň tābūtın
ṣunuň üzre kim ḳıla şefā'tın

[4918] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 285.

mūsā bulur tābūtı alur gider
iletür ya'ḳūb dapa gör kim n'ėder

bildürür ol tābūtı mūsā resūl
eydeyim ėşit n'ėder ol ḫoş uṣūl

ḳapudan daşra iledür ḳor anı
şimdi anda ḳoyulupdur yūsuf teni[4919]

15. yüzyıl anlatılarından; Tebrizli Ahmedî, Çâkerî, Hamdullah Hamdî, Hatâyî-i Tebrizî ve 16. yüzyıl anlatılarından; Bağdatlı Zihnî, Kemâl Paşazâde, Gubârî, Şerîf, Taşlıcalı Yahya, Şerîfî ve Ziyai Yusuf'un varyantlarında bu başlıktaki hadiselere yer verilmediği görülür.

18. yüzyıldaki Ahmedî-i Ahmedî'nin varyantında, diğer bütün varyantlardan farklı olarak Hz. Yusuf'un, vefatından hemen önce aile bireylerine, kendi soy silsilesinden Hz. Musa adında bir peygamber gelerek yanındaki İsrailoğulları ile birlikte kabrini, babası Hz. Yakup'un kabrinin yanına iletip defnedeceklerini söylediği şeklindeki orijinal bir ayrıntıya yer verilir:

Hem bunı daḫı vaṣiyyet eyledi
Āl u evlādına Yūsuf söyledi

Silsilemizden cihāna olısar
Mūsā adında bir pey-amber geliser

Mıṣr içinde ol benī-İsrā'ili
Aluban Ken'āna gide anları

Ol zamān tābūtumu çıḳaralar

[4919] Ümit Özgür Demirci-Şenol Korkmaz, *a.g.e.*, s. 285.

Cism-i pākim bilece aparalar

İtleler Ya'ḳūb atam yanına
Defn édeler ravża-i cinānına[4920]

Hadisenin devamındaki ayrıntılarda; Hz. Musa'nın, İsrailoğulları'ndan bir ahali ile Hz. Yusuf'un tabutunu aramaya çıktıkları, sonuç alamamaları sonrasında ise diğer birçok anlatıda olduğu gibi bir kadının, Hz. Musa'dan kendisine şefaatçi olması şartıyla ona tabutu bulması konusunda yardım teklif ettiği ve böylelikle Hz. Yusuf'un tabutunun bulunup Kenan ilindeki atasının mezarına defnedildiği bilgisi verilir:

Ḥażret-i Mūsā benī-İsrā'ili
Başına cem' eyledi ḳabā'ili

Yūsufuň ṭābūtunu almadılar
Ṭaşra vardılar yolı bulmadılar

Bildiler tābūt olunmasa bile
Feth-i bāb olup gidemezler yola

İletelim tābūtı söylediler
Nerdedir Nīlde anı bilmediler

Geldi bir ḳarı dédi Mūsā saňa
Gösterem şāfi' olur mısın baňa

Va'de ḳıldı ḳarı anı gösterür
Alup anı vardı Ken'ānı bulur

[4920] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 308.

Anı daḫı atasınıň yanına
Defn ėderler ravża-i cinānına[4921]

Aynı yüzyıldaki Oflu Bilâl Efendi'nin anlatısında da diğer birçok anlatıyla benzer şekilde Hz. Yusuf'un tabutunun, Nil Nehri'ne konulmasının üzerinden çokça zaman geçtikten sonra Allah'ın, Hz. Musa'dan Hz. Yusuf'un tabutunu bulup Şam'a, babasının kabrine götürmesini buyurduğu görülür:

Çü geldi Mūsā 'ālemler ṭonandı
Ḳamu ġafletde olanlar uyandı

İder rūḥı ol Allahu Te'ālā
Ki yā Mūsā didi var Ḥaḳ Te'ālā

Çıḳar tabutı Yūsufı al imdi
Getürüp Şāma defn eyle var imdi[4922]

Aynı eserdeki son ayrıntılarda Hz. Musa'nın, Hz. Yusuf'un tabutunu, kimsenin yardımı olmadan bulduğu ve sonrasında kendisine inananlarla birlikte Şam'a götürüp Hz. Yakup'un kabrine yakın bir şekilde defnettiği ifade edilir:

Varup Mūsā bulup tabutın aldı
O 'aṣruň ādemi ḫayrāne ḳaldı

Ṣarıldı tabuta Mūsā yürüdi
Ḳamu etbā'ıla Şāma yürüdi

Getürdiler anı muḳaddes yirine
Ki Şâmun adı belli ḫāṣ yirine

[4921] Ramadan Doğan, *a.g.t.*, s. 309.
[4922] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 237.

Anı defn eylediler şol yire bil
Babası ḳabrine aḳreb ḥamāyil[4923]

Aynı yüzyılda müellifi belli olmayan bir Yûsuf u Züleyhâ anlatısında da bu başlıktaki hadiselere yer verilmediği görülür.

Molla Câmî'nin anlatısında da bu başlıkta ele alınan bir kayıt bulunmamaktadır.

Semavi kitaplardan Kur'ân-ı Kerîm'de bu hususta bir ayrıntıya yer verilmediği görülürken Tevrat'ta iki farklı yerde bu hadiseyle ilgili ayrıntılara yer verildiği görülür. Tevrat'taki ilk bilgi *Çıkış* kısmında, Hz. Musa'nın Mısır'dan çıkışı sırasında Hz. Yusuf'un kemiklerini de yanına aldığı[4924] şeklinde dile getirilirken ikinci bilgi de *Yeşu* kısmında, İsrailoğulları'nın Mısırdan çıkışlarında yanlarına aldıkları Hz. Yusuf'un kemiklerini Şekem'de bulunan ve Hz. Yakup'un daha önce Hamoroğulları'ndan yüz gümüşe satın aldığı tarlaya gömdükleri şeklinde ele alınır.[4925]

Bu hususta Giritli Sırrı Paşa'nın eserinde dile getirilen ayrıntılarda; Hz. Yusuf'un vefatından dört yüz sene sonra Hz. Musa'nın, İsrailoğulları ile Mısır'dan çıkarken bir kocakarının yardımıyla Hz. Yusuf'un defnedildiği yeri bulup cesedini mermer sandıktan çıkararak atalarının kabristanına götürüp gömdüğü şeklinde önemli bilgilere yer verildiği görülür:

> *... Nihâyetü'l-emr cesed-i sa'âdetini mermerden bir sanduka koyup cümlesi teberrükte müsâvî olmak üzere vast-ı mecrâ-yı Nîl'de defneylediler. Dört yüz sene sonra, Mûsâ aleyhisselâm Benî İsrâ'îl ile Mısır'dan çıktığında bir 'acûzun delâletiyle medfeni bulup cesed-i saâdetini mermer sanduktan ihrâc ile arz-ı mukaddeseye nakl, âbâ-i kirâmı medfenini defneyledi.*[4926]

[4923] Muhammet Kuzubaş, *a.g.e.*, s. 237-238.
[4924] Tevrat/Çıkış: 13: 19.;
[4925] Tevrat/Yeşu: 24: 32.
[4926] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.*, c. 3, s. 382.

Aynı eserde dile getirilen bir diğer rivayette, tefsirlerin büyük bir çoğunluğunun Hz. Yakup'un aile halkı ile Mısır'a girdiklerinde yetmiş iki kişi oldukları, Hz. Musa ile Mısırdan çıktıklarında ise küçük çocuklar ve yaşlılar hariç olmak üzere altı yüz bin beş yüz yetmiş ile altı yüz bin beş yüz seksen kişi arasında oldukları ifade edilirken İbn Haldun'un bu görüşe karşı çıkarak Hz. Yakup'un soyundan gelenlerin bahsi geçen sayılardan daha çok olduklarını beyan ederek yukarıdaki rivayeti zayıf bulduğunu dile getirdiği görülür:

> *Hazret-i Ya'kûb aleyhisselâmın evlâd ü emcâdıyla sâ'ir âile-i celîlesi halkı Mısır'a duhûllerinde yetmiş iki nefer idiler; Hazret-i Musâ aleyhisselâm hîn-i hurûclarında küçük çocuklarla ihtiyârlardan mâadâsı altı yüz bin beş yüz yetmiş ile seksen nefer arasında imiş! Ekser-i tefâsîr-i şerîfede bu vecih ile mestûr ise de (İbn Haldûn) mikdâr-ı mezkûru istiksâr ile bu rivâyeti bazı delâ'il-i akliye ile taz'îf etmiştir.*[4927]

Süyûtî'nin tefsirinde; İbn Ebî Hâtim'in, Saîd b. Abdulazîz'den naklettiği bir rivayette; Allah'ın emriyle Hz. Musa'nın, Hz. Yusuf'un tabutunu bulmakla mükellef kılındığı, Hz. Yusuf'un tabutunu arama işine koyulan Hz. Musa'ya, Şârih binti Şeyrâ b. adındaki bir kadının çeşitli şartlar -ki bunlar her yaşlandığında yeniden genç olma ve kıyamet gününde Hz. Musa ile aynı derecede olma- ileri sürerek Hz. Yusuf'un kabrinin yerini söylediği, böylelikle Hz. Musa'nın, Hz. Yusuf'u mezarından çıkarabildiği bilgisi verilir.[4928]

Aynı eserdeki bir diğer ayrıntıda, İbn İshâk ve İbn Ebî Hâtim'in Urve b. ez-Zübeyr'den naklettikleri rivayette; Allah'ın, Hz. Musa'ya İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkarmasını emrettiğinde Hz. Yusuf'un kemiklerini de Mısır'dan alıp mukaddes topraklara gömmesi vazifesini de verdiği ifade edilirken Hz. Musa'nın, mezarın yerini bilen birini ararken İsrailoğulları'ndan bir kadının yerini bildiğini öğrendiği ve kadının ona şart koştuğu kendisini de Mısır'dan götürme teklifini kabul ederek Hz. Yusuf'un, mermer bir sandık içerisinde olan kemiklerini çıkarıp beraberinde götürdüğü bilgisine yer verilir.[4929]

[4927] Giritli Sırrı Paşa, *a.g.e.,* c. 3, s. 232.
[4928] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 336-337.
[4929] Süyûtî, *a.g.e.,* s. 337.

Taberî tarihinde Hz. Musa'nın Mısır'dan çıkması başlığı altında dile getirilen ayrıntılarda Hz. Musa'nın, Firavun'un zulmünden kurtulmak için İsrailoğulları'nı yanına alarak çıkmak istediklerinde bir türlü Mısır'dan ayrılamadıkları hatta Mısır'dan çıkmayı bir ay boyunca her gece denemelerine rağmen bir türlü muvaffak olamamaları üzerine bu durumun sebebini İsrailoğulları'nın yaşlı kişilerine sorduğunda da Hz. Yusuf'un vasiyetini öğrendiği ve bu yüzden Mısır'dan çıkamadıklarını anladığı şeklindeki ayrıntılara yer verilir.[4930]

Aynı eserde Hz. Yusuf'un İsrailoğulları'na bıraktığı vasiyette; kendisinin tabutunun, İsrailoğulları tarafından Mısır'dan çıkacakları zaman Mısır'dan alınıp ataları Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakup'un mezarlarının da bulunduğu Kudüs'e götürülmesini talep ettiği belirtilir.[4931]

Hadisenin devamında Hz. Musa'nın, Hz. Yusuf'un tabutunun yerini araştırdığı ve tabutun yerinin Mısır Kıptîlerinden Namûşân kızı adlı bir kadın tarafından bilindiğini öğrenmesi üzerine bu kadından yardım istediği bilgisi verilir:

> *Mûsâ (a.s.) onlara:*
> *- O tabutun nerede olduğunu biliyor musunuz? diye sordu. Onlarda:*
> *-"Bilmiyoruz!" dediler. Bu, bilinmeyiş Mısırlı Kıptilerden bir kadının bulunmasına kadar uzadı. Bu kadının adı Namûşân kızı idi. Her ne kadar Firavun halkındandı, ama Mûsâ (a.s.)'a iman getirip onun dinine girmişti.*
> *...*
> *Bu kadın:*
> *- Ben Yûsuf'un kabrini biliyorum! Size göstereyim! Ama sizinle iki şartım var. Şartlarımı kabul etmelisiniz. Birisi, siz Mısır'dan giderken beni de alıp gitmelisiniz. İkincisi de, şudur ki: Ey Mûsâ! Hak Teâlâ'dan dile, bana Cennetini ihsan buyursun. Beni Cehennem azabından kurtarsın! dedi. Mûsâ (a.s.) da:*
> *- "Ey hatun! Dileğinin ikisini kabul ettim." dedi. Kadın o zaman:*
> *-"Yûsuf (a.s.)'ın kabri nil ırmağının içinde filan yerdedir!" dedi.*[4932]

Yukarıdaki tahkiyede Mısır'daki Kıptî kadının, Hz. Yusuf'un kabrinin Nil Nehri'nin içinde olduğu şeklindeki bilgiyi Hz. Musa'ya vermezden evvel ona Mısır'dan giderken kendisini de yanlarında götürmeleri ve kendisine Cennet'in ihsan

[4930] Taberî, *a.g.e.,* s. 417.
[4931] Taberî, *a.g.e.,* s. 417.
[4932] Taberî, *a.g.e.,* s. 417.

edildiği bilgisinin verilmesi şeklinde iki şart öne sürdüğü görülürken bu iki şartın Hz. Musa tarafından kabul edildiği ifade edilir.

Eserde Hz. Musa'nın, Mısırlı kadından aldığı bilginin akabinde Nil Nehri'ne gidip Allah'tan nehrin açılıp yayılması şeklinde bir dilekte bulunduğu, Allah tarafından nehrin açılması üzerine Hz. Yusuf'un ak mermerden yapılmış tabutunu kıyıya çıkardığı ve Hz. Yusuf'un tabutunun kesin bir zaman belirtilmeden bir müddet İsrailoğulları'ndan bir kişinin evinde saklandığı şeklindeki ayrıntılara yer verilir.[4933]

Eserde son olarak tahkiye edilen hadiselerde, İsrailoğulları'nın Mısır'dan Muharrem ayının dokuzuncu cumartesi günü gece yarısı çıktığı ifade edilirken burada toplanan kalabalığın kadınlardan ve çocuklardan yirmi yaşın altındakiler ve bütünüyle altmış yaşının üstündeki yaşlılar hariç olmak üzere üç yüz yirmi bin kişi olduğu belirtilir.[4934]

Bu başlıkta ele alınan hadiselerin, Tevrat'taki tahkiyesi ile tefsirlerdeki tahkiyesinin önemli bir kısmının örtüştüğü ve bu sebeple bu başlıkta mesnevi şairleri tarafından eserlerine kalema alınan ayrıntıların edebî-kurmaca hadiseler olmadığını söylemek mümkündür.

[4933] Taberî, *a.g.e.,* s. 417.
[4934] Taberî, *a.g.e.,* s. 418.

SONUÇ

Hz. Yusuf'un hikâyesi, kölelikten peygamberliğe uzanan çok meşakkatli ve uzun ama nihayetinde sabrın zaferiyle neticelenen bir hikâyedir. İlahi metinlerde, bilhassa Kur'an-ı Kerîm'de ibret verme amacı güden Yusuf kıssası, edebî metinlerde Yusuf ve Züleyha'nın başından geçen aşk macerası dolayısıyla ibret verici yönü kısmen de olsa zayıflatılarak masum bir aşkın tahkiyesi hâlini almıştır.

Yusuf ve Züleyha anlatıları her ne kadar çift kahramanlı bir aşk hikâyesi olsa da nihayetinde bir peygamberin hayatı üzerinden şekillendiği için hikâyenin genel çerçevesinin bütün mesnevilerde Hz. Yusuf'un hayatı üzerinden ilahi metinlere bağlı kalınarak tahkiye edildiği görülür. Bu bağlamda şairlerin temel olarak ilahi metinlere bağlı kalmakla beraber gerekli gördükleri takdirde tefsirlerdeki, tarih metinlerindeki ayrıntıları da eserlerine dâhil ettikleri ve yine her şairin belli ölçülerde de olsa hikâyenin ana metin kurgusuna yardımcı olabilecek bazı hadiseleri kendi duyuş, görüş ve muhayyileleri doğrultusunda eserlerine yansıttıkları söylenebilir.

Çalışmamızda Yusuf ve Züleyha mesnevilerinin bütüncül olay örgüsünde, Tevrat ve Kur'ân-ı Kerîm'deki hikâyelerin genel çerçevesinin birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. Bu yakınlığın mesnevilere yansıdığı görülürse de mesnevilerde ayrıntı kabîlindeki birçok hususun çalışmamıza temel teşkil eden Giritli Sırrı Paşa'nın Ahsenü'l-Kasas'ında ve yine Süyûtî'nin tefsiri ile Taberî tarihinde yer aldığı tespit edilmiştir.

Tespit ettiğimiz bir diğer önemli husus mesnevi şairlerinin, eserlerinde bir farklılık-orijinallik yaratmak istediklerinde Yusuf kıssasının çerçeve hikâyesinde bir değişiklik yapmadıkları ve ortaya koymak istedikleri farklılıkları ilahi metinlerde yer almayan çeşitli ayrıntılar üzerinde tahkiye ettikleri görülmektedir.

Yine yukarıdaki tespitlerin yanı sıra ele aldığımız mesnevilerden bir kısmının sebeb-i telif başlığıyla kaleme alınmış bir nevi ön sözlerinde, Yusuf u Züleyha anlatısının kaleme alınma sebebi olarak anlatının esasen Kur'ân'da Allah tarafından *ahsenü'l-kasas (en güzel kıssa)* unvanıyla tesmiye edilmiş olması gösterilmektedir. Yine mesnevilerin bir kısmında ise anlatının içerisinde okuyucuyu anlatılan hadisenin

gerçekliğine inandırmak maksadıyla Kur'ân'daki Yusuf suresinden, çeşitli hadislerden ve tefsirlerden iktibas yoluyla alıntılar yapmış olmalarından hareketle mesnevi şairlerinin eserlerini oluştururken İslami anlatı ve rivayetleri bilhassa nazarıdikkate aldıkları söylenebilir.

Yusuf u Züleyha mesnevilerini mukayesede esas aldığımız temel metinlerden Tevrat'ta, incelememize konu olan 64 başlıktan 34'ündeki hadiselere doğrudan yer verildiği görülmektedir. Buna göre Tevrat'ta bahsi geçen başlıklar sırasıyla şunlardır:

1.2. başlık: *Hz. Yakup'a Peygamberlik Verilişi*

1.3. başlık: Iys'ın Öfkesi Üzerine Hz. Yakup'un Şam'a Dayısının Yanına Göç Etmesi

1.4. başlık: *Hz. Yakup'un Dayısının İki Kızı ve Onların Halayıkları İle Evlenmesi*

1.5. başlık: *Hz. Yakup'un Çocuklarının Dünyaya Gelişi ve Şam'dan Memleketi Kenan'a Dönüşü*

1.6. başlık: *Hz. Yusuf'un Doğumu*

1.7. başlık: *Hz. Yusuf'un Annesinin Ölümü*

1.11. başlık: *Hz. Yusuf'un Gördüğü Rüya (Güneş, Ay Ve Yıldızların Secde Etme Hadisesi)*

1.12. başlık: *Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'a Gördüğü Rüyaları Başkalarına Anlatmasını Yasaklaması*

1.14. başlık: *Kardeşlerin Hz. Yusuf'un Canına Kastetme Kararı Almaları*

1.16. başlık: *Kardeşlerin Hz. Yusuf'u Kıra Götürüp Kuyuya Atmaya Karar Vermeleri*

1.17. başlık: *Hz. Yusuf'un Kuyuya Atılması Ve Cebrail'in Hz. Yusuf'u Koruması*

1.19. başlık: *Kardeşlerinin Hz. Yusuf'un Gömleğini Kana Bulayarak Hz. Yusuf'un Bir Kurt Tarafından Öldürüldüğü Yalanını Uydurması*

2.1. başlık: *Hz. Yusuf'un Atıldığı Kuyunun Yanından Geçen Bir Kervanın Kuyunun Başında Konaklaması ve Hz. Yusuf'u Kuyudan Çıkarmaları*

2.2. başlık: *Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Kuyuya Geri Dönmeleri ve Hz. Yûsuf'u Bir Kervana Satmaları*

2.10. başlık: *Hz. Yusuf'un Mısır'a Dâhil Olması ve Sonrasında Köle Pazarında Satılması*

2.16. başlık: *Züleyha'nın Hz. Yusuf'a Sahip Olmak İstemesi ve Hz. Yusuf'un İffetini Koruyarak Bu İsteği Reddetmesi*

2.17. başlık: *Hz. Yusuf'un Zeliha'dan Kaçışı ve Gömleğinin Yırtılması*

2.18. başlık: *Züleyha'nın Hz. Yusuf'a İftira Atması ve Beşikteki Bir Çocuğun Hz. Yusuf'a Şahitlik Etmesi*

2.22. başlık: *Hz. Yusuf'un Zeliha'nın Çabası İle Zindana Atılması*

2.25. başlık: *Hz. Yusuf'un Zindan Arkadaşlarının Rüyalarını Yorumlaması*

2.26. başlık: *Sakinin Mısır Şahının Yanında Hz. Yusuf'u Hatırlaması ve Mısır Şahının Gördüğü Rüyayı Yorumlaması İçin Sakiyi Zindana Göndermesi*

2.27. başlık: *Mısırlı Kadınların ve Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un Günahsız Olduğunu Kabul Etmeleri ve Hz. Yusuf'un Zindandan Kurtuluşu*

2.28. başlık: *Hz. Yusuf'un Mısır Azizliği Makamına Yükselmesi*

2.29. başlık: *Hz. Yusuf'un Yorumladığı Rüyaların Gerçekleşmesi; Mısır'da Yedi Yıl Bolluk, Yedi Yıl Kıtlık Yaşanması Hadisesi*

2.31. başlık: *Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Zahire Almak İçin Mısır'a Gitmesi*

2.32. başlık: *Kardeşlerin, Mısır'dan Aldıkları Zahire ile Babalarına Dönüşleri*

2.33. başlık: *Kardeşlerin, Zahire Almak İçin İkinci Kez Mısır'a Gidişleri ve Bünyamin'in, Hırsızlık Suçlamasıyla Mısır'da Alıkonulması*

2.34. başlık: *Hz. Yusuf İle Kardeşlerinin Tanışması ve Hz. Yusuf'un, Kardeşlerini Affetmesi*

2.36. başlık: *Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Babalarıyla Birlikte Mısır'a Gelmeleri ve Hz. Yusuf'un Onları Karşılamaları*

2. 37. başlık: *Hz.Yakup'un Ölümü*

2.39. başlık: *Hz. Yusuf'un Züleyha İle Evlenmesi*

2.40. başlık: *Hz. Yusuf ile Züleyha'nın Çocuklarının Dünyaya Gelmesi*

2.42. başlık: *Hz. Yusuf'un Ölümü ve Sonrasında Tabutunun Yeri İle İlgili Karşılaşılan Problemler*

2.43. başlık: *Hz. Musa'nın Hz. Yusuf'un Tabutunu Bulması ve Yerine Ulaştırması*

Çalışmamıza esas teşkil eden bir diğer temel kaynak olan Kur'ân-ı Kerîm'de, incelememize konu olan 64 başlıktan 31'indeki hadiselere doğrudan yer verilmiştir. Buna göre bu başlıklar sırasıyla şunlardır:

1.1. başlık: *Yusuf Suresinin Nüzul Sebebi*

1.11. başlık: *Hz. Yusuf'un Gördüğü Rüya (Güneş, Ay Ve Yıldızların Secde Etme Hadisesi)*

1.12. başlık: *Hz. Yakup'un, Hz. Yusuf'a Gördüğü Rüyaları Başkalarına Anlatmasını Yasaklaması*

1.14. başlık: *Kardeşlerin Hz. Yusuf'un Canına Kastetme Kararı Almaları*

1.15. başlık: *Hz. Yakup'un Oğullarına Güvenmemesi Hadisesi Ve Gördüğü Rüya*

1.16. başlık: *Kardeşlerin Hz. Yusuf'u Kıra Götürüp Kuyuya Atmaya Karar Vermeleri*

1. 17. başlık: *Hz. Yusuf'un Kuyuya Atılması Ve Cebrail'in Hz. Yusuf'u Koruması*

1.19. başlık: *Kardeşlerinin Hz. Yusuf'un Gömleğini Kana Bulayarak Hz. Yusuf'un Bir Kurt Tarafından Öldürüldüğü Yalanını Uydurması*

2.1. başlık: *Hz. Yusuf'un Atıldığı Kuyunun Yanından Geçen Bir Kervanın Kuyunun Başında Konaklaması ve Hz. Yusuf'u Kuyudan Çıkarmaları*

2.2. başlık: *Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Kuyuya Geri Dönmeleri ve Hz. Yusuf'u Bir Kervana Satmaları*

2.10. başlık: *Hz. Yusuf'un Mısır'a Dâhil Olması ve Sonrasında Köle Pazarında Satılması*

2.12. başlık: *Çocuk Sahibi Olamayan Aziz'in Hz. Yusuf'u Evlat Edinmek İstemesi*

2.16. başlık: *Züleyha'nın Hz. Yusuf'a Sahip Olmak İstemesi ve Hz. Yusuf'un İffetini Koruyarak Bu İsteği Reddetmesi*

2.17. başlık: *Hz. Yusuf'un Züleyha'dan Kaçışı ve Gömleğinin Yırtılması*

2.18. başlık: *Züleyha'nın Hz. Yusuf'a İftira Atması ve Beşikteki Bir Çocuğun Hz. Yusuf'a Şahitlik Etmesi*

2.19. başlık: *Züleyha'nın Aşkının Dillere Düşmesi ve Mısırlı Kadınların Züleyha'yı Kınaması*

2.20. başlık: *Züleyha'nın Daveti ve Mısırlı Kadınların Hz. Yusuf'u Görünce Ellerini Kesmesi*

2.21. başlık: *Mısırlı Kadınların Züleyha'nın Hz. Yusuf'a Yaptığı Teklifi Kabul Etmesi İçin Aracı Olmaları*

2.22. başlık: *Hz. Yusuf'un Züleyha'nın Çabası İle Zindana Atılması*

2.25. başlık: *Hz. Yusuf'un Zindan Arkadaşlarının Rüyalarını Yorumlaması*

2.26. başlık: *Sakinin Mısır Şahının Yanında Hz. Yusuf'u Hatırlaması ve Mısır Şahının Gördüğü Rüyayı Yorumlaması İçin Sakiyi Zindana Göndermesi*

2.27. başlık: *Mısırlı Kadınların ve Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un Günahsız Olduğunu Kabul Etmeleri ve Hz. Yusuf'un Zindandan Kurtuluşu*

2.28. başlık: *Hz. Yusuf'un Mısır Azizliği Makamına Yükselmesi*

2.29. başlık: *Hz. Yusuf'un Yorumladığı Rüyaların Gerçekleşmesi; Mısır'da Yedi Yıl Bolluk, Yedi Yıl Kıtlık Yaşanması Hadisesi*

2.31. başlık: *Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Zahire Almak İçin Mısır'a Gitmesi*

2.32. başlık: *Kardeşlerin, Mısır'dan Aldıkları Zahire ile Babalarına Dönüşleri*

2.33. başlık: *Kardeşlerin, Zahire Almak İçin İkinci Kez Mısır'a Gidişleri ve Bünyamin'in, Hırsızlık Suçlamasıyla Mısır'da Alıkonulması*

2.34. başlık: *Hz. Yusuf İle Kardeşlerinin Tanışması ve Hz. Yusuf'un, Kardeşlerini Affetmesi*

2.35. başlık: *Hz. Yusuf'un, babasına Gömleğini Gönderip Gözlerinin Açılmasını Sağlaması*

2.36. başlık: *Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Babalarıyla Birlikte Mısır'a Gelmeleri ve Hz. Yusuf'un Onları Karşılamaları*

2.37. başlık: *Hz.Yakup'un Ölümü*

Yusuf u Züleyha mesnevilerini mukayesede esas aldığımız tefsir metni olan Giritli Sırrı Paşa'nın *Ahsenü'l-Kasas* isimli eserinin tezimizdeki 64 inceleme başlığından 20'sindeki hadiselerle ilgili ayrıntılara yer vermediği görülmektedir. Bu başlıklar sırasıyla şunlardır:

1.10. başlık: *Halasının vefatı üzerine Hz. Yûsuf'un babasının yanına dönüşü*.

1.18. başlık: *Âlim bir kimsenin-Hûd peygamberin Hz. Yûsuf'un vasfını gaybdan öğrenmesi ve Hz. Yûsuf'u görünceye kadar kuyuda kalmayı dilemesi*.

1.20. başlık: *Kurdun dile gelmesi ve suçsuz olduğunu söylemesi*.

1.21. başlık: *Bezirgâna Hz. Yûsuf'un satın alınacağının rüya yoluyla ilham edilmesi.*

2.3. başlık: *Mısır yolculuğu esnasında Hz. Yûsuf'un annesinin mezarını bulması ve annesiyle konuşması*.

2.4. başlık: *Hz. Yûsuf'un Mısır yolculuğu esnasında fırtına çıkması.*

2.5. başlık: *Hz. Yûsuf'un kervanının Mısır yolculuğu esnasında başka şehirlere uğraması ve o şehirlerdeki insanları hidayete erdirmesi.*

2.6. başlık: *Hz. Yusuf'un Nil nehrinde yıkanması ve bir balığın Hz. Yusuf'a perde olması.*

2.7. başlık: *Züleyha'nın rüyasında Hz. Yusuf'u görüp âşık olması.*

2.8. başlık: *Züleyha'nın rüyasının tekrar etmesi.*

2.9. başlık: *Züleyha'nın Mısır Aziz'i ile Hz. Yusuf olduğu zannıyla evlenmesi.*

2.11. başlık: *Yaşlı bir kadının Hz. Yusuf'u görerek ona âşık olması, sonrasında onu satın almak için pazara gelişi ve onun vasıtasıyla gerçek aşkı tanıyıp hidayete ermesi.*

2.13. başlık: *Hz. Yusuf'un çobanlık yapması ve/veya bir bahçeye bahçıvan olması.*

2.14. başlık: *Züleyha'nın Güzel Hizmetçilerle Dolu Bir Bahçe Yaptırıp Hz. Yusuf'u Bu Bahçeye Göndermesi*

2.15. başlık: *Züleyha'nın Hz. Yusuf'u kandırmak için çaba göstermesi ve bu amaçla bir saray yaptırması.*

2.23. başlık: *Hz. Yusuf'tan ayrı kalmaya dayanamayan ve Hz. Yusuf'u zindana attırmaktan pişmanlık duyan Züleyha'nın gizlice zindana gitmesi.*

2.24. başlık: *Hz. Yusuf'un bir ulakla babası Hz. Yakup'a sağlıklı olduğu haberini göndermesi.*

2.30. başlık: *Mısır Aziz'inin ölümü ve Züleyha'nın yalnız kalışı.*

2.38. başlık: *Züleyha'nın Hz. Yusuf'a intizarı ve Hz. Yusuf'un Züleyha'nın bu hâlini görerek ona acıması.*

2.41. başlık: *Züleyha'nın ölümü*

Bu başlıkların sekizinde Züleyha'nın doğrudan hadisenin içerisinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamdan hareketle Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde yer vermediği sekiz başlıktaki ayrıntıların, esasen Züleyha'nın merkezinde yer aldığı başlıklar olduğu, bu başlıkların da kurmaca mahiyetindeki ayrıntıları ihtiva ettiği anlaşılmaktadır. Züleyha'nın yer aldığı bu birçok başlığın Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde yer almamasının esasen kıssanın ilk örnekleri olan Tevrat ve Kur'ân'da Züleyhadan tafsilatlıca bahsedilmeyip Tevrat'ta *"efendisinin hanımı"*, Kur'ân'da *"Aziz'in karısı"* gibi ifadelerle adlandırılmış olması ve bilhassa Kur'ân'da Züleyha'nın, Hz. Yusuf'un hayat hikâyesi içerisinde Hz. Yusuf'a tasallut etmesi,

Mısırlı kadınlarla münasebeti ve sonrasında Hz. Yusuf'u zindana attırması gibi daha dar addedilebilecek bir çerçevede ele alınmış olması, bu çeşit başlıklardaki hadiselerin ilahi bir kıssayı edebî bir hikâyeye dönüştürüp edebî bir sahaya taşıyabilmeleri için şairlerin muhayyilelerinde geliştiği ve bu sebeple de dinî olarak sıhhati tartışılabilecek bu hadiselerin Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde yer almaması, bu durumu ortaya koyan bir karine olmaktadır.

Yine yukarıdaki tespitler ışığında, *Halasının Vefatı Üzerine Hz. Yûsuf'un babasının yanına dönüşü,* başlığı altındaki ayrıntılarda ise Giritli Sırrı Paşa'nın Hz. Yusuf'un, babasının yanına dönüşü ile ilgili tam bir zaman belirtmemesi esasen bir önceki başlık olan *Halasının Hz. Yusuf'u Hz. Yakup'a Vermemek İçin Yusuf'a Tuzak Kurması* başlığında belirtildiği ve bir önceki başlığa göre hayatın doğal akışı içerisinde Hz. Yusuf'un, halasının yanında bir müddet mecburen kaldıktan sonra babasının yanına döneceği düşünüldüğü için Giritli Sırrı Paşa tarafından ele alınmamıştır ve bu durum, hadisenin kurmaca olmadığını ortaya koymaktadır.

Giritli Sırrı Paşa'nın tefsirinde yer vermediği diğer başlıklar şunlardır:

1.18. başlık: *Âlim bir kimsenin-Hûd peygamberin Hz. Yusuf'un vasfını gaybdan öğrenmesi ve Hz. Yusuf'u görünceye kadar kuyuda kalmayı dilemesi*.

1.20. başlık: *Kurdun dile gelmesi ve suçsuz olduğunu söylemesi*.

1.21. başlık: *Hz. Yusuf'un satın alınacağının Bezirgâna rüya yoluyla ilham edilmesi.*

2.3. başlık: *Mısır yolculuğu esnasında Hz. Yusuf'un annesinin mezarını bulması ve annesiyle konuşması*.

2.4. başlık: *Hz. Yusuf'un Mısır yolculuğu esnasında fırtına çıkması*.

2.5. başlık: *Hz. Yusuf'un kervanının Mısır yolculuğu esnasında başka şehirlere uğraması ve o şehirlerdeki insanları hidayete erdirmesi.*

2.6. başlık: *Hz. Yusuf'un Nil nehrinde yıkanması ve bir balığın Hz. Yusuf'a perde olması.*

2.11. başlık: *Yaşlı bir kadının Hz. Yusuf'u görerek ona âşık olması, sonrasında onu satın almak için pazara gelişi ve onun vasıtasıyla gerçek aşkı tanıyıp hidayete ermesi.*

Yukarıdaki başlıkların hiçbir dinî kaynakta yer almaması, yine bu başlıklarda ele alınan hadiselerin, tahkiyenin esasına taalluk etmeyen edebî-tezyinî mahiyette ayrıntıları ihtiva etmesinden ötürü bu başlıkların da kurmaca bir niteliğe sahip olduğununu söylememiz mümkündür.

İncelediğimiz mesnevi metinlerinden hareketle tespit ettiğimiz bir diğer önemli husus da şairlerin eserlerinde dinî anlatıların, rivayetlerin dışında kalan kısımlarda kendi yaratıcılıklarını özne konumuna getirmeleridir. Burada şairlerin temel gayesinin ilahi ve tarihî anlatılar bağlamında yalnızca nesnel bir tasvir ve tahkiye yaratmak olmadığı, bunun yanında mesnevi okuyucusunun keyif alabileceği bazı kurmaca unsurların da dâhil edilerek esasını dinî kaynakların referansıyla oluşturduğu bir metin yaratmak olduğu söylenebilir.

Son olarak ilave edilmelidir ki Yusuf ve Züleyha anlatılarının, tarihî ve dinî gerçekliği bulunan olayların, kısmen de olsa hayal gücünün ve çeşitli edebî-kurmaca motiflerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş anlatılar olarak kabul edilmesinin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Akpınar, Şerife, *Tâ'ib Kıssa-i Yûsuf,* Palet Yayınları, Konya, 2020.

Aktaş, Hasan, *Abdurrahman Gubârî Yûsuf u Züleyhâ (İnceleme-Metin),* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2006.

Aktaş, Öznur Tuba, *Köprülüzâde Esad Paşa'nın Terceme-i Yûsuf u Züleyhâ Adlı Eserinin Bilimsel Yayını ile Eserin Şekil ve Muhtevâ Bakınmından İncelenilmesi,* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Edebiyatı Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003.

Akyıldız, Didem, *18. Yüzyıla Ait Bir Kıssa-yı Yûsuf (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)*, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2012.

Ay, Halil, *Şerîf'in Kıssa-i Yûsuf Mesnevisi*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2015.

Ayan, Gönül "Nurmuhammed Andelip ve Yûsuf Kıssası", *Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültürel Değerleri Uluslararası Sempozyumu,* Almaatı, 2007.

Bursalı Mehmed Tahir; *Osmânlı Müellifleri,* 3 Cilt, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1333-1342.

Çakır, Müjgan, "Erzurum-Erzincan-Diyarbakır ve Kars Yollarında Bir Paşa: Âteş-zâde Mehmed İzzet ve Yûsuf u Züleyhâ'sı", *IV. Van Gölü Havzası Sempozyumu, (12-14 Haziran),* Ahlat, 2008.

Çavuşoğlu, Mehmed, *Yahyâ Bey Yûsuf ve Zelîhâ Tenkidli Basım,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 2435, İstanbul, 1979.

Demirel, Mustafa, *Kemalpaşa-zâde'nin Yûsuf u Zelîhâ'sı ve Dil Hususiyetleri 2.cilt: Metin,* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 1979.

Demir, Recep, *Hatâyî-i Tebrîzî ve Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme-Metin),* Yüzüncüyıl Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Van, 2006.

Deniz, Rasim, *Haliloğlu Ali'nin Yûsuf ve Zelîhâ Kıssası,* Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, 1998.

Doğan, Ahmet, *Bağdatlı Zihnî Yûsuf u Züleyhâ,* Kesit Yayınları, İstanbul, 2014.

Doğan, Ramadan, *Ahmedî-i Âmidî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı (Metin ve İnceleme)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2005.

Dolu, Halide C., *Menşeinden Beri Yusuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1953.

Ebû Ca'fer Muhammed bin Cerîr'üt-Taberî, *Tarih-i Taberî I,* (Tercüme: M. Faruk Gürtunca), Sağlam Yayınları, İstanbul, 2007.

Ertaylan, İsmail Hikmet, *Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf ve Züleyhâ,* İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul, 1948.

Fahruddîn Er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtîhu'l-Gayb*, Cilt 13, (Tercüme: Suat Yıldırım vd.,) Huzur Yayınevi, İstanbul 2002.

Giritli Sırrı Paşa, *Aḥsenü'l-Ḳaṣaṣ Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf Aleyhisselâm,* Cilt 1-2-3, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1309.

Gökcan, Melike, *Ziyai Yusuf (Yusuf Can) Yusuf ile Züleyha Mesnevisi,* Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2015.

Göre, Zehra, *Bilâl Kıssa-i Yûsuf (İnceleme-Metin),* Öncü Kitap, Ankara, 2009.

Hayyampur, Abdurresul Tahbazzade, *Türk ve İran Edebiyatlarında Yûsuf ve Züleyhâ Mesnevileri,* İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1945.

İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar,* Maarif Basımevi, İstanbul, 1955.

İsmail Hakkı Bursevî, *Muhtasar Rûhu'l-Beyân Tefsîri*, Cilt 4, (İhtisar eden: Muhammed Ali Sabûnî), Damla Yayınevi, İstanbul 2012.

Kabalakoğlu, Mahi Bilgenur, *Yūsuf u Züleyhā Molla Hasan (YK 58a-110),* Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.

Karahan, Leyla, *Erzurumlu Darîr, Kıssa-i Yûsuf / Yûsuf u Züleyhâ*, TDK Yayınları, Ankara, 1994.

Karahan, Leyla, *Erzurumlu Mustafa Darîr Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ),* Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora Tezi Ankara, 1985.

Karakaya, Burcu, *Garîb'in Yûsuf u Züleyhâ'sı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin),* Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir, 2012.

Karakaya, Burcu, "Garîb'in Yûsuf u Züleyhâ'sı", *Türklük Bilimi Araştırmaları,* S. 31, 2012.

Kartal, Ahmet, *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2014.

Kaşkaya, Mehtap, *Yūsuf u Zelīḫā,* Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2004.

Kayık, Salih, *Tebrizli Ahmedî Yûsuf u Zelîhā (1B-35B İnceleme-Metin-Dizin),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

Korkmaz, Şenol-Ümit Özgür Demirci, *Şeyyâd Hamza Yūsuf u Zelīḫā (Destān-ı Yūsuf 'Aleyhi's-selām ve haẕā aḥsenü'l-ḳaṣaṣi'l-mübārek) Giriş-Metin-*

Günümüz Türkçesine Aktarma-Dizin ve Sözlük-Tıpkı Basım, Kaknüs Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Köktekin, Kazım, *Süle Fakih'in Yusuf ve Zeliha'sı (İnceleme-Metin-Dizin)*, 2 Cilt, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum, 1994.

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, Hzl. Hayrettin Karaman vd., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009.

Kurnaz, Cemal, "Sırrı Paşa", https://islamansiklopedisi.org.tr/sirri-pasa, (10.10.2021)

Kurt, Yaşar, *Hz. Yûsuf'un Tarihsel Hayatı Mukayese ve Değerlendirme*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2005.

Kurtuluş, Rıza, "Yûsuf ve Züleyhâ", https://islamansiklopedisi.org.tr/yusuf-ve-zuleyha#1 (26.10.2021).

Kutsal Kitap-Yeni Dünya Çevirisi, Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc., Brooklyn, New York, U.S.A., 2011.

Kuzubaş, Muhammet, *Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ Oflu Bilâl Efendi*, Karadeniz Dergisi Yayınları, İstanbul, 2010.

Kültüral, Zuhal, *Şerîfî Yûsuf u Zelîhâ Metin-Sözlük*, İstanbul, 1999.

Levend, Agâh Sırrı, "Divan Edebiyatında Hikâye", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, Ankara, 1967.

Mazıoğlu, Hasibe, "Yûsuf u Züleyhâ Yazarı Sulı Fakîh'in Adı Sorunu", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, C. I-II, S. 42, Ankara, 1999.

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye III,* (Hazırlayanlar: Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Metin Hülâgü), Sebil Yayınevi, İstanbul, 1996.

Mercan, Gözde, *Molla Hasan Yūsuf u Züleyhā 55-110 Sayfa Aralıkları,* Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.

Muş, Züleyha, *Arap ve Türk Edebiyatlarında "Yûsuf u Züleyhâ" Hikâyelerinin Mukayesesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2000.

Nalbat, Muhammet, *15. yy. Şairi Çâkerî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı (Metin-İnceleme) ,* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2012.

Nureddin Abdurrahman İbn-i Ahmed-i Câmî, *Beşinci Taht: Yûsuf ve Züleyhâ* (İslami Kaynaklar IV), çev. Ali Nihat Tarlan, Harvard, 2003.

Onur, M. Naci, *Yusuf u Züleyhâ Hamdî*, Akçağ Yay., Ankara, 1991.

Seratlı, Tahir Galip, *Giritli Sırrı Paşa Ahsenü'l-Kasas Hz. Yûsuf Suresinin Güzellikleri*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2013.

Sezgin, Deniz, *Molla Hasan Yūsuf u Züleyhā 1-55 Sayfa Aralıkları,* Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2018.

Süyûtî, *Hadislerle Kur'ân Tefsiri ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr,* (Ter. Zekeriya Yıldız), Ocak Yayıncılık, Cilt 8, İstanbul, 2012.

Şahin, Fatih, *Ahmedî Dâstân-ı Hazret-i Yûsuf (İnceleme-Metin-Sözlük),* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabillim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2010.

Şahin, Mehmet, *Eski Türk Edebiyatında Mensur Yûsuf u Züleyhâ Hikâyeleri ve Muhammed b. İbrahim'in Yûsuf u Züleyhâ'sı,* İlâhiyât Yayınları, Ankara, 2019.

Şentürk, Ahmet Atillâ-Ahmet Kartal; *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul, 2006.

Şentürk, Ahmet Atillâ, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler,* Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002.

Tebrizli Ahmedî, *Yûsuf u Zelîhâ,* Marmara Üniveristesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, No: 51.

Tosun, Necip *Doğu'nun Hikâye Kuramı*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, Kasım 2014.

Türkdoğan, Melike Gökcan, *Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum, 2008.

Uluhan, Çoban Hıdır, *Kerküklü Şair Nevrûzî Yusuf ile Züleyha,* 2 cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

Uygur, Sinan, *Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'u*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum, 2003.

Ünver, İsmail, "Mesnevi", Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), S. 415-416-417, 1986.

Ünver, İsmail, "Sulı, Suli, Sula, Sule, Süle ve Süli Fakih Rivayetleri Üzerine", Türkoloji Dergisi, C. 14, S. 1, Ankara, 2001.

Üst, Sibel, "Nahîfî'nin Yûsuf u Zelîhâ Mesnevisi", *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 2/4 Fall 2007.

Üstüner, Kaplan, *Tasavvuf ve Klasik Şiirimiz (14. ve 15. yy. Divanlarına Göre)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2014.

Yapıcı, Ali İhsan, *Ahmedî'nin Yusuf u Züleyha'sı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2006.

Yazar, Sadık, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011.

"Yaratılış", https://incil.info/ (11.10.2021)